Bundel van de Politieke Avond van 24 november 2021

Agenda bijlagen

- Agenda 24 november 2021
- Stemmingen PA 24 november 2021
- Getekende besluitenlijst PA 24 november 2021

1 18.45 uur - 19.30 uur: Rondvraag en mededelingen

2 19.30 uur - 23.15 uur: Besluitvormende vergadering

2.1 Opening en mededelingen

2.2 Vaststellen van de agenda en spreektijdverdeling

2.3 Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 10 november 2021

- Getekend raadsbesluit
- Raadsvoorstel "Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 10 november 2021"
- Besluitenlijst van 10 november 2021

2.4 Ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad

- Getekend raadsbesluit
- Raadsvoorstel "Vaststellen van de lijst van ingekomen stukken voor de raadsvergadering van 24 november 2021"
- Lijst van Ingekomen stukken (10 november 2021 tot en met 17 november 2021)

3 Onderwerpen direct ter besluitvorming

3.1 Wijziging regeling MGR sociaal domein Centraal Gelderland 2022

- Dossier 3014 voorblad
- Getekend raadsbesluit
- Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021
- Raadsvoorstel "Wijziging regeling MGR sociaal domein Centraal Gelderland 2022"
- Bijlage 1 - Gewijzigde regeling MGR 2022
- Bijlage 2 - Toelichting gewijzigde regeling MGR
- Bijlage 3 - Concept Instellingsbesluit Bestuurscommissie Onderwijs
- Bijlage 4 - Concept Instellingsbesluit Bestuurscommissie Participatie
- Bijlage 5 - Concept Instellingsbesluit Bestuurscommissie Zorg

3.2 Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN

- Dossier 3026 voorblad
- Getekend raadsbesluit
- Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021
- Aangenomen motie "Passend vervoer voor iedereen" (21M279) van de fracties ChristenUnie, DENK Verenigd Arnhem en D66
- Ingetrokken motie "Onderzoek effecten bezuinigingen en noden" (21M281) van de fractie Arnhem Centraal
- Raadsvoorstel "Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN"
- Bijlage 1 - Gewijzigde regeling MGR 2022
- Bijlage 2 - Toelichting gewijzigde regeling MGR
- Bijlage 3 - Wijzigingsregeling BVO DRAN

3.3 Eerste wijziging van de Verordening ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018

- Getekend raadsbesluit
- Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021
- Raadsvoorstel "Eerste wijziging van de Verordening ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018"

4 Onderwerpen welke voor debat en besluitvorming worden voorgedragen

4.1 Vaststellen: Verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley

Dossier 2927 voorblad

Getekend raadsbesluit

Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021

Aangenomen motie "Groene metropoolregio met Europese ambities" (21M206) van de fracties CDA, VVD en D66

Raadsvoorstel "Verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley"

Bijlage 1 - Verstedelijkingsstrategie Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen Foodvalley 2040 (Deel 1 en 2)

Bijlage 2 - Onderzoek Kieskompas ‘Ruimte voor uitdagingen - verstedelijking’ (28 juni 2021)

4.2 Vaststellen: Gele Rijders Plein

Dossier 2756 voorblad

Getekend raadsbesluit

Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021

Aangenomen amendement "Ontwerprichting 1: herstel monument Gele Rijdersplein" (21A51) van de fracties Arnhem Centraal, GroenLinks, VVD, PvdA, ChristenUnie, Partij voor de Dieren en DENK Verenigd Arnhem

Aangenomen motie "Extra ontmoeten op het Gele Rijders Plein" (21M191) van de fracties CDA, ChristenUnie, D66 en Arnhemse Ouderen Partij

Aangenomen motie "Aanvulling fietsparkeerplan" (21M198) van de fracties GroenLinks, Partij voor de Dieren, Arnhem Centraal, Arnhemse Ouderen Partij, DENK Verenigd Arnhem, PvdA en ChristenUnie

Aangenomen motie "Maak de beek mogelijk" (21M203) van de fracties D66, CDA en ChristenUnie

Verworpen motie "Het geld blijft voor de Jansbeek" (21M204) van de fracties D66, CDA en ChristenUnie

Schriftelijke bijdrage van de heer Brouwer incl restauratierapport AKU-fontein, 2003

Raadsvoorstel "Gele Rijders Plein"

Bijlage 1. Studie ontwerprichtingen AKU

Bijlage 2. Vergelijking ontwerprichtingen AKU monument

Bijlage 3. Aanwijzing rijksmonument AKU

Bijlage 4. Advies RCE AKU

Bijlage 5. Kostenraming ontwerprichtingen AKU

Bijlage 6. Participatie en standpunten van diverse stakeholders AKU

Bijlage 7. Financiële vergelijking model 2a & 2b AKU met Raadskader 2017

Bijlage 8. Moties 19M157 en 17M46

Bijlage 9. Begrotingswijziging

Link naar stukken raadsvoorstel Gele Rijdersplein 2017 d.d. 10-7-2017

Link naar de uitzending gemeenteraad d.d. 10-7-2017

Beantwoording Art. 44-vragen inzake "Stand van zaken Jansbeek" d.d. 31-03-2021

Bijlage antwoord - correspondentie omtrent Jansbeek - mails

Bijlage antwoord - correspondentie omtrent Jansbeek - vergaderstukken

Bijlage antwoord - correspondentie omtrent Jansbeek - brieven

Raadsbrief "Middelen Jansbeek Noord (motie 18M29)", d.d. 07-09-2021

Bijlage - Aangenomen motie "Jansbeek ook op Gele Rijders Plein naar boven" (18M29)

Lijst met deelnemers ronde tafelgesprek 15 september 2021

Schriftelijke inspraakbijdrage van de erven Brouwer Tajiri

Schriftelijke inspraakbijdrage van Bewonersgroep Arnhems Hart

Schriftelijke inspraakbijdrage van mw. M. van Mechelen

Schriftelijke inspraakbijdrage van dhr. D. Cochius (APCG)

Behandelresultaat 15 september 2021, informatieve behandeling

Presentatie GRP - dhr. René Janssen, Royal

Presentatie Erfgoedvereniging Heemschut - dhr. Jan Reijnen

Behandelresultaat 22 september 2021, meningsvormende (1) behandeling

Memo van wethouder Roelofs inzake "Toezegging in beeld brengen consequenties provinciale subsidie AKU monument", d.d. 30-09-2021

Schriftelijke inbreng van de Fietserbond, afdeling Arnhem - dhr. J. Kelderman

Schriftelijke reactie PBA op amendement "Ontwerprichting 1: herstel monument Gele Rijdersplein" (21A51)

Schriftelijke reactie Bewonersgroep Arnhems Hart inzake Gele Rijders Plein, d.d. 20-10-2021

4.3 Vaststellen: Criteria waardevolle particuliere bomen

Bij de stemming over het raadsvoorstel "Criteria waardevolle particuliere bomen" staken de stemmen. Dit raadsvoorstel zal in een volgende vergadering opnieuw in stemming worden gebracht.

Dossier 2676 voorblad

Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021

Aangenomen amendement "Baas in eigen tuin deel 2" (21A52g) van de fracties VVD, D66, CDA en Arnhem Centraal

Aangenomen motie "Bomen tegen hittestress" (21M197) van de fracties VVD, D66, CDA en Arnhem Centraal

Ingetrokken motie "Resultaten ontstenen tegen hittestress en wateroverlast" (21M199) van de fracties Arnhem Centraal, VVD en D66

Raadsvoorstel "Criteria waardevolle particuliere bomen"

Bijlage 1 - Criteria waardevolle particuliere bomen

Bijlage 2 - Advies Boomkwaliteitsteam Arnhem

Het vastgestelde Bomenplan d.d. 19-02-2020

Aangenomen amendement "Baas in eigen tuin, boompje planten niet ontmoedigen" (20A08) van de fracties VVD, D66, Arnhem Centraal, Arnhemse Ouderen Partij, SP en CDA

Behandelresultaat 15 september 2021, informatieve & meningsvormende (1) behandeling

Memo van wethouder Bouwkamp inzake "Technische vragen criteria waardevolle particuliere bomen n.a.v. raadsbehandeling", d.d. 30-09-2021

Schriftelijke inbreng Arnhemse Bomenbond "Een service verlenende aanpak voor de bescherming van bomen"

4.4 Intekenen regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio

Dossier 3008 voorblad

Getekend raadsbesluit

Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021

Raadsvoorstel "Intekenen regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio"

Bijlage 1 - Aanbiedingsbrief colleges regionale agenda GMR 2022

Bijlage 2 - Regionale agenda 2022 GMR

Bijlage 3 - Overzicht beantwoording consultatie zienswijzen concept regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio

Bijlage 4 - Opgaveovereenkomst Verbonden regio

Bijlage 5 - Opgaveovereenkomst Productieve regio

Bijlage 6 - Opgaveovereenkomst Circulaire regio

Bijlage 7 - Opgaveovereenkomst Ontspannen regio

Bijlage 8 - Opgaveovereenkomst Groene groeiregio

Bijlage 9 - Concept Bestuursakkoord

Bijlage 10 - Concept Investeringsagenda

4.5 Vaststellen: Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040

Dossier 2739 voorblad

Getekend raadsbesluit

Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021

Aangenomen amendement "Raadsbesluit: puntjes op de i" (21A68) van de fractie Partij voor de Dieren

Aangenomen amendement "Meest milieuvriendelijke alternatief" (21A69) van de fractie Partij voor de Dieren

Aangenomen amendement "Beoordelingskader Nota Reikwijdte en Detailniveau" (21A70) van de fractie Partij voor de Dieren

Aangenomen motie "Vitale stad" (21M265) van de fractie VVD

Aangenomen motie "Ontwikkeling mogelijk maken" (21M266) van de fracties GroenLinks en Partij voor de Dieren

Aangenomen motie "Een gezonde leefomgeving is een rookvrije leefomgeving" (21M267) van de fracties D66, Partij voor de Dieren, ChristenUnie en GroenLinks

Aangenomen motie "Consequenties in beeld" (21M277) van de fractie VVD

Aangenomen motie "Op weg naar flexibelere bedrijventerreinen" (21M278) van de fracties CDA en Partij voor de Dieren

Aangenomen motie "Omgevingsvisie en burgerparticipatie" (21M280) van de fractie Arnhem Centraal

Verworpen motie "Producten van de lokale nijverheid etaleren" (21M282) van de fractie ChristenUnie

Ingetrokken motie "Breng het MER in stelling voor een echt goede omgevingsvisie" (21M283) van de fractie Partij voor de Dieren

Raadsvoorstel "Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040"

Bijlage 1 - Voorontwerp Omgevingsvisie

Bijlage 2 - Notitie Reikwijdte en Detailniveau

Bijlage 3 - Participatiedocument

Bijlage 4 - Koersdocument

Bijlage 5 - Koerswijzer

Bijlage Inbreng op Omgevingsvisie inwoners

Bijlage Inbreng op Omgevingsvisie inwoners met vindplaats visie

Bijlage Inbreng op Omgevingsvisie stakeholders

Bijlage Inbreng op Omgevingsvisie stakeholders met vindplaats visie

Bijlage Verslag Groep 1 bijeenkomst 7 september 2021

Bijlage Verslag Groep 2 bijeenkomst 7 september 2021

Behandelresultaat 15 september 2021, informatieve & meningsvormende (1) behandeling

Behandelresultaat 6 oktober 2021, 2e meningsvormende (1) behandeling

Schriftelijke inbreng van de DrieGasthuizenGroep

4.6 Vaststellen: Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad

Dit onderwerp is niet behandeld tijdens de Politieke Avond van 24 november jl. en zal in een volgende vergadering aan de orde komen.

Dossier 2792 voorblad

Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021

Memo van wethouder Van Dellen inzake de motie ‘Arnhems talent, de basis voor onze economie’, d.d. 18-11-2021

amendement "Kaders voor de toekomst" (21A72) van de fractie GroenLinks

motie "Belang creatieve sector voor innovatie" (21M263) van de fracties D66 en Partij voor de Dieren

motie "Een Arnhemse week van verbinding, experiment en innovatie" (21M268) van de fractie GroenLinks

motie "Kaders voor een toekomst met welzijn" (21M269) van de fractie GroenLinks

motie "Regelluwe zones: ruimte voor experiment"(21M270) van de fractie D66

motie "Duurzame bereikbaarheid op de agenda" (21M271) van de fracties D66, DENK Verenigd Arnhem en Arnhem Centraal

motie "Arnhems talent de basis voor onze economie" (21M272) van de fracties D66, DENK Verenigd Arnhem en CDA

motie "Ook over de grens samenwerken en verbinden" (21M273) van de fracties D66, DENK Verenigd Arnhem, CDA en VVD

Raadsvoorstel "Economische Agenda Arnhem 2021-2025, Energieke Stad"

Bijlage 1 - De uitvoeringsagenda 2021

Bijlage 2 - Advies en concept Economische Agenda, Buck consultants International

De Economische Agenda Arnhem 2021-2025, Energieke Stad

Lijst met deelnemers ronde tafelgesprek

Behandelresultaat 22 september 2021, informatieve behandeling

Behandelresultaat 6 oktober 2021, meningsvormende (1) behandeling

4.7 Vaststellen: De Wet van de stimulerende achterstand - Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem

Dit onderwerp is niet behandeld tijdens de Politieke Avond van 24 november jl. en zal in een volgende vergadering aan de orde komen.

Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 24-11-2021

motie "Volg het grote geld" (21M262) van de fractie VVD

Raadsvoorstel "De Wet van de stimulerende achterstand - Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem"

Bijlage 1 - Rapport Rekenkamer Arnhem (inclusief addendum)

Bijlage 2 - Aanbiedingsbrief

Bijlage 3 - Persbericht

Aangenomen motie "Plan van Aanpak Ondermijning" (21M134) van de fractie CDA

Behandelresultaat 7 juli 2021, informatieve behandeling

Behandelresultaat 22 september 2021, 2e informatieve behandeling

Schriftelijke beantwoording van de vragen gesteld aan de heer Van der Torre

Behandelresultaat 6 oktober 2021, meningsvormende (1) behandeling

5 Moties vreemd aan de agenda

5.1 Motie vreemd aan de agenda "Start proef kostendelersnorm in Arnhem" (21M207)

Dit onderwerp is niet behandeld tijdens de Politieke Avond van 24 november jl. en zal in een volgende vergadering aan de orde komen.

Motie vreemd aan de agenda "Start proef kostendelersnorm in Arnhem" (21M207) van de fracties SP, ChristenUnie en Partij voor de Dieren

5.2 Motie vreemd aan de agenda “NEE!” tegen economisch geweld (21M261)

Dit onderwerp is niet behandeld tijdens de Politieke Avond van 24 november jl. en zal in een volgende vergadering aan de orde komen.

Motie vreemd aan de agenda “NEE!” tegen economisch geweld (21M261) van de fractie ChristenUnie

5.3 Motie vreemd aan de agenda "Geen coronacheck voor werknemers en bezoekers bij gemeente Arnhem" (21M275)

Dit onderwerp is niet behandeld tijdens de Politieke Avond van 24 november jl. en zal in een volgende vergadering aan de orde komen.

Motie vreemd aan de agenda "Geen coronacheck voor werknemers en bezoekers bij gemeente Arnhem" (21M275) van de fracties Partij voor de Dieren en ChristenUnie

Agenda Politieke Avond
24 november 2021

Raadzaal
18.45 uur - 19.30 uur 1. Rondvraag en Mededelingen
Raadzaal
19.30 uur - 23.15 uur 2. Besluitvormende vergadering

2.1	Opening en mededelingen
2.2	Vaststellen van de agenda en spreektijdverdeling
2.3	Vaststellen v/d concept-besluitenlijst v/d vergadering van 10 november 2021
2.4	Ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad
3	**Onderwerpen direct ter besluitvorming**
3.1	Wijziging regeling MGR sociaal domein Centraal Gelderland 2022
3.2	Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN
3.3	Eerste wijziging van de Verordening ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018
4	**Onderwerpen welke voor debat en besluitvorming worden voorgedragen**
4.1	Vaststellen: Verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley
4.2	Vaststellen: Gele Rijders Plein
4.3	Vaststellen: Criteria waardevolle particuliere bomen
4.4	Intekenen regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio
4.5	Vaststellen: Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
4.6	Vaststellen: Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad
4.7	Vaststellen: De Wet van de stimulerende achterstand - Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem
5	**Onderwerpen welke voor debat en besluitvorming worden voorgedragen**
5.1	Motie vreemd aan de agenda "Start proef kostendelersnorm in Arnhem" (21M207)
5.2	Motie vreemd aan de agenda “NEE!” tegen economisch geweld (21M261)
5.3	Motie vreemd aan de agenda "Geen coronacheck voor werknemers en bezoekers bij gemeente Arnhem" (21M275)

Voor 32 *Motie "Passend vervoer voor iedereen" (21M279)*

Tegen 6

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor	**35**	*Raadsvoorstel "Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN"*
Tegen	**3**	

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal	**38**

Voor 32 *Motie "Groene metropoolregio met Europese ambities" (21M206)*

Tegen 6

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor	**32**
Tegen	**6**

Raadsvoorstel "Verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley"

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal	**38**

Voor 35

Tegen 3

Amendement "Ontwerprichting 1: herstel monument Gele Rijdersplein" (21A51)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 36 *Motie "Extra ontmoeten op het Gele Rijders Plein" (21M191)*

Tegen 2

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 38 *Motie "Aanvulling fietsparkeerplan" (21M198)*

Tegen 0

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 37 *Motie "Maak de beek mogelijk" (21M203)*

Tegen 1

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 15 *Motie "Het geld blijft voor de Jansbeek" (21M204)*

Tegen 23

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 35 *Raadsvoorstel "Gele Rijders Plein"*

Tegen 3

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 21 *Amendement "Baas in eigen tuin deel 2" (21A52g)*

Tegen 17

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 22 *Motie "Bomen tegen hittestress" (21M197)*

Tegen 16

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 19 *Raadsvoorstel "Criteria waardevolle particuliere bomen"*

Tegen 19

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	0	1
Wiggers		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor	**32**
Tegen	**6**

Raadsvoorstel "Intekenen regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio"

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal	**38**

Voor 29 *Amendement "Raadsbesluit: puntjes op de i" (21A68)*

Tegen 9

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 31

Tegen 7

Amendement "Meest milieuvriendelijke alternatief" (21A69)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 29

Tegen 9

Amendement "Beoordelingskader Nota Reikwijdte en Detailniveau" (21A70)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	1	2
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 29 *Motie "Vitale stad" (21M265)*

Tegen 9

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 24 *Motie "Ontwikkeling mogelijk maken" (21M266)*

Tegen 14

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	0	2
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke sociale fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 28

Tegen 10

Motie "Een gezonde leefomgeving is een rookvrije leefomgeving" (21M267)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	0	1
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke sociale fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 20

Tegen 18

Motie "Consequenties in beeld" (21M277)

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 29 *Motie "Op weg naar flexibelere bedrijventerreinen" (21M278)*

Tegen 9

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke sociale fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 23

Tegen 15

Motie "Omgevingsvisie en burgerparticipatie" (21M280)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	0	2
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	0	5
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke sociale fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 11

Tegen 27

Motie "Producten van de lokale nijverheid etaleren" (21M282)

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	0	1
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	0	2
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	0	5
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Voor 36 *Raadsvoorstel "Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040"*

Tegen 2

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	0	1
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

GEMEENTE Arnhem

BESLUITENLIJST VAN DE VERGADERING VAN DE
RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM OP WOENSDAG 24 november 2021

De voorzitter: de heer Marcouch

De raadsgriffier: de heer Kersten

Aanwezig de leden: mevrouw Andeweg (D66), de heer Aydemir (DENK Verenigd Arnhem), de heer Becker (ChristenUnie), de heer Bouma (PvdA), de heer Çetintaş (SP), de heer Coenders (GroenLinks), de heer Combée (VVD), de heer Dayioğlu (GroenLinks), mevrouw Dobbe (SP), de heer Elfrink (SP), de heer Eliëns (Partij voor de Dieren), mevrouw Eppich (VVD), mevrouw Gemici (GroenLinks), de heer Greving (PvdA), de heer De Groot (Partij voor de Dieren), de heer Henzen (PVV), de heer Hutten (CDA), de heer Van Iperen (D66), mevrouw Kalthoff (VVD), mevrouw Koorn (CDA), de heer Kraaijenbrink (Arnhem Centraal), de heer Van der Laak (Arnhem Centraal), de heer Van der Loo (GroenLinks), de heer Loor (D66), de heer Loos (VVD), mevrouw Manders (Arnhem Centraal), de heer Maref (VVD), mevrouw Navis (GroenLinks), mevrouw Nede (ChristenUnie), mevrouw Van Ommen (D66), mevrouw Pape (VVD), de heer Prinsen (GroenLinks), mevrouw Simonis (GroenLinks), de heer Usta (DENK Verenigd Arnhem), de heer Venhoek (D66), de heer Visser (PvdA), mevrouw De Vries (PvdA), de heer Wiggers (Arnhemse Ouderen Partij)

Afwezig: de heer Verheij (PVV)

* De heer Prinsen en de heer Becker volgen de vergadering in quarantaine en zijn aanwezig bij het laatste deel (stemmingen) van de vergadering dat op digitale wijze plaatsvindt.

Begintijd vergadering : 20.00 uur
Eindtijd vergadering : 23.25 uur

BESLUITEN:
Agendapunt:

2.3 Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 10 november 2021	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
2.4 Ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
3.1 Wijziging regeling MGR sociaal domein Centraal Gelderland 2022	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
3.2 Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN	De motie "Passend vervoer voor iedereen" (21M279) van de fracties ChristenUnie, DENK Verenigd Arnhem en D66 is met 32 stemmen voor en 6 stemmen tegen aangenomen. Het voorstel is met 35 stemmen voor en 3 stemmen tegen aangenomen.
3.3 Eerste wijziging van de Verordening ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
4.1 Vaststellen: Verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley	De motie "Groene metropoolregio met Europese ambities" (21M206) van de fracties CDA, VVD en D66 is met 32 stemmen voor en 6 stemmen tegen aangenomen. Het voorstel is met 32 stemmen voor en 6 stemmen tegen aangenomen.
4.2 Vaststellen: Gele Rijders Plein	Het amendement "Ontwerprichting 1: herstel monument Gele Rijdersplein" (21A51) van de fracties Arnhem Centraal, GroenLinks, VVD, PvdA, ChristenUnie, Partij voor de Dieren en DENK Verenigd Arnhem is met 35 stemmen voor en 3 stemmen tegen aangenomen. De motie "Extra ontmoeten op het Gele Rijders Plein" (21M191) van de fracties CDA, ChristenUnie, D66 en Arnhemse Ouderen Partij is met 36 stemmen voor en 2 stemmen tegen aangenomen. De motie "Aanvulling fietsparkeerplan" (21M198) van de fracties GroenLinks, Partij voor de Dieren, Arnhem Centraal, Arnhemse Ouderen Partij, DENK Verenigd Arnhem, PvdA en ChristenUnie is met algemene stemmen tegen aangenomen.

GEMEENTE Arnhem

De motie "Maak de beek mogelijk" (21M203) van de fracties D66 en CDA is met 37 stemmen voor en 1 stem tegen aangenomen.

De motie "Het geld blijft voor de Jansbeek" (21M204) van de fracties D66 en CDA is met 15 stemmen voor en 23 stemmen tegen verworpen.

Het voorstel is met 35 stemmen voor en 3 stemmen tegen aangenomen.

4.3 Vaststellen: Criteria waardevolle particuliere bomen

Het amendement "Baas in eigen tuin deel 2" (21A52) van de fracties VVD, D66, CDA en Arnhem Centraal is met 21 stemmen voor en 17 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Bomen tegen hittestress" (21M197) van de fracties VVD, D66, CDA en Arnhem Centraal is met 22 stemmen voor en 16 stemmen tegen aangenomen.

Bij de stemming over het voorstel staken de stemmen. Het voorstel zal in een volgende vergadering opnieuw in stemming worden gebracht.

4.4 Intekenen regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio

Het voorstel is met 32 stemmen voor en 6 stemmen tegen aangenomen.

4.5 Vaststellen: Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040

Het amendement "Raadsbesluit: puntjes op de i" (21A68) van de fractie Partij voor de Dieren is met 29 stemmen voor en 9 stemmen tegen aangenomen.

Het amendement "Meest milieuvriendelijke alternatief" (21A69) van de fractie Partij voor de Dieren is met 31 stemmen voor en 7 stemmen tegen aangenomen.

Het amendement "Beoordelingskader Nota Reikwijdte en Detailniveau" (21A70) van de fractie Partij voor de Dieren is met 29 stemmen voor en 9 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Vitale stad" (21M265) van de fractie VVD is met 29 stemmen voor en 9 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Ontwikkeling mogelijk maken" (21M266) van de fractie GroenLinks is met 24 stemmen voor en 14 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Een gezonde leefomgeving is een rookvrije leefomgeving" (21M267) van de fracties D66, Partij voor de Dieren, ChristenUnie en GroenLinks is met 28 stemmen voor en 10 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Consequenties in beeld" (21M277) van de fractie VVD is met 20 stemmen voor en 18 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Op weg naar flexibelere bedrijventerreinen" (21M278) van de fractie CDA is met 29 stemmen voor en 9 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Omgevingsvisie en burgerparticipatie" (21M280) van de fractie Arnhem Centraal is met 23 stemmen voor en 15 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Producten van de lokale nijverheid etaleren" (21M282) van de fractie ChristenUnie is met 11 stemmen voor en 27 stemmen tegen verworpen.

Het voorstel is met 36 stemmen voor en 2 stemmen tegen aangenomen.

De raadsgriffier,

Jozef Kersten

De voorzitter,

Ahmed Marcouch

Zaaknummer: 620540

Besluit van	**24 november 2021**
Zaaknummer	**620540**

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Agendacommissie van 18 november 2021, Griffie nummer: 620540

besluit:

De concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 10 november 2021 vast te stellen.

De griffier,

De voorzitter,

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer **620540**

ONDERWERP: Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 10 november 2021

Voorstel

De Agendacommissie stelt u voor de concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 10 november 2021 vast te stellen.

Bijlage

- concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 10 november 2021

Gemeente Arnhem

Besluit van	**24 november 2021**
Zaaknummer	**620540**

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Agendacommissie van 18 november 2021, Griffie nummer: 620540

besluit:

De concept-besluitenlijst van de raadsvergadering van 10 november 2021 vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

BESLUITENLIJST VAN DE VERGADERING VAN DE
RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM OP WOENSDAG 10 november 2021

De voorzitter: de heer Marcouch

De raadsgriffier: de heer Kersten

Aanwezig de leden: mevrouw Andeweg (D66), de heer Aydemir (DENK Verenigd Arnhem), de heer Becker (ChristenUnie), de heer Bouma (PvdA), de heer Coenders (GroenLinks), de heer Combée (VVD), de heer Dayioğlu (GroenLinks), mevrouw Dobbe (SP), de heer Elfrink (SP), de heer Eliëns (Partij voor de Dieren), mevrouw Eppich (VVD), mevrouw Gemici (GroenLinks), de heer Greving (PvdA), de heer De Groot (Partij voor de Dieren), de heer Henzen (PVV), de heer Hutten (CDA), de heer Van Iperen (D66), mevrouw Kalthoff (VVD), mevrouw Koorn (CDA), de heer Kraaijenbrink (Arnhem Centraal), de heer Van der Laak (Arnhem Centraal), de heer Van der Loo (GroenLinks), de heer Loor (D66), de heer Loos (VVD), mevrouw Manders (Arnhem Centraal), de heer Maref (VVD), mevrouw Navis (GroenLinks), mevrouw Nede (ChristenUnie), mevrouw Van Ommen (D66), mevrouw Pape (VVD), de heer Prinsen (GroenLinks), mevrouw Simonis (GroenLinks), de heer Usta (DENK Verenigd Arnhem), de heer Venhoek (D66), de heer Verheij (PVV), de heer Visser (PvdA), mevrouw De Vries (PvdA), de heer Wiggers (Arnhemse Ouderen Partij)

Afwezig: de heer Çetintaş (SP)

Begintijd vergadering : 17.00 uur
Eindtijd vergadering : 23.00 uur

BESLUITEN:
Agendapunt:

1.2 Vaststellen van de concept-besluitenlijst van de vergadering van 20 oktober 2021	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
1.3 Ingekomen stukken en ter inzage gelegde stukken voor de gemeenteraad	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
2.1 Bekrachtiging geheimhouding van het document probleemanalyse lokale situatie Syriëgangers	Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
2.2 Bekrachtiging geheimhouding raadsbrief Stand van zaken Gashouderskwartier, d.d. 28 oktober 2021	Het voorstel is unaniem verworpen.
3.1 Vaststellen van de Begroting 2022	Het amendement "Omgevingswet en burgerparticipatie" (21A54) van de fractie Arnhem Centraal is met 36 stemmen voor en 2 stemmen tegen aangenomen. Het amendement "Extra inzet tegengaan energiearmoede" (21A55) van de fracties GroenLinks en PvdA is met 20 stemmen voor en 18 stemmen tegen aangenomen. Het amendement "Hengelsport is sport" (21A56) van de fractie VVD is met 14 stemmen voor en 24 stemmen tegen verworpen. Het amendement "Doelstellingen thuiszitters en schoolverzuim" (21A57) van de fractie D66 is met algemene stemmen aangenomen. Het amendement "Minimale woonkwaliteit in begroting" (21A58) van de fractie D66 is met 36 stemmen voor en 2 stemmen tegen aangenomen. Het amendement "Echt contact met de gemeente" (21A59) van de fracties D66, ChristenUnie en CDA is met is met algemene stemmen aangenomen. Het amendement "Ontwerpprincipes verstedelijking meenemen" (21A60) van de fractie D66 is met 30 stemmen voor en 8 stemmen tegen aangenomen. Het amendement "Samen werken aan een mooier Arnhem" (21A61) van de fracties D66, ChristenUnie, CDA en Partij voor de Dieren is met is met algemene stemmen aangenomen.

Het amendement "Extra budget 2022 Bridge to Liberation-experience" (21A62) van de fracties GroenLinks, VVD, PvdA, Arnhem Centraal, CDA, D66 en ChristenUnie is met 34 stemmen voor en 4 stemmen tegen aangenomen.

Het amendement "Geen Arnhemmers in de kou of op straat door de energierekening" (21A63) van de fractie SP is met 16 stemmen voor en 22 stemmen tegen verworpen.

Het amendement "Een steunfonds voor Arnhemmers om de energierekening te verlagen" (21A64) van de fractie SP is met 7 stemmen voor en 31 stemmen tegen verworpen.

Het amendement "Meer BOA’s voor veiligheid en leefbaarheid in onze wijk" (21A66) van de fractie SP is met 9 stemmen voor en 29 stemmen tegen verworpen.

Het amendement "Onderwijs terugval" (21A67) van de fracties CDA, D66 en ChristenUnie is met is met algemene stemmen aangenomen.

De motie "Samenspraak met de stad" (21M212) van de fractie Arnhem Centraal is met 34 stemmen voor en 4 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Laat alle kinderen spelen" (21M215) van de fracties PvdA, ChristenUnie en Arnhem Centraal is met algemene stemmen aangenomen.

De motie "Kosteloze naamsverandering van nakomelingen van tot slaaf gemaakte mensen" (21M218) van de fracties ChristenUnie, GroenLinks, DENK Verenigd Arnhem en D66 is met 32 stemmen voor en 6 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Ruimte voor multiculturele festivals in het evenementenprogramma" (21M220) van de fracties ChristenUnie, Arnhem Centraal en DENK Verenigd Arnhem is met 28 stemmen voor en 10 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Meetbare doelen preventie" (21M221) van de fractie D66 is met 31 stemmen voor en 7 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Gezonde voeding voor een Gezonde Generatie" (21M222) van de fractie D66 is met 10 stemmen voor en 28 stemmen tegen verworpen.

De motie "Discriminatie in de sport overal tegengaan" (21M223) van de fractie D66, GroenLinks en PvdA is met 36 stemmen voor en 2 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Complete procesplanning voor woningbouwplannen doorloop versnellen" (21M224) van de fractie D66 is met is met algemene stemmen aangenomen.

De motie "Onderzoek opkopen van huurwoningen" (21M225) van de fractie D66 is met 10 stemmen voor en 28 stemmen tegen verworpen.

De motie "Duurzaamheid zichtbaar maken" (21M227) van de fractie D66 is met 28 stemmen voor en 10 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Stimuleer het OV" (21M228) van de fractie D66 is met 30 stemmen voor en 8 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Structuur wijkwerk borgen" (21M229) van de fractie D66 is met 14 stemmen voor en 24 stemmen tegen verworpen.

De motie "Uitbreiding milieuzone" (21M231) van de fractie D66 is met 9 stemmen voor en 29 stemmen tegen verworpen.

De motie "Meer gemeentelijke prikborden in Arnhemse wijken" (21M232) van de fractie DENK Verenigd Arnhem is met 20 stemmen voor en 18 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Maak ‘Goed Geregeld’ nog beter vindbaar" (21M233) van de fractie DENK Verenigd Arnhem is met 27 stemmen voor en 11 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Lange wal in Presikhaaf is geen racebaan" (21M235) van de fractie DENK Verenigd Arnhem is met 6 stemmen voor en 32 stemmen tegen verworpen.

De motie "Fixi-App meertalig aanbieden" (21M236) van de fractie DENK Verenigd Arnhem is met 4 stemmen voor en 34 stemmen tegen verworpen.

De motie "Wijkbudgetten transparant" (21M238) van de fractie Arnhemse Ouderen Partij is met 7 stemmen voor en 31 stemmen tegen verworpen.

De motie "Te lage bijstand jongeren herstellen" (21M241) van de fracties D66, ChristenUnie, Denk-Verenigd Arnhem, Arnhemse Ouderen Partij, GroenLinks, PvdA, VVD, CDA, Partij voor de Dieren en Arnhem Centraal is met 36 stemmen voor en 2 stemmen tegen aangenomen.
De leden Dayioğlu en Van der Laak hebben zich bij de stemming vergist en worden geacht ‘voor’ te hebben gestemd.

De motie "Het in 2022 plaatsen van een kerstboom op het Audrey Hepburnplein" (21M242) van de fractie Arnhem Centraal is met 36 stemmen voor en 2 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Bezwarencommissie zonder voordracht" (21M245) van de fractie Arnhemse Ouderen Partij is met 14 stemmen voor en 24 stemmen tegen verworpen.

De motie "Stijging bouwkosten volledig opnemen in begroting" (21M247) van de fractie D66 is met 28 stemmen voor en 10 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Energiecoaches proactief inzetten tegen energiearmoede" (21M248) van de fractie DENK Verenigd Arnhem is met 25 stemmen voor en 13 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Leefwerelden verbinden" (21M249) van de fractie DENK Verenigd Arnhem is met 25 stemmen voor en 13 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Goedkoper OV" (21M250) van de fractie DENK Verenigd Arnhem is met 7 stemmen voor en 31 stemmen tegen verworpen.

De motie "Vervoersarmoede onderzoeken in Arnhem" (21M251) van de fractie DENK Verenigd Arnhem is met 25 stemmen voor en 13 stemmen tegen aangenomen.

De motie "De woningnood is inmiddels hoger, de camping wordt steeds slechter, de mensen die op de camping wonen kunnen geen nieuw huis vinden, dus waarom zouden we niet eindelijk eens onderzoeken of we van de camping een woonbuurt kunnen maken? " (21M252) van de fractie SP is met 10 stemmen voor en 28 stemmen tegen verworpen.

De motie "Voer de wens van de raad uit en onderzoek hoe we de markt uit de zorg kunnen halen" (21M253) van de fractie SP is met 27 stemmen voor 11 stemmen tegen aangenomen.

De motie "Woningbouw in Schaarsbergen en omgeving; een kwestie van willen" (21M254) van de fractie SP is met 12 stemmen voor en 26 stemmen tegen verworpen.

De motie "Arnhem plant minimaal 10.000 bomen" (21M255) van de fractie SP is met is met algemene stemmen aangenomen.

De motie "Extra inzet tegengaan energiearmoede" (21M256) van de fractie GroenLinks en PvdA is met 23 stemmen voor en 15 stemmen tegen aangenomen.
De leden Greving, Bouma, De Vries en Visser hebben zich bij de stemming vergist en worden geacht 'voor' te hebben gestemd.

	De motie "Leegstand inzichtelijk" (21M257) van de fractie CDA is met 20 stemmen voor en 18 stemmen tegen aangenomen. De motie "Basis op orde - BOA" (21M258) van de fractie CDA is met 13 stemmen voor en 25 stemmen tegen verworpen. De motie "Voor energiecoaches ook budget" (21M259) van de fractie CDA is met 7 stemmen voor en 31 stemmen tegen verworpen. De motie "Luister naar de inwoners van Klarendal en behoud lijn 13" (21M260) van de fractie SP is met 18 stemmen voor en 20 stemmen tegen verworpen. Het voorstel is met 32 stemmen voor en 6 stemmen tegen aangenomen.
3.2 Vaststellen van de Turap 2 2021	De motie "Woningen Paasberg snel mogelijk maken" (21M226) van de fracties D66 en Partij voor de Dieren is met 15 stemmen voor en 23 stemmen tegen verworpen. Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.
3.3 Vaststellen van de Belastingverordeningen 2022	Het amendement "Afvalbelasting halveren" (21A265) van de fractie SP is met 3 stemmen voor en 35 stemmen tegen verworpen. Het voorstel is met algemene stemmen aangenomen.

De raadsgriffier,

Jozef Kersten

De voorzitter,

Ahmed Marcouch

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	24 november 2021
Zaaknummer	620540

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Agendacommissie, d.d. 18 november 2021, zaaknummer: 620540

besluit:

De "Lijst van ingekomen Stukken" van 10 november 2021 tot en met 17 november 2021 vast te stellen.

De griffier,

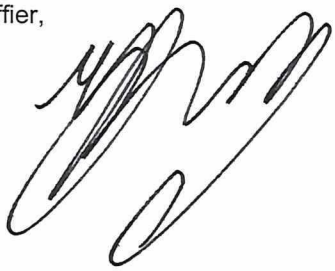

De voorzitter,

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer **620540**

ONDERWERP: Vaststellen van de lijst van ingekomen stukken voor de raadsvergadering van 24 november 2021

Voorstel

De Agendacommissie stelt u voor de "Lijst van Ingekomen Stukken" van 10 november 2021 tot en met 17 november 2021 vast te stellen.

Als raadslid kunt u de ingekomen stukken inzien via het Bestuurlijk Informatiesysteem (iBabs).

Bijlage

- Lijst van Ingekomen stukken (10 november 2021 tot en met 17 november 2021)

Arnhem GEMEENTE

Besluit van	24 november 2021
Zaaknummer	620540

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Agendacommissie, d.d. 18 november 2021, zaaknummer: 620540

besluit:

De "Lijst van ingekomen Stukken" van 10 november 2021 tot en met 17 november 2021 vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

Lijst van Ingekomen stukken (10 november 2021 tot en met 17 november 2021)			
Datum	**Afzender**	**Titel**	**Advies**
10-11-2021	Gemeenteraad Bergen op Zoom	Motie borstonderzoek	Voor kennisgeving aannemen
10-11-2021	Gemeenteraad Lelystad	Aangenomen motie Borstonderzoek Vrouwen	Voor kennisgeving aannemen
10-11-2021	Gemeenteraad Beuningen	Motie vreemd borstonderzoek bij vrouwen	Voor kennisgeving aannemen
16-11-2021	BIZ Korenkwartier	Verzoek tot agenderen	Voor kennisgeving aannemen
16-11-2021	Maran	Gifbelt en uitbreiding woonwagen locatie Bethaniënstraat	Voor kennisgeving aannemen
16-11-2021	Slow Food Nederland	Voedsel op het programma	Voor kennisgeving aannemen
17-11-2021	Gemeenteraad Moerdijk	Aangenomen motie periodiek borstonderzoek	Voor kennisgeving aannemen

Politieke Avond

Dossiernummer	3014
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	24 november 2021
Agendapunt	3.1
Omschrijving	Wijziging regeling MGR sociaal domein Centraal Gelderland 2022

Geagendeerd	Vergaderdatum
Politieke Avond	24 november 2021

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	24 november 2021
Zaaknummer	608325

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 12 oktober 2021, nummer: 608325;

gelet op artikel 35 van de Wet gemeenschappelijke regelingen en artikel 9, lid 3 van de regeling Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein Centraal Gelderland;

besluit:

1. In te stemmen met de wijziging van de regeling Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein Centraal Gelderland.

De griffier,

De voorzitter,

Wijziging regeling MGR sociaal domein Centraal Gelderland 2022

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	24 november 2021
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	R. Van der Zee

.

Aan de gemeenteraad, 12 november 2021

Het raadsvoorstel Wijziging regeling MGR sociaal domein Centraal Gelderland 2022 betreft een technische wijziging van beperkte aard. Het is de uitwerking van een landelijk besluit waarbij vanuit het Rijk verkregen taken regionaal opgepakt gaan worden.
Het instellen/wijzigen van de bestuurscommissie vergt volgens de regeling echter een formeel raadsbesluit en wordt daarom aan uw raad voorgelegd.

Het Dagelijks Bestuur van de Agendacommissie heeft besloten dit voorstel direct, toe te voegen aan de agenda van de besluitvormende vergadering.

De raadsadviseur, De voorzitter,

J.G.M. Kersten C.J.M. Kalthoff

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 608325

Onderwerp: Wijziging regeling MGR sociaal domein Centraal Gelderland 2022

Voorstel

1. In te stemmen met de wijziging van de regeling Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein Centraal Gelderland (MGR).

Inleiding

Het regionaal portefeuillehoudersoverleg Participatie heeft de MGR verzocht om met ingang van 1-1-2022 het contractmanagement voor de inburgeringstrajecten uit te gaan voeren. De MGR staat hier positief tegenover maar hiervoor moet de huidige regeling worden gewijzigd. Daarvoor is instemming van de raden van de deelnemende gemeenten nodig.
Dit moment wordt tevens gebruikt om een aantal andere noodzakelijk wijzigingen in de regeling op te nemen.

Beoogd effect

Door de wijziging van de regeling is het mogelijk dat de MGR de nieuwe opdracht contractmanagement inburgeringstrajecten per 1-1-2022 gaat uitvoeren. Daarbij wordt de regeling ook eenvoudiger en meer toekomstgericht alsmede de bestuurlijke drukte beperkt.

Argumenten

1.1 De opdracht contractmanagement voor inburgeringstrajecten kan efficiënt worden uitgevoerd

Per 1-1-2022 worden vanuit de Wet inburgering weer taken bij de gemeenten neergelegd. In regionaal verband is daarom overleg gevoerd hoe deze taken het beste uitgevoerd kunnen worden. Omdat de MGR kennis en ervaring op het gebied van contractmanagement en -beheer heeft is dit samenwerkingsverband gevraagd om deze opdracht op zich te nemen. Dit versterkt de onderlinge samenwerking in GMR-verband.

1.2 De wijziging van de regeling leidt tot efficiëntere uitvoering en beperkt bestuurlijke drukte

De nieuwe opdracht moet ondergebracht worden in een nieuwe samenwerkingsmodule. Daarom heeft het MGR-bestuur gekeken naar de wijze waarop deze module zou moeten worden ingebed in de governance van de MGR, passend bij de gedachte van vergroten van de

GEMEENTE Arnhem

kruisbestuiving tussen modules en integraliteit binnen het sociaal domein, transparante advisering, uitvoering en verantwoording en het beperken van bestuurlijke drukte.
Dit heeft geleid tot een kleine aanpassing in de governance, die daardoor verbetert. Voorgesteld wordt om niet meer uit te gaan van strak gescheiden modules, maar te werken vanuit drie samenhangende programma's Zorg, Onderwijs en Participatie. Daarom worden nu drie in plaats van vier bestuurscommissies gevormd, elk voor een programma. Iedere bestuurscommissie kan verantwoordelijk zijn voor meerdere samenwerkingsmodules.
Dit is in de voorliggende regeling aangepast. Daarmee is de MGR ook qua governance voorbereid op eventuele nieuwe toekomstige opdrachten van gemeenten.

1.3 Een aantal formele wijzigingen zijn noodzakelijk

Dit moment wordt benut om een aantal andere noodzakelijke formele wijzigingen in te brengen. Dit betreft met name aanpassing van het artikel over archivering, de benaming van modules en het takenpakket van het WSP dat nu aansluit bij de herijking van de opdracht.
Het gaat dan over de volgende wijzigingen:

- wijziging van artikel over archivering, waarbij ook ruimte is voor archivering van gemandateerde taken. Afspraken hierover zullen in een addendum bij de nieuwe DVO's worden opgenomen. Hierover vinden gesprekken plaats met de deelnemende gemeenten op niveau van informatiebeheer, DIV en archief en met het Gelders Archief;
- wijziging plaats van afspraken over bestuurscommissies vanuit de regeling en bijlage van de regeling naar het instellingsbesluit van de bestuurscommissies;
- wijziging van benaming van module Inkoop in Inkoop zorg en module Onderwijszaken in module RBL.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Tweederde van de deelnemende gemeenten moet instemmen

Pas wanneer 8 van de 11 raden van deelnemende gemeenten aangegeven hebben geen bezwaar te hebben kan het AB van de MGR de aangepaste regeling op 23 december a.s. definitief vaststellen. De regeling kan dan per 1-1-2022 ingaan.

Participatie

De wijziging van regeling is in samenspraak met alle deelnemende gemeenten opgesteld. Daarover is zowel op ambtelijk als bestuurlijk niveau overeenstemming.

Welzijn en perspectief

Door het uitvoeren van de opdracht wordt het mogelijk om in Arnhem inburgeringstrajecten aan te bieden aan Arnhemse inwoners.

Financiën

Nadat een definitief besluit over de voorliggende regeling is genomen zal het AB van de GMR een concept-begrotingswijziging maken om de nieuwe module contractmanagement inburgeringstrajecten aan de begroting 2022 toe te voegen. De kosten van de nieuwe module zullen worden verdeeld over de gemeenten die hiervan gebruik maken. Conform de gemeenschappelijke regeling zal deze begrotingswijziging voor zienswijzen aan de gemeenteraden worden voorgelegd.

Uitvoering

Nadat alle besluiten van de raden van de deelnemende gemeenten bekend zijn zal het AB van de MGR op 23 december a.s. het besluit tot wijziging van de regeling nemen.

Communicatie

Het raadsbesluit zal door B&W aan de MGR kenbaar worden gemaakt.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Gewijzigde regeling MGR 2022
- Toelichting gewijzigde regeling MGR
- Concept Instellingsbesluit Bestuurscommissie Onderwijs
- Concept Instellingsbesluit Bestuurscommissie Participatie
- Concept Instellingsbesluit Bestuurscommissie Zorg

RAADSVOORSTEL

Besluit van

Zaaknummer 608325

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 12 oktober 2021, nummer: 608325;

gelet op artikel 35 van de Wet gemeenschappelijke regelingen en artikel 9, lid 3 van de regeling Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein Centraal Gelderland;

besluit:

1. In te stemmen met de wijziging van de regeling Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein Centraal Gelderland.

De griffier, De voorzitter,

Gemeente Arnhem

Bijlage 2b Te wijzigen regeling

Gewijzigde regeling Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR)

De colleges van burgemeester en wethouders van de gemeenten Arnhem, Doesburg, Duiven, Lingewaard, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Wageningen, Westervoort en Zevenaar, ieder voor zover zij bevoegd zijn, overwegen het volgende:

- in het sociaal domein is op uitvoerend niveau samenwerking tussen de gemeenten in de regio geboden;
- met een modulair in te vullen gemeenschappelijke regeling wordt meer samenhang en doelmatigheid in de samenwerking tussen de gemeenten in de regio gerealiseerd;
- aan de gemeenschappelijke regeling kunnen samenwerkingsmodules worden toegevoegd;
- gemeenten bepalen zelf of zij aan een samenwerkingsmodule deelnemen;

Gelet op de artikelen 1, eerste en derde lid en 8, eerste lid van de Wet gemeenschappelijke regelingen;

Gelet op de verkregen toestemming van de gemeenteraden voor het wijzigen van deze regeling;

Gelet op de wens van deelnemende gemeenten om samenhang aan te brengen in de taken die in het sociaal domein worden uitgevoerd binnen de samenwerkingsmodules, worden de samenwerkingsmodules ondergebracht bij drie Programma's; Zorg (samenwerkingsmodule Inkoop Zorg), Onderwijs (samenwerkingsmodule RBL) en Participatie (samenwerkingsmodules WSP, WgSW en Contractmanagement Inburgeringstrajecten). Ieder Programma heeft een bestuurscommissie;

Gelet op de wens van gemeenten die willen deelnemen in de samenwerkingsmodule Contractmanagement Inburgeringstrajecten en deze samenwerkingsmodule daarom onder willen brengen bij het Programma Participatie in de regeling;

Gelet op de wens om enkele actualisaties te doen in de regeling als het gaat om de formulering van de archiefverplichting en formulering van de taken van samenwerkingsmodules.

BESLUITEN:

aan te gaan de volgende

MODULAIRE GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING SOCIAAL DOMEIN CENTRAAL GELDERLAND

HOOFDSTUK 1 ALGEMENE BEPALINGEN

Artikel 1 Begripsomschrijvingen

In deze regeling wordt verstaan onder:

a. basistaken: coördinerende, adviserende en ondersteunende werkzaamheden die ten behoeve van de besluitvorming door de voorzitter, het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur worden uitgevoerd;

b. college: college van burgemeester en wethouders;
c. deelnemer: een college dat deelneemt aan het samenwerkingsverband;
d. Gedeputeerde Staten: Gedeputeerde Staten van Gelderland;
e. directeur: het directielid zoals genoemd in artikel 3 van het Organisatiebesluit MGR SDCG 2019.
f. programma: een inhoudelijk samenhangend geheel van samenwerkingsmodules;
g. raad: gemeenteraad;
h. regeling: onderhavige gemeenschappelijke regeling;
i. samenwerkingsmodule: één of meerdere samenhangende taken die het samenwerkingsverband voor de deelnemers kan uitvoeren;
j. samenwerkingsverband: het openbaar lichaam als bedoeld in artikel 2 van deze regeling;
k. submodule: nadere onderverdeling van taken binnen een samenwerkingsmodule;
l. uitvoeringsprogramma: een nadere uitwerking van het uitvoeringsplan, zijnde een jaarlijks programma waarin de activiteiten van het samenwerkingsverband worden aangegeven, met daarbij een overzicht van de benodigde financiële en personele middelen;
m. uitvoeringsplan: visie voor de komende vier jaar ten aanzien van de door het samenwerkingsverband uit te voeren taken;
n. wet: de Wet gemeenschappelijke regelingen.

Artikel 2 Openbaar lichaam

1. Er is een openbaar lichaam, genaamd “Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland”.
2. Het openbaar lichaam is gevestigd in Arnhem.

Artikel 3 Bestuursorganen

Het samenwerkingsverband kent de volgende bestuursorganen:
a. het algemeen bestuur;
b. het dagelijks bestuur;
c. de voorzitter.

HOOFDSTUK 2 BELANGEN, TAKEN EN BEVOEGDHEDEN

Artikel 4 Belangen

Het samenwerkingsverband behartigt de belangen van de deelnemers binnen het sociaal domein.

Artikel 5 Modulair karakter van het samenwerkingsverband

1. De regeling biedt een algemeen kader voor samenwerking op het gebied van het sociaal domein binnen de regio en voorziet in samenwerkingsmodules, zoals in de bijlagen bij deze regeling opgenomen.
2. Een deelnemer besluit via het aangaan van een dienstverleningsovereenkomst als bedoeld in het artikel 6 tweede lid van deze regeling of aan een samenwerkingsmodule wordt deelgenomen en aan welke submodule(s) voor zover van toepassing.

Artikel 6 Taken samenwerkingsverband en samenwerkingsmodules

1. Ter behartiging van de in artikel 4 genoemde belangen heeft het samenwerkingsverband de volgende taken:
   a. het uitvoeren van de basistaken;
   b. het uitvoeren van de taken uit de samenwerkingsmodules.
2. Over het uitvoeren van taken sluit de deelnemer per samenwerkingsmodule een afzonderlijke dienstverleningsovereenkomst af met het samenwerkingsverband.

3. Het dagelijks bestuur van het samenwerkingsverband stelt eens per vier jaar een model-dienstverleningsovereenkomst en algemene bepalingen vast.

Artikel 7 Bevoegdheden

1. De deelnemers dragen geen bevoegdheden over aan het openbaar lichaam, met uitzondering van de bevoegdheden zoals opgenomen in bijlage 4 van deze regeling.
2. De deelnemers verlenen ieder afzonderlijk de mandaten, volmachten en machtigingen aan het openbaar lichaam die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de taken.

Artikel 8 Beperking privaatrechtelijke bevoegdheden

Het samenwerkingsverband is behoudens instemming van de deelnemers niet bevoegd tot:
a. het vestigen van opstal-, pand- en hypotheekrechten;
b. het afgeven van garanties of andere waarborgen;
c. het in erfpacht aannemen of uitgeven van roerende of onroerende zaken;
d. het in eigendom aannemen of uitgeven van onroerende zaken;
e. het oprichten van en het deelnemen in een rechtspersoon;
f. commerciële dienstverlening aan private partijen.

HOOFDSTUK 3 HET ALGEMEEN BESTUUR

Artikel 9 Taken en bevoegdheden

1. Aan het algemeen bestuur behoren de taken en bevoegdheden toe die in de wet aan het algemeen bestuur zijn opgedragen, alsmede alle bevoegdheden die voorts in deze regeling aan dit orgaan worden opgedragen en niet aan het dagelijks bestuur of de voorzitter zijn opgedragen.
2. Het algemeen bestuur kan besluiten tot het wijzigen van de submodules en tot het vaststellen van het uitvoeringsplan en uitvoeringsprogramma.
3. Het algemeen bestuur kan de volgende bevoegdheden niet overdragen:
   a. het vaststellen van het uitvoeringsplan en uitvoeringsprogramma;
   b. het instellen van bestuurscommissies;
   c. het wijzigen van submodules.

Artikel 10 Samenstelling en zittingsduur

1. Iedere deelnemer wijst uit zijn midden één lid aan als lid van het algemeen bestuur. Gelijktijdig wordt een plaatsvervangend lid aangewezen.
2. Een lid van het algemeen bestuur heeft zitting in het algemeen bestuur gedurende dezelfde periode als de zittingsduur van het college die het vertegenwoordigt. Indien het lid in de nieuwe zittingsperiode opnieuw deel uitmaakt van het college kan hij terstond opnieuw worden aangewezen als lid van het algemeen bestuur.
3. Het lidmaatschap van het algemeen bestuur eindigt zodra een lid ophoudt burgemeester of wethouder van de vertegenwoordigde gemeente te zijn.
4. Een lid van het algemeen bestuur dat tussentijds ontslag neemt, stelt de voorzitter van het algemeen bestuur hiervan op de hoogte. Het ontslag gaat in zodra in de opvolging is voorzien.

Artikel 11 Werkwijze en vergaderorde

1. Het algemeen bestuur stemt bij meerderheid van stemmen, tenzij anders in deze regeling is bepaald.
2. Het aantal stemmen per lid van het algemeen bestuur per gemeente wordt jaarlijks op 1 januari aan de hand van de volgende staffel berekend. Basis daarvoor is het inwonertal van de gemeente op basis van de meest recente CBS-cijfers.

Tot 20.000	=	1 stem
20.000 - 50.000	=	2 stemmen
50.000 -100.000	=	3 stemmen
100.000 -	=	4 stemmen

3. Het algemeen bestuur vergadert tenminste tweemaal per jaar en voorts zo dikwijls als de voorzitter of het dagelijks bestuur dit nodig oordeelt of ten minste twee leden van het algemeen bestuur daarom verzoeken.
4. Het algemeen bestuur kan op grond van de wet besluiten om met gesloten deuren te vergaderen, maar niet over de volgende onderwerpen:
   a. het uitvoeringsplan en het uitvoeringsprogramma;
   b. de begroting, de wijzigingen daarvan en de jaarrekening;
   c. het doen van een uitgave, voordat de begroting of de begrotingswijziging waarbij deze uitgave is geraamd, is goedgekeurd;
   d. het liquidatieplan.

HOOFDSTUK 4 HET DAGELIJKS BESTUUR

Artikel 12 Taken en bevoegdheden

Tot de taken en de bevoegdheden van het dagelijks bestuur van de regeling behoren naast de bevoegdheden in artikel 33b van de wet:

a. het beheer van activa en passiva van het samenwerkingsverband;
b. de zorg, voor zover deze niet aan anderen toekomt, voor de controle op het geldelijke beheer en de boekhouding.

Artikel 13 Samenstelling en zittingsduur

1. Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter en twee andere leden, door het algemeen bestuur uit zijn midden aan te wijzen en te ontslaan.
2. Een lid van het dagelijks bestuur blijft aan totdat in de opvolging is voorzien. Het lid kan, indien hij opnieuw is aangewezen tot lid van het algemeen bestuur, terstond opnieuw worden benoemd.
3. Een lid van het dagelijks bestuur kan te allen tijde ontslag nemen. Hij deelt zijn ontslag mee aan het algemeen bestuur en aan het college dat het aangaat. Het ontslag gaat in zodra in de opvolging is voorzien.

Artikel 14 Werkwijze en vergaderorde

1. Het dagelijks bestuur vergadert zo dikwijls als de voorzitter dit nodig oordeelt of tenminste twee leden van het dagelijks bestuur zulks schriftelijk, onder opgave van de te behandelen onderwerpen verzoeken, in welk laatste geval de vergadering binnen twee weken plaatsvindt.
2. De artikelen 54, 56, 58 en 59 van de Gemeentewet zijn van overeenkomstige toepassing.
3. Over personen wordt schriftelijk, over zaken mondeling gestemd.
4. Ieder aanwezig lid brengt één stem uit.
5. Het dagelijks bestuur kan een of meer van zijn leden machtigen tot uitoefening van een of meer van zijn bevoegdheden, tenzij de regeling waarop de bevoegdheid steunt zich daartegen verzet.

HOOFDSTUK 5 DE VOORZITTER

Artikel 15 Taken en bevoegdheden

1. De voorzitter is belast met de leiding van de vergaderingen van het algemeen bestuur en het dagelijks bestuur.

2. De voorzitter tekent de stukken die van het algemeen bestuur en van het dagelijks bestuur uitgaan.
3. De voorzitter vertegenwoordigt het samenwerkingsverband in en buiten rechte. Hij kan de vertegenwoordiging opdragen aan een door hem aan te wijzen gemachtigde.
4. De plaatsvervangend voorzitter wordt door het algemeen bestuur uit zijn midden aangewezen.

HOOFDSTUK 6 DE COMMISSIES

Artikel 16 Adviescommissies

1. Het algemeen bestuur kan vaste adviescommissies instellen voor advisering aan het algemeen bestuur.
2. Het algemeen bestuur, het dagelijks bestuur en de voorzitter kunnen tijdelijke adviescommissies instellen voor advisering aan hen.
3. Het orgaan bevoegd tot instelling van een adviescommissie, stelt de bevoegdheden en samenstelling van de betreffende commissie bij instellingsbesluit vast.

Artikel 17 Bestuurscommissies

Het algemeen bestuur kan bestuurscommissies instellen met het oog op de behartiging van bepaalde belangen.

HOOFDSTUK 7 INLICHTINGEN, VERANTWOORDING EN ONTSLAG

Artikel 18 Het dagelijks bestuur ten opzichte van het algemeen bestuur (inlichtingenplicht)

Het dagelijks bestuur geeft -in aanvulling op artikel 19a, tweede lid van de wet- het algemeen bestuur de door één of meer leden gevraagde inlichtingen.

Artikel 19 De voorzitter ten opzichte van het algemeen bestuur (inlichtingen- en verantwoordingsplicht en ontslag)

1. De voorzitter is aan het algemeen bestuur verantwoording schuldig over het door hem gevoerde bestuur.
2. De voorzitter geeft het algemeen bestuur alle inlichtingen die het algemeen bestuur voor de uitoefening van zijn taak nodig heeft.
3. De voorzitter geeft het algemeen bestuur de door een of meer leden gevraagde inlichtingen.
4. De voorzitter kan door het algemeen bestuur worden ontslagen, indien de voorzitter het vertrouwen van het algemeen bestuur niet meer bezit.

Artikel 20 Het dagelijks bestuur, algemeen bestuur, bestuurscommissies en de voorzitter ten opzichte van raden (inlichtingenplicht)

1. Het algemeen bestuur, het dagelijks bestuur, bestuurscommissies en de voorzitter geven aan de raden van de deelnemende gemeenten alle inlichtingen die voor een juiste beoordeling van de door hen uitgevoerde activiteiten nodig is. Daarnaast geven zij aan de raden van de deelnemende gemeenten de door één of meer leden van die raden gevraagde inlichtingen.
2. Het algemeen bestuur, het dagelijks bestuur, bestuurscommissies en de voorzitter geven tenminste tweemaal per kalenderjaar informatie aan de raden over de uitgevoerde activiteiten van het samenwerkingsverband.
3. Het dagelijks bestuur, algemeen bestuur, bestuurscommissies en de voorzitter geven de rekenkamer van de deelnemende gemeenten, alle inlichtingen die de rekenkamer nodig acht voor het doen van onderzoek.

Artikel 21 Leden algemeen bestuur ten opzichte van hun college en hun raden (inlichtingen- en verantwoordingsplicht en ontslag)

1. Een lid van het algemeen bestuur is de deelnemer die dit lid heeft aangewezen verantwoording verschuldigd over de door hem in dat bestuur gevoerde beleid. De verantwoording vindt plaats op de wijze zoals bij de deelnemer gebruikelijk dan wel voorgeschreven is.
2. Een lid van het algemeen bestuur verschaft de deelnemer die dit lid heeft aangewezen alle inlichtingen die door de deelnemer worden verlangd. De inlichtingen worden verschaft op de wijze zoals bij de deelnemer gebruikelijk dan wel voorgeschreven is.
3. Een lid van het algemeen bestuur kan door de deelnemer die dit lid heeft aangewezen worden ontslagen, indien het lid het vertrouwen van de deelnemer niet meer bezit.
4. Het lid van het algemeen bestuur voldoet aan de verantwoordings- en inlichtingenplicht ten opzichte van de raad van de deelnemer die dit lid heeft aangewezen op de wijze zoals bij de deelnemer gebruikelijk dan wel voorgeschreven is.

HOOFDSTUK 8 HET PERSONEEL

Artikel 22 Personeel

1. Het dagelijks bestuur is belast met het aanstellen van medewerkers als ambtenaar, het tewerkstellen op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht en het schorsen en ontslaan van het personeel.
2. Voor het personeel van het samenwerkingsverband gelden de door het algemeen bestuur vast te stellen arbeidsvoorwaardenregelingen en andere algemene voorschriften en bepalingen.

Artikel 23 Directie

De directie is belast met de leiding van de organisatie en de zorg voor een juiste taakvervulling in de organisatie. Het aantal leden van de directie en de taken en bevoegdheden van deze leden worden bepaald bij het door het dagelijks bestuur vast te stellen (organisatie-)besluit.

HOOFDSTUK 9 HET UITVOERINGSPLAN EN HET UITVOERINGSPROGRAMMA

Artikel 24 Uitvoeringsplan

1. Het algemeen bestuur stelt een uitvoeringsplan vast waarin in grote lijnen wordt aangegeven wat het algemeen bestuur van het samenwerkingsverband voornemens is uit te voeren. Het algemeen bestuur kan een of meer onderdelen van het uitvoeringsplan afzonderlijk vaststellen.
2. Het uitvoeringsplan beslaat een periode van vier jaar. Jaarlijks kan het algemeen bestuur besluiten over bijstelling van het uitvoeringsplan.

Artikel 25 Uitvoeringsprogramma

Het algemeen bestuur stelt voor ieder jaar een uitvoeringsprogramma vast, waarin de activiteiten van het samenwerkingsverband worden aangegeven. Het uitvoeringsprogramma bevat voorts in ieder geval een overzicht van de voor de verwezenlijking van de activiteiten benodigde financiële en personele middelen.

Artikel 26 Totstandkoming

De totstandkoming van het uitvoeringsplan en het uitvoeringsprogramma geschiedt op een overeenkomstige wijze als in artikel 27, eerste tot en met vijfde lid, van deze regeling, voor de begroting is aangegeven.

HOOFDSTUK 10 FINANCIËLE BEPALINGEN

Artikel 27 Begrotingsprocedure

1. Indien het algemeen bestuur voor de samenwerkingsmodule een bestuurscommissie heeft ingesteld, dan zenden de bestuurscommissies van de modules voor 1 maart een ontwerpbegroting van de modules voor het komende kalenderjaar, vergezeld van een toelichting, toe aan het dagelijks bestuur van de MGR.
2. Het dagelijks bestuur zendt vóór 1 april een ontwerpbegroting van het samenwerkingsverband voor het komende kalenderjaar, vergezeld van een toelichting, toe aan de raden van de deelnemende gemeenten. De ontwerpbegroting van het samenwerkingsverband bestaat uit de geconsolideerde ontwerpbegrotingen van de modules aangevuld met de overhead kosten van de MGR.
3. De ontwerpbegroting wordt door de besturen van de deelnemende gemeenten voor eenieder ter inzage gelegd en tegen betaling van de kosten algemeen verkrijgbaar gesteld. Artikel 190, tweede lid en derde lid, van de Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing.
4. De raden van de deelnemende gemeenten kunnen binnen acht weken bij het dagelijks bestuur hun zienswijze over de ontwerpbegroting naar voren brengen. Het dagelijks bestuur voegt de commentaren waarin deze zienswijze is vervat bij de ontwerpbegroting, zoals deze aan het algemeen bestuur wordt aangeboden.
5. Het algemeen bestuur stelt de begroting vast vóór 15 juli in het jaar, voorafgaande aan dat jaar, waarvoor de begroting dient.
6. Meteen na de vaststelling zendt het algemeen bestuur, zo nodig, de begroting aan de raden van de deelnemende gemeenten, die daarover bij Gedeputeerde Staten hun zienswijze naar voren kunnen brengen.
7. Het dagelijks bestuur zendt de begroting binnen twee weken na de vaststelling, maar in ieder geval vóór 1 augustus aan Gedeputeerde Staten.
8. Het bepaalde in dit artikel is, met uitzondering van de genoemde data, van overeenkomstige toepassing op besluiten tot wijziging van de begroting, behoudens die wijzigingen die niet tot een verhoging van de gemeentelijke bijdragen leiden.

Artikel 28 Bijdragen van de gemeenten

1. In de begroting wordt aangegeven welke bijdrage elke afzonderlijke gemeente verschuldigd is voor het jaar waarop de begroting betrekking heeft.
2. Het algemeen bestuur bepaalt met tweederde meerderheid van stemmen de algemene kostenverdeelsleutel voor de kosten van de basistaken, niet zijnde de kosten voor de samenwerkingsmodules. Als algemene kostenverdeelsleutel geldt een kostenverdeling naar rato van het jaarlijks op 1 januari bepaald inwonertal van de deelnemende gemeenten op basis van de meest recente CBS-cijfers.
3. De kostenverdeelsleutel voor de samenwerkingsmodules worden bepaald in de bijlagen bij de regeling.
4. De deelnemers betalen bij wijze van voorschot jaarlijks op 1 januari, op 1 april, op 1 juli en op 1 oktober telkens een kwart van de in lid 1 bedoelde bijdrage.
5. De deelnemers dragen er zorg voor dat het samenwerkingsverband te allen tijde over voldoende middelen beschikt om aan al haar verplichtingen jegens derden te kunnen voldoen.

Artikel 29 Jaarrekening

1. Het dagelijks bestuur biedt de jaarrekening over het afgelopen jaar en het jaarverslag, daarbij gevoegd de accountantsverklaring, bedoeld in artikel 213, derde lid, van de Gemeentewet en het verslag van bevindingen, bedoeld in artikel 213, vierde lid, van de Gemeentewet, jaarlijks vóór 1 april ter vaststelling aan het algemeen bestuur aan onder gelijktijdige toezending aan de raden van de gemeenten.
2. Het algemeen bestuur stelt de jaarrekening vast vóór 1 juli, volgende op het jaar waarop deze betrekking heeft.
3. De jaarrekening wordt binnen twee weken na vaststelling, maar in ieder geval vóór 15 juli, met alle bijbehorende stukken en het jaarverslag aan Gedeputeerde Staten aangeboden.
4. Vaststelling van de jaarrekening strekt het dagelijks bestuur tot décharge, behoudens later in rechte gebleken valsheid in geschrifte of andere onregelmatigheden.
5. In de jaarrekening wordt het door elk van de deelnemende gemeenten over het desbetreffende jaar werkelijk verschuldigde bedrag opgenomen.
6. De kosten worden verdeeld over de deelnemende gemeenten volgens de kostenverdeelsleutel, zoals bedoeld in bijlage 1, artikel 8, bijlage 2, artikel 7 en bijlage 3 artikel 7 en bijlage 4 artikel 8 van deze regeling.
7. Mocht enig exploitatiejaar een batig saldo opleveren:
   a. dan kan daaraan bij besluit van het algemeen bestuur, op advies van de bestuurscommissie(s) van de samenwerkingsmodule(s) waaruit het batig saldo voortvloeit of het dagelijks bestuur wat betreft een batig saldo bij de MGR beheerorganisatie, een bestemming worden gegeven.
   b. dan vindt dotatie op een bestemmingsreserve plaats na het opstellen van de jaarrekening.
8. (Uit)betaling van enig verschil tussen het op grond van artikel 28 van deze regeling bepaalde en het werkelijk verschuldigde, vindt plaats meteen na de mededeling van de vaststelling van de jaarrekening.

HOOFDSTUK 11 HET ARCHIEF

Artikel 30 Zorg voor archiefbescheiden

1. Het dagelijks bestuur is belast met de zorg voor de archiefbescheiden van de organen van het samenwerkingsverband, overeenkomstig een door het algemeen bestuur, met inachtneming van artikel 40 van de Archiefwet 1995 vast te stellen regeling (Archiefverordening), die aan Gedeputeerde Staten wordt meegedeeld.
   Het dagelijks bestuur is tevens belast met de zorg voor de archiefbescheiden die worden gevormd krachtens de aan het samenwerkingsverband gedelegeerde taken.
   De zorg voor archiefbescheiden die ontstaan uit hoofde van de door de deelnemende gemeenten gemandateerde taken berust bij deze gemeenten.
2. Voor de bewaring van de op grond van artikel 12, eerste lid en artikel 13 van de Archiefwet 1995 over te brengen archiefbescheiden van de bij deze regeling ingestelde bestuursorganen is aangewezen het Gelders Archief.
3. De directeur is belast met het beheer van de archiefbescheiden waarvoor MGR SDCG zorgdrager is en voor de archiefbescheiden die ontstaan uit hoofde van de door de deelnemende gemeenten gemandateerde taken, voor zover MGR SDCG de enige archiefvormer is en voor zover deze archiefbescheiden niet zijn overgedragen naar de archiefbewaarplaats.
4. De archivaris van de MGR SDCG is belast met het toezicht op het beheer van de archiefbescheiden waarvoor MGR SDCG zorgdrager is, voor zover deze archiefbescheiden niet zijn overgebracht naar de archiefbewaarplaats.

5. Met het toezicht op het beheer van de archiefbescheiden die ontstaan uit hoofde van de door deelnemende gemeenten gemandateerde taken is belast de archivaris van de desbetreffende gemeente.

HOOFDSTUK 12 TOETREDING, UITTREDING, WIJZIGING EN OPHEFFING

Artikel 31 Toetreding tot de regeling

1. Een college kan tot de regeling toetreden krachtens een daartoe strekkend besluit van het college na verkregen toestemming van diens raad.
2. Toetreding tot de regeling kan slechts plaatsvinden na een daartoe strekkend besluit van de meerderheid van het aantal deelnemers na verkregen toestemming van de raden van deze deelnemers.
3. Het algemeen bestuur kan voorwaarden verbinden aan de toetreding van een nieuwe deelnemer en regelt de gevolgen daarvan.

Artikel 32 Uittreding uit de regeling

1. Een deelnemer kan uit de regeling treden krachtens een daartoe strekkend besluit van de deelnemer na verkregen toestemming van diens raad. Daarbij wordt een opzegtermijn van één jaar in acht genomen, ingaande per 1 januari van het eerstvolgende kalenderjaar.
2. Uittreding is niet eerder mogelijk dan nadat overeenkomstig artikel 35 de deelname aan een samenwerkingsmodule of submodule is beëindigd.
3. Het voornemen tot uittreding wordt bij aangetekende brief bekend gemaakt aan de voorzitter van het samenwerkingsverband.
4. Een deelnemer kan uit de regeling treden onder betaling van een uittreedsom die gelijk is aan de bijdrage die de deelnemer op grond van de kostenverdeelsleutel als bedoeld in artikel 28, tweede lid, van deze regeling verschuldigd was aan het samenwerkingsverband over het jaar voorafgaand aan het moment dat de deelnemer het besluit tot uittreding kenbaar heeft gemaakt.

Artikel 33 Aansprakelijkheid

Het samenwerkingsverband verzekert zich tegen:

a. Civielrechtelijke aansprakelijkheid (wettelijke aansprakelijkheid) voor schade aan personen en goederen;
b. Wettelijke aansprakelijkheid voor vermogensschade.

Artikel 34 Deelname aan een bestaande samenwerkingsmodule en submodule(s)

1. Een deelnemer kan besluiten aan een reeds bestaande samenwerkingsmodule deel te nemen en voor zover van toepassing aan daaronder vallende submodule(s).
2. Een deelnemer die wil deelnemen aan een samenwerkingsmodule/submodule van de regeling maakt dit voornemen schriftelijk kenbaar aan het dagelijks bestuur.
3. De financiële, juridische, personele en organisatorische consequenties worden door het dagelijks bestuur in kaart gebracht.
4. Alle kosten die met starten van deelname aan de samenwerkingsmodule/submodule gepaard gaan, komen ten laste van de nieuwe deelnemer.
5. De deelnamekosten, zoals bedoeld in het vierde lid, worden alleen ten laste van de nieuwe deelnemer gebracht indien het besluit tot deelname daadwerkelijk is genomen. De deelnamekosten zijn opgebouwd uit eenmalige kosten, bestaande uit de noodzakelijke investeringen die ten behoeve van de start van de deelname worden gemaakt en contant gemaakte tijdelijke kosten, bestaande uit de transitiekosten die gedurende 2 jaar na toetreding noodzakelijk zijn om projectmatig de bedrijfsvoeringsactiviteiten te integreren.

6. Het algemeen bestuur neemt een besluit over de voorwaarden tot deelname aan een samenwerkingsmodule/submodule, waarbij de financiële, juridische, personele en organisatorische consequenties worden betrokken. Dit wordt schriftelijk aan de betreffende gemeente meegedeeld.

Artikel 35 Beëindiging deelname aan een samenwerkingsmodule dan wel submodule

1. Een deelnemer kan deelname aan een samenwerkingsmodule dan wel submodule beëindigen na een daartoe strekkend besluit van de deelnemer.
2. Beëindiging van deelname aan de samenwerkingsmodule dan wel submodule is slechts mogelijk onder de voorwaarde dat tussen het samenwerkingsverband en de deelnemer een vaststellingsovereenkomst wordt gesloten over de gevolgen van de beëindiging, waaronder financiële gevolgen.
3. Het algemeen bestuur stelt regels vast ten aanzien van de wijze waarop de gevolgen van de beëindiging aan de samenwerkingsmodule of submodule worden bepaald en in de vaststellingsovereenkomst worden vastgelegd. Dit besluit behoeft tweederde van de uitgebrachte stemmen.
4. In de regels als bedoeld in het derde lid wordt indien noodzakelijk opgenomen dat ten behoeve van de vaststelling van de beëindigingskosten een onafhankelijke registeraccountant wordt ingeschakeld. De opdracht daartoe wordt verstrekt door het algemeen bestuur in overleg met de deelnemer die de deelname aan een samenwerkingsmodule dan wel submodule beëindigt.
5. In de vaststellingsovereenkomst wordt in ieder geval opgenomen dat de deelnemer na beëindiging van een samenwerkingsmodule dan wel submodule, ook in het geval de deelnemer is uitgetreden uit de regeling overeenkomstig artikel 32, maximaal vijf jaar na beëindiging van de deelname aan een samenwerkingsmodule dan wel submodule aansprakelijk blijft bij het intreden van risico's voortvloeiende uit de periode dat de betreffende deelnemer afnemer was van een samenwerkingsmodule dan wel submodule indien en voor zover deze intredende risico's leiden tot een kostenverhoging voor het samenwerkingsverband en betrekking hebben op de periode dat de betreffende deelnemer nog afnemer was van de samenwerkingsmodule dan wel submodule.

Artikel 36 Wijziging van de regeling

1. De regeling kan worden gewijzigd krachtens een daartoe strekkend besluit van twee derde van het aantal deelnemers na verkregen toestemming van de raden van deze deelnemers
2. Onder wijziging van de regeling wordt in ieder geval verstaan het toevoegen, wijzigen of opheffen van een samenwerkingsmodule in de regeling.
3. Elke deelnemende gemeente en het algemeen bestuur is bevoegd een wijziging in de regeling aan de besturen van de deelnemende gemeenten in overweging te geven via een daartoe strekkend voorstel. Het dagelijks bestuur zendt het voorstel van de deelnemende gemeenten of het algemeen bestuur toe aan de besturen van de deelnemende gemeenten.

Artikel 37 Opheffing en liquidatie van de regeling

1. De regeling wordt opgeheven na een daartoe strekkend besluit van tweederde van het aantal deelnemers na verkregen toestemming van de raden van deze deelnemers.
2. In geval van opheffing van de regeling besluit het algemeen bestuur tot liquidatie. Het algemeen bestuur geeft een onafhankelijk accountant de opdracht om een liquidatieplan op te stellen. Hierbij kan van de bepalingen van de regeling worden afgeweken.
3. Het liquidatieplan wordt door het algemeen bestuur, de raden van de gemeenten gehoord, vastgesteld.
4. Het liquidatieplan voorziet ook in de gevolgen die de beëindiging heeft voor het personeel als bedoeld in hoofdstuk 8 van deze regeling.

5. Bij opheffing van de gemeenschappelijke regeling wordt ten aanzien van de archiefbescheiden een voorziening getroffen conform art. 4 lid 1 van de Archiefwet 1995.
6. Het liquidatieplan geeft regels voor de wijze waarop de deelnemende gemeenten, voor zover het saldo ontoereikend is, zorgdragen voor de nakoming van de verplichtingen van het samenwerkingsverband. Daarbij wordt uitgegaan van de kostenverdeelsleutel als bedoeld in artikel 28, tweede lid, van de regeling.
7. Het dagelijks bestuur is belast met de uitvoering van de liquidatie.
8. De organen van het samenwerkingsverband blijven in functie totdat de liquidatie is voltooid.

HOOFDSTUK 13 SLOTBEPALINGEN

Artikel 38 Duur van de regeling

De regeling wordt aangegaan voor onbepaalde tijd.

Artikel 39 Inwerkingtreding

De regeling treedt in werking op 1 januari 2022, nadat deze op de voorgeschreven wijze is bekendgemaakt.

Artikel 40 Overgangsrecht

Regelingen, besluiten, privaatrechtelijke rechtshandelingen en overige beslissingen en handelingen die zijn vastgesteld, genomen en verricht, voorafgaand aan de inwerkingtreding van deze gemeenschappelijke regeling onder toepassing van de regeling bedoeld in artikel 41, gelden als regelingen, besluiten, privaatrechtelijke rechtshandelingen en overige beslissingen en handelingen onder de toepassing van deze gemeenschappelijke regeling.

Artikel 41 Intrekking oude regeling

Deze regeling dient ter vervanging van de bestaande Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland. De Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland in werking getreden op 1 januari 2019, wordt ingetrokken.

Artikel 42 Citeertitel

De regeling wordt aangehaald als: Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland.

Artikel 43 Toezending aan Gedeputeerde Staten

Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente waar het samenwerkingsverband is gevestigd draagt zorg voor de in artikel 26, eerste lid van de wet voorgeschreven toezending en de in artikel 26, derde lid, van de wet voorgeschreven bekendmaking van de regeling aan Gedeputeerde Staten.

Bijlagen:

BIJLAGE 1 Samenwerkingsmodule Inkoop Zorg

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze samenwerkingsmodule wordt verstaan onder:

a. inkoop: inkoop van individuele voorzieningen in het kader van de Jeugdwet en maatwerkvoorzieningen in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO 2015)
b. contractbeheer: het registreren en actualiseren van contractinformatie zoals productcodes, tarieven e.d.;
c. contractmanagement: het meten (monitoren) van de contractafspraken en het sturen op de kwaliteit en de kosten van de contracten en indien nodig, het voeren van escalatiegesprekken;
d. projecten: op inkoop gerichte projecten op basis van vraag en behoefte vanuit de gemeente(n);
e. samenwerkingsmodule: onderhavige samenwerkingsmodule Inkoop Zorg;
f. submodule: de zorgvormen binnen deze samenwerkingsmodule, gericht op specifieke individuele voorzieningen in het kader van de Jeugdwet en specifieke maatwerkvoorzieningen in het kader van de WMO 2015 en komen tot stand zoals weergegeven in artikel 5 van deze bijlage.

Artikel 2 Belangen

Het samenwerkingsverband behartigt binnen de samenwerkingsmodule Inkoop Zorg de belangen van de aan de samenwerkingsmodule deelnemende gemeenten op het gebied van inkoop van dienstverlening dan wel goederen binnen het sociaal domein.

Artikel 3 Samenwerkingsmodule Inkoop Zorg

1. De samenwerkingsmodule Inkoop Zorg bevat de volgende taken:
   a. inkoop van dienstverlening dan wel goederen binnen het sociaal domein die wordt georganiseerd vanuit de MGR;
   b. het contractbeheer samenhangend met de inkoop;
   c. het contractmanagement samenhangend met de inkoop;
   d. uitvoeren van op inkoop gerichte projecten;
2. De deelnemer is gehouden bij deelname aan een submodule ook deel te nemen aan het contractbeheer- en contractmanagement van die submodule.

Artikel 4 Beëindiging deelname aan een samenwerkingsmodule en submodule

Beëindiging van deelname aan de samenwerkingsmodule dan wel submodule kan plaatsvinden door middel van een schriftelijke kennisgeving aan de voorzitter van samenwerkingsverband met inachtneming van een opzegtermijn van zes maanden.

Artikel 5 Keuze en taken Submodules Inkoop Zorg

1. Op advies van de bestuurscommissie stelt het algemeen bestuur conform art. 25 en 27 jaarlijks in het uitvoeringsprogramma en begroting vast welke taken voor welke submodules worden uitgevoerd;
2. De deelnemers bepalen middels een DVO aan welke submodules zij deelnemen;
3. Deelname aan submodules wordt afgerekend conform artikel 6 van deze bijlage.

Artikel 6 Financiële bijdragen

De kosten van een submodule worden in de verrekening uitsluitend ten laste gebracht van de aan de submodule deelnemende gemeenten naar rato van het jaarlijks op 1 januari bepaalde inwonertal van de deelnemende gemeenten op basis van de meest recente CBS-cijfers.

Artikel 7 Verkoop van diensten

1. Het samenwerkingsverband kan op niet-commerciële basis diensten verkopen aan derden binnen de kaders van de op grond van deze samenwerkingsmodule gemandateerde bevoegdheden.
2. Indien een bestuurscommissie is ingesteld, dient zij akkoord te gaan met het aangaan van de dienstverlening zoals bedoeld in het eerste lid.

BIJLAGE 2 Samenwerkingsmodule Regionaal Bureau Leerlingzaken (RBL)

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze samenwerkingsmodule wordt verstaan onder:

a. Regionaal Bureau Leerlingzaken (RBL): organisatieonderdeel van het samenwerkingsverband MGR.
b. RMC-functie: Regionale Meld- en Coördinatiefunctie zoals bedoeld in de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB), Wet op de expertisecentra (WEC) en Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO).
c. Samenwerkingsmodule: onderhavige samenwerkingsmodule RBL.
d. regionale middelen: bestaan uit de uitkering regionale meld- en coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten (RMC). Voor RMC is het zowel de specifieke uitkering regionale meld- en coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten als de specifieke uitkering regeling regionale aanpak voortijdig schoolverlaten.
e. VSV: jongeren van 12 tot 23 jaar die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Een startkwalificatie is een havo of vwo diploma of minimaal een mbo-2 diploma.

Artikel 2 Belangen

Het samenwerkingsverband behartigt binnen de samenwerkingsmodule Regionaal Bureau Leerlingzaken de belangen van de aan de samenwerkingsmodule deelnemende gemeenten op het gebied van de Leerplichtwet 1969 en de RMC-functie.

Artikel 3 Samenwerkingsmodule Regionaal Bureau Leerlingzaken

1. De samenwerkingsmodule Regionaal Bureau Leerlingzaken bestaat uit twee submodules: Leerplichtwet en RMC
2. De samenwerkingsmodule Regionaal Bureau Leerlingzaken bevat de volgende taken:
   a. De submodule Leerplicht bevat de volgende taak: uitvoering Leerplichtwet 1969
   b. De submodule RMC bevat de volgende taak: uitvoering wettelijke taken RMC

Artikel 4 Bevoegdheden

1. Bij deelname aan de submodule Leerplichtwet worden alle bevoegdheden die volgens de Leerplichtwet 1969 aan de colleges toekomen gemandateerd aan het samenwerkingsverband.
2. Bij deelname aan de submodule RMC worden alle bevoegdheden die volgens de WEB, WEC en WVO inzake de RMC-functie aan het college van de gemeente Arnhem als contactgemeente toekomen gemandateerd aan het samenwerkingsverband.
3. De gemandateerde bevoegdheden kunnen in ondermandaat worden gegeven aan medewerkers die de samenwerkingsmodule uitvoeren, met uitzondering van de bevoegdheid tot het vaststellen van de instructie voor de leerplichtambtenaren.

Artikel 5 Beëindiging deelname aan een samenwerkingsmodule dan wel submodule

Beëindiging van deelname aan de samenwerkingsmodule dan wel submodule kan plaatsvinden door middel van een schriftelijke kennisgeving aan de voorzitter van samenwerkingsverband met inachtneming van een opzegtermijn van 1 jaar.

Artikel 6 Financiële Bijdragen

1. Ten behoeve van de uitvoering van de activiteiten genoemd in artikel 3 is een deelnemende gemeente aan deze samenwerkingsmodule financiële bijdragen verschuldigd op basis van de volgende berekeningswijze per submodule:
   a. Leerplicht:
      i. De totale loonsom voor de verschillende functies wordt vastgesteld, uitgaande van de loonsom op 1 januari 2021;
      ii. De gemeentelijke bijdragen worden, evenredig verdeeld op basis van leerlingenaantallen (1 fte voor 3.800 leerplichtige leerlingen) en gecorrigeerd naar VSV problematiek;
      iii. De gemeentelijke bijdragen worden telkens voor vier jaar vastgesteld, voor het eerst weer in 2025.
      iv. Evenredige verdeling van de kosten van de management-, beleids-, gegevensbeheer en administratieve functies tussen VSV en leerplicht;
   b. RMC: wordt gefinancierd vanuit Rijksmiddelen voor RMC regio Arnhem.

Artikel 7 Verkoop van diensten

1. Het samenwerkingsverband kan op niet-commerciële basis diensten verkopen aan derden binnen de kaders van de op grond van deze samenwerkingsmodule gemandateerde bevoegdheden.
2. Indien een bestuurscommissie is ingesteld, dient zij akkoord te gaan met het aangaan van de dienstverlening zoals bedoeld in het eerste lid.

BIJLAGE 3 Samenwerkingsmodule Werkgeversservicepunt

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze samenwerkingsmodule wordt verstaan onder:

a. Samenwerkingsmodule: onderhavige samenwerkingsmodule Werkgeverservicepunt.

Artikel 2 Belangen

Het samenwerkingsverband behartigt binnen de samenwerkingsmodule Werkgeversservicepunt de belangen van de aan de samenwerkingsmodule deelnemende gemeenten en het UWV op het gebied van de dienstverlening aan werkgevers in relatie tot het plaatsen van de doelgroepen waarvoor zij een re-integratieverantwoordelijkheid hebben.

Artikel 3 Doel en taken samenwerkingsmodule Werkgeversservicepunt

De basisdienstverlening van het WSP bestaat uit:

1. Het WSP is strategisch partner voor werkgevers met betrekking tot arbeidsmarkt-, wervings- en HR vraagstukken.
2. Het vervullen van vacatures bij werkgevers voor werkzoekenden met bijzondere aandacht voor de volgende doelgroepen:
   - Participatiewet- uitkeringsgerechtigden, waaronder doelgroep Banenafspraak;
   - Wajong-uitkeringsgerechtigden;
   - WIA-uitkeringsgerechtigden;
   - WW-uitkeringsgerechtigden.
3. Het opbouwen, onderhouden en uitdragen van kennis en informatie ten aanzien van de arbeidsmark en sociale wet- en regelgeving, en waar nodig doorverwijzen naar betrokken ketenpartners.
4. Het adviseren over en faciliteren van werkgevers bij het aanvragen van voorzieningen en subsidies.
5. Het adviseren over en faciliteren van het anders organiseren van werk zodat ook mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een duurzame werkplek kunnen krijgen. Hierbij wordt onder meer gebruik gemaakt van een aanbodgerichte benadering, bijvoorbeeld functiecreatie.
6. Het bevorderen van een inclusieve arbeidsmarkt in de arbeidsmarktregio Midden-Gelderland door onder meer te bouwen aan een stevig netwerk van werkgevers en de in de regio actieve ondernemersnetwerken.

Artikel 4 Bevoegdheden

1. De bevoegdheden die de Participatiewet en de Wet banenafspraak toebedelen aan de colleges en betrekking hebben op de onder artikel 3 lid 1 omschreven taken, worden gemandateerd aan het samenwerkingsverband.
2. De gemandateerde bevoegdheden kunnen in ondermandaat worden gegeven aan medewerkers die de samenwerkingsmodule uitvoeren.

Artikel 5 Beëindiging deelname aan een samenwerkingsmodule en submodule

Beëindiging van deelname aan de samenwerkingsmodule dan wel submodule kan plaatsvinden door middel van een schriftelijke kennisgeving aan de voorzitter van samenwerkingsverband met inachtneming van een opzegtermijn van één jaar.

Artikel 6 Financiële bijdragen

Ten behoeve van de uitvoering van de taken genoemd in artikel 3, worden de kosten die samenhangen met het WSP gezamenlijk gedragen door de aan deze module deelnemende gemeenten. De kosten worden verdeeld op basis van het inwoneraantal per gemeente naar rato van het op 1 januari bepaalde inwonertal van de deelnemende gemeenten op basis van de meest recente CBS-cijfers.

Artikel 7 Verkoop van diensten

1. Het samenwerkingsverband kan op niet-commerciële basis diensten verkopen aan derden binnen de kaders van de op grond van deze samenwerkingsmodule gemandateerde bevoegdheden.
2. De bestuurscommissie dient akkoord te gaan met het aangaan van de dienstverlening zoals bedoeld in het eerste lid.

BIJLAGE 4 Samenwerkingsmodule Werkgeverschap SW

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze samenwerkingsmodule wordt verstaan onder:

a. Wsw: Wet sociale werkvoorziening
b. SW: Sociale Werkvoorziening.
c. Samenwerkingsmodule: de onderhavige samenwerkingsmodule Werkgeverschap SW , hierna: WgSW;
d. Buitengemeente: de gemeente die geen deelnemer is aan de samenwerkingsmodule WgSW.

Artikel 2 Belangen

Het samenwerkingsverband behartigt binnen de samenwerkingsmodule de belangen van de aan de samenwerkingsmodule WgSW deelnemende gemeenten op het gebied van het op rechtmatige en doelmatige wijze invulling geven aan de wettelijke taken op het gebied van het werkgeverschap voor de SW-medewerkers en de overige taken zoals benoemd in artikel 4, eerste lid, sub b.

Artikel 3 Deelname aan de samenwerkingsmodule

Deelname aan deze samenwerkingsmodule is slechts mogelijk onder de voorwaarde dat de deelnemende gemeente aan deze samenwerkingsmodule een rechtsgeldig aanwijzingsbesluit heeft genomen als bedoeld in artikel 2, tweede lid, van de Wsw voor de uitvoering van de *activiteiten die gericht zijn op arbeidstoeleiding en -begeleiding van Sw-medewerkers* ***aan een andere organisatie***.

Artikel 4 Samenwerkingsmodule Werkgeverschap SW

1. De samenwerkingsmodule WgSW bevat de volgende taken:
   a. het uitvoeren van de taken behorend bij het werkgeverschap van SW medewerkers, als bedoeld in artikel 2 eerste lid van de Wsw. Hieronder wordt in elk geval verstaan: het zorgdragen voor de uitbetaling en financiering van de loonlasten en hiermee samenhangende kosten van werknemers zoals het bijhouden van de salarisadministratie, besluiten over in- en uitdiensttreding, de aanpassing van het dienstverband, de individuele aanpassing van het salaris (niet zijnde als gevolg van cao-afspraken) en de eventueel daaruit voortvloeiende (gerechtelijke) procedures. Daarnaast betreft het taken op het terrein van personeels- en arbeidsomstandighedenbeleid en -uitvoering die via een DVO zijn opgedragen aan de organisatie die verantwoordelijk is voor de uitvoering van de arbeidstoeleiding en – begeleiding van de SW-medewerkers op basis van het aanwijzingsbesluit van deelnemende gemeenten.
   b. Overige taken en verplichtingen die voortvloeien uit de opheffing van Werkvoorziening Midden-Gelderland (handelend onder de naam Presikhaaf Bedrijven) en het onderbrengen van de verplichtingen van de Stichting Personeel Presikhaaf bij de samenwerkingsmodule WgSW.

2. Indien een bestuurscommissie is ingesteld kan de bestuurscommissie het algemeen bestuur voorstellen de samenwerkingsmodule te wijzigen.

Artikel 5 Bevoegdheden

Ter uitvoering van de in artikel 4, eerste lid, onder a, genoemde taak dragen de deelnemende gemeenten hun bevoegdheden en verplichtingen uit de Wsw over aan het samenwerkingsverband.

Artikel 6 Beëindiging deelname aan de samenwerkingsmodule

1. Deelname aan onderhavige samenwerkingsmodule eindigt zodra het huidige aanwijzingsbesluit niet wordt voortgezet, tenzij er blijvend wordt voldaan aan de voorwaarden van artikel 3 van deze samenwerkingsmodule en over de uitvoerbaarheid van artikel 4 eerste lid.
2. Beëindiging van deelname als bedoeld in het eerste lid, geschiedt onder de voorwaarden zoals geregeld in artikel 35, tweede, derde, vierde en vijfde lid, van de regeling, als ware de deelnemende gemeente zijn deelname aan deze samenwerkingsmodule zelf heeft beëindigd.
3. Onverminderd het eerste en tweede lid kan beëindiging van deelname aan deze samenwerkingsmodule als bedoeld in artikel 35, eerste lid, van de regeling plaatsvinden door middel van een schriftelijke kennisgeving aan de voorzitter van samenwerkingsverband met inachtneming van een opzegtermijn van één jaar.

Artikel 7 Financiële bijdragen

1. Ten behoeve van de uitvoering van de taken genoemd in artikel **4**, eerste lid, worden de kosten gezamenlijk gedragen door de aan deze module deelnemende gemeenten.
2. De kosten voor jaar t worden jaarlijks verdeeld op basis van het procentuele aandeel in het aantal arbeidsjaren (AJ) per gemeente op basis van de bezettingsaantallen zoals bekend op 31 oktober t-1 voor de deelnemende gemeenten gezamenlijk.
3. De kosten die samenhangen met het Werkgeverschap van de Sw medewerkers uit de buitengemeenten worden conform de in het tweede lid gedefinieerde verdeelsleutel verdeeld over de deelnemende gemeenten waarbij de bijdrage door het Rijk wordt ontvangen via één gemeente.

Artikel 8 Verkoop van diensten

1. Het samenwerkingsverband kan op niet-commerciële basis diensten verkopen aan derden binnen de kaders van de op grond van deze samenwerkingsmodule gemandateerde bevoegdheden.
2. Indien een bestuurscommissie is ingesteld, dient zij akkoord te gaan met het aangaan van de dienstverlening zoals bedoeld in het eerste lid.

Bijlage 5: Samenwerkingsmodule Contractmanagement inburgeringstrajecten:

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze samenwerkingsmodule wordt verstaan onder:

a. Wet inburgering: De Wet Inburgering die op 1 januari 2022 in werking treedt.
b. Inburgeringstrajecten: De trajecten die de deelnemende gemeenten hebben ingekocht teneinde de nieuwkomer in staat te stellen aan zijn inburgeringsplicht als bedoeld in art 6, eerste lid, Wet Inburgering te voldoen.

Artikel 2 Belangen

De samenwerkingsmodule behartigt de belangen van de aan de deelnemende gemeenten op het gebied van contractmanagement van inburgeringstrajecten op basis van de taken zoals vermeld in artikel 3.

Artikel 3 Doel en taken submodule contractmanagement inburgeringstrajecten

1. Het hoofddoel van het contractmanagement inburgeringstrajecten is de uitvoering van de inburgeringstrajecten volgen en zo nodig bijsturen.

2. De taken bestaan uit:
- contractbeheer en contractmanagement;
- toegankelijk maken contractinformatie;
- informatie ophalen over behalen van resultaten;
- contractgesprekken op grond van informatie en signalen;
- rapportage;

Artikel 4 Bevoegdheden

1. De bevoegdheden die de Wet Inburgering toebedeelt aan de colleges en betrekking heeft op de onder artikel 3 omschreven taken, worden gemandateerd aan het samenwerkingsverband.
2. De gemandateerde bevoegdheden kunnen in ondermandaat worden gegeven aan medewerkers die de samenwerkingsmodule uitvoeren.

Artikel 5 Beëindiging deelname aan een samenwerkingsmodule

Beëindiging van deelname aan de samenwerkingsmodule kan plaatsvinden door middel van een schriftelijke kennisgeving aan de voorzitter van het samenwerkingsverband met inachtneming van een opzegtermijn van één jaar.

Artikel 6 Financiële bijdragen

Ten behoeve van de uitvoering van de taken genoemd in artikel 3, worden de kosten die samenhangen met het Contractmanagement Inburgeringstrajecten gezamenlijk gedragen door de aan deze samenwerkingsmodule deelnemende gemeenten. De kosten worden verdeeld op

basis van het inwoneraantal per gemeente naar rato van het op 1 januari bepaalde inwonertal van de deelnemende gemeenten op basis van de meest recente CBS-cijfers.

Artikel 7 Verkoop van diensten

1. Het samenwerkingsverband kan op niet-commerciële basis diensten verkopen aan derden binnen de kaders van de op grond van deze samenwerkingsmodule gemandateerde bevoegdheden.
2. De bestuurscommissie dient akkoord te gaan met het aangaan van de dienstverlening zoals bedoeld in het eerste lid.

Toelichting Regeling MGR

Toelichting
Deze toelichting hoort bij de MODULAIRE GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING SOCIAAL DOMEIN CENTRAAL GELDERLAND (MGR).

Algemeen
Bij het opstellen van deze regeling is uitgegaan van de door de colleges vastgestelde Notitie G12 regionale samenwerkingsvorm van 3 november 2015. Daarin staat dat bij het kiezen van de meest passende samenwerkingsvorm wordt uitgegaan van de volgende inrichtingsprincipes:

1. *een samenwerkingsvorm die het flexibel kunnen toe-en uittreden mogelijk maakt en met een zo beperkt mogelijke uittredingssanctie*
2. *een samenwerkingsvorm waarin het publiekrechtelijk toezicht optimaal geborgd is, met oog voor en ruimte aan de positie voor de raden en de colleges*
3. *daarnaast is het streven om de bestuurlijke drukte te beperken waar dat kan zodat tempo en daadkracht aan de dag gelegd kan worden*
4. *een ondersteuningsstructuur die mean en lean is: niet meer personele inzet dan nodig voor een goede regionale procesgang en uitvoering van taken*
5. *een besluitvormingsprocedure die uitgaat van gelijkwaardigheid en consensus waarbij een kwalitatieve meerderheid van stemmen bepalend is als consensus niet mogelijk blijkt.*

In november 2015 hebben de colleges hun voorkeur uitgesproken voor een gemeenschappelijk openbaar lichaam met een modulaire gemeenschappelijke regeling (MGR)

Daarnaast is in januari 2016 een bestuurlijke opdracht gegeven dat in deze regeling niet wordt opgenomen wat al bij wet is geregeld en waarvan niet afgeweken wordt.

In april 2016 besluiten de colleges besluiten deel te nemen aan het Interactief aankoop systeem (IAS) en geven aan voor welke percelen. Dit IAS vormt de basis voor de MGR. Na oprichting van de MGR wordt de samenwerkingsmodule inkoop in feite gevormd door het IAS.

In december 2016 is de bestuurlijke afspraak gemaakt om artikelen over het beëindigen van een samenwerkingsmodule in de regeling op te nemen en het dienstverleningshandvest niet in de regeling te laten terugkomen.

In september 2017 besluit het algemeen bestuur van de MGR aan de deelnemende gemeenten een gewijzigde regeling voor te leggen waarin de samenwerkingsmodules Onderwijszaken en Werkgeverservicepunt aan de regeling worden toegevoegd en voorwaarden voor het deelnemen aan en het beëindigen van een samenwerkings- en submodule zijn verwerkt.

Op 4 juli 2018 heeft het algemeen bestuur van de MGR een voorgenomen besluit genomen om de nieuwe module Werkgeverschap SW onder te brengen bij de MGR. Dit vraagt om een aanpassing van de regeling. Het algemeen bestuur heeft daarom besloten aan de deelnemende gemeenten een gewijzigde regeling voor te leggen waarin de samenwerkingsmodule Werkgeverschap SW aan de regeling wordt toegevoegd en enkele verbeteringen aan te brengen in de formulering van de regeling.

Op 23 september 2021 heeft het algemeen bestuur van de MGR een voorgenomen besluit genomen om de nieuwe samenwerkingsmodule Contractmanagement Inburgeringstrajecten onder te brengen bij de MGR. Dit vraagt om een aanpassing van de regeling. Het algemeen bestuur heeft daarom besloten aan de deelnemende gemeenten een gewijzigde regeling voor te leggen waarin de samenwerkingsmodule Contractmanagement Inburgeringstrajecten aan de

regeling wordt toegevoegd en waarin enkele verbeteringen zijn aangebracht in de formulering van de regeling. Om de integraliteit te bevorderen is besloten om uit te gaan van drie Programma's te weten: Zorg, Onderwijs en Participatie en daar de betreffende samenwerkingsmodules onder te brengen en per Programma met één bestuurscommissie te gaan werken.

Artikelsgewijze toelichting MGR

HOOFDSTUK 1 ALGEMENE BEPALINGEN

Artikel 1 Begripsomschrijvingen

Dit artikel bevat enkele algemene begripsbepalingen die gelden voor de gehele gemeenschappelijke regeling.

Artikel 2 Openbaar lichaam

Dit artikel bepaalt dat er een zogenoemd gemeenschappelijk openbaar lichaam wordt ingesteld krachtens artikel 1, eerste lid, gelezen in samenhang met artikel 8, eerste lid, van de wet. Het gemeenschappelijk openbaar lichaam bezit rechtspersoonlijkheid en kan dus zelfstandig privaatrechtelijke rechtshandelingen verrichten. Er is onder meer gekozen voor een gemeenschappelijk openbaar lichaam om de optie open te houden om in de toekomst beleidsmatige taken in te brengen.

Tot slot bepaalt het artikel dat het gemeenschappelijk openbaar lichaam gevestigd is te Arnhem (volgens artikel 10 lid 3 van de wet is het aanwijzen van een plaats van vestiging vereist). Deze vestigingsplaats bepaalt onder andere welke rechtbank bevoegd is kennis te nemen van eventuele procedures en dat de gedeputeerde staten van de provincie Gelderland interbestuurlijk toezichthouder is.

Daarnaast is de vestigingsplaats van belang in verband met artikel 42 van deze regeling. Het gemeentebestuur van de vestigingsplaats zendt de regeling aan gedeputeerde staten van de provincie Gelderland en maakt de regeling bekend in de Staatscourant.

Artikel 3 Bestuursorganen

Het bestuur van het gemeenschappelijk openbaar lichaam bestaat uit een algemeen bestuur, een dagelijks bestuur en een voorzitter (art. 12, eerste lid, van de wet). Daarnaast kunnen bestuurscommissies worden ingesteld. In deze regeling is die mogelijkheid geopend in artikel 17. De directie of een directielid is geen bestuursorgaan.

HOOFDSTUK 2 BELANGEN, TAKEN EN BEVOEGDHEDEN

Artikel 4 Belangen

De regio wil de mogelijkheid hebben om modules onder de MGR te kunnen brengen. Om dit mogelijk te maken wordt het belang van de MGR in zo breed mogelijk perspectief beschreven in artikel 4. De regeling behartigt immers de belangen van de deelnemers binnen het sociaal domein. Het belang bakent de bevoegdheden van (het bestuur van) het gemeenschappelijk openbaar lichaam af. De specifieke belangen van een samenwerkingsmodule worden geconcretiseerd in de artikelen over de samenwerkingsmodule.

Artikel 5 Modulair karakter

De regeling is modulair opgebouwd om deze eenvoudig te kunnen uitbreiden met nieuwe samenwerkingsmodules. Om samenhang te brengen in de samenwerkingsmodules wordt vanaf 2022 gewerkt met 3 Programma's Zorg, Onderwijs en Participatie. Er kunnen meerdere samenwerkingsmodules onder één Programma worden gebracht.

Artikelen 6 Taken samenwerkingsverband en samenwerkingsmodules

Als de deelnemers in een later stadium nieuwe samenwerkingsmodules aan de MGR willen toevoegen, betekent dit een wijziging van de regeling (artikel 36, tweede lid, van de regeling). Als daar eenmaal toe is besloten wordt de regeling gewijzigd in die zin dat een nieuw artikel over die samenwerkingsmodule in een bijlage bij de regeling wordt toegevoegd, waarin de taken van die nieuwe samenwerkingsmodules worden omschreven. De bijlage bij de regeling maakt integraal onderdeel uit van de regeling. Ook een wijzing van de bijlage moet dus worden aangemerkt als een wijziging van de regeling waarop artikel 36 van toepassing is. Deelnemers kunnen vervolgens besluiten om aan deze nieuwe samenwerkingsmodule deel te nemen (zie artikel 34 van de regeling). Er wordt vervolgens op grond van artikel 6, tweede lid, een afzonderlijke dienstverleningsovereenkomst afgesloten met het openbaar lichaam, de MGR. Op de dienstverleningsovereenkomsten zijn algemene bepalingen van toepassing.

Als in de toekomst raadsbevoegdheden worden overgedragen aan de MGR, hebben de raden een verdergaande rol dan het geven van toestemming voor het treffen van de regeling als bedoeld in artikel 1, tweede lid, van de wet. De raden moeten in dat geval ook instemmen met het treffen van de regeling als deelnemer aan de regeling. De regeling moet bij het overdragen van raadsbevoegdheden op verschillende punten worden gewijzigd, bijvoorbeeld de bepalingen over vertegenwoordiging in het algemeen bestuur dan wel de term deelnemers.

Artikel 7 Bevoegdheden

De deelnemers dragen geen bevoegdheden over aan de MGR. Bij afzonderlijk besluit mandateren de deelnemers de bevoegdheden. Een uitzondering hierop zijn de taken uit module Werkgeverschap SW, zoals verwoord in bijlage 4. Voor het overdragen van het werkgeverschap van de wsw medewerkers naar de MGR is delegatie nodig.

Artikel 8 Beperking privaatrechtelijke bevoegdheden

Met deze bepaling worden de bevoegdheden van de bestuursorganen van het openbaar lichaam beperkt. Dit zijn bevoegdheden die het openbaar lichaam vanwege zijn rechtspersoonlijkheid op grond van de wet zelf heeft. Met deze bepaling worden de financiële risico's voor de deelnemers die hiermee samenhangen beperkt, omdat de deelnemers vooraf eerst hiermee dienen in te stemmen. Wanneer het algemeen bestuur hiertoe over wil gaan is hiervoor vooraf toestemming nodig van deelnemende gemeenten.

HOOFDSTUK 3 HET ALGEMEEN BESTUUR

Artikel 9 Taken en bevoegdheden

Het algemeen bestuur staat aan het hoofd van het gemeenschappelijk openbaar lichaam (art. 12, tweede lid, van de wet). Dit betekent onder meer dat het algemeen bestuur eindverantwoordelijk is voor het gemeenschappelijk openbaar lichaam. In het algemeen bestuur zijn alle deelnemers vertegenwoordigd.

Dit artikel beschrijft de taken en bevoegdheden van het algemeen bestuur. Het algemeen bestuur kan zijn bevoegdheden overdragen aan het dagelijks bestuur met uitzondering van de taken benoemd in artikel 33a, tweede lid, van de wet en artikel 9, derde lid, van de regeling.

Artikel 10 Samenstelling en zittingsduur

Deze regeling omvat een collegeregeling omdat het gaat om collegebevoegdheden die het samenwerkingsverband gaat uitvoeren. Het betreft in beginsel een samenwerkingsverband gericht op uitvoerende taken. Op grond van artikel 13, zesde lid van de wet kiest iedere deelnemer (in dit geval het college) uit zijn midden het lid van het algemeen bestuur (artikel 13, zesde lid, van de wet). In de regeling is gekozen voor één lid van het algemeen bestuur per deelnemer. Het lidmaatschap van het algemeen bestuur eindigt van rechtswege wanneer men ophoudt lid te zijn van het college dat het lid heeft aangewezen (artikel 13, zesde lid van de wet dat artikel 13, tweede lid van overeenkomstige toepassing verklaart).

Om te voldoen aan de gedachte van verlengd lokaal bestuur is het van belang dat deelnemers vertegenwoordigd zijn in het algemene bestuur. Daarom is in de regeling bepaald dat een plaatsvervangend lid van het algemeen bestuur wordt aangewezen om op die wijze vertegenwoordiging van de deelnemer in het algemeen bestuur zoveel mogelijk te borgen. De plaatsvervanging geldt uitsluitend voor de werkzaamheden als lid van het algemeen bestuur. Mocht het lid van het algemeen bestuur ook voorzitter zijn of lid van het dagelijks bestuur, dan geldt de plaatsvervanging niet voor de werkzaamheden als voorzitter of lid van het dagelijks bestuur. De plaatsvervanging van de voorzitter (een zelfstandig bestuursorgaan) is geregeld in artikel 15, vierde lid van de regeling. Voor leden van het dagelijks bestuur kunnen geen plaatsvervangers worden benoemd. Bij vervanging met een tijdelijk of incidenteel karakter kan worden volstaan met een interne vervangingsregeling binnen het dagelijks bestuur, zoals gebruikelijk is bij het college.

Artikel 11 Werkwijze en vergaderorde

Bij de totstandkoming van het aantal stemmen is rekening gehouden met de volgende inwonersaantallen per 1-1-2021:

Arnhem	*162.424*
Doesburg	*11.064*
Duiven	*25.066*
Lingewaard	*46.822*
Overbetuwe	*48.214*
Renkum	*31.417*
Rheden	*43.525*
Rozendaal	*1.726*
Wageningen	*39.635*
Westervoort	*15.014*
Zevenaar	*44.096*

De uitkomst van de staffel is dat de leden van het algemeen bestuur per 1 januari 2022 het volgende aantal stemmen hebben:

Deelnemer	***Aantal stemmen***
Arnhem	*4*
Doesburg	*1*
Duiven	*2*

Lingewaard	*2*
Overbetuwe	*2*
Renkum	*2*
Rheden	*2*
Rozendaal	*1*
Wageningen	*2*
Westervoort	*1*
Zevenaar	*2*
Totaal	*21*

In het algemeen bestuur worden besluiten genomen met een meerderheid van stemmen. Een stemming is geldig wanneer meer dan de helft van het aantal leden dat zitting heeft aan de stemming heeft deelgenomen (artikel 29, eerste lid Gemeentewet). Daarbij mag geen rekening worden gehouden met meervoudige stemrechten, het gaat om het aantal leden. Leden die zich onthouden van stemming tellen daarbij niet mee.

In artikel 11, vierde lid van de regeling is bepaald over welke onderwerpen het algemeen bestuur niet in beslotenheid kan vergaderen. Het uitgangspunt van de wet (art. 22 lid 3) is dat de vergaderingen van het algemeen bestuur van een gemeenschappelijk openbaar lichaam openbaar zijn. In artikel 22 van de wet is bepaald dat het algemeen bestuur een uitzondering op dit uitgangspunt kan maken. Vergaderingen kunnen in beslotenheid worden gehouden als de voorzitter van het algemeen bestuur dit nodig oordeelt óf als een vijfde van de aanwezige leden daar om verzoekt. Op een dergelijk verzoek beslist het algemeen bestuur, waarbij een afweging gemaakt moet worden tussen het belang van openbaarheid en het belang van vertrouwelijkheid.

In artikel 22, eerste lid van de wet worden artikelen van de Gemeentewet van overeenkomstige toepassing verklaard op het houden en de orde van de vergaderingen van het algemeen bestuur, voor zover de wet daarvan niet is afgeweken:

- *artikel 16: vaststellen reglement van orde voor vergaderingen en andere werkzaamheden*
- *artikel 17: frequentie van vergaderen*
- *artikel 20: quorum voor opening vergadering*
- *artikel 22: onschendbaarheid en verschoningsrecht*
- *artikel 26: handhaving orde vergadering*
- *artikel 28: niet deelname aan stemming*
- *artikel 29: quorum voor geldige stemming*
- *artikel 30: totstandkoming beslissing*
- *artikel 31: geheime stembriefjes*
- *artikel 32: overige stemmingen*
- *artikel 33a: ondertekening stukken*
- *artikel 33: ambtelijke bijstand*

Een lid van het algemeen bestuur heeft altijd stemrecht. Dit stemrecht kan het lid niet worden ontnomen. Een lid van het algemeen bestuur stemt alleen niet wanneer het besluit een gelegenheid betreft die hem rechtstreeks of middellijk persoonlijk aangaat of waarbij hij als vertegenwoordiger is betrokken, of over de vaststelling of goedkeuring van de rekening van een lichaam waartoe hij rekenplichtig is of tot wiens bestuur hij hoort (artikel 28, eerste lid Gemeentewet). Deze bepaling moet terughoudend worden uitgelegd omdat het onthouden van stemrecht een inbreuk zou zijn op de rechten van de vertegenwoordiger en daarmee op het democratisch proces (vergelijk Abrs d.d. 1 april 2015, ECLI:NL:RVS: 2015:1010). Het ligt niet

voor de hand dat het lid zich moet onthouden van stemmen over zaken die de gemeente aangaat.
In de regeling kan derhalve niet worden bepaald, dat slechts die deelnemers die de taken ook daadwerkelijk afnemen (lees deelnemen aan een samenwerkingsmodule dan wel submodule) in het algemeen bestuur mogen stemmen over die taken. Mochten er in de toekomst meer samenwerkingsmodules worden toegevoegd en het aantal deelnemers daaraan sterk verschilt dan kan het een optie zijn om bestuurscommissies voor (bepaalde) samenwerkingsmodules in te stellen, waarin vertegenwoordigers van de aan die samenwerkingsmodules deelnemende gemeenten zitten .
Het algemeen bestuur draagt dan haar bevoegdheden ten aanzien van die samenwerkingsmodule over aan de bestuurscommissie. Om bestuurlijke drukte te voorkomen zou je in de bestuurscommissie de leden van het algemeen bestuur kunnen benoemen die de deelnemers vertegenwoordigen die aan de samenwerkingsmodule meedoen. Vervolgens plan je de vergadering van een bestuurscommissie achter de vergadering van het algemeen bestuur. Dit zou je -voor zover gewenst- ook op submoduleniveau kunnen doen.

Een andere mogelijkheid is een gentlemens agreement dat de leden van het algemeen bestuur van de deelnemers die niet deelnemen aan een samenwerkingsmodule, zich onthouden van stemrecht.
Dat is echter niet geheel in lijn met hetgeen hiervoor uiteen is gezet over het onthouden van stemrecht.

HOOFDSTUK 4 HET DAGELIJKS BESTUUR

Artikel 12 Taken en bevoegdheden

Dit artikel regelt de taken en bevoegdheden van het dagelijks bestuur.

Artikel 13 Samenstelling en zittingsduur

Leden van het dagelijks bestuur blijven aan totdat in hun opvolging is voorzien. Hierdoor wordt geregeld dat er in de tussenliggende periode tussen verkiezingen en het kiezen van een dagelijks bestuur uit het midden van het nieuwe algemeen bestuur geen dagelijks bestuur aanwezig is.

Een lid van het dagelijks bestuur dat ontslag wil nemen legt dat voor aan het algemeen bestuur. Pas wanneer het algemeen bestuur een nieuw lid van het dagelijks bestuur heeft aangewezen, kan het ontslag van het lid van het dagelijks bestuur ingaan.

De wet bevat geen bepalingen over het benoemen van plaatsvervangers voor de leden van het dagelijks bestuur. Bij vervanging met een tijdelijk of incidenteel karakter kan worden volstaan met een interne vervangingsregeling binnen het dagelijks bestuur, zoals gebruikelijk is bij het college.

Artikel 14 Werkwijze en vergaderorde

Op grond van artikel 14 van de wet bestaat het dagelijks bestuur uit de voorzitter en ten minste twee andere leden, door en uit het algemeen bestuur aan te wijzen. Er is in de regio afgesproken dat het dagelijks bestuur uit drie leden bestaat.

De wet bevat geen bepalingen over de besluitvorming en vergaderorde van het dagelijks bestuur, zoals bij het algemeen bestuur. Dat is vrij te regelen in de regeling of in het door het dagelijks bestuur vast te stellen reglement van orde. Het ligt voor de hand daarbij aan te sluiten bij de bepalingen over het college: artikel 52-54, 56, 58, 59 en 59a Gemeentewet. Het is niet mogelijk om geheimhouding (vergelijk artikel 55 Gemeentewet) of immuniteit (vergelijk artikel 57

Gemeentewet) te regelen, omdat daarvoor een expliciete grondslag in een wet in formele zin is vereist omdat daarbij wordt afgeweken van algemene wettelijke normen.

HOOFDSTUK 5 DE VOORZITTER

Artikel 15 Taken en bevoegdheden

Dit artikel regelt de aanwijzing van de (plaatsvervangend) voorzitter. Op grond van artikel 13, negende lid, van de wet moet de voorzitter door en uit het algemeen bestuur aangewezen worden. De voorzitter is een eenhoofdig bestuursorgaan (artikel 12, eerste lid, van de wet) en is voorzitter van zowel het algemeen bestuur als het dagelijks bestuur (artikel 12, derde lid, van de wet). De voorzitter beschikt over één stem in beide bestuursorganen. De aanwijzing van de voorzitter kan niet aan het dagelijks bestuur worden gedelegeerd.

De plaatsvervangend voorzitter vervangt de voorzitter zowel in het algemeen bestuur als in het dagelijks bestuur.

HOOFDSTUK 6 DE COMMISSIES

Artikel 16 Adviescommissies

Dit artikel is gebaseerd op artikel 24 van de wet. Het algemeen bestuur regelt de bevoegdheden en samenstelling van deze commissies van advies. Er kunnen eventueel raadsleden in een adviescommissie worden benoemd.

Artikel 17 Bestuurscommissies

Dit artikel voorziet in de mogelijkheid van het algemeen bestuur om bestuurscommissies in te stellen (op grond van artikel 25, eerste lid, van de wet). Het is aan het algemeen bestuur om bestuurscommissies in te stellen. Het algemeen bestuur regelt de samenstelling van de bestuurscommissie, haar taken en bevoegdheden, de verantwoordingsrelaties jegens het algemeen bestuur en het dagelijks bestuur. Op grond van artikel 25, tweede lid, van de wet gaat het algemeen bestuur pas over tot de instelling van de in het eerste lid bedoelde commissies nadat de raden van de deelnemende gemeenten van dit voornemen op de hoogte zijn gesteld en in de gelegenheid zijn gesteld hun wensen en bedenkingen ter kennis van het algemeen bestuur te brengen.

De bestuurscommissie is verantwoordelijk voor de inhoudelijke voorbereiding op de begroting en het activiteitenplan- en programma. De bestuurscommissie geeft hierover een advies aan het algemeen bestuur.
De bestuurscommissie heeft een rol voor de samenwerkingsmodules die vallen onder het betreffende programma. Dit wordt in het instellingsbesluit van de betreffende bestuurscommissie vastgesteld.

Er is bewust voor gekozen om geen bepaling in de regeling op te nemen over een eventuele vergoeding aan leden van een advies- of bestuurscommissie, omdat burgemeester, wethouders, raadsleden, ambtenaren en gemeentesecretarissen reeds uit hoofde van hun functie een vergoeding ontvangen.

HOOFDSTUK 7 INLICHTINGEN, VERANTWOORDING EN ONTSLAG

Artikel 18 Het dagelijks bestuur ten opzichte van het algemeen bestuur (inlichtingenplicht)

Dit artikel is slechts beperkt van omvang omdat artikel 19a, eerste lid van de wet reeds bepalingen bevat over de verantwoordings- en inlichtingenplicht, almede het ontslag.

Artikel 19a, eerste lid, van de wet regelt de verantwoording van de (leden van het) dagelijks bestuur aan het algemeen bestuur over het door het dagelijks bestuur gevoerde bestuur. Het tweede lid gaat over het verstrekken van inlichtingen die het algemeen bestuur nodig heeft voor het uitoefenen van zijn taak. Het derde lid gaat over het ontslag van een lid van het dagelijks bestuur door het algemeen bestuur bij een gebrek aan vertrouwen. Een ontslagen lid van het dagelijks bestuur blijft wel lid van het algemeen bestuur. De rechter treedt niet in de beoordeling van de gronden waarop het algemeen bestuur tot ontslag van het lid van het dagelijks bestuur heeft besloten.

Het informatierecht voor individuele leden van het algemeen bestuur ontbreekt echter in artikel 19a, van de wet. Vandaar dat dit in dit artikel is opgenomen.

Als één of meer leden van het algemeen bestuur inlichtingen vragen aan het dagelijks bestuur dan verstrekt het dagelijks bestuur deze inlichtingen niet alleen aan degenen die inlichtingen vragen, maar ook aan de overige leden van het algemeen bestuur. Hiermee wordt bewerkstelligd dat alle leden van het algemeen bestuur over dezelfde inlichtingen beschikken.

Artikel 19 De voorzitter ten opzichte van het algemene bestuur (inlichtingen- en verantwoordingsplicht en ontslag)

De voorzitter is een apart orgaan. De wet zwijgt over de verantwoordingsplicht van de voorzitter, maar dat wil niet zeggen dat de voorzitter geen verantwoordingsplicht heeft. Het ligt voor de hand dit te regelen in de regeling analoog aan artikel 180 Gemeentewet. Daarmee zijn deelnemende gemeentebesturen vrij om te bepalen of de voorzitter kan worden ontslagen, door wie en op welke gronden. Het ligt voor de hand aan te sluiten bij artikel 13, negende lid, van de wet en het algemeen bestuur die bevoegdheid te verlenen. Volgens de Memorie van Toelichting bij de wet wordt het ontslagrecht van de leden van het dagelijks bestuur ook van toepassing geacht op de voorzitter. Dit past echter niet in de systematiek dat de voorzitter een apart orgaan is. Hij wordt benoemd als voorzitter en is als zodanig lid van het dagelijks bestuur en wordt niet benoemd als lid van het dagelijks bestuur en zou dus ook niet als zodanig ontslagen moeten worden.

Artikel 20 Het dagelijks bestuur, algemeen bestuur, bestuurscommissies en de voorzitter ten opzichte van de raden (inlichtingenplicht)

Net als bij artikel 19 worden de inlichtingen niet alleen verstrekt aan degenen die inlichtingen vragen, maar aan de voltallige raad. Hiermee wordt bewerkstelligd dat alle leden van de raad over dezelfde inlichtingen beschikken.

Het verstrekken van inlichtingen door het algemeen bestuur aan de raad is al geregeld in artikel 18, eerste lid van de wet.

Er geldt geen verantwoordingsplicht van leden van het dagelijks bestuur jegens raden of colleges, zodat het artikel hierover niets bepaalt. Dit zou de collegialiteit van het dagelijks bestuur doorbreken. Zie ook artikel van Rob de Greef in de Gemeentestem van 14 november 2013, nr. 7395/13, nr. 110 "Wet gemeenschappelijke regelingen en de dualisering van het gemeente- en provinciebestuur; De wijziging van de Wet gemeenschappelijk regelingen en aanverwante regelgeving onder de loep genomen (deel 1)".

Artikel 21 Leden algemeen bestuur ten opzichte van hun college en hun raden (inlichtingen, en verantwoordingsplicht en ontslag)

Op grond van artikel 19, eerste lid van de wet is bij een collegeregeling artikel 16, eerste lid (verantwoordingsplicht), tweede lid (inlichtingenplicht) en vijfde lid (geheimhouding) van overeenkomstige toepassing ten aanzien van de raden respectievelijk één of meer leden van die raden. Artikel 16 spreekt over het lid van het algemeen bestuur dat door de raad is aangewezen en daarvoor moet worden gelezen het lid van het algemeen bestuur dat door het college is aangewezen. Dit betekent dat op grond van artikel 16 de regeling nadere bepalingen moet bevatten. Die komen in dit artikel terug.

De opgenomen verantwoordingsplicht van het lid van het algemeen bestuur jegens de raad laat onverlet dat leden van het algemeen bestuur in hun hoedanigheid van collegelid tevens ter verantwoording kunnen worden geroepen op grond van artikel 169 Gemeentewet. Ook het enquêterecht van de raad is van toepassing op het lid van het algemeen bestuur en de raad kan de rekenkamer verzoeken een onderzoek in te stellen naar het bestuur van het samenwerkingsverband. De raad heeft geen ontslagrecht, maar als de wethouder of burgemeester het vertrouwen van de raad verliest kan de raad hem ontslaan of een aanbeveling tot ontslag doen (art. 61b, tweede lid Gemeentewet). Dit ontslag leidt automatisch tot ontslag als lid van het algemeen bestuur.

HOOFDSTUK 8 HET PERSONEEL

Artikel 22 Personeel

Dit artikel beschrijft de bevoegdheid van het dagelijks bestuur om personeel in dienst te nemen, te schorsen en te ontslaan. Daarnaast bepaalt het tweede lid van dit artikel dat het algemeen bestuur een arbeidsvoorwaardenregeling vaststelt en de daarbij horende algemene voorschriften en bepalingen. De basis voor deze arbeidsvoorwaardenregeling is vanaf 2020 de CAO-SGO. Uit artikel 33 van de wet vloeit voort dat deze bevoegdheid bij het algemeen bestuur berust; er is niet voor gekozen deze bevoegdheid bij het dagelijks bestuur te beleggen.
Het dagelijks bestuur is conform art. 33b bevoegd arbeidsovereenkomsten te sluiten met ambtenaren of personele inzet op basis van een ander type overeenkomst te regelen. Denk hierbij aan inhuur van personeel.

Artikel 23 Directie

Er is gekozen voor de term directie, zonder een uitbreiding met bepalingen over aantal, taken en bevoegdheden van de directieleden. De directie kan uit één lid (bijv. een secretaris-directeur) of meerdere leden (bijv. secretaris en directeur) bestaan. In het organisatiebesluit kunnen het aantal leden worden opgenomen, en de taken en bevoegdheden van de directieleden. Zo voorkom je bij eventuele uitbreiding van het aantal directieleden en daardoor wijziging van de bevoegdheidsverdeling dan wel bij wijziging van bevoegdheden dat de regeling moet worden aangepast.

HOOFDSTUK 9 HET UITVOERINGSPLAN EN HET UITVOERINGSPROGRAMMA

Artikel 24 Uitvoeringsplan

Het algemeen bestuur stelt een uitvoeringsplan voor een periode van vier jaren vast.
Het uitvoeringsplan kan jaarlijks worden bijgesteld.

Artikel 25 Uitvoeringsprogramma

Het algemeen bestuur stelt voor ieder jaar een uitvoeringsprogramma vast, waarin de activiteiten van het samenwerkingsverband worden aangegeven, met daarbij een overzicht van de benodigde financiële en personele middelen.

Artikel 26 Totstandkoming

Het uitvoeringsplan en het uitvoeringsprogramma komen op een zelfde wijze tot stand als de begroting, zoals vermeld in artikel 27, eerste tot en met het vijfde lid van deze regeling.

HOOFDSTUK 10 FINANCIËLE BEPALINGEN

De artikelen van hoofdstuk 10 van de regeling hebben betrekking op de financiële administratie, de termijnen en de totstandkoming van de begroting en jaarrekening op grond van de artikelen 34, 34b en 35 van de wet.

Artikel 27 Begrotingsprocedure

In de regeling is in artikel 27, eerste lid en artikel 29, eerste lid afgeweken van de uiterste termijnen die in de wet staan. Begin 2016 hebben de griffiers van de regio Centraal Gelderland alle gemeenschappelijke regelingen waarin hun gemeente deelneemt verzocht om deze termijnen te hanteren bij het aanleveren van de stukken aan de raden om een tijdige en zorgvuldige behandeling door de raad te waarborgen, waarbij de stukken zoveel mogelijk op één moment binnen komen. Hierdoor is de raad beter in de gelegenheid het proces van zienswijze te organiseren. Tevens loopt het proces van de begroting en de jaarrekening tegelijk. Overigens is in de regio Rijk van Nijmegen en regio Rivierenland eenzelfde verzoek richting gemeenschappelijke regelingen gegaan.

Als het algemeen bestuur voor de samenwerkingsmodule een bestuurscommissie heeft ingesteld, dan zenden de bestuurscommissies van die module een ontwerpbegroting van de samenwerkingsmodules toe aan het dagelijks bestuur van de MGR.
Niet de bestuurscommissies, maar het dagelijks bestuur stelt de ontwerpbegroting vervolgens vast en stuurt deze voor een zienswijze naar de raden van de deelnemende gemeenten.

Uit de artikelen 212-213 van de Gemeentewet volgt dat er een financiële verordeningen moet worden opgesteld. Dit is daarom niet apart opgenomen in de regeling.

Artikel 28 Bijdragen van de gemeenten

Het exacte bedrag voor de basistaken en de samenwerkingsmodules wordt jaarlijks in de begroting opgenomen.

Daarnaast omschrijft artikel 28, tweede lid, de kostenverdeelsleutel voor de basistaken (de samenwerkingsmodule-overstijgende kosten) die het openbaar lichaam uitvoert. In de regio is afgesproken dat de verrekening van deze kosten plaatsvindt naar rato van het aantal inwoners. Daarnaast wordt de kostenverdeelsystematiek van elke individuele samenwerkingsmodule en/of submodule vastgelegd in bijlage bij de regeling). Alle kosten worden zoveel mogelijk toegerekend naar module- of submoduleniveau, zodat alleen deelnemende gemeenten betalen voor de geleverde diensten. Hierdoor is er geen sprake van restkosten.

Artikel 29 Jaarrekening

Uit het wettelijk systeem vloeit voort, dat de deelnemers aan een gemeenschappelijke regeling er te allen tijde voor moeten zorgen dat het gemeenschappelijk openbaar lichaam over voldoende middelen beschikt om aan zijn verplichtingen te voldoen.

In lid 7 is opgenomen dat het mogelijk is op (sub)module niveau of op MGR beheer niveau een bestemmingsreserve te vormen voor overlopende/doorlopende kosten.

Om het budgetrecht van het algemeen bestuur en de controle daarop door de raden van de deelnemende gemeenten op het terrein van reserves tot zijn recht te laten komen, zal het instellen van reserves bij afzonderlijk besluit door het algemeen bestuur op advies van de bestuurscommissie betreffende een samenwerkingsmodule of dagelijks bestuur betreffende de MGR beheerorganisatie dienen plaats te vinden.

Het rechtstreeks verantwoorden van de uitgaven op reserves is niet toegestaan. Deze uitgaven behoren als last op het betreffende programma(deel) te worden verantwoord. Hiertegenover staat dan een onttrekking aan de reserve. Uitzondering hierop betreft de resultaat bestemming uit het vorige boekjaar. Conform de uitspraak van de commissie BBV worden deze mutaties wel rechtstreeks op de betreffende reserve verantwoord.

Het instellen van een bestemmingsreserve dient plaats te vinden bij afzonderlijk besluit van het algemeen bestuur, op advies van de bestuurscommissie van de betreffende samenwerkingsmodule of het DB betreffende een bestemmingsreserve voor de MGR beheerorganisatie. In dit besluit zal expliciet het volgende moeten worden aangegeven:

- *de omschrijving van het doel waarvoor de reserve of voorziening moet worden gevormd*
- *de vermelding van het motief voor de instelling*
- *de minimale omvang (bij reserves in verband met risico's) en/of maximale omvang*
- *de omvang en de wijze van stortingen en onttrekkingen (structureel of incidenteel), inclusief de onderbouwing daarvan*
- *de dekking van de storting*
- *de looptijd.*

HOOFDSTUK 11 HET ARCHIEF

Artikel 30 Archivering

Op grond van artikel 40 van de Archiefwet 1995 (Archiefwet) moet de gemeenschappelijke regeling bepalingen bevatten over het archief. Deze moeten zoveel mogelijk overeenkomstig de Archiefwet worden vormgegeven. Om die reden is aansluiting gezocht bij de bepalingen zoals die op grond van de Archiefwet voor de gemeenten gelden.
Het Gelders Archief is aangewezen als bewaarplaats voor blijvend te bewaren informatieobjecten.
Waar de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor archiefzorg berust is afhankelijk van de wijze van bevoegdheidstoekenning. Bij delegatie en attributie is dit het bestuur van het openbaar lichaam. Bij mandaat blijven de deelnemende gemeentebesturen verantwoordelijk. Als niet is bepaald welk college zorgdrager is dan is dat het college van de vestigingsplaats. Er worden afspraken met de deelnemende gemeenten gemaakt voor het beheer van archiefwerkzaamheden voor gemandateerde taken. Deze worden in een addendum bij de DVO vastgelegd.

HOOFDSTUK 12 TOETREDING, UITTREDING, WIJZIGING EN OPHEFFING REGELING

Deze gemeenschappelijke regeling wordt aangegaan voor onbepaalde tijd en moet om die reden op grond van artikel 9, eerste lid, van de wet bepalingen bevatten over toe- en uittreding, wijziging en opheffing van de regeling. Op grond van artikel 9, tweede lid, van de wet bevat de regeling waarbij een openbaar lichaam wordt ingesteld bepaling over de vereffening van het vermogen ingeval het openbaar lichaam wordt ontbonden.
Besluiten over toetreding tot en uittreding uit de regeling, alsook wijziging van en opheffing van de regeling worden niet door het algemeen bestuur genomen, maar door de deelnemers zelf na verkregen toestemming van hun raden. De laatstgenoemde toestemming kan slechts worden onthouden wegens strijd met het recht of het algemeen belang. Uitgangspunt van de wet is dat

ten aanzien van toetreding tot, wijziging en opheffing van de regeling (let op niet uittreding uit de regeling) bij unanimiteit wordt besloten (dus alle deelnemers moeten een positief besluit nemen), tenzij de regeling anders bepaald. In deze regeling is van dit uitgangspunt afgeweken.

De bepalingen van de wet over toe- en uittreding zien niet op deelname aan of beëindiging van deelname aan samenwerkingsmodules. Derhalve is gekozen voor een andere terminologie en zijn er aparte bepalingen over opgenomen.

Artikel 31 Toetreding tot regeling
Een gemeente kan tot de regeling toetreden krachtens een daartoe strekkend besluit van het college en na verkregen toestemming van de gemeenteraad. Vervolgens moet een meerderheid van alle deelnemers instemmen met de toetreding. Het algemeen bestuur kan voorwaarden verbinden aan de toetreding van een gemeente tot de regeling. Denk aan een bijdrage aan een eventuele reserve die de andere deelnemers hebben opgebouwd of het moment van toetreding. Daardoor worden eventuele risico's van toetreding voor de overige deelnemers beperkt. Gelet hierop en de gewenste flexibiliteit hoeft slechts een meerderheid van de deelnemers in te stemmen met toetreding van een nieuwe deelnemer.

Artikel 32 Uittreding uit regeling
Een besluit tot uittreding is een eenzijdig besluit van de deelnemer die besluit uit de regeling te treden. Andere deelnemers kunnen een besluit tot uittreding niet blokkeren. Op grond van artikel 9, eerste lid van de wet houdt dit artikel bepalingen in over de gevolgen van uittreding, namelijk de uittreedsom.
De uittreedsom is gerelateerd aan de bijdrage van artikel 28, tweede lid, de zogenaamde samenwerkingsmodule-overstijgende kosten. Daarmee staat op voorhand vast welk bedrag moet worden betaald. Daarmee wordt onduidelijkheid voorkomen over wat onder directe en indirecte kosten van uittreding moet worden verstaan.

De uittreedsom is gebaseerd op de bijdrage van het jaar voorafgaand aan het uittredingsbesluit omdat de bijdrage voor dat jaar vaststaat en voor het lopende jaar middels een begrotingswijziging nog gewijzigd kan worden.

De uittreedsom is gebaseerd op de bijdrage van de deelnemer aan de kosten voor de basistaken zoals die golden in het jaar voorafgaand aan het uittredingsbesluit. Omdat de verwachting is dat kosten voor de basistaken gelet op de aard van deze taken niet snel zullen veranderen zal de uittreedsom niet aan grote fluctuaties onderhevig zijn en strategisch uittreden niet in de hand werken.
De uittreedsom staat los van de kosten die samenhangen met de beëindiging van de deelname aan een samenwerkingsmodule.

Uittreding uit de regeling is mogelijk nadat eerst de deelname aan de samenwerkings- of submodules is beëindigd. Bijna alle kosten worden gemaakt in de samenwerkingsmodules of submodules, welke kosten sneller aan verandering onderhevig kunnen zijn. De afrekenmethodiek is als volgt. Bij uittreding zal eerst de deelname aan de samenwerkingsmodules worden beëindigd en de kosten daarvan worden afgerekend op de wijze zoals bepaald in artikel 35. Daarmee zijn de kosten die samenhangen met de samenwerkingsmodule gedekt. De kosten voor de "algemeenheid" (bijv. overhead) die dan overblijven om over af te rekenen bij uittreding uit de regeling zullen relatief beperkt zijn.

Artikel 33 Aansprakelijkheid

Geen toelichting nodig.

Artikel 34 Deelname aan een bestaande samenwerkingsmodule

In lijn met artikel 34 besluit een deelnemer tot deelname aan een bestaande samenwerkingsmodule en kan het algemeen bestuur de gevolgen van dit besluit regelen of nadere voorwaarden aan deelname verbinden. Uitgangspunt is dat eenmalige kosten bij de start worden gedragen door de nieuwe deelnemer. Structurele kosten worden gedeeld door alle deelnemers aan de module. Voor de nieuwe deelnemer zullen de kosten bekend zijn voordat wordt besloten deel te nemen aan een samenwerkingsmodule, zodat men hierdoor niet verrast kan worden.

Artikel 35 Beëindigen van deelname aan een samenwerkingsmodule
In een vaststellingsovereenkomst tussen de gemeente die de deelname beëindigt en het dagelijks bestuur van de MGR worden afspraken gemaakt over het beëindigen van de deelname aan de samenwerkingsmodule en de verplichtingen die daaruit voortvloeien. Denk aan (de wijze waarop) de kosten van beëindiging van de deelname aan een samenwerkingsmodule wordt bepaald. Omdat per samenwerkingsmodule dan wel submodule een andere berekenmethodiek gewenst kan zijn, is hierover niets concreter bepaald in de regeling.
Een overeenkomst is wederkerig dus er moet eerst overeenstemming zijn over de voorwaarden van beëindiging van een module voordat beëindiging plaats kan vinden. Het dagelijks bestuur en het betreffende college zullen het dus eens moeten worden. Daarbij is dit artikel en zijn de regels van het algemeen bestuur (derde lid) weliswaar van toepassing,. maar het gaat om de concrete invulling van de voorwaarden (bijv. wat is toerekenbaar, wat is het definitieve bedrag; wat wordt in natura overgenomen e.d.) en overeenstemming van de gevolgen daarvan.

Ten behoeve van de samenwerkingsmodules worden door het openbaar lichaam de MGR meerjarige contracten aangegaan (bijvoorbeeld een huurcontract of arbeidscontracten). De verplichtingen uit deze contracten lopen soms door tot na beëindiging van deelname van een gemeente aan een samenwerkings- of submodule. Het is daarom onwenselijk dat gemeenten, ondanks de opzegtermijn als bedoeld in artikelen 5 in de BIJLAGE 1, 2, en 3 bij het beëindigen van een samenwerkingsmodule (waarin een gemeente nog betaalt voor deelname en aansprakelijk blijft), zonder verdergaande consequenties uit die module kunnen stappen. Daarom is er in lid vijf een bepaling opgenomen op grond waarvan gemeenten ook na beëindiging van deelname aansprakelijk zijn voor de rechtshandelingen die zijn aangegaan door het openbaar lichaam de MGR voor de uitvoering van een samenwerkingsmodule. Die aansprakelijkheid ziet alleen op de rechtshandelingen uit de periode dat een deelnemende gemeente nog afnemer was van de samenwerkingsmodule. De aansprakelijkheidstermijn waarop deze bepaling van toepassing is, is vijf jaar en komt in de vaststellingsovereenkomst te staan. Daarbij is aangesloten bij de algemene verjaringstermijn van vorderingen tot schadevergoeding in het Burgerlijk Wetboek van vijf jaar Hiermee is zo veel mogelijk rekening houden met het belang van de deelnemende gemeente die uit een samenwerkingsmodule stapt als met het belang van de deelnemende gemeenten die achterblijven in een samenwerkingsmodule.

Artikel 36 Wijziging van de regeling
De regeling kan worden gewijzigd na een daartoe strekkend besluit van tweederde van het aantal deelnemers na verkregen toestemming van de raden van deze deelnemers. De toestemming door de raden kan slechts worden onthouden wegens strijd met het recht of het algemeen belang. Besluiten wat betreft de wijziging en opheffing van de 'overkoepelende' regeling kunnen dus alleen worden genomen wanneer er tweederde meerderheid daartoe besloten heeft.
Onder wijziging van een regeling valt ook de toevoeging, wijziging of opheffing van een samenwerkingsmodule. Daarvoor is derhalve toestemming van de raad nodig.

Artikel 37 Liquidatie van de regeling
Opheffing van de regeling betekent dat er geen regeling meer is en dat er dus geen bevoegdheden meer zijn, maar het openbaar lichaam is er dan nog. Daarvoor is ontbinding van het openbaar lichaam nodig. Het openbaar lichaam houdt pas op te bestaan als deze qua personeel leeg is. Derhalve moet na opheffing van de regeling het openbaar lichaam worden ontbonden en het vermogen vereffend. Op grond van artikel 9, tweede lid van de wet bevat de

regeling bepalingen over de vereffening van het vermogen ingeval het openbaar lichaam wordt ontbonden.
De regeling kan worden opgeheven na een daartoe strekkend besluit van tweederde van het aantal deelnemers na verkregen toestemming van de raden van deze deelnemers. Er is gekozen voor een tweederde meerderheid en geen gewone meerderheid, omdat in het laatste geval er nog voldoende deelnemers kunnen zijn om de regeling voort te zetten. De andere deelnemers kunnen dan uittreden.
In geval van opheffing van de regeling besluit het algemeen bestuur tot liquidatie en regelt het de financiële en andere gevolgen van de opheffing in een liquidatieplan. Hierbij kan van de bepalingen van de regeling worden afgeweken. Met een onafhankelijke registeraccountant wordt een accountant bedoeld die niet werkzaam is bij en geen opdrachten verricht voor één van de deelnemende gemeenten.
Uit artikel 9, derde lid van de wet volgt dat het openbaar lichaam na zijn ontbinding blijft voortbestaan voor zover dit voor de vereffening van zijn vermogen nodig is. De organen van het openbaar lichaam blijven in functie totdat de liquidatie is voltooid om eventuele beslissingen te kunnen nemen. Tot de taak vereffenen van vermogen kan ook het inroepen van de geschillenregeling behoren.
In lid 5 is opgenomen wat er moet gebeuren met archiefbescheiden bij liquidatie van de gemeenschappelijke regeling.

HOOFDSTUK 13 SLOTBEPALINGEN

Artikel 38 Duur van de regeling
De regeling wordt aangegaan voor onbepaalde tijd.

Artikel 39 Inwerkingtreding
Geen toelichting nodig.

Artikel 40 Intrekking oude regeling
Geen toelichting nodig.

Artikel 41 Citeertitel
Geen toelichting nodig

Artikel 42 Toezending aan Gedeputeerde staten
Dit volgt uit artikel 26 van de wet.

BIJLAGE 1 Samenwerkingsmodule Inkoop Zorg

Artikel 3 en 5 Samenwerkingsmodule Inkoop Zorg en submodules Inkoop Zorg

Met deze bepaling worden de taken die de samenwerkingsmodule Inkoop Zorg bevat omschreven en wordt de samenhang met de submodules verduidelijkt. Vanaf de nieuwe inkoop in 2020 wordt gesproken over zorgvormen. Daarbij gaat het om de volgende zorgvormen:

a. *Huishoudelijke ondersteuning*
b. *Beschermd Wonen*
c. *Begeleiding*
d. *Groepsbegeleiding*
e. *Activerend Werk*
f. *Behandeling*
g. *Verblijf*
h. *Jeugdbescherming*

De bevoegdheid tot wijziging van de submodules Inkoop Zorg is bij het algemeen bestuur gelegd, omdat hiervoor anders een wijziging van de regeling op grond van artikel 36 van de regeling nodig zou zijn. De colleges zouden dan tot wijziging moeten besluiten na ontvangen toestemming van de raden. De huidige indeling van submodules is geen vaststaand gegeven en wordt doorontwikkeld, onder meer door ervaring die wordt opgedaan in de praktijk dan wel door verschuiving van taken dan wel door innovatie. De bestuurscommissie geeft via het uitvoeringsprogramma en begroting van de samenwerkingsmodule een advies aan het algemeen bestuur om een besluit te nemen over welke taken voor welke submodules worden uitgevoerd. Hiermee kan snel, eenvoudig en adequaat gereageerd worden op ontwikkelingen.

Artikel 6 Financiële bijdragen
Alle kosten worden toegerekend naar module- of submoduleniveau, zodat alleen deelnemende gemeenten betalen voor de geleverde diensten. Hierdoor is er geen sprake van restkosten.

Artikel 7 Verkoop van diensten
Het samenwerkingsverband kan op niet-commerciële basis diensten verkopen aan derden binnen de kaders van de op grond van deze samenwerkingsmodule gemandateerde bevoegdheden. Met derden wordt in dit geval deelnemers bedoeld die niet aan de betreffende module deelnemen. Het samenwerkingsverband kan ook diensten of projecten voor deelnemende gemeenten uitvoeren die buiten de reguliere DVO-afspraken vallen. Deze worden dan op dezelfde wijze behandeld als dienstverlening aan derden. De bestuurscommissie van de betreffende module dient in alle gevallen akkoord te gaan met het aangaan van de dienstverlening aan derden.

BIJLAGE 2 Samenwerkingsmodule Regionaal Bureau Leerlingzaken (RBL)

De naam van de samenwerkingsmodule Onderwijszaken is gewijzigd in Regionaal Bureau Leerlingzaken (RBL), in lijn met hoe de organisatie naar buiten treedt.

BIJLAGE 3 Samenwerkingsmodule Werkgeversservicepunt

De taken en samenwerking tussen UWV en de MGR, namens de gemeenten is in 2021 herijkt, mede op basis van wijziging in de wet- en regelgeving (SUWI). De taken in de regeling zijn

daarop aangepast. De samenwerking tussen UWV en de MGR die is vastgelegd in een samenwerkingsovereenkomst is ook herijkt.

BIJLAGE 4 Samenwerkingsmodule Werkgeverschap SW
*De betreffende bijlage heeft tot doel het overhevelen van **het werkgeverschap** naar de MGR inclusief de overige taken van de te liquideren GR Werkbedrijf Midden Gelderland (Presikhaaf Bedrijven (PHB)).*

***BIJLAGE 5 Samenwerkingsmodule Contractmanagement Inburgeringstrajecten**.*

Vanaf 2022 werken gemeenten samen op het vlak van de Wet Inburgering. In 2021 is er een aanbesteding geweest voor de inburgeringstrajecten. De gemeenten willen het contractmanagement gezamenlijk uitvoeren en hebben de MGR verzocht dit onder te brengen bij het programma participatie. Daarvoor is een aparte bijlage opgesteld waarin de taken zijn weergegeven.

TOT SLOT

Klachtrecht
De MGR heeft een Klachtenregeling. Deze is in te zien via de website. Inwoners en andere betrokkenen wordt daarmee duidelijkheid geboden hoe het bestuursorgaan omgaat met klachten en er wordt verwezen naar de mogelijkheid om, bij ontevredenheid over de afhandeling, de klacht voor te leggen aan de Ombudsman.

Bezwaar & beroep
Inwoners kunnen bezwaar indienen bij de overheid die een beslissing heeft genomen. Tegen de beslissing op het bezwaar kan vervolgens beroep worden ingesteld. De wettelijke basis voor bezwaar en beroep is te vinden in de Algemene wet bestuursrecht en soms in specifieke wetten, zoals de Leerplichtwet.

Geschillenregeling
De geschillenregeling van artikel 28 van de wet is van toepassing. Deze heeft uitsluitend betrekking op geschillen over de toepassing van de regeling en niet over het al dan niet treffen van een regeling of over de inhoud van een te treffen regeling. Hetzelfde geldt voor geschillen over wijziging, opheffing van of uittreding uit een regeling, tenzij het geschil betrekking heeft op de toepassing van in de regeling opgenomen regels ter zake. Meestal gaat het om het al dan niet nemen van besluiten.

Voor zover het geschil betrekking heeft op een besluit of een handeling die daarmee gelijk te stellen is, gaat het om een procedure van administratief beroep. Tegen het in administratief beroep genomen besluit van gedeputeerde staten, staat beroep open bij de bestuursrechter. Gaat het niet om een besluit of handeling die daarmee gelijk te stellen is, dan heeft het besluit van gedeputeerde staten het karakter van een primair besluit waartegen bezwaar openstaat gevolgd door beroep bij de rechtbank.

Toelichting wijzigingen regeling MGR

Aanleiding wijzigingen

De aanleiding voor de wijziging van de regeling staat vermeld in de aanhef.

Het gaat om het aanbrengen van samenhang in de taken in het sociaal domein die in opdracht van de deelnemende gemeenten worden uitgevoerd binnen de samenwerkingsmodules. Daarvoor worden de samenwerkingsmodules ondergebracht bij drie Programma's; Zorg (samenwerkingsmodule Inkoop Zorg), Onderwijs (samenwerkingsmodule RBL) en Participatie (samenwerkingsmodules WSP, Werkgeverschap SW en Contractmanagement Inburgeringstrajecten). Ieder Programma heeft een bestuurscommissie.

Daarnaast willen gemeenten taken onderbrengen in een nieuwe samenwerkingsmodule Contractmanagement Inburgeringstrajecten en deze samenwerkingsmodule onder brengen bij het Programma Participatie in de regeling.

Verder is er de wens gelijktijdig enkele updates te doen in de regeling als het gaat om de formulering van de archiefverplichting en formulering van de taken van samenwerkingsmodules.

Artikel 1 Begripsomschrijvingen

e. directeur: het directielid zoals genoemd in artikel 3 van het Organisatiebesluit MGR SDCG 2019.
f. programma: een inhoudelijk samenhangend geheel van samenwerkingsmodules;

Aan dit artikel is de definitie van directeur toegevoegd, omdat hier in art 30 naar verwezen wordt. Verder is het begrip programma toegevoegd. Daarbij wordt aangegeven dat een programma kan bestaan uit één of meerdere samenwerkingsmodules die inhoudelijk een samenhangend geheel vormen.

Financieel worden de samenwerkingsmodules die onder één programma vallen afzonderlijk begroot en afgerekend met de deelnemende gemeenten. Daarin verandert er niets.

Artikel 17 Bestuurscommissies

Het algemeen bestuur kan bestuurscommissies instellen met het oog op de behartiging van bepaalde belangen.

Op grond van art. 25 lid 1 van de Wet gemeenschappelijke regelingen kan het AB een bestuurscommissie instellen als de regeling daarin voorziet. Dat past in de governance van de MGR en daarom zijn er ook bestuurscommissies ingesteld. Daarbij bundelen we nu de samenwerkingsmodules in het kader van participatie en brengen die bij één bestuurscommissie onder. Dat is ook mogelijk als er bij andere programma's extra samenwerkingsmodules worden ondergebracht.

Lid 2 van dit artikel is vervallen, omdat er al bestuurscommissies gevormd zijn. Details komen in het instellingsbesluit van de bestuurscommissies te staan. Deze wordt gelijk met de wijziging van de regeling voor wensen en bedenkingen voorgelegd bij de gemeenteraden.

HOOFDSTUK 11 HET ARCHIEF

Artikel 30 Zorg voor archiefbescheiden

1. Het dagelijks bestuur is belast met de zorg voor de archiefbescheiden van de organen van het samenwerkingsverband, overeenkomstig een door het algemeen bestuur, met inachtneming van artikel 40 van de Archiefwet 1995 vast te stellen regeling (Archiefverordening), die aan Gedeputeerde Staten wordt meegedeeld.

Het dagelijks bestuur is tevens belast met de zorg voor de archiefbescheiden die worden gevormd krachtens de aan het samenwerkingsverband gedelegeerde taken.
De zorg voor archiefbescheiden die ontstaan uit hoofde van de door de deelnemende gemeenten gemandateerde taken berust bij deze gemeenten.

2. Voor de bewaring van de op grond van artikel 12, eerste lid en artikel 13 van de Archiefwet 1995 over te brengen archiefbescheiden van de bij deze regeling ingestelde bestuursorganen is aangewezen het Gelders Archief.
3. De directeur is belast met het beheer van de archiefbescheiden, waarvoor MGR SDCG zorgdrager is en voor de archiefbescheiden die ontstaan uit hoofde van de door de deelnemende gemeenten gemandateerde taken, voor zover deze archiefbescheiden niet zijn overgedragen naar de archiefbewaarplaats.
4. De archivaris van de MGR SDCG is belast met het toezicht op het beheer van de archiefbescheiden waarvoor MGR SDCG zorgdrager is, voor zover deze archiefbescheiden niet zijn overgebracht naar de archiefbewaarplaats.
5. Met het toezicht op het beheer van de archiefbescheiden die ontstaan uit hoofde van de door deelnemende gemeenten gemandateerde taken is belast de archivaris van de desbetreffende gemeente.

Dit artikel is aangepast aan deze passage van de Handreiking inrichting informatie en archiefbeheer bij samenwerkingsverbanden (verbonden partijen) van Lopai uit 2017 en in afstemming met regionale contactpersonen archiefwerkzaamheden voor gemandateerde taken en de archivaris van het Gelders Archief.

De concrete afspraken over de uitvoering van werkzaamheden in kader van archivering van gemandateerde taken komen als addendum bij de DVO.

De tekst over archiefbescheiden bij opheffing van de gemeenschappelijke regeling is ondergebracht bij art. 37 lid 5

Art. 37 lid 5

Bij opheffing van de gemeenschappelijke regeling wordt ten aanzien van de archiefbescheiden een voorziening getroffen conform art. 4 lid 1 van de Archiefwet 1995.

Art. 39 – staat dat deze wijziging ingaat op 1 januari 2022.

In **art. 40** wordt aangegeven dat de alle besluiten of andere handelingen, die op grond van de vorige regeling zijn genomen, onverkort doorgang vinden en wordt aangenomen dat deze zjin genomen op basis van de nieuwe regeling.

In **art. 41** wordt aangegeven dat de vorige regeling die van toepassing was vanaf 1 januari 2019 hiermee wordt ingetrokken.

Bijlagen

De tekst van de bijlagen is enigszins aangepast. Dit is enerzijds wijziging van benaming van een samenwerkingsmodule en aanpassing van de taken. Daarnaast zijn enkele artikelen die betrekking hebben op de rol van de bestuurscommissie uit de bijlage verwijderd en opgenomen in het instellingsbesluit van de betreffende bestuurscommissie.

Bijlage 1: Samenwerkingsmodule Inkoop Zorg

Samenwerkingsmodule Inkoop is gewijzigd in samenwerkingsmodule Inkoop Zorg. Daarmee is duidelijker wat deze module doet voor de deelnemende gemeenten

In art. 1 lid 7 is de term zorgvorm toegevoegd, zoals we die hanteren. Daarmee is iedere zorgvorm een submodule in het kader van deze regeling. De verwijziging was artikel 7, maar is artikel 5 geworden, omdat 2 artikelen die betrekking hebben op de bestuurscommissies zijn vervallen.

Bijlage 2: Samenwerkingsmodule Regionaal Bureau Leerlingzaken (RBL)

De benaming van de samenwerkingsmodule Onderwijszaken is aangepast in Regionaal Bureau Leerlingzaken (RBL), omdat de werkzaamheden onder deze naam worden uitgevoerd. De bestuurscommissie gaat bestuurscommissie Onderwijs heten, omdat het programma zo heet.

Art. 3.

Deze samenwerkingsmodule kent twee submodules, Leerplicht en RMC. Alle 9 deelnemende gemeenten nemen momenteel deel aan beide submodules. De financiering van deze twee submodules is wel verschillend. Het onderdeel kwalificatieplicht, waarin de vorige versie van de regeling werd gesproken is deels onderdeel van submodule leerplicht en deels van submodule RMC. Het is niet nodig hier een aparte submodule van te maken.

Art. 6 – hier is een update uitgevoerd. De jaartallen zijn aangepast en het sluit aan bij de systematiek die eerder is vastgesteld en in de begroting is verwerkt.

Bijlage 3: Samenwerkingsmodule Werkgeversservicepunt.

Art. 3 is geupdate op basis van afspraken over taken van deze samenwerkingsmodule, mede ingegeven door wijziging in wet- en regelgeving (SUWI)

Bijlage 4 Samenwerkingsmodule Werkgeverschap SW

Hier zijn alleen de artikelen over de bestuurscommissie verwijderd.

Bijlage 5: Samenwerkingsmodule Contractmanagement Inburgeringstrajecten

Dit is een nieuwe bijlage, waarin de taken en afspraken voor deze module zijn opgenomen in lijn met de andere samenwerkingsmodules. Deze module valt onder het programma participatie en de bestuurscommissie participatie.

Wijzigingen toelichting

Bij **algemeen** is aangevuld welke toevoeging en wijziging het AB voornemens is door te voeren.

In **art. 5** wordt toegelicht waarom meerdere samenwerkingsmodules onder één programma kunnen vallen.

Art. 11 – de aantallen inwoners van de 11 gemeenten zijn opgenomen met de stand van 1-1-2021.

Dit leidt niet tot wijzigingen in het aantal stemmen van de betreffende gemeenten met ingang van 1-1-2022.

Art. 17 Bestuurscommissie

In de toelichting wordt verwezen naar concrete afspraken over bestuurscommissies in het instellingsbesluit dat voor wensen en bedenkingen naar de raden gaat. Hier staat ook vermeld dat er per programma een bestuurscommissie wordt ingesteld, die gaat over de samenwerkingsmodules die onder dat programma vallen.

Art. 30 Archivering

Deze toelichting is aangepast op det tekst en gebaseerd op de Handreiking inrichting informatie en archiefbeheer bij samenwerkingsverbanden (verbonden partijen) van Lopai uit 2017 en in afstemming met regionale contactpersonen archiefwerkzaamheden voor gemandateerde taken en de archivaris van het Gelders Archief.

De concrete afspraken over de uitvoering van werkzaamheden in kader van archivering van gemandateerde taken komen als addendum bij de DVO.

De tekst over archiefbescheiden bij opheffing van de gemeenschappelijke regeling is ondergebracht bij art. 37 lid 5

Bijlage 1: Hierbij is sprake van een naamswijziging – samenwerkingsmodule Inkoop Zorg en zijn de zorgvormen de submodules. De zorgvormen die de module Inkoop Zorg heeft zijn nu opgenomen in deze toelichting.

Bijlage 2: hier is de naam gewijzigd in Samenwerkingsmodule Regionaal Bureau Leerlingzaken (RBL).

Bijlage 3: hier is een toelichting gegeven waarom de taken zijn gewijzigd.

Bijlage 5: Hier is een korte toelichting gegeven over de nieuwe samenwerkingsmodule Contractmanagement Inburgerlingstrajecten.

TOT SLOT

Klachtrecht.

De MGR heeft een klachtenregeling opgesteld. De afspraken over het behandelen van klachten wordt opgenomen in een addendum bij de DVO van de betreffende samenwerkingsmodule.

Ook is er een tekst opgenomen over bezwaar- en beroep. Eventuele bijzonderheden per module, worden ook in het addendum bij de DVO van de betreffende samenwerkingsmodule opgenomen.

Instellingsbesluit Bestuurscommissie Onderwijs

Het algemeen bestuur van de Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR SDCG)

Gelet op artikel 17 van de Modulaire Gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR SDCG) alsmede op artikel 25 van de Wet gemeenschappelijke regelingen;

Regelend de taken, bevoegdheden, samenstelling en werkwijze van de Bestuurscommissie Onderwijs hierna te noemen 'de commissie', alsmede de verhouding van de commissie ten opzichte van het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van de gemeenschappelijke regeling;

Besluit vast te stellen:

Instellingsbesluit Bestuurscommissie Onderwijs

Artikel 1 Begripsbepalingen
In dit besluit wordt aangesloten bij de begripsomschrijvingen van artikel 1 van de regeling.
Verder wordt in dit besluit verstaan onder:

a. Commissie: de Bestuurscommissie Onderwijs
b. Regeling: Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR SDCG)
c. Beheerbureau: de ambtelijke ondersteuning van de Bestuurscommissie Onderwijs

Art. 2: Instelling, doel en taken

1. Er is een commissie als bedoeld in artikel 25 van de Wet gemeenschappelijke regelingen ter uitoefening van de taken en bevoegdheden op het gebied van Onderwijs.
2. De commissie heeft als doel het namens de deelnemers op rechtmatige en doelmatige wijze invulling geven aan de (wettelijke) taken op het gebied van Onderwijs van de deelnemende gemeenten aan deze samenwerkingsmodule.
3. De commissie heeft een adviserende rol ten behoeve van de taken en bevoegdheden zoals vermeld bij de samenwerkingsmodule in de bijlage van de regeling, alsook in de dienstverleningsovereenkomsten die tussen deelnemende gemeenten en de MGR over deze samenwerkingen zijn gesloten.
4. De commissie is verantwoordelijk voor de behartiging van de belangen en regionale uitvoering van de taken en bevoegdheden van de samenwerkingsmodule RBL als bedoeld in artikel 2 en 3 van bijlage 2 van de Regeling.

5. De commissie is, gelet op artikel 27 eerste lid van de Regeling verantwoordelijk voor het opstellen van de modulebegrotingen en stelt jaarlijks voor 1 maart een voorstel modulebegroting voor het komende begrotingsjaar op per samenwerkingsmodule en stuurt deze naar het dagelijks bestuur.
6. De commissie bereidt een uitvoeringsplan en uitvoeringsprogramma per samenwerkingsmodule voor en stuurt dit voor 1 maart naar het dagelijks bestuur.
7. De commissie stelt een modulespecifieke tekst op, op basis van de dienstverleningsovereenkomst zoals bedoeld in artikel 6 tweede lid van de Regeling op grond van de door het dagelijks bestuur vastgestelde model.
8. De commissie kan het algemeen bestuur voorstellen de submodules te wijzigen.

Artikel 4 Samenstelling

1. De leden van de commissie zijn de leden van de colleges van burgemeester en wethouders van de deelnemende gemeenten, tot wiens portefeuille de uitvoering van Onderwijs behoort.
2. De leden kunnen zich laten vervangen door een ander lid van hun college van burgemeester en wethouders.
3. De commissie kiest uit haar midden een voorzitter en een plaatsvervangend voorzitter.
4. De commissie kan besluiten dat personen worden toegelaten om als waarnemer aan de vergadering deel te nemen.

Artikel 5 De voorzitter

1. De voorzitter voert de besluiten van de commissie uit.
2. De voorzitter vertegenwoordigt de commissie in en buiten rechte.
3. Alle stukken die van de commissie uitgaan worden door de voorzitter medeondertekend.
4. De voorzitter wordt uitgenodigd voor de vergaderingen van het algemeen bestuur en behartigt daar de doelstelling van de commissie.

Artikel 6 De secretaris

1. Het dagelijks bestuur benoemt een secretaris van de commissie.
2. De secretaris van de commissie staat de commissie bij de uitoefening van haar taak terzijde.
3. Alle stukken die van de commissie uitgaan worden door de secretaris van de commissie medeondertekend.
4. De secretaris geeft leiding aan het beheerbureau.

Artikel 7 Vergaderingen

1. De commissie vergadert zo dikwijls als haar voorzitter dit nodig oordeelt, of tenminste een derde deel van het aantal leden zulks schriftelijk en met opgaaf van redenen aan de voorzitter verzoekt.
2. Ontvangt de voorzitter een verzoek als bedoeld in het vorige lid, dan heeft de vergadering binnen veertien dagen plaats nadat het verzoek de voorzitter heeft bereikt.

3. De voorzitter draagt er zorg voor dat de oproepingen, spoedeisende gevallen uitgezonderd, tenminste vijf dagen voor de vergadering aan de leden worden toegezonden.
4. De agenda wordt ter kennisname verzonden aan de colleges van burgemeester en wethouders van de deelnemers.
5. Artikel 56 van de Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 8 Werkwijze

1. De commissie kan voor zijn vergaderingen een reglement van orde vaststellen.
2. De vergaderingen van de commissie zijn openbaar. Er kan met gesloten deuren worden vergaderd wanneer dit door tenminste een vijfde deel van het aantal aanwezig leden wordt verlangd of de voorzitter het nodig acht. Artikel 23 Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 9 Besluitvorming

1. Besluitvorming vindt plaats bij meerderheid van stemmen.
2. Het aantal stemmen per lid van de commissie wordt jaarlijks op 1 januari bepaald naar inwonertal van de gemeente op basis van de meest recente CBS-cijfers, aan de hand van de volgende staffel: Tot 20.000 inwoners = 1 stem; 20.000 - 50.000 inwoners = 2 stemmen; 50.000 – 100.000 inwoners = 3 stemmen; >100.000 inwoners = 4 stemmen.
3. Leden kunnen zich bij stemming bij schriftelijke machtiging laten vertegenwoordigen door een ander lid.
4. Alleen de ter vergadering aanwezige of vertegenwoordigende deelnemers kunnen aan een stemming deelnemen.
5. De voorzitter van de commissie neemt aan de beraadslaging deel en heeft, met inachtneming van het eerste lid, stemrecht.

Artikel 10 Verslaglegging

1. Van elk van de vergaderingen van de commissie wordt door de secretaris een verslag gemaakt dat de namen van de aanwezigen bevat, alsmede een beknopte zakelijke weergave van hetgeen is besloten, met een opgave van eventueel gehouden stemmingen.
2. Het verslag wordt in de eerstvolgende vergadering van de commissie vastgesteld.
3. Het vastgestelde verslag wordt verzonden aan het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur.

Artikel 11 Inlichtingen en verantwoording

1. De commissie verstrekt gevraagd en ongevraagd inlichtingen aan het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van het samewerkingsverband.
2. De commissie verstrekt gevraagd en ongevraagd inlichtingen aan de bestuursorganen van de deelnemers.
3. De commissie legt periodiek verantwoording af aan het algemeen bestuur over de wijze waarop uitvoering wordt gegeven aan de taken van de commissie.
4. De secretaris informeert de algemeen secretaris periodiek over de wijze waarop uitvoering wordt gegeven aan de taken van de commissie.

Artikel 12 Ambtelijke ondersteuning
Voor de uitoefening van haar taak maakt de commissie gebruik van medewerkers van het beheerbureau en/of ambtelijke ondersteuning vanuit de deelnemende gemeenten.

Artikel 13 Overige bepalingen
In gevallen waarin dit besluit niet voorziet neemt het algemeen bestuur een besluit.

Artikel 14 Inwerkingtreding en intrekking
1. Dit besluit treedt in werking op een nader te bepalen datum nadat het overeernkomstig artikel 32k van de Wet gemeenschappelijke regelingen door het dagelijks bestuur is bekendgemaakt.
2. Met de inwerkingtreding van dit besluit vervalt het Instellingsbesluit Bestuurscommissie Onderwijszaken d.d. 8 december 2017.

Artikel 15 Citeertitel
Dit besluit kan worden aangehaald als Instellingsbesluit Bestuurscommissie Onderwijs.

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van het algemeen bestuur d.d.

Instellingsbesluit Bestuurscommissie Participatie

Het algemeen bestuur van de Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR SDCG)

Gelet op artikel 17 van de Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR SDCG) alsmede op artikel 25 van de Wet gemeenschappelijke regelingen;

Regelend de taken, bevoegdheden, samenstelling en werkwijze van de Bestuurscommissie Participatie hierna te noemen 'de commissie', alsmede de verhouding van de commissie ten opzichte van het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van de gemeenschappelijke regeling;

Besluit vast te stellen:

Instellingsbesluit Bestuurscommissie Participatie

Artikel 1 Begripsbepalingen
In dit besluit wordt aangesloten bij de begripsomschrijvingen van artikel 1 van de regeling.
Verder wordt in dit besluit verstaan onder:

a. Commissie: de Bestuurscommissie Participatie
b. Regeling: Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR SDCG)
c. Beheerbureau: de ambtelijke ondersteuning van de Bestuurscommissie Participatie

Art. 2: Instelling, doel en taken

1. Er is een commissie als bedoeld in artikel 25 van de Wet gemeenschappelijke regelingen ter uitoefening van de taken en bevoegdheden op het gebied van Participatie;
2. De commissie heeft als doel het namens de deelnemers op rechtmatige en doelmatige wijze invulling geven aan de (wettelijke) taken op het gebied van Participatie van de deelnemende gemeenten aan deze samenwerkingsmodules, te weten de samenwerkingsmodules WSP, Werkgeverschap SW en Contractmanagement Inburgeringstrajecten.
3. De commissie heeft een adviserende rol ten behoeve van de taken en bevoegdheden zoals vermeld bij de samenwerkingsmodules WSP, WgSW en Contractmanagement Inburgeringstrajecten in de bijlagen van de regeling, alsook in de dienstverleningsovereenkomsten die tussen deelnemende gemeenten en de MGR over deze samenwerkingen zijn gesloten.
4. De commissie is verantwoordelijk voor de behartiging van de belangen en regionale uitvoering van de taken en bevoegdheden van de samenwerkingsmodules WSP, Werkgeverschap SW en Contractmanagement

Inburgeringstrajecten als bedoeld in artikel 2 en 3 van bijlage 3, 4 en 5 van de Regeling.

5. De commissie is, gelet op artikel 27 eerste lid van de Regeling verantwoordelijk voor het opstellen van de modulebegrotingen en stelt jaarlijks voor 1 maart een voorstel modulebegroting voor het komende begrotingsjaar op voor iedere samenwerkingsmodule en stuurt deze naar het dagelijks bestuur.
6. De commissie bereidt een uitvoeringsplan en uitvoeringsprogramma voor op samenwerkingsmodule niveau en stuurt dit voor 1 maart naar het dagelijks bestuur.
7. De commissie stelt een modulespecifieke tekst op, op basis van de dienstverleningsovereenkomst zoals bedoeld in artikel 6 tweede lid van de Regeling op grond van het door het dagelijks bestuur vastgestelde model.

Artikel 4 Samenstelling

1. De leden van de commissie zijn de leden van de colleges van burgemeester en wethouders van de deelnemende gemeenten, tot wiens portefeuille de uitvoering van de Participatiewet behoort.
2. De leden kunnen zich laten vervangen door een ander lid van hun college van burgemeester en wethouders.
3. De commissie kiest uit haar midden een voorzitter en een plaatsvervangend voorzitter.
4. De commissie kan besluiten dat personen worden toegelaten om als waarnemer aan de vergadering deel te nemen.

Artikel 5 De voorzitter

1. De voorzitter voert de besluiten van de commissie uit.
2. De voorzitter vertegenwoordigt de commissie in en buiten rechte.
3. Alle stukken die van de commissie uitgaan worden door de voorzitter medeondertekend.
4. De voorzitter wordt uitgenodigd voor de vergaderingen van het algemeen bestuur en behartigt daar de doelstelling van de commissie.
5. De commissie besluit een vertegenwoordiger van het UWV als waarnemer deel te laten nemen aan de commissie, daar waar het WSP gerelateerde zaken betreft.

Artikel 6 De secretaris

1. Het dagelijks bestuur benoemt een secretaris van de commissie.
2. De secretaris van de commissie staat de commissie bij de uitoefening van haar taak terzijde.
3. Alle stukken die van de commissie uitgaan worden door de secretaris van de commissie medeondertekend.
4. De secretaris geeft leiding aan het beheerbureau.

Artikel 7 Vergaderingen

1. De commissie vergadert zo dikwijls als haar voorzitter dit nodig oordeelt, of tenminste een derde deel van het aantal leden zulks schriftelijk en met opgaaf van redenen aan de voorzitter verzoekt.
2. Ontvangt de voorzitter een verzoek als bedoeld in het vorige lid, dan heeft de vergadering binnen veertien dagen plaats nadat het verzoek de voorzitter heeft bereikt.
3. De voorzitter draagt er zorg voor dat de oproepingen, spoedeisende gevallen uitgezonderd, tenminste vijf dagen voor de vergadering aan de leden worden toegezonden.
4. De agenda wordt ter kennisname verzonden aan de colleges van burgemeester en wethouders van de deelnemers.
5. Artikel 56 van de Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 8 Werkwijze

1. De commissie kan voor zijn vergaderingen een reglement van orde vaststellen.
2. De vergaderingen van de commissie zijn openbaar. Er kan met gesloten deuren worden vergaderd wanneer dit door tenminste een vijfde deel van het aantal aanwezige leden wordt verlangd of de voorzitter het nodig acht. Artikel 23 Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 9 Besluitvorming

1. Besluitvorming vindt plaats bij meerderheid van stemmen.
2. Het aantal stemmen per lid van de commissie wordt jaarlijks op 1 januari bepaald naar inwonertal van de gemeente op basis van de meest recente CBS-cijfers, aan de hand van de volgende staffel: Tot 20.000 inwoners = 1 stem; 20.000 - 50.000 inwoners = 2 stemmen; 50.000 – 100.000 inwoners = 3 stemmen; >100.000 inwoners = 4 stemmen.
3. Leden kunnen zich bij stemming bij schriftelijke machtiging laten vertegenwoordigen door een ander lid.
4. Alleen de ter vergadering aanwezige of vertegenwoordigende deelnemers kunnen aan een stemming deelnemen.
5. De voorzitter van de commissie neemt aan de beraadslaging deel en heeft, met inachtneming van het eerste lid, stemrecht.

Artikel 10 Verslaglegging

1. Van elk van de vergaderingen van de commissie wordt door de secretaris een verslag gemaakt dat de namen van de aanwezigen bevat, alsmede een beknopte zakelijke weergave van hetgeen is besloten, met een opgave van eventueel gehouden stemmingen.
2. Het verslag wordt in de eerstvolgende vergadering van de commissie vastgesteld.
3. Het vastgestelde verslag wordt verzonden aan het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur.

Artikel 11 Inlichtingen en verantwoording

1. De commissie verstrekt gevraagd en ongevraagd inlichtingen aan het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van het samenwerkingsverband.

2. De commissie verstrekt gevraagd en ongevraagd inlichtingen aan de bestuursorganen van de deelnemers.
3. De commissie legt periodiek verantwoording af aan het algemeen bestuur over de wijze waarop uitvoering wordt gegeven aan de taken van de commissie.
4. De secretaris informeert de algemeen secretaris periodiek over de wijze waarop uitvoering wordt gegeven aan de taken van de commissie.

Artikel 12 Ambtelijke ondersteuning
Voor de uitoefening van haar taak maakt de commissie gebruik van medewerkers van het beheerbureau en/of ambtelijke ondersteuning vanuit de deelnemende gemeenten.

Artikel 13 Overige bepalingen
In gevallen waarin dit besluit niet voorziet neemt het algemeen bestuur een besluit.

Artikel 14 Inwerkingtreding en intrekking
1. Dit besluit treedt in werking op een nader te bepalen datum nadat het overeernkomstig artikel 32k van de Wet gemeenschappelijke regelingen door het dagelijks bestuur is bekendgemaakt.
2. Met de inwerkingtreding van dit besluit vervalt het Instellingsbesluit Bestuurscommissie Werkgeversservicepunt d.d. 8 december 2017 en het Instellingsbesluit Bestuurscommissie Werkgeverschap SW Midden Gelderland d.d. 6 december 2018.

Artikel 15 Citeertitel
Dit besluit kan worden aangehaald als Instellingsbesluit Bestuurscommissie Participatie.

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van het algemeen bestuur d.d.

Instellingsbesluit Bestuurscommissie Zorg

Het algemeen bestuur van de Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR SDCG)

Gelet op artikel 17 van de Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR SDCG) alsmede op artikel 25 van de Wet gemeenschappelijke regelingen;

Regelend de taken, bevoegdheden, samenstelling en werkwijze van de Bestuurscommissie Zorg hierna te noemen 'de commissie', alsmede de verhouding van de commissie ten opzichte van het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van de gemeenschappelijke regeling;

Besluit vast te stellen:

Instellingsbesluit Bestuurscommissie Zorg

Artikel 1 Begripsbepalingen
In dit besluit wordt aangesloten bij de begripsomschrijvingen van artikel 1 van de regeling.
Verder wordt in dit besluit verstaan onder:

a. Commissie: de Bestuurscommissie Zorg
b. Regeling: Modulaire gemeenschappelijke regeling sociaal domein centraal Gelderland (MGR SDCG)
c. Beheerbureau: de ambtelijke ondersteuning van de Bestuurscommissie Zorg

Art. 2: Instelling, doel en taken

1. Er is een commissie als bedoeld in artikel 25 van de Wet gemeenschappelijke regelingen ter uitoefening van de taken en bevoegdheden op het gebied van Zorg;
2. De commissie heeft als doel het namens de deelnemers op rechtmatige en doelmatige wijze invulling geven aan de (wettelijke) taken op het gebied van Zorg van de deelnemende gemeenten aan één of meer samenwerkingsmodules horend bij het programma Zorg.
3. De commissie heeft een adviserende rol ten behoeve van de taken en bevoegdheden zoals vermeld bij de betreffende samenwerkingsmodules in de bijlage van de regeling, alsook in de dienstverleningsovereenkomst die tussen deelnemende gemeenten en de MGR over deze samenwerking is gesloten.
4. De commissie is verantwoordelijk voor de behartiging van de belangen en regionale uitvoering van de taken en bevoegdheden van de samenwerkingsmodules als bedoeld in artikel 2, 3 en 5 van bijlage 1 van de Regeling.
5. De commissie is, gelet op artikel 27 eerste lid van de Regeling verantwoordelijk voor het opstellen van de modulebegrotingen en stelt jaarlijks voor 1 maart een

voorstel modulebegroting voor het komende begrotingsjaar op voor de samenwerkingsmodule en stuurt deze naar het dagelijks bestuur.
6. De commissie bereidt een uitvoeringsplan en uitvoeringsprogramma voor op samenwerkingsmodule niveau en stuurt dit vóór 1 maart naar het dagelijks bestuur.
7. De commissie stelt een modulespecifieke tekst op, op basis van de dienstverleningsovereenkomst zoals bedoeld in artikel 6 tweede lid van de Regeling op grond van de door het dagelijks bestuur vastgestelde model.
8. De commissie kan het algemeen bestuur voorstellen de submodules te wijzigen.

Artikel 4 Samenstelling

1. De leden van de commissie zijn de leden van de colleges van burgemeester en wethouders van de deelnemende gemeenten, tot wiens portefeuille de uitvoering van Onderwijs behoort.
2. De leden kunnen zich laten vervangen door een ander lid van hun college van burgemeester en wethouders.
3. De commissie kiest uit haar midden een voorzitter en een plaatsvervangend voorzitter.
4. De commissie kan besluiten dat personen worden toegelaten om als waarnemer aan de vergadering deel te nemen.

Artikel 5 De voorzitter

1. De voorzitter voert de besluiten van de commissie uit.
2. De voorzitter vertegenwoordigt de commissie in en buiten rechte.
3. Alle stukken die van de commissie uitgaan worden door de voorzitter medeondertekend.
4. De voorzitter wordt uitgenodigd voor de vergaderingen van het algemeen bestuur en behartigt daar de doelstelling van de commissie.

Artikel 6 De secretaris

1. Het dagelijks bestuur benoemt een secretaris van de commissie.
2. De secretaris van de commissie staat de commissie bij de uitoefening van haar taak terzijde.
3. Alle stukken die van de commissie uitgaan worden door de secretaris van de commissie medeondertekend.
4. De secretaris geeft leiding aan het beheerbureau.

Artikel 7 Vergaderingen

1. De commissie vergadert zo dikwijls als haar voorzitter dit nodig oordeelt, of tenminste een derde deel van het aantal leden zulks schriftelijk en met opgaaf van redenen aan de voorzitter verzoekt.
2. Ontvangt de voorzitter een verzoek als bedoeld in het vorige lid, dan heeft de vergadering binnen veertien dagen plaats nadat het verzoek de voorzitter heeft bereikt.

3. De voorzitter draagt er zorg voor dat de oproepingen, spoedeisende gevallen uitgezonderd, tenminste vijf dagen voor de vergadering aan de leden worden toegezonden.
4. De agenda wordt ter kennisname verzonden aan de colleges van burgemeester en wethouders van de deelnemers.
5. Artikel 56 van de Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 8 Werkwijze

1. De commissie kan voor zijn vergaderingen een reglement van orde vaststellen.
2. De vergaderingen van de commissie zijn openbaar. Er kan met gesloten deuren worden vergaderd wanneer dit door tenminste een vijfde deel van het aantal aanwezige leden wordt verlangd of de voorzitter het nodig acht. Artikel 23 Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 9 Besluitvorming

1. Besluitvorming vindt plaats bij meerderheid van stemmen.
2. Het aantal stemmen per lid van de commissie wordt jaarlijks op 1 januari bepaald naar inwonertal van de gemeente op basis van de meest recente CBS-cijfers, aan de hand van de volgende staffel: Tot 20.000 inwoners = 1 stem; 20.000 - 50.000 inwoners = 2 stemmen; 50.000 – 100.000 inwoners = 3 stemmen; >100.000 inwoners = 4 stemmen.
3. Leden kunnen zich bij stemming bij schriftelijke machtiging laten vertegenwoordigen door een ander lid.
4. Alleen de ter vergadering aanwezige of vertegenwoordigende deelnemers kunnen aan een stemming deelnemen.
5. De voorzitter van de commissie neemt aan de beraadslaging deel en heeft, met inachtneming van het eerste lid, stemrecht.

Artikel 10 Verslaglegging

1. Van elk van de vergaderingen van de commissie wordt door de secretaris een verslag gemaakt dat de namen van de aanwezigen bevat, alsmede een beknopte zakelijke weergave van hetgeen is besloten, met een opgave van eventueel gehouden stemmingen.
2. Het verslag wordt in de eerstvolgende vergadering van de commissie vastgesteld.
3. Het vastgestelde verslag wordt verzonden aan het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur.

Artikel 11 Inlichtingen en verantwoording

1. De commissie verstrekt gevraagd en ongevraagd inlichtingen aan het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van het samewerkingsverband.
2. De commissie verstrekt gevraagd en ongevraagd inlichtingen aan de bestuursorganen van de deelnemers.
3. De commissie legt periodiek verantwoording af aan het algemeen bestuur over de wijze waarop uitvoering wordt gegeven aan de taken van de commissie.
4. De secretaris informeert de algemeen secretaris periodiek over de wijze waarop uitvoering wordt gegeven aan de taken van de commissie.

Artikel 12 Ambtelijke ondersteuning
Voor de uitoefening van haar taak maakt de commissie gebruik van medewerkers van het beheerbureau en/of ambtelijke ondersteuning vanuit de deelnemende gemeenten.

Artikel 13 Overige bepalingen
In gevallen waarin dit besluit niet voorziet neemt het algemeen bestuur een besluit.

Artikel 14 Inwerkingtreding en intrekking
1. Dit besluit treedt in werking op een nader te bepalen datum nadat het overeenkomstig artikel 32k van de Wet gemeenschappelijke regelingen door het dagelijks bestuur is bekendgemaakt.
2. Met de inwerkingtreding van dit besluit vervalt het Instellingsbesluit Bestuurscommissie Inkoop d.d. 8 december 2017.

Artikel 15 Citeertitel
Dit besluit kan worden aangehaald als Instellingsbesluit Bestuurscommissie Zorg.

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van het algemeen bestuur d.d.

Politieke Avond

Dossiernummer	3026
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	24 november 2021
Agendapunt	3.2
Omschrijving	Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN

Geagendeerd	Vergaderdatum
Politieke Avond	24 november 2021

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	24 november 2021
Zaaknummer	610487

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 12 oktober 2021, nummer: 610487;

gelet op de Wet gemeenschappelijke regelingen;

besluit:

1. Toestemming te verlenen aan het college om in te stemmen met de wijzigingen in de regeling van gemeenschappelijke regeling doelgroepenvervoer BVO DRAN;
2. Geen gebruik te maken van het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake de voorgestelde wijzigingen in de regeling.

De griffier,

De voorzitter,

Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	24 november 2021
Zaaknummer:	610487
Portefeuillehouders:	Van der Zee

Resultaat van bespreking:

Aan de gemeenteraad, 19 november 2021

Het college heeft aan de raad een voorstel aangeboden dat ziet op een aanpassing van de Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN. De wijzigingen betreffen de tenaamstelling, het aantal deelnemende gemeenten, het werken met een callcenter in plaats van een regiecentrale, het openbaar vergaderen en archiefbeheer. Het zijn betrekkelijk eenvoudige aanpassingen die er vooral op gericht zijn om de regeling weer in lijn te brengen met de actuele situatie. Op grond van artikel 25 van de GR moeten de deelnemende bestuursorganen (de colleges) unaniem instemmen met de wijziging. Maar omdat het college de gemeenteraad om toestemming moet vragen ligt er nu een raadsbesluit voor.

Het Dagelijks Bestuur van de Agendacommissie heeft daarom besloten dit voorstel direct, dat wil zeggen zonder voorafgaande raadskamerbespreking, toe te voegen aan de agenda van de besluitvormende vergadering.

De raadsadviseur, De voorzitter,

W. Lammers C.J.M. Kalthoff

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN
Motie van	Nathalie Nede – ChristenUnie Yildirim Usta – DENK Verenigd Arnhem Mattijs Loor – D66
Titel van de motie	Passend vervoer voor iedereen
Nummer Zaaknummer	**21M279** 610487

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november een besluit te nemen over:

We weten dat:

- Doelgroepenvervoer niet voor iedereen toegankelijk is
- Niet iedereen een eigen vervoersmiddel kan betalen

We vinden dat:

- Iedereen met onze samenleving mee moet kunnen doen
- Eigen vervoer voor mensen die geen andere mogelijkheden hebben volledig vergoed moet worden

Daarom roept de gemeenteraad het college op om:

- Maatwerk te leveren voor mensen die geen gebruik kunnen maken van openbaar vervoer, doelgroepenvervoer of andere ‘reguliere’ voorzieningen
- In gevallen waar dat de meest voordelige passende oplossing is, indien noodzakelijk ook de huur of aanschaf van een eigen vervoermiddel te vergoeden of een vervoermiddel ter beschikking te stellen.

Nathalie Nede – ChristenUnie
Yildirim Usta – DENK Verenigd Arnhem
Mattijs Loor – D66

Voor 32 *Motie "Passend vervoer voor iedereen" (21M279)*

Tegen 6

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

INGETROKKEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN
Motie van	Lea Manders – Arnhem Centraal
Titel van de motie	Onderzoek effecten bezuinigingen en noden
Nummer Zaaknummer	**21M281** 610487

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november bij punt 3.2 een besluit te nemen over GR BVO DRAN

We weten dat:

- De afgelopen jaren bezuinigd is op diverse voorzieningen
- De drempel voor sommige gebruikers hierdoor is verhoogd
- Sommige gebruikers tussen wal en schip vallen

We vinden dat:

- De raad helder moet hebben welke vervoersproblemen er momenteel zijn voor de doelgroep en welke noden er zijn die momenteel niet opgelost kunnen worden
- Waar mogelijk maatwerk geleverd moet worden
- We moeten weten welke extra kosten dit zou betekenen, zodat de raad (nieuwe) keuzes kan maken.

De gemeenteraad roept het college op om:

- Een onderzoek in te stellen naar de behoeften van de doelgroep en de effectiviteit van de huidige voorzieningen
- Eventuele lacunes te detecteren plus een indicatief kostenplaatje te leveren indien we dit willen oplossen
- De raad hierover zsm te informeren

Lea Manders – Arnhem Centraal

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 610487

Onderwerp: Aanpassen Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN

Voorstel

1. Toestemming te verlenen aan het college om in te stemmen met de wijzigingen in de regeling van gemeenschappelijke regeling doelgroepenvervoer BVO DRAN.
2. Geen gebruik te maken van het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake de voorgestelde wijzigingen in de regeling.

Inleiding

De ‘Gemeenschappelijke Regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen’ (hierna GR BVO DRAN) is tijdens de oprichtingsvergadering van 14 april 2016 formeel vastgesteld. In 2017 zijn er met een wijzigingsbesluit een aantal wijzigingen met betrekking tot de tenaamstelling, openbaar vergaderen en archiefbeheer door alle deelnemers vastgesteld.
De wijzigingen zijn, ondanks instemming van alle deelnemers en vaststelling door het bestuur, toen niet gepubliceerd, waardoor ze formeel niet in werking zijn getreden.

De regeling sluit inmiddels niet meer aan bij de huidige situatie. Zo is het aantal deelnemende gemeenten gewijzigd en wordt er met ingang van de nieuwe contracten per 1 augustus 2020 gewerkt met een callcenter in plaats van een regiecentrale. Dit maakt het noodzakelijk om de regeling te actualiseren. Het bestuur van de BVO DRAN heeft de voorliggende wijzigingen vastgesteld tijdens de bestuursvergadering van 30 september 2021, onder voorbehoud van instemming van de deelnemende gemeenten.

Op grond van artikel 25 van de GR moeten de deelnemende bestuursorganen (in dit geval de colleges van de achttien deelnemende gemeenten) unaniem instemmen met de wijziging van de GR. De Wet gemeenschappelijke regelingen (WGR) schrijft verder in artikel 1 voor dat de colleges, voordat zij besluiten tot wijzigen van de GR, hun raden om toestemming vragen. De toestemming kan slechts worden onthouden wegens strijd met het recht of het algemeen belang. Daarnaast kan de raad ten aanzien van de voorgenomen wijzigingen in de regeling zijn wensen of bedenkingen kenbaar maken (2e lid art 25 Wgr).

Beoogd effect

Het doel is de Gemeenschappelijke Regeling BVO DRAN zo aan te passen dat deze overeenkomt met de huidige situatie (zoals aantal gemeenten) en voldoet aan geldende wet- en regelgeving.

GEMEENTE Arnhem

Argumenten

1.1 Met de wijzigingen sluit de GR aan op de huidige situatie.

Het aantal deelnemende gemeenten is gewijzigd als gevolg van de samenvoeging van de gemeenten Rijnwaarden en Zevenaar. Daarnaast is onder de huidige contracten geen sprake meer van een regiecentrale en wordt er met betrekking tot het vraagafhankelijk vervoer met ingang van 1 augustus 2020 gewerkt met een callcenter. Met de voorgestelde wijzigingen wordt de GR hiermee in lijn gebracht.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Met het bijgevoegde wijzigingsbesluit worden ook de wijzigingen uit 2017 gepubliceerd, met uitzondering van de tenaamstelling omdat die nu weer wordt gewijzigd. In het wijzigingsbesluit van 2017 zijn deze wijzigingen opgenomen:

Artikel 1 (tenaamstelling)
De voorgestelde wijziging met betrekking tot de tenaamstelling is formeel niet doorgevoerd. Conform de regeling uit 2016 is de naam DRAN nog altijd de formele naam die wordt gehanteerd bij de besluitvorming bij de provinciale en gemeentelijke bestuursorganen en de naam waaronder de BVO staat ingeschreven in het handelsregister bij de Kamer van Koophandel.

Artikel 10 (openbaar vergaderen)
In navolging van instemming met de wijzigingen in 2017 zijn de vergaderingen van de BVO sindsdien in beginsel openbaar gehouden.

Artikel 24 (archiefbeheer)
In navolging van instemming met de wijzigingen in 2017 heeft de gemeente Arnhem gehandeld als zorgdrager van het archief, overeenkomstig de bepalingen van het gewijzigde artikel 24.

Financiën

Er zijn geen financiële gevolgen verbonden aan dit besluit.

Uitvoering

Na unanieme besluitvorming over de gewijzigde GR in alle colleges en met toestemming van de raden besluit het bestuur van de BVO DRAN tot vaststelling. Vervolgens is de gemeente Arnhem belast met het toezenden van de gewijzigde regeling aan Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland en met de bekendmaking van de gewijzigde regeling.

Communicatie

Het bestuur van de BVO DRAN wordt schriftelijk van het besluit op de hoogte gesteld

Bijlage

Stukken voor gemeenteraad

- Gewijzigde regeling MGR 2022
- Toelichting gewijzigde regeling MGR
- Wijzigingsregeling BVO DRAN

RAADSVOORSTEL

Besluit van	
Zaaknummer	610487

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 12 oktober 2021, nummer: 610487;

gelet op de Wet gemeenschappelijke regelingen;

besluit:

1. Toestemming te verlenen aan het college om in te stemmen met de wijzigingen in de regeling van gemeenschappelijke regeling doelgroepenvervoer BVO DRAN;
2. Geen gebruik te maken van het kenbaar maken van wensen en bedenkingen inzake de voorgestelde wijzigingen in de regeling.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

Regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (BVO DRAN)

Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

De colleges van burgemeester en wethouders van de gemeenten Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Montferland, Mook en Middelaar, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar, hierna te noemen de deelnemers;

Overwegende dat
Deelnemers besloten hebben om samen te gaan werken op het gebied van het regionale doelgroepenvervoer;

De verwachting is dat samenwerking de kwaliteit van dienstverlening naar zowel de eigen organisaties als de inwoners zal vergroten;

De verwachting is dat samenwerking ook zal leiden tot kostenbesparingen en een verhoging van de efficiency;

Deelnemers willen samenwerken ter behartiging van de sturing en beheersing van hun ondersteunende processen en van uitvoeringstaken;

Deelnemers hebben besloten om deze samenwerking vorm te geven middels een bedrijfsvoeringsorganisatie;

Gelet op
- artikel 1, eerste lid en artikel 8, derde lid, van de Wet gemeenschappelijke regelingen;
- titel 10.1 van de Algemene wet bestuursrecht;
- de verleende toestemming, overeenkomstig artikel 1, tweede lid, van de Wet gemeenschappelijke regelingen, van de raden van de betrokken gemeenten aan de deelnemers voor het aangaan van de samenwerking en het treffen van deze regeling;

Besluiten
te treffen de

regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

Hoofdstuk 1: Algemene bepalingen

Artikel 1 Begripsbepalingen
In deze regeling wordt verstaan onder:
1. college: het college van burgemeester en wethouders van een deelnemer;
2. basismobiliteit: de mogelijkheid voor burgers om zich zelfstandig en tegen een redelijk tarief te verplaatsen met een vorm van aanvullend openbaar vervoer of het doelgroepenvervoer.
3. doelgroepenvervoer: vervoer voor inwoners die geen of niet altijd gebruik kunnen maken van regulier openbaar vervoer. Hiermee wordt bedoeld vervoer in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015, de Jeugdwet, het leerlingenvervoer, kleinschalig OV, maatwerkvervoer in het kader van de Participatiewet;
4. aanvullend vervoer: het openbaar-vervoervangnet dat wordt ingezet daar waar de vervoervraag te laag is voor het exploiteren van een reguliere lijndienst;
5. DRAN: bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen
6. medewerkers: ambtenaren/medewerkers werkzaam bij de DRAN;
7. regeling: de regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)
8. Wgr: de Wet gemeenschappelijke regelingen.

Artikel 2 Bedrijfsvoeringsorganisatie
1. Er is een bedrijfsvoeringsorganisatie, als bedoeld in artikel 8, derde lid, van de Wgr, genaamd Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN).
2. De DRAN is statutair gevestigd te Arnhem.

Hoofdstuk 2 Belangen, taken en bevoegdheden van de DRAN

Artikel 3 Te behartigen belangen

De DRAN is ingesteld ter gemeenschappelijke behartiging van de belangen van de deelnemers met betrekking tot het tot stand brengen, ontwikkelen en in stand houden van een kwalitatief hoogwaardig, herkenbaar, efficiënt en eenvoudig te gebruiken doelgroepenvervoer. Hierbij wordt rekening gehouden met de mogelijkheden van reizigers en hun sociale netwerk en wordt erop toegezien dat het aanvullend vervoer ook in het buitengebied en de kleine kernen voldoende gewaarborgd is en dat het vervoer een optimale aansluiting heeft op het openbaar-vervoer-netwerk.

Artikel 4 Doelen en taken

1. De DRAN heeft tot doel de gezamenlijke sturing en (financiële) beheersing van uitvoeringstaken en uitvoering van ondersteunende processen op het gebied van doelgroepenvervoer en aanvullend vervoer voor de deelnemers.
2. De sturing en (financiële) beheersing van uitvoeringstaken en uitvoering van ondersteunende processen op het gebied van doelgroepenvervoer en aanvullend vervoer worden overgedragen aan de DRAN.

Artikel 5 Overeenkomst provincie Gelderland

Voor het uitvoeren van de taak aanvullend vervoer genoemd in artikel 4 lid 2 is de DRAN een samenwerkingsovereenkomst aangegaan met de provincie Gelderland. In deze overeenkomst komen de provincie Gelderland en de bedrijfsvoeringsorganisatie overeen dat de DRAN, gedurende de looptijd van de overeenkomst, de taak van het aanvullend vervoer (basismobiliteit) uitvoert voor de provincie Gelderland.

Artikel 6 Bevoegdheden

1. Aan het Bestuur van de DRAN worden de volgende bevoegdheden gedelegeerd door de deelnemers:
   - het verrichten van privaatrechtelijke rechtshandelingen op het terrein van doelgroepenvervoer;
   - de vertegenwoordiging in en buiten rechte van de deelnemers in het kader van de in artikel 4 opgedragen taken.
2. De DRAN is behoudens instemming van alle deelnemers niet bevoegd tot:
   a. het vestigen van opstal-, pand- en hypotheekrechten;
   b. het afgeven van garanties of andere waarborgen;
   c. het in erfpacht aannemen of uitgeven van roerende of onroerende zaken;
   d. het in eigendom aannemen of uitgeven van onroerende zaken;
   e. het oprichten van en het deelnemen in een rechtspersoon;
   f. commerciële dienstverlening aan private partijen.

Hoofdstuk 3: Inrichting, samenstelling en werkwijze van het Bestuur

§ 1. Het Bestuur

Artikel 7 Samenstelling

1. De deelnemers wijzen uit hun midden elk één lid voor het Bestuur aan.
2. De deelnemers wijzen voor de door hen benoemde leden van het Bestuur plaatsvervangende leden aan. Het bepaalde in deze regeling ten aanzien van de leden van het Bestuur is op de plaatsvervangende leden van overeenkomstige toepassing.
3. Het Bestuur wijst uit zijn midden een voorzitter aan alsmede diens plaatsvervanger.
4. De voorzitter is verantwoordelijk voor de voorbereiding van de vergaderingen van het Bestuur en de vergaderorde binnen het Bestuur, onverminderd het bepaalde bij of krachtens artikel 9 lid 1.
5. De voorzitter en de secretaris ondertekent de stukken die namens het Bestuur uitgaan.
6. Het Bestuur kan de voorzitter machtigen om namens het Bestuur te handelen.
7. Het Bestuur wordt bijgestaan door een secretaris.

Artikel 8 Aanwijzing en ontslag

1. De leden van het Bestuur hebben zitting voor dezelfde periode als waarvoor het betreffende college wordt benoemd.
2. Het lidmaatschap van het Bestuur eindigt van rechtswege, zodra het lid ophoudt lid van het college te zijn of de deelnemer die het lid heeft aangewezen uittreedt.
3. Een lid van het Bestuur kan te allen tijde ontslag nemen. Dit gebeurt door mededeling aan het Bestuur. Het lid blijft zijn functie waarnemen totdat in zijn opvolging is voorzien.
4. Indien tussentijds de plaats van een lid vacant komt, wijst de daartoe bevoegde deelnemer zo spoedig mogelijk een nieuw lid aan.

Artikel 9 Bevoegdheden Bestuur

1. Het Bestuur heeft de bevoegdheden voor zover benodigd voor de uitoefening van de in artikel 4 lid 2 genoemde taken.
2. Het Bestuur kan haar bevoegdheden mandateren c.q. volmacht verlenen aan de directeur van de DRAN met inachtneming van het bepaalde in hoofdstuk 10 van de Algemene wet bestuursrecht.

Artikel 10 Vergaderingen

1. De vergaderingen van het Bestuur zijn openbaar.
2. De deuren worden gesloten wanneer ten minste vijf van de aanwezige bestuursleden daarom verzoekt of de voorzitter het nodig oordeelt.
3. Besluiten van het Bestuur zijn in beginsel openbaar.
4. Het Bestuur vergadert minimaal tweemaal per jaar en zo dikwijls als de voorzitter dat nodig oordeelt of ten minste één lid de voorzitter schriftelijk en met redenen omkleed hierom verzoekt. In het laatste geval wordt de vergadering binnen veertien dagen na een zodanig verzoek gehouden.
5. De leden van het Bestuur hebben ieder één stem. Bij stemming wordt besloten op basis van gewone meerderheid van de uitgebrachte stemmen.
6. Een lid van het Bestuur dat van opvatting is dat een besluit als bedoeld in lid 4 tot ongewenste en onrechtvaardige gevolgen leidt, voor de deelnemer die hij vertegenwoordigt, kan voorafgaande aan de vergadering een gemotiveerd en beargumenteerd schriftelijk verzoek indienen om via de escape-procedure te stemmen.
7. Bij stemming via de escape-procedure geldt dat besluiten worden genomen bij meerderheid van stemmen waarbij de leden van het Bestuur stemrecht hebben conform bijlage 1.
8. Voor het tot stand komen van een besluit via de escape-procedure zijn er ten minste vijf bestuursleden vereist die voor het besluit hebben gestemd.
9. Het bepaalde in artikel 28, eerste tot en met derde lid, van de Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing. Voor de raad dient het Bestuur te worden gelezen.
10. Het Bestuur stelt voor zijn vergaderingen een reglement van orde vast.
11. Artikel 10 lid 6 tot en met lid 8 zijn niet van toepassing op de artikelen 25 tot en met 28.

§ 2 Informatie en verantwoording

Artikel 11 Informatie en verantwoordingsplicht

1. Het Bestuur verstrekt een deelnemer halfjaarlijks een rapportage over de verrichte werkzaamheden en de verlangde inlichtingen. Een lid van het Bestuur geeft de deelnemer, die hij vertegenwoordigt, mondeling of schriftelijk de door één of meer leden, overeenkomstig het reglement van orde van dat college, verlangde inlichtingen.
2. Een verzoek om inlichtingen kan schriftelijk worden ingediend bij het Bestuur.
3. Het Bestuur verstrekt de gevraagde inlichtingen schriftelijk of mondeling zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk binnen acht weken na ontvangst van het verzoek.
4. Een lid van het Bestuur voorziet de deelnemer, die hij vertegenwoordigt, van alle informatie die, in relatie tot het door het gevoerde en te voeren beleid en de daarbij door het aangewezen lid ingenomen dan wel in te nemen standpunt, noodzakelijk is.
5. Een lid van het Bestuur is aan de deelnemer, die hij vertegenwoordigt, verantwoording verschuldigd voor de wijze waarop het lid de deelnemer in het Bestuur heeft vertegenwoordigd, naar de door de deelnemer, die hij vertegenwoordigt vastgestelde dan wel te stellen regels.

6. De leden 1 tot en met 5 zijn van overeenkomstige toepassing jegens de gemeenteraden van de deelnemende gemeenten.
7. Het Bestuur stelt de Rekenkamer of rekenkamercommissie van de deelnemende gemeenten afzonderlijk en in gezamenlijkheid in staat om alle informatie te verkrijgen die voor de wettelijke uitoefening van de rekenkamer- of rekenkamercommissietaak nodig is.

Hoofdstuk 4 Ambtelijke organisatie DRAN

Artikel 12 Directeur DRAN

1. Het Bestuur heeft de bevoegdheid tot het aanstellen, tewerkstellen, het schorsen en ontslaan van de directeur van de DRAN. De directeur fungeert tevens als secretaris voor het Bestuur.
2. De directeur staat het Bestuur en de voorzitter bij de uitoefening van hun taak met raad en daad terzijde.
3. De directeur heeft in de vergadering van het Bestuur een adviserende stem.
4. De dagelijkse leiding van de DRAN berust bij de directeur.
5. De directeur is voor zijn handelen verantwoording verschuldigd aan het Bestuur.
6. Het Bestuur regelt de vervanging van de directeur.

Artikel 13 Aanstellen overig personeel

1. Het Bestuur heeft de bevoegdheid tot het aanstellen van medewerkers als ambtenaar, het tewerkstellen op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht en het schorsen en ontslaan van het personeel van de DRAN.
2. Het Bestuur kan de in het eerste lid bedoelde bevoegdheden mandateren aan de directeur.

Artikel 14 Rechtspositie personeel

Het Bestuur stelt de rechtspositieregeling van het personeel vast.

Hoofdstuk 5 Financiële bepalingen

Artikel 15 Organisatie financieel beheer

1. Het Bestuur stelt de nodige voorschriften vast met betrekking tot de organisatie van de financiële administratie en het geldelijk beheer van de DRAN.
2. Bij de in het eerste lid bedoelde voorschriften wordt bepaald welke ambtenaren van DRAN met het doen van ontvangsten en betalingen voor de DRAN en met zorg voor de boekhouding zijn belast.

Artikel 16 Procedure begrotingsbehandeling

1. Het Bestuur voorziet de ramingen in de ontwerpbegroting als bedoeld in artikel 35 eerste lid van de Wgr van een behoorlijke toelichting.
2. Het Bestuur zendt de ontwerpbegroting aan de raden van de gemeenten toe voor 15 april voorafgaand aan het begrotingsjaar waarop zij betrekking heeft.
3. De gemeenteraden kunnen hun zienswijze omtrent het ontwerp van de begroting, indien zij dit in de nota van wijziging aan de orde gesteld wensen te hebben dan wel een nadere toelichting van het Bestuur verlangen, binnen acht weken na de verzending ervan aan het Bestuur kenbaar maken.
4. Het Bestuur zendt het ontwerp van de begroting onder bijvoeging van de zienswijzen van de gemeenteraden, zijn commentaar daarop en zo nodig een nota van wijziging uiterlijk drie weken voor de voorgenomen datum van vaststelling aan de gemeenteraden. Artikel 35, tweede lid van de Wgr is ten aanzien van dit commentaar en de nota van wijziging van overeenkomstige toepassing.

Artikel 17 Procedure bij wijziging begroting

1. Het bepaalde in artikel 35, eerste en derde lid van de Wgr is niet van toepassing op af- en overschrijvingen op de posten van de begroting, alsmede op andere ontwerp-wijzigingen voor zover daaruit geen verhoging van de gemeentelijke bijdragen voortvloeit.
2. Wijzigingen als bedoeld in het eerste lid worden door het Bestuur vastgesteld.

Artikel 18 Gemeentelijke Bijdragen

1. In de begroting van inkomsten en uitgaven wordt de raming van de verschuldigde bijdrage van elke gemeente voor het jaar waarvoor de begroting dient opgenomen.
2. Het Bestuur stelt de jaarlijkse verdeling van de kosten zoals worden opgenomen in de begroting, vast op basis van de volgende uitgangspunten:
   - De structurele kosten van de DRAN worden verdeeld over de deelnemers waarbij gewerkt gaat worden met een drempelbedrag. Het drempelbedrag wordt vastgesteld door het Bestuur. Het bedrag wat resteert wordt verdeeld op basis van inwonersaantallen per 1 januari van het jaar voorafgaand aan het begrotingsjaar over de gemeenten die dat betreft (dat wil zeggen die in de kostenverdeling alleen op basis van inwoners boven het drempelbedrag uitkomen).
   - De kosten voor het callcenter worden verdeeld over de deelnemers waarbij gewerkt gaat worden met een drempelbedrag. Het drempelbedrag wordt vastgesteld door het Bestuur. Het bedrag wat resteert wordt verdeeld op basis van een prognose van de hoeveelheid declarabele ritten vraagafhankelijk vervoer (dat wil zeggen die in de kostenverdeling alleen op basis van ritten boven het drempelbedrag uitkomen).
3. Het Bestuur stelt jaarlijks de prognose van de vervoerskosten, zoals opgenomen in de begroting, vast op basis van het verwachte gebruik.
4. De gemeenten betalen bij wijze van voorschot, jaarlijks vóór 15 januari, 15 april, 15 juli en 15 oktober telkens één vierde gedeelte van de voor dat jaar geraamde bijdrage.
5. Bij het niet overeenkomstig het bepaalde in het vierde lid tijdig voldoen van de voorschotten kan aan die gemeente rente in rekening worden gebracht. Het Bestuur stelt hiertoe nadere regels vast.

Artikel 19 Informatievoorziening

Het Bestuur geeft voor 1 maart van elk lopend boekjaar inzicht in te verwachten ontwikkelingen alsmede de algemene financiële kaders voor het opvolgende jaar, teneinde de gemeenten in staat te stellen daar in hun begrotingscyclus op te anticiperen.

Artikel 20 Aanbieding rekening

1. Van de inkomsten en uitgaven van de DRAN wordt door het Bestuur over het dienstjaar verantwoording gedaan onder overlegging van de rekening en het verslag van het onderzoek naar de deugdelijkheid van de rekening, ingesteld door de krachtens artikel 213, tweede lid van de Gemeentewet aangewezen deskundigen. Voor de raad dient het Bestuur te worden gelezen.
2. Het Bestuur zendt de in het eerste lid bedoelde stukken aan de raden van de gemeenten toe voor 15 april van het jaar dat volgt op het begrotingsjaar waarop zij betrekking hebben.

Artikel 21 Vaststelling rekening

1. Het Bestuur onderzoekt de rekening zonder uitstel en stelt haar vast voor 15 juli van het jaar volgende op dat waarop zij betrekking heeft.
2. Het Bestuur zendt de rekening aan Gedeputeerde Staten.
3. In de rekening wordt de door elk der gemeenten over het desbetreffende jaar werkelijk verschuldigde bijdrage opgenomen.

Hoofdstuk 6: Geschillen en aansprakelijkheid

Artikel 22 Geschillen

De deelnemers zullen geschillen als bedoeld in artikel 28 van de Wgr in onderling overleg proberen op te lossen, alvorens deze voor te leggen aan Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland.

Artikel 23 Aansprakelijkheid

De DRAN verzekert zich tegen:

a. civielrechtelijke aansprakelijkheid (wettelijke en contractuele aansprakelijkheid) voor schade aan personen en goederen;
b. wettelijke aansprakelijkheid voor vermogensschade;
c. de deelnemers ontvangen van de directeur de verzekeringspolissen.

Hoofdstuk 7: Archief

Artikel 24 Zorg voor archiefbescheiden

1. Het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Arnhem is belast met de zorg voor de archiefbescheiden van de DRAN en haar organen overeenkomstig de door de gemeenteraad van de gemeente Arnhem vastgestelde regeling.
2. Het college van Gedeputeerde Staten van Gelderland oefent op grond van artikel 124 en artikel 273a van de Gemeentewet interbestuurlijk toezicht uit op de zorg voor en het beheer van de archiefbescheiden van de DRAN en haar organen overeenkomstig de voor het interbestuurlijk toezicht op de zorg en het beheer vastgestelde provinciale regeling.
3. De directeur van de DRAN is belast met het beheer van de archiefbescheiden van de DRAN en haar organen.
4. De gemeentearchivaris van de gemeente Arnhem oefent toezicht uit op het in het derde lid bedoelde beheer overeenkomstig de door de gemeenteraad van de gemeente Arnhem vastgestelde regeling.
5. Voor de bewaring van de op grond van artikel 12, eerste lid en artikel 13, eerste lid van de Archiefwet 1995 over te brengen archiefbescheiden van de DRAN wordt de archiefbewaarplaats van de gemeente Arnhem aangewezen.
6. De gemeentearchivaris van de gemeente Arnhem is belast met het beheer van de archiefbescheiden van de DRAN en haar organen die zijn overgebracht naar de archiefbewaarplaats.
7. De aan de uitvoering van bedoeld archiefbeheer verbonden kosten komen ten laste van de DRAN, die dit doorberekent aan de deelnemers.

Hoofdstuk 8: Wijziging, toetreding, uittreding en opheffing

Artikel 25 Wijziging van de regeling

1. Deze regeling kan door de deelnemers op voorstel van elke deelnemer worden gewijzigd.
2. Een wijziging van de regeling vereist unanimiteit.
3. De wijziging van de regeling treedt, tenzij anders is bepaald, in werking op de dag volgend op die waarop de wijziging is bekendgemaakt.
4. Het gemeentebestuur van de plaats van vestiging is belast met de toezending van de gewijzigde regeling aan gedeputeerde staten van de provincie Gelderland en met bekendmaking van de gewijzigde regeling in de Staatscourant.

Artikel 26 Toetreding door andere gemeenten

1. Toetreding van een gemeente tot deze regeling geschiedt als ten minste tweederde van de deelnemers daartoe besluit.
2. De deelnemers kunnen bij hun besluit de voorwaarden bepalen waaronder de toetreding van een gemeente mogelijk is.
3. Toetreding van een gemeente is gebonden aan de volgende procedure:
   a. het verzoek tot toetreding wordt ingediend bij het Bestuur, dat zo spoedig mogelijk dit verzoek vergezeld van een advies doorstuurt aan de overige deelnemers;
   b. de deelnemers beslissen over de in het eerste lid bedoelde instemming;
   c. het Bestuur stelt de verzoekende gemeente in kennis van de genomen besluiten, als bedoeld onder b.
4. De toetreding treedt in werking met ingang van de eerste dag van de maand, volgende op die, waarin het Bestuur de wijziging van de regeling aan gedeputeerde staten heeft toegezonden.

Artikel 27 Uittreding

1. Indien een deelnemer geheel of deels (per doelgroep) uit wenst te treden, zal het Bestuur in het kader van de in het derde lid bedoelde afwikkeling van de gevolgen daarvan op basis van een sociaal plan personeel aan deze deelnemer toewijzen.
2. De uittreding kan op twee manieren plaatsvinden:
   a. gedurende de looptijd van voor deelnemer betreffende contract(en) met inachtneming van een termijn van aanzegging van het besluit aan de andere deelnemers van minimaal één jaar, met ingang van 1 januari van het opvolgende jaar.
   b. bij afloop van de looptijd van voor deelnemer betreffende contract(en) met inachtneming van een termijn van aanzegging van het besluit aan de andere deelnemers van minimaal 15 maanden voordat het contract afloopt.
3. Een uittredingsplan wordt vastgesteld als ten minste tweederde van de deelnemers waaronder de uittredende deelnemer, daartoe besluit. Het Bestuur kan een onafhankelijke derde opdracht geven een uittredingsplan op te stellen, nadat op de inhoud van deze opdracht instemming is

verkregen van het college van de deelnemer die wenst uit te treden. De kosten van het inschakelen van de onafhankelijke derde zijn voor rekening van de deelnemer die wenst uit te treden.
Bij uittreding gedurende de looptijd van contract(en) zullen de financiële gevolgen van de uittreding voor rekening van de uittredende deelnemer komen.
Bij een uittreding na afloop van de looptijd van het contract zullen alleen de directe kosten voor rekening van de uittredende deelnemer komen.

4. Het bepaalde in de vorige leden is, met uitzondering van het tweede lid, van overeenkomstige toepassing als de uittreding van een deelnemer betrekking heeft op een of meerdere doelgroepen. Voor uittredingsplan moet in dat geval deeluittredingsplan worden gelezen.

Artikel 28 Opheffing

1. De regeling kan worden opgeheven als ten minste tweederde van de deelnemers daartoe besluit.
2. De deelnemers nemen geen besluit als bedoeld in het eerste lid dan nadat zij daartoe toestemming hebben verkregen van hun raden.
3. De opheffing gaat in op de eerste dag van de maand, volgend op die waarin het Bestuur de opheffing openbaar heeft bekendgemaakt, tenzij het besluit tot opheffing een latere datum van ingang heeft.
4. Indien op grond van het eerste lid de regeling wordt opgeheven, geeft het Bestuur een onafhankelijke derde opdracht om een opheffingsplan op te stellen, nadat op de inhoud van deze opdracht bij gewone meerderheid van stemmen instemming is verkregen van de deelnemers.
5. Het opheffingsplan, bedoeld in het vierde lid, voorziet in ieder geval in de verplichting van de deelnemers tot deelneming in de financiële gevolgen van de opheffing van de regeling en in de personele gevolgen van de opheffing.
6. Het opheffingsplan wordt vastgesteld door het Bestuur.
7. Het Bestuur is belast met de uitvoering van het opheffingsplan, bedoeld in het vierde lid.
8. Bij ontbinding van de DRAN in verband met opheffing van de regeling of anderszins, blijft de DRAN voortbestaan voor zover dat voor de vereffening van zijn vermogen noodzakelijk is.

Hoofdstuk 9: Slotbepalingen

Artikel 29 Duur van de regeling

Deze regeling wordt getroffen voor onbepaalde tijd.

Artikel 30 Toezending en bekendmaking

Arnhem is belast met de toezending van deze regeling aan gedeputeerde staten van de provincie Gelderland en met bekendmaking als bedoeld in artikel 26 van de Wgr.

Artikel 31 Inwerkingtreding

Deze regeling treedt in werking na bekendmaking als bedoeld in artikel 26 van de Wgr en vervangt de regeling vastgesteld op 14 april 2016.

Artikel 32 Citeerwijze

Deze regeling wordt aangehaald als regeling DRAN.

TOELICHTING

Artikel 2
Omdat de DRAN een rechtspersoon is, moet deze worden ingeschreven in het Handelsregister.
Daarvoor is nodig dat een statutaire vestigingsplaats wordt gekozen. Ook om te bepalen bij welke bestuursrechter men in beroep kan gaan. Artikel 10 lid 3 van de Wgr vereist dat in de regeling de plaats van vestiging wordt aangewezen.
De gemeente van de plaats van vestiging is op grond van artikel 33 belast met de toezending van de regeling aan GS en de bekendmaking van de regeling in de Staatscourant.

Artikel 3
Artikel 10 lid 1 van de Wgr vereist dat de regeling het belang of de belangen ter behartiging waarvan zij zijn getroffen vermeldt.

Artikel 10
De Wgr vereist dat het Bestuur een reglement van orde voor zijn vergaderingen en andere werkzaamheden vaststelt.

Artikel 11
Artikel 18 juncto 16 en 19 lid 1 van de Wgr vereisen het volgende. In de regeling moeten bepalingen worden opgenomen omtrent de wijze waarop een lid van het Bestuur ter verantwoording kan worden geroepen voor het door hem in dat bestuur gevoerde beleid. Daarnaast moet de regeling bepalingen bevatten over de wijze waarop (een lid van) het Bestuur de door raadsleden gevraagde inlichtingen dient te verstrekken.

Artikel 15
De artikelen 34 t/m 35 Wgr bevatten bepalingen over de financiën van een BVO. In Hoofdstuk 5 van de gemeenschappelijke regeling zijn alleen bepalingen opgenomen, die een aanvulling vormen op de wettelijke bepalingen.
Artikel 35 lid 6 van de Wgr bepaalt dat de artikelen 186 tot en met 213 van de Gemeentewet van overeenkomstige toepassing zijn. Dit houdt in dat ook bij een BVO de financiële verordeningen als bedoeld in artikel 212 en 213 van de Gemeentewet moeten worden vastgesteld. Gelet op de plaatsing van deze bepaling in artikel 35 is dit een bevoegdheid van het Bestuur; de overige bepalingen van artikel 35 bevatten namelijk bestuursbevoegdheden.

Artikel 16
Artikel 35 van de Wgr bevat geen termijn voor de zienswijzeprocedure door de raad. In deze regeling is bepaald dat de raad een termijn van acht weken heeft om haar zienswijze kenbaar te maken. Binnen drie weken na het verstrijken van deze termijn, stuurt het Bestuur haar reactie op de zienswijzen aan de raden.
De begroting van de gemeenschappelijke regeling dient in ieder geval vóór 1 augustus van het jaar voorafgaande aan dat waarvoor de begroting dient, aan gedeputeerde staten te zenden. Dit betreft een fatale termijn. Deze termijn is zo vroeg in het jaar gelegen om de deelnemende gemeenten de mogelijkheid te geven de begroting van de gemeenschappelijke regeling in hun eigen begroting te verwerken. Er is voor gekozen dat de vaststelling van de begroting bij meerderheid kan geschieden ter voorkoming dat er een patstelling kan ontstaan, waardoor preventief toezicht bij niet tijdige vaststelling dreigt.

Artikel 17
De taken van de DRAN horen, wanneer ze binnen de eigen gemeente worden uitgevoerd, veelal binnen één (bedrijfsvoerings)programma. In dat geval hebben de colleges het mandaat om binnen het programma te schuiven met budgetten. Conform deze systematiek wordt voorgesteld om het Bestuur van de DRAN eveneens het mandaat te verstrekken tot verschuivingen binnen de begroting, mits dit past binnen de gemeentelijke bijdragen.

Artikel 18
De DRAN dient te beschikken over voldoende liquide middelen om haar taken uit te voeren. In dit artikel is dit afgedekt door te kiezen voor bevoorschotting per kwartaal vooraf.

Artikel 19
De genoemde data zijn gekozen zodat de gemeenten de uitkomsten van de rapportages kunnen gebruiken in hun voor- en najaarsnota.

Artikel 22
Artikel 28 van de Wgr bepaalt dat geschillen omtrent de toepassing van een regeling tussen besturen van deelnemende gemeenten of tussen besturen van een of meer gemeenten en het Bestuur van de DRAN door GS worden beslist (voor zover op grond van de wet de rechterlijke macht niet bevoegd is). In een regeling kan een voorportaal worden opgenomen, dat moet worden aangewend voordat het geschil aan GS wordt voorgelegd. Dit kan zijn 'onderling overleg' zoals voorgesteld, maar ook bijvoorbeeld mediation of niet-bindend deskundigenadvies. In laatste instantie beslist GS over een geschil.

Artikel 24
Op grond van artikel 41 lid 1 van de Archiefwet is het Bestuur belast met de zorg voor de archiefbescheiden van de DRAN. Artikel 15 van het Archiefbesluit bepaalt dat het Bestuur ten aanzien van zijn archiefbescheiden beheersregels moeten vaststellen.

Hoofdstuk 8
Artikel 9 lid 1 van de Wgr vereist dat een regeling die voor onbepaalde tijd wordt getroffen, bepalingen bevat omtrent wijziging, opheffing, toetreding en de gevolgen van uittreding. Geadviseerd wordt om m.b.t. de beslissingen hieromtrent unanimiteit te vereisen.

Artikel 26 e.v.
Op grond van artikel 9 lid 1 en artikel 1 lid 3 van de Wgr moeten de deelnemers voor het wijzigen van, toetreden tot en uittreden uit een regeling toestemming verkrijgen van hun raden.
Het verzoek tot toetreding zou kunnen worden ingediend bij een van de deelnemers. Geadviseerd wordt om het verzoek te laten indienen bij het Bestuur.

Artikel 27
In geval een uittreding op robuuste wijze verloopt, kan het verstandig zijn om een derde in te schakelen voor het maken van een uittredingsplan. Dit kan een onafhankelijke registeraccountant zijn, maar ook een andersoortig een financieel adviseur of een mediator behoort tot de mogelijkheden.

Artikel 28
Artikel 9 lid 2 van de Wgr vereist dat de regeling waarbij een BVO wordt ingesteld bepalingen inhoudt omtrent de vereffening van het vermogen ingeval de BVO wordt ontbonden. Lid 3 bepaalt dat de rechtspersoon DRAN na zijn ontbinding blijft voortbestaan voor zover dit tot vereffening van zijn vermogen nodig is.

Artikel 30
Gelet op artikel 26 van de Wgr moet een keuze gemaakt worden welk gemeentebestuur de gemeenschappelijke regeling aan GS zendt en deze bekendmaakt. Dit is ofwel het gemeentebestuur dat daarbij bij gemeenschappelijke regeling is aangewezen ofwel de gemeente van de plaats van vestiging. Geadviseerd wordt om de gemeente waarin de DRAN statutair wordt gevestigd (zie artikel 2) te belasten met de toezending van de gemeenschappelijke regeling aan GS van Gelderland.

Bijlage 1 stemverhouding DRAN

	Inwoneraantal per 1-1-2021 CBS		Reguliere procedure		Escape procedure	
			Stemverdeling reguliere situatie		Stemmen op basis van (ongewogen) inwoners in bijzondere situaties	Minimaal aantal gemeenten
Gemeente	abs.	%				
Arnhem	162.424	20,6%	1		21	5
Berg & Dal	35.010	4,4%	1		4	5
Beuningen	26.157	3,3%	1		3	5
Doesburg	11.064	1,4%	1		1	5
Druten	18.991	2,4%	1		2	5
Duiven	25.066	3,2%	1		3	5
Heumen	16.569	2,1%	1		2	5
Lingewaard	46.822	5,9%	1		6	5
Montferland	36.031	4,6%	1		5	5
Mook en Middelaar	7.909	1,0%	1		1	5
Nijmegen	177.359	22,5%	1		23	5
Overbetuwe	48.214	6,1%	1		6	5
Renkum	31.417	4,0%	1		4	5
Rheden	43.525	5,5%	1		6	5
Rozendaal	1.726	0,2%	1		1	5
Westervoort	15.014	1,9%	1		2	5
Wijchen	41.216	5,2%	1		5	5
Zevenaar	44.096	5,6%	1		6	5
Totaal	**788.610**	**100,00%**	18		101	

Regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie ~~Vervoersorganisatie~~ Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

Bedrijfsvoeringsorganisatie ~~Vervoersorganisatie~~ Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

De colleges van burgemeester en wethouders van de gemeenten Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Montferland, Mook en Middelaar, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, ~~Rijnwaarden~~, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar, hierna te noemen de deelnemers;

Overwegende dat
Deelnemers besloten hebben om samen te gaan werken op het gebied van het regionale doelgroepenvervoer;

De verwachting is dat samenwerking de kwaliteit van dienstverlening naar zowel de eigen organisaties als de inwoners zal vergroten;

De verwachting is dat samenwerking ook zal leiden tot kostenbesparingen en een verhoging van de efficiency;

Deelnemers willen samenwerken ter behartiging van de sturing en beheersing van hun ondersteunende processen en van uitvoeringstaken;

Deelnemers hebben besloten om deze samenwerking vorm te geven middels een bedrijfsvoeringsorganisatie;

Gelet op
- artikel 1, eerste lid en artikel 8, derde lid, van de Wet gemeenschappelijke regelingen;
- titel 10.1 van de Algemene wet bestuursrecht;
- de verleende toestemming, overeenkomstig artikel 1, tweede lid, van de Wet gemeenschappelijke regelingen, van de raden van de betrokken gemeenten aan de deelnemers voor het aangaan van de samenwerking en het treffen van deze regeling;

Besluiten
te treffen de

regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie ~~Vervoersorganisatie~~ Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

Hoofdstuk 1: Algemene bepalingen

Artikel 1 Begripsbepalingen
In deze regeling wordt verstaan onder:
1. college: het college van burgemeester en wethouders van een deelnemer;
2. basismobiliteit: de mogelijkheid voor burgers om zich zelfstandig en tegen een redelijk tarief te verplaatsen met een vorm van aanvullend openbaar vervoer of het doelgroepenvervoer.
3. doelgroepenvervoer: vervoer voor inwoners die geen of niet altijd gebruik kunnen maken van regulier openbaar vervoer. Hiermee wordt bedoeld vervoer in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015, de Jeugdwet, het leerlingenvervoer, kleinschalig OV, maatwerkvervoer in het kader van de Participatiewet;
4. aanvullend vervoer: het openbaar-vervoervangnet dat wordt ingezet daar waar de vervoervraag te laag is voor het exploiteren van een reguliere lijndienst;
5. ~~Vervoersorganisatie~~DRAN: bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen;
6. medewerkers: ambtenaren/medewerkers werkzaam bij de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN;
7. regeling: de regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie ~~Vervoersorganisatie~~Doelgroepenvervoer regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)
8. Wgr: de Wet gemeenschappelijke regelingen.

Artikel 2 Bedrijfsvoeringsorganisatie
1. Er is een bedrijfsvoeringsorganisatie, als bedoeld in artikel 8, derde lid, van de Wgr, genaamd ~~Vervoersorganisatie~~ Doelgroepenvervoer regio Arnhem-Nijmegen (DRAN).
2. De ~~Vervoersorganisatie~~DRAN is statutair gevestigd te Arnhem.

Regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie ~~Vervoersorganisatie~~ Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

Hoofdstuk 2 Belangen, taken en bevoegdheden van de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN

Artikel 3 Te behartigen belangen

De ~~Vervoersorganisatie~~DRAN is ingesteld ter gemeenschappelijke behartiging van de belangen van de deelnemers met betrekking tot het tot stand brengen, ontwikkelen en in stand houden van een kwalitatief hoogwaardig, herkenbaar, efficiënt en eenvoudig te gebruiken doelgroepenvervoer. Hierbij wordt rekening gehouden met de mogelijkheden van reizigers en hun sociale netwerk en wordt erop toegezien dat het aanvullend vervoer ook in het buitengebied en de kleine kernen voldoende gewaarborgd is en dat het vervoer een optimale aansluiting heeft op het openbaar- vervoer-netwerk.

Artikel 4 Doelen en taken

1. De ~~Vervoersorganisatie~~DRAN heeft tot doel de gezamenlijke sturing en (financiële) beheersing van uitvoeringstaken en uitvoering van ondersteunende processen op het gebied van doelgroepenvervoer en aanvullend vervoer voor de deelnemers.
2. De sturing en (financiële) beheersing van uitvoeringstaken en uitvoering van ondersteunende processen op het gebied van doelgroepenvervoer en aanvullend vervoer worden overgedragen aan de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN.

Artikel 5 Overeenkomst provincie Gelderland

Voor het uitvoeren van de taak aanvullend vervoer genoemd in artikel 4 lid 2 is de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN een samenwerkingsovereenkomst aangegaan met de provincie Gelderland. In deze overeenkomst komen de provincie Gelderland en de bedrijfsvoeringsorganisatie overeen dat de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN, gedurende de looptijd van de overeenkomst, de taak van het aanvullend vervoer (basismobiliteit) uitvoert voor de provincie Gelderland.

Artikel 6 Bevoegdheden

1. Aan het ~~bestuur~~ Bestuur van de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN worden de volgende bevoegdheden gedelegeerd door de deelnemers:
   - het verrichten van privaatrechtelijke rechtshandelingen op het terrein van doelgroepenvervoer;
   - de vertegenwoordiging in en buiten rechte van de deelnemers in het kader van de in artikel 4 opgedragen taken.
2. De ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN is behoudens instemming van alle deelnemers niet bevoegd tot:
   a. het vestigen van opstal-, pand- en hypotheekrechten;
   b. het afgeven van garanties of andere waarborgen;
   c. het in erfpacht aannemen of uitgeven van roerende of onroerende zaken;
   d. het in eigendom aannemen of uitgeven van onroerende zaken;
   e. het oprichten van en het deelnemen in een rechtspersoon;
   f. commerciële dienstverlening aan private partijen.

Hoofdstuk 3: Inrichting, samenstelling en werkwijze van het ~~bestuur~~Bestuur

§ 1. Het Bestuur

Artikel 7 Samenstelling

1. De deelnemers wijzen uit hun midden elk één lid voor het Bestuur aan.
2. De deelnemers wijzen voor de door hen benoemde leden van het Bestuur plaatsvervangende leden aan. Het bepaalde in deze regeling ten aanzien van de leden van het Bestuur is op de plaatsvervangende leden van overeenkomstige toepassing.
3. Het Bestuur wijst uit zijn midden een voorzitter aan alsmede diens plaatsvervanger.
4. De voorzitter is verantwoordelijk voor de voorbereiding van de vergaderingen van het Bestuur en de vergaderorde binnen het Bestuur, onverminderd het bepaalde bij of krachtens artikel 9 lid 1.
5. De voorzitter en de secretaris ondertekent de stukken die namens het Bestuur uitgaan.
6. Het Bestuur kan de voorzitter machtigen om namens het Bestuur te handelen.
7. Het Bestuur wordt bijgestaan door een secretaris.

Artikel 8 Aanwijzing en ontslag

1. De leden van het Bestuur hebben zitting voor dezelfde periode als waarvoor het betreffende college wordt benoemd.
2. Het lidmaatschap van het Bestuur eindigt van rechtswege, zodra het lid ophoudt lid van het college te zijn of de deelnemer die het lid heeft aangewezen uittreedt.
3. Een lid van het Bestuur kan te allen tijde ontslag nemen. Dit gebeurt door mededeling aan het Bestuur. Het lid blijft zijn functie waarnemen totdat in zijn opvolging is voorzien.
4. Indien tussentijds de plaats van een lid vacant komt, wijst de daartoe bevoegde deelnemer zo spoedig mogelijk een nieuw lid aan.

Artikel 9 Bevoegdheden Bestuur

1. Het Bestuur heeft de bevoegdheden voor zover benodigd voor de uitoefening van de in artikel 4 lid 2 genoemde taken.
2. Het Bestuur kan haar bevoegdheden mandateren c.q. volmacht verlenen aan ~~het hoofd~~de directeur van de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN met inachtneming van het bepaalde in hoofdstuk 10 van de Algemene wet bestuursrecht.

Artikel 10 Vergaderingen

1. De vergaderingen van het Bestuur zijn openbaar.
2. De deuren worden gesloten wanneer tenminste vijf van de aanwezige bestuursleden daarom verzoekt of de voorzitter het nodig oordeelt.
3. Besluiten van het Bestuur zijn in beginsel openbaar.
4. Het Bestuur vergadert minimaal tweemaal per jaar en zo dikwijls als de voorzitter dat nodig oordeelt of ten minste één lid de voorzitter schriftelijk en met redenen omkleed hierom verzoekt. In het laatste geval wordt de vergadering binnen veertien dagen na een zodanig verzoek gehouden.
5. De leden van het Bestuur hebben ieder één stem. Bij stemming wordt besloten op basis van gewone meerderheid van de uitgebrachte stemmen.
6. Een lid van het Bestuur dat van opvatting is dat een besluit als bedoeld in lid 4 tot ongewenste en onrechtvaardige gevolgen leidt, voor de deelnemer die hij vertegenwoordigt, kan voorafgaande aan de vergadering een gemotiveerd en beargumenteerd schriftelijk verzoek indienen om via de escape-procedure te stemmen.
7. Bij stemming via de escape-procedure geldt dat besluiten worden genomen bij meerderheid van stemmen waarbij de leden van het ~~bestuur~~ Bestuur stemrecht hebben conform bijlage 1.
8. Voor het tot stand komen van een besluit via de escape-procedure zijn er ten minste vijf bestuursleden vereist die voor het besluit hebben gestemd.
9. Het bepaalde in artikel 28, eerste tot en met derde lid, van de Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing. Voor de raad dient het Bestuur te worden gelezen.
10. Het ~~bestuur~~ Bestuur stelt voor zijn vergaderingen een reglement van orde vast.
11. Artikel 10 lid 6 tot en met lid 8 zijn niet van toepassing op de artikelen 25 tot en met 28.

§ 2 Informatie en verantwoording

Artikel 11 Informatie en verantwoordingsplicht

1. Het Bestuur verstrekt een deelnemer halfjaarlijks een rapportage over de verrichte werkzaamheden en de verlangde inlichtingen. Een lid van het Bestuur geeft de deelnemer, die hij vertegenwoordigt, mondeling of schriftelijk de door één of meer leden, overeenkomstig het reglement van orde van dat college, verlangde inlichtingen.
2. Een verzoek om inlichtingen kan schriftelijk worden ingediend bij het Bestuur.
3. Het Bestuur verstrekt de gevraagde inlichtingen schriftelijk of mondeling zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk binnen acht weken na ontvangst van het verzoek.
4. Een lid van het Bestuur voorziet de deelnemer, die hij vertegenwoordigt, van alle informatie die, in relatie tot het door het gevoerde en te voeren beleid en de daarbij door het aangewezen lid ingenomen dan wel in te nemen standpunt, noodzakelijk is.
5. Een lid van het Bestuur is aan de deelnemer, die hij vertegenwoordigt, verantwoording verschuldigd voor de wijze waarop het lid de deelnemer in het Bestuur heeft vertegenwoordigd, naar de door de deelnemer, die hij vertegenwoordigt vastgestelde dan wel te stellen regels.

6. De leden 1 tot en met 5 zijn van overeenkomstige toepassing jegens de gemeenteraden van de deelnemende gemeenten.
7. Het Bestuur stelt de Rekenkamer of rekenkamercommissie van de deelnemende gemeenten afzonderlijk en in gezamenlijkheid in staat om alle informatie te verkrijgen die voor de wettelijke uitoefening van de rekenkamer- of rekenkamercommissietaak nodig is.

Hoofdstuk 4 Ambtelijke organisatie ~~Vervoersorganisatie~~DRAN

Artikel 12 ~~Hoofd~~ Directeur ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN

1. Het Bestuur heeft de bevoegdheid tot het aanstellen, tewerkstellen, het schorsen en ontslaan van ~~het hoofd~~de directeur van de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN. ~~Het hoofd~~De directeur fungeert tevens als secretaris voor het Bestuur.
2. ~~Het hoofd~~De directeur staat het Bestuur en de voorzitter bij de uitoefening van hun taak met raad en daad terzijde.
3. ~~Het hoofd~~De directeur heeft in de vergadering van het Bestuur een adviserende stem.
4. De dagelijkse leiding van de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN berust bij ~~het hoofd~~de directeur.
5. ~~Het hoofd~~De directeur is voor zijn handelen verantwoording verschuldigd aan het Bestuur.
6. Het Bestuur regelt de vervanging van ~~het hoofd~~de directeur.

Artikel 13 Aanstellen overig personeel

1. Het Bestuur heeft de bevoegdheid tot het aanstellen van medewerkers als ambtenaar, het tewerkstellen op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht en het schorsen en ontslaan van het personeel van de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN.
2. Het Bestuur kan de in het eerste lid bedoelde bevoegdheden mandateren aan ~~het hoofd~~de directeur.

Artikel 14 Rechtspositie personeel

Het Bestuur stelt de rechtspositieregeling van het personeel vast.

Hoofdstuk 5 Financiële bepalingen

Artikel 15 Organisatie financieel beheer

1. Het Bestuur stelt de nodige voorschriften vast met betrekking tot de organisatie van de financiële administratie en het geldelijk beheer van de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN.
2. Bij de in het eerste lid bedoelde voorschriften wordt bepaald welke ambtenaren van ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN met het doen van ontvangsten en betalingen voor de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN en met zorg voor de boekhouding zijn belast.

Artikel 16 Procedure begrotingsbehandeling

1. Het Bestuur voorziet de ramingen in de ontwerpbegroting als bedoeld in artikel 35 eerste lid van de Wgr van een behoorlijke toelichting.
2. Het Bestuur zendt de ontwerpbegroting aan de raden van de gemeenten toe voor 15 april voorafgaand aan het begrotingsjaar waarop zij betrekking heeft.
3. De gemeenteraden kunnen hun zienswijze omtrent het ontwerp van de begroting, indien zij dit in de nota van wijziging aan de orde gesteld wensen te hebben dan wel een nadere toelichting van het Bestuur verlangen, binnen acht weken na de verzending ervan aan het Bestuur kenbaar maken.
4. Het Bestuur zendt het ontwerp van de begroting onder bijvoeging van de zienswijzen van de gemeenteraden, zijn commentaar daarop en zo nodig een nota van wijziging uiterlijk drie weken voor de voorgenomen datum van vaststelling aan de gemeenteraden. Artikel 35, tweede lid van de Wgr is ten aanzien van dit commentaar en de nota van wijziging van overeenkomstige toepassing.

Artikel 17 Procedure bij wijziging begroting

1. Het bepaalde in artikel 35, eerste en derde lid van de Wgr is niet van toepassing op af- en overschrijvingen op de posten van de begroting, alsmede op andere ontwerp-wijzigingen voor zover daaruit geen verhoging van de gemeentelijke bijdragen voortvloeit.
2. Wijzigingen als bedoeld in het eerste lid worden door het ~~bestuur~~ Bestuur vastgesteld.

Artikel 18 Gemeentelijke Bijdragen

1. In de begroting van inkomsten en uitgaven wordt de raming van de verschuldigde bijdrage van elke gemeente voor het jaar waarvoor de begroting dient opgenomen.
2. Het Bestuur stelt de jaarlijkse verdeling van de kosten zoals worden opgenomen in de begroting, vast op basis van de volgende uitgangspunten:
   - ~~De voorbereidingskosten van de Vervoersorganisatie worden verdeeld over de deelnemers waarbij gewerkt gaat worden met een drempelbedrag van € 15.000,- per deelnemer. Het bedrag wat resteert wordt verdeeld op basis van inwonersaantallen over de gemeenten die dat betreft (dat wil zeggen die in de kostenverdeling alleen op basis van inwoners boven het drempelbedrag uitkomen).~~
   - De structurele kosten van de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN worden verdeeld over de deelnemers waarbij gewerkt gaat worden met een drempelbedrag. ~~van € 5.000,- per deelnemer.~~ Het drempelbedrag wordt vastgesteld door het Bestuur. Het bedrag wat resteert wordt verdeeld op basis van inwonersaantallen per 1 januari van het jaar voorafgaand aan het begrotingsjaar over de gemeenten die dat betreft (dat wil zeggen die in de kostenverdeling alleen op basis van inwoners boven het drempelbedrag uitkomen).
   - ~~De kosten vervoersysteem worden als volgt verdeeld:~~
     ~~Kosten regiecentrale:~~
     ~~- De kosten van vraagafhankelijk vervoer worden in principe op basis van gebruik verdeeld.~~
     ~~- De kosten van routegebonden vervoer worden gesplitst en in principe verdeeld in een vaste vergoeding per deelnemer die routevervoer inbrengt en een vergoeding op basis van gebruik.~~
     ~~Vervoer:~~
     ~~- De kosten vervoer worden verdeeld op basis van gebruik.~~
   - De kosten voor het callcenter worden verdeeld over de deelnemers waarbij gewerkt gaat worden met een drempelbedrag. Het drempelbedrag wordt vastgesteld door het Bestuur. Het bedrag wat resteert wordt verdeeld op basis van een prognose van de hoeveelheid declarabele ritten vraagafhankelijk vervoer (dat wil zeggen die in de kostenverdeling alleen op basis van ritten boven het drempelbedrag uitkomen).
3. Het Bestuur stelt jaarlijks de prognose van de vervoerskosten, zoals opgenomen in de begroting, vast op basis van het verwachte gebruik.

~~3.~~4. De gemeenten betalen bij wijze van voorschot, jaarlijks vóór 15 januari, 15 april, 15 juli en 15 oktober telkens één vierde gedeelte van de voor dat jaar geraamde bijdrage.

~~4.~~5. Bij het niet overeenkomstig het bepaalde in het ~~derde~~ vierde lid tijdig voldoen van de voorschotten kan aan die gemeente rente in rekening worden gebracht. Het ~~bestuur~~ Bestuur stelt hiertoe nadere regels vast ~~in de richtlijnen, bedoeld in het tweede lid~~.

Artikel 19 Informatievoorziening

Het ~~bestuur~~ Bestuur geeft voor 1 maart van elk lopend boekjaar inzicht in te verwachten ontwikkelingen alsmede de algemene financiële kaders voor het opvolgende jaar, teneinde de gemeenten in staat te stellen daar in hun begrotingscyclus op te anticiperen.

Artikel 20 Aanbieding rekening

1. Van de inkomsten en uitgaven van de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN wordt door het Bestuur over het dienstjaar verantwoording gedaan onder overlegging van de rekening en het verslag van het onderzoek naar de deugdelijkheid van de rekening, ingesteld door de krachtens artikel 213, tweede lid van de Gemeentewet aangewezen deskundigen. Voor de raad dient het Bestuur te worden gelezen.
2. Het Bestuur zendt de in het eerste lid bedoelde stukken aan de raden van de gemeenten toe voor 15 april van het jaar dat volgt op het begrotingsjaar waarop zij betrekking hebben.

Artikel 21 Vaststelling rekening

1. Het Bestuur onderzoekt de rekening zonder uitstel en stelt haar vast voor 15 juli van het jaar volgende op dat waarop zij betrekking heeft.
2. Het Bestuur zendt de rekening aan Gedeputeerde Staten.
3. In de rekening wordt de door elk der gemeenten over het desbetreffende jaar werkelijk verschuldigde bijdrage opgenomen.

Regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie ~~Vervoersorganisatie~~ Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

Hoofdstuk 6: Geschillen en aansprakelijkheid

Artikel 22 Geschillen

De deelnemers zullen geschillen als bedoeld in artikel 28 van de Wgr in onderling overleg proberen op te lossen, alvorens deze voor te leggen aan Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland.

Artikel 23 Aansprakelijkheid

De ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN verzekert zich tegen:

a. civielrechtelijke aansprakelijkheid (wettelijke en contractuele aansprakelijkheid) voor schade aan personen en goederen;
b. wettelijke aansprakelijkheid voor vermogensschade;
c. de deelnemers ontvangen van ~~het hoofd~~de directeur de verzekeringspolissen.

Hoofdstuk 7: Archief

Artikel 24 Zorg voor archiefbescheiden

1. Het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Arnhem is belast met de zorg voor de archiefbescheiden van de ~~bedrijfsvoeringsorganisatie~~DRAN en haar organen overeenkomstig de door de gemeenteraad van de gemeente Arnhem vastgestelde regeling.
2. Het college van Gedeputeerde Staten van Gelderland oefent op grond van artikel 124 en artikel 273a van de Gemeentewet interbestuurlijk toezicht uit op de zorg voor en het beheer van de archiefbescheiden van de ~~bedrijfsvoeringsorganisatie~~DRAN en haar organen overeenkomstig de voor het interbestuurlijk toezicht op de zorg en het beheer vastgestelde provinciale regeling.
3. ~~Het hoofd~~De directeur van de ~~bedrijfsorganisatie~~ DRAN is belast met het beheer van de archiefbescheiden van de ~~bedrijfsvoeringsorganisatie~~ DRAN en haar organen.
4. De gemeentearchivaris van de gemeente Arnhem oefent toezicht uit op het in het derde lid bedoelde beheer overeenkomstig de door de gemeenteraad van de gemeente Arnhem vastgestelde regeling.
5. Voor de bewaring van de op grond van artikel 12, eerste lid en artikel 13, eerste lid van de Archiefwet 1995 over te brengen archiefbescheiden van de ~~bedrijfsvoeringsorganisatie~~ DRAN wordt de archiefbewaarplaats van de gemeente Arnhem aangewezen.
6. De gemeentearchivaris van de gemeente Arnhem is belast met het beheer van de archiefbescheiden van de ~~bedrijfsvoeringsorganisatie~~ DRAN en haar organen die zijn overgebracht naar de archiefbewaarplaats.
7. De aan de uitvoering van bedoeld archiefbeheer verbonden kosten komen ten laste van de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN, die dit doorberekent aan de deelnemers.

Hoofdstuk 8: Wijziging, toetreding, uittreding en opheffing

Artikel 25 Wijziging van de regeling

1. Deze regeling kan door de deelnemers op voorstel van elke deelnemer worden gewijzigd.
2. Een wijziging van de regeling vereist unanimiteit.
3. De wijziging van de regeling treedt, tenzij anders is bepaald, in werking op de dag volgend op die waarop de wijziging is bekendgemaakt.
4. Het ~~Bestuur~~ gemeentebestuur van de plaats van vestiging is belast met de toezending van de gewijzigde regeling aan gedeputeerde staten van de provincie Gelderland en met bekendmaking van de gewijzigde regeling in de Staatscourant.

Artikel 26 Toetreding door andere gemeenten

1. Toetreding van een gemeente tot deze regeling geschiedt als ten minste tweederde van de deelnemers daartoe besluit.
2. De deelnemers kunnen bij hun besluit de voorwaarden bepalen waaronder de toetreding van een gemeente mogelijk is.
3. Toetreding van een gemeente is gebonden aan de volgende procedure:
   a. het verzoek tot toetreding wordt ingediend bij het Bestuur, dat zo spoedig mogelijk dit verzoek vergezeld van een advies doorstuurt aan de overige deelnemers;
   b. de deelnemers beslissen over de in het eerste lid bedoelde instemming;
   c. het Bestuur stelt de verzoekende gemeente in kennis van de genomen besluiten, als bedoeld onder b.
4. De toetreding treedt in werking met ingang van de eerste dag van de maand, volgende op die, waarin het Bestuur de wijziging van de regeling aan gedeputeerde staten heeft toegezonden.

Artikel 27 Uittreding

~~1. Een deelnemer kan niet eerder dan vier jaar na de datum van inwerkingtreding van deze regeling uit de BVO treden voor het geheel of met betrekking tot een doelgroep uit het vervoerssysteem door een daartoe strekkend besluit van die deelnemer.~~

~~2.~~1. Indien een deelnemer geheel of deels (per doelgroep) uit wenst te treden, zal het Bestuur in het kader van de in het ~~vierde~~ derde lid bedoelde afwikkeling van de gevolgen daarvan op basis van een sociaal plan personeel aan deze deelnemer toewijzen.

~~3.~~2. De uittreding kan op twee manieren plaatsvinden:

a. gedurende de looptijd van ~~het~~ voor deelnemer betreffende contract(en) ~~met de regiecentrale~~ met inachtneming van een termijn van aanzegging van het besluit aan de andere deelnemers van minimaal één jaar, met ingang van 1 januari van het opvolgende jaar.

b. bij afloop van de looptijd van ~~het~~ voor deelnemer betreffende contract(en) ~~met de regiecentrale~~ met inachtneming van een termijn van aanzegging van het besluit aan de andere deelnemers van minimaal 15 maanden voordat het contract ~~met de regiecentrale~~ afloopt.

~~4.~~3. Een uittredingsplan wordt vastgesteld als ten minste tweederde van de deelnemers waaronder de uittredende deelnemer, daartoe besluit. Het Bestuur kan een onafhankelijke derde opdracht geven een uittredingsplan op te stellen, nadat op de inhoud van deze opdracht instemming is verkregen van het college van de deelnemer die wenst uit te treden. De kosten van het inschakelen van de onafhankelijke derde zijn voor rekening van de deelnemer die wenst uit te treden.
Bij uittreding gedurende de looptijd van ~~het~~ contract(en) zullen de financiële gevolgen van de uittreding voor rekening van de uittredende deelnemer komen.
Bij een uittreding na afloop van de looptijd van het contract zullen ~~de~~ alleen de directe kosten voor rekening van de uittredende deelnemer komen.

~~5.~~4. Het bepaalde in de vorige leden is, met uitzondering van het ~~derde~~ tweede lid, van overeenkomstige toepassing als de uittreding van een deelnemer betrekking heeft op een of meerdere doelgroepen. Voor uittredingsplan moet in dat geval deeluittredingsplan worden gelezen.

Artikel 28 Opheffing

1. De regeling kan worden opgeheven als ten minste tweederde van de deelnemers daartoe besluit.
2. De deelnemers nemen geen besluit als bedoeld in het eerste lid dan nadat zij daartoe toestemming hebben verkregen van hun raden.
3. De opheffing gaat in op de eerste dag van de maand, volgend op die waarin het Bestuur de opheffing openbaar heeft bekendgemaakt, tenzij het besluit tot opheffing een latere datum van ingang heeft.
4. Indien op grond van het eerste lid de regeling wordt opgeheven, geeft het Bestuur een onafhankelijke derde opdracht om een opheffingsplan op te stellen, nadat op de inhoud van deze opdracht bij gewone meerderheid van stemmen instemming is verkregen van de deelnemers.
5. Het opheffingsplan, bedoeld in het vierde lid, voorziet in ieder geval in de verplichting van de deelnemers tot deelneming in de financiële gevolgen van de opheffing van de regeling en in de personele gevolgen van de opheffing.
6. Het opheffingsplan wordt vastgesteld door het Bestuur.
7. Het Bestuur is belast met de uitvoering van het opheffingsplan, bedoeld in het vierde lid.
8. Bij ontbinding van de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN in verband met opheffing van de regeling of anderszins, blijft de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN voortbestaan voor zover dat voor de vereffening van zijn vermogen noodzakelijk is.

Hoofdstuk 9: Slotbepalingen

Artikel 29 Duur van de regeling

Deze regeling wordt getroffen voor onbepaalde tijd.

Artikel 30 Toezending en bekendmaking

Arnhem is belast met de toezending van deze regeling aan gedeputeerde staten van de provincie Gelderland en met bekendmaking als bedoeld in artikel 26 van de Wgr.

Artikel 31 Inwerkingtreding

Deze regeling treedt in werking na bekendmaking als bedoeld in artikel 26 van de Wgr en vervangt

de regeling vastgesteld op 14 april 2016.

Artikel 32 Citeerwijze

Deze regeling wordt aangehaald als regeling ~~Vervoersorganisatie~~DRAN.

Regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie ~~Vervoersorganisatie~~ Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

TOELICHTING

Artikel 2
Omdat de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN een rechtspersoon is, moet deze worden ingeschreven in het Handelsregister.
Daarvoor is nodig dat een statutaire vestigingsplaats wordt gekozen. Ook om te bepalen bij welke bestuursrechter men in beroep kan gaan. Artikel 10 lid 3 van de Wgr vereist dat in de regeling de plaats van vestiging wordt aangewezen.
De gemeente van de plaats van vestiging is op grond van artikel 33 belast met de toezending van de regeling aan GS en de bekendmaking van de regeling in de Staatscourant.

Artikel 3
Artikel 10 lid 1 van de Wgr vereist dat de regeling het belang of de belangen ter behartiging waarvan zij zijn getroffen vermeldt.

Artikel 10
De Wgr vereist dat het Bestuur een reglement van orde voor zijn vergaderingen en andere werkzaamheden vaststelt.

Artikel 11
Artikel 18 juncto 16 en 19 lid 1 van de Wgr vereisen het volgende. In de regeling moeten bepalingen worden opgenomen omtrent de wijze waarop een lid van het Bestuur ter verantwoording kan worden geroepen voor het door hem in dat bestuur gevoerde beleid. Daarnaast moet de regeling bepalingen bevatten over de wijze waarop (een lid van) het Bestuur de door raadsleden gevraagde inlichtingen dient te verstrekken.

Artikel 15
De artikelen 34 t/m 35 Wgr bevatten bepalingen over de financiën van een BVO. In Hoofdstuk 5 van de gemeenschappelijke regeling zijn alleen bepalingen opgenomen, die een aanvulling vormen op de wettelijke bepalingen.
Artikel 35 lid 6 van de Wgr bepaalt dat de artikelen 186 tot en met 213 van de Gemeentewet van overeenkomstige toepassing zijn. Dit houdt in dat ook bij een BVO de financiële verordeningen als bedoeld in artikel 212 en 213 van de Gemeentewet moeten worden vastgesteld. Gelet op de plaatsing van deze bepaling in artikel 35 is dit een bevoegdheid van het ~~bestuur~~Bestuur; de overige bepalingen van artikel 35 bevatten namelijk bestuursbevoegdheden.

Artikel 16
Artikel 35 van de Wgr bevat geen termijn voor de zienswijzeprocedure door de raad. In deze regeling is bepaald dat de raad een termijn van acht weken heeft om haar zienswijze kenbaar te maken. Binnen drie weken na het verstrijken van deze termijn, stuurt het Bestuur haar reactie op de zienswijzen aan de raden.
De begroting van de gemeenschappelijke regeling dient in ieder geval vóór 1 augustus van het jaar voorafgaande aan dat waarvoor de begroting dient, aan gedeputeerde staten te zenden. Dit betreft een fatale termijn. Deze termijn is zo vroeg in het jaar gelegen om de deelnemende gemeenten de mogelijkheid te geven de begroting van de gemeenschappelijke regeling in hun eigen begroting te verwerken. Er is voor gekozen dat de vaststelling van de begroting bij meerderheid kan geschieden ter voorkoming dat er een patstelling kan ontstaan, waardoor preventief toezicht bij niet tijdige vaststelling dreigt.

Artikel 17
De taken van de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN horen, wanneer ze binnen de eigen gemeente worden uitgevoerd, veelal binnen één (bedrijfsvoerings)programma. In dat geval hebben de colleges het mandaat om binnen het programma te schuiven met budgetten. Conform deze systematiek wordt voorgesteld om het ~~bestuur~~ Bestuur van de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN eveneens het mandaat te verstrekken tot verschuivingen binnen de begroting, mits dit past binnen de gemeentelijke bijdragen.

Artikel 18
De ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN dient te beschikken over voldoende liquide middelen om haar taken uit te voeren. In dit artikel is dit afgedekt door te kiezen voor bevoorschotting per kwartaal vooraf.

Artikel 19
De genoemde data zijn gekozen zodat de gemeenten de uitkomsten van de rapportages kunnen gebruiken in hun voor- en najaarsnota.

Artikel ~~20~~22
Artikel 28 van de Wgr bepaalt dat geschillen omtrent de toepassing van een regeling tussen besturen van deelnemende gemeenten of tussen besturen van een of meer gemeenten en het ~~bestuur~~ Bestuur van de ~~bedrijfsvoeringsorganisatie~~ DRAN door GS worden beslist (voor zover op grond van de wet de rechterlijke macht niet bevoegd is). In een regeling kan een voorportaal worden opgenomen, dat moet worden aangewend voordat het geschil aan GS wordt voorgelegd. Dit kan zijn 'onderling overleg' zoals voorgesteld, maar ook bijvoorbeeld mediation of niet-bindend deskundigenadvies. In laatste instantie beslist GS over een geschil.

Artikel 24
Op grond van artikel 41 lid 1 van de Archiefwet is het ~~bestuur~~ Bestuur belast met de zorg voor de archiefbescheiden van de ~~Vervoersorganisatie~~DRAN. Artikel 15 van het Archiefbesluit bepaalt dat het Bestuur ten aanzien van zijn archiefbescheiden beheersregels moeten vaststellen.

Hoofdstuk 8
Artikel 9 lid 1 van de Wgr vereist dat een regeling die voor onbepaalde tijd wordt getroffen, bepalingen bevat omtrent wijziging, opheffing, toetreding en de gevolgen van uittreding. Geadviseerd wordt om m.b.t. de beslissingen hieromtrent unanimiteit te vereisen.

Artikel 26 e.v.
Op grond van artikel 9 lid 1 en artikel 1 lid 3 van de Wgr moeten de deelnemers voor het wijzigen van, toetreden tot en uittreden uit een regeling toestemming verkrijgen van hun raden.
Het verzoek tot toetreding zou kunnen worden ingediend bij een van de deelnemers. Geadviseerd wordt om het verzoek te laten indienen bij het Bestuur.

Artikel 27
~~Geadviseerd wordt om op te nemen dat pas na een bepaalde termijn kan worden uitgetreden. Teneinde de periode over een collegeperiode te tillen is er gekozen voor een termijn van vier jaar.~~
In geval een uittreding op robuuste wijze verloopt, kan het verstandig zijn om een derde in te schakelen voor het maken van een uittredingsplan. Dit kan een onafhankelijke registeraccountant zijn, maar ook een andersoortig een financieel adviseur of een mediator behoort tot de mogelijkheden.

Artikel 28
Artikel 9 lid 2 van de Wgr vereist dat de regeling waarbij een bvo wordt ingesteld bepalingen inhoudt omtrent de vereffening van het vermogen ingeval de bvo wordt ontbonden. Lid 3 bepaalt dat de rechtspersoon ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN na zijn ontbinding blijft voortbestaan voor zover dit tot vereffening van zijn vermogen nodig is.

Artikel 30
Gelet op artikel 26 van de Wgr moet een keuze gemaakt worden welk gemeentebestuur de gemeenschappelijke regeling aan GS zendt en deze bekendmaakt. Dit is ofwel het gemeentebestuur dat daarbij bij gemeenschappelijke regeling is aangewezen ofwel de gemeente van de plaats van vestiging. Geadviseerd wordt om de gemeente waarin de ~~Vervoersorganisatie~~ DRAN statutair wordt gevestigd (zie artikel 2) te belasten met de toezending van de gemeenschappelijke regeling aan GS van Gelderland.

Regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie ~~Vervoersorganisatie~~ Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

Bijlage 1 stemverhouding ~~Vervoersorganisatie Regio Arnhem Nijmegen~~ DRAN

	Inwoneraantal per 1-1-2021 CBS		Reguliere procedure		Escape procedure	
Gemeente	abs.	%	Stemverdeling reguliere situaties		Stemmen op basis van (ongewogen) inwoners in bijzondere situaties	Minimaal aantal gemeenten
Arnhem	~~152.293~~162.424	~~19,9~~20,6%	1		2~~1~~0	5
Berg & Dal	35.010	4,4%	1		4	5
Beuningen	~~25.282~~26.157	3,3%	1		3	5
Doesburg	~~11.355~~11.064	1,~~45~~%	1		1~~2~~	5
Druten	~~18.294~~18.991	2,4%	1		2	5
Duiven	~~25.548~~25.066	3,~~23~~%	1		3	5
~~Groesbeek~~	~~34.258~~	~~4,5%~~	~~1~~		~~5~~	~~5~~
Heumen	~~15.369~~16.569	2,~~10~~%	1		2	5
Lingewaard	~~45.788~~46.822	5,~~96,0~~%	1		6	5
Montferland	~~35.150~~36.031	4,6%	1		5	5
Mook en Middelaar	~~7.762~~7.909	1,0%	1		1	5
Nijmegen	~~170.681~~177.359	22,~~53~~%	1		2~~3~~2	5
Overbetuwe	~~46.833~~48.214	6,1%	1		6	5
Renkum	~~31.408~~31.417	4,~~04,1~~%	1		4	5
Rheden	~~43.625~~43.525	5,~~57~~%	1		6	5
Rozendaal	~~1.509~~1.726	0,2%	1		1	5
~~Rijnwaarden~~	~~10.912~~	~~1,4%~~	~~1~~		~~1~~	~~5~~
Westervoort	~~14.992~~15.014	1,~~92,0~~%	1		2	5
Wijchen	~~40.886~~41.216	5,~~24~~%	1		5	5
Zevenaar	~~32.265~~44.096	~~4,2~~5,6%	1		6~~4~~	5
Totaal	**~~764.210~~788.610**	**100,00%**	1~~89~~		10~~10~~	

Besluit tot wijziging van de regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)

De colleges van burgemeester en wethouders van de gemeenten Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Montferland, Mook en Middelaar, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar, hierna te noemen de deelnemers;

overwegende dat
de gemeenten deel uitmaken van de oude regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN);

gezien het daartoe strekkende verzoek van het Bestuur van de bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN);

gelet op het bepaalde in artikel 1 van de Wet gemeenschappelijke regelingen en de verkregen toestemming van de gemeenteraad van de gemeenten Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Montferland, Mook en Middelaar, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar;

BESLUITEN

vast te stellen de navolgende wijziging van de regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN).

ARTIKEL I

De regeling Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN) wordt als volgt gewijzigd.

A.

In de aanhef wordt:

De colleges van burgemeester en wethouders van de gemeenten Arnhem, berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Montferland, Mook en Middelaar, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rijnwaarden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar

Vervangen door:

De colleges van burgemeester en wethouders van de gemeenten Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Montferland, Mook en Middelaar, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar

B.

Artikel 2 lid 1 wordt gewijzigd door ‘Bedrijfsvoeringsorganisatie doelgroepenvervoer regio Arnhem Nijmegen (DRAN)’ te vervangen door ‘Bedrijfsvoeringsorganisatie Doelgroepenvervoer Regio Arnhem-Nijmegen (DRAN)’.

C.

Artikel 6 lid 1 wordt gewijzigd door ‘het bestuur’ te vervangen door ‘het Bestuur’.

D.

Hoofdstuk 3 wordt gewijzigd door ‘het bestuur’ te vervangen door ‘het Bestuur’.

E.

Artikel 9 lid 2 wordt gewijzigd door ‘het hoofd’ te vervangen door ‘de directeur’.

F.

Artikel 10 wordt gewijzigd en komt te luiden als volgt:

De vergaderingen van het Bestuur zijn openbaar.

De deuren worden gesloten wanneer ten minste vijf van de aanwezige bestuursleden daarom verzoekt of de voorzitter het nodig oordeelt.

Besluiten van het Bestuur zijn in beginsel openbaar.

Het Bestuur vergadert minimaal tweemaal per jaar en zo dikwijls als de voorzitter dat nodig oordeelt of ten minste één lid de voorzitter schriftelijk en met redenen omkleed hierom verzoekt. In het laatste geval wordt de vergadering binnen veertien dagen na een zodanig verzoek gehouden.

De leden van het Bestuur hebben ieder één stem. Bij stemming wordt besloten op basis van gewone meerderheid van de uitgebrachte stemmen.

Een lid van het Bestuur dat van opvatting is dat een besluit als bedoeld in lid 4 tot ongewenste en onrechtvaardige gevolgen leidt, voor de deelnemer die hij vertegenwoordigt, kan voorafgaande aan de vergadering een gemotiveerd en beargumenteerd schriftelijk verzoek indienen om via de escape-procedure te stemmen.

Bij stemming via de escape-procedure geldt dat besluiten worden genomen bij meerderheid van stemmen waarbij de leden van het Bestuur stemrecht hebben conform bijlage 1.

Voor het tot stand komen van een besluit via de escape-procedure zijn er ten minste vijf bestuursleden vereist die voor het besluit hebben gestemd.

Het bepaalde in artikel 28, eerste tot en met derde lid, van de Gemeentewet is van overeenkomstige toepassing. Voor de raad dient het Bestuur te worden gelezen.

Het Bestuur stelt voor zijn vergaderingen een reglement van orde vast.

Artikel 10 lid 6 tot en met lid 8 zijn niet van toepassing op de artikelen 25 tot en met 28.

G.

Artikel 12 wordt gewijzigd.

Artikel 12 wordt gewijzigd van ‘Hoofd Bedrijfsvoeringsorganisatie DRAN’ naar ‘Directeur DRAN’.

Artikel 12 lid 1 wordt gewijzigd door ‘het hoofd’ te vervangen door ‘de directeur’.

Artikel 12 lid 2 wordt gewijzigd door ‘het hoofd’ te vervangen door ‘de directeur’.

Artikel 12 lid 3 wordt gewijzigd door ‘het hoofd’ te vervangen door ‘de directeur’.

Artikel 12 lid 4 wordt gewijzigd door ‘het hoofd’ te vervangen door ‘de directeur’.

Artikel 12 lid 5 wordt gewijzigd door ‘het hoofd’ te vervangen door ‘de directeur’.

Artikel 12 lid 6 wordt gewijzigd door ‘het hoofd’ te vervangen door ‘de directeur’.

H.

Artikel 13 lid 2 wordt gewijzigd door ‘het hoofd’ te vervangen door ‘de directeur’.

I.

Artikel 17 lid 2 wordt gewijzigd door ‘het bestuur’ te vervangen door ‘het Bestuur’.

J.

Artikel 18 wordt gewijzigd, zodat het als volgt komt te luiden:

In de begroting van inkomsten en uitgaven wordt de raming van de verschuldigde bijdrage van elke gemeente voor het jaar waarvoor de begroting dient opgenomen.

Het Bestuur stelt de jaarlijkse verdeling van de kosten zoals worden opgenomen in de begroting, vast op basis van de volgende uitgangspunten:

De structurele kosten van de DRAN worden verdeeld over de deelnemers waarbij gewerkt gaat worden met een drempelbedrag. Het drempelbedrag wordt vastgesteld door het Bestuur. Het bedrag wat resteert wordt verdeeld op basis van inwonersaantallen per 1 januari van het jaar voorafgaand aan het begrotingsjaar over de gemeenten die dat betreft (dat wil zeggen die in de kostenverdeling alleen op basis van inwoners boven het drempelbedrag uitkomen).

De kosten voor het callcenter worden verdeeld over de deelnemers waarbij gewerkt gaat worden met een drempelbedrag. Het drempelbedrag wordt vastgesteld door het Bestuur. Het bedrag wat resteert wordt verdeeld op basis van een prognose van de hoeveelheid declarabele ritten vraagafhankelijk vervoer (dat wil zeggen die in de kostenverdeling alleen op basis van ritten boven het drempelbedrag uitkomen).

Het Bestuur stelt jaarlijks de prognose van de vervoerskosten, zoals opgenomen in de begroting, vast op basis van het verwachte gebruik.

De gemeenten betalen bij wijze van voorschot, jaarlijks vóór 15 januari, 15 april, 15 juli en 15 oktober telkens één vierde gedeelte van de voor dat jaar geraamde bijdrage.

Bij het niet overeenkomstig het bepaalde in het vierde lid tijdig voldoen van de voorschotten kan aan die gemeente rente in rekening worden gebracht. Het Bestuur stelt hiertoe nadere regels vast.

K.

Artikel 19 wordt gewijzigd door ‘het bestuur’ te vervangen door ‘het Bestuur’.

L.

Artikel 21 wordt gewijzigd door ‘1 juli’ te vervangen door ’15 juli’.

M.

Artikel 23 sub c wordt gewijzigd door ‘het hoofd’ te vervangen door ‘de directeur’.

N.

Artikel 24 wordt gewijzigd, zodat het als volgt komt te luiden:

Het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Arnhem is belast met de zorg voor de archiefbescheiden van de DRAN en haar organen overeenkomstig de door de gemeenteraad van de gemeente Arnhem vastgestelde regeling.

Het college van Gedeputeerde Staten van Gelderland oefent op grond van artikel 124 en artikel 273a van de Gemeentewet interbestuurlijk toezicht uit op de zorg voor en het beheer van de archiefbescheiden van de DRAN en haar organen overeenkomstig de voor het interbestuurlijk toezicht op de zorg en het beheer vastgestelde provinciale regeling.

De directeur van de DRAN is belast met het beheer van de archiefbescheiden van de DRAN en haar organen.

De gemeentearchivaris van de gemeente Arnhem oefent toezicht uit op het in het derde lid bedoelde beheer overeenkomstig de door de gemeenteraad van de gemeente Arnhem vastgestelde regeling.

Voor de bewaring van de op grond van artikel 12, eerste lid en artikel 13, eerste lid van de Archiefwet 1995 over te brengen archiefbescheiden van de DRAN wordt de archiefbewaarplaats van de gemeente Arnhem aangewezen.

De gemeentearchivaris van de gemeente Arnhem is belast met het beheer van de archiefbescheiden van de DRAN en haar organen die zijn overgebracht naar de archiefbewaarplaats.

De aan de uitvoering van bedoeld archiefbeheer verbonden kosten komen ten laste van de DRAN, die dit doorberekent aan de deelnemers.

O.

Artikel 25 lid 4 wordt gewijzigd en komt als volgt te luiden:

Het gemeentebestuur van de plaats van vestiging is belast met de toezending van de gewijzigde regeling aan gedeputeerde staten van de provincie Gelderland en met bekendmaking van de gewijzigde regeling in de Staatscourant.

P.

Artikel 27 wordt gewijzigd, zodat het als volgt komt te luiden:

Indien een deelnemer geheel of deels (per doelgroep) uit wenst te treden, zal het Bestuur in het kader van de in het derde lid bedoelde afwikkeling van de gevolgen daarvan op basis van een sociaal plan personeel aan deze deelnemer toewijzen.

De uittreding kan op twee manieren plaatsvinden:

gedurende de looptijd van voor deelnemer betreffende contract(en) met inachtneming van een termijn van aanzegging van het besluit aan de andere deelnemers van minimaal één jaar, met ingang van 1 januari van het opvolgende jaar.

bij afloop van de looptijd van voor deelnemer betreffende contract(en) met inachtneming van een termijn van aanzegging van het besluit aan de andere deelnemers van minimaal 15 maanden voordat het contract afloopt.

Een uittredingsplan wordt vastgesteld als ten minste tweederde van de deelnemers waaronder de uittredende deelnemer, daartoe besluit. Het Bestuur kan een onafhankelijke derde opdracht geven een uittredingsplan op te stellen, nadat op de inhoud van deze opdracht instemming is verkregen van het college van de deelnemer die wenst uit te treden. De kosten van het inschakelen van de onafhankelijke derde zijn voor rekening van de deelnemer die wenst uit te treden. Bij uittreding gedurende de looptijd van contract(en) zullen de financiële gevolgen van de uittreding voor rekening van de uittredende deelnemer komen. Bij een uittreding na afloop van de looptijd van het contract zullen alleen de directe kosten voor rekening van de uittredende deelnemer komen.

Het bepaalde in de vorige leden is, met uitzondering van het tweede lid, van overeenkomstige toepassing als de uittreding van een deelnemer betrekking heeft op een of meerdere doelgroepen. Voor uittredingsplan moet in dat geval deeluittredingsplan worden gelezen.

Q.

Artikel 31 wordt gewijzigd en komt te luiden:

Deze regeling treedt in werking na bekendmaking als bedoeld in artikel 26 van de Wgr en vervangt de regeling vastgesteld op 14 april 2016.

Toelichting

R.

De toelichting op artikel 15 wordt gewijzigd door ‘het bestuur’ te vervangen door ‘het Bestuur’.

S.

De toelichting op artikel 17 wordt gewijzigd door ‘het bestuur’ te vervangen door ‘het Bestuur’.

T.

De toelichting artikel 20 wordt gewijzigd door ‘Artikel 20’ te vervangen door ‘Artikel 22’ en ‘het bestuur’ te wijzigen naar ‘het Bestuur’.

U.

De toelichting op artikel 24 wordt gewijzigd door ‘het bestuur’ te vervangen door ‘het Bestuur’.

V.

De toelichting op artikel 27 wordt gewijzigd en komt te luiden:

In geval een uittreding op robuuste wijze verloopt, kan het verstandig zijn om een derde in te schakelen voor het maken van een uittredingsplan. Dit kan een onafhankelijke registeraccountant zijn, maar ook een andersoortig een financieel adviseur of een mediator behoort tot de mogelijkheden.

W.

De stemverhouding in bijlage 1 wordt vervangen door de bij dit besluit behorende en onlosmakelijk verbonden bijlag 1. Bijlage 1 wordt gewijzigd

Artikel II

Dit besluit treedt in werking met ingang van de dag na die, waarop het op de voorgeschreven wijze bekend is gemaakt door plaatsing op de voet van artikel 139, tweede lid, van de Gemeentewet.

Bijlage 1

Bijlage 1 stemverhouding DRAN

	Inwoneraantal per 1-1-2021 CBS		Reguliere procedure		Escape procedure	
			Stemverdeling reguliere situatie		Stemmen op basis van (ongewogen) inwoners in bijzondere situaties	Minimaal aantal gemeenten
Gemeente	abs.	%				
Arnhem	162.424	20,6%	1		21	5
Berg & Dal	35.010	4,4%	1		4	5
Beuningen	26.157	3,3%	1		3	5
Doesburg	11.064	1,4%	1		1	5
Druten	18.991	2,4%	1		2	5
Duiven	25.066	3,2%	1		3	5
Heumen	16.569	2,1%	1		2	5
Lingewaard	46.822	5,9%	1		6	5
Montferland	36.031	4,6%	1		5	5
Mook en Middelaar	7.909	1,0%	1		1	5
Nijmegen	177.359	22,5%	1		23	5
Overbetuwe	48.214	6,1%	1		6	5
Renkum	31.417	4,0%	1		4	5
Rheden	43.525	5,5%	1		6	5
Rozendaal	1.726	0,2%	1		1	5
Westervoort	15.014	1,9%	1		2	5
Wijchen	41.216	5,2%	1		5	5
Zevenaar	44.096	5,6%	1		6	5
Totaal	**788.610**	**100,00%**	18		101	

GEMEENTE Arnhem

Besluit van 24 november 2021

Zaaknummer 621209

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Presidium van 10 november 2021;

gelet op de artikelen 33 en 147 van de Gemeentewet;

besluit:

Vast te stellen de navolgende verordening tot

Eerste wijziging van de Verordening op de ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018

I. Wijzigingen

A. Vernummering

De artikelen 1 tot en met 11 worden vernummerd tot artikel 2 tot en met 12.

B. Er wordt een nieuw artikel 1 ingevoegd:

Artikel 1 Begripsomschrijvingen

In deze verordening wordt verstaan onder:

a. fractie: fractie zoals bedoeld in artikel 15 van het Reglement van Orde voor de Politieke Avond van de gemeente Arnhem 2018

b. stichting: een rechtspersoon als bedoeld in Titel 6 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, opgericht ter ondersteuning van de fractie . Deze stichting dient in ieder geval ten doel te hebben het ondersteunen van de fractie om de kaderstellende en controlerende rol van de fractie te versterken en voor de invulling van de volksvertegenwoordigende rol door de fractie.

c. financiële bijdrage: de subsidie waarop een stichting ten behoeve van de fractieondersteuning jaarlijks aanspraak kan maken ingevolge artikel 5 van deze verordening.

d. fractieondersteuning: ondersteuning ten behoeve van de uitvoering van werkzaamheden van de fractie in de gemeenteraad

C. Artikel 5 komt te luiden:

Artikel 5 Financiële bijdragen

1. De stichtingen ontvangen jaarlijks van gemeentewege een financiële bijdrage voor de fractieondersteuning, vast te stellen door de gemeenteraad.

2. De in het eerste lid bedoelde bijdrage bestaat uit:

a. een vast bedrag ad € 11.000, - ten behoeve van elke fractie;

b. een bedrag van € 2.000, - voor iedere raadszetel die een fractie boven het aantal van één heeft;

3. De maximale bijdrage bedraagt € 23.000, -

4. De bijdrage wordt berekend naar het aantal leden dat elke fractie in de raad in het betreffende kalenderjaar telt, niet vervulde plaatsen daarbij inbegrepen.

5. Indien een stichting niet voldoet aan de in artikel 10, lid 1, verplichte verantwoording en verslaglegging over het vorige jaar, kan de raad besluiten een voorschot geheel of gedeeltelijk niet te verstrekken, dan wel geheel of gedeeltelijk terug te vorderen.

6. De raad kan de in het tweede en derde lid vermelde bedragen per 1 januari van elk kalenderjaar indexeren.

7. Bij afsplitsing van één of meerdere leden van een fractie worden de hieruit voortvloeiende meeruitgaven voor 50% ten laste gebracht van de bestemmingsreserve Fractieondersteuning en voor 25% ten laste van zowel de afgesplitste als de oorspronkelijke fractie. Indien een afsplitsing tot stand komt in de loop van een kalenderjaar, dan wordt de bijdrage verminderd naar rato van het aantal maanden dat verstreken is in dat jaar. Als datum van ingang geldt de eerste dag van de maand na de maand waarin het besluit tot afsplitsen in werking is getreden.

9. Indien meerdere fracties als één fractie gaan optreden, wordt, nadat de voorzitter van de raad ter zake op de hoogte is gebracht, de financiele bijdrage met ingang van het volgende kalenderjaar aangepast.

10. Titel 4.2 van de Algemene wet bestuursrecht is van toepassing op de financiële bijdrage die de stichting ontvangt.

D. Artikel 6, lid 1 en lid 2 komen te luiden:

Artikel 6 Bestedingsdoeleinden

1. Stichtingen besteden de bijdrage om de kaderstellende en controlerende rol van de fractie te versterken en voor de invulling van de volksvertegenwoordigende rol door de fractie.

2. De stichtingen kunnen fractievolgers, die geen raadslid zijn, noch in dienst zijn van de gemeente Arnhem, voor het bijwonen van een vergadering van een raadskamer een vergoeding toekennen. De hiermee gepaard gaande kosten zijn begrepen in de bijdrage die de stichtingen op grond van artikel 5 van deze verordening ontvangen.

E. Artikel 7 komt te luiden:

Artikel 7 Verstrekking voorschotten

1. De bijdrage voor fractieondersteuning wordt, voor 31 januari van een kalenderjaar, als voorschot op dat kalenderjaar verstrekt op een op naam van de stichting gestelde bankrekening.

2. In een jaar waarin verkiezingen plaatsvinden wordt het voorschot verstrekt voor de maanden tot en met de maand waarin de verkiezingen plaatsvinden. In de maand, volgende op de maand waarin de eerste vergadering van de nieuw gekozen raad plaatsvindt, wordt het voorschot verstrekt voor de overige maanden van dat jaar.

F. Artikel 8 komt te luiden:

Artikel 8 Reservering

1. De stichting kan een deel van de bijdrage als bedoeld in artikel 5 over een jaar reserveren voor besteding in een volgend jaar. Hiervan wordt in het verslag als bedoeld in artikel 10 melding gemaakt.

2. Bijdragen die op de datum van de raadsverkiezingen nog niet zijn besteed worden binnen drie maanden na deze datum door de stichting aan de gemeente terugbetaald.

3. Bij afsplitsing van één of meerdere leden van een fractie blijven de nog niet bestede gelden bij de oorspronkelijke stichting van de fractie.

G. Artikel 10 komt te luiden:

Artikel 10 Rekening en verantwoording

1. Binnen drie maanden na afloop van het kalenderjaar legt elke stichting aan de raad rekening en verantwoording af over de besteding van de in artikel 5 bedoelde bijdrage, onder overlegging van een financieel verslag.

2. Het verslag vermeldt in elk geval:

a. het bedrag dat in het voorafgaande kalenderjaar aan vergoeding is ontvangen;

b. het bedrag van de uitgaven ten laste van de bijdrage over het voorafgaande kalenderjaar;

c. ten behoeve van welke uitgaven de vergoeding is besteed en;

d. het saldo van de inkomsten en uitgaven per 1 januari van het voorafgaande kalenderjaar.

3. Bij het verslag wordt gevoegd:

a. een verklaring van de stichting over de juistheid van de overgelegde gegevens. Deze verklaring wordt mede ondertekend door de fractievoorzitter en zo mogelijk een fractielid, en;

b. afschriften van facturen en betalingsbewijzen.

4. De raad stelt na controle van het financieel verslag de hoogte vast van:

a. de financiële bijdrage;

b. de wijziging van de reserve, en

c. de resterende reserve.

5. De stukken bedoeld in lid 2 en 3 worden door de raad openbaar ter inzage gelegd.

6. In afwijking van het eerste lid wordt door de stichtingen waaraan fracties gelieerd zijn die na verkiezingen of tussentijds als zodanig ophouden te bestaan rekening en verantwoording afgelegd binnen 3 maanden na de verkiezingsdatum respectievelijk de datum van beëindiging van de activiteiten.

II Inwerkingtreding en overgangsrecht

1. *Deze verordening treedt in werking op 24 maart 2022*

2.. Overgangsrecht

De verordening op de ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018 zoals deze luidde op de dag voor 24 maart 2022 blijft van toepassing ten aanzien van de op basis van die verordening verleende financiële bijdragen en de verantwoording, controle, vaststelling en afrekening van die financiële bijdragen.

Aldus vastgesteld in de raadsvergadering van 24 november 2021

De griffier,

De voorzitter,

Eerste wijziging van de Verordening ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	24 november 2021
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Presidium

Resultaat van bespreking:

Aan de gemeenteraad, 10 november 2021

Het Presidium heeft dit voorstel besproken in haar vergadering van 10 november 2021 en adviseert het voorstel direct op de agenda van de besluitvormende vergadering te plaatsen.

De griffier, De voorzitter,

J. Kersten A. Marcouch

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer **621209**

ONDERWERP: Eerste wijziging van de Verordening ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018

Voorstel

Over te gaan tot het vaststellen van de verordening tot eerste wijziging van de Verordening ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018

Inleiding

Uit uitspraken van zowel de bestuursrechter als de kantonrechter is gebleken dat de regels van de Verordening ambtelijke bijstand en fractieondersteuning niet goed werken in situaties waarin er sprake is van onjuiste omgang met gemeenschapsgeld. Terugvorderingsacties die in dit verband zijn ingezet, zijn bij de rechter gestrand.

Beoogd effect

De bedoeling van dit besluit is om de problemen die zich voordoen op het vlak van terugvordering van ten onrechte genoten of voor een ander doel uitgegeven middelen voor fractieondersteuning te beperken. Het voorstel is om deze nieuwe regeling in werking te laten treden met ingang van de bestuursperiode 2022-2026. Dat wil zeggen dat de verordening in werking zal treden op 24 maart 2022.
Van de gelegenheid is gebruikt om een aantal termen en werkwijzen te actualiseren. Deze aanpassingen zijn niet van inhoudelijke aard.

Argumenten

De huidige verordening voorzag in het subsidiëren van fracties. Fracties zijn geen rechtspersoon. Dat heeft de rechter bepaald. En dus kunnen zij geen subsidie ontvangen. En waar niets ontvangen kan worden, kan er ook niet teruggevorderd worden.
Dit vraagt om een andere inrichting van de subsidieverstrekking. Dit kan door de subsidie te verstrekken aan stichtingen die gelieerd zijn aan de fracties. Stichtingen bezitten rechtspersoonlijkheid en kunnen dus wel subsidie ontvangen en er kan subsidie van een stichting worden teruggevorderd.
In Arnhem heeft het grootste deel van de fracties die vertegenwoordigd zijn in de gemeenteraad de financiële activiteiten ondergebracht in een stichting. Deze fracties worden door deze nieuwe regeling dus niet tot extra handelingen verplicht; zij hoeven geen nieuwe stichting in het leven te roepen. Fracties waarvoor dit niet geldt, dienen daartoe wel over te gaan. Willen zij subsidie ontvangen, dan moeten ze een stichting oprichten. In dit verband dient het in het leven roepen van een stichting beschouwd te worden als

Arnhem GEMEENTE

een verplichting die wordt opgelegd in het kader van de subsidieverlening (conform afdeling 4.2.4. van de Algemene wet bestuursrecht).
Een fractie die deze verplichting niet na wil komen staat daar in vrij. Het heeft wel als gevolg dat zij daarmee ook de aanspraak op de financiële middelen op geeft.

De herinrichting van de subsidieverstrekking geeft nog geen antwoord op de vraag of individuele fractieleden aangesproken kunnen worden op onregelmatig gebruik van fractieondersteuning. Om dat mogelijk te maken is overwogen aan de verordening een bepaling toe te voegen die luidt dat ook teruggevorderd kan worden van individuele fractieleden voor zover zij zich niet aan de regels houden. Het is echter uitermate onzeker of een dergelijke bepaling juridisch houdbaar is. Dat wil zeggen, of het een voldoende rechtsgrond biedt om ten onrechte verstrekte subsidies terug te vorderen van individuele raadsleden. Een directe rechtsverhouding tussen de gemeente als subsidieverstrekker en het individuele lid van een raadsfractie is niet evident en biedt geen of althans onvoldoende waarborg voor een succesvolle terugvordering. U wordt geadviseerd dit onzekere juridische pad niet te volgen.
Wat hierin ook een rol speelt is de bijzondere verantwoordelijkheid van de fracties zelf, in het bijzonder van de fractiebesturen, om hun financiële huishouding zodanig in te richten, dat er sprake is van verhaalsmogelijkheid op een individueel lid van de fractie. Er wordt met dit voorstel dus niet beoogd om de fracties 'op te dragen' om de statuten van hun stichtingen te voorzien van afdoende bepalingen in dit verband. Voor zover van een dergelijke verplichting überhaupt al sprake zou kunnen zijn.

Kanttekeningen

Dit voorstel beoogt de eventuele terugvorderingsperikelen te minimaliseren. Of daarmee alle mogelijke vraagstukken die zich op dit punt voor kunnen doen worden bestreken kan niet met volledige zekerheid gesteld worden. De relatie stichting - fractie - fractielid wordt beheerst door zowel het publiek - als het privaatrecht. Welke wegen hierin bewandeld kunnen, moeten en mogen worden, blijft mede bepaald door het standpunt van de verschillende rechterlijke instanties.

Financiën

Dit voorstel heeft geen financiële consequenties.

Uitvoering

Uitvoering van de verordening ligt in handen van de griffie.
Fracties - die daartoe nog niet overgingen - dienen met ingang van de nieuwe bestuursperiode een stichting in het leven te roepen.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- geconsolideerde tekst verordening met ingang van 24 maart 2022

Ter inzage stukken voor gemeenteraad

n.v.t.

Besluit van	24 november 2021
Zaaknummer	621209

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van de Presidium van 10 november 2021;

gelet op de artikelen 33 en 147 van de Gemeentewet;

besluit:

Vast te stellen de navolgende verordening tot

Eerste wijziging van de Verordening op de ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018

I. Wijzigingen

A. Vernummering

De artikelen 1 tot en met 11 worden vernummerd tot artikel 2 tot en met 12.

B. Er wordt een nieuw artikel 1 ingevoegd:

Artikel 1 Begripsomschrijvingen

In deze verordening wordt verstaan onder:

a. fractie: fractie zoals bedoeld in artikel 15 van het Reglement van Orde voor de Politieke Avond van de gemeente Arnhem 2018

b. stichting: een rechtspersoon als bedoeld in Titel 6 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, opgericht ter ondersteuning van de fractie . Deze stichting dient in ieder geval ten doel te hebben het ondersteunen van de fractie om de kaderstellende en controlerende rol van de fractie te versterken en voor de invulling van de volksvertegenwoordigende rol door de fractie.

c. financiële bijdrage: de subsidie waarop een stichting ten behoeve van de fractieondersteuning jaarlijks aanspraak kan maken ingevolge artikel 5 van deze verordening.

d. fractieondersteuning: ondersteuning ten behoeve van de uitvoering van werkzaamheden van de fractie in de gemeenteraad

C. Artikel 5 komt te luiden:

Artikel 5 Financiële bijdragen

1. De stichtingen ontvangen jaarlijks van gemeentewege een financiële bijdrage voor de fractieondersteuning, vast te stellen door de gemeenteraad.

2. De in het eerste lid bedoelde bijdrage bestaat uit:

a. een vast bedrag ad € 11.000, - ten behoeve van elke fractie;

b. een bedrag van € 2.000, - voor iedere raadszetel die een fractie boven het aantal van één heeft;

3. De maximale bijdrage bedraagt € 23.000, -

4. De bijdrage wordt berekend naar het aantal leden dat elke fractie in de raad in het betreffende kalenderjaar telt, niet vervulde plaatsen daarbij inbegrepen.

5. Indien een stichting niet voldoet aan de in artikel 10, lid 1, verplichte verantwoording en verslaglegging over het vorige jaar, kan de raad besluiten een voorschot geheel of gedeeltelijk niet te verstrekken, dan wel geheel of gedeeltelijk terug te vorderen.

6. De raad kan de in het tweede en derde lid vermelde bedragen per 1 januari van elk kalenderjaar indexeren.

7. Bij afsplitsing van één of meerdere leden van een fractie worden de hieruit voortvloeiende meeruitgaven voor 50% ten laste gebracht van de bestemmingsreserve Fractieondersteuning en voor 25% ten laste van zowel de afgesplitste als de oorspronkelijke fractie. Indien een afsplitsing tot stand komt in de loop van een kalenderjaar, dan wordt de bijdrage verminderd naar rato van het aantal maanden dat verstreken is in dat jaar. Als datum van ingang geldt de eerste dag van de maand na de maand waarin het besluit tot afsplitsen in werking is getreden.

9. Indien meerdere fracties als één fractie gaan optreden, wordt, nadat de voorzitter van de raad ter zake op de hoogte is gebracht, de financiele bijdrage met ingang van het volgende kalenderjaar aangepast.

10. Titel 4.2 van de Algemene wet bestuursrecht is van toepassing op de financiële bijdrage die de stichting ontvangt.

D. Artikel 6, lid 1 en lid 2 komen te luiden:

Artikel 6 Bestedingsdoeleinden

1. Stichtingen besteden de bijdrage om de kaderstellende en controlerende rol van de fractie te versterken en voor de invulling van de volksvertegenwoordigende rol door de fractie.

2. De stichtingen kunnen fractievolgers, die geen raadslid zijn, noch in dienst zijn van de gemeente Arnhem, voor het bijwonen van een vergadering van een raadskamer een vergoeding toekennen. De hiermee gepaard gaande kosten zijn begrepen in de bijdrage die de stichtingen op grond van artikel 5 van deze verordening ontvangen.

E. Artikel 7 komt te luiden:

Artikel 7 Verstrekking voorschotten

1. De bijdrage voor fractieondersteuning wordt, voor 31 januari van een kalenderjaar, als voorschot op dat kalenderjaar verstrekt op een op naam van de stichting gestelde bankrekening.

2. In een jaar waarin verkiezingen plaatsvinden wordt het voorschot verstrekt voor de maanden tot en met de maand waarin de verkiezingen plaatsvinden. In de maand, volgende op de maand waarin de eerste vergadering van de nieuw gekozen raad plaatsvindt, wordt het voorschot verstrekt voor de overige maanden van dat jaar.

F. Artikel 8 komt te luiden:

Artikel 8 Reservering

1. De stichting kan een deel van de bijdrage als bedoeld in artikel 5 over een jaar reserveren voor besteding in een volgend jaar. Hiervan wordt in het verslag als bedoeld in artikel 10 melding gemaakt.

2. Bijdragen die op de datum van de raadsverkiezingen nog niet zijn besteed worden binnen drie maanden na deze datum door de stichting aan de gemeente terugbetaald.

3. Bij afsplitsing van één of meerdere leden van een fractie blijven de nog niet bestede gelden bij de oorspronkelijke stichting van de fractie.

G. Artikel 10 komt te luiden:

Artikel 10 Rekening en verantwoording

1. Binnen drie maanden na afloop van het kalenderjaar legt elke stichting aan de raad rekening en verantwoording af over de besteding van de in artikel 5 bedoelde bijdrage, onder overlegging van een financieel verslag.

2. Het verslag vermeldt in elk geval:

a. het bedrag dat in het voorafgaande kalenderjaar aan vergoeding is ontvangen;

b. het bedrag van de uitgaven ten laste van de bijdrage over het voorafgaande kalenderjaar;

c. ten behoeve van welke uitgaven de vergoeding is besteed en;

d. het saldo van de inkomsten en uitgaven per 1 januari van het voorafgaande kalenderjaar.

3. Bij het verslag wordt gevoegd:

a. een verklaring van de stichting over de juistheid van de overgelegde gegevens. Deze verklaring wordt mede ondertekend door de fractievoorzitter en zo mogelijk een fractielid, en;

b. afschriften van facturen en betalingsbewijzen.

4. De raad stelt na controle van het financieel verslag de hoogte vast van:

a. de financiële bijdrage;

b. de wijziging van de reserve, en

c. de resterende reserve.

5. De stukken bedoeld in lid 2 en 3 worden door de raad openbaar ter inzage gelegd.

6. In afwijking van het eerste lid wordt door de stichtingen waaraan fracties gelieerd zijn die na verkiezingen of tussentijds als zodanig ophouden te bestaan rekening en verantwoording afgelegd binnen 3 maanden na de verkiezingsdatum respectievelijk de datum van beëindiging van de activiteiten.

II Inwerkingtreding en overgangsrecht

1. *Deze verordening treedt in werking op 24 maart 2022*

2.. Overgangsrecht

De verordening op de ambtelijke bijstand en fractieondersteuning 2018 zoals deze luidde op de dag voor 24 maart 2022 blijft van toepassing ten aanzien van de op basis van die verordening verleende financiële bijdragen en de verantwoording, controle, vaststelling en afrekening van die financiële bijdragen.

Aldus vastgesteld in de raadsvergadering van 24 november 2021

De griffier, De voorzitter,

Politieke Avond

Dossiernummer	2927
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	24 november 2021
Agendapunt	4.1
Omschrijving	Vaststellen: Verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley

Geagendeerd	Vergaderdatum
Politieke Avond	6 oktober 2021
Politieke Avond	20 oktober 2021
Politieke Avond	**24 november 2021**

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	24 november 2021
Zaaknummer	588546

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 20 juli 2021,

gelet op art. 147 tweede lid Gemeentewet

besluit:

1. De concept verstedelijkingsstrategie Groene metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley (deel 1 het verstedelijkingsconcept) vast te stellen.
2. Het college te verzoeken om eventuele moties en amendementen op het verstedelijkingsconcept mee te nemen in de uitwerking van de definitieve verstedelijkingsstrategie welke als basis dient voor het verstedelijkingsakkoord Groene metropool te sluiten met de bestuurlijke partners.

De griffier,

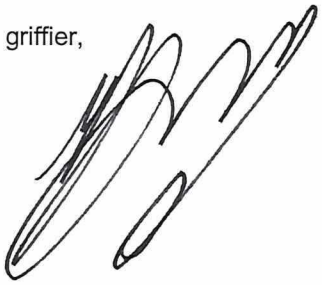

De voorzitter,

Verstedelijkingsstrategie Groen Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	20 oktober 2021
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	C. Bouwkamp

.

Aan de gemeenteraad, 6 oktober 2021

Aanwezig:
de raadsleden/fractievolgers: Kraaijenbrink (Arnhem Centraal), Eppich (VVD), Venhoek (D66), Gemici (GroenLinks), Bouma (PvdA), De Groot (Partij voor de Dieren), Zijlstra(ChristenUnie) en Groot (CDA). De fracties van de AOP, DENK/VA, PPV en SP waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
Er waren geen insprekers dus de raadskamer begint meteen met de Meningsvorming.
De wethouder biedt aan om informatief/technische bijeenkomst(en) te organiseren om de raad mee te nemen in het proces. Als voorbeeld gaf zij aan om een bijeenkomst te organiseren over de ontwikkelingen bij/van Spoorzone Oost. (Waar loop je tegen aan maar ook welke kansen kun je creëren met de bouwstenen uit de Verstedelijkingsstrategie.)

Motie
Het CDA overweegt een motie in te dienen om het gezamenlijk optrekken richting Europa als Groene Metropool Arnhem Nijmegen en Foodvalley te stimuleren.

Conclusie
De voorzitter concludeert namens de raadskamer dat de meningsvormende fase is afgerond en het voorstel kan worden doorgeleid naar de besluitvorming.

De raadsadviseur, De voorzitter,

E.J.S. Dirksen M.P. Simonis

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Vaststellen: Verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley
Motie van	Jan Hutten - CDA Nicky Eppich - VVD Maarten Venhoek - D66
Titel van de motie	Groene metropoolregio met Europese ambities
Nummer Zaaknummer	**21M206** 588546

We weten dat:

- Met de Verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley het de ambitie is om uit te groeien tot een regio van internationale betekenis.
- De Groene Metropoolregio Nederland ontsluit naar Centraal- en Oost-Europa en vice versa.
- Met de verdere internationalisering van economie en maatschappij het belang van goede verbindingen naar het Europese achterland (Berlijn, Frankfurt) alleen maar toeneemt.
- Dwars door deze regio twee belangrijke Europese goederencorridors lopen waarvan één
  door de gemeente Arnhem.
- Arnhem en de omliggende regio profiteert van onze gunstige ligging aan deze corridors, omdat dit het voor bedrijven aantrekkelijk maakt zich hier te vestigen.
- De ligging aan de Europese hoofdtransportassen (A1, A12, A15, A73, Betuweroute, Waal en Rijn) nog meer kansen biedt op het gebied van hoogwaardige logistiek en maakindustrie.
- Het beoogd effect van de strategie is om op basis van een gezamenlijke verstedelijkingsstrategie langjarige afspraken tussen Rijk en Provincie te maken die bijdragen aan de ontwikkeling van Arnhem en de omliggende regio.

We vinden dat:

- de Verstedelijkingsstrategie moet worden gebruikt om een Groene Metropool van internationale betekenis te bouwen.
- Een belangrijk doel van de strategie is om dé circulaire topregio van Europa te worden.
- Deze strategie kansen biedt nationale en internationale verbindingen (weg en spoor), campusontwikkeling, logistieke hotspots en energieclusters te versterken, met meerwaarde voor Arnhem en de bewoners.

- Een investeringsagenda nodig is om de strategie te kunnen uitvoeren en dat hiervoor zoveel mogelijk overheden en bedrijven betrokken moeten worden.
- Met de strategie nadrukkelijker Europese samenwerking en bijbehorende middelen gezocht kunnen worden, gezien de ambities en ligging van onze Groene Metropoolregio.

Hiermee verzoeken wij het college:

- In de samenwerking binnen de Groene Metropool Arnhem Nijmegen en Foodvalley, grotere ambities op het gebied van Europese samenwerking en middelen na te streven en hierbij actief de afdeling Public Affairs van de Groene Metropool in te zetten, passend bij de internationale ambities van de Verstedelijkingsstrategie.

En gaan over tot de orde van de dag.

- Jan Hutten - CDA
- Nicky Eppich - VVD
- Maarten Venhoek - D66

AANGENOMEN

Voor 32 *Motie "Groene metropoolregio met Europese ambities" (21M206)*

Tegen 6

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 588546

Onderwerp: Verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley

Voorstel

1. De concept verstedelijkingsstrategie Groene metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley (deel 1 het verstedelijkingsconcept) vast te stellen.
2. Het college te verzoeken om eventuele moties en amendementen op het verstedelijkingsconcept mee te nemen in de uitwerking van de definitieve verstedelijkingsstrategie welke als basis dient voor het verstedelijkingsakkoord Groene metropool te sluiten met de bestuurlijke partners.

Inleiding

Arnhem is een stad met veel kwaliteiten. Kwaliteiten waar we trots op zijn en die we willen koesteren. Maar als stad staan we ook voor grote uitdagingen. De grote woningbouwopgave waar we aan werken. Het zorgdragen voor een gezonde stad met voldoende werkgelegenheid. De inspanning om samen de stad klimaatadaptief in te richten. Het stimuleren van onze duurzame economie. En op welke manier we Arnhem goed bereikbaar houden. In het voorontwerp-omgevingsvisie Arnhem 2040 wordt geschetst op welke wijze deze grote opgaven in balans met elkaar kunnen aangepakt worden.

Als Arnhem staan we niet alleen voor deze opgave en hebben we de samenwerking gezocht met het rijk (onder andere ministerie van BZK), de provincies Utrecht en Gelderland, waterschappen en 26 gemeenten in de verstedelijkingsstrategie Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley.

De verstedelijkingsstrategie Groene Metropool beschrijft voor de regio's Foodvalley en de metropoolregio Arnhem-Nijmegen op (middel)lange termijn welke voorwaarden en principes er zijn om te komen tot de gewenste balans tussen stedelijke ontwikkeling, economie, bereikbaarheid en de ontspannen leefkwaliteit in de Groene Metropoolregio. Vandaar ook de titel '*Meer landschap, meer stad*'.

In het najaar van 2020 hebben alle colleges in de regio's de Contourennotitie vastgesteld en de raden daarover geïnformeerd (conform raadsinformatiebrief 13 oktober 2020). Deze notitie beschreef de aanleiding, uitgangspunten en een eerste aanzet voor het ontwerpend onderzoek.

Met de voorliggende concept verstedelijkingstrategie worden de principes voor een Groene Metropoolregio ter besluitvorming voorgelegd. De strategie bestaat uit twee delen:

- deel 1: het verstedelijkingsconcept, waarin voor alle bouwstenen ontwerpprincipes zijn neergelegd. Dit deel wordt nu ter besluitvorming bij de raden en staten voorgelegd.

Gemeente Arnhem

- deel 2: gebiedsuitwerkingen en werkwijze, waarbij in acht gebieden (waaronder het sleutelgebied Arnhem-Oost) de ontwerpprincipes toegepast en vertaald worden naar gebiedsagenda's. Dit deel zal de komende periode verder uitgewerkt worden en wordt nu als "work in progress" ter kennisneming aangeboden.

Op basis van de besluitvorming in raden en staten over deel 1, het verstedelijkingsconcept en de verdere uitwerking van deel 2, zal een definitieve verstedelijkingsstrategie worden vastgesteld door de colleges. Over deze strategie zal de raad door het college in het najaar worden geinformeerd waarbij wordt aangegeven hoe eventuele aangenomen moties en amendementen een plek hebben gekregen.

De verstedelijkingsstrategie is de basis voor het verstedelijkingsakkoord tussen de bestuurlijke partners op landelijk, provinciaal en regionaal niveau. In dat akkoord staan de afspraken voor de langjarige samenwerking op basis van de uitgangspunten van de verstedelijkingsstrategie. Het is daarbij van belang dat alle raden tot besluitvorming komen over de concept verstedelijkingsstrategie voor november 2021 zodat deze besluiten kunnen worden meegenomen in het proces naar het verstedelijkingsakkoord.

Beoogd effect

De verstedelijkingsstrategie Groene metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley borgt een gemeenschappelijke visie op de balans tussen stedelijke ontwikkeling, economie, bereikbaarheid en de ontspannen leefkwaliteit in deze regio. Het beoogd effect is om op basis van een gezamenlijke verstedelijkingsstrategie langjarige afspraken tussen Rijk en regio te maken om deze (Arnhemse) opgaven in balans te kunnen ontwikkelen. Een investeringsagenda maakt onderdeel uit van deze verstedelijkingsafspraken.

Argumenten

1.1 De concept verstedelijkingsstrategie (deel 1) vormt de basis voor de lange termijn strategie

Met het vaststellen van het verstedelijkingsconcept (deel 1) worden de visie en de ontwerpprincipes uit de vier bouwstenen als uitgangspunt vastgesteld voor de lange termijn verstedelijkingsstrategie.

1.2 Verstedelijking kan alleen samen worden uitgevoerd met rijk en regio

We willen een aantrekkelijke leefomgeving creëren door de randvoorwaarden te stellen voor het faciliteren van de groei voor wonen en werken. Daarbij hoort het maken van integrale keuzes. De verstedelijkingsopgave overstijgt de gemeentegrenzen van Arnhem en vraagt om langjarige samenwerking met bestuurlijke partners, zowel ruimtelijk als financieel. Hiermee wordt de impact van deze ingrepen en ruimte voor noodzakelijke investeringen vergroot.

.

2.1 Het verstedelijkingsakkoord bekrachtigt de meerjarige strategische samenwerking

Met het ondertekenen van een verstedelijkingsakkoord weten wij ons verzekerd van steun en partnerschap in grote ruimtelijk keuzes, ingrepen en daarmee gepaard gaande investeringen. Vanzelfsprekend blijft uw raad over vervolgstappen nadrukkelijk geïnformeerd.

Kanttekeningen en risico's

2.1 Uitwerking van het verstedelijkingsconcept naar een definitieve verstedelijkingsstrategie en verstedelijkingsakkoord is college mandaat

Met het vaststellen van het raadsvoorstel verzoekt u het college om eventuele moties en amendementen van de raad mee te nemen in de definitieve verstedelijkingsstrategie en op basis daarvan het verstedelijkingsakkoord te sluiten met de bestuurlijke partners in rijk en regio. De raad heeft bij de verdere vertaling van afspraken naar ruimtelijke ordeningskeuzes en gebiedsontwikkelingen in Arnhem te allen tijde het mandaat bij de besluitvorming van het lokale omgevingsbeleid (zoals de Omgevingsvisie Arnhem 2040) en de kaderstelling van projecten. Hierdoor is de rol van de raad in gebiedsprocessen en projectuitwerkingen geborgd.

2.2 Formatieproces kan leiden tot verstedelijkingsakkoord in voorjaar 2022

Het demissionaire kabinet kan ertoe leiden dat het sluiten van een akkoord niet mogelijk zal zijn in het najaar van dit jaar. Het risico is daarom aanwezig dat sluiten van het akkoord kan verschuiven naar begin 2022. Omdat het akkoord dient als basis voor een langjarige samenwerking, leidt dit niet tot onoverkomelijke problemen. Wellicht biedt het juist extra kansen doordat opgaven in de gebiedsuitwerkingen door de extra tijd nog scherper geagendeerd kunnen worden.

Participatie

De provincie Gelderland heeft in de regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley een inwonerpeiling uitgevoerd in de vorm van het Kieskompas 'Ruimte voor uitdagingen - verstedelijking' (28 juni 2021). Dit geeft op hoofdlijnen inzicht hoe inwoners denken over de uitdagingen bij verstedelijking en hoe zij die prioriteren. Dergelijke uitkomsten kunnen bouwsteen zijn voor (het gesprek over) verdere gebiedsuitwerkingen en lokale toepassing.

Financiën

De verstedelijkingsstrategie vraagt om een langjarig commitment van de betrokken overheden. De kosten van het traject worden gedragen door alle deelnemende partners (bijdragen van de regio's, provincies en het Rijk). De gemeentelijke bijdrage vanaf 2022 aan de verstedelijkingsstrategie is verwerkt in de bijdrage voor de regionale opgave Groene Groei van de Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen, welke voorligt in de begrotingsbehandeling in het najaar.

De samenwerking na het akkoord zal leiden tot gebiedsgerichte en gezamenlijk afgewogen onderzoeken, investeringen en voorstellen voor ontwikkelingen bijvoorbeeld in de groene leefomgeving, mobiliteitsoplossingen en ontwikkellocaties voor woningbouw. Indien het budgetrecht van de raad van toepassing is, komen wij uiteraard voor besluitvorming bij uw raad terug.

Uitvoering

Met het opstellen en sluiten van het verstedelijkingsakkoord Groene metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley wordt uitvoering gegeven aan het besluit van de raad. Op basis van het akkoord wordt verder samengewerkt aan de uitvoering in lijn met de verstedelijkingsstrategie.

Communicatie

In het najaar van 2020 hebben alle colleges in de regio's de Contourennotitie vastgesteld en de raden daarover geïnformeerd (conform raadsinformatiebrief 13 oktober 2020). Deze notitie beschreef de aanleiding, uitgangspunten en een eerste aanzet voor het ontwerpend onderzoek.

Communicatie met de raden heeft in een webinar op 21 april 2021 in aanloop naar het BO Leefomgeving van 2021 plaatsgevonden. Het voorliggende verstedelijkingsstrategie Groene metropool deel 1, het concept, is u dit voorjaar aangeboden ter consultatie.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Verstedelijkingsstrategie Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen Foodvalley 2040 (concept, 30 juni 2021), bestaande uit:
    - Verstedelijkingsstrategie deel 1, het verstedelijkingsconcept.
    - Verstedelijkingsstrategie deel 2, gebiedsuitwerkingen en werkwijze.
- Onderzoek Kieskompas 'Ruimte voor uitdagingen - verstedelijking' (28 juni 2021)

RAADSVOORSTEL

Besluit van

Zaaknummer 588546

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 20 juli 2021,

gelet op art. 147 tweede lid Gemeentewet

besluit:

1. De concept verstedelijkingsstrategie Groene metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley (deel 1 het verstedelijkingsconcept) vast te stellen.
2. Het college te verzoeken om eventuele moties en amendementen op het verstedelijkingsconcept mee te nemen in de uitwerking van de definitieve verstedelijkingsstrategie welke als basis dient voor het verstedelijkingsakkoord Groene metropool te sluiten met de bestuurlijke partners.

De griffier, De voorzitter,

Gemeente Arnhem

concept

VERSTEDELIJKINGS-STRATEGIE

Meer landschap meer stad

Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley 2040

Meer landschap meer stad
Groene Metropool Arnhem Nijmegen Foodvalley 2040

Deze rapportage is het resultaat van een onderzoek naar een integrale verstedelijkingsstrategie voor de regio Arnhem Nijmegen Foodvalley, gericht op 2050. Dit onderzoek is verricht samen met Regio Arnhem-Nijmegen, Regio Foodvalley, Provincie Gelderland, Provincie Utrecht, het Ministerie van BZK, het Ministerie van EZ, het Ministerie van LNV en het Ministerie van IenW.

Voorwoord

Voor u ligt de concept verstedelijkingsstrategie van Arnhem-Nijmegen-Foodvalley. U ontvangt dit document in de vorm die het in de definitieve versie ook zal krijgen. Het stuk bestaat uit twee delen: deel 1 (vanaf p. 4) met de aanleiding, de beschrijving van het verstedelijkingsconcept en de ontwerpprincipes en deel 2 (vanaf p. 64) met de gebiedsuitwerkingen en een hoofdstuk over de werking van de strategie voor alle betrokkenen.

We vinden het belangrijk dat u dit stuk nu in zijn complete vorm krijgt en tegelijkertijd willen we benadrukken dat deel 2 nog niet klaar is. De gebiedsuitwerkingen en het hoofdstuk over de werking van de strategie worden de komende periode uitgewerkt.

Na de zomer start een volgende fase van de verstedelijkingsstrategie. Daarin spelen de gebiedsuitwerkingen en belangrijke rol. Door in te zoomen op de verschillende gebieden met hun eigen context en vraagstukken wordt getest of de principes werken en ook welke volgorde, fasering, aanvullend onderzoek, investeringen en rolverdeling nodig zijn.
Parallel daaraan loopt de consultatieronde in de 26 gemeenten en beide provincies nog even door. De uitkomsten van die uitwerking en de uitkomsten van de consultatieronde zijn voor zover dat kon meegenomen in het voorliggende verstedelijkingsconcept en gaan vervolgens mee in de definitieve strategie.

Dat is ook hoe we het met minister Ollongren afspraken in het BO Leefomgeving in mei: "Rijk en regio hanteren het verstedelijkingsconcept, met de doorontwikkeling van de polycentrische kernen (Arnhem, Nijmegen en Foodvalley) en de gebiedsuitwerkingen vanuit het groene landschappelijke raamwerk, als basis voor de verdere uitwerking van de verstedelijkingsstrategie en het verstedelijkingsakkoord".

Deze *concept verstedelijkingsstrategie* maakt een besluitvormingsronde langs colleges, raden en staten. We leggen dit stuk aan u voor met het doel om deel 1 (het verstedelijkingsconcept en de bouwstenen voor verstedelijking) vast te stellen en om instemming te vragen op de voorgestelde uitwerking van deel 2.
Kort gezegd: we vragen uw instemming op de inzet van het verstedelijkingsconcept als leidraad voor het vervolg.

Op basis van die instemming worden de gebiedsuitwerkingen opgewerkt tot volwaardige onderzoeksagenda's met uitgangspunten voor het verstedelijkingsakkoord en de investeringsagenda.

Als bestuurlijk kernteam hebben we er vertrouwen in dat dit stuk, opgesteld met collega's door alle overheidslagen heen een goede basis biedt voor het vervolg. Dat vervolg is niet alleen het hierboven geschetste traject richting verstedelijkingsakkoord en investeringsagenda, maar het is ook de start voor de samenwerking in deze integrale ruimtelijke uitwerking van de Groene Metropool in de periode tot 2040. Dit document is bedoeld als inspiratie voor die langjarige samenwerking met elkaar.

Veel leesplezier!

Het bestuurlijk kernteam verstedelijkingsstrategie
Arnhem-Nijmegen-Foodvalley

Rheden, 30 juni 2021

01

Inleiding

De Regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley spraken in het najaar van 2019 in de NOVI-propositie en daarna in de Omgevingsagenda Oost-Nederland hun ambitie uit om samen door te ontwikkelen tot een Groene Metropool van internationale betekenis. Als combinatie hebben de twee regio's alles in zich om topregio te zijn in Food, Health, Hightech en Energy en in het logische verlengde daarvan dé circulaire topregio van ons land en van Europa te worden met goede nationale en internationale verbindingen (weg en spoor), campusontwikkeling, logistieke hotspots en energieclusters. Een regio met een excellente leefomgeving waar het groen, gezond en schoon wonen en werken is nu en in de toekomst. Waar brede welvaart is voor iedereen.

WERKEN AAN DE GROENE METROPOOL

De regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley zien een forse groei op zich afkomen in de komende jaren: tot 2040 zijn er naar verwachting 100.000 extra woningen nodig in de regio en met die 100.000 woningen liggen er ook opgaven voor energie, klimaat, landschap, leefomgeving en mobiliteit.
De regio's hebben samen met het Rijk en de Provincies deze opgaven in de regio aangegrepen om de samenwerking te versterken binnen de regio, met de andere metropoolregio's in ons land en grensoverschrijdend met Duitsland. In het Bestuurlijk Overleg MIRT Oost-Nederland op 21 november 2019 hebben bestuurders van het Rijk en de provincie Gelderland afgesproken een verstedelijkingsstrategie voor de 'Groene Metropool' op te stellen vanuit één-overheidsgedachte. De verstedelijkingsstrategie is een integrale langetermijnstrategie (2025-2040) voor de fysieke leefomgeving met focus op de thema's wonen, werken en bereikbaarheid in relatie tot onderwerpen als energietransitie, landschap en de leefomgeving.

De meerwaarde van het samen opstellen van deze regionale verstedelijkingsstrategie is dat alle betrokkenen voelen dat dit dé kans is om samen een flinke stap te zetten in de ontwikkeling en positionering van de regio. Dat gaat over de bereikbaarheid en de verbondenheid van netwerken binnen en buiten de regio en het gaat over de kracht van de landschappen en de leefomgeving. In beide regio's wordt volop werkt aan economische thema's die raken aan grote transities, die relevant zijn voor de toekomst en die elkaar ook kunnen versterken. Door intensiever samen te werken kan er een regiobreed netwerk van campussen én productie in combinatie met een ligging aan twee belangrijke corridors ontstaan. De regio's gaan uit van hun eigen kracht, potenties en ambities en van daaruit kiezen ze een integrale benadering van de thema's in hun eigen deel van de Groene Metropool. En natuurlijk delen de regio's dat ze beide zoeken naar goede plekken voor wonen en werken die gezonde en groene groei van de regio mogelijk maken.

VERSTEDELIJKINGSSTRATEGIE

De verstedelijkingsstrategie beschrijft welke voorwaarden en principes er zijn om te komen tot nieuwe locaties voor wonen en werken. Er wordt globaal een beeld geschetst waar op de middellange (2030) en lange termijn (2040) de extra woon-en werklocaties voor de komende jaren een plek kunnen krijgen. De strategie is adaptief en geeft inzicht in welke keuzes nu en op een later moment genomen worden. Daarmee staat nog niet alles vast en is er voldoende flexibiliteit om veranderingen op te vangen. De strategie reikt ontwerpprincipes en levert handvatten voor verder uitwerking en samenwerking.

De eerste fase van de verstedelijkingsstrategie bestond uit het opstellen van een contourennotitie. De contourennotitie beschrijft de aanleiding en urgentie(s) voor de verstedelijkingsstrategie, de opgave die er ligt in de komende 20 tot 30 jaar en de reden om de strategie op te bouwen uit de bouwstenen leefomgeving, economie, mobiliteit en wonen. De contourennotitie beschrijft ook de context per bouwsteen en agendeert de uitgangspunten. Vervolgens is via verhaallijnen een eerste aanzet

Verstedelijkingsconcept
De ruimtelijke vertaling van de contourennotitie, het onderzoek naar de bouwstenen, de onderliggende cijfers en plannen hebben geleid tot een ruimtelijk raamwerk: het verstedelijkingsconcept.

Het verstedelijkingsconcept bestaat uit het perspectief voor de Groene Metropool en de ontwerpprincipes voor de bouwstenen leefomgeving, mobiliteit, economie en wonen. De keuzes waar nu precies gebouwd gaat worden en wat daarvoor nodig is, zijn in het verstedelijkingsconcept nog niet gemaakt. Het concept geeft wel nadrukkelijk richting voor de volgende stappen. "Dit is hoe het moet als we de Groene Metropool willen zijn."

We realiseren ons dat de generiek geformuleerde ontwerpprincipes in het verstedelijkingsconcept met elkaar kunnen botsen en ook dat het niet zal lukken om de hele bouwopgave voor elkaar te krijgen langs de lijn van de ontwerpprincipes. Om die reden maken we in vervolg op het verstedelijkingsconcept gebiedsuitwerkingen.

In de gebiedsuitwerkingen wordt voor de deelgebieden uitgewerkt waar ruimte is voor woningen en werklocaties en welke randvoorwaarden voor de leefomgeving, mobiliteit, economie en wonen daarvoor moeten worden ingevuld (keuzes en mogelijke oplossingen). De uitwerkingen maken zichtbaar in welke mate de lijn van de ontwerpprincipes gevolgd kunnen worden, waar ontwerpprincipes met elkaar botsen, welke keuzes er mogelijk zijn, welke onderzoeken nog uitgevoerd moeten worden (om keuzes te kunnen maken) en welke randvoorwaarden ingevuld moeten worden om in deze gebieden daadwerkelijk te kunnen bouwen.

De uitwerking vindt plaats in twee stappen:
1. de fase waarin een onderzoeksagenda per gebied wordt opgesteld (wat zijn de belangrijkste vraagstukken en ambities die we in dit gebied beet pakken en waar zien we dat bouwstenen en ontwerpprincipes met elkaar botsen. De uitkomsten van dit eerste deel zijn input voor het verstedelijkingsakkoord en voor de regionale investeringsagenda.
2. De fase waarin de echte verdieping op de gebiedsuitwerking plaats vindt en waarvan het resultaat ook de keus voor locaties, volgordelijkheid en randvoorwaarden laat zien.

De integraal uit te werken gebieden zijn:
- De sleutelgebieden Arnhem-Oost, Foodvalley-Zuid, Nijmegen-West
- De gebiedsuitwerkingen van Foodvalley-Noord, Liemers, Middengebied Arnhem-Nijmegen, Rijk van Nijmegen en de Veluwe.

De resultaten van deze uitwerkingen vertalen we – in het najaar van 2021 - in een strategie: de verstedelijkingsstrategie. Dit is het verder uitgewerkte verstedelijkingsconcept waarin we laten zien waar op de korte (2025), middellange (2030) en lange termijn (2040) de extra woon- en werklocaties voor de komende jaren in dit gebied een plek kunnen krijgen. De strategie geeft aan wat de randvoorwaarden zijn, hoe de fasering, volgordelijkheid en rolverdeling is, welke aanvullende onderzoeken en investeringen nodig zijn en hoe gewerkt gaat worden met de strategie. Hierover wordt eind 2021 een verstedelijkingsakkoord gesloten.

gegeven voor het onderzoek naar locaties voor wonen en werken en drie mogelijke ruimtelijke toekomstvarianten (scenario's). Die scenario's zijn getest in het dasboard voor verstedelijking. De contourennotitie in combinatie met de toekomstvarianten en de dashboarduitkomsten hebben de onderzoeksagenda voor het ontwerpend onderzoek en de bouwstenen bepaald.

In de tweede fase lag de focus op ontwerpend onderzoek, met als resultaat het verstedelijkingsconcept. In een intensieve samenwerking tussen de twee regio's, de 26 gemeenten, het Rijk, de provincies Gelderland en Utrecht, de waterschappen, vertegenwoordigers van de campussen en de Economic Boards is ontwerpend onderzoek uitgevoerd. De vier bouwstenen zijn verder uitgewerkt en er is een grondige analyse gemaakt van prognoses voor wonen en werken. Ook voor mobiliteit zijn prognoses onderzocht en is gekeken welke groei er ontstaat in het aantal verplaatsingen en wat de effecten daarvan zijn op het netwerk. Het ontwerpend onderzoek laat zien wat de groei in al zijn facetten met de regio doet en hoe keuzes voor verstedelijking die groei kunnen begeleiden.

Het proces ziet er als volgt uit:

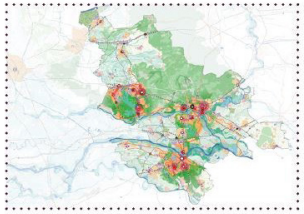

Verstedelijkingsconcept
geeft richting aan de gebiedsuitwerkingen (niet: waar precies gebouwd moet worden en wat daarvoor nodig is)

Gebiedsuitwerkingen
uitwerking van waar gebouwd moet worden en welke randvoorwaarden vanuit de bouwstenen

Sleutelgebieden
- Arnhem-Oost
- Foodvalley-Zuid
- Nijmegen-West

Foodvalley-Noord
Liemers
Middengebied Arnhem Nijmegen
Rijk van Nijmegen
Veluwe

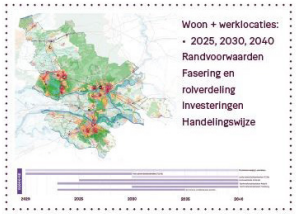

Verstedelijkingsstrategie

Gebiedsprocessen / projectuitwerkingen
uiteindelijke gefaseerde en adaptieve keuzes

Documenten	Verstedelijkingsconcept >	Gebiedsuitwerkingen >	Verstedelijkingsstrategie en -akkoord >	Projectuitwerkingen
Afspraken over	Ontwerpprincipes Verhaallijnen Concept Gelaagdheid en netwerk Onderzoeks- en investeringsagenda	Uitvoerings- en investeringsagenda bij de verstedelijkingsstrategie	Verstedelijkingsstrategie concept fasering randvoorwaarden onderzoeksvragen Verstedelijkingsakkoord - verankering afspraken over: rolverdeling financiering werkwijze	Stedenbouwkundige plannen, omgevingsplannen Uitgifteafspraken, grondaankopen, vaststellen programma's, etc.

WIE HEEFT WELKE ROL?

De verstedelijkingsstrategie wordt opgesteld vanuit de intentie dat alle regiopartners en het Rijk met elkaar van mening zijn dat dit de manier is waarop de Groene Metropool tot duurzame groei kan komen. Hier zit de toegevoegde waarde van onze samenwerking: met elkaar werken we aan vraagstukken zoals woningbouw, economie en mobiliteit die kun je niet alleen doen. Dat moet je vanwege de impact die de opgaven hebben, (boven)regionaal doen. Dat past ook in de werkwijze van de NOVI: eerst de regionale verstedelijkingsstrategieën opstellen als stap op weg naar het Stedelijk Netwerk Nederland.
Het verstedelijkingsconcept beschrijft de generieke aanpak voor de regio. De uitwerking daarvan op gebiedsniveau begint in de gebiedsuitwerkingen, maar vooral ook in de jaren hierna. Om breed draagvlak te krijgen worden ook de andere samenwerkingspartners en maatschappelijke partners in het veld meegenomen in de strategie, zoals de waterschappen, de woningcorporaties, projectontwikkelaars, landschaps- en natuurorganisaties en Economic Boards. Aan het eind van 2021 wordt een verstedelijkingsakkoord gesloten waarin Rijk en regio werk-, onderzoeks- en investeringsafspraken met elkaar maken voor het uitvoeren van de verstedelijkingsstrategie.

Het is vervolgens aan de gemeenten en de provincies om deze uitgangspunten op te pakken en door te vertalen in het lokale omgevingsbeleid. Dat is waar de rol van de raden en staten ligt: beoordelen waar binnen deze regionale ambitie de eigen ambitie en het eigen programma versterkt kunnen worden om dat vervolgens te om te zetten in lokaal en provinciaal omgevingsbeleid.
De opzet van deze strategie sluit zoveel mogelijk aan op staand beleid in de regio en op de visies die tegelijkertijd met deze verstedelijkingsstrategie ontwikkeld worden. Deze strategie helpt om in de komende twintig tot dertig jaar de keuzes te maken bij het aanwijzen van nieuwe, duurzame plekken voor wonen en werken in de groene en ontspannen metropool.
De uiteindelijke gefaseerde en adaptieve keuzes voor woon- en werklocaties vinden plaats binnen en tussen de gemeente(n) in de gebiedsprocessen/projectuitwerkingen waarbij de verstedelijkingstrategie en het verstedelijkingsakkoord als leidraad dienen.

CONSULTATIE OVER HET VERSTEDELIJKINGSCONCEPT

In de periode van april tot juli 2021 vindt een consultatieronde plaats langs de 26 gemeenteraden en de staten van de provincies Gelderland en Utrecht. Ter voorbereiding van de consultatie zijn alle raads- en statenleden uitgenodigd om een webinar bij te wonen waarin een toelichting is gegeven op het verstedelijkingsconcept en de totstandkoming daarvan. Het webinar is toegespitst op de specifieke regio's (Arnhem-Nijmegen en Foodvalley) en op de beide provincies. Vervolgens is in iedere raad (of raadscommissie) nog een korte presentatie gegeven. Aansluitend was er volop ruimte om vragen te stellen en met elkaar in discussie te gaan.

Vanuit de raden en staten is een aantal (algemene) opmerkingen gemaakt die in deze versie al zoveel mogelijk zijn verwerkt. Een ander deel van de opmerkingen wordt meegenomen in de gebiedsuitwerkingen en in het verstedelijkingsakkoord.

Wat zijn de belangrijkste punten die langs zijn gekomen?

- De regio staat voor een forse opgave als het gaan om het aantal te bouwen woningen en de behoefte aan werkgebieden: waar komen de cijfers vandaan? Wat is de onderbouwing daarbij?
- Het verstedelijkingsconcept is meer landschap en meer stad: hoe werkt dat dan? Zijn er goede voorbeelden in Nederland en daarbuiten waar de wisselwerking tussen landschap en stad versterkt is en waarvan het resultaat inspirerend voor ons is?
- Hoort groen meer de stad intrekken ook bij

''meer landschap''? En is er geen spanning tussen inbreiden en groen in de stad? Is meer groen en meer stad of dorp wel mogelijk want er komen nog meer opgaven zoals duurzame energie-opwek op gemeenten af.

- De ontwerpprincipes zullen in de praktijk met elkaar botsen. En het lukt niet om de hele bouwopgave voor elkaar te krijgen langs de lijn van de ontwerpprincipes. Voor de bouwsteen mobiliteit is bijvoorbeeld opgemerkt dat er ook aandacht moet zijn voor het wegennetwerk (ondanks de focus op OV en fiets).
- Door de vier bouwstenen en de ontwerpprincipes loopt als rode draad dat we moeten inbreiden en verdichten. Dat is een goed uitgangspunt. Maar betekent dat dan ook dat er helemaal geen uitbreiding plaats vindt? Dan kan bijna niet met de grote bouwopgave die er is. Maak inzichtelijk wat de (verwachte) verhoudingen zijn tussen in- en uitbreiden en tussen de verschillende woonmilieus. We willen veel in onze regio en de beschikbare ruimte is schaars. In dat kader is opgemerkt dat:
    - Er spanning zit op de ruimtevraag van enerzijds economie en anderzijds wonen: moeten we kiezen en zo ja: wat geven we dan prioriteit. Een aantal raden geeft aan dat wonen dan prioriteit moet krijgen.
    - Er een balans gevonden moet worden tussen ruimte voor economie en de recreatieve druk op de regio. Er ruimte moet zijn voor de transitie van de landbouw, aangevuld met de suggestie om natuur en landbouw gelijk op te laten gaan.
- De verstedelijkingstrategie is in feite een langjarige samenwerking die we met elkaar aangaan. Het is goed dat we dat op regionale schaal doen. Hou daarbij wel oog voor de rolverdeling: doe dat wat lokaal kan, ook echt lokaal en doe regionaal wat moet.
- De regionale aanpak wordt onderschreven, wel zijn er bij sommige gemeenten zorgen over 'substantieel hogere aantallen' dan eerder bekend was. Wat betekent dat? Komt er van bovenaf een contingent op onze gemeente af of kan het alleen als de Raad dat beslist?
- Als het gaat om de samenwerking willen raden en staten ook weten wat nu de regelknop is en ook wie aan die knop zit(ten).
- Als het gaat om burgerparticipatie is ervoor gekozen om het burgerpanel binnen de provincie Gelderland aangevuld met de drie Utrechtse gemeenten te bevragen op een aantal aspecten. De burgerparticipatie op gemeenteniveau vindt plaats bij het verder uitwerken van deze strategie in het lokale omgevingsbeleid. Dan is het voor inwoners beter mogelijk om de effecten van de verstedelijkingsstrategie op hun eigen omgeving te beoordelen.

LEESWIJZER

Het hoofdstuk over het perspectief 2040 beschrijft de uitgangspositie en ambitie van onze regio: waar staan we nu als groene metropool en waar willen we naar toe groeien? Daarna wordt de aanpak van het ontwerpend onderzoek en de daaruit volgende conclusies weergegeven.

Vervolgens worden de vier bouwstenen verder uitgewerkt. Per bouwsteen wordt de context geschetst en komen ambities en kansen aan de orde. Per bouwsteen geven ontwerpprincipes richting bij het maken van strategische keuzes.

Het hoofdstuk met de gebiedsuitwerkingen laat zien hoe het werken met de ontwerpprincipes uit kan pakken. In dit hoofdstuk wordt dieper ingezoomd op drie sleutelgebieden in de regio waar een grote opgave op stapel staat en waar de bouwstenen met elkaar concurreren. Naast de sleutelgebieden worden ook vijf gebieden onderzocht waar in de regio verschillende opgaven samenkomen. Dit hoofdstuk geeft een eerste indruk van hoe de principes werken en welke (noodzakelijke) afwegingen dat vraagt.

In het hoofdstuk 'werken met de verstedelijkingsstrategie' wordt beschreven hoe de verstedelijkingsstrategie een functie krijgt in de ruimtelijke samenwerking in de regio als het gaat om het gesprek over plannen, prioriteren, afhankelijkheden en financiën.

Inhoudsopgave

DEEL 1

00 Perspectief 2040 **14**
- Wat is de Groene Metropool? 14
- Even voorstellen: "De Groene Metropool, aangenaam!" 16
- Kansenkaart verstedelijking 18

01 Bouwstenen **26**
- Leefomgeving: meer landschap 28
- Mobiliteit: slim en schoon 36
- Economie: werk van de toekomst maken 48
- Wonen: meer stad en meer vitale kernen 56

DEEL 2

02 Meer landschap meer stad: gebiedsuitwerkingen **66**
- Arnhem-Oost 68
- Foodvalley-Zuid 72
- Nijmegen-West 76
- Foodvalley-Noord 80
- De Liemers 82
- Middengebied Arnhem-Nijmegen 84
- Rijk van Nijmegen 88
- Veluwe 90

03 Werken met de verstedelijkingsstrategie **92**
- Van verstedelijkingsconcept naar een strategie om langjarig samen te werken 92
- Wat moet de verstedelijkingsstrategie doen? 92
- Waar leggen we de afspraken vast? 93
- Rol van gebiedsuitwerkingen 93
- Hoe werkt het 'samen sturen'? 93
- Opgave in cijfers 94
- Monitoren en bijsturen 94
- Afwegen in gebiedsuitwerking 95

04 Bijlagen **98**
- Begrippen en definities 100

DE VERSTEDELIJKINGSSTRATEGIE IS EEN UITWERKING VAN DE NATIONALE OMGEVINGSVISIE

De NOVI is een uitwerking van de omgevingswet. In de omgevingswet staan twee doelen centraal: (a) het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit en daarnaast (2) het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke behoeften'. Deze doelstelling is vertaald in een omgevingsinclusieve benadering van de leefomgeving: ontwikkeling van de leefomgeving gaat (altijd) samen met versterking van te beschermen waarden als gezondheid, landschap, waterveiligheid, natuur, cultureel erfgoed, leefomgevingskwaliteit en milieukwaliteit. De drie afwegingsprincipes uit de NOVI hebben we meegenomen in het opstellen van de ontwerpprincipes van de verstedelijkingsstrategie: (1) de combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies, (2) kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal en (3) afwentelen wordt voorkomen.

In de NOVI is de regio Arnhem-Nijmegen-Foodvalley aangewezen als onderdeel van het Stedelijk Netwerk Nederland. De stedelijke regio's Amsterdam, Utrecht, Amersfoort, Zwolle, Arnhem/Nijmegen, Eindhoven, Breda, Rotterdam/Den Haag vormen de huidige kern van het Stedelijk Netwerk Nederland. In de Omgevingsagenda Oost-Nederland, een gebiedsagenda van de opgaven van de NOVI, is de afspraak gemaakt om een verstedelijkingsstrategie op te stellen voor Arnhem-Nijmegen-Foodvalley.

De belangrijkste uitgangspunten uit de NOVI voor de verstedelijkingsstrategie Arnhem- Nijmegen-Foodvalley zijn:

- Goede verbindingen tussen de stedelijke regio's zijn nodig om de kracht van het netwerk als geheel te benutten.
- Wonen en werken worden daarbij zoveel mogelijk in elkaars nabijheid ontwikkeld.
- De ontwikkeling vindt plaats zo veel mogelijk in bestaand stedelijk gebied, klimaatbestendig en natuurinclusief.
- Grote open ruimten tussen de steden houden hun groene karakter. Het aanbod en de kwaliteit van het groen in de stad worden versterkt en de aansluiting op het groene gebied buiten de stad wordt verbeterd.
- De verstedelijking wordt gekoppeld aan die van de ontwikkeling van de (OV-) infrastructuur.
- De ontwikkeling leidt tot behoud van het landelijk gebied en door het creëren van nabijheid draagt ze bij aan de efficiëntie van de Nederlandse economie en de duurzaamheid van de Nederlandse samenleving.
- Voor de Groene Metropool zijn de zoekgebieden voor twee van de grootschalige ontwikkellocaties al aangewezen in de NOVI: Nijmegen Kanaalzone en Nijmegen Stationsgebied.
- Voor Arnhem-Oost is gekozen voor een wijk-aanpak gericht op leefbaarheid en veiligheid (Woondeal regio Arnhem Nijmegen)

Gezonde, aantrekkelijke, identiteitsvolle steden
Het is essentieel dat onze steden gezond, aantrekkelijk, veilig en schoon zijn om in te wonen en te werken, dat er goede en betaalbare woningen beschikbaar zijn en dat woon- en werklocaties bereikbaar zijn. De relatief beperkte omvang van de Nederlandse steden kan daarbij een voordeel zijn. Het landelijk gebied en de natuur zijn nabij; arbeidsplaatsen en voorzieningen zijn voorhanden of op korte afstand te bereiken. Dit draagt bij aan de kwaliteit van leven in de breedste zin van het woord. Ook de aanwezigheid van groen en water in de stad is belangrijk voor de kwaliteit van het stedelijk leven en de aantrekkelijkheid van de stad. Het biedt mogelijkheden voor recreatie en gezond bewegen en helpt bij het opvangen van de gevolgen van klimaatverandering. En onroerend cultureel erfgoed zoals monumenten, stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen, speelt een belangrijke rol in de fysieke leefomgeving, zowel in stad als in regio. Erfgoed vormt een afspiegeling van de geschiedenis van Nederland en geeft daarmee duiding aan de identiteit van een gebied.

Over de landschappen in onze regio zegt de NOVI:

Veluwe, Heuvelrug en Rivierengebied
Het landschap de Veluwe, het Nationaal Park Hoge Veluwe en de Veluwezoom is het grootste laagland natuurgebied van Noordwest-Europa met bos, heide, zandvlakten, landgoederen en een unieke wildbeleving. Het gebied omvat twee

nationale parken en vier Natura 2000-gebieden. In dit landschap zijn veel bewijzen van historisch menselijke ingrepen zichtbaar en ook beleefbaar, zoals grafheuvels, celtic fields uit de tijd dat de Veluwe agrarisch gebied werd, de landgoederenzones en het gebouw van voormalig zendstation Radio Kootwijk.

De vrijetijdseconomie is in de afgelopen jaren flink gestegen; de Veluwe is belangrijk in het toeristische aanbod van heel Nederland. De ecologische, economische en ervaringswaarde van de Veluwe staan echter onder druk. Er ligt een opgave om de kernkwaliteiten van dit waardevolle gebied in balans met het toekomstbestendig gebruik te versterken en nieuwe kwaliteiten toe te voegen; ruimtelijke kwaliteit te realiseren door transformatie naar klimaatbestendige landschappen.

Nationaal Park de Utrechtse Heuvelrug dat gedeeltelijk in de Foodvalley ligt, wordt net als de andere nationale parken benoemd als waardevol landschap.

Ook het Rivierengebied wordt in de NOVI als waardevol landschap benoemd. In het rivierengebied ligt een grote en urgente waterveiligheidsopgave, die voortkomt uit de nieuwe normen voor waterveiligheid en door klimaatverandering toenemende rivierafvoeren. Deze opgave kan worden opgepakt door een combinatie van dijkversterking en rivierverruiming. De Rijksoverheid betrekt daar eveneens belangen bij van laagwater, waterkwaliteit, natuur, ecologie, scheepvaart en zoetwater en treft maatregelen die leiden tot een duurzaam functionerend rivierensysteem.

Woningbouw en landschap
Verstedelijking gaat om meer dan alleen woningbouw en infrastructuur. Het Rijk zet in op het binnenstedelijk bouwen van woningen, bedrijven en voorzieningen waar nodig; pas daarna is realisering aan de randen van verstedelijkt gebied aan de orde. In alle gevallen is het belangrijk dat dit gebeurt met oog voor ruimtelijke en landschappelijke kwaliteit. Buiten en binnen het bestaande stedelijk gebied. Er is behoefte om natuur en biodiversiteit dichter bij mensen te brengen en zo ook de klimaatopgave (hittestress en wateroverlast) tegen te gaan. Zo kunnen groen in de stad en met zorg ontworpen stadsranden bijdragen aan een gevarieerder en rijker woon-werkklimaat. Hierover worden nadere afspraken gemaakt in de verstedelijkingsstrategieën.

De woningbouwopgave en de bossenstrategie vormen gezamenlijk een kans. Door grootschalige herbebossing in de buurt van steden wordt CO_2 vastgelegd, de productie van duurzaam bouwmateriaal vergroot en krijgen burgers meer recreatiemogelijkheden, ruimte voor bewegen en betekenisvolle ontmoetingsruimte. Het Rijk onderzoekt wat de bijdrage van grootschalige bouw in hout kan zijn.

In de Nationale Omgevingsvisie wordt als één van de nationale belangen het ontwikkelen van een duurzame voedsel- en agroproductie genoemd. De opgave die daarbij geformuleerd is, is “Het mogelijk maken en realiseren van de transitie naar kringlooplandbouw.” De landbouw komt ook terug in de prioriteiten. De vierde prioriteit is de toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied. Er staat: “Natuurlijke systemen en landschap staan in bepaalde regio’s onder druk. Tegelijkertijd zijn er veel opgaven in het landelijk gebied zoals transitie van de landbouw, de energietransitie, klimaatadaptatie, natuurherstel, bodemdaling en verdergaande verstedelijking. Een toekomstbestendige ontwikkeling vraagt een verantwoorde herinrichting van het landelijk gebied en een verbetering van de milieukwaliteit.”

In de NOVI worden beleidskeuzes aangereikt waarvan we er een aantal hebben over genomen in de uitwerking van de bouwsteen Leefomgeving.

Perspectief 2040

De ligging van Arnhem-Nijmegen-Foodvalley is ideaal: midden in het Stedelijk Netwerk Nederland, goed verbonden (via weg en spoor) met goede nationale en internationale verbindingen. Tel daar bij op dat de regio bestaat uit sterke steden en vitale kernen in een aantrekkelijke groene leefomgeving. Dat zorgt ervoor dat dit een regio is waar mensen graag wonen en werken. De groei die eraan komt, moet ons helpen om de regio nog vitaler, groener en sterker te maken. We ontwikkelen ons door tot de Groene Metropool. Dat is onze inzet.

Nederland is een sterk verstedelijkt land. Een groot deel van de Nederlanders woont in steden of in de suburbane kernen daar omheen. Ook het Nederlandse platteland ligt grotendeels in de directe invloedssfeer van de steden en de inwoners maken volop gebruik van stedelijke voorzieningen. In de regio Arnhem-Nijmegen-Foodvalley is dat niet anders. Onze regio functioneert met zijn ligging en internationale bereikbaarheid als schakel tussen de mainports Rotterdam, Schiphol en Duitsland.

Met de verstedelijkingstrategie maken we de schaalsprong naar de Groene Metropool in het Stedelijk Netwerk Nederland met goede verbindingen met Utrecht, Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Amersfoort, Zwolle en Eindhoven. De ligging van de Groene Metropool met zijn sterke steden en vitale kernen in een aantrekkelijke groene leefomgeving zorgt ervoor dat dit een regio is waar mensen graag wonen en werken. Dat levert een grote en urgente woningbouwopgave op die onmiddellijk gekoppeld is aan opgaven voor bereikbaarheid en werkgelegenheid. Voor onze regio is de leefomgeving met het landschap en het sterke groenblauwe netwerk een belangrijk onderdeel van de leef- en vestigingskwaliteit. De opgave is dan ook om het versterken van het groenblauwe netwerk gelijk op te laten lopen met de urgente opgaven, zoals de vraag naar woningen en werkgelegenheid.

De vraag om meer woningen en werkgelegenheid grijpen we aan om de Groene Metropool duurzaam, circulair en klimaatbestendig te versterken. In deze regio wordt gewerkt aan de opgaven van de toekomst in Food, Health & Hightech en Energy. Het logische verlengde daarvan is dat het onze ambitie is om de circulaire topregio van ons land en van Europa te worden met campusontwikkeling, logistieke hotspots en energieclusters. Een regio waar de circulariteit zichtbaar is in alle facetten van de leefomgeving.

In het verstedelijkingsconcept combineren we het beste van twee werelden: we maken meer landschap én meer stad. Dat klinkt stedelijker dan het is: het is een keuze om te laten voelen dat we kiezen voor het versterken van de bestaande steden, regiokernen en dorpskernen. We koesteren de ontspannenheid en de kracht van het landschap, de kwaliteit en intimiteit van de kleinere kernen in de regio (waarin die kernen kunnen groeien naar eigen behoefte) en we combineren dat met dat wat de stedelijke regio's kenmerkt. Met hun hogere dichtheden, interactiemilieus en hoogwaardige economische activiteit zijn ze het vliegwiel van de Nederlandse economie. Een goede verbinding tussen stad, vitale suburbane kernen en platteland versterkt de concurrentiepositie en werkgelegenheid van de regio en draagt bij aan de agglomeratiekracht en innovatie.

Op de kaarten en in de strategie is de vormgeving van dat samenhangende vitale netwerk uitgewerkt (zie p. 16).

De inzet op het groene karakter past bij onze circulaire visie op de verstedelijkingsopgave: we willen groene groei realiseren en bestaande kwaliteiten versterken, zonder daarbij natuurlijke

en sociale hulpbronnen uit te putten. We zetten de verstedelijkingsopgave in om de transitieopgaven te versnellen. Eén van de sectoren waar veel verandering te zien zal zijn in de komende jaren is de landbouw. Er zit spanning op de relatie tussen verstedelijking en de landbouw. Dat heeft enerzijds te maken met de stikstofproblematiek en anderzijds met de ruimtevraag: verstedelijking vraagt ruimte en nieuwe vormen van landbouw vragen ook meer ruimte. De verstedelijking en de landbouw hebben zich dus tot elkaar te verhouden. We gaan daar in onze regio niet krampachtig mee om, maar we onderzoeken hoe we tot gebiedsgerichte oplossingen en inpassingen kunnen komen.

Wij zijn ervan overtuigd dat een kwalitatieve groei op meer draagvlak kan rekenen en juist daardoor ook voor een snelle groei kan zorgen. Hierbij is het doel om de groei van woningen en werklocaties zó vorm te geven dat het meerwaarde oplevert voor alle inwoners. Dat betekent dat we steeds integrale keuzes maken, moeten prioriteren en samenwerken door de schalen heen.
Bij het tot stand brengen van de groene, gezonde groei met zoveel mogelijk aspecten van brede welvaart, gaan we dan ook uit van de volgende richtinggevende keuzes en hoofopgaven:

- De woningbouwopgave inzetten om het karakter en de kwaliteit van de groene metropool (natuur, klimaat en gezondheid) te vergroten en daarmee onderscheidend te zijn ten opzichte van de andere metropoolregio's;
- De bouwopgave aangrijpen om de nieuwe en vernieuwde leefomgevingen (werken en wonen) energieneutraal en circulair te maken;
- Het versterken van (brede) welvaart door stimuleren van werkgelegenheid en een gezonde leefomgeving;
- Het behouden en versterken van de kwaliteit van de leefomgeving door onder andere te investeren in het landschap en het klimaatadaptief te ontwikkelen;
- Voor de bereikbaarheidsopgave zetten we in op het investeren in duurzame mobiliteit: slim en schoon, zodat de verstedelijking leidt tot een kwalitatief stedelijk mobiliteitsnetwerk. De bereikbaarheid is gewaarborgd.

EVEN VOORSTELLEN: "DE GROENE METROPOOL, AANGENAAM!"

In het midden van Nederland groeit een stedelijke ring van metropoolregio's. Met Arnhem- Nijmegen-Foodvalley als het nieuwste kroonjuweel op het hoogste niveau: een groene metropoolregio met directe relaties naar de Randstad (zoals TU Delft, AMS in Amsterdam), Utrecht (Utrecht Science Park) en Brainport Eindhoven. En met een groeiende grensoverschrijdende kracht naar het Ruhrgebied (Universität Duisburg-Essen), Düsseldorf (zoals Hochschule für Prävention und Gesundheitswissenschaft) en Mannheim (medische clusters Universität Mannheim).
We zijn een groene metropoolregio in het midden van vitale, internationale netwerken.

De regio Foodvalley is de topregio binnen ons land op het gebied van Agrifood. De regio Arnhem-Nijmegen is eind 2018 uitgeroepen tot beste circulaire regio van Nederland en won daarmee de titel Green Capital of Europe. Samen met Foodvalley kunnen we die naam nog meer eer aan doen: op het grotere schaalniveau vormen we de groene metropool waar een toenemende verstedelijkingsdruk voelbaar is.

We willen dé circulaire topregio worden in Europa. Een groene metropoolregio die zich kan meten met andere metropoolregio's in ons land. We onderscheiden ons op het gebied van circulariteit. Niet alleen met de economische topsectoren (Food, Health, Hightech en Energy), maar ook op alle facetten van de leefomgeving: stedenbouw, water, groen, klimaat, gezondheid, mobiliteit en sociale inclusie. We streven naar een gezonde, circulaire groei via het structureel opschalen en versnellen van experimenten op het gebied van onder andere landbouw, eiwit, energie en logistiek. Daarbij kiezen we voor innovaties met concrete resultaten, die breed toepasbaar zijn voor anderen.
Om dit te doen hebben we als metropoolregio al het nodige in huis. Onze universiteiten en hogescholen zijn topspelers op gebied van onderzoek en onderwijs, zoals Radboud Universiteit, Wageningen Universiteit en Research, Hogeschool Arnhem en Nijmegen, Van Hall Larenstein, Aeres Hogeschool, ArtEZ hogeschool voor de kunsten en de Christelijke Hogeschool Ede.
Met een groeiende onderlinge samenwerking staan deze kennisinstellingen in een breed netwerk van internationale bedrijven en aantrekkelijke campussen, zoals Novio Tech Campus Nijmegen, Industriepark Kleefse Waard Arnhem, Wageningen Campus en straks het World Food Centre in Ede. Ondersteund door van oudsher goede autoverbindingen en goede en snelle OV-verbindingen met Utrecht, de Zuidas en Schiphol, en een directe ICE verbinding naar Duisburg, Düsseldorf, Keulen en Frankfurt. En via Duisburg binnenkort snelle overstapmogelijkheden naar andere gebieden in noord-midden en zuid Duitsland die binnen maximaal 5 uur bereikbaar zijn vanuit onze regio. Met de stationsgebieden van Arnhem (ook ICE-halteplaats), Nijmegen en Ede-Wageningen als stedelijke knooppunten, gekoppeld aan prettige binnensteden en transformatiegebieden waarmee we de steden beter benutten.

Onze stedelijke kernen liggen in het landschap van rivieren en stuwwallen: ze zijn onze drager voor een aantrekkelijk internationaal vestigingsklimaat. De Rijn, Waal en IJssel zijn samen de 'kraan' van onze Nederlandse delta. Naast de grote nationale parken, zoals de Hoge Veluwe en Utrechtse Heuvelrug, realiseren we bijzondere groenblauwe projecten, zoals Veur-Lent Nijmegen, Stadsblokken Meinerswijk Arnhem, Park Lingezegen, Grebbelinie, Binnenveld en Rivierklimaatpark IJsselpoort. Gekoppeld aan het regionaal netwerk van wandel- en (snel)fietsroutes versterkt dit het groene karakter van onze metropoolregio.

Wij zijn een dynamische regio in transitie en we werken daarin nauw samen met een groot aantal partners.

Hieronder is een selectie weergegeven van lopende Rijk-regio samenwerkingstrajecten die cruciaal zijn voor het innovatieklimaat en daarmee voor de economische ontwikkeling van de regio:

- Integrale MIRT Agenda Stedelijk Netwerk Arnhem-Nijmegen
- IBP Vitaal Platteland
- Regio Deal Foodvalley
- Toekomstbeeld OV 2040
- Woondeal Arnhem-Nijmegen
- Ontwerpstudie Regio van de Toekomst
- Programma Erfgoed Deal
- Logistiek knooppunt Afslag 38
- Het Hoogwaterbeschermingsprogramma

Lopende MIRT-projecten:

- Sterke regio's: CAT Agrofood Wageningen
- MIRT verkenning A1/A30, Rijnbrug
- PHS station Ede Wageningen
- Verbetering spoorlijn Utrecht-Arnhem-Duitse grens
- SUN corridor (PHS Schiphol-Utrecht-Arnhem-Nijmegen
- ICE lobby en afspraken hierover bestuurlijk overleg MIRT Dec 2018
- PHS-maatregelen Nijmegen CS
- Goederencorridor Oost, knoop Nijmegen
- MIRT-verkenning A50 Eindhoven-Nijmegen.
- Heyendaal en Energy (Connektr op Industriepark Kleefse Waard, Arnhems Buiten)

ARNHEM-NIJMEGEN-FOODVALLEY

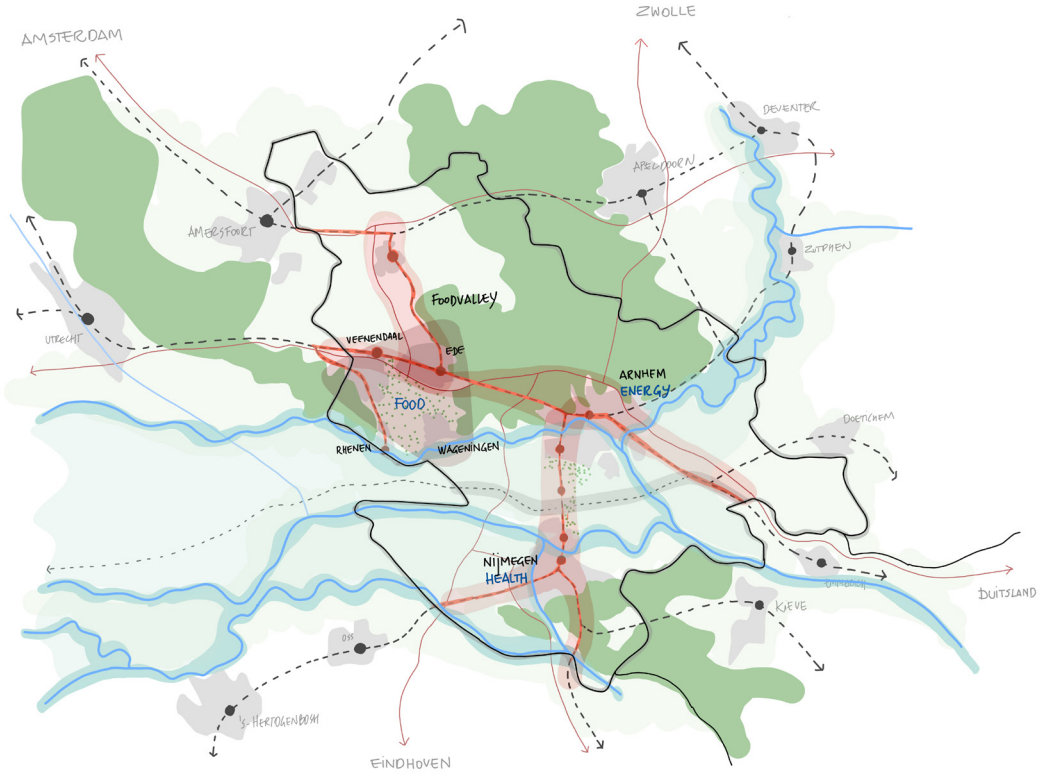

KANSENKAART VERSTEDELIJKING

De polycentrische ontwikkeling van de Groene Metropool met kansen voor de leefomgeving, mobiliteit, economie en wonen.

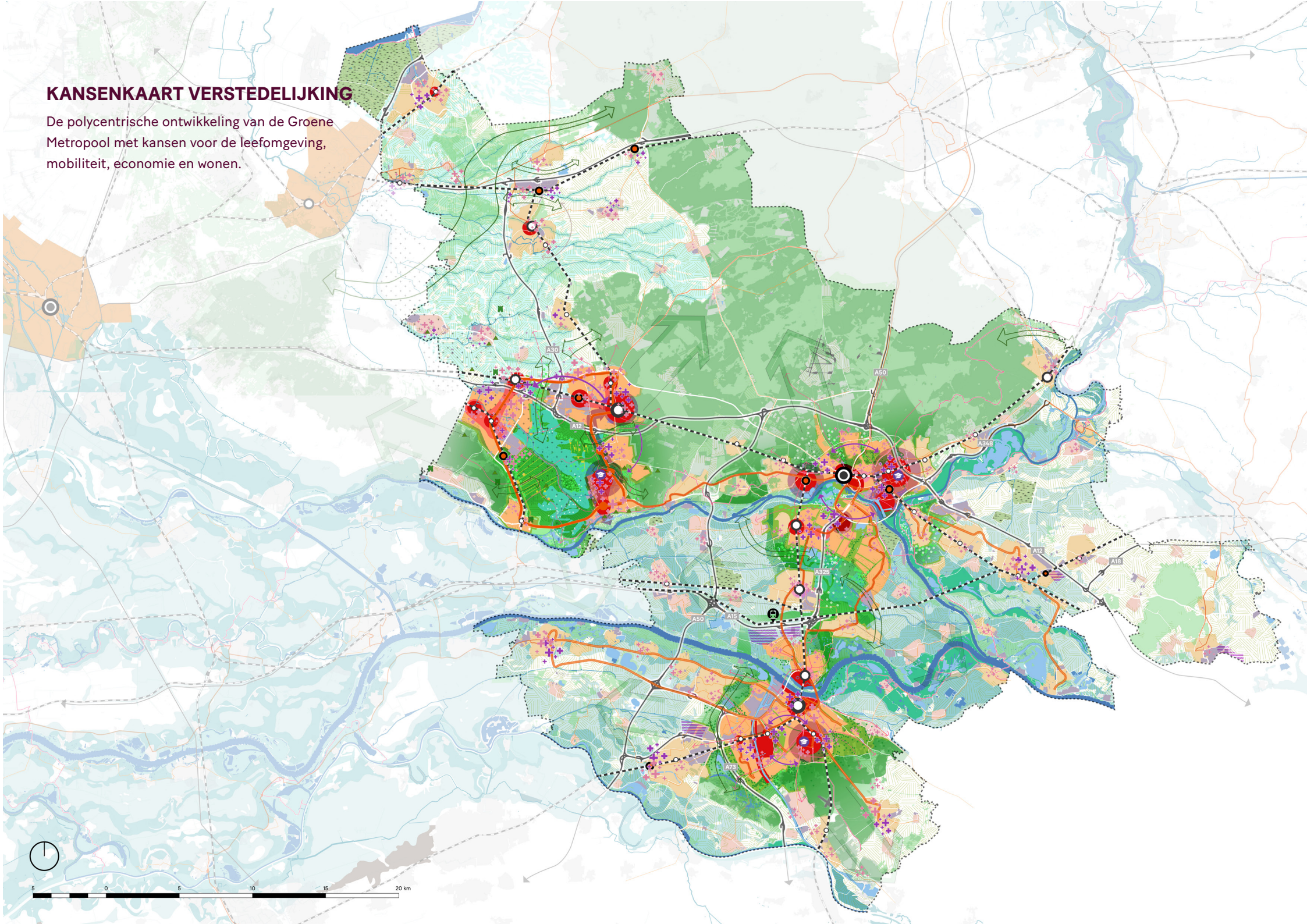

MEER LANDSCHAP: VERSTERKING LEEFOMGEVING

Het groene raamwerk van de regio versterken we door de landschappelijke kwaliteit, het watersysteem, de biodiversiteit en de groenvoorzieningen leidende principes te laten zijn bij het ruimtelijke ontwerp voor de Groene Metropool.

MEER STAD: INTEGRALE VERSTEDELIJKING

We voegen 100.000 woningen toe om het woningtekort in te lopen, om de bevolkingsgroei te accommoderen en de toestroom uit andere regio's op te vangen. Dit is dé kans om de bestaande wijken te versterken; steden, wijken en dorpen worden (in onderlinge samenhang) aantrekkelijker, duurzamer, veilig, gezond, bereikbaar en inclusief.

ECONOMIE: WERK MAKEN VAN DE TOEKOMST

Ons doel is een regio te zijn die economisch, ecologisch en sociaal tot bloei komt in de komende 20 jaar. Het uitbouwen en versterken van deze sectoren in balans met de omgeving past daarbij. Dat is een stevige opgave én een uitdaging omdat de ruimte beperkt is en we te maken hebben met een hoge woningdruk en veel economische activiteiten. Die opgave pakken we samen op. De verstedelijkingsstrategie is een kans om de ruimtelijke vertaling bij deze economische ambities te maken.

MOBILITEIT: SLIM EN SCHOON

We stellen de reiziger centraal en we verleiden hem of haar om de slimste en schoonste keuzes te maken om door het netwerk te reizen. We benutten bestaande mobiliteitsnetwerken beter. We willen de groei in balans brengen met onze leefkwaliteit en aantrekkelijkheid van cultuur, recreatie en landschap.

MEER LANDSCHAP: VERSTERKING LEEFOMGEVING

Het landschap in onze regio is het belangrijkste onderdeel van de leefkwaliteit die mensen ervaren. De ontwikkeling van stad en landschap is voor de groene metropool een samenhangende opgave: het een kan niet zonder het ander. Hoe behouden én versterken we landschappen, natuurwaarden, biodiversiteit en cultuurhistorisch erfgoed in combinatie met andere ruimtevragers? Hoe zorgen we dat de flora en fauna in onze regio kwalitatief en kwantitatief groeien? Hoe kunnen we nieuwe landschapszones creëren en bestaande, zoals Park Lingezegen, versterken en uitbreiden? Hoe passen we cultuurhistorisch erfgoed toe in het landschap en zorgen we dat inwoners en bezoekers dat op een goede manier kunnen beleven? Hoe bedden we de verstedelijking goed in, in het landschap? Hoe combineren we agrarische activiteiten met de verstedelijkingsopgave? En hoe zorgen we dat inwoners gezond blijven en dichtbij huis kunnen blijven recreëren, zonder dat het te druk wordt?

Onze inzet is een landschapsinclusieve ontwikkeling, waarbij we de functies en kwaliteiten van het landschap, de bodem, het watersysteem en de natuur versterken. Het landschap vormt het raamwerk voor de verstedelijking. De uitgangssituatie is daarin steeds anders, omdat de karakteristieken van het landschap in relatie tot verstedelijking binnen de regio sterk verschillen. De regio heeft een gevarieerd en rijk landschap: natuur, rivieren, water, polders, landbouwgebieden en stuwwallen vormen buffers tussen de stad en de woonkernen op het platteland. De eigen identiteit van de verschillende plekken in de regio is daarmee verzekerd. Met aan de noordzijde het Nationaal Park de Veluwe, het Nationaal Park de Utrechtse Heuvelrug, de Gelderse Vallei, de Liemers, in het midden de Gelderse Poort en de Overbetuwe, aan de westzijde de Utrechtse Heuvelrug en aan de zuidzijde het Land van Maas en Waal en het Rijk van Nijmegen.
Met bossen, uiterwaarden en beekdalen herbergt de regio hoge natuurwaarden (Natura2000 gebieden) en recreatief landschap met een rijke cultuurhistorie. Verschillende historische linies, zoals de IJssellinie, de Grebbelinie, de Romeinse Limes en de Operatie Market Garden, hebben in de regio hun sporen achtergelaten in het landschap en bieden houvast om het landschap en het cultureel erfgoed te versterken. Zo is de Romeinse Limes onder de naam Neder-Germaanse Limes zelfs genomineerd als UNESCO Werelderfgoed.

We kiezen voor een compacte vorm van verstedelijking, zodat er voldoende ruimte blijft voor het landschap als groen raamwerk. Als er geen mogelijkheden meer zijn voor het toevoegen van bebouwing binnen bestaand stedelijk gebied, dan houden we bij het aanwijzen van woon- en werklocaties aan de randen van bestaand stedelijk gebied zo goed mogelijk rekening met (de randvoorwaarden van) het bodem- en watersysteem.

Als we kiezen voor ruimtelijke ontwikkelingen in het landschap, dan dient dat altijd meerdere doelen, bijvoorbeeld op het gebied van de waterhuishouding, het klimaat, de stikstofdepositie, de (kringloop)landbouw, de biodiversiteit, de recreatie of erfgoed. Tussen de bebouwde gebieden maken we 5.000 hectare buitengebied toegankelijk voor medegebruik: recreatief, aantrekkelijk en toegankelijk. Met deze buffers blijft de afstand tussen kernen gewaarborgd – ze groeien niet aan elkaar vast. De buffers zorgen voor een waardevolle ruimte waar groen, natuur, landbouw, klimaat en energieambities en natuurlijk ook recreatie hun plek kunnen vinden. Door te zorgen voor een raamwerk met dagelijks, wekelijks en maandelijks groen, ervaren alle inwoners iedere dag het effect van het wonen in de groene metropool.

‘Maandelijks’ groen:

- Veluwe
- Rivierengebied
- Utrechtse Heuvelrug

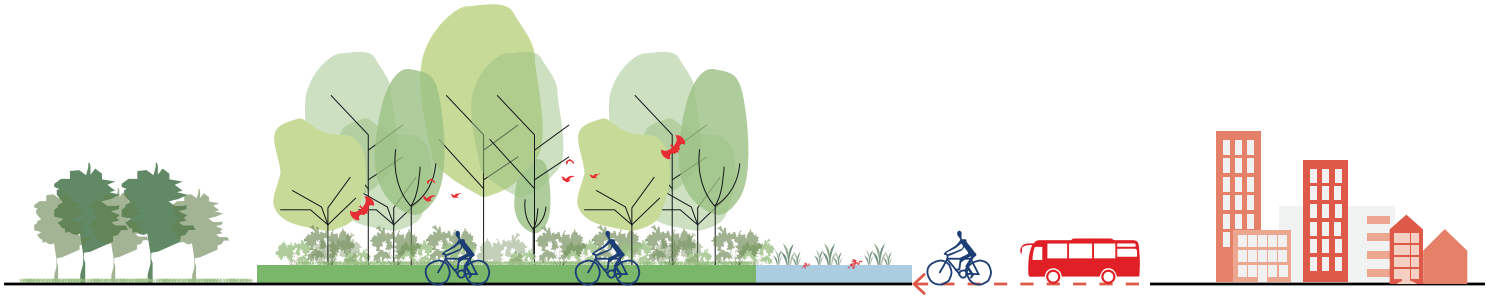

‘Wekelijks’ groen:

- Park Lingezegen
- Binnenveld

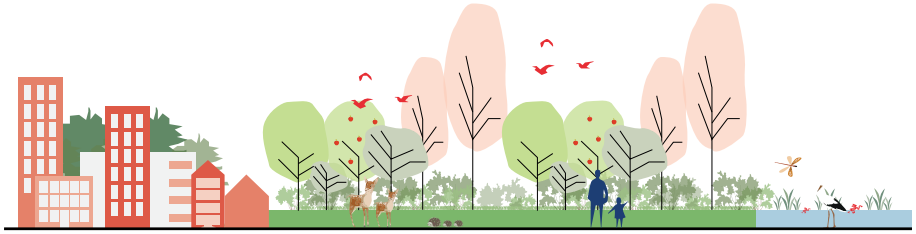

‘Dagelijks’ groen:

- Goffertpark
- Stadspark Nijkerk
- Groene buffers

MEER STAD:
INTEGRALE VERSTEDELIJKING

Het verstedelijkingsconcept is opgebouwd rond drie polycentrische polen. Dat betekent dat het zwaartepunt van de verstedelijking plaats vindt in het zuidelijk deel van de Foodvalley (rondom Ede, Wageningen, Rhenen en Veenendaal), in Arnhem en in Nijmegen. Hier worden verhoudingsgewijs de meeste woningen en werkgebieden toegevoegd. Dat kan omdat deze plekken goed bereikbaar zijn. Die bereikbaarheid en dichtheid in combinatie met voorzieningen en de functie als brandpunten voor de economie, maakt deze gebieden tot polycentrische polen. Het is niet zo dat deze drie polen alle drie één centrum hebben: ze hebben er juist meerdere om de verbinding met de regio zo goed mogelijk te houden.
Dit model van de Groene Metropool met drie polycentrische polen die in nauwe verbinding staan met regiokernen en vitale kernen, is de basis voor de verdere doorontwikkeling van het verstedelijkingsconcept. We integreren de verschillende karakteristieken van de regio en elkaar versterkende kernen en we bouwen verder aan de identiteit van de metropool die als één geheel functioneert. Met de woningbouwopgave versterken we ook de kwaliteit van bestaande grotere (woon)kernen, wijken en stadscentra omdat het draagvlak voor voorzieningen toeneemt. Daarnaast brengt het toevoegen van nieuwe woningen in bestaande gebieden, soms net de verandering die een wijk of kern goed kan gebruiken. Dit doen we vanuit een circulaire visie op de stad, waarbij hergebruik, innovatie en inclusie voorop staan.

Alle inwoners in de regio zullen iets gaan merken van de verstedelijking, dat is onvermijdelijk. De insteek is dat dat positief uitpakt en dat inwoners naast meer stedelijkheid ook meer van het landschap gaan ervaren. Het effect van de verstedelijking moet zijn dat het de directe leefomgeving aantrekkelijker, gezonder en duurzamer maakt. Daarbij gaat het over (het draagvlak voor) voorzieningen, de toegang tot het landschap en ook over hoe mensen zich (slim en schoon) kunnen verplaatsen.
Bij de realisatie van de woningbouwopgave is klimaatbestendig en duurzaam bouwen het uitgangspunt, waarbij er ook kansen liggen voor het klimaatbestendig en duurzaam maken van de bestaande voorraad.

Versterken steden én kernen
In de economische kerngebieden van de regio worden groei van werkgelegenheid en voldoende kwalitatief aanbod van woningen steeds belangrijkere vestigingsfactoren voor de (internationale) concurrentiekracht. Dit vraagt onder meer om onderscheidende stedelijke woon- en werkgebieden, waarin wonen en werken in hoge dichtheden worden gemengd. Door wonen en werken in elkaars nabijheid te situeren, stimuleren we dat mens op de fiets of wandelend naar hun werk kunnen.
Een grotere variatie aan woonmilieus van (hoog) stedelijk tot landelijk en van betaalbaar tot duurdere woningen is van belang voor onze regio.

Voor de kernen is vitaliteit van belang; inbreiding en het benutten van bestaande stations helpt daarbij. De opgaven in de steden, die gericht is op stedelijke dichtheid, op multimodale knooppunten en op economische brandpunten, is anders dan in de kleine kernen waar vitaliteit, bereikbare voorzieningen en de eigen identiteit voorop staan in combinatie met het groene karakter. Dat onderscheid is ook te vinden in de strategie waarbij we het verschil maken tussen de verschillende centra in de drie polen, de regiokernen en de vitale kernen. In het integrale netwerk van onze regio hebben ze allemaal een rol en zijn ze goed met elkaar verbonden.

We realiseren woon- en werklocaties en voorzieningen zoveel mogelijk binnenstedelijk. Dat doen we met binnenstedelijke verdichting en het bijbouwen in dorpskernen in gemengde milieus en geconcentreerd rond ov-knooppunten. Deze verhoogde nabijheid combineren we met een gezonde leefomgeving. Dit betekent dat we investeren in groen in de stad en het ommeland.

Toekomstbestendig verstedelijken
De nieuwe economie kenmerkt zich door biobased en circulair te denken en te werken. We zetten in op energieneutraal of energieleverend ontwikkelen. Dat moet ook als we de doelstellingen van het akkoord van Parijs willen nakomen met een regio die in 2050 CO2-neutraal is. Daarom ontwikkelen we bestaande en nieuw te

ontwikkelen woon- en werklocaties zoveel mogelijk circulair en met nadruk op de toepassing van hoogwaardige materialen.

Aantrekkelijk woonklimaat voor iedereen
Er is een groot tekort aan woningen en de vraag stijgt nog door. In de verstedelijkingsstrategie is het uitgangspunt de opgave om 100.000 woningen[1] te realiseren tot en met 2040.
Om dat voor elkaar te krijgen, zetten we in op een verbetering van het functioneren van de woningmarkt: de doorstroming kan beter als er voldoende aanbod is voor doorstromers en starters. Ook zetten we in op de leefbaarheid van bestaande wijken en kernen, zodat het voor zowel huidige als toekomstige bewoners mogelijk is een passende en aantrekkelijke woonplek te vinden. We werken aan voldoende woningen, met een divers en betaalbaar woningaanbod in diverse woonmilieus, in kwalitatief goede, gezonde en veilige leefomgevingen. We grijpen de kans om bestaande wijken meer divers en toekomstbestendiger te maken door te kiezen voor een integrale wijkaanpak.

[1] De prognoses komen uit de planmonitor en uit aanvullende onderzoeken van Stec groep (Foodvalley) en Companen (Arnhem Nijmegen).

STERKE ECONOMIE

In onze economie richten we ons primair op het oplossen van de vragen van de toekomst. Onze focus ligt niet voor niets op Food, Health, Hightech en Energy. Dit zijn de sectoren waar onze regio al decennialang gezaghebbend in is en waar het ICT-cluster, de agroketen en een sterke dienstensector belangrijke pijlers van zijn. Dat blijkt ook het onderzoek naar de Kracht van Oost.
Versterking van de (internationale) concurrentiekracht vraagt om versterking van een selectie van toplocaties (campussen, functiegemengde zakencentra en productielandschappen) en van de verbindingen daartussen. We willen sterker maken wat sterk is en blijven vol inzetten op de ontwikkeling van onze internationale clusters en campuslocaties.
In de verstedelijkingsstrategie maken we de ruimtelijke vertaling van de randvoorwaarden die horen bij deze economische ambities.
De campussen kunnen zich ontwikkelen als stedelijke innovatiemilieus van de toekomst en we zorgen voor 'ecosystemen' die de campussen en het bedrijfsleven met elkaar verbinden, zodat innovatie kan ontstaan. Andersom werkt het ook; de verstedelijkingsstrategie verbetert het vestigingsklimaat van de regio met een goede kwaliteit van leven en extra woningen.

We benutten en versterken onze strategische ligging op de Oost-corridor met ICE Duitsland en de multimodale goederencorridor: weg – spoor – water. Wanneer we de stedelijke corridor en de logistieke corridor goed op elkaar afstemmen, ontstaan kansen voor synergie voor de kennissector, de logistieke sector en duurzaam vervoer. De rapportage Economische betekenis en potentie ICE verbinding Arnhem toont aan dat door verbeteringen aan het ICE netwerk de komende jaren gebieden in Nederland, maar ook vooral in Duitsland (niet alleen Düsseldorf, Köln en Frankfurt) interessant zijn voor onze regio. Via een snelle overstap vanuit Arnhem op station Duisburg naar andere ICE lijnen worden ook gebieden in Noord-(o.a. Berlijn), Midden- en Zuid Duitsland beter bereikbaar (binnen max 5 uur vanuit Arnhem). Deze gebieden zijn interessant zijn voor onze speerpuntsectoren.

We willen het bedrijfsleven in de regio versterken door ruimte te bieden aan ondernemerschap en door in te zetten op voldoende en kwalitatief goede werklocaties en verbindingen. We onderzoeken de mogelijkheden van intensivering en functiemenging op bestaande werklocaties in het stedelijk gebied.

We houden rekening met extra ruimte voor bedrijvigheid die onder andere nodig is voor de transformatieperiode naar een klimaatadaptieve, energieneutrale en circulaire economie. Bij een functiewijziging van bedrijventerreinen zetten we in eerste instantie in op multifunctionele werklocaties. Er is immers vraag naar aantrekkelijke gebieden met verschillende

functies. Transformatie van bedrijventerreinen naar niet-werkfuncties kan alleen plaats vinden als (elders) voldoende ruimte overblijft voor (binnenstedelijke) bedrijvigheid. Om ruimte te maken voor transformaties wordt gedacht aan het maken van een gezamenlijke bedrijvencarrousel om met elkaar ruimte te kunnen blijven bieden aan bedrijven die zich lastiger verhouden tot andere functies maar die belangrijk zijn voor de regio.

Met bovenstaande ambities doen we dus ook vanuit de economie een stevig beroep op de schaarse ruimte in de regio. Dat betekent omgekeerd ook dat we moeten kijken waar de ruimte voor werklocaties, bedrijventerreinen en campussen efficiënter gebruikt kan worden door in te schikken, te verdichten en functies slim te combineren.

SLIMME EN SCHONE MOBILITEIT

Het mobiliteitsnetwerk in de Groene Metropool heeft nu al een groot aantal knelpunten (binnen de regio en in de aansluitingen op het stedelijk netwerk Nederland) en de groei van het aantal woningen gecombineerd met een groei van de economie, maakt de druk (op de knelpunten) alleen maar groter.

We kiezen er in het verstedelijkingsconcept voor om mensen in de Groene Metropool te laten reizen op de slimste en schoonste manier. Op deze manier wordt het mobiliteitsnetwerk het beste (flexibel) benut en werken we aan CO2-reductie. Dat lukt als we de reiziger centraal stellen en hem verleiden om de slimste en schoonste keuzes te maken door te zorgen voor een goed OV-aanbod in het regionale netwerk en goede aansluitingen op het landelijke en lokale netwerk.
Door zoveel mogelijk te bouwen in de bestaande kernen en steden creëren we nabijheid van wonen, werk en voorzieningen. Inwoners worden daarmee gestimuleerd om eerder te kiezen voor fietsen en openbaar vervoer in plaats van voor de auto. (Daar hoort aansluitend parkeerbeleid bij). Aan de randen van stedelijke netwerken zorgen we voor overstapmogelijkheden van auto op fiets of openbaar vervoer (flexibel en beter benutten mobiliteitsnetwerk, deelvervoer). Het mobiliteitsnetwerk zorgt ook voor slimme en schone alternatieven voor een bezoek aan cultuur, recreatie en landschap.

Gezien de al bestaande knelpunten, verwachten we dat investeringen in het netwerk nodig zijn om te anticiperen op de groei van het aantal woningen en de economie. We investeren in mobiliteitshubs, stimuleren fietsen en lopen op korte afstanden binnen het stedelijk gebied, vergroten en versterken het Hoogwaardig Openbaar Vervoer-netwerk (HOV-netwerk) en zetten in op verbindingen op openbaar vervoer en spoor (corridors Randstad-Arnhem-Rhein Ruhr en Amersfoort-Foodvalley-Apeldoorn). Gezien de grote effecten van woningbouw op het wegennet (en ongeacht inzet op OV en fiets) is het ook nodig te inventariseren welke oplossingen en eventuele investeringen voor het regionale en landelijke wegennet nodig zijn.

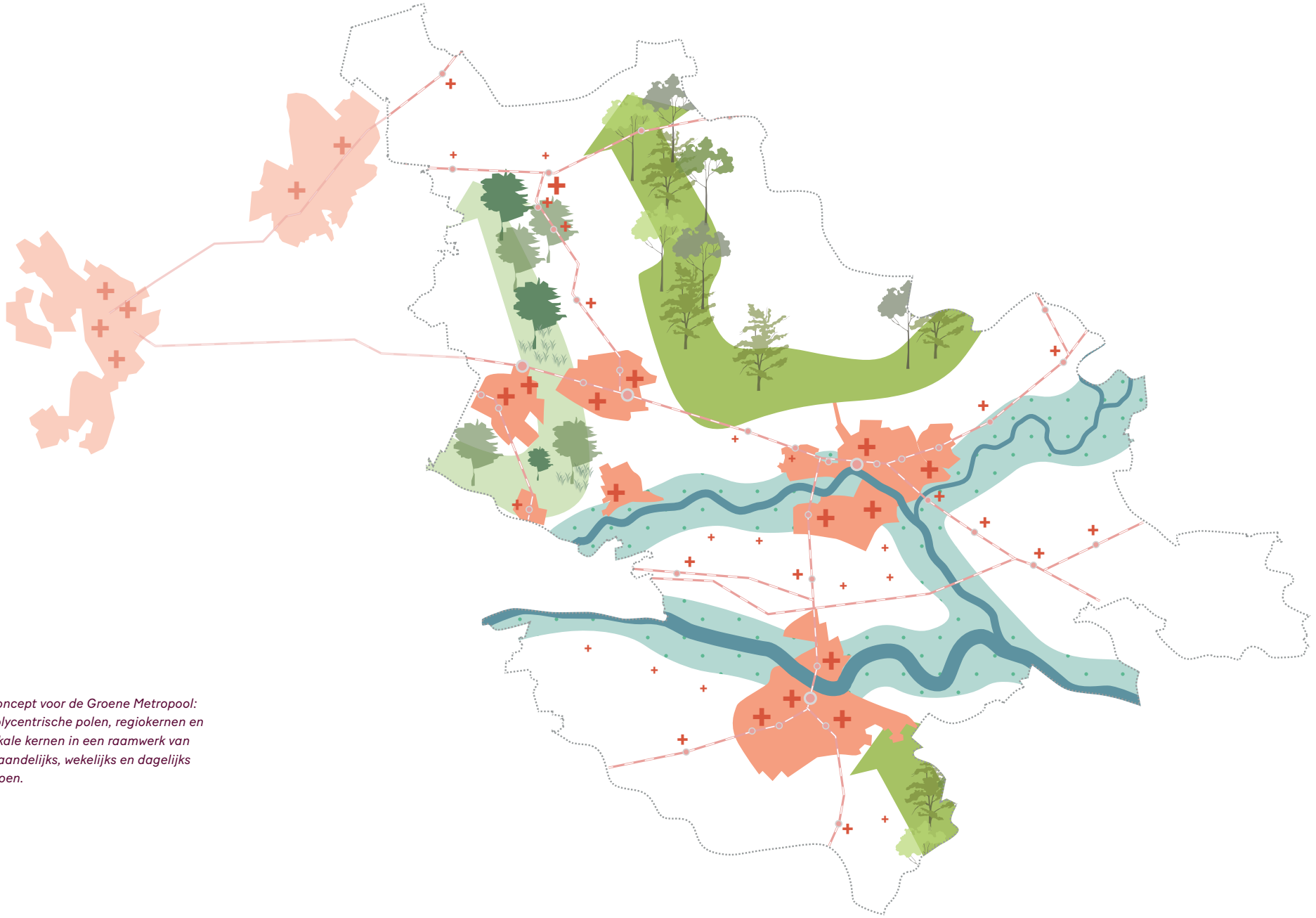

Concept voor de Groene Metropool: polycentrische polen, regiokernen en lokale kernen in een raamwerk van maandelijks, wekelijks en dagelijks groen.

01 Bouwstenen

De verstedelijkingsstrategie wordt opgebouwd vanuit vier bouwstenen: leefomgeving, mobiliteit, economie en wonen. Dit zijn de pijlers van onze strategie.

Voor alle vier de bouwstenen is in de contourennotitie de context geschetst en zijn uitgangspunten meegegeven die vervolgens zijn uitgewerkt. In de bouwstenen staat het behoud en versterken van de leefomgeving in het verstedelijkingsconcept voorop. We proberen zo veel mogelijk in of dichtbij bestaand bebouwd gebied te blijven, of het nu om wonen of werken gaat. Daarmee volgen we de Nationale Omgevingsvisie.

Per bouwsteen is aangegeven wat de context is: welke ontwikkelingen zijn te zien rond dit thema, welk positief effect kan de groei van de regio op deze bouwsteen hebben (kansen en ambities) en hoe kunnen we negatieve effecten van de groei zo veel mogelijk voorkomen? Om op zowel kansen en ambities als op risico's te sturen, zijn per bouwsteen generieke ontwerpprincipes geformuleerd.

De genoemde principes zijn zoals gezegd generiek. Het zijn geen dogma's, maar belangrijke ingrediënten en waarden om tot groene verstedelijking te komen. De opgave is om te kiezen voor die locaties en plekken waarmee aan zoveel mogelijk waarden recht wordt gedaan. Vanzelfsprekend zullen er ook locaties zijn waar de bouwstenen en uitgangspunten met elkaar botsen. Dat betekent dat er keuzes en afwegingen gemaakt moeten worden waarvan we nu nog niet weten dat ze op ons pad komen.

In de komende periode worden in gebiedsuitwerkingen ontwerpprincipes getoetst op werkbaarheid en realiteitsgehalte. We verwachten dat zich daarin soms moeilijke keuzes voordoen; niet alles kan. De te maken afwegingen zijn gebiedsspecifiek (wat is hier het belangrijkste?) en vervolgens spelen daarin de volgordelijkheid en benodigde onderzoeken en investeringen een rol. Vanuit de gebiedsuitwerkingen kan dat leiden tot een afwegingskader per deelgebied of sleutelgebied.

LEEFOMGEVING

Verstedelijkingsstrategie: ruimteclaims ordenen in het landschap en het landschap verder versterken

Ambitie: een aantrekkelijk, groen-blauw, gezond woonmilieu, waar volop kansen liggen voor gezond leven, werken en recreëren.

BEREIKBAARHEID

Verstedelijkingsstrategie: inzetten op bereikbaarheid van stedelijk netwerk A-N-F en verbindingen van dit netwerk met de Randstad, met het noorden en zuiden + ontwikkeling mob. hubs.

Ambitie: woon- en werklocaties koppelen aan (met name OV-) infrastructuur.

ECONOMIE

Verstedelijkingsstrategie: in kaart brengen welke ruimtelijke voorwaarden leiden tot maximale uitwisseling tussen bedrijven, kennisinstellingen en voorzieningen.

Ambitie: verbeteren van economische groei en versterking van het economisch vestigingsklimaat.

WONEN

Verstedelijkingsstrategie: inzichten en handvatten voor afstemming en besluitvorming omtrent groei, die aansluiten bij de identiteit van het gebied.

Ambitie: divers programma aanbieden dat aansluit bij de kwalitatieve vraag.

GROENE METROPOOL

Verstedelijking met behoud van landschap en leefklimaat, incl. versterking van:

- agglomeratiekracht
- economische concurrentiepositie
- leefbaarheid
- duurzaamheid

Leefomgeving: meer landschap

Het groene raamwerk van de regio versterken we door de landschappelijke kwaliteit, het watersysteem, de biodiversiteit en de groenvoorzieningen leidende principes te laten zijn bij het ruimtelijke ontwerp voor de Groene Metropool.

CONTEXT

De hoge kwaliteit van de leefomgeving maakt onze regio een fijne plek om te wonen en te werken. De groene en ontspannen leefomgeving draagt positief bij aan het economisch vestigingsklimaat. Onze steden worden tot in hun hart doorsneden door rivieren, beken en parken. Onze inwoners vinden op fietsafstand een aantrekkelijk landschap met prettige uitloopgebieden. De stuwwallen en het rivierengebied zijn plekken waar bewoners en bezoekers uit heel Nederland van genieten. Deze landschappelijke kwaliteit en het agrarische karakter van het landschap rond de dorpen is onderscheidend ten opzichte van andere stedelijke regio's in ons land, al staat die kwaliteit ook onder druk door het intensieve gebruik ervan. Om ervoor te zorgen dat de toevoeging van 100.000 extra woningen en de bijhorende banen en werkgebieden de leefomgeving niet extra onder druk zetten, versterken we de kwaliteit van onze leefomgeving. Het groenblauwe raamwerk van de regio versterken we door het watersysteem, de landschappelijke kwaliteit, de biodiversiteit en de groenvoorzieningen uitgangspunt te laten zijn bij het ruimtelijke ontwerp voor de Groene Metropool. We houden daarbij ook rekening met de afspraken die gemaakt worden in de Regionale Energie Strategieën.

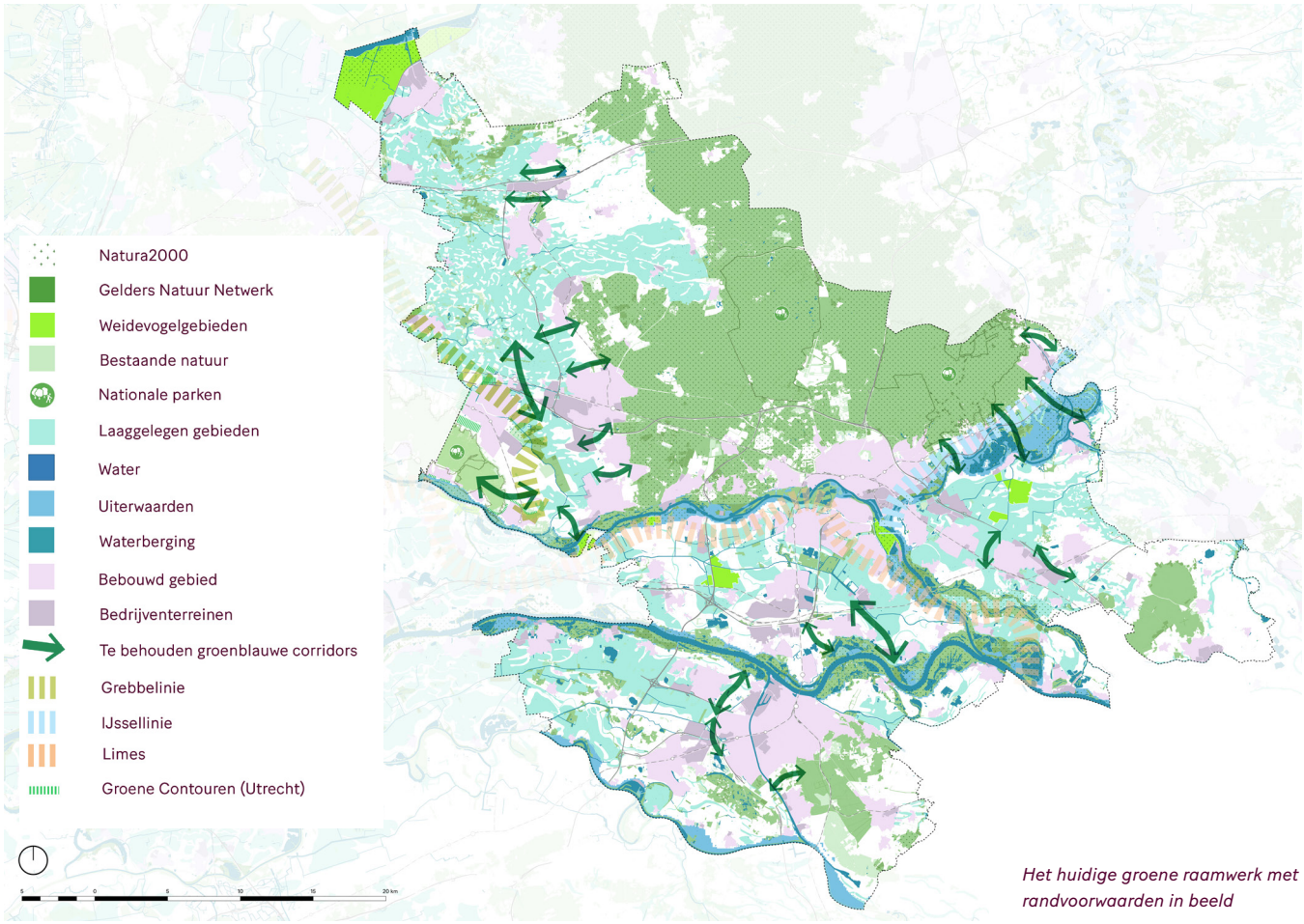

Het huidige groene raamwerk met randvoorwaarden in beeld

KANSENKAART LEEFOMGEVING

Het groene raamwerk van de regio wordt versterkt door ontwerpprincipes te hanteren voor het watersysteem, de landschappelijke kwaliteit, de biodiversiteit en groenvoorzieningen.

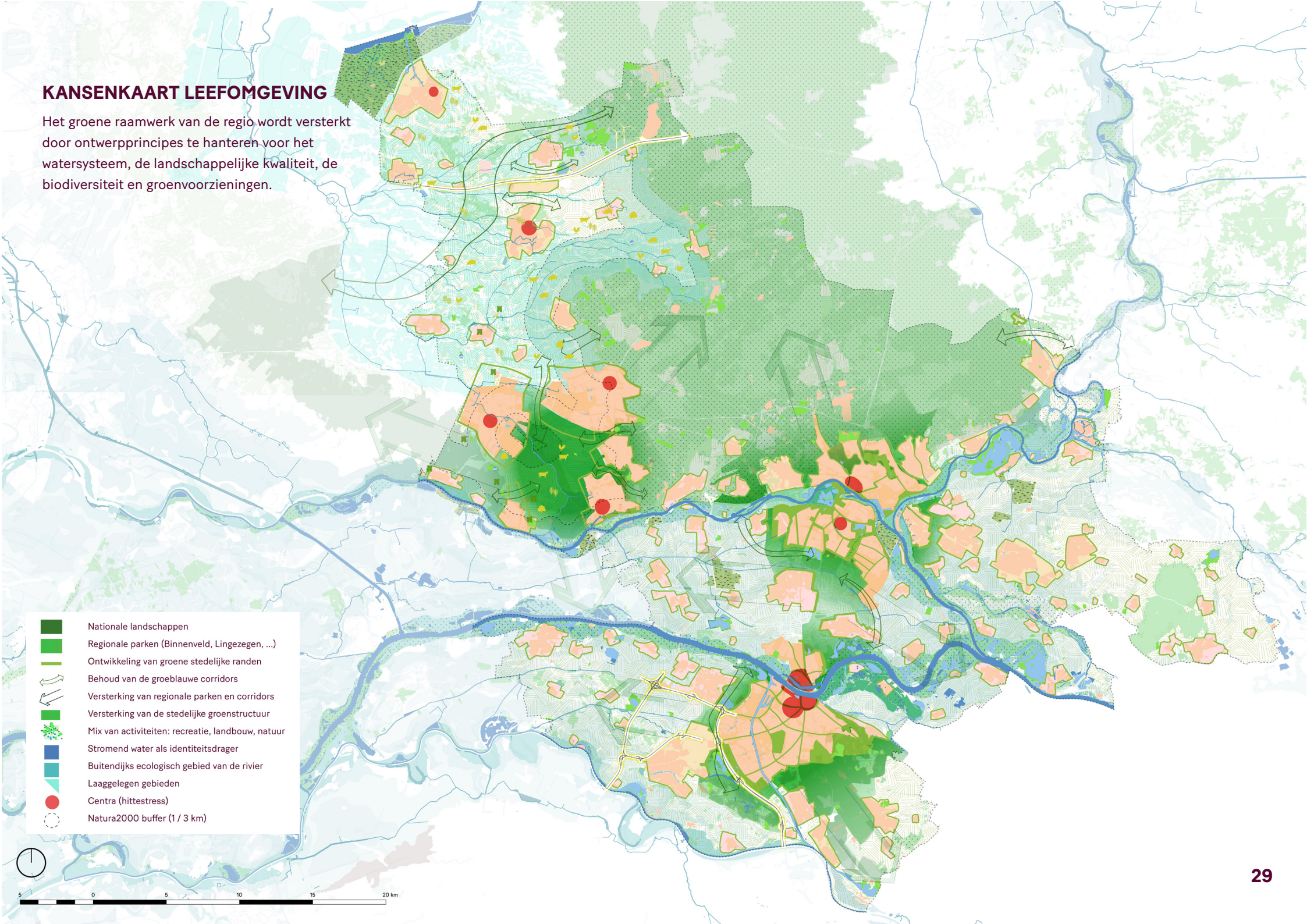

KANSEN EN AMBITIES

Het uitgangspunt in deze strategie is dat alle bewoners van onze regio (nu en in de toekomst) recht hebben op een prettige en gezonde leefomgeving. Ze hebben toegang tot recreatiegebieden dichtbij de stad en ook tot de grote natuurgebieden in onze provincies. Het betekent ook dat de woonwijken en hun omgeving zelf voldoende groen zijn, uitnodigen tot bewegen en klimaatadaptief zijn ingericht om zowel hittestress als overstromingen tegen te gaan. Hieronder is weergegeven welke kansen en ambities dat oplevert.

Bestaande natuur
De kwaliteit van bestaande natuur en landschap beschermen en versterken we. Daarmee onderstrepen we het belang van biodiversiteit en de intrinsieke waarde van de natuur. De nieuwe verstedelijking mag de belasting op kwetsbare gebieden niet vergroten. Dat kan alleen door meer natuur- en uitloopgebieden toe te voegen, de stikstofdeposities te verminderen en door de bestaande gebieden goed te beheren.

Bodem, water en klimaat
Bij een toekomstbestendige verstedelijking past dat we rekening houden met het bodem- en watersysteem; dit is het fundament voor het maken van ruimtelijke keuzes. Herstel van het natuurlijke systeem begint met het vergroten van de infiltratie van regenwater in de bodem. De stuwwallen zijn de belangrijkste plekken waar dat gebeurt. Het grondwater in de stuwwallen is de bron van water in tijden van droogte en is onze belangrijkste strategische drinkwaterreserve. En daar anticiperen we op. Het betekent dat op sommige locaties het behoud van bodemstructuren noodzakelijk is voor schoon drinkwater, waardoor toepassing van geothermie of bodemenergiesystemen niet mogelijk is. Ook werken we aan een gezond en veerkrachtig watersysteem, een robuuste blauwe dooradering in het landschap voor het vasthouden en opvangen van water.

Energie
Met deze strategie stimuleren we de energietransitie. Door langetermijnplannen voor verstedelijking te maken, is het makkelijker om de energienetwerken zowel boven als onder de grond mee te 'plannen'. Kansen benutten we zo veel als mogelijk, vooral als de afstand tussen vraag en aanbod kort is. De vergelijking tussen de concept-RES'en en het verstedelijkingsconcept laat nog geen conflicten zien; de uitgangspunten sluiten goed op elkaar aan.

Agrifood/Landbouw
Het belang van de agrifoodsector is groot in onze regio. De sector is ruimtelijk, sociaal en economisch verweven in de maatschappij. De transitie richting meer natuurinclusieve landbouw en kringlooplandbouw is een opgave die ruimte vraagt. Door ruimtelijke zonering en zo veel als mogelijk te zoeken naar functiecombinaties, ondersteunen we de transitie van de landbouw. Deze verstedelijkingsstrategie is een mede-aanleiding om een gezamenlijke onderzoeksvraag naar landbouw in de Vallei op te stellen. De uitkomsten daarvan leiden mogelijk tot aanvullende ontwerpprincipes die ook behulpzaam zijn in andere gebieden binnen de Groene Metropool.

Stikstof
De insteek van dit verstedelijkingsconcept is dat de ruimtelijke ingrepen die we doen, bijdragen aan de vermindering van stikstof op de natuur. We kiezen daarbij voor een gebiedsgerichte aanpak. We gaan ervan uit dat door een mix van lokale, regionale en landelijke maatregelen, vrijwel alle woon- en werklocaties vergunbaar zijn op de middellange en lange termijn.
Ons uitgangspunt bij het opstellen van de strategie is dat het geplande wetsvoorstel Stikstofreductie en Natuurverbetering zoals gepland in 2021 in werking treedt. Als dat niet het geval is, zal dat een wijziging betekenen in het faseren van ontwikkelingen in ruimte en tijd. Samen met een stikstofregisseur brengen we dat de komende maanden in kaart.

Bestaande wijken
In het verstedelijkingsconcept kiezen we ervoor om te verdichten in bestaande wijken en daar programma toe te voegen voor wonen, werken, groen en dergelijke. Dat is een kans om in bestaande wijken ook een begin te maken met klimaatadaptatie, de verbetering van de biodiversiteit om daarmee de gezondheid van de bewoners van de wijk te verbeteren.

ONTWERPPRINCIPES

1. Het werken met zones van verstedelijking
We geven de voorkeur aan verdichting boven uitleglocaties. Hoe kleiner we de 'footprint' van de bebouwde omgeving kunnen maken, hoe meer ruimte er is voor die andere functies: recreatie, een natuurlijker watersysteem, ruimte voor agrariërs, mooi landschap, natuur, enzovoort.

Maar, de bouwopgave is te groot om met alleen verdichting kunnen realiseren. Bij het ruimtelijk aanwijzen van geschikte uitleglocaties hanteren we een aantal principes:

- We verstedelijken in principe niet in het Natuur Netwerk Nederland, weidevogelgebieden, uiterwaarden, huidige waterbergingsgebieden, bovenop de stuwwallen en in de droogdalen. Behoud van onze natuurwaarden begint met het beschermen ervan. Herstel van het natuurlijke watersysteem is noodzakelijk bij klimaatadaptatie en onder de stuwwallen liggen onze strategische drinkwaterreserves. Droogdalen en uiterwaarden zijn locaties met een te hoog risico op overstroming.

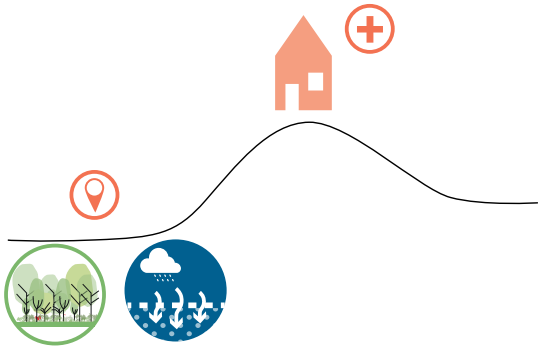

- De laagste en natste delen houden we zoveel mogelijk vrij van nieuwe bebouwing. We bouwen er niet, maar deze gebieden zijn wel een belangrijk onderdeel van ons integrale ruimtelijk ontwerp.

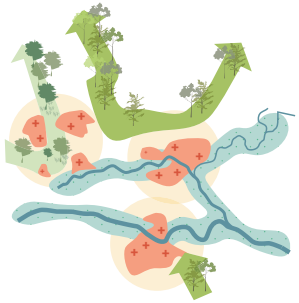

- De hogere delen in het landschap bieden de beste ondergrond voor verstedelijking. Dit zijn bijvoorbeeld de flanken van stuwwallen (uitgezonderd de droogdalen). In de vallei en het rivierengebied zijn oeverwallen, dekzandruggen en rivierduinen relatief geschikte locaties. Al deze locaties vragen om een zorgvuldig ontwerp, rekening houdend met landschap en bestaande functies die niet zomaar kunnen wijken.

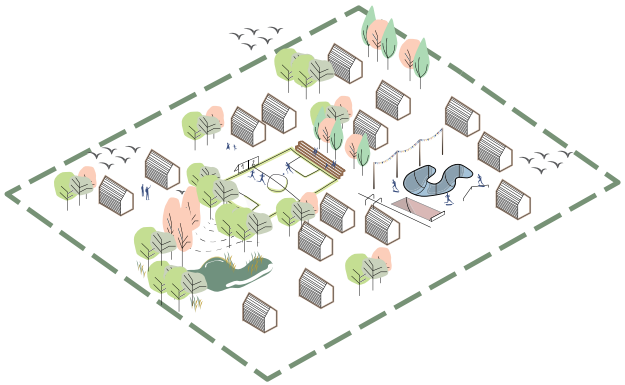

- Onze inzet is dat we leefomgevingen maken, dus niet alleen monofunctionele locaties voor wonen of werken. Dat betekent dat recreatieve uitloopgebieden, sportvelden, natuur en hydrologische buffers bij het ruimtelijk ontwerp horen.

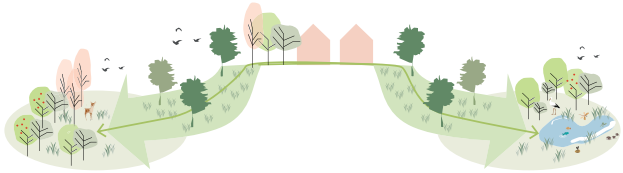

- Groene buffers tussen de kernen houden we intact en versterken we waar nodig. We zorgen ervoor dat op de overgangen tussen de stuwwallen en de lagere gronden geen ondoordringbaar lint van bebouwing ontstaat die deze twee natuurlijke systemen isoleert. Deze 'groene vingers' zijn ook belangrijk voor de leefbaarheid, klimaatadaptatie en identiteit van onze bestaande kernen en wijken.

- We behouden en versterken de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit van engen (oude landbouwgebieden), waardevolle open gebieden, landgoederen, beschermde monumenten en de Grebbelinie, IJssellinie en Romeinse Limes.

- We houden wederzijds afstand tussen verstedelijkingslocaties en windmolens.

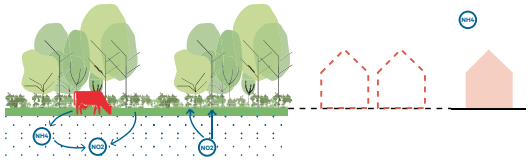

- Op locaties die op korte afstand van stikstofgevoelige habitats ontwikkeld worden, zetten we maximaal in op het minimaliseren van netto negatieve effecten op de natuur. Als dat niet of onvoldoende kan, schuiven we de ontwikkeling van deze locaties naar de langere termijn of vallen deze af ten opzichte van meer haalbare locaties. Toevoer- en rondwegen en andere stikstofbronnen leggen we op een zo groot mogelijke afstand aan van de gevoelige habitats.

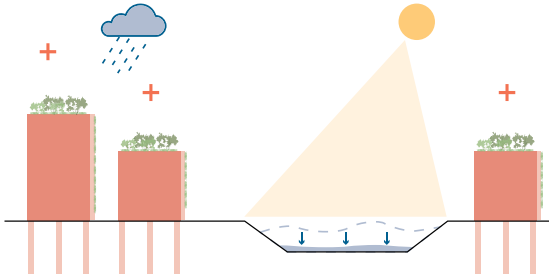

- We houden bij het ruimtelijk ontwerp van verstedelijking rekening met beperkingen in bodemgebruik dicht bij de (toekomstige) drinkwaterwinning en vice versa.

2. Multifunctioneel ruimtegebruik nabij de stad
Wanneer er 100.000 woningen toegevoegd worden aan de regio zijn ook extra recreatiemogelijkheden nodig. We willen onze inwoners prettige recreatiegebieden bieden en tegelijkertijd de bestaande natuurgebieden niet verder belasten. Om die reden hanteren we een aantal principes:

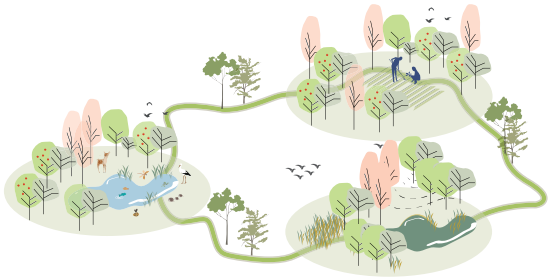

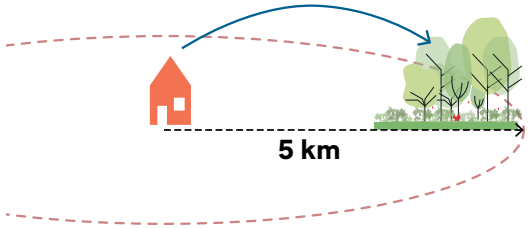

- We realiseren nieuwe uitloopgebieden op fietsafstand van de woningen: op 5 kilometer afstand of dichterbij. De belangrijkste (grootste) gebieden ontsluiten we ook goed met het openbaar vervoer om ze zo voor iedereen toegankelijk te maken.

- Nieuwe recreatieve voorzieningen combineren we met doelen voor een klimaatadaptief watersysteem, (natuur inclusieve) landbouw, natuur en energietransitie. We zien vooral kansen om gebieden te ontwikkelen waar bijvoorbeeld landbouw, hernieuwbare energie en recreatie gecombineerd kunnen worden. De korte afstand tot de vraag naar energie (bedrijven en woningen) maakt deze gebieden interessant voor zonne-energie opwekking, als ze ruimtelijk goed ingepast zijn. Voor agrariërs kan dit helpen de omslag naar natuurinclusief te financieren en ontstaan nieuwe verdienmodellen, mede gericht op de recreanten en energie.

- Het nieuwe groen kan vele vormen aannemen die lokaal specifiek zijn. Het ontwerp en de precieze locatie ervan is dan ook geen onderdeel van de verstedelijkingsstrategie, maar van de gebiedsuitwerkingen. Er kan bijvoorbeeld natuur, bos, ruimte voor water en klimaat of een ecologische verbindingszone mee gerealiseerd worden, maar ook aantrekkelijk(er) en goed toegankelijk agrarisch gebied of een recreatiegebied met zwemplas. Het ontwerp passen we aan bij het landschap.

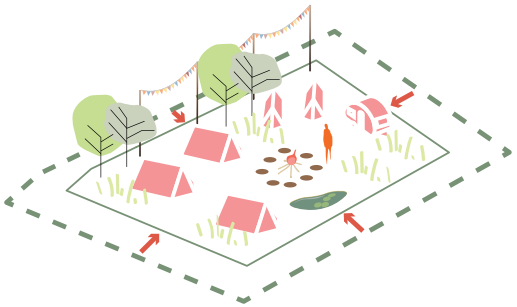

- We spreken af om standaard een vast aantal m² uitloopgebied per nieuwe woning toe te voegen in de vorm van nieuwe groen en/of landschap. Een rekensom geeft aan dat dat in theorie om zo'n 5.000 hectare in de Groene Metropool gaat. Dit is 'buiten'-ruimte die beschikbaar is voor alle nieuw toe te voegen woningen: zowel in de steden en daarbuiten. De insteek is dat er genoeg dagelijks, wekelijks en maandelijks groen moet blijven voor alle inwoners in de Groene Metropool. En als het aantal nieuwe inwoners fors groeit, groeit het groen dus mee[2]. De uitwerking kan op allerlei manieren plaats vinden. Het genoemde streefgetal valt samen met de meest extensieve vormen. Wanneer we kiezen voor intensief bruikbare recreatiegebieden als bijvoorbeeld parken, dagcampings of speelweides, gebruiken we minder ruimte. We ontwikkelen een vergelijkingsnorm die voor alle verschillende typen uitloopgebieden informatie geeft over recreatiedichtheid, kosten, koppelkansen en inrichting.

- We zetten bij de (her)ontwikkeling van werkgebieden in op de menging van functies zoals combinaties van wonen en werken. Leefomgevingen zijn er immers niet alleen voor bewoners, maar ook voor werknemers. We zetten in op een goed werkklimaat en verblijfgebied voor werknemers; niet alleen op de campussen maar ook in de overige werkgebieden.

3. Veranderingen in de agrarische sector

De verschillende opgaven en de daarbij horende ruimtebehoeften in het landelijk gebied pakken we integraal en gebiedsgericht aan. We ondersteunen daarbij een vitale, toekomstbestendige landbouwsector en bieden toekomstperspectief voor agrarische ondernemers, rekening houdend met de ruimtebehoefte van andere functies die soms prioriteit hebben. We kijken gebiedsgericht naar wat er nodig is om (blijvende) agrarische ondernemers een goede locatie te geven of te laten behouden passend bij hun (nieuwe) bedrijfsvoering. Daarbij betrekken we ook stoppende agrariërs om voor ieder een passende oplossing te vinden. Waar mogelijk zetten we in op meervoudig ruimtegebruik en bijbehorende verdienmodellen.

[2] In de regio Utrecht (U10) is "Groen groeit mee" de uitdagende slogan, die duidelijk wil maken dat als de regio/provincie groeit qua inwoneraantal, economie en mobiliteit, ook de behoefte groeit aan groene recreatieruimte en natuur meegroeit. Tel daarbij de noodzakelijke veranderingen waar de groene ruimte voor staat (meer duurzame landbouw, ruimte voor opwek van elektriciteit, meer biodiversiteit, etc.). Gemeenten hebben de opdracht om uit te werken hoe groen daadwerkelijk mee kan groeien. In de verstedelijkingsstrategie van de Groene Metropool doen we daarvoor een eerste voorstel.

Enkele in het oog springende potentiële locaties voor nieuwe recreatieve voorzieningen:

- Er is ruimte om Park Lingezegen verder uit te breiden richting de uiterwaarden, om zo een verbinding te creëren.
- Het Binnenveld samen met het gebied tussen Ede en Veenendaal biedt kansen voor de ontwikkeling van recreatie, natuur en hydrologie. Daarbij dient rekening gehouden te worden met het Natura 2000 gebied , waterberging, de agrarische functie en andere ruimtelijke claims op het gebied.
- Tussen Beuningen en Nijmegen ligt een gebied dat potentie heeft om integraal ontwikkeld te worden met recreatie- en woonfuncties. Zo kan op de langere termijn (2030-2040) de Beuningse plas een recreatieve functie krijgen.

4. Inrichting van de stedelijke omgeving
Met de verstedelijkingsstrategie doen we uitspraken over hoe we vinden dat de regio het beste kan groeien of (her)ingericht kan worden. Vanuit de bouwsteen leefomgeving blijven we daarbij zo dicht mogelijk bij de kwaliteit en gebiedseigen kenmerken die de regio al heeft.

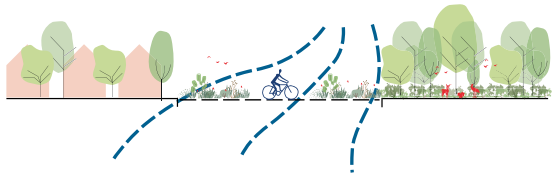

- Op de overgang van woonwijken naar het landelijk gebied werpen we geen extra barrières op voor fietsers en wandelaars, maar creëren we nieuwe verbindingen. We richten onze infrastructuur zo in dat de barrièrewerking voor flora en fauna geminimaliseerd wordt. De mobiliteitstransitie, waarbij meer gewandeld wordt en ook de fiets en het openbaar vervoer vaker gebruikt worden dan de auto, is uitgangspunt voor ons stedelijk ontwerp. Dat is uitgewerkt in de bouwsteen Mobiliteit.

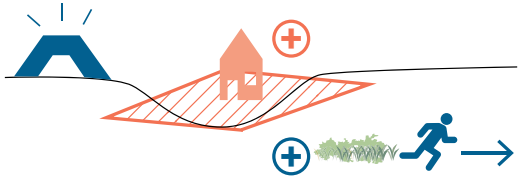

- Waterveiligheid staat in heel Nederland hoog op de agenda. In onze regio betekent dat dat we er rekening mee houden dat omvangrijke nieuwbouw in het rivierengebied en de vallei tot gevolg kan hebben dat dijken verder verstevigd moeten worden. We houden er ook rekening mee dat er vluchtwegen nodig zijn.

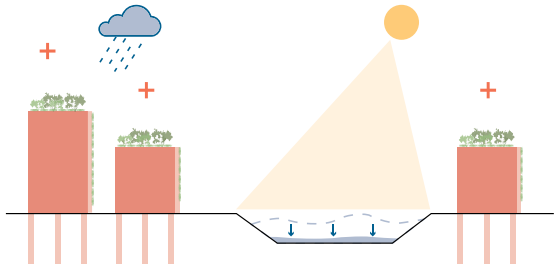

- Daarnaast houden we rekening met een toename van zowel drogere en warmere zomers als zwaardere buien in die zomers. Waterberging die droogvalt, sloten die greppels worden en zwaardere funderingen zullen normaler worden. Dit vraagt om meer ruimte voor waterberging in bebouwd gebied, meer groen en blauw in de stad en een andere inrichting.

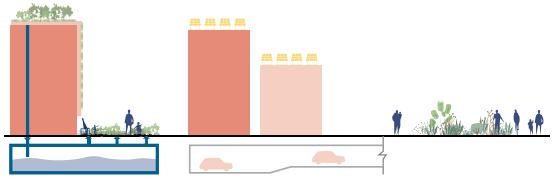

- De doelen voor gezondheid, water en ecologie (inclusief stikstof) zijn in ontwerpen voor verstedelijking vaak goed te combineren. In de gebiedsuitwerkingen onderzoeken we een ruimtelijk concept voor het inrichten en verdichten van de stad, gericht op gezondheid, natuur en klimaat. Aan de hand van praktijkvoorbeelden zullen we een ‘catalogus’ met maatregelen maken die toegepast kunnen worden in de nieuwe leefomgevingen en die meerdere functies met elkaar koppelen. Voorbeelden van elementen uit het systeem zijn:
    - parkeeroplossingen anders dan op maaiveldniveau
    - groen- en sportvoorziening op loopafstand.
    - maatregelen die luchtkwaliteit bevorderen en geluidsoverlast tegengaan
    - inzet van daklandschappen voor groen (tegen hittestress) en zonne-energie.
    - inzet op circulaire bouwen: industriële bouwsystemen en hergebruik van materialen (zie ook de bouwsteen Wonen) en bijvoorbeeld een grijswatersysteem.

Mobiliteit: slim en schoon

We stellen de reiziger centraal en we verleiden hem of haar om de slimste en schoonste keuzes te maken om door het netwerk te reizen. We benutten bestaande mobiliteitsnetwerken beter. We willen de groei in balans brengen met onze leefkwaliteit en aantrekkelijkheid van cultuur, recreatie en landschap.

CONTEXT

De verstedelijkingsstrategie kiest vanuit een samenhangende aanpak (leefomgeving, wonen, economie, bereikbaarheid) optimale locaties voor nieuwe woningen en werklocaties. Uit de mobiliteitsscan blijkt wat de effecten zijn van de toevoeging van nieuwe woningen (zie onderstaande analyse). Het mobiliteitsnetwerk in de Groene Metropool heeft nu al een groot aantal knelpunten (binnen de regio en in de aansluitingen op het stedelijk netwerk Nederland) en de groei van het aantal woningen gecombineerd met een groei van de economie, maakt de druk (op de knelpunten) in de toekomst alleen maar groter. We verwachten dat maatregelen en investeringen nodig zijn om deze effecten te voorkomen en om de locaties zoals die naar voren komen in het mobiliteitsconcept, te kunnen ontwikkelen zoals gedacht. Daarbij moeten we ook kijken naar de exploitatiekosten van het OV.

De verschillende verkeersstromen op internationaal, nationaal en regionaal niveau komen samen op een druk bezet spoor op de corridor Randstad-Arnhem-Rhein Ruhr en op de corridor Amersfoort- Foodvalley-Apeldoorn. Als we kijken naar de huidige situatie op de weg, zijn er vooral in de avondspits problemen. Onderstaande kaart illustreert de daadwerkelijk gereden snelheden op het wegennetwerk van Gelderland in 2019. Hoe roder de kleur, hoe langzamer het verkeer zich beweegt in vergelijking met een situatie zonder files. Veel congestie is ook te vinden op de stedelijke hoofdstructuur.

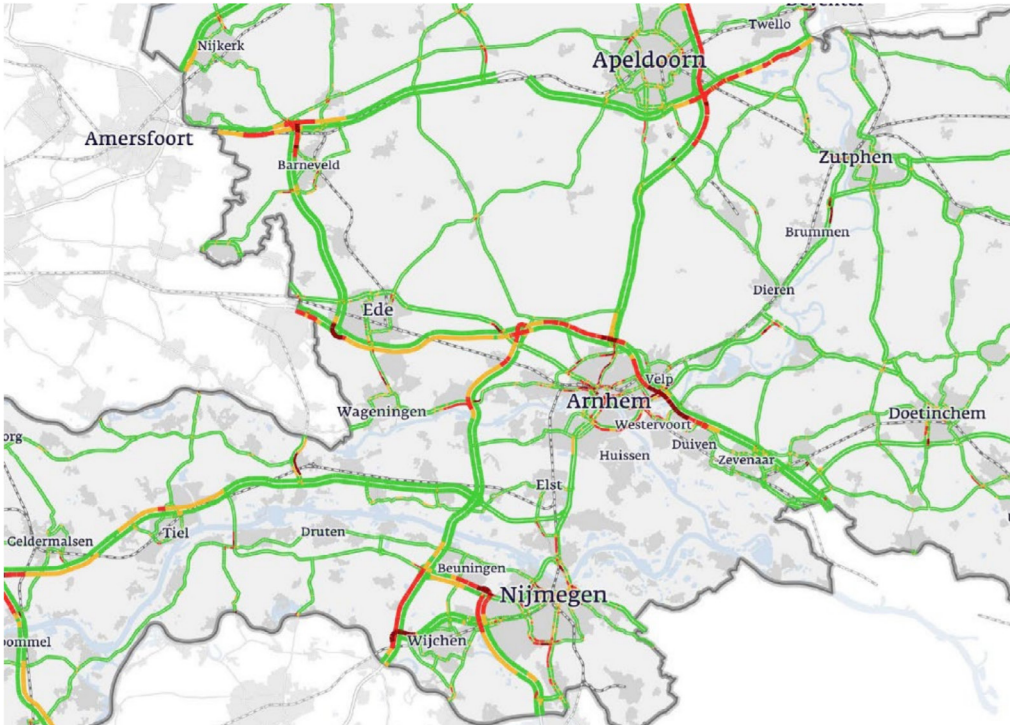

Vertraging op de weg in Gelderland in 2019, avondspits (Mobiliteitsscan, Floating Car Data, 2019)

KANSENKAART MOBILITEIT

Op (inter)nationaal, regionaal en lokaal niveau worden de bestaande netwerken beter benut en versterkt. Nieuwe woningen worden zoveel mogelijk binnen bestaand bebouwd gebied geprogrammeerd en nabij (H)OV en/of fietsverbindingen.

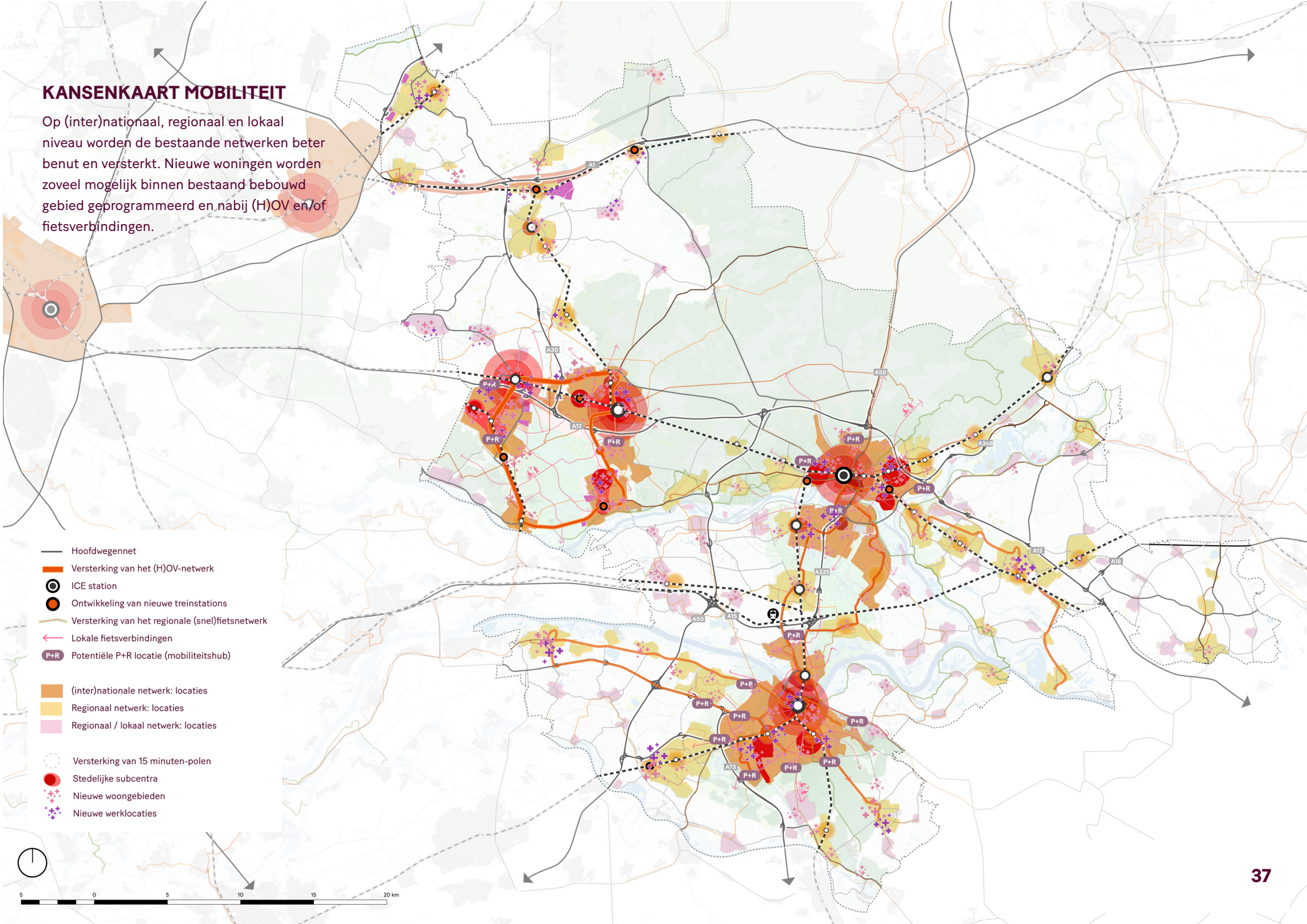

Hier ontstaan vaak de meeste vertragingen. Dit is voor de verstedelijkingsstrategie ook een uitdaging. Immers, meer woningen toevoegen in bestaand stedelijk gebied, betekent ook meer autoritten toevoegen aan een hoofdstructuur die al aan zijn maximale opnamecapaciteit zit. Daarmee kost het veel tijd om de stad uit te komen of er in te komen. Voor deze zogenaamde first mile / last mile moet een oplossing komen.

De toevoeging van nieuwe woningen zorgt voor een groei van het verkeer in vrijwel de hele regio. Hieronder wordt links de prognosesituatie zonder de woningbouw getoond, met rechts de situatie met de woningbouw (paars hoogste intensiteit). Het verkeer neemt met name toe op de A73, A50, A15, A12, A1 en A30.

Met toevoeging van de woningen (en werklocaties) in de komende 20 jaar wordt de maximale capaciteit bereikt op een flink aantal snelwegen (>100%): A50, A73, A12 en A30. Dit levert een aantal knelpunten op in het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen-Foodvalley en op verbindingen met andere stedelijke netwerken. Die knelpunten zijn zoals gemeld niet alleen zichtbaar op de weg, maar ook op het spoor, in het regionaal ov en op de fietspaden. De drukte op het spoornetwerk in onze Regio/Oost- Nederland heeft ook alles te maken met het feit dat niet alleen internationaal, nationaal en regionaal spoor van dezelfde spoorcorridors gebruik maken, maar dat deze corridors naast personenvervoer ook vaak voor goederenvervoer gebruikt worden. Dat geldt bijvoorbeeld voor de spoorcorridors Randstad-Arnhem-Rhein Ruhr en Amersfoort-Foodvalley-Apeldoorn.

De verstedelijkingsstrategie brengt in beeld in welke gebieden bij voorkeur gebouwd wordt en welke randvoorwaarden (investeringen) nodig zijn om dat op een goede manier te kunnen doen. Dat gaat onder andere om mobiliteitsoplossingen. Gezien het grote effect van de verstedelijking op

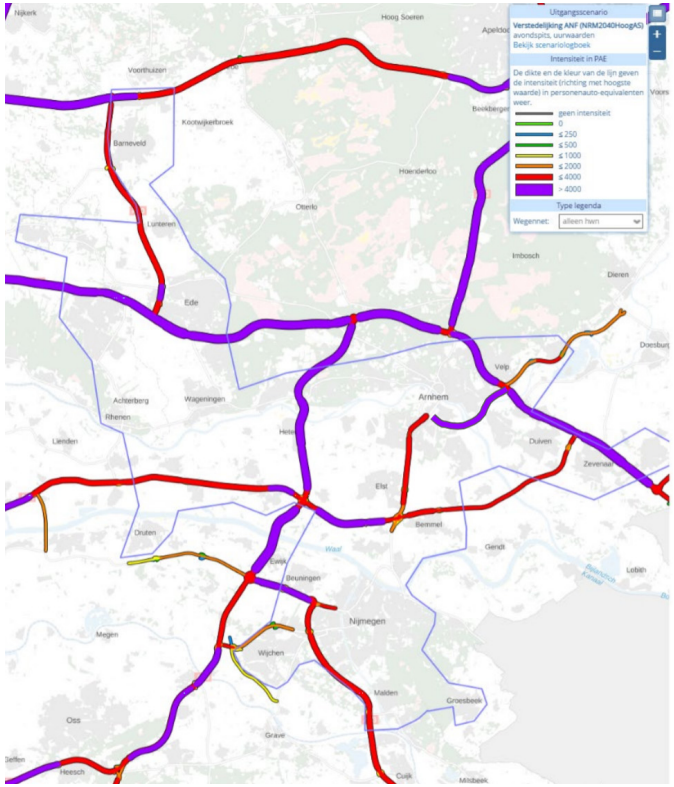

Effect intensiteit (Mobiliteitsscan)
Prognose 2040 (referentie)

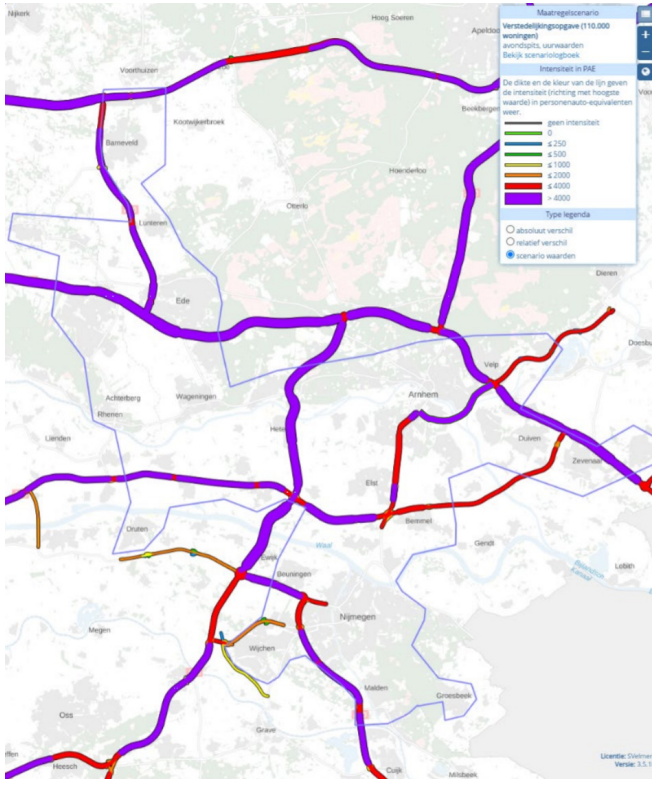

Effect intensiteit (Mobiliteitsscan)
Verstedelijking / nieuwe woningen

het (toch al drukbezette) mobiliteitsnetwerk, is het belangrijk verschillende opties voor oplossingen en maatregelen in het mobiliteitsnetwerk in kaart te brengen (onderzoeksagenda).

In het uitgevoerde onderzoek en de voorgestelde principes, anticiperen we op de volgende ontwikkelingen:

- De groei van het aantal verplaatsingen: we verplaatsen ons steeds meer en het aantal verplaatsingen blijft groeien (mede door het toevoegen van nieuwe woningen). Door die groei kunnen meer knelpunten ontstaan. Prognoses laten zien dat het in 2025 alweer drukker is dan in 2019 (KIM) en er een grote groei zichtbaar is in 2030 en verder.
- De groei van logistiek en stadslogistiek.
- De klimaatopgave: de opgave voor het klimaat is 55% CO_2-reductie in 2030 en een energieneutraal Gelderland in 2050. In Gelderland veroorzaakt mobiliteit bijna een derde van de totale CO_2-uitstoot.

KANSEN / AMBITIE

Om te anticiperen op zowel de groei van het aantal verplaatsingen/knelpunten als de klimaatopgave kiezen we er vanuit de verstedelijkingsstrategie voor om mensen in de Groene Metropool zoveel mogelijk binnen het stedelijke netwerk (korte afstanden) en tussen stedelijke netwerken (lange afstanden) te laten reizen op de slimste en schoonste manier. Zoals aan de rand van stedelijke netwerken overstappen van auto op fiets of openbaar vervoer (flexibel en beter benutten mobiliteitsnetwerk). De reiziger staat hierbij centraal. Op deze manier wordt het bestaande netwerk het beste benut en werken we aan CO2-reductie. We willen de groei in balans brengen met onze leefkwaliteit en aantrekkelijkheid van cultuur, recreatie en landschap.
Dit kan door de vorming van mobiliteitshubs, door het stimuleren van fietsen en lopen op korte afstanden binnen het stedelijk netwerk (first mile / last mile), door het vergroten en versterken van het Hoogwaardig Openbaar Vervoer-netwerk (HOV-netwerk) en door voor verbindingen op langere afstanden tussen stedelijke netwerken in te zetten op openbaar vervoer en spoor. Naast investeringen, moeten we ook kijken naar de exploitatiekosten (van het OV). Door meer te lopen, te fietsen, meer gebruik te maken van het openbaar vervoer en deelvervoer neemt vertraging op de weg af en wordt mobiliteit duurzamer.
Gezien de grote effecten die de toevoeging van extra woningen heeft op het wegennet, is het ook nodig te kijken welke inrichting van het regionale en landelijke wegennet nodig is. Gedragsmaatregelen zoals het stimuleren van thuiswerken, verkeersmanagement en het stimuleren van fietsgebruik en technologische ontwikkelingen zoals benutten van data en inzetten op schonere brandstoffen, elektrische auto's (laadinfrastructuur) of zelfrijdende auto's, dragen bij aan slim en schoon vervoer. Daarbij zetten we in op een verkeersveilige omgeving.

Dwars door de Groene Metropool lopen de twee belangrijkste goederencorridors van Europa. We maken volop gebruik van onze gunstige ligging aan deze corridors, want dit maakt het voor bedrijven aantrekkelijk om zich te vestigen in de regio. Het goederenvervoer zal naar verwachting verder groeien. Ook de transportstromen nemen toe en dat vraagt om betere verbindingen van weg, water en spoor. Door in te zetten op een sluitend netwerk stimuleren we de modal shift van weg naar spoor en water, het vergoenen van scheepvaart en zero-emissie stadslogistiek.
Tegelijkertijd heeft het goederenvervoer ook effect op het mobiliteitsnetwerk. Goederenvervoer en personenvervoer maken in veel gevallen gebruik van dezelfde spoorcorridors. Dat vraagt om keuzes: de keuze op welke corridors we goederenvervoer nu juist wel of juist niet willen hebben. Dat speelt in de Noordelijke Foodvalley langs de A1 corridor bij Nijkerk en Barneveld en ook bij het spoorgoederenvervoer door Arnhem (waar mogelijke Noordtakvarianten van de Betuweroute de spoorcorridor kruisen in Arnhem). Dat heeft negatieve invloed op de leefkwaliteit van inwoners, op de grote verstedelijkingslocatie Arnhem-Oost en op de A12-corridor. Een goede oplossing hiervoor is randvoorwaardelijk om groei van zowel het goederenvervoer als het aantal woningen mogelijk te maken en leefkwaliteit van bewoners in deze gebieden op peil te houden.

ONTWERPPRINCIPES

Bij de uitgangspunten en ontwerpprincipes voor de bouwsteen mobiliteit kijken we hoe we het beste kunnen anticiperen op de belasting van het mobiliteitsnetwerk.

De keuze voor locaties voor wonen en werken in de regio hebben grote invloed op de mogelijkheden om slim en schoon te reizen. Vanuit het verstedelijkingsconcept wordt daarom ingezet op de volgende uitgangspunten en ontwerpprincipes:

Deze uitgangspunten raken aan de bouwstenen wonen, leefomgeving en economie. Slim en schoon bereikbare woonlocaties en nabijheid van werk, voorzieningen, groen en sociale contacten zijn gunstig voor een brede welvaart in de Groene Metropool. Dat versterkt de agglomeratiekracht en de netwerkkracht.

De ontwerpprincipes worden op de volgende pagina's uitgewerkt per ruimtelijk schaalniveau (internationaal/nationaal, regionaal en regionaal/lokaal) en per type woonlocatie. Daarbij zijn ter illustratie van de ambitie slim en schoon en de ontwerpprincipes mogelijke mobiliteitsoplossingen genoemd. De genoemde mobiliteitsoplossingen liggen uitdrukkelijk niet vast, maar deze worden onderzocht in de gebiedsuitwerkingen (onderzoeksagenda).

- Locatie komen alleen in aanmerking voor een bestemmingswijziging als in de uitwerking ook de mobiliteitsoplossing wordt opgenomen. Om mobiliteit te beperken wordt waar dat mogelijk is ingezet op het mengen van wonen en werken.

- Nieuwe woningen worden eerst binnen bestaand stedelijk gebied gebouwd, vervolgens aan de randen van steden en dorpen, nog steeds binnen bebouwd gebied. Daarna binnen of direct aan het bestaande bebouwde gebied binnen stedelijke agglomeraties/dorpen.

- Nieuwe woningen worden *zoveel mogelijk* geprogrammeerd nabij (H)OV (trein en bus) en/of in verbinding met nabijgelegen (regionale/snel-) fietspaden, waarbij in de eerste plaats de bestaande capaciteit wordt benut en knooppuntvorming wordt gestimuleerd. Daarna pas wordt gekeken naar mogelijkheden voor aanpassingen aan bestaande mobiliteitsvoorzieningen en als laatste naar de aanleg van nieuwe infrastructuur.

- We zijn ons ervan bewust dat het niet lukt om de hele bouwopgave voor elkaar te krijgen bij (bestaande) knooppunten en in binnenstedelijk gebied. In de gebiedsuitwerkingen geven we aan in welke mate dit mogelijk is en welke oplossingen nodig zijn om te kunnen bouwen op verschillende locatietypen.

(INTER)NATIONAAL NIVEAU

(grootschalige ontwikkellocaties die liggen aan de hoofdinfrastructuur / openbaar vervoer)

Het gaat hierbij om grootschalige ontwikkellocaties, die liggen aan de hoofdinfrastructuur. Vooral voor deze locaties is het ontwerpprincipe om te bouwen bij OV-locaties leidend. Daarbij gaat het om intercitystations. Dit is nodig om te voorkomen dat de snelwegen verder vollopen, zeker omdat het grote aantallen woningen (en dus reizigers) betreft. Dit sluit ook aan op wensen en behoeften van de reiziger. Voor veel (nieuwe) inwoners van de regio geldt dat men reist over langere afstanden (1 uur reistijd naar het werk). We verwachten dat de potentie om per spoor te reizen groot is, gezien de nabijheid van intercitystations en omdat er weinig parkeerruimte is in de stad.

De ontwerpprincipes voor deze locaties

- Bouwen bij intercitystations (zoals Ede-Wageningen, Veenendaal-De Klomp, Arnhem Centraal en Nijmegen Centraal). Door de beperkte ruimte, wordt vanuit de bouwsteen mobiliteit geadviseerd in te zetten op verdichting en op het creëren van hoogstedelijke woonmilieus binnen bestaand stedelijk gebied.
- In potentie ligt de mobiliteitsoplossing er al voordat er gebouwd wordt. Er worden echter knelpunten op het spoor en op de stations gezien. De verschillende stromen op internationaal, nationaal, regionaal niveau komen samen op een druk bezet spoor tussen Randstad-Arnhem-Rhein Ruhr en tussen Amersfoort-Foodvalley-Apeldoorn. Het oplossen van knelpunten is een voorwaarde om op deze locaties te kunnen bouwen. Hoe deze knelpunten opgelost moeten worden is onderwerp van nadere studie.

Deze principes sluiten aan bij de uitvoering van al geplande capaciteitsverbetering zoals: Hoogfrequent Spoor, station Ede-Wageningen en station Nijmegen.

Onderzoeksagenda (illustraties van voorwaarden om te kunnen bouwen):

- In de Ontwikkelagenda Toekomstbeeld OV is er aandacht voor het spoor tussen Arnhem-Utrecht/, Arnhem-Oost en het spoor tussen Utrecht/Amersfoort-Apeldoorn/ (in relatie tot Internationaal goederenvervoer/Internationaal spoor, ICE-verbinding Amsterdam-Arnhem-Ruhrgebied/Berlijn).
- Door IenW en de provincies Utrecht en Gelderland wordt een voorstel voorbereid om voor de corridor Randstad-Arnhem-Rhein Ruhr een integrale aanpak te starten vanwege de vele opgaven rondom deze corridor (internationale, landelijke en regionale spooropgaven, verstedelijkingsopgaven langs deze corridor, economische ontwikkelingen en klimaatopgaven. De inzet is meer trein, minder auto en vliegverkeer.
- Voor het goederenvervoer langs de A12 worden verschillende varianten onderzocht, waaronder de Betuwelijn en de spoorlijn langs de A1.
- Aanvullend mogelijke mobiliteitsoplossingen:: zorg voor kwalitatief hoogwaardig vormgegeven stedelijke hubs/stations, stadsrandhubs en een toereikend fietsnetwerk. Ook voor deze oplossingen is nadere studie nodig, voordat afspraken kunnen worden gemaakt.

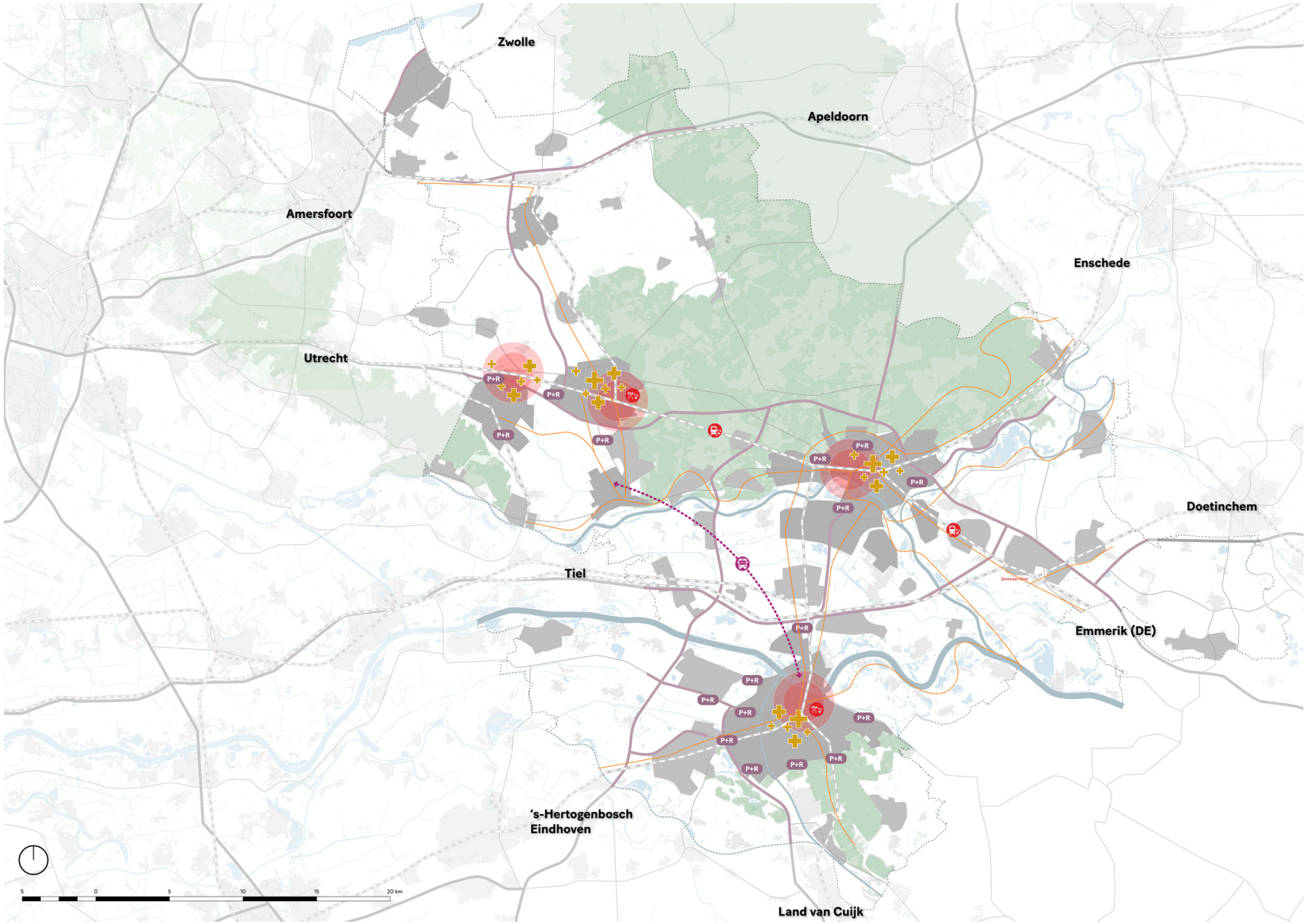

Locaties op (inter)nationaal niveau

REGIONAAL NIVEAU

(inzet op locaties die met goed regionaal HOV-netwerk te ontsluiten zijn)

Het gaat hierbij om locaties die met een combinatie van een goed regionaal HOV-netwerk en snelle fietsroutes al ontsloten worden of te ontsluiten zijn. Dat kan gaan om locaties met ruimte voor grote aantallen woningen en reizigers. Het betreft jaren '70 wijken en grotere kernen (net) buiten de stad met eigen voorzieningen, waar in grotere aantallen gebouwd kan worden door te verdichten of aan de stadsrand uit te breiden. Voor sommige locaties liggen er al (regionale) stations/hubs zoals Arnhem-Zuid of station Zevenaar. Andere locaties zijn bereikbaar met bus/Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV) of er ligt een kans om ze goed bereikbaar te maken per HOV. Hierbij gaat het om reizigers die zich relatief veel verplaatsen binnen de regio (en in mindere mate over langere afstanden). We verwachten dat mensen die op deze locaties wonen, graag gebruik maken van het openbaar vervoer als de verbindingen goede zijn in combinatie met een regionaal fietsnetwerk of snelle fietsroutes. Lokale fiets- en bus-infrastructuur draagt bij aan slimme en schone verbindingen.

De ontwerpprincipes voor deze locaties

- Bouwen bij Hoogwaardig Openbaar Vervoer of regionale stations of op locaties waar HOV kan worden uitgebreid. Door de beperkte ruimte verdichten/stedelijk woonmilieu creëren binnen bestaand stedelijk gebied. Dan denken we aan locaties zoals: Zevenaar-Oost, Arnhem-Oost, Nijmegen Noord/Ovatonde, Veenendaal-Zuid, station Lent, Rhenen, Barneveld-Noord, Station Hoevelaken, Barneveld-Zuid, Hoevelaken. Dit zijn de zogenaamde regiokernen uit ons systeem.
- In potentie ligt de mobiliteitsoplossing er al voordat gebouwd wordt. Op dit moment zien we door de regio heen nog ontbrekende HOV-verbindingen en (snel)fietsroutes. Het is nodig die te realiseren, om op deze locaties te kunnen bouwen. Het is nodig te onderzoeken welke verbindingen nodig en mogelijk zijn om op deze locaties te kunnen bouwen.

Onderzoeksagenda (illustraties van voorwaarden om te kunnen bouwen):

Deze principes sluiten aan bij al geplande capaciteitsverbeteringen of eerdergenoemde ambities tot capaciteitsverbeteringen. Het zijn voor de verstedelijkingsstrategie voorwaarden om te kunnen bouwen (ter illustratie, nader te onderzoeken):

- Uitvoering geplande capaciteitsverbetering, zoals de Maaslijn, station Heyendaal, frequentieverhoging Valleilijn, sprinterverbindingen naar 4x per uur Nijmegen-Den Bosch.
- Onderzoeken van HOV-lijnen op ontbrekende verbindingen en onderzoeken eventuele (nieuwe) treinstations, bijvoorbeeld (optimalisatie) station Arnhem-Presikhaaf, Arnhem-Oost, Barneveld-Noord en Stroe vanuit toekomstige functie in het netwerk.
- Een voorbeeld van zo'n toekomstige functie is de mogelijke (grote) woonlocatie in de Spoorzone Arnhem-Oost: hier zou onderzocht kunnen worden of Arnhem-Presikhaaf opopgewaardeerd zou kunnen worden. Dit om de ov-toegankelijkheid van Arnhem-Oost te verbeteren gezien de toenemende druk op de snelweg A12. Naast het spoor loopt hier ook een belangrijke HOV-lijn door het gebied en zou een hub onderzocht kunnen worden. Voor Foodvalley-Zuid kan de ontwikkeling van de ov-locatie bij Wageningen onderzocht worden en zou bijvoorbeeld onderzoek plaats kunnen vinden naar de verbindingen en voorzieningen op de ronde Ede, Rhenen, Veenendaal en Wageningen.
- Aanvullend kan worden onderzocht: het stimuleren van daadwerkelijk gebruik van HOV/regionaal spoor door lage parkeernormen, het stimuleren van fietsgebruik (verbeteren fietsnetwerk, gedragsmaatregelen) en het opwaarderen van regionale hubs (met de auto naar de regionale hub en dan verder per spoor).

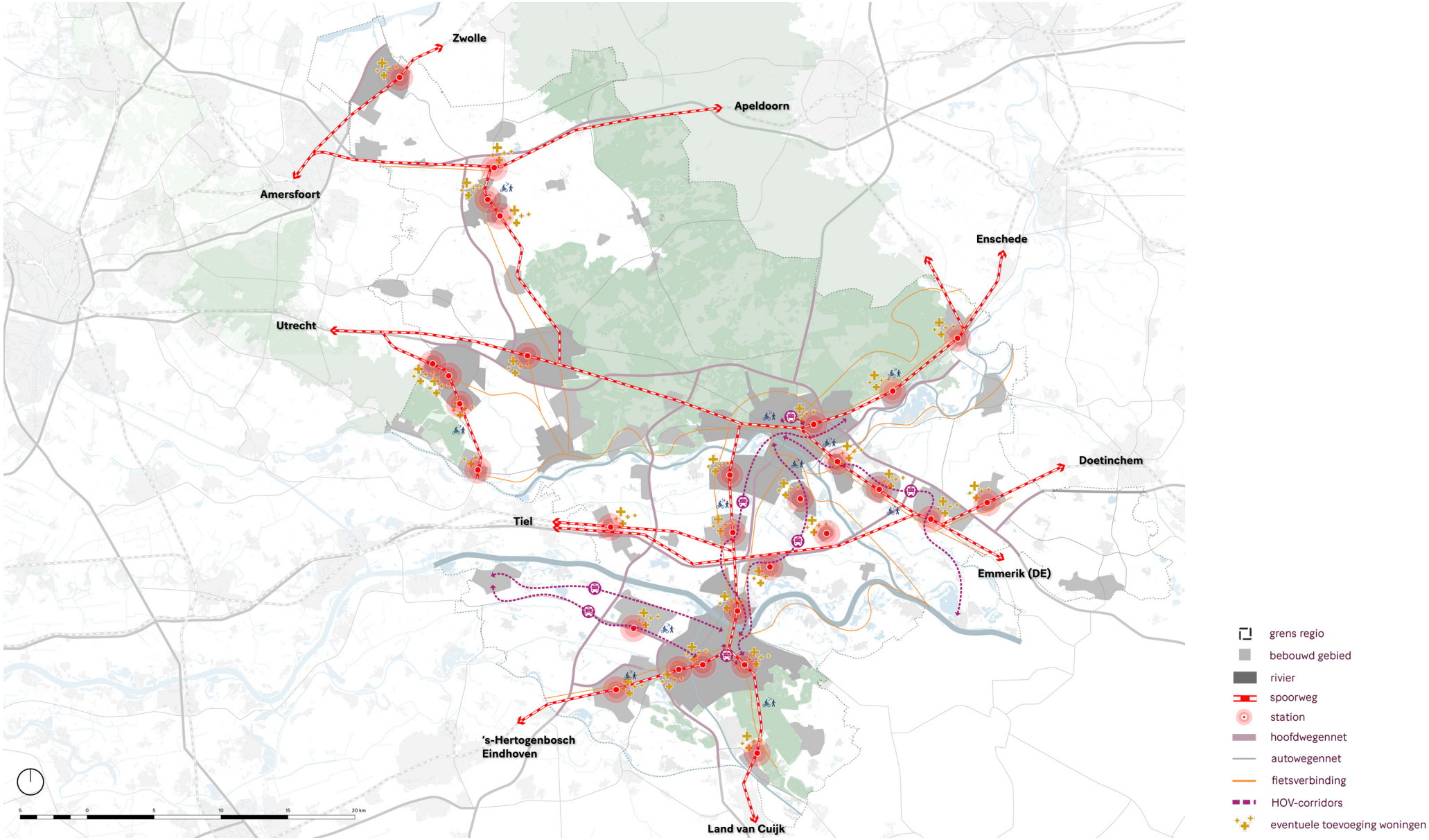

Locaties op regionaal niveau

REGIONAAL / LOKAAL NIVEAU

(locaties die meer verspreid liggen en vooral door auto en fietsnetwerk ontsloten zijn)

Op het regionale en lokale niveau gaat het om locaties in dorpen (met weinig voorzieningen) die meer verspreid liggen. Voor de leefbaarheid in deze dorpen wordt in de komende jaren gebouwd voor de eigen behoefte. De nadruk ligt op het in stand houden (en waar nodig verbeteren) van verbindingen voor de auto, het openbaar vervoer en de fiets naar voorzieningen in de buurt. Deze dorpen zijn nu beperkt verbonden met openbaar vervoer. Mensen reizen vanaf deze locaties vooral per auto of fiets.

De ontwerpprincipes voor deze locaties:

- Bouw in dorpen voor de eigen behoefte. Verdichten ligt hier vanuit deze bouwsteen geredeneerd niet voor de hand. Ingezet moet worden op landelijk wonen in een stedelijk netwerk. We denken dan aan locaties binnen dorpen zoals Valburg, Scherpenzeel, Ellecom, of kleinere kernen.
- De mobiliteitsoplossing ligt er al en kan nog beter benut en versterkt worden.

Onderzoeksagenda (illustratie van voorwaarden om te kunnen bouwen op deze locaties):

- wegennet op orde houden
- fietsnetwerk op orde houden
- sterk inzetten op vraagafhankelijk ov-haltetaxi/regiotaxi en vraagafhankelijke maatwerkoplossingen,
- dorpen waar mogelijk aansluiten op HOV-verbindingen,
- zorgen voor lokale hubs en/of overstappunten.

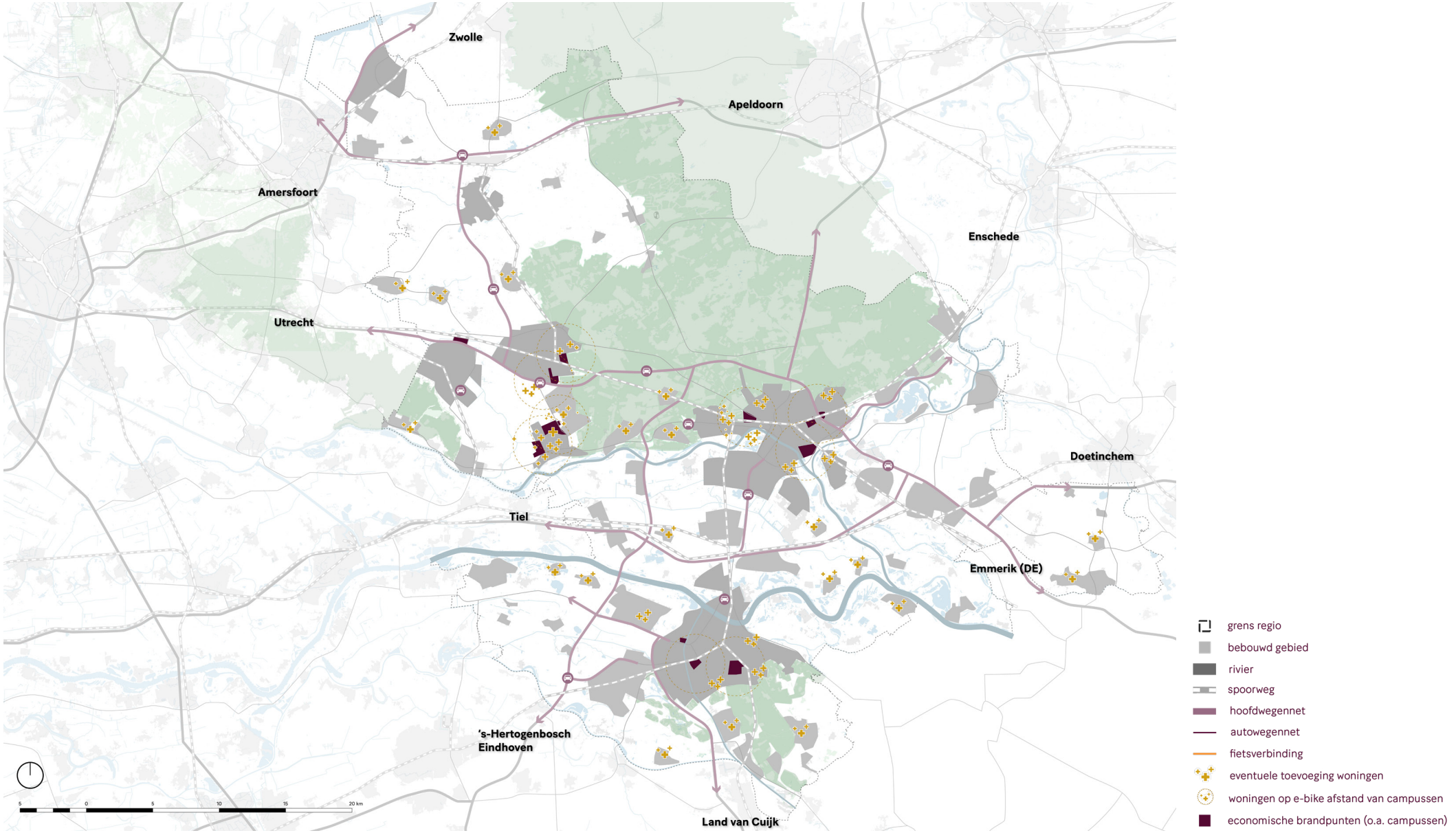

Locaties op regionaal / lokaal niveau

Economie: werk maken van de toekomst

Onze regio springt eruit in Nederland als het gaat om de unieke ligging tussen de Randstad en Duitsland en de kansen die dit oplevert in internationale samenwerking. Die ligging biedt logistieke kansen, maar geeft de regio ook een schakelpositie in de kennisuitwisseling op de thema's Food, Health, Hightech en Energy. Deze (kennis)sectoren zijn wereldwijd van belang en volop in transitie.
Ons doel is een regio te zijn die economisch, ecologisch en sociaal tot bloei komt in de komende 20 jaar. Het uitbouwen en versterken van deze sectoren in balans met de omgeving past daarbij. Dat is een stevige opgave én een uitdaging omdat de ruimte beperkt is en we te maken hebben met een hoge woningdruk en veel economische activiteiten. Die opgave pakken we samen op. De verstedelijkingsstrategie is een kans om de ruimtelijke vertaling bij deze economische ambities te maken.

CONTEXT

De verstedelijkingsstrategie is geen economische visie. Het is het ruimtelijke concept waarop de regio zich verder wil ontwikkelen. We maken gebruik van de economische visies van Foodvalley, Arnhem-Nijmegen en het onderzoek 'de Kracht van Oost'. De verstedelijkingsstrategie probeert aansluitend op deze visies (in samenhang met de andere opgaven) de ruimtelijke structuur voor de economie zoveel mogelijk te versterken. De Groene Metropool heeft voor de economie een aantal onderscheidende kenmerken: de ligging, de kennisclusters en de gedrevenheid om ruimte te geven aan verschillende transities.

Ligging
De ligging van de regio Arnhem-Nijmegen-Foodvalley op de corridor tussen Randstad en het Rhein-Ruhrgebied heeft door de geschiedenis heen altijd gezorgd voor een goede basis voor veel verschillende economische activiteiten. Met de verdere internationalisering van economie en maatschappij neemt het belang van goede verbindingen naar het Europese achterland (Berlijn, Frankfurt) alleen maar toe.

Kennisclusters
Waar de Regio Foodvalley dé nationale proeftuin wil zijn voor de transitie naar een circulaire voedselvoorziening voor een gezond leven, is Arnhem de Energiehoofdstad waar samengewerkt wordt met belangrijke energiespelers en netwerkbeheerders. Health in combinatie met Hightech is sterk geclusterd in Nijmegen. De Novio Tech Campus in Nijmegen is een broedplaats voor nieuwe innovatieve bedrijvigheid op het snijvlak van gezondheid en hoogwaardige technologie.

Innovatie en transitieruimte
De kennisclusters in de regio zijn belangrijk, maar van oudsher komt de innovatie in onze regio vooral vanuit de bedrijven met een jarenlange verbintenis in de regio. Dat gaat om ICT, de logistiek en de landbouw en agrofood. Die basis verloochent de regio niet. Uit de provinciaal economische verkenning van Gelderland van 2018 blijkt dat zowel in de regio Foodvalley als in de regio Arnhem Nijmegen naast het grote aantal kennisbanen en banen in de zorg, het aantal banen in de detailhandel, groothandel, bouw en metaal aanzienlijk is. We willen stimuleren dat daar ook in de toekomst innovaties plaatsvinden door te zorgen voor fysieke verbindingen en ruimte te bieden voor locaties waar geëxperimenteerd kan worden. De vernieuwende concepten voor bijvoorbeeld zorg en voor nieuwe bouwmethoden, zien we als onderdeel van de woonopgave.

KANSENKAART ECONOMIE

De kansenkaart richt zich onder meer op de woon-werkbalans in de regio, het vinden van ruimte voor economie, het versterken van verbindingen op diverse niveaus én tussen stad en regio, en het creëren van een aantrekkelijk vestigingsklimaat.

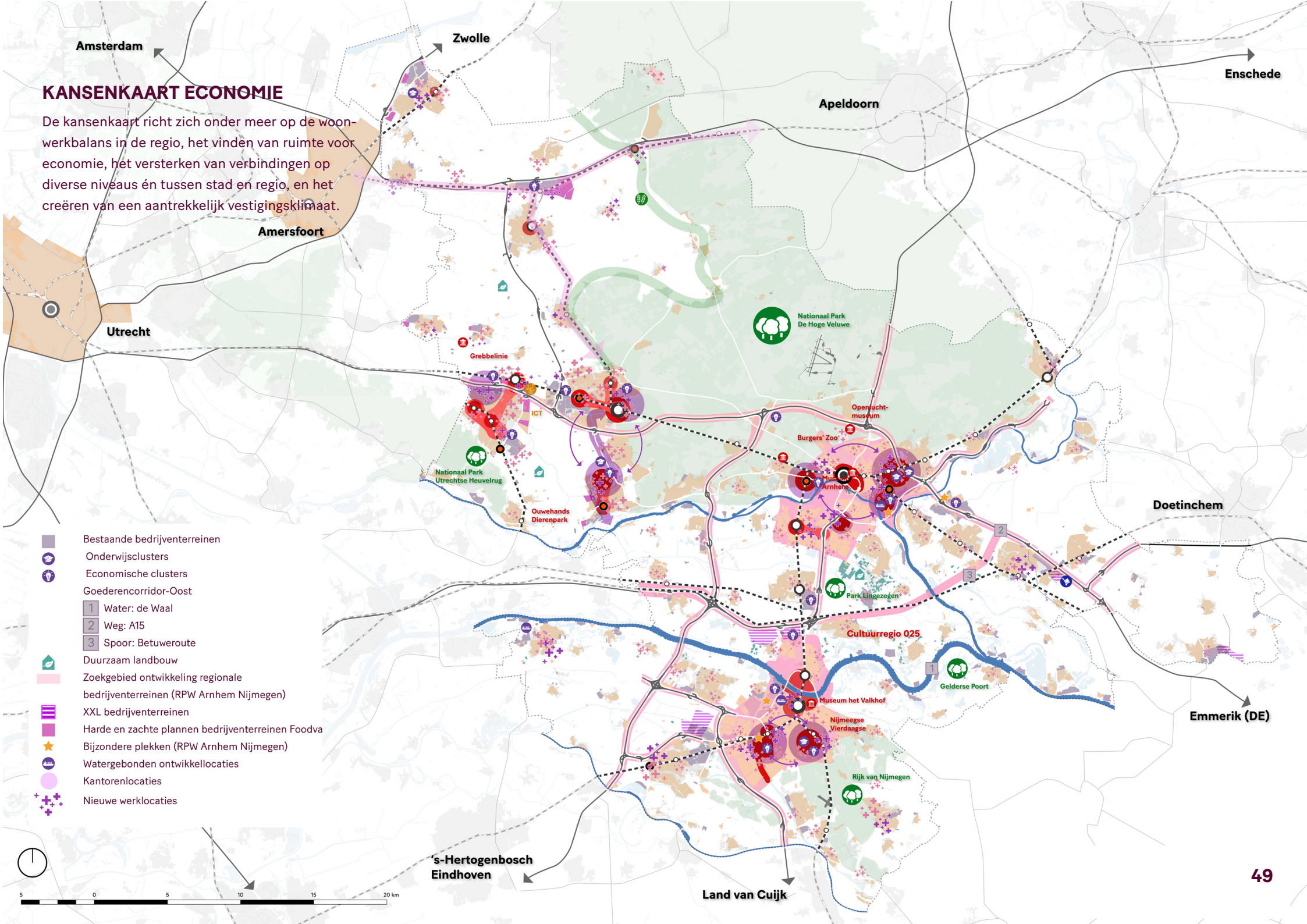

KANSEN EN UITDAGINGEN

Onze regio heeft een sterk concurrentieprofiel op logistiek en distributie. De ligging aan de Europese hoofdtransportassen (A1, A12, A15, A73, Betuweroute, Waal en Rijn) biedt kansen op het gebied van hoogwaardige logistiek en maakindustrie. Deze sectoren staan voor de opgave om flexibeler en met kortere doorlooptijden op maat geproduceerde goederen goedkoop en duurzaam te leveren. Transport en (stads)distributie wordt daarmee geografisch meer diffuus, maar ook hoogwaardiger en kennisintensiever. Onder invloed van technologie (Internet, ICT) kan de regio de komende decennia een gidsrol vervullen in nieuwe duurzame distributieconcepten en duurzame logistieke processen.

Kennisclusters als aanjagers

De gunstige ligging van de regio en de goede aansluiting op (inter)nationale railnetwerken (zoals ICE en IC) maakt de regio een internationale draaischijf voor het benutten en uitbouwen van de kennisconcentraties. De kennisclusters in en rond de steden, de universiteiten in Nijmegen en Wageningen zijn belangrijke aanjagers voor innovatie, productiviteit en duurzaamheid. Kennis wordt in de regio steeds sterker een drager van de regionale identiteit.

De kennisclusters en werklocaties raken in dagelijkse verbindingen steeds meer met elkaar verbonden. De uitwisseling binnen de regio groeit – daar zetten we vol op in – en daarmee groeien ook de regionale mobiliteitsstromen en congestie. Inmiddels heeft het (snel)wegennetwerk onvoldoende capaciteit voor alle verkeer en zit ook het railnetwerk aan zijn plafond. We zetten vol in op een betere benutting van de bestaande infrastructuur en weten dat er daarnaast meer capaciteit nodig is om de strategische ligging van de regio te blijven benutten.

Kennisintensivering van de economie

In de afgelopen jaren heeft de regio zich ontwikkeld tot een moderne kennisintensieve regio met toonaangevende kennisinstellingen en campussen als brandpunten voor innovatie en groei van werkgelegenheid in de clusters Food, Health, Hightech, en Energy. Op Campus Heyendaal, Novio Tech Campus, Industriepark Kleefse Waard, Arnhems Buiten en Wageningen Science Park is dit goed te zien. De insteek van de verstedelijkingsstrategie is dat de kennisintensieve economie tussen de verschillende clusters (Food, Health, Hightech en Energy) elkaar meer versterken en dat de campussen onderling beter verbonden zijn. Dat kan met slimme

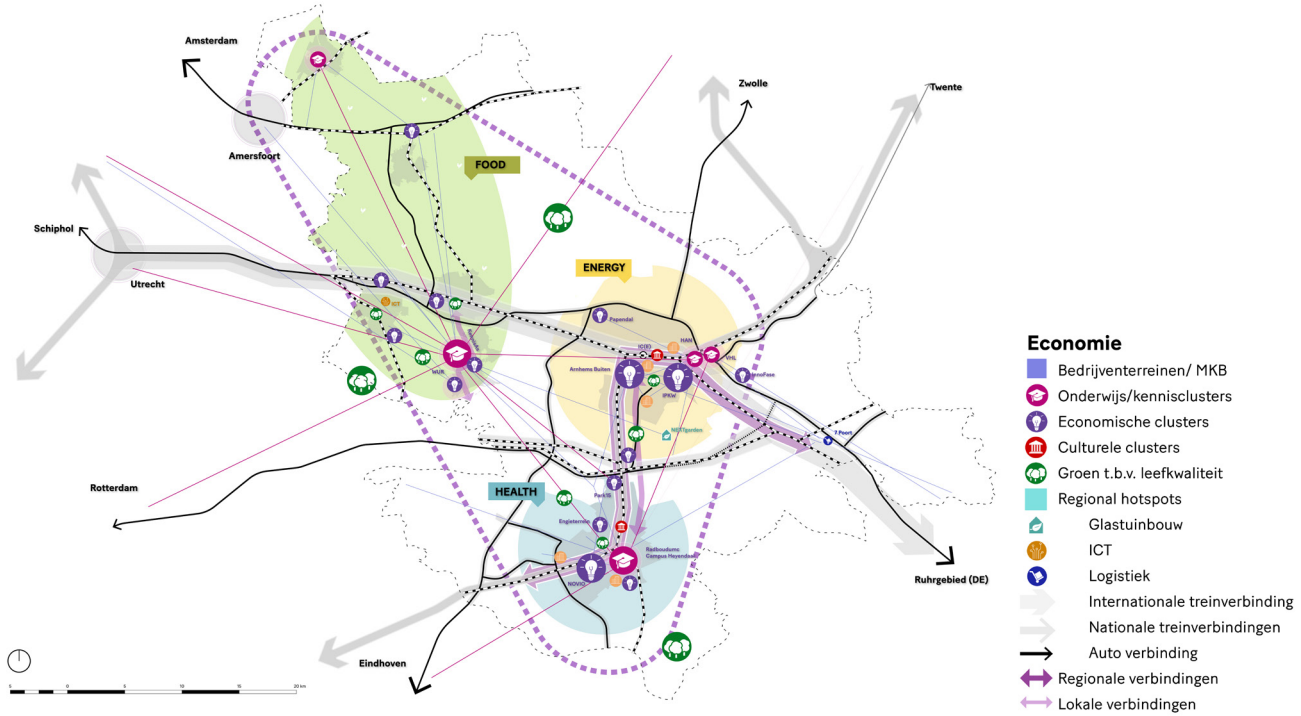

Het economische ecosysteem van de regio Arnhem Nijmegen Foodvalley

ketens rondom toplocaties, het vormgeven van een ecosysteem per sector waar verschillende organisaties samenwerken, toeleverancier van elkaar zijn en soms ook elkaars concurrent: dat versterkt en versnelt innovatie. Voor die combinatie van onderwijs, spin offs en scale ups is nu te weinig werk- of bedrijfsruimte voor beschikbaar. Het is nodig om ruimte te maken, te herschikken of te hergroeperen zodat er ketens ontstaan.

Het vormgeven van die ecosystemen kan grensoverschrijdend gebeuren door bijvoorbeeld gebruik te maken van de goede verbindingen met Duitsland. Met verbetering van het ICE netwerk zijn veel meer Regio's in Noord, Midden en Zuid-Duitsland binnen 5 uur reistijd bereikbaar vanuit onze regio. In veel van deze Duitse regio's zijn (hoofdkantoren van) bedrijven gevestigd die zeer interessant kunnen zijn voor onze speerpuntsectoren en kennisinstellingen. Een aantal gemeenten in de regio is al lid van een grensoverschrijdende samenwerking in Euregio verband.

Een fijn klimaat om te werken en uitvindingen te doen

Wij zijn een regio waar kennis en pragmatiek hand in hand gaan, waar theorie en uitvinden in het veld gelijk op gaan. Dat heeft zijn oorsprong in de intensieve relatie die er in onze regio is tussen stad en land, tussen de primaire sectoren zoals de landbouw, de toeleverende en verwerkende industrie, een innovatief bedrijfsleven en gezondheidssector en de in de regio gevestigde kennis- en onderwijsinstellingen. We willen het vestigingsklimaat versterken waarin denkers en makers met elkaar tot duurzame en technologische oplossingen komen met meerwaarde voor economie, ecologie als samenleving.

Om dat te laten lukken moeten de randvoordwaarden op orde zijn. In een innovatieve (top)regio moet ruimte zijn om uitvindingen te doen en zaken uit te proberen en er moet een omgeving zijn die onze ambitie ondersteunt, het menselijk kapitaal beter benut, die talent aantrekt én vasthoudt en die het sociaal kapitaal breed activeert. Daarvoor zijn fysieke en digitale verbindingen nodig, een aansprekende arbeidsmarkt, een goede kwaliteit van de leefomgeving, regionale samenwerking en voldoende en betaalbare woningen.

Uitdaging: stimuleren van en ruimte geven aan innovatiekracht

De topsectoren Food, Health, Hightech en Energy, de logistiek en het brede MKB waar onze regio sterk in is, vragen ook in de toekomst om doorontwikkeling.
Daarvoor is allereerst ruimte nodig: het gaat om zo'n 700 hectare aan nieuwe werkgebieden en bedrijventerreinen in de periode tot 2040. Die ruimteclaim is groot in een gebied waarin de ruimte schaars en het aantal onder te brengen functies stijgt. Om die reden geven we in deze verstedelijkingsstrategie ontwerpprincipes en uitgangspunten mee, die de ruimteclaim rechtvaardigen en zorgen dat deze gebieden over de volle breedte bijdragen aan de ontwikkeling van de regio. Dat past bij de samenwerking in triple helix verband die op een aantal thema's al goed werkt.
De ruimtevraag die vanuit de RPW's bekend is voor de periode tot 2030 is verder doorgerekend tot 2040. In deze ruimtevraag is rekening gehouden met het vernieuwen en intensiveren en soms herstructureren van bestaande bedrijventerreinen en met het borgen van experimenteerruimte in de regio voor landbouw, energie en circulariteit.

De insteek is dat de keuze van aanvullende werklocaties effect heeft op het vormgeven van een ecosysteem en op het (faciliteren) van de samenwerking tussen kennisinstellingen en innovatieve bedrijven. Dat vraagt om een goede profilering en vervolgens strikte toewijzing: de. Naast samenwerking binnen de regio gaat het ook om de externe samenwerking (inter)nationaal. Inzet is het ontwikkelen van 'hotspots', gericht op innovatieve crossovers tussen de topsectoren. Circulariteit en digitalisering spelen daarin een belangrijke rol.

Hoe helpt de verstedelijkingsstrategie?
De verstedelijkingsstrategie is een belangrijke aanleiding en kans om de ruimtelijke economische structuur in onze regio te versterken en te zorgen voor meer agglomeratiekracht. Ons doel is om ruimte te maken voor bedrijvigheid die past in het profiel van onze regio.
Daar hoort bij dat we de economische centra in de regio en daarbuiten (nationaal en internationaal) beter met elkaar verbinden. Daar hoort een verbetering van het ICE netwerk bij.
Een tweede ambitie is om de verstedelijking in te zetten om het aantal banen in de regio te laten groeien. Als er per nieuwe woning in de regio ook een nieuwe baan ontstaat[3], blijft de woon-werkbalans in evenwicht . Het gaat om een gemiddelde door de hele regio. Onze inzet daarbij is dat er toegang tot werk moet zijn voor iedereen. Agglomeratiekracht leidt tot banengroei in de sectoren van cultuur en dienstverlening.

Naast meer landschap – een belangrijke asset van onze regio – maken we ook meer stad. Dat helpt om economische brandpunten te maken in de drie polycentrische polen. Eén van de manieren waarop dat kan is met het maken van vruchtbare crossovers tussen de verschillende sectoren en 'lagen' die er al zijn, maar die nu niet met elkaar verbonden zijn. Wij willen dat het vanzelfsprekend is dat studenten die een succesvolle spin-off ontwikkelden, in de regio blijven omdat juist hier de kansen voor doorgroei liggen en het vestigingsklimaat goed is. Het creëren van (meer) stedelijke dichtheid, het inzetten op campus-ontwikkeling, het faciliteren van huisvesting van het bedrijfsleven (zowel de grote corporates als het MKB) en het scheppen van fijne leefomgevingen met voldoende en betaalbare woningen en een breed pallet aan voorzieningen zijn daarin belangrijke randvoorwaarden.

De groene, aantrekkelijke woon- en leefomgeving van deze regio is een belangrijke asset voor zowel bewoners en recreanten als bedrijven. Voor inwoners en bedrijven in de regio is dat vanzelfsprekend, maar daarmee is het niet minder uniek. Dat merken we aan het grote aantal bezoekers aan onze regio voor vakantie of een dagje uit. Naast natuur en landschap heeft de regio ook een rijk en gevarieerd aanbod aan cultuur en dat is belangrijk voor het aantrekken en binden van talent aan de regio. In de groei en doorontwikkeling van de regio is daarin nog een slag te maken met extra programma en een goed evenwichtig aanbod van cultuur door de regio heen. Met name in Foodvalley Zuid is behoefte aan een completer cultuur aanbod.

Regiobrede samenwerking op cultuur helpt daarbij, bijvoorbeeld door Stichting 025 te versterken door de Groene Metropool heen. Natuurlijk geldt ook voor het culturele aanbod dat bereikbaarheid een belangrijke rol speelt.

RUIMTELIJKE AMBITIES

1. Investeren in ons vestigingsklimaat
We investeren in ons vestigingsklimaat. Dat is al aantrekkelijk met onze universiteiten, hogescholen, breed aanbod mbo, binnensteden en kernen, omgeving met natuur, groen en water en een fijn woonklimaat met vele voorzieningen zoals cultuur, recreatie, horeca, evenementen. Dat vestigingsklimaat willen we behouden en versterken. Dat doen we door in te zetten op bruisende binnensteden in de drie polen, door in te zetten op creatieve broedplaatsen, door goede woon-werkgebieden te maken (altijd met een functiemix), door in te zetten op duurzaamheid (duurzame energie, klimaatadaptatie) en door goede verbindingen te maken: binnen de regio, binnen Nederland en naar Duitsland.

2. Verbindingen – gidsrol in goederenlogistiek
We benutten onze strategische ligging op de multimodale goederencorridor maximaal en versterken de corridors. Logistiek heeft niet altijd een positief imago – en het is niet in alle delen van de regio gewenst - maar ook de logistiek maakt een transitie door. Niet alleen qua kennis, maar vooral ook qua ruimtelijke inbedding en technische doorontwikkeling mee met de tijd.
De regio heeft als ambitie om koploper te zijn in schone en up-to-date logistiek. Dit biedt kansen voor de logistieke sector en duurzaam vervoer. Ook het verschonen van de scheepvaart is hierbij een belangrijk thema voor de regio, zowel op gebied van economie en innovatie als voor de gezondheid van de inwoners. Voor de

verstedelijkingsstrategie is van belang dat de distributiepunten een goede ruimtelijke inpassing krijgen langs de corridors A1 en A12 en dat de balans tussen personen- en goederenvervoer in orde is.
Er is schuifruimte nodig om de logistiek te bundelen. De ruimte die vrij komt op andere locaties kan ingezet worden voor verdichting op bestaande bedrijventerreinen, voor gemengde woon-werk- omgevingen of voor woongebieden.

3. Verbindingen – draaischijf in het verbinden van kenniswerkers en kennishubs
De verbindingen met de Randstad, met de andere stedelijke gebieden en met Duitsland zijn goed. Als het gaat om de uitwisseling van kennis en diensten kunnen betere verbindingen de economische groei aanjagen. Om die reden versterken we onze strategische ligging op de A12-corridor waarbij de ICE zorgt voor een versterking van de internationale relaties met een duurzame verbinding met Duitsland.

4. Brandpunten van kennis en innovatie
We maken sterker wat sterk is en blijven vol inzetten op de ontwikkeling van onze internationale clusters en campuslocaties op het gebied van Food, Health, Hightech en Energy en de verbindingen (crossovers) daartussen. We ontwikkelen de campussen tot echte brandpunten van innovatie. Daarbij moeten we de verbinding met Twente – Eindhoven, Utrecht – Amsterdam (en ook Oss/Boxmeer) niet vergeten uit te bouwen. Dit doen we niet alleen, maar nadrukkelijk samen met het bedrijfsleven en de kennisinstellingen. Campussen met brandpuntpotentie in de regio zijn: de Wageningen University & Research (WUR), het World Food Centre, ICT-Campus Veenendaal, Poultry Expertise Centrum (PEC), Food Academy Nijkerk, Hotspot Energy Arnhem (Arnhems Buiten, Kenniscampus regio Arnhem, IPKW), Campus Heyendaal en de Novio Tech Campus.
Bij deze brandpunten horen ook plekken waar ruimte is voor innoveren en experimenteren.

5. Economische clustervorming
We zetten in op economische clustervorming die zich richten vanuit de thema's Food, Health, Hightech en Energy richten op productie, innovatie en kennis. Ze zijn gericht op economische ontwikkeling en de groei van werkgelegenheid. Deze clusters zijn de koppeling tussen de brandpunten en het MKB. Dat betekent dat we aanvullende ruimtevragen voor werklocaties en bedrijventerreinen hier zoveel mogelijk op aansluiten en dat we bestaande bedrijventerreinen versterken en verdichten met clustervorming als doel.

6. Het MKB en de werklocaties
Daarnaast is het MKB van onschatbare waarde, zowel in de (zakelijke) dienstverlening, ICT als in de maakindustrie en natuurlijk in Agrifood en logistiek. We willen het MKB versterken door ondernemerschap te stimuleren en door in te zetten op voldoende en toekomstbestendige werklocaties passend bij de diversiteit van de vraag. Hoe we dat in de komende jaren doen is afgesproken in de Regionale Programma's Werklocaties (RPW's) en staat ook beschreven in de regionale agenda's. Die lijn trekken we ook na 2030 door, waarbij we vasthouden aan slimme combinaties van bedrijvigheid (functiemenging), de combinatie van verdichting / intensivering en afnemende ruimtevraag per arbeidsplaats.

7. Recreatie, toerisme en cultuur
De Groene Metropool heeft met recreatie, toerisme en cultuur een aantal sterke troeven in handen: of het nu gaat om de bruisende binnensteden of de nationale landschappen, die troeven worden met het versterken van de regio door het toevoegen van meer landschap en meer stad alleen maar sterker. Daar ligt een kans om ook in de toeristische en culturele sector meer banen te ontwikkelen. Voor de cultuursector geldt dat die zich zal (moeten) versterken Zodat de verdeling over de regio goed is. Voor toerisme en recreatie geldt dat er toegang tot het landschap met fietsroutes en wandelroutes nodig is, maar ook dat er nieuwe recreatieplekken worden toegevoegd omdat de druk op de natuurgebieden nu al groot is. In de bouwstenen groene leefomgeving en de bouwsteen mobiliteit is hier ook al op gewezen.

[3] De inzet op 1 baan per woning is onder andere onderzocht door de Stec-groep. Zij geven aan dat dat heel ambitieus is en dat 0,6 baan per woning (voor delen van de regio) logischer lijkt. De insteek voor de verstedelijkingsstrategie is dat we een goede balans tussen wonen en werken willen realiseren. We houden voor de regio als gehaal aan dat 1 baan per woning de inzet is. Aandachtspunt daarbij is dat op een aantal plekken de balans nu doorslaat naar werken (met een tekort aan wonen) terwijl in de Regio Arnhem-Nijmegen het doel is om de uitgaande forenzenpendel fors te verkleinen en te zorgen voor meer banen in de regio.

RUIMTELIJKE VERTALING IN ONTWERPPRINCIPES

In de komende 20 jaar is de ruimtebehoefte voor werklocaties en bedrijvenlocaties nog groot. We willen daar zo efficiënt en effectief mogelijk mee omgaan. Het uitbreiden van huidige locaties of het toevoegen van nieuwe locaties moet bijdragen aan bovengenoemde doelstellingen. Dat brengt ons tot de volgende ontwerpprincipes:

- In de gebiedsuitwerkingen gaan we na waar in de regio ruimte beschikbaar is en beschikbaar kan blijven voor experimenten op het gebied van bijvoorbeeld circulariteit, energie en landbouw.

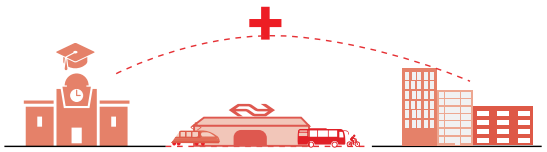

- We zetten in op de versterking van kennisclusters en werklocaties die goed met elkaar verbonden zijn;

- Daar waar mogelijk verdichten, intensiveren en verduurzamen we bestaande werkgebieden en bedrijventerreinen die een excellente bereikbaarheid via OV (internationaal en regionaal) hebben.

- We benutten de bestaande werklocaties optimaal voordat we overgaan tot de aanleg van nieuwe locaties. We zetten in op scherpere ratio's m^2 BVO versus arbeidsplaatsen bij nieuwe bedrijven. We zetten in op de aanpak van leegstand, herstructurering en verdichting van bedrijventerreinen.

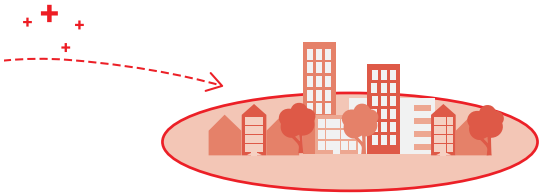

- Het verstedelijkingsconcept gaat uit van een aantal economische brandpunten. Op die plekken creëren we een sterke stedelijke dichtheid met wonen en werken zodat ze zich doorontwikkelen als sterke economische brandpunten.

- We kijken scherp naar de toegevoegde waarde van nieuwe bedrijvigheid voor het regionale ecosysteem. Niet alle ruimtevragen worden geaccommodeerd: de prioriteit ligt bij kennisontwikkeling en het vervolledigen van de aanwezige kennislocaties. De RPW's zijn leidend en worden op dit punt nog aangescherpt.

- Inzet op variatie en toegevoegde waarde. Er is een divers en samenhangend aanbod aan typen werklocaties nodig. Bedrijven stellen immers verschillende eisen aan een locatie wat betreft bereikbaarheid, uitstraling, fysieke ruimte en milieugebruiksruimte. Er moet voldoende ruimte zijn voor logistiek, watergebonden bedrijven, kleinschalige lokale bedrijvigheid, multifunctionele woon-werkmilieus en bedrijven in de hogere milieucategorie. Dit laatste is nodig, zodat er ruimte is voor industrie en circulaire economie.

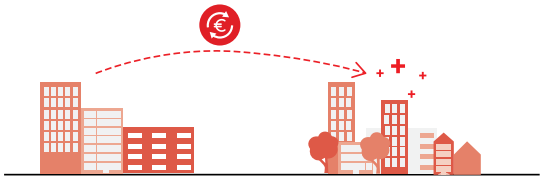

- Het doorontwikkelen van bestaande werklocaties en het toekomstbestendig aanleggen van nieuwe werklocaties staat voorop. We leven in een tijd van grote veranderingen. Dit stelt meer en andere eisen aan de inrichting van onze werklocaties. De energietransitie, een veranderend klimaat, digitalisering, circulaire economie, maar ook het welzijn van werknemers vragen om anders ingerichte werkgebieden. Ook werklocaties zijn multifunctionele leefomgevingen.

Wonen: meer stad en meer vitale kernen

We voegen 100.000 woningen toe om het woningtekort in te lopen, om de bevolkingsgroei te accommoderen en de toestroom uit andere regio's op te vangen. De opgave is ook kwalitatief.
Dit is dé kans om de bestaande wijken te versterken; steden, wijken en dorpen worden (in onderlinge samenhang) aantrekkelijker, duurzamer, veilig, gezond, bereikbaar en inclusief.

CONTEXT

We bieden bewoners een ruim aanbod aan werk, voorzieningen en de levendigheid van steden. En tegelijkertijd is er een divers aanbod aan groene woonmilieus, zowel landelijk als stedelijk, met 'groot groen' binnen handbereik, zoals de Veluwe en het rivierengebied. De unieke ligging van de regio draagt bij aan economische kansen voor mensen die hier wonen. Voor bewoners moet er de kans zijn om door te stromen naar een woningen die past bij hun levensfase.
De behoefte aan nieuwe woningen is er; de komende decennia lopen demografische trends zoals groei en vergrijzing gelijk op. Tegelijkertijd spelen in dit stedelijk netwerk urgente thema's. Zo staat de leefbaarheid onder druk, zijn er te weinig betaalbare woningen, is de ruimte soms versnipperd en verrommeld, neemt de biodiversiteit af en zijn bestaande wijken nog onvoldoende duurzaam en niet klimaat-adaptief. Daarom stellen we in de bouwsteen Wonen de bestaande steden en dorpen centraal. Juist daar voegen we woonkwaliteit toe. Investeringen daar, nu en richting 2040, versterken de kwaliteiten en de eigenheid van de regio.

AMBITIE

De Groene Metropool biedt 'groene woonkwaliteit' aan ruim 1,2 miljoen mensen. Dat is onze ambitie tot 2040. We voegen 100.000 woningen toe om het woningtekort in te lopen om de natuurlijke bevolkingsgroei te accommoderen en daarbij de toeloop uit andere regio's op te vangen. Dit is dé kans om de bestaande wijken te versterken. Steden, wijken en dorpen worden (in onderlinge samenhang) aantrekkelijker, meer duurzaam, veilig, gezond, bereikbaar en inclusief. De soms eenzijdige woningvoorraad in een kern of wijk maken we meer divers. Daar waar mogelijk willen we woonwijken en groene kwaliteiten combineren zodat bestaande kwaliteiten niet ondermijnd worden, maar juist versterkt. We streven naar meer groen én meer stedelijkheid. Het palet aan woonmilieus in of nabij het groen versterken we. Dat kan een groen woonmilieu zijn aan de stadsrand, in een dorp maar ook centrum-stedelijk met groen op korte afstand. We streven naar een divers aanbod aan woonmilieus en woningen, dat aansluit bij verschillende behoeften van inwoners en die voor iedereen een betaalbaar aanbod bevat.

We benutten nieuwe trends om adaptief blijvend te voldoen aan behoefte, op basis van huidige en toekomstige onderzoeken. We werken uiteindelijk toe naar een volledig circulaire leefomgeving.

DOELSTELLINGEN

Het stedelijk netwerk van de Groene Metropool heeft een gelaagdheid in de verschillende schaalniveaus. Er zijn inwoners die voor hun werk en vrijetijdsbesteding bewegen tussen de steden en het groene raamwerk en er zijn ook inwoners die minder grote afstanden afleggen en juist meer lokaal georiënteerd zijn: ze werken en sporten in de buurt. Deze inwoners hebben een ander 'daily urban system'. Beide manier van leven en mobiliteit zijn mogelijk in de manier waarop het verstedelijkingsconcept nu is vormgegeven. De huidige situatie in de regio en de trends en ontwikkelingen laten zien dat nabijheid belangrijk is. We stellen in het verstedelijkingsconcept de bestaande steden, wijken en dorpen centraal. Het toevoegen van woningen samen met andere

functies (door efficiënt ruimtegebruik) biedt de mogelijkheid om bestaande steden en dorpen te versterken te zorgen voorzieningen en verbindingen ‘nabij’ zodat ook de leefomgeving ook voor bestaande bewoners verbetert.
De gelaagdheid van het stedelijk netwerk maakt dat we rekening kunnen houden met de verschillende woonvoorkeuren en woonmilieus. Deze diversiteit is nu al een kwaliteit en die kunnen we zo in onze regio versterken.

Het ruimtelijke principe om de diversiteit te bewaken leidt tot randvoorwaarden en condities voor ontwikkeling (we zetten in op een goede mix van programma) en zal ook van invloed zijn op locatiekeuzes. Het bewaken van de diversiteit in programma vraagt om flexibiliteit en de vaardigheid om in te kunnen springen op veranderende woonbehoeften en woonambities. In het hoofdstuk ‘werken met de verstedelijkingsstrategie’ is dat verder uitgewerkt.

> We creëren leefomgevingen: het toevoegen van woningen gaat gepaard met andere functies, zoals uitloopgebieden, zorg, werkgelegenheid en infrastructuur. Zo worden bestaanden steden en dorpen integraal versterkt.

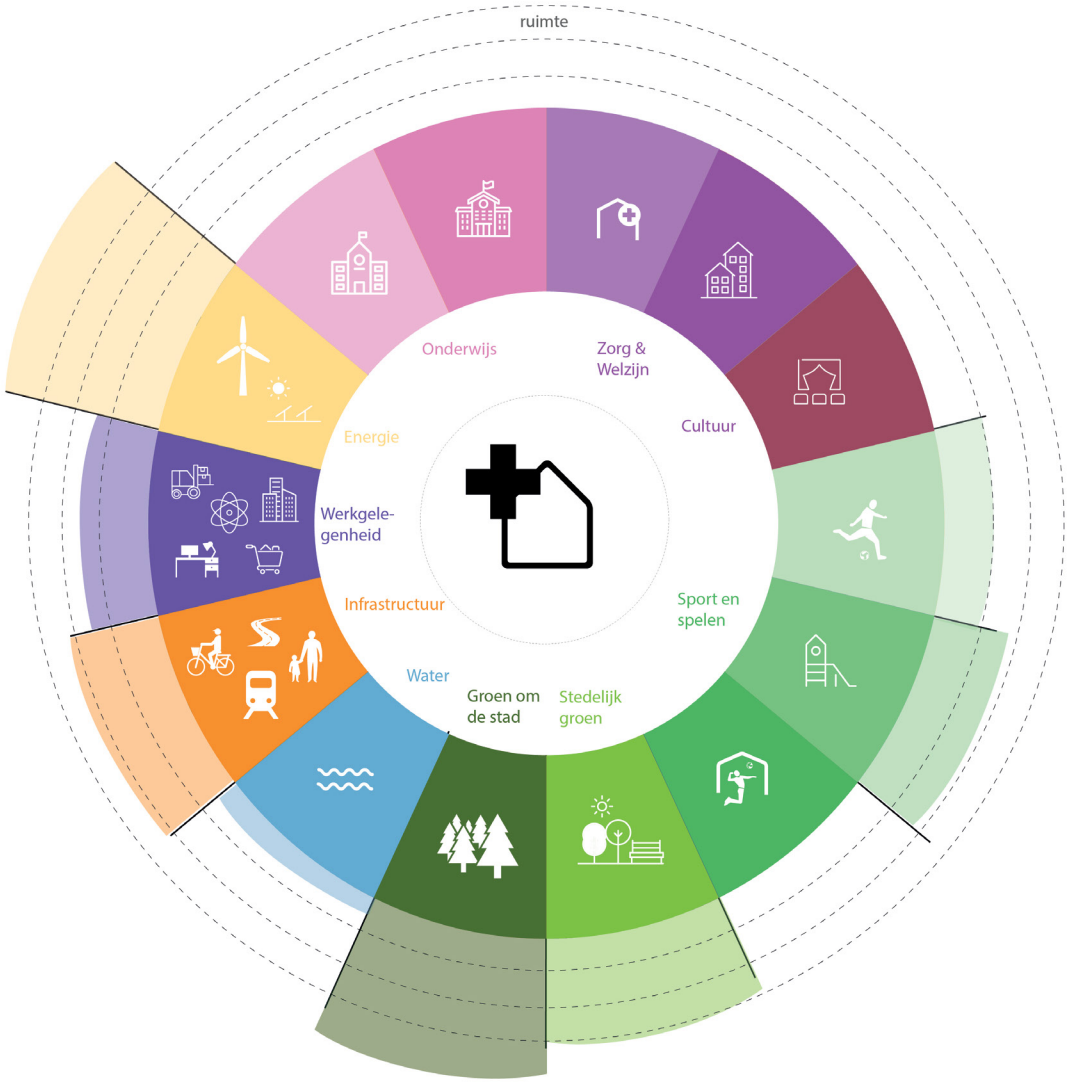

ONTWERPPRINCIPES

1. Circulaire leefomgeving

Om de ambitie van circulariteit te realiseren, helpt het om uit te gaan van wat er al is. Dat doen we door te kijken wat we al kunnen doen in de bestaande wijken. Immers: het grootste deel van de woningen die in 2040 in de regio staan, zijn er nu al. Door niet alleen woningen toe te voegen, maar ook groen en bijvoorbeeld voorzieningen, heeft het toevoegen van programma aan het bestaande 'stedelijk weefsel' direct veel effect. Veel meer dan in een standaard nieuwbouwwijk zorgen extra woningen voor het verbeteren van de woonomgeving in steden en dorpen op het gebied van leefbaarheid, duurzaamheid, gezondheid. Het houdt deze wijken inclusief en veerkrachtig. Niet alleen de nieuwe bewoners van de extra woningen hebben hier iets aan, de bewoners van de bestaande wijk profiteren mee. Het is een stimulans voor vitaal, duurzaam en inclusief maken van steden, dorpen en wijken. Het moet weer mogelijk zijn om door te stromen naar een andere woning in de directe woonomgeving.

Vanuit de bouwsteen wonen zetten we in op het meer en beter toepassen van functiemenging, verdichten, transformeren, slim uitbreiden en herstructurering, flexibeler omgaan met het woningontwerp bijvoorbeeld (casco)woningen die flexibiliteit kunnen bieden. Met deze integrale ontwerpopgave, kunnen we beter inspringen op demografische trends (zoals groei en vergrijzing). Bovendien biedt deze benadering vanuit flexibiliteit en casco bouw kansen om aan te sluiten op mobiliteit (knooppunten) en economie (broedplaatsen passend bij het economisch profiel). Tot slot: door zorgvuldig om te gaan met ruimte, materialen en grondstoffen voorkomen we afwenteling op komende generaties.
Hoe we dat doen verschilt per gebied. Er is immers grote variatie in de regio: van hoog stedelijke centra, via sub urbane woonmilieus naar kleinere kernen.

De volgende ingrediënten zijn van belang voor een gebiedsgerichte programmamix:

- **Duurzaam gebruik maken van ruimte en circulair gebruik van vrijkomende of hoogwaardige biobased materialen:** bij bijvoorbeeld herstructurering kunnen we in bestaande wijken woningen met een laag energielabel duurzaam maken. In de praktijk blijkt dat je zo meer woningen kunt realiseren die beter voldoen aan de behoefte, zonder dat dit ten koste gaat van de beschikbare openbare (groene) ruimte. Bij elke ontwikkeling, zowel herstructurering als nieuwbouw, maken we de (energie)infrastructuur van de toekomst mogelijk. In wijken met (potentie voor) een warmtenet, zorgen toevoegingen ervoor dat een aansluiting hierop beter of sneller gerealiseerd kan worden.
- **Groen:** werken aan nieuwe en andere woningen biedt ook kansen om de (groene en blauwe) openbare ruime beter in te richten. Zo kunnen bijvoorbeeld oude landschappelijke structuren hersteld worden die niet alleen bijdragen aan het versterken van de groene identiteit van de regio, maar ook extra kansen bieden voor klimaatadaptatie, biodiversiteit of natuur inclusief bouwen. Daarnaast kan dit bijdragen aan het voorkomen en verkleinen van gezondheidsproblemen. Aansluiten bij de grotere groene netwerken is belangrijk (zie ontwerpprincipe 'Groen blauwe raamwerk').
- **Vitale kernen:** door woningbouw te concentreren en te mengen met ander stedelijk programma wordt nabijheid vergroot. Door woningen te bouwen op fiets- en loopafstand tot werkgebieden, voorzieningen en scholing wordt onnodige mobiliteit beperkt. Dit biedt ook op sociaaleconomische thema's voordelen, bijvoorbeeld door de vergroting van draagvlak voor de voorzieningen die daar nabij zijn of goed bereikbaar zijn. Dat maakt kernen vitaler. Ook kunnen nieuwe betaalbare woningen in de nabijheid van werklocaties (inclusief centra en campussen) de economische waarde van dergelijke plekken verbeteren omdat werknemers in de buurt kunnen wonen.
- **Divers en aanvullend programma:** niet nog meer van hetzelfde maken, maar juist de kwaliteiten of segmenten toevoegen die nog missen (zie ontwerpprincipe 'Variatie en aanvullend vermogen'). Verdichten, transformeren of herstructureren biedt - naast zorgvuldig omgaan met ruimte en grondstoffen - extra kansen om in wijken met een (te) eenzijdige bevolkingsopbouw gaandeweg te komen tot een gedifferentieerde woningmix waardoor meerdere doelgroepen niet alleen toegang tot de wijk hebben, maar er ook graag komen.

OVERZICHT ONTWIKKELING WOONMILIEUS

Het hoofddoel is om voldoende aanbod te hebben door de verschillende woonmilieus heen. Met de toevoeging van woningen aan de bestaande voorraad - middels harde en zachte plancapaciteit en potentiële verstedelijkingslocaties uit het verstedelijkingsconcept - ontstaat er geleidelijk aan meer diversiteit aan woonmilieus.

Onderstaand figuur laat zien hoe de woonmilieus zich verhoudingsgewijs ontwikkelen tussen 2006 en 2040.

- Bestaande voorraad (2018): 483.400 woningen
- Bestaande voorraad (2018) + plancapaciteit (ca. t/m 2030): 550.960 woningen
- Bestaande voorraad (2018) + plancapaciteit (ca. t/m 2030) + potentiële locaties verstedelijkingsconcept (ca. t/m 2040): 619.475 woningen

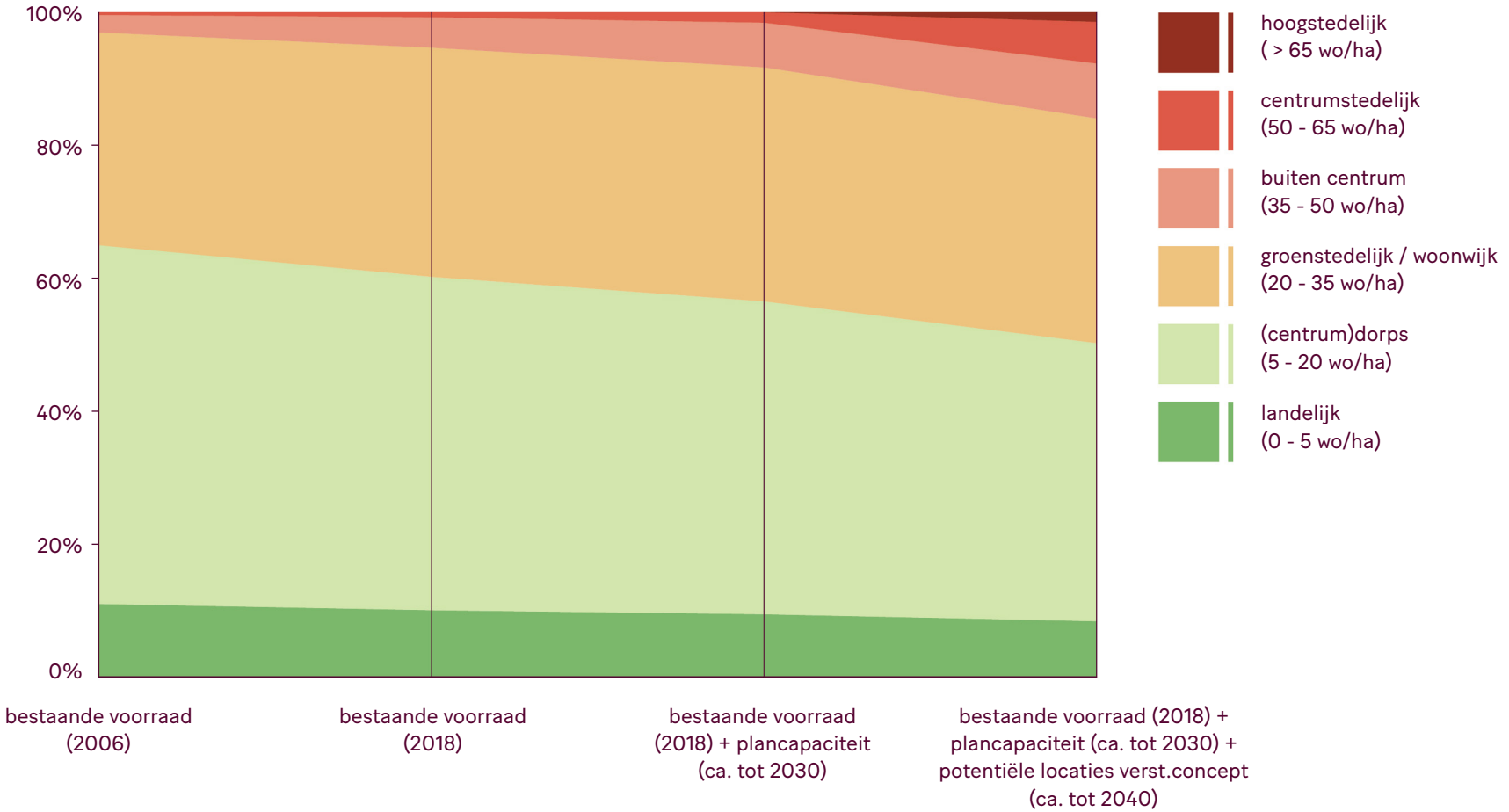

2. Groen raamwerk

Om de groenblauwe woonkwaliteit te bieden, hoort het ontwikkelen van groen en blauw (landschap en water in en rond stedelijk gebied) bij de opgave concreet en nabij. Groene en blauwe netwerken zijn richtinggevend. Dit draagt onder andere bij aan kwaliteit van woonmilieus, versterkt de biodiversiteiten zorgt voor klimaatadaptatie en de ecologie. Het is dus meer dan alleen het beschermen van natuur. Gekoppeld aan een regionaal netwerk van voet- en (snel)fietspaden en fijnmazig ov wordt het groen ook toegankelijk en bruikbaar voor bewoners, net als de manier waarop voorzieningen bereikbaar zijn voor bewoners. Het creëren van dit netwerk is een opgave op zichzelf, die condities creëert voor 'groene en blauwe woonkwaliteit' en die dus ook van invloed is op het bepalen van geschikte locaties. Tegelijkertijd kan dit leiden tot randvoorwaarden voor ontwikkeling van groene kwaliteiten binnen (bestaande) locaties. Zie de bouwsteen Leefomgeving voor een uitwerking van dagelijks, wekelijks en maandelijks groen beschikbaar voor alle inwoners van de Groene Metropool.

3. Variëiteit, complementariteit en betaalbaarheid

Zet in op een grotere diversiteit aan woonmilieus. Wat we toevoegen moet aanvullend zijn ten opzichte van de bestaande voorraad. We willen een variëteit aan woonmilieus en prijssegmenten aanbieden. Op deze manier werken we aan inclusieve wijken die ook voor doelgroepen die minder te besteden hebben toegankelijk zijn. Dat wat nodig is, zal door de jaren heen verschillen. Nu is er op veel plaatsen behoefte aan woningen voor starters en senioren. Dat zal over tien jaar misschien wel anders zijn.
Betaalbaar bouwen is wat ons betreft geen criterium waarmee je fysieke plekken kunt onderscheiden of prioriteren, maar wel een must om de woningmarkt toegankelijk te houden. Concreet streven we ernaar dat ten minste 50% van de nieuwe woningen in het sociale segment en middensegment wordt gerealiseerd. Met regionale programmering (en onderlinge uitwisseling) kan overzicht en continuïteit worden geboden op de ontwikkelingen in de regio's en met stakeholders en gemeenten worden gewerkt aan deze maatschappelijke opgave. De behoefte aan verschillende woonmilieus is bovendien breder. Het gaat niet alleen om fysieke of geografische thema's, het gaat ook om economische, sociale, mentale en gedragscomponenten. Alleen met variëteit, complementariteit en betaalbaarheid kunnen we goed voorzien in de woonbehoefte van de Groene Metropool. Vanuit de uitwerking en ervaringen die worden opgedaan in de Woondeal Arnhem-Nijmegen nemen we mee wat wel en niet werkt.

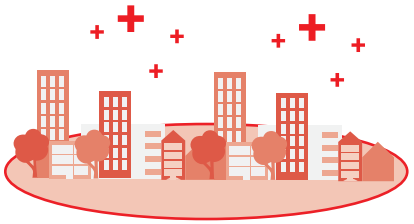

Hoe weten we waar we staan?

Het lopende woningbouwprogramma heeft op de korte termijn voldoende projecten om te voldoen aan de behoefte. De focus ligt dan ook niet alleen op het vinden van extra locaties, maar ook op het 'hard' maken van programma en komen tot realisatie.

De verstedelijkingsstrategie geeft daarom ook een overzicht met locaties voor de (middel) lange termijn om te komen tot aanvullende nieuwe plannen. Dat biedt ons de kans om tot 2040 een continue bouwstroom te ontwikkelen zodat er ontwikkeltempo blijft en we op koers liggen richting 2030 en verder. De principes en bouwstenen uit het verstedelijkingsconcept maken het mogelijk om de selectie van nieuwe locaties zorgvuldig en logisch te doen.

OVERZICHT ONTWIKKELING WOONBEHOEFTE EN PLANCAPACITEIT

Onderstaand staafdiagram toont per vijf jaar de woonbehoefte, de harde en zachte plancapaciteit en de hoeveelheid woningen die nog aanvullend nodig zijn.

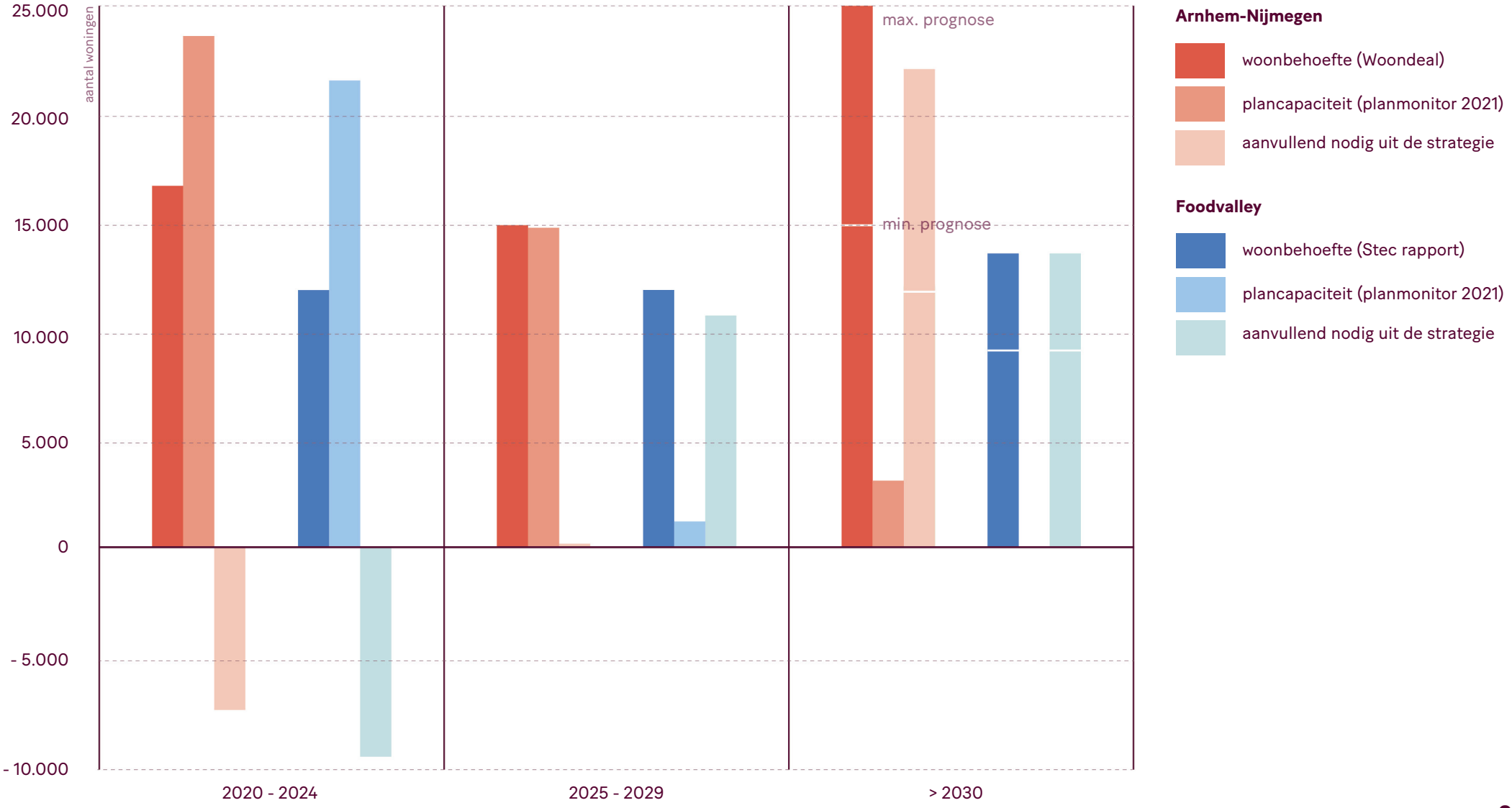

Bij het opstellen van de strategie is gekeken naar de verdeling van het woonprogramma over de regio zowel in aantallen als in woonmilieus. Op basis daarvan – en op basis van de vraag die nu bekend is - kan een eerste programmaschets gemaakt worden voor gewenste woonmilieus in de komende 5 tot 10 jaar. Natuurlijk hebben alle locaties en uitwerkingen hun eigen dynamiek, maar het hoofddoel is wel om voldoende aanbod te hebben door de verschillende woonmilieus heen. Als je het lopende programma op die manier rangschikt, zie je dat er een trend plaatsvindt waarbij er meer stedelijke woonmilieus worden toegevoegd (en dus ook meer nabijheid), die leiden tot meer diversiteit.

Door vooraf afspraken te maken over hoe we om (willen) gaan met veranderingen, op welke manier we dan met elkaar bijsturen of de koers vasthouden, zijn we met elkaar in staat om op tijd te reageren. We monitoren en kijken steeds naar wat er op (middel)lange termijn nodig is om integrale doelen te halen. Vanzelfsprekend spelen de principes en bouwstenen die zich onderling tot elkaar verhouden daarin een rol. Door aan te geven welk principe dan het zwaarste weegt, ontstaat per periode een afwegingskader. Dat kader heeft een generiek deel (voor de groene metropool als geheel) en een gebiedspecifiek deel voor de acht deelregio's.
Werken met dit kader biedt de gelegenheid om (periodiek) te kunnen kiezen voor kwalitatieve plannen die voorzien in behoefte en daarbij goed bijdragen aan het DNA van de groene metropool. Die afweging vindt nu plaats op het niveau van de regio Foodvalley en op het niveau van de Regio Arnhem-Nijmegen. Het ligt voor de hand om dat ook in de komende jaren zo te blijven doen.

De methodiek om via een afwegingskader te werken kan ook voor de toekomst ontwikkelperspectief genereren. Adaptief werken is daarbij van belang. Op projectniveau vindt dat al vaker plaats. De volgende stap is om dit integraal op te pakken, op het niveau van het regionale stedelijke netwerk. Hierbij moet worden toegewerkt naar een ontwikkelperspectief waarin verschillende paden mogelijk zijn: hard doorgroeien of toch temporiseren? Gekoppeld aan randvoorwaarden en afhankelijkheden met keuzes in het mobiliteitsnetwerk en ten aanzien van het netwerk en gebieden (verschillen in complexiteit van locatieontwikkelingen).

Het geeft aan hoe het samenhangende pakket aan onderdelen zich in de tijd uitrolt en hoe besluitvorming, dynamiek op de markt en toekomstige aanpassing hier invloed op hebben. Het is dus een continu (bij)sturingsvraagstuk. Dat moet niet leiden tot kramp: de uiteindelijke keuzes voor woon- en werklocaties locaties vinden plaats binnen gebiedsprocessen en projectuitwerkingen. Het afwegingskader uit de verstedelijkingsstrategie is daarbij de leidraad en vanuit de regio wordt daar de kennis van de actualiteit over programma en tempo aan toegevoegd. Die uitgangspunten en kennis bij elkaar bieden de mogelijkheid om goed aan te sluiten op de actuele vraag en opgave.

Concreet: de opdracht die volgt uit de verstedelijkingsstrategie is om binnen de regio in de komende 20 jaar met elkaar goed zicht te houden op de samenhang in de uitwerking van het verstedelijkingsconcept (systeem) in relatie tot de actualiteit. Als dat lukt, zijn we in staat om te werken met een continue bouwstroom die mee kan bewegen. Dan versterken en vergroenen we de regio.

02

02 Meer landschap, meer stad: gebiedsuitwerkingen

De volgende stap na de introductie van het verstedelijkingsconcept en de bouwstenen, is het maken van gebiedsuitwerkingen. In de gebiedsuitwerkingen wordt voor de deelgebieden uitgewerkt waar ruimte is voor woningen en werklocaties en welke randvoorwaarden voor de leefomgeving, mobiliteit, economie en wonen daarvoor moeten worden ingevuld. De integraal uit te werken gebieden zijn: Arnhem-Oost, Nijmegen-West, Foodvalley-Zuid, Foodvalley-Noord, Liemers, Middengebied Arnhem-Nijmegen, Rijk van Nijmegen en de Veluwe.

Waarom gebiedsuitwerkingen?
De gebiedsuitwerkingen spelen een belangrijke rol in de verstedelijkingsstrategie. In deze acht gebieden worden grote abstracte opgaven concreet. Juist in een context van een specifiek gebied, kun je de opgaven in een logisch verband brengen met de aanwezige en gewenste kwaliteiten en ambities.

We maken de gebiedsuitwerkingen om twee redenen. De eerste reden is dat uit deze uitwerkingen blijkt of het voorgestelde verstedelijkingsconcept en de generieke ontwerpprincipes ook werkbaar zijn op gebiedsniveau. Een tweede reden om ze te onderzoeken is om uit te vinden waar in de regio verschillende opgaven samen komen. Dat helpt ons om in het najaar in de aanloop naar het verstedelijkingsakkoord scherp te krijgen waar aanvullende afspraken of investeringen nodig zijn.

Wat we dit jaar nog doen in de gebiedsuitwerkingen is uitvinden hoe in deze gebieden de ontwerpprincipes uit kunnen pakken en met welke onderzoeksagenda we verder willen bij de verdere uitwerking om de randvoorwaarden goed in beeld te krijgen. De conclusies daaruit nemen we mee in de afronding van de verstedelijkingsstrategie en in het verstedelijkingsakkoord.
Veel gemeenten werken voor het eerst op deze manier integraal samen aan gebiedsontwikkeling op regionale schaal en het is fijn om in deze setting uit te proberen wat werkt. Een tweede stap is om veel preciezer in de regio de samenhang tussen gebieden en locaties en randvoorwaarden te onderzoeken. Dat is de stap naar een langjarige samenwerking in de deelgebieden.

Voor de zomer van 2021 vinden voor alle 8 gebieden eerste gesprekken plaats over de onderzoeksagenda per gebied. In dit hoofdstuk is daar per gebied een eerste aanzet voor gedaan. De verdiepende uitwerkingen vinden in het najaar van 2021 of het voorjaar van 2022 plaats.

Om welke gebieden gaat het en wat leveren we op?
We kiezen ervoor om acht gebiedsuitwerkingen te maken. Het gaat om drie sleutelgebieden in de regio (Arnhem Oost, Foodvalley-Zuid en Nijmegen West) die hebben de naam sleutelproject gekregen omdat hier grote opgaven op stapel

staan. Dit zijn de economische polen en hier concurreren de bouwstenen volop met elkaar. Naast deze sleutelgebieden worden nog vijf gebiedsuitwerkingen gemaakt van Foodvalley-Noord, Liemers, Middengebied Arnhem-Nijmegen, Rijk van Nijmegen en de Veluwe. Ook hier komen verschillende – soms botsende - opgaven samen.

De ronde met de gebiedsuitwerkingen geeft een eerste indruk van hoe de principes werken en welke (noodzakelijke) afwegingen dat vraagt. Specifieke locaties en onder welke randvoorwaarden op die locaties gebouwd kan worden, rollen daar nog niet uit. Het gaat om een impressie van hoe de gebieden eruit kunnen gaan zien. Deze uitwerking is belangrijk om een goed beeld te krijgen van de samenhangende afwegingen en keuzes.

Door opgaven en ontwerpprincipes te combineren, kunnen we meer rendement halen uit maatschappelijke investeringen en kunnen meerdere maatschappelijke doelen gelijktijdig worden gediend. Een mooi voorbeeld hiervan in de regio is het Ruimte voor de Rivier-programma: de veiligheidsopgave was de aanleiding, de vernieuwing van het rivierengebied is het resultaat. Wat begon als een waterveiligheidsmaatregel, heeft juist ook vanwege de opdracht om daarnaast ook ruimtelijke kwaliteit centraal te stellen - geleid tot een mooier rivierengebied met hogere natuurwaarden en volop recreatiemogelijkheden.

Dat is ook de insteek voor onze verstedelijkings-strategie. De investeringen die hier gedaan (moeten) worden, zorgen voor versterking van de groene metropool. Zo leidt verstedelijking tot meer banen, betere toegankelijkheid tot groen, stimuleren van het OV, fietsen en wandelen. Door te kiezen voor een fors programma in de sleutelgebieden en in bestaande kernen en wijken, blijft op veel andere plekken in de regio de natuur behouden en wordt de structuur versterkt.

De combinatie van bestaande stad gekoppeld aan (her)ontwikkeling en een inzet op vitaliteit in de kernen zorgt voor een gezondere leefomgeving en de gewenste differentiatie in de bestaande en nieuwe wijken.
De uitkomsten van de gebiedsuitwerkingen zijn een belangrijk vertrekpunt voor vervolguitwerking in de komende jaren. Op de korte termijn zijn ze het vertrekpunt voor het opstellen van een regionale uitvoerings- en investeringsagenda en het verstedelijkingsakkoord.

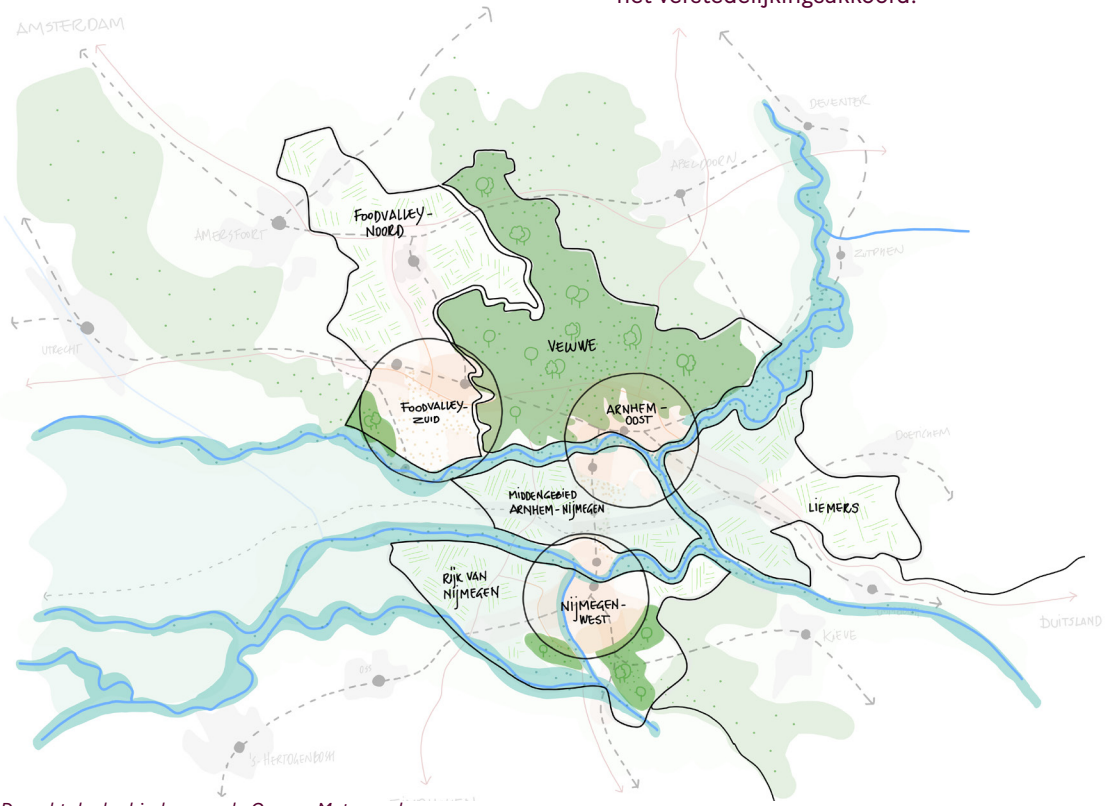

De acht deelgebieden van de Groene Metropool

Arnhem-Oost

Gebiedsuitwerking volgt in juli.

Positionering van het sleutelgebied in de Groene Metropool

Arnhem en omgeving is één van de 'polycentrische polen' in de regio. Daarbinnen vormt Arnhem-Oost (Arnhem Centraal - Spoorknoop - Station Presikhaaf - Spooremplacement) de poort van de Groene Metropool op de internationale corridor Randstad-Arnhem-RheinRuhr. De reden om binnen het verstedelijkingsconcept dieper op dit gebied in te zoomen heeft te maken met de stapeling van opgaven in dit gebied. Enerzijds ligt de spoorzone centraal op de internationale corridor en sluit dit aan op (inter)nationale ambities, anderzijds beperkt het de stad ook om andere ambities waar te kunnen maken die van groot belang zijn voor stad en regio. In potentie kan hier een fors woningbouwprogramma gerealiseerd worden als de locatie vrijkomt en de randvoorwaarden op orde komen. Het stadsdeel ligt dicht bij de binnenstad, er zijn mogelijkheden om het gebied beter te ontsluiten en het landschap is binnen handbereik, zowel de uitlopers van de Veluwe als de uiterwaarden van de IJssel en Stadsblokken Meinerswijk. Daarnaast liggen er twee belangrijke hotspots in het gebied: de Kenniscampus regio Arnhem en het IPKW.

Beoogd programma

Het woningbouwprogramma voor dit gebied heeft een potentie van circa 8.000 tot 10.000 woningen. Dat zijn de woningen uit de planmonitor en een aanvullend deel volgend uit dit verstedelijkingsconcept. Het genoemde aantal is aanvullend op de lopende planontwikkeling: AKZO en omgeving, Melkfabriek / Fluvium / Rijnwijk en verschillende locaties in Presikhaaf. Belangrijk hierbij is de ontwikkeling van station Arnhem-Oost, het spoorpark Arnhem-Oost als verbinding tussen stadsdelen en de verdere ontwikkeling van een sterk cluster rondom het energieprofiel met de Kenniscampus, de campus IPKW in samenhang met de Nieuwe haven en de kennisas op Het Broek. Dat draagt bij aan een kwaliteitsimpuls op bestaande werkgebieden en de Arnhemse mix.

Leefomgeving

In de verstedelijkingsstrategie streven we naar het ontwikkelen van een groen raamwerk met groen in en rond het stedelijk gebied. Met het toevoegen van Spoorpark Arnhem-Oost (ca 70 ha) wordt een sterk versteend deel van de stad vergroend en wordt een parkverbinding gelegd tussen de Veluwe en de Rivierklimaatparken aan de IJssel en de Rijn. Met deze verbinding bevorderen we de biodiversiteit in de stad, gaan we hittestress tegen (Hotspot Rijnpark/'t Broek) en creëren we een gezonde en aantrekkelijk plek voor sport, ontspanning en ontmoeting. Met groei en verdichting binnen de bestaande stad blijft het landschap rondom het stedelijk gebied zoveel mogelijk intact.

Wonen

Arnhem-Oost biedt kansen om 8.000 tot 10.000 woningen toe te voegen aan de planvoorraad van Arnhem. Daarvan is 50% voorzien in de categorie betaalbare woningen, waarvan 30% in de categorie sociale huur. De ontwikkeling van deze gemengde wijken maakt het mogelijk om nieuwe doelgroepen in Arnhem-Oost aan te trekken, waaronder studenten, starters, stedelijke gezinnen en mogelijk ook senioren en expats. Met de pilot Flex/Tijdelijk Wonen wordt bovendien ingezet op tijdelijke woonconcepten. Daarnaast heeft de toevoeging aan de woningvoorraad als belangrijk doel om doorstroming te bevorderen in de bestaande wijken in Arnhem-Oost, zodat er meer balans ontstaat tussen de vragers en dragers in de wijk. Aanvullend op Arnhem-Oost is er een aanpak gericht op leefbaarheid en veiligheid.

Mobiliteit

De bereikbaarheid van Arnhem-Oost is in potentie goed, maar staat onder druk. Enkele randvoorwaarden moeten onderzocht worden op haalbaarheid in tijd, geld en volgordelijkheid. Ten eerste gaat het om het versterken van de internationale corridor Randstad-Arnhem-RheinRuhr. ICE Duitsland met focus op snelheid, frequentie, en betrouwbaarheid in relatie tot Arnhem Centraal en tracékeuze Arnhem. Een tweede randvoorwaarde is de doorontwikkeling van de opgave Spoorzone Arnhem-Oost (Spoorknoop

– station Presikhaaf – Spooremplacement - station Arnhem-Oost). Daarbij moet voorkomen worden dat er afwenteling van de vervoersvraag voor de Spoorzone Arnhem-Oost op het hoofdwegennet (A12 / A50 / A15) plaatsvindt. Daarvoor wordt ingezet op optimale benutting en verbetering van het openbaar vervoer en het stedelijk netwerk (onder meer met hubs, Trolley 2.0, fietsen, deelconcepten en MaaS). Ten derde is het van belang dat de bestaande fiets- en looproutes die de Rijn kruisen worden verbeterd en dat er twee nieuwe routes worden onderzocht, onder andere Arnhem-Oost/Malburgen. Tot slot is het benutten van capaciteit op het hoofdspoor voor personenvervoer een randvoorwaarde.

Economie

Voor economie staat het versterken en uitbouwen van de HotSpotEnergy-strategie en de campusontwikkeling in Arnhem met Arnhems Buiten, de kennisas tussen Kenniscampus regio Arnhem en het Energiecluster op IPKW/Nieuwe Haven centraal. Daarmee versterkt Arnhem de unieke positie van de Groene Metropool op het thema Energy. Ook hier gelden meerdere randvoorwaarden. Voor het versterken van het ecosysteem is het allereerst van belang om ketens te sluiten tussen kennis en het MKB in het stedelijke innovatiemilieu op de kennisas en het verdichten van bestaande bedrijventerreinen

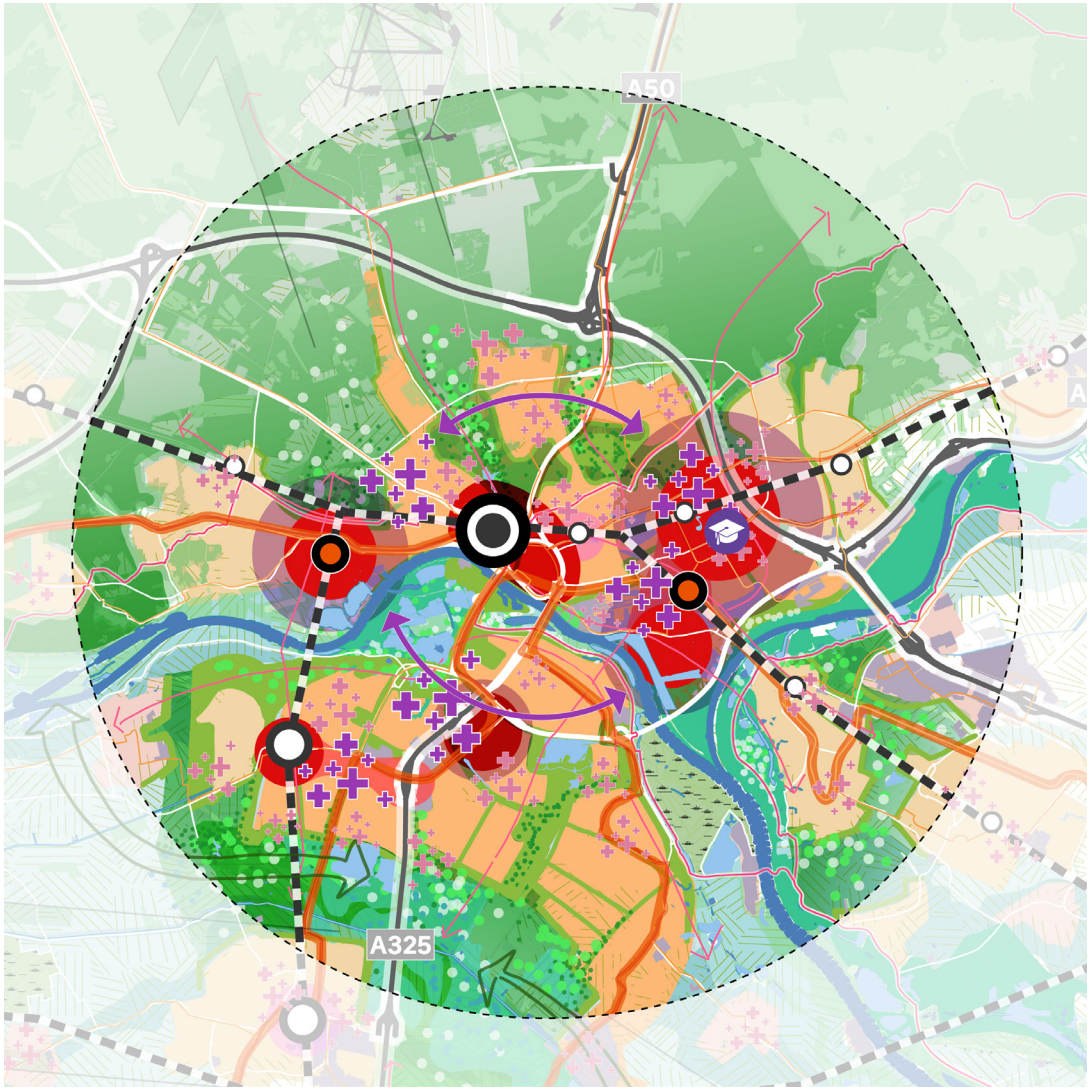

Sleutelgebied Arnhem-Oost. Voor de legenda, zie p. 17

te onderzoeken. Ten tweede is het opgave om schuifruimte voor milieuhinderlijke bedrijvigheid waar mogelijk op te lossen binnen de bestaande stad en anders in te zetten op slimme clustering met geschikte locaties in de regio. Daarnaast is het ook van belang om het vestigingsklimaat voor zakelijke dienstverlening (ICE Duitsland), toerisme, cultuur en creatieve industrie uit te bouwen. Tot slot is het randvoorwaardelijk dat er wordt ingezet op voldoende aanbod van banen, passend bij de sociaaleconomische structuur van de stad en Arnhem-Oost in het bijzonder.

Dilemma's, kansen en risico's
Om deze ontwikkeling voor Arnhem én voor de regio voor elkaar te krijgen, worden de volgende onderdelen onderzocht en in de tijd gezet. Het gaat hier uitdrukkelijk om een onderzoeksagenda en nog niet om keuzes van wat kan en nodig is:

- Kan de goederencorridor over Arnhem aangepast worden? Dat is nu een (regionaal) knelpunt voor de groei van economisch personenvervoer en ICE internationaal.
- Kan de aanpak van het spoordossier versneld worden? Aanpak van het spoor levert middenin de stad ontwikkelruimte op voor wonen, sociaal programma, klimaat en economie in de spoorzone. Die ruimte is gewenst, maar wat is de volgordelijkheid en wie staat hiervoor aan de lat? Het verwijderen van het binnenstedelijk spooremplacement kan een substantieel aandeel woningen in de versnelling brengen.

Ambitieagenda Spoorzone Arnhem-Oost
We werken samen met het Rijk aan het versterken van de leefbaarheid, veiligheid en duurzaamheid in Arnhem-Oost. Daarbij streven we naar het vergroten van de ruimtelijke samenhang tussen de wijken door zoveel mogelijk bestaande infrastructurele barrières op te heffen. Tegelijkertijd leiden we het onderzoek naar de 'spoorse' opgave in de Spoorzone Arnhem-Oost, waarbij Station Presikhaaf, de spoorknoop, een nieuw station Arnhem-Oost en de herontwikkeling van het spooremplacement worden meegenomen. Niet alleen de bereikbaarheid maar ook de kwalitatieve inpassing in de leefomgeving betrekken we hierbij. Zo wordt ook het nieuwe spoorpark Arnhem-Oost gerealiseerd, dat de verschillende deelgebieden met elkaar verbindt en bijdraagt aan een gezonde ontwikkeling van dit stadsdeel.

Samen met onderzoeksinstellingen wordt gewerkt aan de Kenniscampus regio Arnhem als vitaal, levendig en gemengd cluster van onderwijs en innovatie. We zorgen samen met de Kenniscampus, de campus IPKW in samenhang met de Nieuwe Haven en de kennisas op Het Broek voor een sterk cluster rondom het energieprofiel. Hiermee werken we aan de kwaliteitsimpuls op de bestaande werkgebieden en geven ruimte aan de Arnhemse mix. Daarnaast ontwikkelen we multifunctionele stedenbouwkundige concepten, die tevens bijdragen aan de gewenste Arnhemse mix (wonen/ werken/voorzieningen) en die gebruik maken van duurzame vormen van mobiliteit. De maatschappelijke functies groeien zo mee met de demografische ontwikkeling van het gebied.
Tot slot zorgen we voor ruimte voor flexwonen en tijdelijke woonconcepten.

Tijdlijn tot 2040

Arnhem bouwt tot 2030 ca. 7.000 woningen in de verschillende versnellingslocaties zoals in Arnhem-West, Centrum-Oost met het Coberco-terrein en Schuytgraaf. Met o.a. de ontwikkeling rondom Kronenburg wordt aan de gewenste overprogrammering van de planvoorraad gewerkt. In kader van de Woondeal wordt samengewerkt op de verschillende locaties om de realisatie te versnellen. Voor de periode na 2030 heeft Arnhem de opgave nog 7.000 tot 9.000 woningen te programmeren tot 2040. De Spoorzone in Arnhem-Oost geeft in belangrijke mate invulling aan deze behoefte. Om deze ambitie waar te maken moet al op korte termijn begonnen worden met de planvorming om te komen tot de gewenste aanvulling in kader van de verstedelijkingsstrategie Groene Metropool.

Korte termijn: versterken van Arnhem-Oost
De strategie op korte termijn is gericht op het versterken van het vestigingsklimaat en leefbaarheid van Arnhem-Oost. In kader van de nationale aanpak leefbaarheid en veiligheid wordt gestart met een wijkgericht programma voor vijf wijken in Arnhem-Oost (Geitenkamp, Klarenbeek, Presikhaaf, 't Broek en Malburgen).

Met de HotSpot-Energy strategie worden wordt in samenwerking met de partners van de KennisCampus regio Arnhem enerzijds en IPKW anderzijds om tot de versterking van deze campussen te komen. O.a. met Connectr Energy Innovation Lab wordt een plek gecreëerd waar studenten, onderzoekers, ondernemers en beleidsmakers samenwerken om innovaties in de duurzame energiesector te versnellen. Ook de Nieuwe Haven biedt ruimte voor watergebonden bedrijvigheid passend bij het Energy-profiel, en de verstedelijkingsambities van de stad.
Met de vervoerspartijen wordt samengewerkt om de bereikbaarheid van de campussen te optimaliseren en de hub-functie van station Presikhaaf te versterken.
Op het voormalige AKZO-terrein wordt een ROC-campus ontwikkeld in combinatie met herontwikkeling naar woningbouw. In Presikhaaf wordt, in samenwerking met de corporaties, gewerkt aan een ambitieagenda om te komen tot een aanpak om de fysieke leefomgeving, renovatie en verdichtingskansen. Ook het Gashouderskwartier aan de Westervoortse dijk wordt op korte termijn gerealiseerd. En op het Merwede-terrein is de pilot Flex-wonen gestart om tijdelijk bijzondere doelgroepen te huisvesten.

Middellange termijn: versnellen verstedelijking
Naast het versterken van de leefbaarheid en vitaliteit van Arnhem-Oost zijn er verschillende versnellingsopgaves in kader van de verstedelijkingsstrategie Groene Metropool.

- Vergroenen en verbinden van Arnhem-Oost met de Veluwezoom en de verschillende (klimaat-) parken door o.a. barrières op te heffen en de ontwikkelstrategie voor het Spoorpark op te stellen. Investeringen in een gezonde leefomgeving (beperken en voorkomen van milieuhinder en in Rijnkruisende verbindingen voor de fiets- en loopverbindingen van en naar dit stadsdeel zijn cruciaal.
- Verdichting versnelt de vergroeningsopgave; de verschillende verstedelijkingslocaties in de spoorzone kunnen worden ontwikkeld mits knelpunten t.a.v. milieuhinder, duurzame mobiliteit en betaalbaarheid (onrendable toppen) worden opgelost. Hiermee worden ook de klimaat- en vergroeningsdoelen meegenomen in de gebiedsontwikkeling.
- Strategische aanpak voor verdichting van binnenstedelijke bedrijventerreinen zoals Het Broek gericht op efficiënt en aantrekkelijk ruimtegebruik, het ontwikkelen van ketens tussen de campussen en het MKB, creëren van plekken van interactie en ontmoeting en draagvlak voor andere vormen van mobiliteit. Verdichting biedt de mogelijkheid om ruimte te maken voor bedrijfsverplaatsing binnen de stad.

Lange termijn: transformeren
Een belangrijke randvoorwaarde om de potentie van de spoorzone en de kans om opnieuw trots te zijn op Arnhem-Oost vormt de integrale aanpak van het spoor. Door de positie van Arnhem op het ICE-netwerk te versterken vormt Arnhem-Centraal de poort van de Groene Metropool van en naar het internationaal economisch netwerk. Het vormt hiermee een belangrijke bouwsteen voor het vestigingsklimaat van de regio. Belangrijke samenhangende opgaven hierbij zijn de noodzakelijke upgrade van (campus-) station Presikhaaf, het gewenste station Arnhem-Oost als toekomstige hub in het hart van Arnhem-Oost, de kwalitatieve inpassing van spoorknoop en -tracé zodat de barrièrewerking verminderd en een spoorpark kan worden gerealiseerd en het komen tot een duurzame oplossing ten aanzien van het binnenstedelijk gelegen spooremplacement Arnhem-Oost. Dit samenhangende pakket geeft een boost aan de leefbaarheid, vitaliteit en trots in Arnhem-Oost en biedt de markt het vertrouwen om te komen tot de gewenste investeringen in de verschillende deelgebieden. Dat vergt een lange adem en een gemeenschappelijke aanpak van Rijk en regio door de verschillende domeinen heen. Dit betekent niet wachten, maar juist versnellen in de aanpak. Met de verkenning Randstad-Arnhem-RheinRuhr (A12-) corridor, de werkafspraak Spoorzone Arnhem-Oost en de gewenste verkenning duurzame toekomst spooremplacement is een begin gemaakt.

Samenwerkingspartners (eerste concept)
Rijk en provincie: ministerie van BZK, IenW, EZK en LNV vanwege de Arnhem-Oost aanpak, de verkenningen mobiliteit en bereikbaarheid in Arnhem-Oost, de campus- en bedrijventerreinen aanpak Energy HotSpot Arnhem en biodiversiteit, stikstof en klimaatproblematiek.
Met provincie, Economic Board en groene metropoolregio AN i.s.m. KennisCampus regio Arnhem en IPKW werken aan de doorontwikkeling van EnergyHotspot Arnhem; en de verschillende deelthema's.

Foodvalley-Zuid

Eerste sessies hebben plaatsgevonden met ambtenaren en bestuurders.

Positionering van het sleutelgebied in de Groene Metropool

Het sleutelgebied Foodvalley-Zuid heeft een bijzondere positie binnen de Groene Metropool. Foodvalley-Zuid is een polycentrisch stedelijk gebied met een grote verscheidenheid aan woonmilieus rondom het Binnenveld1. De vijf, nagenoeg aaneengesloten, kernen rondom dit gebied hebben nu ruim 200.000 inwoners. Er is een aantrekkelijke, beginnende stedelijkheid te zien die verder vorm gaat krijgen. De Foodsector in dit sleutelgebied is vooral zichtbaar door innovatieve en kennisgerichte instellingen en bedrijven rondom Wageningen Universiteit & Research. Bovenal is Foodvalley-Zuid omzoomd door drie grote landschappen: de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug en het Rivierengebied.
In dit gebied liggen grote kansen en uitdagingen om een schaalsprong te maken. Meer landschap, meer economische impact en meer stad, waarbij maximaal gebruik kan worden gemaakt van de ligging aan de A12-corridor met twee intercitystations. De nabijheid van de Randstad heeft daarbij een grote impact op het sleutelgebied.

Beoogd programma

Het gebied bevat in fysieke zin de groene binnenruimte (het Binnenveld) en de stedelijke ring van Veenendaal, Ede-Stad, Bennekom, Wageningen en Rhenen. Tot en met 2040 is er een vraag naar 40.000 woningen in Foodvalley, waarvan een aanzienlijk deel zal landen in dit sleutelgebied. Concreet betekent dit er vier gemeenten en twee provincies zijn betrokken. Er is op alle bouwstenen een schaalsprong nodig. Hiervoor is een integrale ruimtelijke aanpak van dit gebied en een stevige bestuurlijke samenwerking een voorwaarde voor succes.

Leefomgeving

De contramal van het bestaand stedelijk gebied (inclusief het Binnenveld) kent een belangrijke natuur en landbouwidentiteit. Het gebied is daarnaast een belangrijk uitloopgebied voor de kernen rondom. Hiervoor kan het gebied, direct nabij de te realiseren woningen, nog meer toegankelijk en doorgankelijk worden gemaakt om zo te gaan functioneren als landschapspark. Ook de randen van het Binnenveld spelen een rol in het beter verbinden van stad en buitengebied, waarvoor de aantrekkelijkheid van de randen nog wel een randvoorwaarde is. Daarnaast zijn de randen van belang voor het verminderen van recreatiedruk op de centraal gelegen natuur, met name wanneer dagrecreatie wordt toegevoegd. Voor de natuur, specifiek voor de uitwisseling van soorten, heeft het gebied versterking nodig op stevige verbindingen met het omliggende landschappen en natuurwaarden. Ook bodemdaling is een aandachtspunt in dit gebied. Voor de aanwezige landbouw ligt er een opgave om te verduurzamen en meer te richten op in- en omliggende natuurwaarden. Dat geldt meer specifiek voor de stikstofdepositie. Voor het realiseren van bovenstaande ambities is het opstellen van een gezamenlijke visie op het Binnenveld en de randen de eerste stap.
Tot slot is voor het voor de bouwsteen leefomgeving – in het kader van een groen raamwerk in de bestaande stad – van belang dat vergroening naast het toevoegen van woon- en werklocaties een belangrijk doel vormt.

Wonen

De bouwsteen wonen is de drijvende kracht achter de verstedelijkingsstrategie. De vraag naar 40.000 nieuwe woningen in Foodvalley met de ambitie om zoveel mogelijk binnenstedelijk te realiseren betekent dat er ingezet moet worden op verdichting. Rondom stations en centra en transformatie van bestaande verouderde bedrijventerreinen. De huidige opzet van de kernen biedt hiervoor goede kansen. Het toevoegen van nieuwe woningen draagt bij aan een kwalitatief en kwantitatief evenwicht op de woningmarkt, waarbij de primaire focus ligt op woningzoekenden die een binding hebben met onze regio.

[1] De groene binnenruimte omvat onder andere de Natura2000-gebieden de Hel, de Blauwe Hel, de hooilanden, de agrarische gebieden en de groene wiggen tussen de kernen. In dit concept wordt dit gehele gebied 'Het Binnenveld' genoemd.

Dit sleutelgebied is bijzonder omdat het bestaat uit vijf kernen die heel verschillend zijn qua omvang en ook omdat er in dit sleutelgebied geen grote stad aanwezig is. Een aantal van deze kernen zal nog flink gaan doorgroeien en met elkaar zullen deze kernen straks bieden wat je op andere plekken juist in grote steden vindt. Dat betekent dat er een schaalsprong nodig is, maar ook dat er eerder moet worden overgestapt op uitbreiding. Ook buiten de bestaande kernen zullen locaties in aanmerking komen om te groeien. Hierbij is het de opgave deze zo goed mogelijk binnen de principes van de strategie te ontwikkelen.
De vraag die voorligt is hoe de voorbereiding op een schaalsprong zo goed mogelijk kan plaats vinden en hoe je met een aantal kernen samen 'stad' kunt zijn. Wat is daar voor nodig?

Mobiliteit
Een cultuuromslag in onze mobiliteit is randvoorwaardelijk voor de ambities zoals opgenomen in het verstedelijkingsconcept. Inwoners van Foodvalley-Zuid zullen nog vaker dan nu gebruik gaan maken van de fiets, het openbaar vervoer of andere vormen van slimme en schone mobiliteit. Dat elke woning een auto voor de deur heeft, is zeker bij inbreiding niet langer realistisch. Vanuit de huidige situatie, die sterk gebaseerd is op automobiliteit, is dit een forse opgave. We zetten in op het vasthouden

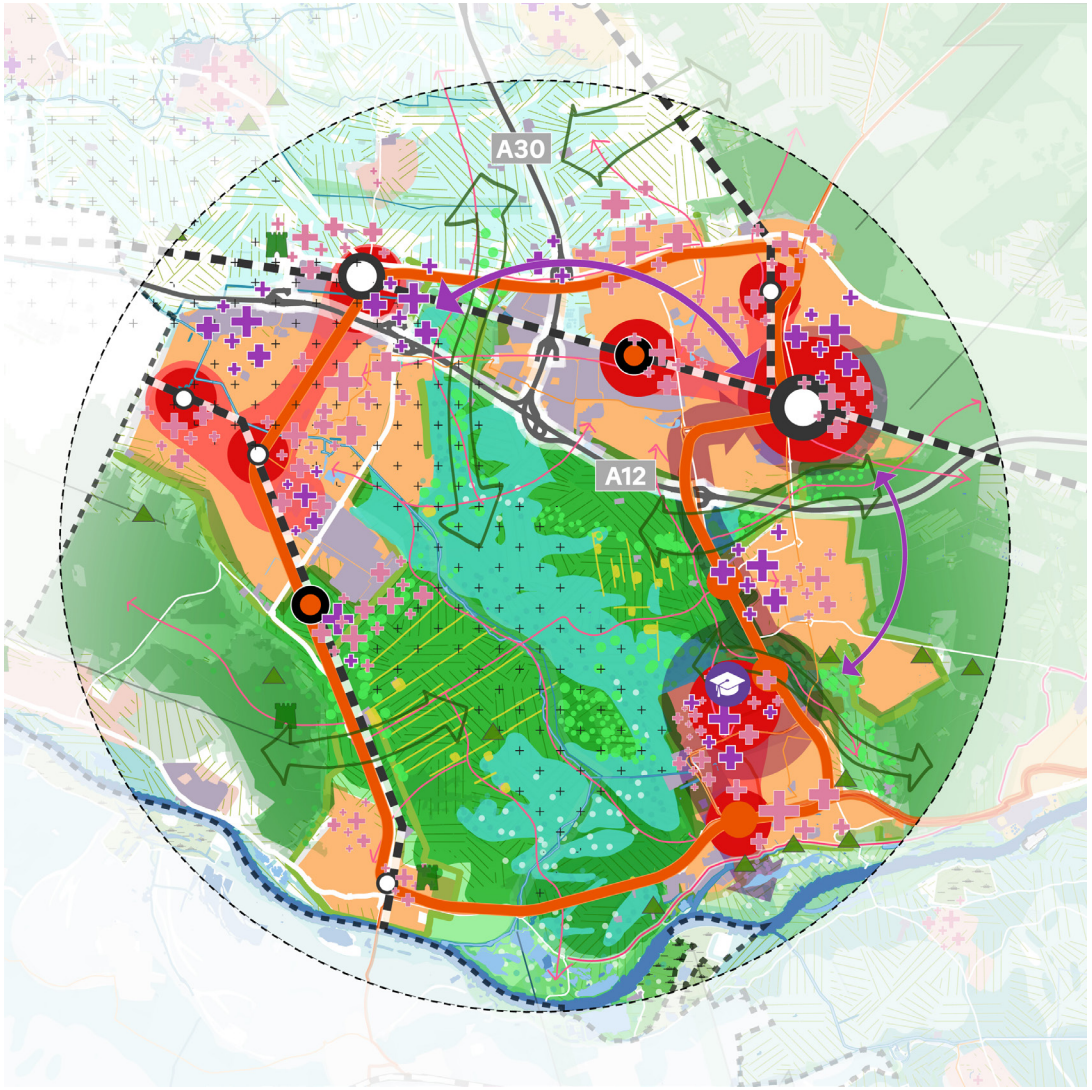

Sleutelgebied Foodvalley-Zuid. Voor de legenda, zie p. 17

en waar mogelijk versterken van onze goede positie op diverse landelijke netwerken (spoor en snelweg). Bij een aantrekkelijk vestigingsklimaat hoort een hoogwaardige OV-ontsluiting rondom het Binnenveld. Dat is nodig voor zowel wonen, werken als recreëren. Dit vraagt om een nadere verkenning, maar bovenal grensontkennende samenwerking tussen concessiehouders.
Ter illustratie: op dit moment zijn er drie concessiehouders actief in dit sleutelgebied.

Voor toekomstige ontwikkelingen is het verkennen van nieuwe stationslocaties / haltes (mobiliteitshubs) vereist. Ook is het nodig te verkennen welke hoogwaardige fietsverbindingen en OV noodzakelijk zijn om toe te voegen op de beschikbare auto-infrastructuur. De ontsluiting tussen de verschillende kernen leidt tot een minder stijgende of zelfs lagere automobiliteit en een hogere omgevingskwaliteit, zowel ruimtelijk als qua gezondheid. Ongewenste mobiliteit in het Binnenveld terugdringen!
Tot slot is de uitvoering van reeds geplande infrastructurele projecten, zoals de verbreding van de Rijnbrug, randvoorwaardelijk.

Economie
De economische focus van Foodvalley-Zuid ligt bij Foodsector en ICT-sector. Bij locatieontwikkeling dient de kracht van de Kennisas en de campussen WUR (Wageningen), Business & Science Park (Wageningen), WFC (Ede) en ICT Campus (Veenendaal) benut en versterkt te worden voor het realiseren van een goed vestigingsklimaat voor zowel (nieuwe) inwoners als bedrijven/ organisaties. Het primaire ontwikkelgebied voor de innovatieve Foodsector zien we als een bredere strook langs de Kennisas. De regio Foodvalley richt zich hierbij vooral op innovaties en verduurzaming van de Foodsector. We versterken de innovatieve Foodsector zowel met kennis als praktijk. Voor de versterking van de praktijk kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de inzet van vrijkomende agrarische bebouwing.

Ter versterking van het ecosysteem is er een onderzoeksvraag naar nieuwe werklocaties, optimale benutting van bestaande werklocaties en het uitvinden van nieuwe vormen van woon-werkmilieus, die relevant zijn voor dit sleutelgebied.

Gezien de ruimtevraag voor woon- en werklocaties zijn er opgaven en randvoorwaarden voor het intensiveren en transformeren. Zowel voor het regionale ondernemerschap als de onderscheidende Foodsector gaan we op zoek naar oplossingen voor het intensiveren op bestaande bedrijventerreinen. Hierbij wordt meer gewerkt met een stevig profiel per bedrijventerrein (bijvoorbeeld de WUR-campus, Business & Sciencepark Wageningen en de ontwikkeling van het Business & Foodpark en de ICT-campus).
Om transformatie mogelijk te maken is het noodzakelijk om deze opgave prioriteit te geven en regionaal afspraken te maken. Hierdoor ontstaat schuifruimte die nodig is voor de benodigde bedrijfsverplaatsingen. Op dit moment zijn enkele industriële vestigingslocaties van regionaal belang. Deze locaties zorgen echter ook regelmatig voor overlast en beperken de inbreidingsmogelijkheden. Per locatie moet een afweging gemaakt worden hoe hiermee omgegaan kan worden (uitplaatsen kan lokaal een positieve impact hebben, maar regionaal juist een groot negatief effect). Hierbij is ook de inzet op transformatie naar circulaire bedrijfsprocessen nodig, waardoor overlast hoe dan ook beperkt wordt.

Dilemma's en afwegingen
- Zoeken naar lokale kracht (kennis van gebied en opgave) die gesteund moet worden om schaalsprong te koppelen en omvang opgave aan te kunnen, met behoud van lokaal niveau.
- Welke nieuwe vorm van (bestuurlijke) samenwerking is nodig? Werken over grenzen en werken met integrale budgetten in plaats van sectorale c.q. lokale budgetten.
- Onderdeel hierbij is ook welke instrumenten en ondersteuning er nodig zijn. Capaciteit en expertise is zeker in dit sleutelgebied een knelpunt, maar ook het kunnen beschikken over voldoende middelen.
  Het maken van samenwerkingsafspraken, zoals bij economie, is cruciaal. Inzet van

het juridisch grondinstrumentarium kan binnen het sleutelgebied nog versterkt worden. Tot slot kunnen door samen te werken tussen de gemeenten en andere organisaties schaalvoordelen en daarmee versnellingsmogelijkheden worden gecreëerd.

- De Regio Foodvalley heeft eigen ambities als een kennisregio. Centraal staat de groei van kennisecosystemen op een aantal hotspots. Dit krijgt ook prioriteit in RPW's.
- Ander belangrijk aandachtsveld is om de ontwikkeling van de werklocaties (RPW) te verduurzamen, klimaat neutraal, bio-divers en toekomstbestendig te maken. Ook dit wordt vastgelegd in de RPW's.
- Inbreiden versus uitbreiden: snelheid en financiering dilemma's, maar ook welke woonkwaliteit willen we realiseren? In Foodvalley-Zuid moet sprake blijven van een ontspannen groene leefomgeving met een menselijke maat, waar door nieuwe stedelijkheid meer mensen van kunnen genieten. Ook de betaalbaarheid staat onder druk, juist bij inbreidingslocaties. Hiervoor is gerichte financiële ondersteuning nodig.
- In dit polycentrische stedelijk gebied zijn mogelijk kansen om specifieke stedelijke voorzieningen (onderwijs, sport/recreatie, cultuur) toe te voegen, welke voorzieningen zich hiervoor lenen moet onderzocht worden;
- Gezamenlijk beeld voor het Binnenveld. Dit vraagt keuzes om de druk niet te veel op dit gebied op te voeren en afspraken om de contouren gezamenlijk te definiëren en te bewaken. Hierbij is het balanceren tussen de verschillende opgaven, zoals verduurzaming van landbouw, natuurversterking, de energietransitie, ruimte voor klimaatadaptatie, recreatie, et cetera.
- Klimaatadaptatie en het goed omgaan met de natuurlijke watersystemen vraagt in dit sleutelgebied op veel locaties maatwerk. Dit komt door de relatief lage ligging van het hele gebied en de grote lokale verschillen in het watersysteem. De Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug hebben veel impact. Concreet betekent dit dat met name uitbreidingen op een goede manier in het natuurlijk systeem moeten worden ingepast. De eerste stap is dan ook om vanuit dit systeem de randvoorwaarden gezamenlijk te bepalen.
- Een nog te maken afweging is de mate van te delen voorzieningen binnen dit sleutelgebied.

Tijdlijn tot 2040

Korte termijn
De korte termijn is gericht op het verder verkennen van onderzoeksvragen, het verder in beeld brengen van afhankelijkheden en waar nodig oplossingsrichtingen. Daarnaast zal de bereidheid tot samenwerking en vervolgens het opzetten van deze samenwerking meer vorm moeten krijgen.

Middellange termijn
Op de middellange termijn is er volop inzet op inbreiding, conform de ambitie om de nieuw te realiseren woningen zoveel mogelijk binnenstedelijk in te passen. Ook de intensivering op bestaande bedrijventerreinen moet vorm krijgen. Tot slot zal de modaliteitsshift gemaakt worden door onder andere het realiseren van ontsluitingen voor duurzame mobiliteit (fiets- en OV-infrastructuur).

Langere termijn - maar na de korte termijn wel mee starten
Deze regio heeft ook behoefte aan uitbreidingsplekken voor verstedelijking. De beschikbare ruimte is beperkt. Daarom is het wel van belang om zo snel mogelijk te starten met de eerste voorbereidingen. Met name het neerzetten van randvoorwaarden, zoals de visie op het Binnenveld, is belangrijk. Juist ook om de aanwezige kwaliteit te bewaken en waar nodig te versterken.

Samenwerkingspartners
Gemeente Veenendaal, Gemeente Ede, Gemeente Wageningen, Gemeente Rhenen
Provincie Gelderland, Provincie Utrecht
Waterschap Vallei en Veluwe
Min LNV, Min BZK, Min EZK, Min I&W
Onderwijsinstelling WUR, CHE, AERES groep
Grondeigenaren institutioneel en particulier

Nijmegen-West

Eerste sessie heeft plaatsgevonden met Nijmegen en omliggende gemeenten.

Positionering van het sleutelgebied in de Groene Metropool

Nijmegen en omgeving is één van de 'polycentrische polen' in het verstedelijkingsconcept. De opgave die Nijmegen-West heeft in de Groene Metropool is om nog meer dan nu al het geval is, aanjager te zijn van economische groei. De verwevenheid van wonen, werken en voorzieningen (o.a. kennisinstellingen) moet zorgen voor een ondernemend ecosysteem op Health/High Tech/MKB dat versterkend werkt in de regio. Door de goede verbinding met de andere polen en met de kernen om Nijmegen heen ontstaat een stevig netwerk. Binnen het sleutelgebied bevinden zich de belangrijke gebiedsontwikkelingen in het kader van de NOVI en de Woondeal: Stationsomgeving en de Kanaalzone-Zuid (inclusief Winkelsteeg) en de verstedelijkingscorridor naar Beuningen, Wijchen en Malden. Het studiegebied voor het sleutelgebied Nijmegen-West omhelst de ontwikkelingen in de stad Nijmegen en de omliggende kernen Weurt-Beuningen, Wijchen, Malden.

Beoogd programma

Nijmegen staat landelijk in de top drie regio's met het hoogste percentage woningtekort. Met de ontwikkeling van onder andere Nijmegen-West moet daar verandering in komen en het tekort worden ingelopen. In Nijmegen-West vindt een groei wonen en van werkgelegenheid plaats tot 2040.

De ruimte die nodig is voor de extra woningen en banen wordt gevonden in de gebieden Waalsprong, Waalfront, Centrum / Stationsomgeving, Kanaalzone-Zuid en Heyendaal en als het om werk gaat in de sectoren Health en Hightech. Cruciaal is de verbinding met campus Heyendaal en de transformatie van de gebieden Centrum / Stationsomgeving en Kanaalzone-Zuid. Hier zal een transformatie plaatsvinden naar wonen en werken en wordt een vitaal stadsdeel gebouwd dat zorgt dat aanwezige barrières worden geslecht zoals die er zijn bij het station en de Kanaalzone. Samenwerking tussen de gemeenten Heumen, Wijchen, Beuningen en Nijmegen kan in de zone ten westen van de A73 leiden tot versterking van het landschap en biedt bewoners een aantrekkelijk uitloopgebied. Het versterken van de HOV-verbindingen en de realisatie van hubs aan de randen van de stad op het grensvlak van de gemeenten en Nijmegen met Nijmegen Centraal leidt tot een betere bereikbaarheid en de gehele regio.

Leefomgeving

In de verstedelijkingsstrategie streven we ernaar om deze groei binnen de huidige stad te laten plaatsvinden. Zo blijft het mooie landschap rondom het stedelijk gebied intact. Bovendien blijft met groei en verdichting het draagvlak voor een goed voorzieningenniveau in de stad in stand. Door functiemenging en slimme combinaties blijft de stad (en de omliggende regio) aantrekkelijk om te wonen en te verblijven. Het groen komt van buiten de stad als aders de stad in. Daarmee is er ruimte voor biodiversiteit en kunnen we de gevolgen van de klimaatverandering opvangen. Tussen de verstedelijkingsopgaven ligt er een opgave om een aantrekkelijke groene verbinding te realiseren die zich uitstrekt van de Overasseltse en Haterse vennen in Heumen tot aan de Waaluiterwaarden tussen Weurt en Beuningen. Deze groene corridor vormt het uitloopgebied van de te intensiveren gebieden in Nijmegen, Beuningen en Wijchen en Heumen.

Wonen

Binnen de groeiopgave wordt gewerkt aan gemengde wijken met een goede mix van woningtypen en woonvormen die passen bij de leefwijzen en behoeften van mensen. De Kanaalzone-Zuid biedt naast een flinke toevoeging aan de woningvoorraad van zo'n 3.000 woningen ook kansen om een stap te zetten naar een

meer vitaal en verbonden Nijmegen-West. In totaal realiseren we rondom het station 2.000 nieuwe woningen. Naast de nieuwe plekken voor woningbouw versterken we de wijken rondom het kanaal met woningbouw en meer functiemenging (Neerbosch-Oost, Lindenholt, Dukenburg, Hatert). In Beuningen staan tot 2040 nog eens 2.000 woningen gepland, o.a. in de randen van Weurt en Beuningen. In Heumen worden aan het kanaal 650 woningen gepland en in het centrum van Malden circa 150 woningen tot 2030. Ook Wijchen blijft groeien.

In de kernen rondom Nijmegen ligt het accent meer op compact wonen. Aan de randen van het landschap ligt het accent juist op nieuwe woonvormen, zoals nieuwe woonboerderijen en landgoederen. Hier wordt tegelijkertijd gewerkt aan landschapsversterking en het woningbouwvraagstuk. We maken deze toekomstbestendig en maken de koppeling met vraagstukken op het terrein van welzijn, zorg, inkomen, werk, gezondheid, leefbaarheid en veiligheid.

Mobiliteit

Nijmegen-West biedt volop ruimte aan voetgangers en fietsers. Met een sterk openbaar vervoer en fietsnetwerk houden we de stad en de regio leefbaar en bereikbaar. Daarnaast willen we

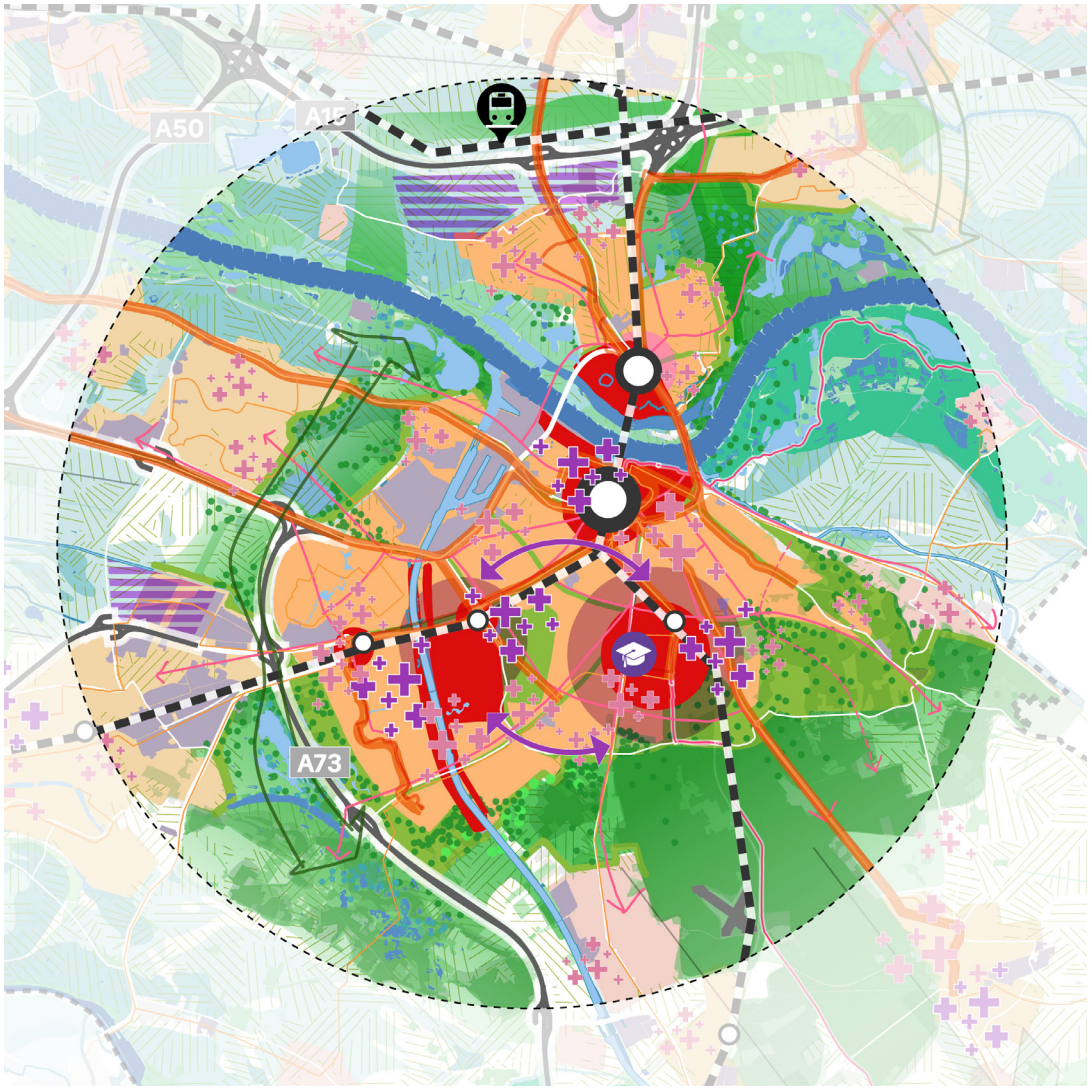

Sleutelgebied Nijmegen-West. Voor de legenda, zie p. 17

hubs ontwikkelen aan de stadsranden, zoals onder andere in de Gelderse Bereikbaarheidsvisie staat. Stedelijke verdichting met hoogbouw plannen we vooral rond de openbaar vervoersknopen. Nijmegen Centraal en station Heyendaal worden gerenoveerd en station Dukenburg is in beeld voor vernieuwing. Op deze stationslocaties streven we naar verdichting van wonen, werken, onderwijs en dienstverlening in combinatie met een multimodaal vervoersknooppunt, waarbij we de nadruk leggen op fiets- en OV-gebruik. Onderzocht moet worden of de HOV-corridor naar Druten via Beuningen, Cuijk – Wijchen – Nijmegen en Malden – Nijmegen een belangrijke rol kan spelen in de verstedelijkingsopgave.

Economie

Door de verstedelijkingsopgave worden economische kansen beter benut. De regio vormt de motor van de economische groei. We hebben economisch sterke sectoren in de stedelijke knooppunten, maar we hebben ook dringend behoefte aan meer werkgelegenheid, zowel voor hooggeschoolden als voor praktisch werkenden. Nijmegen–West investeert in uitstraling, kwaliteit en groei van de campussen, omdat de campus dé plek is voor innovatie en de plek waar nieuwe bedrijvigheid in Health en Hightech en MKB ontstaat. De benodigde ruimte voor een goed vestigingsklimaat vinden we door nieuwe werklocaties te ontwikkelen en bestaande locaties te herstructureren, te intensiveren of te transformeren. In de stationsomgeving creëren we ca. 15.000-20.000 m2 aan ruimte voor kantoren, hotels, winkels, maatschappelijke voorzieningen en een congrescentrum. Aan de westkant van station wijkt het oude UWV-kantoor voor duurzame hoogbouw met woningen en economische functies. Winkelsteeg zal als een van de belangrijke werklocaties in Nijmegen als derde brandpunt gaan functioneren. Economisch kan Winkelsteeg meer van zijn centrale ligging profiteren met een nieuwe profilering, meer gericht op functies voor én in de regio. Winkelsteeg versterkt daarmee het voorzieningenniveau in dit deel van de stad. Er wordt ingezet op meer arbeidsintensieve bedrijvigheid wat meer banen betekent voor de omliggende wijken, de stad en regio. Hierbij is het behouden en versterken van bedrijventerreinen in nabijheid van de woonwijken een belangrijke opgave. In het sleutelgebied willen we onderzoeken waar en hoeveel bedrijventerreinen er nog kunnen landen.

Dilemma's, kansen en risico's

De binnenstedelijke ontwikkeling is complex door de vaak relatief kleine plots met hoge dichtheden, complexiteit in infrastructuur, hoge tijdelijke kosten voor o.a. bouwlogistiek en de gewenste kwalitatieve parkeeroplossingen in combinatie met het aandeel betaalbare woningen. Bij binnenstedelijke ontwikkeling zijn er vaak relatief hoge verwervingskosten, omdat veel gronden al een stedelijke functie kennen, mogelijke saneringsrisico's samenhangend met eerdere economische activiteiten en eventuele hindercontouren met betrekking tot onder andere veiligheid, geluid en geur.
De opgaven op het gebied van duurzame mobiliteit, duurzaamheid, klimaatadaptatie en circulair, natuurinclusief en aardgasvrij bouwen zijn aanzienlijk. Het vergt nader onderzoek hoe deze ambities haalbaar gemaakt kunnen worden. Ook de voorzieningen die nodig zijn voor sociaaleconomische versterking van de leefbaarheid vragen om extra investeringsruimte en om het slim koppelen van opgaven. Er wordt ingezet op betere verbindingen en prettigere routes voor voetgangers en fietsers. Om de wijken en het landschap beter met elkaar te verbinden zijn deze routes essentieel.

Kansen

De bevolkingssamenstelling in Nijmegen-West zal meer divers worden. Zo zal bijvoorbeeld een groot aandeel van de woningen uit het betaalbare en sociale segment bestaan. Dat is belangrijk voor de stad. Voor de binnenstedelijke inbreidingslocaties is het niet nodig om geheel nieuwe infrastructuur en voorzieningen aan te brengen. Bestaande infrastructuur en voorzieningen kunnen beter worden benut en mensen kunnen op fietsafstand alle voorzieningen in de stad bereiken. In de binnenstedelijke gebieden kan worden ingezet op leer-werkinitiatieven die mensen met afstand tot

de arbeidsmarkt een kans bieden om aan het werk te gaan. Aan de randen van de kernen rondom Nijmegen liggen kansen voor andere woonmilieus. Daarmee bieden we met elkaar een divers woonprogramma aan.

Tijdlijn tot 2040

Doorlooptijd woningbouwplannen
Nijmegen bouwt tot 2030 in de Waalsprong nog 6.000 woningen en in het Waalfront 1.500 woningen. Beuningen, Wijchen en Heumen bouwen in die periode nog bijna 4.500 woningen.

Doorlooptijd aanvullend deel strategie
In totaal realiseren we rondom het station 2.000 nieuwe woningen. In de Kanaalzone-Zuid is ruimte voor 3.000 woningen waar zeker 15 jaar voor nodig is om tot realisatie te komen. In de wijken rondom het kanaal en in de rest van de stad is er nog capaciteit van ongeveer 4.500-7.000 woningen. De grootte van de ontwikkelgebieden biedt kansen voor verschillende woon-werkmilieus met ieder zijn eigen karakteristieken. Beuningen, Wijchen en Heumen bouwen in de periode na 2030 nog bijna 1.200 woningen.

Wat is er nodig?
In de gebiedsuitwerking van Nijmegen-West onderzoeken we de volgende keuzes als het gaat om ingrepen en investeringen.

Het Programma Hoogfrequent Spoorvervoer (PHS) gaat de lijn Schiphol-Nijmegen verstevigen. Daardoor rijden er meer treinen, wordt de dienstregeling betrouwbaarder en lossen we knelpunten op het spoor op. Om dit te accommoderen is een volledige renovatie van het station Nijmegen Centraal noodzakelijk naar een innovatieve hub met een hoge verblijfskwaliteit. Vooruitlopend op de verdere verstedelijking moet onderzocht worden of er een hoogwaardige openbaar vervoerverbinding naar Druten/ Beuningen gerealiseerd kan worden en wat dat oplevert. Ook andere HOV-corridors verdienen aandacht net als fietsroutes en een aantal andere regionale bereikbaarheidsopgaven. Tegelijkertijd zorgen de elektrificatie van de Maaslijn Nijmegen-Roermond en de renovatie van station Heyendaal voor een betere toestroom naar campus Heyendaal.

Versnellingsmogelijkheden
Versnellingsmogelijkheden zijn er in de NOVI-Woondealprojecten Stationsomgeving en Kanaalzone en in Beuningen.

Welke samenwerkingspartners zijn hiervoor nodig?
Om de plannen te realiseren, is het nodig dat het Rijk, Provincie Gelderland, NS, ProRail, het bedrijfsleven, de onderwijsinstellingen en gemeente Beuningen, Wijchen, Heumen en Nijmegen als partners optrekken. Zo komen we tegemoet aan de opgaven waar we samen voor staan in de verstedelijkingsstrategie.
Op stedelijk en (inter)nationaal schaalniveau zijn ook de Novio Tech Campus en de universiteitscampus Heyendaal belangrijke economische dragers en bieden ze kansen voor versterking van een triple helix model (samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid en onderwijs) gericht op innovatie.

Foodvalley-Noord

Tekst onder voorbehoud. Nieuwe versie volgt na verwerking uitkomsten van de eerste ambtelijke sessie (22/6)

Positionering van Foodvalley-Noord in de Groene Metropool

Foodvalley-Noord omvat de gemeenten Barneveld, Nijkerk, Renswoude, Scherpenzeel en het noordelijke deel van de gemeente Ede. De gemeenten Barneveld en Nijkerk overlappen met de regio Amersfoort, waar nu het Ontwikkelbeeld Amersfoort voor wordt opgesteld. Foodvalley-Noord kenmerkt zich door de aanwezigheid van de Gelderse Vallei met het Groene Valleilint en grootschalige landbouwgebieden. Ten westen ligt de stad Amersfoort, waarmee de gemeente Nijkerk sterke relaties heeft, en ten oosten grenst het gebied aan de Veluwe. Met de A1-corridor, de Valleilijn, de A30 en de A28 is Foodvalley-Noord goed verbonden in noord-zuidelijke en oost-westelijke richting. Economisch gezien heeft Foodvalley-Noord een sterke band met Foodvalley-Zuid, gezien het belang van de sector 'Food'.

Per bouwsteen is een voorzet voor de onderzoeksagenda gegeven.

Leefomgeving

In de Gelderse Vallei, als stroomgebied tussen de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug, kunnen waterberging (sponswerking), recreatie en natuur gecombineerd worden. Hier ligt de uitdaging om dit te ontwikkelen tot een robuust beekdallandschap in een landbouwgebied met duurzaam beekbeheer. Hier, maar ook in de flanklandbouwgebieden, speelt de landbouwtransitie. Het ontwikkelen van circulaire, natuurinclusieve landbouw binnen de randvoorwaarden van een duurzaam bodem- en watersysteem moet verder verkend worden. Ook de stikstofdepositie, nabij (Natura2000-) natuurgebieden is een aandachtspunt. Dichterbij de kernen speelt het belang van behoud en versterking van groene buffers, zodat kernen niet aan elkaar groeien. De ruimte tussen Nijkerk, Nijkerkerveen, Hoevelaken en Amersfoort is een kwetsbaar gebied, gezien de huidige versnippering. Tot slot is er ruimte nodig voor energieopwekking, waarvoor zones langs de A1 en A28 in beeld komen.

Mobiliteit

Met de A1-corridor, de A28, de A30 en de Valleilijn zijn de grotere kernen goed verbonden. Met name de verbindingen richting Amersfoort en Ede worden veel gebruikt. Barneveld heeft een grote inkomende pendel, vanwege Harselaar. Aandachtspunt is het aandeel van openbaar vervoer en (elektrische) fietsen, zowel voor bestaande kernen als potentiële nieuwe ontwikkellocaties. Een aanpak voor sluipverkeer door kernen hoort daar ook bij. Daarnaast lopen er meerdere initiatieven, zoals de verbreding van de A1, nieuwe stations als Stroe, een mogelijke railterminal en een verkenning naar een ringweg voor Barneveld. Tot slot zijn er nog knelpunten die moeten worden opgelost, zoals de aansluiting A1-A30 en knooppunt Hoevelaken.

Economie

Landbouw, specifiek de intensieve veehouderij, is een belangrijke economische drager in dit gebied en leidt tot complexe ruimtelijke opgaven. Op meerdere niveaus wordt er gewerkt aan dit thema, zoals het nationaal programma Landelijk Gebied (NP LG), de Landelijke beëindigingsregeling veehouderij (Lbv) en de Startnotitie voor het Landbouwperspectief in de Foodvalley. Met name de Lbv gaat grote gevolgen hebben voor de landbouwstructuur en vitaliteit van veedichte gebieden als Foodvalley-Noord.
Ten tweede speelt de ruimte voor bedrijventerreinen een vraagstuk. Het deelgebied levert al een fors aandeel met Harselaar en bedrijventerreinen in Nijkerk en Hoevelaken. De ruimtevraag richting 2040 moet nog verdeeld worden tussen Foodvalley-Noord en Zuid, waarbij de balans tussen woningen en banen en de clustering van bedrijventerreinen langs de A1 onderzocht moeten worden.

Wonen

De belangrijkste uitdaging voor de gebiedsuitwerking is de afstemming tussen de

verstedelijkingsstrategie en het Ontwikkelbeeld Amersfoort. Hier is sprake van een nauwe vervlechting, onder meer vanwege de gezamenlijke Woondeal en afstemming over de te beleggen opgave. Daarnaast is het van belang om bij het kiezen van potentiële ontwikkellocaties de potentie van de stations en nog beschikbare ruimte in de regiokernen goed te benutten, terwijl ook de vitaliteit van lokale kernen een belangrijk aandachtspunt is.

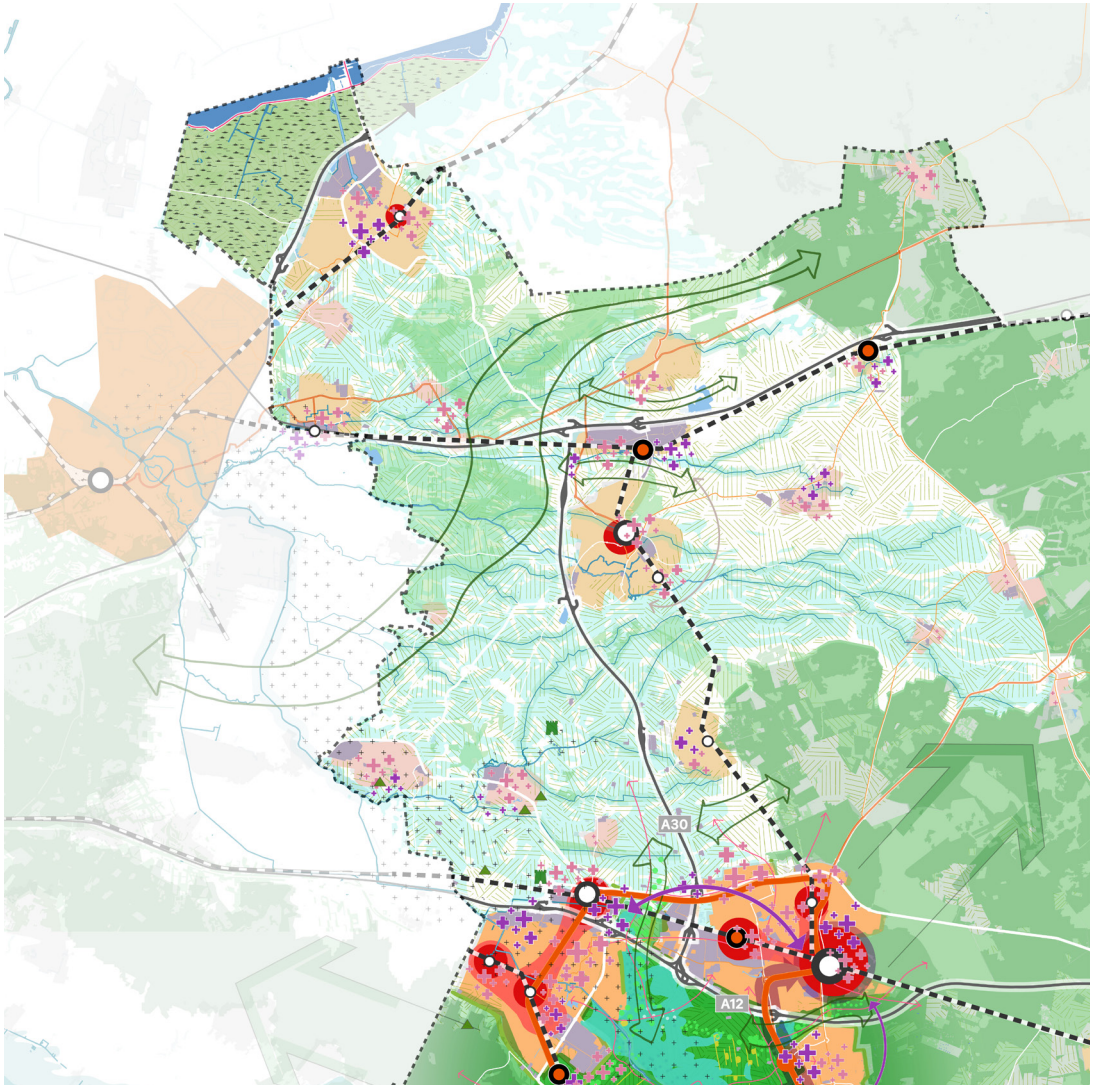

Deelgebied Foodvalley-Noord. Voor de legenda, zie p. 17

De Liemers

Voor dit deelgebied hebben nog geen ambtelijke / bestuurlijke sessies plaatsgevonden.
Dit betreft een voorzet, die tijdens de sessies aangevuld en bevestigd kan worden.

Positionering van de Liemers in de Groene Metropool
De Liemers omvat de gemeenten Doesburg, Duiven, Montferland, Westervoort, omgeven door de rivieren de Nederrijn en de IJssel. Via de A12-corridor zijn de gemeenten Duiven, Montferland, Westervoort en Zevenaar goed verbonden met Arnhem, waardoor de woningmarkten van deze regiokernen ook een sterke relatie hebben met Arnhem als polycentrische pool. De verdere ontwikkeling van Arnhem-Oost zal hier ook een impact op hebben. Zowel Doesburg als lokale kernen in de overige gemeenten liggen meer afgelegen in open landbouwgebieden en de Gelderse Poort.

Per bouwsteen is een voorzet voor de onderzoeksagenda gegeven.

Leefomgeving
Het watersysteem speelt een grote rol in de Liemers. Het systeem van de weteringen biedt kansen voor een ecologische en hydrologische impuls. Langs de rivieren kan waterveiligheid, natuurontwikkeling, duurzame landbouw en (extensieve) recreatie gecombineerd worden, waar al aan gewerkt wordt in het Rivierklimaatpark IJsselpoort en de Gelderse Poort. Ook liggen hier kansen voor de inpassing van woongebieden en bedrijvigheid. Met name langs de A12-corridor rond Westervoort en Duiven zijn groene buffers van groot (lokaal) belang. Deze moeten behouden en versterkt worden om lineaire ontwikkelingen langs de A12 te voorkomen. Langs de rivieren kan waterveiligheid, natuurontwikkeling, duurzame landbouw en (extensieve) recreatie gecombineerd worden, waar al aan gewerkt wordt in het Rivierklimaatpark IJsselpoort en de Gelderse Poort. Ook liggen hier kansen voor de inpassing van woongebieden en bedrijvigheid. Tot slot gaat de landbouwtransitie hier een grote rol spelen.

Mobiliteit
In oost-westelijke richting is de A12-corridor belangrijk, waarbij de stations mogelijkheden bieden voor de ontsluiting van nieuwe woon- en werkgebieden. De A12-corridor als Goederencorridor-Oost speelt tevens een belangrijke rol voor Liemers als Logistics Valley. Hier ligt bij Arnhem een knelpunt voor de capaciteit voor personen- en goederenvervoer. Voor de oost-westelijke verbinding is ook de MIRT-verkenning ViA15 van groot belang om de wegen rondom Arnhem te ontlasten en zo de regionale bereikbaarheid te verbeteren. Momenteel moet het tracébesluit beter gemotiveerd of aangepast worden, vanwege de stikstofuitstoot nabij beschermde natuurgebieden. Tot slot is de bereikbaarheid van lokale kernen zonder treinstation een aandachtspunt.

Economie
De verdere ontwikkeling van Logistics Valley is onderdeel van het economisch profiel van de Liemers. Hier spelen kwesties rondom de ruimte voor bedrijventerreinen, verduurzaming van transport in combinatie met energieopwekking en de hoeveelheid banen. Ten tweede speelt de landbouwtransitie een grote rol, waarbij landbouwers deels op zoek moeten naar nieuwe verdienmodellen bij de transitie naar duurzame landbouw.

Wonen
Waterveiligheid bij potentiële nieuwe locaties is een belangrijk aandachtspunt. De bestaande kernen liggen immers op de hogere oeverwallen en het gebied kent veel watergangen. Daarnaast hebben enkele gemeenten weinig ruimte, zoals Westervoort, waardoor de nadruk op binnenstedelijk bouwen komt te liggen. Hier ligt de uitdaging om het bouwtempo te versnellen voor de komende vijf à tien jaar. In de lokale kernen speelt vitaliteit een grote rol, vanwege vergrijzing (o.a. in Doesburg).

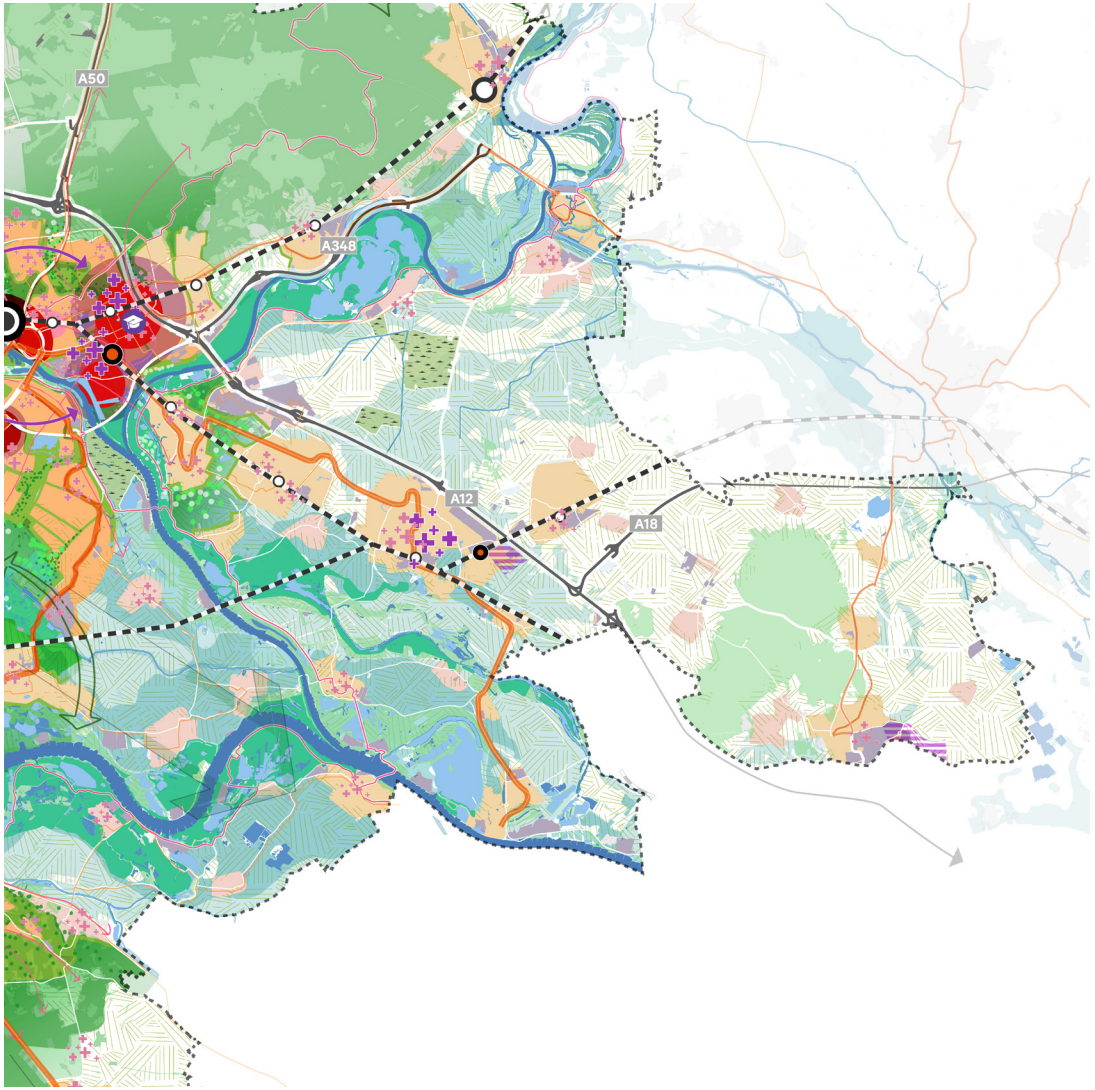

Deelgebied De Liemers. Voor de legenda, zie p. 17

Middengebied Arnhem-Nijmegen

Tekst onder voorbehoud. Nieuwe versie volgt na verwerking uitkomsten van de eerste ambtelijke sessie (23/6)

Positionering van het Middengebied Arnhem-Nijmegen in de Groene Metropool
Het Middengebied Arnhem-Nijmegen beslaat de gemeenten Lingewaard en Overbetuwe, gelegen tussen de stedelijke gebieden van Arnhem en Nijmegen. Ook het stedelijk gebied van Wageningen en Ede is nabij. In het hart van de Groene Metropoolregio vertegenwoordigt het Middengebied waarden die van belang zijn voor deze steden en voor de hele regio. De ligging in de Groene Metropool is enerzijds strategisch en anderzijds kwetsbaar, aangezien de stedelijke gebieden uitbreiden en intensiveren.

Het Middengebied biedt mogelijkheden om deze positie te benutten en bij te dragen aan regionale ontwikkeling met een goede leefkwaliteit, voor nu én duurzaam voor de toekomst. Sterk vanwege het dorpse vitale karakter en de groene buffer met o.a. Park Lingezegen en de uiterwaarden.

Integrale groei is dé kans om het gebied te versterken en tevens te functioneren als een 'dynamische contramal' voor intensivering van de nabije steden, mits randvoorwaarden omtrent landschap, mobiliteit, vitaliteit en economie op orde zijn. Al deze thema's hangen immers met elkaar samen en komen in het Middengebied vlak bij elkaar. Om synergie te bereiken en afwenteleffecten te voorkomen vereist dit een balans tussen alle vormen van verstedelijking. Te midden van de drie stedelijke gebieden van de Groene Metropool biedt de kwaliteit en positie van het Middengebied mogelijkheden voor de regio, zeker als er integrale regie en flankerend beleid toegepast wordt.

Per bouwsteen is een voorzet voor de onderzoeksagenda gegeven, op basis van de eerste verkennende sessie, met consultatie van strategische agenda en Omgevingsvisies.

Leefomgeving
Het karakter van het Middengebied is gevormd door ligging in het rivierenlandschap, waarbij oost-west structuren als ruggengraat functioneren. De Linge is een belangrijke 'backbone' met kansen om waterberging, waterkwaliteit, recreatie en natuur te combineren. Daarnaast zijn de Nederrijn, het Pannerdensch Kanaal en de Waal belangrijke structurerende elementen.
De dijkzones en uiterwaarden zijn van belang vanwege waterveiligheid, natuur, recreatie en mobiliteit. Voor Park Lingezegen liggen er kansen om het landschapspark uit te breiden. De aangrenzende nieuwe landschapszones (Knoop 38 en Danenberg) kunnen de verstedelijking inbedden. Dergelijke landschappelijke zones met ecologische corridors richting de uiterwaarden, waarbij ook ruimte wordt gecreëerd voor o.a. natuur en recreatie, houden het gebied leefbaar. Voor de landbouw in zowel de open kommen als op de oeverwallen ligt daarbij het vraagstuk voor de ontwikkeling naar meer natuurinclusieve landbouw en een duurzaam water- en bodembeleid en landschapsbeheer (ook als kans om toekomstbestendig om te gaan met stikstof).

Grootschalige energieopwekking wordt geclusterd langs de A15 als energiecorridor. We lossen dit meervoudig op; langs deze corridor ontstaat een afwisselend beeld van energielandschappen, natuurgebieden en woon- of werkgebieden.

Mobiliteit
De Betuweroute en de A15 (straks doorgetrokken naar A12) maken deel uit van een belangrijke Europese corridor van Rotterdam naar Ruhrgebied. De A50, A325 en het spoor Arnhem-Elst-Nijmegen zijn de belangrijkste noord-zuidverbindingen. De bereikbaarheid van het Middengebied staat onder druk, dit kan negatieve effecten hebben op de vitaliteit en leefbaarheid in de kernen. Voorkomen moet daarom worden dat er (op lange termijn) knelpunten blijven bestaan in het netwerk van fiets, ov en auto, o.a. door het overbelast raken van A325 en spoor én het vooralsnog niet doortrekken van de A15. Vanwege de noodzaak om Middengebied bereikbaar en leefbaar te houden, zoeken we naar manieren om dergelijke verbindingen te versterken.

Tevens moet inrichting van de leefomgeving een gedragsverandering stimuleren, zodat de hoge autoafhankelijkheid wordt aangepakt en bereikbaarheid verbetert. Denk bijvoorbeeld aan:

- Nieuwe woon- en werklocaties rondom de Betuwelijn die duurzaam ontsloten kunnen worden, via bestaande stations (Zetten-Andelst), mogelijk ook potentie voor nieuwe stations (Valburg);
- Het creëren van nieuwe (snel)fietsroutes naar de drie steden, inclusief het versterken van goede oost-west-verbindingen, o.a. in de Linge-zone (incl. Lingekruising bij de A325);
- Het behoud van busverbindingen met de (kleinere) dorpen.

Economie

Het Middengebied biedt ruimte voor het versterken en behouden van een sterk ondernemers- en vestigingsklimaat. Zodat het huidige bedrijfsleven optimaal kan ondernemen en innoveren. En nieuwe bedrijvigheid wordt aangetrokken die passend en versterkend is voor het Middengebied. Deze ruimte voor economie zoeken we op en aansluitend op bedrijventerreinen, met o.a. de logistieke hotspot bij Knoop 38 en het agribusiness-cluster rondom NEXTgarden (tevens energiehub). Naast werkgelegenheid op bedrijventerreinen, willen we de economie versterken en verbreden naar de

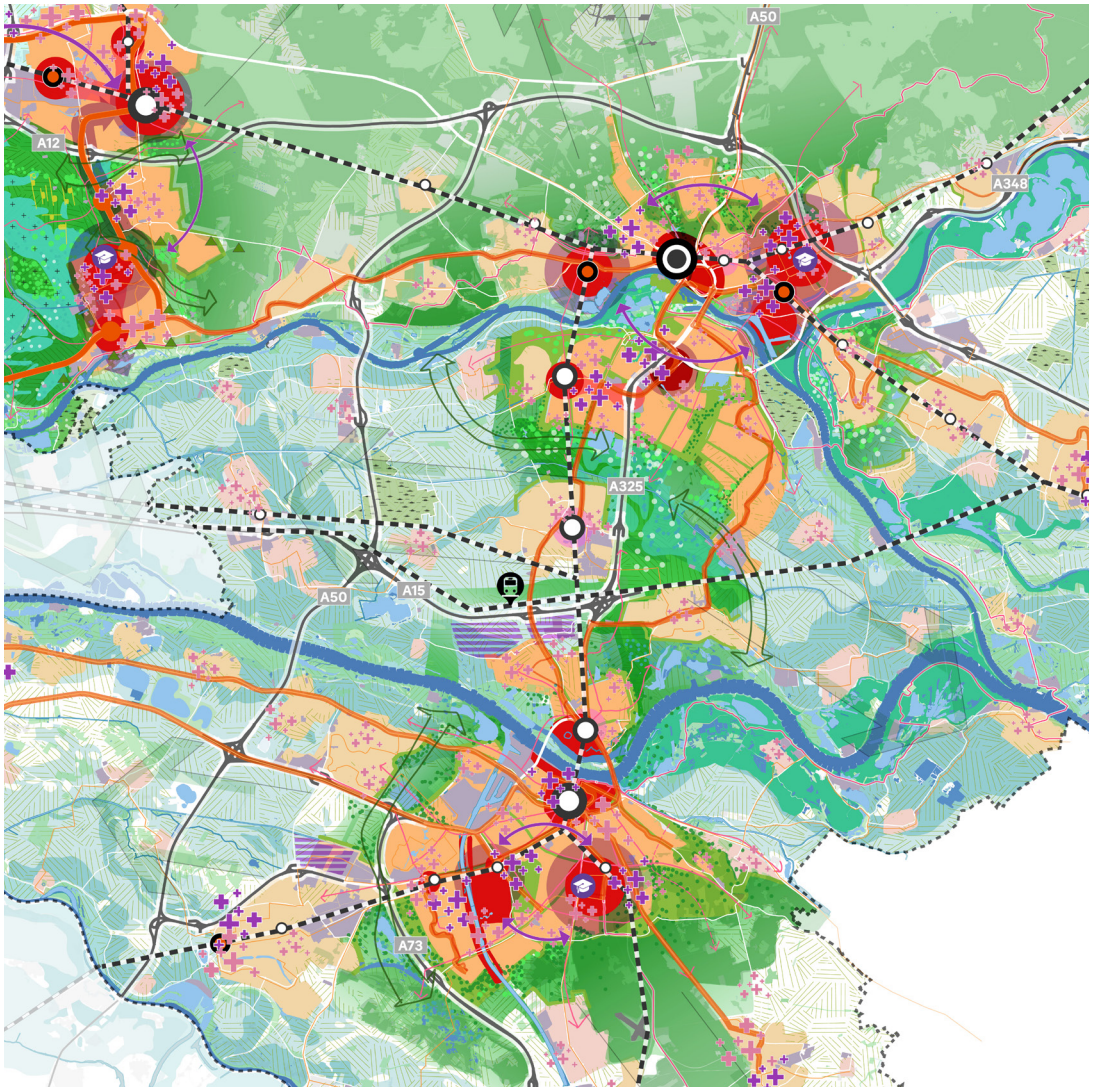

Deelgebied Middengebied Arnhem-Nijmegen. Voor de legenda, zie p. 17

kernen. Door in te zetten op het versterken van dorpscentra en voorzieningen (vitale kernen), vanwege het belang dat deze centra (met veel detailhandel, horeca, dienstverlening en andere voorzieningen) hebben voor de leefbaarheid van het gebied. Tevens door extra inzet te plegen op gemengde gebieden (rondom OV-knooppunten) en de recreatieve en toeristische potentie van de Betuwe.

Wonen
Vitale steden en kernen is een kwaliteit en kans in het Middengebied. Het vraagt dat bestaande wijken meer toekomstbestendig en duurzaam worden en woningen op sommige plekken nog beter gaan voldoen aan actuele woonwensen. Groei in de intermediaire zone tussen Arnhem en Nijmegen (in en rondom Elst, Huissen en Bemmel), kan ook bijdragen aan het versterken van landschappelijke buffers. Buiten deze zone zijn er meerdere kleine kernen waar de vitaliteit op het spel staat. Verbeteren bereikbaarheid en lokale organische groei zijn daar belangrijke thema's.

In Overbetuwe is het kansrijk om grotere kernen aan de westzijde, Heteren en Zetten, ook voor de regionale behoefte in de Groene Metropool (Arnhem-Nijmegen-Foodvalley) te laten groeien. Zo dragen we bij aan behoud en versterking van voorzieningen in leefbare kernen met een dorps karakter. Dit in combinatie met (benutten of versterken van) duurzame mobiliteitsoplossingen om de relatie met Foodvalley en Rivierenland verder te versterken.
In Lingewaard kan woningbouw in Gendt bijdragen aan het op peil houden van vitaliteit en voorzieningenniveau in de eigen en de omliggende kleinere kernen.

Rijk van Nijmegen

Voor dit deelgebied hebben nog geen ambtelijke / bestuurlijke sessies plaatsgevonden.
Dit betreft een voorzet, die tijdens de sessies aangevuld en bevestigd kan worden.

Positionering van het Rijk van Nijmegen in de Groene Metropool
Tot het Rijk van Nijmegen behoren de gemeenten Berg en Dal, Beuningen, Druten, Heumen, Nijmegen, Mook en Middelaar en Wijchen. De ligging tussen de rivieren Waal en Maas en de aanwezigheid van de stuwwal zorgen voor een verscheidenheid aan landschappen: van uiterwaarden tot een heuvelachtig bosgebied. Het landschap biedt mogelijkheden voor een functiecombinatie van woningbouw, landbouw, klimaatadaptatie, biodiversiteit en recreatie (uitloopgebied voor o.a. Nijmegenaren). Als meest zuidelijk gelegen deelgebied heeft het Rijk van Nijmegen – naast de sterke band met Nijmegen – ook economisch belang bij verbindingen met gebieden ten zuiden van de Maas, zoals het Land van Cuijk.

Per bouwsteen is een voorzet voor de onderzoeksagenda gegeven, op basis van de eerste verkennende sessie.

Leefomgeving
Het uitgangspunt is het versterken van de natuurwaarden en het watersysteem in combinatie met energieopwekking en recreatie, in de uiterwaarden en polders. De functiecombinatie biedt veel kansen – onder meer bij de dijkversterkingsopgave voor het tracé Ewijk – Nijmegen – Millingen in combinatie met een fietsroute – maar veroorzaakt ook druk op het landschap, met name vanwege de recreatiebehoefte.

Een tweede onderzoeksvraagstuk betreft het watersysteem: verdroging van natuur en landbouw vraagt om een duurzame watervoorziening met aandacht voor bediening van functies (bijvoorbeeld landbouw in combinatie met fruitteelt) en mogelijkheden om water langer vast te houden. Ten westen van Nijmegen spelen de weteringen een belangrijke rol in de waterhuishouding in de polders. In de kernen is de hoeveelheid verharding een aandachtspunt in verband met hittestress.

Tot slot is er ruimte nodig voor de energietransitie. De zoekgebieden voor zon en wind uit de RES kunnen gecombineerd worden met andere thema's, zoals de landbouwtransitie, natuurontwikkeling en leefbaarheid. Zandwinplassen kunnen mogelijk gebruikt worden voor drijvende zonnevelden.

Mobiliteit
Het Rijk van Nijmegen is sterk gericht op de stad Nijmegen als werkgebied en als voorzieningencentrum. Goede openbaar vervoer- en fietsverbindingen vanuit de regiokernen naar Nijmegen zijn van belang voor een goede bereikbaarheid en een transitie naar schone en slimme mobiliteit. Onderzocht moet worden in hoeverre een uitrol/verbetering van het HOV-netwerk (inclusief hubs) mogelijk is en een oplossing vormt, bijvoorbeeld de Rijksweg Heumen en de corridor Druten. Ook wordt verkend welke snelfietspaden gerealiseerd zouden kunnen worden. Daarnaast is er een wens voor HOV tussen Nijmegen, Beek en Duitsland. In de regio wordt al werk gemaakt van snelfietspaden (bijvoorbeeld tussen Mook en Nijmegen), maar ook hier dient nog een verdere uitrol gerealiseerd te worden. Zowel de uitrol van (H)OV als snelfietspaden biedt kansen voor duurzame ontsluiting van potentiële ontwikkellocaties.

Economie
De diversiteit aan landbouwgebieden en de aanwezigheid van de Waal biedt kansen voor de economie. In de komgebieden ten westen van Nijmegen is grootschalige landbouw, op de oeverwallen is tuinbouw en fruitteelt, op de stuwwal bij Groesbeek akkerbouw en in de Ooijpolder is een eerste ontwikkeling zichtbaar richting kringlooplandbouw. Voor al deze gebieden speelt de landbouwtransitie. De Waal, specifiek voor de gemeenten Druten en Nijmegen, biedt kansen voor de circulaire economie in de vorm van watergebonden bedrijvigheid. Hier ligt een

uitdaging rondom de toenemende ruimtevraag richting 2030. Daarvoor zijn kansrijke potentiële ontwikkellocaties voor watergebonden bedrijvigheid geïdentificeerd, die nader onderzocht dienen te worden: het ENGIE-terrein in Nijmegen en de locatie Druten (Drutensche Waarden buitendijks en een potentiële nieuwe ontwikkellocatie).

Wonen

Het Rijk van Nijmegen kenmerkt zich door vitaliteit van de kleinere kernen, de betaalbaarheid van woningen, de transformatiemogelijkheden in deze kernen (Beuningen, Heumen, Berg en Dal, Wijchen en Mook & Middelaar) én de kansen om woningen in te passen in bestaande kernen met behoud en versterking van groenblauwe, landschappelijke structuren. Dat geeft nog wel uitdagingen met betrekking tot fasering en snelheid.

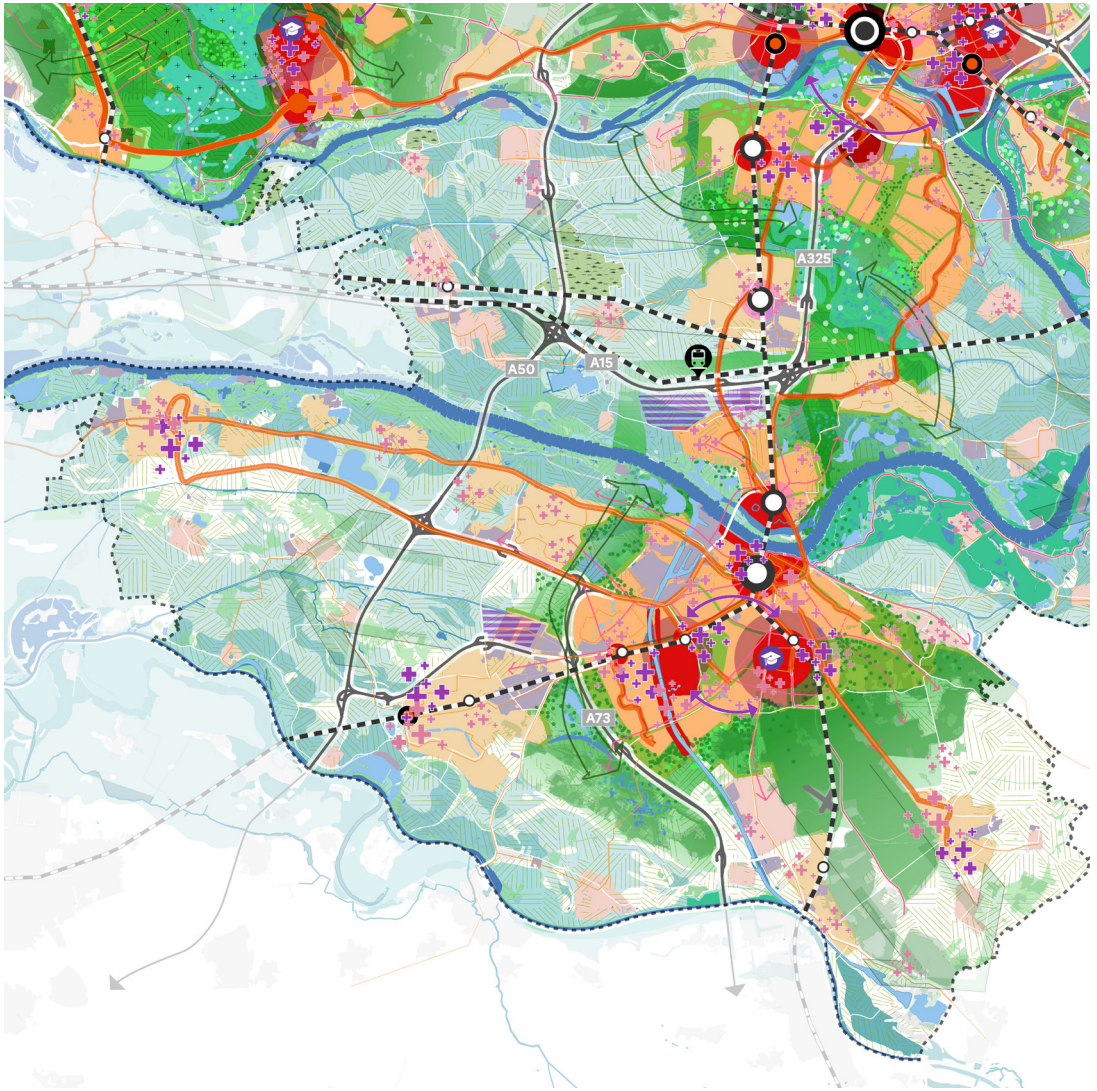

Deelgebied Rijk van Nijmegen. Voor de legenda, zie p. 17

Veluwe

Voor dit deelgebied hebben nog geen ambtelijke / bestuurlijke sessies plaatsgevonden.
Dit betreft een voorzet, die tijdens de sessies aangevuld en bevestigd kan worden.

Positionering van de Veluwe in de Groene Metropool
De Veluwe is één van de grootste natuurgebieden van Nederland en zelfs het grootste Natura2000-gebied op land van Noordwest-Europa. Een deel van dit gebied valt binnen de Groene Metropool. De gemeenten Arnhem, Barneveld, Ede, Renkum, Rheden, Wageningen en Rozendaal grenzen aan de west- en zuidkant van de Veluwe(zoom). Noord-Veluwe valt buiten de Groene Metropool. Voor enkele van deze gemeenten beslaat de Veluwe zelfs het grootste deel van het grondgebied en is het daarmee een belangrijke identiteitsdrager. Naast het landschap zelf gaat het hier nadrukkelijk ook om randen van dit landschap, grenzend aan woongebieden, rivierengebied, vallei, infrastructuur en/of landbouwgebieden. Dit is ook van invloed op de toegankelijkheid van de Veluwe en de verbindingen tussen de Veluwe en andere landschappen, zoals de Utrechtse Heuvelrug via het Binnenveld.

Per bouwsteen is een voorzet voor de onderzoeksagenda gegeven als input voor een eerste sessie over de gebiedsuitwerking.

Leefomgeving
De natuur op de Veluwe staat onder grote druk. Hier liggen meerdere oorzaken aan ten grondslag, zoals vermesting en verzuring door stikstofneerslag, verdroging, versnippering, en verstoring door recreatie. Partners zetten zich momenteel in om de natuur op de Veluwe te versterken; provincie Gelderland , gemeenten, waterschappen ondernemers, grondeigenaren, wetenschappelijke organisaties en natuurbeschermingsorganisaties. De opgaven beperken zich niet tot de Veluwe zelf, maar ook de randen van het gebied: bijvoorbeeld de relatie met de landbouw, het creëren van buffers langs de randen van de Veluwe en het behouden en versterken van verbindingen met andere landschappen. De stikstofopgave in Gelderland is in sterke mate gerelateerd aan de natuur op de Veluwe.

Mobiliteit
De Veluwe speelt een grote rol als uitloopgebied voor inwoners van de Groene Metropool. De stations aan de randen van de Veluwe en het fiets- en wandelnetwerk kunnen daarin een grote rol spelen als dragers voor schone en slimme mobiliteit en het toegankelijk maken van het gebied voor alle inwoners. Zo kan de recreatiedruk verlicht worden. Ook ligt er een opgave met betrekking tot de barrièrewerking van infrastructuur in verband met het behouden en versterken van ecologische verbindingen.

Economie
De Veluwe is van grote economische waarde voor de Groene Metropool. Dat gaat verder dan inkomsten door toerisme en recreatie. Ook voor het vestigingsklimaat van de Groene Metropool is de instandhouding en versterking van landschappen als de Veluwe van groot belang. Het afwegen van deze economische waarde en de natuurwaarden van de Veluwe is een belangrijke opgave. Om het toerisme op de Veluwe in balans te houden met de natuur, ruimte te bieden aan recreanten en een gezonde recreatiesector, is een opgave.

Wonen
De Veluwe biedt kansen om te wonen in een groen raamwerk. Wel vraagt dat om zorgvuldige omgang met de randen van de Veluwe en het voorkomen van verdere versnippering op de Veluwe zelf. Het behouden van de ‘groene vingers’ tussen de kernen draagt bij aan de identiteit en de biodiversiteit. Daarbij hoort ook het afwegen van passende woonmilieus, dichtheden en mate van verharding. In de kernen rond de Veluwe worden ook extra woningen toegevoegd.

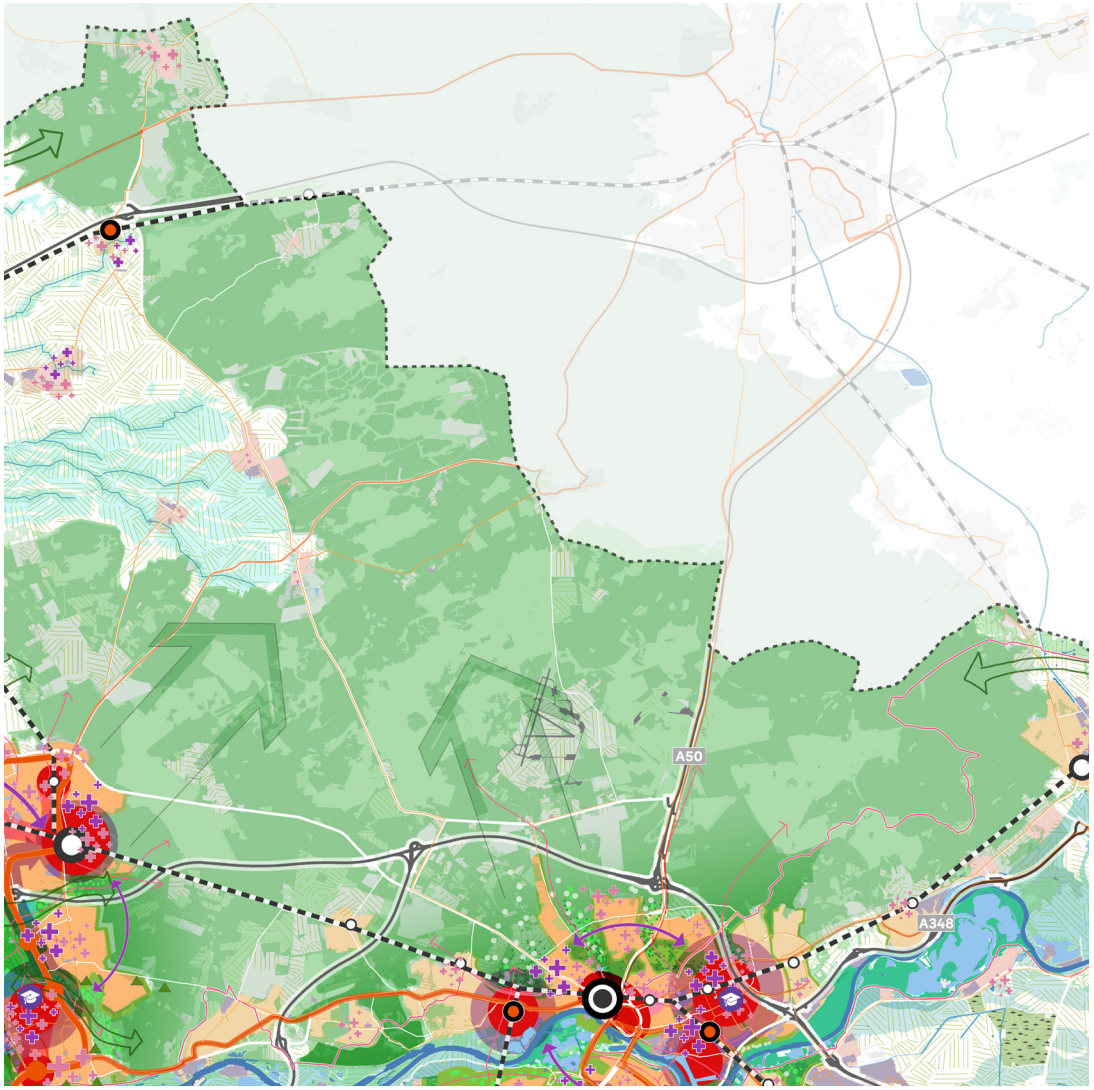

Deelgebied Veluwe. Voor de legenda, zie p. 17

03 Werken met de verstedelijkingsstrategie

Van verstedelijkingsconcept naar een strategie om langjarig samen te werken
In de eerste hoofdstukken is uitgebreid besproken hoe in een intensieve samenwerking tussen de twee regio's, de 26 gemeenten, het Rijk, de provincies Gelderland en Utrecht en de waterschappen ontwerpend onderzoek uitgevoerd. Er is een analyse gemaakt van prognoses voor wonen en werken. Op basis van de uitkomsten is het verstedelijkingsconcept ontwikkeld.
Dit concept laat het kostbare groene raamwerk van de regio zien: de landschappen, de fijne uitloopgebieden en de groene dorpen en steden. De versterking (en waar nodig bescherming) van het groene raamwerk staat voorop. Over die 'groene laag' heen zijn de lagen van economie en economische ontwikkeling gelegd, van de mobiliteitsstructuur zowel bestaand als gewenst (noodzakelijk) en tot slot de laag van het woonprogramma en de werkgebieden. Het verstedelijkingsconcept is opgesteld vanuit de intentie dat alle regiopartners en het Rijk met elkaar van mening zijn dat dit de manier is waarop de Groene Metropool tot groei kan komen.

Een modelmatige doorrekening van dit concept laat zien wat de effecten zijn van het toevoegen van 100.000 woningen en 700 hectare werkgebied in onze regio. De conclusie is dat het gevraagde in principe op deze manier is in te passen op een manier die recht doet aan de uitgangspunten om het groene raamwerk van de regio te versterken. De echte test daarvan gebeurt in de gebiedsuitwerkingen en natuurlijk straks in de praktijk als we te maken krijgen met technische en programmatische vraagstukken, met conjunctuurgolven, et cetera.

Wat is dan nu de volgende stap?
In dit hoofdstuk geven we een doorkijk naar de samenwerking en de gezamenlijke werkwijze in de komende jaren. Dat begint met een schets van de route die tot het eind van dit jaar gemaakt wordt: naar een definitieve verstedelijkingsstrategie met een verstedelijkingsakkoord en een (aanzet tot een) regionale investeringsagenda. Vervolgens wordt beschreven op welke manier de uitwerking en afweging later in het traject op gebiedsniveau gemaakt wordt.

Wat moet de verstedelijkingsstrategie doen?
Nu we een verstedelijkingsconcept en ontwerpprincipes hebben en een eerste opgaveformulering hebben van de gebiedsuitwerkingen, is het goed om scherp te maken wat de verstedelijkingsstrategie voor ons moet doen. Dat geeft immers ook aan waarover we in het vervolgtraject afspraken met elkaar willen maken.

- Voorop staat dat de verstedelijkingsstrategie de verstedelijking die zich voordoet in onze regio, zo goed mogelijk faciliteert. Er staat niet voor niets 'als die zich voordoet'. Dat kan stoppen bij bijvoorbeeld 80.000 woningen en 500.000 m^2 aan werklocaties; dat kan ook doorgaan tot 125.000 woningen en 750.000 m^2 aan werklocaties.
- We doen het dus adaptief en reageren adequaat op wat er gebeurt: we durven te stoppen met bouwen en we durven ook een been bij te trekken om extra groei te faciliteren als dat moet.
- We maken regionale afspraken over de realisatie van een minimaal aantal betaalbare woningen gedurende de hele looptijd van de strategie.
- We maken afspraken over een regionale

investeringsstrategie: met elkaar en het Rijk (publiek- publiek) en liefst in vervolg daarop ook met de marktpartijen (publiek – privaat). Het gaat om het maken van langjarige afspraken met elkaar door conjunctuurgolven heen. Het zoet en het zuur zitten er allebei in.
- Het naar voren durven halen en naar achteren durven schuiven van capaciteit: doel is om op tempo te blijven met aantallen. Soms moet je ook gewoon tegen elkaar zeggen 'op deze plek lukt het (nu) niet'.
- Bespreken wat de 'aorta' van de strategie is (zoals bij Dominoday); we willen ervoor zorgen dat de strategie en de benodigde productie en ontwikkeling steeds doorloopt ook als zich meerdere tegenvallers voordoen.
- In de gebiedsuitwerkingen benoemen wat we met elkaar de goede gebieden en locaties vinden. De vitaliteit per deelregio staat daarin voorop: wat is nodig?

Waar leggen we de afspraken vast?
Een vervolg op de verstedelijkingsstrategie is het sluiten van het verstedelijkingsakkoord
Het verstedelijkingsakkoord is een set van afspraken tussen rijk, regio en provincies waarin de gezamenlijke ambitie om tot groene verstedelijking te komen (conform het verstedelijkingsconcept) is uitgewerkt. Een aantal van bovengenoemde doelen wordt verwerkt tot een afspraak in het akkoord. Andere doelstellingen worden verankerd in de op te stellen regionale investeringsagenda en in vervolg daarop de uitvoeringsagenda.
Partijen maken in het verstedelijkingsakkoord afspraken met elkaar over:
- De gedeelde ambitie en urgentie (herbevestiging gezamenlijk doel);
- Rolneming en rolverdeling (waar zijn we van en waar willen we van zijn);
- Verantwoordelijkheden;
- Planning en fasering;
- De gebiedsgerichte uitwerkingen (hoe en wanneer);
- Harde randvoorwaarden en 'showstoppers';
- Samenwerking (uitwerking en monitoring);
- Een investeringsagenda die vervolgens per partner nader uitgewerkt en vastgelegd kan worden.

Als het gaat om de regionale investeringsstrategie zal het gaan om het maken van afspraken over het realiseren van een doorgaande bouwstroom. Daar komen afspraken bij kijken over programma, over snelheid en betaalbaarheid. Het gaat er om dat partijen met elkaar vaststellen wat nodig is om binnen de kaders ontwikkelruimte vrij te spelen. Dan gaat het om OV, om stikstof en/of natuur om de integratie economie en stad, om schuifruimte' en logistiek, om de meervoudigheid van energie, enzovoort. Dat is complex, dus daar moeten ook de rol en verantwoordelijkheden in genoemd worden. Afgesproken wordt wie wat doet om gezamenlijk de opgave te realiseren.

Rol van de gebiedsuitwerkingen
Ter voorbereiding op het akkoord en de investeringsagenda wordt in de gebiedsuitwerkingen uitgewerkt en getest hoe ontwerpprincipes uitpakken in vlekken of deelgebieden en welke randvoorwaarden ingevuld moeten worden. Dat begint in de eerste fase met het opstellen van een onderzoeksagenda om vast te stellen wat hier de urgentie en ambitie is. In een tweede fase worden de deelgebieden verder uitgewerkt en wordt gekeken naar de beschikbare locaties, naar waar het wringt in de ambities en wat dat zegt over de randvoorwaarden.

Deze acht gebieden (de drie sleutelgebieden en de vijf overige gebieden) zullen ook in de komende jaren met elkaar een eenheid vormen in de uitwerking en dus ook samen sturen op aantallen, locaties en knelpunten. De gemeenten in deze deelregio's verkennen met elkaar de beweegruimte binnen het gebied en zorgen voor uitwisselingen van programma tussen locaties in die gebieden. Bij de verdere uitwerkingen (na stap 2) zullen uiteraard ook de colleges en raden in die gebieden zorgvuldig betrokken worden. Immers, die uitwerking komt ook terecht in de (gemeentelijke) omgevingsplannen.

Hoe werkt het 'samen sturen'?
Vertrekpunt
In onze regio zijn voor de periode 2020 – 2040 zo blijkt uit de prognoses zo'n 100.000 extra

woningen en zo'n 700 hectare voor werklocaties nodig. Een flink deel van deze woningen en een deel van de werklocaties en is nu al opgenomen in bestemmingsplannen en visies. Dat gaat om zo'n 40% van de opgave. Onze aandacht in de uitwerking van deze verstedelijkingsstrategie gaat uit naar die werklocaties en woonlocaties die nu nog niet vastliggen in bestemmingplannen of contracten. Dat gaat om zo'n 60% van de opgave. Die komt dus nadrukkelijk aan de orde in de gebiedsuitwerking. Uiteraard in samenhang met dat wat al in de pijplijn zit, maar we concentreren ons op (de aansluiting van) de 60% die nog niet vastligt.

Of het lukt om gebieden tot ontwikkeling te brengen, hangt vaak ook samen met andere facetten: zijn locaties bereikbaar? Is er voldoende stikstofruimte? Moet er nog bestaande functies verhuizen of aangepast worden? Zijn er andere belemmerende factoren? De fasering van gebieden wordt bepaald door de samenhang en afhankelijkheid tussen de verschillende bouwstenen.

In de komende maanden (en in de jaren daarna) is dat waar de gesprekken in de regio en met het Rijk over zullen gaan: over het tempo en de volgorde om locaties op een goede en samenhangende manier tot ontwikkeling te brengen. Door met elkaar de ontwikkelingen goed te volgen via de planmonitor en de 'moederbestanden' die als basis fungeren voor deze strategie actueel te houden, is goed te zien waar eventuele knelpunten ontstaan of waar het nodig is om te temporiseren.

De opgave in cijfers

De conclusie van de modelmatige doorrekening van het verstedelijkingsconcept, is dat we met dit concept de aantallen kunnen halen, op de gewenste plekken (effect wat we beogen), in de juiste snelheid en in de juiste categorieën. In het schema op pagina 57 is te zien is hoe de verdeling van woningen over de regio eruitziet en ook hoe de verschillende woningtypes en woonmilieus verdeeld zijn over de regio. Die verdeling sluit aan bij de keuze voor een Groene Metropool met drie gebieden waar grotere concentraties voor wonen en werken zijn.

Maar dat dat is de theorie. In de tabel op pagina 59 is de bestaande planvoorraad (openbaar en niet-openbaar) opgenomen zoals die op dit moment bekend is. Daaruit zijn een aantal conclusies te trekken: voor de periode tot 2024 is er overall ruim voldoende plancapaciteit in de regio, maar een deel van die plannen moet nog 'hard' gemaakt worden en in Foodvalley is nog versnelling nodig op een aantal locaties.
Vanuit de strategie zijn voor deze periode geen woningen nodig. Wel is voor de periode 2020-2024 en 2025-2029 uitgegaan van eenzelfde woonbehoefte.

Voor de periode 2025 – 2029 geldt dat er in Foodvalley plancapaciteit kan worden doorgeschoven uit de periode 2024-2029 om de woonbehoefte voor deze periode op te vullen. Ook moeten plannen nog hard worden gemaakt. Voor Arnhem-Nijmegen geldt dat met name het hard maken van plannen van belang is.

Voor de periode na 2030 geldt dat nog 20.000 – 35.000 woningen gevonden moeten worden in de strategie. Dat is opgave die meegegeven wordt in de gebiedsuitwerkingen en dat kan ook omdat het verstedelijkingsconcept en de ontwerpprincipes handvatten geven om ook bestaande locaties nog eens te verkennen op mogelijkheden.

Monitoren en bijsturen

De verstedelijkingsstrategie maken we met elkaar voor 20 tot 25 jaar. Dat is een lange periode waarvan we nu al weten dat er van alles gaat gebeuren. Er zullen zich veranderingen voordoen in de economie en in de politiek, maar ook in de woonbehoeften van inwoners, de manier waarop we reizen en waarop bedrijven zich organiseren. Wat er precies verandert kunnen we nu niet voorspellen, maar we weten wel dát het zal veranderen. Door vooraf afspraken te maken over hoe we om (willen) gaan met die veranderingen en op welke manier we dan met elkaar bijsturen zijn we met elkaar in staat om op tijd te reageren.
We monitoren met elkaar (generiek en specifiek in de deelgebieden) en kijken steeds naar wat er

op (middel)lange termijn nodig is om integrale doelen te halen. Dat gaat over de inhoud, maar ook over timing. Dat gaat over het regionale beeld (halen we de aantallen en het tempo) en over gebiedsgerichte invulling (wat is op deze plek nodig?). Alleen als we steeds vanuit die twee perspectieven sturen kunnen we komen tot een aanpak die onze regio versterkt en vergroent. Zo komen we ook tot de continue bouwstroom.

Natuurlijk is het geen spreadsheet planologie. Het gaat om integrale opgaven omdat de behoefte om meer woningen te realiseren in een goede kwaliteit samen gaat met aanzienlijke (transformatie) opgaven in het (bestaande) stedelijk netwerk zoals wateropvang, vergroening, energietransitie, mobiliteit en stadsdistributie. Dit heeft ook te maken met adaptiviteit en veerkracht. Ook daar helpen de gebiedsuitwerkingen ons bij die brengen op subregionale schaal de opgaven en kansen voor ontwikkeling in beeld. En vervolgens zal ook op lokaal gebiedsontwikkelingsniveau en projectuitwerking de afweging voor ontwikkelingen plaats vinden.

Afwegen in gebiedsuitwerking

En hoe werkt dat dan op lokaal niveau bij het maken van een afweging over locaties? Daar hebben we het u nog niet over in de strategie, maar het zal een vraag zijn die wel speelt bij de individuele gemeente. Om te sturen op tempo, programma en hardheid van woon- of werklocaties kan het een optie zijn om te werken met een beslisboom. Dat gebeurt ook op andere plekken waar verstedelijkingsconcepten zijn gemaakt.

Dat zou er voor woongebieden als volgt uit kunnen zien:

Stap 1: Is er (in dit gebied) voldoende plancapaciteit?

↓

Stap 2: Is er sprake van een 'hard' plan?

↳ **JA** >> heeft het enige omvang? (van invloed op de werking van het concept)

↳ **JA** >> Is de locatie in lijn met de ontwerpprincipes en het verstedelijkingsconcept?

↳ **NEE** >> Is het schadelijk / bijsturen mogelijk? Voldoet het aan de ontwerpprincipes?

↳ **JA** >> beperkte omvang? dan doorzetten zoals gepland

↳ **NEE** >> locatie nog te bepalen?

↳ **JA** >> In lijn brengen met het verstedelijkingsconcept

↳ **NEE** >> Is de locatiekeuze in lijn met het verstedelijkingsconcept?

↳ **JA** >> locatie van strategisch belang?

↳ **NEE** >> is het te verantwoorden vanwege lokale vraag of beperkt in omvang?

etc.

Ook voor werklocaties moeten we hier nog een denklijn in uitwerken. Dat vraagt om goede samenwerking met de collega's in regio's die sturen vanuit de RPW's. Het RPW van zowel Foodvalley als Arnhem-Nijmegen is nog niet expliciet over een andere manier van omgaan met bestaande locaties en de manier waarop daar verdicht of uitgebreid kan worden. Net als bij de woonlocaties gaat het om maatwerk in de afweging. Want wanneer draagt een werkterrein bij aan het ecosysteem? Of wanneer vinden we een (tijdelijke) locaties voor een proef of experiment gewenst? Een belangrijke vraag in uitgifteprotocollen kan zijn: leidt dit tot meerwaarde?

Met bovenstaande uitwerking en vragen zitten we al midden in de projectuitwerkingen. Dat is ook het moment dat het verstedelijkingsstrategie, vanuit de gebiedsuitwerkingen het lokale omgevingsbeleid raakt. De wens is om de uitgangspunten van het verstedelijkingsconcept daar te laten landen in omgevingsvisies en omgevingsplannen. Dat maakt het mogelijk om een integrale afweging te maken met een beslisboom en afwegingskader zoals hierboven beschreven.

Het proces voor de periode tot ondertekening verstedelijkingsakkoord:

Documenten	Verstedelijkingsconcept >	Gebiedsuitwerkingen >	Verstedelijkingsstrategie en -akkoord >	Projectuitwerkingen
Afspraken over	Ontwerpprincipes Verhaallijnen Concept Gelaagdheid en netwerk Onderzoeks- en investeringsagenda	Uitvoerings- en investeringsagenda bij de verstedelijkingsstrategie	Verstedelijkingsstrategie concept fasering randvoorwaarden onderzoeksvragen Verstedelijkingsakkoord - verankering afspraken over: rolverdeling financiering werkwijze	Stedenbouwkundige plannen, omgevingsplannen Uitgifteafspraken, grondaankopen, vaststellen programma's, etc.

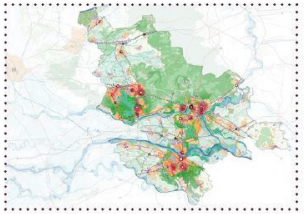

Verstedelijkingsconcept
geeft richting aan de gebiedsuitwerkingen (niet: waar precies gebouwd moet worden en wat daarvoor nodig is)

Gebiedsuitwerkingen
uitwerking van waar gebouwd moet worden en welke randvoorwaarden vanuit de bouwstenen

Sleutelgebieden
- Arnhem-Oost
- Foodvalley-Zuid
- Nijmegen-West

Foodvalley-Noord
Liemers
Middengebied Arnhem Nijmegen
Rijk van Nijmegen
Veluwe

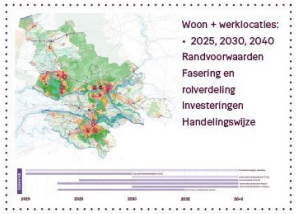

Verstedelijkingsstrategie

Gebiedsprocessen / projectuitwerkingen
uiteindelijke gefaseerde en adaptieve keuzes

De strategie bestaat uit drie pijlers: verstedelijkingsconcept, gebiedsuitwerkingen en (de opzet voor) een verstedelijkingsakkoord

	Planning	VERSTEDELIJKINGSCONCEPT	GEBIEDSUITWERKINGEN	VERSTEDELIJKINGSSTRATEGIE + VERSTEDELIJKINGSAKKOORD
		bouwstenen, ontwerpprincipes voor regio én positionering in Stedelijk Netwerk Nederland (NOVI).	ruimtelijk toetsing ontwerpprincipes om te komen tot gebiedsagenda	werk-, onderzoeks- en investeringsafspraken voor uitvoering strategie.
2021 ↓	Juli	**Week 26:** verstedelijkingsstrategie (VS) gereed, incl. voorzet voor B&W-advies en raadsvoorstel.	**Juni / juli:** atelier 1 per deelgebied (testen of principes ook gebiedsgericht doen wat we beogen én formuleren positionering, kwesties en opgaven).	
	Augustus	**Juli / augustus:** instemmen Colleges		
	September	**September / oktober:** vaststellen raden en staten	**September:** atelier 2 per deelgebied (concretiseren, incl. afhankelijkheden en/of randvoorwaarden)	
	Oktober	**Resultaat:** perspectief, bouwstenen, principes en vervolgproces in beeld →	**Resultaat:** gebiedsagenda met daarin o.a. acties, samenwerking en gewenste afspraken in beeld. Koppeling aan investeringsagenda. →	**Resultaat:** voorstel voor afspraken met het Rijk
	November			**Week 47:** BO MIRT: vaststellen verstedelijkingsstrategie, bespreking verstedelijkingsakkoord.
	December			
2022 ↓	Januari (en verder)			**Januari:** Ondertekening verstedelijkingsakkoord

'Werken met': Strategie biedt basis van proces van (adaptief) programmeren van verstedelijking. De nu al geprogrammeerde ontwikkeling worden verder integraal uitgewerkt in gebiedsprocessen en projectuitwerkingen.

04 Bijlagen

Begrippen en definities

Begrippen en definities

Nationale Omgevingsvisie (NOVI)
Het kabinet heeft een aantal NOVI-gebieden uitgekozen. Het Rijk is van plan om hier samen met de regio, met aandacht voor de brede ruimtelijk-fysieke opgaven:

- een extra impuls te geven aan grote transities, passend bij NOVI-prioriteiten.
- extra steun te geven aan de aanpak van grote, integrale fysieke opgaven, die heel belangrijk zijn voor Nederland.

NOVI-gebieden zijn, voortbouwend op bestaande interbestuurlijke samenwerkingstrajecten, instrumenten waarbij overheden meerdere jaren verbonden zijn en toewerken naar de echte gezamenlijke uitvoering van de verschillende opgaven. Deze gebieden zijn onderdeel van de Omgevingsagenda's die per landsdeel worden opgesteld. Bij de NOVI-gebieden zoomen we met prioriteit in op de relatief concrete transities in de acht gebieden.

De Nationale Omgevingsvisie (NOVI) is de langetermijnvisie van het Rijk op de toekomstige inrichting en ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland. De gebiedsgerichte uitwerking van de NOVI vindt plaats via onder meer Omgevingsagenda's en NOVI-gebieden.

Stedelijk Netwerk Nederland
De NOVI stuurt op de ontwikkeling van het Stedelijk Netwerk Nederland; een goed bereikbaar netwerk van steden en regio's met een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Niet alleen gericht op de Randstad, maar op het potentieel van heel Nederland. Uitgaande van de ambities en mogelijkheden van onze steden en regio's.

MIRT-onderzoek
MIRT staat voor Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport. Het MIRT bestaat uit projecten en programma's die zich in het fysieke, ruimtelijke domein afspelen. Hiermee werken Rijk en regio samen aan de concurrentiekracht, de bereikbaarheid en de leefbaarheid van Nederland. Als de opgave nog niet helder genoeg is om een of meerdere MIRT-verkenningen op te starten, kunnen de partijen eerst een (vormvrij) MIRT-onderzoek uitvoeren.

Verstedelijkingsconcept
Het verstedelijkingsconcept is de ruimtelijke vertaling van de vastgestelde contourennotitie en het resultaat van het daaruit voorkomende ontwerpend onderzoek.

Het verstedelijkingsconcept bestaat uit het perspectief voor de Groene Metropool en de ontwerpprincipes voor de bouwstenen leefomgeving, mobiliteit, economie en wonen. Samen met de verhaallijnen leiden deze ontwerpprincipes tot het gepresenteerde concept. De integraal te ontwikkelen gebieden zijn opgenomen in het concept om te laten zien hoe de ontwerpprincipes er in de praktijk uit zouden kunnen zien. De keuzes voor waar precies te bouwen en wat daarvoor nodig is, zijn in het verstedelijkingsconcept nog niet gemaakt. Het concept geeft wel nadrukkelijk richting voor de volgende stappen. "Dit is hoe het moet als we de groene metropool willen zijn." Het onderzoek naar de bouwstenen, de onderliggende cijfers en plannen hebben geleid tot de ruimtelijke uitgangspunten en ontwerpprincipes. Die zijn omgezet in schetsen en een ruimtelijk raamwerk.

Gebiedsuitwerkingen
In de gebiedsuitwerkingen wordt voor de deelgebieden uitgewerkt waar ruimte is voor woningen en werklocaties en welke randvoorwaarden voor de leefomgeving, mobiliteit, economie en wonen daarvoor moeten worden ingevuld. De integraal uit te werken gebieden zijn:

- De sleutelgebieden Arnhem-Oost, Foodvalley-

Zuid, Nijmegen-West

- De gebiedsuitwerkingen Foodvalley-Noord, Land van Maas en Waal, Liemers, Middengebied Arnhem-Nijmegen, Rijk van Nijmegen en Veluwe

Verstedelijkingsstrategie en akkoord

De resultaten van de gebiedsuitwerkingen vertalen we in een verstedelijkingsstrategie. Dit is het verder uitgewerkte verstedelijkingsconcept waarin we laten zien waar op de korte (2025), middellange (2030) en lange termijn (2040) de extra woon-en werklocaties voor de komende jaren in dit gebied een plek kunnen krijgen (fasering) en onder welke voorwaarde (gekoppeld aan de andere opgaven die van belang zijn). De combinatie van het concept met deze voorwaarden, is de strategie. De strategie geeft aan wat de randvoorwaarden zijn, hoe de fasering en rolverdeling is, welke investeringen nodig zijn en hoe gewerkt gaat worden met de strategie. Hierover wordt eind 2021 een verstedelijkingsakkoord gesloten.

Het is vervolgens aan de gemeenten en de provincies om deze uitgangspunten te onderstrepen en vervolgens over te nemen in het lokale omgevingsbeleid. Dat is waar de rol van de raden ligt: beoordelen waar het lokale en regionale omgevingsbeleid aangepast kan of moet worden om als gemeente binnen deze regionale ambitie je eigen programma en ambities vorm te geven.

Nationale keuzes sterke en gezonde steden en regio's

Stedelijk netwerk Nederland (Bk 3.1)
Versterken Stedelijk Netwerk Nederland en koppelen van richting verstedelijking aan ontwikkeling (OV-)infrastructuur

Stedelijke regio's (Bk 3.2)
Medeformuleren van een regionale strategie voor een samenhangende aanpak van wonen, werken, mobiliteit, gezondheid, veiligheid en leefomgevingskwaliteit in regio's

Gezonde leefomgeving (Bk 3.5)
Verbeteren luchtkwaliteit
PM2,5 > advieswaarde WHO
PM10 > advieswaarde WHO

Mobiliteitssysteem (voor personen én goederen) in, rondom en tussen de steden (Bk 3.8)
Leveren van goede bereikbaarheid, optimaal benutten van bestaande netwerken en modaliteiten onderling verknopen en benutten op hun specifieke kwaliteiten

Gebieden met een voorspelde daling in de woningbehoefte 2030 t/m 2039 (Bk 3.9)
Gezamenlijk ontwikkelen van een integrale gebiedsgerichte ontwikkelingsstrategie

De opzet van het verstedelijkingsconcept sluit zoveel mogelijk aan op staand beleid in de regio en op de visies die tegelijkertijd met deze verstedelijkingsstrategie ontwikkeld worden. Het concept en de afspraken in de strategie helpen om in de komende dertig jaar de keuzes te maken bij het aanwijzen van nieuwe, duurzame plekken voor wonen en werken in de groene en ontspannen regio.

De uiteindelijke gefaseerde en adaptieve keuzes voor woon- en werklocaties locaties vinden plaats binnen gebiedsprocessen/projectuitwerkingen, met het verstedelijkingsakkoord als leidraad.

Regio Arnhem Nijmegen
De regio Arnhem Nijmegen is een samenwerkingsverband tussen 18 gemeenten. De gemeenten gaan vanaf april 2021 over in een nieuwe organisatiestructuur: de Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen

- Gemeenten in de regio Arnhem en Omgeving: Arnhem, Lingewaard, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal
- Gemeenten in de regio Liemers: Doesburg, Duiven, Montferland, Westervoort, Zevenaar
- Gemeenten in de regio Nijmegen en Omgeving: Berg en Dal, Beuningen, Druten, Heumen, Mook en Middelaar (provincie Zuid-Limburg), Nijmegen, Wijchen.

Met uitzondering van de gemeente Mook en Middelaar behoren alle gemeenten tot de provincie Gelderland.

Meer informatie: www.regioan.nl

Regio Foodvalley
De regio Foodvalley bestaat uit acht gemeenten. Deze gemeenten werken samen met twee provincies, onderwijs- en kennisinstellingen en ondernemers in de regio.

- Gemeenten in de provincie Gelderland: Barneveld, Ede, Nijkerk, Scherpenzeel, Wageningen
- Gemeenten in de provincie Utrecht: Renswoude, Rhenen, Veenendaal

De gemeenten Wageningen, Ede, Rhenen en Veenendaal vormen samen het WERV-gebied.
Meer informatie: www.regiofoodvalley.nl

Omgevingsvisie gemeente
In een gemeentelijke omgevingsvisie legt de gemeente haar langetermijnbeleid vast. De gemeente stelt één omgevingsvisie voor het hele grondgebied vast.

Woondeal regio Arnhem-Nijmegen
Samenwerkingsagenda voor de woningbouwopgave in de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen tussen het Rijk, de provincie Gelderland en de 18 gemeenten. Voor de Woondeal zijn versnellingslocaties aangewezen.
rekening wordt gehouden met het toevoegen van voorzieningen .

Plancapaciteit
De regio beschikt over woningbouwplannen, die voor 2030 gerealiseerd moeten worden: de plancapaciteit. Deze plannen zijn opgenomen in de planmonitoren van de regio Arnhem Nijmegen en van de regio Foodvalley. Binnen de strategie zoeken we naar het aanvullende benodigde aantal woningen om 100.000 woningen voor 2040 te realiseren.

Toekomstvarianten
Voor de strategie zijn mogelijke verstedelijkingslocaties aangewezen, die een bandbreedte concentratie - spreiding vertegenwoordigen. Deze locaties zijn opgenomen in drie toekomstvarianten, die zijn doorgerekend met het Dashboard Verstedelijking. Vervolgens hebben ingrediënten uit alle varianten geleid tot een voorkeursvariant. Dit vormt de basis voor het verstedelijkingsconcept.

De verstedelijkingslocaties vertegenwoordigen een aantal woningen en werklocaties. Iedere locatie vormt een ‘leefomgeving’, waar naast woningen en werkplekken ook rekening wordt gehouden met het toevoegen van voorzieningen.

Dashboard Verstedelijking
Het Dashboard Verstedelijking is een instrument dat inzicht biedt in hoe de woningbouwopgave maatschappelijke meerwaarde oplevert. In oktober 2018 presenteerde het College van Rijksadviseurs

het Dashboard Verstedelijking, waarna het instrument door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is geadopteerd. In deze strategie is het Dashboard Verstedelijking gebruikt om de drie toekomstvarianten te kunnen beoordelen.

Bouwstenen
Om de integraliteit en meerwaarde van de verstedelijkingsstrategie te waarborgen, wordt de strategie opgebouwd met thematische 'bouwstenen': leefomgeving, wonen, economie en bereikbaarheid. Voor deze bouwstenen zijn uitgangspunten opgesteld.

Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV)
Openbaar vervoer dat voldoet aan hoge eisen voor de frequentie, snelheid en betrouwbaarheid. Met de term HOV worden geen uitspraken gedaan over de vorm van het OV. De keuze daarvoor (bijvoorbeeld bus of rail) is afhankelijk van de vervoersplanning.

Mobiliteitsscan
De Mobiliteitsscan is een instrument voor (brede) analyses ten aanzien van ruimtelijke planvorming en effecten daarvan op mobiliteit en duurzaamheid. De tool bevat data uit verschillende verkeersmodellen. De mobiliteitsscan is een soort stresstest voor het mobiliteitsnetwerk en geeft aan waar problemen te verwachten zijn, binnen een bepaalde bandbreedte. Ook gaan we in op oplossingen voor het netwerk of geven we aan onder welke (mobiliteits)voorwaarden uitbreiding woningbouw op deze locaties kan plaatsvinden.

Polycentrische pool
Arnhem, Nijmegen en FoodValley-Zuid worden ontwikkeld als polycentrische polen, als onderdeel van Stedelijk Netwerk Nederland. De centra van iedere 'pool' worden goed met elkaar én met het omliggende gebied verbonden, zodat de netwerkkracht versterkt wordt. In de centra komt een groot deel van de woningbouwopgave terecht.

Sleutelgebieden
In sleutelgebieden komen vele opgaven samen, ligt er een hoog complexiteitsgehalte, is versnelling van de woonopgave mogelijk én is behoefte aan samenwerking. Enkele sleutelgebieden kunnen op regionaal niveau worden opgepakt; andere sleutelgebieden vragen om een samenwerking tussen gemeenten, regio, provincies en het Rijk. Binnen de sleutelgebieden kunnen sleutelprojecten worden aangewezen, zoals het uitbreiden van capaciteit op het spoor.

Regionale Energiestrategieën (RES)
Eén van de afspraken uit het Klimaatakkoord is dat 30 energieregio's in Nederland onderzoeken waar en hoe het beste duurzame energie opgewekt kan worden, welke warmtebronnen bruikbaar zijn en de haalbaarheid hiervan. In een Regionale Energiestrategie (RES) beschrijft elke energieregio zijn eigen keuzes.

RUIMTE VOOR UITDAGINGEN - VERSTEDELIJKING

REGIO'S FOODVALLEY EN ARNHEM-NIJMEGEN

ONDERZOEK DOOR KIESKOMPAS IN OPDRACHT VAN PROVINCIE GELDERLAND,
J. VAN LINDERT, L. VAN HECK, Y. KUTIYSKI, S. KWADIJK & A. KROUWEL

Samenvatting

Provincie Gelderland heeft Kieskompas gevraagd om te onderzoeken hoe inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen (bij elkaar 26 gemeenten) over de toekomstige ruimtelijke inrichting denken. De samenleving staat voor een aantal grote uitdagingen, terwijl de ruimte en (financiële) mogelijkheden beperkt zijn. Hoe denken de inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen over de uitdagingen bij verstedelijking?

We vroegen deelnemers aan het onderzoek allereerst om acht overkoepelende uitdagingen te rangschikken. In beide regio's wordt het *bouwen van woningen* als belangrijkste prioriteit gezien, kort gevolgd door het *aanpassen van de leefomgeving aan het veranderende klimaat* en het *uitbreiden van groen en natuur*. Het *verbeteren van de bereikbaarheid* scoort een vierde plek. Over het algemeen zijn de verschillen tussen beide regio's relatief klein, maar inwoners van de regio Foodvalley hechten duidelijk meer belang aan *ruimte voor land- en tuinbouw*, terwijl het *plaatsen van windmolens en zonnepanelen-velden* meer steun in Arnhem-Nijmegen krijgt. In beide regio's scoort het *uitbreiden van recreatiegebieden* een zesde plek en wordt de laagste prioriteit gegeven aan het *bouwen van bedrijventerreinen*.

Nadat we deelenemers aan het onderzoek vertelden dat er *in de komende 20 jaar naar verwachting zo'n 100.000 woningen in de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen* gebouwd *moeten worden,* vroegen we hen hoe ze hier over dachten. Ruim een één op de drie inwoners lijkt het het bouwen van deze woningen vooral als een kans voor meer voorzieningen en werkgelegenheid *(cijfer 7, 8, 9 of 10)* te zien, ruim één op de drie lijkt vrij neutraal *(cijfer 4, 5 of 6)* en ruim een kwart lijkt het vooral als bedreiging voor het landschap en karakter te zien (cijfer 0, 1, 2 of 3).

Over de beste locaties voor het bouwen van woningen zijn de meningen verdeeld. In eerste instantie kiest een ruime meerderheid voor *meer woningen binnen dorps- en stadsgrenzen (bijvoorbeeld hoogbouw)* in plaats van *meer woningen in het buitengebied*. Ook wordt duidelijk vaker gekozen voor *een groter aantal kleinere nieuwbouwprojecten* dan voor *een kleiner aantal grotere nieuwbouwwijken*. Na het delen van belangrijke voor- en nadelen van het bouwen binnen dorps- en stadsgrenzen, kiest vier op de tien voor *grotere nieuwbouwwijken aan de randen van dorpen en steden*, drie op de tien voor *kleinschalige nieuwbouw aan de randen van dorpen en steden* en slechts twee op de tien voor *binnen de bestaande dorps- en stadsgrenzen.* Eén op de tien kiest voor de optie *anders, namelijk*, waarbij vooral het ombouwen van (leegstaande) kantoorpanden en bedrijventerreinen vaak spontaan genoemd werd. Wat inwoners als beste plek voor het bouwen van woningen aanwijzen, hangt dus af van de informatie en context die ze krijgen.

Ondanks dat het *bouwen van woningen* als belangrijkste prioriteit wordt gezien, ontstaat er bij veel inwoners weerstand als dat ten koste gaat van *groene ruimtes in steden of dorpen*, dan wel van het *buitengebied*. Tegelijkertijd noemt bijna drie op de vier inwoners het *bouwen van extra woningen in hun eigen woonomgeving acceptabel als er ook meer groen komt*. Ook het bouwen van *meer hoogbouw om groene ruimtes te behouden* kan op steun rekenen; in beide regio's is ongeveer twee op de drie inwoners het hier (helemaal) mee eens.

Een relatief grote groep inwoners (45 procent) ziet zichzelf ook wonen in een *appartement (hoogbouw/ beneden- of bovenwoning)*; bij inwoners in de pensioenfase (65 jaar en ouder) is dit zelfs bijna zes op de tien. Ongeveer een kwart van de inwoners geeft aan graag binnen twee jaar te willen verhuizen; dit betreft vooral inwoners in de opbouwfase (18 tot 35 jaar) van hun leven (zes op de tien) en degene die

wonen in een vrije sector huurwoning (zeven op de tien). Inwoners in de consolidatie- en pensioenfase (50 jaar en ouder) willen veel minder vaak verhuizen, maar een kwart van hen geeft wel aan *best kleiner te willen wonen*. Bij de keuze om ergens te gaan wonen geven veel inwoners aan het (heel) belangrijk te vinden om dichtbij voorzieningen te zitten, maar ook fietsverbindingen, recreatiemogelijkheden en een park zijn voor veel mensen belangrijk.

Als het over de economische ontwikkeling van de regio gaat, is er maar weinig draagvlak *voor het bouwen van nieuwe bedrijventerreinen ten koste van groen* of *als andere bedrijventerreinen nog niet vol zijn*. Over boerenbedrijven lopen de meningen uiteen. Zo vindt ruim één op de drie inwoners dat *boerenbedrijven zoveel mogelijk behouden moeten blijven, ook als dit ten koste gaat van biodiversiteit*. Tegelijkertijd is een ruime meerderheid (zeven op de tien) van mening dat *boerenbedrijven die schade aan de natuur veroorzaken, verplaatst moeten worden naar gebieden die minder kwetsbaar zijn.* Ook is een meerderheid voorstander van het *verbinden van natuurgebieden, ook als ten koste gaat van landbouwgrond*. Het *plaatsen van zonnepanelen op landbouwgrond* kan weer op veel minder steun rekenen; ongeveer de helft is hier tegen. De geschetste consequenties en/of voorwaarden hebben dus invloed op de keuzes die mensen maken met betrekking tot het bieden van ruimte aan landbouw, natuurgebieden en/of de energietransitie. Over het algemeen zijn de verschillen tussen beide regio's klein. Boerenbedrijven krijgen wel duidelijk meer steun van mensen met een praktische opleiding en bewoners uit het buitengebied.

Toename van bedrijvigheid en het aantal inwoners zal in principe ook leiden tot extra verkeersbewegingen. Als er een relatie gelegd moet worden tussen potentiële bouwlocaties en de daarmee te verwachte toename van mobiliteit, zijn de opties *bouwen op locaties die al goed bereikbaar* en *bouwen op locaties waar al gebouwen staan* duidelijk favoriet. Voor het verbeteren van de bereikbaarheid kunnen het openbaar vervoer- en/of fietsvoorzieningen duidelijk op meer steun rekenen dan de aanleg van wegen. Ruim drie op de vier inwoners kiest voor een *betere bereikbaarheid van hun dorp/stad met het openbaar vervoer en fiets* in plaats van *betere bereikbaarheid met de auto*. Dat betekent echter niet dat men tegen het aanleggen van wegen is; twee op de tien is tegen het de aanleg en/of verbreden van wegen. Het verschil tussen beide regio's is over het algemeen klein. Verder hechten mannen en praktisch opgeleiden duidelijk meer belang aan de auto.

Inhoudsopgave

- **Samenvatting** **2**
- **Inhoudsopgave** **4**
- **1. Over het onderzoek** **5**
  - *1.1 Over Kieskompas* *5*
  - *1.2 Over de respondenten* *5*
- **2. Woonsituatie** **6**
- **3. Prioriteiten** **8**
- **4. Dilemma's** **9**
- **5. Wonen & leefomgeving** **11**
- **6. Economie** **14**
- **7. Mobiliteit (verkeer en vervoer)** **16**

1. Over het onderzoek

De provincie heeft een belangrijke rol in de ruimtelijke inrichting. Zo bepaalt de provincie waar woningen en bedrijven gebouwd mogen worden en welke gebieden bestemd zijn voor bijvoorbeeld natuur, recreatie en landbouw. Provincie Gelderland heeft Kieskompas gevraagd om te onderzoeken hoe inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen (bij elkaar 26 gemeenten) over de toekomstige ruimtelijke inrichting denken. Dit wordt ook wel de verstedelijkingsstrategie Arnhem-Nijmegen-Foodvalley genoemd. Het onderzoek richt zich op vier 'bouwstenen' en de relatie en keuzes die hier onderling in te maken zijn. De vier bouwstenen zijn:

- Leefomgeving: meer landschap
- Wonen: meer stad en meer vitale kernen
- Mobiliteit: duurzaam en nabij
- Economie: netwerk rondom Food, Health & Energy

1.1 Over Kieskompas

Bij Kieskompas brengen we politieke opinies en maatschappelijke trends in beeld. Dat doen we via gericht panelonderzoek en met behulp van online tools en events. Zo helpen we wetenschappelijk en onafhankelijk onderzoek een stapje vooruit. Het onderzoeksinstituut Kieskompas wordt dan ook gevormd door een groep betrokken en enthousiaste wetenschappers die betrouwbare informatie leveren aan kiezers en besluitvormers.

1.2 Over de respondenten

Op donderdagochtend 27 mei hadden 2178 mensen het onderzoek volledig ingevuld, waarvan 1804 mensen uit de rego's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley (7138 panelleden, responserate van 31%). De resultaten van dit onderzoek zijn vervolgens voor beide regio's gewogen naar geslacht, leeftijd, opleiding, etniciteit en stemgedrag om de data ten aanzien van deze kenmerken representatief te maken. Gewichten hoger dan het 99e percentiel zijn getrimd. Om respondenten een gewicht toe te kennen, moeten hun leeftijd, geslacht, migratie-achtergrond, opleiding, en het stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen bekend zijn, hetgeen 1158 mensen uit de regio Arnhem-Nijmegen en 621 uit de regio Foodvalley met ons deelden.

2. Woonsituatie

Om meer inzicht te krijgen in de keuzes die inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhen-Nijmegen voor hun toekomstige leefomgeving maken, is het allereerst belangrijk om meer over de huidige situatie te weten te komen. Zoals in onderstaande figuur naar voren komt zijn de meeste inwoners (85 procent) (heel erg) tevreden over hun woning en de woonomgeving; daarentegen is één op de vijfentwintig inwoners ontevreden over de *woonomgeving* en één op de vijftien over de eigen *woning*.

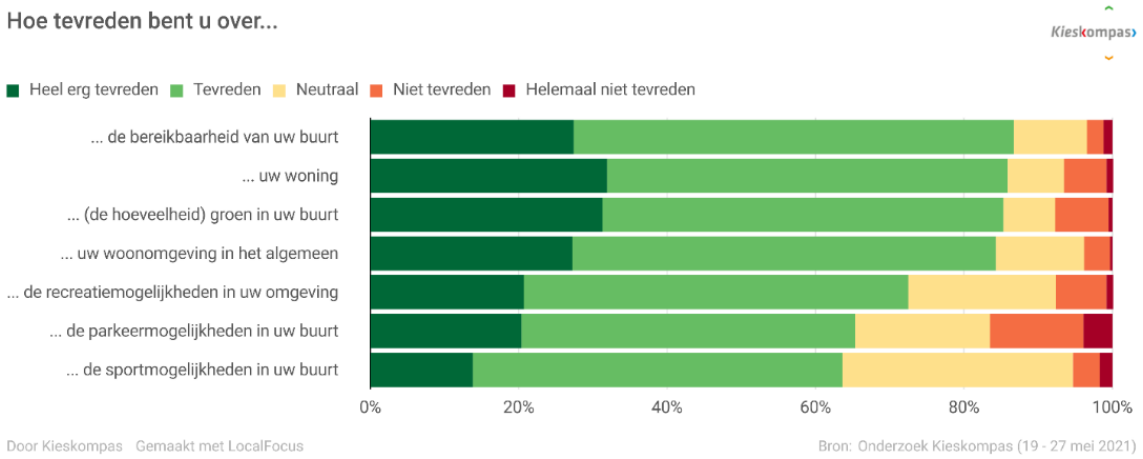

Echter, als we inzoomen op de woonsituatie van verschillende groepen ontstaan er wel degelijk grote verschillen. Zo geeft bijna zeven op de tien huurders in de vrije sector aan *graag binnen twee jaar te willen verhuizen naar een andere woning*; vier op de tien huurders in de vrije sector zegt *dit al te proberen, maar zonder resultaat*. Ook valt het op dat vooral jongere inwoners vaker plannen hebben om te verhuizen. Bijna zes op de tien inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) zouden graag binnen twee jaar verhuizen, terwijl dit bij inwoners in de pensioenfase (65 jaar en ouder) ruim vier keer lager is (13 procent). Tot slot valt het op dat bijna een kwart van de inwoners in de consolidatie- en pensioenfase (50 jaar en ouder) aangeven *best kleiner te willen wonen*, terwijl jongere inwoners juist vaker aangeven dat hun *huidige woning eigenlijk te klein is voor het aantal mensen dat er woont*.

Percentage dat 'ja' heeft geantwoord op de stellingen	Ik ben afgelopen jaar verhuisd	Ik wil graag in mijn buurt blijven wonen	Ik zou graag binnen twee jaar verhuizen naar een andere woning	Ik probeer te verhuizen naar een andere woning, maar dat lukt mij niet	Ik zou best kleiner willen wonen	Mijn huidige woning is eigenlijk te klein voor het aantal mensen dat er woont
Totaal	**8%**	**78%**	**24%**	**13%**	**19%**	**5%**
Opsplitsing per groep						
Man	8%	80%	23%	12%	20%	4%
Vrouw	9%	76%	26%	14%	17%	6%
Praktisch opgeleid	7%	83%	21%	14%	23%	3%
Middel-opgeleid	7%	80%	24%	13%	20%	5%
Theoretisch opgeleid	9%	77%	25%	13%	18%	5%
18-34	19%	64%	58%	27%	13%	13%
35-49	9%	77%	28%	17%	8%	10%
50-64	6%	77%	21%	12%	24%	3%
65+	5%	85%	13%	6%	23%	1%
Foodvalley	8%	78%	24%	13%	20%	4%
Arnhem/Nijmegen	8%	78%	25%	13%	18%	6%
Sociale huurwoning	11%	76%	35%	25%	19%	11%
Huurwoning vrije sector	13%	55%	69%	39%	4%	31%
Eigen woning	9%	82%	24%	14%	18%	6%

Vervolgens is natuurlijk de vraag in wat voor woning en woonomgeving mensen zouden willen wonen. Als we naar de woonomgeving kijken is het voor de meeste mensen (heel) belangrijk om dichtbij voorzieningen te zitten, maar ook fietsverbinden, recreatiemogelijkheden en een park zijn voor veel mensen belangrijk. Voor veel werkenden is het ook belangrijk om dichtbij hun werk te wonen. Weinig inwoners vinden het op dit moment belangrijk om dichtbij een elektrische laadpaal voor de auto te wonen. Het wonen dichtbij een treinstation wordt door vier op de tien als (heel) belangrijk gezien.

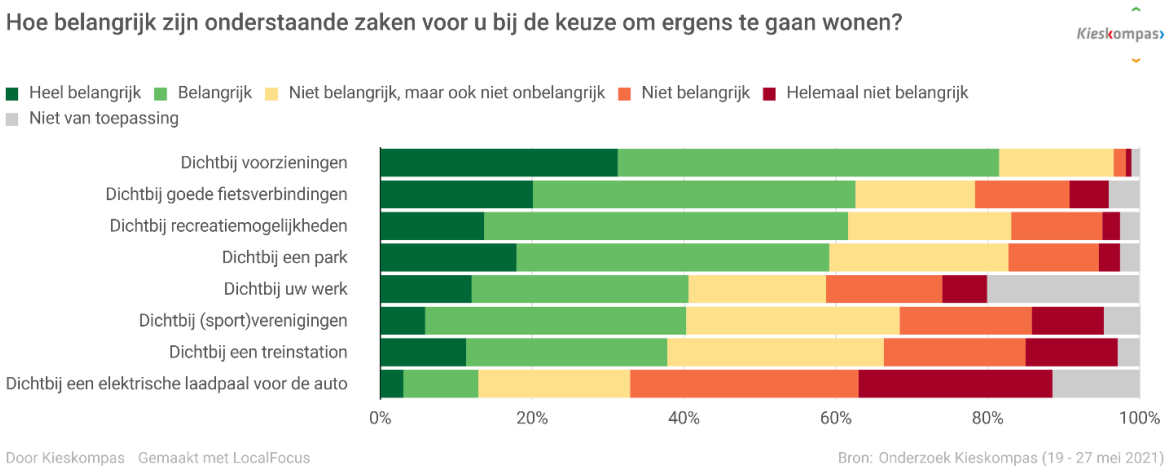

Tot slot is het ook belangrijk om te weten in wat voor type woning(en) mensen zichzelf in de toekomst binnen hun financiële mogelijkheden zien wonen. Relatief veel inwoners (45 procent) zien zichzelf in een *appartement (hoogbouw / beneden- of bovenwoning)* wonen; bij inwoners in de pensioenfase (65 jaar en ouder) is dit bijna zes op de tien, terwijl dit bij inwoners in de carrièrefase (35 tot 50 jaar) maar iets meer dan een kwart is. Theoretisch geschoolden zien zichzelf vaker dan gemiddeld wonen in een *vrijstaand huis* en/of *twee onder één kap woning*. Inwoners die op dit moment een huurwoning hebben, zien zichzelf vaker in een *rijtjeshuis* en/of *appartement (hoogbouw / beneden- of bovenwoning).* Dit kan met de (verwachtte) financiële mogelijkheden te maken hebben. Ook was er de mogelijkheid om zelf een ander type woning te noemen; oudere inwoners deden dit veel vaker. Naast '*waar ik nu al woon',* werden door oudere inwoners ook vaker specifieke woonproducten zoals *een seniorenwoning, seniorenflat, zorgwoning, bungalow* of een *hofje* genoemd.

In wat voor type woning ziet u zichzelf binnen uw financiële mogelijkheden in de toekomst wonen? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Een vrijstaand huis	Een twee onder één kap woning	Een rijtjeshuis	Een appartement (hoogbouw / beneden- of bovenwoning)	Anders, namelijk
Totaal	**30%**	**27%**	**31%**	**45%**	**13%**
Opsplitsing per groep					
Praktisch opgeleid	19%	21%	23%	46%	22%
Middel-opgeleid	27%	24%	39%	51%	11%
Theoretisch opgeleid	40%	35%	26%	38%	9%
18-34	38%	39%	42%	46%	4%
35-49	43%	43%	42%	26%	11%
50-64	23%	16%	25%	49%	14%
65+	15%	9%	11%	59%	25%
Foodvalley	30%	27%	30%	39%	12%
Arnhem/Nijmegen	30%	28%	31%	48%	13%
Sociale huurwoning	5%	10%	38%	61%	28%
Huurwoning vrije sector	29%	29%	48%	55%	3%
Eigen woning	41%	32%	22%	34%	11%

3. Prioriteiten

De samenleving staat voor een aantal grote uitdagingen, terwijl de ruimte en financiële mogelijkheden beperkt zijn. Wat zijn dan de voorkeuren? Het bouwen van woningen, uitbreiden van natuurgebieden, ruimte voor land- en tuinbouw of het verbeteren van de bereikbaarheid? We vroegen inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen allereerst om acht belangrijke overkoepelende uitdagingen te rangschikken, waarbij de hoogste prioriteit bovenaan geplaatst moest worden en de uitdaging met de laagste prioriteit onderaan. Zo komen we er achter welke uitdagingen de hoogste prioriteit hebben en welke uitdagingen minder belangrijk zijn voor de inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen.

Allereerst valt op dat de verschillen tussen inwoners van Foodvalley (bovenste figuur) en de regio Arnhem-Nijmegen (onderste figuur) over het algemeen klein zijn. In beide regio's wordt het *bouwen van woningen* door de inwoners als belangrijkste prioriteit gezien, kort gevolgd door het *aanpassen van de leefomgeving aan het veranderende klimaat* en het *uitbreiden van groen en natuur*. Er is in beide regio's sprake van een duidelijke top drie. Ook met betrekking tot het *verbeteren van de bereikbaarheid* lopen de regio's samen op; ongeveer één op de drie inwoners plaatst dit thema in hun top drie. Wel zien we een groter verschil als het gaat om *ruimte voor land- en tuinbouw*; inwoners van de regio Foodvalley geven dit duidelijk een hogere prioriteit dan de inwoners van de regio Arnhem-Nijmegen. Het *plaatsen van windmolens en zonnepanelen-velden* wordt daarentegen als belangrijker gezien in de regio Arnhem-Nijmegen. In beide regio's scoort het *uitbreiden van recreatiegebieden* een zesde plek en wordt de laagste prioriteit gegeven aan het *bouwen van bedrijventerreinen*.

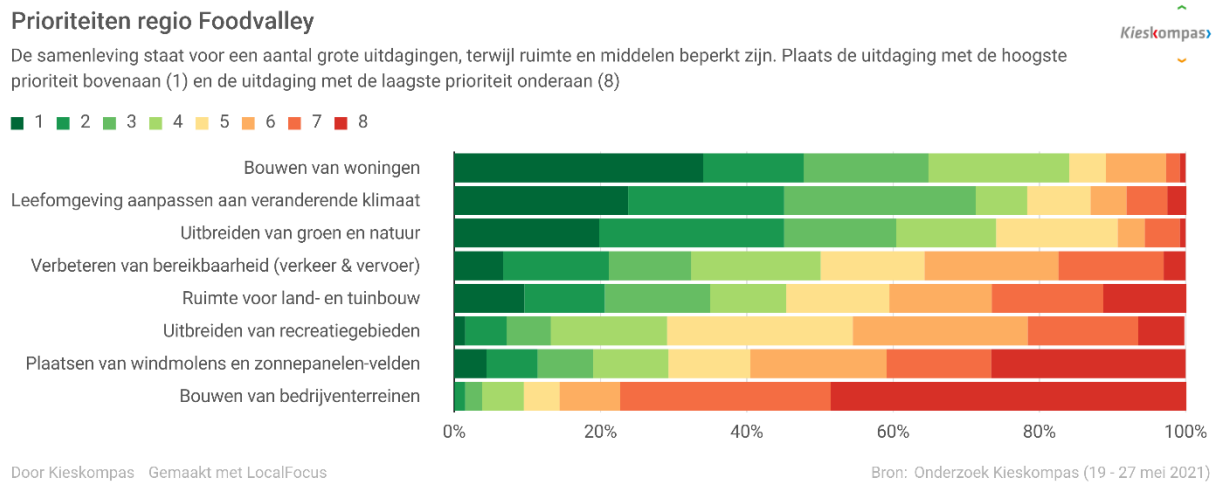

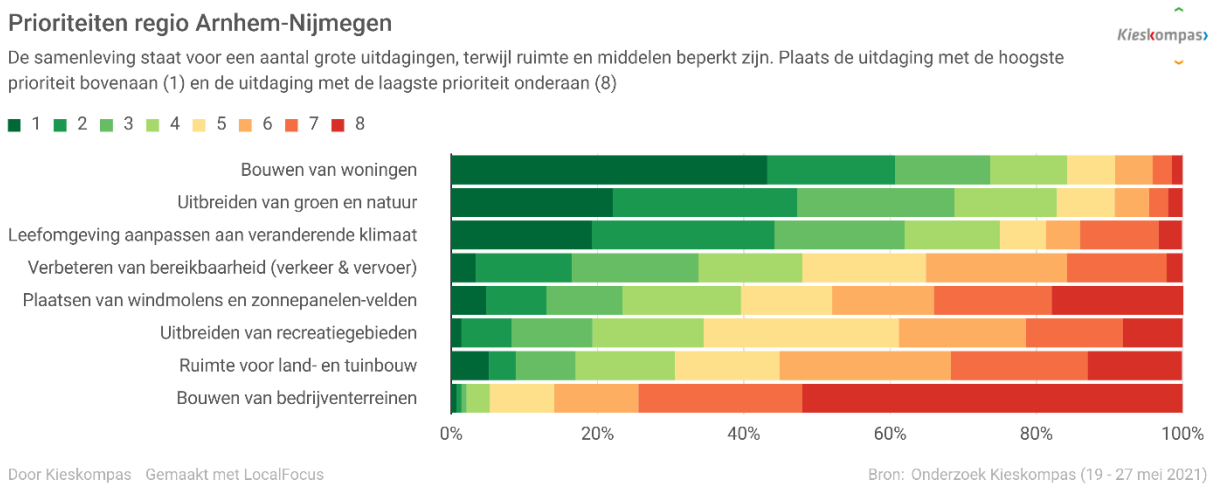

Om meer inzicht te krijgen in de prioriteiten van de verschillende inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen is de onderstaande tabel opgesteld. In deze tabel is voor elke groep het aantal mensen opgeteld dat deze prioriteit in hun top drie geplaatst hebben. Als een vakje rood/oranje kleurt wordt deze prioriteit minder vaak dan gemiddeld door deze groep in hun top drie geplaatst, als het vakje groen kleur juist vaker dan gemiddeld.

Zo zien we dat mannen, jongeren, degene die in een vrije sector huurwoning wonen en inwoners van de regio Arnhem-Nijmegen het *bouwen van woningen* vaker dan gemiddeld in hun top drie plaatsen; ongeveer drie op de vier. Vrouwen, theoretisch-opgeleiden, inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) en inwoners van de regio Foodvalley plaatsen het *aanpassen van de leefomgeving* vaker dan gemiddeld in hun top drie, terwijl mannen en praktisch geschoolden dit minder dan gemiddeld doen. Praktisch geschoolden en oudere inwoners kiezen weer vaker voor *het verbeteren van de bereikbaarheid* van de regio. Ditzelfde patroon zien we bij *ruimte voor land- en tuinbouw*; praktisch geschoolden hebben dit zelfs twee keer zo vaak in hun top drie staan dan theoretisch geschoolden.

Percentage dat deze prioriteit in hun top 3 plaatst

	Bouwen van woningen	Uitbreiden van groen en natuur	Leefomgeving aanpassen aan veranderende klimaat	Verbeteren van bereikbaarheid (verkeer & vervoer)	Ruimte voor land- en tuinbouw	Plaatsen van windmolens en zonnepanelen -velden	Uitbreiden van recreatiegebieden	Bouwen van bedrijventerreinen
Totaal	***70%***	***65%***	***64%***	***33%***	***23%***	***22%***	***17%***	***3%***
Opsplitsing per groep								
Man	74%	63%	57%	36%	24%	20%	17%	4%
Vrouw	66%	68%	72%	29%	21%	24%	18%	2%
Praktisch opgeleid	70%	58%	58%	44%	30%	16%	18%	4%
Middel-opgeleid	72%	69%	60%	32%	25%	20%	18%	4%
Theoretisch opgeleid	68%	66%	73%	28%	14%	28%	16%	1%
18-34	76%	72%	70%	24%	17%	25%	14%	2%
35-49	71%	65%	65%	35%	21%	23%	19%	2%
50-64	68%	63%	60%	34%	29%	18%	14%	4%
65+	66%	60%	61%	41%	24%	21%	24%	3%
Foodvalley	64%	60%	71%	32%	35%	19%	13%	4%
Arnhem/Nijmegen	73%	68%	61%	33%	17%	23%	19%	2%
Sociale huurwoning	61%	70%	58%	40%	16%	15%	23%	5%
Huurwoning vrije sector	81%	67%	76%	23%	14%	30%	8%	1%
Koopwoning	69%	62%	63%	34%	27%	21%	19%	3%

4. Dilemma's

Vervolgens legden we (zonder enige aanvullende informatie) een aantal dilemma's voor, waarbij telkens één van de twee keuzemogelijkheden gekozen kon worden. De verschillen tussen inwoners van de regio Foodvalley en de regio Arnhem-Nijmegen zijn over het algemeen klein. Bij de verschillende leeftijdsgroepen, woonsituaties en geslachten zijn de verschillen bij bepaalde dilemma's groter.

Bij de keuze voor m*eer ruimte voor groen* of *meer ruimte voor parkeerplaatsen in hun dorp/stad*, koos de overgrote meerderheid (86 procent) voor *meer groen in hun dorp/stad*. Daarnaast koos bijna driekwart voor een *betere bereikbaarheid van hun dorp/stad met het openbaar vervoer en fiets* in plaats van *betere bereikbaarheid met de auto*. Mannen, praktisch geschoolden en oudere inwoners kiezen vaker dan andere groepen voor een *extra parkeerplaatsen* en *betere bereikbaarheid met de auto*, hoewel ook binnen deze nog steeds een ruime meerderheid voor *groen* (80 procent) en/of *openbaar vervoer en fiets* (70 procent) kiest.

Bij de dilemma's met betrekking tot het bouwen van woningen was er meer verdeeldheid. Zo kiest de helft voor *meer woningen in hun stad/dorp*, terwijl de andere helft een voorkeur heeft voor *meer groen*. Bij dit dilemma zijn de verschillen tussen groepen relatief klein. Ruim twee op de drie inwoners kiest voor een *groter aantal kleinere nieuwbouwprojecten*, terwijl één op de drie juist voor een *kleiner aantal grotere nieuwbouwwijken* kiest. Theoretisch geschoolden en degenen die in een stadscentrum of het buitengebied wonen kiezen vaker voor een *groter aantal kleinere nieuwbouwprojecten*. Ook bij dit dilemma zit weinig verschil tussen de inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen. Tot slot kiest in beide regio's ruim zes op de tien inwoners voor *meer woningen binnen dorps- en stadsgrenzen (bijvoorbeeld hoogbouw)*, terwijl vier op de tien liever *meer woningen in het buitengebied* ziet. Inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar), theoretisch geschoolden en degenen die in een stadscentrum of sociale huurwoning wonen kiezen daarbij vaker voor meer woningen binnen dorps- en stadsgrenzen.

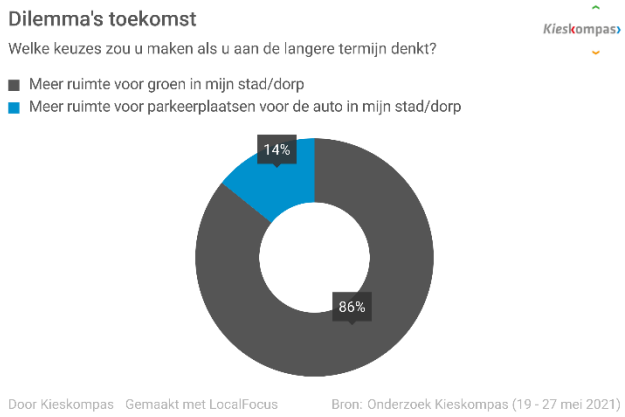

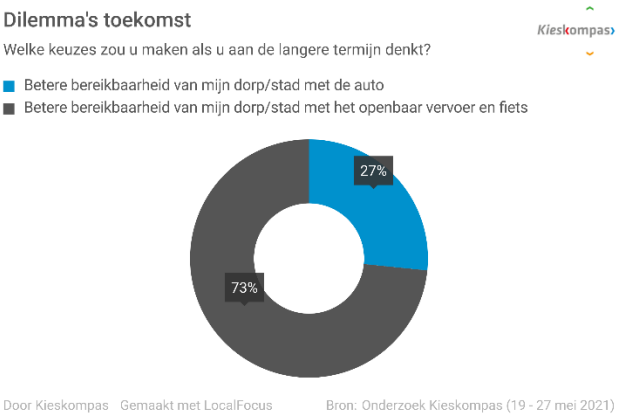

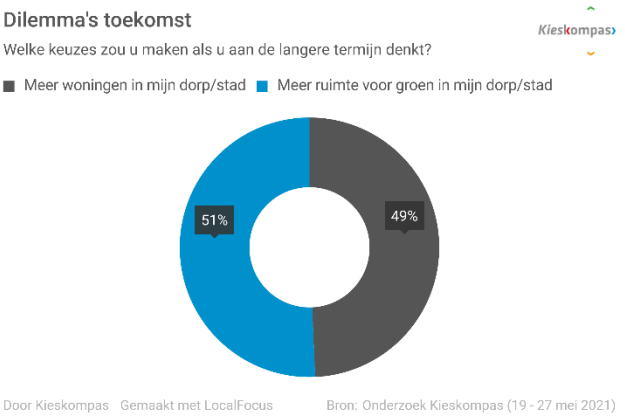

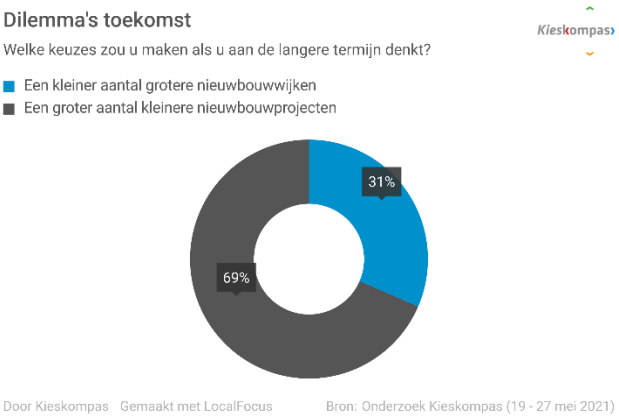

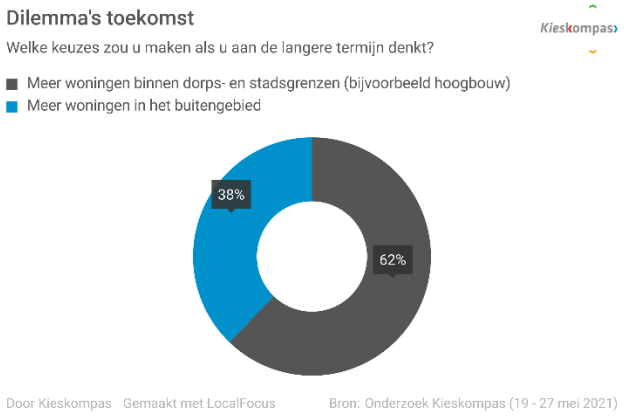

5. Wonen & leefomgeving

Om deelnemers aan het onderzoek meer achtergrondinformatie te geven bij de keuzes die ze moesten maken, deelden wij vervolgende de volgende informatie met hen: '*In de regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley wonen op dit moment ruim een miljoen inwoners. De bevolkingsprognoses geven aan dat het aantal inwoners de komende jaren nog flink zal groeien: als de verwachtingen uitkomen zijn er in de komende 20 jaar zo'n 100.000 woningen extra nodig.'* Na het delen van deze informatie met de deelnemers aan het onderzoek vroegen wij hen (op een schaal van 0 t/m 10) in hoeverre ze dit vooral als een *bedreiging voor het landschap en karakter (0)* of juist vooral als *kans voor meer voorzieningen en werkgelegenheid (10)* zien.

Ruim een één op de drie inwoners lijkt het het bouwen van deze woningen vooral vooral als een kans voor meer voorzieningen en werkgelegenheid *(cijfer 7, 8, 9 of 10)* te zien, ruim één op de drie lijkt vrij neutraal *(cijfer 4, 5 of 6)* en ruim een kwart lijkt het vooral als bedreiging voor het landschap en karakter te zien (cijfer 0, 1, 2 of 3).

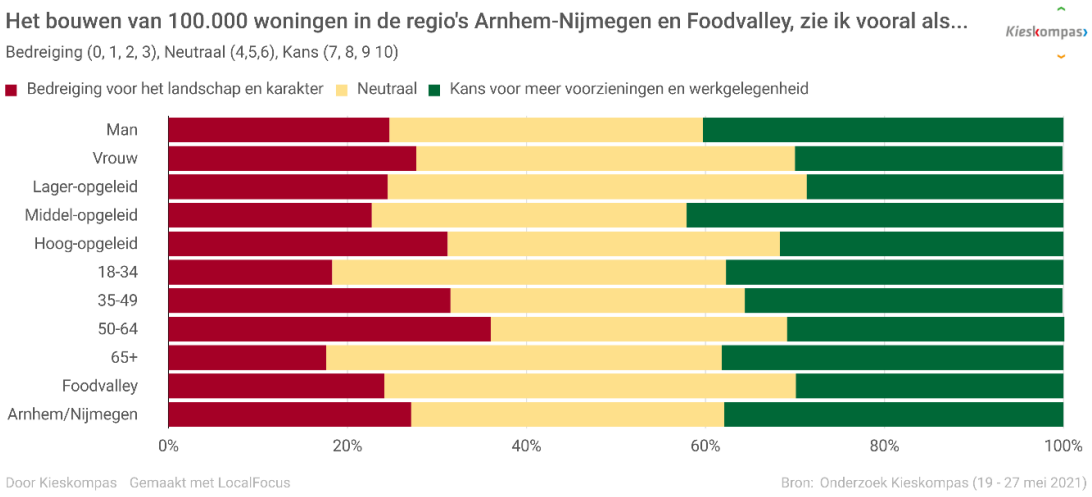

Een andere belangrijke vraag met betrekking tot woningbouw is waar deze woningen dan gebouwd moeten worden. Om respondenten een goed geinformeerde keuze te kunnen laten maken, deelden wij de volgende informatie met de deelnemers van het onderzoek: *Het bouwen van woningen binnen dorps- en stadsgrenzen heeft zowel voordelen als nadelen. Belangrijke voordelen: buitengebied blijft behouden, meer voorzieningen in de buurt en een beter vestigingsklimaat. Belangrijke nadelen: duurder, ingewikkelder, kost meer tijd en praktisch onmogelijk om 100.000 woningen te bouwen.* Na het delen van deze informatie met de deelnemers aan het onderzoek vroegen wij hen op welke manier de nieuwe woningen volgens hen het best bijgebouwd kunnen worden. Hierbij gaf vier op de tien aan een voorkeur te hebben voor (1) g*rotere nieuwbouwwijken aan de randen van dorpen en steden,* drie op de tien voor (2) *kleinschalige nieuwbouw aan de randen van dorpen en steden* en ruim twee op de tien voor (3) *binnen de bestaande dorps- en stadsgrenzen.* Tot slot koos iets minder dan één op de tien voor (4) *Anders, namelijk,* waarbij vooral het ombouwen van (leegstaande) kantoorpanden of bedrijventerreinen vaak genoemd worden. Als we kijken naar de verschillen tussen groepen dan zien we dat praktisch geschoolden en ouderen vaker voor *kleinschalige nieuwbouw aan de randen van dorpen en steden* kiezen. De keuze voor *grotere nieuwbouwwijken aan de randen van dorpen en steden* wordt weer vaker gemaakt door theoretisch geschoolden, jongere inwoners en inwoners die het bouwen van 100.000 woningen vooral als een kans zien. Tot slot valt het op dat inwoners die het bouwen van de 100.000 woningen vooral als een bedreiging voor landschap en karakter van de regio zien, vaker kiezen voor bouwen binnen bestaande dorps- en stadsgrenzen.

Als u moest kiezen, op welke manier kunnen nieuwe woningen het best kunnen worden bijgebouwd?

	Binnen de bestaande dorps- en stadsgrenzen	Kleinschalige nieuwbouw aan de randen van dorpen en steden	Grotere nieuwbouwwijken aan de randen van dorpen en steden	Anders, namelijk
Totaal	21%	30%	40%	8%
Opsplitsing per groep				
Man	24%	29%	38%	8%
Vrouw	18%	32%	42%	8%
Praktisch opgeleid	24%	45%	24%	7%
Middel-opgeleid	17%	30%	41%	11%
Theoretisch opgeleid	25%	23%	47%	6%
18-34	16%	24%	52%	8%
35-49	23%	31%	33%	12%
50-64	28%	31%	33%	8%
65+	18%	37%	40%	5%
Foodvalley	23%	30%	38%	8%
Arnhem/Nijmegen	21%	31%	40%	8%
Bedreiging landschap	37%	28%	22%	13%
Neutraal	17%	36%	40%	7%
Kans voorzieningen	14%	26%	53%	7%

Ondanks dat het bouwen van woningen als belangrijkste prioriteit naar voren kwam, zijn veel inwoners van mening dat het bouwen van woningen niet zomaar ten koste mag gaan van groen en natuur. Zoals in onderstaande figuur naar voren komt is minder dan twee op de tien het er (helemaal) mee eens dat er *groen mag verdwijnen om 100.000 woningen in de regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley te kunnen bouwen,* terwijl ruim zes op de tien het hier (helemaal) niet mee eens is. Er is dan ook weinig draagvlak voor het bouwen van woningen *in klimaatgevoelige- en beschermde natuurgebieden*, terwijl er *meer hoogbouw om groene ruimtes te behouden* op veel steun kan rekenen; ruim twee op de drie inwoners is het hier (helemaal mee eens).

Ruim drie op de tien is het er (helemaal) mee eens dat er *meer woningen moeten komen, ook als dat ten koste van het buitengebied gaat* en twee op de tien *ook als dat ten koste gaat van groene ruimte in steden en dorpen.* Ongeveer één op de acht (13 procent) is het er (helemaal) mee eens dat er *alleen nog in het buitengebied woningen gebouwd worden, omdat het binnen dorps- en stadsgrenzen al veel te vol is*. Ruim één op de drie (37 procent) is het er (helemaal) mee eens dat *woningen alleen nog maar binnen dorps- en stadsgrenzen gebouwd worden om het buitengebied te beschermen*. Er zijn dus maar weinig inwoners die het binnen dorps- en stadsgrenzen zo vol vinden, dat er alleen nog maar in het buitengebied gebouwd moet worden, maar het behoud van groene ruimtes in steden en dorpen is voor veel inwoners belangrijk.

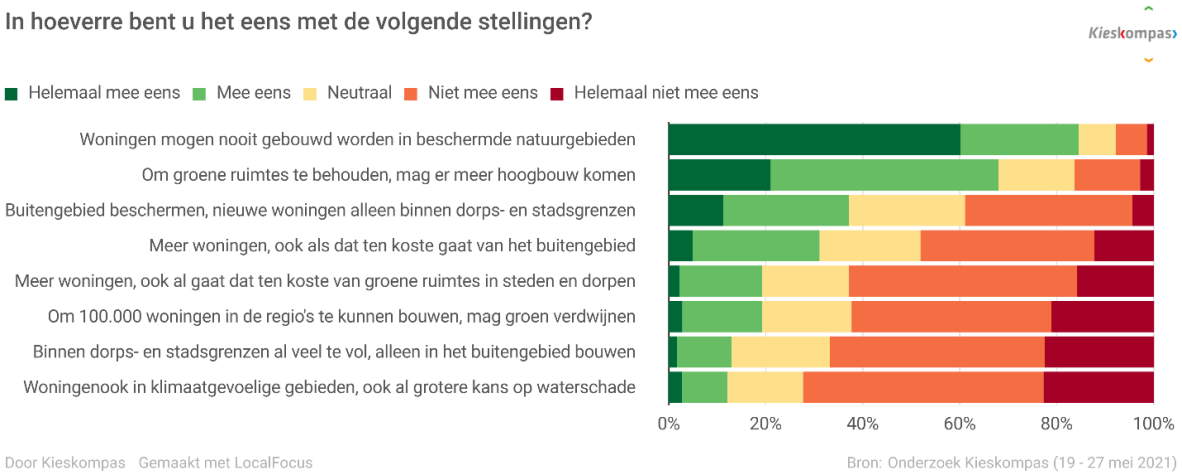

Als we inzoomen op de verschillende groepen, zien we dat mannen, inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) en inwoners met een 'gemiddelde' opleiding het er vaker (helemaal) mee eens zijn dat er *groen mag verdwijnen bij het bouwen van 100.000 woningen in de regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley*. Mannen en praktischer opgeleiden vinden ook vaker dan gemiddeld dat het bouwen van woningen ten koste mag gaan van groene ruimtes in steden en dorpen.

Praktisch opgeleiden zijn vaker van mening dat er meer woningen gebouwd moeten worden, ook als dat ten koste gaat van het buitengebied. Inwoners in de opbouw- (18 tot 35 jaar) en carrièrefase (35 tot 50 jaar) van hun leven, theoretisch geschoolden en inwoners uit de regio Arnhem-Nijmegen zijn vaker van mening dat er *meer woningen gebouwd moeten worden, ook als dat ten koste van het buitengebied gaat*. Tot slot valt het op dat de groep 18 tot 35 jaar en theoretischer opgeleide inwoners veel vaker van mening zijn dat er *meer hoogbouw mag komen om groene ruimtes te behouden*.

Percentage (Helemaal) mee eens	Om 100.000 woningen in de regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley te kunnen bouwen, mag groen verdwijnen	Er moeten meer woningen gebouwd worden, ook al gaat dat ten koste van de groene ruimtes in steden en dorpen	Er moeten meer woningen gebouwd worden, ook als dat ten koste gaat van het buitengebied	Om groene ruimtes te behouden, mag er meer hoogbouw komen
Totaal	***19%***	***19%***	***31%***	***68%***
Opsplitsing per groep				
Man	24%	21%	32%	68%
Vrouw	13%	17%	30%	68%
Praktisch opgeleid	15%	21%	23%	52%
Middel-opgeleid	25%	21%	35%	71%
Theoretisch opgeleid	15%	16%	32%	74%
18-34	23%	17%	34%	83%
35-49	18%	21%	34%	70%
50-64	18%	19%	28%	63%
65+	17%	20%	29%	53%
Foodvalley	19%	19%	26%	66%
Arnhem/Nijmegen	19%	19%	34%	69%

Het bouwen van extra woningen ten koste van groen in steden/dorpen of het buitengebied is voor veel inwoners van zowel de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen geen wenselijke situatie. Tegelijkertijd vindt bijna drie op de vier inwoners *het bouwen van extra woningen in hun eigen woonomgeving acceptabel als er ook meer groen komt*; Inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar), theoretisch geschoolden en inwoners van de regio Arnhem-Nijmegen nog vaker. Wel is de helft van de inwoners *bang dat er bij de bouw van woningen onvoldoende rekening wordt gehouden met de huidige bewoners*; jongere inwoners en theoretisch geschoolden minder vaak, terwijl praktisch opgeleiden hier juist veel vaker bang voor zijn. Een kwart van de inwoners zegt *weg te gaan als er te veel mensen komen wonen*, terwijl een kwart neutraal is en de helft het hier (helemaal) niet mee eens is. Vooral inwoners in de carrière- en consolidatiefase (35 tot 65 jaar) geven vaker aan *weg te gaan als er te veel mensen komen wonen.* Tot slot vindt ruim zes op de tien inwoners dat *huizen alleen energieneutraal gebouwd mogen worden, ook als dat langer zou duren.*

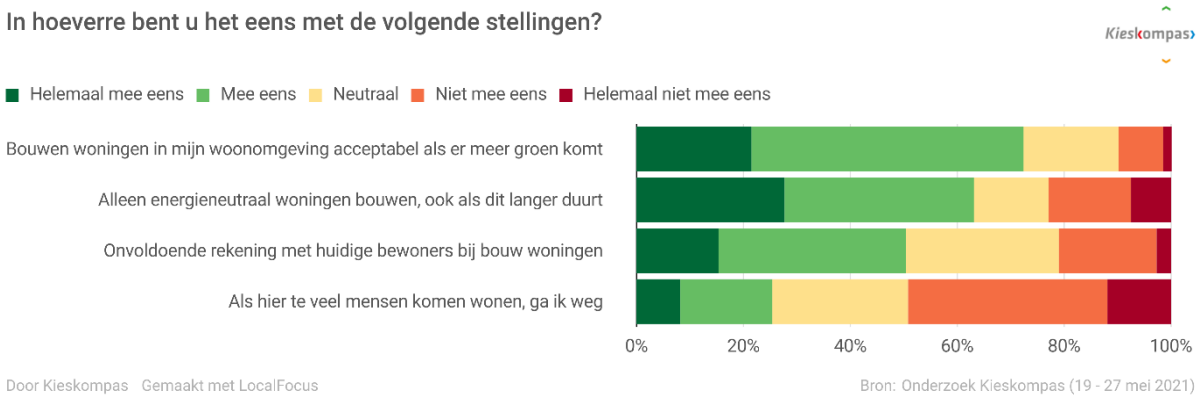

Percentage (Helemaal) mee eens	Het bouwen van extra woningen in mijn woonomgeving is acceptabel als er ook meer groen komt	Als hier te veel mensen komen wonen, ga ik weg	Ik ben bang dat bij de bouw van woningen onvoldoende rekening wordt gehouden met de huidige bewoners
Totaal	**72%**	**25%**	**51%**
Opsplitsing per groep			
Man	71%	24%	52%
Vrouw	73%	27%	49%
Praktisch opgeleid	63%	26%	64%
Middel-opgeleid	71%	24%	51%
Theoretisch opgeleid	79%	27%	41%
18-34	82%	19%	41%
35-49	71%	31%	57%
50-64	71%	32%	52%
65+	64%	20%	53%
Foodvalley	62%	28%	52%
Arnhem/Nijmegen	77%	24%	50%

6. Economie

Naast het bouwen van woningen en het verbeteren van de leefomgeving is het versterken van de economie een andere belangrijke uitdaging. In dit onderzoek richten wij ons daarbij voornamelijk op de ruimte voor boerenbedrijven en bedrijventerreinen.

Er is grote consensus over de stellingen met betrekking tot bedrijventerreinen. Zo is ruim negen op de tien het er (helemaal) mee eens dat er pas *nieuwe bedrijventerreinen mogen komen als de huidigen vol zijn*; in Foodvalley zelfs nog iets vaker. Daarnaast is in zowel de regio Foodvalley als de regio Arnhem-Nijmegen minder dan één op de tien inwoners van mening dat *het aanleggen van nieuwe bedrijventerreinen in het buitengebied ten koste mag gaan van groen*.

Over boerenbedrijven zijn de meningen meer verdeeld. Ruim zeven op de tien is van mening dat *boerenbedrijven die schade aan de natuur veroorzaken naar gebieden verplaatst moeten worden die minder kwetsbaar zijn;* minder dan twee op de tien is het hier (helemaal) niet mee eens. Tegelijkertijd is ruim één op de drie (35 procent) van mening dat *boerenbedrijven in het buitengebied zoveel mogelijk moeten blijven bestaan, ook als dit ten koste gaat van biodiversiteit*. Ruim de helft (55 procent) is van mening dat *meer natuurgebieden met elkaar verbonden moeten worden, ook als dit ten koste van landbouwgrond gaat.* Tot slot vindt ongeveer de helft van de inwoners dat er geen *landbouwgrond mag verdwijnen om zonnepanelen op weilanden te plaatsen*. De geschetste consequenties en/of voorwaarden hebben dus invloed op de keuzes die mensen maken met betrekking tot het bieden van ruimte aan landbouw, natuurgebieden en/of de energietransitie.

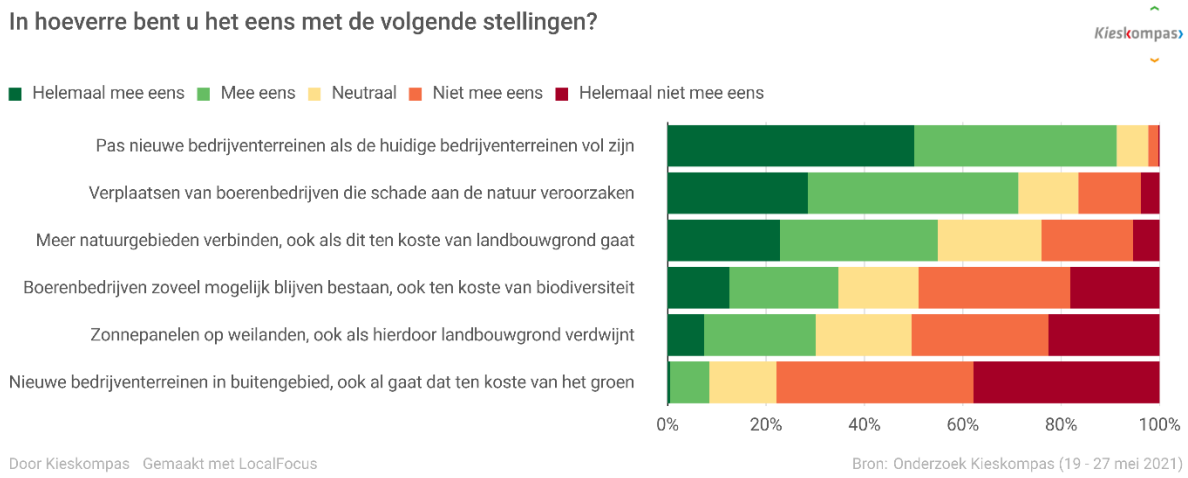

De hierboven beschreven verdeeldheid zien we ook terug als we de antwoorden van verschillende groepen vergelijken. Allereerst wordt duidelijk dat de verschillen tussen de beide regio's over het algemeen klein zijn, maar bij andere opsplitsingen aanzienlijk groter. Zo vindt ruim de helft van de praktisch opgeleiden en bewoners van het buitengebied dat *boerenbedrijven zoveel mogelijk moeten blijven bestaan, ook als dit ten koste gaat van biodiversiteit,* terwijl inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) en theoretisch opgeleiden het hier veel minder vaak mee eens zijn. Jongere inwoners en theoretisch geschoolden scoren dan juist weer het hoogst als het gaat om *het verbinden van natuurgebieden ten koste van landbouwgrond*; bijna zeven op de tien is het hier (helemaal) mee eens. Bewoners van het buitengebied, dorpsbewoners, ouderen en praktisch opgeleiden zijn het hier het minst vaak mee eens, ongeveer vier op de tien. Hetzelfde patroon is zichtbaar bij de vraag *zonnepanelen op weilanden geplaatst mogen worden, ten koste van landbouwgrond.*

We zagen bij de vorige stellingen al dat er weinig animo is voor *nieuwe bedrijventerreinen ten koste van groen*. In de gedetailleerdere uitwerking zien we zelfs dat maar één op de vijftig van de stadscentrumbewoners dit een goed idee vindt. Hoewel de scores in andere groepen iets hoger liggen, vindt uiteindelijk minder dan één op de tien dat groen mag wijken voor bedrijventerreinen.

Percentage (Helemaal) mee eens	Boerenbedrijven in het buitengebied moeten zoveel mogelijk blijven bestaan, ook als dit ten koste gaat van biodiversiteit	Meer natuurgebieden moeten met elkaar verbonden worden, ook als dit ten koste van landbouwgrond gaat	Zonnepanelen mogen op weilanden geplaatst worden, ook als hierdoor landbouwgrond verdwijnt	In het buitengebied mogen nieuwe bedrijventerreinen worden aangelegd, ook al gaat dat ten koste van het groen
Totaal	**35%**	**55%**	**30%**	**9%**
Opsplitsing per groep				
Praktisch opgeleid	53%	39%	23%	10%
Middel-opgeleid	37%	55%	29%	9%
Theoretisch opgeleid	21%	65%	36%	6%
18-34	22%	69%	37%	6%
35-49	35%	49%	30%	9%
50-64	38%	57%	27%	12%
65+	46%	41%	25%	6%
In een stadscentrum	31%	58%	33%	2%
Buitenwijk van een stad	31%	56%	31%	9%
In een dorpscentrum	42%	45%	26%	8%
Woonwijk van een dorp	35%	57%	30%	12%
In het buitengebied	57%	41%	21%	8%
Foodvalley	36%	50%	26%	9%
Arnhem/Nijmegen	34%	57%	32%	8%

7. Mobiliteit (verkeer en vervoer)

Toename van bedrijvigheid en inwoners zal in principe ook leiden tot extra verkeersbewegingen. We legden daarom een aantal vragen voor met betrekking tot de toename van mobiliteit in relatie tot toekomstige bouwlocaties.

We vroegen respondenten om vier potentiële locaties voor nieuwe woonwijken te rangschikken, waarbij het *bouwen op locaties die al goed bereikbaar* en *bouwen op locaties waar al gebouwen staan* duidelijk favoriet zijn. Duidelijk minder populair is de optie *nieuwe locaties, omdat de ruimte op veel plekken al beperkt is*; ruim zes op de tien zet dit op de laatste plaats. *Bouwen op locaties met veel werkgelegenheid* wordt vaak op de derde plaats gezet, maar staat voor vier op de tien op de eerste of tweede plek.

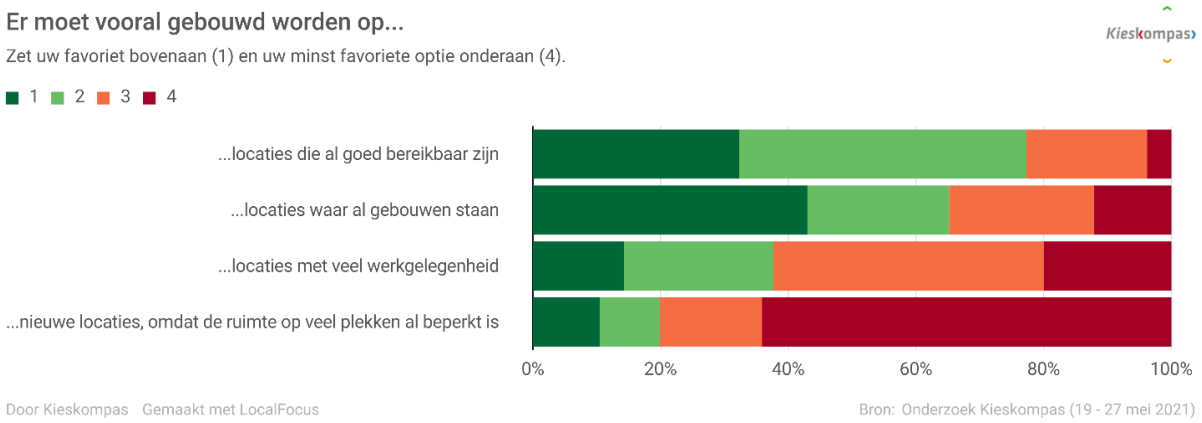

Bij de vraag hoe de toename van mobiliteit vormgegeven moet worden, kiest men voornamelijk voor drie opties, (1) *uitbreiding van het openbaar vervoer, (2) meer fietspaden en ruimte voor de fiets* en (3) *door dichtbij OV- en overige verkeersknooppunten te bouwen*. Het aanleggen van *meer wegen* is voor veel inwoners duidelijk de minst favoriete optie; zeven op de tien inwoners zet dit op de laatste plaats. Vooral vrouwen, theoretisch geschoolden, inwoners in een stadscentrum plaatsen dit onderaan. Dat betekent echter niet dat deze mensen allemaal tegen het aanleggen van wegen zijn.

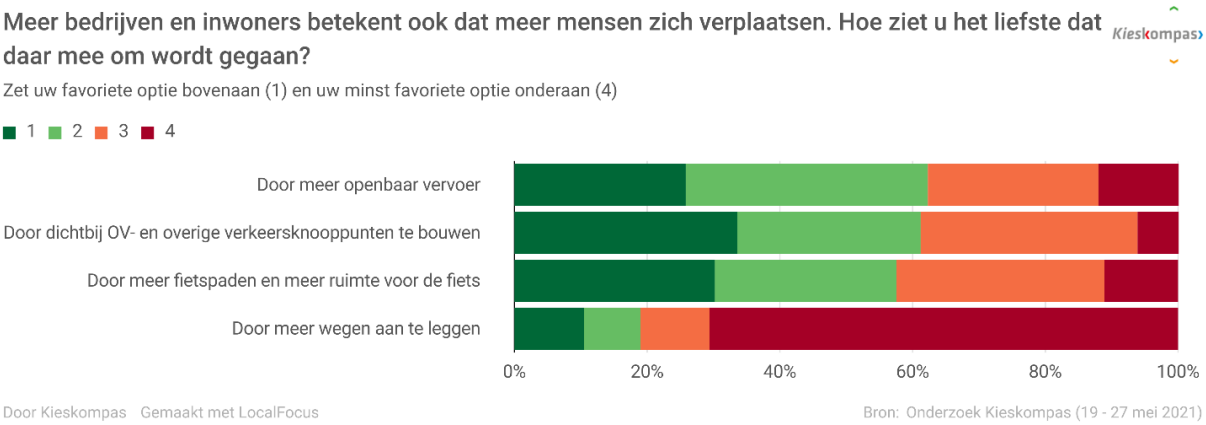

De verschillende meningen over de toekomst van het wegennetwerk komen ook duidelijk naar voren in de onderstaande figuur. Zo is ongeveer twee op de tien inwoners van mening dat *nieuwe wegen aangelegd mogen worden ten koste van natuur*, terwijl iets minder dan twee op de tien van mening is dat *er geen wegen verbreed of aangelegd mogen worden* of *minder ruimte voor auto's minder moet komen*. Bijna twee op de tien vindt dat er geen nieuwe wegen mogen worden aangelegd, maar wel verbreed. De grootste groep vindt dat er nieuwe wegen aangelegd mogen worden, mits dit niet ten koste van de natuur gaat.

Ook uit de antwoorden op onderstaande stellingen wordt duidelijk zichtbaar dat het openbaar vervoer en de fiets door veel inwoners worden gezien als de beste oplossing voor het mobilitetsvraagstuk. Zo is ruim zes op de tien van mening dat er *beter geinvesteerd kan worden in het openbaar vervoer in plaats van wegen* en is zelfs een iets grotere groep het (helemaal) niet eens met de stelling '*Om files te verminderen moeten meer wegen worden aangelegd, ook al gaat dat ten koste van investeringen in het openbaar vervoer*. Ruim de helft van de inwoners wil dat er geinvesteerd wordt in fietspaden in plaats van wegen en ruim vier op de tien inwoners vindt dat *autoparkeerplaatsen mogen wijken voor betere fietsvoorzieningen*

Over dat *binnensteden goed bereikbaar moeten zijn met de auto* is men meer verdeeld; vier op de tien is het hier (helemaal) mee eens en vier op de tien is het hier (helemaal) niet mee eens. Ongeveer één op de drie inwoners vindt dat er *minder ruimte voor auto's moeten komen in nieuw te bouwen wijken*, maar bijna de helft is het daar (helemaal) niet mee eens. Veel meer steun (60 procent) is er voor het *alleen bouwen van nieuwe woonwijken op plekken die goed bereikbaar zijn met de fiets en het openbaar vervoer*.

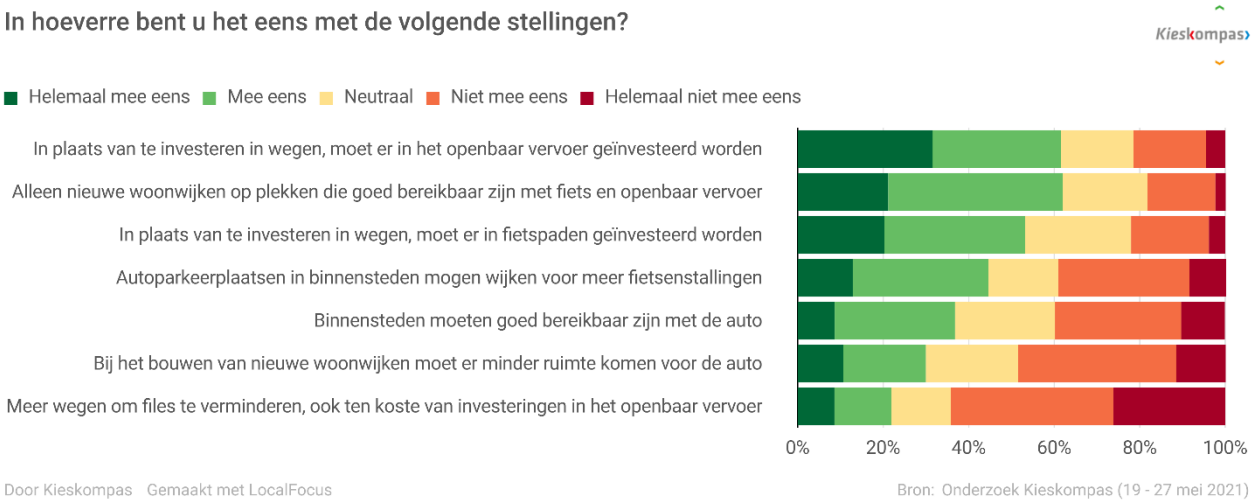

Als we inzoomen op de verschillende groepen zien we dat de verschillen tussen de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen over het algemeen klein zijn. Bij geslacht en opleidingsgroepen zijn de verschillen groter; mannen en praktisch opgeleiden hechten meer waarde aan de auto en autobereikbaarheid.

Zo kiest ongeveer zeven op de tien vrouwen en theoretisch geschoolden voor *investeringen in het openbaar vervoer in plaats van wegen*, terwijl maar iets meer dan de helft van de mannen en zes op de tien praktisch opgeleide inwoners het hier (helemaal) mee eens is. Inwoners in carrièrefase van hun leven (35 tot 50 jaar) zijn duidelijk het meest gesteld op de auto, terwijl jongere en oudere inwoners juist meer steun aan het openbaar vervoer en de fiets geven. Zo is maar iets meer dan vier (44 procent) op de tien

inwoners in de carrièrefase (35 tot 50 jaar) van mening dat *investeringen in het openbaar vervoer in plaats van wegen*, terwijl bijna zeven op de tien inwoners in de opbouw- en pensioenfase het hier (helemaal) mee eens is. Inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) en theoretisch opgeleiden zeggen vaker dat *de auto minder ruimte moet krijgen in nieuwe woonwijken*, kort daarop gevolgd door vrouwen.

Percentage (Helemaal) mee eens	Bij het bouwen van nieuwe woonwijken moet er minder ruimte komen voor de auto	Binnensteden moeten goed bereikbaar zijn met de auto	In plaats van te investeren in wegen, moet er in het openbaar vervoer geïnvesteerd worden	In plaats van te investeren in wegen, moet er in fietspaden geïnvesteerd worden	Nieuwe woonwijken moeten alleen gebouwd worden op plekken die goed bereikbaar zijn met de fiets en het openbaar vervoer
Totaal	**30%**	**37%**	**62%**	**53%**	**62%**
Opsplitsing per groep					
Man	25%	44%	52%	46%	61%
Vrouw	36%	29%	72%	62%	63%
Praktisch opgeleid	24%	43%	59%	58%	64%
Middel-opgeleid	25%	38%	59%	46%	58%
Theoretisch opgeleid	40%	32%	66%	59%	65%
18-34	40%	32%	69%	58%	61%
35-49	21%	42%	44%	43%	48%
50-64	29%	39%	65%	52%	65%
65+	27%	33%	67%	60%	75%
Foodvalley	33%	36%	58%	54%	61%
Arnhem/Nijmegen	29%	37%	63%	53%	62%

Politieke Avond

Dossiernummer 2756

Vertrouwelijk Nee

Vergaderdatum 24 november 2021

Agendapunt 4.2

Omschrijving Vaststellen: Gele Rijders Plein

Geagendeerd	Vergaderdatum
Politieke Avond	15 september 2021
Politieke Avond	22 september 2021
Politieke Avond	6 oktober 2021
Politieke Avond	20 oktober 2021
Politieke Avond	**24 november 2021**

GEMEENTE Arnhem

Besluit van 24 november 2021

Zaaknummer 470905

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 18 mei 2021, nummer: 470905;

gelet op artikel 147 van de Gemeentewet;

gezien het amendement "Ontwerprichting 1: herstel monument Gele Rijdersplein" (21A51);

besluit:

1. Kennis te nemen van de studie 'ontwerprichtingen AKU fontein'.
2. Te kiezen voor een variant van ontwerprichting 1: Restauratie van de pergola, fontein en beeld met
   behoud van het fietsparkeren op maaiveld. Met daarbij de volgende kaders:

a. Bij herstel en aanpassing van het monument wordt zoveel mogelijk getracht om te komen tot de kwaliteit van de oorspronkelijke uitvoering.
b. De fietsenstalling blijft op maaiveld, met dezelfde capaciteit. Op dezelfde plek, of (deels) elders in de directe omgeving. De fietsenstalling wordt op een aantrekkelijke manier ingepast, met gebruik van groen en een groene afscheiding. Met daarbij ruimte voor toegang van de pergola via de trap naar de straat.
c. De toegankelijkheid verbeteren op basis van de criteria van de Arnhemse standaard toegankelijkheid, rekening houdend met de functies van het monument.
d. In de winter met een oplossing te komen voor de lege waterbak om voor de omringende horeca tot een aantrekkelijke omgeving te komen.
e. Bij de uitvoering wordt wat betreft ontwerp en vormgeving waar mogelijk samengewerkt met de erven Brouwer en Tajiri en een restauratiearchitect.
f. Maatregelen rond klimaatadaptatie die golden bij ontwerprichting 2b zoveel mogelijk mee te nemen, passend bij kader a.

3. Dit te financieren met een aanvullende financiële dekking van 1 mln. euro uit de Bestemmingsreserve Zuidelijke Binnenstad en 1,6 mln. euro uit de Anticyclische Investeringsagenda
   en met het structureel (jaarlijks) beschikbaar stellen van € 40.000,- voor onderhoud te dekken uit de Bestemmingsreserve Bereikbaarheid
4. De in het raadsvoorstel opgenomen begrotingswijziging vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

Gele Rijdersplein (AKU-fontein)

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	20 oktober 2021
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	C. Bouwkamp

.

Aan de gemeenteraad, 6 oktober 2021

Aanwezig:
de raadsleden/fractievolgers: Verheij (PVV), Manders (AC), Combée (VVD), Steenvoort (D66), Coenders (GL), Greving (PvdA), Eliëns (Partij voor de Dieren), Koorn (CDA), Aydemir (Denk/VA). De fracties van de AOP, ChristenUnie en SP waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
De raadskamer heeft 1 amendement en 3 moties besproken. Naar aanleiding van de bespreking en het pre-advies van de portefeuillehouder Roelofs overweegt D66 nog een motie in te dienen over de Jansbeek. Ook zullen wellicht nog enkele aanpassingen plaatsvinden.
Een aantal woordvoerders heeft aangegeven eventueel mede te willen indienen.
De besproken voorstellen zijn:

- Amendement (21A51) Ontwerprichting 1: herstel monument Gele Rijdersplein van de fracties Arnhem Centraal, GroenLinks, VVD, PvdA en Partij voor de Dieren
- Motie (21M191) Extra ontmoeten op het Gele Rijdersplein van de fracties CDA en ChristenUnie
- Motie (21M198) Aanvulling fietsparkeerplan van de fracties GroenLinks, Partij voor de Dieren Arnhem Centraal en Arnhemse Ouderen Partij
- Motie (21M202) Geef wederopbouw Arnhem een smoel met gastarbeidersmonument van de fractie Denk/Verenigd Arnhem

Conclusie
De voorzitter concludeert dat het amendement en de moties voldoende zijn besproken en het raadsvoorstel kan worden doorgeleid naar de besluitvormende vergadering.

De raadsadviseur, De voorzitter,

E.J.S. Dirksen S. van Ommen

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bijeen op	24 november 2021
Ter bespreking van	Gele Rijders Plein
Amendement van het lid	Lea Manders - Arnhem Centraal Mark Coenders - GroenLinks Leendert Combée – VVD Eric Greving - PvdA Daniël Becker – ChristenUnie Hans Eliëns – Partij voor de Dieren Talip Aydemir - DENK Verenigd Arnhem
Titel Amendement	Ontwerprichting 1: herstel monument Gele Rijdersplein
Nummer Zaaknummer	**21A51** 470905

De raadsleden stellen de volgende verandering voor:

Beslispunt 2 te vervangen door:

2.Te kiezen voor een variant van ontwerprichting 1: Restauratie van de pergola, fontein en beeld met behoud van het fietsparkeren op maaiveld. Met daarbij de volgende kaders:

a. Bij herstel en aanpassing van het monument wordt zoveel mogelijk getracht om te komen tot de kwaliteit van de oorspronkelijke uitvoering.
b. De fietsenstalling blijft op maaiveld, met dezelfde capaciteit. Op dezelfde plek, of (deels) elders in de directe omgeving. De fietsenstalling wordt op een aantrekkelijke manier ingepast, met gebruik van groen en een groene afscheiding. Met daarbij ruimte voor toegang van de pergola via de trap naar de straat.
c. De toegankelijkheid verbeteren op basis van de criteria van de Arnhemse standaard toegankelijkheid, rekening houdend met de functies van het monument.
d. In de winter met een oplossing te komen voor de lege waterbak om voor de omringende horeca tot een aantrekkelijke omgeving te komen.
e. Bij de uitvoering wordt wat betreft ontwerp en vormgeving waar mogelijk samengewerkt met de erven Brouwer en Tajiri en een restauratiearchitect.
f. Maatregelen rond klimaatadaptatie die golden bij ontwerprichting 2b zoveel mogelijk mee te nemen, passend bij kader a.

Toelichting:

Het ensemble van de AKU-fontein is een uniek (rijks)monument: een top honderd monument uit de wederopbouwperiode met een zeer hoge waarde. De aanbevolen variant van de ontwerprichtingen, de variant 2b, verstoort de verhoudingen van het monument. Variant 1 past het beste bij in de oorspronkelijke staat herstellen van het monument. Iedere eigenaar van een rijksmonument conform de Erfgoedwet heeft de plicht om het geheel in goede staat te houden. Om na restauratie de onderhoudsstaat op een goed niveau te houden kan gebruik worden gemaakt van de SIM-regeling, die tot op heden niet is benut voor het monument;

In scenario 2b er plek voor een halfverdiepte fietsenstalling. Dit doet echter afbreuk aan het monument, omdat hierdoor de pergola aangepast moet worden. Daarnaast is de fietsenstalling duurder wanneer deze verdiept wordt aangelegd. Ook voelt dit minder veilig in de avond en de nacht, wat wel wenselijk is rond het uitgaansgebied. Door een fietsenstalling op het maaiveld te handhaven, blijven plekken voor de fiets beschikbaar. Mochten er in de toekomst betere en net zo bereikbare opties zijn voor voldoende fietsenstallingen, is een maaiveldfietsenstalling beter op te heffen dan een verdiepte. Ten slotte is de locatie van de fietsenstalling buiten de grens van het monument, waar ten tijde van de onthulling van het monument een voetpad en een drukke weg met auto's liep. Om de fietsenstalling beter te laten passen bij de omgeving moet deze aantrekkelijk en groen worden ingepast.

Lea Manders - Arnhem Centraal
Mark Coenders – GroenLinks
Leendert Combée – VVD
Eric Greving - PvdA
Daniël Becker – ChristenUnie
Hans Eliëns – Partij voor de Dieren
Talip Aydemir - DENK Verenigd Arnhem

AANGENOMEN

Voor 35

Tegen 3

Amendement "Ontwerprichting 1: herstel monument Gele Rijdersplein" (21A51)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Gele Rijders Plein
Motie van	Klaartje Koorn - CDA Daniël Becker - ChristenUnie Maarten Venhoek - D66 Nico Wiggers - Arnhemse Ouderen Partij
Titel van de motie	Extra ontmoeten op het Gele Rijders Plein
Nummer Zaaknummer	**21M191** 470905

We weten dat;

- Buiten ontmoeten en treffen door de coronaperiode (lockdown) steeds gebruikelijker is geworden;
- mensen aangeven dat zij in voorkomende gevallen, alsnog buiten willen afspreken en treffen;
- het monument oorspronkelijk bedoeld is als ontmoetingsplek
- deze functie van het monument de afgelopen jaren met name rond de pergola verloren is gegaan
- het monument nu voornamelijk in de zomer mensen aantrekt door de fontein
- het Gele Rijders Plein binnenkort (beoogd) een grote facelift zal krijgen ten gevolg van de aanpak van de AKU fontein;
- er op het Gele Rijders Plein al een mooie groene strook is aangelegd die voor ontmoeten in de buitenlucht goed geschikt is.

We vinden dat;

- ontmoeten en treffen in de buitenlucht een grotere rol heeft gekregen door de pandemie;
- het monument zijn rol als ontmoetingsplek terug zou kunnen krijgen
- in de inrichting van de openbare ruimte ontmoeten en treffen een nog prominentere plek moet krijgen;
- extra groen (gras, struiken, bomen) de openbare ruimte extra kwaliteit en uitstraling geeft;
- er in basis bij het Gele Rijders Plein al veel randvoorwaarden voorhanden zijn om hier een nog mooiere buiten ontmoetingsplek van te maken.

Hiermee verzoeken wij het college;

- om rondom het Gele Rijders Plein meer te doen met bijvoorbeeld verticaal groen, planten en bomen;
- om voor de groenstrook op het Gele Rijders Plein, over te gaan tot aanschaffen en plaatsen van enkele picknicktafels, schaaktafels en kinderspeelmateriaal (demontabel);
- om samen met de omwonenden en ondernemers om en aan het plein een plan te maken voor het stimuleren van de ontmoetingsfunctie van het plein
- om daarbij ook te kijken naar het stimuleren van kleinschalige activiteiten
- daarbij niet alleen naar de zomer te kijken maar ook rekening te houden met de winterperiode
- dekking hiervoor te vinden in de Bestemmingsreserve Zuidelijk Binnenstad.

en gaat over tot de orde van de dag.

- Klaartje Koorn - CDA
- Daniël Becker - ChristenUnie
- Maarten Venhoek - D66
- Nico Wiggers - Arnhemse Ouderen Partij

AANGENOMEN

Voor 36 *Motie "Extra ontmoeten op het Gele Rijders Plein" (21M191)*

Tegen 2

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bijeen op	24 november 2021
Ter bespreking van	Vaststellen: Gele Rijders Plein
Motie van	Mark Coenders - GroenLinks Hans Eliëns - Partij voor de Dieren Lea Manders - Arnhem Centraal Nico Wiggers - Arnhemse Ouderen Partij Talip Aydemir - DENK Verenigd Arnhem Eric Greving - PvdA Daniël Becker - ChristenUnie
Titel motie	Aanvulling fietsparkeerplan
Nummer Zaaknummer	**21M198** 559892

De Raad,

Gehoord de beraadslaging,

We weten dat:

- Het college in 2021 werkt aan een fietsparkeerplan voor de binnenstad;
- In het fietsparkeerplan wordt ingegaan op hoe we als stad met fietsparkeren willen omgaan: hoeveel ruimte moet er beschikbaar zijn, zijn grotere opvangstallingen aan de randen van de binnenstad nodig, de opstelling ten aanzien van (meer) bewaakte stallingen en hun openingstijden of de aanpak van straatparkeren.
- Als uitgangspunt voor het op te stellen fietsparkeerplan voor de binnenstad wordt opgenomen dat de fietsenstalling op het Gele Rijders Plein 24 uur per dag toegankelijk is en blijft voor gebruikers.

We vinden dat:

- Een (half) ondergrondse fietsparkeerplan niet als goede optie wordt gezien door velen;
- Bereikbaar fietsparkeren beschikbaar moet zijn in meer dan dezelfde aantallen als nu op of rond het Gele Rijdersplein;
- Er de behoefte bestaat om (op termijn) minder fietsparkeerplekken te hebben naast de AKU-fontein.

Daarom vragen we het college:

- Bij het fietsparkeerplan alternatieven te zoeken voor het fietsparkeren op het maaiveld op het Gele Rijdersplein. Hierbij uit te gaan van bereikbaarheid in tijd (24 uur per dag, 7 dagen per week), bereikbaarheid voor de fiets en aantrekkelijke inpassing in de omgeving.

en gaat over tot de orde van de dag

Mark Coenders - GroenLinks
Hans Eliëns - Partij voor de Dieren
Lea Manders - Arnhem Centraal
Nico Wiggers - Arnhemse Ouderen Partij
Talip Aydemir - DENK Verenigd Arnhem
Eric Greving - PvdA
Daniël Becker - ChristenUnie

AANGENOMEN

Voor 38 *Motie "Aanvulling fietsparkeerplan" (21M198)*

Tegen 0

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Gele Rijders Plein
Motie van	Maarten Venhoek - D66 Klaartje Koorn – CDA Daniël Becker - ChristenUnie
Titel van de motie	Maak de beek mogelijk
Nummer Zaaknummer	**21M203** 470905

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over het mogelijk maken van de Jansbeek op het Gele Rijdersplein.

De aanleiding is dat door het voorliggende voorstel en het amendement “Ontwerprichting 1: herstel monument Gele Rijdersplein”. Daarin wordt opgeroepen voor een alternatieve locatie voor de fietsenstalling. Ook zijn er andere moties die oproepen tot aanpassingen aan het plein die mogelijk het terugbrengen van de Jansbeek op het plein in de weg kunnen staan.
Door dit voorstel aan te nemen zorgen we ervoor dat bij de inrichting van het Gele Rijdersplein er ook ruimte is voor de Jansbeek

Omdat we weten dat:

- Er een voorkeur is voor het opknappen van het monument op het Gele Rijdersplein
- In het voorstel opgeroepen wordt voor een alternatieve plek voor de fietsenstalling op of in de nabijheid van het plein

Omdat we vinden dat:

- Het mogelijk moet blijven om de Jansbeek op het Gele Rijdersplein terug te brengen.

Daarom vraagt de gemeenteraad aan het college om:

- Bij het uitwerken van de plannen voor het Gele Rijdersplein de inrichting zo te maken dat er ook ruimte is voor de Jansbeek, ook als die niet meteen terug gebracht kan worden.

Maarten Venhoek - D66
Klaartje Koorn – CDA
Daniël Becker - ChristenUnie

Voor 37 *Motie "Maak de beek mogelijk" (21M203)*

Tegen 1

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

VERWORPEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Gele Rijders Plein
Motie van	Maarten Venhoek - D66 Klaartje Koorn - CDA Daniël Becker - ChristenUnie
Titel van de motie	Het geld blijft voor de Jansbeek
Nummer Zaaknummer	**21M204** 470905

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over de financiële middelen voor de Jansbeek.

De aanleiding is het voorstel van het college voor het monument en de fietsenstalling op het Gele Rijders plein. Door deze motie aan te nemen behouden we de middelen die beschikbaar zijn voor de Jansbeek 2e fase.

Omdat we weten dat:

- Het terugbrengen van de Jansbeek in de binnenstad een groot succes is.
- Er bij veel partijen die betrokken zijn bij de binnenstad de wens leeft om ook de Jansbeek 2e fase te willen realiseren
- Het voorstel van het college voor Gele Rijders Plein de voor de Jansbeek 2e fase gereserveerde middelen anders gaat inzetten.
- Door de keuze van de raad voor een andere optie voor de renovatie van fontein, kunstwerk en pergola er een ander (nog niet bekend) kostenplaatje ontstaat.

-

Omdat we vinden dat:

- De Jansbeek 2e fase een waardevolle toevoeging is aan de binnenstad
- We willen dat (op termijn) de Jansbeek 2e fase gerealiseerd kan worden

Daarom vraagt de gemeenteraad aan het college om:

- De middelen die nu in de Bestemmingsreserve Zuidelijk Binnenstad zijn gereserveerd voor de Jansbeek 2e fase, 1 miljoen euro, hiervoor beschikbaar te houden.

Maarten Venhoek - D66
Klaartje Koorn – CDA
Daniël Becker - ChristenUnie

Voor 15 *Motie "Het geld blijft voor de Jansbeek" (21M204)*

Tegen 23

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Van: Bart Brouwer
Verzonden: maandag 20 september 2021
Aan: Arthur Borst
Onderwerp: AKU fontein Arnhem

Beste Arthur Borst,

Hierbij zoals afgesproken een pdf van het rapport van 2003.

In het restauratierapport van 2003 komt de Claustra wand (open blokkenwand) ter sprake en het voorstel toen om hierover een discussie te voeren.

Ons standpunt zoveel jaren later is - inmiddels kreeg het AKU-monument na de gemeentelijke monumenten status (2008) en de rijksmonumenten status (2016) - dat activiteiten voor de pergola moeten worden gezocht die passen bij de intimiteit en de sereniteit van de pergola. De Claustra wand is onderdeel van het rijksmonument en waarborgt deze.

Het betreft een gemeentelijke studie die uiteraard niet meer actueel is wat betreft de Claustra wand aan de zijde van het Gele Rijders Plein.

Wij hechten eraan dat deze begeleidende tekst wordt meegestuurd aan de raadsleden met dit rapport.
Graag wil ik in de CC worden toegevoegd.

Met vriendelijke groet,

Bart Brouwer

A . K . U . M o n u m e n t
Willemsplein / Gele Rijdersplein te Arnhem

Restauratierapport

Van Leeuwenhoeksingel 69
2611 AE Delft
Telefoon: 015 - 2125903
Fax: 015 - 2146343

Röellstraat 2
6814 JD Arnhem
Telefoon: 026 - 4426750
Fax: 026 - 4460100

E-mail: info@takarchi.nl
Internet: www.takarchi.nl

tak architektenbureau bv

Restauratierapport

Project nummer:	02-38
Naam:	A.K.U. Monument
Adres:	Willemsplein / Gele Rijdersplein Arnhem

Eigenaar:

Naam:	Gemeente Arnhem
Adres:	Eusebiusbuitensingel 49 6828 HZ Arnhem
Telefoon:	026-3773515

Adviseur / architect:

Naam:	TAK Architektenbureau bv	
Adres:	Van Leeuwenhoeksingel 69 2611 AE Delft	Röellstraat 2 6814 JD Arnhem
Telefoon:	015-2125903	026-4426750
Fax:	015-2146343	026-4460100
E-mail:	info@takarchi.nl	
Website:	www.takarchi.nl	

Situatie

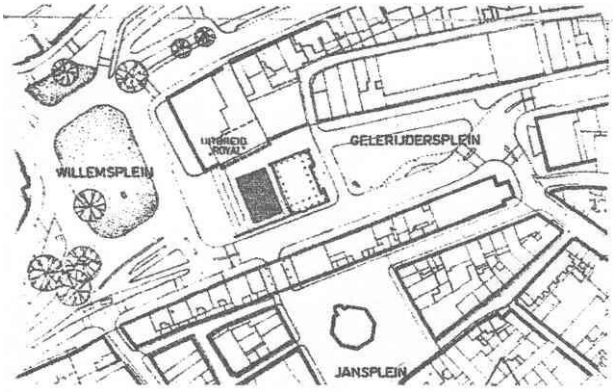

1. Inleiding

Het A.K.U. monument tussen het Willemsplein en het Gele Rijdersplein in Arnhem werd in 1961 door de directie van de Algemene Kunstzijde Unie NV (later AKZO-Nobel) ter gelegenheid van haar 50-jarig jubileum aan de burgers van Arnhem geschonken. Veertig jaar later staat toekomst ervan ter discussie. Een periode waarin de architectuur van de wederopbouwperiode niet op waarde werd geschat ligt inmiddels achter ons, maar de bouwkundige staat van het geheel en het veranderende gebruik van de openbare ruimte vragen een nieuwe interpretatie van het monument in de stad. In deze discussie staan voor- en tegenstanders van het behoud van de fontein tegenover elkaar en worden diverse ideeën geopperd, variërend van het op de monumentenlijst plaatsen van het geheel tot verplaatsing of zelfs sloop t.b.v. het bouwen van een parkeergarage en kantoren op het plein.

Op de achtergrond van dit debat is Tak architektenbureau bv te Arnhem door dhr. B.H. Brouwer, zoon van de ontwerper van het monument, gevraagd een haalbaarheidsonderzoek te verrichten naar de mogelijkheden om het te restaureren en een nieuwe plaats te geven in een veranderde stad.

Om te komen tot een verantwoorde advisering zijn in februari 2003 opnamen gedaan van de bouwtechnische staat en de monumentale kwaliteit. In dit rapport worden de bevindingen uit het onderzoek weergegeven. In de volgende hoofdstukken zullen achtereenvolgens worden behandeld:

2. omschrijving van het object;
3. beschrijving van de bouwkundige kwaliteit;
4. ideeën voor een nieuwe interpretatie;
5. te nemen bouwkundige maatregelen;
6. bijlagen: een raming van de kosten.
   een schets van de wenselijke situatie

Delft / Arnhem, 17 maart 2003

2. Omschrijving van het object

Het A.K.U. monument werd zoals hiervoor vermeld in 1961 door de directie van A.K.U. aan de burgers van de stad aangeboden. De plaats voor het monument werd gevonden in een door de sloop van het oude Thorbecke-lyceum ontstane open ruimte naast café-restaurant Royal (thans ABN-Amro), tussen het Willemsplein en het Gele Rijdersplein. Het café had daarbij de wens in de richting van het Gele Rijdersplein een uitbreiding te realiseren, terwijl het vanuit stedenbouwkundig oogpunt wenselijk was de visuele scheiding tussen de pleinen te herstellen. Voor het ontwerp werd het architectenbureau Brouwer en Deurvorst benaderd. Dit bureau heeft met name in en rond Arnhem een rijk oeuvre gebouwd, dat onder meer het provinciehuis (mede-ontwerp met J. Vegter), de woonwijk Elsweide, het kantoor van het waterleidingbedrijf te Velp en het Arnhemse belastingkantoor omvat.

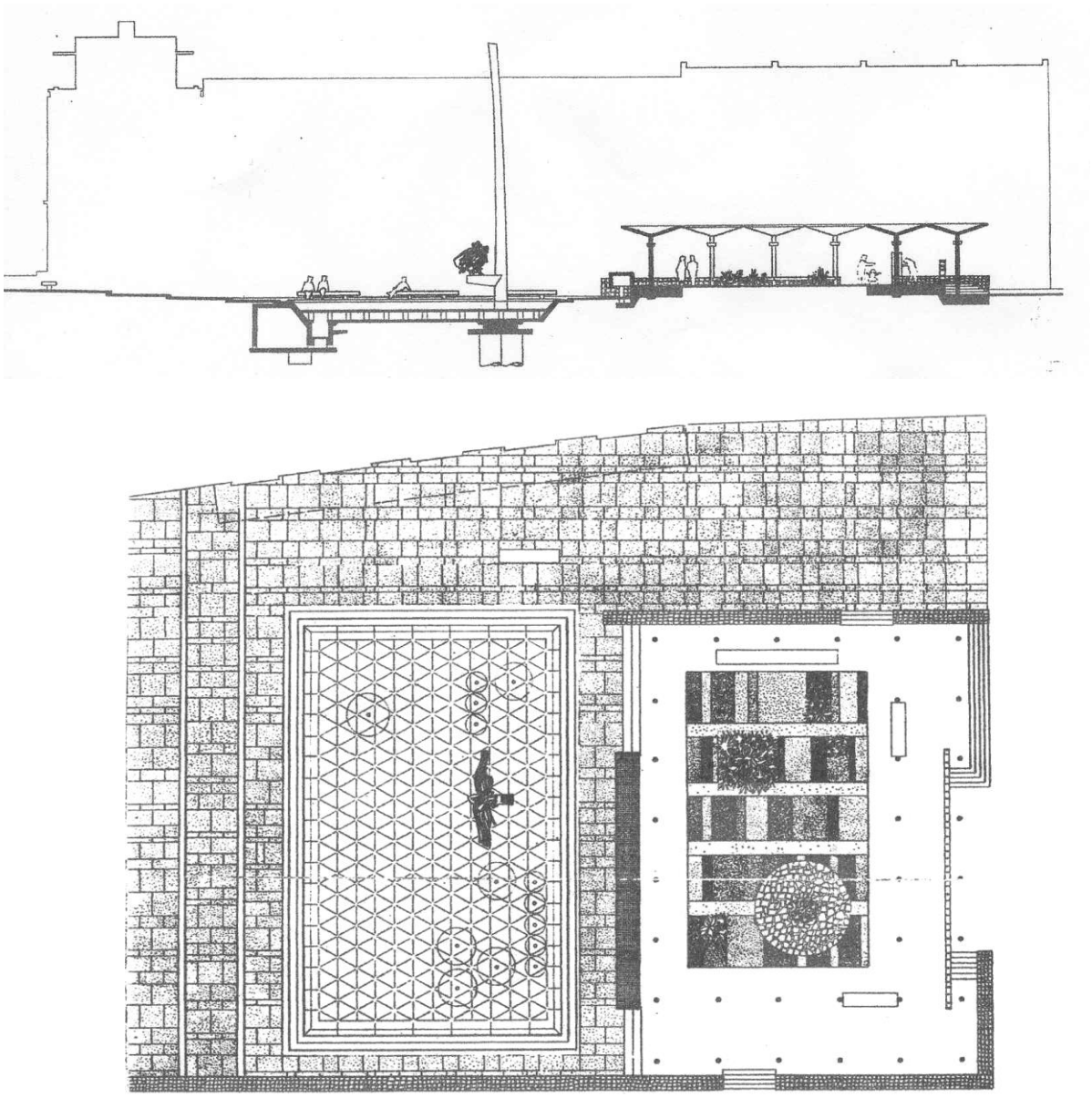

Langsdoorsnede en plattegrond van het A.K.U. monument

Het A.K.U. monument bestaat uit een rechthoekige betonnen vijver met fonteinen en een lang betonnen stijl, waarop een bronzen plastiek is bevestigd van de Japans-Amerikaanse kunstenaar Shinkishi Tajiri. De vloer van de vijver bestaat uit driehoekige betonplaten die rusten op betonnen poeren in de pompkelder, bestaande uit een betonnen bak.

Achter de vijver is een verhoogd terras gelegen dat wordt overdekt door 33 betonnen parasols op een stalen voet, waarin de hemelwaterafvoer is geïntegreerd. De parasols zijn aan de onderzijde rood geschilderd. Tussen de vijver en het terras bevindt zich een betonnen barrière op palen met een bekleding van grijze gebakken tegels. Op het terras bevinden zich een scherm van transparante betonnen vormblokken op palen en een klein plantsoentje. Aan de zijde van het Gele Rijdersplein leiden trappen de bezoeker vanaf het terras weer terug naar het niveau van het plein. Ook aan de beide zijkanten bevinden zich trappen.

Zuidwestzijde en noordoostzijde

Het monument wordt van de rijweg afgescheiden door een muur van gemetselde kasseien van basaltlava. Het terrein loopt vanaf het Willemsplein enige treden af en is bedekt met een speciaal vervaardigde bestrating van in specie gezet grind en gewassen betonplaten. Rondom de vijver en op het terras zijn diverse in de vormentaal van het monument ontworpen betonnen bankjes aanwezig.

Bij de oplevering waren op het terras een tweetal vitrines aanwezig voor het tentoonstellen van kunstvoorwerpen en dergelijke. Onder druk van voortdurend vandalisme zijn deze enkele jaren geleden verwijderd. Ook andere delen van het monument zijn ten prooi gevallen aan vandalen: diverse onderdelen als de betegelde afscheidingsbalk en de basaltstenen zijn beklad met graffiti. In de loop der tijd is het monument steeds verder ingekapseld, onder andere door parkeerplaatsen (met name aan de zijde van het Gele Rijdersplein) en de grote rij fietsenstandaards aan de zijkant.

De fraaie en grote bomen op het Gele Rijdersplein geven het monument gezien vanaf het Willemsplein een prettige achtergrond. Aan de zijde van het Willemsplein zijn een tiental kleine boompjes aanwezig, die door hun omvang nog weinig voor het monument doen. Het zicht vanaf het monument in de richting van het station wordt feitelijk nu geblokkeerd door bushokjes, geparkeerde bussen, een telefooncel en een wachtruimte, alsmede nog meer fietsenrekken.

Door dit alles is het terras vrij geïsoleerd komen te liggen. Ook zijn steeds meer op verblijf gerichte functies uit de omgeving verdwenen (vervanging van café Royal door winkels, verwijderen van de vitrines), zodat het gebruik van het monument als openbaar element sterk is teruggelopen. Waar op de foto's uit de jaren '60 van de vorige eeuw nog een levendig beeld naar voren komt, is het gebruik van het monument nu vaak beperkt tot hangplek. Echter in de zomer, bij mooi weer, herinnert het op grote schaal gebruiken van de vijver als kinderbadje aan de functie van dit monument als plaats voor sociaal contact.

Ansichtkaart uit ca. 1965 en gedenkplaquette

3. Beschrijving van de bouwkundige kwaliteit

De vijver lijkt bij de inspectie in redelijke tot goede staat te verkeren. Weliswaar liggen de driehoekige betonnen bodemdelen hier en daar wat verschoven, maar dit is blijkens oude foto's reeds bij de oplevering het geval geweest. De aanwezige technische installaties voor de fonteinen en de pompkelder zijn niet geïnspecteerd. De betonnen delen van de rand van de vijver zijn plaatselijk enigszins verschoven. De driehoekige platen zijn beschilderd met een lichtblauwe verf, die niet bij de oorspronkelijke opzet behoort. De betonnen pilaar is op enkele plaatsen aangetast door betonrot. De onderzijde ervan is groen verkleurd door de oxidatie van de bronzen plaquette, die in goede staat verkeert.

De afscheidingsbalk tussen de vijver en het terras is op diverse plaatsen beklad. Op enkele stukken ontbreekt het tegelwerk en er zijn sporen van reparaties en aanvulling met niet geheel identieke tegels. Ronduit storend is, dat de stalen hoeklijn op de randen roestig en los is. Ook zijn er diverse keren stukken tussen gezet.

De stalen voeten van de parasols op het terras zijn in slechte staat. Bij vrijwel alle parasols zijn door roest gaten in de kolommen ontstaan en er zijn vele sporen van het opvullen van oude gaten en het inlassen van stukken. De betonnen afdekplaten lijken technisch in goede staat. Hier en daar is onder invloed van roest een kleine beschadiging ontstaan en met name de randen zijn wat groezelig. Het schilderwerk op zowel beton als staal is verouderd.

Kolom met betonrot, vervuild door brons.

Tegels en hoeklijn op balk los.

Gaten in kolommen van de parasols.

Het betonnen scherm op het terras is op enige bekladding na in goede staat. Hetzelfde geldt voor de rondom aanwezige bankjes. De rondom lopende muur van kasseien is eveneens op enkele plaatsen beklad. Verder ontbreken hier en daar stenen en is het voegwerk over grote delen los of begroeid met mos.

De bestrating rondom het monument is feitelijk de grootste boosdoener voor het ontstaan van het beeld van een monument in verval. Overal zijn verzakkingen en komt tussen de tegels veel onkruid voor. Diverse tegels zijn gebroken. De ter plaatse gemaakte grindmozaïeken zijn vervuild en los. Hetzelfde geldt voor de trappen naar het terras. Het plantsoentje op het terras is sterk overwoekerd en na het verdwijnen van twee bomen resteert nog slechts één klein exemplaar.

Zoals in het hoofdstuk hiervoor werd aangegeven is de geïsoleerde ligging een grote bedreiging voor het monument. De logistieke routes tussen de twee pleinen leiden voor een groot deel op ruime afstand langs het monument, daarvan vaak ook nog afgescheiden door fietsenrekken of parkeerplaatsen. Ook de zichtlijnen vanaf de beide pleinen op het monument zijn verstoord. Dit lokt het gebruik ervan als hangplek uit.

4. Ideeën voor een nieuwe interpretatie

Om duurzaam behoud van het monument mogelijk te maken is het van groot belang het een nieuwe, passende plaats te geven in de veranderde logistieke, culturele en sociale organisatie van de stad. De vraagt om een nieuwe interpretatie van de stedenbouwkundige uitgangspunten waar dit monument het gevolg van is geweest: het maken van een visuele scheiding tussen het Willemsplein en het Gele Rijdersplein. Men zou kunnen zeggen dat hierin is doorgeschoten en dat thans van een relatie nauwelijks nog sprake is, zodat het monument in een dode hoek is komen te liggen.

Dit pleit ervoor de zichtbaarheid van het monument in het stadsbeeld te herstellen. Hiervoor is een geïntegreerd samenspel van maatregelen noodzakelijk, bestaande uit:
- het verplaatsen van de fietsenrekken direct naast en dwars voor het monument;
- het verwijderen van de parkeerplaatsen aan de zij- en achterkant;
- het verbreden van de trottoirs rondom;
- herstel van de groenstructuur van het terras;
- het op passende wijze aanlichten van het terras en de vijver.

Daarnaast zijn er ook aan het monument zelf zaken te verbeteren wat betreft veiligheid en openheid. Met name het scherm van betonnen blokken op het terras realiseert weliswaar een visuele scheiding tussen de pleinen, maar biedt tegelijkertijd een bescherming voor ongewenste activiteiten. Het lijkt dan ook voor de hand te liggen een discussie aan te gaan over de waarde van dit scherm voor het monument en afhankelijk van de uitkomst daarvan te pleiten voor behoud of verwijdering van het scherm.

Het doel moet zijn het plein in zijn stedenbouwkundige functie nieuw leven in te blazen en het monument weer dichter te betrekken bij de routes om zo meer mensen in de nabijheid van het monument te brengen. Als de levendigheid van het gebied versterkt kan worden, zullen de minder gewenste activiteiten waarschijnlijk snel verdwijnen. Dit brengt een positief effect teweeg doordat men ten gevolge daarvan minder geneigd is het monument te mijden.

De schets in de bijlagen geeft een impressie van de wenselijke situatie.

5. Te nemen bouwkundige maatregelen

Enkele van de betonnen delen van de rand van de vijver moeten worden losgenomen en herplaatst na opnieuw te zijn gesteld. De blauwe verflaag dient te worden verwijderd. Alle delen moeten opnieuw worden afgevoegd. De kolom moet worden gereinigd en de delen die zijn aangetast door betonrot moeten worden gerepareerd door het ontroesten van het betonijzer en het vullen van de gaten. Aan het bronzen plastiek hoeven geen reparaties te gebeuren.

Van de betegelde scheidingsbalk moeten de tegels en de hoekprofielen moeten worden verwijderd. Daarna kunnen nieuwe tegels worden aangebracht overeenkomstig de bestaande, echter zodanig aangebracht dat de hoeklijnen kunnen vervallen. De tegels moeten worden behandeld met een graffitiwerend middel.

De stalen kolommen van de parasols moeten worden gestraald. De door roest te zeer aangetaste delen moeten worden vervangen, waarna de kolommen kunnen worden geconserveerd en geschilderd. De in het inwendige van de kolommen aanwezige hwa's moeten worden vervangen en de aansluiting op de riolering moet worden gecontroleerd en waar nodig verbeterd of hersteld. De aansluiting op de betonnen platen moet worden vervangen. De beschadigingen aan de betonnen parasols moeten worden gerepareerd en het schilderwerk moet worden vervangen.

Het op het terras aanwezige scherm en de basaltstenen muur moeten van grafitti worden ontdaan. De ontbrekende stenen in de muur moeten worden aangevuld en het loszittende voegwerk moet worden uitgehakt en opnieuw gevoegd.

Alle getegelde bestrating rondom het monument en op het terras moet worden uitgenomen en opnieuw vlak worden aangebracht. De gescheurde tegels moeten worden vervangen. De in situ gemaakte grindmozaïeken moeten worden gereinigd en waar nodig aangevuld. De trappen en trottoirbanden moeten opnieuw worden gesteld. Tot slot dient het plantsoen op het terras opnieuw te worden aangelegd.

6. Bijlagen

- een raming van de kosten
- een schets van de wenselijke situatie

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 470905

Onderwerp: Gele Rijders Plein

Voorstel

1. Kennis te nemen van de studie 'ontwerprichtingen AKU fontein'.
2. Te kiezen voor ontwerprichting 2b: restauratie en transformatie van de fontein, het beeld en (een 60 cm verhoogde) pergola, gecombineerd met een half verdiepte fietsenstalling onder de pergola.
3. Dit te financieren met een aanvullende financiële dekking van 1 mln. euro uit de Bestemmingsreserve Zuidelijke Binnenstad en 1,6 mln. euro uit de Anticyclische Investeringsagenda en met het structureel (jaarlijks) beschikbaar stellen van € 40.000,- voor onderhoud te dekken uit de Bestemmingsreserve Bereikbaarheid.
4. De in het raadsvoorstel opgenomen begrotingswijziging vast te stellen.

Inleiding

Ingezette koers met de nota 'De Arnhemse Binnenstad 2015'
De Arnhemse binnenstad is het kloppend hart van de stad. Daar wordt gewerkt, gewinkeld, gewoond en ontmoeten we elkaar. Het lijkt zo vanzelfsprekend, een centrum vol beleving. Toch staat ook de Arnhemse binnenstad onder druk, wat versterkt wordt door de coronacrisis. Waar tot voor kort de recreatieve winkelfunctie dominant was in de binnenstad, werken we in Arnhem al enkele jaren aan de transformatie van 'place to buy' naar 'place to meet'. Deze koers is in 2015 ingezet met de nota 'De Arnhemse Binnenstad 2015'. De 'rode lopers' naar het kernwinkelgebied verlangen een aanpak die moet voorkomen dat het kernwinkelgebied de aansluiting op de omgeving verliest. Juist in die aanloopgebieden zoals het Gele Rijders Plein pakt de gemeente een actieve rol.

Raadsbesluit Planuitwerking Gele Rijders Plein 2017
Met dit raadsbesluit uit 2017 is een nieuwe koers ingezet voor het Gele Rijders Plein. Besloten is om de reuring aan de westzijde van het plein te versterken. Dit gebied is het meer dynamische deel van het plein en daar ligt een belangrijke entree van de binnenstad. Voor de oostzijde is de strategie ingezet om deze kant te transformeren naar een luwteplek waar het prettig wonen, werken en verblijven is. Inmiddels zijn de vergroening en herinrichting van de oostzijde afgerond. De pergola vormt de scheiding tussen de twee pleindelen. In de Planuitwerking is aangegeven dat dit 'een wat unheimische plek in de stad is waar mensen zich niet graag ophouden', maar dat die plek wel als roomdivider werkt tussen de pleindelen. Een knelpunt is verder de huidige fietsenstalling op maaiveld. In het raadsbesluit wordt uitgegaan van een (half) verdiepte fietsenstalling in de nieuwe situatie. Geconcludeerd wordt dat het noodzakelijk is om de pergola te verwijderen en studie te verrichten naar een roomdivider met (half) verdiept fietsparkeren, die recht doet aan het functioneren van het gebied.

Arnhem GEMEENTE

Verkenning roomdivider en placemaking 2019
In 2018/ 2019 heeft een experiment plaatsgevonden in de vorm van de 'Gele Kubus'. De uitkomsten van de evaluatie zijn met u gedeeld door middel van een raadsbrief. De opgave kan met gebruikmaking van de evaluatie als volgt worden gesteld:

- Zorg dat de fontein en het beeld tot hun recht komen en dat de omgeving een duidelijk openbaar karakter heeft.
- Zorg dat fontein en omgeving goed bruikbaar en aantrekkelijk zijn voor kleinschalige evenementen en wellicht een schaatsbaan.
- Verplaats de fietsenstalling en zorg dat deze de verblijfskwaliteit op het plein niet opnieuw nadelig beïnvloedt.
- Zorg dat ter plaatse van de pergola een roomdivider staat die verbindt, verdeelt en transparant is. Een roomdivider die past bij het gewenste gebruik en ongewenst gebruik niet aanmoedigt.

In de raadsbrief is aangegeven dat de roomdivider, gecombineerd met een (half) verdiepte fietsenstalling, wordt uitgewerkt en dat de kosten hiervan inzichtelijk worden gemaakt.

Motie aanvulling raadsvoorstel AKU fontein november 2019
Via een motie heeft de raad in november 2019 het college van B&W verzocht om bij de uitwerking van de plannen voor het Gele Rijders Plein ook een scenario met behoud en restauratie van de pergola en de rest van het AKU monument mee te nemen, inclusief de daarbij behorende kosten.

Studie 'ontwerprichtingen AKU fontein' 2020
In de periode december 2019 tot en met april 2020 hebben wij de studie 'ontwerprichtingen AKU fontein' laten uitvoeren (bijlage 1). Onderdeel van deze studie is een uitgebreid participatieproces. Er zijn diverse gesprekken gevoerd met onder andere de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE), Team Welstand en Monumenten, het Kwaliteitsteam Zuidelijke Binnenstad en de Klankbordgroep Gele Rijders Plein. Daarnaast zijn er ook twee zogenoemde Ronde Tafel gesprekken georganiseerd waar de dialoog is aangegaan met betrokkenen bij het AKU monument. In de studie wordt onderzocht hoe de restauratie en transformatie van het AKU monument gecombineerd kan worden met een betere verankering van het monument in de stad met als doel om beter (en nieuw) gebruik van de plek mogelijk te maken. De mogelijkheden voor een restauratie en transformatie van het AKU monument worden in een viertal ontwerprichtingen nader onderzocht. Van al deze ontwerprichtingen zijn de ruimtelijke consequenties inzichtelijk gemaakt. Het betreft een studie op hoofdlijnen. Na de keuze voor een variant kan in de uitwerking van het ontwerp veel detail worden toegevoegd. In de basis wordt met de keuze van een variant ‘de denkrichting’ (het concept op hoofdlijnen) vastgelegd zodat de kaders zijn bepaald voor de verdere uitwerking.

In de studie zijn de volgende ontwerprichtingen uitgewerkt:

1. Restauratie van de pergola, fontein en beeld met behoud van het huidige fietsparkeren op maaiveld
2. a. Restauratie en transformatie van de pergola, fontein en beeld gecombineerd met een separate verdiepte fietsenstalling ten westen van het AKU monument (op het voorplein)
   b. Restauratie en transformatie van de fontein, het beeld en (een 60 cm verhoogde) pergola gecombineerd met een half verdiepte fietsenstalling onder de pergola
3. a. Restauratie en transformatie van de fontein en het beeld met een nieuwe pergola (1,5 keer vergroot) gecombineerd met een half verdiepte fietsenstalling onder de pergola

b. Restauratie en transformatie van de fontein en beeld met een nieuw dak gecombineerd met een half verdiepte fietsenstalling onder dit nieuwe dak

4. Restauratie en transformatie van de fontein en het beeld met een nieuw paviljoen gecombineerd met een half verdiepte fietsenstalling onder dit paviljoen

Met dit raadsvoorstel beschouwen wij de moties 'Aanvulling raadsvoorstel AKU fontein (19M157)' en 'Rijders aan de randen van het Gele Rijders Plein (17M46)' als afgedaan (bijlage 8).

Beoogd effect

In lijn met de voorgaande besluitvorming het Gele Rijders Plein een nieuwe toekomst te geven door een betere verankering van het AKU monument in de stad met als doel om beter (en nieuw) gebruik van de plek mogelijk te maken.

Argumenten

1.1 Vergelijking van de ontwerprichtingen

Een weloverwogen keuze voor een ontwerprichting is bepalend voor de verankering van het AKU monument in de stad en de mogelijkheden om beter (en nieuw) gebruik van de plek mogelijk te maken. In bijlage 2 treft u een vergelijking van de verschillende ontwerprichtingen. Om te kunnen vergelijken is naar de volgende onderwerpen gekeken: ontmoeten en verbinden met de omgeving, fietsparkeren en fietsroute, sociale veiligheid, monumentale waarden, klimaatadaptatie en duurzaamheid, financiën en faseerbaarheid.

Het gehele AKU monument is op voorstel van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) aangewezen als rijksmonument (zie bijlage 3). De ruimte voor renovatie en vooral transformatie van een rijksmonument hangt nauw samen met de kernkwaliteiten en wat de voorgestelde wijzigingen betekenen voor het totaal. Wijzigingen aan een rijksmonument worden niet op voorhand uitgesloten. Het gaat om het zoeken naar een balans tussen de monumentale waarden en eventuele wijzigingen ten behoeve van het toekomstperspectief door veranderend gebruik. De RCE heeft hierin een belangrijke adviserende rol. Zie bijlage 4 voor het advies van de RCE over de studie. De RCE adviseert positief over de ontwerprichtingen 1 en 2a, waarbij bij de eerstgenoemde het knelpunt van het fietsparkeren op maaiveld blijft. De voorgestelde ingrepen en aanpassingen bij ontwerprichting 2a dragen volgens de RCE op een positieve manier bij aan de beleving en het gebruik van het monument in deze tijd, zonder daarbij de kernkwaliteiten uit het oog te verliezen. Vanuit de RCE gezien is ontwerprichting 2b tevens denkbaar na zeer zorgvuldige afwegingen, als blijkt dat er daadwerkelijk geen alternatief is voor het oplossen van het probleem van de fietsenstalling. Bij deze ontwerprichting is de RCE positief over het feit dat bij de verschillende ingrepen is getracht om in de geest van het ontwerp en de kernkwaliteiten van het AKU monument 'te kruipen' en hier een hedendaagse vertaling aan te geven. Deze ontwerprichting zit tegen de grens aan van wat volgens de RCE acceptabel is. Met de ontwerprichtingen 3 en 4 kan de RCE niet instemmen.

Voor de diverse ontwerprichtingen is tevens een kostenraming gemaakt (zie bijlage 5).

Essentieel punt in de ontwerprichtingen is (de plek voor) het verdiept fietsparkeren. Met de nota 'de Arnhemse binnenstad binnen bereik' (2017) en de 'Accentnota Fiets' (2020) heeft de Arnhemse Raad

aangegeven dat de binnenstad fietsvriendelijker moet worden. Steeds meer mensen bezoeken de binnenstad per fiets. Goede en veilige stallingen zijn een stimulans voor meer duurzame mobiliteit/fietsgebruik. De huidige fietsenstalling op maaiveld op het Gele Rijders Plein wordt goed gebruikt en heeft een hoge bezettingsgraad, maar is een sta-in-de-weg in de ruimtelijke kwaliteit en het functioneren van het gebied. De coronacrisis heeft ons laten zien dat de ruimte schaars is. De verwachting is dat er, gezien vanuit het oogpunt van gezondheid en leefbaarheid, ook in de toekomst meer openbare ruimte nodig is. Het verdiept fietsparkeren is daarmee nog belangrijker geworden. De fietsenstalling ligt ideaal ten opzichte van een van de bronpunten voor de binnenstad, de poort naar het Jansplein. Binnen het fietsparkeren voor de binnenstad neemt deze fietsenstalling dan ook een belangrijke positie in. Als uitgangspunt voor het op te stellen fietsparkeerplan voor de binnenstad wordt opgenomen dat de fietsenstalling op het Gele Rijders Plein 24 uur per dag toegankelijk is en blijft voor gebruikers. Er wordt naar een optimale uitwerking gezocht hoe dat mogelijk kan worden gemaakt (zie ook 2.3 onder Kanttekeningen en risico's). Bij het zoeken naar een nieuwe locatie voor de fietsenstalling is het van belang om de afstand tot de poort naar het Jansplein klein te houden. In de ontwerprichtingen zijn daarom twee opties uitgewerkt: half verdiept onder de pergola (ontwerprichtingen 2b tot en met 4) en verdiept onder het voorplein aan de westzijde van het AKU monument (ontwerprichting 2a).

2.1 Aanvullende financiële dekking nodig

In het raadsbesluit uit 2017 is aangegeven dat voor de roomdivider nader onderzoek nodig was. Om die reden was in het raadsbesluit uit 2017 geen raming of dekking opgenomen voor dit onderdeel.

2.2 Keuze voor ontwerprichting 2

Gezien de vergelijking van de ontwerprichtingen en de uitkomsten van de participatie (zie paragraaf Participatie) afwegende is het college van B&W voorstander van ontwerprichting 2. Bij deze ontwerprichting is sprake van een restauratie en transformatie van de fontein, het beeld en pergola gecombineerd met een (half) verdiepte fietsenstalling.

Het verschil tussen ontwerprichting 2a en 2b is vooral de positie van de (half) verdiepte fietsenstalling. Bij variant 2a is deze verdiept gepositioneerd onder het voorplein. Bij variant 2b is deze half verdiept gepositioneerd onder de pergola. Consequentie hiervan is dat de pergola 60 cm verhoogd wordt.

In ontwerprichting 2a en vooral 2b is sprake van een versterking van de plek voor ontmoeten en een verbetering van de verbinding met de omgeving. Er is bij 2b sprake van een verbetering van de sociale veiligheid en de pergola krijgt met het (half) verdiept fietsparkeren een extra functie. In ontwerprichting 2a is vrijwel volledig sprake van het behoud van monumentale waarden. Voor wat betreft de pergola is in ontwerprichting 2b daarnaast ook sprake van transformatie van monumentale waarden. Het AKU monument krijgt een nieuwe betekenis.

Een keuze voor ontwerprichting 2b betekent wel dat de renovatie en transformatie van de pergola gelijktijdig moet plaatsvinden met het realiseren van het half verdiept fietsparkeren. In ontwerprichting 2a kan dit gefaseerd worden, waarbij echter wel sprake is van een samenhang (en daarmee afhankelijkheid) met een herinrichting van het Willemsplein.

In ontwerprichting 2b is het mogelijk om het fietsparkeren half verdiept met daglichttoetreding uit te voeren. Bij ontwerprichting 2a vindt het fietsparkeren verdiept onder het voorplein plaats waarbij daglichttoetreding zeer beperkt mogelijk is. In beide ontwerprichtingen moet bij een verdere uitwerking aandacht zijn voor de toegankelijkheid, routing en aantrekkelijke hellingbanen van het (half) verdiept fietsparkeren.

Voor wat betreft klimaatadaptatie ligt er een opgave bij een herinrichting van het AKU monument en de openbare ruimte in de omgeving. Het is het voornemen om een verbinding te maken tussen de bomenrij in de Looierstraat, de reeds vergroende oostzijde en het Willemsplein, als onderdeel van de koele route. Bij een verdere uitwerking worden deze groenstructuren op een slimme wijze gecombineerd met alle andere ruimteclaims. Bij de verdere uitwerking is tevens het uitgangspunt dat er een vergroening van het stenige voorplein tussen de fontein en het Willemsplein plaatsvindt. Het AKU monument wordt hierbij als een bijzondere onderbreking, een punt van water, ontmoeting en interactie ingezet. Verder is bij een verdere uitwerking ook het uitgangspunt dat gekomen wordt tot een groen dak (wellicht gecombineerd met zonnepanelen) op de pergola, de plaatsing van een boom in het monument (bij ontwerprichting 2b), voorzieningen voor infiltratie van regenwater, etc.

Ontwerprichting 2b is duurder dan ontwerprichting 1, maar goedkoper dan ontwerprichting 2a waarbij vooral het verdiept fietsparkeren hogere investeringskosten met zich meebrengt (zie ook paragraaf Financiën).

Resumerend is het college van B&W binnen de keuze voor ontwerprichting 2 voorstander van ontwerprichting 2b. Doorslaggevend hierbij is dat het AKU monument een grotere versterking als plek voor ontmoeten en verbinden met de omgeving wordt, de sociale veiligheid nog meer verbeterd wordt en dat deze variant financieel gunstiger is. Hiermee krijgt het Gele Rijders Plein een nieuwe toekomst door een betere verankering van het AKU monument in de stad met als doel om beter (en nieuw) gebruik van de plek mogelijk te maken.

Kanttekeningen en risico's

2.1 Auteursrecht

Het AKU monument is een kunstwerk dat door Brouwer en Tajiri in samenhang is ontworpen. Op kunstwerken is het auteursrecht van toepassing. De Auteurswet geeft kunstenaars (of de erfgenamen indien de persoonlijkheidsrechten bij testament zijn overgegaan) het recht zich te verzetten tegen wijzigingen in het kunstwerk, tenzij dat verzet in strijd zou zijn met de redelijkheid. Ook heeft de kunstenaar het recht zich te verzetten tegen elke misvorming, verminking of andere aantasting van het werk, als hij aannemelijk kan maken dat hij hierdoor reputatieschade lijdt. Er is een kans dat de erven Brouwer en Tajiri een beroep gaan doen op het auteursrecht.

2.2 IJsbaan

Bij de Planuitwerking 2017 wordt nog uitgegaan van het realiseren van een ijsbaan in de fontein. Dat is echter niet eenvoudig te realiseren. Technisch is het zeer complex om een fonteininstallatie te combineren met een vriesinstallatie voor een ijsbaan. Daarnaast is de maat van de bestaande vijver te klein om een reguliere schaatsbaan van 20 x 30 meter te plaatsen. En er is daarbij uit veiligheidsoverwegingen een obstakelvrije zone nodig rond de pyloon met het kunstwerk. Dit alles maakt dat het alleen mogelijk is om een tijdelijke ijsbaan te plaatsen die deels op de plek van de vijver en deels boven de trappen is gesitueerd. Hierbij geldt hetzelfde als bij het toepassen van een

tijdelijke verhoogde vloer voor evenementen, de fundatie van de bestaande verdiepte vijvervloer dient hier dan op te worden voorbereid. Door het vervallen van de ijsbaan vervallen ook de daarmee samenhangende kosten en dekking. Dit kan mogelijk gevolgen hebben voor de provinciale cofinanciering. Dit zal worden betrokken bij het gesprek over aanvullende financiële provinciale dekking.

2.3 Openingstijden bewaakte verdiepte fietsenstalling

In dit raadsvoorstel is het uitgangspunt dat de te realiseren (half) verdiepte fietsenstalling hetzelfde bewakingsregime kent als de huidige fietsenstalling op maaiveld (bewaakt op werkdagen van 08.00 tot 19.00 uur, op donderdag van 08.00 tot 22.00 uur, op zaterdag van 08.00 tot 18.00 uur, op zondagen van 11.00 tot 18.00 uur). Doordat een (half) verdiepte fietsenstalling andere eisen stelt aan het bewakingsregime is dit waarschijnlijk nog niet de ideale eindsituatie. Uitgangspunt is dat de fietsenstalling op het Gele Rijders Plein 24 uur per dag toegankelijk is en blijft voor gebruikers.

In 2021 wordt gewerkt aan het fietsparkeerplan voor de Arnhemse binnenstad. Doel van het fietsparkeerplan is de bezoeker van de binnenstad die met de fiets komt zo goed mogelijk te faciliteren in het parkeren van zijn fiets. Belangrijke basis zijn een aantal opvangstallingen op strategische locaties rondom de binnenstad. Daar kunnen de meeste mensen dan hun fiets kwijt. Het voornemen is de huidige gratis bewaakte locaties Gele Rijders Plein en de oude V&D uit te breiden met een fietsenstalling bij Rozet. De uitwerking voor de stalling Gele Rijdersplein past goed in dit beleidsvoornemen. Het fietsparkeerplan zal onder andere resulteren in een totaaloverzicht van toekomstige fietsparkeervoorzieningen in de binnenstad, inclusief bewaakte stallingen. Een goede toegankelijkheid van de verschillende stallingen met ruime, op elkaar afgestemde openingstijden, zal daarbij een belangrijk uitgangspunt zijn.

Ook het openings- en bewakingsregime van de stalling Gele Rijdersplein wordt op basis van de fietsparkeerplan definitief bepaald. Een (half) verdiepte stalling kan immers een ander bewakingsregime vragen dan een stalling op maaiveld. In het fietsparkeerplan wordt afgewogen hoe deze en de andere stallingen zo kostenefficiënt mogelijk een maximale toegankelijkheid voor de bezoeker van de binnenstad kunnen bieden. Bij dit fietsparkeerplan wordt een gedetailleerde raming van de exploitatielasten bijgevoegd. Daarbij rekening houdend met eventuele subsidiemogelijkheden en andere potentiële financieringsmogelijkheden.

Afwegingen die voor de (half) verdiepte fietsenstalling op het Gele Rijders Plein gemaakt moeten worden zijn onder andere het verruimen van de bewakingstijden (zodat de bewakingstijden gelijk zijn aan de openingstijden), bewaking anders over de dag inzetten, openings- en bewakingstijden aanpassen op basis van de beschikbaarheid van andere stallingen, automatiseren van het toegangssysteem waarbij minder bemensing noodzakelijk is. De investerings- en exploitatiekosten van deze keuzes zijn niet in dit raadsvoorstel opgenomen. Deze zullen onderdeel zijn van het fietsparkeerplan.

2.4 Geen besluit over ontwerprichtingen

Voor de reeds verkregen provinciale subsidie is uitstel aangevraagd (en inmiddels verkregen) tot en met 2023. Indien de besluitvorming over de ontwerprichtingen voor het AKU monument wordt vertraagd ontstaat het risico dat de gemeente provinciale subsidie moet terugbetalen.

Participatie

Het onderzoek is mede tot stand gekomen dankzij een uitgebreid participatieproces. Naast de dialoog met de RCE zijn gesprekken gevoerd met de Klankbordgroep Gele Rijders Plein, Team Welstand en Monumenten en het Kwaliteitsteam Zuidelijke Binnenstad. Daarnaast zijn er ook twee zogenoemde Ronde Tafel gesprekken georganiseerd waar de dialoog is aangegaan met betrokkenen bij het AKU monument. Deelnemers aan deze Ronde Tafel gesprekken waren onder andere enkele direct omwonenden en ondernemers, erven van de kunstenaars Brouwer/ Tajiri, vertegenwoordigers van Platform Binnenstad Arnhem, RCE, Erfgoedvereniging Heemschut, bewonersorganisaties van de binnenstad, eigenaar van het Royalpand, Vereniging Stadsschoon en Stichting Toekomst AKU-Ensemble Arnhem. Tot slot zijn er nog 3 brieven binnengekomen: een brief van de Koepelkerk, een brief van Portaal vanuit haar rol als verhuurder van woningen boven de Janspoort en een brief van de eigenaar en huurders van het Royalpand. Al deze stukken zijn opgenomen in bijlage 6.

De diverse adviezen en verkregen input geven geen eenduidige richting. Er zijn voorstanders van een minutieuze restauratie, maar ook van een noodzakelijk geachte modernisering. In het uiteindelijke onderzoek naar ontwerprichtingen zijn zoveel mogelijk kennis en overwegingen uit de discussie verwerkt om de raad een verantwoorde keuze over de uitwerkingsrichting te kunnen laten maken. Ontwerprichting 2a is bijvoorbeeld geïnspireerd en tot stand gekomen op basis van de dialoog uit het 2de Ronde Tafel gesprek.

In essentie zijn er geen voorstanders voor ontwerprichting 4. Ontwerprichting 1 krijgt steun van vooral stakeholders die voor een minutieuze restauratie zijn (maar dan wel met het verzoek om het fietsparkeren op maaiveld te verwijderen). Ook ontwerprichting 3b krijgt weinig bijval. De meerderheid van de stakeholders beweegt zich in een keuze tussen ontwerprichting 2a, 2b of 3a, waarbij de standpuntbepaling vooral geleid wordt door het belang dat men hecht aan de monumentale waarden van de pergola en de oplossing voor het verdiept fietsparkeren.

Financiën

Investering model 2b
Met de vaststelling van de planuitwerking voor het Gele Rijders Plein in 2017 heeft u ook financiële kaders vastgesteld. Hieronder treft u een vergelijking van de kosten en dekking van ontwerprichting 2a en 2b vergeleken met het raadskader (zie ook bijlage 7).

Vergelijking kosten en dekking model 2b met Raadskader 2017			Raadskader 2017	Model 2a	Model 2b
Kosten					
fontein	renovatie fontein		€ 500.000	€ 232.000	€ 232.000
	verhogen vloer voor ijsbaan		€ 267.000	€ -	€ -
	ijsbaan in fontein		€ 233.000	€ -	€ -
	vervangen pompen fontein	*gereed*	€ -	*€ 67.000*	*€ 67.000*
pergola	renovatie en transformatie pergola		€ -	€ 473.000	€ 437.000
	sloop pergola		€ 25.000	€ -	€ -
	vernieuwd verlichtingsplan		€ -	€ 60.000	€ 60.000
	duurzaamheid, zonnepanelen op pergola		€ -	€ 24.000	€ 24.000
	boom in pergola		€ -	€ -	€ 30.000
fietsen	halfverdiept fietsparkeren		€ 400.000	€ 2.202.000	€ 2.007.000
openbare ruimte	fietspad en overige or rondom AKU monument		€ -	€ 670.000	€ 359.000
	slijpen deel van de tegels met veldkeien		€ -	€ 36.000	€ 36.000
vergroenen oostzijde		*gereed*	*€ 200.000*	*€ 200.000*	*€ 200.000*
placemaking		*gereed*	*€ 200.000*	*€ 200.000*	*€ 200.000*
plankosten*			€ -	€ 584.550	€ 507.750
Totaal kosten			**€ 1.825.000**	**€ 4.748.550**	**€ 4.159.750**
Dekking					
	bijdrage Prov (Steengoed Benutten)**		€ 912.000	€ 912.000	€ 912.000
				€ -	
	bestaande dekking gemeente		€ 680.000	€ 680.000	€ 680.000
	bestemmingsreserve BGB		€ 500.000	€ 500.000	€ 500.000
	reservering fonteinonderhoud		€ 80.000	€ 80.000	€ 80.000
	reservering fietsenstalling mobiliteit		€ 100.000	€ 100.000	€ 100.000
	marktinvesteringen (ijsbaan)		€ 233.000	€ -	€ -
Totaal dekking			**€ 1.825.000**	**€ 1.592.000**	**€ 1.592.000**
Verschil tussen kosten en dekking* **			€ -	**€ 3.156.550-**	**€ -2.567.750**

* plankosten periode 2017-2020 a 154.000 euro inbegrepen
** eventuele wijzigingen in prestaties en cofinanciering kunnen gevolgen hebben voor de definitieve subsidie vaststelling
*** excl. 20.000 euro rente

De totale kosten van ontwerprichting 2b bedragen ca. 4,2 miljoen euro. De totale kosten uit het raadskader van 2017 bedroegen 1,8 miljoen euro. Het verschil kan op hoofdlijnen verklaard worden door:

- De raming van de kosten van de renovatie van de fontein en het beeld vallen lager uit. In model 2b zit niet meer een ijsbaan in de fontein (zie ook kanttekeningen en risico's).
- In het raadskader uit 2017 was nog geen kostenraming opgenomen voor de roomdivider, omdat dit nader onderzoek vergde. In de vernieuwde pergola conform 2b is ook een nieuw verlichtingsplan opgenomen, zonnepanelen op de pergola en een boom in de pergola.
- De half verdiepte fietsenstalling valt door de keuzes in ontwerprichting 2b duurder uit dan in 2017 voorzien. De fietsenstalling is onder andere meer verdiept, het plafond kan niet worden toegerekend aan de roomdivider, er wordt nu rekening gehouden met de inrichting van de fietsenstalling, bouwkostenstijgingen zijn meegerekend, etc.
- Er wordt rekening gehouden met de herinrichting van de openbare ruimte (klimaat adaptieve maatregelen, verleggen fietspad voor betere fietsroutes, slijpen tegels met veldkeitjes voor betere toegankelijkheid, etc.).
- Er wordt rekening gehouden met plankosten voor de verdere uitwerking.

Begrotingswijziging noodzakelijke aanvullende dekking model 2b

De totale beschikbare dekking bedraagt ca. 1,6 miljoen euro. Hiervan is 912.000 euro bijdrage vanuit de provincie en 680.000 euro vanuit de gemeente (zie voor de nadere onderverdeling van de gemeentelijke dekking bovenstaande tabel).

Er moet voor een bedrag van ca. 2,6 miljoen euro aanvullende dekking gevonden worden. Voor de aanpassingen aan het Gele Rijdersplein wordt een investeringskrediet aangevraagd van € 2.587.000,-. Zie hiervoor ook onderstaande tabel met de begrotingswijziging en bijlage 9.

Nr.	**21-002**	
Onderwerp	Ontwikkeling Gele Rijdersplein	
I / S	I en S	
Raad d.d.		
Zaaknr.		

bedragen x € 1.000	**Exploitatiebegroting**	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
	Lasten				
Programma	S02 Bereikbaarheid				
	Kapitaallasten investering 2.567.000				130
	Bespaarde rente over saldo in BR Kapitaallasten				-17
	Beheerslasten fietsenstalling				40
Programma	S00 Bestuur, dienstverlening en financien				
	Inzet kapitaallasten anticyclisch investeren				-80
		0	0	0	73
	Baten				
Programma					
		0	0	0	0
	Exploitatieresultaat	**0**	**0**	**0**	**-73**
	Mutaties reserves				
	Toevoegingen BR Kapitaallasten	0	0	-1.000	0
	Onttrekkingen BR Zuidelijke Binnenstad		0	1.000	
	Onttrekking BR Bereikbaarheid			0	40
	Onttrekkingen BR Kapitaallasten (jaarlijks afschrijvingsdeel)	0			33
		0	0	0	73
	Totaal Resultaat	0	0	0	0

	Meerjaren Investeringsplan (MIP)	Begroting 2021	Meerjarenraming 2022	2023	2024
Programma	S02 Bereikbaarheid				
	Ontwikkeling Gele Rijdersplein			2.587	
	Totaal Investeringen	0	0	2.587	0

Daarvan is een bedrag van 1 miljoen afkomstig uit de Bestemmingsreserve Zuidelijke Binnenstad (vanwege het niet doorgaan van de 2de fase van de Jansbeek bovengronds). Voor het restant (€1.587.000,-) wordt dekking gevonden vanuit de Anticyclische Investeringsagenda (hier is een bedrag van €5-7 mln. gereserveerd voor investeringen in het Centrumgebied). De totale investering leidt tot een bedrag van € 130.000,- aan kapitaallasten in het eerste jaar. Daarvan is € 80.000,- gekoppeld aan het bedrag van de Anticyclische Investeringsagenda. De € 1 miljoen uit de BR Zuidelijke Binnenstad wordt in de BR Kapitaallasten gestort. Hiermee wordt voor het andere deel de jaarlijkse kapitaallasten gedekt.

In de Raadsbrief Anticyclisch Investeren Arnhemse Herstelagenda is het Gele Rijders Plein (gecombineerd met het Willemsplein) opgenomen als belangrijke ontwikkeling voor het verbeteren van de bereikbaarheid van de binnenstad voor zowel de voetganger, fiets, auto als openbaar vervoer. Wij zijn in gesprek met de provincie over anti cyclisch investeren en extra investeringen in mobiliteitshubs en Hoogwaardig Openbaar Vervoer. Zo zetten we niet alleen in op het verbeteren van het gebruik van de fiets en het openbaar vervoer, maar ook op de overstapmogelijkheden van voetganger, fiets en het openbaar vervoer (hubs). Het Willemsplein is een dergelijke hub die in samenhang met het Gele Rijders Plein en het (half) verdiept fietsparkeren verder uitgewerkt gaat worden. Qua duurzame mobiliteit past dit voorstel goed in de Arnhemse Herstelagenda. Verder levert het een aanzienlijke bijdrage aan klimaatadaptatie, wat tevens een belangrijk punt in de Arnhemse Herstelagenda is (zie ook paragraaf 'Argumenten').

Exploitatielasten onderhoud fietsenstalling en AKU monument

Met het raadsbesluit uit 2017 is gekozen voor een (half) verdiepte fietsenstalling. Het is onvermijdelijk dat hiermee hogere exploitatielasten qua onderhoud samenhangen ten opzichte van de huidige stalling op maaiveld. De kosten die samenhangen met de gebouwexploitatie van de (half) verdiepte fietsenstalling

worden op dit moment geraamd op 30.000 euro (gebouwgebonden onderdelen, 40-jarig gemiddelde). De kosten die samenhangen de gebruiksexploitatie (schoonmaken, vervangen klemmen, etc.) worden op dit moment geraamd op 10.000 euro. Deze raming is passend bij het huidige uitwerkingsniveau en wordt na besluitvorming in de verdere planuitwerking nader gedetailleerd. Deze aanvullende jaarlijkse kosten voor beheer en onderhoud van de fietsenstalling bedragen € 40.000,-. Deze worden gedekt via de Bestemmingsreserve Bereikbaarheid.

Als onderdeel van de planuitwerking wordt ook een instandhoudingsplan na renovatie en transformatie voor het AKU monument opgesteld. Hierbij wordt ook de inzet van de Subsidieregeling Instandhouding Monumenten (SIM) betrokken (zie ook bijlage 4).

Uitvoering

Na een positief raadsbesluit wordt ontwerprichting 2b uitgewerkt. Hierbij zal onder andere een restauratie- en transformatieplan voor de pergola gebaseerd op ontwerprichting 2b uitgewerkt worden, gecombineerd met een uitwerking van het half verdiept fietsparkeren (o.a. routing, hellingbanen, aantrekkelijkheid) en een zorgvuldige onderbouwing hiervan in relatie tot het monument. De gegeven adviezen van onder andere het Kwaliteitsteam, de RCE en Team Welstand en Monumenten worden hierbij betrokken. Bij deze uitwerking wordt ook rekening gehouden met de toegankelijkheid van de pergola voor mindervaliden, mogelijkheden voor laden/ lossen, een oplossing voor het openbaar toilet, het uitwerken van het beheer en exploitatie van de verdiepte fietsenstalling, het uitwerken van een aantrekkelijke klimaat adaptieve openbare ruimte, goede verdeling openbare ruimte en semi-openbare ruimte t.b.v. terrassen en het optimaliseren van de mogelijkheden voor evenementen, etc. Bij de uitwerking wordt tevens de realisatie van een watertappunt betrokken.

Na besluitvorming (aanname is 2de kwartaal 2021) is de volgende planning voorzien:

- 2de helft 2021: uitwerking ontwerprichting
- 2022: technische uitwerking, vergunningen en aanbesteding
- 2023: realisatie

Alhoewel sprake is van twee afzonderlijke projecten zal een verdere uitwerking van ontwerprichting 2b in nauwe samenhang plaatsvinden met de planvorming van het Willemsplein.

Parallel aan bovenstaande stappen wordt de renovatie van de fontein en het beeld voorbereid en zo mogelijk uitgevoerd. De kosten hiervan passen evenals de reeds uitgevoerde vergroende oostzijde en onderzoek roomdivider/ placemaking binnen de bestaande budgettaire kaders van het raadsbesluit uit 2017.

Communicatie

Het onderzoek naar de ontwerprichtingen is mede dankzij een uitgebreid participatieproces tot stand gekomen. Indien gekozen wordt voor de verdere planuitwerking conform ontwerprichting 2b zullen wij dit participatieproces doorzetten. Hierbij zullen wij vooral afstemming zoeken met de klankbordgroep Gele Rijders Plein waar ondernemers en omwonenden van het AKU monument zitting in hebben. Ook de RCE, Team Welstand en Monumenten, het Kwaliteitsteam Zuidelijke Binnenstad en de erven Brouwer/

Tajiri zullen wij actief betrekken bij een verdere uitwerking. De Fietsersbond wordt tevens betrokken bij het uitwerken van de fietsenstalling.

Gezien het voorgaande beschouwen wij hiermee de moties 'Aanvulling raadsvoorstel AKU fontein (19M157)' en 'Rijders aan de randen van het Gele Rijdersplein (17M46)' als afgedaan.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

1. Studie ontwerprichtingen AKU
2. Vergelijking ontwerprichtingen AKU monument
3. Aanwijzing rijksmonument AKU
4. Advies RCE AKU
5. Kostenraming ontwerprichtingen AKU
6. Participatie en standpunten van diverse stakeholders AKU
7. Financiële vergelijking model 2a & 2b AKU met Raadskader 2017
8. Moties 19M157 en 17M46
9. Begrotingswijziging

RAADSVOORSTEL

Besluit van	
Zaaknummer	470905

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 18 mei 2021, nummer: 470905;

gelet op artikel 147 van de Gemeentewet;

besluit:

1. Kennis te nemen van de studie 'ontwerprichtingen AKU fontein'.
2. Te kiezen voor ontwerprichting 2b: restauratie en transformatie van de fontein, het beeld en (een 60 cm verhoogde) pergola, gecombineerd met een half verdiepte fietsenstalling onder de pergola.
3. Dit te financieren met een aanvullende financiële dekking van 1 mln. euro uit de Bestemmingsreserve Zuidelijke Binnenstad en 1,6 mln. euro uit de Anticyclische Investeringsagenda en met het structureel (jaarlijks) beschikbaar stellen van € 40.000,- voor onderhoud te dekken uit de Bestemmingsreserve Bereikbaarheid.
4. De in het raadsvoorstel opgenomen begrotingswijziging vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

Gemeente Arnhem

GEMEENTE Arnhem

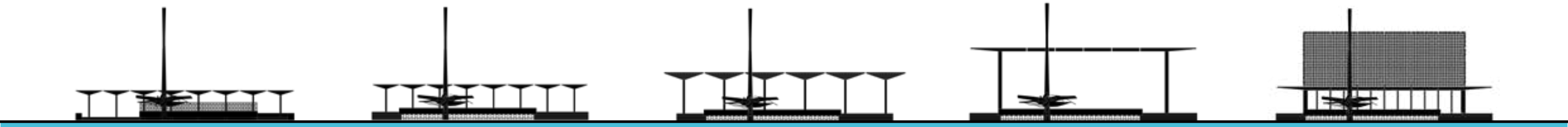

AKU-FONTEIN GELE RIJDERS PLEIN ARNHEM

ONDERZOEK VAN ONTWERPRICHTINGEN
APRIL 2020

BURO POELMANS REESINK LANDSCHAPSARCHITECTUUR

AKU-FONTEIN GELE RIJDERS PLEIN ARNHEM

ONDERZOEK VAN ONTWERPRICHTINGEN - 2 APRIL 2020

GEMEENTE Arnhem

BURO POELMANS REESINK LANDSCHAPSARCHITECTUUR

Colofon

Dit structuurwerp is in opdracht van Gemeente Arnhem gemaakt door Buro Poelmans Reesink Landschapsarchitectuur en in nauwe samenwerking met de opdrachtgever tot stand gekomen.

INLEIDING 6

KERNWAARDEN VAN HET MONUMENT 10

RUIMTELIJKE KENMERKEN 18

GEBRUIK 26

FIETSENSTALLING 32

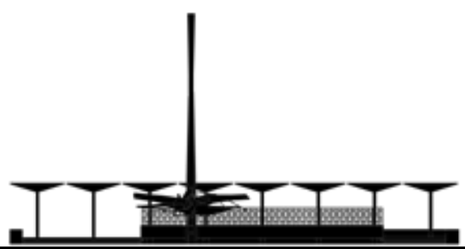

1 RESTAURATIE 36

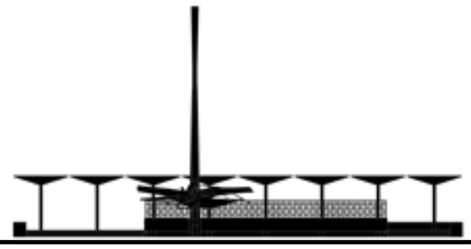

2 RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE 40 45

FIETSENSTALLING
PERGOLA

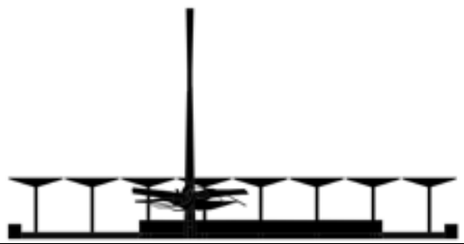

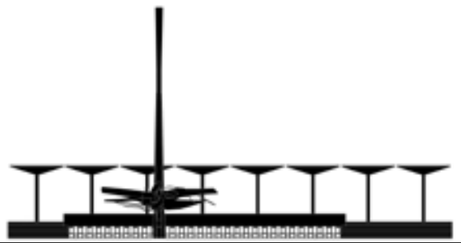

3 RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE 52 57

FIETSENSTALLING
PERGOLA VERGROOT / DAK

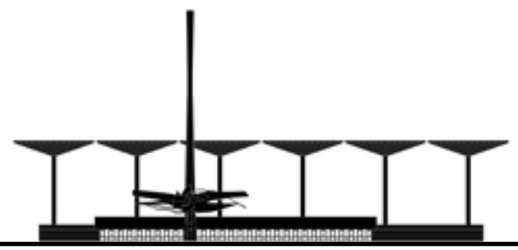

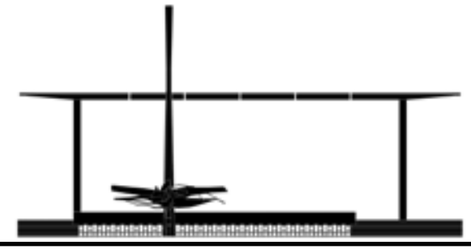

4 RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE 61

FIETSENSTALLING
PAVILJOEN

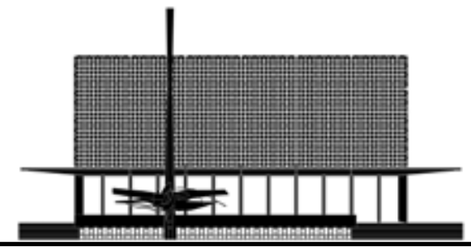

GEBRUIK EN EVENEMENTEN 65

DUURZAAMHEID 69

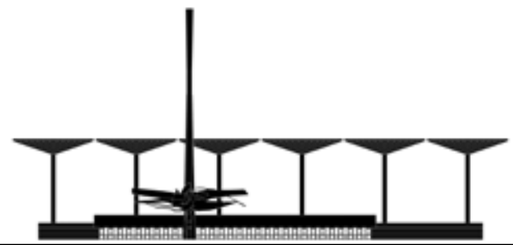

INLEIDING

OPGAVE

Deze studie is een vervolg op de ruimtelijke verkenning van juni 2019 waarin is onderzocht hoe de restauratie van de Aku-fontein kan worden gecombineerd met een betere verankering van het monument in de stad met als doel om beter (en nieuw) gebruik van de plek mogelijk te maken. In dit onderzoek van ontwerprichtingen wordt de mogelijkheid voor restauratie en transformatie van de Aku-fontein in een viertal varianten nader onderzocht. Van al deze 4 varianten zijn de ruimtelijke consequenties inzichtelijk gemaakt. Het betreft een onderzoek op hoofdlijnen. Na de keuze voor een variant kan in de uitwerking van het ontwerp veel detail worden toegevoegd. In de basis wordt met de keuze van een variant ‘de denkrichting’ (het concept op hoofdlijnen) vastgelegd zodat de kaders zijn bepaald voor de verdere uitwerking. Voorafgaand wordt stilgestaan bij de kernwaarden van het monument en worden de ruimtelijke kenmerken van de Aku-fontein benoemd en onderzocht. In hoofdstuk 1 t/m 4 worden de vier verschillende scenario’s voor restauratie en mogelijke transformatie van de Aku-fontein nader toegelicht. Tot slot gaat het onderzoek in op het gebruik van de plek en de mogelijkheid van het houden van evenementen en biedt het laatste hoofdstuk een eerste quickscan van duurzaamheidsaspecten die bij de restauratie een rol spelen zodat het monument toekomstbestendig wordt.

HISTORIE VAN DE PLEK

Het Gele Rijdersplein ligt aan de rand van de historische binnenstad van Arnhem in de zone van de voormalige stadsomwalling. Op de plek van het bastion De Gelderse Toren kwam de Sint Jansbeek de stad binnen. Op deze plek is bij het slechten van de stadsomwalling de kazerne van de Gele Rijders gebouwd. Deze kazerne is in de Tweede Wereldoorlog geheel verwoest.

het kazernegebouw van de Gele Rijders in het verlengde van de Bovenbeekstraat

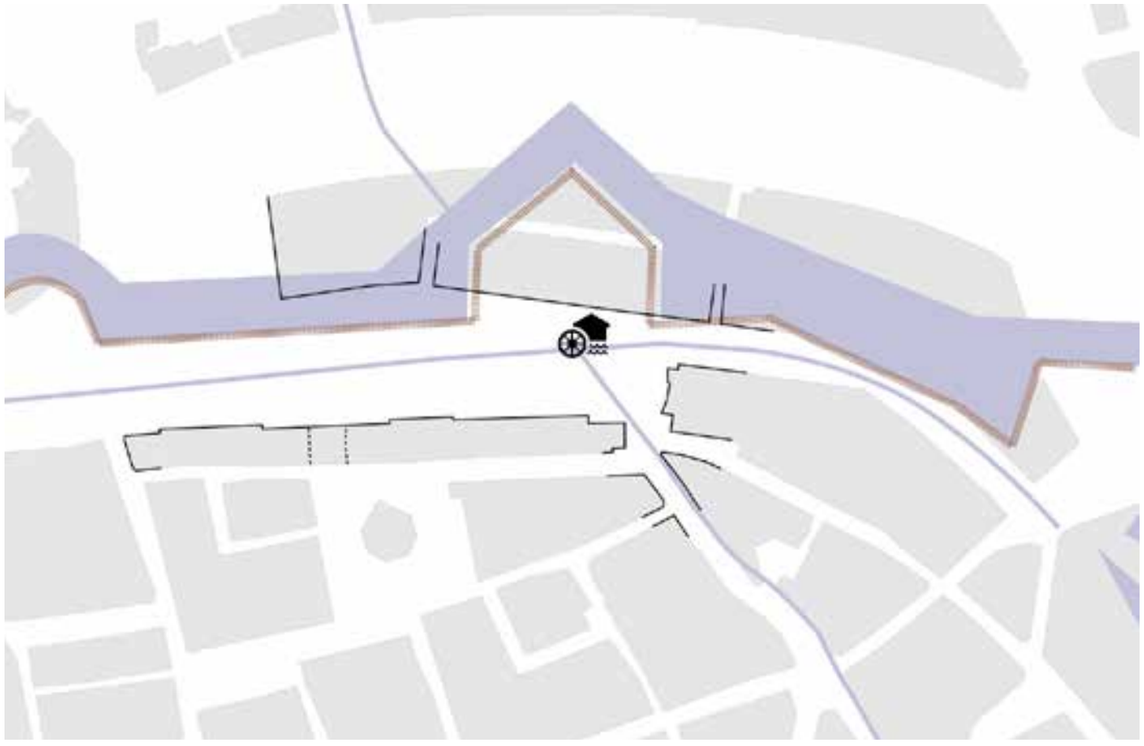

stadsomwalling met de Sint Jansbeek ter hoogte van bastion De Gelderse Toren

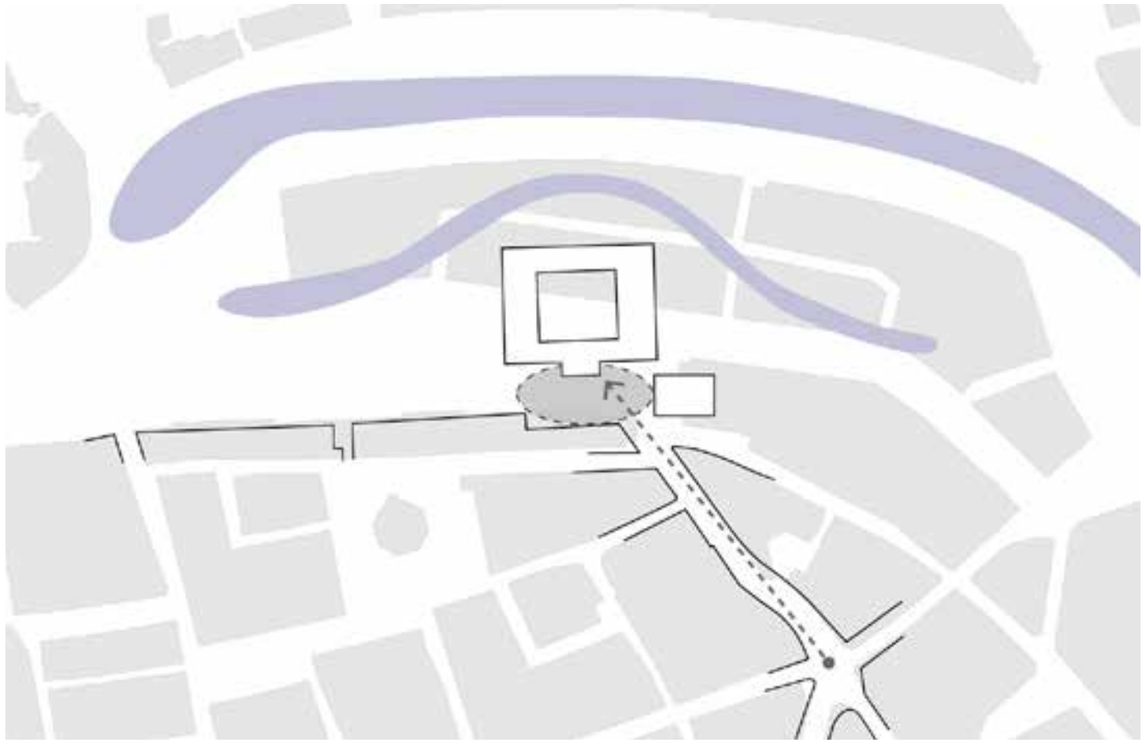

kazernegebouw van de Gele Rijders op de plek van het bastion

TWEE WEDEROPBOUWPLEINEN

Arnhem kent twee complete wederopbouwpleinen: De Markt met het Provinciehuis als een bijzonder gebouw op de kop van het plein en het Gele Rijdersplein met de Rotterdamse bank als blikvanger. Dit bankgebouw op de kop van het Gele Rijdersplein heeft helaas plaatsgemaakt voor nieuwbouw. Zo zijn er in de loop van de tijd rond het Gele Rijdersplein meerdere gebouwen uit de periode van de wederopbouw getransformeerd naar nieuwbouw.

twee wederopbouwpleinen aan de rand van de binnenstad

Rotterdamse / AMRO bank Gele Rijders Plein - 1961 (Gelders Archief)

Provinciehuis Markt (Gelders Archief)

CADEAU VAN DE ALGEMENE KUNSTZIJDE UNIE AAN DE STAD - 1961: HET VIEREN VAN DE WEDEROPBOUW

De Aku-fontein is een cadeau aan de stad van de toenmalige Aku-fabriek; het kent daardoor een sterke symboliek. Met dit cadeau werd de wederopbouw van de stad Arnhem gevierd. Het cadeau gaf blijk van de vooruitgang, er brak een nieuwe tijd aan. Inmiddels is de Aku-fontein een rijksmonument, dit geldt zowel voor de fontein, de pergola alsook de muurtjes en bestrating rondom. De Aku-fontein is een zogenaamd 'gesamtkunstwerk'; het ontwerp vormt een samenspel van diverse kunstvormen.

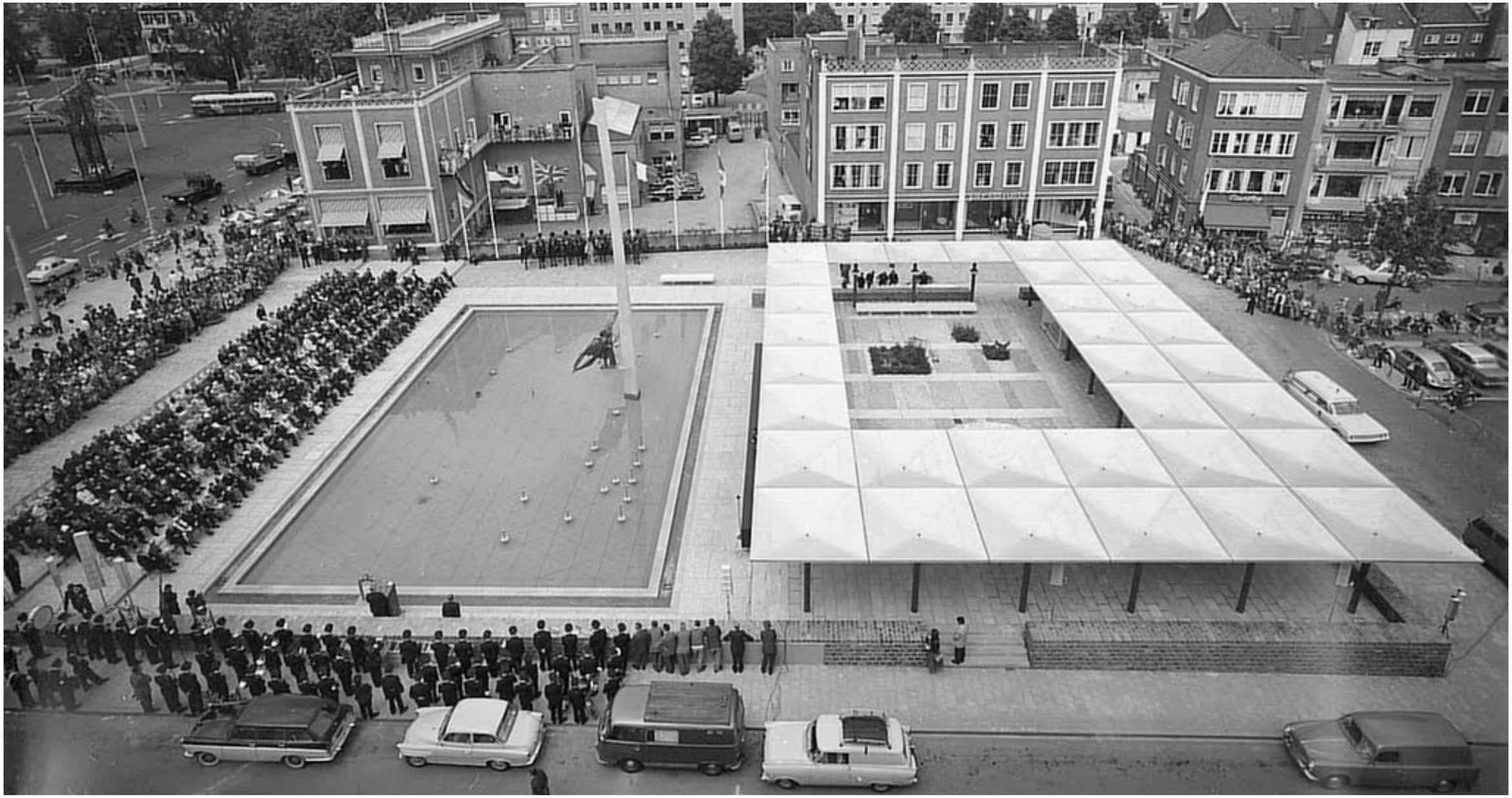

de opening van het Gele Rijdersplein in 1961

KERNWAARDEN VAN HET MONUMENT

De Aku-fontein en omgeving kennen een hoge cultuurhistorische waarde. Om deze waarde veilig te stellen is het noodzakelijk om de Aku-fontein in de veranderde omgeving wederom een passende betekenis te geven. Bij een mogelijke transformatie van de Aku-fontein is het daarom van belang de wederopbouwarchitectuur en de bijbehorende kernwaarden te respecteren. De rijksdienst voor de monumentenzorg heeft de kernwaarden van de Aku-fontein beschreven. Daarbij zijn op hoofdlijnen de volgende thema's te onderscheiden:

- Totaalkunstwerk

- Ontmoetingsplek voor de stad

- Viereenheid: maat, schaal, verhoudingen, compositie

- Binnen versus buiten, omzomen en omkaderen

- Materialisatie

TOTAALKUNSTWERK: ARCHITECTUUR DOOR BROUWER EN DEURVORST

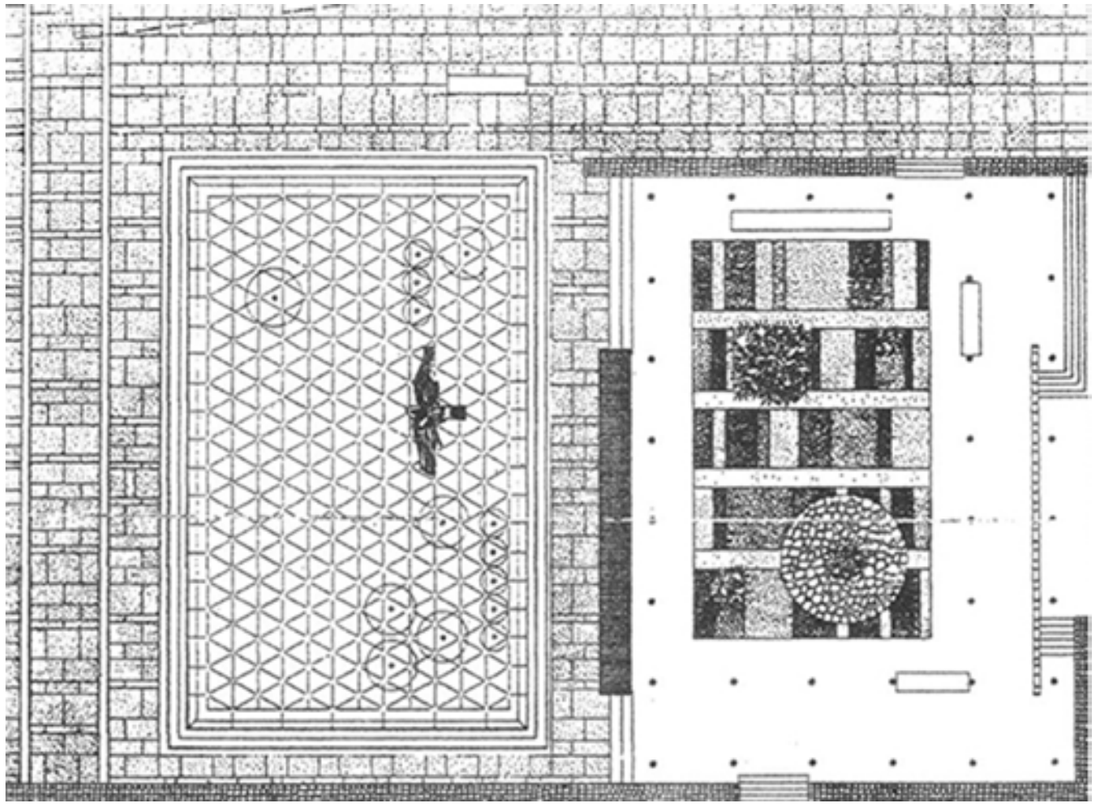

ontwerptekening uit 1961

De architectuur van het monument is ontworpen door het Arnhemse bureau Brouwer en Deurvorst. Het gaat hierbij om de totale compositie met pergola, muurtjes, trappen, vijver en de pyloon waar het kunstwerk op rust.

het orginele lichtplan

het orginele fonteinbeeld gezien vanuit de pergola

TOTAALKUNSTWERK: KUNSTWERK DOOR SHINKICHI TAJIRI: THE EXPLOSIVE FORCES OF NATURE

Het kunstwerk op de pyloon in de vijver is ontworpen door de kunstenaar Tajiri. Deze Amerikaans-Japanse kunstenaar heeft zich na de Tweede Wereldoorlog in Nederland gevestigd. De naam van het kunstwerk 'The explosive forces of nature' zegt veel over de betekenis die de kunstenaar aan zijn object gaf. De symboliek van geboorte of het ontspruiten van nieuw gewas sluit fraai aan bij de wederopbouwgedachte.

de sculptuur op de pyloon

de pyloon bij oplevering

Tajiri in zijn atelier

ONTMOETINGSPLEK VOOR DE STAD?

De Aku-fontein is een cadeau aan de stad en derhalve ontworpen als een ontmoetingsplek voor de stad. De ruimte rondom de vijver functioneert in de zomer ook als zodanig, echter de ruimte onder de pergola heeft nooit als ontmoetingsplek gefunctioneerd. De grootste opgave van dit project is om de ruimte onder de pergola nieuw leven in te blazen en de plek een nieuwe functie te geven. Daarbij vragen we ons af of alleen het restaureren van de pergola voldoende is om een beter gebruik te genereren (hoofdstuk 1 in dit document). Waarschijnlijk is er meer nodig om de plek een nieuwe betekenis te geven in de stad. Hiervoor zijn in dit document drie varianten uitgewerkt (hoofdstuk 2 t/m 4).

bijeenkomst in de jaren '60

de huidige staat van de pergola

ONTMOETINGSPLEK VOOR DE STAD: MEER DAN EEN ZWEMBAD IN DE ZOMER?

De vijver wordt beheerd als een openluchtzwembad en dat genereert een goed gebruik van de plek op warme zomerdagen. De horeca rondom de Aku-fontein speelt daar de laatste jaren goed op in maar gedurende de wintermaanden - als de vijver niet gevuld is met water - ligt het bassin er verlaten bij. In het laatste hoofdstuk worden kansen verkent om het gebruik van de vijver het hele jaar door te verbeteren en de mogelijkheden voor evenementen rondom de Aku-fontein te vergroten.

de vijver tijdens de wintermaanden

VIEREENHEID: MAAT, SCHAAL, VERHOUDINGEN, COMPOSITIE

De samenhang van het monument oftewel de viereenheid: maat, schaal, verhoudingen en compositie toont zich goed in het vooraanzicht van de Aku-fontein vanaf het Willemsplein. Het spel van horizontale lijnen in de vijver, de tegelbalk en de daklijn van de pergola ten opzichte van de verticale lijn van de pyloon vormt samen een fraaie compositie. Het behoud van deze compositie is van wezenlijk belang bij de transformatie van het monument. Alle toevoegingen die er worden gedaan aan het monument verhouden zich tot deze basiscompositie.

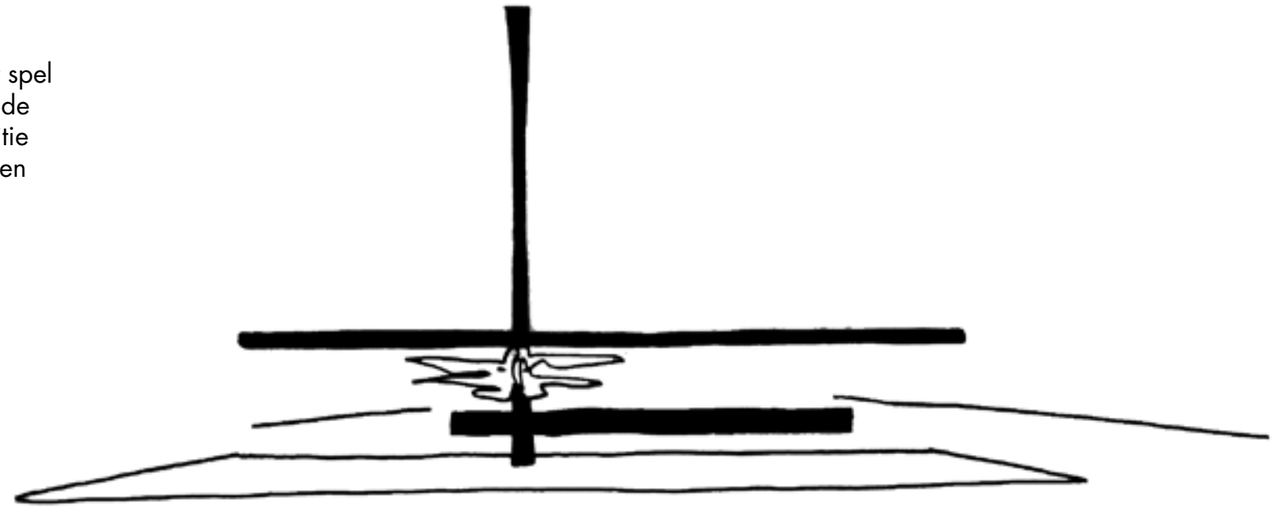

BINNEN VERSUS BUITEN, OMZOMEN EN OMKADEREN: DE AUTO EN HET GROEN

De Aku-fontein is ontworpen als een ‘hoek’ van het Gele Rijdersplein. Het overige deel van het plein was in de wederopbouwperiode ingericht voor de auto. Er was een brede verkeersweg, een parkeerplaats en zelfs een tankstation op het plein gesitueerd. Om de voetgangerszone rondom de Aku-fontein duidelijk te markeren zijn er keermuren rond het monument ontworpen en heeft de plek een introvert karakter gekregen. Inmiddels is de ruimte van de auto ingeruild voor een groen tapijt. Er is een miniparkje onder de bomen ontstaan waar (door de aanleg van een verstevigde grasmat) ook kleinschalige evenementen kunnen plaatsvinden. De vraag is of de relatie van dit groene pleindeel met de Aku-fontein bij de restauratie verbeterd kan worden. Hier ligt voor ons de sleutel voor een beter gebruik van de ruimte onder de pergola, bijvoorbeeld als een podium voor de stad of een Arnhemse ‘speakers corner’.

het Gele Rijdersplein ingericht voor de auto (op de achtergrond de Rotterdamse bank)

de huidige inrichting van het Gele Rijdersplein met een verstevigde grasmat onder de bomen

MATERIALISATIE EN OOG VOOR DETAIL

De Aku-fontein kent een rijke detaillering en zorgvuldig materiaalgebruik die typerend is voor de wederopbouwperiode. Bij de verdere uitwerking van het restauratieplan dient hier aandacht voor te zijn. In dit onderzoek omschrijven we de ambitie om ook bij transformatie van het monument zorgvuldig met detaillering en materiaalgebruik om te gaan. We geven daarvoor in dit document de eerste ideeën en mogelijkheden die in het uiteindelijke ontwerp voor de Aku-fontein verder wordt uitgewerkt.

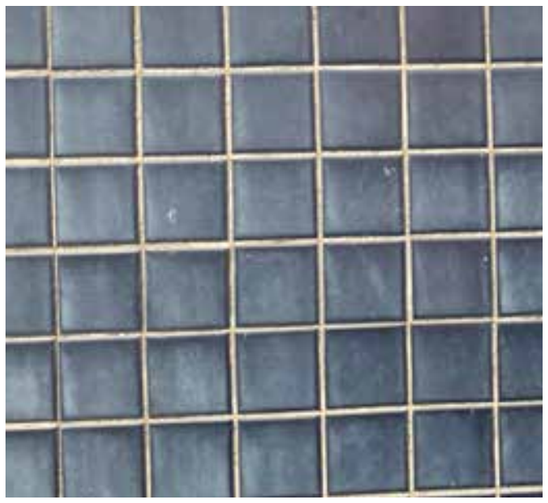

detaillering, materiaalgebruik en kleurgebruik (blauw en rood)

RUIMTELIJKE KENMERKEN

SCHEIDING

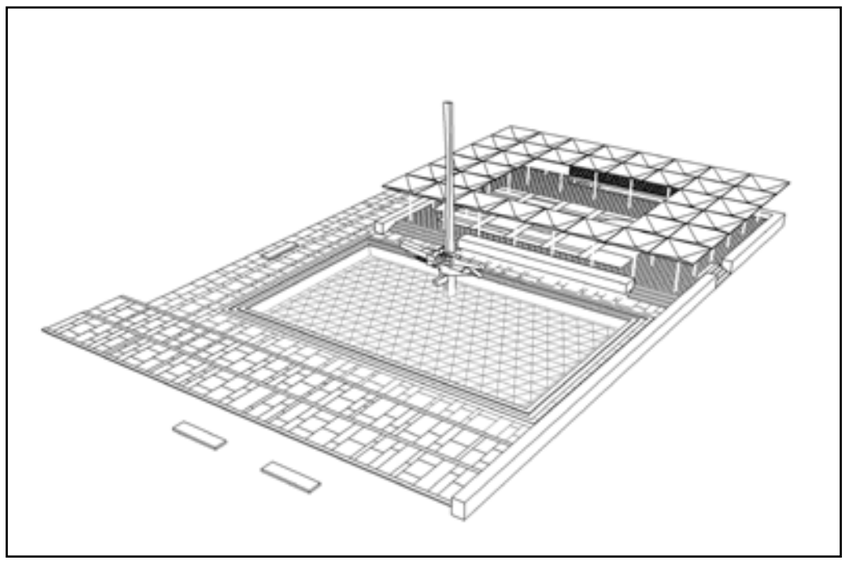

De Aku-fontein is ontworpen met een duidelijke voor- en achterkant. Dit is ontstaan omdat er achter het monument in de jaren ’60 een grote parkeerplaats lag. Nu die ruimte groen is ingericht is het de wens om de Aku-fontein twee voorkanten te geven, zowel richting het Willemsplein als richting het parkgedeelte, hierdoor kan er nieuw gebruik worden geïnitieerd. De ruimte van de pergola werkt dan als een tussenruimte of zoals in de opgave wordt verwoordt: als roomdivider. De pergola werkt ook als achtergrond voor de compositie van de vijver, de tegelbalk, de pyloon en het kunstwerk. Het is daarom van belang om bij eventuele transformatie deze compositie te respecteren.

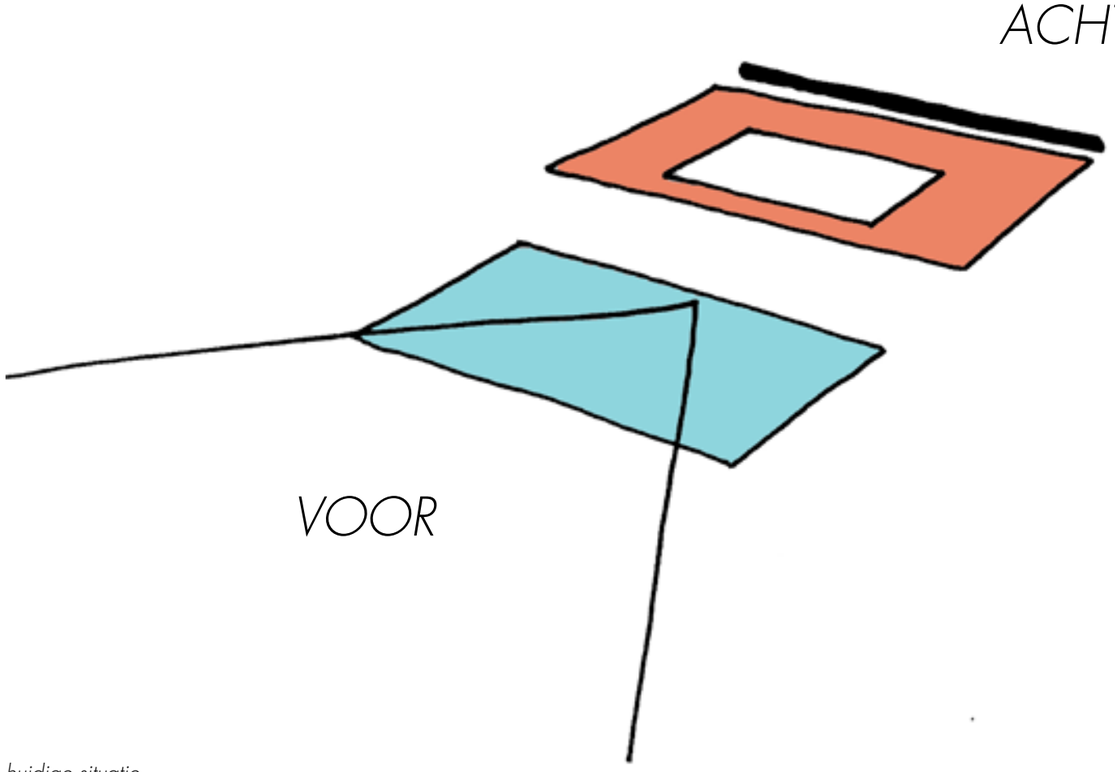

huidige situatie

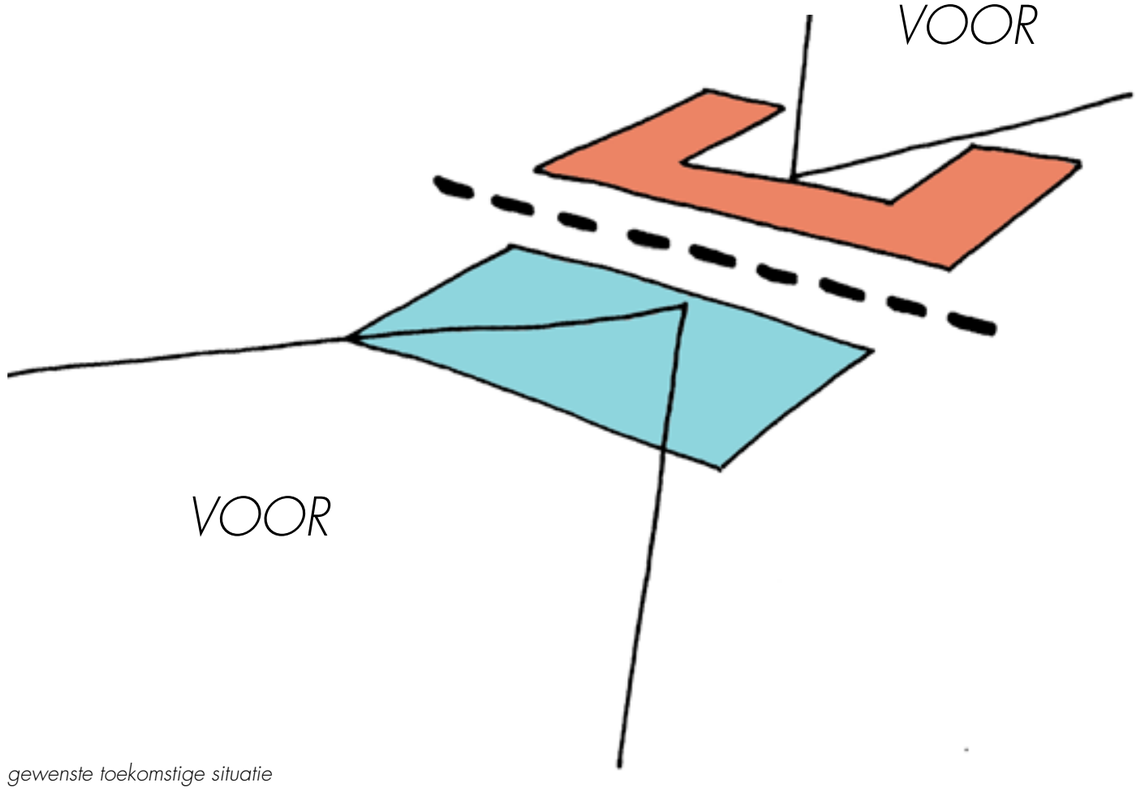

gewenste toekomstige situatie

TWEEDELING EN OVERGANGEN

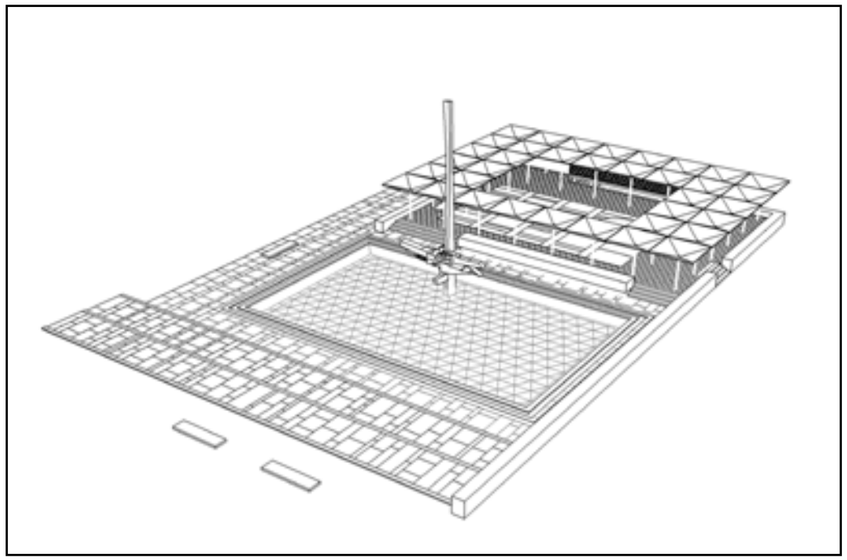

De Aku-fontein kent een heldere tweedeling, de ruimte rond de vijver en de ruimte onder de pergola. Onder de pergola door is er fraai zicht op de vijver met zijn fonteinen. Door de plaatsing van muren en trappen is de overgang van de ene naar de andere ruimte subtiel vormgegeven. Deze overgangen zijn tamelijk eenzijdig en geheel op de vijver georiënteerd. Richting het Jansplein en de parkzijde zijn de overgangen harder en meer gesloten van aard.

zicht op de fontein vanaf de ruimte onder de pergola

RELATIE MET HET GROEN

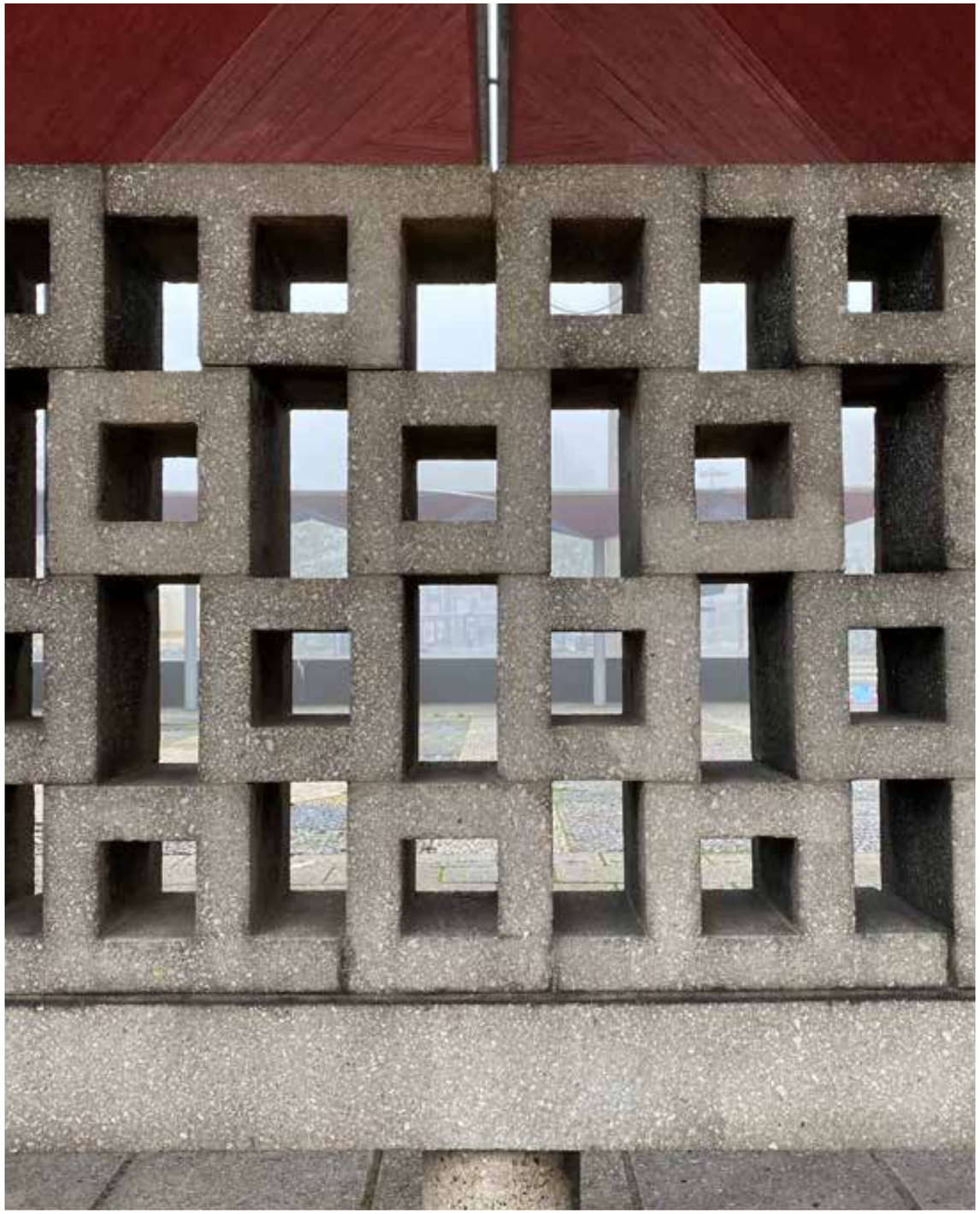

de detaillering van de muur met opengewerkte betonstenen

De muur van opengewerkte betonstenen sluit de pergola momenteel volledig af richting de parkzijde. Ondanks de zorgvuldige detaillering vormt de muur een grote barrière om toekomstig gebruik te faciliteren en de relatie tussen het groene deel van het plein en de ruimte onder de pergola te verbeteren.

de muur ontneemt het contact met het parkdeel

DE AUTO EN DE FIETS

luchtfoto met de situatie in de jaren '70: verkeersweg en parkeerplaats

meer recente luchtfoto met de situatie: fietsenstalleing en plein (het plein is momenteel groen ingericht)

De openbare ruimte ten zuiden van de Aku-fontein is momenteel ingericht als fietsenstalling. Deze ruimte kwam vrij toen de doorgaande autoweg over het Gele Rijdersplein is gesloten. De auto heeft letterlijk plaats gemaakt voor de fiets. De fietsenstalling vormt echter een grote barrière tussen de Aku-fontein en de poort naar het Jansplein. Het is van cruciaal belang om een andere plek voor de fietsenstalling te vinden en daarmee de relatie van de Aku-fontein met de binnenstad te verbeteren. Als dit niet gebeurd blijft de geïsoleerde ligging van de Aku-fontein in stand en zal het gebruik van de plek niet verbeteren.

RELATIE MET DE BINNENSTAD

De lange muur aan de zuidzijde van de Aku-fontein vormde in de jaren ’60 de afscheiding tussen de doorgaande weg en het voetgangersdomein. Aan de oostzijde biedt de muur een kleine doorgang naar de ruimte onder de pergola. De ruimte rond de vijver is vanaf het Jansplein niet betreedbaar. De wens is om de toegankelijkheid van de plek na restauratie te verbeteren en een bredere doorgang in de muur te maken (zie de varianten 2 t/m 4).

fietsenstalling en keermuur als barriére tussen het Jansplein en de Aku-fontein

DE VERANDERENDE OMGEVING

Het monument is nog steeds in zijn oorspronkelijke staat en dat is na 70 jaar best uniek te noemen, de omgeving is inmiddels wel flink veranderd. De Rotterdamse bank op de kop van het plein heeft plaats gemaakt voor een gebouw met een veel groter volume. De bomen op het plein zijn in 70 jaar tijd tot volle wasdom gekomen, ook de gebouwen aan zowel de noord- als de zuidzijde van de Aku-fontein zijn getransformeerd. Daarbij hebben de gebouwen meer verticale geleding gekregen (in de wederopbouwarchitectuur was sprake van meer horizontale plint). Al deze wijzigingen maken dat de maat en schaal van de Aku-fontein zich anders is gaan verhouden tot de omgeving - de Aku-fontein oogt namelijk een stuk kleiner.

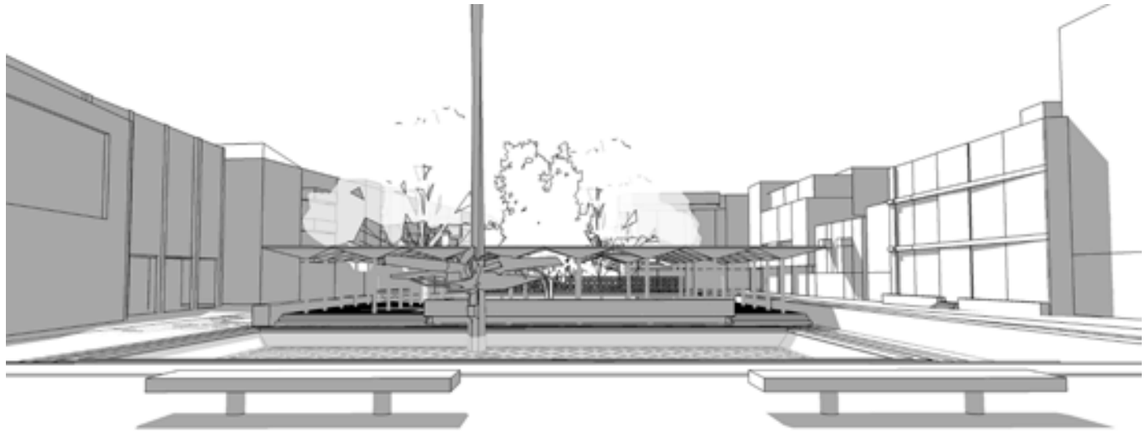

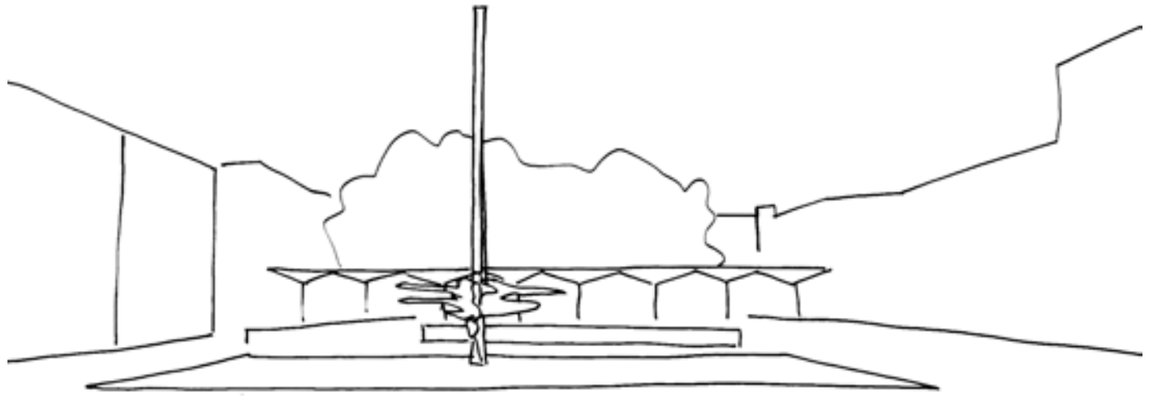

de huidige situatie (schematisch weergegeven)

de situatie in de jaren '60

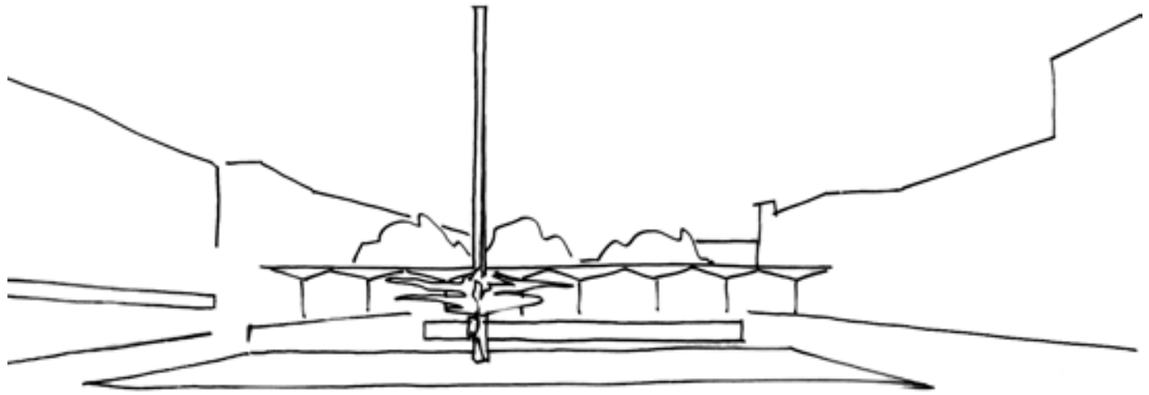

SCHAALSTAPPEN

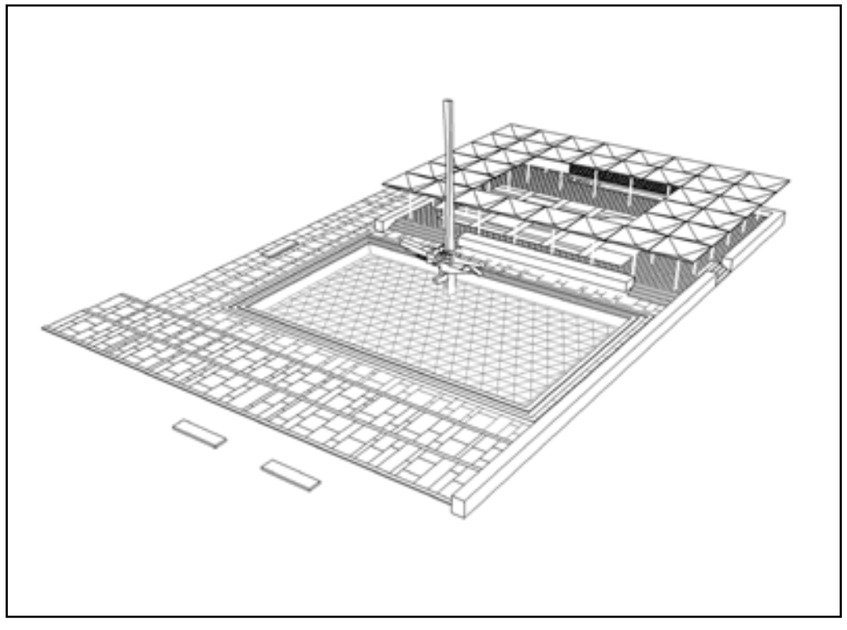

de pergola vanuit een laag standpunt gefotografeerd: dit geeft een fraaie perspectiefwerking

De ruimte onder de pergola heeft een kleinere schaal dan de ruimte rondom de vijver. Om de schaalsprong naar het parkgedeelte beter te maken vraagt de situatie van nu om de schaal van de pergola te vergroten. De pergola heeft maat nodig om opgewassen te zijn tegen de grote maat en de open ruimte van de parkzijde (zie variant 3).

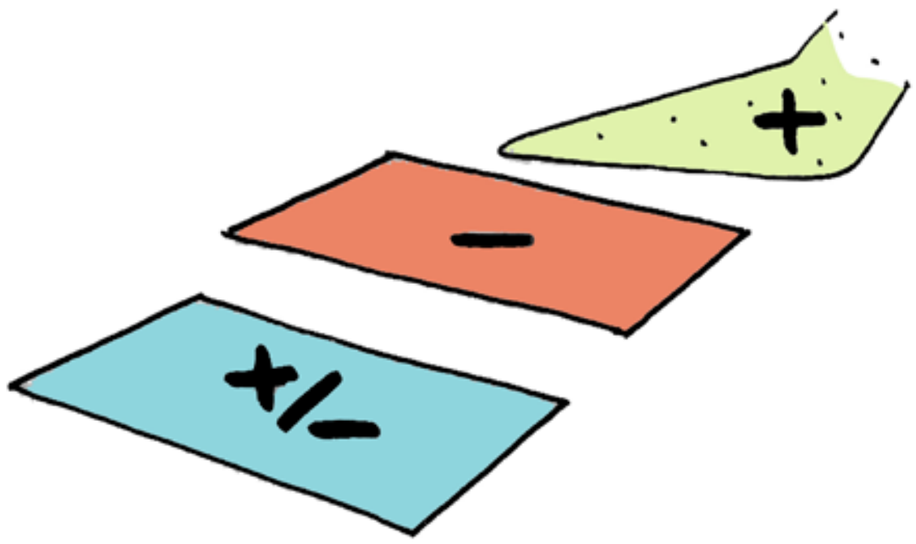

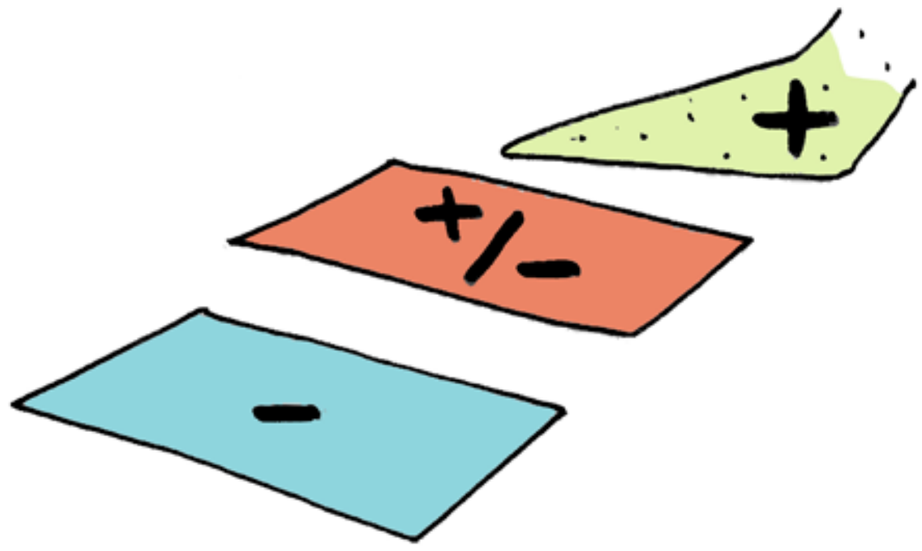

GEBRUIK

DUIDELIJKE BEGRENZING

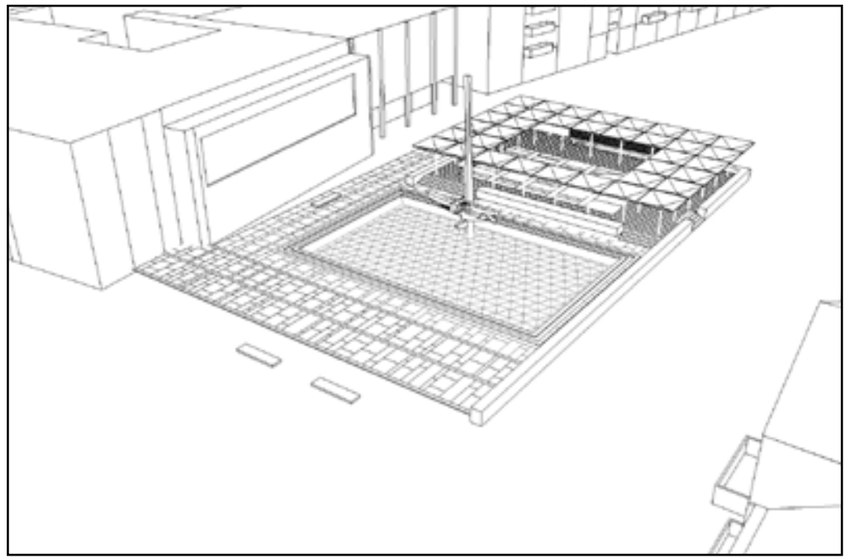

Een van de kernkwaliteiten is dat de Aku-fontein een duidelijke begrenzing heeft (binnen versus buiten, omzomen en omkaderen); echter door de positionering van het monument in de noordwesthoek van het plein staat de autonomie van de plek onder druk. De ambitie is om het monument iets meer op zichzelf te laten staan en daarom de keitjesvloer los te koppelen van de noordgevel. Hierdoor wordt de Aku-fontein rondom ook beter toegankelijk.

de tegels met veldkeitjes rond de vijver

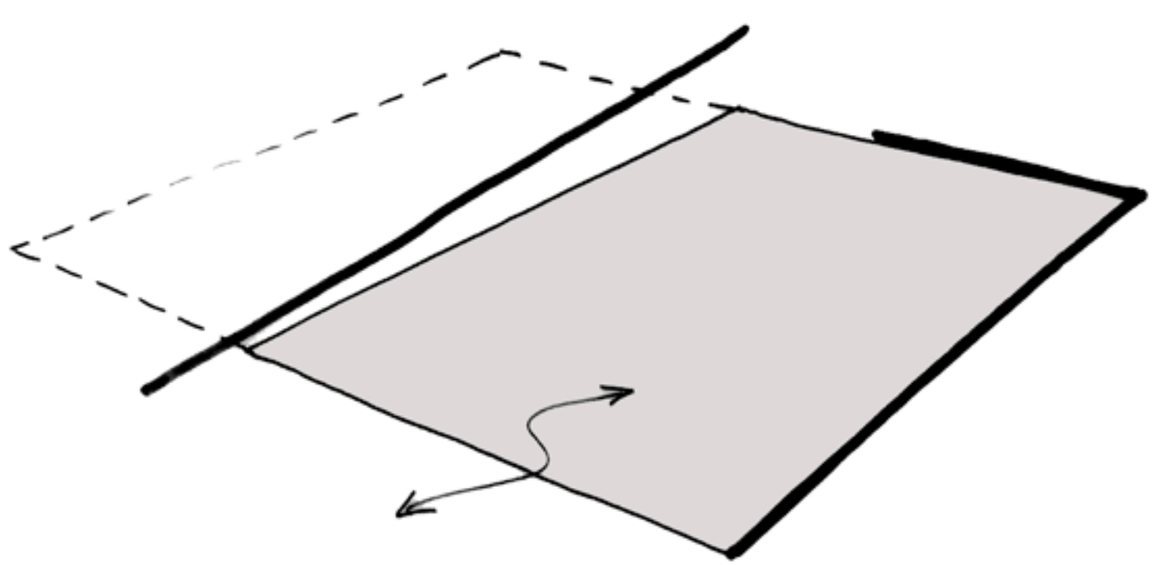

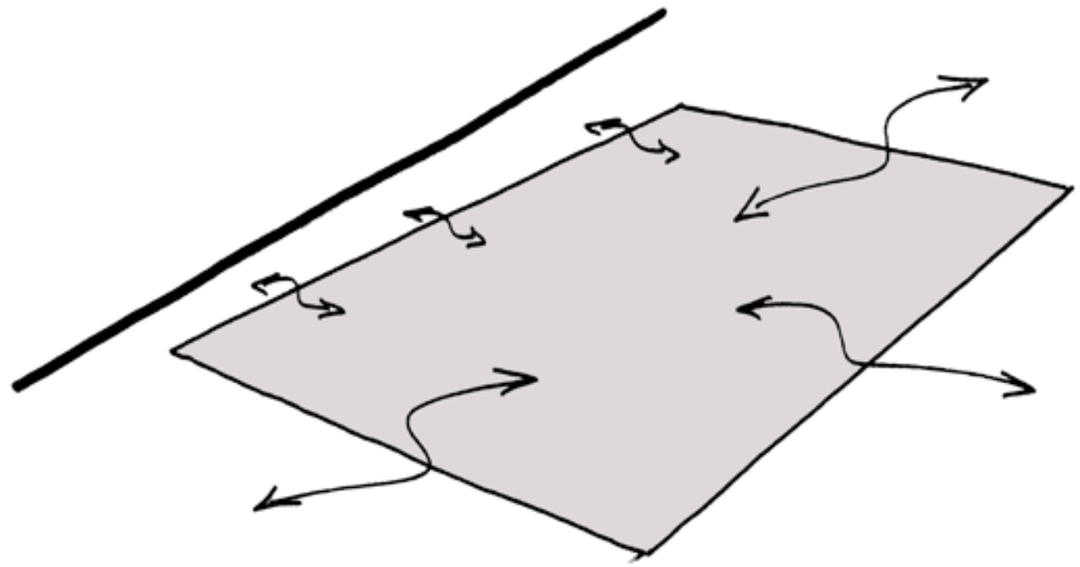

RUIMTE VOOR HORECA

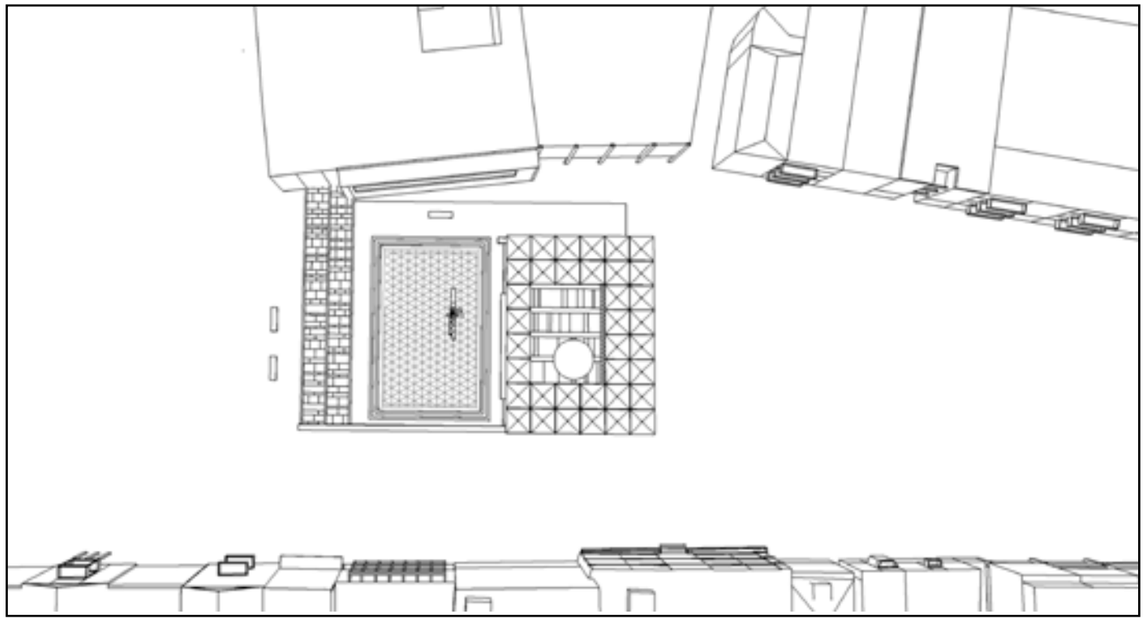

Zowel aan de noord- als aan de zuidzijde van de Aku-fontein bevinden zich horecagelegenheden. De wens is om de ruimte voor de horecaterrassen in de toekomst beter te faciliteren. Aan de noordzijde kan dat door de keitjesvloer op te schuiven en aan de zuidzijde wordt dit bereikt door het fietspad richting het noorden te verleggen. Bij de transformatie van de pergola is het mogelijk om de pergola meer in het midden van de pleinruimte te situeren. De afstand van de pergola tot beide gevels is dan meer evenredig en beter in verhouding (zie varianten 2 t/m 4).

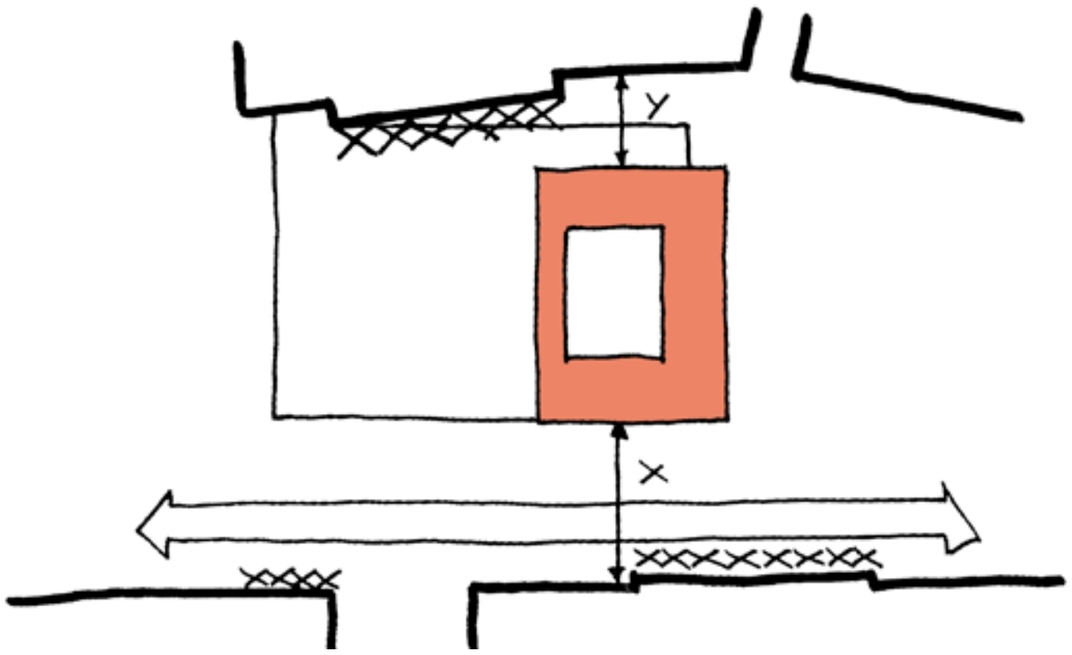

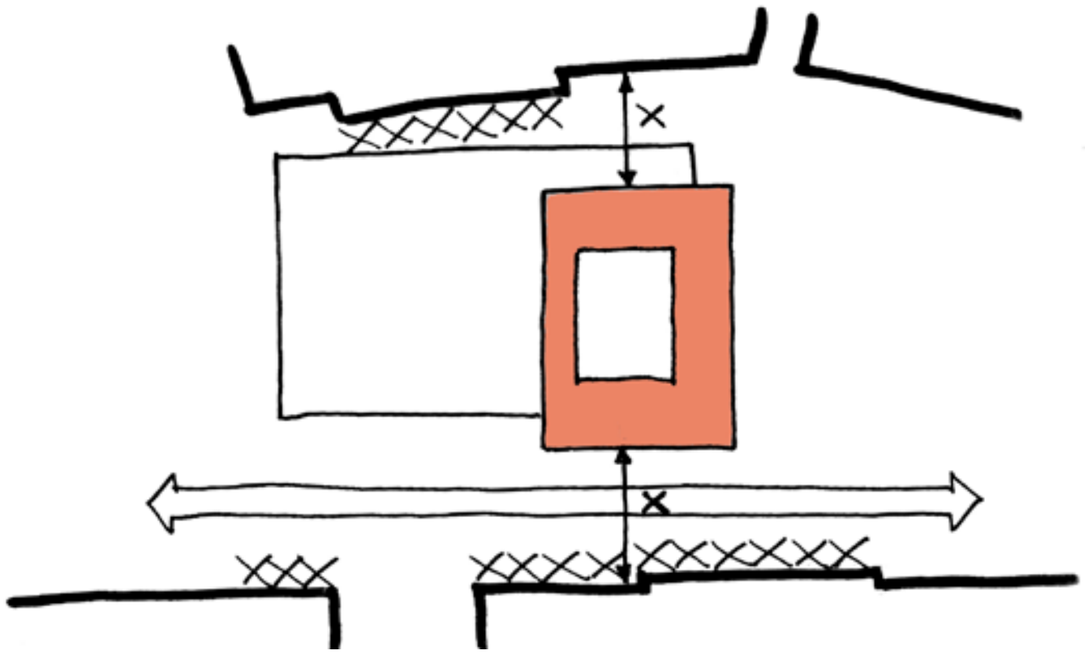

RUIMTE VOOR TERRASSEN EN EVENEMENTEN IN DE OPENBARE RUIMTE

Bij de herinrichting van het plein is het van belang om een goede balans te vinden in de verhouding tussen de ruimte van terrassen voor de horeca-exploitanten en de toegankelijkheid van de openbare ruimte in het centrale deel van het monument. De openbare ruimte kan bij gelegenheid worden ingezet voor het organiseren van evenementen.

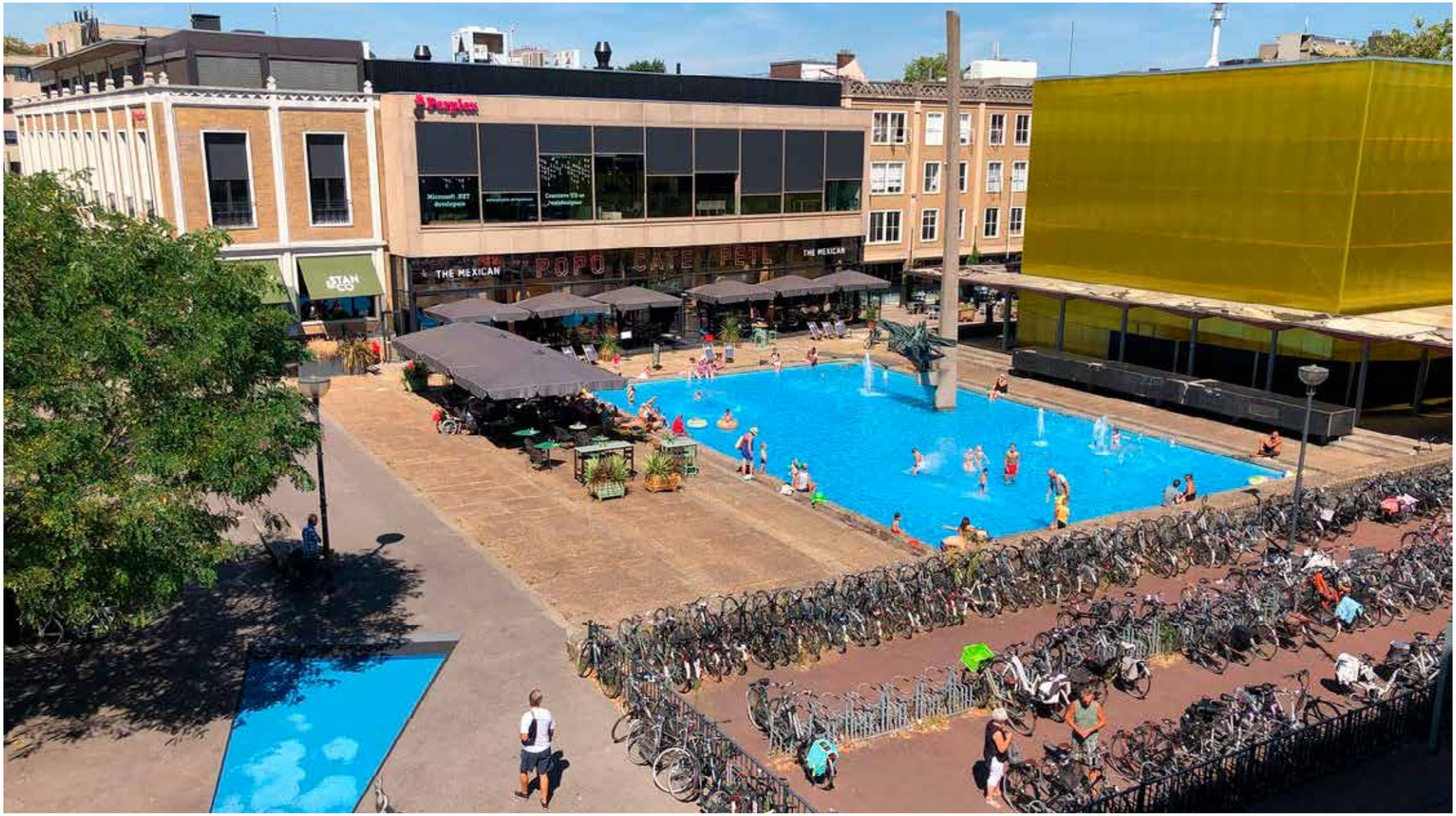

huidig gebruik met fietsenstalling, evenementen (world street painting) en terrassen

RUIMTE VOOR EVENEMENTEN

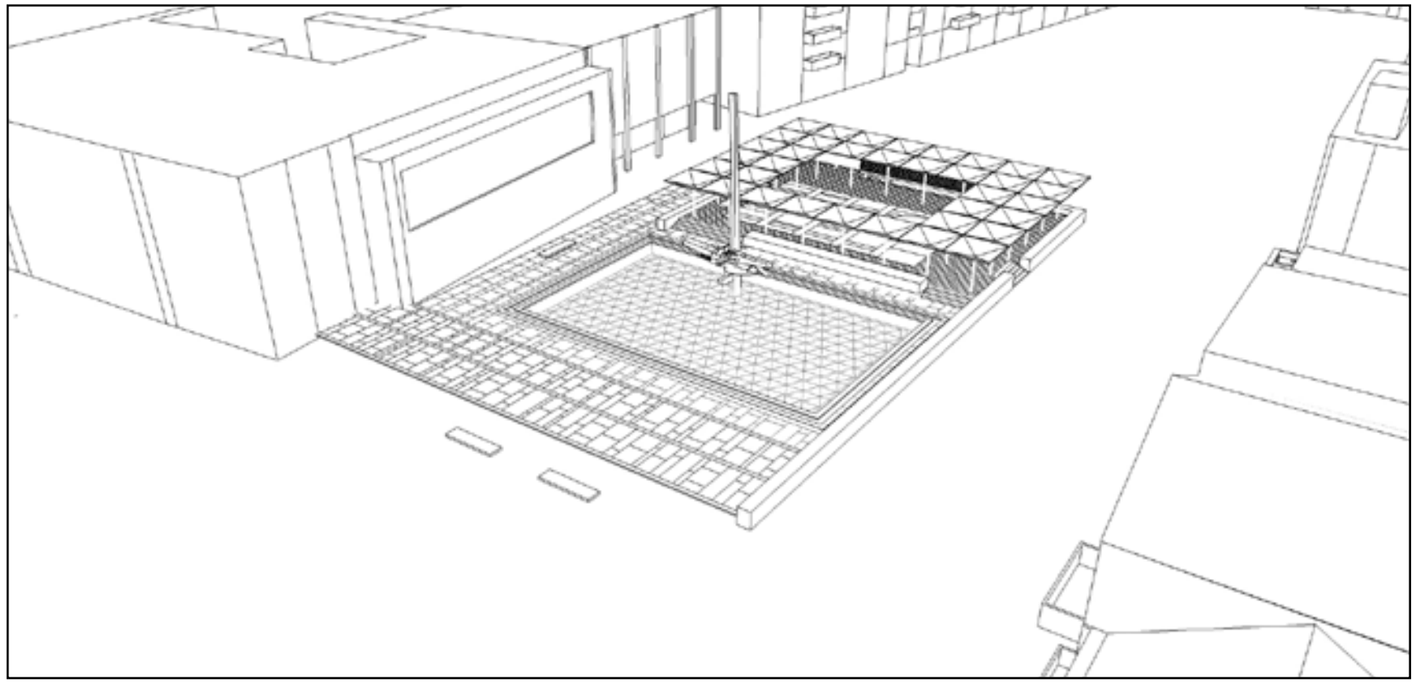

De ruimte voor het organiseren van evenementen concentreert zich op twee plaatsen, aan de oost- en westzijde van de Aku-fontein. Aan de oostzijde is er ruimte om evenementen te organiseren in het parkdeel. De kunst daarbij is om de ruimte onder de pergola bij deze evenementen te betrekken. Aan de westzijde is er ruimte om evenementen te organiseren op het pleindeel voor de vijver. Van belang is dat de huidige inrichting daarop wordt aangepast, ook zijn er kansen om de vijver in de wintermaanden bij de evenementenruimte te betrekken (zie laatste hoofdstuk).

evenement in de binnenruimte van de pergola

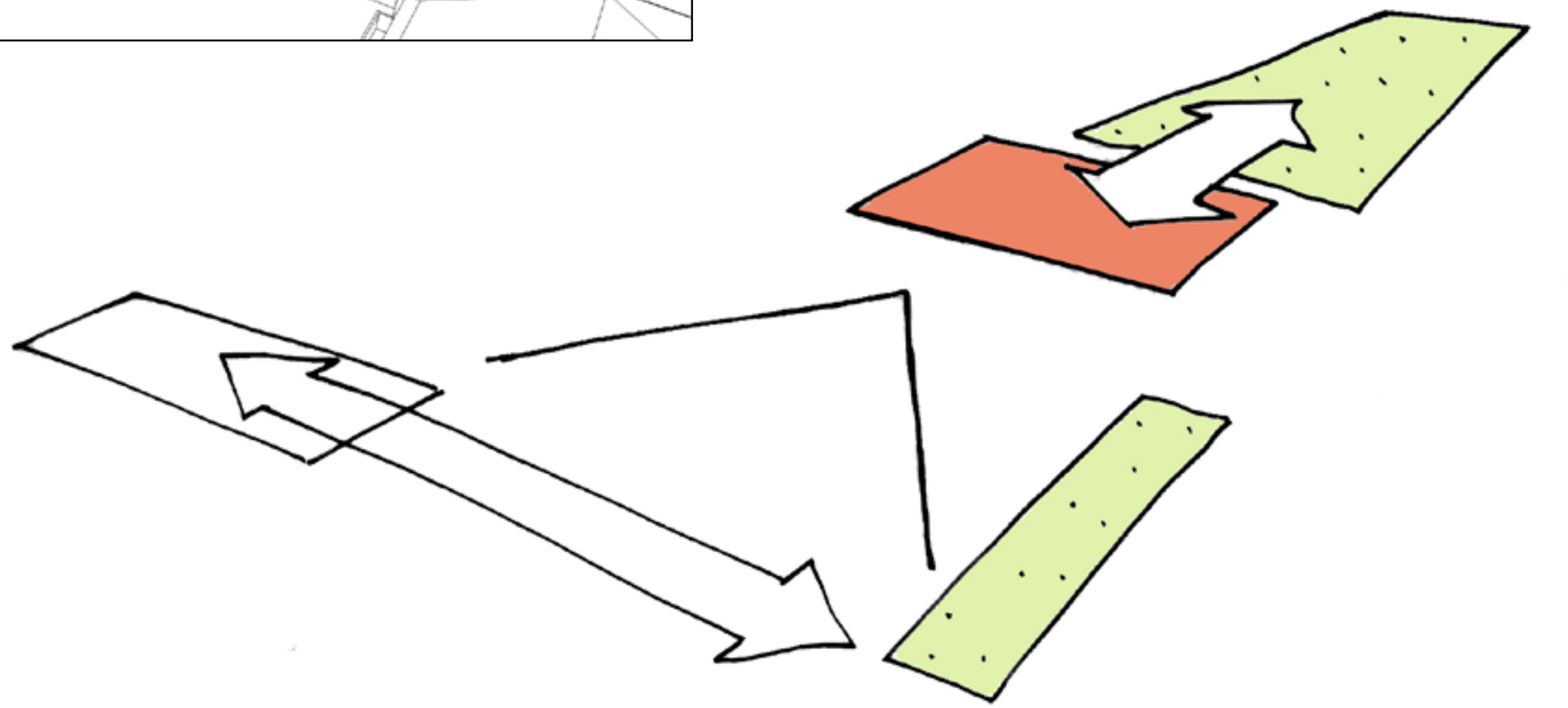

DE BEGAANBAARHEID VAN DE VLOER MET VELDKEIEN

De vloer met veldkeitjes is een veel besproken onderdeel van het rijksmonument. De beloopbaarheid van de tegels met veldkeitjes laat namelijk te wensen over. In de uitwerking van het project is hier aandacht voor. Zowel de maat van het vlak met keitjes kan worden herzien (zie alinea duidelijke begrenzing) als de afwerking van de keitjes kan worden aangepast (zie laatste hoofdstuk).

huidige staat van de vloer met veldkeitjes

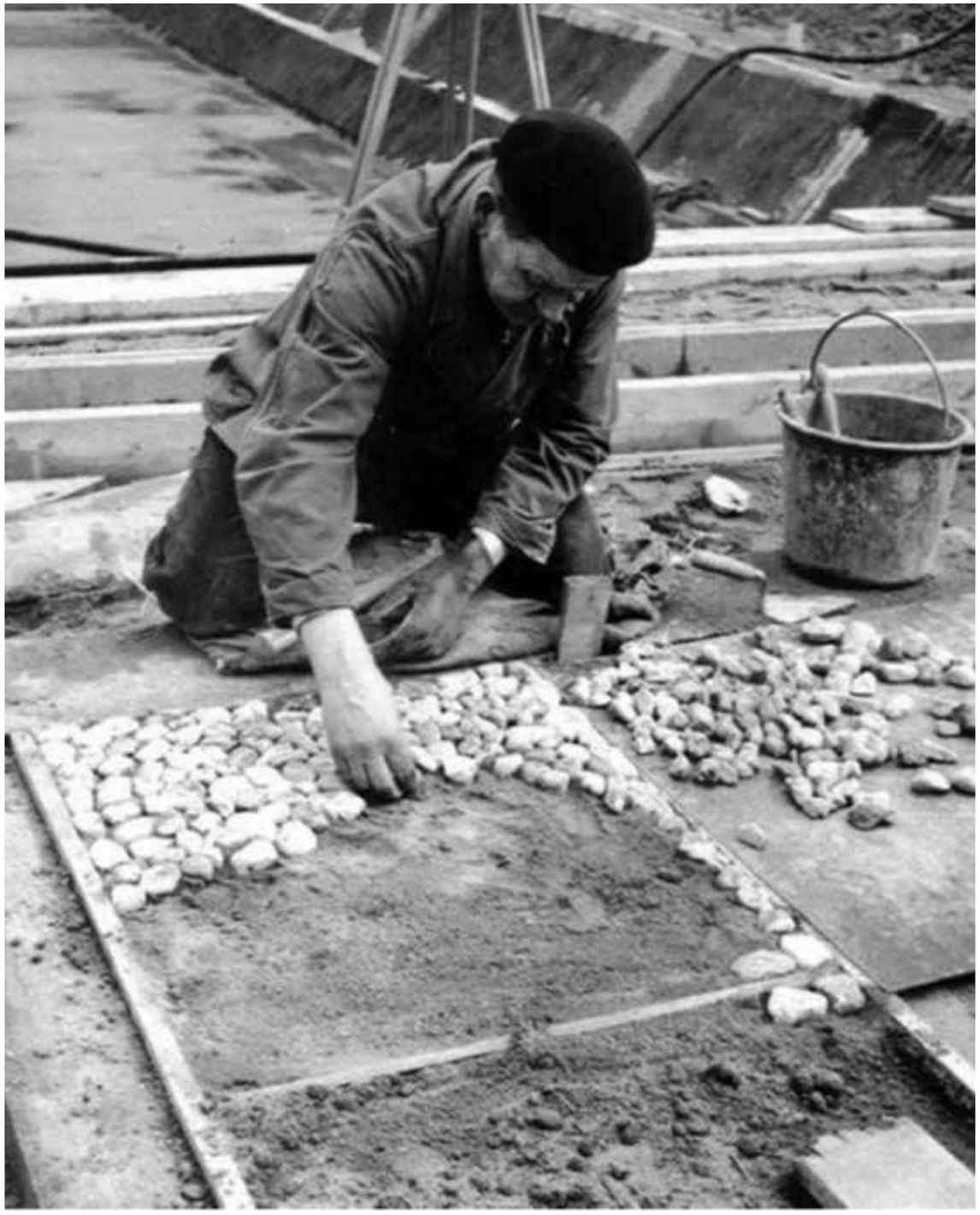

aanleg van de tegels met veldkeitjes van de Veluwe

FIETSENSTALLING

PLAATS VOOR DE FIETSENSTALLING

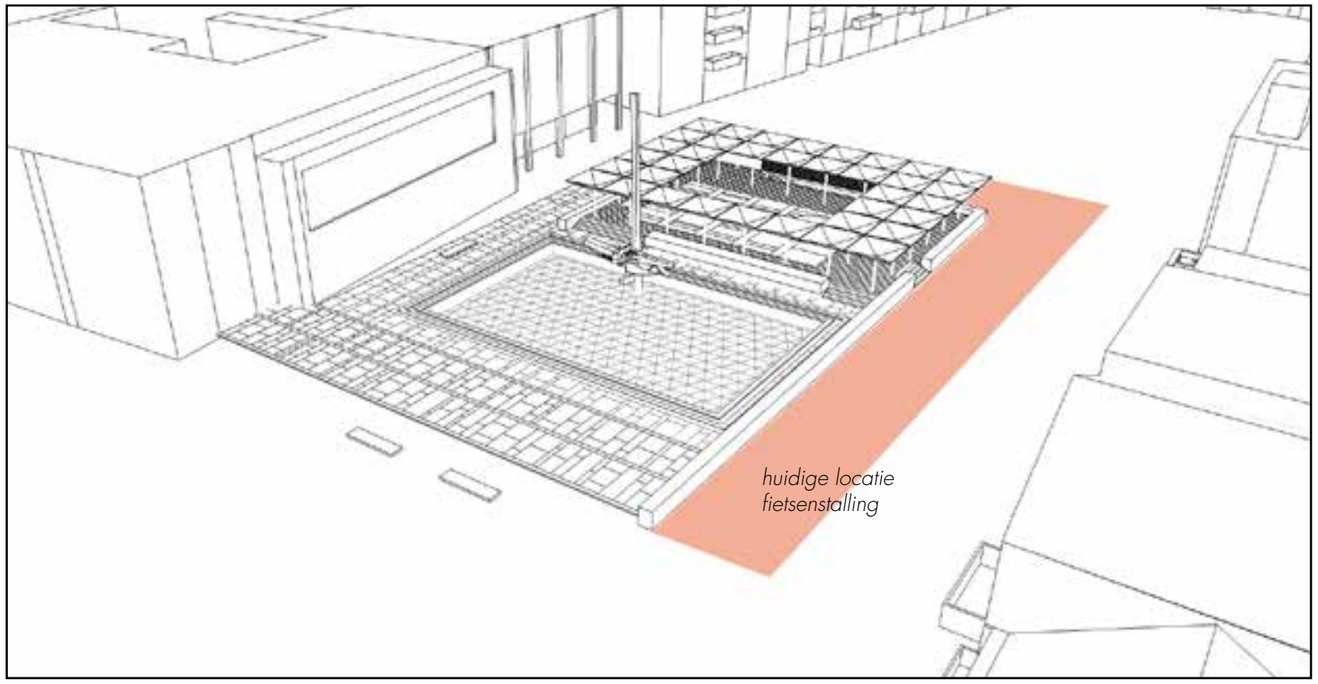

De huidige fietsenstalling wordt goed gebruikt en heeft een hoge bezettingsgraad. De fietsenstalling ligt dan ook ideaal ten opzichte van een van de bronpunten voor de binnenstad, de poort naar het Jansplein. Bij het zoeken naar een nieuwe locatie voor de fietsenstalling is het van belang om de afstand tot de poort naar het Jansplein klein te houden. Er zijn vier mogelijke locaties: verdiept onder de huidige locatie, verdiept onder het parkdeel, half verdiept onder de pergola en driekwart verdiept onder het voorplein van de vijver. Daarbij hebben twee opties de meeste kans van slagen: half verdiept onder de pergola en driekwart verdiept onder het voorplein, beide opties worden in dit structuurontwerp verder onderzocht. De overige opties zijn minder geschikt voor het inrichten van de verdiepte fietsenstalling. Op de locatie van de huidige stalling dient de stalling geheel verdiept te worden aangelegd waardoor er een lange hellingbaan ontstaat en de stalling minder goed toegankelijk is. Door de langgerekte vorm van de stalling is de verdiepte ligging op deze locatie ook kostbaarder. Situering onder een deel van het park kan niet vanwege het wortelgestel van de grote bomen. De situering onder de huidige vijver is ook bekeken maar ook hier geldt dat een geheel verdiepte ligging de stalling minder goed toegankelijk maakt.

half verdiept onder pergola: OOST

verdiept onder voorplein: WEST

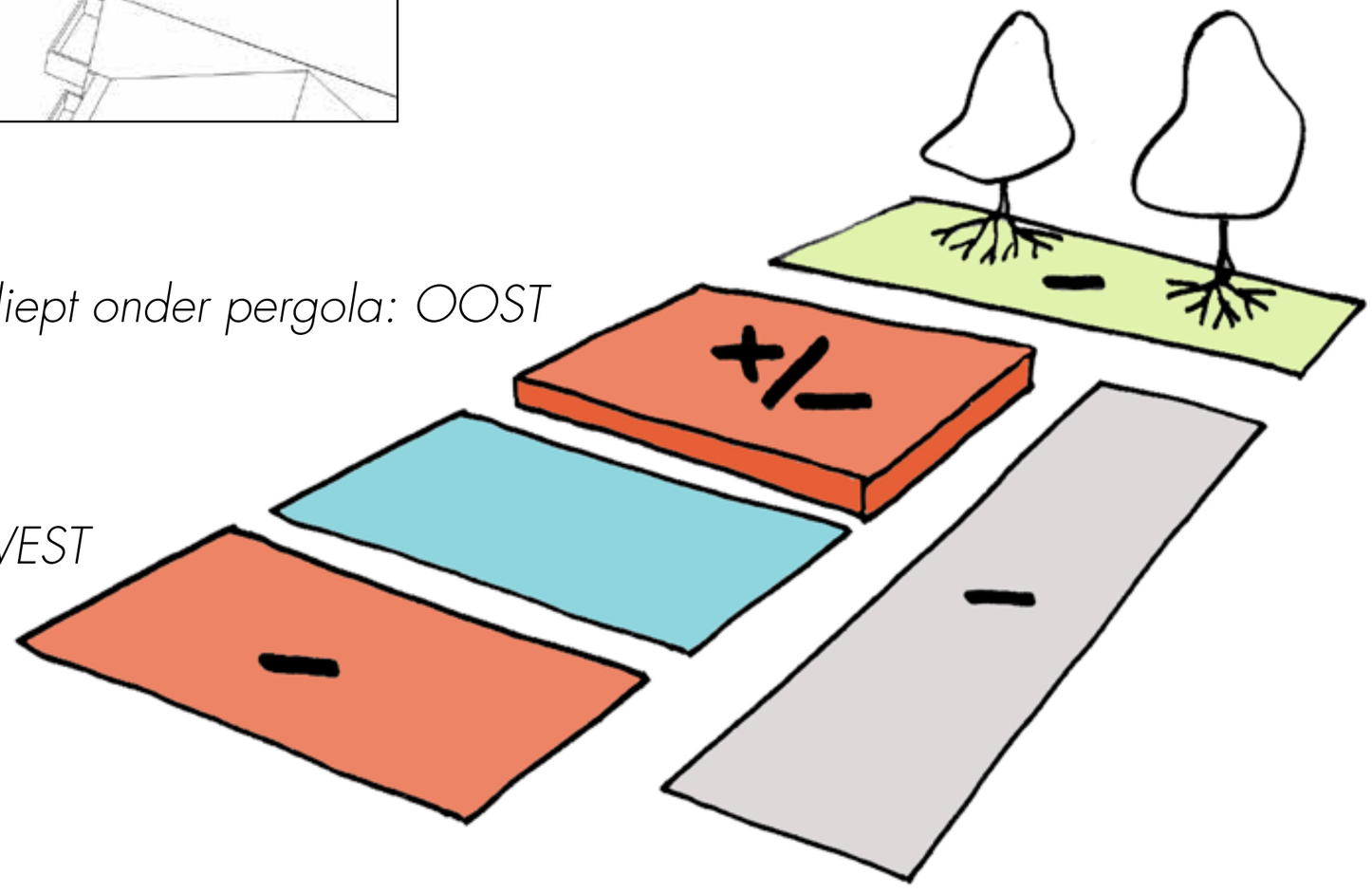

VAN PATIO NAAR PODIUM

Het aanbrengen van een half verdiepte fietsenstalling heeft als voordeel ten opzichte van een geheel verdiepte fietsenstalling dat er minder lange hellingbanen en trappen nodig zijn om de stalling te bereiken. Dit komt de toegankelijkheid van de stalling ten goede. Het realiseren van een geheel verdiepte fietsenstalling heeft als voordeel dat er geen aanpassingen hoeven te worden gedaan aan de Aku-fontein. Maar bij het realiseren van een half verdiepte fietsenstalling kan het verhogen van de vloer onder de pergola ook kansen bieden om de ruimte meer als een podium voor de stad in te richten: van patio naar podium.

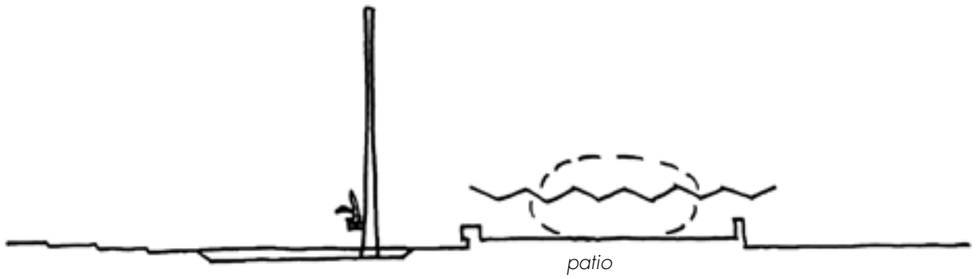

huidige situatie

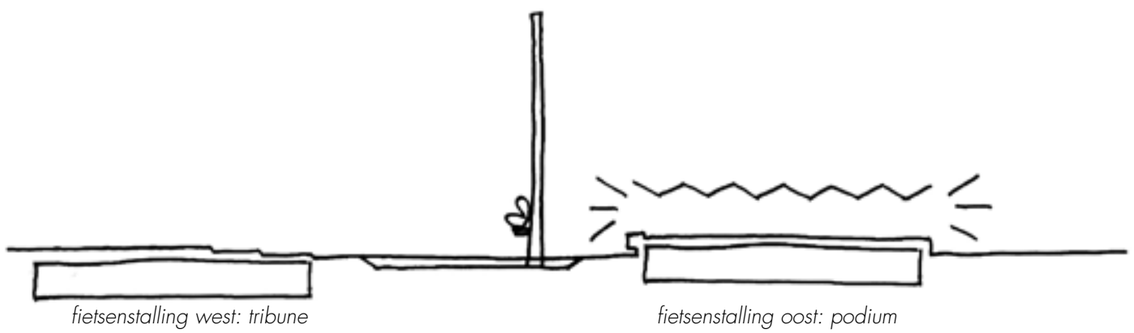

situatie na toevoeging van de fietsenstalling

DE ICONISCHE WAARDE

Bij het realiseren van een half verdiepte of verdiepte fietsenstalling is het van belang dat de fietsenstalling zich verhoudt tot het hoge afwerkings- en detailniveau van de Aku-fontein zelf. Het is een strategische keuze om de iconische waarde van de Aku-fontein zelf in stand te houden en de fietsenstalling daar op af te stemmen. Dit is een niet voor de hand liggende gedachte; in een meer standaard oplossing is de fietsenstalling gereduceerd tot een betonnen bak en richt alle aandacht zich op de nieuwe invulling van de pergola terwijl de ambitie zou moeten zijn om de boven- en onderwereld juist in samenspraak met elkaar te ontworpen.

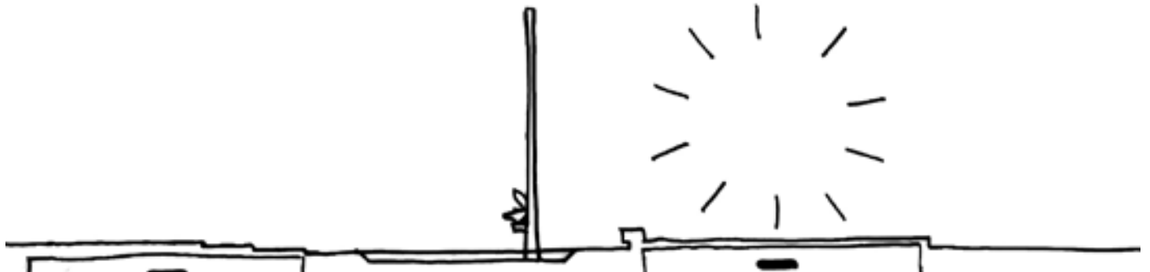

ongewenste situatie

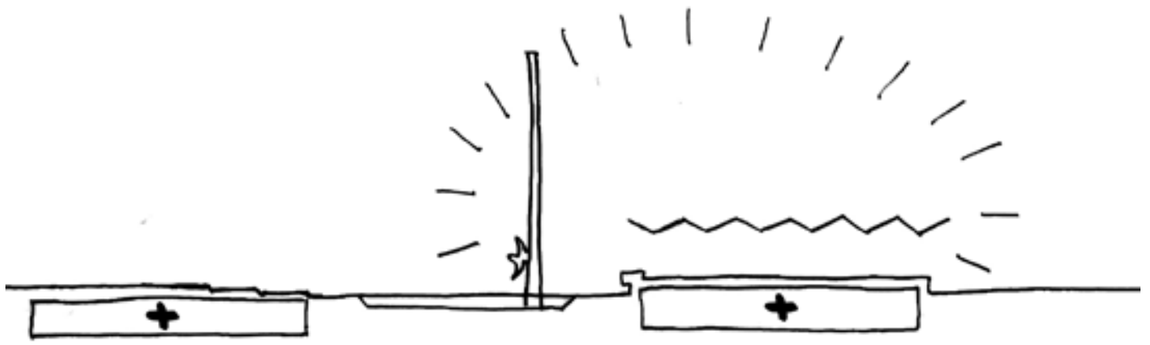

gewenste situatie

MOGELIJKE VARIANTEN

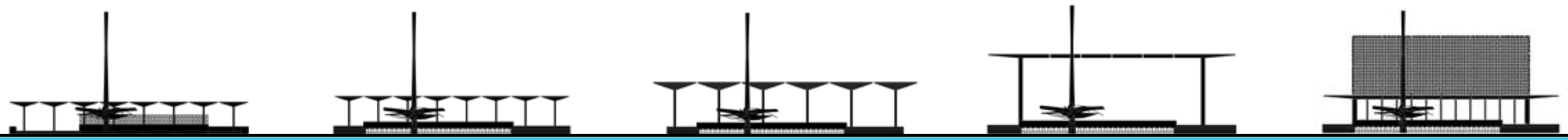

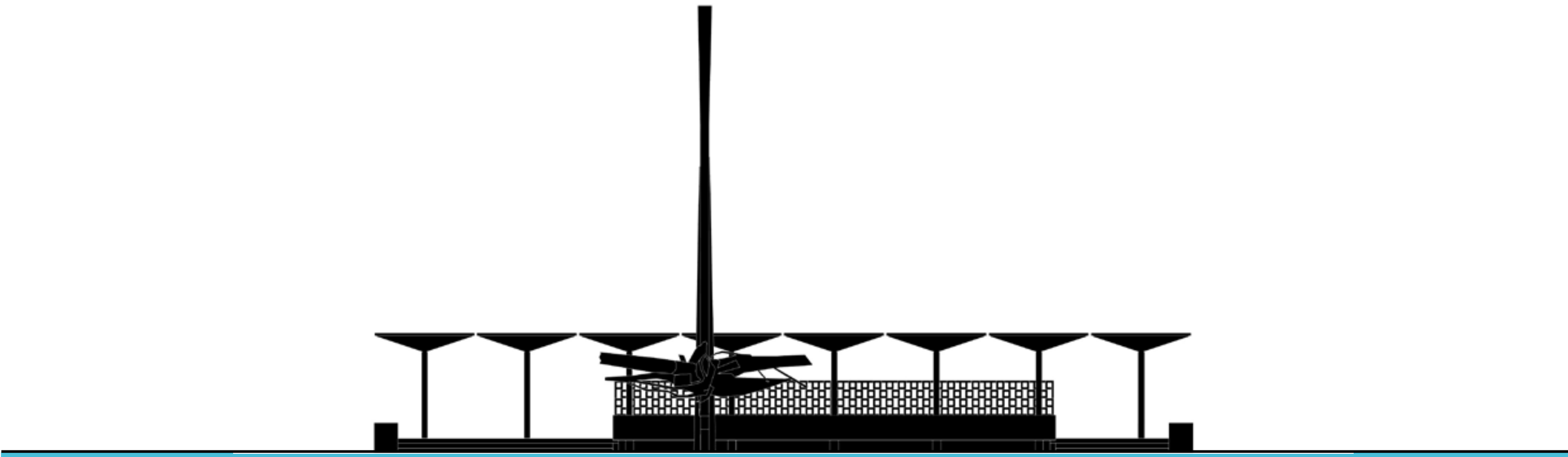

1. RESTAURATIE

FIETSENSTALLING OP MAAIVELD

BESTAANDE SITUATIE

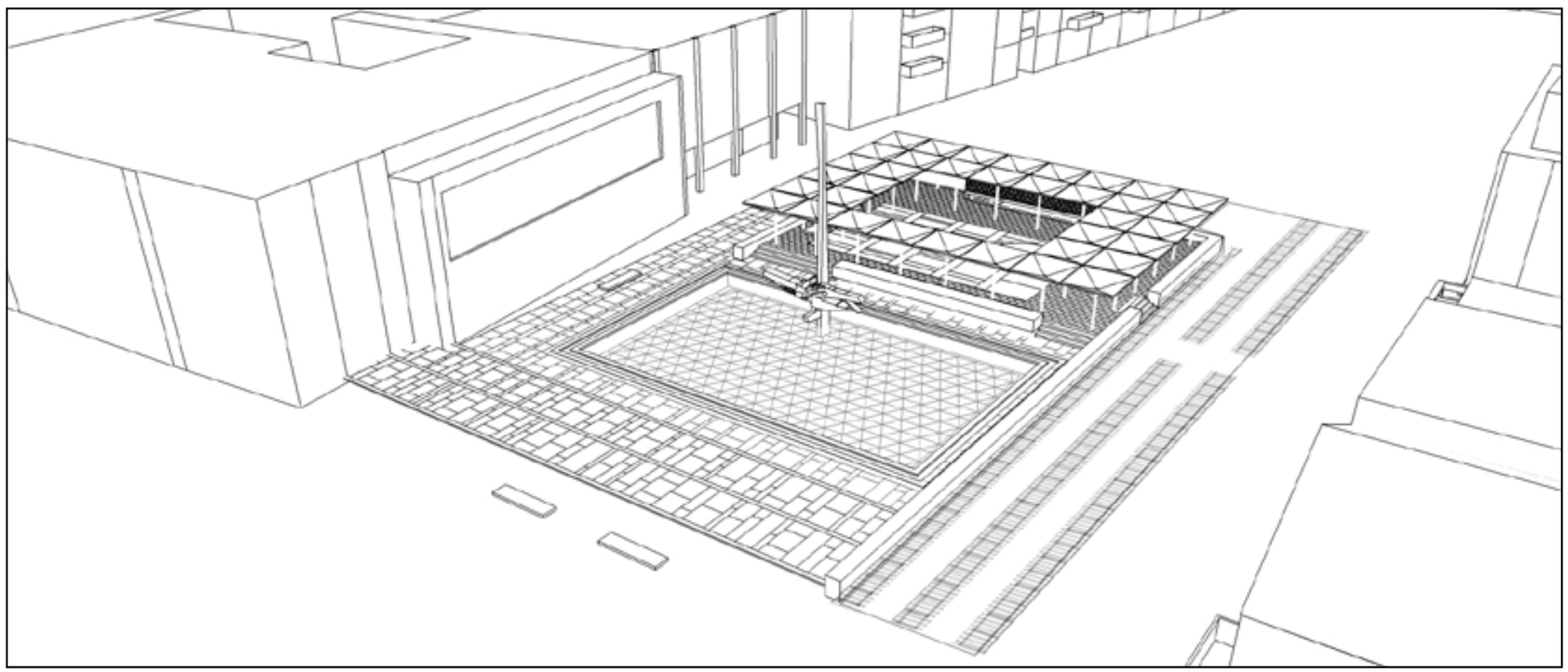

overzicht bestaande situatie met rechts de contour van de fietsenstalling

zicht vanaf de poort naar het Jansplein

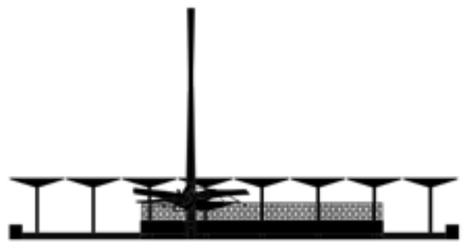

In deze variant wordt de Aku-fontein in zijn geheel gerestaureerd en vindt er geen transformatie plaats. Alle onderdelen van het monument blijven ongewijzigd in stand. Dit is enerzijds een zegen voor de oorspronkelijke staat van het monument maar anderzijds wordt de barrière tussen de Aku-fontein en de binnenstad en tussen het monument en de parkzone op deze wijze niet geslecht. Er is in deze variant geen ruimte om de fietsenstalling op een andere plaats te huisvesten. De fietsenstalling blijft derhalve op de huidige locatie gehandhaafd.

FIETSENSTALLING OP MAAIVELD

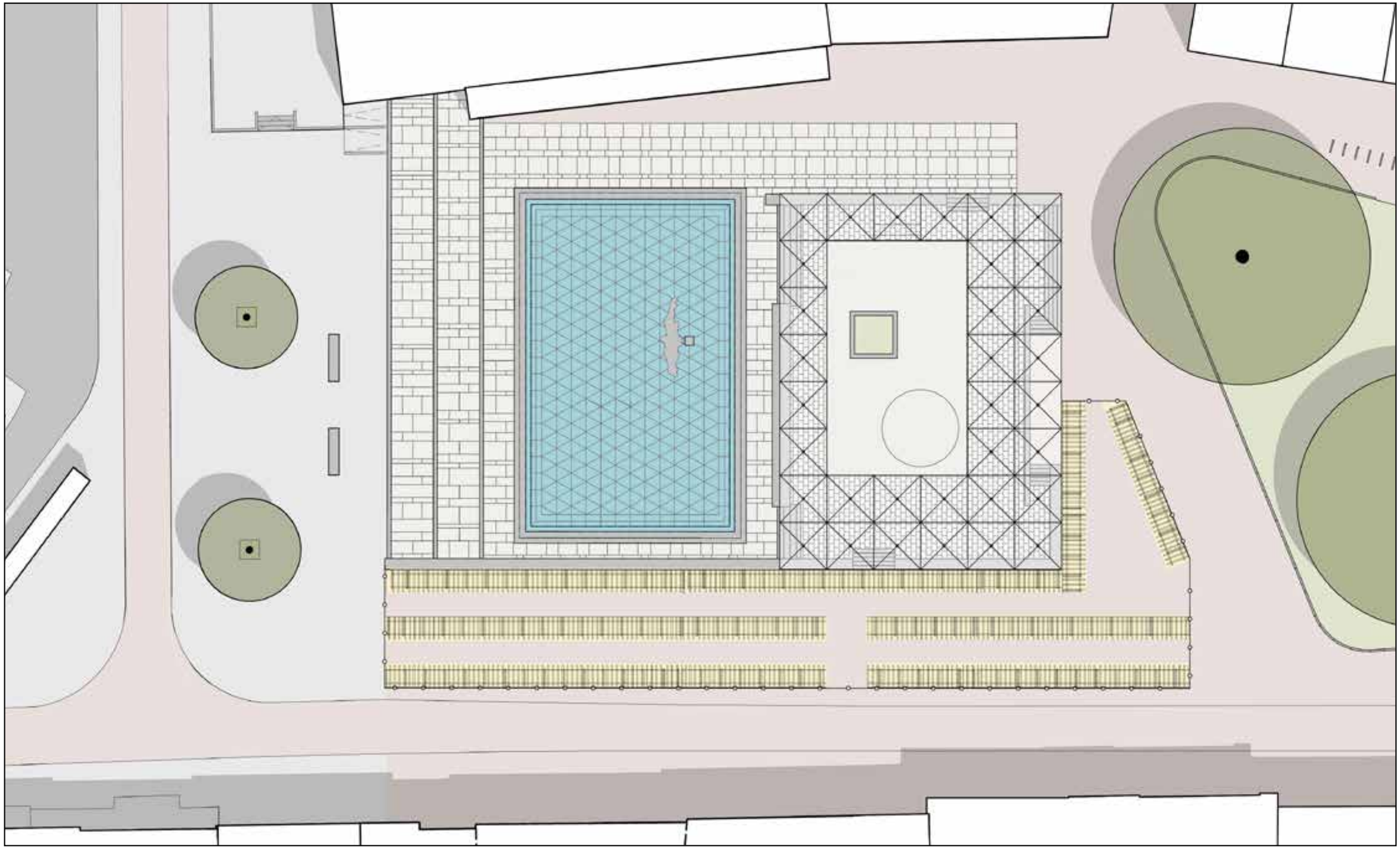

plattegrond met aan de zuidzijde de bestaande fietsenstalling op maaiveld

BESTAANDE SITUATIE

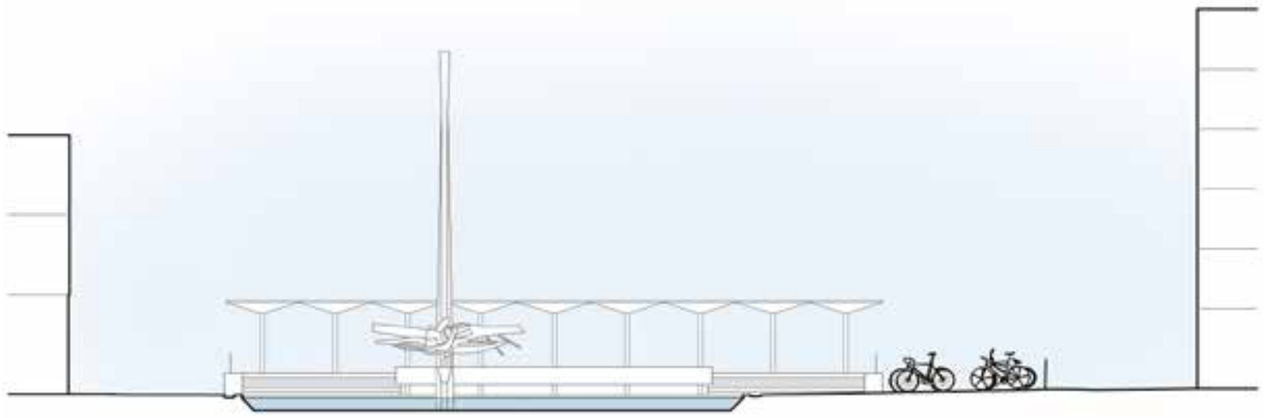

dwarsdoorsnede (van noord naar zuid)

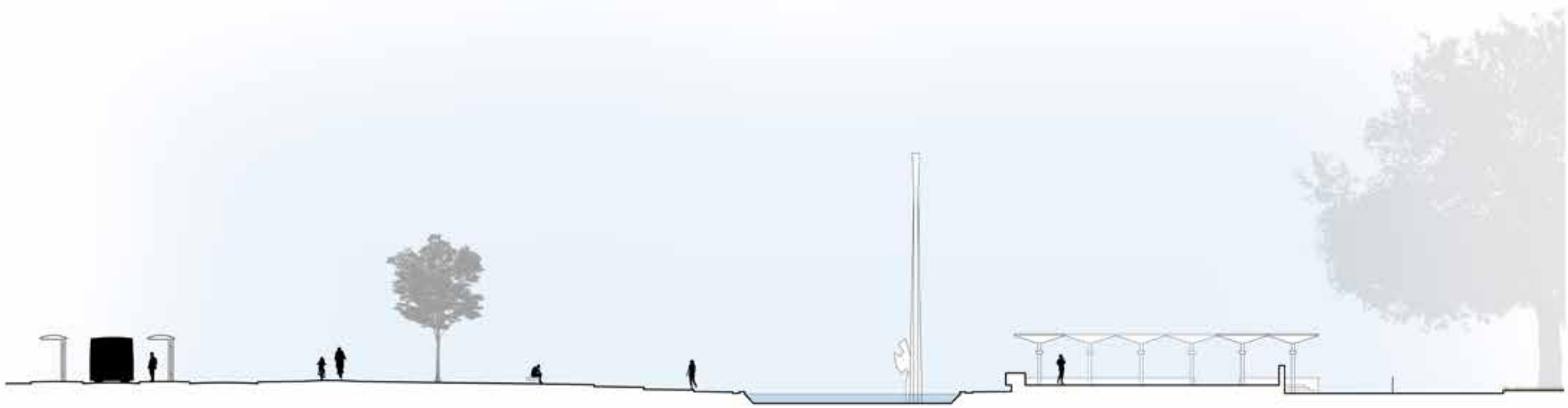

lengtedoorsnede (van west naar oost)

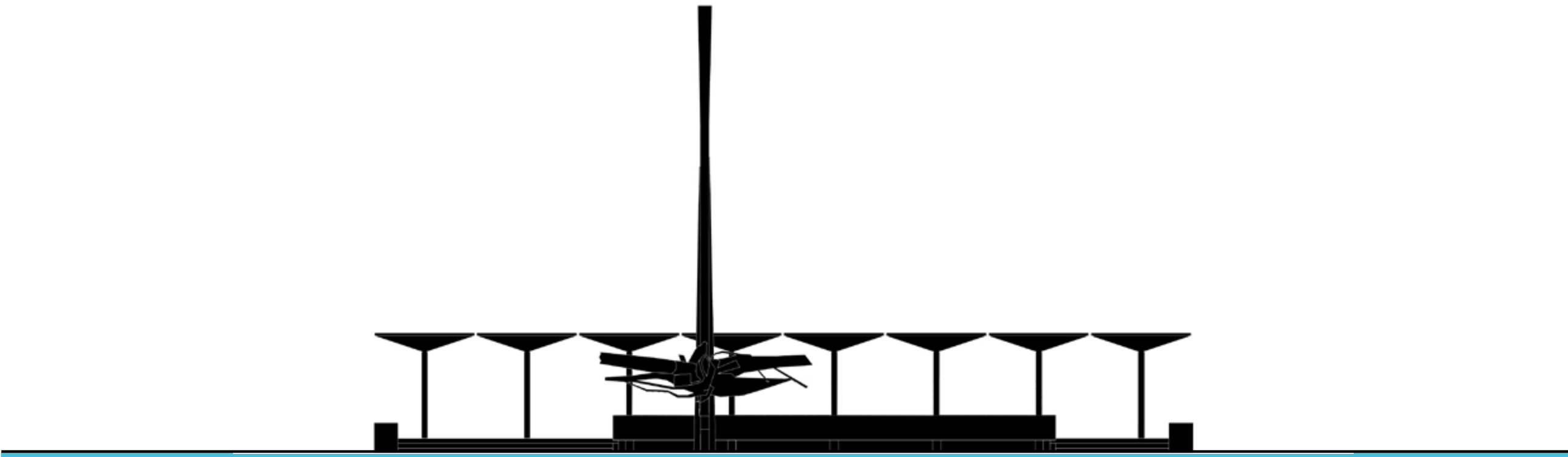

2A. RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE

FIETSENSTALLING WEST / PERGOLA

PERGOLA OPEN NAAR DE OMGEVING

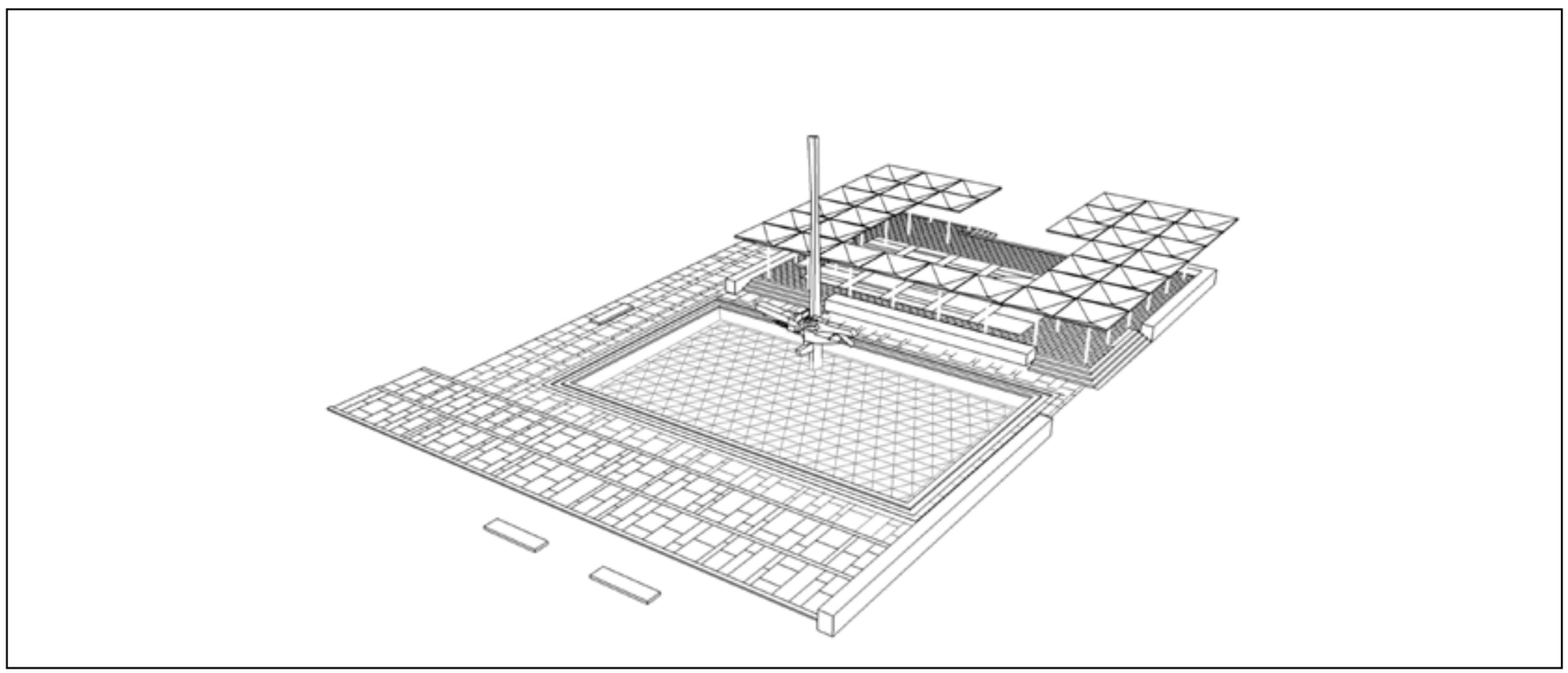

overzicht met rechts de opening naar het Jansplein en het parkdeel

zicht vanaf de poort naar het Jansplein

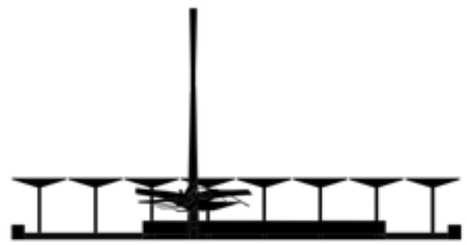

In deze variant vindt er een kleine transformatie van de Aku-fontein plaats. De fietsenstalling wordt driekwart verdiept aangelegd onder het west deel van het voorplein, de traptreden op het voorplein worden daarop aangepast en kunnen dienen voor daglichttoetreding. De keermuur aan de zuidzijde krijgt een grotere opening zodat de toegankelijkheid vanaf het Jansplein wordt vergroot. De pergola krijgt een opening naar het park en de muur van open betonstenen wordt verwijderd zodat de ruimte onder de pergola kan worden gebruikt bij evenementen. De entree van de verdiepte fietsenstalling kan op meerdere wijzen worden aangelegd. In de voorbeelduitwerking is het laatste perron van het busstation meegenomen bij de herinrichting van het voorplein.

VERDIEPTE FIETSENSTALLING WEST

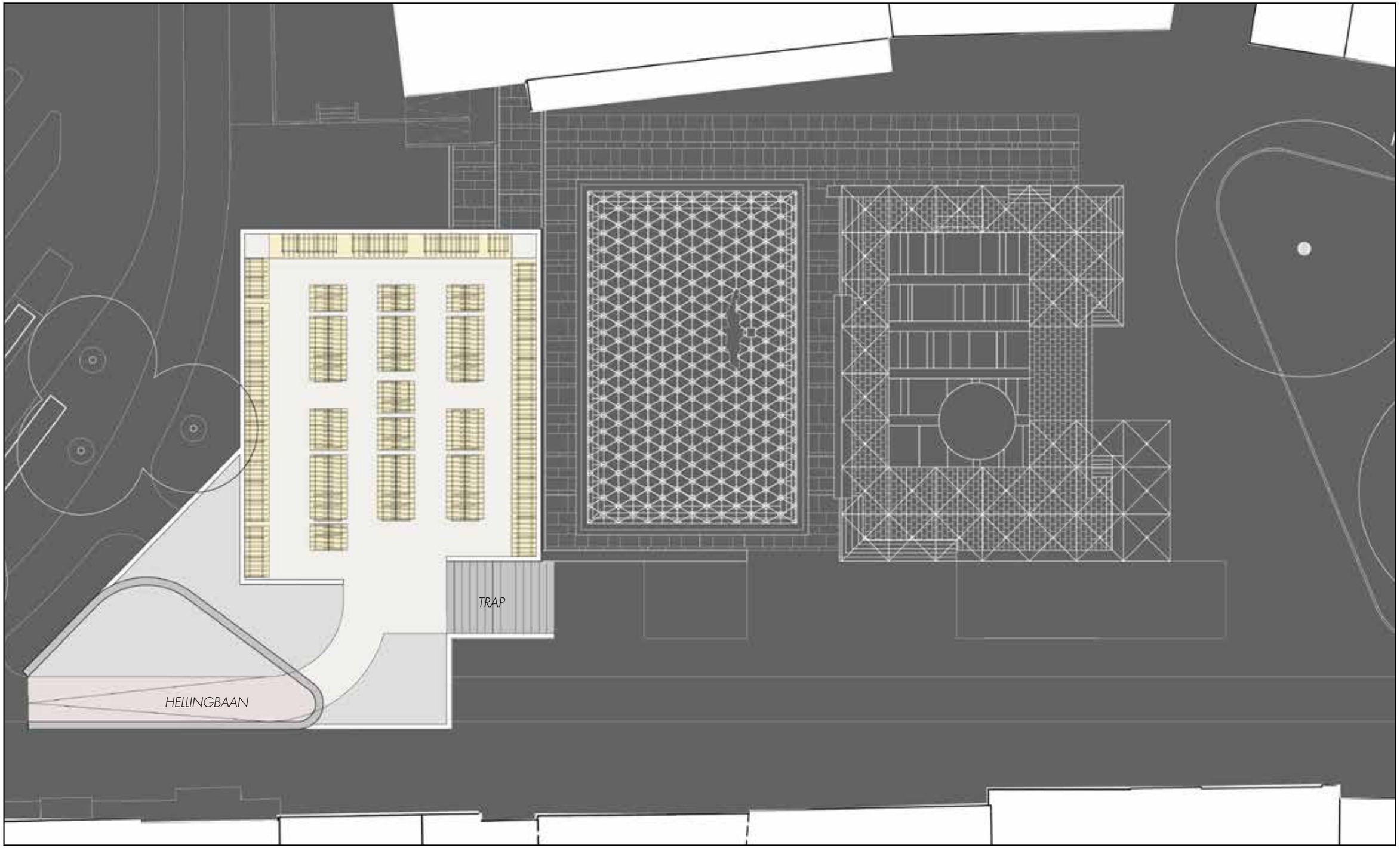

plattegrond niveau -1

PERGOLA OPEN NAAR DE OMGEVING

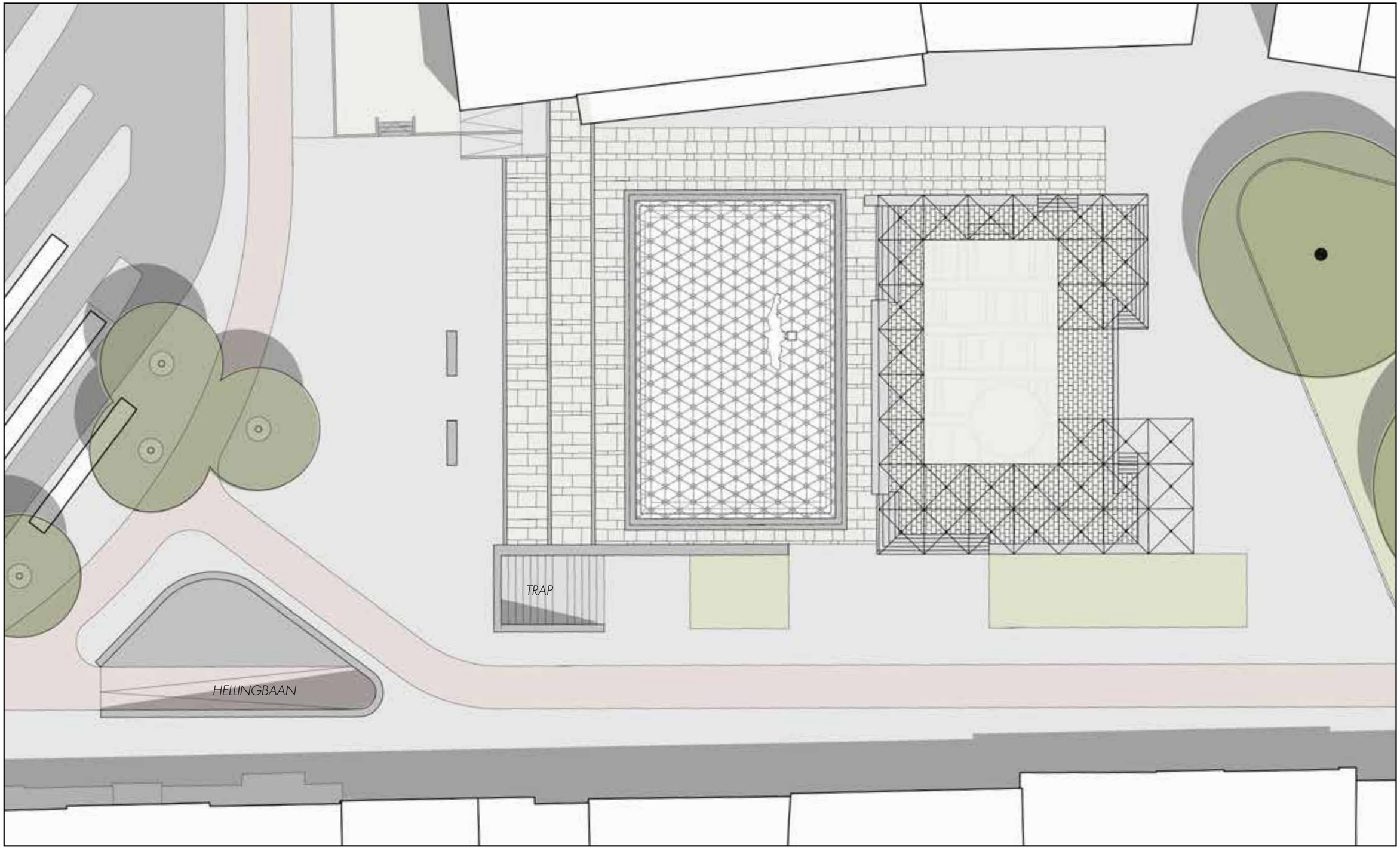

plattegrond maaiveldniveau

PERGOLA OPEN NAAR DE OMGEVING

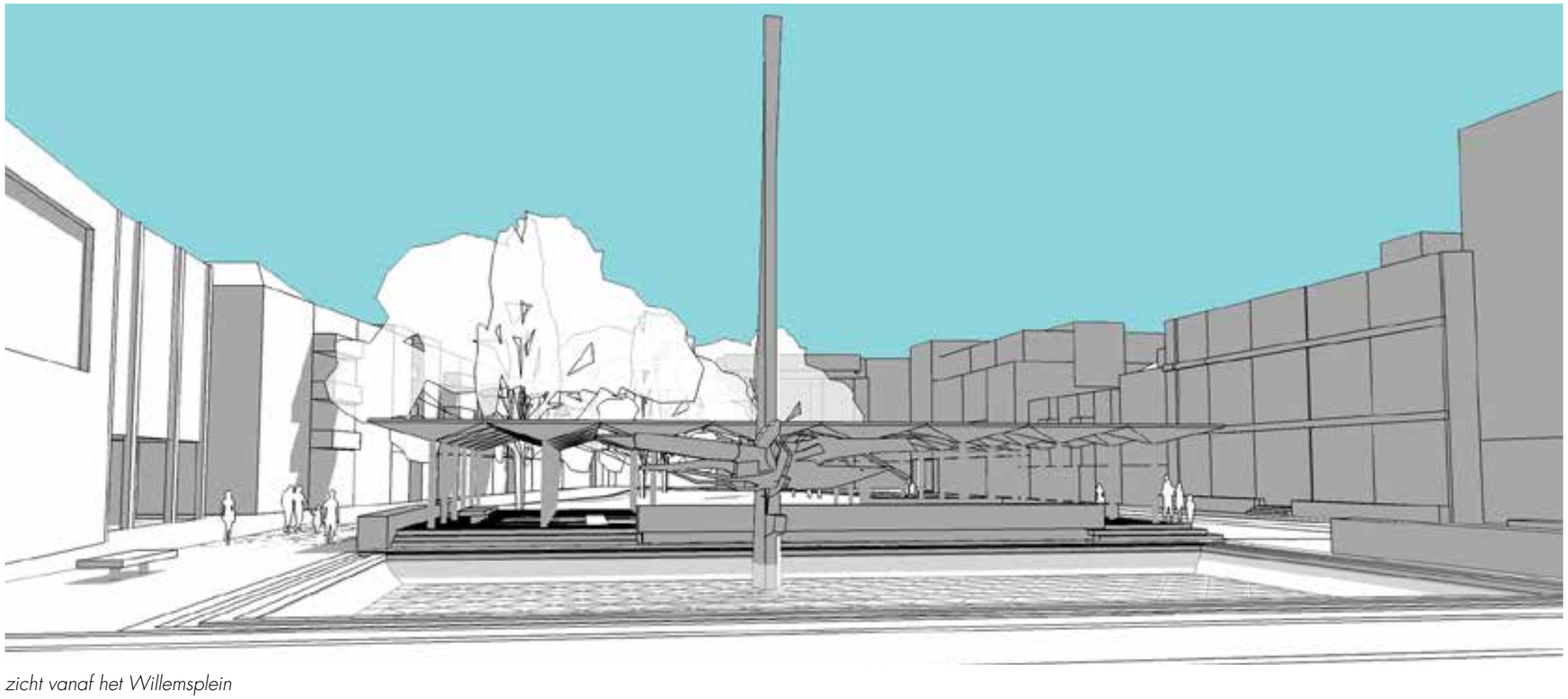

zicht vanaf het Willemsplein

zicht vanaf de parkzijde

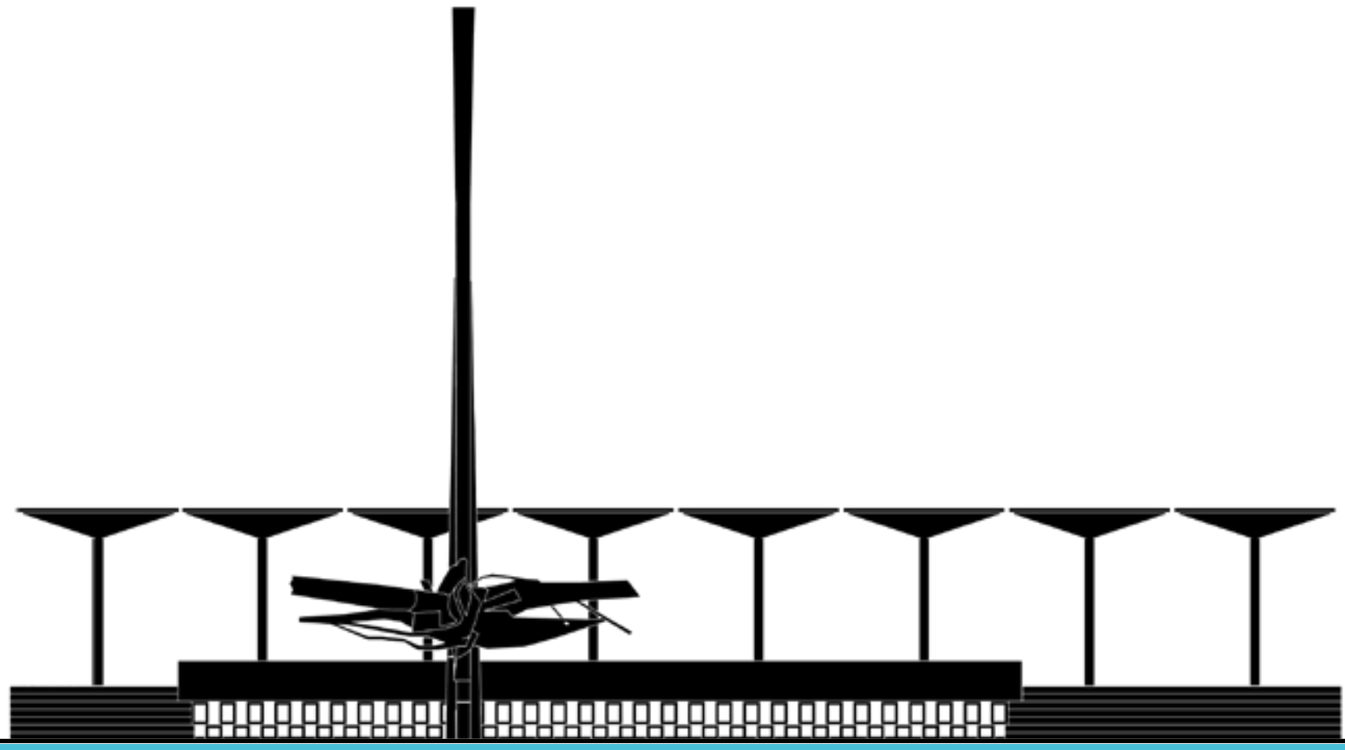

2B. RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE

FIETSENSTALLING OOST / PERGOLA

PERGOLA VERHOOGD

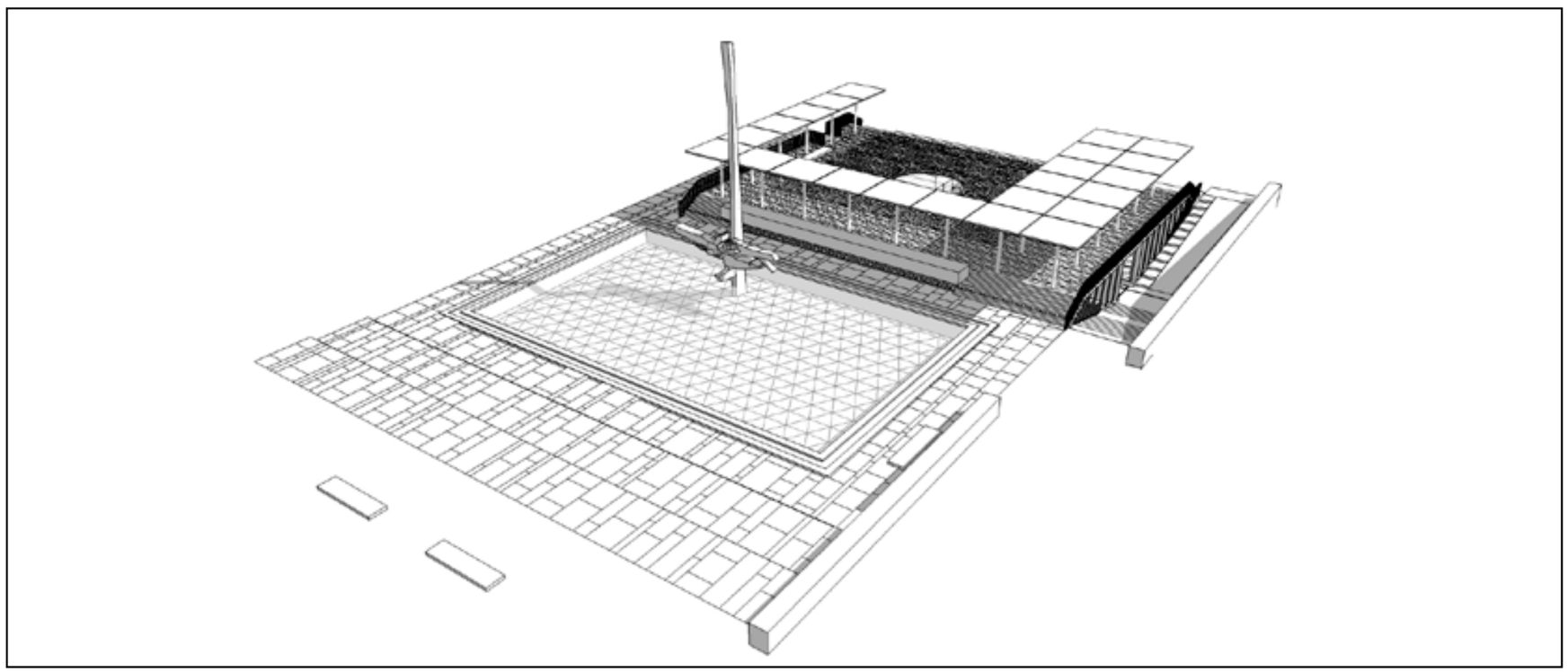

overzicht met rechts de entree naar de half verdiepte fietsenstalling

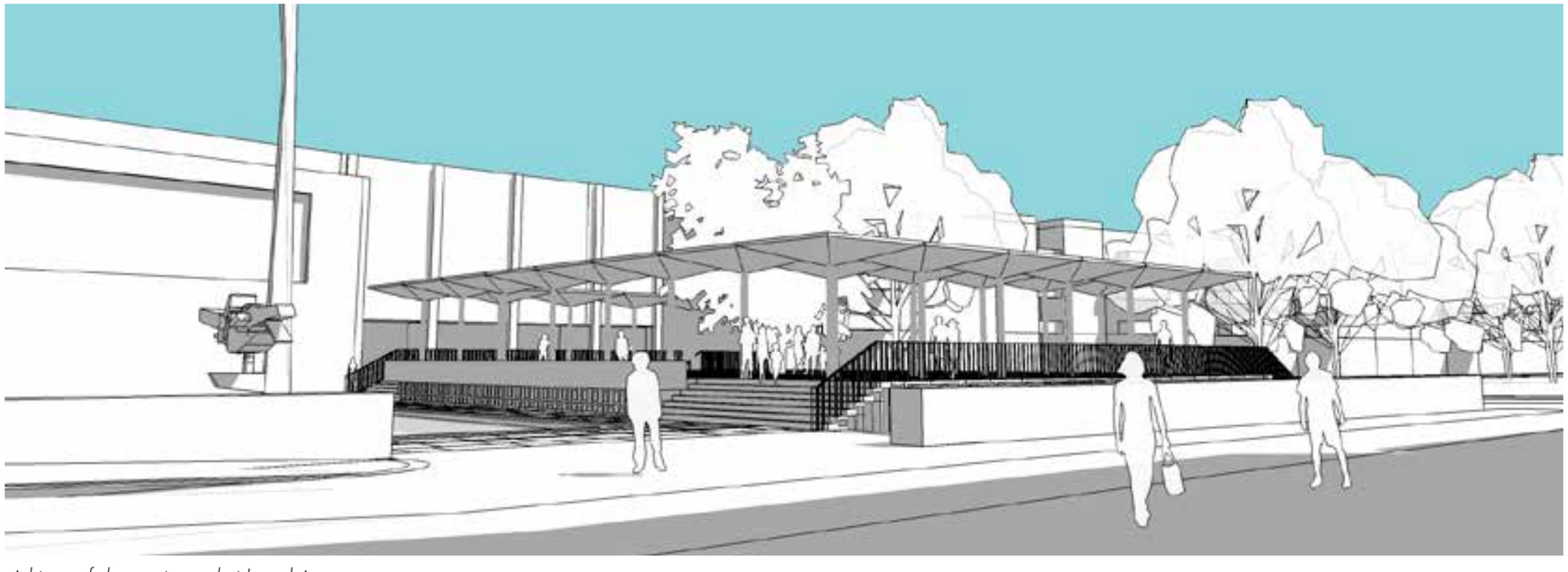

zicht vanaf de poort naar het Jansplein

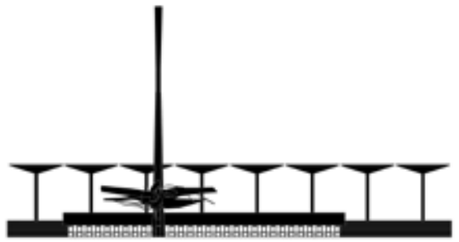

De fietsenstalling wordt half-verdiept aangelegd onder de pergola. De vloer van de pergola wordt daarvoor ca. 60 cm. verhoogd. De hoogte van de vloer is daarbij gelijk aan de hoogte van de huidige keermuren rondom de Aku-fontein. De basaltmuur aan de zuidzijde van het monument wordt geopend en deels verschoven richting het Jansplein. Achter de muur wordt de toegang tot de half verdiepte fietsenstalling vormgegeven. Door de vloer onder de pergola te verhogen ontstaat er een podium voor de stad. De bestaande pergola wordt in deze variant iets verhoogd teruggeplaatst op het podium. De pergola heeft een opening naar het parkdeel zodat de ruimte onder de pergola dienst kan doen bij evenementen.

DE BASALT MUUR ALS SCHEIDING

oorspronkelijke situatie met de verkeersweg aan de zuidzijde van de Aku-fontein en de basaltmuur als afscheiding

HALF VERDIEPTE FIETSENSTALLING OOST

plankaart niveau - 0.5

ENTREE HALF VERDIEPTE FIETSENSTALLING OOST

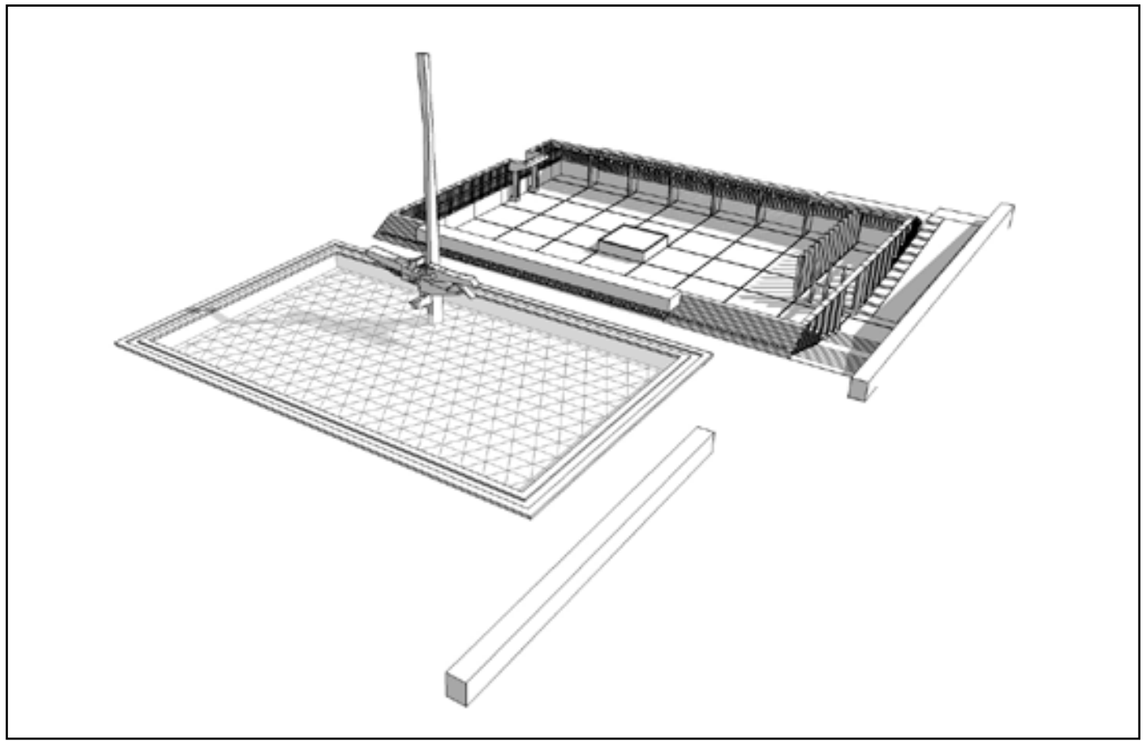

overzicht fietsenstalling

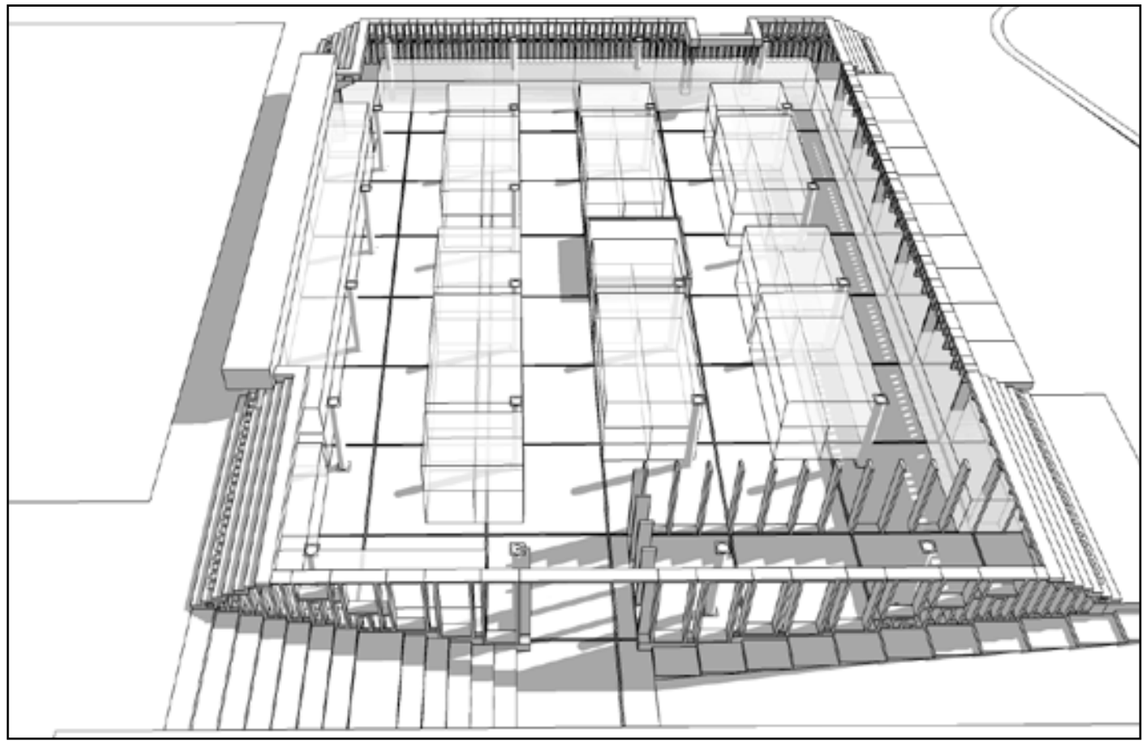

entree fietsenstalling

PLATTEGROND PERGOLA VERHOOGD

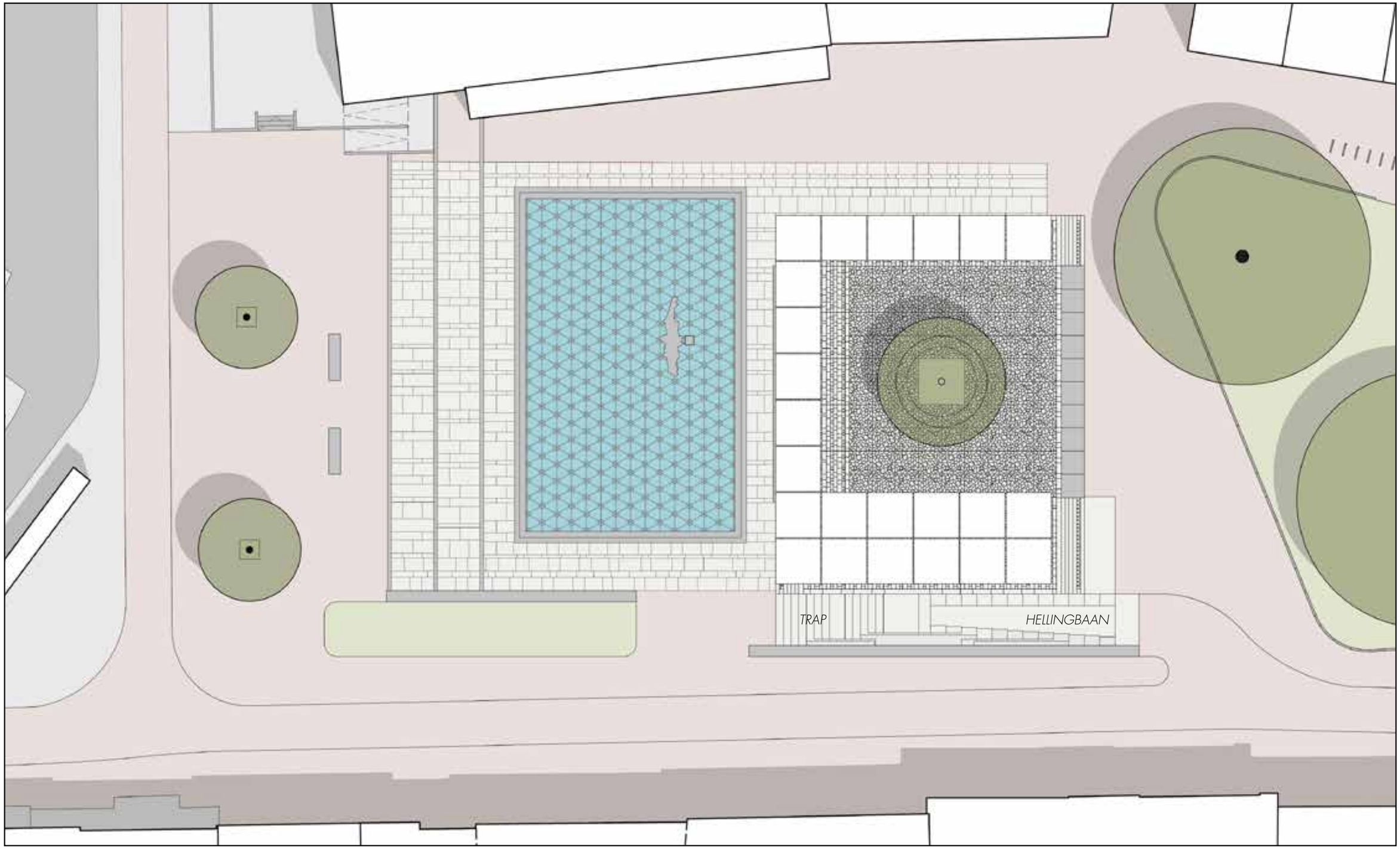

plattegrond maaiveldniveau

PODIUM NAAR DE PARKZIJDE

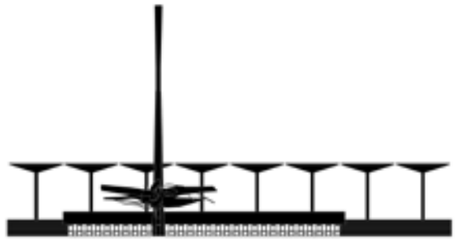

zicht vanaf het Willemsplein

zicht vanaf de parkzijde

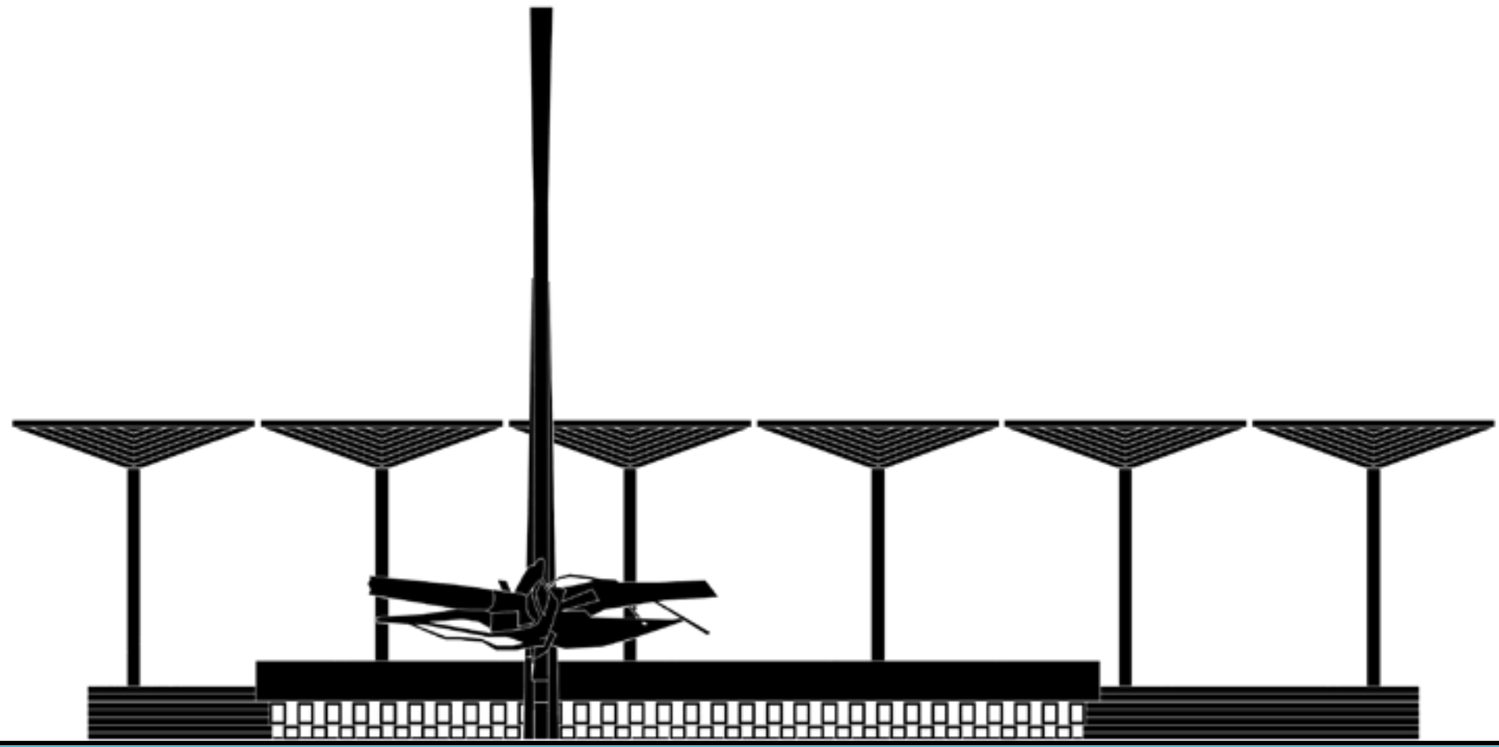

3A. RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE

FIETSENSTALLING OOST / PERGOLA VERGROOT

PERGOLA VERGROOT

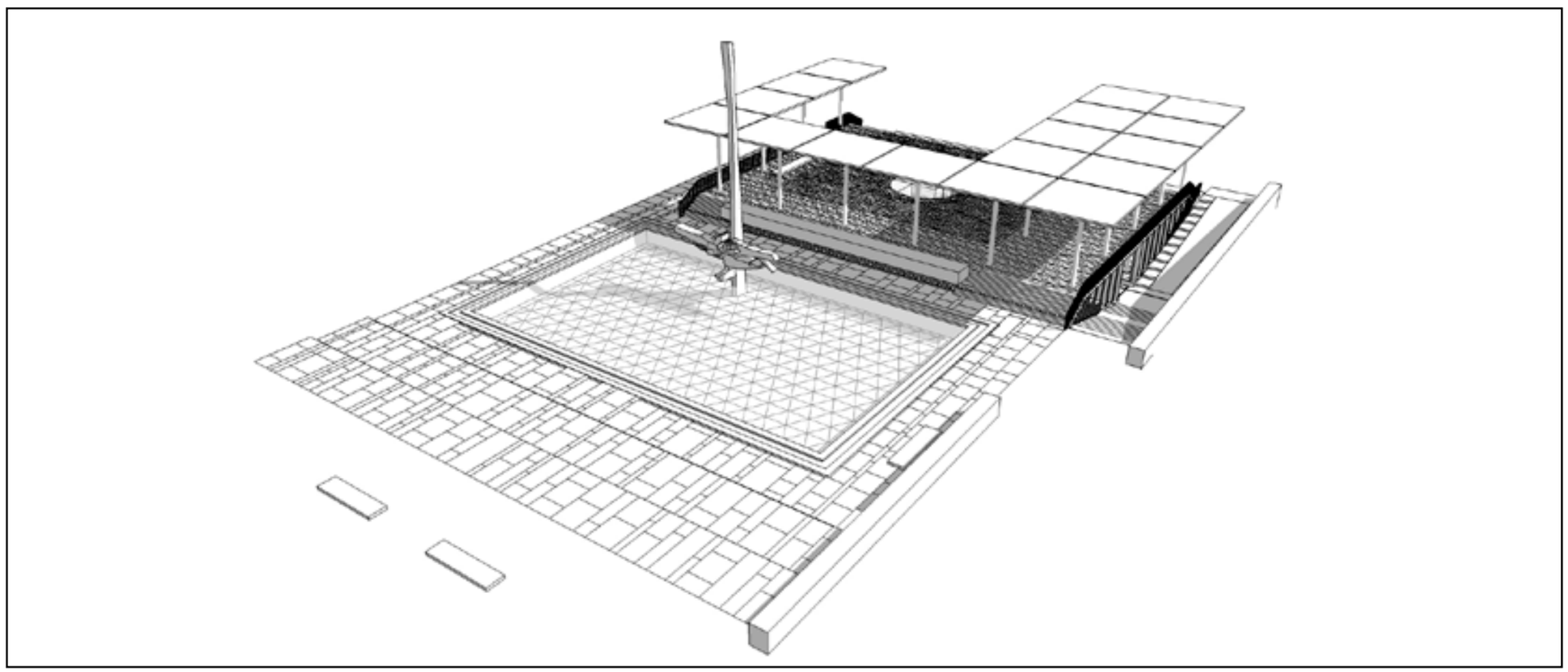

overzicht met de grotere pergola die zich opent naar de parkzijde

De basisopzet van deze variant is gelijk aan 2b waarbij de fietsenstalling zich half verdiept onder de pergola bevindt. De parasols van de pergola worden anderhalf keer zo groot gemaakt en geplaatst op het podium. Er ontstaan zo minder kolommen en de maat en schaal van de pergola is iets groter en daarmee beter opgewassen tegen de maat van het parkdeel. Bij evenementen is de maat van de pergola groot genoeg om dienst te kunnen doen voor coulissewerking, verlichting en techniek.

zicht vanaf de poort naar het Jansplein

PERGOLA VERGROOT

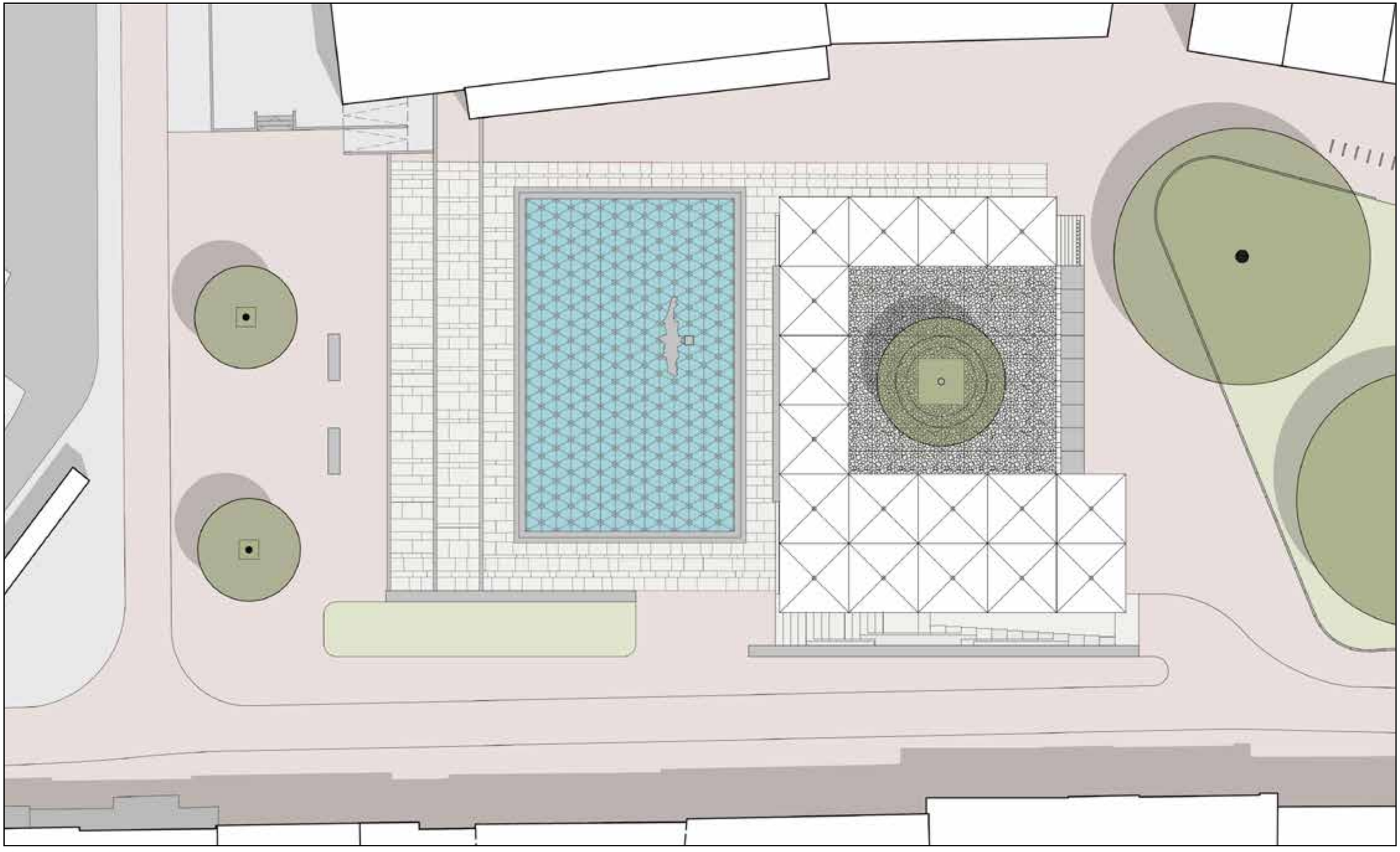

plattegrond maaiveldniveau

SCHAALSPRONG RINCHTING DE PARKZIJDE

zicht vanaf het Willemsplein

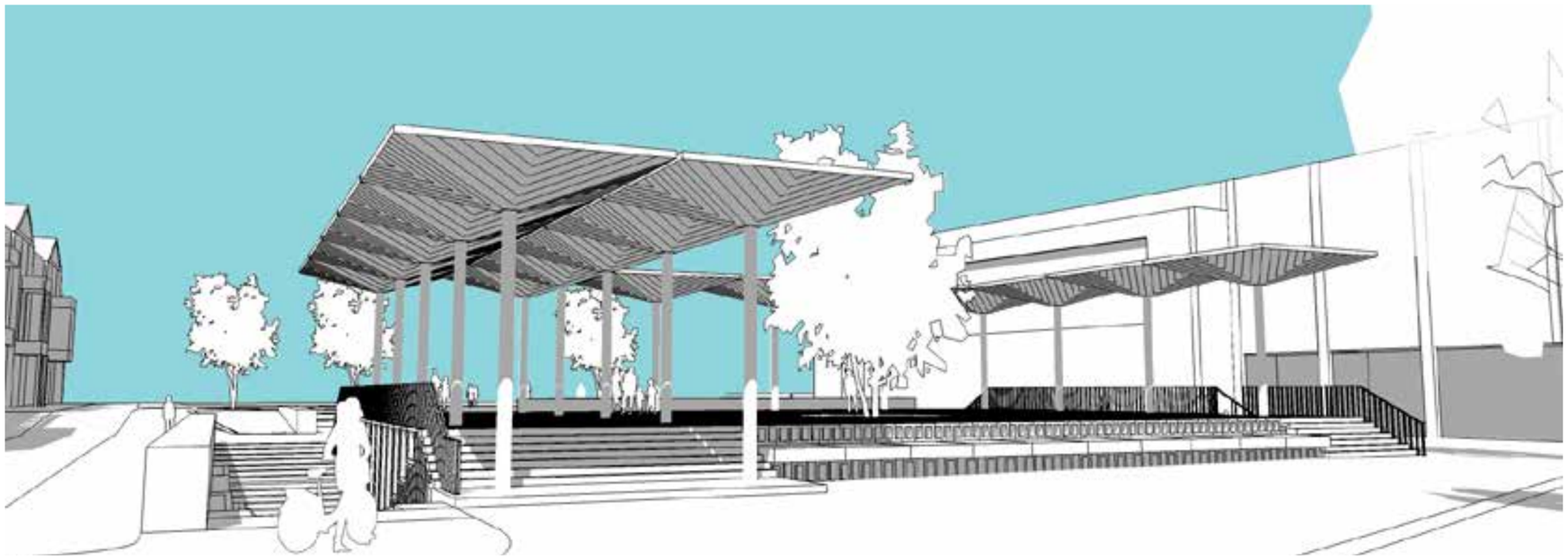

zicht vanaf de parkzijde

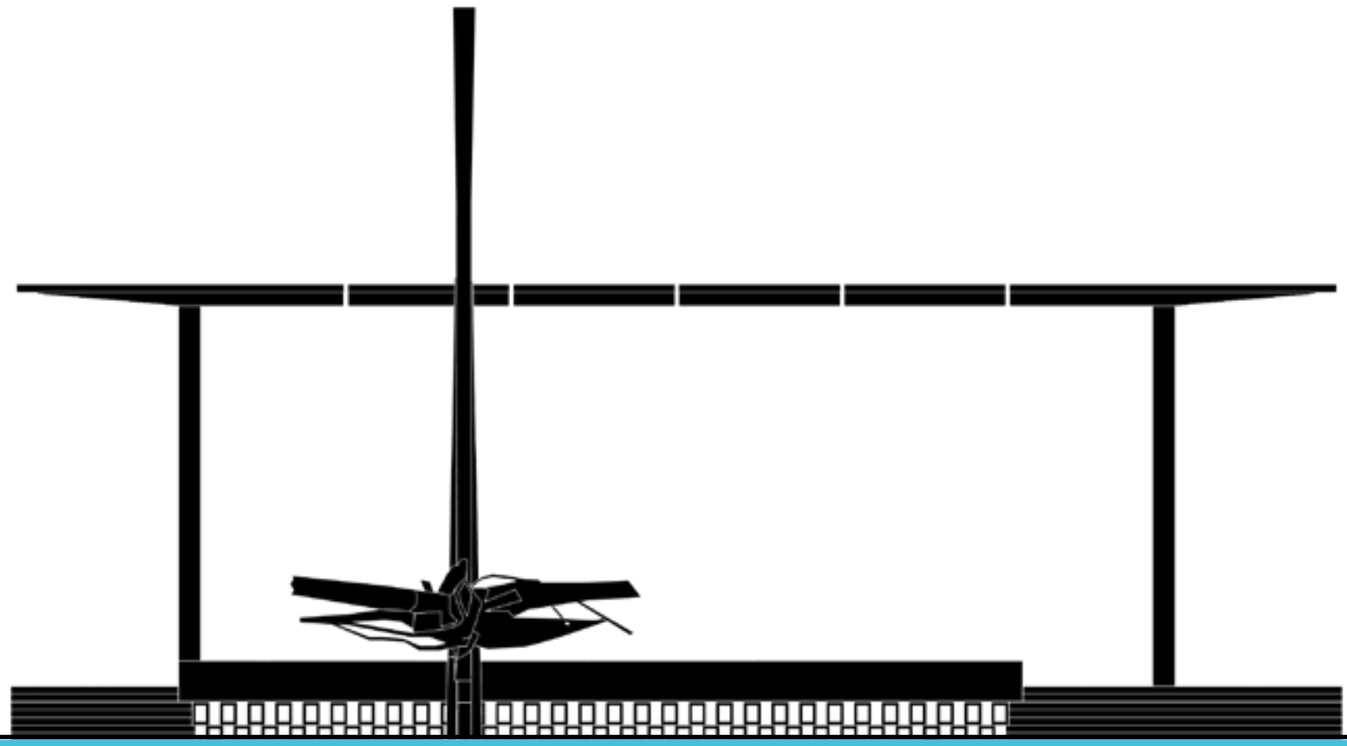

3B. RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE

FIETSENSTALLING OOST / DAK

DAK

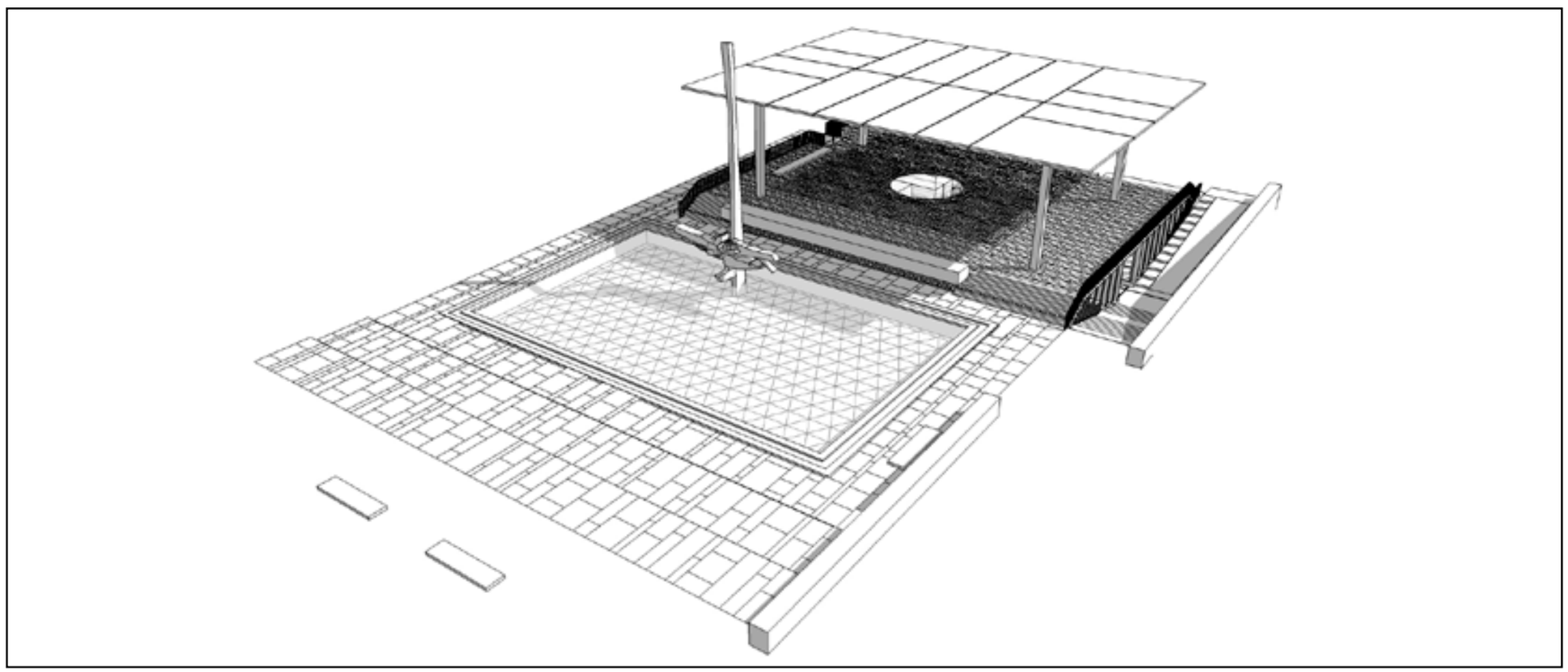

overzicht met de grotere pergola die zich opent naar de parkzijde

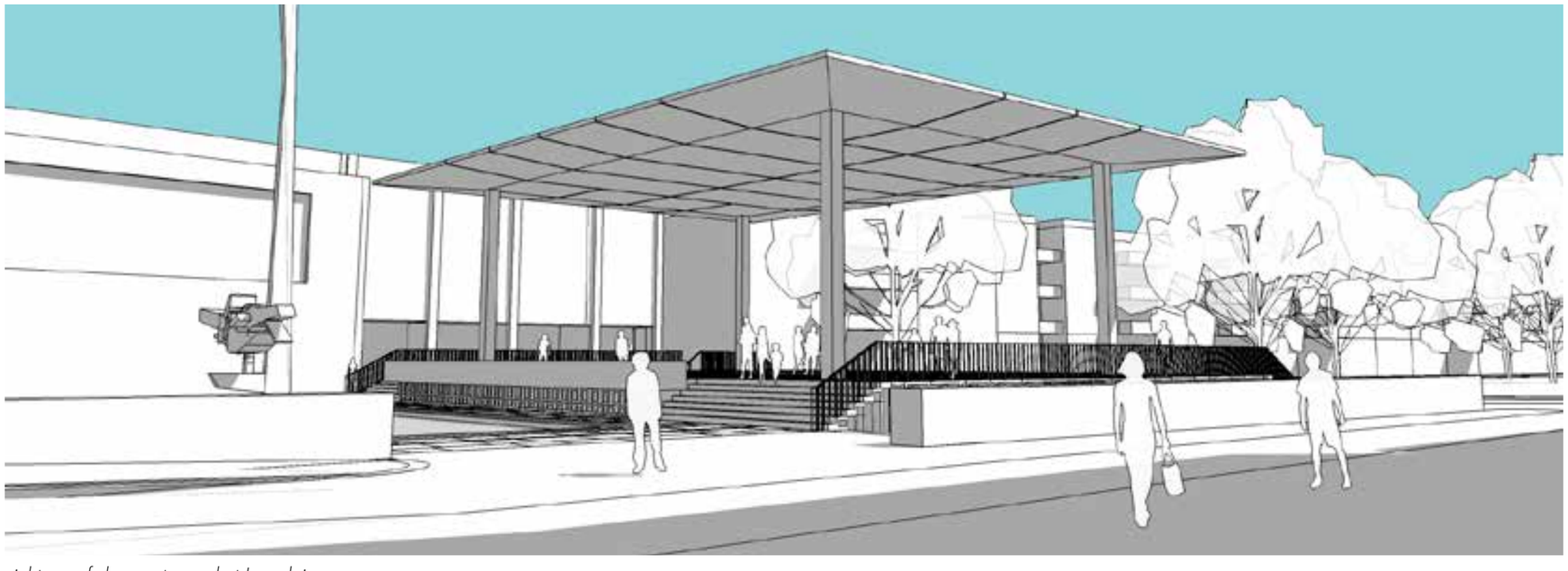

zicht vanaf de poort naar het Jansplein

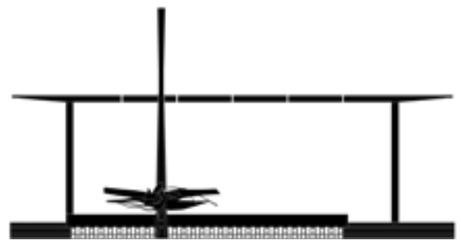

In plaats van een uitvergroting van de pergola kan er ook voor worden gekozen om een nieuw dak te maken boven de fietsenstalling. Het aantal kolommen wordt daarmee verminderd hetgeen de multifunctionaliteit in het gebruik van de plek ten goede komt. Hiermee wordt de huidige pergola vervangen door een nieuw iconisch dak.

DAK

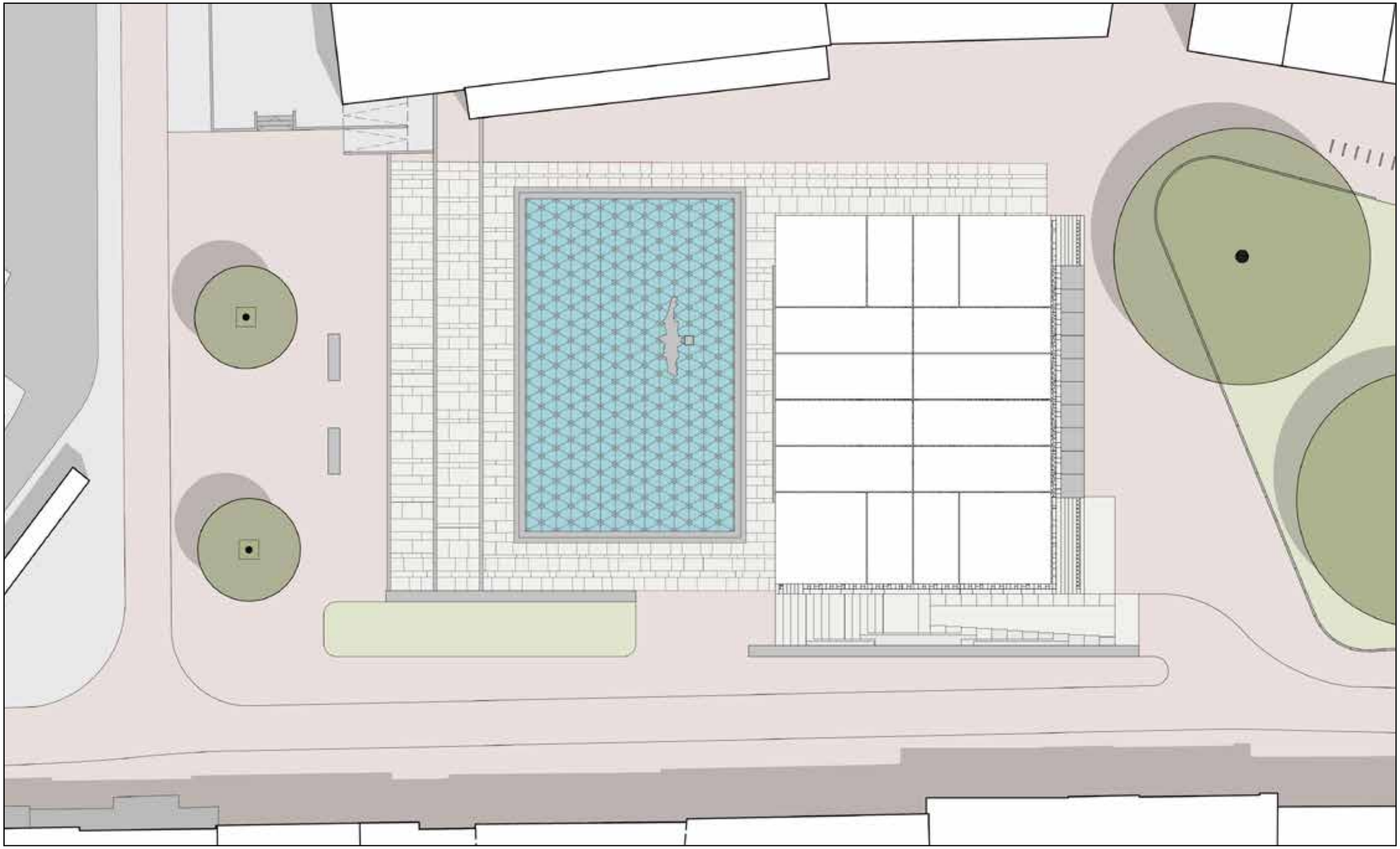

plattegrond maaiveldniveau

DAK

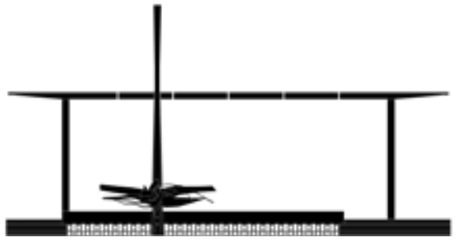

zicht vanaf het Willemsplein

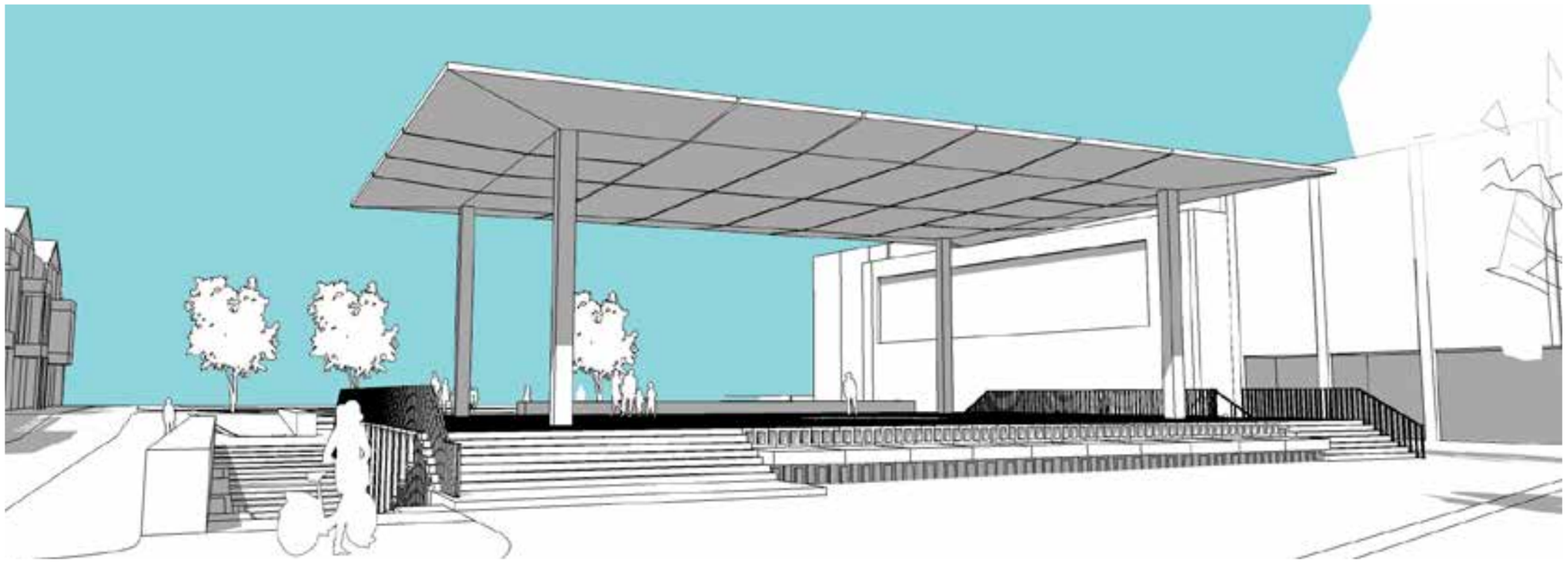

zicht vanaf de parkzijde

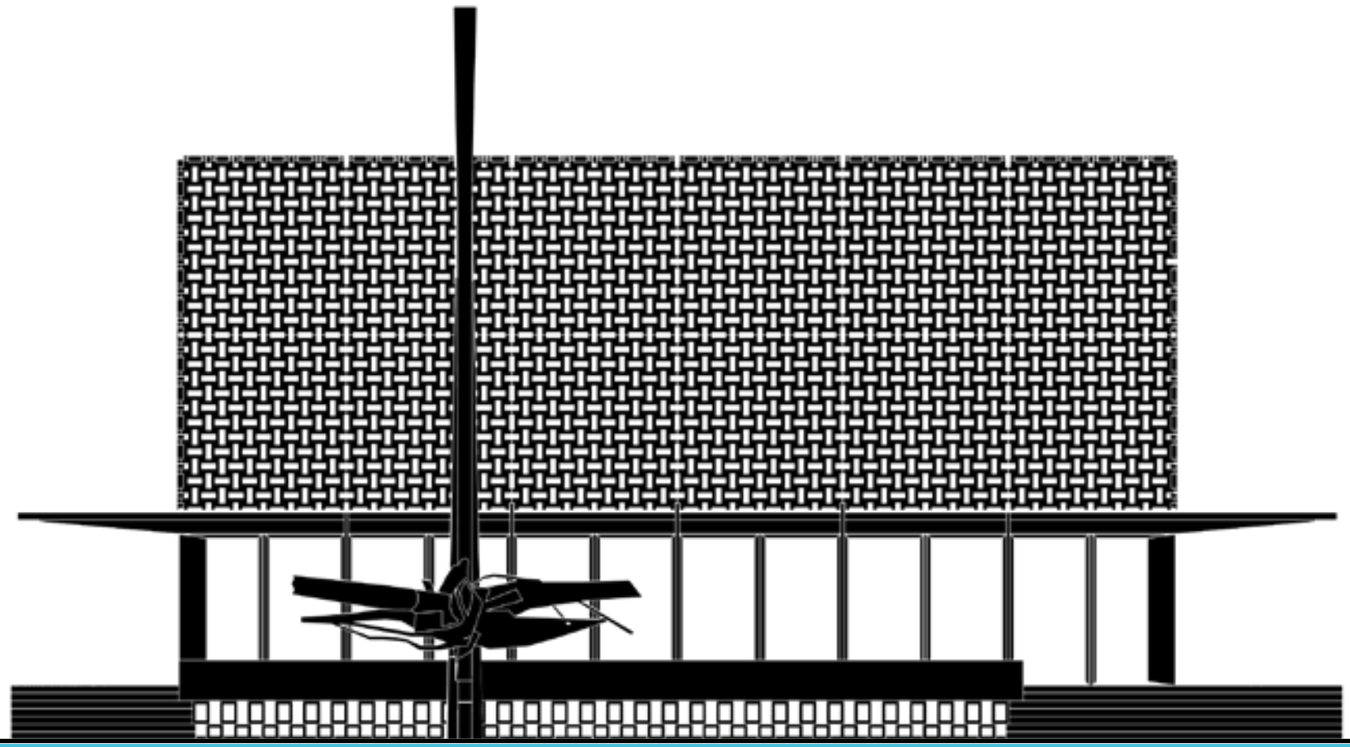

4. RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE

FIETSENSTALLING OOST / PAVILJOEN

PAVILJOEN

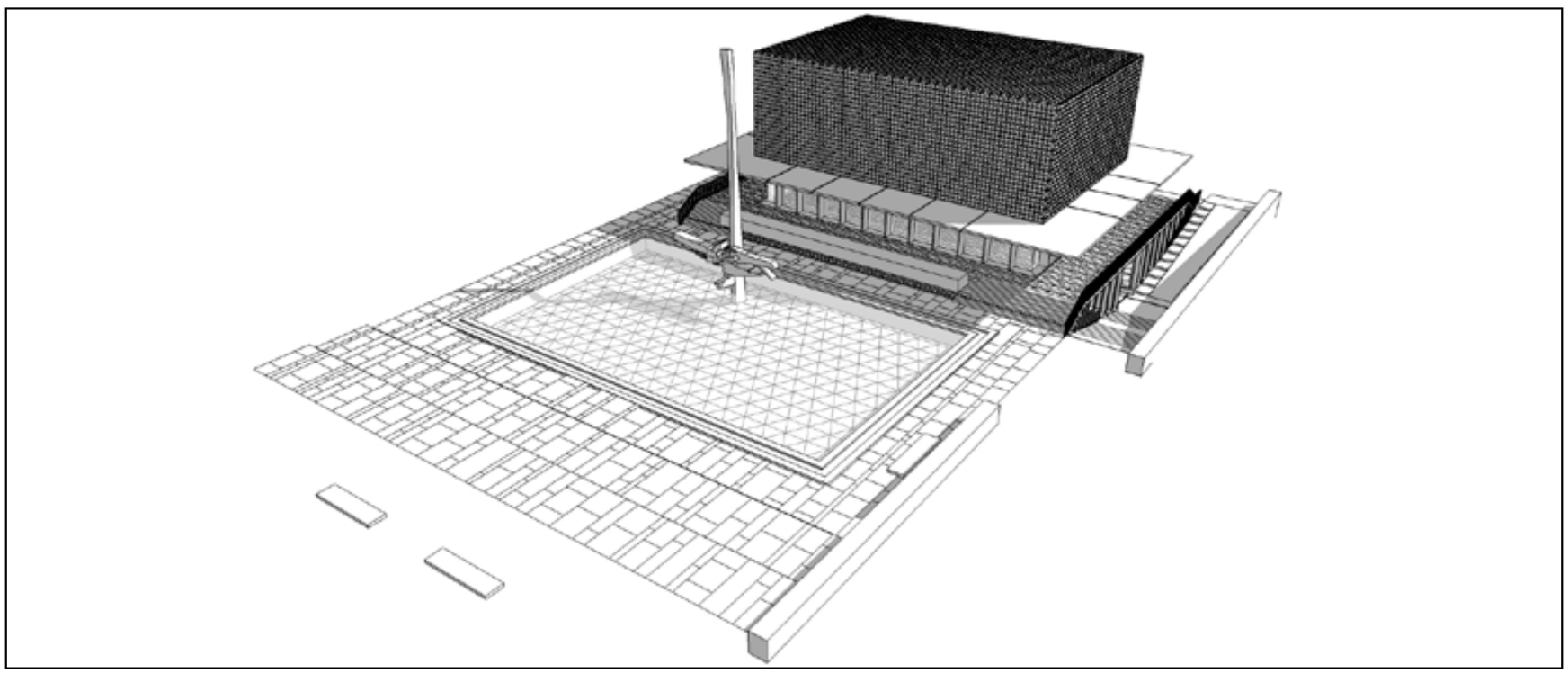

overzicht met het paviljoen boven de half verdiepte fietsenstalling

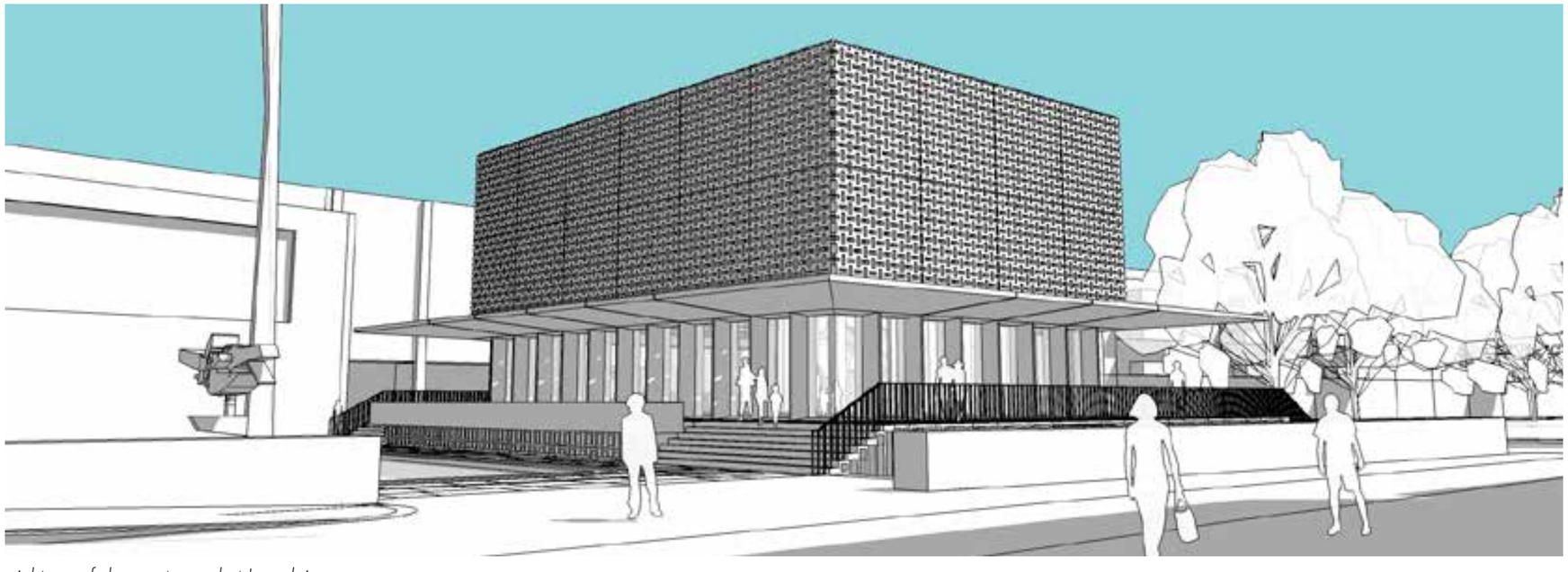

zicht vanaf de poort naar het Jansplein

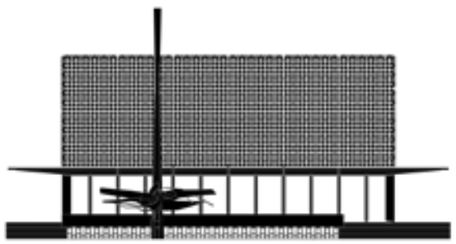

In de laatste variant wordt er een paviljoen geplaatst op de plaats van de huidige pergola. Het paviljoen wordt gebouwd boven de half verdiepte fietsenstalling en kan meerdere functies herbergen. Te denken valt aan een kleinschalige expositieruimte, kleinschalige congressen en evenementen. Door de gevel aan de parkzijde te openen kan de ruimte ook bij evenementen in het park worden gebruikt.

PAVILJOEN

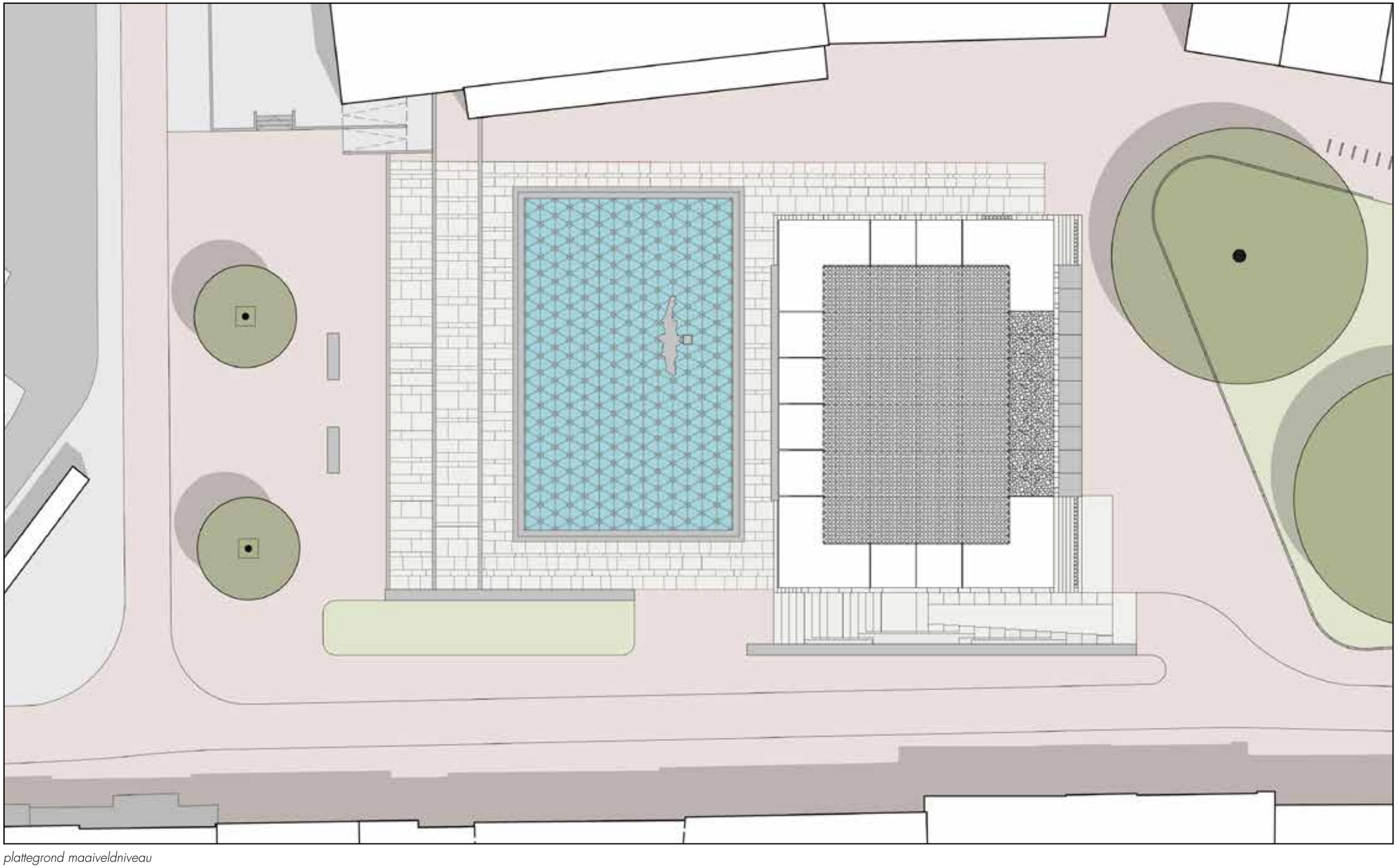

plattegrond maaiveldniveau

PAVILJOEN

zicht vanaf het Willemsplein

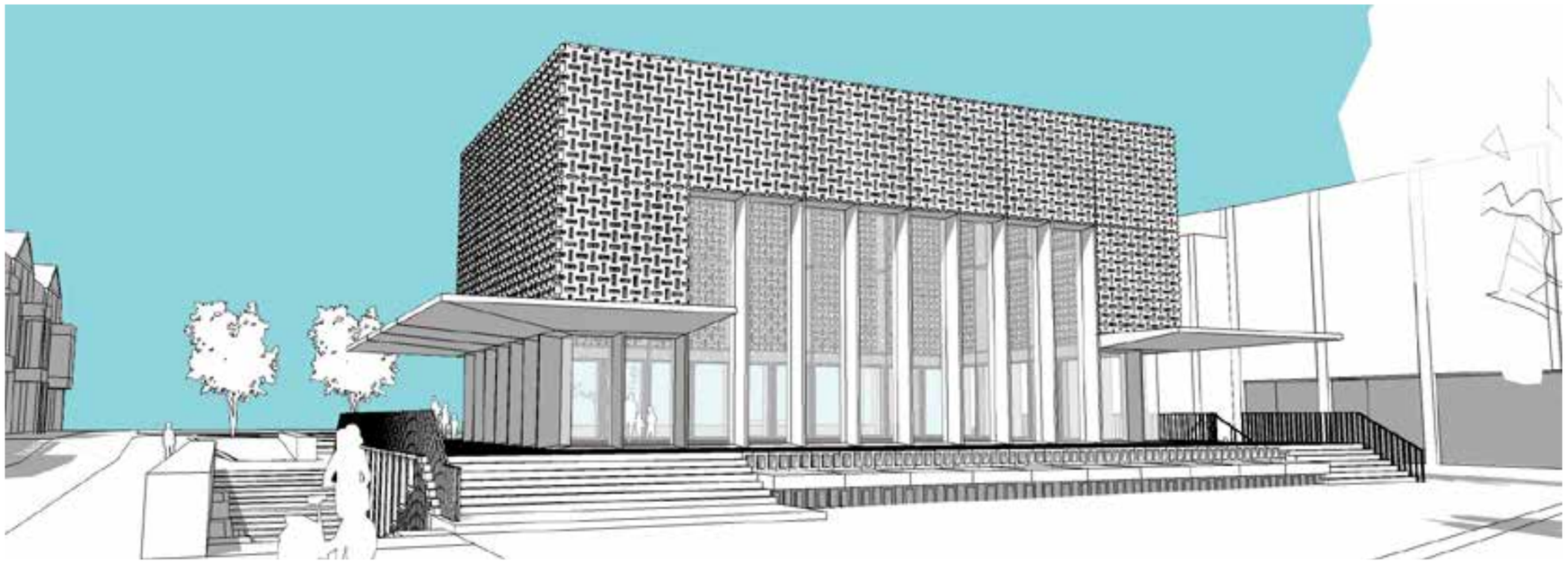

zicht vanaf de parkzijde

GEBRUIK EN EVENEMENTEN

VERHOOGDE VIJVERVLOER

Om de vijver jaarrond beter te kunnen gebruiken is het een optie om de vijvervloer verhoogd in de vijver aan te brengen. De verhoogde vloer wordt gecombineerd met een waterfilm hetgeen een fraaie spelaanleiding geeft in de zomermaanden. In de wintermaanden kan de vloer dan worden voorzien van een ijsbaan (zie volgende alinea). De waterfilm kan bij evenementen worden uitgezet zodat de vloer dan voor andere doeleinden geschikt is. Er is echter een kanttekening bij deze optie: het kunstwerk staat vrij laag op de pyloon. Als de vloer verhoogd wordt dient ook het kunstwerk hoger op de pyloon te worden gemonteerd. Dit is technisch niet mogelijk of de gehele pyloon moet herplaatst worden (hoger op het fundament) hetgeen hoge kosten met zich mee brengt. Als alternatief voor de permanent verhoogde vloer kan er bij evenementen een tijdelijk verhoogde vloer in een deel van de vijver worden aangebracht. De fundatie van de bestaande verdiepte vijvervloer dient hier dan op te worden voorbereid.

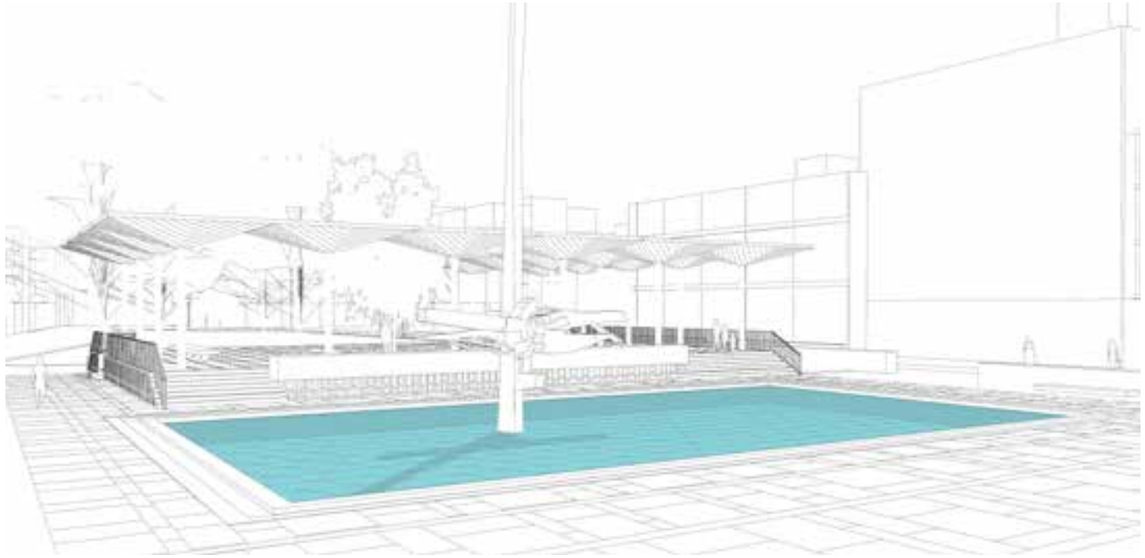

bestaande situatie vijver met verdiepte ligging van de vloer

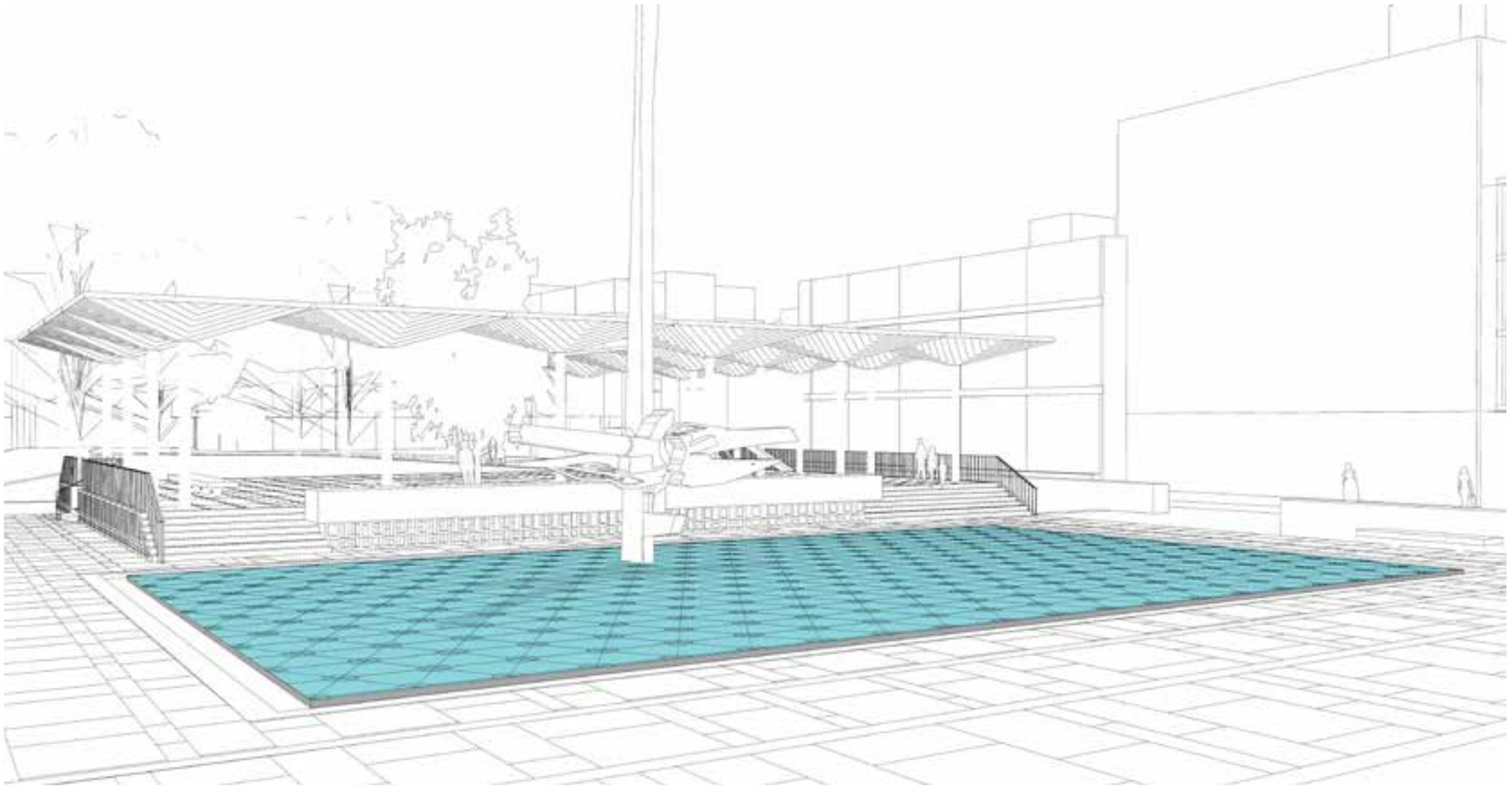

optie voor een verhoogde vloer met een waterflim

referentie waterfilm - Bordeaux

IJSBAAN

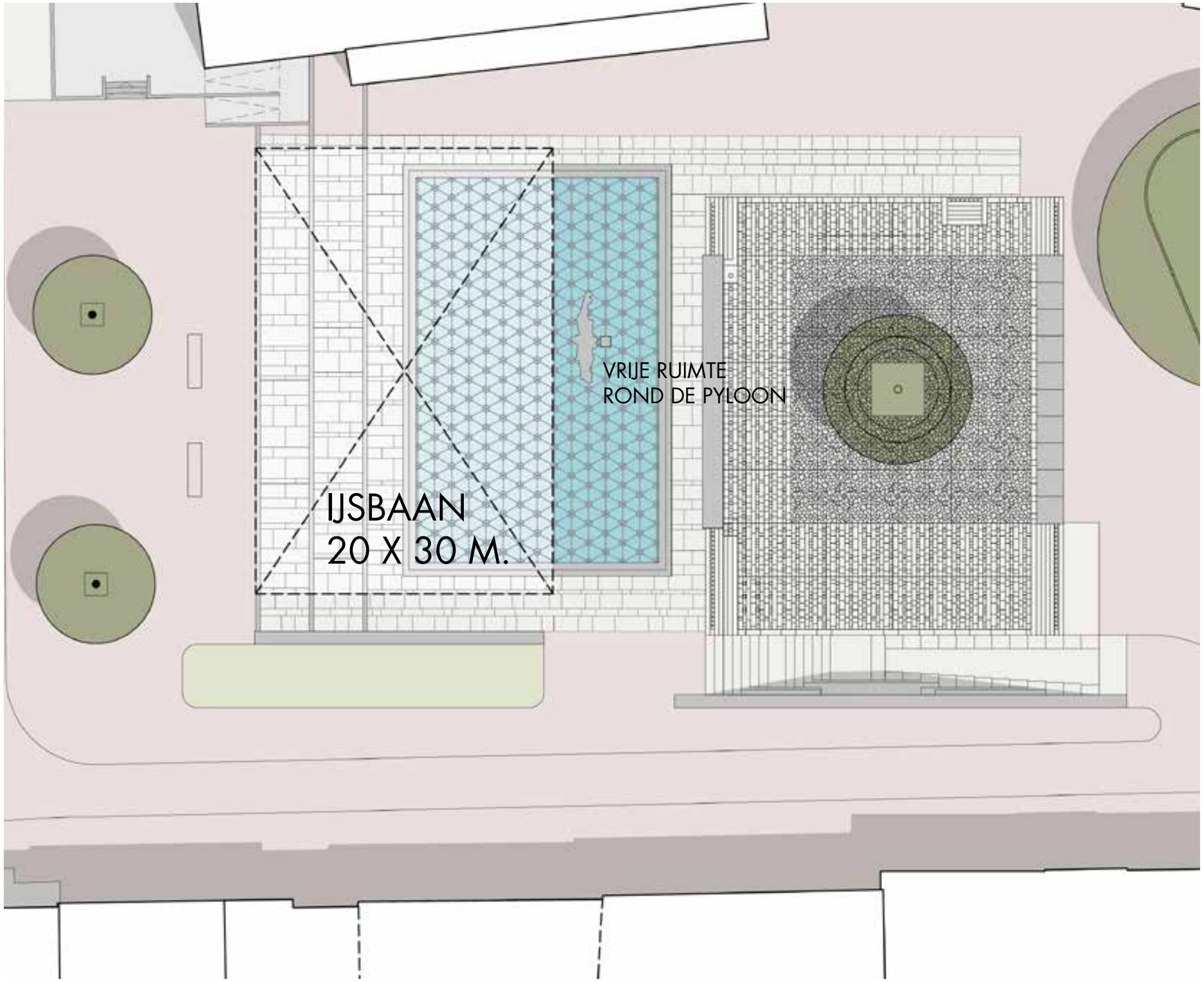

situatie ten opzichte van de ideale maat voor de ijsbaan

Er is onderzocht of de vijver in de wintermaanden kan worden gebruikt als een ijsbaan. Dat is echter niet eenvoudig te realiseren. Technisch is het niet mogelijk om een fonteininstallatie te combineren met een vriesinstallatie voor een ijsbaan. Althans dit is technisch zeer complex en nog nooit eerder gedaan. Daarnaast is de maat van de bestaande vijver te klein om een reguliere schaatsbaan van 20 x 30 m. te plaatsen (zie tekening). En er is uit veiligheidsoverwegingen een obstakelvrije zone nodig rond de pyloon met het kunstwerk. Dit alles maakt dat het alleen mogelijk is om een tijdelijke ijsbaan te plaatsen die deels op de plek van de vijver en deels boven de trappen is gesitueerd. Hierbij geldt hetzelfde als bij de verhoogde vloer, de fundatie van de bestaande verdiepte vijvervloer dient hier dan op te worden voorbereid.

referentie ijsbaan - Almere

VERLICHTINGSPLAN

Om het gebruik van de plek te verbeteren is goede verlichting in de avonduren essentieel. Het oorspronkelijke lichtplan (zie foto) biedt daarbij een fraaie ambitie. In dit plan wordt zowel de vijverinstallatie als de pergola van onder af aangelicht.

verlichting aan de staanders van de pergola

het oorspronkelijke verlichtingsplan met aanlichting van de pergola en de fonteinen

KEITJESVLOER

Om de beloopbaarheid van de keitjesvloer te verbeteren worden er in de uitwerking van het plan proeven gedaan met het slijpen van de kiezelstenen. In onderstaande referentie is te zien hoe dit eruit kan zien. Ook kan daarbij gedacht worden aan het slijpen van de loopzones in de vloer.

referentie loper van geslepen keien - Basel

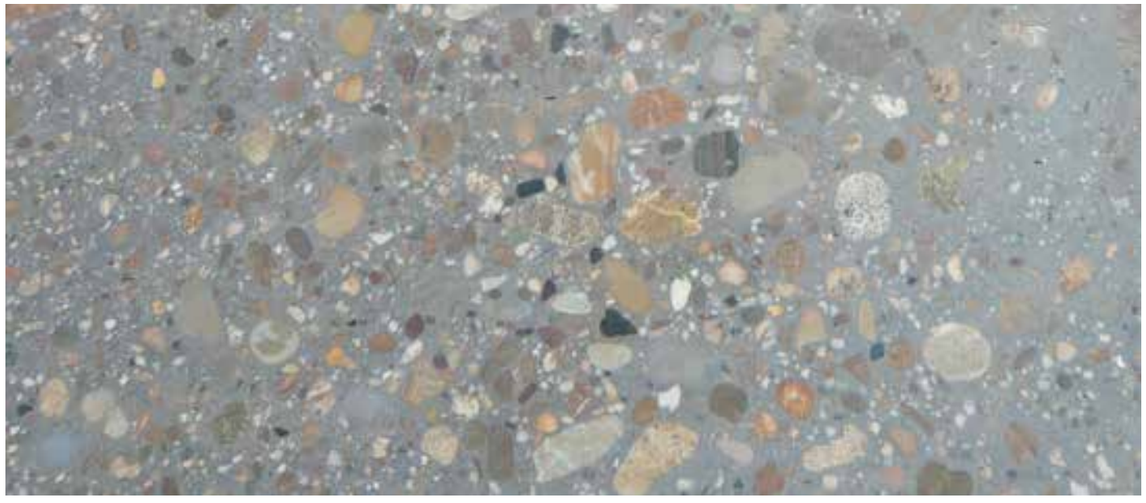

detail tegel met geslepen veldkeien

DUURZAAMHEID

GEREED VOOR DE TOEKOMST

Om de Aku-fontein gereed te maken voor de toekomst is het aan te bevelen om bij de transformatie van het monument een aantal nieuwe voorzieningen in het ontwerp op te nemen. Daarbij valt te denken aan onderstaande voorzieningen c.q. maatregelen:

Groen dak op de pergola

Het toepassen van een groen dak zorgt voor minder opwarming van de plek en het regenwater dat valt op het dak wordt vertraagd afgevoerd.

Voorzieningen voor infiltratie van het regenwater

Opvang van regenwater dat op de daken valt in een voorziening onder of naast de fietsenstalling zodat het regenwater langere tijd beschikbaar is voor de beplanting rondom het monument.

Extra bomen aanplanten in en rondom het monument

Door de aanplant van bomen rondom het monument wordt de opwarming van de plek bij warme zomers tegengegaan. Ook kan gedacht worden aan de aanplant van een boom in de middenruimte van de pergola, dit in plaats van het kleinschalige groen dat van oorsprong op de binnenplaats aanwezig was.

Het aanbrengen van zonnepanelen op de pergola of het dak.

De zonnepanelen kunnen worden ingezet om energie te leveren om de fonteinen in werking te stellen en/of om de verlichting van het monument te ondersteunen. Op deze wijze kan het oorspronkelijke fonteinbeeld op warme dagen in ere hersteld worden zonder dat dit extra energie kost. Het huidige fonteinbeeld is namelijk veel lager afgesteld in verband met het hoge energieverbruik.

Toepassen van daglicht in de (half) verdiepte fietsenstalling

Door de fietsenstalling te voorzien van ruime openingen voor daglichttoetreding wordt het energiegebruik gereduceerd en is de overgang van buiten naar binnen minder contrastrijk. Bij de half verdiepte fietsenstalling is dit beter op te lossen dan bij de geheel verdiepte stalling.

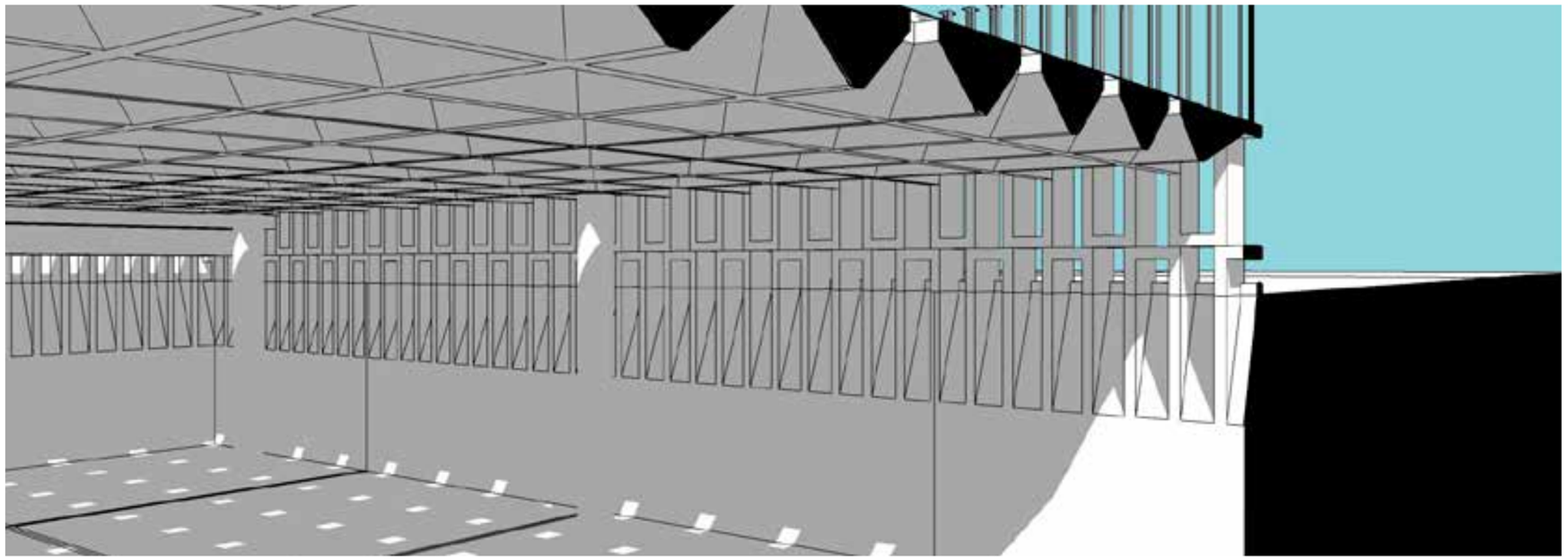

voorbeeldUitwerking van daglichttoetreding in de fietsenstalling

bestaande open gevelstenen hergebruiken

VOORBEELDUITWERKING DUURZAAMHEID

A – groen dak of zonnepanelen
B – boom centraal in de patioruimte
C – daglichttoetreding in het dak van de fietsenstalling (aanlichten dak in avonduren)
D – daglichttoetreding in de wanden van de fietsenstalling
E – infiltratie van hemelwater in de ondergrond

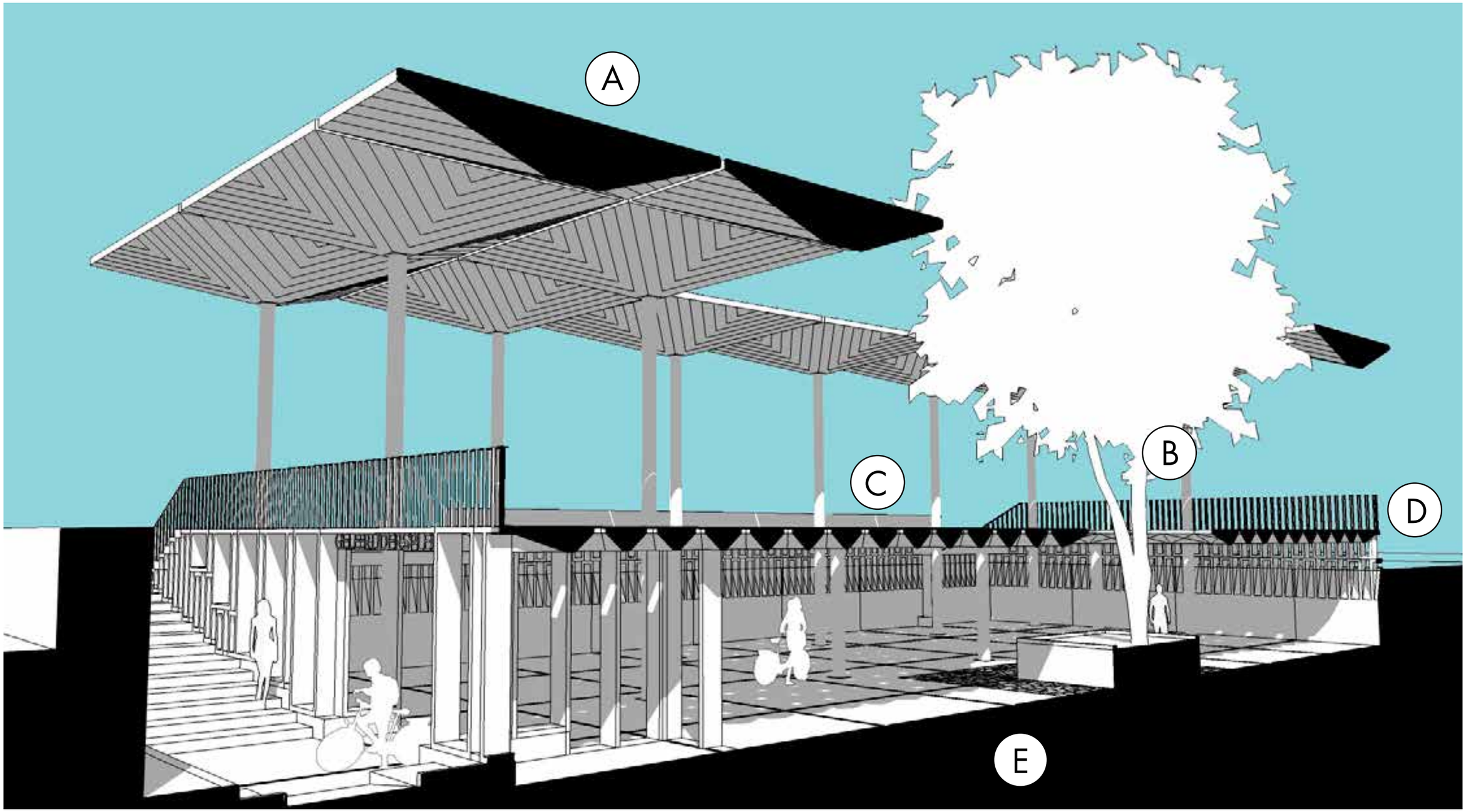

het oorspronkelijke verlichtingsplan met aanlichting van de pergola en de fonteinen

TE HUUR
KANTOORRUIMTE
WINKELRUIMTE
Ladenhuis Arnhem
026-229026

GEMEENTE
Arnhem

BURO POELMANS REESINK LANDSCHAPSARCHITECTUUR

Vergelijking ontwerprichtingen AKU monument

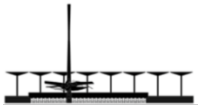

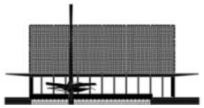

	1. Restauratie - restauratie pergola - fietsen huidige locatie op maaiveld	**2a. Restauratie transformatie** - restauratie en transformatie pergola - fietsenstalling voorplein	**2b. Restauratie transformatie** - restauratie en transformatie pergola (60 cm hoger) - combi fietsenstalling	**3a. Restauratie transformatie** - nieuwe pergola (1,5 keer vergroot) - combi fietsenstalling	**3b. Restauratie transformatie** - nieuw dak - combi fietsenstalling	**4. Restauratie transformatie** - nieuw paviljoen - combi fietsenstalling
Ontmoeten & verbinding omgeving	Geen versterking als plek voor ontmoeten en verbinding omgeving	Versterking als plek voor ontmoeten en verbinding omgeving	Grote versterking als plek voor ontmoeten en verbinding omgeving	Grote versterking als plek voor ontmoeten en verbinding omgeving	Grote versterking als plek voor ontmoeten en verbinding omgeving	Geen versterking als plek voor ontmoeten en verbinding omgeving
Fietsparkeren en fietsroute	Huidig fietsparkeren op maaiveld en fietsroute blijven	Verdiepte fietsenstalling direct aan singel	Verdiepte fietsenstalling onder pergola	Verdiepte fietsenstalling onder pergola	Verdiepte fietsenstalling onder nieuw dak	Verdiepte fietsenstalling onder paviljoen
Sociale veiligheid	Geen verbetering sociale veiligheid	Verbetering van sociale veiligheid	Verbetering sociale veiligheid (dubbelfunctie pergola)	Verbetering sociale veiligheid (dubbelfunctie pergola)	Verbetering sociale veiligheid (dubbelfunctie pergola)	Geen verbetering sociale veiligheid (wel dubbelfunctie)
Monumentale waarden	Volledig behoud van monumentale waarden	Vrijwel volledig behoud van monumentale waarden	Behoud en doorontwikkeling van monumentale waarden	Doorontwikkeling van monumentale waarden	Beperkt behoud van monumentale waarden	Beperkt behoud van monumentale waarden
Klimaatadaptatie en duurzaamheid	Geen verbetering van klimaatadaptatie en duurzaamheid	Fietsenstalling beperkt mogelijk opties voor vergroening voorplein	Goede mogelijkheden voor maatregelen klimaatadaptatie en duurzaamheid	Goede mogelijkheden voor maatregelen klimaatadaptatie en duurzaamheid	Goede mogelijkheden voor maatregelen klimaatadaptatie en duurzaamheid	Goede mogelijkheden voor maatregelen klimaatadaptatie en duurzaamheid
Financiële vergelijking	Geen verdiepte fietsenstalling, alleen restauratie monument	Verdiepte fietsenstalling voorplein duurder	Half verdiepte fietsenstalling met pergola financieel gunstiger	Half verdiepte fietsenstalling met pergola financieel gunstiger	Half verdiepte fietsenstalling met dak financieel gunstiger	Bouwkosten paviljoen hoog, wel combi met half verdiepte fietsenstalling
Faseerbaarheid	Gunstig, restauratie AKU monument staat los van fietsenstalling	Onunstiger, gezien afhankelijkheid met herinrichting Willemsplein	Ongunstiger, fietsenstalling en restauratie pergola moet gelijktijdig	Ongunstiger, fietsenstalling en nieuwe pergola moet gelijktijdig	Ongunstiger, fietsenstalling en nieuw dak moet gelijktijdig	Ongunstiger, fietsenstalling en nieuw paviljoen moet gelijktijdig

Toelichting vergelijking ontwerprichtingen AKU monument

Een weloverwogen keuze voor een ontwerprichting is bepalend voor de verankering van het AKU monument in de stad en de mogelijkheden om beter (en nieuw) gebruik van de plek mogelijk te maken. In de tabel treft u een vergelijking van de verschillende ontwerprichtingen die hieronder nader is uitgewerkt. Om te kunnen vergelijken is naar de volgende onderwerpen gekeken: ontmoeten en verbinden met de omgeving, fietsparkeren en fietsroute, sociale veiligheid, monumentale waarden, klimaatadaptatie en duurzaamheid, financiën en faseerbaarheid.

Plek voor ontmoeten & verbinding met omgeving

Het AKU monument is ontworpen als een ontmoetingsplek voor de stad, destijds als een ‘hoek’ van het Gele Rijders Plein. Het overige deel van het plein was in de wederopbouwperiode ingericht voor de auto. Inmiddels is de ruimte van de auto ingeruild voor de fietsenstalling op maaiveld en een parkje onder de bomen. Door de aanleg van een verstevigde grasmat kunnen hier ook kleinschalige evenementen plaatsvinden. Het is een kans om de relatie tussen dit groene pleindeel met het AKU monument te verbeteren. De ruimte rondom de fontein functioneert in de zomer ook als zodanig, echter de ruimte onder de pergola heeft nooit echt als ontmoetingsplek gefunctioneerd. De grootste opgave is om de ruimte onder de pergola nieuw leven in te blazen en de plek een nieuwe functie te geven om zo beter (en nieuw) gebruik van de plek mogelijk te maken.

In de ontwerprichtingen 2 en 3 is sprake van een versterking van het AKU monument als plek voor ontmoeten. De verbindingen met de omgeving worden in deze ontwerprichtingen verbeterd. Er ontstaat door het openen van de achterkant een betere relatie tussen de vergroende oostzijde en de pergola. Hier ligt potentie voor een beter (en nieuw) gebruik van de ruimte onder de pergola, bijvoorbeeld als een 'podium voor de stad'. Door de verhoogde/ vergrote pergola of een nieuw dak zijn de potenties hiervan het sterkst in de ontwerprichtingen 2b en 3. Door het verwijderen van het fietsparkeren op maaiveld en het gedeeltelijk 'openen' van de keermuur ontstaat er ook een betere verbinding tussen het AKU monument en de binnenstad. De relatie tussen pergola en de fontein blijft sterk in ontwerprichting 2a doordat het hoogteverschil hetzelfde blijft.

Fietsparkeren en fietsroute

De huidige fietsenstalling wordt goed gebruikt en heeft een hoge bezettingsgraad. De fietsenstalling ligt dan ook ideaal ten opzichte van een van de bronpunten voor de binnenstad, de poort naar het Jansplein. Binnen het fietsparkeren voor de binnenstad neemt deze fietsenstalling dan ook een belangrijke positie in. Het belang van de fiets voor de bereikbaarheid van de binnenstad is onmiskenbaar. Als niet zoveel mensen voor hun bezoek aan de binnenstad zouden kiezen voor de fiets, dan zouden de binnenstad, de centrumring en de toevoerroutes dichtslibben met autoverkeer; veel vaker en erger dan nu. We zien het fietsgebruik toenemen en de verwachting is dat het fietsgebruik in Arnhem de komende jaren verder zal groeien, onder andere door de opkomst van de elektrische fiets. Nog afgezien van het vermoedelijke 'corona-effect' dat vooral openbaar vervoer reizigers voor het alternatief van de fiets zullen kiezen. Om de fietsende bezoeker van de binnenstad te faciliteren zijn, behalve snelle en comfortabele routes, kwalitatief hoogwaardige, bewaakte stallingen bij de binnenstad onontbeerlijk. Ook om overlast van gevaarlijk, hinderlijk of slordig geparkeerde fietsen in de openbare ruimte te voorkomen en ruimte vrij te houden voor andere functies en gebruiksmogelijkheden. De ideale positie van deze stallingen is waar de routes bij de binnenstad aanlanden. Voor fietsers die via de Zijpsepoort de binnenstad bereiken is het Gele Rijders Plein die ideale locatie.

De huidige fietsenstalling op het Gele Rijders Plein kan continu gratis gebruikt worden en is overdag en op koopavonden bewaakt. Echter, deze fietsenstalling zorgt ook voor een blokkade in de verbinding tussen de binnenstad en het AKU monument/ Gele Rijders Plein. In de Planuitwerking 2017 is daarom gekozen voor het realiseren van (half)verdiept fietsparkeren. Bij het zoeken naar een nieuwe locatie voor de fietsenstalling is het van belang om de afstand tot de poort naar het Jansplein zo klein mogelijk te houden.

In de ontwerprichtingen zijn twee opties uitgewerkt: half verdiept onder de pergola (ontwerprichtingen 2b tot en met 4) en verdiept onder het voorplein aan de westzijde van het AKU monument (ontwerprichting 2a). Voor beide varianten geld dat dit een concept is dat nader uitgewerkt moet worden. Vooral voor de fietser acceptabele hellingbanen/ looproutes de fietsenstalling in en vervolgens de looproutes uit naar de binnenstad zijn van groot belang. Idealiter gaan fietsers, vanaf de primaire aanrijroute van de Zijpsepoort, automatisch de stalling in, als een logische beweging. De verdiepte fietsenstalling aan de westzijde ligt in die zin goed, echter deze is vrijwel geheel verdiept. De fietsenstalling onder de ruimte van de pergola heeft meer mogelijkheden voor daglichttoetreding. Hier is wel extra aandacht nodig voor de vormgeving van de entree om de relatief mindere zichtbaarheid te compenseren. Ook heeft het vanuit de fietser geredeneerd de voorkeur dat de fiets-entree gericht is richting de singel. Al deze punten worden meegenomen bij de uitwerking van de fietsenstalling in een volgende stap.

Bij een (half)verdiepte stalling is het beheer en de bewaking essentieel. Vanwege de verdiepte ligging is afsluiting van de stalling buiten openingstijden noodzakelijk. In dit raadsvoorstel is het uitgangspunt dat de te realiseren verdiepte fietsenstalling dezelfde bewaakte openingstijden kent als de huidige fietsenstalling op maaiveld. In 2021 wordt een fietsparkeerplan voor de Arnhemse binnenstad opgesteld. Dit plan gaat in op hoe het fietsparkeren te faciliteren met (bewaakte) fietsenstallingen en fietsparkeren in de openbare ruimte. De ambities en globale investeringen zullen hierin worden uitgewerkt. Voor de bruikbaarheid van de verdiepte fietsenstalling op het Gele Rijders Plein kan op basis van dit fietsparkeerplan gekozen worden voor een verruiming van de openingstijden ten opzichte van de huidige situatie.

Bij vaststelling van het raadsbesluit in 2017 is tevens een motie ('Rijders aan de randen van het Gele Rijders Plein') aangenomen om bij uitwerking van de plannen een zo optimaal mogelijke verkeerssituatie te creëren voor zowel voetgangers als fietsers aan de westelijke en zuidelijke zijde van het Gele Rijders Plein. In de ontwerprichtingen 2a tot en met 4 kan het zuidelijke fietspad mogelijk meer richting het noorden worden verlegd, afhankelijk van de inpassingsmogelijkheden van de entree van de fietsenstalling bij nadere uitwerking. Verleggen van het zuidelijke fietspad naar het noorden zorgt voor meer ruimte voor voetgangers en mogelijkheden voor terrassen. Specifiek voor ontwerprichting 2a is dat het fietsparkeren en de daarmee gepaard gaande bewegingen zich concentreert aan de westzijde.

Sociale veiligheid

In de Planuitwerking is aangegeven dat de pergola een wat unheimische plek in de stad is waar mensen zich niet graag ophouden. Door onder andere de huidige fietsenstalling op maaiveld, de muren met basaltblokken en de muur met betonblokken aan de parkzijde heeft de pergola een slechte toegankelijkheid. Er is matig overzicht en de sociale veiligheid is hierdoor beperkt. Gezien de ligging van het AKU monument in de stad is het wenselijk dat dit verbeterd wordt. In de ontwerprichtingen 2 en 3 is sprake van een verbetering van de sociale veiligheid door het verwijderen van het fietsparkeren op maaiveld, het maken van een doorgang in de muur met basaltblokken en de muur met betonblokken. De combinatie van verdiept fietsparkeren onder de pergola zorgt voor meer dynamiek en sociale veiligheid. Wel is afsluiting van de (half)verdiepte

fietsenstalling buiten openingstijden nodig, om te voorkomen dat een nieuwe sociaal onveilige situatie wordt gecreëerd. In de ontwerprichtingen 2b en 3 is de verbetering van sociale veiligheid het grootst.

Monumentale waarden

Het gehele AKU monument is op voorstel van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) aangewezen als rijksmonument (zie bijlage 3) In de studie 'ontwerprichtingen voor de AKU fontein' (bijlage 1) wordt uitvoerig ingegaan op de kernwaarden van het monument. De ruimte voor renovatie en vooral transformatie van een rijksmonument hangt nauw samen met de kernkwaliteiten en wat de voorgestelde wijzigingen betekenen voor het totaal. Wijzigingen aan een rijksmonument worden niet op voorhand uitgesloten. Het gaat om het zoeken naar een balans tussen de monumentale waarden en eventuele wijzigingen ten behoeve van het toekomstperspectief door veranderend gebruik. De RCE heeft hierin een belangrijke adviserende rol. Zie bijlage 4 voor het advies van de RCE over de studie.
De RCE adviseert positief over de ontwerprichtingen 1 en 2a, waarbij bij de eerstgenoemde het knelpunt van het fietsparkeren op maaiveld blijft. De voorgestelde ingrepen en aanpassingen bij ontwerprichting 2a dragen volgens de RCE op een positieve manier bij aan de beleving en het gebruik van het monument in deze tijd, zonder daarbij de kernkwaliteiten uit het oog te verliezen. Vanuit de RCE gezien is ontwerprichting 2b tevens denkbaar na zeer zorgvuldige afwegingen, als blijkt dat er daadwerkelijk geen alternatief is voor het oplossen van het probleem van de fietsenstalling. Bij deze ontwerprichting is de RCE positief over het feit dat bij de verschillende ingrepen is getracht om in de geest van het ontwerp en de kernkwaliteiten van het AKU monument 'te kruipen' en hier een hedendaagse vertaling aan te geven. Deze ontwerprichting zit tegen de grens aan van wat volgens de RCE acceptabel is. Met de ontwerprichtingen 3 en 4 kan de RCE niet instemmen.

Klimaatadaptatie en duurzaamheid

Voor wat betreft klimaatadaptatie liggen er kansen bij een herinrichting van het AKU monument en omgeving. De oostzijde van het Gele Rijders Plein is reeds vergroend. Het is de wens om een verbinding te maken tussen de bomenrij in de Looierstraat, de vergroende oostzijde en het Willemsplein. Bij een verdere uitwerking wordt verkend hoe deze groenstructuren op een slimme wijze (gecombineerd met alle andere ruimteclaims) verbonden kunnen worden. Het AKU monument wordt hierbij als een bijzondere onderbreking, een punt van water, ontmoeting en interactie ingezet. Tezamen met de reeds vergroende oostzijde leveren de ontwerprichtingen 2b, 3 en 4 een goede bijdrage aan schaduwroutes in de binnenstad. Hierbij wordt onderzocht of sprake zijn van een vergroening van het stenige voorplein tussen de fontein en het Willemsplein. Verder wordt bij een verdere uitwerking ook onderzocht in hoeverre gekomen kan worden tot een groen dak (gecombineerd met zonnepanelen) op de pergola, de plaatsing van een boom in het monument, voorzieningen voor infiltratie van regenwater, etc.. Bij ontwerprichting 1 is er door het handhaven van de huidige situatie van het AKU monument en omgeving geen verbetering op het gebied van klimaatadaptatie en duurzaamheid. In ontwerprichting 2a werkt de verdiepte fietsenstalling wellicht beperkend op de mogelijkheden voor een vergroening van het voorplein tussen fontein en Willemsplein.

Financiële vergelijking van de ontwerprichtingen

Voor de diverse ontwerprichtingen is een kostenraming gemaakt (zie bijlage 5). Ontwerprichting 1 kent de laagste investeringen omdat hier het fietsparkeren op maaiveld behouden blijft. Ontwerprichting 4 kent de hoogste investering vanwege de forse bouwkosten van een paviljoen. De ontwerprichtingen 2b, en 3 zijn in financiële zin redelijk vergelijkbaar met elkaar. De verdiepte fietsenstalling op het voorplein in ontwerprichting 2a kent hogere kosten en is daarmee beduidend duurder.

Faseerbaarheid

Tot slot is nog gekeken naar de faseerbaarheid van de verschillende ontwerprichtingen. Gezien de onlosmakelijke combinatie van een verdiepte fietsenstalling en de opbouw in de ontwerprichtingen 2b tot en met 4 zijn deze minder goed faseerbaar. In ontwerprichting 2a kan de renovatie en transformatie van het monument in principe los van de verdiepte fietsenstalling op het voorplein gerealiseerd worden. Alhoewel bij een ongewijzigde situatie van het fietsparkeren op maaiveld er feitelijk geen sprake is van een versterking van de plek voor ontmoeten en een verbetering van de verbinding met de omgeving. De aanleg van een verdiepte fietsenstalling op het voorplein moet daarentegen zeer waarschijnlijk wel gecombineerd worden met een herinrichting van het busplein.

BESLUITMOTIVERING

2016-1016277f

- maakt deel uit van het besluit

betreffende	: Fontein inclusief bassin, kunstwerk en de bijbehorende pleininrichting
naam	: AKU-fontein
gemeente	: Arnhem
plaats	: Arnhem
straat en huisnummer	: Gele Rijdersplein to 41
nummer	: 532276

==========

AANLEIDING

De aanwijzing gebeurt op voorstel van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), in het kader van het aanwijzingsprogramma voor monumenten uit de periode 1959 tot en met 1965.
Op 2 december 2014 is de aanwijzingsprocedure, bedoeld in de Monumentenwet 1988 (artikel 3), gestart.

AANWIJZINGSBELEID

Vanaf 1 januari 2013 geldt de Beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten 2013, beleidsregel van de Minister van OCW van 15 februari 2013, Staatscourant 26 februari 2013, nr.5217 (hierna: Beleidsregel 2013).

Op grond van de Beleidsregel 2013 (artikel 5, eerste lid) vindt aanwijzing als beschermd monument plaats van een monument dat is vervaardigd vanaf 1940, indien:

a. het monument is opgenomen in een aanwijzingsprogramma, of
b. het monument
   1. vanwege zijn schoonheid, betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde kan worden aangemerkt als een nationaal of internationaal erkend kenmerkend monument van de Nederlandse architectuur, stedenbouw, landinrichting, bouwtechniek of ruimtegebonden kunst, en
   2. vergelijkbare monumentale waarde heeft als de gebouwde monumenten die behoren tot de ongeveer 100 meest waardevolle monumenten die zijn gebouwd in de periode van 1940 tot en met 1958, bedoeld in de Tijdelijke beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten 2007 (artikel 3, onderdeel b).

Op grond van de Beleidsregel 2013 (artikel 5, tweede lid) is een aanwijzingsprogramma als bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, in elk geval het aanwijzingsprogramma voor monumenten uit de periode 1959 tot en met 1965.

In dit geval is het monument opgenomen in het aanwijzingsprogramma voor monumenten uit de periode 1959 tot en met 1965.

Op grond van de Beleidsregel 2013 (artikel 6, tweede lid) past de Minister bij het opstellen van een aanwijzingsprogramma voor monumenten uit de periode 1959 tot en met 1965, bedoeld in artikel 5, tweede lid, de volgende criteria toe:

a. het desbetreffende monument is een evidente mijlpaal in de ontwikkeling van de architectuur, stedenbouw, landinrichting, bouwtechniek of ruimtegebonden kunst in Nederland, wat onder meer blijkt uit een vooraanstaande positie en duiding in de nationale en internationale vakliteratuur, of
b. het desbetreffende monument is een essentieel toonbeeld van de cultuurhistorische of sociaalhistorische ontwikkelingen van de wederopbouwperiode in Nederland.

Op grond van de Beleidsregel 2013 (artikel 7), wordt bij de aanwijzing van een monument als beschermd monument rekening gehouden met de mate waarin het monument:

a. een positief behoudsperspectief heeft, zowel technisch als functioneel, en
b. een positieve invloed heeft op de kwaliteit van de ruimtelijke omgeving.

BESCHERMINGSVOORSTEL

Het beschermingsvoorstel betreft de AKU-fontein inclusief bassin, kunstwerk en bijbehorende pleininrichting (hierna: de AKU-fontein) aan de westzijde van het Gele Rijdersplein. De begrenzing is zoals weergegeven op de bijgevoegde kaart.

WAARDERING

I Cultuurhistorische waarde: belang van het object/complex

De AKU-fontein verwijst naar de belangwekkende rol die de Nederlandse kunstzijdefabriek AKU (Algemene Kunstzijde Unie) heeft gespeeld in de sociaaleconomische geschiedenis van Arnhem. De AKU (opgericht in 1911) was zeer belangrijk voor de werkgelegenheid binnen Arnhem.

De AKU-fontein symboliseert het denken over gemeenschapszin tijdens de wederopbouw in het algemeen. De fontein met patio en overdekte overkappingen was uitnodigend voor het langslopende publiek en bood tegelijkertijd geborgenheid. Hier kon de Arnhemse bevolking op een prettige manier op een mooie locatie gezamenlijk verpozen.

De AKU-fontein staat samen met de bijbehorende pleininrichting symbool voor de wederopbouw van Arnhem. Het vormt een opvallende markering van het tijdens de Wederopbouw tot stand gekomen winkelgebied.

II Architectuur- en kunsthistorische waarde: (bijzonder) belang van het object/complex

De AKU-Fontein is een uitdrukking van de eigentijdse ideeën over modernistische bouwkunst qua opzet en vormgeving.

De AKU-Fontein is een goed voorbeeld in het oeuvre van architectenbureau Brouwer en Deurvorst. Ook het kunstwerk is een goed voorbeeld in het oeuvre van Shinkichi

Tajiri. Van belang is het samenspel van architectonische en sculpturale elementen. Er bestaat een onlosmakelijke samenhang tussen fontein inclusief, bassin met het kunstwerk van Tajiri, het terras en de pleininrichting.
Opmerkelijk is het gebruik vanuit de provincie afkomstige materiaal (zoals zwerfkeien). Verder is er veel beton toegepast.

III Situationele en ensemblewaarde

De AKU-fontein heeft een belangrijke stedenbouwkundige betekenis, omdat het object een markante en sterk in het oog vallende positie inneemt aan de westzijde van het Gele Rijdersplein. Het is gerealiseerd als een visueel onderscheid tussen het Gele Rijdersplein en het Willemsplein.
Het Gele Rijdersplein is grotendeels (noord- en oostzijde) omgeven door wederopbouwarchitectuur. De bebouwing is zeer divers en geeft een idee van de diverse stijlopvattingen uit de wederopbouwperiode. De AKU-fontein heeft belangrijke stedenbouwkundige betekenis, omdat het object een markante en sterk in het oog vallende positie inneemt aan de westzijde van het Gele Rijdersplein. Het is gerealiseerd als een visueel onderscheid tussen het Gele Rijdersplein en het Willemsplein.

IV Gaafheid en herkenbaarheid: belang van het object/complex

De AKU-Fontein is een nagenoeg gaaf bewaard gebleven voorbeeld van straatmeubilair uit de wederopbouwperiode. Ook is er nog sprake van een nagenoeg gaaf gebleven visuele relatie tussen de fontein en de bebouwing rondom het Gele Rijdersplein.

V Zeldzaamheid

De AKU-Fontein vormt een uniek voorbeeld van de inrichting van een stadsplein uit de wederopbouwperiode.

ADVIES GEMEENTE

College van burgemeester en wethouders van de gemeente Arnhem is per brief d.d. 2 december 2014 in de gelegenheid gesteld om advies uit te geven. Op 13 oktober 2015 is een rappelbrief verstuurd, waarin een termijn van 4 weken is gegeven om advies uit te geven. Tot op heden is dit advies niet uitgebracht. Daarom vindt de aanwijzing nu plaats zonder het advies van het college.

HOREN VAN BELANGHEBBENDEN

De gemeente Arnhem is de enige belanghebbende. De gemeente heeft per e-mail aangegeven geen zienswijze te willen geven over de voorgenomen aanwijzing.

ADVIES PROVINCIE

- Ingevolge de Monumentenwet 1988 (artikel 3, tweede lid) is aan gedeputeerde staten niet gevraagd te adviseren, omdat het object niet buiten de krachtens de Wegenverkeerswet 1994 vastgestelde bebouwde kom ligt.

ADVIES RAAD VOOR CULTUUR

De Raad voor Cultuur heeft bij brief d.d. 9 mei 2016 positief geadviseerd ten aanzien van aanwijzing als beschermd monument.

OVERWEGINGEN

Aan de overwegingen van de Monumentenwet 1988 ligt onder meer ten grondslag het meer betrekken van lagere overheden bij het behoud van monumenten. In de Memorie van Toelichting wordt het grote belang gememoreerd dat in de huidige wet wordt gehecht aan de inbreng van vooral de gemeente over de aanwijzing. Hoewel op rijksniveau over het al dan niet beschermen wordt beslist, komt aan de adviezen van de lagere overheden een invloedrijke plaats toe. Slechts op zwaarwegende gronden zal de minister van die adviezen kunnen afwijken. In dit geval heeft het college van de gemeente Arnhem niet geadviseerd.

De AKU-fontein inclusief bassin, kunstwerk en de bijbehorende pleininrichting voldoet aan de aanwijzingscriteria zoals bedoeld in artikel 5, eerste lid onder a. en artikel 6, tweede lid onder b.
Het desbetreffende monument is opgenomen in het beschermingsprogramma Wederopbouw 1959-1965, omdat het een essentieel toonbeeld van de cultuurhistorische of sociaalhistorische ontwikkelingen van deze periode in Nederland vormt. De AKU-fontein is een essentieel toonbeeld, omdat het symbool staat voor de wederopbouw van Arnhem en het denken over gemeenschapszin tijdens de wederopbouw in het algemeen. Daarnaast is de AKU-fontein qua opzet en vormgeving een uitdrukking van de eigentijdse ideeën over modernistische bouwkunst en is ze een uniek voorbeeld van de inrichting van een stadsplein uit de wederopbouwperiode.

Op grond van de Beleidsregel 2013 (artikel 7), wordt bij de aanwijzing van een monument als beschermd monument rekening gehouden met de mate waarin het monument:
a. een positief behoudsperspectief heeft, zowel technisch als functioneel, en
b. een positieve invloed heeft op de kwaliteit van de ruimtelijke omgeving.

a 1. Momenteel zijn er geen concrete plannen die het voortbestaan van het monument bedreigen. Er lag een plan van Volkshuisvesting Arnhem om ter plaatse van de AKU-fontein nieuwbouw te realiseren. De AKU-fontein zou hiervoor moeten wijken. Omdat er onvoldoende maatschappelijk draagvlak voor dit initiatief was, heeft Volkshuisvesting het plan ingetrokken.
b 1. Het Gele Rijdersplein is grotendeels (noord- en oostzijde) omgeven door wederopbouwarchitectuur. De bebouwing is zeer divers en geeft een idee van de diverse stijlopvattingen uit de wederopbouwperiode. De AKU-fontein heeft belangrijke stedenbouwkundige betekenis, omdat het object een markante en sterk in het oog vallende positie inneemt aan de westzijde van het Gele Rijdersplein. Het is gerealiseerd als een visueel onderscheid tussen het Gele Rijdersplein en het Willemsplein. Derhalve heeft het een positieve invloed op de kwaliteit van de ruimtelijke omgeving.

CONCLUSIE

Geconcludeerd kan worden dat de in dit besluit aangegeven waarden bescherming op grond van de Monumentenwet 1988 rechtvaardigen.

De bijgevoegde kaart maakt deel uit van dit besluit.

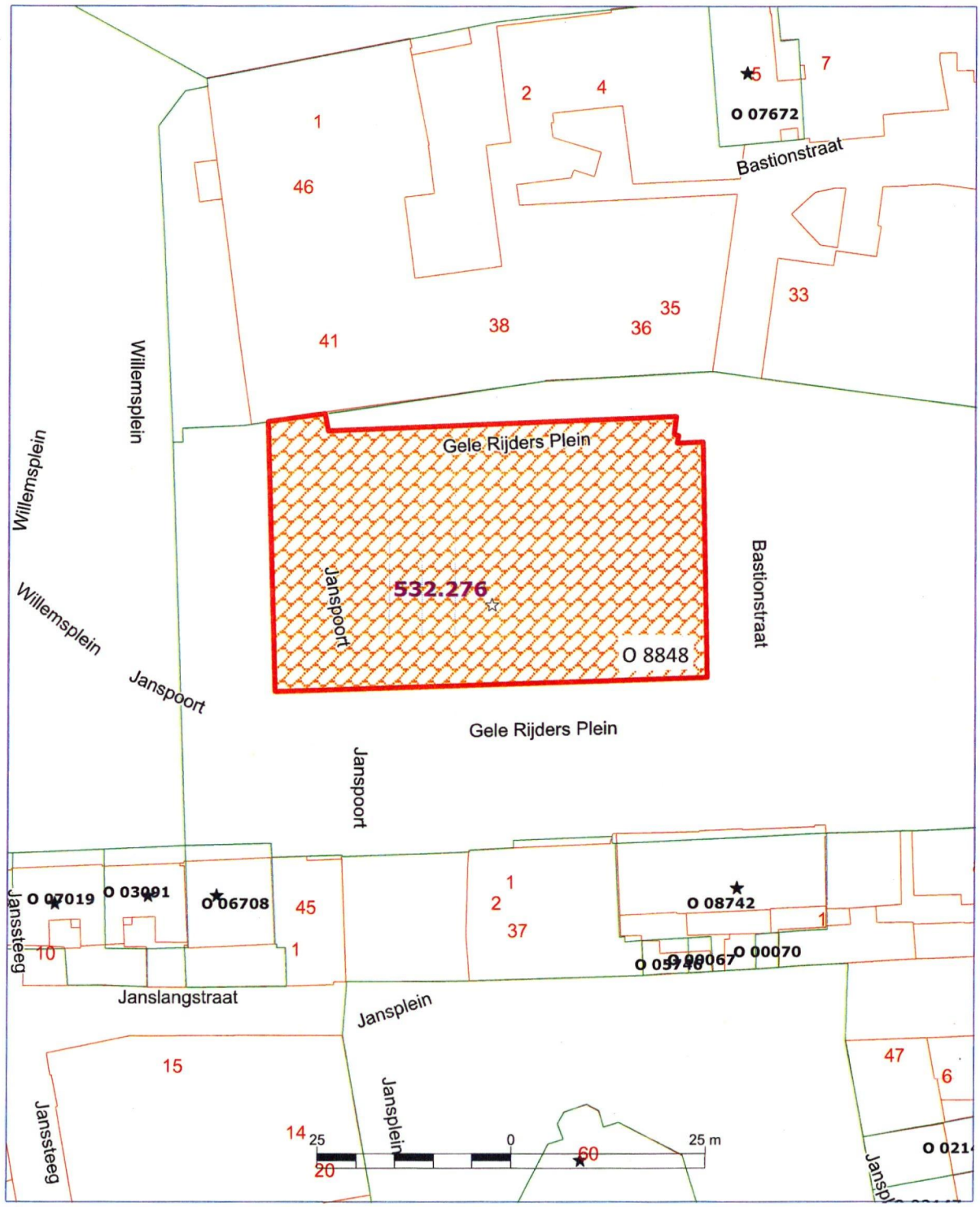

	rijksmonument	Scale 1: 750
999999	rijksmonumentnummer	
	kadastraal perceel	
A 00000	perceelnummer	printdatum: 18-11-2014

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

> Retouradres Postbus 1600 3800 BP Amersfoort

College van B&W van de Gemeente Arnhem
T.a.v. dhr. A. Borst
Postbus 9029
6800 EL Arnhem

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Contactpersoon
Henk Hoogeveen
h.hoogeveen@cultureelerfgoed.nl
06-15879374

Onze referentie
142341

Datum 24 april 2020
Betreft Advies RCE | ontwerprichtingen AKU-fontein

Gegevens beschermd(e) monument(en)

Naam	AKU-fontein
Adres	Gele Rijders Plein 41
Postcode/plaats	6811AR Arnhem
Gemeente/provincie	Arnhem; Gelderland;
Monumentnummer	532276

Geacht college,

U vroeg mij te adviseren over het onderzoek naar de verschillende ontwerprichtingen voor het AKU-monument op het Gele Rijdersplein in Arnhem. Daarbij heeft u specifiek gevraagd mijn voorkeursvariant kenbaar te maken. De afgelopen periode is de RCE ook intensief betrokken geweest bij dit proces. In deze brief licht ik mijn advies en voorkeursvariant graag verder toe.

Top 100 rijksmonument
De AKU-fontein met pyloon, pleininrichting en pergola – het geheel aangeduid onder de naam AKU-fontein – is een ontwerp uit 1961 van het architectenbureau Brouwer & Deurvorst en kunstenaar Shinkichi Tajiri. Het geheel is beschermd als een van de top 100 rijksmonumenten uit de Wederopbouwperiode. Het kent daarmee een zeer hoge waarde voor zowel Arnhem als Nederland. De AKU-fontein is een toonbeeld van de Wederopbouw. Het is een kunstwerk en tevens openbare ruimte en nauw verbonden met deze specifieke plek in de stad. Maar bovenal is het een totaalontwerp: een samenspel van de verschillende onderdelen en kunstvormen. Iedere ingreep heeft daarmee impact op het geheel en kan dus niet op zichzelf worden beschouwd.

In mijn eerdere advies van 14 juni 2019 heb ik daarom een aantal kernkwaliteiten van het rijksmonument benoemd. Als uitnodiging om met deze kernkwaliteiten aan de slag te gaan. Hierdoor kunnen de monumentale waarden van het monument zorgvuldig worden afgewogen. Het zijn deze kwaliteiten en waarden die overeind moeten blijven. Ze vertellen het verhaal en zijn de kracht van het ontwerp en de plek. Sommige ingrepen tasten deze kernkwaliteiten aan. Andere ingrepen dragen juist bij aan het behoud of het versterken van deze kernkwaliteiten, gecombineerd met de wens om de plek meer toekomstbestendig

te maken. Door met deze kernkwaliteiten 'in de geest van' het ontwerp te kruipen is het mogelijk te zorgen voor een eventuele doorontwikkeling van het monument naar deze tijd, zonder dat het zijn essentiële waarden verliest. Deze kernkwaliteiten maken nu onderdeel uit van het voorliggende onderzoek. Hieronder zet ik ze nogmaals uiteen:

Kernkwaliteiten

1. *Totaalkunstwerk*. De AKU-fontein is een uniek voorbeeld van een pleininrichting uit Wederopbouwperiode. Het is een totaalkunstwerk dat specifiek in opdracht is ontworpen voor deze plek, met als context de wederopbouwarchitectuur van het Gele Rijdersplein en de Looierstraat. Samen tonen zij een staalkaart van architectuur en stedebouw uit de Wederopbouwperiode. De AKU-fontein was eveneens de bekroning / het sluitstuk van de Wederopbouw van Arnhem. Als zodanig heeft het een hoge zeldzaamheidswaarde.
2. *Ontmoetingsplek.* De AKU-fontein is behalve een kunstwerk een belangrijk deel van de openbare ruimte in de stad. Het was een cadeau van de AKU aan de stad: een aangename en uitnodigende ontmoetingsplek als openbare ruimte voor de Arnhemmers. Een plek van geborgenheid tussen het drukke verkeers- en stadsgedruis. Het ontwerp symboliseert de gemeenschapszin van die tijd. Deze Wederopbouwarchitectuur had iets idealistisch en straalde optimisme uit: het geloof in een betere toekomst.
3. *Viereenheid: Maat-schaal-verhoudingen-compositie.* Het ontwerp van de AKU-fontein met het kunstwerk van Tajiri en de pergola valt of staat met deze viereenheid.
4. *Binnenwereld versus buitenwereld door omzomen en omkaderen*. Er is sprake van een zorgvuldig lijnenspel waarmee kaders en grenzen zijn gevormd. Deze zorgen voor de subtiele balans tussen enerzijds de beslotenheid van het plein (zoals de muurtjes) en anderzijds de subtiele doorzichten (opengewerkte betonstenen) die voor de verbinding met de stad zorgen. Het plein is ontworpen met als doel het bieden van een rustplek in de drukke stad met verkeer rondom, waarbij geborgenheid, intimiteit en bescheidenheid de kernbegrippen zijn. Daarbij is veel aandacht besteed aan de menselijke maat.
5. *Materialisering en oog voor detail*. Het monument kent een rijke detaillering met veel oog voor detail. Er zijn materialen en kleuren gebruikt die kenmerkend zijn voor de Wederopbouwperiode, zoals beton, beton-/grindtegels, grind en (veld)keien, stalen kolommen en water (fonteinen).

Het plan

Het voorliggende plan betreft een 'onderzoek naar ontwerprichtingen voor het AKU-monument'. Het betreft een vervolg op de ruimtelijke verkenning van juni 2019*,* waarin als start is onderzocht hoe de restauratie van de AKU-fontein kan worden gecombineerd met een betere verankering in de stad en een verbeterd gebruik voor de toekomst. In dit onderzoek wordt verder ingegaan op de cultuurhistorische waarden, ruimtelijke kenmerken, knelpunten, kansen en het huidige en toekomstige gebruik. Op hoofdlijnen zijn een aantal scenario's voor restauratie en/of transformatie uitgewerkt, te weten:

1. Restauratie. In deze variant wordt het monument in zijn geheel gerestaureerd. Er verandert niets aan de situatie met de fietsenstalling op maaiveldniveau.
2. a. Restauratie & transformatie. In deze variant vindt een kleine transformatie plaats. Er wordt een verdiepte fietsenstalling voorgesteld onder het voorplein aan de Willemspleinzijde. De traptreden van het voorplein moeten hierop worden aangepast en kunnen mogelijk gebruikt worden voor daglichttoetreding. Daarnaast wordt de lange basaltmuur opengewerkt en de

trappartij van de pergola ter plekke verbreedt om meer verbinding richting Jansplein te maken. Aan de nieuwe parkzijde wordt de pergola deels opengewerkt. De wand van opengewerkt betonsteen verdwijnt.

2. b. Restauratie & transformatie. In deze variant vindt een grotere transformatie plaats. De fietsenstalling wordt half verdiept aangelegd onder de pergola. De pergola wordt met 60 centimeter opgehoogd, waardoor het vloerniveau komt ter hoogte van de huidige keermuren. Hierdoor zijn nieuwe hekwerken nodig als nieuwe balustrade. Het bijzondere legplan met de keitjesvloer verdwijnt / wordt aangepast. De basaltmuur wordt geopend en verschoven richting Jansplein en fungeert als nieuwe keermuur voor de ingang van de fietsenstalling. De trappartij naar de pergola wordt verbreedt en verhoogd. Verder wordt de pergola opengewerkt richting het nieuwe parkdeel en verdwijnt de wand van opengewerkt betonsteen. Het principe van deze betonsteen komt terug in de vorm van de beoogde daglichttoetreding naar de fietskelder.
3. a. Pergola vergroot. Deze variant bestaat uit dezelfde principes als 2b, echter worden de parasols van de pergola anderhalf keer vergroot, waardoor de de schaal verandert en het aantal kolommen afneemt.
3. b. Nieuw dak. Met deze variant komt er in plaats van de pergola een groot nieuw dak met vier kolommen boven de half verdiepte fietsenstalling.
4. Paviljoen. Deze variant bestaat uit een half verdiepte fietsenstalling met daarop een gebouw als paviljoen.

Motivering
Allereerst wil ik mijn waardering uitspreken voor het zorgvuldig uitgewerkte stuk en het proces van de afgelopen periode. Het proces rondom de AKU-fontein speelt al zeer lang, echter zonder resultaat. Dit heeft de staat van dit bijzondere rijksmonument geen goed gedaan. Tijdens het proces van de afgelopen maanden, met o.a. twee Ronde Tafel bijeenkomsten, zijn voor het eerst in de afgelopen jaren de verschillende betrokkenen en belanghebbenden met elkaar in contact gebracht. Tijdens de bijeenkomsten kwamen de verschillende belangen, standpunten en ervaringen op tafel. Deze dialoog en flinke discussies hebben mijns inziens voor meer onderling begrip gezorgd. Door op de hoogte te zijn van elkaars belangen, standpunten en ervaringen was het eveneens mogelijk om de onderlinge verbinding te zoeken om tot een gedragen plan te komen. Ik heb dit als intensief, maar zeer constructief ervaren.

In mijn eerdere advies van 14 juni 2019 heb ik reeds aangegeven hoe vanuit de RCE naar mogelijke wijzigingen ten behoeve van toekomstig gebruik wordt gekeken. De transformatieruimte voor het rijksmonument hangt nauw samen met de kernkwaliteiten en wat de voorgestelde wijzigingen betekenen voor het totaal. Zoals aangegeven worden wijzigingen aan een rijksmonument niet op voorhand uitgesloten. Het gaat om het zoeken naar een balans tussen de monumentale waarden en eventuele wijzigingen ten behoeve van het toekomstperspectief door veranderend gebruik. Deze afweging maken wij bij ieder advies over restauratie, herbestemming en/of transformatie van een rijksmonument.

Hieronder ga ik kort in op de uitgewerkte varianten:

1. Restauratie
Door langdurig gebrek aan onderhoud verkeert het rijksmonument op dit moment in een slechte onderhoudsstaat. Een restauratie van het geheel is daarom hard nodig. Iedere eigenaar van een rijksmonument heeft conform de Erfgoedwet de plicht om het geheel in goede staat te houden: de instandhoudingsplicht. Om eigenaren hierin te ondersteunen is er vanuit de rijksoverheid onder andere de Subsidieregeling Instandhouding Monumenten (SIM). Op basis van een instandhoudingsplan voor de periode van 6 jaar kan steeds subsidie worden

verkregen voor het reguliere onderhoud. Vanuit deze regeling worden nadrukkelijk geen restauratiekosten gesubsidieerd. Om na restauratie de onderhoudsstaat op een goed niveau te houden kan gebruik worden gemaakt van deze SIM-regeling, die tot op heden niet is benut voor de AKU-fontein.
Het is zeer positief dat in deze variant het monument in zijn geheel wordt gerestaureerd. Dit draagt in grote mate bij aan het verbeteren van de aantrekkelijkheid van het gebied en doet recht aan dit bijzondere monument. Het knelpunt van de fietsenstalling op maaiveldniveau wordt echter niet opgelost. Hierdoor blijft de beperkte toegankelijkheid en uitstraling een belemmering vormen.

2a. *Restauratie & transformatie (fietsenstalling onder voorplein)*
Deze variant kent naast restauratie ook enkele nieuwe ingrepen aan het monument. Door de fietsenstalling verdiept aan te leggen onder het voorplein aan de Willemspleinzijde wordt het grootste knelpunt op een passende manier opgelost. Deze variant heeft een minimale impact op het rijksmonument en juist een grote verbetering en vergroting van de openbare ruimte als gevolg. Aanpassing van de traptreden van het voorplein hiervoor is goed mogelijk en vraagt t.z.t. om een detailuitwerking. Om de toegankelijkheid van de AKU-fontein en de pergola te verbeteren wordt de lange basaltmuur gedeeltelijk opengewerkt en de trappartij vergroot om meer verbinding met de stad te bewerkstelligen. Deze ingrepen hebben gevolgen voor de compositie en het lijnenspel, echter blijven de kernkwaliteiten van de viereenheid: maat-schaal-verhoudingen-compositie en binnenwereld versus buitenwereld door omzomen en omkaderen overeind. Omdat deze ingreep sterk bijdraagt aan een verbeterd toekomstig gebruik is dit te rechtvaardigen en daarmee een acceptabele wijziging van het rijksmonument. De lange basaltmuur vormt enerzijds een belangrijk onderdeel van de architectonische compositie en het lijnenspel en als verbindend element tussen de verschillende onderdelen. Anderzijds is deze ook te begrijpen vanuit functioneel oogpunt omdat het Gele Rijdersplein destijds een drukke verkeersweg met parkeerplaats was. De muur diende eveneens als fysieke afscheiding van het drukke verkeer en droeg daarmee bij aan een aangename ontmoetingsplek en maakte van de AKU-fontein een binnenwereld op zich. De context van het plein is inmiddels veranderd en de huidige tijd en het gebruik vragen om meer verbinding en een doorgang. Een aandachtspunt blijft dat dit op een subtiele manier wordt bereikt, zodat het gevoel van de binnenwereld behouden blijft (ook vanuit gebruik en veiligheid van spelende kinderen bij het water) en er geen overmaat ontstaat. Hetzelfde geldt voor het openen van de pergola aan de achterzijde richting de groene parkzijde door het verwijderen van enkele ‘parasols’ en de wand van opengewerkte betonstenen. Het monument krijgt hiermee twee voorkanten en twee gezichten en kan aan de parkzijde functioneren als een soort podium. In zijn oorspronkelijke opzet diende de pergola al als een roomdivider tussen de twee pleindelen (verblijven en verkeer/parkeren). De wand van opengewerkte betonstenen had enerzijds als doel beide pleindelen te verbinden door subtiele doorzichten en anderzijds het afschermen van de parkeerplaats en het verkeer van de ontmoetingsplek (balans binnenwereld-buitenwereld). Het verwijderen hiervan en het openen van de pergola is een ingrijpende wijziging van het rijksmonument, maar zal op een hedendaagse manier als verbinding fungeren tussen beide pleindelen. De voorgestelde ingrepen en aanpassingen dragen mijns inziens op een positieve manier bij aan de beleving en het gebruik van het monument in deze tijd, zonder daarbij de kernkwaliteiten uit het oog te verliezen. In deze variant blijft eveneens de keitjesvloer met het bijzondere legplan in de pergola behouden. Deze variant die met name bestaat uit enkele aanpassingen om nieuw gebruik te stimuleren kan daarom op mijn instemming rekenen. Overigens is het ook mogelijk om variant 1 (restauratie) te combineren met de fietsenstalling onder het voorplein en gefaseerd te kijken welke ingrepen nog nodig zijn (doorbraak basaltmuur / openwerken pergola).

2b. *Restauratie & transformatie (fietsenstalling half verdiept onder pergola)*
Deze variant legt meer de nadruk op transformatie van de pergola en voorziet in aanpassingen die ingrijpender zijn voor het rijksmonument. De fietsenstalling wordt hier half verdiept voorgesteld onder de pergola. Het vloerniveau van de pergola komt hiermee 60 centimeter omhoog tot de hoogte van de huidige keermuren. Vanwege de hoogte zijn in plaats van de keermuren nieuwe hekwerken nodig als balustrade. Hiermee verandert het beeld wezenlijk. Ook de parasols worden met dezelfde hoogte opgehoogd. In mijn eerdere advies heb ik aangegeven dat het realiseren van een half verdiepte fietsenstalling onder de pergola eventueel denkbaar is. Ik heb tevens aangegeven dat het enigszins ophogen van de pijlers van de pergola vraagt om nauwkeurigheid in relatie tot de kernkwaliteit maat-schaal-verhoudingen-compositie. Er zit een grens waarbij het uit verhouding raakt, zeker in combinatie met de pyloon met het kunstwerk van Tajiri. Vanuit het monument gezien is deze ophoging wel de grens. Met een verhoogde pergola ontstaat mogelijk ook minder verbinding met het vijvergedeelte.
Aan de parkzijde wordt de pergola grotendeels opengewerkt, waarbij gedacht wordt aan een soort podiumfunctie. Het principe van de wand met opengewerkte betonsteen komt op een nieuwe manier terug in de vorm van daglichttoetreding naar de fietskelder. Ook wordt in deze variant een opening richting Jansplein voorgesteld, waarbij de muur wordt geopend en wordt verschoven om als keermuur van de entree van naar fietsenstalling te fungeren. Ook wordt hier, zoals in de andere variant de trappartij naar de pergola enigszins verbreedt en verhoogd. Bij deze variant wil ik als kanttekening plaatsen dat deze variant ingrijpend is voor het rijksmonument. Vanuit het rijksmonument gezien is deze variant alleen denkbaar na zeer zorgvuldige afwegingen, als blijkt dat er daadwerkelijk geen alternatief is voor het oplossen van het probleem van de fietsenstalling. Het is nogal wat om het in het verleden gecreëerde probleem van de fietsenstalling op te lossen in het rijksmonument zelf. Van belang is echter ook dat dit probleem wordt opgelost, omdat de huidige situatie ook een nadelige en negatieve impact heeft op zowel het monument als het gehele plein en goed gebruik in de weg staat. Positief ben ik over het feit dat bij de verschillende ingrepen is getracht om in de geest van het ontwerp en de kernkwaliteiten te kruipen en hier een hedendaagse vertaling aan te geven. Deze variant zit tegen de grens aan van wat acceptabel is met het rijksmonument.

3a. Pergola vergroot (opschalen)
Deze variant bestaat uit dezelfde principes als 2b, echter worden de parasols van de pergola anderhalf keer vergroot, waardoor de schaal verandert en het aantal kolommen afneemt. Vanwege de te grote impact op het monument kan ik niet instemmen met deze variant. In mijn eerdere advies heb ik aangegeven dat de verhoudingen hiermee zoek raken, evenals dat het verhogen van de pijlers te grote gevolgen heeft voor de menselijke maat, intimiteit en geborgenheid die verbonden zijn met de kernkwaliteiten van het monument. Er wordt te veel getornd aan de kernkwaliteiten. De viereenheid van maat-schaal-verhoudingen-compositie staat te ver af van het oorspronkelijke ontwerp met zijn zorgvuldige compositie en lijnenspel, de menselijke maat en de ‘bescheidenheid’ van deze binnenwereld.

3b. *Nieuw dak*
Met deze variant komt er in plaats van de pergola een groot nieuw dak met vier kolommen boven de half verdiepte fietsenstalling. Vanwege de te grote impact op het monument kan ik niet instemmen met deze variant. Er wordt te veel getornd aan de kernkwaliteiten.

4. *Paviljoen*
Deze variant bestaat uit een half verdiepte fietsenstalling met daarop een nieuw gebouw als paviljoen. Vanwege de te grote impact op het monument kan ik niet instemmen met deze variant. Er wordt te veel getornd aan de kernkwaliteiten. Daarnaast verhoudt deze variant zich moeilijk tot het oorspronkelijke gedachtegoed: een stuk openbare ruimte (verblijfsplek) als cadeau aan de stad. In een binnenstad die steeds meer wordt verdicht gaat het realiseren van een paviljoen ten koste van de spaarzame en waardevolle openbare ruimte.

Tot slot worden naast de varianten nog enkele suggesties gedaan voor aanpassingen ten behoeve van toekomstig gebruik. Bijvoorbeeld het realiseren van een verhoogde vijvervloer met een waterfilm en/of het gebruik als ijsbaan. Ik denk dat het goed mogelijk is om ter plekke van de vijver enkele maatregelen te treffen om de plek het hele jaar door te kunnen gebruiken. Hierdoor is het niet alleen in de zomermaanden een aantrekkelijke plek, maar kan het ook in combinatie met de pergola in de wintermaanden worden gebruikt en geprogrammeerd. Tijdens de Ronde Tafel Bijeenkomsten is ook aangegeven dat het goed mogelijk moet zijn om bijvoorbeeld een soort mal voor op de vijver/trappen te maken voor een dergelijke schaatsbaan. Onderdelen zoals het verlichtingsplan, begaanbaarheid van de keitjesvloer, een groen dak op de pergola, extra bomen en groen rondom, voorzieningen voor waterinfiltratie, zonnepanelen voor de fonteinen en daglicht in de fietsenstalling zijn zaken die goed mogelijk zijn en in een later stadium om een verdere uitwerking vragen. Evenals meer ruimte voor terrassen door een helder onderscheid tussen openbare ruimte en commerciële ruimte, op een zorgvuldige manier vormgegeven. Eveneens is het van belang om voor de restauratie van de verschillende onderdelen de juiste deskundigheid in te schakelen.

Advies voorkeursvariant
U vroeg mij nadrukkelijk aan te geven welke variant de voorkeur heeft. Mijn advies is om voor variant 2a te kiezen en deze verder uit te werken tot een definitief en uitvoerbaar plan.

Met mijn bijdrage aan het proces en met dit schriftelijke advies hoop ik een constructieve bijdrage te hebben geleverd voor een zorgvuldige planvorming en besluitvorming. Met als doel een positieve toekomst voor de AKU-fontein en het Gele Rijdersplein. Ik sluit daarom graag af met de hoop dat dit nationale topmonument van de Wederopbouw in de nabije toekomst weer het optimisme mag uitstralen zoals was beoogd met de oplevering in 1961.

Met dit preadvies geef ik inzicht in het te verwachten advies dat bij een definitieve Wabo-aanvraag zal worden gegeven over het voorliggende plan. Ik verzoek u om dit advies bij de verdere planontwikkeling te betrekken.

Uitgangspunten
In het document *'Uitgangspunten en overwegingen advisering gebouwde en groene rijksmonumenten'* op onze website kunt u lezen welke overwegingen ten grondslag liggen aan het advies van de RCE.

Vragen
Mocht u nog vragen hebben over de inhoud van dit advies, dan kunt u contact opnemen met de contactpersoon die in het briefhoofd vermeld staat.
De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
namens deze,
de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed,

Henk Hoogeveen MA
Adviseur Architectuurhistorie

AKU-FONTEIN GELE RIJDERSPLEIN ARNHEM

KOSTENRAMING ONTWERPRICHTINGEN

Datum 23.04.2020

PRIJZEN EXCL. BTW

Kosten per onderdeel

nr.	omschrijving		totaal
1	**RESTAURATIE - FIETSEN OP MAAIVELD**	€	755.000
2A	**RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - FIETSENSTALLING WEST**	€	3.577.000
2B	**RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - FIETSENSTALLING OOST**	€	3.065.000
3A	**RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - PERGOLA VERGROOT**	€	3.094.000
3B	**RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - DAK**	€	3.098.000
4	**RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - PAVILJOEN**	€	4.197.000
5	**Optioneel: verhoogde vijvervloer**	€	455.000
6	**Optioneel: duurzaamheid - zonnepanelen op de pergola**	€	24.000
7	**Optioneel: vernieuwd verlichtingsplan**	€	60.000
8	**Optioneel: slijpen deel van de tegels met veldkeien**	€	36.000

Specificatie per onderdeel

nr.	*omschrijving*		*totaal*
1	RESTAURATIE - FIETSEN OP MAAIVELD		
1.1	Monument	€	705.000
1.2	Herstellen onliggende openbare ruimte	€	50.000
		€	755.000
2A	RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - FIETSENSTALLING WEST		
2.1	Monument	€	705.000
2.2	Fietsenstalling west (incl. verleggen K&L, aanpassen trollyplein, aanpassingen pergola)	€	2.202.000
2.3	Herinrichten openbare ruimte (incl. extra deel west)	€	670.000
		€	3.577.000
2B	RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - FIETSENSTALLING OOST		
2.1	Monument - alleen deel vijver	€	232.000
2.2	Fietsenstalling oost	€	2.007.000
2.3	Boom in de fietsenstalling (incl. ondergrondse voorzieningen)	€	30.000
2.4	Pergola als bestaand (verhoogd op het dek geplaatst)	€	437.000
2.5	Herinrichten openbare ruimte	€	359.000
		€	3.065.000
3A	RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - PERGOLA VERGROOT		
3.1	Monument - alleen deel vijver	€	232.000
3.2	Fietsenstalling oost	€	2.007.000
3.3	Boom in de fietsenstalling (incl. ondergrondse voorzieningen)	€	30.000
3.3	Pergola vergroot	€	466.000
3.4	Herinrichten openbare ruimte	€	359.000
		€	3.094.000
3B	RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - DAK		
3.1	Monument - alleen deel vijver	€	232.000
3.2	Fietsenstalling oost	€	2.007.000
3.3	Dak	€	500.000
3.4	Herinrichten openbare ruimte	€	359.000
		€	3.098.000
4	RESTAURATIE EN TRANSFORMATIE - PAVILJOEN		
4.1	Monument - alleen deel vijver	€	232.000
4.2	Fietsenstalling oost	€	2.007.000
4.3	Paviljoen	€	1.599.000
4.4	Herinrichten openbare ruimte	€	359.000
		€	4.197.000
5	Optioneel: verhoogde vijvervloer		
5.1	Verhogode vijvervloer (incl. verhogen beeld Tajiri)	€	395.000
5.2	Aanpassen fonteininstallatie	€	60.000

		€	455.000
6	Optioneel: duurzaamheid - zonnepanelen op de pergola		
8.1	Zonnepanelen op het dak van de vergrote pergola	€	24.000
		€	24.000
7	Optioneel: vernieuwd verlichtingsplan		
7.1	Verlichtingsplan voor de fonteinen en de pergola	€	60.000
		€	60.000
8	Optioneel: slijpen deel van de tegels met veldkeien		
8.1	slijpen van een deel van de vloer met veldkeien	€	36.000
		€	36.000

Gemeente Arnhem

Klankbordgroep GRP
Kernpunten
16 april 2020

Gele Rijders Plein

Kernpuntenverslag klankbordgroep Gele Rijders Plein

Datum:	**16 april 2020**	
Aanwezig:	**Project Gele Rijders Plein (GRP/60030)**	
	Arthur Borst	Sr. Projectmanager GA
	Marcel van Empel	Vertegenwoordiger bewoners binnenstad
	Renzo Koopmans	Bewoner
	Berbera Vogel Prins	Bewoner
	Louise Garming	Bewoner
	Monique Karman	Projectsecretaris
Afwezig:	Adem Yildirim	Ondernemer
	Erik Hulsebos	Bedrijfsleider Stan&Co
	Marian van Hooij	PBA
Locatie:	**Webex**	
Aanleiding:	**Presentatie modellen**	

Inleiding
Afgelopen jaren is de klankbordgroep Gele Rijders Plein meerdere malen bijeen gekomen om de planontwikkeling rondom het plein te bespreken en de Gemeente van waardevol advies te voorzien. De klankbordgroep is voor het laatst samen gekomen op 15 oktober jl.

Door de klankbordgroep is toen de goede suggestie gedaan om enkele Ronde Tafel gesprekken te organiseren met alle betrokken stakeholders. Deze Ronde Tafels hebben inmiddels plaatsgevonden, en vele van jullie waren daarbij aanwezig. Daarnaast zijn door de gemeente ook diverse gesprekken gevoerd met onder andere de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Team Monumenten & Welstand en het Kwaliteitsteam Zuidelijke Binnenstad.

De diverse adviezen en verkregen input geven geen eenduidige richting voor het AKU monument. In het uiteindelijke 'onderzoek naar ontwerprichtingen' welke is gemaakt door bureau Poelmans Reesink zijn zo veel mogelijk kennis en overwegingen uit de discussie verwerkt om de raad een verantwoorde keuze over de uitwerkingsrichting te kunnen laten maken. Het betreft een onderzoek op hoofdlijnen.

Terugblik Ronde Tafel
De aanwezigen waren allen bij één of 2 Ronde Tafelgesprekken aanwezig als vertegenwoordiging van de Klankbordgroep.
Kort wordt de discrepantie tussen erfgoedpartijen en de andere partijen aangelicht. Hier wordt in het verslag van Ronde Tafel 2 uitvoeriger op ingegaan (wordt nog toegezonden).

Presentatie modellen, door Theo Reesink, Bureau Poelmans Reesink.
Kernwaarden van het monument:

- Totaalkunstwerk
- Ontmoetingsplek voor de stad
- Viereenheid van maat, schaal, verhoudingen en compositie
- Binnen versus buiten, omzomen en omkaderen
- Materialisatie

De 4 modellen die nu zijn uitgewerkt zijn:

1. Restauratie
    - huidige monument restaureren
    - fiets parkeren op maaiveld
2. a. Restauratie en transformatie / fietsenstalling west/ pergola
    - keermuur zuidzijde grotere opening
    - pergola opening naar het park
    - muur open betonstenen verwijderd
    - fietsenstalling driekwart verdiept onder het voorplein

   b. Restauratie en transformatie / fietsenstalling oost/ pergola
    - vloer pergola 60 cm verhoogd
    - fietsenstalling half verdiept onder de pergola
    - basaltmuren zuidzijde geopend en deels verschoven richting Jansplein
    - pergola breed geopend naar het park
    - podiumfunctie
3. a. Restauratie en transformatie / fietsenstalling oost/ pergola vergroot
    - basisopzet gelijk aan 2 b.
    - fietsenstalling half verdiept onder de pergola
    - paraplu's vergroot en minder kolommen
    - pergola beter opgewassen tegen maat parkdeel
    - betere podiumfunctie

3 b. Restauratie en transformatie / fietsenstalling oost/ dak
    - nieuw iconisch dak in plaats van pergola
    - fietsenstalling half verdiept onder het dak
    - minder kolommen
4. Restauratie en transformatie/ fietsenstalling oost/paviljoen
    - paviljoen op de plaats van de pergola
    - fietsenstalling half verdiept onder het paviljoen
    - gevel openen aan parkzijde
    - paviljoen kan meerdere functie bergen

Theo geeft een toelichting op de onderzochte mogelijkheden van de fontein ten behoeve van het gebruik gedurende het hele jaar.
Verhoogde watervloer met waterfilm:
Voordeel: zomer en winter gebruik en goed in te zetten bij evenementen
Nadeel: Kunstwerk Tajiri verhogen is technisch niet mogelijk. Op deze hoogte is dit kunstwerk kwetsbaar als je er zo dicht bij kunt komen. Alternatief is een nieuwe kolom.

Als ijsbaan is de fontein te klein. Een mogelijkheid is een baan over de fontein waarbij weer rekening gehouden dient te worden met de kwetsbaarheid van het kunstwerk.

Fietsparkeren
Er zijn nu 4 theoretisch mogelijkheden voor een fietsenstalling met een bronpunt bij de stad.

I.	Onder voorplein (west)	Driekwart verdiept
II.	Onder het parkdeel	Geheel verdiept
III.	Onder de pergola	Half verdiept
IV.	Onder de huidige locatie	Geheel verdiept

I en III zijn realistisch. Beide opties worden in het structuurontwerp verder onderzocht.

Duurzaamheid

- ✓ Plaatsen van zonnepanelen op de pergola paraplu's. Energie die wordt opgewekt kan worden ingezet voor verlichting en fontein. Hoe meer zon, hoe meer energie, hoe hoger de fontein.
- ✓ Groene daken
- ✓ Opvangen regenwater
- ✓ Plaatsen van bomen
- ✓ Gebruik van zoveel mogelijk daglicht in de fietsenstalling via dak
- ✓ Gebruik van zoveel mogelijk daglicht via wanden

Opmerkingen van de klankbordgroep

- Model 1 wordt door de klankbordgroepleden als niet wenselijk aangemerkt. Het blijft daarmee een wat donkere plek dat zich van de stad en omgeving afwendt. Het fietsparkeren blijft de verbinding blokkeren
- Model 4 wordt door de klankbordgroepleden als niet wenselijk gemerkt. Een paviljoen blokkeert de doorkijk en werkt alleen als er een 'programma' is gedurende het gehele jaar
- Fietsenstalling op het maaiveld houden is iets dat we absoluut niet moeten willen
- Voordelen worden gezien voor fietsenstalling west, voornamelijk de inrij-route zien de leden als gunstig op die locatie
  Hergebruik van de open beton stenen wordt erg gewaardeerd. Het zijn immers mooie stenen, alleen zoals ze nu in een muur zijn geplaatst blokkeren ze teveel de transparantie van de plek.
- Pergola verschaald opbouwen uit nieuwe materialen zien de klankbordgroepleden als een hele interessante optie. Openen aan de groene parkkant bevordert sterk de functionaliteit maar blijft trouw aan het monument.
- Fietsenstalling onder de pergola geniet de voorkeur. Dan kan het een half verdiepte fietsenstalling worden. Op de west kant moeten we hem minimaal 3 kwart verdiepen en dat geniet niet de voorkeur.
- Keitjes vloer mag geheel verdwijnen volgens de leden van de klankbordgroep. Zij zien geen meerwaarde alleen maar overlast.
- Toilethokje moet verdwijnen
- De meerderheid van de leden vindt een waterfilm-principe in de fontein niet passend op die plek. Ze willen graag de fontein houden zoals die nu is
- Complimenten voor het werk van Theo Reesink

De klankbordgroepleden hebben een voorkeur voor model 3A. Arthur dankt een ieder voor zijn, en haar inbreng. De input nemen we mee naar het College en de Raad bij de komende besluitvorming over het AKU monument.

Verslag/advies van het Team Welstand en Monumenten

Afdeling : Vergunningen Bouw
Gehouden op : 11 mei 2020
Nr. : TWM 2020-6
Voorzitter : G. Frencken (Arnhem)
Verslag : K. Verbeek (ODRA)

Teamleden : M. van Bleek (extern adviseur monumenten)
R. Brouwers (extern adviseur monumenten)
G. Frencken (Arnhem)
G. Groothedde (ODRA)

afwezig : -

Betrokken adviseur : J. Kautz (Erfgoed adviseur)

Verzonden aan:

J. Kautz, P. Polman en M. Vrijkotte (Beleidsdomein Fysiek), M. Kapteijns en Bas Joosten (Bedrijfsvoering);
G. Frencken en mw. M. van Loo (Beleidsdomein Fysiek) , R. Brouwers (restauratiearchitect),
M. Van Bleek en R. Crols (extern adviseur monumenten),
C. Bouwkamp (wethouder), H. de Vroome (wethouder), archief.

Verslag advies welstands- en/of monumententoetsing d.d. 11-05-2020

De plannen zijn beoordeeld aan de hand van de ingediende stukken. De vergadering zelf is geannuleerd i.v.m. de Corona crisis. Daardoor hebben de architecten en aanvragers niet de gelegenheid gehad het plan nader toe te lichten.

1. GF/GG/RB/MB

Adres : Gele Rijdersplein Arnhem **Niet openbaar**
Omschrijving : herinrichting openbaar gebied
Mon.aanduiding: Rijksmonument
Soort aanvraag: vooroverleg aanvraag
Advies : **Behandeld**

NOTITIE:

Het plan betreft de herontwikkeling van het Gele Rijdersplein met het doel de verblijfskwaliteit en de functionaliteit van het plein te verbeteren. Daarnaast is er sprake van fors achterstallig onderhoud aan het Rijksmonument. Het plan is eerder besproken op 13 mei 2019 en 3 februari 2020.

WELSTAND-/MONUMENTENADVIES van 13 mei 2019

Toetsingskader
De verkenning is getoetst aan de criteria zoals omschreven in de gemeentelijke welstandsnota. Het van toepassing zijnde welstandsniveau is 'afwijkend' (Rijkmonument). Voor wijzigingen aan, bij of op een monument is altijd sprake van maatwerk.

Beoordeling
Het Team geeft aan dat het positief is dat het plein herontwikkeld wordt. Het gebruik van het gebied rondom het plein is veranderd in de loop van de jaren, dit heeft ook impact op het plein en het monument.

De belangrijkste knelpunten in de huidige situatie zijn:

- *De ruimtes in en om het monument zijn onvoldoende toegankelijk, de fontein, pergola, terrassen, muurtjes en de fietsenstalling vormen barrières.*
- *De pergola én de ruimte ertussen zijn onvoldoende toegankelijk door fietsenstalling en muurtjes.*
- *De fontein is in het winterseizoen een ongebruikte, lege bak een onaangenaam beeld oplevert.*
- *De staat van onderhoud van alle onderdelen van het monument is onvoldoende.*
- *De behoefte aan een fietsenstalling op het plein, zo centraal gelegen, blijft.*
- *De openbare ruimte aan de westzijde tussen vijver en busstation mist een bestemming en heeft een overmaat.*
- *De publieke toegankelijkheid aan de west- en noordzijde is onvoldoende door te veel terrassen.*
  Het gebruik van de pergola is zeer beperkt
- *De kenmerkende grindtegels met veldkeien van de Veluwe in cement, die onderdeel uitmaken van het monument, zijn zeer oncomfortabel voor passanten en slecht onderhouden.*

Er wordt gedacht aan het aanpassen van de pergola, het verhogen van de vloer van de pergola, zodat de fietsstalling daaronder half verdiept gerealiseerd kan worden. De ruimte van de pergola kan functioneel gebruikt worden als podium voor verschillende kleinere evenementen, maar m.n. de hoogte van de pergola en het grote aantal kolommen legt beperkingen op Gekeken wordt om de pergola te verlengen, geheel te vervangen door een andere openconstructie of een gebouw. Er zijn ook ideeën om de fontein aan te passen, functioneel zou de vloer omhoog gebracht kunnen worden, zodat deze ruimte bij leegstand van de fontein gebruikt kan worden.

Vanuit het oogpunt van erfgoed worden de belangrijkste kernkwaliteiten van het plein onder de aandacht gebracht door de medewerker van het RCE namelijk: het gaat om wederopbouw architectuur, het plein is destijds aan de stad geschonken door de AKU, het totaal heeft een bepaalde (menselijke) maat, schaal en compositie en betreft een omkaderd terrein, gebied specifiek ontworpen voor deze plaats in de stad.

Het Team geeft aan te begrijpen dat herontwikkeling/het aantrekkelijker maken van het gebied wenselijk is, gezien de ontwikkeling/wijzigingen van het gebied en de bebouwing met een meer publieke verblijfsfunctie (horeca). Belangrijk is wel dat de context van het plein niet verloren gaat. Er moet goed nagedacht worden over een aanpak die ook toekomstbestendig moet zijn en multifunctioneel bruikbaar, zodat het plein in zijn nieuwe/aangepaste vorm, te weten een aantrekkelijke verblijfsruimte, toekomst heeft in een steeds veranderende stad. Verder vraagt het Team aandacht voor het hergebruik van de bestaande onderdelen en materialen.

Conclusie
Het Team geeft aan dat de verkenning een goed beeld geeft van de mogelijkheden en dilemma's en zij ziet de verdere ontwikkeling met vertrouwen tegemoet. Het Team geeft aan graag betrokken te willen worden in de verdere planvorming.

MONUMENTENADVIES van 3 februari 2020

Toetsingskader

Het plan is getoetst aan de criteria zoals omschreven in de gemeentelijke Welstandsnota. Het van toepassing zijnde welstandsniveau is 'afwijkend' (Rijksmonument). Voor wijzigingen aan, bij of op een monument is altijd sprake van maatwerk.

Beoordeling
Het Team heeft kennisgenomen van het advies van de erfgoedadviseur.

Het Team heeft al eerder aangeven dat het positief is dat het plein/ de locatie herontwikkeld wordt. De stad verandert en zo ook gebieden zoals deze. Belangrijk onderdeel van het plan is het realiseren van een verdiepte fietsstalling (onder het podium met de pergola), zodat de fietsen uit het zicht verdwijnen en het plein beter zichtbaar, beleefbaar en toegankelijk wordt.

De architect presenteert vier nieuwe modellen, in grote lijnen gaat het om:

1. *Restauratie van het Rijksmonument, waarin begrepen het openen van de zuidelijke muur, de verhoging van het podium, het onderbouwen van het podium met een fietsenstalling met bijbehorende trap en hellingbaan en het wijzigen van de een deel van de borstwering rond het podium;*
2. *Idem als 1, maar met toepassing van grotere 'en hogere paraplu's met minder kolommen;*
3. *Een nieuwe dakconstructie op vier palen op het gerestaureerde podium;*
4. *Een volledig nieuw paviljoen op het gerestaureerde podium:*

Het Team spreekt de voorkeur uit voor optie 1 en 2. Van belang is goed in beeld te brengen wat de aanpassingen voor consequenties hebben voor de monumentale waarde van het monument. De nadere uitwerking ziet het Team met belangstelling tegemoet.
Aandachtspunt is nog dat de locatie open en openbaar blijft en altijd voor publiek toegankelijk moet blijven. Het plein mag niet geclaimd worden door bijvoorbeeld een horeca ondernemer.

Conclusie
Het Team ziet de verdere uitwerking met vertrouwen tegemoet.

WELSTANDADVIES van 3 februari 2020

Toetsingskader
Het plan is getoetst aan de criteria zoals omschreven in de gemeentelijke Welstandsnota. Het van toepassing zijnde welstandsniveau is 'afwijkend' (Rijksmonument). Voor wijzigingen aan, bij of op een monument is altijd sprake van maatwerk.

Beoordeling
Het Team heeft al eerder aangeven dat het positief is dat het plein/ de locatie herontwikkeld wordt. De stad verandert en zo ook gebieden zoals deze. Belangrijk onderdeel van het plan is het realiseren van een verdiepte fietsstalling (onder het podium met de pergola), zodat de fietsen uit het zicht verdwijnen en het plein beter zichtbaar, beleefbaar en toegankelijk wordt.

De architect presenteert vier nieuwe modellen, in grote lijnen gaat het om:

1. *Restauratie van het Rijksmonument, waarin begrepen het openen van de zuidelijke muur, de verhoging van het podium, het onderbouwen van het podium met een fietsenstalling met bijbehorende trap en hellingbaan en het wijzigen van de een deel van de borstwering rond het podium;*

2. *Idem als 1, maar met toepassing van grotere 'en hogere paraplu's met minder kolommen;*
3. *Een nieuwe dakconstructie op vier palen op het gerestaureerde podium;*
4. *Een volledig nieuw paviljoen op het gerestaureerde podium:*

Het Team spreekt de voorkeur uit voor optie 1 en 2. Van belang is goed in beeld te brengen wat de aanpassingen voor consequenties hebben voor de monumentale waarde van het monument. De nadere uitwerking ziet het Team met belangstelling tegemoet.
Aandachtspunt is nog dat de locatie open en openbaar blijft en altijd voor publiek toegankelijk moet blijven. Het plein mag niet geclaimd worden door bijvoorbeeld een horeca ondernemer.

Conclusie
Het Team ziet de verdere uitwerking met vertrouwen tegemoet.

MONUMENTEN- /WELSTANDSADVIES van 11 mei 2020

Toetsingskader
Het plan is getoetst aan de criteria zoals omschreven in de gemeentelijke Welstandsnota. Het van toepassing zijnde welstandsniveau is 'afwijkend' (Rijksmonument). Voor wijzigingen aan, bij of op een monument is altijd sprake van maatwerk.

Beoordeling

Er zijn vier varianten, met nadere uitwerkingen ingediend:
- 1 Restauratie, fietsstalling op maaiveld
- 2A Restauratie en Transformatie, fietsenstalling west / pergola
  2B Restauratie en transformatie, fietsenstalling oost / pergola
- 3A Restauratie en Transformatie, fietsenstalling oost / pergola vergroot
  3B Restauratie en Transformatie, fietsenstalling oost / dak
- 4 Restauratie en Transformatie fietsenstalling Oost / paviljoen

Het Team geeft aan de plannen die voorliggen nog te zien als een analyse van mogelijkheden en voor de nadere uitwerking, met eventueel nieuwe elementen, dient een bekwame (restauratie) architect met affiniteit voor monumenten betrokken te worden. Van belang is dat de architect herkent waar de waarden van het plein zich bevinden en hoe het originele ontwerp met respect voor de monumentale waarde een toekomstbestendige ontwikkeling maakt.
Het Team heeft kennisgenomen van het advies van de erfgoed adviseur, het kwaliteitsteam binnenstad en de RCE.

Het Team spreekt na bestudering van de varianten zijn voorkeur uit voor variant 2 met uitwerking A en B. Waarbij de meeste voorkeur uit gaat naar 2A en 2B niet bij voorbaat uitgesloten wordt:
- 2A Restauratie en Transformatie, fietsenstalling west/pergola;
Ten aanzien van dit voorstel geeft het Team aan het plan in verhouding tot de andere voorstellen het minst ingrijpend is voor het Rijksmonument. De fietsenstalling wordt los van het monument aan de west zijde gesitueerd, daarmee zal het minder afbreuk doen aan het monument. Vanuit het gebruik wordt opgemerkt dat een volledig ondergrondse fietsenstalling vanuit het gebruik wellicht minder aantrekkelijk is. Verder wil het Team aangeven dat het los van het monument realiseren van een fietsenstalling goed mogelijk is. Het integreren van een fietsenstalling in het plein/monument vormt een grotere uitdaging. Het Team geeft aan dat dit

ook voorstelbaar is, maar daarvoor zal het ontwerp nader uitgewerkt moeten worden. De suggestie wordt gegeven een kijkje te nemen bij fietsstallingen in andere steden en vooral te kijken naar de toegankelijkheid van die stallingen.
Daarentegen is het Team op voorhand geen voorstander van het openen van de pergola aan de achterzijde. Het openen is een aantasting van het monument. Het is een totaal opgave voor de nieuwe podium functie, het inrichtingsplan van het plein en ingrepen in het monument. De motivatie dat er grotere samenhang ontstaat tussen het groen, het plein en het monument is op dit moment nog niet overtuigend genoeg om een dergelijk aantasting van de monumentale waarde te rechtvaardigen.
Kleine afwijkingsmarges zijn niet uitgesloten bij de restauratie van de pergola's, zoals een eventuele beperkte verhoging van de kolommen wat overigens zeer nauw luistert om de bestaande verhoudingen tussen de elementen goed te houden.
- 2B Restauratie en transformatie, fietsenstalling oost / pergola
Bij deze variant zal onder het podium een fietsenstalling aangebracht worden. Ten behoeve van de ondergrondse fietsenstalling zijn meer grotere ingrepen in en om het monumentale plein noodzakelijk, zoals hellingbanen en een verhoging van het podium met ca. 0.60 m. enz. Deze variant is meer gericht op het oogpunt behoefte en gebruik van de locatie en houdt minder rekening met het bestaande monument.

Het Team geeft aan dat het realiseren c.q. Integreren van een fietsenstalling er niet per definitie voor zorgt dat er geen overlast zal zijn van verkeerd geplaatste fietsen. Er zal in alle varianten actief gehandhaafd moeten worden om dit tegen te gaan. Geen enkele voorziening zal dit probleem volledig oplossen.
Ten aanzien van de verharding van het plein wordt er aangegeven dat het erg hobbelig en ongelijk is. Het Team geeft aan dat het van belang is de bestaande verharding, als onderdeel van het ontwerp zoveel mogelijk intact te houden. Het aan brengen van beperkte smalle looproutes door b.v. slijpen wordt denkbaar geacht.
Het Team geeft aan dat aanpassingen aan het monumentale plein mogelijk zijn binnen de marges. Van belang is daarbij het kunstwerk/totale plein te respecteren en de verhoudingen van de verschillende bestaande onderdelen te behouden.

<u>Conclusie</u>
Het Team ziet de nadere uitwerking graag tegemoet.

Advies Kwaliteitsteam

binnenstadzuid

Het kwaliteitsteam Binnenstad draagt zorg voor de kwaliteit en samenhang tussen de deelprojecten op het gebied van stedenbouw, architectuur en openbare ruimte. Naast het bewaken van de gestelde uitgangspunten in de ruimtelijke principes zuidelijke binnenstad, heeft het de opdracht binnen projecten te fungeren als stimulator c.q.hoeder van de ruimtelijke kwaliteit en dit in de ruimste zin des woords.

Project: AKU fontein Gele Rijdersplein ontwerp PoelmansReesink landchapsarchitecten
Datum: 20 april 2020

Geacht College,

Aan het kwaliteitsteam is gevraagd een advies uit te brengen over het onderzoek naar ontwerprichtingen voor het AKU-monument verricht door landschapsarchitectenbureau Poelmans Reesink. Het betreft een onderzoek op hoofdlijnen op basis waarvan een uitwerkingsrichting gekozen kan worden.

Het bestaande Rijksmonument van de architect Henk Brouwer en de kunstenaar Shinkichi Tajiri uit 1961, met vijver, pergola, muurtjes en bijzondere verhardingspatronen is als wederopbouw gesamtkunstwerk een ensemble van zeer grote waarde voor het plein, voor de stad maar ook landelijk. Dit erfgoed moet leidend zijn als vector in waarde en betekenis over diverse schaalniveaus; de stad, de omgeving van het plein en vervolgens het monument. Behoud van de karakteristieke waarden en waar mogelijk versterking van het gesamtkunstwerk als totaal zou wat het kwaliteitsteam betreft een centrale positie moeten hebben bij willekeurig welke vervolgstap.

Het is duidelijk dat de huidige omgeving van fontein en omgeving weinig ondersteunend is aan de kwaliteiten van het monument. De plek wordt gedomineerd door fietsenstalling, overvloedige terrassen, de pergola verkeerd niet in beste staat (palen verrot, dakjes gammel) en de verschillende onderdelen van het monument: muren, trappen, vijver, fontein en pleinverharding hebben achterstallig onderhoud. Daarnaast is de stedenbouwkundige setting in de tijd drastisch veranderd. Was de enscenering van monument, plein en bouwwerken juist bewust gericht op het westen met de scheiding naar een groot parkeerterrein. Nu kijkt het plein uit op de non-descripte ruimte van het busplein en keert het zich af tegen het nieuw ingerichte groene plein. Zo is ook de analyse van PoelmansReesink.

Bovenstaande laat zien dat de problematiek van het Gele Rijders Plein niet sec het monument betreft. Een gradueel oplopende reeks van ingrepen die tot verbetering van de omgeving van het monument leiden zou tot betere keuzes leiden. De voorliggende reeks van modellen is teveel gericht op vooral ruimtelijke ingrepen aan het monument zelf (alsof alleen daar het probleem ligt).

1. Vanuit die redenering is het evident dat er een oplossing gezocht moet worden voor het fietsparkeren. In de huidige situatie een groot obstakel in het gebruik en beleving van het plein. Twee varianten uit de studie lijken logisch: een ondergrondse oplossing aan de buspleinzijde (verdiepte fietsenstalling west) en de oplossing gecombineerd onder pergola. Een derde optie zou

een model met behoud van pergola, maar enkel het verlagen van de vloer tot een halfverdiepte, halfopen fietsenstalling kunnen zijn. Hiermee kan de beleving van pergola, vijver en kunstwerk in zijn essentie gehandhaafd blijven.
2. De ruimte die ontstaat door het uit het zicht halen van het fietsparkeren kan gebruikt worden om meer samenhang tussen oost en westzijde van het plein te creëren. Een verbindende pleininrichting (groen of stenig) kan maken dat het monument als gesamtkunstwerk letterlijk meer óp het plein komt te staan.
3. Vanuit de gedachte dat het monument leidend is, is er voor het q-team nu geen directe urgentie om de positionering van de pergola richting park te openen.
4. Het is de vraag of met schaalvergroting van pergola het plein niet juist nog meer wordt opgedeeld. Het is ook de vraag of de schaalvergroting de intrinsieke kwaliteiten van het kunstwerk niet teveel overschaduwen. Deze vraag geldt des te meer voor het toevoegen van een paviljoen.

Conclusie
Uitgaande van de intrinsieke kwaliteiten van het kunstwerk als totaal (dus fontein inclusief pergola e.o.) adviseert het kwaliteitsteam een tussenfase in te zetten. In deze fase kan nader onderzoek worden gedaan naar met name oplossingsrichtingen voor het fietsparkeren. Drie modellen lijken hier het onderzoeken waard: geheel ondergronds aan westzijde, onder pergola zonder dak, en onder pergola met dak. Bij dit onderzoek zou nadrukkelijk een gefundeerde mobiliteitsvisie betrokken moeten worden (duurzaamheid, toekomstbestendigheid, capaciteit etc.). Het verwijderen van het overvloedige fietsparkeren rondom het monument, gecombineerd met een duidelijke omranding (groen of steen) van het monument en enkele trefzekere ingrepen aan het monument zelf zou wel eens voldoende kunnen zijn om de plek een levendige nieuwe toekomst te geven. Dit vergt in de uitwerking een multidisciplinair team met architect, landschapsarchitect en cultuurhistorische deskundigheid. Wat betreft het kwaliteitsteam kan de uitkomst van dit alles zijn, dat er op subtiele, trefzekere wijze met respect voor het monument een gloednieuwe laag aan de plek wordt toegevoegd.

Namens het kwaliteitsteam,

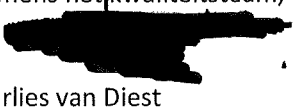

Marlies van Diest
Voorzitter

Beknopte weergave dialoog
1ste Ronde Tafel Gele Rijders Plein

Bijeenkomst	:	1ste Ronde Tafel gesprek Gele Rijders Plein
Gehouden op	:	20 januari 2020
Plaats	:	Royal Meeting te Arnhem
Aanwezig	:	Adem Yildirim, Nisantasi & klankbordgroeplid
		Ton Kuipers, Stichting Toekomst AKU Ensemble Arnhem
		Peter Neijenhuis, Stichting Toekomst AKU Ensemble Arnhem
		Marga van Mechelen, oud-bestuurslid OMDA
		René Janssen, eigenaar Royal
		Marcel van Empel, bewonersvereniging Arnhem 6811 & klankbordgroeplid
		Erik Wiessenberg, Arnhems Hart
		Eric Hulsebos, Stan&Co & klankbordgroeplid
		Renzo Koopmans, bewoner van de Doelenstraat & klankbordgroeplid
		Berbera Vogel-Prins, bewoner van de Bastionstraat & klankbordgroeplid
		Jan Reijnen, Erfgoed Vereniging Heemschut
		Henk Hoogeveen, Rijksdienst Cultureel Erfgoed
		Ryu Tajiri, erve Tajiri
		Bart Brouwer, erve Brouwer
		Marian van Hooij, Platform Binnenstad Arnhem
		Geert Elemans, Vertegenwoordiger Gele Rijders
		Piet van Dijk, Stadsschoon Arnhem
		Marielle Vrijkotte, erfgoed adviseur gemeente Arnhem
		Gijs Frencken, stadsbouwmeester gemeente Arnhem
		Alet Voskuil, evenementenmanager gemeente Arnhem
		Henk Velthorst, gebiedsbeheerder gemeente Arnhem
		Stefan van Aarle, VECA
		Wim Lavooij, stedenbouwkundige
		Johan Wolthuis, Stichting Jansbeek boven water
Organisatie	:	Martine Baar, dagvoorzitter gemeente Arnhem
		Theo Reesink, landschapsarchitect bureau Poelmans Reesink
		Arthur Borst, projectmanager gemeente Arnhem
		Monique Karman, projectsecretaris gemeente Arnhem

Vooraf

Op maandag 20 januari jl. heeft het 1ste Ronde Tafel gesprek plaatsgevonden over het Gele Rijders Plein. Bovenstaande mensen en organisaties waren hierbij aanwezig. De strekking van de presentaties en dialoog treft u aan in deze beknopte weergave van de bespreking. Dit document is geen letterlijk verslag van deze bijeenkomst.

Welkom

Dagvoorzitter Martine Baars heet iedereen welkom. Zij geeft aan blij te zijn met de opkomst. Dit geeft aan dat dat veel mensen zich betrokken voelen bij het Gele Rijders Plein. Er is in het verleden al veel gesproken over de toekomst van het Gele Rijders Plein. Er zijn inmiddels diverse stappen gezet. Voor het AKU monument en directe omgeving worden het 1ste kwartaal van 2020 vier ruimtelijke modellen

uitgewerkt. De gemeente organiseert nu deze Ronde Tafel gesprekken om input te krijgen voor de uitwerking van deze modellen. Het 1ste Ronde Tafel gesprek staat in het teken van kennismaken, delen van belangen, de analyse van de plek en de dialoog hierover. Tijdens het 2de Ronde Tafel gesprek is het de bedoeling dat de concept ruimtelijke modellen gepresenteerd worden en dat hier op gereageerd kan worden. De uiteindelijke keuze voor een model ligt bij de gemeente. Voor de Ronde tafel gesprekken zijn diverse partijen uitgenodigd die eerder hun mening hebben geuit over het Gele Rijders Plein/ AKU monument. Na deze korte inleiding wordt het programma van de bijeenkomst toegelicht.

Vertrekpunt en proces
Door de gemeentelijk projectmanager (Arthur Borst) van het Gele Rijders Plein wordt vervolgens een toelichting gegeven op het vertrekpunt voor de uitwerking van de ruimtelijke modellen en het proces hoe deze tot stand komen.

Redenen om het Gele Rijders Plein op te pakken waren/ zijn: de slechte staat van onderhoud van het monument, de verkeersfunctie is grotendeels vervallen, geen goede relatie met de stad, het beperkt functioneren van de pergola en de sociale veiligheid, het plein mist functionaliteit door het jaar heen, de fietsenstalling vormt een barrière, etc. In 2016 is het AKU monument aangewezen als Rijksmonument. In 2017 heeft de gemeenteraad van Arnhem onder andere besloten om de oostzijde van het plein te vergroenen, de fontein op te knappen mogelijk gecombineerd met een schaatsbaan, de pergola te verwijderen en onderzoek uit te voeren naar een invulling van de pergola en het fietsparkeren te verplaatsen (half verdiept). Inmiddels is de oostzijde vergroend. De restauratie van de fontein, de toekomst van de pergola en het fietsparkeren moeten nog uitgevoerd worden. In juni 2019 heeft er een evaluatie van de roomdivider (gele kubus) plaatsgevonden. In de bijbehorende raadsbrief is aangegeven dat de invulling van de pergola uitgewerkt gaat worden, gecombineerd met een half verdiepte fietsenstalling, en dat de kosten hiervan inzichtelijk gemaakt worden. In november 2019 heeft de gemeenteraad besloten om ook een model uit te werken voor restauratie van het gehele AKU monument (dus ook de pergola).

De opgave die er nu ligt is om enkele (vier) ruimtelijke modellen te maken voor het AKU monument en de aangrenzende openbare ruimte. Deze ruimtelijke modellen worden tevens financieel doorgerekend. En deze ruimtelijke modellen worden beoordeeld. De gemeente heeft het Arnhemse bureau Poelmans Reesink gevraagd deze ruimtelijke modellen op te stellen in het 1ste kwartaal van 2020. Tezamen met de financiële doorrekening en beoordeling worden deze ter besluitvorming voorgelegd aan het College van B&W en de gemeenteraad.

Voorstelronde
Tijdens de voorstelronde wordt door alle aanwezigen aangegeven wie ze zijn, welke belangen zij vertegenwoordigen, wat de betrokkenheid tot op heden is bij het AKU monument/ Gele Rijders Plein en wat de verwachtingen zijn voor deze Ronde Tafel gesprekken.

Presentatie AKU fontein
Vervolgens wordt door Theo Reesink van bureau Poelmans Reesink een presentatie over het AKU monument gegeven. Hierin wordt uitvoerig ingegaan op het AKU monument, de plek hiervan in de stad, de context van de wederopbouwperiode, de monumentale waarden van het monument, etc. Ook wordt hierbij ingegaan op onderwerpen die nadrukkelijk aandacht behoeven zoals de veranderingen in de

verkeersstructuur in de omgeving, de geslotenheid van de pergola, de barrierewerking van de keermuren en de fietsenstalling, de staat van onderhoud van het monument. Daarbij wordt ook aandacht gegeven aan mogelijkheden qua half verdiept fietsparkeren, een duurzame toekomst voor het monument, verhoogde vloer in de fontein, kansen in de omliggende openbare ruimte, etc..

Dialoogronde
Na deze presentatie, en een voedzame pauze met veel nadere kennismaking, volgt de dialoog in vijf rondes.

1. Bestaand gebruik van het AKU monument
Positief: Arnhem heeft 2 wederopbouwpleinen, de Markt en het Gele Rijders Plein. Daar mag Arnhem trots op zijn. Het AKU monument is een gesammtskunstwerk, alles is door Tajiri en Brouwer in samenhang ontworpen. Het kunstwerk van Tajiri is origineel in zijn ontwerp en staat voor nieuw leven en (weder)opbouw). De fontein is in goede staat. Het grondplan van het monument is ingenieus. Het Gele Rijders Plein is een goede plek in de Arnhemse binnenstad voor ontmoeten, een plek om af te spreken. Nieuwe bedrijven hebben de afgelopen jaren het Gele Rijders Plein een nieuwe dynamiek en betekenis gegeven. Het Gele Rijders Plein en het AKU monument hebben een belangrijke waarde. Het is een belangrijk onderdeel op de route door de stad en die route krijgt meer waarde door het AKU monument.

Negatief: Oorspronkelijk is het Gele Rijders Plein ontworpen als autoplein, dat heeft de plek van het AKU monument geïsoleerd (muur en keermuurtjes). De muurtjes zijn onderdeel van het monument maar maken het monument minder toegankelijk. Door de fietsenstalling wordt dit versterkt. Anno 2020 en naar de toekomst toe vraagt het om betere verbindingen met de omgeving (vergroende oostzijde en het Jansplein). De fontein heeft alleen in de zomermaanden een functie, de rest van het jaar is het een plek zonder functie. De verlichting in de fontein is verwijderd. Onderzocht moet worden wat de mogelijkheden zijn voor aan- en of uitlichten van de fontein. De pergola van het AKU monument is gesloten en in zichzelf gekeerd. Dit belemmert de gewenste ontmoetingsfunctie. De pergola functioneert in die zin niet als ontmoetingsplek. Er wordt aangegeven dat er veel overlast is omdat de plek donker en gesloten is. De huidige pergola is daarom niet toekomstbestendig. De fietsenstalling is functioneel gewenst maar ruimtelijk op de huidige plek niet wenselijk. Het AKU monument is in slechte staat door achterstallig onderhoud. De keitjesbestrating (in tegels) is onderdeel van het monument maar is beschadigd en lastig begaanbaar. De toegankelijkheid wordt belemmert door veel niveauverschillen. Dit beperkt ook de gebruiksmogelijkheden en functionaliteit van het monument. Vooral voor minder validen en kinderwagens is het monument ontoegankelijk. De positie van het huidige openbare toilet op het plein wordt als beperkend gezien. Het mooie verhaal van het monument, het geschenk van AKU aan de stad Arnhem, is niet meer zichtbaar.

2. Gewenst toekomstig gebruik van het AKU monument
Het AKU monument/ Gele Rijders Plein moet naar de toekomst toe versterkt worden als plek voor ontmoeting. Dat was ook de oorspronkelijke gedachte, maar door de veranderende fysieke omgeving heeft dit een veel minder prominente plek gekregen. Door vrijwel alle aanwezigen wordt aangegeven dat het Gele Rijders Plein en het AKU monument een succes kunnen worden wanneer deze ontmoetingsfunctie weer een prominente plek gaat krijgen.

Het Gele Rijders Plein en ook het AKU monument is een goede locatie voor kleinschalige evenementen. Een mix tussen rust (oostzijde) en reuring (westzijde). De vergroende oostzijde is hier al op ingericht. Ook het AKU monument kan hier veel meer op inspelen. Door bijvoorbeeld de pergola te verbeteren qua toegankelijkheid. Dit bevordert de gebruiksmogelijkheden van deze ruimte. Hier kunnen wellicht ook kleinschalige markten gehouden worden. Ook zou het een goede plek zijn waar je publieke debatten kan organiseren (agora/ speakerscorner). Daarnaast worden er mogelijkheden gezien om een tijdelijke openlucht expositieruimte te realiseren. Ook wordt aandacht gevraagd voor het mogelijk realiseren van een klimaatplein, waarbij ook het festival Future City benoemd wordt.

Om het gebruik van het gehele Gele Rijders Plein voor evenementen te bevorderen is het essentieel dat er goede aansluitingen qua elektra, water en afvoer worden gerealiseerd. Als belangrijk aandachtspunt wordt tevens genoemd het beheer van het plein. Gesuggereerd wordt om dit in overleg met de ondernemers rondom het plein goed vorm te geven.

Tevens is gesproken over de fontein. Onderzocht kan worden hoe de fontein het gehele jaar door meer een gebruiksfunctie kan hebben. Een schaatsbaan in de fontein wordt door de aanwezigen als niet realistisch gezien vanwege de beperkte omvang van de fontein en de combinatie water/ ijs. De bak is echt veel te klein om een fatsoenlijke schaatsbaan te maken. Een tijdelijke schaatsbaan over de fontein, met meer ruimte, is een optie. Een verhoogde vloer gecombineerd met een fontein biedt ook meer mogelijkheden voor kleinschalige evenementen het gehele jaar door.

De fietsenstalling heeft een belangrijke functie en moet echt blijven op het plein. De huidige locatie werkt belemmerend. Een half verdiepte fietsenstalling lijkt een goede oplossing. Daarbij moet wel zorgvuldig onderzocht worden of dit het lijnenspel en de samenhang van het totale monument niet negatief beïnvloed.

Nadrukkelijk wordt aandacht gevraagd voor een goede verlichting van het plein en het AKU monument. Het oorspronkelijke ontwerp had een lichtplan en ontwerp. Bij een nieuwe toekomst voor het plein is het essentieel dat dit meegenomen wordt.

Verder wordt ook aangegeven dat een goede inpassing van de terrassen rondom het AKU monument gewenst is. Daarbij wordt aangegeven dat de huidige bestrating van veldkeitjes in combinatie met terrassen niet ideaal is. Ook wordt door sommigen aangegeven dat het gewenst is de ruimte direct rondom de fontein vrij te houden. In het ontwerp lijkt het verstandig om rekening te houden met openbare zones en semi-openbare zones waar de terrassen geplaatst kunnen worden.

Samengevat is de essentie van bovenstaande dialoog de vraag hoe het Gele Rijders Plein en het AKU monument weer een betekenis kan krijgen als (ontmoetings)plek in de stad voor nu en de toekomst. De vergelijking wordt gemaakt met vrijkomende monumentale kerkgebouwen. Bij een nieuwe functie/ tijd kan ook een transformatie van het monument horen. Een goed voorbeeld hiervan is de Eusebiuskerk. Over het vraagstuk van de mate van behoud & restauratie danwel transformatie van het AKU monument bestaan tijdens de dialoog verschillende inzichten. In de ruimtelijke modellen die de volgende keer gepresenteerd worden, en de dialoog daarover, zal dit terugkomen.

3. Relatie AKU monument met de binnenstad, met name met de looproute richting Jansplaats.
De fietsenstalling en de muren blokkeren de looproute en verbinding met de binnenstad. De muren blokkeren ook de zichtlijnen. Om een beter gebruik te realiseren is het gewenst dat het plein meer bij de binnenstad betrokken wordt. Door de nieuwe ondernemingen aan het plein en de dynamiek die dit geeft wordt dit alleen maar benadrukt. Het is dus wenselijk dat de huidige fietsenstalling wordt verwijderd en de blokkerende werking van de muren wordt opgeheven.

Oorspronkelijk waren de muren bedoeld als afscheiding van het autoverkeer. De muren vervullen nu een bescherming voor spelende kinderen bij de fontein, maar dat is alleen bij mooi weer. De muren zijn onderdeel van het monument.

De doorgang van het Gele Rijders Plein naar het Jansplein is smal, donker en slecht onderhouden. De fietsen die daar geplaatst worden belemmeren de zichtlijnen en de verbinding. Het voelt bijna als een 'muizengaatje' de binnenstad in.

Ook de huidige ligging van het fietspad vormt een barrière. Het is een idee om deze wat verder van de gevels af te leggen en meer terrasruimte te creëren aan de gevel. Dan worden de horecaondernemingen aan de stadszijde meer bij het Gele Rijders Plein betrokken.

4. Relatie AKU monument met de parkzijde
De verbinding tussen het AKU monument en de vergroende oostzijde is belangrijk voor het slagen van het plein. Het is gewenst dat de huidige barrierewerking wordt opgeheven. De ruimte van de pergola zou een soort podium voor de stad kunnen worden. Het zou een podium kunnen zijn voor culturele en/ of kleinschalige evenementen. Belangrijk voor een podiumfunctie is tevens de mogelijkheid tot een overkapping. Het plein heeft reuring door het hele jaar heen nodig. Ook bij slechter weer.

5. Duurzaamheid, hoe restaureer je een rijksmonument met oog voor een duurzame toekomst?
Voor een succesvolle vergelijking voor een duurzame toekomst van het AKU monument wordt wederom de relatie gelegd met de Eusebiuskerk. Aan dit Rijksmonument zijn ingrijpende moderne ingrepen aangebracht om de kerk gereed te maken voor de toekomst. Dit alles is met het uiterste respect voor het monument gedaan. Daarbij moet gekeken worden naar het gebruik en de waarde van het monument. Je wilt ook de generatie van nu de kans geven om iets toe te voegen aan dit monument. Aangegeven wordt dat kerken die nu niet meer in gebruik zijn, niet worden gerestaureerd. Het is van belang dat ook in de toekomst monumenten duurzaam kunnen worden gebruikt.

Qua duurzaamheid wordt verder aangegeven dat het wenselijk is dat de fonteinbak niet elk jaar geschilderd hoeft te worden. Gesuggereerd wordt om ruimte voor zonnepanelen te creëren. Ook wordt aangegeven dat wellicht Led verlichting toegepast kan worden. Arnhem is de stad van de energietransitie. Waterstof is de toekomst. Is dit op één of andere manier mogelijk op het Gele Rijders Plein? Ook wordt een klimaatplein gesuggereerd en plasticvrije evenementen.

Beknopte weergave dialoog
2de Ronde Tafel

Gele Rijders Plein

Bijeenkomst	:	2de Ronde Tafel gesprek Gele Rijders Plein
Gehouden op	:	20 februari 2020
Plaats	:	Royal Meeting te Arnhem
Aanwezig	:	Ton Kuipers, Stichting Toekomst AKU Ensemble Arnhem
		Peter Neijenhuis, Stichting Toekomst AKU Ensemble Arnhem
		René Janssen, eigenaar Royal
		Marcel van Empel, bewonersvereniging Arnhem 6811 & klankbordgroeplid
		Erik Wiessenberg, Arnhems Hart
		Erik Hulsebos, Stan&Co & klankbordgroeplid
		Renzo Koopmans, bewoner van de Doelenstraat & klankbordgroeplid
		Louise Garming, bewoner & Klankbordgroeplid
		Berbera Vogel-Prins, bewoner van de Bastionstraat & klankbordgroeplid
		Jan Reijnen, Erfgoed Vereniging Heemschut
		Henk Hoogeveen, Rijksdienst Cultureel Erfgoed
		Ryu Tajiri, erve Tajiri
		Bart Brouwer, erve Brouwer
		Marian van Hooij, Platform Binnenstad Arnhem
		Geert Elemans, Vertegenwoordiger Gele Rijders
		Gijs Frencken, stadsbouwmeester gemeente Arnhem
		Alet Voskuil, evenementenmanager gemeente Arnhem
		Henk Velthorst, gebiedsbeheerder gemeente Arnhem
		Wim Lavooij, stedenbouwkundige
		Johan Wolthuis, Stichting Jansbeek boven water
Organisatie	:	Martine Baar, dagvoorzitter gemeente Arnhem
		Theo Reesink, landschapsarchitect bureau Poelmans Reesink
		Arthur Borst, projectmanager gemeente Arnhem
		Monique Karman, projectsecretaris gemeente Arnhem

Vooraf

Op donderdag 20 februari jl. heeft het 2de Ronde Tafel gesprek plaatsgevonden over het Gele Rijders Plein. Bovenstaande mensen en organisaties waren hierbij aanwezig. De strekking van de presentaties en dialoog treft u aan in deze beknopte weergave van de bespreking. Dit document is geen letterlijk verslag van deze bijeenkomst.

Welkom, door Martine Baar, dagvoorzitter.
Dagvoorzitter Martine Baar heet iedereen welkom. We blikken kort terug op het 1ste Ronde Tafel gesprek en nemen door hoe deze 2de bijeenkomst is opgezet.
De gemeentelijke projectmanager Arthur Borst geeft aan dat als er iets mist in de verslaglegging (of iets wordt hierin niet herkent) dan kan dit gemaild worden aan Monique Karman, projectsecretaris. Dit wordt dan als bijlage aan de beknopte weergave gevoegd.
De presentaties die deze avond worden getoond zullen ook aan deaanwezigen worden toegestuurd per e-mail.

Vertrekpunt en proces, door Arthur Borst, projectmanager Gemeente Arnhem
Door de gemeentelijke projectmanager wordt kort nog eens het vertrekpunt doorgenomen.
2016: Aanwijzing tot rijksmonument
2017: Raadsbesluit:
• Oostzijde vergroenen en ruimte voor Jansbeek
• Opknappen fontein met mogelijk ijsbaan
• Verwijderen van de pergola + onderzoek naar (bebouwing) als roomdivider
• Verplaatsen fiets parkeren, langzaam verkeer
2019: roomdivider/ placemaking en evaluatie
• Opdracht uitwerken modellen en fiets parkeren

Motie november 2019: Ook een model uitwerken voor alleen restauratie van gehele monument (ook pergola)

Vervolgproces

Fase	Definitiefase (Q1 '20)	Ontwerpfase	Voorbereidingsfase	Realisatiefase
Product	- afrondend onderzoek ruimtelijke modellen	- ontwerp/ restauratieplan - ontwerp herinrichting maaiveld	- technische uitwerking - vergunningen - aanbesteding	- restauratie - realisatie - herinrichting maaiveld

Raadsbesluit

• Uitwerken en beoordelen van 4 ruimtelijke modellen (invloed op rijksmonument en openbare ruimte)
• Financiële doorrekening van modellen
• 2 ronde tafel gesprekken: input/ meningen ophalen
• Besluitvorming B&W/ gemeenteraad (Q2 2020)

Terugblik 1ste Ronde Tafel gesprek, door Arthur Borst, projectmanager Gemeente Arnhem
Uit het 1ste Ronde Tafel gesprek zijn 6 punten gekomen die de rode draad vormen voor een nieuw perspectief voor het AKU monument op het Gele Rijders Plein:

1. Plek voor ontmoeten en evenementen
2. Verbinding met Jansplein en oostzijde van het Gele Rijders Plein
3. Oplossing voor fiets parkeren en route
4. Duurzaam monument en plein voor de toekomst
5. Verbeteren van de sociale veiligheid
6. Discussie behoud en transformatie monument.

Posters van ieder model zijn in de ruimte opgehangen en alle aanwezigen krijgen gedurende het programma de gelegenheid op die posters opmerkingen te plaatsen bij deze punten.

Presentatie structuurontwerp, door Theo Reesink, bureau Poelmans Reesink.
De presentatie gaat uitgebreid in op de historie van het Gele Rijders Plein, de kernwaarden van het monument, de ruimtelijke kenmerken, het gebruik en de fietsenstalling.
De kernwaarden van het monument vormen de leidraad van dit onderdeel van de presentatie.

- Totaalkunstwerk
- Ontmoetingsplek voor de stad
- Viereenheid: Maat, schaal, verhouding, compositie
- Binnen versus buiten, omkaderen
- Materialisatie

De 4 concept modellen die worden gepresenteerd zijn:

1. Restauratie

Fietsen op het maaiveld op de huidige plek op het plein.
Middels beelden loopt Theo Reesink met de aanwezigen door model 1. In dit model worden alle componenten van het monument gerestaureerd zonder dat deze worden aangepast. Wel wordt de optie van het weghalen van de muur van open stenen onderzocht, dit ten behoeve van de transparantie.

2a. Restauratie & transformatie

Half verdiepte fietsenstalling & pergola
Middels beelden loopt Theo Reesink met de aanwezigen door model 2. In dit model wordt een half verdiepte fietsenstalling onder de pergola gepresenteerd. De fietsenstalling voldoet aan de capaciteitsbehoefte, is goed begaanbaar en voorzien van de maximale hoeveelheid natuurlijk (dag) licht, onder andere door (her)gebruik van de open stenen. Door deze half verdiepte fietsenstalling komt de pergolavloer, en daarmee ook de pergola 60 cm omhoog en met het openen van de pergola naar de oostzijde wordt er een podiumfunctie voor het plein gecreëerd. In het structuurontwerp is het plafond van de fietsenstalling naar buiten geopend voor meer licht en is de boom, die ook in het oorspronkelijke ontwerp zich in het midden bevond, teruggebracht. De basaltmuren worden geopend naar de binnenstad.

2b. Restauratie & transformatie

Half verdiepte fietsenstalling & verhoogde pergola
Middels beelden loopt Theo Reesink met de aanwezigen door model 2b. Dit model is gelijk aan model 2a op alle componenten, met dit verschil dat de pergola zelf wordt verschaald. Dit ten behoeve van de

open ruimte en licht en een grotere doorkijk van luwte naar reuring en visa versa. De podiumfunctie krijgt in dit model nog meer 'smoel' door de pergola door te trekken naar de oostzijde waardoor er een gedeeltelijk overdekt podium ontstaat. De basaltmuren worden geopend naar de binnenstad.

3. Restauratie en transformatie

Half verdiepte fietsenstalling & dak

Middels beelden loopt Theo Reesink met de aanwezigen door model 3. Dit model is gelijk aan model 2 op alle componenten, met dit verschil dat de pergola wordt vervangen door een dak en wordt verhoogd.

4. Restauratie en transformatie

Half verdiepte fietsenstalling & paviljoen

Middels beelden loopt Theo Reesink met de aanwezigen door model 4. Dit model is gelijk aan model 2 op alle componenten, met dit verschil dat de pergola wordt vervangen door een paviljoen. Het paviljoen heeft een 'stoere' uitstraling. Belangrijk in dit model is wel de juiste permanente invulling van het paviljoen.

De vragen, opmerkingen en meningen op- en over de modellen die tijdens en na de presentatie van de 4 modellen worden opgebracht worden genoteerd op de posters in de ruimte en zijn verwerkt in onderstaande beknopte weergave van de dialoog.

Beknopte weergave dialoog

Hieronder volgt een beknopte weergave van de dialoog. De diverse adviezen en verkregen input geven geen eenduidige richting. Er zijn voorstanders van een minutieuze restauratie, maar ook van een noodzakelijke geachte modernisering. In het uiteindelijke onderzoek naar ontwerprichtingen/ modellen worden zo veel mogelijk van de kennis en overwegingen uit de discussie verwerkt om zo de raad een verantwoorde keuze over de uitwerkingsrichting te laten maken. Het betreft een onderzoek op hoofdlijnen. Na de keuze voor een variant kan in de uitwerking van het ontwerp veel detail worden toegevoegd. In de basis wordt met de keuze van een variant 'de denkrichting' (het concept op hoofdlijnen) vastgelegd zodat de kaders zijn bepaald voor de verdere uitwerking.

Model 1: Restaureren

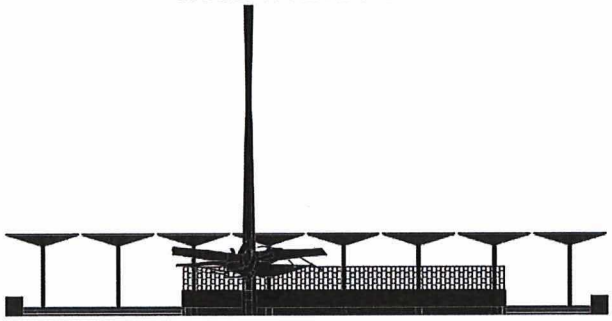

Restauratie van het monument in de huidige vorm. Fiets parkeren blijft op het maaiveld.

1. Plek voor ontmoeten en evenementen

Argumentatie voor model 1

- Gefaseerde restauratie voor het monument mogelijk. Eerst het monument volledig kunnen restaureren (fase1) en daarna de gebruikswaarde aanpassen (fase 2).

- Het monument is een cadeau aan de stad, juist om er prettig te verblijven. Volgens sommige aanwezigen moeten we daar goed voor zorgen en daarom in de oorspronkelijke vorm moeten laten.

Argumentatie tegen model 1

- Is alleen restaureren niet tekort doen aan wat het Gele Rijders Plein echt nodig heeft. In het najaar en de winter gebeurt er niets op dit plein.
- Essentieel voor het houden van evenementen op deze locatie zijn permanente voorzieningen zoals water en elektriciteit.

2. Verbinding met de omgeving

Argumentatie voor model 1

- De bedoeling van de kunstenaar van het monument was de mensen die daar verbleven een beschermd gevoel te geven, een gevoel van intimiteit, dat zou gerespecteerd moeten worden. Verbinding met de omgeving is daarbij onnodig.

Argumentatie tegen model 1

- De context van het monument in de omgeving is veranderd, en sluit niet meer aan. De omgeving is totaal anders dan bij het ontwerpen en bouwen van het monument en nu 'werkt' het monument niet meer in de nieuwe omgeving.
- Toegankelijkheid voor minder validen is in de huidige situatie onvoldoende en alleen restaureren gaat dat niet oplossen.
- Het fiets parkeren vormt een grote barrière tussen het monument en de binnenstad
- Het monument is donker en introvert en niet uitnodigend naar de omgeving
- De muur met open stenen en de zwarte muur werken als een barrière op de toegankelijkheid en de transparantie naar de omgeving.

3. Fiets parkeren en route

Argumentatie voor model 1

- Als de fietsen boven maaiveld blijven zullen de financiële voordelen aanzienlijk zijn.

Argumentatie tegen model 1

- Alle aanwezigen zijn het eens dat de fietsenstalling op de huidige plek in de huidige vorm, met de huidige route niet gehandhaafd dient te worden. De huidige fietsenstalling op de huidige plek dient te verdwijnen. Deze vormt een te grote barrière.
- Voorgesteld wordt om de fietsenstalling te verplaatsen elders op het plein, los van het monument. Een exacte locatie kan door de aanwezigen niet worden aangewezen maar de ruimte tussen het AKU monument en het busstation wordt genoemd. Dit werd aan tafel 'model 5 genoemd'.

4. Duurzaam monument/ plein

Argumentatie voor model 1

- Bij een volledige restauratie van het monument behoeven er geen nieuwe materialen gebruikt te worden, is duurzaam.

Argumentatie tegen model 1

- De fonteinbak in de huidige vorm moet ieder jaar opnieuw worden geverfd. Dit is in het geheel niet duurzaam

5. Verbeteren sociale veiligheid

Argumentatie voor model 1

- Als het monument volledig wordt gerestaureerd en de originele verlichting wordt teruggeplaatst dan zal de sociale veiligheid positief worden beïnvloed.

Argumentatie tegen model 1

- De huidige situatie zorgt voor onvoldoende sociale veiligheid op het Gele Rijders Plein. Bij restauratie van het monument zou de verlichting onder de pergola geplaatst moeten worden. Ook de verlichting in de fontein zou terug moeten worden geplaatst, of indien nog aanwezig, moeten worden hersteld.
- Verlichting en camera's zouden moeten helpen maar zijn als maatregel zeker onvoldoende om de sociale veiligheid te verbeteren en te waarborgen voor de toekomst. Hiervoor zullen meer ingrijpende maatregelen noodzakelijk zijn.
- De sociale veiligheid zal toenemen als er meer reuring komt op het plein gedurende het hele jaar. Als we het monument alleen restaureren zal die reuring niet ontstaan.

6. Renovatie/Transformatie monument

Argumentatie voor model 1

- Het monument is in lijnen en samenspel van de verschillende componenten precies zoals het behoort te zijn. De ontwerper en kunstenaar hebben het zo ontworpen. Daar moet je niets aan veranderen, alleen restaureren. Het ontwerp is goed zo.

Argumentatie tegen model 1

- Alleen restaureren is een gemiste kans om het plein te verbeteren. De fontein en het kunstwerk van Tajiri zou behouden kunnen worden in de originele staat maar de pergola en de rest van het monument kan aangepast worden naar de moderne tijd en moderne wensen.

Model 2a, Restaureren en transformeren

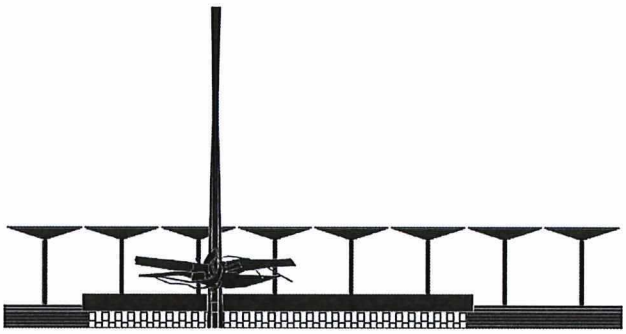

1. Plek voor ontmoeten en evenementen

Argumentatie voor model 2a

- De bereikbaarheid en begaanbaarheid van het monument worden beter door de aanpassingen. .
- Aanpassingen zijn nodig om het plein meer te openen voor en naar de omgeving en geschikter te maken voor evenementen en hiermee de gebruiksfunctie positief te beïnvloeden.

Argumentatie tegen model 2a

- Alle aanpassingen verstoren het originele lijnenspel van het monument en dat is niet wenselijk.
- Alle componenten zijn gerelateerd en aanpassingen verstoren de balans.
- Door de verhoging verslechterd de relatie tussen pergola en fontein nog meer.

2. Verbinding met de omgeving

Argumentatie voor model 2a

- Transparantere doorkijk van luwte naar reuring en visa versa. Doorbreken van de basalt muurtjes maakt het monument meer open naar de omgeving. Het openen van de pergola aan oostzijde geeft de pergola meer een podiumfunctie.

Argumentatie tegen model 2a

- Het is onnodig on de pergola een podium functie geven. Dit is niet de bedoeling geweest van de ontwerper.
- De pergola is ongeschikt als podium. Te klein en te laag en de ruimte onder en rond de pergola staat goede organisatie in de weg.

3. Fiets parkeren en route

Argumentatie voor model 2a

- Een half verdiepte fietsenstalling met voldoende daglicht, goed begaanbaar, voldoende capaciteit en bewaakt is zeer wenselijk op het Gele Rijders Plein.

Argumentatie tegen model 2a

- De pergola komt met 60 cm omhoog en dat verstoort het lijnenspel van het monument.
- Een half verdiepte fietsenstalling is enorm kostbaar

4. Duurzaam monument/ plein

Argumentatie voor model 2a

- De fontein moet dringend worden gerestaureerd en is nu al niet meer origineel. Kunnen we de gehele fontein niet vervangen door een nieuwe duurzamere fontein die geschikt is voor zomer - en winter activiteiten?

5. Verbeteren sociale veiligheid

Argumentatie voor model 2a

- Het meer openen van het monument zal naast verlichting en camera's de plek minder aantrekkelijk maken voor ongewenste activiteiten.
- Als er mogelijkheden worden gecreëerd voor meer reuring op het plein zal de overlast en sociale onveiligheid afnemen

6. Renovatie/Transformatie monument

Argumentatie voor model 2a

- We willen de generatie van nu kans geven iets toe te voegen aan het monument. Als een monument niet meer wordt gebruikt, wordt het niet meer gerestaureerd. De gebruikswaarde is dus essentieel.

Argumentatie tegen model 2a

- Aangegeven wordt dat model 2a zorgt voor aantasting van de kernwaarden van het monument

Model 2b, Restaureren en transformeren

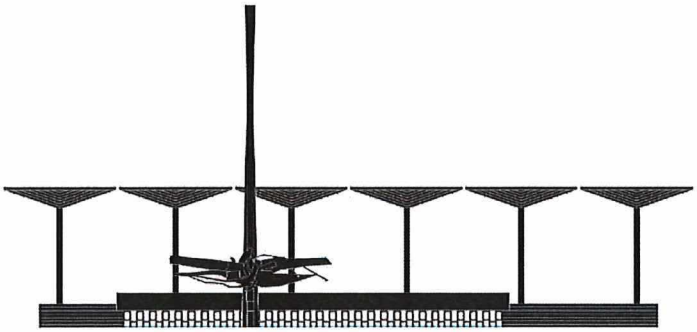

1. Plek voor ontmoeten en evenementen

Argumentatie voor model 2a

- De verhoogde pergola zorgt voor meer 'luchten ruimte in het monument. De pergola krijgt nog evidenter een podiumfunctie door de hoogte maar ook door het openmaken naar de oostzijde en het doortrekken over de trap.

5. Verbeteren sociale veiligheid

Argumentatie voor model 2a

- Meer licht, licht en ruimte maakt het monument nog minder aantrekkelijker voor ongewenste activiteiten. Meer mogelijkheden voor evenementen geeft meer reuring en ook dat zal bijdragen aan de sociale veiligheid.

6. Renovatie/Transformatie monument

Argumentatie tegen model 2a

- Alle verhoudingen, relaties, afhankelijkheden en lijnen zijn losgelaten in dit model. Het gesammtkunstwerk is geen gesammtkunstwerk meer.

Model 3, Restaureren en transformeren

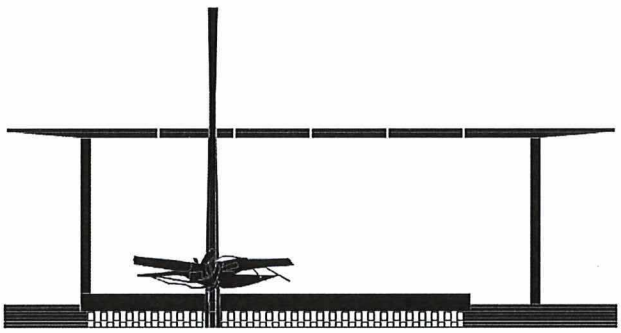

Vrijwel alle aanwezigen zijn van mening dat dit model niet het geschikte model is voor het plein.

Model 4, Restaureren en transformeren

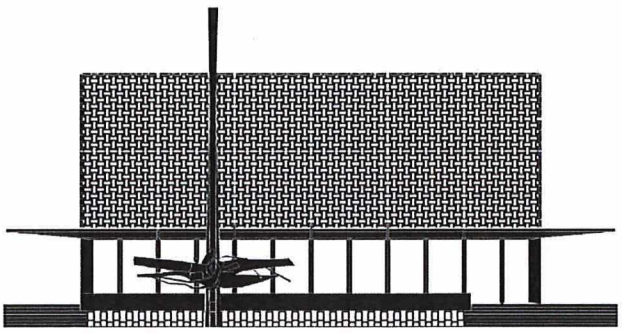

Vrijwel alle aanwezigen aanwezig zijn van mening dat het plaatsen van een paviljoen niet het juiste model is voor het plein. Het experiment met de gele kubus heeft dit ook uitgewezen. De invulling van het paviljoen zou permanent en zeer aantrekkelijk moeten zijn wil dit model kunnen werken. Door het weer 'dicht' te zetten zal de sociale veiligheid negatief beïnvloed blijven.

De fietsenstalling blijkt tijdens deze Ronde Tafel een groot aandachtspunt. Hieronder nog een aantal punten op dit onderwerp:

- Er is geen variant met een fietsenstalling volledig verdiept onder de pergola om de volgende redenen:
    - ✓ De hellingbaan in en uit wordt dan te steil
    - ✓ Onderzoek wijst uit dat geheel verdiepte fietsenstallingen slecht worden gebruikt.

- Een goede fietsenstalling geeft reuring en een extra functie aan het plein

- Beheer van een half verdiepte fietsenstalling moet goed georganiseerd zijn. Wie beheert de fietsenstalling? Wat wordt er georganiseerd voor het fiets parkeren van de omwonenden? Wat zijn de openingstijden? Vooral de vraag omtrent openingstijden leidt tot veel vragen en issues die opgelost dienen te worden.

Afsluiting, door Theo Reesink en Arthur Borst
Arthur bedankt alle aanwezigen voor hun input en geeft aan dat zij zullen worden geïnformeerd over het vervolg van het proces. De diverse adviezen en verkregen input geven geen eenduidige richting. Er zijn voorstanders van een minutieuze restauratie, maar ook van een noodzakelijke geachte modernisering. In het uiteindelijke onderzoek naar ontwerprichtingen/ modellen worden zo veel mogelijk van de kennis en overwegingen uit de discussie verwerkt om zo de raad een verantwoorde keuze over de uitwerkingsrichting te laten maken. Het betreft een onderzoek op hoofdlijnen. Na de keuze voor een variant kan in de uitwerking van het ontwerp veel detail worden toegevoegd. In de basis wordt met de keuze van een variant 'de denkrichting' (het concept op hoofdlijnen) vastgelegd zodat de kaders zijn bepaald voor de verdere uitwerking.

Van: **Arthur Borst** [redacted]
Onderwerp: FW: Uitnodiging Ronde Tafel 2
Datum: 20 mei 2020 12:15
Aan: [redacted]

Van: Renzo Koopmans [redacted]
Verzonden: vrijdag 21 februari 2020 11:19
Aan: Monique Karman <monique.karman@arnhem.nl>
CC: Arthur Borst <arthur.borst@arnhem.nl>; Theo Reesink <t.reesink@poelmansreesink.nl>
Onderwerp: Re: Uitnodiging Ronde Tafel 2

Beste mensen,

Nogmaals dank voor de bijeenkomst gisteren. Gister werd de uitnodiging gegaan om eea via mail nog door te geven. Omdat ik het idee heb dat de pro-Aku club nogal drammerig was in hun emotionele betogen, leek het mij handig om mijn zegje nog even te bevestigen per mail.

Hoewel ik van mening ben dat het geheel een verloederd sta in de weg is en beter naar het openluchtmuseum had kunnen verhuizen, blijkt dat helaas geen optie.
Het oorspronkelijke idee 1 is dan wat mij betreft uitgesloten. Door de fietsenstelling op het maaiveld en de dichte muren rondom de pergola blijft het een vreselijke plek.
Optie 5 (optie 1B) opent in dat op zich meer de pergola. En met de meneer van dat idee ben ik het eens: het toegankelijk en open maken van de pergola is het begin. Er moet alsnog werk en moeite verricht worden om het ding te gebruiken. Het blijft een onding. En hoe meer open het is (muren weg dus) hoe meer het bij beide delen van het Gele rijdersplein gebruikt kan worden.

Gister op de weg naar huis heb ik nogmaals gekeken. De room divider (met de mooie stenen) blokkeert het geheel. De zwarte muur bij de fontein ook. En daarmee is optie 2 A/B wat mij betreft alsnog een prima optie. Als de gehele pergola verhoogd wordt maar de zwarte muur bij de fontein gaat weg, is er helemaal geen barrière. Integendeel, dat is nu met de zwarte muur ook.

Optie 3 had ik een mooi alternatief gevonden als het plafond een soort moderne twist van de huidige pergola zou zijn maar nu is het gewoon een simpel dak. Optie 4 is stoer. Maar als er niet permanent (lees dagelijks) iets in de ruimte te doen is (horeca, museum) dan is het geen echt alternatief.

Tot slot wil ik nog even kwijt dat ik vind dat ik het idee heb dat de (om ze maar even zo te noemen) de tegenstanders liters water bij de wijn moeten doen en de voorstanders het liefst hebben dat de wereld is zoals 60 jaar geleden. Ik denk dat als je de fontein met pilaar en kunstwerk behoud maar de pergola moderniseert dat het een fantastische mix van oud en niet is. De wereld en ook arnhem is in ontwikkeling. Daar moet zo'n groot kunstwerk geen rem in zijn!

Groet, Renzo

> Op 12 feb. 2020, om 13:37 heeft Monique Karman <monique.karman@arnhem.nl> het volgende geschreven:

Van: **Arthur Borst** [redacted]
Onderwerp: FW: Uitnodiging Ronde Tafel 2
Datum: 20 mei 2020 12:13
Aan: [redacted]

Van: Marcel van Empel Arnhem681[redacted]
Verzonden: donderdag 20 februari 2020 21:33
Aan: Monique Karman <monique.karman@arnhem.nl>; Arthur Borst <arthur.borst@arnhem.nl>; 'Theo Reesink' <t.reesink@poelmansreesink.nl>
Onderwerp: Re: Uitnodiging Ronde Tafel 2

Hallo allemaal,
dank voor de 2e ronde tafel gesprek, jammer dat er veel vanuit emotie werd gesproken maar ook wel logisch met sommige persoonlijke/ familie belangen.
Graag wil ik opmerken en of toevoegen bij de opmerkingen

- in optie 5 of 1b of de atoomschuilkelder meegenomen kan worden als optie voor fietsenstalling.
- de kelder van workstation voor fietsenstalling
- of er een mogelijkheid is, iets van de parkeerruimte bij dadawan achter van fietsenstalling te kunnen gebruiken/pachten? (erg out of the box hoor)

Nogmaals dank voor de zeer levendige soms te emotionele ronde tafel gesprekken en complimenten voor de verzorging, was erg lekker vanavond.

groet mars
Arnhem6811

Op 12-2-2020 om 13:37 schreef Monique Karman:

> Beste betrokkenen bij het Gele Rijders Plein,
>
> Graag willen wij u uitnodigen voor het tweede Ronde Tafelgesprek.
> Wij hopen u weer te ontvangen op **donderdag 20 februari om 16.00 uur** in Royal Meeting, de King Zaal.
> Willemsplein 46 te Arnhem.
> In de bijlage stuur ik u een beknopte weergave van de dialoog in het 1ste Ronde Tafelgesprek.
>
> Het programma dat wij hebben opgesteld is als volgt:
> 16.00 uur: inloop met koffie & thee
> 16.30 uur: welkom, opening en terugblik op het 1ste Ronde Tafelgesprek
> 16.45 uur: presentatie van ruimtelijke modellen
> 17.30 uur: pauze, met lichte maaltijd
> 18.00 uur: dialoog
> 19.15 uur: afsluiting

Van: **Arthur Borst**
Onderwerp: FW: 2de Ronde Tafel gesprek 20 februari 2020, Gele Rijders Plein
Datum: 20 mei 2020 12:15
Aan: [redacted]

Van: Erik Wiessenberg [redacted]
Verzonden: dinsdag 12 mei 2020 7:41
Aan: Monique Karman <monique.karman@arnhem.nl>; Arthur Borst <arthur.borst@arnhem.nl>; 'Theo Reesink' <t.reesink@poelmansreesink.nl>
Onderwerp: RE: 2de Ronde Tafel gesprek 20 februari 2020, Gele Rijders Plein

Goedemorgen allemaal,

Een belangrijke punt mis ik in deze (te late) notulen helaas. En dat is de toegankelijkheid voor mindervaliden en ouderen.
We hebben meermaals aangegeven dat hier ook naar gekeken moet worden en ook ingepast moet worden.

Daarnaast waren er meer belangrijke punten aangegeven die ik mis in deze notulen. Alhoewel er veel gezegd en ook
besproken is mis ik toch de hoofdlijnen die door René werden aangegeven als zijnde model 5 welk omarmd werd door
de aanwezigen.

Ben benieuwd naar het voorstel die de raad c.q. wethouder zal krijgen maar vrees weer voor een ronde tafelgesprek.

Met vriendelijke groeten,
Erik Wiessenberg,
Voorzitter Bewonersgroep Arnhems Hart,
Tel: [redacted]

ArnhemsHart.nl

Van: Monique Karman <monique.karman@arnhem.nl>
Verzonden: woensdag 6 mei 2020 18:04
Aan: Arthur Borst <arthur.borst@arnhem.nl>; 'Theo Reesink' <t.reesink@poelmansreesink.nl>; Monique Karman <monique.karman@arnhem.nl>
Onderwerp: 2de Ronde Tafel gesprek 20 februari 2020, Gele Rijders Plein

Goedemiddag allen,

RONDETAFELGESPREKKEN GELE RIJDERSPLEIN JANUARI EN FEBRUARI 2020

Opmerkingen van Erfgoedvereniging Bond Heemschut. Stichting Toekomst AKUEnsemble Arnhem en Erven Brouwer Tajiri bij de verslaggeving van de Ronde tafelgespreken die plaatsvonden in januari en februari 2020. Verzameld 19 mei 2020.

Jan Reijnen Commissie Gelderland Erfgoedvereniging Bond Heemschut

We hebben enige maanden geleden een tweetal uitvoerige bijeenkomsten / rondetafelgesprekken gehad over de fontein en omgeving. Hier waren vele belangrijke partijen aanwezig. Als ik de gedachten van deze twee uitvoerige bijeenkomsten mag samenvatten dan komt dat neer op de conclusie dat de meerderheid van de aanwezigen voor het behoud is van fontein en pergola. Op het eerste verslag was geen reactie mogelijk bij de vaststelling ervan. Is de verslaglegging van deze bijeenkomsten wel in orde? Ik denk van niet. Ik heb de indruk dat er wat gemarchandeerd is, waar de uitkomst van het gesprek niet overeenstemde met wat de ambtenaren daarvan gehoopt hadden. Een kleine minderheid van de aanwezigen vond gedeeltelijke sloop en aanpassing van de pergola wel acceptabel en de meerderheid van deze bijeenkomsten vond dat juist niet. Als we dergelijk bijeenkomsten houden met alle specialisten en betrokkenen, gaan we er dan van uit dat de mening van de een meerderheid - niet van een krappe, maar een ruime meerderheid - gerespecteerd moet worden en een plaats moet krijgen in de verslaggeving? Het lijk mij van wel. Zo niet, dan hebben we tijdens de twee rondetafelgesprekken eigenlijk voor niks zitten denken en spreken met elkaar.

Peter Nijenhuis Stichting Toekomst AKU-ensemble Arnhem

De 'beknopte weergave dialoog 2e rondetafelgesprek' is geen weergave van hetgeen er werd besproken. Het is een lange opsommingen van argumenten voor en tegen verschillende ontwerpvarianten.

Wat uit de verf komt is dat vrijwel alle niet-ambtelijke aanwezigen voor het behoud van de pergola zijn en tegen sloop, zoals voorgesteld in ontwerpvarianten 3 en 4.

Wat niet uit de verf komt, is dat het met name de aanwezige ambtenaren voor variant 2a en/of 2b pleiten, dat wil zeggen het verwijderen en doorbreken van muren en het verhogen van de vloer van de pergola omwille van de sociale veiligheid, de mogelijkheid om een fietsenkelder onder de pergola aan te leggen en van de pergola een evenementenpodium te maken.

De vertegenwoordigers van de Erven Brouwer/ Tajiri, Wim Lavooij, Erfgoedvereniging Bond Heemschut, Stichting Toekomst AKU-ensemble en Open Monumentendag nemen een ander standpunt in. De argumenten daarvoor komen in de 'Beknopte weergave', niet echt naar voren. Volgens de laatstgenoemden gaat het bij fontein en pergola om een modernistisch ontwerp dat door het zeer afgewogen gebruik van minimale middelen een maximaal visueel effect trachtte te bereiken. Bepalend daarbij is de verhouding tussen de horizontale pilaar in de fontein en de horizontale lijn van het dak boven de pergola. Het verhogen van de vloer van de pergola(en dus ook het verhogen van de daklijn) en het wegbreken van voor het ontwerp essentiële muren en muurdelen, zou het karakteristieke van ontwerp en

uitvoering teniet doen. Om die reden pleiten de Erven Brouwer-Tajiri etc. voor ontwerp voorstel 1: restauratie.

Wat in de 'Beknopte weergave' verder ontbreekt is de niet onbelangrijke opmerking van de vertegenwoordiger van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Henk Hoogeveen. Wat hem betreft houdt de grens van het toelaatbare op bij ontwerp 2b. Volgens dat ontwerp 2b komt er een fietsenstalling onder de pergola en wordt de pergola opgehoogd. Voor Henk Hoogeveen is dat echt het maximaal toelaatbare en alleen als daardoor daadwerkelijk bepaalde problemen worden oplost en het dus een betekenisvolle ingreep is. Hij tekende daarbij aan dat zijn voorkeur uitgaat naar ontwerpvoorstel 2a.

Niet onbelangrijk lijk mij hetgeen naar voren werd gebracht door René Janssen, eigenaar van Royal. Die verliet al vrij snel de bijeenkomst, maar lanceerde voor vertrek zijn idee om de pergola te behouden en een fietsenkelder niet onder de pergola aan te leggen, maar aan de westkant van het waterbassin. Wat 'behoud' voor Janssen inhoudt werd echter niet helemaal duidelijk. Tijdens het eerste rondetafelgesprek pleitte Janssen juist voor sloop van de pergola. De vertegenwoordiger van Stan & Co leek voor behoud van de pergola te zijn, maar pleitte niettemin voor de sloop van de zwarte tegelmuur, trappen en andere onderdelen van de pergola.

Dat de omwonenden tijdens de avond niet echt enthousiast werden van een aangepaste pergola als podium voor evenementen is uit het verslag niet op te maken. De opmerkingen die Jan Reijnen van Erfgoedvereniging Bond Heemschut aan het begin van de avond wilde maken over de aard van het verslag van het eerste rondtafelgesprek – hetgeen hem werd belet, hij werd verzocht om ze per mail in te dienen - zijn tenslotte ook niet terug te vinden.

Ton Kuijpers Stichting Toekomst AKU-ensemble Arnhem

OPMERKINGEN DIE GEMAAKT ZIJN TIJDENS DE VERGADERING;
Er is tijdens de vergadering een "MODEL 1a" toegevoegd; Waarbij de fietsenstalling een ondergrondse plek moet krijgen. Velen waren het erover eens dat de plek gevonden kan worden tussen waterbak en Willemsplein. Uiteraard met behoud van het te renoveren terras.

ad 1. argumentatie voor model 1
toevoegen;
* Verwijderen van fietsenparkeerplaats .
* Bij renovatie moeten aansluitingen voor water en elektriciteit gemaakt worden!
* herfst en winter kan passend gebruik gemaakt worden van het monument, bv. specialiteiten markt.
* Een onderzoek naar het gebruik van de vijver als ijsbaan is wenselijk.

2. verbinding met de omgeving
argumentatie voor model 1;
de verbinding met de omgeving is altijd de essentie geweest, kijk naar openheid en ligging. Echter door verval, misbruik en het plaatsen van een fietsenstalling waardoor toegang vanaf Jansplein niet meer mogelijk was is verbinding verbroken. Ook een toilet voor het monument draagt niet bij tot de beleving ervan.

argumentatie tegen model 1.
de argumenten zijn alle oneigenlijke argumenten;
* De omgeving is zonder aandacht voor het monument veranderd, fietsenstalling en toilet, onderhoud!
* De toegankelijkheid is vrij eenvoudig aan te passen zonder het monument wezenlijk aan te tasten.
* Het monument is donker omdat alle verlichting eruit gesloopt is zonder dat de Gemeente hier ooit iets aan gedaan heeft!
* Fiets parkeren was in het oorspronkelijke plan nooit voorzien en is door incapabel bestuur toegevoegd.
* De open stenen wand geven een doorkijk naar het Gele Rijdersplein maar is ook een soort room-divider.
* De zwart betegelde rand (geen muur) biedt een luierplek en positieve hangplek voor iedereen als de zon schijnt! (en dat gebeurt steeds vaker!!)

4 Duurzaam monument.
* Met inachtneming van de steeds grotere behoefte aan koeling voor de stad is het van belang dat de fonteinen zo lang mogelijk in werking blijven!
* De noodzakelijkheid van het ieder jaar schilderen wordt betwijfeld. Het is de vraag of dit de originele uitvoering is.

5. Verbeteren sociale veiligheid.
Argumentatie tegen model 1.
De hele paragraaf getuigd van een negatieve houding van de schrijvers! Het valt te betwijfelen of een stralend en compleet hersteld kunstwerk met verlichting, werkende en verlichte waterpartij, onveilig is.....!
Dit is het zeker niet geweest gezien de vele gemaakte foto's en het gebruik als expositieruimte bij kunstmanifestaties.
De reuring komt dan vanzelf.

6 Renovatie/Transformatie monument.
deze tekst is wel heel bijzonder!! er staat iets helemaal verkeerd;
het is precies andersom;
ALS EEN MONUMENT NIET WORDT GERESTAUREERD (LEES ONDERHOUDEN) DAN WORDT HET INDERDAAD NIET MEER GEBRUIKT!!

Afsluiting.
Na...."In het uiteindelijke onderzoek naar" ontbreekt het woord "renovatie"

Erven Brouwer / Tajiri - Reactie op het verslag van het tweede ronde tafel gesprek, 15 mei 2020

Na het eerste ronde tafel gesprek was het niet mogelijk correcties op het verslag aan te geven. Dit heeft tot gevolg dat bij het tweede ronde tafel gesprek conceptmodellen worden gepresenteerd waarbij men zich kan afvragen of de bepaalde uitgangspunten wel een correcte weergave zijn van het eerste ronde tafel gesprek. De wijze waarop de restauratie geïntroduceerd wordt in de tekst van Model 1, is een restauratie met beperkingen.

Op pagina 3 van het tweede ronde tafel verslag staan de verkorte versies van de diverse modellen te lezen. '.....

De 4 concept modellen die worden gepresenteerd zijn:

1 Restauratie
Fietsen op het maaiveld op de huidige plek op het plein. Middels beelden loopt Theo Reesink met de aanwezigen door model 1. In dit model worden alle componenten van het monument gerestaureerd zonder dat deze worden aangepast. Wel wordt de optie van het weghalen van de muur van open stenen onderzocht, dit ten behoeve van de transparantie. .....'

In deze korte introductie tekst voor Model 1 wordt duidelijk dat de uitgangspunten die bepaald zijn, niet overeenkomen met de oorspronkelijke opdracht van restauratie van het gehele rijksmonument zoals die door de gemeente was gesteld:

-Te lezen is bij 'Belangrijke opgaven en conclusies' in de Raadsbrief van 11 juni 2019, dat er tot tweemaal toe vermeld wordt 'het verwijderen van de fietsenstalling'! -In de 'Aangenomen motie, aanvulling raadsvoorstel AKU-fontein' van 13 november 2019 wordt het college verzocht met een voorstel te komen waarin de kosten en mogelijkheden voor restauratie van het gehele monument uitgewerkt zijn. In de aangenomen motie rept men met geen woord over een fietsenstalling.

Het is voor iedereen duidelijk dat de fietsenstalling geen onderdeel is van het rijksmonument de AKU-fontein! Dat nu bij 'Model 1. Restauratie 'Fietsen op het maaiveld op de huidige plek op het plein', is toegevoegd als uitgangspunt voor het tweede ronde tafel gesprek, is alleen al daarom zeer opmerkelijk. De conclusie is namelijk dat een van de redenen waarom de AKU-fontein niet kan functioneren, is vanwege de fietsenstalling die een obstructie vormt voor de toegankelijkheid en de gewenste verbinding met het Jansplein.

Een oplossing wordt geboden in Model 5 die ontstond tijdens dit tweede ronde tafel gesprek. In dit verslag komt Model 5 verder niet meer voor, behalve als bijzin bij één van de argumenten.

Tijdens de bespreking van de modellen werd duidelijk dat de meerderheid van de externe genodigden zich hierin niet kon vinden en er sprake moest zijn van Model 1b. Restauratie van het gehele monument (zonder fietsenstalling).

Nu wordt in dit verslag van het tweede ronde tafel gesprek geen melding gemaakt Model 1b (die conform is aan de opdracht zoals omschreven in de Raadsbrief van 11 juni 2019). De argumenten vóór Model 1b worden her en der verstrooid ondergebracht in de tekst van Model 1.

In de derde zin van de introductie tekst van Model 1 staat:

'In dit model worden alle componenten van het monument gerestaureerd zonder dat deze worden aangepast.' Aangezien die componenten niet apart benoemd worden, vragen wij ons af wat de restauratie precies inhoudt, zoals het ontwerp uit 1961 - dus inclusief alle elementen die door de jaren heen verwijderd zijn?

Ook de laatste zin van de introductietekst van Model1: ‘Wel wordt de optie van het weghalen van de muur van open stenen onderzocht, dit ten behoeve van de transparantie.’

Hier wordt vooraf een aantasting verondersteld van een specifiek element van het rijksmonument. De muur met open stenen is onderwerp bij punt 2. Verbinding met de omgeving (pag 5), daar worden de argumenten voor en tegen besproken.

Bij het toekomstig presenteren van de ‘hapklare brokken’ aan de gemeenteraad waaruit deze zal gaan kiezen, wordt men naar onze mening bij Model 1 (met het behoud fietsenstalling) vooraf al op het verkeerde spoor gezet door een introductietekst die het monument tekort doet.

Deze voorstelling van zaken is voor de 'erven van’ onverteerbaar. Wij meenden deel te nemen aan een onderzoek waarbij het uitgangspunt is dat men respectvol omgaat met de waarde en vooral de betekenis van dit rijksmonument, een top honderd monument van de Wederopbouw.

Alleen een serieuze en zorgvuldige restauratie die past bij het bijzondere rijksmonument met dito betekenis komt voor ons in aanmerking.

Bart Brouwer Ryu Tajiri Namens erven Brouwer / Tajiri

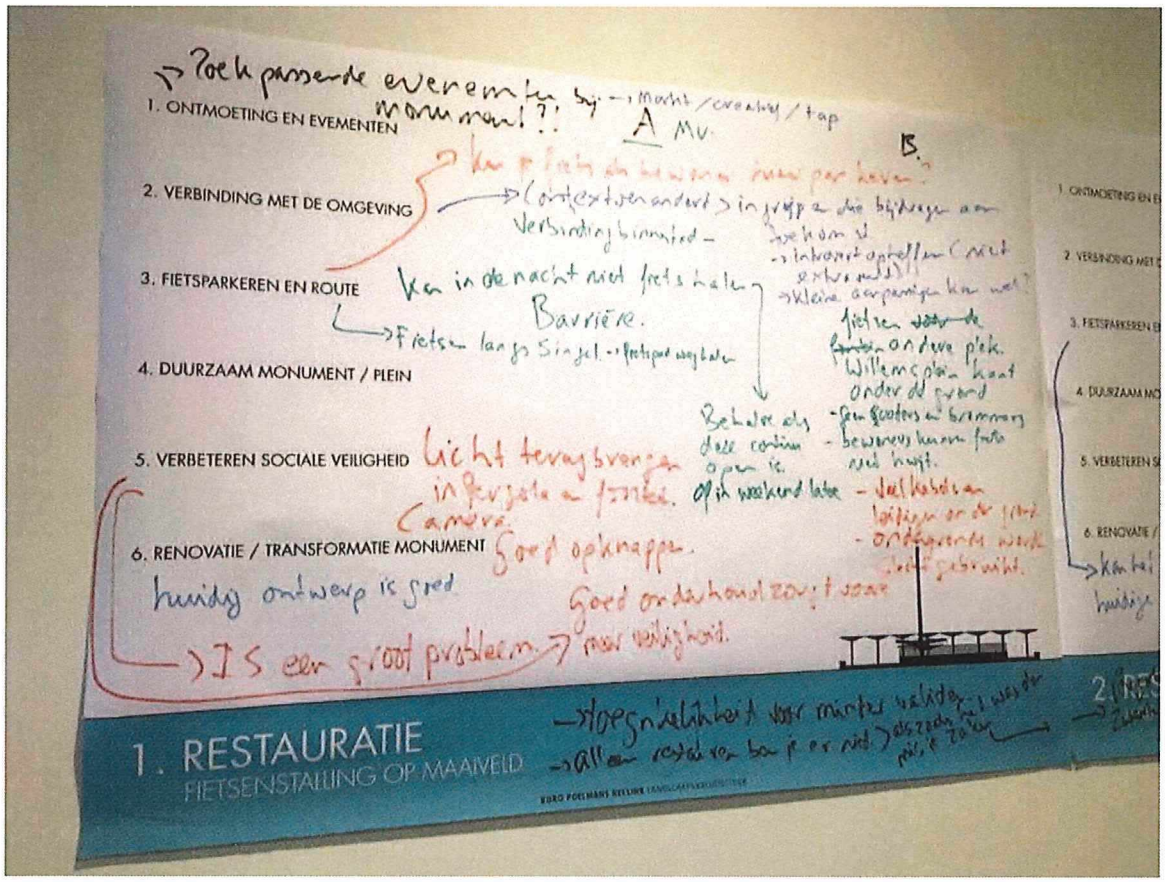

Aantekeningen op discussie poster Model 1 tijdens de 2de tafel ronde gesprek, febr 2020

Het A.K.U.-monument te Arnhem

rchitecten

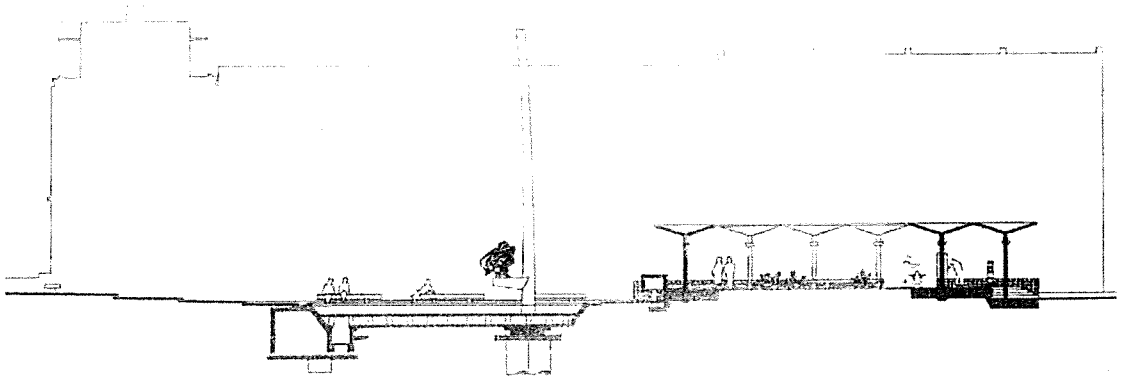

oorsnede, 1 : 500.

Overzicht. Hoewel deze foto betrekkelijk kort na de opening werd genomen is dit wat de belangstelling van het publiek betreft vrijwel het mooi weer een normaal beeld (foto De Kreuk)

Ontwerp doorsnede, 1961

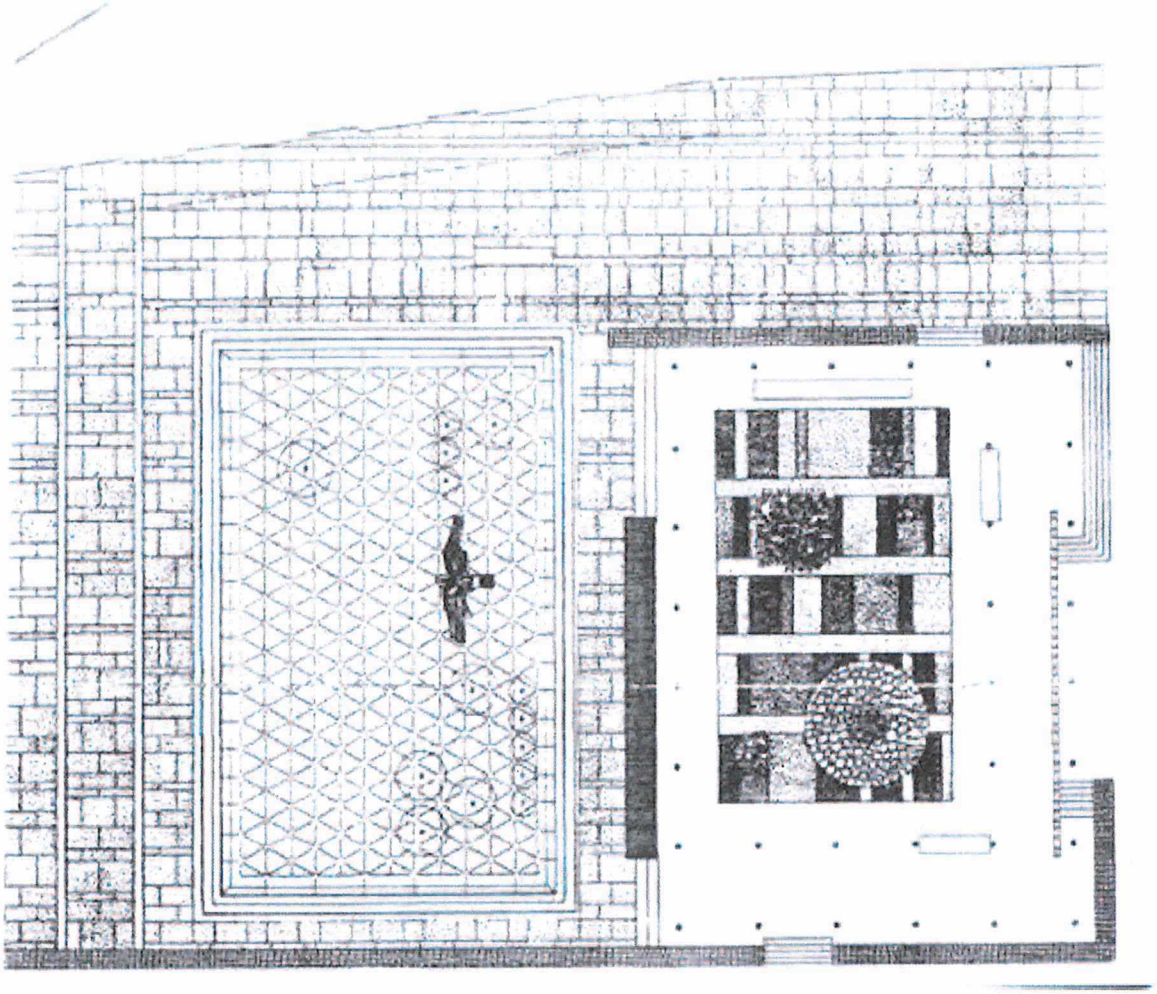

Het tekening ontwerp met de diverse elementen, (links afgesneden)

De uitvoering en het gebruik in de beginjaren

Het gebruik in recentere jaren

Toegankelijkheid van de pergola achterzijde. Het kamerscherm van de opengewerkte stenen is transparant en creëert een intieme omgeving in de pergola zoals het bedoeld is in het ontwerp

Gemeente Arnhem

T.a.v. de heer A. Borst

via email arthur.borst@arnhem.nl

Betreft: **advies herbestemming AKU Fontein**

Geachte heer Borst, beste Arthur,

Met betrekking tot de voorgenomen herbestemming van het AKU monument in Arnhem is onlangs aan de Gereformeerde Kerk Arnhem (Koepelkerk) gevraagd – als eigenaar van Gele Rijdersplein 1, Jansplein 36 en Jansplein 60 – om schriftelijk advies uit te brengen op uw onderzoek naar de ontwerprichtingen en daarbij onze voorkeur aan te geven.

Advies / voorkeur

Na de ontwerpen te hebben bestudeerd heeft **variant 2a** onze voorkeur. Door deze variant ontstaat volgens ons een betere aansluiting tussen het monument en de entree van de binnenstad. In deze variant wordt de fietsenkelder naar het westen gesitueerd. Dit heeft sterk onze voorkeur omdat daardoor de zichtlijnen vanuit de zuidzijde (begin Gele Rijdersplein en Janspoort/Jansplein) aantrekkelijker wordt. Een pluspunt is tevens de mogelijkheid om onder de pergola door te kijken naar het groenpark aan de oostzijde. Daarnaast wordt door variant 2a voorkomen dat winkelend publiek c.q. bezoekers van horeca gelegen aan de zuidzijde niet tegen de hellingbaan van de fietsenkelder aankijken.

Bovenstaande in acht neming adviseren wij u om voor variant 2a te kiezen. We hebben daarbij nog wel een opmerking over het toekomstig beheer van de fietsenstalling. Op zondagochtenden wordt door onze leden veelvuldig gebruik gemaakt van de huidige gratis fietsenstalling bij het monument. We roepen u op om de nieuwe fietsenstalling ook vanaf zondagochtend 09.00 uur toegankelijk te maken en gratis beschikbaar te stellen voor uw burgers.

Namens de Commissie van Beheer van de Gereformeerde Kerk te Arnhem,

[redacted]

Robert van Dijk

Voorzitter Commissie van Beheer

PORTAAL

Notitie

Aan Gemeente Arnhem – Arthur Borst (senior projectmanager)
Van Portaal – Isham Adams (asset manager)
Datum 15 april 2020
Betreft Advies AKU monument

Aanleiding

Met betrekking tot de toekomst c.q. invulling van het AKU monument te Arnhem is onlangs aan Portaal gevraagd - als eigenaar van de naastgelegen woningen - om schriftelijk advies uit te brengen over het 'onderzoek naar ontwerprichtingen voor het AKU monument'.

Achtergrond

In onderstaand kader is een deel van de door u op 3 april 2020 per email verstrekte informatie weergegeven aangaande de achtergrond en het onderzoek naar mogelijke ontwerprichtingen.

> Voor het Gele Rijders Plein en het AKU monument zijn in het verleden al veel plannen gemaakt. In 2017 heeft de raad van de gemeente Arnhem een besluit genomen over de toekomst van het Gele Rijders Plein en is geld ter beschikking gesteld om dit plan uit te voeren. Inmiddels is de oostzijde van het plein, waar ooit de parkeerplaats was, vergroend en opnieuw ingericht. Ook is geëxperimenteerd met tijdelijke bebouwing en placemaking op de plek van de pergola, die onderdeel uitmaakt van het AKU monument. De gemeenteraad heeft in 2017 ook besloten om de AKU fontein te renoveren, indien mogelijk gecombineerd met een ijsbaan. Onderdeel van dat besluit is het verwijderen van de pergola en het realiseren van een half verdiepte fietsenstalling mogelijk gecombineerd met bebouwing. In 2019 heeft bureau Poelmans Reesink hier al een eerste aanzet voor een ruimtelijke verkenning voor gedaan. In november 2019 heeft de gemeenteraad besloten dat ook de variant 'behoud en renovatie van het gehele AKU monument' (dus met behoud van de pergola) moet worden toegevoegd.
>
> *Proces onderzoek ontwerprichtingen*
>
> Medio december 2019 is door bureau Poelmans Reesink gestart met het onderzoek. Onderdeel hiervan waren diverse gesprekken met onder andere de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Team Monumenten & Welstand, het Kwaliteitsteam Zuidelijke Binnenstad en de Klankbordgroep Gele Rijders Plein. Daarnaast zijn er ook twee zogenoemde Ronde Tafel gesprekken georganiseerd waar de dialoog is aangaan met betrokkenen bij het AKU monument. De diverse adviezen en verkregen input geven geen eenduidige richting. Er zijn voorstanders van een minutieuze restauratie, maar ook van een noodzakelijk geachte modernisering. In dit uiteindelijke onderzoek naar ontwerprichtingen zijn zo veel mogelijk kennis en overwegingen uit de discussie verwerkt om de raad een

verantwoorde keuze over de uitwerkingsrichting te kunnen laten maken. Het betreft een onderzoek op hoofdlijnen. Na de keuze voor een variant kan in de uitwerking van het ontwerp veel detail worden toegevoegd. In de basis wordt met de keuze van een variant 'de denkrichting' (het concept op hoofdlijnen) vastgelegd zodat de kaders zijn bepaald voor de verdere uitwerking.

Advies/voorkeur

De beoogde plannen hebben - voor zover we kunnen inschatten - in geen van de voorgestelde varianten, nadelige gevolgen voor de naastgelegen in ons eigendom zijnde woningen.

In de huidige situatie vormt met name de fietsenstalling een belemmerende factor voor de verbinding tussen de AKU fontein en de poort naar het Jansplein. Om deze verbinding te bevorderen/bewerkstelligen gaat onze voorkeur uit naar een oplossing waarbij de fietsenstalling elders wordt gesitueerd. In onze optiek is een elegante oplossing hiertoe, de verplaatsing van de fietsenstalling naar de oostzijde, waarbij deze half verdiept onder de huidige pergola komt liggen.

Van de voorgestelde ontwerprichtingen hebben varianten 3a en 3b de voorkeur, omdat hierbij tevens het aantal kolommen van de huidige pergola wordt teruggebracht, hetgeen de esthetiek en de multifunctionaliteit in gebruik ten goede komt.

We vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

SANSA
BUSINESS

College van B & W Gemeente Arnhem en
Wethouder de heer H. de Vroome
Postbus 9029
6800 EL ARNHEM

Betreft : plannen Gele Rijdersplein en AKU Fontein

Arnhem, 18 maart 2020

Geacht College, geachte heer de Vroome,

Namens Royal, Stan & Co en Popocatepetl vragen wij uw aandacht voor onze grote zorgen over de toekomst van het Gele Rijdersplein.

Wij hebben deelgenomen aan een 2-tal Ronde Tafel bijeenkomsten over de toekomstige invulling van het Gele Rijdersplein. Tijdens deze bijeenkomsten zijn er 4 mogelijke modellen gepresenteerd over een toekomstige invulling. Met deze 4 modellen die er nu voor het Gele Rijdersplein liggen benutten we in de verste verte niet de potentie die het plein heeft om hier echt een plein van ontmoeting en reuring te maken, een van de uitgangspunten welke de Gemeente Arnhem nastreeft.

De richting die uit de Ronde Tafel bijeenkomsten naar voren lijkt te komen, luidt:
"Blijf af van het monument. Restaureer het."

We hebben juist nu de kans de mogelijkheden volop te benutten en het monument toekomstbestendig te maken. Echter wij vrezen dat in grote lijnen alles bij het oude zal blijven en dat we over enkele jaren ons opnieuw moeten buigen over de vraag hoe we het plein aantrekkelijker kunnen maken en wat we met de pergola en fontein aan moeten. Aan de gewenste reuring, ook in de winter wanneer de fontein is afgesloten, kan nauwelijks invulling worden gegeven.

Ook dient het plein van alle kanten voor iedereen goed bereikbaar en bovenal toegankelijk zijn. Dat wordt het niet in de modellen die nu voorliggen. Sterker: het voorstel om de pergola te verhogen zorgt voor een nieuw obstakel. Wil je kleine evenementen op het podium houden, dan is een hek rondom het podium nodig om te voorkomen dat mensen eraf vallen. En als podium voor een band is de oppervlakte veel te groot. Een hek of andere fysieke afscheiding maakt ons inziens het monument niet aantrekkelijker.

Verder wordt er onvoldoende oplossing geboden voor het stallen van fietsen. Wanneer je de fietsenstalling op het GRP-plein wilt handhaven, zal deze geïntegreerd moeten worden in de totaaloplossing. De criteria die aan het gebruik van een fietsenstalling zijn echter totaal verschillend aan die van het GRP plein. Een fietsenstalling dient makkelijk bereikbaar en toegankelijk te zijn, gratis, duidelijk zichtbaar etc.. Als deze criteria goed zijn ingevuld, dan kun je ook gaan handhaven om het gebruik te stimuleren en "wild" parkeren in te perken.

Sansa Business B.V.
[redacted]

Kortom een nieuw GRP plein, met reuring en plezier vraagt om:
- Een zomer en winterinvulling, jaarrond
- Spontaan gebruik, goede bereikbaarheid en toegankelijkheid
- Een geïntrigeerde fietsenstalling, niet onder de pergola.

Wij hebben het gevoel dat we hiermee roepende in een woestijn zijn. Om het pleingedeelte een levendig karakter te kunnen geven, adviseren wij de gemeente om te kijken naar de mogelijkheden die dit plein biedt. Het wemelt momenteel van hindernissen die een klein of groot evenement in de weg staan. We hebben nu de kans de mogelijkheden volop te benutten

Deelnemers aan de Ronde Tafel gesprekken, die niet in Arnhem wonen, hier vrijwel nooit komen, hebben alleen maar oog voor het herstel van het Monument. Maar laten we eerlijk zijn. Hoe belangrijk het monument ook is, het is nu en ook nooit een publiekstrekker geweest. En in onze ideeën blijft het voor 80 procent in tact en blijven alle onderdelen op het plein aanwezig.
Wij denken dat je met een gewaagder plan waarbij onderdelen van het monument een andere plek op het plein krijgen wel reuring kunt creëren. Wij zien mogelijkheden voor ruimte voor evenementen, terrassen en ontmoeting.

Ons voorstel is, welke wij graag mondeling toelichten, om het trapsgewijs aflopende gedeelte van het plein, ter hoogte van het toilet, egaal te maken. Het eind kan middels een afstapje of via een helling verbinding krijgen met de waterbak met fontein en de terrassen. Haal waar mogelijk muurtjes en banken weg of verplaats die. De fietsenstalling kan onder de waterbak van de fontein en het voorterrein gemaakt worden. Daar is ruimte en de toegang ertoe kun je logisch laten aansluiten op het fietspad.
Onder de pergola hoeft geen nieuw fysiek obstakel in de vorm van een podium te komen.
Nog gewaagder is het om het monument van Tajiri te verplaatsen naar een ander deel van het plein. Dan ontstaat op die plek ruimte voor ontmoeting en dans bij een evenement. Daarnaast blijft er verbinding tussen pergola en fontein wat het gebruik van het monument zal versterken. Het argument dat je van het monument af moet blijven staat haaks op het plan om een ander deel van het monument, de pergola, op te hogen. In dat geval dient immers de pergola eerst geheel te worden afgebroken, waarna het vervolgens is af te wachten in welke staat de pergola terugkeert.

Wij brengen ons standpunt naar voren omdat wij ons distantiëren van de 4 modellen voor aanpassing/behoud van het Gele Rijdersplein, die tijdens de Ronde Tafel gesprekken zijn genoemd en gesteund. Tijdens deze bijeenkomsten hebben wij, mede vanwege het grote aantal aanwezige 'betrokkenen', onvoldoende kans gezien om ons idee over het voetlicht te brengen. Wij vragen ons af hoe zwaar welke stem van welke betrokkene weegt.

Sansa Business B.V.
[redacted]

SANSA
BUSINESS

Wij voelen ons genoodzaakt om hierbij het college, en specifiek de heer de Vroome, kennis te geven van onze zorgen. Wij realiseren ons dat een afwijkend standpunt de continuïteit van het project niet ten goede komt.
Toch vertrouwen wij erop dat we er uiteindelijk samen in slagen om van het Gele Rijdersplein weer een aantrekkelijke en vooral levendige ontmoetingsplaats te maken!

Wij zien een reactie met belangstelling tegemoet.

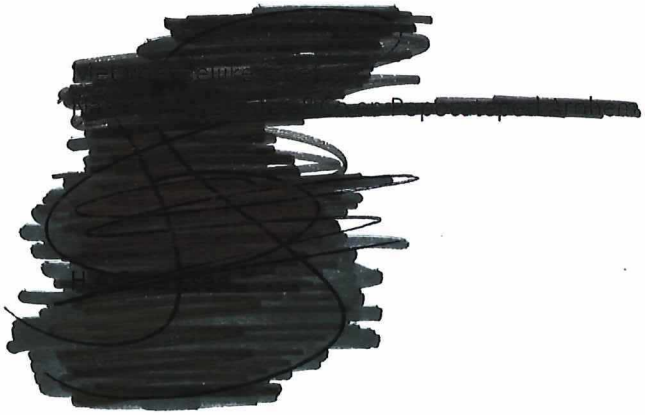

Sansa Business B.V.
[redacted]

Vergelijking kosten en dekking model 2b met Raadskader 2017			Raadskader 2017	Model 2a	Model 2b
Kosten					
fontein	renovatie fontein		€ 500.000	€ 232.000	€ 232.000
	verhogen vloer voor ijsbaan		€ 267.000	€ -	€ -
	ijsbaan in fontein		€ 233.000	€ -	€ -
	vervangen pompen fontein	*gereed*	*€ -*	*€ 67.000*	*€ 67.000*
pergola	renovatie en transformatie pergola		€ -	€ 473.000	€ 437.000
	sloop pergola		€ 25.000	€ -	€ -
	vernieuwd verlichtingsplan		€ -	€ 60.000	€ 60.000
	duurzaamheid, zonnepanelen op pergola		€ -	€ 24.000	€ 24.000
	boom in pergola		€ -	€ -	€ 30.000
fietsen	halfverdiept fietsparkeren		€ 400.000	€ 2.202.000	€ 2.007.000
openbare ruimte	fietspad en overige or rondom AKU monument		€ -	€ 670.000	€ 359.000
	slijpen deel van de tegels met veldkeien		€ -	€ 36.000	€ 36.000
vergroenen oostzijde		*gereed*	*€ 200.000*	*€ 200.000*	*€ 200.000*
placemaking		*gereed*	*€ 200.000*	*€ 200.000*	*€ 200.000*
plankosten*			€ -	€ 584.550	€ 507.750
Totaal kosten			**€ 1.825.000**	**€ 4.748.550**	**€ 4.159.750**
Dekking					
	bijdrage Prov (Steengoed Benutten)**		€ 912.000	€ 912.000	€ 912.000
				€ -	
	bestaande dekking gemeente		€ 680.000	€ 680.000	€ 680.000
	bestemmingsreserve BGB		€ 500.000	€ 500.000	€ 500.000
	reservering fonteinonderhoud		€ 80.000	€ 80.000	€ 80.000
	reservering fietsenstalling mobiliteit		€ 100.000	€ 100.000	€ 100.000
	marktinvesteringen (ijsbaan)		€ 233.000	€ -	€ -
Totaal dekking			**€ 1.825.000**	**€ 1.592.000**	**€ 1.592.000**
Verschil tussen kosten en dekking* **			€ -	**€ 3.156.550-**	**€ -2.567.750**

* plankosten periode 2017-2020 a 154.000 euro inbegrepen

** eventuele wijzigingen in prestaties en cofinanciering kunnen gevolgen hebben voor de definitieve subsidie vaststelling

*** excl. 20.000 euro rente

2019-1025818w

Gemeenteraad Arnhem

Bijeen op	13 november 2019
Ter bespreking van	Vaststellen Ontwerp-Meerjarenprogramma Begroting 2020-2023
Motie van	Lea Manders - Arnhem Centraal Eric Greving - PvdA
Titel motie	Aanvulling raadsvoorstel AKUfontein
Nummer Zaaknummer	**19M157** 401815

De Raad,

Gehoord de beraadslaging,

Constaterende dat:
- Op 11 juni een raadsbrief is binnengekomen, die aangeeft dat de AKUfontein en het beeld van Tajiri worden opgeknapt en een ijsbaan wordt gerealiseerd
- Het monument ook nog andere onderdelen, zoals bijzonder plaveisel en een pergola omvat;
- Er geen zicht wordt gegeven op de mogelijkheden en kosten van het opknappen van het gehele monument in zijn originele staat.

Overwegende dat:
- De AKUfontein door alle deskundigen wordt beschreven als een uniek monument;
- Ook vanuit omwonenden de wens is gebleken dit unieke monument gaaf te bewaren;
- Het monument een geschenk aan de stad is;
- Het monument zeer betekenisvol is mbt het herdenken van de tweede Wereldoorlog;
- De komende periode de roomdivider en ijsbaan verder zullen worden uitgewerkt en de kosten daarvoor inzichtelijk worden gemaakt;
- Het daarnaast belangrijk is om aanvullend te weten wat de kosten zouden zijn van het in zijn totaliteit restaureren van het gehele monument.

AANGENOMEN

Igm 15 #P.2

Verzoekt het college te komen met een voorstel waarin ook de kosten en mogelijkheden van totale restauratie van het gehele monument worden uitgewerkt.
en gaat over tot de orde van de dag Lea Manders - Arnhem Centraal Eric Greving - PvdA AANGENOMEN

17 M 96

GROENLINKS D66

Motie "Rijders aan de randen van het Gele Rijdersplein"

De gemeenteraad van Arnhem, bijeen op 10 juli 2017 ter bespreking van het agendapunt **"Gele Rijdersplein"**

Constaterende dat:

- Het college beoogd het Gele Rijdersplein te transformeren naar een plein met zowel reuring (het westelijke deel) als luwte (het oostelijk deel).
- Het college beoogd het gebruik door voetgangers van de doorgang van het Gele rijdersplein naar het Jansplein te stimuleren.
- Horeca ondernemers aangeven dat nieuwe plannen voor het Gele Rijdersplein zich goed lenen voor met name uitbreiding van horecaterrassen.
- Er zich aan de zuidelijke en westelijke zijde van het plein verbindende hoofdfietsroutes bevinden.
- Deze verbindende hoofdfietsroutes aan de zuidelijke en westelijke zijde van het Plein intensief gebruikt worden door fietsers.

Van mening zijnde dat:

- Met name de reuring aan de westzijde van het Gele Rijdersplein zal leiden tot meer verkeersbewegingen van voetgangers die zich naar- en van het westelijk deel van het plein bewegen, en daarbij de fietsroutes kruisen.
- De verbetering van de doorgang tussen Gele rijdersplein en Jansplein zal leiden tot intensiever gebruik door voetgangers die daarbij de fietsroute aan de zuidkant kruisen.
- (uitbreiding van) horecaterrassen zal leiden tot meer verkeersbewegingen van voetgangers naar- en van het plein die de fietsroutes zullen kruisen.
- De infrastructuur van de huidige hoofdfietsroutes behouden zou moeten blijven.
- De mogelijkheid van een fietsenstalling in het plan vraagt om een passende infrastructuur voor zowel voetgangers als fietsers.

Verzoekt het college:

- Bij uitwerking van de plannen een zo optimaal mogelijke verkeersituatie te creeren wat betreft veiligheid, overzichtelijkheid en doorstroom voor zowel voetgangers als fietsers aan de westelijke en zuidelijke zijde van het Gele Rijdersplein.

En gaat over tot de orde van de dag.

AANGENOMEN

GroenLinks D66

Tobias De Groot Hans De Vroome

Concernwijziging / tabel voor in raadsvoorstel

	Nr.	**21-002**
	Onderwerp	Ontwikkeling Gele Rijdersplein
	I / S	I en S
	Raad d.d.	
	Zaaknr.	

bedragen x € 1.000	**Exploitatiebegroting**	Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
	Lasten				
Programma	S02 Bereikbaarheid				
	Kapitaallasten investering 2.567.000				130
	Bespaarde rente over saldo in BR Kapitaallasten				-17
	Beheerslasten fietsenstalling				40
Programma	S00 Bestuur, dienstverlening en financien				
	Inzet kapitaallasten anticyclisch investeren				-80
		0	0	0	73
	Baten				
Programma					
		0	0	0	0
	Exploitatieresultaat	**0**	**0**	**0**	**-73**
	Mutaties reserves				
	Toevoegingen BR Kapitaallasten	0	0	-1.000	0
	Onttrekkingen BR Zuidelijke Binnenstad		0	1.000	
	Onttrekking BR Bereikbaarheid			0	40
	Onttrekkingen BR Kapitaallasten (jaarlijks afschrijvingsdeel)	0			33
		0	0	0	73
	Totaal Resultaat	0	0	0	0

	Meerjaren Investeringsplan (MIP)	Begroting	Meerjarenraming		
		2021	2022	2023	2024
Programma	S02 Bereikbaarheid				
	Ontwikkeling Gele Rijdersplein			2.587	
	Totaal Investeringen	0	0	2.587	0

https://ris2.ibabs.eu/Agenda/Details/Arnhem/bf11239e-4055-41be-abd4-b0b44c9d9c70#f2012ec1-192c-42b4-a9de-e484776972fb

https://arnhem.notubiz.nl/vergadering/416569#ai_3502387

Aan de leden van de raad

Datum	: 30 maart 2021
Zaaknummer	: 551587
Contactpersoon	: Kirsten van Rijen
Telefoonnummer	: 026 3773583

Onderwerp: Schriftelijke vragen art. 44 Rvo over Stand van zaken Jansbeek

Geachte voorzitter en leden,

Het raadslid Mark Coenders van de fractie GroenLinks heeft ons bij brief, ingekomen 16 februari 2021, schriftelijk vragen gesteld op grond van artikel 44 van het Reglement van Orde voor de Politieke Avond van de gemeente Arnhem 2018 over Stand van zaken Jansbeek. De vragen zijn als bijlage toegevoegd aan deze brief.

Ter beantwoording van deze vragen delen wij u het volgende mee.

1. *Welke contacten heeft het college gehad met het waterschap sinds juni 2018 over de Jansbeek-Noord?*

   Het college heeft bij monde van wethouder De Vroome een aantal malen contact gehad over de Jansbeek-Noord. Voorafgaand aan de waterschapsverkiezingen van maart 2019 heeft het waterschap aangegeven de eerdere toezegging om de mogelijkheden voor cofinanciering te onderzoeken (zie ook raadsbrief 10 oktober 2017) nog niet concreet te kunnen maken in afwachting van hiervan. Na de verkiezingen bij het waterschap is er in 2019 in diverse stuurgroepen en op ambtelijk niveau over de Jansbeek gesproken. Wethouder De Vroome heeft op 31 januari 2020 een persoonlijke ontmoeting gehad met de Heemraad Wissink van het waterschap en daarna zijn nog diverse telefonische contacten, zowel ambtelijk als bestuurlijk, geweest tussen waterschap en gemeente. In de aanloop naar de zomer 2020 is samen met de provincie als andere partner binnen de Jansbeek een aantal malen contact geweest met het waterschap. Op 1 juli 2020 in het breed bestuurlijk overleg met bestuurders van provincie, waterschap, Rijkswaterstaat en gemeente deelde de Heemraad Wissink mede dat hij geen mogelijkheid zag een bijdrage te leveren. Dit werd als teleurstellend ervaren omdat eerder andere verwachtingen waren gewekt. Binnen het waterschap is ook erkend dat dit proces niet goed gelopen is en gekeken wordt hoe hier in de toekomst beter mee kan worden omgegaan. Na het zomerreces is hierover op 10 september 2020 een brief verzonden aan het waterschap (zie bijlagen). Overigens bleek het gesprek over de Jansbeek van 1 juli 2020 niet in de notulen te zijn opgenomen. Dit gebeurt alsnog. Zodra dit verslag beschikbaar is, zal het aan uw raad worden nagezonden.

Stadskantoor - Eusebiusbuitensingel 49 • Postbus 5465 • 6802 EL Arnhem
Telefoon 0800-1809 • Fax 026-3774830 • www.arnhem.nl

2. *Kan het college de schriftelijke (verslagen, mails, enzovoort) correspondentie met het waterschap over het project Jansbeek-Noord met de raad delen?*

   Ja, dat kan. Wij verwijzen u hiervoor naar de bijlagen.

3. *Wanneer ontving het college de indicatie of het signaal dat de Jansbeek-Noord niet doorging en op welke manier(en)?*

   Wij kregen daarover in maart 2020 een signaal via email. Daarop volgde het stuurgroepoverleg op 1 juli 2020.

4. *Op welke manier(en) heeft het college gehandeld na de indicatie of het signaal?*

   Het college heeft hier samen met provincie teleurgesteld op gereageerd en pogingen gedaan de boodschap te keren. Dit heeft uiteindelijk geleidt tot een stuurgroep overleg en een briefwisseling.

5. *Waarom is de gemeenteraad na de MJPB 2020-2023 niet meer actief betrokken bij de indicatie of het signaal?*

   Het college is voornemens een koppeling te maken naar de raad tussen voortgang Jansbeek en het aan de raad toegezegde voorstel voor het Gele Rijders Plein.

6. *Op welke manier(en) heeft u gevraagd naar een schriftelijke bevestiging van de indicatie of het signaal en wanneer? Wat was daarop de reactie?*

   Dat is naar aanleiding van de stuurgroep gebeurd per brief. Deze brief en ambtelijke reactie van het waterschap zijn bijgevoegd.

7. *Heeft u nog geprobeerd de Jansbeek-Noord door te laten gaan en op welke manier heeft u dit geprobeerd?*

   Ja, dat hebben wij zeker geprobeerd. Wij verwijzen u naar de correspondentie in de bijlagen.

8. *Is het college bereid de middelen, bedoeld voor de Jansbeek-Noord, niet toe te bedelen tot de raad hierover is geïnformeerd of een keuze heeft kunnen maken?*

Het college zal de gelden uiteraard niet zonder raadsbesluit toebedelen. Het college is voornemens een raadsvoorstel aan uw raad te sturen over het Gele Rijders Plein waarin een ook beslispunt hierover is opgenomen.

9. *Waarom is de gemeenteraad niet actief geïnformeerd over de stand van zaken naar aanleiding van de toezegging van 2 september 2020?*

Het college is voornemens dit mee te nemen met het raadsvoorstel voor het Gele Rijders Plein dat op korte termijn aan u wordt voorgelegd.

Wij hopen u met deze brief en de bijlagen voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de loco-secretaris, de burgemeester,

P.J. Altena A. Marcouch

Bijlagen:
- Brief met artikel 44 vragen
- Brief gemeente Arnhem aan waterschap d.d. 10 september 2020
- Reactie Waterschap d.d. 15 oktober 2020
- Stuurgroep overleg Rijnkade d.d. 1 juli 2020
- Schriftelijke correspondentie met het waterschap over het project Jansbeek-Noord

[redacted]

Van: [redacted]@wrij.nl>
Verzonden: woensdag 18 september 2019 11:08
Aan: [redacted]
Onderwerp: St Jansbeek - standpunt WRIJ

Beste [redacted]

Naar aanleiding van verschillende gesprekken over de samenwerking tussen gemeente Arnhem, provincie Gelderland en waterschap Rijn en IJsselwil ik het volgende met jullie delen.

Waterschap Rijn en IJssel heeft niet specifiek budget gereserveerd voor de 2e fase van de Jansbeek. Bestuurlijk is aangegeven dat er nu ook geen investeringsbudget in beeld is voor de aanleg.

Vanuit het programma watersysteem zien we ambtelijk wel aangrijpingspunten met inhoudelijke doelen van het programma, en daarmee wellicht ook mogelijkheden om (in beperkte mate) financieel te participerenin de aanleg van de 2e fase. Hierbij spelen klimaat (beperken wateroverlast, verminderen hittestress door groen blauwe door-adering van het centrum) en het creëren van waterbeleving en waterbewustheid een rol. Het e.e.a. is sterk afhankelijk van het ontwerp en de koppelkansen die er voor deze fase zijn. Wellicht zijn er ook mogelijkheden om als waterschap minder te investeren bij aanleg maar juist een rol te pakken in de beheerfase (wat ook geld kost). Beide mogelijkheden voor het leveren van een bijdrage aan het project vraagt om een bestuurlijke afweging in ons college van D&H, waarbij het duidelijk moge zijn dat er ambtelijk nu geen enkele toezeggingen gedaan kunnen worden. Wel willen we hierbij aangeven dat we een waterschapsbijdrage aan het project ter overweging aan ons bestuur willen voorleggen.

Ten aanzien van de verdere uitwerking en (financiële en bestuurlijke) afstemming zien wij de gemeente als trekker.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

[redacted]

Van: [redacted]wrij.nl>
Verzonden: donderdag 14 november 2019 15:16
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: RE: Jansbeek

Hoi [redacted],

Helaas is daar nog niets uitgekomen. Er zijn al wel diverse verkennende gesprekken intern gevoerd maar nog niets voorgelegd.
Ik hou je op de hoogte van het verloop.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
relatiebeheerder gemeenten Liemers Veluwe
werkdagen: maandag, dinsdag en donderdag
T: [redacted] **M:** [redacted] **E:** [redacted]@wrij.nl

Van: [redacted]arnhem.nl>
Verzonden: dinsdag 12 november 2019 08:45
Aan: [redacted]wrij.nl>; [redacted]wrij.nl>
CC: [redacted]arnhem.nl>
Onderwerp: Jansbeek

Beste [redacted]

In ons gesprek op 10 oktober over de Jansbeek gaven jullie aan op 28 oktober jullie directie een voorstel voor te leggen. Ik ben nieuwsgierig wat hier uit gekomen is. Kunnen jullie ons hierover bijpraten?

Groet, [redacted]

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 3 oktober 2019 12:12
Aan: [redacted]
Onderwerp: afspraak Jansbeek Gemeente Arnhem - Waterschap Rijn IJssel
Tijd: donderdag 10 oktober 2019 15:00-16:00 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Stadskantoor Arnhem (Eusebiusbuitensingel 53) centrale hal of vergaderruimte E207

1 parkeerplek kunnen reserveren

Met vriendelijke
groet,
[redacted]

Personal Assistant

[redacted]

Tel: [redacted]connectie.nl

Werkdagen: maandag t/m donderdag en vrijdagochtend

Afdeling
Management
Support
De Connectie

<< OLE-object: Picture (Device Independent Bitmap) >>

In opdracht van:

<< OLE-object: Picture (Device Independent Bitmap) >>

<< OLE-object: Picture (Device Independent Bitmap) >>

---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

[redacted]

Van: [redacted]wrij.nl>
Verzonden: maandag 9 december 2019 14:42
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: st Jansbeek 2e fase (terugmelding uit AVO)

Beste allen,

Nog 1 aanvulling op onderstaande mail: het verzoek is om naast een bestuurlijk overleg ook een tracé bezoek af te leggen aan het mogelijke tracé van de 2e fase.
Ik heb mijn collega gevraagd om het bestuurlijk overleg te plannen met [redacted] als ambtelijke ondersteuning.

Met vriendelijke groet,
[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 9 december 2019 14:32
Aan: [redacted]wrij.nl>; [redacted]wrij.nl>
Onderwerp: st Jansbeek 2e fase (terugmelding uit AVO)

Beste [redacted]

Zojuist is het onderwerp “aanleg 2e fase st Jansbeek” bij het aandachtsveldhoudersoverleg (=AVO) van Frank Wissink besproken (het portefeuilleoverleg van het waterschap).

De uitkomst van dit overleg is dat Frank Wissink niet staat te trappelen om 1/3 van de aanlegkosten bij te dragen. Er is tijdens het overleg geen duidelijke keus gemaakt over wel of niet bijdragen. Frank geeft aan dat hij open staat om een financiële bijdrage te leveren maar dat hij hierbij denkt aan een andere kosten verdeling waarbij o.a. de toekomstige beheer en onderhoudskosten ook meegenomen worden. Dit wil hij graag bespreken in één bestuurlijk overleg met zowel wethouder H. de Vroome als met wethouder C. Bouwkamp.

Ik zal ons bestuurssecretariaat vragen om zo snel mogelijk een bestuurlijk overleg te plannen.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

T: [redacted] **E:** [redacted]@wrij.nl

Waterschap Rijn en IJssel
WATERBEHEER: VEILIG EN OP MAAT

Liemersweg 2, 7006 GG - Postbus 148, 7000 AC Doetinchem
T: [redacted] **- F:** 0314-343 258 **- I:** www.wrij.nl

---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 11 maart 2021 15:37
Aan: [redacted]
Onderwerp: FW:

Begin doorgestuurd bericht:

> **Van:** Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl>
> **Datum:** 23 maart 2020 om 15:22:59 CET
> **Aan:** Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
> **Kopie:** [redacted] <[redacted]@wrij.nl>
> **Onderwerp: Antw:**
>
> Dag Hans,
> Ik kan hier geen gehoor aan geven!
> De wereld ziet er in 2 weken tijd totaal anders uit. Ongelofelijk!
> Dit had niemand kunnen bedenken.
> Ik heb dan ook geen collegebesluit en dit gaat ook nog een tijdje duren.
> Ik stel voor dat je ons meer tijd geeft om dit alles goed voor te bereiden.
> Ik ga ervan uit dat hier begrip voor is.
> De prioriteit bij het waterschap ligt nu écht bij andere zaken (denk aan vitale onderdelen als waterzuivering, Ict en veiligheid).
> Laten we over een week of 4 / 6 opnieuw kijken of een bestuurlijke afspraak zinvol is.
> Intussen kunnen [redacted] al enige vooroverleg hebben, maar dat laat ik aan hen over.
> Het is even niet anders.
> Ik reken op jouw begrip.
> Gr. Frank.
>
> Outlook voor iOS downloaden
>
> ---
>
> **Van:** Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
> **Verzonden:** Monday, March 23, 2020 2:16:07 PM
> **Aan:** Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl>
> **Onderwerp:**
>
> Beste Frank,
> Alles goed? Ik hoop en verwacht coronavrij! Gezondheid gaat boven alles! Graag even je aandacht voor het volgende. Is het mogelijk om aanstaande donderdag (om 13:30 uur) of vrijdag (om 09:00 uur of om 13:00 uur) een conference call te organiseren met jou en met mij en ook met [redacted] en [redacted]. Dan kunnen uitwerking geven aan onze afspraak om voor eind maart voor jullie en voor mij een A4tje te maken inzake de afspraken voor de Jansbeek boven water 2e fase. Ik hoor graag.
> Groet
> Hans
> ---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium

voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

Begin doorgestuurd bericht:

Van: Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl>
Datum: 23 maart 2020 om 16:54:06 CET
Aan: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
Kopie: [redacted]wrij.nl>
Onderwerp: Reactie op eerdere mail.

Hans,
Toch nog even een reactie op jouw mail. We doen de Jansbeek 2de fase dus NIET met z'n drieën. Wrij kan de waterdoelen NIET waarmaken!
Wat wij wél willen, is een overeenkomst sluiten met Arnhem over allerlei waterdoelen in Arnhem.
Denk dan aan projecten uit klimaatbestendig Arnhem, projecten uit de Stresstesten, afkoppelden van regenwater en andere projecten waarbij waterdoelen gerealiseerd worden. De Jansbeek komt dan (waarschijnlijk) niet in die overeenkomst te staan.

Maar.... omdat wij voornemens zijn om geld beschikbaar te stellen, biedt dat Arnhem wél de mogelijkheid om geld vrij te maken voor bijv. de Jansbeek.
Over het bovenstaande moet ons college nog besluiten en dit moet dus goed worden voorbereid en vastgelegd.
Zeker in deze zéér onwerkelijke tijd.

Nog een persoonlijke noot van mij.
Ik vind wel dat jij (lees : Arnhem) je moet afvragen, of je een goed functionerende Jansbeek fase 2 kunt realiseren. Dat wordt niet eenvoudig!
Als het straks niet werkt is dit zeer vervelend!
Kortom....haal alle tijdsdruk eraf en laten we samen de mogelijkheden verkennen. Dat is mijn advies.

Natuurlijk een hartelijke groet,
Frank

Outlook voor iOS downloaden

Van: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
Verzonden: Monday, March 23, 2020 4:17:34 PM
Aan: Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl>
Onderwerp: Re:

Hoi Frank
Ja turbulentie, zeker! Maar we moeten ook wel verder met de dingen die ook onder hoge druk en spanning staan (ook qua onderlinge samenhang of afhankelijkheid) tussen partijen: WRIJ, Arnhem en Provincie. De inhoud is niet veranderd neem ik aan. We doen de 2e fase beek boven water gedrieën.

Het lijkt mij goed dat [redacted] toch het voorwerk zsm afronden; afspraken op 1a4 over plan, kosten en verdeling en planning etc etc. Zodat we snel (na Corona en voor de zomer) na 4 weken die je noemt verder kunnen. Ik ga inbrengen dat we het akkoord niet vanwege Corona konden formaliseren. Maar dat ik er niet aan de inhoud van de afspraak twijfel! Ook het collega van Arnhem ziet de impact van Corona! Nogmaals laat de dames doorgaan dan hebben wij met een week of vier weer contact.
Gr
Hans

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 23 mrt. 2020 om 15:22 heeft Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl> het volgende geschreven:

Dag Hans,
Ik kan hier geen gehoor aan geven!
De wereld ziet er in 2 weken tijd totaal anders uit. Ongelofelijk!
Dit had niemand kunnen bedenken.
Ik heb dan ook geen collegebesluit en dit gaat ook nog een tijdje duren.
Ik stel voor dat je ons meer tijd geeft om dit alles goed voor te bereiden.
Ik ga ervan uit dat hier begrip voor is.
De prioriteit bij het waterschap ligt nu écht bij andere zaken (denk aan vitale onderdelen als waterzuivering, Ict en veiligheid).
Laten we over een week of 4 / 6 opnieuw kijken of een bestuurlijke afspraak zinvol is.
Intussen kunnen [redacted] al enige vooroverleg hebben, maar dat laat ik aan hen over.
Het is even niet anders.
Ik reken op jouw begrip.
Gr. Frank.

Outlook voor iOS downloaden

Van: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
Verzonden: Monday, March 23, 2020 2:16:07 PM
Aan: Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl>
Onderwerp:

Beste Frank,
Alles goed? Ik hoop en verwacht coronavrij! Gezondheid gaat boven alles! Graag even je aandacht voor het volgende. Is het mogelijk om aanstaande donderdag (om 13:30 uur) of vrijdag (om 09:00 uur of om 13:00 uur) een conference call te organiseren met jou en met mij en ook met [redacted] en [redacted]. Dan kunnen uitwerking geven aan onze afspraak om voor eind maart voor jullie en voor mij een A4tje te maken inzake de afspraken voor de Jansbeek boven water 2e fase. Ik hoor graag.
Groet
Hans
---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 12 maart 2021 10:07
Aan: [redacted]
Onderwerp: FW: vergadering 1 juli

Van: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
Verzonden: woensdag 10 maart 2021 09:09
Aan: [redacted]arnhem.nl>
Onderwerp: FW: vergadering 1 juli

Van: Hans de Vroome
Verzonden: woensdag 24 juni 2020 12:53
Aan: 'f.wissink@wrij.nl' <f.wissink@wrij.nl>
CC: 'P.Kerris@Gelderland.nl' <P.Kerris@Gelderland.nl>
Onderwerp: vergadering 1 juli

Beste Frank,
Op 1 juli aanstaande hebben o.a. het Waterschap, de Provincie en de Gemeente Arnhem bestuurlijk overleg over de Rijnkade en vervolgens over de Jansbeek. Ik begreep dat de Gedeputeerde daar van 8:30 uur tot 9:15 uur bij aanwezig kan zijn. Zowel de Provincie als de Gemeente stellen daarom voor de agenda's van de Rijnkade en de Jansbeek om te draaien. Dus eerst de Jansbeek te bespreken en daarna Rijnkade. Daarenboven vinden wij dat er agenda's en annotaties moeten zijn zodat een adequaat overleg kan plaatsvinden. Voor wat betreft de Jansbeek merken wij op dat volstrekte duidelijkheid over commitment en financiën de hoogste urgentie hebben bereikt.
Graag zien we je reactie tegemoet.
Met vriendelijke groet,
Mede namens Peter Kerris,
Hans de Vroome

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 12 maart 2021 10:08
Aan: [redacted]
Onderwerp: FW: vergadering 1 juli

Van: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
Verzonden: woensdag 10 maart 2021 09:01
Aan: [redacted]arnhem.nl>
Onderwerp: FW: vergadering 1 juli

Van: Kerris, Peter [mailto:p.kerris@gelderland.nl]
Verzonden: donderdag 25 juni 2020 23:12
Aan: Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl>
CC: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>; [redacted]gelderland.nl>
Onderwerp: Re: vergadering 1 juli

Beste Frank,

We hebben elkaar nog niet in deze hoedanigheid ontmoet. Gezien het belang van het onderwerp en het slepende karakter van dit dossier toch even deze mail.

Goed dat je voorstelt ruim de tijd te nemen Ik heb er geen enkele moeite mee vroeger te beginnen. Waar ik wel aan hecht, in aansluiting op de mail van Hans, is dat er dan maandag een duidelijke agenda met onderliggende stukken ligt over de Jansbeek. De benodigde middelen van onze kant stonden op de lijst voor vrijval bij de komende Perspectiefnota (besluitvorming PS 9 juli). Ik heb, op basis van een mondelinge toezegging van jou aan Hans, de middelen van de vrijvallijst gehaald - dat vergde wel een gesprek in ons college. Ik wil graag zwart op wit dat het Waterschap de toegezegde middelen nog steeds beschikbaar wil stellen, anders heb ik geen keus dan de middelen alsnog vrij te laten vallen. Bovendien heeft het dan weinig zin om bestuurlijk overleg over de Jansbeek te voeren en hoeven we dus ook niet eerder te beginnen.

Ik ben voorstander van het project en de provincie neemt haar verantwoordelijkheid. Dus ik hoop dat we dit tot een goed resultaat kunnen leiden.

Hartelijke groet,

Peter Kerris
Gedeputeerde provincie Gelderland

-- Dit bericht is verzonden vanaf mijn iPhone; daarom excuses als het kort lijkt. --

> Op 25 jun. 2020 om 20:38 heeft Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl> het volgende geschreven:

Dag Hans en Peter.
Voor mij geen probleem om deze agendapunten om te draaien. Gaan we zo doen.
Maandagmiddag komt er nog een annotatie / overzicht over aandachtspunten voor de Jansbeek.

Ik krijg overigens zojuist de stukken en lees dat voor beide vergaderingen (Jansbeek en Rijnkade) totaal 3 kwartier is gereserveerd. Dat is zéér beperkt tijd en eigenlijk kan dit niet.
Een vraag aan Peter en aan jou; kunnen we eventueel om 8 uur beginnen?
Dan hebben we 30 minuten om het over de Jansbeek te hebben en 45 minuten over de Rijnkade.
We stoppen dan om 9.15 uur.
Als dit niet kan, dan maar zo laten en het beste (in recordtijd) ervan maken.
Ik verneem graag van jou / jullie.

Hartelijke groet,
Frank Wissink
Heemraad wrij.
[redacted]

Outlook voor iOS downloaden

Van: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
Verzonden: Wednesday, June 24, 2020 12:53:05 PM
Aan: Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl>
CC: 'P.Kerris@Gelderland.nl' <P.Kerris@Gelderland.nl>
Onderwerp: vergadering 1 juli

Beste Frank,
Op 1 juli aanstaande hebben o.a. het Waterschap, de Provincie en de Gemeente Arnhem bestuurlijk overleg over de Rijnkade en vervolgens over de Jansbeek. Ik begreep dat de Gedeputeerde daar van 8:30 uur tot 9:15 uur bij aanwezig kan zijn. Zowel de Provincie als de Gemeente stellen daarom voor de agenda's van de Rijnkade en de Jansbeek om te draaien. Dus eerst de Jansbeek te bespreken en daarna Rijnkade. Daarenboven vinden wij dat er agenda's en annotaties moeten zijn zodat een adequaat overleg kan plaatsvinden. Voor wat betreft de Jansbeek merken wij op dat volstrekte duidelijkheid over commitment en financiën de hoogste urgentie hebben bereikt. Graag zien we je reactie tegemoet.
Met vriendelijke groet,
Mede namens Peter Kerris,
Hans de Vroome

---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

Disclaimer

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 12 maart 2021 10:08
Aan: [redacted]
Onderwerp: FW: vergadering 1 juli

Van: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
Verzonden: woensdag 10 maart 2021 09:01
Aan: [redacted]arnhem.nl>
Onderwerp: FW: vergadering 1 juli

Van: Frank Wissink [mailto:F.Wissink@wrij.nl]
Verzonden: donderdag 25 juni 2020 20:39
Aan: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
CC: 'P.Kerris@Gelderland.nl' <P.Kerris@Gelderland.nl>
Onderwerp: Re: vergadering 1 juli

Dag Hans en Peter.
Voor mij geen probleem om deze agendapunten om te draaien. Gaan we zo doen. Maandagmiddag komt er nog een annotatie / overzicht over aandachtspunten voor de Jansbeek.

Ik krijg overigens zojuist de stukken en lees dat voor beide vergaderingen (Jansbeek en Rijnkade) totaal 3 kwartier is gereserveerd. Dat is zéér beperkt tijd en eigenlijk kan dit niet. Een vraag aan Peter en aan jou; kunnen we eventueel om 8 uur beginnen?
Dan hebben we 30 minuten om het over de Jansbeek te hebben en 45 minuten over de Rijnkade.
We stoppen dan om 9.15 uur.
Als dit niet kan, dan maar zo laten en het beste (in recordtijd) ervan maken.
Ik verneem graag van jou / jullie.

Hartelijke groet,
Frank Wissink
Heemraad wrij.
[redacted]

Outlook voor iOS downloaden

Van: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
Verzonden: Wednesday, June 24, 2020 12:53:05 PM
Aan: Frank Wissink <F.Wissink@wrij.nl>
CC: 'P.Kerris@Gelderland.nl' <P.Kerris@Gelderland.nl>
Onderwerp: vergadering 1 juli

Beste Frank,
Op 1 juli aanstaande hebben o.a. het Waterschap, de Provincie en de Gemeente Arnhem bestuurlijk overleg over de Rijnkade en vervolgens over de Jansbeek. Ik begreep dat de Gedeputeerde daar van 8:30 uur tot 9:15 uur bij aanwezig kan zijn. Zowel de Provincie als de Gemeente stellen daarom voor de agenda's van de Rijnkade en de Jansbeek om te draaien. Dus eerst de Jansbeek te bespreken en daarna Rijnkade. Daarenboven vinden wij dat er

agenda's en annotaties moeten zijn zodat een adequaat overleg kan plaatsvinden. Voor wat betreft de Jansbeek merken wij op dat volstrekte duidelijkheid over commitment en financiën de hoogste urgentie hebben bereikt.
Graag zien we je reactie tegemoet.
Met vriendelijke groet,
Mede namens Peter Kerris,
Hans de Vroome

---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 12 maart 2021 10:08
Aan: [redacted]
Onderwerp: FW: Memo Jansbeek tbv BO 1 juli
Bijlagen: 2020-07-01 MEMO tbv BO Jansbeek 2e fase.docx; 2020-07-01 MEMO tbv BO Jansbeek 2e fase - bijlage 1 agumenten.docx

---

Van: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>
Verzonden: woensdag 10 maart 2021 09:03
Aan: [redacted]arnhem.nl>
Onderwerp: FW: Memo Jansbeek tbv BO 1 juli

Van: Frank Wissink [mailto:F.Wissink@wrij.nl]
Verzonden: maandag 29 juni 2020 14:19
Aan: Hans de Vroome <hans.de.vroome@arnhem.nl>; 'P.Kerris@Gelderland.nl' <P.Kerris@Gelderland.nl>
CC: [redacted]wrij.nl>
Onderwerp: Fwd: Memo Jansbeek tbv BO 1 juli

Goedemiddag Hans en Peter.

Hierbij de annotatie (met bijlage) over de Jansbeek fase 2.
Tijdstip en tijdsduur van overleg blijft ongewijzigd dus om 8.30 uur tot 8.45 uur. Verzoek is om op tijd te zijn, zodat we op tijd kunnen beginnen.
We zien elkaar a.s. woensdagmorgen.

Hartelijke groet,
Frank Wissink, wrij.
[redacted]

---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

[redacted]

Van: [redacted]wrij.nl>
Verzonden: maandag 29 juni 2020 15:57
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: FW: Memo Jansbeek tbv BO 1 juli
Bijlagen: 2020-07-01 MEMO tbv BO Jansbeek 2e fase.docx; 2020-07-01 MEMO tbv BO Jansbeek 2e fase - bijlage 1 agumenten.docx

Beste allen,

Zoals jullie hopelijk weten is er woensdag naast een breed bestuurlijk overleg ook een bestuurlijk overleg over de 2e fase van de Jansbeek.
Helaas is er iets niet helemaal goed gegaan met het reserveren van de goede tijden bij de bestuurders in de agenda waardoor nu binnen 45 minuten en de Rijnkade en de Jansbeek besproken gaan worden.
Van 8:30 tot 8:45 zal de Jansbeek besproken worden, van 8:45-9:15 de Rijnkade.
Voor de Rijnkade zijn de stukken al eerder verstuurd, het stuk tbv de Jansbeek stuur ik jullie bij deze toe. Frank Wissink heeft het inmiddels naar de bestuurders gestuurd.

Aangezien er kort de tijd is wil Frank Wissink om 8:30 ook daadwerkelijk starten met het overleg, het verzoek is dan ook om vooral al om 8:20 aanwezig te zijn.
Hopelijk spreekt de memo voor zich en zal het woensdag een vruchtbaar gesprek tussen de bestuurders zijn.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
relatiebeheerder gemeenten Liemers Veluwe
werkdagen: maandag, dinsdag en donderdag
T: [redacted]wrij.nl

Van: Frank Wissink
Verzonden: maandag 29 juni 2020 14:19
Aan: Hans de Vroome ; 'P.Kerris
CC: [redacted]wrij.nl>
Onderwerp: Fwd: Memo Jansbeek tbv BO 1 juli

Goedemiddag Hans en Peter.

Hierbij de annotatie (met bijlage) over de Jansbeek fase 2.
Tijdstip en tijdsduur van overleg blijft ongewijzigd dus om 8.30 uur tot 8.45 uur. Verzoek is om op tijd te zijn, zodat we op tijd kunnen beginnen.
We zien elkaar a.s. woensdagmorgen.

Hartelijke groet,
Frank Wissink,

---Proclaimer De informatie in deze e-mail (inclusief de bijlagen) is uitsluitend bestemd voor het gebruik door de geadresseerde. Indien uit de aanhef of de inhoud blijkt dat dit bericht niet voor u bedoeld is, verzoeken wij u de afzender hiervan op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Waterschap

Rijn en IJssel gebruikt e-mail niet als medium voor het aangaan van verplichtingen of rechtsbetrekkingen, tenzij anders is overeengekomen.

AGENDA

Stuurgroep vanuit HWBP – onderdeel Rijnkade Arnhem

te houden op woensdag 15 mei 2019, van 9:00 uur tot 10.00 uur
Plaats: Stadhuis Arnhem

Gemeente Arnhem: Wethouder C. Bouwkamp
Wethouder H. de Vroome
[redacted] (ambtelijke ondersteuning)
Waterschap Rijn en IJssel: Heemraad F. Wissink,
[redacted] (ambtelijke ondersteuning)

A. Opening, Verslag
laatste verslag is van woensdag 6 februari 2019 (zie bijlage 1)

B. Beek op de Paasberg (bewonersinitiatief)
afstemmen hoe verder gaan met uitvoeringsplan van gemeente en waterschap irt het bewonersinitiatief

C. St Jansbeek – 2e fase
bespreken hoe nu verder (financieel, proces, tijd, etc)

D. Concept samenwerkingsovereenkomst Rijnkade gemeente – waterschap (zie bijlage 2)
De concept SOK is toegevoegd. Deze SOK is ambtelijk juridisch afgestemd. Tijdens stuurgroep wordt de mogelijkheid geboden eventuele discussiepunten te beslechten.
gewenst resultaat: vrijgeven van de concept SOK voor ondertekening.

E. Meekoppelkansen
Terugkoppeling stand van zaken van meekoppelkansen voor de gemeente.

F. Vervolgafspraken
- volgende stuurgroep vergadering
- nieuw breed bestuurlijk overleg plannen?

AGENDA

Bestuurlijk overleg project "Dijkverbetering Rijnkade Arnhem"

te houden op woensdag 1 juli 2020, van 8:45 uur tot 9.15 uur
Plaats: Stadhuis gemeente Arnhem, Koningsstraat 38 in de Raadszaal.

Aanwezigen:

Waterschap Rijn en IJssel:	heemraad Frank Wissink (voorzitter)
Provincie Gelderland	gedeputeerde Peter Kerris
Rijkswaterstaat	hoofdingenieur-directeur Nelly Kalfs
Gemeente Arnhem:	wethouder Hans de Vroome

Ambtelijke ondersteuning:

Gemeente Arnhem:	[redacted]
Provincie Gelderland:	[redacted]
Rijkswaterstaat:	[redacted]
Waterschap Rijn en IJssel:	[redacted]

LET OP: voorafgaand (van 8:30 tot 8:45) aan het bestuurlijk overleg project "Dijkverbetering Rijnkade Arnhem" vindt een overleg met het waterschap, de provincie en de gemeente plaats m.b.t. de Jansbeek.

1. Opening, mededelingen
2. Toelichting project en stand van zaken
3. Vooruitblik komende periode
4. Verkennen haalbaarheidsstudie ‘uitvoering op waterstof’ (bijlage 1)
5. Rondvraag

Bijlage1: Memo Verkennen haalbaarheidsstudie ‘uitvoering op waterstof’

Bijlage 1: argumenten voor en tegen i.r.t. bijdrage 2e fase st Jansbeek

Argumenten voor	Argumenten tegen
WBP thema "uitdagingen" Klimaat: Uit de stresstest van de gemeente blijkt dat bij extreme buien wateroverlast ontstaat daar waar de nieuwe beekloop komt en er urgentie is voor hittestress. Door bij het ontwerp rekening te houden met de inrichting kan dit in de toekomst verminderd worden. maatschappelijk meerwaarde Door bij te dragen werken we samen met Provincie en gemeente aan een betere leefomgeving waarin klimaatadaptatie en biodiversiteit een rol speelt (maatschappelijk belang). vergroten bewust wording Met deze 2e fase wordt het verhaal van de Jansbeek van bron (Sonsbeek) tot monding (in de Rijn) in de stad zichtbaar gemaakt. De beek is goed te volgen door het park en in het Centrum. Met de aanleg zal Waterschap Rijn en IJssel zichtbaar zijn in het stedelijk gebied van Arnhem en werkt daarmee aan waterbewustzijn. samenwerking met overheden Als we willen optrekken met gemeente en Provincie tbv de 2e fase Jansbeek dan is dit het moment. Als we dit moment niet pakken dan is de kans groot dat de 2e fase nooit gerealiseerd wordt.	**WBP thema "uitdagingen"** Klimaat: De onderzocht varianten leveren geen van allen een bijdrage aan het oplossen van wateroverlast bovenstrooms van het spoor. Kostenbeheersing, Aan het waterschap wordt 1/3 deel van de aanlegkosten gevraagd (±9 ton). De hoeveelheid water dat afgevoerd kan worden via deze nieuwe fase is beperkt (5-10l/s) en de lengte van de nieuwe beek is ook beperkt (±350m). Past het uitgeven van dit bedrag in de kosten-baten en de kostenbeheersing? vergroten bewust wording De straten waar de beek zal komen zijn niet erg breed (tussen de 8,0m en 11,0m) waardoor het profiel van de watergang smal wordt. In de straat zal vrachtverkeer mogelijk moeten blijven waardoor de vraag rijst of een open en zichtbare beek (goot) mogelijk is of dat de beken alsnog over grote delen niet zichtbaar is..
WBP thema "Voldoende water" Beheer bij te nat zie voor argument het kopje klimaat.	**WBP thema "Voldoende water"** Beheer in normale tijd, De 2e fase zal geen klassieke waterhuishoudkundige functie hebben. Beheer bij droogte De hoeveelheid water gaat verdeeld worden over 2 waterlopen. Bij weinig water (droogte) kan dit waterkwanititeits en waterkwaliteits problemen opleveren.
WBP thema "Schoonwater" Goede ecologische kwaliteit Mogelijk kunnen in het ontwerp hier en daar plantenbakken geïntegreerd worden waardoor er een grotere kans is op een goed ecologische kwaliteit in de nieuwe watergang.	**WBP thema "Schoonwater"** Goede ecologische kwaliteit Het voorgestelde ontwerp van de 2e fase van de st Jansbeek is smal, ondiep en versteend. De verwachting is dat er in dit ontwerp weinig ecologische potentie mogelijk is. Goede chemische kwaliteit Het water vanuit het Park Sonsbeek is bacteriologisch minder goed in de zomer. Hierdoor is het minder wenselijk om het spelen met water toe te staan.

Argumenten voor	Argumenten tegen
Overige argumenten Duurzaamheid Er zijn technische varianten waarbij het water zonder pomp naar het Gele rijdersplein kan komen. Deze varianten hebben beperkingen in het minder beheersbaar zijn van de afvoerhoeveelheid. Ook is de verwachting dat de kosten voor onderhoud t.a.v. aanvoerleiding hoger zullen zijn dan bij de minder duurzame variant. Duurzaam Financieel beheer Het project past binnen de bestaande begroting, er zijn financiële middelen beschikbaar binnen programma watersystemen (dit vraagt nog wel bestuurlijke besluitvorming). Watererfgoed - historie De locatie van de 2e fase (in Beekstraat en Bovenbeekstraat) verwijst naar de historische ligging van de Jansbeek op deze plaats. Lasten terug naar betaler Omgekeerd van de vervuiler betaald zou het mooi zijn als hier het principe wie betaald bepaald gehanteerd wordt. Vanuit Arnhem Noord krijgen we een substantieel deel van onze lasten. Wat geven, wat nemen Gemeente (raad) wil de 2e fase graag uitvoeren gezamenlijk met de andere overheden. WRIJ heeft in Arnhem o.a. baggeropgave vanuit het waterkwaliteitsspoor. Wellicht zijn er afspraken te maken om te zorgen dat andere opgave van het waterschap door Arnhem uitgevoerd worden als wij nu bijdragen aan de 2e fase.	**Overige thema's** Duurzaamheid Er zijn technisch 1 variant waarbij het water dmv een pomp naar het Gele Rijdersplein komt. Deze variant heeft voordelen zoals beheersbaarheid van afvoerhoeveelheid en onderhoudsvriendelijk tav aanvoerleiding Duurzaam Financieel beheer niet deelnemen bespaart middelen ten gunste van Duurzaam Financieel Beheer hoewel er bestuurlijk afspraken zijn met de gemeente Arnhem mbt beschikbaar budget.

Waterschap Rijn en IJssel

MEMO

Aan	:	gedeputeerde P. Kerris, wethouder H. de Vroome, heemraad F. Wissink
Van	:	[redacted] Waterschap Rijn en IJssel
Datum	:	1 juli 2020
Onderwerp	:	bestuurlijk overleg st Jansbeek 2e fase
Projectnummer	:	

Doel Memo
Uitwisseling informatie omtrent haalbaarheid aanleg 2e fase van de st Jansbeek.

Aanleiding
De gemeente Arnhem heeft eind 2017 de aanleg van de 1e fase van de nieuwe Jansbeek door het Centrum afgerond. Door de positieve werking van deze nieuwe loop heeft de gemeenteraad van Arnhem op 10 juli 2017 ingestemd met de planuitwerking van het Gele Rijders Plein en daarbij een motie aangenomen waarin staat dat er onderzocht moet worden wat de mogelijkheden zijn voor de aanleg van de 2e fase van de st Jansbeek. Uit dit onderzoek bleek dat de aanleg van de 2e fase van de st Jansbeek ongeveer € 2,7 miljoen gaat kosten. Gemeente Arnhem en Provincie Gelderland hebben daarop ieder € 900.000,- gereserveerd en vragen aan Waterschap Rijn en IJssel of zij de resterende 1/3 deel wil bijdragen. Het waterschap heeft tot op heden, op deze nieuwe vraag, nog geen definitief standpunt ingenomen.

Dilemma's van het waterschap
In bijlage 1 is een opsomming van argumenten voor en tegen opgenomen.

Vind het waterschap het verantwoord om ±€ 3 miljoen uit te geven aan de aanleg van ±350m watergang zonder klassieke waterhuishoudkundige functie en beperkte afvoer en beperkte zichtbaarheid?

Kosten
Bij het waterschap (programma watersysteem) is €1,2 miljoen gereserveerde voor projecten en initiatieven in de gemeente Arnhem. Het gaat hierbij om projecten rondom stedelijk water in Arnhem waarbij doelstellingen van het waterschap worden opgepakt. Dit geld is nog niet vastgelegd in projecten. Op dit moment staan er, naast het HWBP project Rijnkade, geen grote gezamenlijke projecten op stapel in Arnhem. Er zijn wel lopende initiatieven (zoals Beek op de Paasberg, aanpak blauwalg, baggeren, aanpak wateroverlast Molenbeek, etc) maar hierover zijn nog geen financiële afspraken gemaakt.
WRIJ heeft aan de aanleg van de 1e fase st Jansbeek beperkt financieel bijgedragen, maar heeft wel het beheer en onderhoud overgenomen.

Ruimte:
De Bovenbeekstraat en de Beekstraat zijn beide smalle straten (8-11m breed) met verschillende functies zoals aanvoer van winkels en enkele terrassen. Past in het straatprofiel en deze functies een beekgoot tussen de 30 en 75cm breed of zal deze grotendeels met rooster (minder zichtbaar) zijn?

Klimaat:
Door bij het ontwerp rekening te houden met de inrichting kan klimaatadaptatie meegenomen worden (verminderen wateroverlast – taak gemeente), maar de beek levert geen bijdrage aan het oplossen van wateroverlast bovenstrooms van het spoor (taak WRIJ).

Bewustwording
De aanleg van de 2e fase Jansbeek levert een positieve bijdrage aan waterbewustzijn en dit is de kans om met 3 overheden een bijdrage te leveren aan ruimtelijke kwaliteit. Omgekeerd van de vervuiler betaald zou het principe wie betaald bepaald (of heeft voordelen) een rol kunnen spelen. Vanuit Arnhem Noord krijgen we een substantieel deel van onze lasten. Daarnaast geven de straatnamen (Beekstraat en Bovenbeekstraat) aanleiding om een stuk waterhistorie terug te brengen.

Voldoende water
De beek heeft een stedelijke invulling (goot met rooster) met beperkte afvoer. Het beheer en onderhoud van deze goot zal overwegend handwerk zijn (ingewaaid vuil verwijderen). In droge tijden zal de afvoer van de Jansbeek verdeeld moeten worden tussen de afvoer naar Lauwersgracht en 2e fase Jansbeek.

Waterkwaliteit
Door het versteende uiterlijk zal de ecologische potentie (biodiversiteit) laag zijn. Daarbij is het water vanuit het Park Sonsbeek in de zomer bacteriologisch minder goed. Hierdoor is het minder wenselijk om het spelen met water toe te staan.

Duurzaamheid
Om het water op een beheersbare manier op het Gele Rijdersplein te krijgen is het wenselijk om het water dmv een gemaal op te pompen. Dit is echter niet duurzaam (en tevens de 3e pomp in de nieuwe Jansbeek – of kunnen we de pomp bij waterkering verplaatsen als HWBP project uitgevoerd is?)

Huidige stand van zaken
Ambtelijk zijn gemeente en waterschap al bezig om een overzicht te maken met projecten, wensen en ambities die direct bijdragen aan de doelen van het waterschap. Met dit overzicht willen we in gesprek met de gemeente.

Tijdens het overleg zal de heemraad de huidige stand van zaken nadere mondeling toelichten.

GEMEENTE Arnhem

Waterschap Rijn en IJssel
College van Dijkgraaf en Heemraden
Postbus 148
7000 AC DOETINCHEM

Datum : 10 september 2020
Contactpersoon : [redacted]
Zaaknummer : 504377
Telefoonnummer : 026 377[redacted]

Onderwerp: Jansbeek

Geacht College,

Naar aanleiding van de feestelijke opening van de eerste fase van de Jansbeek hebben wij gesproken met de Provincie vanuit de Investeringsagenda Arnhem Nijmegen, programma Bruisende binnensteden aan de rivier en met het Waterschap Rijn-IJssel die verantwoordelijk is voor het water van de Jansbeek, over het gezamenlijk oppakken van de tweede fase.

Op basis van een eerste kostencalculatie, en samen met waterschap uitgevoerde technische onderzoeken, hebben beide partijen in 2017 aangegeven dat zij graag samen met ons willen onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor financiering van de aanleg van de tweede fase. Gemeente en provincie hebben beiden in hun begroting ruimte gevonden voor ieder 1/3 van de benodigde middelen (geraamd op € 2,7 miljoen). Het Waterschap heeft ons in diverse overleggen laten weten ook hun mogelijkheden te onderzoeken.

Op 1 juli jongstleden heeft u bij monde van heemraad Wissink ons kenbaar gemaakt geen mogelijkheid te zien budget hiervoor vrij te maken. Wij zijn hierover uiterst teleurgesteld. Provincie en gemeente konden na deze boodschap niet anders dan concluderen dat hiermee het bovengronds brengen van de tweede fase van de Jansbeek voorlopig geen doorgang kan vinden.

In hetzelfde overleg heeft u ons aangegeven € 1,2 miljoen beschikbaar te hebben voor de gemeente om aan klimaatadaptatieprojecten uit te geven. De gemeente gaat graag met u in overleg hierover.

Mocht u de conclusie over uw bijdrage voor de Jansbeek anders zien, dan vernemen wij dat graag van u, zodat wij de gemeenteraad hierover kunnen informeren.

Hoogachtend,
Het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
namens het college,

b/a

[redacted]

i.a.a.: Provincie Gelderland, dhr Kerris

Waterschap Rijn en IJssel

INGEKOMEN 19 OKT. 2020

2020-1018390/

Gemeente Arnhem
College van burgemeester en wethouders
Postbus 9029
6800 EL ARNHEM

15 OKT. 2020

Verzenddatum:
Nummer: 2020.03048
Uw brief van: 10 september 2020
Uw kenmerk: [redacted] 504377 (2020.02702)
Onderwerp: St Jansbeek
Projectnummer:

Contactpersoon: [redacted]
Telefoon:
E-mail: [redacted]wrij.nl
Kopie aan: auteur
Bijlage(n):

Geacht college,

Op 10 september jl. ontvingen wij een brief van de gemeente Arnhem over de Jansbeek. Als waterschap begrijpen we dat het niet vrij kunnen maken van budget voor de 2e fase van de st Jansbeek teleurstelling bij u heeft opgeroepen. We hopen dat deze teleurstelling overgaat in enthousiasme door de opgaven bij klimaatverandering voortvarend gezamenlijk op te pakken.

Ambtelijk zijn al gesprekken over de samenwerking op klimaatadaptatie en deze gesprekken willen we graag, ook bestuurlijk, voortzetten. Hiervoor zullen wij op kort termijn contact opnemen.

Hoogachtend,

[redacted]

Bezoekadres: Liemersweg 2, 7006 GG Doetinchem | **Postadres:** Postbus 148, 7000 AC Doetinchem
Tel.: 0314-369 369 | **Fax:** 0314-343 258 | **E-mail:** waterschap@wrij.nl | **Internet:** www.wrij.nl | **Bank:** 63.67.57.331

Swiftadres: NWABNL2G | **IBAN:** NL68 NWAB 06367573 31 | **BTW nummer:** NL 805432759B01 | **KvK** 09212548

Aan de gemeenteraad

Datum : 7 september 2021
Zaaknummer : 601067
Contactpersoon : Arthur Borst
Telefoonnummer : 026 3774353

Onderwerp: middelen Jansbeek Noord (motie 18M29)

Geachte voorzitter en leden,

Met deze raadsbrief informeren wij u over afdoening van motie 'Jansbeek ook op het Gele Rijders Plein naar boven' (18M29) van 5 maart 2018.

Inleiding
Op 5 maart 2018 heeft uw raad de motie 'Jansbeek ook op het Gele Rijders Plein naar boven' aangenomen. Door middel van de raadsbrief 10 oktober 2017 hebben wij u geïnformeerd over de kosten van aanleg van het noordelijk deel van de Jansbeek en over het feit dat waterschap, gemeente en provincie deze kosten gezamenlijk wilden dragen.

Toebedeling middelen Jansbeek Noord
Inmiddels is bekend geworden dat het waterschap, tot teleurstelling van de gemeente en provincie, geen mogelijkheden ziet om hier middelen voor vrij te maken. Hierover hebben wij u op 31 maart jl. geïnformeerd (iBabs Online). Daarmee vervalt de dekking van de aanleg van dit deel van de Jansbeek en heeft het college moeten constateren dat motie 'Jansbeek ook op het Gele Rijders Plein naar boven' niet uitvoerbaar is. Het college heeft u voorgesteld de beschikbare middelen binnen de gemeente die gereserveerd waren voor de aanleg van de Jansbeek in te zetten voor dekking van de in het raadsvoorstel Gele Rijders Plein opgenomen maatregelen. Dit voorstel ligt ter besluitvorming voor aan uw raad.

Het college acht motie 'Jansbeek ook op het Gele Rijders Plein naar boven' hiermee afgedaan.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

J.H. de Baas A. Marcouch

Stadskantoor - Eusebiusbuitensingel 53 • Postbus 9200 • 6800 HA Arnhem
Telefoon 0800-1809 • Fax 026-3774830 • www.arnhem.nl

18 M29

Motie: "Jansbeek ook op Gele Rijders Plein naar boven"

De gemeenteraad van Arnhem in vergadering bijeen op 5 maart 2018, tijdens de behandeling van moties vreemd aan de agenda.

Overwegende dat:

1. De raad op 10 juli 2017 heeft ingestemd met de planuitwerking van het Gele Rijders Plein met als doel het Gele Rijders Plein een nieuwe toekomst te geven.
2. De raad tijdens de behandeling van dit raadsvoorstel de motie 17M47 'Gele Rijders Plein boven Jan(sbeek)' heeft aangenomen met als doel onderzoek te starten naar de mogelijkheden om de Jansbeek op het luwe gedeelte van het plein naar boven te halen, partijen die zich hierbij betrokken voelen actief te benaderen en de resultaten en kosten hiervan in beeld te brengen.
3. Het Waterschap Rijn-IJssel in een destijds gedane rapportage al heeft aangegeven haar diensten te willen aanbieden bij onderzoek naar waterprojecten in de stad en als zodanig ook naar wat er mogelijk is met de Jansbeek op het Gele Rijders Plein.
4. Het College in haar raadsbrief van 10 oktober 2017 (zaaknummer 186924) genoemde motie heeft afgedaan, waarbij is aangegeven dat het bovenhalen van de Jansbeek vanaf het tracé Gele Rijders Plein tot aan de Beekstraat zeker tot de mogelijkheden behoort, maar dat daarbij rekening dient te worden gehouden met een kostenindicatie van 2,6 mio met een bandbreedte van 15% en deze financiële middelen momenteel nog niet voorhanden zijn.

Constaterende dat:

1. De Gemeente inmiddels overleg heeft gehad met zowel de Provincie als het Waterschap Rijn-IJssel waaruit naar voren is gekomen dat partijen zeer enthousiast zijn over dit plan, dat het Waterschap Rijn-IJssel i.h.k.v. het Deltaprogramma dit plan ook al onder de aandacht van het Rijk heeft gebracht, maar dat het n.a.v. gesprekken met partijen over cofinanciering wachten is op financiële middelen van de Gemeente zelf die naar schatting 1/3 van de kosten (8 ton tot 1 mio) bedragen.
2. Het College in haar raadsbrief 'Majeure financiële ontwikkelingen' van 13 februari 2018 (zaaknummer 216622) heeft aangegeven dat er t.a.v. het project 'Zuidelijke binnenstad' een positief saldo rest van 4,6 mio, dat dit resultaat beschikbaar zou moeten blijven voor verdere ontwikkeling van de (zuidelijke) binnenstad en waarbij wordt voorgesteld dit bedrag bij de jaarrekening 2017 tot te voegen aan de Bestemmingsreserve Binnenstad.

Van mening zijnde dat:

1. Naast wat reeds is gerealiseerd, ook het bovenhalen van de Jansbeek vanaf het tracé Gele Rijders Plein tot aan de Beekstaat een attractieve bijdrage kan leveren aan de verdere ontwikkeling, uitstraling en beleving van de binnenstad.
2. De kans voor het verzilveren van het hierboven genoemde nu binnen handbereik is met de beschikking van de middelen zoals genoemd in de raadsbrief 'Majeure financiële ontwikkelingen' indien de ontwikkeling van Gele Rijders Plein/Jansbeek daarin een hoge prioriteit krijgt.

Verzoekt het college:

1. Over te gaan tot het daadwerkelijk uitwerken van een plan om de Jansbeek naar boven te halen vanaf het tracé Gele Rijders Plein tot aan de Beekstraat. Qua cofinanciering in overleg te gaan met de Provincie, het Waterschap en mogelijk het Rijk en qua dekking de gemeentelijke bijdrage te financieren vanuit het positieve resultaat van 4,6 mio uit het project Zuidelijke binnenstad (Bestemmingsreserve Binnenstad).
2. Zo mogelijk nog voor het zomerreces van 2018 met een uitgewerkt voorstel naar de raad te komen.

CDA	D66	SP	CU
H. Montfrooy	M. Loor	G. Noordzij	D. Becker

AANGENOMEN

Voor 24

Tegen 13

Motie “Jansbeek ook op Gele Rijders Plein naar boven” (18M29)

D66	8	0
Andeweg		
Kemperman		
Loor		
de Vroome		
Venhoek		
Güven		
Kaatee		
Hamersveld		

SP	8	0
J. Elfrink		
van Geffen		
Kusters		
Lenting		
Lunter		
van Sprang		
Çetintas		
Noordzij		

PvdA	0	5
Louwers		
de Vries		
A-Kum		
Greving		
Aylward-Straatsma		

VVD Arnhem	0	3
Combée		
Kalthoff		
van der Zee		

GROENLINKS	0	4
Bouwkamp		
de Groot		
Peters		
Coenders		

CDA	3	0
Karssenberg		
Montfrooy		
van Dillen-Koorn		

Arnhem Centraal	2	0
Manders		
van der Laak		

ChristenUnie	1	0
Becker		

Verenigd Arnhem	0	1
Bal		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
van Beers		

Partij voor de Dieren	1	0
de Groot		

Totaal 37

	naam	namens
1 2	Bart Brouwer Ryu Tajiri	Erven Brouwer/Tajiri
3	Jan Reijnen	Bond Heemschut (Werkgroep behoud AKUfontein)
4	Marga van Mechelen	Werkgroep behoud AKUfontein
5 6	Karen Verholt Dick Cochius	APCG
7	Erik Wiessenberg	Bewonersgroep Arnhems Hart
8	Theo van der Meer	Rudius Vastgoed
9	Sander Wind	PBA
10	Wim van der Poel	Mamscoffee
11	René Janssen	Royal/ Sansa Business B.V.
12	Johan Wolthuis	Stichting Jansbeek boven Water
13	Marcel van Empel (ovb)	Klankbordgroep/ Arnhem6811

AKU fontein

De AKU fontein in 1961

Ferdi Tajiri (links), vriendin Loïs Wong en kinderen bij de AKU fontein 1961. Tajiri heeft in het midden van het beeld een inscriptie gemaakt voor Ferdi *'For a Girl from Arnhem'*.

De AKU fontein is een bijzonder monument
Ter viering van hun vijftigjarig bestaan in 1961, schonk de Algemene Kunstzijde Unie (AKU) dit ensemble aan de burgers van Arnhem. Een plek om elkaar te ontmoeten en te verpozen aan de fontein of in de intimiteit van de pergola. Een oase in hartje stad. De bedoeling van de AKU was een aangename omgeving te creëren, die bijdroeg aan de ontspanning en het welzijn van zijn burgers waarvan vele werknemers waren bij de AKU. Een mooi geschenk. Dit is de menselijke maat die architect Henk Brouwer in nauwe samenwerking met Shinkichi Tajiri heeft weten te integreren in het ensemble.

Architect Henk Brouwer heeft, ondanks dat hij jong gestorven is, een indrukwekkend oeuvre van wederopbouw architectuur op zijn naam staan waarvan meerdere gebouwen tegenwoordig rijksmonumenten zijn.
In al zijn opdrachten werkte hij samen met kunstenaars en zijn keuze om Tajiri hierbij te betrekken, laat zien hoe secuur hij op alle fronten inhoudelijk te werk ging.
Tajiri, veteraan uit het Amerikaanse leger, heeft gevochten voor de vrijheid in Europa.
Na de Tweede Wereldoorlog keerde hij in 1948 terug naar Europa, om te studeren in Parijs bij Zadkine en Léger. Tajiri werd al in 1949 door de Nederlandse Cobra kunstenaars uitgenodigd voor de, wat later zal blijken, spraakmakende tentoonstelling in het Stedelijk Museum te Amsterdam. Dit is ook de eerste keer dat architect Henk Brouwer zijn werk ziet.
Wanneer Tajiri in 1956 met zijn vrouw Ferdi (Nederlandse beeldhouwer en Arnhemse) naar Amsterdam verhuist heeft de Nederlandse kunstwereld hem al in het vizier en zal hij op diverse Documenta's en bij de Biënnale van Venetië Nederland vertegenwoordigen. Tajiri wordt nu gezien als een van de vernieuwers van de Nederlandse beeldhouwkunst.
Het beeld 'De ontembare krachten van de natuur' is Tajiri's eerste beeld in de openbare ruimte en spreekt hoop uit voor de toekomst. Het optimisme van de wederopbouw in een stad die zwaar beschadigd uit de oorlog is gekomen, en nu een betere tijd tegemoet gaat.
Voor het AKU ensemble ligt de kei van de Liberation Route, en zo komt de oorlog, de veteraan/beeldhouwer, de architect en de wederopbouw daar samen op het Gele Rijdersplein.
Men kan stellen dat alle elementen op architectonisch, stedebouwkundig, kunstzinnig, cultuur-historisch, historisch, economisch en maatschappelijk gebied op hoog niveau vertegenwoordigd zijn in het ontwerp en de betekenis van het AKU ensemble.

U kunt zich voorstellen dat wij, de erven van, bij de rondetafelgesprekken vorig jaar zeer verbaasd waren – en dit is een understatement – dat het uitgangspunt van het college was ‘**restauratie zoals het nu is’**!
Kan men werkelijk van restauratie spreken als het gaat om een monument dat nu, zestig jaar later, nog slechts een schim is van zichzelf. Gestript is van alle elementen die zorgden voor het aangenaam kunnen verpozen, zoals de verlichting van het gehele AKU monument, de vitrines, de beplanting, en zelfs recent werd een bank aan de fontein onttrokken. Waar de toegankelijkheid voor de bezoeker ernstig belemmerd wordt door de later toegevoegde fietsenstalling. Waar achterstallig onderhoud niet bijdraagt aan een positieve beleving.
In alle voorgelegde ontwerpen wordt het rijksmonument blijvend aangetast.
Wij hadden graag het onderzoek en de voorstellen gezien van een restauratie architect.
Arnhem moet zich realiseren welk uniek monument zij in haar bezit heeft, terecht een rijksmonument.
Wij danken u voor uw aandacht.

Hoogachtend,

Bart Brouwer
Ryu Tajiri
Erven Brouwer Tajiri
15 september 2021

www.akufontein.nl
https://www.shinkichi-tajiri.com/seeds
www.ferdi-tajiri.com

Architecten in Arnhem, Oosterbeek en Velp - Ontwerpers van gebouwen, stedelijke ruimte en landschap, uitgeverij Matrijs, Utrecht, maart 2020. ISBN: 978-90-5345-554-8

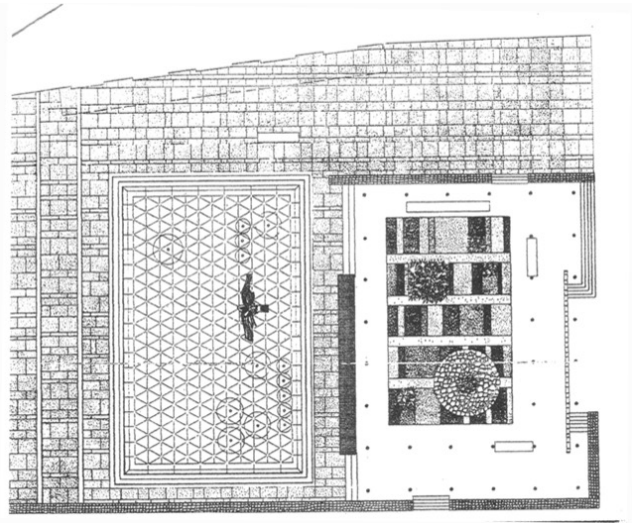

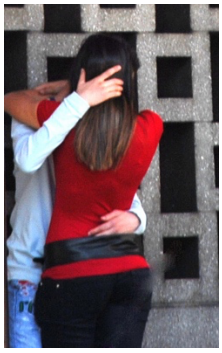

Gemeente Arnhem,
Postbus 9029,
6800 EL Arnhem.

Arnhem, 15 september 2021.

Inzake: Ronde tafel AKU fontein/Gele Rijdersplein 15 september 2021.

Geachte raadsleden,

Vanavond zitten we weer bijelkaar om over het Gele Rijdersplein te praten. Wanneer we kijken naar het traject vanaf 2016 tot op heden dan zijn er maar twee woorden mogelijk “diep treurig”. Diverse voorstellen, veel praten en ga maar zo door is deze soap in zes jaar tijd jaar al gepasseerd. Indertijd werd er nog beetje actief begonnen met “Plein krijgt smoel” door Ine van Burgsteden en dachten veel inwoners, ondernemers en passanten dat er werkelijk binnen een jaar of twee een geheel vernieuwd Gele Rijdersplein zou komen met een gerestaureerd monument.

Echter we zitten nog steeds te praten en onderhand is men al veel geld kwijt aan onderzoeken, tekeningen, vergaderen over het AKU fontein en omranding. In 2019 heeft men fase 1 gerealiseerd met een verhoogde rand, grasveld en toegankelijke bestrating. Gelukkig was dat wel binnen een aantal maanden gereed.

Een Gele Kubus werd het ook niet en is gelukkig via een debat gelijk dan ook stopgezet. Dat idee heeft dan ook een behoorlijke deuk veroorzaakt tussen de gemeente, diverse betrokken ondernemers en inwoners. Tevens zitten inwoners van Arnhem nog steeds te wachten op de echte en duidelijke afrekening van inkomsten en kosten. Een belofte door toenmalig wethouder Hans de Vroome indertijd aan de gemeenteraad en ons als inwoners van Arnhem. Neem aan dat deze belofte alsnog door wethouder Bob Roelofs ingewilligd zal gaan worden dit jaar?

Als we naar het huidige plan 2b kijken en terug denken aan de eerdere gesprekken met diverse gesprekspartners dan lijkt het erop alsof deze bijeenkomsten geen nut hebben gehad. We moeten dan terug denken aan de verslagen van een eerder klankbordgroep welk van het Gele Rijdersplein een racecircuit heeft gemaakt en waarbij diverse omwonenden zich buitengesloten voelden. Wel heeft het plein hierdoor een smoel gekregen, echter pas als men met zijn/haar brommer, fiets of scooter op zijn plaat gaat. Iets waar inwoners toen al geregeld voor waarschuwden, ook bij de informatieavond, maar gewoon naast zich neergelegd is.

Dat de openbare fietsenstalling geen gezicht is mag duidelijk zijn. Van de +/- 190 plekken staan er nu al een geruime tijd 60 bezet met wrakken en weesfietsen, dus adequaat opruimen en/of schoonmaken zit er niet in. Bij sommigen groeit het onkruid al door de spaken. Daartegen is deze fietsenstalling wel hard nodig. Als men goed kijkt is er ruimtegebrek omdat aanwonenden ook hier hun ijzeren ros vaak stallen vanwege geen stallingsruimte bij hun woning of kamer.

Daarnaast is het een plek om je ijzeren ros te stallen als je de Korenmarkt of het winkelgebied in wilt gaan. Een zeer logische plaats en makkelijk te bereiken zonder teveel poespas zoals bij Arnhem Centraal. Aangezien we meer mobieler worden dan met een auto vragen we ons ook af of het niet beter is om een plek te maken die groter is dan 190 stuks?

Kijken we verder naar het nieuwe ontwerp dan valt op dat er totaal geen rekening gehouden is met mensen met een beperking. Wanneer men de vloer 60 cm hoger gaat maken bij de pergola dan is er een hellingbaan nodig om deze toegankelijk te maken. Doordat men dan boven de 1.00 meter komt zal er een rustvlak moeten komen en naar schatting zal de hellingbaan 15 tot +/- 20 meter lang worden.

Wat betreft de kiezelbestrating en trappen naast Stan & Co. staat er ook niets omschreven over een hellingbaan en gelijke bestrating. Wel wordt er hier en daar gesproken over afslijpen van de kiezels. Dit laatste is ook toegepast bij de grote keien op de markt en vormen bij nattigheid glijpartijen. En is de hellingbaan naar de ondergrondse fietsenstalling wel toegankelijk voor iedereen?

Daarnaast zijn er vragen in hoever de ondergrondse fietsenstalling open is voor de inwoners van de binnenstad. Kunnen zij 24/7/365 terecht bij hun fiets? Hoe zit het met stallen van bakfietsen, elektrische fietsen, scooters, brommers en ga maar door met diverse varianten aan stalen rossen? Hetzelfde verhaal als bij de nieuw te bouwen fietsenstalling Bartokpark. Men weet het nog niet en is het aan onderzoeken.

Het Gele Rijdersplein is een ontmoetingsplek en een “Place to meet”, echter ook voor de mensen die niet gezellig komen om te lunchen, praten e.d. Net als bij de graffitiberg, Musis Sacrum, Sonsbeek en onderkade gebeuren hier ook zaken die men liever niet voor zijn/haar deur heeft. Dagelijks liggen er (kapotte) drankflessen, wikkels, zakjes maar ook zijn er spuiten en verbrande aluminiumfolie gevonden. We verwachten dat door de ondergrondse fietsenstalling dit meer zal gaan aantrekken en hierdoor een onveiliger situatie zal ontstaan. Iets waar aanwonenden enorm van balen en ook vanaf willen.

In onze gesprekken met de inwoners van de binnenstad werd duidelijk aangegeven om het Aku fontein met bijbehorende pergola op te knappen en zorgen dat de verlichting weer werkt. Het een en ander kan mogelijk op zonne-energie werken. Maak aan de voorzijde (Willemsplein zijde) een ondergronds fietsenstalling en zorg dat deze toegankelijk is voor omwonenden na sluitingstijd. Men kan bv met een automatische fiets-carrousel werken.

Pak daarnaast het fietspad aan en laat ze via de binnensingel verder rijden, zo ontlast men het Gele Rijdersplein van de crossende ijzeren rossen. Een mooie vergroende omgeving met verlicht voetpad langs het monument (zijde Janspoort) richting Dada Wan geeft een sfeer die het plein verdiend. Maar ook inwoners kunnen aan hun zijde vergroenen door het realiseren van geveltuinen e.d. Desgewenst kunnen er terrassen worden geplaatst voor de horeca en heeft men een “Place to Meet & Greet”..

Verder verwijzen we naar ons artikel van 19 juni 2021 waar in kort nog even wat aandachtspunten staan en een idee voor een fietsenstalling met service van 800m2 in voormalig Workstation (Gele Rijdersplein 36).
https://arnhemshart.nl/nieuws/opknappen-aku-fontein-bron-van-discussie/2021

Graag willen wij aansluiten in het vervolgtraject aangezien dit gedeelte een plek is waar inwoners van Arnhem komen en naar toe gelokt moeten worden voor de rust, vertier, kleine evenementen en gezelligheid. Tevens zien we dat het APCG nauw betrokken gaat blijven aangezien zij over de toegankelijkheid praat en tot op heden in dit traject nergens intensief bij betrokken zijn geweest.

We wensen de gemeenteraad een fijn en constructieve behandeling waarbij zeker diverse harde punten besproken worden. Het zou top zijn als Arnhem beter en met meer respect om zou gaan met monumenten en kunst in de openbare ruimte.

Met vriendelijke groeten,

Bewonersgroep Arnhems Hart,
Dhr. E.R. Wiessenberg,

Uitgaan
Rust
Groen
Coehoorn
Winkelen
Gemeente
SamenZijn
Binnenstad
ArnhemsHart
Arnhem
Korenmarkt
Rijnkade
sacrum
Musis
Bewoners
Cohesie
Centrum
Veilig

Behoud en restauratie van het AKU ensemble Gele Rijdersplein (inspreektekst) 15/09/2021

Korte bio Marga van Mechelen. Tot mijn pensionering ben ik verbonden geweest aan de Universiteit van Amsterdam, en nog steeds als onderzoeker werkzaam. Gespecialiseerd in internationale hedendaagse kunst, en kunst in Nederland vanaf de jaren zestig. In een ver verleden ook veel gepubliceerd over de architectuur en stedenbouw van de eind 19e en 20ste eeuw. Was lange tijd bestuurslid van Open Monumentendag Arnhem.

Ik wil de uiterst korte vraag voorleggen, in het bijzonder aan de raadsleden:

Kiest uw partij voor een Rijksmonument of voor een fietsenstalling?

U weet waar B&W voor heeft gekozen: een fietsenstalling en dan heb ik het niet over de voorkeur voor model 2B in het rapport van landschapsbureau Poelmans Reesink. Ik heb het dan over de keuze voor deze vorm van expertise (landschapsarchitectuur) en niet de primaire keuze voor restauratie en de deskundigheid die restauratie vraagt.
Er is gekozen voor een bureau gericht op creëren en niet restaureren.
Het creëren van een fietsenstalling, mooi gecamoufleerd in model 2B door een geruïneerd monument.
De Rijksdienst van het Cultureel Erfgoed, de RCE, schreef al: “het is nogal wat om het in het verleden gecreëerde probleem van de fietsenstalling op te lossen in het monument zelf.”
Een rapport dat u afleidt van waar u zich primair op zou moeten concentreren: het monument en de waardebepaling daarvan. Die waardebepaling is door de gemeente zelf in eerste instantie gedaan toen het als geschenk werd aanvaard en later door de Rijksdienst voordat het een Rijksmonumentenstatus kreeg.

Ongetwijfeld weet u dat het Rijksmonument nooit de functie van fietsenstalling heeft gehad.
Dat woord zult u dan ook niet in de motivering van de RCE tegengekomen.
Evenmin de daarbij horende waarde van mobiliteit. Wat u wél tegenkomt staat daar haaks op. Het draait bij het ensemble om geborgenheid, het is een ontmoetingsplek, een plek om te verpozen; het is een symbool van gemeenschapszin.

We realiseren ons dat deze waarden het monument tot een buitenbeentje maken in een stad als Arnhem die bekend staat om zijn verkeerscongestie, waar de ringweg, Parijzenaren zouden het de periferique intérieur noemen, door het Middeleeuwse stadshart loopt. Uniek ook omdat het deel uitmaakt van de enige geslaagde stedenbouwkundige ingreep in het centrum van Arnhem na de Tweede Wereldoorlog: het Gele Rijdersplein, de Looierstraat, het Johnny van Doornplein met het door Henk Brouwer ontworpen Nillmij gebouw.

Niet voor niets spreekt de Rijksdienst van “situationele en ensemblewaarde”, “van gaafheid en zeldzaamheid”.

Nogmaals: kiest u voor behoud van de ensemblewaarde van het Rijksmonument op de daarvoor ideale en geëigende plaats, of kiest u voor een fietsenstalling te midden van wat ooit een gaaf Rijksmonument was?

Marga van Mechelen

Beste Raadsleden,

Hoe meer bij het ontwerp van een project rekening gehouden wordt met de functie en alle gebruikers, hoe minder aanpassingen er nodig zijn. Het mooiste is als een ontwerp zo gemaakt wordt dat er helemaal geen aanpassingen nodig zijn. Door vanaf de start al over inclusie en toegankelijkheid na te denken, kan het zelfs zo zijn dat er hele andere keuzes gemaakt worden.

Het monument zoals het nu is, is niet toegankelijk. In de ontwerpen die gepresenteerd zijn, verwachten wij daar dan ook oplossingen voor. In het raadsvoorstel staat dat bij de uitwerking rekening gehouden wordt met de toegankelijkheid, wij vinden echter dat het eerste ontwerp al inclusief en dus toegankelijk moet zijn. Dit geldt nu voor geen van de varianten. Het moet voor inwoners met een beperking ook vanaf het begin al duidelijk zijn hoe de toegankelijkheid gerealiseerd gaat worden. Ook in de schetsen.

Het podium onder de pergola heeft een publieksfunctie. Mensen met een beperking moeten er kunnen optreden, maar ook tentoonstellingen kunnen bezoeken. Als we de huidige te overbruggen hoogte opmeten is deze niet overal gelijk en ligt tussen ong de 45 – 55 cm. Volgens de ITS is dan een hellingbaan van ong 7 – 11 m nodig. Als het podium met 60 cm wordt verhoogd kan het hoogteverschil zelfs 1 m of hoger worden. Dan praat je al over 20 meter. Als we de ontwerpen zien, zou een hellingbaan alleen aan de noordkant (bij zwartwerk) kunnen.
Om zeker te zijn dat een dergelijke hellingbaan ook realiseerbaar is, zou deze ons inziens als oplossing al in het ontwerp moeten worden opgenomen of ingetekend. Wij willen niet dat achteraf nog een oplossing wordt bedacht die niet adequaat is. Sowieso pleiten wij er voor dat alle gevolgen voor de toegankelijkheid ook in het vergelijkingsdocument (bijlage 2) wordt opgenomen.

Verder vinden wij het belangrijk dat de terrassen toegankelijk gemaakt worden. Over de hele breedte aan de kant van fontein zijn traptreden van ong 14 cm. Deze zouden minimaal aan 1 kant vlak gemaakt moeten worden (verlaagd). Inwoners met een rolstoel of scootmobiel moeten ook zelf, of samen met collega's, gezin of vrienden van het terras (als horeca) en de verkoeling kunnen genieten. De bestrating met keitjes is erg ontoegankelijk. Wij pleiten hier voor gladde bestrating.

Tenslotte wordt in het raadsvoorstel ook het verplaatsen van het openbaar toegankelijk toilet genoemd. Wij zijn van mening dat de locatie van het toegankelijke toilet duidelijk moet zijn voor aanvang van het project. Het moet onderdeel van het plan zijn en een volwaardig alternatief. Er zijn immers maar weinig toegankelijke toiletten in de buurt.

Met vriendelijke groet,

Dick Cochius,
Voorzitter Arnhems platform chronisch zieken en gehandicapten (Apcg)

BEHANDELRESULTAAT

Ronde tafelgesprek

Gele Rijdersplein (AKU-fontein)

Documentnummer:	
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Roelofs

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Manders (Arnhem Centraal), Combée (VVD), Van Ommen (D66), Eliëns (PvdD), Coenders (GroenLinks), Greving (PvdA), Becker (ChristenUnie), Aydemir (Denk/Verenigd Arnhem), Wiggers/Van Plateringen (AOP) en Koorn (CDA). De fracties van de PVV en de SP waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
Tijdens het ronde tafelgesprek waaraan onderstaande personen hebben deelgenomen is uitgebreid gesproken over het raadsvoorstel waarbij onder meer de toegankelijkheid van het AKU-monument en de locatie van de fietsenstalling uitgebreid besproken zijn.

naam	namens
Bart Brouwer Ryu Tajiri	Erven Brouwer/Tajiri
Jan Reijnen	Bond Heemschut (Werkgr behoud AKUfontein)
Marga van Mechelen	Werkgroep behoud AKUfontein
Karen Verholt Dick Cochius	APCG
Erik Wiessenberg	Bewonersgroep Arnhems Hart
Theo van der Meer	Rudius Vastgoed
Sander Wind	PBA
Marcel van Empel	Arnhem 6811 (& klankbordgroep)
René Janssen	Royal/ Sansa Business B.V.
Johan Wolthuis	stichting Jansbeek boven Water

Conclusie
De voorzitter concludeert dat het Ronde tafelgesprek is afgerond en geeft aan dat de Meningsvorming over het het raadsvoorstel op een van de volgende Politieke Avonden zal plaats vinden.

De raadsadviseur,

E.J.S. Dirksen

De voorzitter,

C.J.M. Kalthoff

Presentatie GRP

René Janssen, Royal

15-09-2021, Arnhem

TOEKOMST GRP

Ambitie:
Ontmoetings-plek creëren in binnenstad: Goed wonen & verblijven

Budget : 4.2mln

Kans:
Van GRP een vitale plek maken in de binnenstad; veilig & dynamisch

Plan:
- Restauratie
- Transformatie
- Pergola
- Fietsenstalling
- Podium

Zorgen:

HALF VERDIEPTE FIETSENSTALLING OOST

PLATTEGROND PERGOLA VERHOOGD

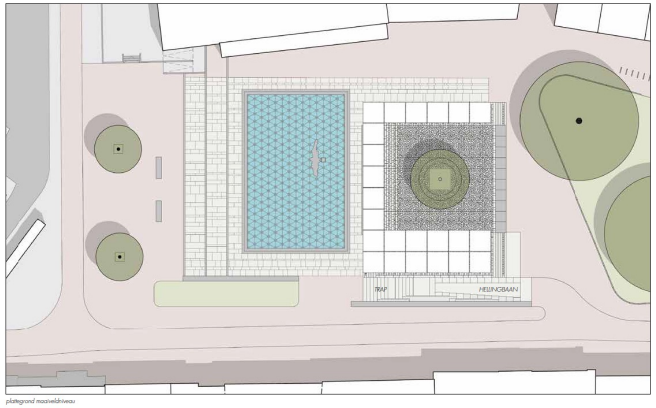

PERGOLA VERHOOGD

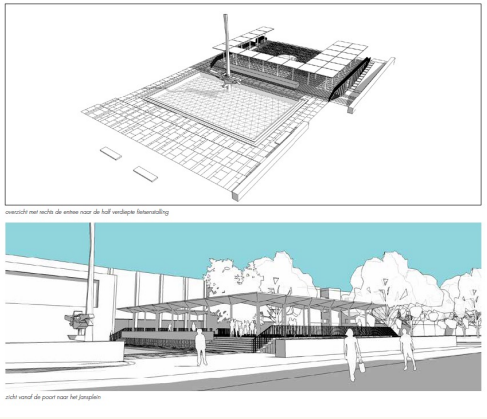

PODIUM NAAR DE PARKZIJDE

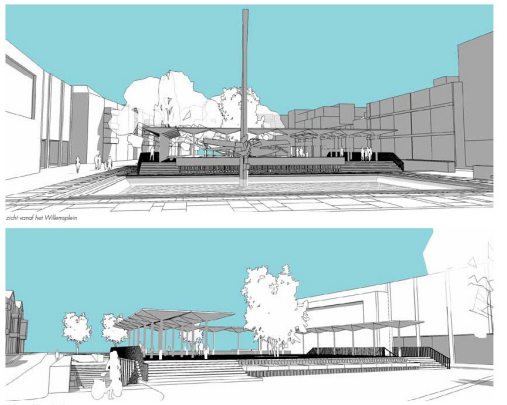

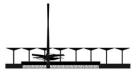

ZORGEN

1. Planvisie en beleving

- Uitgangspunt: Renovatie Monument ca. 2.200m2
- Probleem: Totaal GRP plein ca. 8.000m2

September 1960

1961

Maart 1961

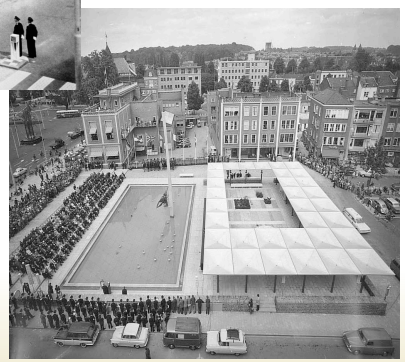

1961 Opening AKU fontein

ZORGEN

1. Planvisie en beleving

- Uitgangspunt: Renovatie Monument ca. 2.200m2
- Probleem: Totaal GRP plein ca. 8.000m2

ZORGEN

1. Planvisie en beleving

- Uitgangspunt: Renovatie Monument ca. 2.200m2
- Probleem: Totaal GRP plein ca. 8.000m2

2. Fietsenstalling

- Stadsfietsenstalling vs. Stations-fietsenstalling
- Probleem: verschil in gebruik + capaciteit en ontwerp & hellingbaan

ZORGEN

1. Planvisie en beleving

- Uitgangspunt: Renovatie Monument ca. 2.200m2
- Probleem: Totaal GRP plein ca. 8.000m2

2. Fietsenstalling

- Stadsfietsenstalling vs. Stations-fietsenstalling
- Probleem: verschil in gebruik + capaciteit en ontwerp & hellingbaan

3. Gebruik

- Dag vs Nacht
- Zomer vs. Winter
- Monument vs. Event
- Pergola vs. Podium

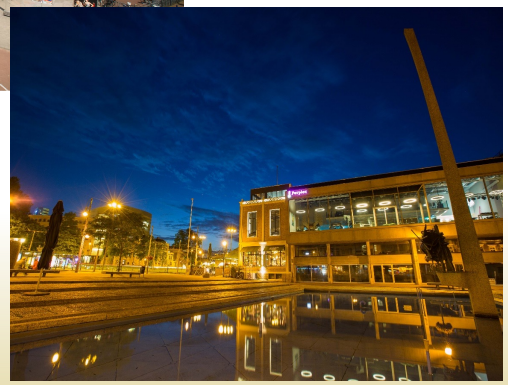

Dag vs. nacht

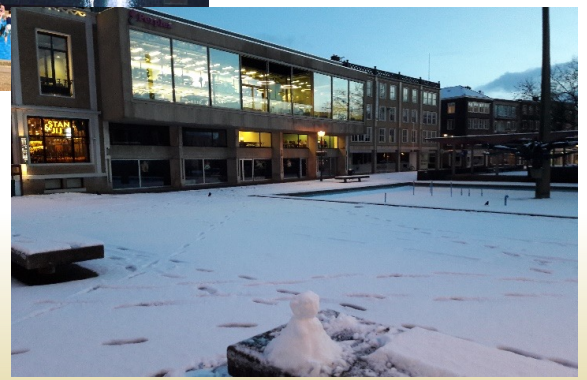

Zomer vs. Winter

ZORGEN

1. Planvisie en beleving

- Uitgangspunt: Renovatie Monument ca. 2.200m2
- Probleem: Totaal GRP plein ca. 8.000m2

2. Fietsenstalling

- Stadsfietsenstalling vs. Stations-fietsenstalling
- Probleem: verschil in gebruik + capaciteit en ontwerp & hellingbaan

3. Gebruik

- Dag vs Nacht
- Zomer vs. Winter
- Monument vs. Event
- Pergola vs. Podium

= Gebrek aan beleving

Renovatie Monument versus “nieuwe” beleving GRP

BEDANKT VOOR UW AANDACHT.

Arnhem, 15-09-2021

WAT IS HEEMSCHUT?

Heemschut is een vereniging, in 1911 opgericht ter bescherming van cultureel erfgoed

Momenteel heeft zij 5000 leden, 150 vrijwilligers

ERFGOEDVERENIGING
HEEMSCHUT

Het jubileumgeschenk van AKU behoort tot de top 100 monumenten van de Wederopbouw

Heemschut strijdt al vele jaren voor volledig behoud van dit complex

Het nu voorliggende plan 2B heeft een vernietigende uitwerking op het totale ontwerp

De gevolgen van dit plan

Het ophogen en de gedeeltelijke sloop van de pergola tast de verhoudingen en daarmee het totale ontwerp aan.

De relatie spuiters en achtergrond klopt niet meer

Er ontstaat ‘çollateral damage’:

- Storende hekken lijken onvermijdelijk
- Er ontstaat verminderde toegankelijkheid
- Functie van ontmoetingsruimte wordt belemmerd

De raming van de kosten

Zijn alle posten bekend?

Te denken valt aan:

- de kostbare sloop van de pergola,
- het terugplaatsen met veel aanpassingen op onderdelen

Andere gremia dan Heemschut:

- Team Welstand Monumenten, het eigen adviesorgaan van de gemeente laat in zijn laatste verslag ernstige twijfel zien
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed staat buitengewoon gereserveerd tegenover de gekozen variant
- Negatief advies RCE na uitwerking is goed denkbaar

Door gelegenheidsargumenten dreigt foutief besluit

Zie ons bezwaarschrift dat u allen heeft ontvangen

Tot slot

We dringen aan op het aantrekken van een restauratiearchitect

Jan Reijnen namens Erfgoedvereniging Heemschut

BEHANDELRESULTAAT

Meningsvorming 1

Gele Rijdersplein (AKU-fontein)

Documentnummer:	
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Van der Zee (bij afwezigheid van de heer Roelofs)

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Manders (Arnhem Centraal), Combee (VVD), Venhoek (D66), Wiggers (AOP) Coenders (GroenLinks), Greving (PvdA), Becker (ChristenUnie), Koorn (CDA), Eliëns (Partij voor de Dieren) en Aydemir (DENK/Verenigd Arnhem). De fracties van de PVV en de SP waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
Een meerderheid van de raadskamer geeft aan te kiezen voor het behoud van het AKU-monument en dus niet voor het ophogen van de pergola.
De fractie van Arnhem Centraal gaf aan een amendement te maken om voor 1 te kiezen.
De fractie van het CDA gaf aan een motie in te dienen over extra ontmoeten op het Gele Rijdersplein.

Toezegging
Wethouder Van der Zee zegt toe de consequenties voor de provinciale subsidie, die is gebaseerd op het raadsbesluit uit 2017, in beeld te brengen als wordt gekozen voor een andere optie.

Conclusie
De voorzitter concludeert namens de raadskamer dat het raadsvoorstel kan worden doorgeleid naar de Meningsvorming 2.

De raadsadviseur,

E.J.S. Dirksen

De voorzitter,

C.J.M. Kalthoff

Memo

GEMEENTE Arnhem

Datum : 30 september 2021

Aan : Raadsleden en fractievolgers

Van : Bob Roelofs

Betreft : Toezegging in beeld brengen consequenties provinciale subsidie AKU monument

Op 22 september is bij de behandeling van het raadsvoorstel Gele Rijders Plein de volgende toezegging gedaan door de portefeuillehouder: *Wethouder Van der Zee (bij afwezigheid van wethouder Roelofs) zegt toe de consequenties voor de provinciale subsidie, die is gebaseerd op het raadsbesluit uit 2017, in beeld te brengen als wordt gekozen voor een andere optie.*

De provincie is hierover ambtelijk benaderd. Op basis van dit contact is de verwachting dat de keuze voor model 1 en daarbij het (al dan niet deels) handhaven van het fietsparkeren op de huidige locatie, consequenties zal hebben met betrekking tot de provinciale subsidie. Welke consequenties dit exact zijn, is afhankelijk van de daadwerkelijke melding van de wijziging van de subsidie en de beoordeling hiervan door de provincie. Enerzijds moet de provincie hier een inhoudelijke mening over vormen en anderzijds zal het ook financiële consequenties hebben omdat de subsidiabele kosten lager zullen zijn dan begroot (bijvoorbeeld door het ontbreken van verdiept fietsparkeren).

Fietsenstalling Gele Rijdersplein
Raadsvergadering 6 oktober 2021 (meningsvormende behandeling)
Reactie Fietsersbond, afdeling Arnhem

Fietsersbond
Afdeling Arnhem

Arnhem, 6 oktober 2021

Geachte raadsleden en leden van B&W,

Fietsersbond, afdeling Arnhem heeft kennis genomen van de discussie die gaande is over de herinrichting van het Gele Rijdersplein, specifiek het deel rondom de AKU-fontein.

Dat de fietsenstalling nu op de verkeerde plek ligt is overduidelijk. De bottleneck die er voorheen al was, is kunstmatig verergerd door de plaatsing van de fietsenstalling op deze plek. We hebben altijd begrepen dat de huidige fietsenstalling tijdelijk zou zijn, dus al lang verplaatst had moeten zijn naar een betere locatie.
Een schitterende kans hiervoor heeft zich nog niet zo heel lang geleden voorgedaan bij de laatste herinrichting van het Gele Rijdersplein. Voor een ruimere en beter gelegen fietsenstalling was volop plaats en die is er voor wat de Fietsersbond betreft nog steeds.
Wij zien het liefst op maaiveld een mooie en ruime fietsenstalling, waarbij rekening gehouden wordt met de stallingsbehoefte van de verschillende doelgroepen die de binnenstad bezoeken, waarbij het natuurlijk ideaal zou zijn als ook de avond- en nachthoreca bediend zou worden.
Voor bewoners van de binnenstad zouden wij graag zien dat men, conform de regels in de woningwet, over een eigen stallingsruimte beschikt.
Een verdiepte fietsenstalling zoals nu het plan lijkt te zijn, is minder ideaal omdat een hellingbaan als toegang een barrière vormt. Daarmee heeft Arnhem de nodige ervaring, bijvoorbeeld op het Johnny van Doornplein.
Het lijkt ons dat er op het Gele Rijdersplein ruimte genoeg is voor een mooie combinatie van een ruime fietsenstalling oostelijk van de AKU-fontein en bijvoorbeeld aan de andere kant geflankeerd wordt door het feestaardvarken met daaromheen of in de nabije omgeving een aantal terrasjes.
Wij willen wijzen op de belangrijke rol van de overheid en dus ook de politiek om sturing te geven aan dit soort processen bij de invulling van de openbare ruimte met een gezonde balans tussen vrije levensruimte en vastgelegde invulling.
Er loopt op dit moment ook een discussie over het project 'Kwaliteitsimpuls Willemsplein'. We denken dat dit project niet los gezien kan worden van het Gele Rijdersplein. Benut de kansen die de samenhang van aan elkaar grenzende projecten geeft.
Tot slot: zorg dat de fietsroute Looierstraat - Gele Rijdersplein - Willemsplein niet (nog verder) in het gedrang komt, er tenminste vanuit gaande dat goede fietsmobiliteit om heel goede redenen onmisbaar is.
Er zullen keuzes moeten worden gemaakt en in verband hiermee storen wij ons nogal eens aan het feit dat de ruimte voor groen 'altijd' met voetganger-fietsmobiliteit lijkt te moeten concurreren en 'nooit' met automobiliteit of OV. Een ons inziens onterecht uitgangspunt.

Laat duidelijk zijn: de fietsenstalling Gele Rijdersplein voorziet in een enorme behoefte, maar ligt nu op de verkeerde plek. Laten we die ongelukkige noodgreep herstellen in de zin zoals hier voorgesteld.

Uiteraard zijn wij bereid om ons standpunt en onze opmerkingen nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,
Jan Kelderman

Fietsersbond, afdeling Arnhem
arnhem@fietsersbond.nl
026-3700087

Meer weten over de Fietsersbond?
Kijk op Fietsvisie 2040

De Fietsersbond zet zich in voor veilig en comfortabel fietsen en levert daarmee een bijdrage aan een leefbaar, gezond en actief Nederland én aan fietsgeluk voor iedereen! Nog geen lid? Ga naar https://www.fietsersbond.nl/word-lid/

Raad gemeente Arnhem

Cc Burgemeester en Wethouders,

Arthur Borst, Martijn te Lintelo, Coen Peelen

Arnhem, 15 oktober 2021

Betreft: Uiting van zorg met betrekking tot agendapunt 5.3 Vaststellen Gele Rijdersplein

Geachte leden van de Raad van Arnhem,

Op woensdag 20 oktober ligt het amendement 21A51/470905 voor bij de Raad ter besluitvorming. Het bestuur van Platform Binnenstad Arnhem betreurt het dat het model -het zogenaamde 2b model- dat is voorgelegd op basis van het inspraaktraject de steun van de Raad niet heeft gekregen. Zoals het er nu naar uit ziet gaat een meerderheid van stemmen in de Raad het amendement steunen. Wij willen hier graag een paar zorgen bij uiten die ons inziens aandacht behoeven in de uitvoeringsfase.

1. Sociale veiligheid
   De pergola, onderdeel van het monument, is al tijden onderwerp van gesprek in de binnenstad. Het is een hangplek geworden waar mensen met een boog omheen lopen. Met name in de avonduren voelt het daar niet veilig. Als we de pergola in zijn huidige vorm gaan restaureren dan blijft dit ook in de toekomst het geval. Wat gaan we doen om de sociale onveiligheid op te lossen? Hier moet wat ons betreft echt aandacht voor zijn en een plan voor worden ontwikkeld.
2. Verkeersveiligheid
   Mensen die hun fiets hebben geparkeerd in de stalling op het maaiveld, en die blijft in het voorliggende amendement dus gehandhaafd, moeten via een zeer smal voetgangersstrookje het fietspad oversteken of zich via het strookje een weg banen naar het Gele Rijdersplein zelf. De fietsers en brommers ‘sjezen’ langs hen op terwijl ze dit doen. Dit lijkt ons een onwenselijke situatie en voelt niet heel gastvrij richting de fietsers. Hoe gaan we dit oplossen? Wij zien hiervoor geen voorstel in de stukken.
3. Fietsparkeren
   Steeds meer mensen pakken de fiets als primair vervoersmiddel in, om en naar de binnenstad. Dat zal in de toekomst alleen nog maar meer worden. Dit amendement voorziet enkel in een gelijkblijvende capaciteit. Maar we moeten werken aan een fietsparkeerplan -voor de gehele binnenstad- dat de tand des tijds kan doorstaan. Hier is aandacht voor in de motie 21M198/559892 die voorligt en die willen we dan ook graag ondersteunen.
   Hiernaast willen we onze zorg uiten over de doorgang die is voorgesteld vanuit het monument naar de poort richting het Jansplein. Dit splijt de stalling doormidden hetgeen het beheer niet gemakkelijk gaat maken.
   Op zich ondersteunen we de gedachte dat het groener moet rondom de fietsenstalling, maar we vragen ons gelijktijdig af of dit de sociale veiligheid niet nog meer in het gedrang brengt vanwege het mogelijk wegvallen van de zichtlijnen op de plaats in de pergola? Én hoe zich dit

verhoudt tot gelijkblijvende capaciteit en het smalle strookje voor de voetganger grenzend aan de fietsenstalling.

4. Gastvrijheid en gebruikswaarde van het plein
   Platform binnenstad Arnhem wil graag zijn steun betuigen voor de motie Extra ontmoeten op het Gele Rijdersplein 21M191/470905. Er is behoefte aan meer ontmoetingsplekken in de stad met een ontspannings-, sport en/of spelelement. En met het toenemend aantal bewoners in de stad zal deze behoefte alleen maar toenemen. Daarom steunen wij deze motie van harte. De elementen moeten uiteraard wel verplaatsbaar zijn om de mogelijkheid voor events te behouden op het plein en er moet natuurlijk ook onderhoud op plaatsvinden.
5. Ook willen we onze steun betuigen voor de motie Maak de beek mogelijk 21M203/470905. Groen en water is hard nodig in de binnenstad om de toenemende hittestress het hoofd te kunnen bieden. Mogelijk zijn er nu geen middelen -door het wegvallen van de bijdrage van het waterschap- om het oorspronkelijke plan voor de Jansbeek verder vorm en inhoud te geven, maar daarmee mag het niet van de agenda voor de binnenstad verdwijnen en moeten we ons inspannen om partners en middelen te vinden om het plan alsnog te realiseren.

Tot zover onze zorg en steunbetuigingen. We hopen dat het delen van onze visie op het amendement mede leidt tot een weloverwogen besluitvormingsproces.

Met vriendelijke groet,

Namens bestuur Platform Binnenstad Arnhem

Marian van Hooij

Dit schrijven wordt mede ondersteunt door bewonersPlatform Arnhem6811 -adviseur aan de bestuurstafel van PBA

Namens bewonersvereniging Arnhem6811

Marcel van Empel

Gemeente Arnhem,
T.a.v. gemeenteraadsleden en fractievolgers,
Postbus 9029,
6800 EL Arnhem.

Arnhem, 20 oktober 2021.

Betreft: Vaststellen Gele Rijdersplein 2021.

Beste,

Vanavond gaat u beslissen over het Gele Rijdersplein en in het bijzonder over het AKU-fontein. Een onderwerp wat al veel jaren een behoorlijk gespreksonderwerp is onder de inwoners van Arnhem. Waar eerder Ine van Burgsteden begon met idee om te slopen en onderdelen wellicht hergebruiken zijn er natuurlijk inwoners die het graag geheel gesloopt zien worden. We kennen de diverse berichten in o.a. de (sociale) media.

Het graag gesloopt zien worden komt voornamelijk doordat het monument er momenteel verwaarloosd bij staat. Wanneer we vertellen en laten zien hoe het eerder er uit zag en waarom Arnhem het AKU-fontein heeft gekregen, en de betekenis, dan wordt het verhaal anders.

Wanneer we weer terug denken vanaf begin dan is het verkeerd geweest om eerst een grasveld aan te leggen en de rest dan maar in twee andere delen te doen. Een juiste participatie is er indertijd ook niet gelijk geweest en hierdoor werden diverse ondernemers en inwoners terzijde geschoven. Het is immers één plein en nu zit men helaas hierdoor met de verschillen om de rest op te lossen. Het plein is hierdoor verdeeld net als de meningen die er nog steeds zijn.

Is er genoeg participatie geweest of niet? Wanneer we weer gaan terug kijken dan kan men nog jaren hier over discussiëren. Toen we het onderwerp meermaals bespraken op onze buurttafels en met inwoners in de wijk dan waren de meningen wel duidelijk: restaureer het AKU-fontein en leg daar omheen een gastvrij plein aan zonder de ellendige racebaan voor (brom)fietsers en scooters.

Met het faciliteren van een ondergrondse fietsenstalling (plan 2B) onder het AKU-fontein heeft men geen overzicht van wat daar in de nachtelijke uren gebeurd. Tevens zal het meer een onveilige situatie brengen voor gasten, en vooral dames, die bij donker hun fiets gaan ophalen. Daarnaast zal het een mooie plek zijn om (brom)fietsen te stelen en/of daar te slapen, immers alles is uit het zicht onttrokken.

Zoals bekend heeft Ridius Vastgoed tijdens de ronde tafel, op onze vraag, aangegeven om met de gemeente Arnhem in gesprek te willen om in het pand, Gele Rijdersplein 39, een (bewaakte) fietsenstalling te realiseren. Het pand heeft een kelder en bovengrondse ruimte van ongeveer 800m2 waar veel fietsen geplaatst kunnen worden. Men kan dan wellicht hetzelfde systeem gebruiken van toegang zoals bij de geplande nieuwe fietsenstalling Bartok. Zo kunnen omwonenden ook gebruik maken om veilig hun ijzeren ros daar te stallen.

Door het verwijderen van de huidige fietsenstalling kunnen de ondernemers daar eindelijk hun beloofde verbreding, in 2017, van de terrassen krijgen. Maar kan ook het openbaar toilet verplaatst worden welk men steeds vergeet in de overleggen. Er komt een zee van ruimte vrij voor meer planten, bomen en zitplaatsen.

We juichen het plan toe om meer groen en bomen te planten op het plein maar ook richting de Looierstraat. Demontabel spel- en sportattributen voor kinderen maar ook voor het grote kind is een

goede aanvulling en gewenst. En geef de horeca iets meer ruimte om het plein mooi en aantrekkelijk aan te kleden.

We zien graag kinderen hier vertoeven met hun ouders, vriendjes en opa's en oma's. Kleinschalige evenementen zoals een rommelmarkt, boekenbeurs, plantenmarkt, Airbornefeest, kinderkermis, foodtrucks en misschien een andere soort ouderwetse kademarkt hier? Ideeën die wij eerder al eens oppervlakkig besproken hebben met diverse ondernemers grenzend aan het plein.

Een zucht klonk er toen bekend werd dat er een amendement was die gaat voor de restauratie. Nu is het aan de gemeenteraad om amendement 21A51 aan te nemen. Waar wij graag als bewonersgroep van de Arnhemse binnenstad straks mee willen helpen en denken om hier een gastvrij en vooral een toegankelijk plein van te maken met de inwoners, ondernemers en het APCG.

En dat het absoluut een gastvrij plein kan zijn weten we nog wel, als vrijwilligers, toen in 2017 "Arnhem Samen" hier werd gehouden. https://arnhemshart.nl/rondje-6811/arnhem-samen-werd-gezamenlijk-succes/2018

We wensen de gemeenteraad vanavond alle wijsheid toe en een goede vergadering.

Met vriendelijke groeten,
Bewonersgroep Arnhems Hart,
Dhr. E.R. Wiessenberg,
p/a Rodenburgstraat 11-4,
6811 HM Arnhem.

Politieke Avond

Dossiernummer	2676
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	24 november 2021
Agendapunt	4.3
Omschrijving	Vaststellen: Criteria waardevolle particuliere bomen

Geagendeerd	Vergaderdatum
Politieke Avond	15 september 2021
Politieke Avond	6 oktober 2021
Politieke Avond	20 oktober 2021
Politieke Avond	**24 november 2021**

Criteria waardevolle particuliere bomen

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	20 oktober 2022
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	C. Bouwkamp

.

Aan de gemeenteraad, 6 oktober 2021

Aanwezig:
de raadsleden/fractievolgers: Spruyt (AC), Pape (VVD), Venhoek (D66), Van der Loo (GL), Visser (PvdA), De Groot (Partij voor de Dieren), Nede (ChristenUnie) en Van den Broek (CDA). De fracties van Arnhemse Ouderen Partij, SP, DENK/Verenigd Arnhem en PVV waren niet vertegenwoordigd.

Verder aanwezig: wethouder Bouwkamp en bestuursadviseur Wenke.

Verloop
De raadskamer heeft 1amendement en 2 moties besproken.

- Amendement 21A52: 'Baas in eigen tuin deel 2' van de VVD en D66
- Motie 21M197: 'Bomen tegen hittestress' van VVD en D66
- Motie 21M199: 'Resultaten ontstenen tegen hittestress en wateroverlast' van ArnhemCentraal en VVD

De fractie van het CDA zal het amendement en de motie 21M197 mede indienen.
De fractie van Arnhem Centraal zal motie 21M197 mede indienen.

Conclusie
De voorzitter concludeert dat amendement en moties zijn besproken en het raadsvoorstel kan worden doorgeleid naar de besluitvormende vergadering.

De raadsadviseur, De voorzitter,

J. Kersten M. Simonis

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Criteria waardevolle particuliere bomen
Wijzigingsvoorstel van	Steffenie Pape - VVD Maarten Venhoek - D66 Klaartje Koorn - CDA Lea Manders - Arnhem Centraal
Titel van het wijzigingsvoorstel	Baas in eigen tuin deel 2
Nummer Zaaknummer	**21A52g** 559892

De volgende raadsleden stellen/het volgende raadslid stelt de volgende verandering voor:

Criteria 4, 5 en 6 te verwijderen uit het voorstel.

En toe te voegen aan het besluit:

Dat de huidige lijst met waardevolle bomen gehandhaafd blijft.

Toelichting:

Tijdens de behandeling van het Bomenplan Arnhem op 19 februari 2020 is het amendement ‘Baas in eigen tuin aangenomen’. De manier waarop de criteria in dit voorstel ‘Criteria waardevolle particuliere bomen’ zijn benoemd doet geen recht aan dat aangenomen amendement. Door criteria 4, 5, en 6 te verwijderen blijft de uitgesproken wens van de raad staan dat mensen zelf kunnen beslissen wat ze doen in hun tuin, tenzij het om een boom gaat met Dendrologische waarde, een bijzondere verschijningsvorm of een cultuurhistorische waarde. In een aanvullende motie wordt specifiek aandacht besteed aan de gebieden met hittestress.

Steffenie Pape - VVD
Maarten Venhoek - D66
Klaartje Koorn - CDA
Lea Manders - Arnhem Centraal

Voor 21 *Amendement "Baas in eigen tuin deel 2" (21A52g)*

Tegen 17

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Criteria waardevolle particuliere bomen
Motie van	Steffenie Pape - VVD Maarten Venhoek - D66 Klaartje Koorn - CDA Lea Manders - Arnhem Centraal
Titel van de motie	Bomen tegen hittestress
Nummer Zaaknummer	**21M197** 559892

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over de volgende motie:

We weten dat;

- Arnhem verschillende gebieden met hittestress kent;
- deze gebieden vaak openbare ruimte betreft;

We vinden dat;

- de gemeente verantwoordelijk is voor de openbare ruimte;
- en derhalve een verantwoordelijkheid heeft om hier de hittestress te verminderen;

Daarom verzoekt de gemeenteraad het college om:

Te inventariseren welke mogelijkheden er zijn om in hittestress gebieden in de openbare ruimte groen en bomen toe te voegen.
Deze inventarisatie samen met een kostenraming aan de raad voor te leggen voor 1 februari 2022.

Steffenie Pape - VVD
Maarten Venhoek - D66
Klaartje Koorn - CDA
Lea Manders - Arnhem Centraal

Voor 22 *Motie "Bomen tegen hittestress" (21M197)*

Tegen 16

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

INGETROKKEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Criteria waardevolle particuliere bomen
Motie van	Lea Manders - Arnhem Centraal Steffenie Pape - VVD Maarten Venhoek - D66
Titel van de motie	Resultaten ontstenen tegen hittestress en wateroverlast
Nummer Zaaknummer	**21M199** 559892

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over de volgende motie:

We weten dat;

- Arnhem veel versteende wijken en bedrijventerreinen kent
- Ontstening van deze wijken en bedrijventerreinen wenselijk is om hittestress en wateroverlast te verminderen

We vinden dat;

- Het belangrijk is om inzicht te hebben in de voortgang van de ontstening van deze wijken en bedrijventerreinen

Daarom verzoekt de gemeenteraad het college om:

Te inventariseren welke wijken en bedrijventerreinen inmiddels al ontsteend worden en hoe succesvol dat is. En tevens te inventariseren welke wijken en bedrijventerreinen juist meer of minder zijn versteend in het afgelopen jaar.

Deze inventarisatie aan de raad voor te leggen voor 1 februari 2022.

Lea Manders - Arnhem Centraal
Steffenie Pape - VVD
Maarten Venhoek - D66

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 559892

Onderwerp: Criteria waardevolle particuliere bomen

Voorstel

1. Vaststellen van de aangescherpte criteria waardevolle particuliere bomen

Inleiding

Bij het vaststellen van het bomenplan op 19-02-2020, heeft u als gemeenteraad besloten particuliere bomen te beschermen via het bestemmingsplan en via een waardevolle particuliere bomenlijst. Zo worden particuliere bomen op verschillende manieren beschermd, is niet voor élke particuliere boom een omgevingsvergunning kap nodig en blijft een Arnhemmer baas in eigen tuin.

In de huidige situatie staan op de waardevolle bomenlijst zowel particuliere als gemeentelijke bomen. Bomen moeten aan een aantal vastgestelde criteria voldoen om op deze lijst te staan.
Bij het nieuwe bomenplan is besloten dat er een waardevolle bomenlijst komt met alleen particuliere waardevolle bomen. Deze bomen moeten voldoen aan de bestaande criteria aangevuld met criteria op het gebied van hittestress en biodiversiteit. De voorgestelde aangescherpte criteria kunnen vervolgens door de raad worden vastgesteld.

Deze criteria liggen nu voor aan de gemeenteraad. Het Boom Kwaliteitsteam Arnhem (BKA) heeft geadviseerd over de criteria particuliere waardevolle bomen.

Beoogd effect

Het beschermen van waardevolle particuliere bomen in de lijn van het nieuwe bomenbeleid.

Argumenten

1.1 Vast laten stellen criteria waardevolle particuliere bomen door gemeenteraad

Door het vast laten stellen van deze aangescherpte criteria wordt uitvoering gegeven aan amendement 20A08.
Met dit amendement besloot uw raad:
:

- De bestaande criteria voor waardevolle particuliere bomen aan te passen en aan te vullen met criteria op het gebied van hittestress en biodiversiteit.
- Het Boom Kwaliteitsteam Arnhem hierin te laten adviseren

Gemeente Arnhem

In de criteria waardevolle particuliere bomen die nu voorliggen is het advies van het BKA verwerkt.

Advies BKA
In overleg met het BKA heeft de gemeente een voorstel gedaan voor de aangescherpte criteria. Op dit voorstel heeft het BKA haar advies gegeven in de vorm van vijf punten en enkele opmerkingen, vragen en suggesties in de kantlijn.
In de criteria waardevolle particuliere bomen die nu voorliggen, is het advies van het BKA verwerkt zoals hieronder weergegeven. Het advies is als bijlage toegevoegd.

1. Beschrijving doel
De context waarin besloten wordt te komen tot het beschermen van waardevolle particuliere bomen uitgebreider toelichten.

Verwerking advies van het BKA
In de inleiding bij de criteria voor waardevolle particuliere bomen is het belang van beschermen van bomen weergeven en is opgenomen welke rol de waardevolle particuliere bomenlijst hierin speelt.

2. Eenvoudiger presentatie
Een schematischer weergave, bijvoorbeeld in de vorm van een stroomschema, kan helpen bij het overzichtelijk maken van de afweging of een boom al dan niet waardevol is.

Verwerking advies van het BKA
Onderzoeken of er een digitale tool kan worden gebouwd zodat bewoners eenvoudig een boom kunnen aanmelden en inzicht hebben of een boom voldoet aan de criteria waardevolle boom.

3. Zwaarste criteria eerst
De zwaarst tellende criteria bij aanvang van de vragenreeks stellen.

Verwerking advies van het BKA
De zwaarst wegende criteria komen als eerste aan de orde.

4. Oorsprong van elk criterium
Bij elk van de criteria is het handig om aan te geven wat de onderbouwing is van het gekozen criterium.

Verwerking advies van het BKA
De bestaande criteria zijn gehanteerd en uitgebreid met criteria op het gebied van biodiversiteit en klimaatadaptatie. Waarom deze criteria van belang zijn, wordt beschreven bij het criteria.

5. Verhouding ten opzichte van criteria waardevolle bomen in de openbare ruimte
Het kan behulpzaam zijn om een link te leggen naar de wijze waarop bomen in de openbare ruimte als waardevol worden aangemerkt.

Verwerking advies van het BKA
Voor publieke bomen in de openbare ruimte gebruikt het Bomenplan de term buitengewone bomen. We hanteren hierbij grotendeels dezelfde criteria als voor de waardevolle particuliere bomen.

1.2 Een lijst waardevolle particuliere bomen op te kunnen stellen

Door de gemeenteraad te laten besluiten de criteria voor waardevolle particuliere bomen vast te stellen, kunnen particuliere bomen die voldoen aan deze criteria in beeld worden gebracht. Zo kan er een lijst waardevolle particuliere bomen worden opgesteld en vastgesteld door het college van B&W en ter kennisgeving aan de gemeenteraad worden aangeboden.

1.3 Beleidsregels juridisch borgen

Parallel hieraan loopt het spoor de beleidsregels uit het Bomenplan te vertalen naar een omgevingswetproof juridisch kader. Een onderdeel van de juridische borging van de beleidsregels is een lijst met waardevolle particuliere bomen.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Aan het vaststellen van criteria voor waardevolle particuliere bomen zijn geen risico's verbonden.

Participatie

Het Boom Kwaliteitsteam Arnhem heeft geparticipeerd in het tot stand komen van de aangescherpte criteria. Zij hebben een inhoudelijk advies gegeven aan het college. Adviezen van het BKA zijn verwerkt in de nu voorliggende criteria.

Financiën

Het vaststellen van de criteria waardevolle particuliere bomen heeft geen financiële gevolgen. Eventuele externe advieskosten worden gedekt uit bestaande budgetten.

Uitvoering

Nadat de gemeenteraad de aangescherpte criteria waardevolle particuliere bomen heeft vastgesteld, kunnen particuliere bomen beoordeeld worden en indien ze voldoen aan de nieuwe criteria, geplaatst worden op de waardevolle particuliere bomenlijst.
Eigenaren worden hiervan per brief op de hoogte gesteld en hebben gelegenheid een zienswijze in te dienen.
Na het volgen van deze procedure wordt de waardevolle particuliere bomenlijst door het college van B&W vastgesteld en ter informatie aan de gemeenteraad aangeboden.
Parallel hieraan loopt het spoor de beleidsregels (waaronder de waardevolle particuliere bomenlijst) te vertalen naar een omgevingswetproof juridisch kader.

Communicatie

De communicatie delen we op in twee delen:

1. I**nformeren en bekendmaken nieuwe criteria waardevolle particuliere bomen**.
   Omdat de waardevolle particuliere bomenlijst een onderdeel wordt van de juridische vertaling van de beleidsregels naar een omgevingswetproof juridisch kader, loopt de communicatie hierover gelijk op. Zodra het juridisch kader er ligt, wordt zowel hierover als over de nieuwe criteria gecommuniceerd.
   De nieuwe criteria worden bekend gemaakt via de gemeentelijke website, onze digitale nieuwsbrief en de Arnhemse Koerier. Onze groene partners in de stad worden geïnformeerd.

2. **Nieuwe waardevolle bomen toevoegen aan de waardevolle bomenlijst**.
   Naast dat de gemeente zelf de waardevolle particuliere bomen in beeld gaat brengen, starten we een campagne om meer waardevolle bomen te genereren. Particulieren kunnen bomen aanmelden die voldoen aan de criteria. Momenteel onderzoekt het college of er een digitale tool kan worden gebouwd zodat bewoners eenvoudig een boom kunnen aanmelden en inzicht hebben of een boom voldoet aan de criteria waardevolle particuliere boom.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Criteria waardevolle particuliere bomen
- Advies Boom Kwaliteitsteam Arnhem

RAADSVOORSTEL

Besluit van	
Zaaknummer	559892

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 30 maart 2021, nummer: 559892;

gelet op artikel 147 van de Gemeentewet;

besluit:

1. De criteria waardevolle particuliere bomen vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

Criteria particuliere waardevolle bomen Arnhem

Bij het vaststellen van het Bomenplan op 19-02-2020, heeft de gemeenteraad besloten particuliere bomen te beschermen via het bestemmingsplan en via een waardevolle particuliere bomenlijst. Zo worden particuliere bomen op verschillende manieren beschermd, is niet voor élke particuliere boom een omgevingsvergunning kap nodig en blijft een Arnhemmer baas in eigen tuin.

Bij vaststelling van het nieuwe Bomenplan is besloten dat er een waardevolle bomenlijst komt met alleen particuliere waardevolle bomen. Deze bomen moeten voldoen aan de bestaande criteria aangevuld met criteria op het gebied van hittestress en biodiversiteit. Het Boom Kwaliteitsteam Arnhem (BKA) heeft geadviseerd over de criteria particuliere waardevolle bomen.

Beleidsregels bescherming bomen op particuliere kavels (Bomenplan februari 2020)

• Bomen op particuliere grond kleiner dan < 1.000m² zijn vergunning vrij, met uitzondering van bomen die zijn beschermd via het bestemmingsplan of via de door het college van B&W vastgestelde Particuliere Waardevolle Bomen Lijst.

• Voor bomen op particuliere grond groter of gelijk dan ≥ 1.000m² geldt een vergunningplicht indien de boom een stamomtrek heeft groter of gelijk dan ≥ 80 cm op 1,30m hoogte, of als de bomen beschermd zijn via het bestemmingsplan of via de door het college van B&W vastgestelde Particuliere Waardevolle Bomen Lijst .

Wanneer is een particuliere boom waardevol?

Bomen zijn belangrijk. Ze leveren ecosysteemdiensten aan de stad en omgeving Arnhem. Het Bomenplan 2020 beschrijft de waarden van bomen voor Arnhem en geeft aan hoe we bomen beschermen.
Zodra een boom een bepaalde omvang of leeftijd bereikt, wordt de boom extra belangrijk en levert de boom een grotere bijdrage aan de leefbaarheid van de stad. Daarom komen, indien het particuliere bomen zijn, deze bomen op de Particuliere Waardevolle Bomen Lijst te staan.

GEMEENTE Arnhem

Criteria particuliere waardevolle bomen Arnhem

Om te beginnen zijn er bomen waarbij omvang of leeftijd geen criteria is, maar deze bomen sowieso waardevol zijn omdat ze zeldzaam zijn of een uitzonderlijke waarde vertegenwoordigen.
De boom voldoet dan aan <u>één van onderstaande zeldzaamheidscriteria</u> èn <u>heeft een levensverwachting groter of gelijk dan ≥ 5 jaar</u>.

Dendrologische waarde 1

Een boom is dendrologisch waardevol als van deze variëteit er 5 of minder voorkomen in Arnhem. Het is mogelijk dat een variëteit in Nederland algemeen voorkomt, maar in de omgeving Arnhem zeldzaam is. Deze boom krijgt ook de waardering dendrologisch waardevol.

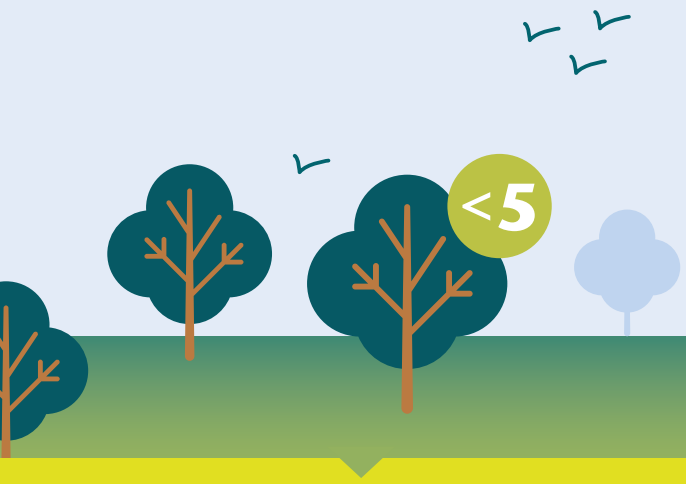

= Waardevolle boom

Verschijningsvorm 2

Bijzondere verschijningsvormen kunnen zijn tot volledig wasdom gekomen exemplaren als knotvorm, haag-zuilvorm, leiboom of solitair. Of de boom is tot volledige wasdom gekomen en heeft een bijzondere groeivorm als gevolg van natuurlijke oorzaken bijvoorbeeld twee-stam-mig, meerstammig. Of de boom is de dikste, oudste of hoogste in de gemeente, regio, provincie of landelijk.

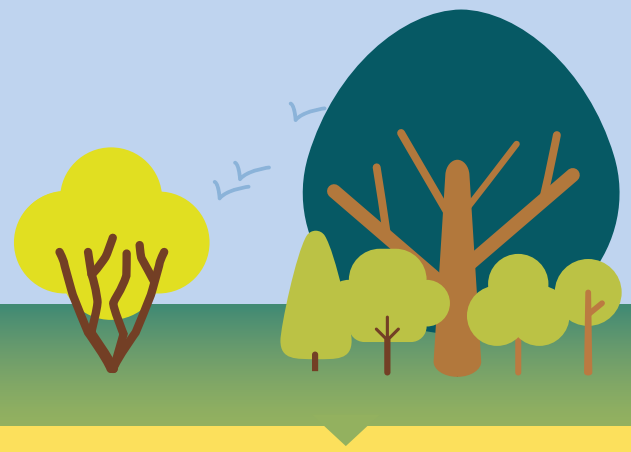

= Waardevolle boom

Cultuurhistorie 3

Een boom is cultuurhistorisch waardevol als deze een rol van betekenis speelt in de geschiedenis van zijn omgeving. Te denken valt aan bomen die herinneren aan bijzondere gebeurtenissen of bomen die een bepaald punt markeren:
a. Herdenkingsboom; geplant ter gelegenheid van een belangrijke gebeurtenis (bijvoorbeeld geboorte of huwelijk van een prins of prinses);
b. Markeringsboom; geplant ter markering, zoals grensbomen in het agrarisch gebied, of bakenbomen langs de rivieren.
c. Kruis / kapelboom; geplant naast een kapel of kruisbeeld om de locatie te benadrukken.

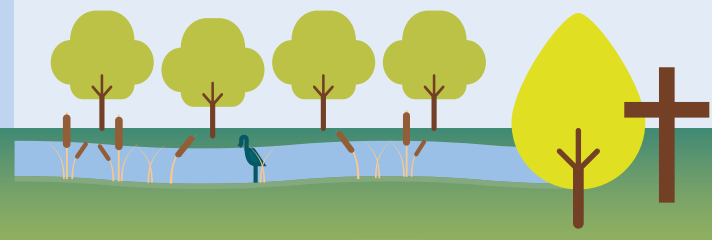

= Waardevolle boom

Biodiversiteit 4

Vervolgens zijn er bomen, waarbij de maatgevende criteria de boom als waardevol te benoemen, gebaseerd zijn op basis van biodiversiteit en ecologie. Deze waarden worden bepaald door:

- de positie van de boom ten opzichte van andere bomen in Arnhem
- omvang of leeftijd

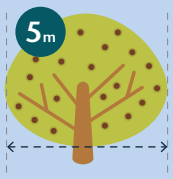

De boom een kroondiameter heeft groter of gelijk aan ≥ 5 meter

OF

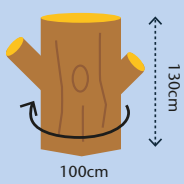

een stamomtrek heeft groter of gelijk aan ≥ 100cm op 130cm hoogte

EN

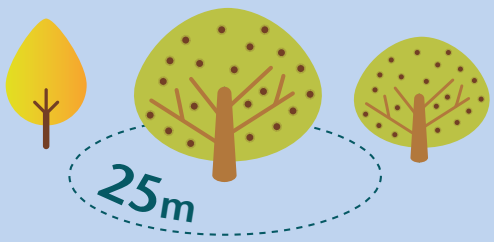

Binnen een straal kleiner of gelijk aan ≤ 25 meter van de stam staat geen andere boom met een kroondiameter groter of gelijk aan ≥ 5 meter of stamomtrek groter of gelijk aan ≥ 100cm op 130cm hoogte.

EN

Levensverwachting groter of gelijk ≥ 5 jaar

= Waardevolle boom

Hittestress 5

Vervolgens zijn er bomen, waarbij de maatgevende criteria de boom als waardevol te benoemen, gebaseerd zijn op basis van vermindering van hittestress. Deze waarden worden bepaald door:

- De boom staat in een gebied dat extra gevoelig is voor klimaatverandering en extreme weersinvloeden
- omvang of leeftijd

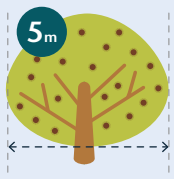

De boom een kroondiameter heeft groter of gelijk aan ≥ 5 meter

OF

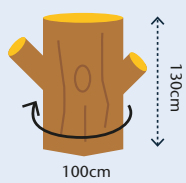

een stamomtrek heeft groter of gelijk aan ≥ 100cm op 130cm hoogte

EN

De boom staat in een oranje of rood gebied op de actuele **Arnhemse hitteattentie kaart**

De boom staat in een brongebied op de actuele **Arnhemse waterkaart**

De boom staat in een focusgebied genoemd in de **strategie klimaatadaptatie**

EN

Levensverwachting groter of gelijk ≥ 5 jaar

= Waardevolle boom

Omvang 6

Ten slotte zijn er bomen waarbij de maatgevende criteria de boom als waardevol te benoemen, gebaseerd zijn op de omvang van de boom.

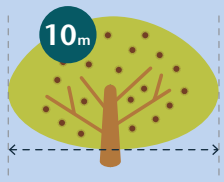

De boom een kroondiameter heeft groter of gelijk aan ≥ 10 meter

OF

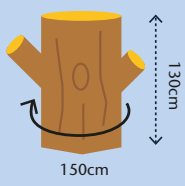

een stamomtrek heeft groter of gelijk aan ≥ 150cm op 130cm hoogte

OF

Leeftijd ouder of gelijk aan ≥ 70 jaar

EN

Levensverwachting groter of gelijk ≥ 5 jaar

= Waardevolle boom

Advies van Boomkwaliteitsteam aan college van B & W Arnhem over “Criteria Waardevolle particuliere bomen.”

11 januari 2021

Datum adviesaanvraag: 3 november 2020

Advies
Elementen:

1. Beschrijving doel
2. Eenvoudiger presentatie
3. Zwaarste criteria eerst
4. Oorsprong / Belang van elk criterium
5. Verhouding t.o.v. criteria waardevolle bomen in openbare ruimte

1. **Beschrijving doel**
   In de conceptmemo staat nu: “Bij het vaststellen van het bomenplan op 19-02-2020, heeft de gemeenteraad besloten particuliere waardevolle bomen te beschermen, zodat niet voor elke particuliere boom een omgevingsvergunning kap moet worden aangevraagd.” Dit is niet duidelijk. Er wordt nu alleen gefocust op kap. Op welke wijze wordt de betere bescherming gerealiseerd? De context dient wat uitgebreider te worden toegelicht. Voorstel: “De gemeenteraad heeft besloten om particuliere waardevolle bomen beter te beschermen. Voor die waardevolle bomen zal een particulier gestimuleerd worden om deze te behouden en bij voorgenomen kap een omgevingsvergunning moeten aanvragen. Voor bomen die niet als waardevol worden aangemerkt is geen kapvergunning nodig.”
   Hierbij is het wellicht ook handig om iets van de geschiedenis rond kapvergunningen in Arnhem te herhalen. Ook zou het goed zijn om de status van een waardevolle particuliere boom in dit document beschrijven. En op welke manier een waardevolle boom wordt vastgelegd, doordat bijvoorbeeld de boom wordt opgenomen in het bestemmingsplan.

2. **Eenvoudiger presentatie**
   Er zijn nu erg veel criteria, wat het bepalen of een boom waardevol is lastig maakt. Een schematischer weergave, bijvoorbeeld in de vorm van een stroomschema, kan helpen bij het overzichtelijk maken van de vraag of een boom al dan niet waardevol is.

3. **Zwaarste criteria eerst**
   Als alle vragen zijn doorlopen en een boomeigenaar denkt klaar te zijn, volgen nog enkele zware, uitzonderlijke criteria. Deze zouden bij aanvang van de vragenreeks moeten worden gesteld. De criteria dendrologisch, verschijningsvorm en cultuurhistorisch waardevol worden nu niet nader geduid. Hoe weet een boomeigenaar of zijn boom daar onder valt? Er moet dus een flinke bijlage bij komen die uitlegt wat de termen inhouden en wanneer een boom er onder ‘valt’.

4. **Oorsprong van elk criterium**
   Bij elk van de criteria is het handig om aan te geven wat de onderbouwing is van het gekozen criterium. Dat geldt ook voor de toelichting waarom er onderscheid wordt gemaakt tussen kleine en grote tuinen. Het criterium “levensverwachting

groter dan 5 jaar” is een randvoorwaarde / kick-out aan de voorkant (waarbij de vraag is of dit niet een levensverwachting van minimaal 10 jaar zou moeten zijn).

Wellicht kunnen referenties uit andere gemeentes of uit literatuur worden aangehaald om te laten zien dat de criteria niet willekeurig zijn gekozen. De bomenstichting hanteert vergelijkbare criteria, maar met net weer wat andere getallen. De nu genoemde criteria roepen nog verschillende vragen op, deze zijn in bijlage 1 in de oorspronkelijke tekst opgenomen.

5. **Verhouding t.o.v. criteria waardevolle bomen in openbare ruimte**
   Het kan behulpzaam zijn om een link te leggen naar de wijze waarop bomen in de openbare ruimte als waardevol worden aangemerkt, om daarmee te laten zien hoe de gemeente met “eigen” bomen om gaat. Om te laten zien dat de gemeente net zo of misschien wel zuiniger is op de bomen in de openbare ruimte.

Vervolgstappen
Hoewel hier in de adviesvraag niet op wordt gefocust, zijn naar onze mening ook de volgende vragen van belang:

1. Hoe gaat de gemeente de bewoners verleiden om waardevolle bomen aan te melden?
2. Hoe gaat de gemeente bevorderen dat bewoners waardevolle bomen in stand gaan houden? Is het mogelijk om particuliere waardevolle bomen te subsidiëren voor beheer? Of moeten ze in het bestemmingsplan een bepaalde status krijgen.
3. Hoe worden particuliere waardevolle bomen in kaart gebracht?
4. Hoe gaat de gemeente communiceren naar boomeigenaren over dit nieuwe beleid?
5. Op welke wijze gaat de gemeente dit beleid handhaven?
6. Hoe gaat de gemeente om met de toekomstige waardevolle bomen? Die bijvoorbeeld over 5 jaar aan de beurt zijn. Dit om continuïteit te waarborgen.

BOMENPLAN
Arnhem

Gemeente Arnhem
Maart 2020

Inhoudsopgave

1. Inleiding en samenvatting **5**

2. Situatieschets **9**

3. Arnhemse ambitie en aanpak **13**

3.1 We willen meer bomen aanplanten **13**

3.2 We willen onze bomen goed verzorgen **16**

3.3 Arnhemse kap- en compensatieregels **20**

4. Arnhem werkt samen en laat zien wat zij doet **27**

5. Monitoring en evaluatie **29**

6. Bijlagen **31**

Bijlage 1: Evaluatie deregulering kapvergunning 2014 32

Bijlage 2: Afwegingskader en stroomschema's kapvergunning 36

Bijlage 3: Definitielijst Bomenplan 46

Bijlage 4: Participatieproces Bomenplan 49

Colofon:

Foto's Gemeente Arnhem, Rinus Baak, Alfred Boland, Samuel Scoop, Sanne Gerritsen, Gitte Cappetti en Toos Poels

1 Inleiding en samenvatting

Bomen zijn waardevol. En dat geldt zeker voor onze groene stad. Arnhemmers voelen zich sterk verbonden met de bomen in onze stad. Door de klimaatverandering krijgen bomen een steeds belangrijkere functie. Zij helpen ons klimaatverandering tegen te gaan en dragen bij aan een klimaatadaptieve stad. Bomen zijn ook essentieel om te zorgen voor een leefbare stad, voor mens en dier. De afgelopen jaren staat biodiversiteit noodgewongen op de agenda; de biodiversiteit loopt terug. Het is belangrijk dat wij daar ook in onze stad oog voor hebben. En naast het feit dat bomen mooi zijn en bijdragen aan het groene imago van onze stad, zijn zij ook belangrijk voor de gezondheid en het welbevinden van ons allemaal.

Dit Bomenplan, dat kan worden gezien als een aanvulling op de Groenvisie 2017-2035, laat zien wat onze ambities zijn voor de bomen in onze stad. Ook geeft het meer duidelijkheid en richting bij afwegingen op het gebied van aanplant, beheer en kap en hoe om te gaan met bomen in projecten. Dit is ook belangrijk omdat hierdoor transparant wordt gemaakt welke afwegingen hierbij gelden en vanuit welke kaders de gemeente opereert.
Het coalitieakkoord vraagt om nadere uitwerking. Al met al, reden om een Bomenplan op te stellen. Dit nieuwe bomenbeleid verankert de nieuwe visie en werkwijze voor bomen. Daarbij worden ook de resultaten van de evaluatie van de deregulering van de kapvergunning meegenomen.

Arnhem en bomen

Arnhem heeft een uniek groen karakter. Onze stad wordt geroemd om zijn stadsparken, heeft aan de noordkant de Veluwe en aan de zuidkant het rivierengebied. Groen vormt één van de kernwaarden van Arnhem. Al in 2009 is Arnhem uitgeroepen tot groenste stad van Europa. Onze bomen hebben daarin een belangrijke plaats.

Bomen leveren een grote bijdrage aan ons groene imago. Een boomrijke woon- en werkomgeving is positief voor ons welbevinden. Het is aantrekkelijk voor inwoners, toeristen en het vestigingsklimaat van bedrijven en ondernemers. Bomen dragen bij aan de identiteit en beleving van het landschap en de cultuurhistorie, aan ecologie en biodiversiteit. Bomen hebben een belangrijke waarde en functie voor Arnhem. Zij leveren een grote bijdrage aan het verbeteren van gezondheid en milieu en het tegengaan van klimaatverandering. Bomen leggen CO2 vast en vangen fijnstof af. Ze creëren schaduw tijdens zonnige dagen en houden regenwater langer vast. Kortom: bomen zijn belangrijk voor Arnhem en steeds meer mensen zijn hiervan doordrongen.

Koerswijziging

Het grote belang van bomen, dat zich ook uit in grote betrokkenheid van veel Arnhemmers, vraagt om een koerswijziging, zoals ook is aangekondigd in het coalitieakkoord.

Uit het Coalitieakkoord:
"Arnhem heeft een uniek groen karakter. De stad ligt op de overgang tussen Veluwe en rivierengebied en kent prachtige parken en monumentale bomen. Het groen in de stad zorgt er niet alleen voor dat het goed toeven is voor bewoners als voor bezoekers, het heeft ook een belangrijke rol bij het verbeteren van de gezondheid, luchtkwaliteit, klimaat en biodiversiteit.

Het is daarom belangrijk dat er wordt geïnvesteerd in de kwaliteit en de variatie van het groen in de stad. Voor het bevorderen van de biodiversiteit en de leefomgeving van dieren is het belangrijk om het groen in de stad meer met elkaar te verbinden.

We beschermen de monumentale bomen van Arnhem en daarnaast komen er bomen bij die kunnen uitgroeien tot de monumentale bomen van morgen. Er komt een evaluatie van het afschaffen van de kapvergunning en er wordt ingezet op het vergroten van bewustwording onder inwoners van de waarde die bomen en groen in eigen tuin hebben."

Wat willen we bereiken?

We willen meer (Buitengewone) bomen in Arnhem, meer groenmassa en dus een nog groenere stad. Uitgangspunt daarbij is kwaliteit en toekomstbestendigheid: de juiste boom op de juiste plek. Dit geldt zowel voor bestaande als nieuw te planten bomen. We willen een betere bescherming van bomen. En het grotere belang van bomen vraagt ook om meer aandacht en transparantie in besluitvorming en communicatie.

En hoe gaan we dat doen?

We zorgen dat er meer bomen worden geplant. Dat kunnen we als gemeente zelf doen, maar we gaan ook op zoek naar manieren om de stad meer mogelijkheden te geven. Gemeentelijke bomen worden duurzaam en ecologisch verantwoord onderhouden en beter beschermd bij evenementen en werkzaamheden. Uitgangspunt bij kappen is 'nee, tenzij'. Het is echter soms noodzakelijk om een boom te kappen. Dat vraagt om een zorgvuldige belangenafweging. Daarbij is maatwerk nodig.

Het afwegingskader en de procedure van de kapvergunning wordt aangescherpt en verduidelijkt. Voorkomen wordt dat er bureaucratische drempels worden opgeworpen zonder dat daarmee de doelen van het bomenbeleid worden gediend. Daarbij maken we onderscheid tussen eenvoudige en complexe gevallen. Hiernaast zullen we de mogelijkheden van de Omgevingswet gebruiken voor ruimtelijke differentiatie. Grootschalige kaalkap van gemeentelijke bomen om biodiversiteit te bevorderen of voor de oogst van biomassa is niet aan de orde. Bomen krijgen bij planontwikkeling meer gewicht.

Bomen worden vooraf geïnventariseerd en gewaardeerd, waarna er een boombewust ontwerp

wordt gemaakt. Keuzes in behoud, kap en aanplant worden daarin meegenomen en onderbouwd. Op basis van een integrale afweging, wordt in een project een definitieve ontwerpkeuze gemaakt. Dit geldt ook voor projecten die 'vanuit de wijk' worden geïnitieerd. Wanneer bomen mogelijk moeten wijken, zal eerst een onderzoek plaatsvinden naar de mogelijkheden om de boom te sparen of te verplanten. De compensatieregels met betrekking tot te kappen bomen worden uitgebreid.

We willen afspraken maken met andere boomeigenaren en -beheerders over een zorgvuldiger beheer. Daarnaast vinden wij het ook belangrijk om transparanter om te gaan met de keuzes en afwegingen die gemaakt worden rond kap en aanplant van bomen. In het reguliere beheer van bomen in de parken en de wijken hebben wij goede ervaringen met schouwgroepen, bestaande uit bewoners, deskundigen en ambtenaren. Wij gaan het Boom Kwaliteitsteam Arnhem vormen rond projecten waar mogelijke kap van bomen in het spel is. Dit kwaliteitsteam, hoofd-zakelijk bestaande uit bewoners en (externe) deskundigen, geeft gevraagd en ongevraagd advies.

Positionering van het plan

Dit Bomenplan staat niet op zich. Het is, voor wat betreft onze bomen, een uitwerking van de Groenvisie 2017-2035, waarin de gemeentelijke koers voor een robuuste stedelijke hoofdgroenstructuur is vastgelegd. Daarnaast zijn de aanbevelingen van de evaluatie van de deregulering van de kapvergunning meegenomen. Voor de goede orde: dit plan bevat geen integraal afwegingskader voor alle ontwikkelingen in de stad. Of ergens een school moet komen of woningen of een weg, valt buiten de reikwijdte van dit plan. Maar áls ergens een ontwikkeling plaatsvindt waarbij een conflict ontstaat met bestaande bomen beschrijft dit plan hoe we het belang van de bomen afwegen tegen andere belangen zoals toegankelijkheid, veiligheid en kosten.

Dit Bomenplan is een kaderplan, een plan op hoofdlijnen. Tal van beleidsvoornemens zullen verder moeten worden uitgewerkt, nadat de kaders zijn vastgesteld. Zoals de aanpassing van de APV om te komen tot een

kapvergunning nieuwe stijl, het selecteren van locaties voor de aanplant van toekomstbomen, de uitwerking van nieuwe subsidievoorschriften, de installatie van het Boom Kwaliteitsteam Arnhem etc. Deze maatregelen worden opgenomen in het Uitvoeringsprogramma Bomenplan, waarvan de voortgang jaarlijks aan de gemeenteraad wordt gerapporteerd. Onderdeel daarvan is ook een communicatieplan.

Belangrijke wijzigingen t.o.v. de huidige situatie:

- er komen meer bomen bij en meer bomen worden beschermd zodat ze kunnen uitgroeien tot Buitengewone bomen;
- in het beheer en onderhoud van onze bomen gaan we Buitengewone bomen langer verzorgen;
- we benoemen toekomstbomen;
- kapvergunning nieuwe stijl: het afwegingskader en de procedure van de kapvergunning wordt aangescherpt en verduidelijkt. Meer (Buitengewone) bomen worden beschermd. Daarbij spelen ook de waarde voor het klimaat, biodiversiteit en gezondheid nu een rol. Voorkomen wordt dat er onnodige bureaucratische drempels worden opgeworpen;
- bij projecten waarbij mogelijk bomen moeten worden gekapt, gaan we zorgvuldiger te werk. De bestaande bomen worden vooraf geïnventariseerd en gewaardeerd, waarna er een boombewust ontwerp wordt gemaakt. Op basis van een integrale afweging, wordt een definitieve ontwerp keuze gemaakt;
- indien bomen niet behouden kunnen worden, kijken we altijd of verplanten redelijkerwijs mogelijk is;
- er komt een Boom Kwaliteitsteam Arnhem, voornamelijk bestaande uit externe deskundigen en bewoners, dat de gemeente adviseert bij keuzes rond het kappen van bomen. Een nadere uitwerking en invulling van het Boom Kwaliteitsteam Arnhem volgt.

2 Situatieschets

Bomen in Arnhem

Arnhem heeft een uniek groen karakter. Onze stad wordt geroemd om zijn stadsparken, heeft aan de noordkant de Veluwe en aan de zuidkant het rivierengebied. Groen is één van de kernwaarden van Arnhem. Al in 2009 is Arnhem uitgeroepen tot groenste stad van Europa. Onze bomen nemen daarin een belangrijke plaats in.

Bomen leveren een grote bijdrage aan ons groene imago. Een boomrijke woon- en werkomgeving is positief voor ons welbevinden. Het is aantrekkelijk voor inwoners, toeristen en het vestigingsklimaat van bedrijven en ondernemers.

De gemeente Arnhem heeft zo'n 40.000 individuele bomen in haar beheer én beheert daarnaast nog ruim 1.200 ha aan bos, parken en natuurterreinen. Op gemeentegrond zijn minstens 485 boomsoorten te vinden. De meest voorkomende soorten zijn eik, linde en esdoorn.

Sommige bomen staan er al jaren: zo zijn er bijna 30 bomen ouder dan 150 jaar en 12 ouder dan 200 jaar. De drie tamme kastanjes in park Gulden Bodem, bekend als de Poortwachters, zijn waarschijnlijk zelfs ouder dan 350 jaar. Dit alles is exclusief alle bomen en bossen die in eigendom zijn van derden.
Bomen dragen bij aan de identiteit en beleving van het landschap en de cultuurhistorie, aan ecologie en biodiversiteit. Daarnaast hebben bomen een eigen intrinsieke waarde.

Het wordt daarnaast steeds duidelijker wat voor bijdrage bomen leveren aan het verbeteren van gezondheid en milieu en het tegengaan van klimaatverandering. Bomen leggen CO2 vast en vangen fijnstof af. Ze creëren schaduw tijdens zonnige dagen en houden regenwater langer vast in de bodem. Daarnaast zijn ze belangrijk bij het in stand houden van de biodiversiteit. De Arnhemse bomenhoofdstructuur vormt het grove bomennetwerk van de stad. Dit strekt zich uit over de hele stad en is van belang voor de stad: de bomen markeren en begeleiden belangrijke wegen en bieden oriëntatie in de stad. Ze leveren een belangrijke bijdrage als verbinding tussen groene gebieden.

De bomen zijn een belangrijk onderdeel van het groen-blauwe raamwerk, dat wij willen behouden en verder versterken, zoals beschreven in de Groenvisie 2017-2035 (zie kaart 1).

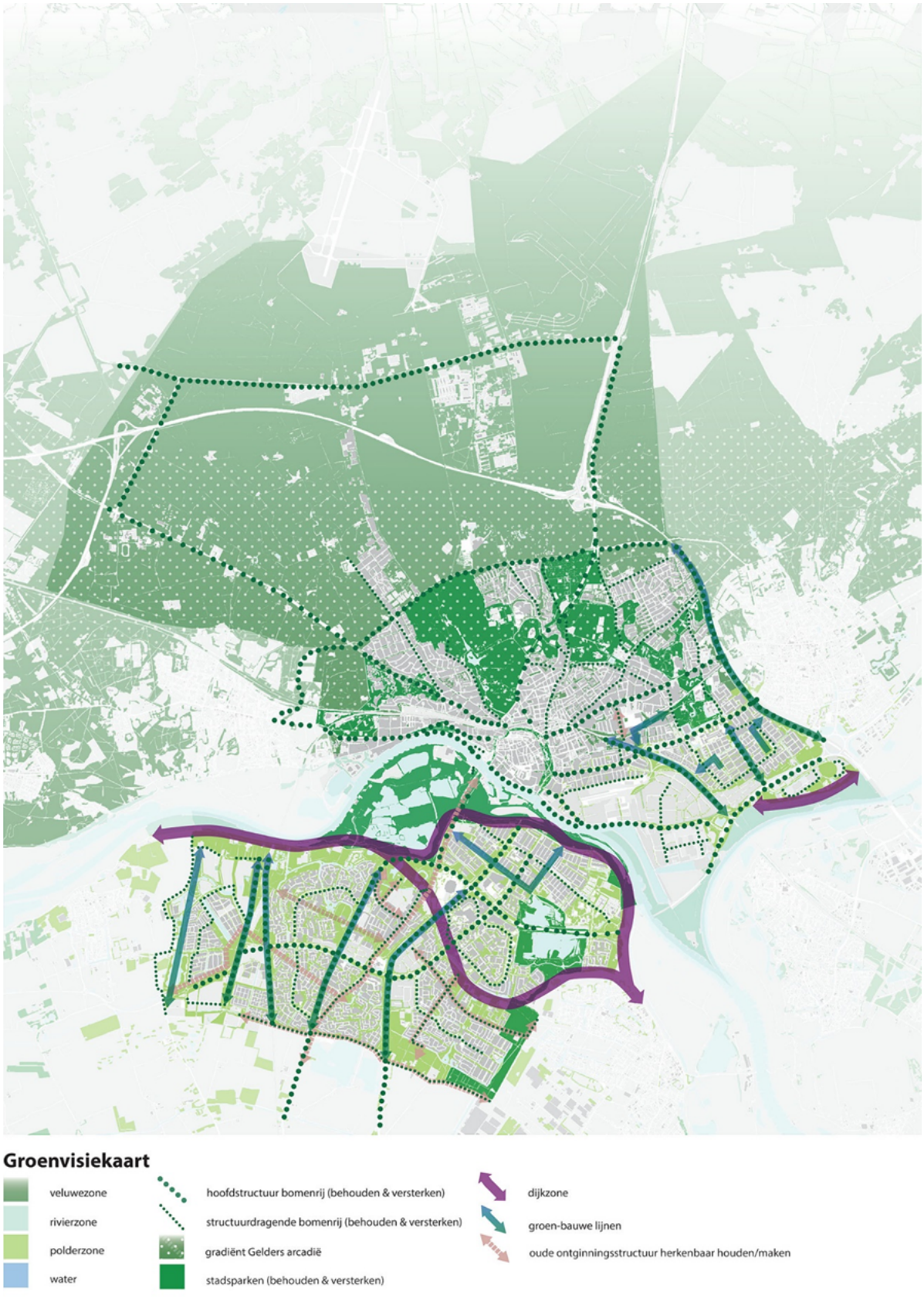

Kaart 1. Arnhems Groenblauwe raamwerk met Bomenhoofdstructuur

Sinds 2006 is zowel het aantal bomen als de bladmassa in Arnhem als geheel toegenomen, zo blijkt uit lucht-foto's. Toch zijn er gebieden in de stad waar het aantal bomen is afgenomen. Soms zijn dat ook de gebieden waar we meer last van hittestress ervaren, waaronder de Binnenstad en sommige bedrijventerreinen. Dat zijn bij uitstek de plekken waar nieuwe bomen wenselijk zijn.

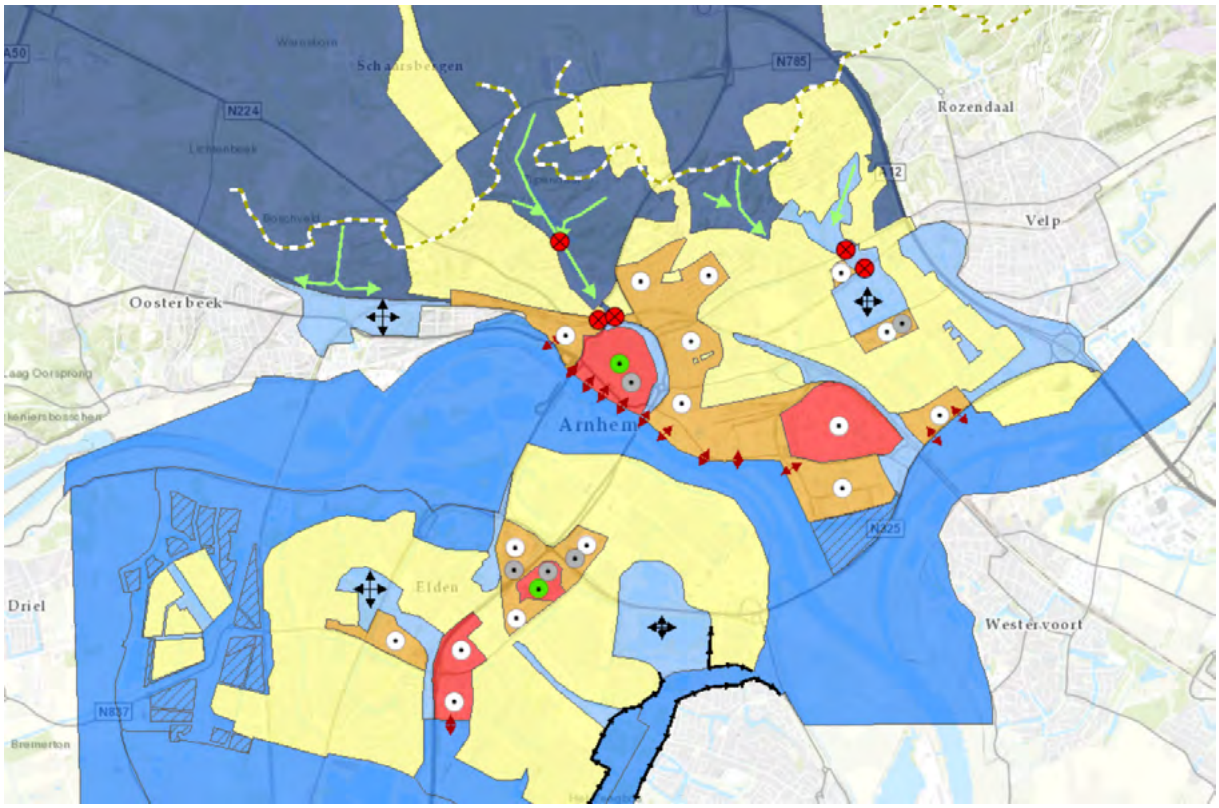

Kaart 2. Arnhemse Hitteattentie kaart

LC Walki

3 Arnhemse ambitie en aanpak

Wij willen meer bomen en we willen bomen langer behouden. Met het oog op klimaatverandering en biodiversiteit hebben wij onze ambitie vergroot. We willen meer (Buitengewone) bomen in Arnhem, meer bladmassa dus een nog groenere stad. Uitgangspunt daarbij is kwaliteit en toekomstbestendigheid: de juiste boom op de juiste plek. Dit geldt zowel voor bestaande als nieuw te planten bomen. Het grotere belang van bomen vraagt ook om meer aandacht en transparantie in besluitvorming en communicatie. De bovengenoemde koers heeft gevolgen voor de keuzes die we maken bij aanplant, beheer en het kappen van bomen.

3.1 We willen meer bomen aanplanten

Koerswijziging

Arnhem is een groene stad. Toch zijn er nog plaatsen waar weinig of geen bomen groeien en die stenig zijn, of waar door omvorming of herontwikkeling extra bomen passen. Een van de speerpunten van dit plan is te zorgen voor meer bomen in de stad zodat we werken aan een beter stadsklimaat en mensen nog meer kunnen genieten van de vele voordelen die bomen hebben en dieren er hun leefgebied in kunnen vinden.

De gemeente Arnhem gaat onderzoeken waar op een duurzame wijze meer bomen passen en deze aanplanten. Daarbij starten we bij zogenaamde hitteplekken en plekken waar de biodiversiteit of het groene netwerk een impuls kan gebruiken. Wanneer de omgeving erg stenig is, maar er onvoldoende ruimte is voor bomen, kan gekeken worden of een andere vorm van groen gerealiseerd kan worden zoals struiken of gevelgroen.

Bomen horen thuis in elke straat. Ook bij nieuwe buurten is het daarom belangrijk dat in het ontwerp voldoende ruimte is voor (straat)bomen. Alleen zo blijven we die groene stad waar we trots op zijn. Bij het (opnieuw) inrichten van straten is de groene ambitie maatgevend, ook gezien het belang van klimaatadaptatie. Bomen spelen daarbij een essentiële rol. Bij voorkeur kiezen we voor bomen die groot en oud kunnen worden zonder onevenredig veel overlast te veroorzaken. Een uitzondering maken we alleen als dit technisch, of vanwege veiligheid en toegankelijkheid niet mogelijk is.

We onderzoeken waar we (in de toekomst) vrijkomende gronden kunnen omvormen naar bos. Ook willen we kijken of we bomen die verplant worden en waar niet meteen een plek voor beschikbaar is kunnen planten in een zogenaamd ‘weesbos’.

Wijkinitiatieven voor meer bomen in straten of tiny forests worden door de gemeente ondersteund.

Arnhem wil meer Buitengewone bomen

We willen niet alleen meer bomen in de stad maar ook meer Buitengewone bomen. Daarbij houden we rekening met de mogelijkheden van een bepaalde locatie. Buitengewone bomen zijn bomen van een bepaalde omvang en leeftijd die (globaal) voldoen aan de criteria die voorheen werden gehanteerd voor de Waardevolle bomenlijst, aangevuld met criteria op het gebied van hittestress en biodiversiteit. Nieuw is dat ook bomen die aangewezen zijn om in de toekomst buitengewoon te worden (zogenaamde Toekomstbomen) hiertoe behoren. Waar het kan, wordt gestreefd de bomen uit te laten groeien tot Buitengewone bomen, door ze zo groot en zo oud als mogelijk te laten worden. Waar minder ruimte beschikbaar is, kiezen we voor kleinere boom(soorten) en accepteren we dat bomen op deze locatie wellicht minder groot of oud worden.

Arnhem zet de juiste boom op de juiste plek

Er zijn heel veel verschillende boomsoorten met allemaal eigen kenmerken, kwaliteiten en groei-eisen. De te kiezen boomsoort wordt afgestemd op de beschikbare onder- en bovengrondse groeiruimte, zodat bomen duurzaam in stand kunnen worden gehouden en waar mogelijk kunnen uitgroeien tot Buitengewone bomen. Andersom zorgen we voor voldoende groeiruimte en bodemverbetering voor de gewenste bomen. Oftewel de juiste boom op de juiste plek.

Arnhem zorgt voor herplant

Wanneer een boom dient te wijken, wordt eerst gekeken of de boom in redelijkheid verplant kan worden. Indien dit om technische of boomkundige redenen niet realistisch is, wordt gekeken of kwalitatieve compensatie kan plaatsvinden, alvorens over te gaan tot het verlenen van een kapvergunning. In eerste instantie wordt bekeken of de betreffende boom herplant kan worden in de buurt of eventueel elders. Als dit niet mogelijk is vindt kwantitatieve compensatie in de omgeving plaats. Wanneer ook dit (gedeeltelijk) niet logisch of realistisch is, wordt de waarde van de bomen financieel gecompenseerd. Daarbij krijgt de financiële compensatie het label ‘bomen’ zodat dit geld ook daadwerkelijk voor de aanplant of in stand houding

van bomen ingezet wordt. Eventuele herplant dient binnen een jaar plaats te vinden. We gaan daarbij actief zoeken naar plaatsen waar bomen geplant kunnen worden, zodat herplant zo snel mogelijk plaats kan vinden. Plaatsen waar hittestress optreedt of waar de biodiversiteit (aanzienlijk) vergroot kan worden, zullen als eerste aangemerkt worden voor aanplant.

Arnhem kiest voor aanplant op eindafstand

We kiezen ervoor straat- en laanbomen op eindafstand te planten. Zo hebben bomen gedurende hun hele levenscyclus voldoende groeiruimte zonder dat ze andere bomen in de weg zitten. Omdat we meer bomen gaan aanplanten kiezen we voor een kleine aanplant maat. Zo kunnen we binnen de beschikbare budgetten meer bomen planten. Bijkomend voordeel is dat kleinere maten sneller aanslaan en minder nazorg nodig hebben. In sommige gevallen is er maatwerk mogelijk en worden bij uitzondering grotere maten bomen geplant.

We gaan niet meer uit van ‘wijkers’ en ‘blijvers’. Bijkomend voordeel is dat de onderhoudskosten lager zijn en dat er ondergronds meer ruimte is voor kruisende kabels en leidingen. De schade aan wortels van onze bomen neemt hierdoor af. De kans dat het Buitengewone bomen worden, neemt hierdoor toe. Tegelijkertijd inventariseren we waar we ruimte willen reserveren voor bomen zodat we de kabelaars kunnen vragen hun leidingen te verleggen.

Arnhem wil meer inheemse boomsoorten

Bomen hebben een belangrijke functie op het gebied van biodiversiteit in de stad. Bij de boomsoortkeuze wordt in de hoofdstructuur in principe gekozen voor biologisch geteelde inheemse boomsoorten van autochtone herkomst om zo de biodiversiteit te bevorderen. Deze trekken de meeste flora en faunasoorten aan. Buiten de hoofdstructuur is het mogelijk om meer cultuurvariëteiten of uitheemse soorten toe te passen. In de keuze wordt meegewogen of de soorten nuttige zaden en vruchten geven voor insecten, vogels of kleine zoogdieren of broed- en schuilgelegenheden bieden. Juist in de stedelijke omgeving is een bijdrage hieraan

zeer welkom voor het versterken van het groene netwerk en de biodiversiteit.

Arnhem zorgt voor diversiteit in aanplant

Wanneer er veel bomen van dezelfde soort zijn (monocultuur) dan zijn deze kwetsbaar voor plagen en ziektes. Om in de toekomst beter bestand te zijn tegen plagen en ziektes, kiezen we om meer variatie toe te passen. Dit kan bijvoorbeeld variatie zijn in boomsoorten. Waarbij ook naar mogelijkheden wordt gezocht om de omgeving natuurlijk te beheren, bijvoorbeeld met bloemrijke bermen. De omgeving aantrekkelijk maken voor natuurlijke vijanden van ongewenste insecten kan een extra bijdrage leveren aan het tegengaan van plagen en ziektes.

Arnhem plant fruit- en nootbomen

In Arnhem zijn al honderden fruitbomen met behulp van vrijwilligers geplant. Zij zijn ook actief in het intensieve onderhoud van de fruitbomen. Daar waar vrijwilligers actief zijn en bereid zijn om de bomen te onderhouden, wordt in samenspraak gekeken waar fruit- of nootbomen geplant kunnen worden. Mogelijke initiatieven voor voedselbossen worden ondersteund.

In Arnhem planten we samen meer bomen

Een groot deel van Arnhems grondgebied is eigendom van particulieren. Dit zijn niet alleen particuliere woningeigenaren maar ook woningcorporaties, bedrijventerreinen, terreinbeherende instanties als het Gelders Landschap, Natuurmonumenten en Defensie. De gemeente gaat actief de boer op om met deze partijen in gesprek te gaan en afspraken te maken over hoe zij zelf kunnen bijdragen aan het vergroenen van de stad of wat zij hiervoor nodig hebben van de gemeente.

Bij woningcorporaties nemen we de uitgangspunten van het Bomenplan mee in de gesprekken rondom de Prestatieafspraken.

We stellen naast de bestaande subsidieregeling klimaatadaptatie en de actie *"bomen op hitteplekken"*, een subsidieregeling in voor 'geboortebomen' en ontwikkelen een website 'Boom zoekt plek, plek zoekt boom'. Ook kijken we hoe we voorlichting aan bewoners kunnen uitbreiden.

Meetbare doelen

Met de maatregelen in dit Bomenplan willen we de komende 5 jaar de volgende concrete doelen bereiken:

- Een toename van kroonoppervlak in alle Arnhemse wijken
- Een gemiddelde toename van kroonoppervlak van ten minste 5 procent over heel Arnhem, waarbij in minder groene wijken die over de periode 2006-2018 een afname hebben laten zien, de toename niet minder moet zijn dan gemiddeld in Arnhem
- Te streven naar een toename van kroonoppervlak van ten minste 10 procent in delen van wijken met hitte-eilanden (de gebieden met urgentie volgens de Arnhemse hitte-attentiekaart)

Doordat we het kroonoppervlak jaarlijks gaan monitoren, kunnen we bijsturen indien we in een wijk de genoemde doelen niet op tijd dreigen te bereiken. De doelen nemen we mee in de Uitvoeringsagenda Bomenplan.

3.2 We willen onze bomen goed verzorgen

We willen meer bomen en meer groenmassa in onze stad. Daarvoor is het belangrijk om te zorgen dat onze bomen voldoende plek hebben en kunnen groeien. Door goed beheer en onderhoud kunnen onze bomen uitgroeien tot grote volwassen bomen. De manier waarop de gemeente haar bomen en het overige groen beheert is onder meer afhankelijk van de plaats waar de bomen zich bevinden. Waar het kan, zorgen we ervoor dat bomen kunnen uitgroeien tot Buitengewone bomen.

Goed beheer en onderhoud van onze bomen

Om te zorgen dat bomen zich goed kunnen ontwikkelen zonder al te grote overlast te veroorzaken, is beheer en onderhoud van groot belang. De gemeente gaat uit van bestendig beheer en onderhoud. Dat betekent dat de onderhoudsmaatregelen zijn gericht op de instandhouding van de boom, beplanting en zijn groeiplaats. Ze dragen daarmee bij aan een gezonde, veilige en duurzame boom of beplanting. Snoeien, opkronen, het verbeteren van de groeiplaats en het geven van water zijn beheermaatregelen, evenals het bestrijden van ziekten en plagen. Dergelijke onderhoudsmaatregelen worden afhankelijk van de situatie jaarlijks tot tienjaarlijks uitgevoerd en behoren tot het normale onderhoud en zijn daarmee niet vergunningplichtig.

Ook dunning kan deel uitmaken van normaal beheer en onderhoud als dat ecologisch verantwoord is. Dan worden bomen weggehaald om de resterende bomen meer ruimte te geven en daarmee de mogelijkheid te bieden uit te groeien tot Buitengewone bomen. Dit gebeurt vooral in de bossen en de parken en incidenteel bij lanen, en altijd ten behoeve van de blijvende bomen.

Vrijstaande bomen

Arnhem kent veel vrijstaande bomen. Het beheer van deze bomen is gericht op het zo lang mogelijk in stand houden van gezonde bomen in de wijk. De juiste boom op de juiste plek is ook hier een belangrijk uitgangspunt. Na aanplant van een jonge vrijstaande boom vindt periodiek snoei plaats. De boom wordt afhankelijk van de plek waar deze staat meer of minder hoog opgesnoeid. Een boom langs een fietspad wordt minder hoog opgesnoeid dan een boom langs een doorgaande weg waar vrachtwagens onder de boom door rijden. Daarnaast worden soms takken gesnoeid die in de toekomst gevaar voor uitbreken zouden kunnen opleveren.

Afhankelijk van de boomsoort en ouderdom kunnen bomen dood hout vormen. Dood hout boven een weg levert meer gevaar op dan dood hout boven een gazon. Afhankelijk van de situatie wordt er vaker of minder vaak dood hout gesnoeid. Om het risico op ongevallen te verkleinen, worden de bomen periodiek gecontroleerd door een visuele controle van de boom. Uit deze controle kunnen onderhoudsmaatregelen volgen om de boom weer veilig te maken. Soms is een visuele controle onvoldoende om de risico's in te kunnen schatten. In dat geval wordt een nader onderzoek ingesteld.

Zorgen voor de 'oudjes'

Iedere boom heeft een eigen levenscyclus. Bomen die het einde van hun levenscyclus naderen, laten we langer staan dan voorheen. Dit brengt extra beheerinspanningen en kosten met zich mee.

Arnhemse lanen

Arnhem kent vele prachtige bomenlanen. Voor het onderhoud van bomen in lanen geldt hetzelfde als voor vrijstaande bomen met als verschil dat de bomen in een laan een eenheid vormen. Het onderhoud van de laan is er op gericht om de laan duurzaam in stand te houden. Dit kan betekenen dat wanneer bomen in een laan elkaar in hun groei belemmeren ze gedund kunnen worden. Dit speelt het meest bij lanen die bestaan uit lichtminnende boomsoorten zoals populier, wilg en eik en is primair gericht op het langer in stand houden van de laan. Dunning van een laan gebeurt altijd in overleg met de bewoners.

Vervanging van laanbomen is aan de orde als de laan niet meer als laan wordt ervaren. Dit verschilt per situatie. Onder andere beeld, locatie, mate van uitval, veiligheid en kwaliteit van de bomen zijn factoren die gewogen worden om te bepalen of een laan aan vervanging toe is. We stellen samen met het Boom Kwaliteitsteam Arnhem een lijst samen van lanen die hiervoor in aanmerking komen. Deze lijst wordt gebruikt bij de programmering van projecten. Als vervanging van een laan aan de orde is, gaan we in overleg met bewoners kijken hoe vervanging er uit ziet. Dat is maatwerk. Er kan worden besloten om de bestaande bomen te laten staan en nieuwe bomen er tussen te planten of om de bestaande laanstructuur (of een deel daarvan) in één keer te vervangen. Bij vervanging worden bomen in principe op eindafstand geplant, zodat er in de laan niet meer gedund hoeft te worden. De eindafstand wordt bepaald in het ontwerp, afgestemd met beheer en is afhankelijk van de situatie, locatie en boomsoort(en).

Arnhem gaat in de aanplant uit van aanplant op eindafstand en niet meer van wijkers en blijvers. Er zijn nu nog wel locaties waar in het verleden bomen onder dat principe zijn geplant. In het kader van normaal beheer en onderhoud kunnen deze locaties gedund worden als de bomen in elkaar groeien. Dit gebeurt altijd in overleg met omwonenden. Indien mogelijk worden de bomen verplant.

Arnhems bos

Een groot deel van het Arnhemse grondgebied bestaat uit bos. Het beheer van de bossen is niet alleen gericht op de instandhouding ervan, maar vooral op het vergroten van de biodiversiteit en het vastleggen van CO2. Ook vinden wij het belangrijk dat bossen recreatief aantrekkelijk zijn.

Vrijwel alle Arnhemse bossen zijn oorspronkelijk aangelegd als gelijkjarige monoculturen. Dit zijn bossen met één boomsoort van allemaal dezelfde leeftijd. Ze hebben daarom veelal één boomlaag met weinig onderbegroeiing en weinig variatie. Om de biodiversiteit te verhogen dient zowel de gelaagdheid als de soortensamenstelling toe te nemen. Als er meer variatie in leeftijd en soortensamenstelling is, dan zijn de

bossen stormbestendiger en zijn ze minder vatbaar voor ziekten en plagen. Om dit te realiseren worden bossen periodiek gedund. Daarbij wordt, met gebruikmaking van natuurlijke processen, gestuurd op het vergroten van de variatie. In de regel worden deze gevarieerde bossen ook aantrekkelijker gevonden. Kaalkap ten behoeve van andersoortige natuur of voor de oogst van biomassa is niet aan de orde.

In de bossen wordt gestreefd naar een boomsoortensamenstelling die van nature thuishoort op die specifieke plek. Hierdoor kan zich op termijn een ‘compleet’ systeem van daarbij thuishorende flora en fauna vestigen. Wel worden dode en onveilige bomen langs drukke wegen en paden gesnoeid of indien nodig gekapt. Al deze activiteiten vallen onder de noemer van normaal of bestendig beheer en onderhoud.

Sinds 1995 heeft de gemeente Arnhem het FSC keurmerk voor duurzaam bosbeheer.

Arnhemse stadsparken

Arnhem is rijk aan prachtige stadsparken. Onze stadsparken zijn van origine particuliere landgoederen geweest met ieder hun eigen ontwerp en inrichting. Ze zijn mede vanwege hun unieke ligging, landschappelijk en recreatief aantrekkelijk. Hun beken, waterpartijen en hoogteverschillen maakt van ieder park een uniek landschap. Het beheer en onderhoud is gericht op de in

stand houding van de parken met hun eigen historische aanleg en karakter. Naast de soms exotische boomsoorten en boomgroepen zijn de bosgebieden weliswaar kleinschalig maar, net als de Arnhemse bossen, meestal als gelijkjarige monoculturen aangelegd. Bij het onderhoud van de bosgedeelten wordt gestreefd naar meer variatie en stabiliteit, maar wordt tegelijkertijd rekening gehouden met de historische context.

Voor elk park is een beheervisie opgesteld waarin de historische, landschappelijke, ecologische en recreatieve waarden zijn beschreven. Deze visies houden nadrukkelijk rekening met de originele bedoeling van de ontwerper en eigenaar van het landgoed. De meeste Arnhemse landgoedontwerpen met betrekking tot open en dicht, boomgroepen en zichtlijnen, beken en watervallen, bos en weiland zijn zo gemaakt dat een landschappelijk beeld ontstond gebaseerd op de Engelse landschapsstijl. Voor de instandhouding van dit beeld is het soms nodig om bomen, boomgroepen of zichtlijnen te herstellen. Voor het beheer en onderhoud zijn deze parkvisies leidend. Onderhoudsmaatregelen gericht op het realiseren van deze visies worden gezien als 'normale' onderhoudsmaatregelen.

Voor elk park is er een schouwgroep van inwoners en professionals. De gemeente bespreekt de voorgenomen onderhoudsmaatregelen met de schouwgroep. De schouwgroep kan ook zelf wensen inbrengen en adviseert de gemeente.

Het kappen van bomen voor het creëren of open houden van zichtlijnen gebeurt uitsluitend als het gaat om zichtlijnen die expliciet zijn benoemd in de huidige beheervisies van de parken. Nieuwe beheervisies worden door het college vastgesteld.

Arnhemse struwelen en wijkbossen

In de wijken zijn veel smalle beplantingen aangelegd die bestaan uit bomen en struiken, struwelen genoemd. Deze struwelen zijn soms tegen of tussen huizen geplant en soms maken ze onderdeel uit van een wijkpark. Het kenmerk van deze beplanting is dat ze een grote gelaagdheid hebben, met zowel kruiden, struiken als bomen. De gelaagdheid maakt ze tevens aantrekkelijk voor insecten en vogels en het geeft de wijk een groen karakter. Bij de aanleg is het aandeel bomen vaak groot om de beplanting snel 'smoel' te geven. Echter wanneer de bomen groter worden, geven ze meer schaduw en belemmeren daardoor de groei van struiken en kruiden waardoor deze beplantingen aan de onderzijde 'hol' worden. Door te dunnen in de bomen komt er weer meer licht op de bodem en kunnen struiken en kruiden weer beter groeien en bloeien. Deze onderhoudsmaatregel valt onder normaal beheer en onderhoud.

Arnhemse toekomstbomen

Er staan veel Buitengewone bomen in de stad en om ervoor te zorgen dat dat ook in de toekomst zo is, gaan we toekomstbomen aanwijzen. Een toekomstboom is een boom die op basis van zijn locatie en eigenschappen gekozen wordt om te behouden en te beschermen voor de toekomst. Het kan een boom zijn die net is aangeplant en nog tijd nodig heeft om groot en bijzonder te worden, maar die wel de optimale groeiomstandigheden heeft om daar te komen. Mits er rekening met deze boom wordt gehouden. Doel is om nu al bomen extra te beschermen die in de toekomst oud en buitengewoon kunnen worden.

Natuurkalender en gefaseerd onderhoud

Arnhem werkt met de Natuurkalender Arnhem. Beheer en onderhoud is daarin zoveel mogelijk afgestemd op de aanwezige dieren en planten. Beheer en onderhoud hoeft daarnaast ook niet in één keer plaats te vinden. Er kan gekozen worden om het beheer gefaseerd uit te voeren. Zo wordt het leefgebied van vogels, insecten en kleine zoogdieren beschermd.

Boomziekten en -plagen

Helaas kunnen bomen ook aangetast worden door boomziektes of -plagen. Arnhem volgt bij ziekten en plagen in principe de landelijke richtlijnen. Om ontstaan en verspreiding te vermijden proberen we te voorkomen dat veel bomen van dezelfde soort dicht bij elkaar staan.

Invasieve exoten

Invasieve exoten zijn veelal ingevoerde planten of bomen die inheemse soorten kunnen verdringen. In sommige gevallen is het daarom wenselijk om ze te bestrijden. Arnhem volgt hierin in principe de landelijke richtlijnen.

Circulair boombeheer

Hout dat vrijkomt in de Arnhemse bossen proberen we zo duurzaam mogelijk te (laten) verwerken. Allereerst gaan we bekijken of we vrijkomend hout zelf kunnen gebruiken voor het herstel van onze eigen banken, hekwerken, trappen, bruggen, etc. Voor het overige vrijkomende hout gaan we onderzoeken hoe dit op de meest duurzame wijze ingezet en verkocht kan worden.

Bescherming van bomen bij werkzaamheden en evenementen

Bomen zijn waardevol voor onze stad. Dat betekent dat ze met respect moeten worden behandeld, zodat ze bijvoorbeeld niet beschadigd raken tijdens evenementen, onderhoud, werkzaamheden of andere activiteiten. Dit kan gaan over het plaatsen van opslag, graaf- of ophoogwerkzaamheden, het beschermen van de kroon, wortels of grondwaterstand. Ook tijdens evenementen is dit van belang. Evenementen en werkzaamheden mogen geen schade veroorzaken aan de bomen, hun wortelstelsel of groeiomstandigheden.

Sommige bomen kunnen met kleine maatregelen extra beschermd worden. Zo kan het plaatsen van een hekje of kei er al voor zorgen dat er niet meer tegenaan gereden wordt of geparkeerd kan worden. Arnhem gaat bij Buitengewone of toekomstbomen kijken waar maatregelen nodig zijn, zodat de bomen beter worden beschermd.

Bij werkzaamheden worden afspraken gemaakt over hoe de bomen worden beschermd tijdens de werkzaamheden. We informeren met de poster ‘Werken rondom bomen’ over de maatregelen die kunnen worden toegepast. Indien een boom beschadigd zou kunnen worden, wordt de verplichting opgelegd om voorzieningen te treffen ter bescherming van de boom.

Bij de opbouw van een evenement, tijdens en na afloop moet er aandacht zijn voor de bescherming van bomen. Gemeente Arnhem gaat onderzoeken hoe bomen bij evenementen beter beschermd kunnen worden via een gebruiksovereenkomst tussen gemeente en organisator.

3.3 Arnhemse kap- en compensatieregels

Bomen zijn belangrijk. Bomen mogen dan ook niet zomaar worden gekapt. De deregulering van de kapvergunning zoals die in 2014 is ingevoerd, wordt deels teruggedraaid. De regeling van de kapvergunning voor bomen op privéterrein op percelen tot 1000m² wordt niet gewijzigd ten opzichte van de huidige situatie. Voor deze percelen geldt dat houtopstanden vergunning vrij zijn, met uitzondering van bomen die zijn beschermd via het bestemmingsplan of de door de gemeenteraad vastgestelde lijst met Waardevolle bomen. Eigenaren worden gericht aangeschreven dat ze in bezit zijn van (een) Waardevolle boom / bomen, dat ze geacht worden deze duurzaam in stand te houden en dat voor deze bomen een vergunningplicht geldt.

Voor privépercelen groter of gelijk aan 1000m² geldt naast de Waardevolle bomenlijst de procedure zoals opgenomen in bijlage 2 van dit Bomenplan

In het afwegingskader voor de verlening van een kapvergunning krijgen belangen als biodiversiteit en klimaat meer gewicht. Dit betekent dat de regels van de Algemeen Plaatselijke Verordening (APV) worden aangepast. De criteria voor de Waardevolle bomenlijst zoals die in 2014 is ingevoerd worden aangepast en uitgebreid waarin het Boom Kwaliteitsteam Arnhem een adviserende rol heeft. De gemeenteraad stelt de nieuwe criteria vast. Zo worden meer bomen beschermd.

Bij projecten kijken we in een vroeg stadium wat de effecten zijn van de voorgenomen activiteiten op de aanwezige bomen. Dit kan leiden tot aanpassingen in het ontwerp of afspraken over compensatie.

Evaluatie deregulering kapvergunning

In 2014 is de toenmalige kapvergunning op grond van de APV grotendeels gedereguleerd. Alleen voor bomen die op de Waardevolle bomenlijst staan was nog een vergunning nodig. Uit de evaluatie (zie bijlage 1.) blijkt dat er weliswaar meer particuliere bomen zijn gekapt in de onderzochte gebieden dan verwacht, maar dat de gevreesde kaalslag is uitgebleven. Wel mag worden aangenomen dat zonder de deregulering het aantal bomen minder was afgenomen of zelfs toegenomen. Ook blijkt dat door de deregulering de situatie er voor de burger niet eenvoudiger op geworden is. In de volksmond heette het dat de kapvergunning was afgeschaft. Feitelijk was dat niet zo. Soms moest er wel een vergunning worden aangevraagd en soms niet.

Juridische bescherming

Arnhem beschermt haar bomen via bestemmingsplannen en de APV. Bomen worden daarnaast beschermd via de Wet Natuurbescherming (voorheen Boswet). In het kader van dit Bomenplan worden de regels met betrekking tot de APV gewijzigd.

Bescherming via Wet Natuurbescherming

De Wet Natuurbescherming beschermt bos van minimaal 10 are of bomenrijen van meer dan 20 bomen gelegen buiten de bebouwde kom. Daar waar de kapregels uit de Wet Natuurbescherming van toepassing zijn, geldt geen APV.

Bescherming via Bestemmingsplannen

Bomen in de bomenhoofdstructuur zijn de laatste jaren voorzien van een groene bestemming (zie kaart 3). Bij een groene bestemming is een vergunningplicht opgenomen voor het kappen van bomen en struiken. De vergunningplicht geldt niet voor normaal beheer en onderhoud en dunnen. De werkzaamheden zijn slechts toelaatbaar, indien de landschappelijke-, cultuurhistorische- en natuurwaarden en kwaliteiten van het gebied niet onevenredig worden aangetast. Deze bescherming blijft behouden.

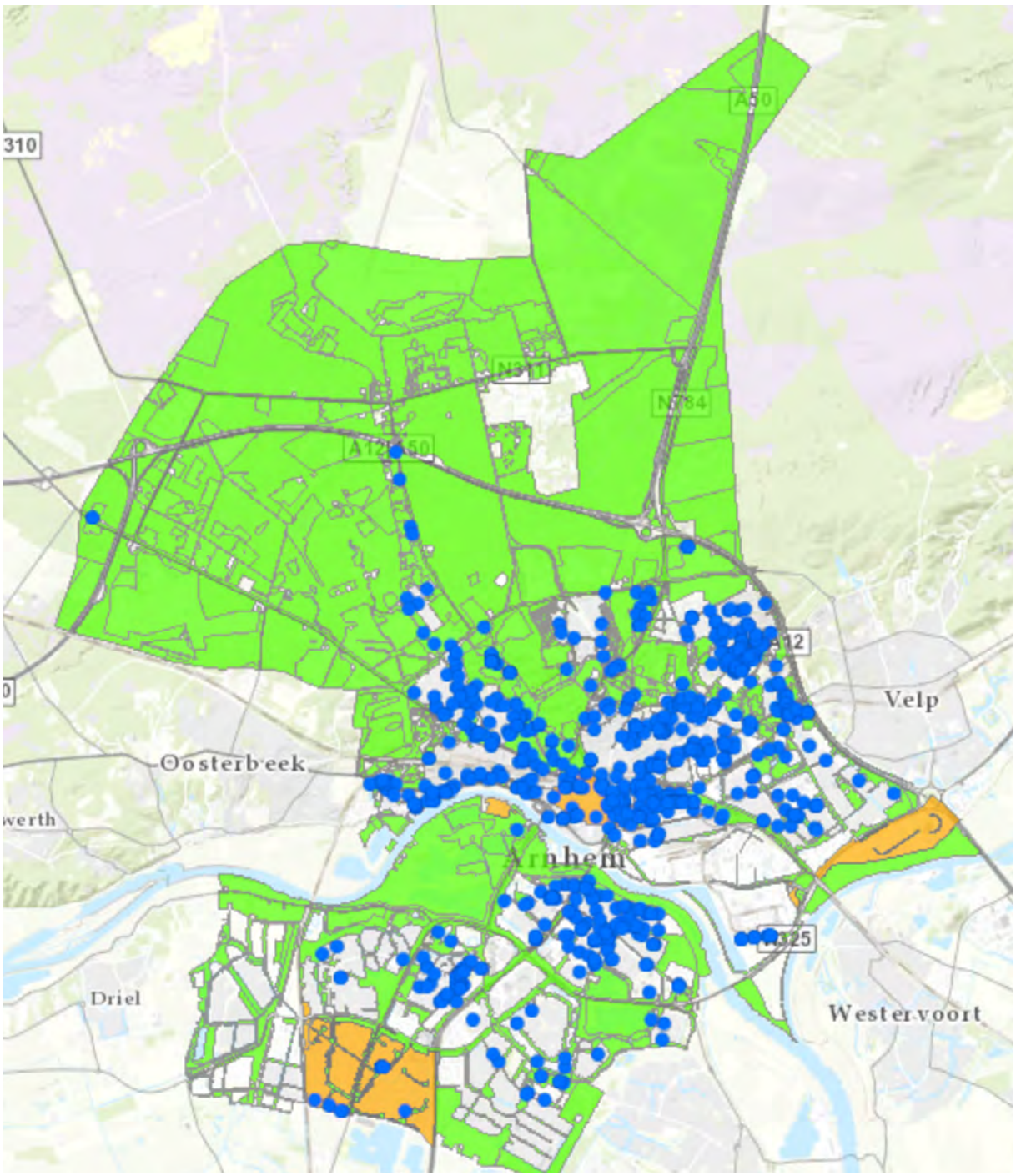

Legenda

Beschermde bomen, struiken en groen

Waardevolle bomen

Bescherming door bestemmingsplan

Mogelijke bescherming via bestemmingsplan

Kaart 3. Bescherming via bestemmingsplan en de huidige Waardevolle bomenlijst

Bescherming via Algemeen Plaatselijke Verordening (APV)
De APV wordt in het kader van dit Bomenplan gewijzigd. Tot op heden ging de APV uit van een vergunningplicht voor het kappen van bomen die worden vermeld op de Waardevolle bomenlijst. Dit zijn er in 2019 ongeveer 800. Voor de overige bomen was geen vergunning nodig. Na vaststelling van dit plan maken we een onderscheid tussen particuliere bomen op percelen kleiner dan 1000m², particuliere bomen op percelen groter dan of gelijk aan1000m² en openbare gemeentebomen. Voor particuliere percelen groter of gelijk aan 1000m² is het beschermingsregieme strenger dan voor particuliere percelen kleiner dan 1000m². Houtopstanden op percelen kleiner dan 1000m² zijn vergunning vrij, met uitzondering van bomen die zijn beschermd via het bestemmingsplan of de door de gemeenteraad vastgestelde lijst met Waardevolle bomen. Voor privépercelen groter dan of gelijk aan1000m² geldt naast de Waardevolle bomenlijst de procedure zoals opgenomen in bijlage 2 van dit Bomenplan

De criteria voor de Waardevolle bomenlijst worden aangepast en uitgebreid waarin het Boom Kwaliteitsteam Arnhem een adviserende rol heeft. De gemeenteraad stelt de nieuwe criteria vast..

Voor gemeentebomen hanteren we een strenger beschermingsbeleid dan voor particuliere bomen. Voor openbare gemeentebomen hanteren we criteria voor de Buitengewone bomen en Toekomstbomen

De wijziging van de kapregels heeft voor een boom op een privéperceel andere consequenties dan voor een straatboom. Het volledige afwegingskader staat in bijlage 2. Kort samengevat is hieronder voor enkele veel voorkomende gevallen de nieuwe situatie beschreven.

Particuliere bomen kavel kleiner dan 1000m²
De bomen op een particuliere kavel kleiner dan 1000m² kunnen zonder vergunning worden gekapt, behalve als de boom op de Waardevolle bomenlijst staat of beschermd is via het bestemmingsplan of de Wet Natuur Bescherming. Het beoordelen van een kapaanvraag is maatwerk en kan leiden tot een weigering of een vergunning. Is het perceel groter dan 400 m2, dan is compensatie aan de orde.

Particuliere bomen kavel groter dan of gelijk aan1000m²
Als de boom een stamomtrek heeft van 80 centimeter of meer op 130 centimeter hoogte, of de boom staat op de Waardevolle bomenlijst vindt er een nadere afweging plaats. Dat is maatwerk en kan leiden tot een weigering of een vergunning. Er is altijd sprake van compensatie.

Gemeentebomen bij beheer en onderhoud

Er zijn situaties waarbij bomen overlast veroorzaken en waar een afweging gemaakt moet worden tussen het belang van de bewoner en het belang van de boom. Voor gemeentelijke bomen met een stamomtrek van meer dan 35 cm en zogenaamde toekomstbomen volgt er een vergunningaanvraag. Afhankelijk van de waarde van de boom en de omvang van de hinder en overlast vindt er een nadere afweging plaats. Als een boom schade veroorzaakt aan de stoep, de weg of een gebouw herstellen we schade of verbeteren we de standplaats. Als er sprake is van onvoldoende daglichttoetreding, kijken we of extra snoeien mogelijk is. Wanneer dit allemaal niet of onvoldoende kan, dan kan de kapvergunning verleend worden en bekijken we of de boom verplant kan worden. Dit is maatwerk, waarbij omwonenden betrokken worden. Als een dergelijke boom gekapt wordt vindt compensatie plaats, liefst in de nabije omgeving.

Gemeente- en particuliere bomen bij projecten

Als er ergens een school gebouwd gaat worden, een riool vervangen of een ander project moet worden gerealiseerd staan er altijd wel bomen in de buurt. Bomen waar we als gemeente zorgvuldig mee om willen gaan. We zetten daarom in op boombewust-ontwerpen waarin de afweging transparant en helder wordt weergegeven tijdens het hele proces. Dit geldt ook voor projecten vanuit de wijk. Daarom gaan wij werken met de Richtlijn Bomen Effect Analyse (BEA) om keuzes ten aanzien van mogelijke kap van bomen te kunnen maken. Een BEA wordt uitgevoerd om voorafgaand aan activiteiten de effecten te beschrijven op de aanwezige bomen. Ook wordt de waarde van de bomen vooraf in beeld gebracht. In een rapportage wordt een voorstel gedaan voor het behouden, verplaatsen, kappen en aanplanten van bomen waarbij behoud van bomen het uitgangspunt is, naast andere uitgangspunten zoals toegankelijkheid en veiligheid. Als kap onvermijdelijk is, wordt onderbouwd waarom de bomen niet behouden kunnen blijven en hoe wordt gecompenseerd. Bewoners worden bij de keuze van het ontwerp betrokken. Bij projecten met grote impact op het bomenbestand worden de varianten voorgelegd aan het Boom Kwaliteitsteam Arnhem.

Kappen zonder vergunning?

In sommige gevallen is er sprake van een uitzondering en is het aanvragen van een kapvergunning niet noodzakelijk. Dit geldt:

- bij werkzaamheden die vallen onder 'normaal beheer en onderhoud', waaronder dunning;
- bij werkzaamheden ten behoeve van het realiseren van de beheervisies van de parken, zoals bijvoorbeeld de daarin beschreven zichtlijnen;
- uitzonderingen zoals vastgelegd in de Wet Natuurbescherming.

In geval van acuut gevaar moet een boom direct worden geveld. De eventuele melding of vergunning volgt achteraf.

Wanneer een vergunningplichtige boom zonder vergunning is gekapt, dan is er sprake van een economisch delict. Er kan dan een boete worden opgelegd ter hoogte van de waarde van de gekapte boom.

Verplanten

Als een boom in een project niet behouden kan blijven, zal in eerste instantie altijd onderzocht worden of deze ergens anders opnieuw geplant kan worden. Aangezien er niet altijd meteen een geschikte locatie beschikbaar zal zijn, gaan we onderzoeken of het mogelijk is een 'weesbomenbos' in te richten waar bomen indien nodig, tijdelijk geplant kunnen worden.

Compensatie

APV

We gaan altijd primair uit van het behoud van de bomen. Daar waar er voor gekozen wordt om bomen toch te kappen, en er een vergunning wordt verleend, is mogelijk compensatie aan de orde (zie bijlage 2). Daarbij houden wij de volgende volgorde aan:

1. verplanten;
2. kwalitatief compenseren;
3. kwantitatief compenseren;
4. financieel compenseren.

Vooraf wordt de waarde van de boom bepaald. Deze waarde dient gecompenseerd te worden. Wanneer voor een boom een kapvergunning wordt verleend, wordt eerst gekeken of de boom in redelijkheid verplant kan worden. Indien dit om technische of boomkundige redenen niet realistisch is, wordt gekeken of kwalitatieve compensatie kan plaatsvinden. Is het mogelijk om door herplant in de buurt of elders bomen te planten waardoor de groenkwaliteit duurzaam wordt verbeterd. Als dit niet mogelijk is vindt kwantitatieve compensatie in de omgeving plaats. Wanneer ook dit (gedeeltelijk) niet logisch of realistisch is, wordt de waarde van de bomen financieel gecompenseerd. Daarbij krijgt de financiële compensatie het label 'bomen' zodat dit geld ook daadwerkelijk voor de aanplant van bomen ingezet wordt. De herplant zal worden gemonitord. We gaan daarbij actief zoeken naar plaatsen waar bomen plant kunnen worden, zodat herplant zo snel mogelijk plaats kan vinden. Plaatsen waar hittestress optreedt of waar de biodiversiteit (aanzienlijk) vergroot kan worden, zullen als eerste aangemerkt worden voor herplant.

Bestemmingsplan

In de Groenvisie zijn aanvullend meer regels ten aanzien van de groencompensatie vastgelegd. Voor bomen binnen een bestemming groen (Groen, Park, Bos, Natuur, Landschap) geldt eveneens een compensatieplicht. Voor normaal beheer en onderhoud geldt geen compensatieplicht.

Wet Natuurbescherming

Voor bossen en lanen buiten de bebouwde kom gelden de compensatieregels van de provincie Gelderland, volgens de Wet Natuurbescherming. De compensatieregels van Arnhem zijn niet van toepassing als de provinciale regels gelden.

Toezicht en handhaving

Het vaststellen van een kapvergunning nieuwe stijl, vraagt ook inzet op het gebied van toezicht en handhaving. Dit geldt zowel voor handhavend optreden wanneer de APV of het bestemmingsplan niet wordt nageleefd als voor toezicht bij evenementen en werkzaamheden.

4 Arnhem werkt samen en laat zien wat zij doet

Een nieuw bomenbeleid vraagt naast ingrepen op straat, ook om een andere manier van samenwerking en communicatie. Inwoners, bedrijven en instellingen moeten worden geïnformeerd over het nieuwe Bomenplan en de veranderingen die het plan met zich mee brengt. Een van de uitvoeringsmaatregelen van dit plan is een communicatieplan, waarin dit wordt uitgewerkt.

Bij het opstellen van het Bomenplan Arnhem zijn veel bewoners en professionals betrokken geweest. Zij voelen zich betrokken en hebben daar op velerlei wijzen uiting aan gegeven. Bij de uitvoering van het nieuwe beleid hebben ook weer veel partijen een rol om dit tot een succes te maken. De gemeente kan dit niet alleen.

Daarbij denken wij aan de grote terreinbeheerders, met wie wij in gesprek gaan over de uitgangspunten van dit beleid, maar ook de Arnhemmer, die informatie zoekt over de beste manier om om te gaan met zijn of haar bomen. Het stimuleren en ondersteunen van (particuliere) initiatieven; het ondersteunen van natuureducatie en het samen optrekken met bewoners(groepen) bij het vergroenen van de stad.

We kennen al diverse schouwgroepen en andere bewonersgroepen die zich inzetten voor een groen Arnhem. Wij gaan daarnaast de oprichting van een Boom Kwaliteitsteam Arnhem initiëren. Dit BKA, waarin zowel deskundigen als inwoners zitten, adviseert de gemeente gevraagd en ongevraagd over zaken die bomen aangaan.

©NOPENKRIP
Bommerdan Arnhem

5 Monitoring en evaluatie

Monitoren aantal bomen en kroonoppervlak

Omdat we willen dat niet alleen het aantal bomen in Arnhem toeneemt maar ook de kroonoppervlakte, gaan we dit jaarlijks monitoren. Daardoor kunnen we zien of de gekozen maatregelen effectief zijn of dat deze moeten worden geïntensiveerd.

In 2019 is de toe- en afname van het aantal bomen en de kroonoppervlakte van bomen geïnventariseerd op buurt- en wijkniveau tussen 2006 en 2018. Om het Bomenplan te monitoren wordt dit in de toekomst voortgezet. Jaarlijks zal een bomenbalans worden opgesteld met daarin een overzicht van de toe- of afname van het aantal bomen en de kroonoppervlakte. De bomenbalans wordt gerapporteerd aan de gemeenteraad.

Daarnaast houden we bij hoeveel bomen met een kapvergunning zijn geveld, hoeveel bomen er in dit kader zijn bijgeplant en hoeveel bomen we hebben kunnen verplanten.

Evaluatie

De aanpak van het Bomenplan wordt na 2,5 jaar en na 5 jaar geëvalueerd. In de evaluatie wordt bekeken in hoeverre de meetbare doelen worden bereikt en in hoeverre de huidige aanpak bereikt wat we willen of dat hier andere maatregelen voor nodig zijn.

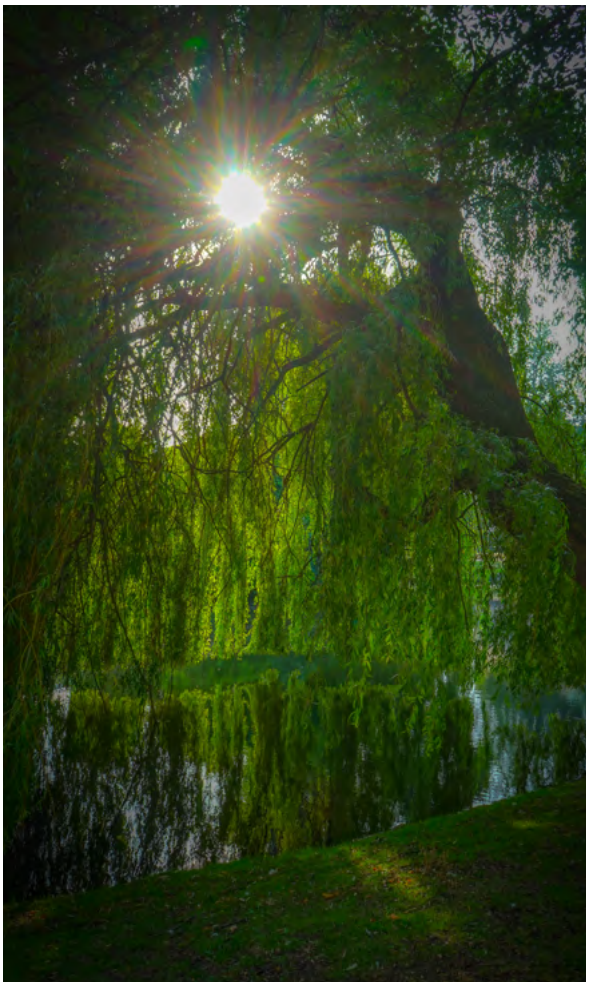

6 Bijlagen

Bijlage 1: Evaluatie deregulering kapvergunning 2014

Bijlage 2: Afwegingskader en stroomschema's kapvergunning

Bijlage 3: Definitielijst

Bijlage 4: Overzicht inbreng en verwerking

Bijlage 1

Evaluatie deregulering kapvergunning

Samenvatting

Dit document geeft antwoord op twee vragen over de deregulering van de kapvergunning per 1 januari 2014. Allereerst de vraag of hierbij de beoogde bezuiniging is bereikt, en als tweede of de deregulering van invloed is geweest op het groene karakter van de stad. De eerste vraag lijkt met nee te moeten worden beantwoord, in elk geval niet in de omvang zoals was beoogd. Wat betreft de tweede vraag is er geen eenduidig antwoord te geven. In de vijf proefwijken zijn er meer (particuliere) bomen gekapt dan voor de deregulering. Een uitgebreider onderzoek met luchtfoto's van de stad laat zien dat er buurten/wijken zijn waarin het aantal bomen is afgenomen, naast veel andere gebieden waar het groene karakter is toegenomen. Dit was ook in de jaren voor 2014 het geval. Of de deregulering een negatieve invloed heeft gehad is daarom niet met zekerheid te zeggen, maar kan ook niet worden uitgesloten.

1. Inleiding

In 2009 heeft het project 'Vereenvoudiging vergunningen' van de toenmalige dienst Stadsbeheer geresulteerd in een voorstel voor deregulering van de kapvergunning. Op 19 april 2011 is deregulering door de gemeenteraad vastgesteld als bezuinigingsopgave met ingang van 2014.

Op 23 april 2012 heeft de raad besloten de APV te wijzigen, zodanig dat de vergunningplicht voor het vellen of doen vellen van houtopstand uitsluitend nog betrekking heeft op bomen die worden vermeld op de Waardevolle bomenlijst. Hierbij is tevens het legesbedrag vastgesteld op €157, - per boom. Op de lijst staan zowel particuliere als gemeentebomen. Het raadsbesluit tot deregulering van de kapvergunning is in december 2013 genomen en per 1 januari 2014 van kracht geworden.

Daarnaast gold en geldt er een omgevingsvergunning (aanlegvergunning) voor het verwijderen van houtopstanden die beschermd zijn door middel van het bestemmingsplan. Deze vergunningplicht geldt voor alle bomen en struiken die vallen binnen de bestemming 'Bos', 'Groen - Park', 'Natuur' en 'Waarde - Landschap'.
Voor de meeste bosbezitters is de Wet natuurbescherming van toepassing. Dit betreft de bossen en lanen in het buitengebied en in de stadsparken. Indien bos of lanen moeten worden gekapt, moet er een kapmelding bij de provincie (bevoegd gezag) worden ingediend. De provincie legt compensatie op voor de te kappen bomen en bos.

Hoewel voor het kappen van veel bomen een vergunning nodig blijft, ontstond het beeld dat de kapvergunning werd afgeschaft. Uit zorg dat dit zou leiden tot een kaalslag in de stad heeft de gemeenteraad destijds gevraagd om een evaluatie van het besluit.

Naast de evaluatie in enge zin (zoals toegezegd aan de raad) is ook gekeken naar de feitelijke ontwikkeling van het groenareaal in de afgelopen jaren en de ontwikkeling van het aantal bomen dat door de gemeente wordt beheerd. Gezamenlijk geven deze gegevens een beeld van de ontwikkeling van het groene karakter van Arnhem sinds het dereguleren van de kapvergunning.

2. Toegezegde evaluatie

Aan de raad is toegezegd dat de effecten van de wijziging van de APV en de legesverordening worden bijgehouden. Hierbij gaat het om:

a. Het effect van deregulering op de vergunningverlening, de afname van het aantal vergunningen en de gerealiseerde bezuiniging;
b. Het effect van de deregulering op het groene karakter van de stad. Deze monitoring wordt twee en vijf jaar na invoering van de deregulering herhaald, dus in 2015 en 2018. Het verslag daarvan wordt ter kennisgeving naar de raad gestuurd;
c. Er zal worden geëvalueerd of het legesbedrag kostendekkend is voor de aanvragen die nog wel ingediend worden. Deze evaluatie gebeurt na vijf jaar. Het verslag daarvan wordt ter kennisgeving naar de raad gestuurd.

Ad a.
Tussen 2015 en medio 2019 zijn er door de ODRA 552 aanleg- en kapvergunningaanvragen behandeld (gemiddeld 125 per jaar). Het exacte aantal is niet te herleiden uit de cijfers maar in zeker 98 gevallen was er sprake van voorgenomen kap. In 6 gevallen is de aangevraagde kapvergunning niet verleend. In de andere gevallen werd de vergunning verleend of werd deze ingetrokken door de aanvrager. Hoewel het aantal aanvragen voor een kapvergunning sinds 2014 is gedaald, is het onduidelijk of de beoogde bezuiniging van € € 62.000, - is gerealiseerd. Er heeft een verschuiving in de inzet van ambtelijke uren plaatsgevonden. Bij veel mensen is er onduidelijkheid ontstaan over welke bomen nu vergunningplichtig zijn. Wekelijks komen hierover vragen binnen bij de ODRA en de gemeente. Verder vergt het jaarlijks actualiseren en vaststellen van de Waardevolle bomenlijst een aanzienlijke ambtelijke inzet.

Ad b.
De genoemde monitoring heeft plaatsgevonden. De tussenresultaten zijn op 11 oktober 2016 en op 5 september 2017 (op verzoek van de raad een jaar eerder dan toegezegd) aan de raad toegestuurd. Daarnaast is er in 2019 nog een extra telling uitgevoerd.

In vijf buurten die representatief worden geacht voor de stad zijn data verzameld over het bomenbestand gedurende een periode van vijf jaar, met drie peilmomenten (2015, 2017 en 2019). Geselecteerd zijn delen van buurten in de wijken Gulden Bodem, Overmaat, St. Marten, Holthuizen en Elderveld. Voorafgaand is in elke buurt een nulmeting uitgevoerd, waarbij het aantal particuliere vergunningplichtige bomen is vastgesteld (volgens de regels van vóór 2014). Dit zijn bomen dikker dan 25 cm, gemeten op een hoogte van 1,30 m en zichtbaar vanaf de openbare weg.

Tijdens schouwmomenten in juni 2015, juni 2017 en februari 2019 is vastgelegd, hoeveel bomen er (sinds de vorige telling) geveld zijn en hoeveel er als 'vergunning plichtig' (als in de situatie van voor 2014) zijn bijgekomen door groei van de stamdikte. Tabel 1 laat de totaalresultaten van deze monitoring zien:

Het is lastig na te gaan in hoeverre compenserende maatregelen zijn opgelegd en uitgevoerd. Hiervan is geen volledige administratie bijgehouden en ook de controle is niet structureel uitgevoerd.

Ad c.
Afhandeling van een kapaanvraag kost gemiddeld 8 uur, volgens opgave van de ODRA. Deze behandeling van aanvragen is daarmee niet kostendekkend. Dit geldt overigens ook voor andere (kleine) omgevingsvergunningen. Dit is bewust gedaan omdat anders de inwoners relatief hoge legeskosten moeten betalen voor kleine aanvragen. Als ook de grotere aanvragen voor een omgevingswetvergunning worden meegenomen zijn de totale legesinkomsten wel kostendekkend.

Buurt	Gekapt 2014-2015	Gekapt 2015-2017	Gekapt 2017-2019	Tot. gekapt jan. 2014 - feb. 2019	Tot. Groei jan. 2014 - feb. 2019	Verschil sinds deregulering
Gulden Bodem	-16	-10	-10	-36	+47	+11
Overmaat	-5	-3	-12	-20	+8	-12
St. Marten	-8	-2		-10	+7	-3
Holthuizen	-6	-5	-13	-24	+18	-6
Elderveld	-5	-2	-1	-8	+7	-1
Totaal	**-40**	**-22**	**-36**	**-98**	**+87**	**-11**

Tabel 1: Ontwikkeling aantal 'vergunningplichtige' bomen per buurt van 2014 tot 2019

Op het moment van deregulering van de kapvergunning is er in de genoemde buurten bij particulieren een totaal aantal van 442 vergunningplichtige bomen geconstateerd. In de periode tot 2019 blijken er hiervan 98 te zijn gekapt. Dat is een afname van 22% in 5 jaar. In dezelfde periode zijn er 87 bomen bijgekomen doordat ze een stamdikte van 25 cm hebben bereikt (natuurlijke groei). Het aantal particuliere 'vergunningplichtige' bomen komt daarmee begin 2019 op 431. Per saldo is er in deze periode dus sprake van een afname met 11 bomen, ofwel 2,5% in 5 jaar.

3. Effecten op het groene karakter van de stad

Naast de toegezegde evaluatie zoals hier boven beschreven, is uitgebreider geïnventariseerd hoe het Arnhemse bomenbestand zich de afgelopen jaren feitelijk heeft ontwikkeld:

1. registratie van het gemeentelijke bomenbestand (uit gemeentelijk beheersysteem);
2. infrarood luchtfoto's van het aantal bomen en het kroonoppervlak in de wijken.

3.1 Registratie van het gemeentelijke bomenbestand

De gemeente heeft een groot aantal bomen in beheer. Bomen in de openbare ruimte zijn individueel geregistreerd, met uitzondering van de bomen in bospercelen. Volgens het registratie-systeem heeft het aantal zich als volgt ontwikkeld:

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Aantal	40165	40721	40555	41049	40943	39728	40787	41465	41579	41327	43608	46665

Tabel 2: Ontwikkeling aantal bomen in beheer bij de gemeente

De eerste jaren laten een vrij stabiel beeld zien. De laatste jaren is er sprake van een flinke toename van het aantal bomen dat bij de gemeente in beheer is. Enerzijds is dit te verklaren door verbeteringen in het beheersysteem, maar ook door aanplant in wijken als Schuytgraaf loopt het aantal bomen van de gemeente op.

3.2 Infrarood luchtfoto's van het aantal bomen en het kroonoppervlak in de wijken

Vanaf 2006 worden jaarlijks infrarood luchtfoto's gemaakt van Nederland. In opdracht van de gemeente Arnhem heeft Cobra Adviseurs op basis van deze luchtfoto's onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van het bomenbestand en de kroonbedekking in Arnhem tussen 2006 en 2018.
Het gaat hierbij om alle bomen in de wijken, zowel particulier als van de gemeente. Op de kaarten zijn de stadsparken, bospercelen groter dan 1 hectare en landbouwgronden niet meegenomen. Omdat de kwaliteit van de luchtfoto's niet constant is, zijn de aantallen niet exact maar geven zij over een langere termijn wel een duidelijke trend weer. Omdat een grote boom niet hetzelfde is als een kleine boom, is naast het aantal bomen ook naar de kroonontwikkeling gekeken. De oppervlakte van de kroon (kroonbedekking) is gemeten. De toe- of afname van de totale kroonoppervlakte zegt iets over het totaal boomvolume. Het kan dus voorkomen dat het aantal bomen afneemt, maar de totale kroonoppervlakte toeneemt.

Op de bijgaande kaarten is per buurt de toe- of afname van het aantal bomen en het oppervlakte kroonbedekking weergegeven. Rood verbeeldt een afname van meer dan 10%, dondergroen een toename van meer dan 10% in de betreffende periode.

Trend

In de meeste buurten is na het afschaffen van de kapvergunning het aantal bomen toegenomen. Toch is in 12 van de 83 buurten het aantal bomen afgenomen. En in een kwart van de buurten is het kroonoppervlak in deze periode afgenomen. In zes buurten zelfs met meer dan 10%.

Opvallend is dat de ontwikkeling na het afschaffen van de kapvergunning positiever is dan daarvoor.
Verder laten de kaarten zien dat veel buurten donkergroen zijn aangegeven. Dit houdt in dat het aantal bomen in die buurten met meer dan 10% is toegenomen. Dit betekent niet per definitie dat er in die periode bomen zijn bijgeplant, maar ook dat kleine bomen die eerst niet werden gezien nu wel worden gezien en meegeteld.

4. Conclusies

- Met de deregulering van de kapvergunning is het er voor de burger niet eenvoudiger op geworden. Voor de kap van waardevolle bomen, bomen in het buitengebied en bomen die binnen een bepaalde bestemming liggen, moet nog steeds een vergunning worden aangevraagd. Voor andere bomen niet. Dat dit voor veel mensen verwarrend is blijkt uit het grote aantal vragen dat hierover bij de ODRA en de gemeente binnenkomt.
- De deregulering heeft enerzijds geleid tot een kostenbesparing (minder aanvragen), anderzijds tot een kostenstijging (meer advisering en administratie waardevolle bomen).
- De legesopbrengsten van de kapvergunningen zijn in enge zin niet kostendekkend. Samen met de grotere omgevingswetaanvragen dekken de legesopbrengsten wel de kosten.
- Op basis van de evaluatiegegevens kan niet worden vastgesteld dat de deregulering heeft geleid tot de gevreesde kaalslag. Toch zijn er na deregulering, in de proefwijken, relatief veel particuliere bomen gekapt. Dit was zonder deregulering wellicht minder geweest.
- In de huidige situatie is het lastig na te gaan in hoeverre compenserende maatregelen zijn opgelegd en uitgevoerd. Hiervan is geen volledige administratie bijgehouden en ook de controle is niet structureel uitgevoerd.

- Op basis van infrarood luchtfoto's blijkt dat de meeste wijken in Arnhem groener worden, zowel als het gaat om aantal bomen als om kroonoppervlak. Er zijn echter ook gebieden waar dit niet voor geldt. Er zijn grote verschillen in de stad. In een kwart van de buurten is het kroonoppervlak sinds het dereguleren van de kapvergunning afgenomen.

5. Aanbevelingen voor het Bomenbeleidsplan

- Voer een eenvoudiger en eenduidiger kapvergunningstelsel in. Geef sneller duidelijkheid voor de aanvrager zonder terug te gaan naar het oude stelsel van voor 2014 (waarbij in 95% van de gevallen de vergunning werd verleend).
- Evalueer de compensatieregels en voer hierbij een beter controleerbare administratie in. In situaties waarin een kapvergunning wordt verleend, is compensatie nodig. Wellicht dat strengere (financiële) compensatieregels een preventieve werking hebben.
- Formuleer aanvullende maatregelen voor die buurten die volgens de luchtfoto's minder groen zijn geworden. Daarbij ligt een koppeling met het bestrijden van hitteplekken voor de hand.

Bijlage 2 Afwegingskader en stroomschema's kapvergunning

Arnhems Afwegingskader kap bomen

Voorliggend afwegingskader beschrijft de beleidsregels en de afwegingscriteria bij voorgenomen kap van bomen. Daarnaast wordt aangegeven hoe de compensatie van de gekapte boom is geregeld.

Bescherming bomen en afwegingskader kap

Arnhem beschermt haar bomen via bestemmingsplannen en de Algemeen Plaatselijke Verordening (APV). Bomen worden daarnaast beschermd via de Wet Natuurbescherming (voorheen Boswet). In het kader van dit Bomenplan worden de regels met betrekking tot de APV gewijzigd. Het voorliggende afwegingskader gaat voor het overgrote deel over de nieuwe regels van de APV. Het afwegingskader kap bomen maakt onderdeel uit van het Bomenplan Arnhem 2020 en is mede gebaseerd op de evaluatie van de deregulering van de kapvergunning in 2014.
In het nu voorliggende afwegingskader voor kap van bomen onderscheiden we vier veel voorkomende situaties:

1. (voorgenomen) kap van gemeentelijke bomen in verband met hinder, gevaar, normaal beheer en onderhoud e.d.
2. (voorgenomen) kap van particuliere bomen op percelen < kleiner dan 1000m²
3. (voorgenomen) kap van particuliere bomen op percelen ≥ groter of gelijk dan 1000m²
4. (voorgenomen) kap in verband met een ruimtelijk project[5]

Situaties die niet onder deze vier situaties vallen, vragen altijd om een nadere afweging.

Per situatie schetsen we via een stroomschema de verschillende mogelijke stappen in het afwegingsproces.

Waardebepaling bomen

De kern van het nieuwe afwegingskader bestaat uit het beoordelen van de waarde van de boom. Elke boom vertegenwoordigt een bepaalde waarde. De ene boom meer dan de andere.
Voor gemeentelijke bomen gelden andere waardencriteria dan voor particuliere bomen.

Waardebepaling gemeentelijke bomen

Aan de hand van diverse criteria (zoals kroon- of stamomvang, ecologische, landschappelijke en klimaatwaarde) wordt de waarde bepaald. Als een boom positief scoort op één of meerdere van deze (onderstaande) criteria is er sprake van een Buitengewone boom. Daarnaast kan een gemeentelijke boom ook een Toekomstboom[6] zijn. Ook een Toekomstboom is een Buitengewone boom. Bij een gemeentelijke boom die als Buitengewoon is gewaardeerd volgt altijd een nadere afweging. Dat is maatwerk.

Intrinsieke en cultuurhistorische waarde: Een boom is buitengewoon als deze opgenomen is als landelijk of gemeentelijk monument, benoemd kan worden als Toekomstboom of cultuurhistorisch waardevol is. Daarbij valt o.a. te denken aan bomen die herinneren aan gebeurtenissen, bomen die een bepaald punt markeren, schenkingsbomen of bomen die onderdeel zijn van een beschermd stadsgezicht.

Biodiversiteit, ecologie en landschappelijke waarde: Een boom heeft een (extra) ecologische waarde als de boom als element onderdeel uitmaakt van het Gelders Natuurnetwerk of onderdeel van de Bomenhoofdstructuur Arnhem (het Groenblauwe netwerk op basis van de Groenvisie 2017). Ook kan een boom om andere redenen ecologisch van grote waarde zijn, bijvoorbeeld omdat er in de omgeving verder weinig bomen voorkomen.

Hittestress: Bomen die in gebieden staan die op de hitte attentiekaart van Arnhem rood of oranje gemarkeerd zijn, hebben een grote meerwaarde als het gaat om het bestrijden van hittestress.

---

5 Denk hierbij aan projecten als vervanging riool, verkeersmaatregelen, herinrichting van de openbare ruimte en bouwprojecten.

6 Een Toekomstboom is een gemeenteboom die op basis van zijn locatie en eigenschappen gekozen wordt om te behouden en te beschermen voor de toekomst.

Fijnstof afvangen/CO2 reductie/vasthouden van regen- en grondwater: Deze factoren hebben invloed op de bijdrage van de boom aan gezondheid en het klimaat. De grootte van de kroondiameter en/of de stamomtrek van de boom is hierbij bepalend voor het bepalen van de waarde. Grote bomen zijn niet alleen belangrijk voor dit criterium, ze leveren ook een grote bijdrage aan de andere waarden.

Waarderingstabel gemeentelijke boom	Ja / Nee
Voldoet de boom aan één of meerdere waardencriteria?	
- Landelijk monument	
- Gemeentelijk monument	
- Toekomstboom (gemeentebomen)	
- Belangrijke rol in geschiedenis (gedenkboom) en /of onderdeel van beschermd stadsgezicht	
- Onderdeel van Gelders Natuurnetwerk	
- Onderdeel van Arnhemse Groenvisiekaart	
- Ecologisch waardevol omdat er binnen 25 meter uit de stam van de boom geen andere boom staat	
- Boom staat in een gebied dat volgens de hitte attentiekaart rood of oranje is	
- Boom heeft stamomtrek 100 cm op 1,30m gemeten	
- Kroondiameter groter dan 5 meter	

Bij één of meer keer 'ja' is er sprake van een Buitengewone gemeentelijke boom.

Particuliere Waardevolle Bomenlijst

Een particuliere boom wordt gezien als Waardevolle boom als de boom voldoet aan de door de gemeenteraad vastgestelde criteria Waardevolle boom. Het Boom Kwaliteitsteam Arnhem heeft geadviseerd bij het opstellen van de criteria.
Deze criteria worden nog voorgelegd aan de gemeenteraad in 2020. Particuliere bomen die voldoen aan deze criteria komen op de Particuliere Waardevolle Bomenlijst te staan.

Hinderbepaling

Bij een afweging rondom overlast/hinder wordt eerst gekeken naar de boomveiligheid en verkeersveiligheid. Is daar acuut gevaar, dan wordt de vergunningsprocedure gestopt en wordt er overgegaan tot noodkap. Is er (niet acuut) gevaar aanwezig dan wordt er overgegaan tot een nadere afweging. Bij geen gevaar wordt de overlast/hinder tabel verder doorlopen. In alle gevallen van hinder wordt onderzocht in hoeverre deze kan worden verholpen door een andere maatregel dan kappen. Als dit het geval is, wordt de betreffende hinder NIET meegewogen in de totaal-beoordeling.

Hindertabel	
Veiligheid	
Boomveiligheid (gevaar dat boom omvalt)	
- Acuut gevaar	Einde procedure: noodkap
- Gevaar aanwezig (niet acuut)	Veel hinder
Verkeersveiligheid (boom beperkt overzicht, staat te dicht op de weg i.r.t. de maximum snelheid)	
- Acuut gevaar	Einde procedure: noodkap
- Gevaar aanwezig (niet acuut)	Veel hinder
Buitenproportionele overlast	
- Dermate grote overlast die niet oplosbaar is zonder de boom te kappen	Veel hinder
- Er is sprake van een levensverwachting van minder dan 3 jaar	Veel hinder
I.r.t. de onderstaande hinderfactoren: Deze tellen niet als de hinder met reguliere beheermaatregelen (o.a. snoeien van de boom of aanpassen van de inrichting) geheel of grotendeels kan worden weggenomen)	
Hinder	
- Ernstig zichtbare schade aan bouwwerken	Veel hinder
- Ernstige wortelopdruk	Veel hinder
- Minder dan 3 bezonningsuren per dag in de periode 21 januari – 22 november (gedurende 10 maanden) in midden vensterbank binnenkant raam.	Veel hinder
- Beperking groeiruimte Buitengewone boom	Veel hinder
- Beperkt bereikbaarheid/ruimte op trottoir (o.a. scootmobiel/ rolstoel)	Veel hinder
- Allergieën door particuliere boom	Veel hinder
- Allergieën door gemeente boom	Weinig hinder
- Belemmering openbare verlichting	Weinig hinder
- Schaduw op zonnepaneel door gemeenteboom	Weinig hinder
- Schaduw op zonnepaneel door particuliere boom, aantoonbare vermindering van opbrengst van minder dan 25%	Weinig hinder
- Schaduw op zonnepaneel door particuliere boom, aantoonbare vermindering van opbrengst van 25% of meer	Veel hinder
- Overhangende takken	Weinig hinder
- Bladval, vruchtval, plagen, luizen etc.	Weinig hinder

Hinderbepaling particuliere bomen

Als een particuliere boom op een perceel staat < kleiner dan 1000m² en niet op de Particuliere Waardevolle Bomenlijst staat, of niet beschermd wordt via het bestemmingsplan kan de boom ongeacht de hinderbepaling worden gekapt.
Als een particuliere boom op de Particuliere Waardevolle Bomenlijst staat en/of beschermd is via het bestemmingsplan volgt in geval van hinder en overlast een vergunningaanvraag.
Als een particuliere boom op een perceel staat ≥ groter of gelijk dan 1000m² en een stamomtrek heeft van ≥ groter of gelijk dan 80cm op 1,30m hoogte, of op de Particuliere Waardevolle Bomenlijst staat, volgt in geval van hinder en overlast een vergunningaanvraag.
Afhankelijk van de omvang van de hinder en overlast, wordt de vergunning tot kap wel of niet verleend. Als een dergelijke boom op een particulier perceel staat ≥ groter of gelijk dan 400m2 is, indien een kapvergunning wordt verleend, compensatie aan de orde.

Hinderbepaling gemeentelijke bomen

In geval van hinder en overlast van gemeentelijke bomen met een stamomtrek van meer dan 35 cm (op 1,30m) en van zogenaamde Toekomstbomen volgt een vergunningaanvraag. Afhankelijk van de waarde van de boom en de omvang van de hinder en overlast vindt er een nadere afweging plaats. Als een boom schade veroorzaakt aan de stoep, de weg of een gebouw herstellen we de schade of verbeteren we de standplaats. Als er sprake is van onvoldoende daglichttoetreding, kijken we of extra snoeien mogelijk is. Wanneer dit allemaal niet kan, dan kan de kapvergunning verleend worden en bekijken we of de boom verplant kan worden. Dit is maatwerk, waarbij omwonenden betrokken worden. Als een dergelijke boom gekapt wordt, zijn de compensatieregels van toepassing.

Bomen in projecten

Als er ergens een school gebouwd gaat worden, een riool vervangen moet worden of een ander project moet worden gerealiseerd staan er vaak bomen in de buurt. Bomen waar we als gemeente zorgvuldig mee om willen gaan. We zetten daarom in op boombewust-ontwerpen waarin de afweging transparant en helder wordt weergegeven tijdens het hele proces. Dit geldt ook voor projecten vanuit de wijk. Daarom gaan wij werken met de Richtlijn Bomen Effect Analyse (BEA) om keuzes ten aanzien van mogelijke kap van bomen te kunnen maken. Een BEA wordt uitgevoerd om voorafgaand aan activiteiten in de buitenruimte de effecten te beschrijven op de aanwezige bomen. Ook wordt de (financiële) waarde van de bomen vooraf in beeld gebracht. In een rapportage wordt een voorstel gedaan voor het behouden, verplaatsen, kappen en aanplanten van bomen waarbij behoud van bomen het uitgangspunt is, naast andere uitgangspunten zoals toegankelijkheid en veiligheid. Als kap onvermijdelijk is, wordt onderbouwd waarom de bomen niet behouden kunnen blijven en hoe wordt gecompenseerd. Bewoners worden bij de keuze van het ontwerp betrokken. Bij projecten van enige omvang worden de varianten voorgelegd aan het Boom Kwaliteitsteam Arnhem.

Uitzonderingen

In sommige gevallen is er sprake van een uitzondering en is het aanvragen van een kapvergunning niet noodzakelijk. Dit geldt:

- bij werkzaamheden die vallen onder ‘normaal beheer en onderhoud’, waaronder dunning (veelal in de bossen en parken);
- bij werkzaamheden ten behoeve van het realiseren van de beheervisies van de parken, zoals bijvoorbeeld de daarin beschreven zichtlijnen.

In geval van acuut gevaar moet een boom direct worden geveld. De eventuele vergunning volgt achteraf.

1. (voorgenomen) Kap van gemeentelijke bomen in verband met hinder, gevaar e.d.

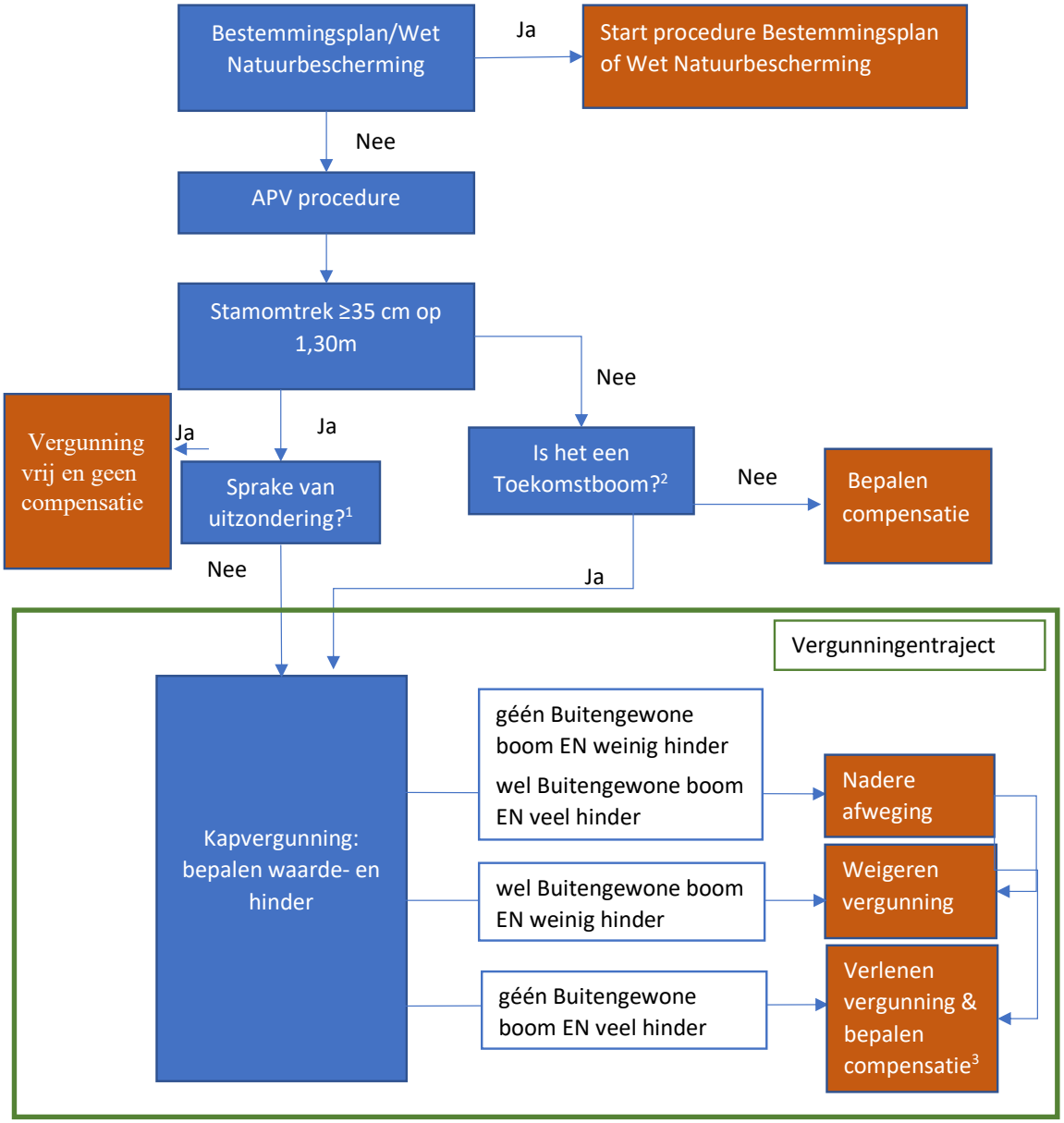

[1]Zie ad1 met uitzonderingen in APV

[2]Zie ad2 met uitleg toekomstbomen

[3]Zie ad4 voor compensatie

2. (voorgenomen) kap van particuliere bomen op perceel < 1000m²

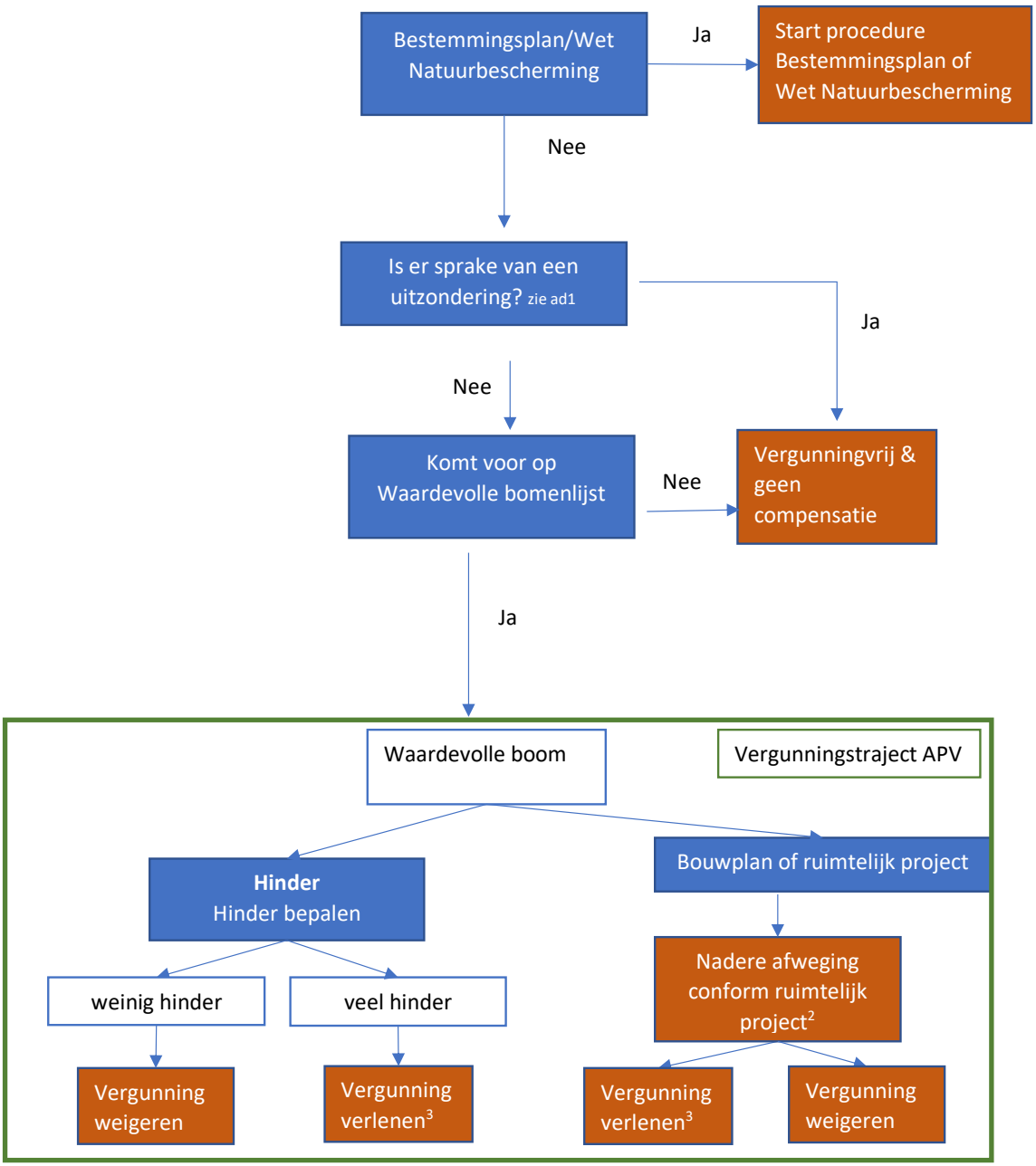

²Zie ad 3 voor afwegingsrapportage met alternatief plan. Integrale beoordeling in het kader van de Omgevingsvergunning voor bouwplan en kapaanvraag.

³Zie ad 4 voor compensatie. Voor particuliere percelen groter dan 400m2 is compensatie aan de orde.

3. (voorgenomen) kap van particuliere bomen op perceel ≥ 1000m²

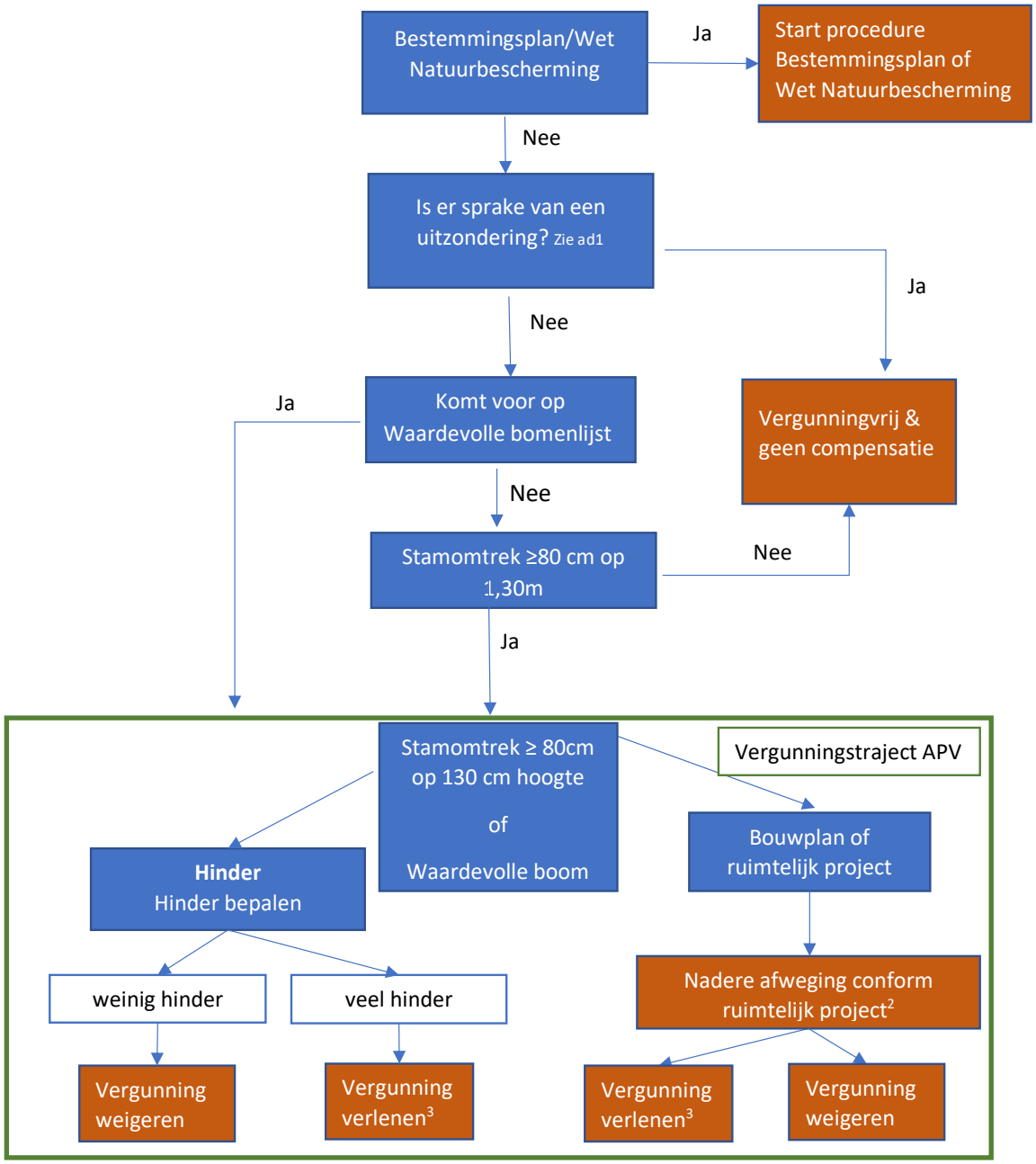

²Zie ad 3 voor afwegingsrapportage met alternatief plan. Integrale beoordeling in het kader van de Omgevingsvergunning voor bouwplan en kapaanvraag.

³Zie ad 4 voor compensatie. Voor particuliere percelen groter dan 400m2 is compensatie aan de orde.

4. (voorgenomen) kap in verband met een ruimtelijk project[7]

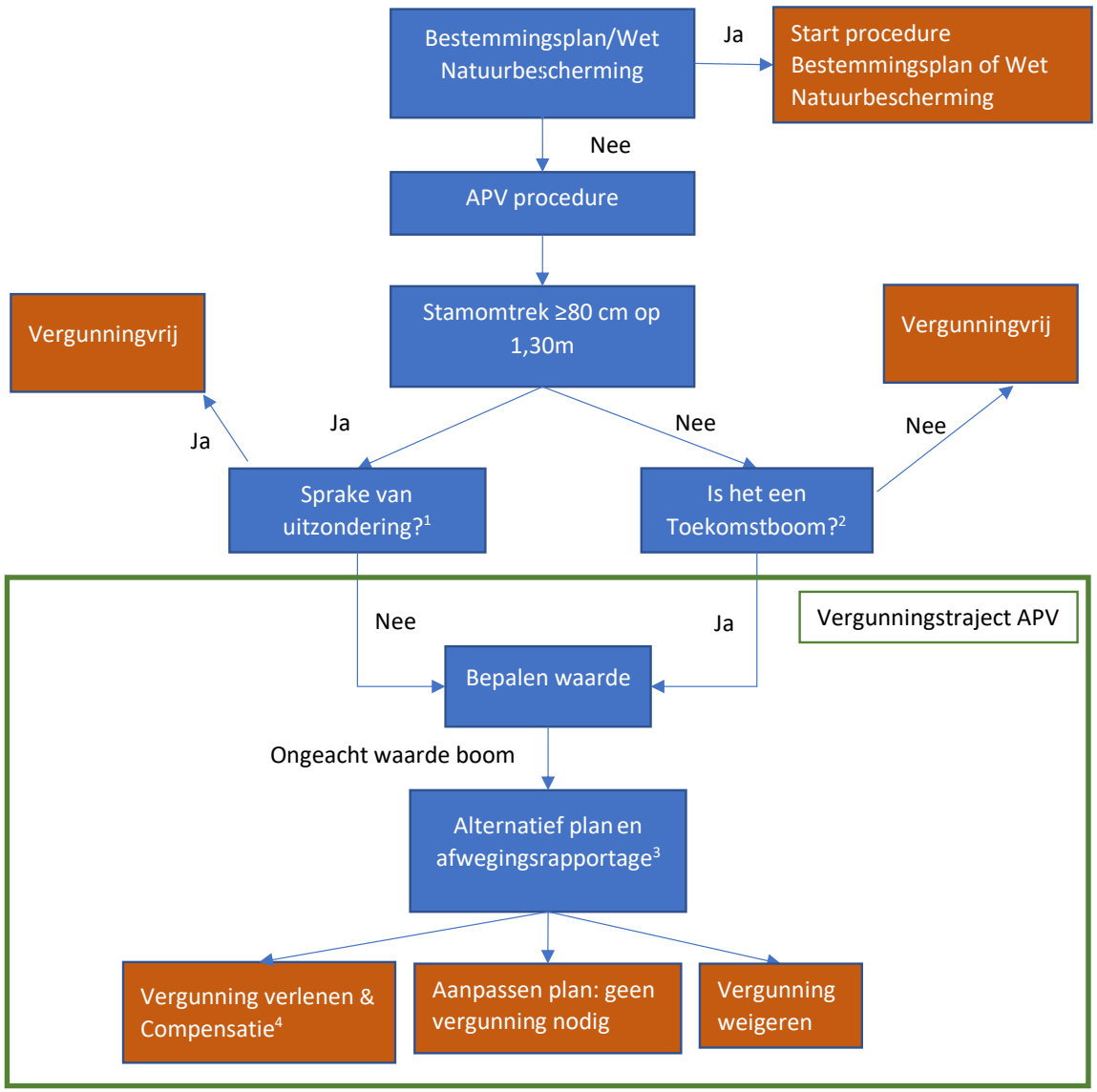

[1]Zie ad1 met uitzonderingen in APV

[2]Zie ad2 met uitleg toekomstboom

[3]Zie ad3 voor afwegingsrapportage met alternatief plan

[4]Zie ad4 voor compensatie

7 Denk hierbij aan projecten als vervanging riool, verkeersmaatregelen, herinrichting van de openbare ruimte en bouwprojecten.

ad 1. Uitzonderingen

In sommige gevallen is er sprake van een uitzondering en is het aanvragen van een kapvergunning niet noodzakelijk:

a) werkzaamheden die vallen onder 'normaal beheer en onderhoud', waaronder dunning of het verwijderen van opschot uit sierplantsoen;
b) werkzaamheden ten behoeve van het realiseren van de beheervisies van de parken, zoals bijvoorbeeld de daarin beschreven zichtlijnen.

ad 2. Toekomstboom

Een Toekomstboom is een gemeenteboom die op basis van zijn locatie en eigenschappen gekozen wordt om te behouden en te beschermen voor de toekomst. Het kan een boom zijn die net is aangeplant en nog tijd nodig heeft om groot en bijzonder te worden, maar die wel de optimale groeiomstandigheden heeft om daar te komen. Mits er rekening met deze boom wordt gehouden. Doel is om nu al bomen extra te beschermen die in de toekomst oud en buitengewoon kunnen worden.

ad 3. Afwegingsrapportage

Bij projecten wordt in een afwegingsrapportage een inventarisatie gemaakt van de bomen die op de locatie aanwezig zijn en wordt de waarde van deze bomen bepaald. Hierbij wordt naast de boomwaarde waar mogelijk ook de financiële waarde in kaart gebracht. Ook worden de consequenties van het behoud van de bomen voor de kwaliteit van het ruimtelijk plan en de meerkosten voor de aanpassing van het ruimtelijk plan (in verband met het behoud van de bomen) meegenomen. Deze worden afgewogen en daaruit volgt een alternatief plan. Op basis hiervan wordt een voorstel gedaan voor het behouden, verplaatsen, kappen en aanplanten van bomen waarbij behoud van bomen het uitgangspunt is. Als sprake is van kap wordt onderbouwd waarom de bomen niet behouden kunnen blijven en hoe wordt gecompenseerd. Bij projecten van enige omvang worden de varianten voorgelegd aan het Boom Kwaliteitsteam Arnhem.

ad 4. Bepalen compensatie

De basis wordt gevormd door de huidige compensatietabel uit de Groenvisie 2017. Voor kleine particuliere percelen wordt er nooit om compensatie gevraagd. Bij bomen op grote particuliere percelen (groter of gelijk aan 400m2), gemeentelijke bomen en bomen in een ruimtelijk project is compensatie aan de orde.

We gaan altijd primair uit van het behoud van de bomen. Daar waar er voor gekozen wordt om bomen toch te kappen, en er een vergunning wordt verleend, is mogelijk compensatie aan de orde. Daarbij houden wij de volgende volgorde aan:

1. verplanten;
2. kwalitatief compenseren;
3. kwantitatief compenseren;
4. financieel compenseren.

Vooraf wordt de waarde van de boom bepaald. Deze waarde dient gecompenseerd te worden. Wanneer voor een boom een kapvergunning wordt verleend, wordt eerst gekeken of de boom in redelijkheid verplant kan worden. Indien dit om technische of boomkundige redenen niet realistisch is, wordt gekeken of kwalitatieve compensatie kan plaatsvinden. Is het mogelijk om door herplant in de buurt of elders bomen te planten waardoor de groenkwaliteit duurzaam wordt verbeterd. Als dit niet mogelijk is vindt kwantitatieve compensatie in de omgeving plaats. Wanneer ook dit (gedeeltelijk) niet logisch of realistisch is, wordt de waarde van de bomen financieel gecompenseerd. Daarbij krijgt de financiële compensatie het label 'bomen' zodat dit geld ook daadwerkelijk voor de aanplant van bomen ingezet wordt. We gaan daarbij actief zoeken naar plaatsen waar bomen herplant kunnen worden, zodat herplant zo snel mogelijk plaats kan vinden. Plaatsen waar hittestress optreedt of waar de biodiversiteit (aanzienlijk) vergroot kan worden, zullen als eerste aangemerkt worden voor herplant.

Bijlage 3 Definitielijst Bomenplan

Algemene Plaatselijke Verordening (APV)	De APV is een document waarin bepalingen en regels zijn opgenomen die in de gemeente gelden. Regels rondom kap kunnen worden opgenomen in de APV.
Beheervisie	Een visie waarin de historische, landschappelijke, ecologische en recreatieve waarden zijn beschreven. Voor het beheer en onderhoud zijn deze beheervisies leidend. Onderhoudsmaatregelen gericht op het realiseren van deze visies worden gezien als 'normale' onderhoudsmaatregelen.
Belanghebbende	Belanghebbende zoals is vastgesteld in artikel 1.2 van de Awb. *"Onder belanghebbende wordt verstaan: degene wiens belang rechtstreeks bij een besluit is betrokken."*
Bestemmingsplan	Ruimtelijk plan waarin de gemeente vastlegt wat de bestemming inclusief doelen en voorschriften van de grond is.
Bestendig beheer en onderhoud	Bestendig beheer en onderhoud is het uitvoeren van onderhoudsmaatregelen die gericht zijn op de instandhouding van de boom of beplanting. Ze dragen daarmee bij aan een gezonde, veilige en duurzame boom of beplanting. Snoeien, opkronen, dunnen, het verbeteren van de groeiplaats en het geven van water zijn beheermaatregelen, evenals het bestrijden van ziekten en plagen. Dergelijke onderhoudsmaatregelen worden afhankelijk van de situatie jaarlijks tot tienjaarlijks uitgevoerd en behoren tot het normale onderhoud en zijn daarmee niet vergunningplichtig.
Biodiversiteit	Biodiversiteit is ons natuurlijk kapitaal. Het vormt de basis voor een gezonde leefomgeving en een gezond en duurzaam voedselsysteem. Biodiversiteit omvat alle soorten die er op aarde zijn, waaronder alle dier- en plantensoorten. Naast deze verscheidenheid aan soorten omvat biodiversiteit ook de diverse leefgebieden (ecosysteem) waar die soorten voorkomen, bijvoorbeeld bos. Bij het bevorderen van meer biodiversiteit streven we enerzijds naar een zo groot mogelijke soortenrijkdom en anderzijds naar een 'compleet' ecosysteem. En soms richten we ons op het behoud van het leefgebied van een bepaalde soort, bijvoorbeeld de sleedoornpage op Hoogte80 of de ijsvogel in park Zijpendaal.
Bomen Effect Analyse (BEA)	Een landelijke richtlijn voor een nauwgezette en onafhankelijke beoordeling, voorafgaand aan de voorgenomen bouw of aanleg. Deze standaardisering waarborgt de boomtechnische kwaliteit en garandeert een goede beoordeling van alle effecten en mogelijke alternatieven. Een BEA dient uitgevoerd te worden door een deskundig boomverzorger of boomtechnisch adviseur. De resultaten van deze beoordeling kunnen vervolgens worden meegenomen in de besluitvorming rond bouw of aanleg.
Bomenhoofdstructuur	De bomenhoofdstructuur zoals opgenomen in Groenvisie 2017-2035 en zichtbaar op kaart 1 van het Bomenplan.
Boom	Een houtig opgaand gewas, zowel levend als afgestorven, met een rechte stam.

Buitengewone bomen	Buitengewone bomen zijn bomen van een bepaalde omvang en leeftijd die (globaal) voldoen aan de criteria die voorheen werden gehanteerd voor de Waardevolle bomenlijst, aangevuld met criteria op het gebied van hittestress en biodiversiteit. Nieuw is dat ook bomen die aangewezen zijn om in de toekomst buitengewoon te worden (zogenaamde Toekomstbomen) hiertoe behoren. Waar het kan, wordt gestreefd de bomen uit te laten groeien tot buitengewone bomen, door ze zo groot en zo oud als mogelijk te laten worden. Waar minder ruimte beschikbaar is nemen we noodgedwongen genoegen met kleinere boom(soorten) en accepteren we dat bomen op deze locatie wellicht minder oud worden.
CO2	Als gevolg van fotosynthese in bladeren leggen bomen CO2 vast. Ze vangen CO2 uit de lucht en samen met water H2O wordt hout gevormd (CHOx) en komt zuurstof vrij. Omdat het bos na een dunning steeds weer aan groeit, kan er in principe oneindig gedund worden, zonder dat de hoeveelheid vastgelegde CO2 in het bos afneemt.
Compensatie	Het vervangen van gekapte bomen door herplant, andere vorm van kwalitatief groen of financiële compensatie. Voor normaal beheer en onderhoud geldt geen compensatie.
Dunning	Velling, welke uitsluitend als een verzorgingsmaatregel ter bevordering van de groei van de overblijvende houtopstand moet worden beschouwd.
Eindafstand	Aanplant gericht op de potentiële groeiontwikkeling van een boom. Snoei en kap in het kader van dunning in een latere fase wordt hierdoor voorkomen.
Gemeentelijke boom	Een boom die op de grond in eigendom van de gemeente staat.
Houtopstand	Eén of meer bomen of boomvormers, of andere houtachtige gewassen.
Kappen	Zie vellen
Kapvergunning	Zie omgevingsvergunning
Monumentale boom	Zie waardevolle en monumentale bomen
Netwerk	Naast de bomenhoofdstructuur is een groen netwerk dat de gehele stad beslaat. Het bestaat uit meerdere lagen (gelaagdheid), zoals bomen, lage beplantingen, struiken en (kruidenrijke) grassen. Het is een geheel van met elkaar verbonden punten.
Noodkap	Kap van een boom in geval van acuut gevaar voor de omgeving.
Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA)	Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA) is een uitvoeringsorganisatie van gemeente Arnhem. Vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van bouw en milieu zijn de kerntaken van de ODRA. ODRA maakt deel uit van het stelsel van Gelderse Omgevingsdiensten.
Omgevingsvergunning	Vergunning voor bouwen, milieu, natuur en ruimte. De omgevingsvergunning vervangt de voorheen losse vergunningen, zoals bouwvergunningen, milieuvergunningen en kapvergunningen.
Particuliere boom	Een boom die niet op de grond in eigendom van de gemeente staat.

Normaal beheer en onderhoud	Zie bestendig beheer en onderhoud
Snoeien	Het selectief terugsnijden van houtige delen van bomen of andere houtopstand.
Struwelen	Een gesloten, houtige begroeiing van struikgewas variërend van 1 tot 5 meter hoog met enkele bomen.
Toekomstboom	Een toekomstboom is een boom die op basis van zijn locatie en eigenschappen gekozen wordt om te behouden en te beschermen voor de toekomst. Het kan een boom zijn die net is aangeplant en nog tijd nodig heeft om groot en bijzonder te worden, maar die wel de optimale groeiomstandigheden heeft om daar te komen. Mits er rekening met deze boom wordt gehouden.
Van Wijken Weten	De uitgangspunten rondom wijksturing van gemeente Arnhem.
Vellen	Rooien, met inbegrip van verplanten, alsmede het verrichten van handelingen, zowel boven- als ondergronds, die de dood of ernstige beschadiging of ontsiering van houtopstand ten gevolge kunnen hebben.
Waardevolle particuliere boom	Waardevolle bomen zijn bijzondere vrijstaande bomen die voorheen opgenomen zijn in de Waardevolle Bomenlijst. De boom is tenminste 30 jaar oud en heeft daarnaast specifieke beeldbepalende kenmerken of cultuurhistorische, dendrologische of natuurwaarde. Ook een zeer zeldzame boom, bijvoorbeeld de dikste, oudste of grootste boom kan aangewezen worden als waardevolle boom. Monumentale bomen hebben een leeftijd van minimaal 80 jaar.
Wijkers en blijvers	Bij de aanplant van bomen worden meer bomen aangeplant dan waar na volledige uitgroei ruimte voor is. Doel is om snel een groen beeld te creëren. In het concept worden wijkers na een tijd verwijderd zodat de blijvers volledig uit kunnen groeien.

Bijlage 4

Participatieproces Bomenplan 2019

1. Inleiding en doel

Voor het opstellen van het Bomenplan zijn inwoners betrokken om zo draagvlak voor het beleidsplan te creëren. Deze memo licht toe wanneer en hoe de inwoners van Arnhem betrokken zijn en wat er met de gemaakte opmerkingen is gebeurd. Doel van deze memo is overzicht geven van het proces en de verwerking van opmerkingen.

2. Meepraten en meedenken

Het participatieproces bestond uit informeren, raadplegen en adviseren afgestemd op het moment in het proces. Participatie vond plaats tijdens diverse stadsbijeenkomsten en ook online was het mogelijk om actief deel te nemen aan discussies.

2.1. Stadsgesprekken Arnhem

Op 13 maart 2019 is de aftrap gegeven van het participatieproces van het Bomenplan in de startbijeenkomst in Molenplaats Sonsbeek. Tijdens deze avond zijn de inwoners geïnformeerd over het proces en werd gestart met de raadpleging en advisering door inwoners. De onderwerpen die op deze avond ter sprake kwamen, zijn in verdere bijeenkomsten nader uitgewerkt.

In april en mei hebben er 4 stadgesprekken plaatsgevonden, de zogenaamde boompicknicks. Deze bijeenkomsten hadden als doel om de inwoners te raadplegen en te vragen om advies. De avonden bestonden respectievelijk uit 1) Wat is je doel als stad? Wat is de meerwaarde van bomen en wat zijn de schaduwkanten? 2) Hoe realiseren we de doelen? 3) Wie beslist, wie heeft welke rol? En hoe communiceren we? 4) Terugkoppeling stadsgesprekken.

Op aanvraag van de inwoners is er een eindbijeenkomst georganiseerd waarin het concept-Bomenplan is besproken voordat het plan aan het College ter vaststelling is aangeboden. Deze stond in eerste instantie in juni gepland, maar heeft uiteindelijk begin oktober plaatsgevonden.

Tijdens de startbijeenkomst waren er ongeveer 80 mensen aanwezig, tijdens de picknicks en de eindbijeenkomst waren er 30-50 personen aanwezig. Een grote groep van de deelnemers is van het begin tot het eind van het proces actief betrokken gebleven. De stadsgesprekken zijn geleid door externe gespreksleider Raymond Reesink.

2.2. Online platform

Om het participeren rondom het Bomenplan breder en transparanter te maken en te versterken, is de website www.bomenplanarnhem.nl ontwikkeld als online platform. Het platform heeft, net als de stadsgesprekken, gefungeerd als locatie voor informatie, advies en raadpleging.

Tijdens het proces konden geïnteresseerden informatie vinden over het proces en de toekomstige bijeenkomsten. Ook zijn de verslagen en presentaties van de avonden gepubliceerd. De inbreng en reacties die zijn binnengekomen via de e-mail en website zijn voor de inwoners verzameld en ook gepubliceerd. Eind september is tevens het concept Bomenplan op het platform geplaatst.

Inwoners hadden op deze manier de mogelijkheid om vanuit huis mee te denken en te praten en up to date te blijven over het proces. In totaliteit zijn er ruim 130 reacties geplaatst op het platform en zijn er ongeveer 70 e-mails met reacties en ideeën binnengekomen. Het platform is ruim 6300 keer bezocht en door bijna 1200 unieke bezoekers bekeken.

3. Belangrijkste punten en verwerking punten

Tijdens de avonden en via het online platform is er veel input geleverd. Een totaaloverzicht van alle input is terug te vinden op www.bomenplanarnhem.nl. Op hoofdlijnen zijn de volgende punten ingebracht en verwerkt. Naast de inwoners is ook een grote groep ambtenaren vanuit verschillende beleidsvelden geraadpleegd.

Inbreng	Verwerking
Toename groenmassa, aantal bomen en versterken netwerk: *Er is een wens om Arnhem groener te maken met meer (waardevolle) bomen en een sterker en breder groennetwerk. Het netwerk bestaat niet alleen uit bomen, maar ook uit kruidlagen en struiken. Werk daarom integraal.*	Er komen meer bomen bij en meer bomen worden beschermd zodat ze kunnen uitgroeien tot buitengewone bomen. De focus ligt in het plan op bomen. Groenvisie Arnhem ondervangt de bredere groene netwerkfunctie. In het beheer en onderhoud van onze bomen gaan we buitengewone bomen langer verzorgen. We benoemen Toekomstbomen die extra beschermd worden.
Zorgvuldige en transparante afweging: *Afwegingen waar bomen bij betrokken zijn moeten zorgvuldiger worden gemaakt en transparanter kunnen worden gevolgd. Betrek inwoners hierbij. Kap bomen alleen als het niet anders kan.*	Bij projecten waarbij mogelijk bomen moeten worden gekapt, gaan we zorgvuldiger te werk. De bestaande bomen worden vooraf geïnventariseerd en gewaardeerd, waarna er een boombewust ontwerp wordt gemaakt. Er komt een Boom Kwaliteitsteam Arnhem, voornamelijk bestaande uit externe deskundigen en bewoners, dat de gemeente adviseert bij keuzes rond het kappen van bomen. Een nadere uitwerking en invulling van het Boom Kwaliteitsteam Arnhem volgt. Indien bomen niet behouden kunnen worden, kijken we altijd of verplanten redelijkerwijs mogelijk is.
Bescherm bomen met een kapvergunning en compenseer na kap: *Het is de wens om bomen te beschermen met een kapvergunning met als onderdeel compensatie. De vorm van deze kapvergunning is tijdens de gesprekken niet volledig uitgewerkt.*	Er is een kapvergunning nieuwe stijl uitgewerkt: het afwegingskader en de procedure van de kapvergunning wordt aangescherpt en verduidelijkt. Meer (buitengewone) bomen worden beschermd. Daarbij spelen ook de waarde voor het klimaat, biodiversiteit en gezondheid nu een rol. Voorkomen wordt dat er onnodige bureaucratische drempels worden opgeworpen. Compensatie vormt onderdeel van de kapvergunning nieuwe stijl.
Communicatie en raadpleegbaarheid beleid: *Communicatie en de raadpleegbaarheid van het beleid vraagt om extra aandacht. Het is nu vaak onduidelijk wanneer welk beleid geldt.*	Zie kapvergunning nieuwe stijl. Daarnaast wordt er als uitvoering van dit plan een communicatieplan opgesteld.

Werk samen: *De gemeente kan het niet alleen. Door samen te werken kan er meer bereikt worden.*	De gemeente gaat actief de boer op om samen te werken met andere grondeigenaren. Er worden extra subsidies ingesteld en bij woningcorporaties nemen we de uitgangspunten van het Bomenplan mee in de gesprekken rondom de Prestatieafspraken.
Verbeter educatie en boombenul: *Bomen zijn van groot belang. Bomen verdienen 'respect'. Hier zou iedereen bewust van moeten zijn en naar moeten handelen. Dit vraagt om extra aandacht in de vorm van educatie en het uitdragen van deze waarden.*	Gesprekken, educatie, stimuleren en ondersteunen vormen onderdelen van het Bomenplan.
Werk gebiedspecifiek, lever maatwerk en plant de juiste boom op de juiste plek: *Een bos is geen laan en een laan geen solitair. Daarnaast vraagt een solitair in een stadspark misschien om een andere aanpak dan een solitair in een wijkparkje. De aanpak moet afgestemd worden op het type boom en het gebied waar hij staat. Dit vraagt om maatwerk.*	De beheer, aanplant en kapregels zijn zo opgesteld dat ze rekening houden met de locatie van de bomen. De juiste boom op de juiste plek is een uitgangspunt in het beleid.
Wijkers en blijvers en zichtlijnen: *Wijkers en blijvers en zichtlijnen -en de daarmee soms noodzakelijke kap om de blijvende bomen te laten volgroeien of om een beeld te behouden- vormen in de dagelijkse praktijk vaak een punt van discussie tussen inwoners (onderling) en gemeente. Ook op de avonden was er geen eenduidigheid over Wijkers en blijvers.*	Er is gekozen om niet meer automatisch van wijkers en blijvers uit te gaan. Dit om bomen te kunnen laten uitgroeien tot volwassen bomen en om discussies over kap in de toekomst te voorkomen. Voor zichtlijnen mag gekapt worden als het is opgenomen in een vastgesteld beheerplan.
Zorg voor meer (bio)diversiteit: *Aanplant van bomen moet diverser om zo de biodiversiteit te stimuleren en plagen en ziekten tegen te gaan.*	We kiezen om meer variatie toe te passen bij de aanplant.
Beheer zorgvuldig en bescherm bomen: *Grijp op tijd in, maar doe meer niets als het niet hoeft met oog op flora en fauna.*	Arnhem gaat uit van bestendig beheer en onderhoud. Bestendig, of normaal, beheer en onderhoud is het uitvoeren van onderhoudsmaatregelen die gericht zijn op de instandhouding van de boom, beplanting en zijn groeiplaats. Ze dragen daarmee bij aan een gezonde, veilige en duurzame boom of beplanting.
Creëer voldoende budget voor beheer, bescherming (handhaving) en aanplant van bomen	Er is een financiële paragraaf opgesteld.

Gemeenteraad Arnhem

Bijeen op	19 februari 2020
Ter bespreking van	Bomenplan Arnhem
Amendement van het lid	Leendert Combee - VVD Mattijs Loor - D66 Lea Manders - Arnhem Centraal Nico Wiggers - Arnhemse Ouderen Partij Abdurrahman Cetintas - SP Jan Hutten - CDA
Titel Amendement	Baas in eigen tuin
Nummer / zaaknummer	**20A08** 316242

De ondergetekenden stellen het volgende amendement voor:

Aan het raadsbesluit toe te voegen:
"met dien verstande dat:

- er geen meldingsplicht voor bomenkap wordt ingevoerd;
- de regeling van de kapvergunning voor bomen op privéterrein (dus bomen die niet staan op grond die in eigendom is van de gemeente) op kavels tot 1000m2, niet wordt gewijzigd ten opzichte van de huidige situatie;
- en de daaronder liggende waardevolle bomenlijst en de bescherming middels bestemmingsplannen gehandhaafd blijven en worden uitgebreid op basis van objectieve criteria die op advies van het Boom Kwaliteitsteam Arnhem door de gemeenteraad worden vastgesteld. Alle eigenaren van bomen die op de waardevolle bomenlijst staan of in een bestemmingsplan worden beschermd ontvangen te zijner tijd een duidelijk bericht met de consequenties daarvan.

Zodat dit resulteert in een regeling waarbij voor het kappen van bomen op privéterrein (kavels tot 1000m2) geen melding of vergunning nodig is, tenzij de boom op de uitgebreide waardevolle bomenlijst staat of in een bestemmingsplan wordt beschermd."

Toelichting:

Het belang van meer bomen, een groter kroonoppervlak en betere bescherming van bomen staat niet ter discussie. Daarvan zijn de indieners een groot voorstander. We moeten echter wel die maatregelen nemen, die daadwerkelijk bijdragen aan een groener Arnhem.

AANGENOMEN 7

20A08/P.2

Vóór de deregulering van de kapvergunning werden er van de ca. 200 aanvragen per jaar slechts 3 geweigerd. Tijdens de periode van deregulering is de ontwikkeling positiever dan daarvoor (pag. 34): er kwamen meer bomen bij en de totale kroonomvang nam in de meeste wijken toe.

Daar waar de afgelopen jaren groen verdween, was dat vooral in de openbare ruimte. Kapvergunningen voor bomen in openbaar groen zijn daarom een goed idee: het dwingt de gemeente hierover goed te communiceren, een goede belangenafweging te maken en stelt inwoners in de gelegenheid dat te controleren. Openbaar groen is immers van ons allemaal.

Meldingen en kapvergunningen voor bomen in particuliere tuinen zijn niet nodig en leidt tot extra regeldruk. Ook is de voorgestelde regeling betuttelend, met onder andere een beoordeling of kap wel of niet nodig is op basis van de hoeveelheid bezonningsuren “in midden vensterbank binnenkant raam”. De invoering van een complex kapvergunningsysteem kan volgens insprekers zelfs ook een averechts effect hebben: Arnhemmers denken na voordat ze een boom planten in hun tuin, want het later weghalen van hun eigen boom is bijna onmogelijk.

Op privéterrein moet de eigenaar zelf een belangenafweging kunnen maken, tenzij het gaat om bomen die vanwege de waarde voor de stad als geheel op de waardevolle bomenlijst dienen te staan. Daarom willen de indieners dat alle bomen op privéterrein die van grote waarde zijn ook op de waardevolle bomenlijst komen te staan. Voor privéterrein met een oppervlak groter dan 1000m2, geldt de ‘kapvergunningprocedure particulieren’ zoals beschreven in het bomenplan. Het compenseren van een eventueel vergunde kap op het eigen terrein maakt daar onderdeel van uit. De meldingsplicht wordt met dit amendement voor geen enkele situatie ingevoerd.

We vragen het Boom Kwaliteitsteam Arnhem om objectieve criteria voor te stellen waarmee bepaald kan worden dat een boom op de waardevolle bomenlijst thuis hoort of dat een groep bomen of gebied middels het bestemmingsplan moet worden beschermd, en om de bestaande criteria waar nodig aan te scherpen. Dit kan gaan over ecologische waarde, een bijzondere bijdrage aan het tegengaan van hittestress, bijdrage aan een monumentaal stadsbeeld vanwege omvang en/of soort, etc. De voorgestelde criteria kunnen vervolgens door de raad worden vastgesteld.

De particuliere eigenaren van bomen die op de lijst staan of middels het bestemmingsplan worden beschermd krijgen persoonlijk bericht wat er met deze bomen wel en vooral niet mag gebeuren. Een kapvergunning is voor deze specifieke bomen altijd nodig.

Als dit amendement wordt aangenomen hoeven Arnhemmers voor het kappen van bomen op privéterrein (tot 1000m2) dus geen meldingen te doen en ook geen kapvergunning aan te vragen. Alleen de Arnhemmers -met een kavel tot 1000m2- die heel gericht zijn aangeschreven omdat hun particuliere boom op de waardevolle bomenlijst staat of in het bestemmingsplan wordt beschermd, worden gewezen op hun plicht om die te beschermen.
Voor Arnhemmers met een kavel groter dan 1000m2 geldt naast de waardevolle bomenlijst ook de kapvergunningsprocedure uit het bomenplan.

Leendert Combee - VVD
Mattijs Loor - D66
Lea Manders - Arnhem Centraal
Nico Wiggers - Arnhemse Ouderen Parti
Abdurrahman Cetintas - SP
Jan Hutten CDA

AANGENOMEN

Voor	**24**
Tegen	**14**

Amendement "Baas in eigen tuin, boompje planten niet ontmoedigen" (20A08)

GROENLINKS	0	6
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
van Es		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	2	0
Hutten		
van Dillen		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Aydemir		
Dilekçi		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Dijk		
Venhoek		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	0	2
de Groot		
Hegge		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID	2	0
Verheij		
Sanders		

Totaal	**38**

Criteria waardevolle particuliere bomen (i/m1)

Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Bouwkamp

Resultaat van bespreking:

Aanwezig
De raadsleden/fractievolgers Spruijt (AC), Nede (CU), Visser (PvdA), Pape (VVD), van der Loo (GL), Venhoek (D66), van den Broek (CDA) en De Groot (PvdD).
De fracties van DENK/Verenigd Arnhem, PVV, Arnhemse Ouderenpartij en SP waren niet bij de beraadslaging aanwezig.
Verder aanwezig: Wethouder Bouwkamp

Bespreking
De beraadslaging bestond uit een informatieve en een meningsvormende fase. Tijdens de informatieve fase heeft mevrouw T. Chabot ingesproken. Haar inspreektekst is bijgevoegd.

Tijdens de meningsvormende behandeling hebben fractievertegenwoordigers hun voorlopige mening geuit en vragen gesteld aan de portefeuillehouder. Enkele vragen van de VVD en CDA zijn nog niet beantwoord door de wethouder. Deze worden als technisch opgevat en zullen schriftelijk worden afgedaan. Het is onduidelijk hoeveel wijzigingsvoorstellen er zijn aangekondigd. De wethouder heeft twee toezeggingen gedaan.

Toezegging
1. Portefeuillehouder Bouwkamp zegt toe uit te zoeken/ in kaart te brengen hoe de gemeente particulieren kan helpen bij het in stand houden van waardevolle bomen.
2. Portefeuillehouder Bouwkamp zegt toe te kijken naar de moeilijkheid van de formulering en daar waar nodig de formulering aan te passen naar eenvoudiger taalgebruik, richting inwoners.

Conclusie
De voorzitter heeft geconcludeerd dat de raadskamer van mening is dat de meningsvorming 1 is afgerond en dat het onderwerp doorgeleid kan worden naar een meningsvormende 2 vergadering.

De raadsadviseur,

Katinka Vons

De voorzitter,

Nico Wiggers

Memo

Datum : Donderdag 30 september 2021

Aan : Leden van de gemeenteraad

Van : Cathelijne Bouwkamp, wethouder Groen

Betreft : Technische vragen criteria waardevolle particuliere bomen n.a.v. raadsbehandeling 15-09-2021

Inleiding

Tijdens de raadsbehandeling op wo. 15-09-2021 over de criteria waardevolle particuliere bomen zijn een aantal technische vragen gesteld die nog onbeantwoord zijn tijdens de behandeling in de raadskamer. Dit memo gaat in op deze vragen. De vragen zijn:

1. Hoe wordt de eigenaar van een waardevolle boom geïnformeerd?
2. Hoe kan een eigenaar bezwaar maken?
3. Welke kosten worden er gemaakt voor het opstellen van de lijst en voor het behandelen van bezwaarschriften?
4. Wat is de juridische haalbaarheid i.r.t. het gelijkheidsbeginsel?

Om deze vragen goed te kunnen beantwoorden is het van belang eerst inzicht te krijgen in het proces hoe de kapregels uit het Bomenplan juridisch worden geborgd en hoe de waardevolle particuliere boom hierin meegenomen wordt.

Proces Facetbestemmingsplan i.r.t. waardevolle particuliere bomen

Op 1 juni 2021 is de gemeenteraad geïnformeerd middels een raadsbrief over het besluit van het College om de nieuwe kapregels, zoals vastgelegd in het Bomenplan Arnhem, op te nemen in een Facetbestemmingsplan en niet in de Algemene Plaatselijke Verordening voor Arnhem (APV).

Zoals in het Bomenplan benoemd (pagina 6 en 7) is het Bomenplan een kaderplan, een plan op hoofdlijnen. Tal van beleidsvoornemens zullen verder moeten worden uitgewerkt. Een van de uit te werken punten is het juridisch vertalen van het Bomenplan in een Facetbestemmingsplan.

De waardevolle particuliere bomen vormen straks een onderdeel van het Facetbestemmingsplan. Het Facetbestemmingsplan werkt vanuit een kaart. De waardevolle particuliere bomen worden op de kaart aangegeven. Elke waardevolle particuliere boom heeft een eigen werkingsgebied waaraan de regels zijn gekoppeld. In letterlijke zin is er geen sprake van een lijst maar wel van een Facetbestemmingsplan waarin alle regels omtrent groen en bomen zijn opgenomen en ook de waardevolle particuliere bomen op kaart zichtbaar zijn.

De criteria voor wanneer particuliere bomen waardevolle bomen zijn, liggen op dit moment ter besluitvorming voor bij de gemeenteraad. Nadat de gemeenteraad de aangescherpte criteria waardevolle particuliere bomen heeft vastgesteld, worden de *bestaande* waardevolle particuliere bomen opgenomen in het Facetbestemmingsplan (indien ze voldoen aan de nieuwe criteria, dit zal het geval zijn want de bestaande criteria zijn aangevuld met extra criteria). Dit betreft 445 waardevolle particuliere bomen.

Het ontwerp- Facetbestemmingsplan ligt eerst 6 weken ter inzage en staat open voor zienswijzen. Na beantwoording van de zienswijzen en eventuele aanpassing van het ontwerp, wordt het Facetbestemmingsplan en de daarin opgenomen waardevolle particuliere bomen ter vaststelling aangeboden aan het college van B&W en daarna aan de gemeenteraad.

Voor de huidige eigenaren van een waardevolle particuliere boom veranderd er feitelijk niets. Hun boom was waardevol en blijft waardevol. Behalve dan dat de bescherming van hun boom niet meer is geregeld in de APV maar in het Facetbestemmingsplan (een ander juridisch jasje).
Voor het eventueel willen kappen is en blijft een vergunning nodig. De gemeente blijft de Boom Veiligheid Controle (BVC) uitvoeren en geeft de eigenaar een beheeradvies op basis van de BVC.

Groeimodel waardevolle particuliere bomen:
Het doel van het bomenbeleid is goed zorgen voor onze bomen en bomen voldoende beschermen. Daarom is het van belang de beleidsregels te vertalen naar een juridisch kader. Op deze wijze kunnen we onze bomen bescherming conform het door de raad vastgestelde beleid.

De waardevolle particuliere bomen zijn onderdeel van het Facetbestemmingsplan en kunnen gezien worden als een "groeimodel". Het is niet haalbaar als we voor het einde van dit jaar het Facetbestemmingsplan ter vaststelling willen voorleggen aan de raad, om dan ook al alle waardevolle particuliere bomen op basis van de nieuwe criteria in beeld te hebben.
Groeimodel waardevolle particuliere bomen:

a) Ten eerste nemen we de bestaande 445 waardevolle particuliere bomen op in het ontwerp-Facetbestemmingsplan. Hierop kunnen zienswijzen worden ingediend.
b) Nadat het Facetbestemmingsplan is vastgesteld, gaan we de overige particuliere bomen in beeld brengen die voldoen aan de nieuwe criteria. Dit kunnen we opdelen in fasen. Bijvoorbeeld door te starten met alle particuliere bomen in beeld te brengen die vanaf de openbare weg zichtbaar zijn. Om vervolgens eventueel nog met behulp van luchtfoto's en geodata-analyses de resterende bomen in beeld te brengen.
c) Verder is de - waardevolle bomenchecker - in ontwikkeling zodat ook inwoners zelf bomen aan kunnen melden op een eenvoudige laagdrempelige manier.
d) Het voorstel is om bijvoorbeeld elke 3 jaar het Facetbestemmingsplan (straks Omgevingsplan) van een update te voorzien in ieder geval op het onderwerp "waardevolle particuliere bomen".

Beantwoording technische vragen
1. Hoe wordt de eigenaar van een waardevolle boom geïnformeerd?

Bestaande eigenaren hoeven niet te worden geïnformeerd. Voor hen veranderd er niets.
De ter inzage legging van het Facetbestemmingsplan wordt op de gebruikelijke wijze gedaan middels publicatie in het digitale gemeenteblad.
Nieuwe eigenaren van een waardevolle boom worden hiervan per brief op de hoogte gesteld. In de brief wordt vermeld dat er een waardevolle boom op hun perceel staat en dat de gemeente voornemens is deze boom op te nemen in het Facetbestemmingsplan en wat dit betekent voor de eigenaar. In de brief

wordt ook vermeld dat de gemeente de Boom Veiligheid Controle (BVC) uitvoert en de eigenaar een beheeradvies geeft op basis van de BVC.
Tevens worden de nieuwe eigenaren geïnformeerd wanneer het Facetbestemmingsplan ter inzage komt en hoe men een zienswijze kan indienen.

2. Hoe kan een eigenaar bezwaar maken?

Een eigenaar kan een zienswijze indienen op het concept Facetbestemmingsplan wat 6 weken ter inzage ligt. Tegen de vaststelling van het Facetbestemmingsplan is beroep mogelijk bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State.

3. Welke kosten worden er gemaakt voor het opstellen van de lijst en voor het behandelen van bezwaarschriften?

Zoals in dit memo eerder aangegeven is er geen sprake van een lijst in letterlijke zin. Wel worden particuliere bomen bestemd als waardevol in het Facetbestemmingsplan. Dit Facetbestemmingsplan wordt gemaakt om de regels uit het Bomenplan te vertalen naar een juridisch kader. De kosten voor het opnemen van waardevolle particuliere bomen zijn onderdeel van het proces om te komen tot een Facetbestemmingsplan.
Momenteel zijn de kosten moeilijk in te schatten omdat er nog geen zicht is op hoeveel bomen er voldoen aan de nieuwe criteria en hoeveel zienswijzen/beroepschriften er zullen worden ingediend.
Globaal beramen wij de aanvullende kosten als volgt:

- het in beeld brengen van nieuwe waardevolle particuliere bomen. We schatten de kosten in op €5.000 als we dit uitvoeren i.s.m. een extern bureau
- Het aanschrijven van de nieuwe eigenaren en het behandelen van zienswijzen op het Facetbestemmingsplan die te maken hebben met waardevolle particuliere bomen. We schatten de kosten in op €45.000

(expert judgement. 1.500 nieuwe waardevolle bomen 200 zienswijzen a 2 uur a €100/u)

4. Wat is de juridische haalbaarheid i.r.t. het gelijkheidsbeginsel?

Deze vraag heeft betrekking op de maatgevende criteria om de boom als waardevol te benoemen, op basis van biodiversiteit. Daarbij geldt het criterium dat binnen 25 meter van de stam geen andere boom met een vereiste omvang staat.

Als voorbeeld werd genoemd dat 2 buren allebei eenzelfde grote boom in de tuin hebben staan. 1 boom mag worden gekapt zonder vergunning. Als er binnen 25 meter dan geen boom meer staat die aan de vereisten voldoet, wordt de overgebleven boom een waardevolle boom en zou dan in een later stadium, wanneer het Facetbestemmingsplan wordt aangepast, worden opgenomen in het Facetbestemmingsplan. Dat betekent dat deze eigenaar als hij de boom wil kappen, anders dan zijn buurman in het voorbeeld, wel een vergunning moet aanvragen.

Dit is niet in strijd met het gelijkheidsbeginsel. Het gelijkheidsbeginsel houdt in dat gelijke gevallen gelijk worden behandeld. In het voorbeeld is de situatie van de eigenaar van de overgebleven boom echter niet gelijk aan de situatie van de buurman die de boom zonder vergunning kon kappen omdat er toen nog twee bomen stonden binnen 25 meter.
De overgebleven boom kwam na deze kap in aanmerking voor opname in het Facetbestemmingsplan en voor kap geldt dan een vergunningplicht.

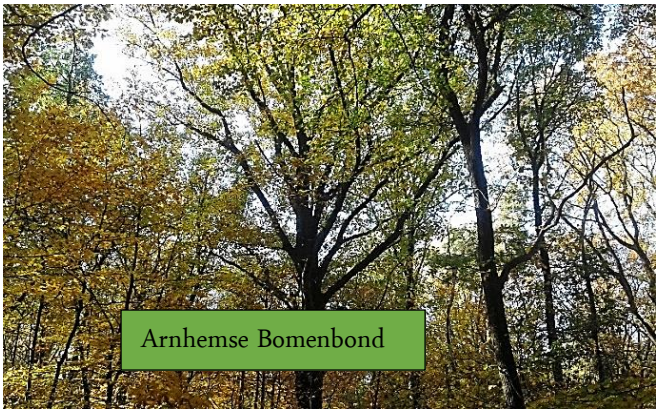

29 september 2021, Arnhem

Betreft: **Raadsvoorstel criteria waardevolle particulier bomen.**

"van dreiging naar service"

Aan de gemeenteraad en het College van B & W van Arnhem

Geachte dames en heren,

Het is inderdaad belangrijk dat bomen in Arnhem beter beschermd worden!

Aan de Arnhemse Bomenbond heeft u na de **samenspraak-sessies** in de gemeenteraad februari 2020 **nooit** meer om een mening gevraagd over dit onderwerp. Over geen enkel onderwerp overigens.

U heeft blijkbaar gekozen om de inspraak op het bomenbeleid te vervangen door adviezen van het Boom Kwaliteitsteam Arnhem. Ook de andere Arnhemse groen- en milieuorganisaties zijn **niet gehoord** over het raadsvoorstel "criteria waardevolle particuliere bomen", althans een mening van hen hierover wordt niet door u bekend gemaakt.

Opvallend is dat u het stadhuis steeds op dezelfde manier werkzaam laat zijn: de gemeente stelt regels en criteria op, die dan gehandhaafd zouden moeten worden d.m.v. boetes en dreiging.
Het ambtelijke apparaat is heel erg druk om deze papieren regelgeving enigszins op peil te houden. De meeste Arnhemmers begrijpen al lang niet meer wat er wel en niet mag in het bomenbeleid. Het is ook duidelijk dat deze werkwijze veel menskracht, energie en ook geld kost. De handhaving van de regelgeving is over het algemeen zwak. Vaak weet het stadhuis ook niet goed of de door haar vastgestelde regels nog worden opgevolgd. Zo is het is totaal onduidelijk wat de bescherming van een boom door een gedetailleerd bestemmingsplan in een particuliere tuin nog inhoudt. Temeer daar de meldingsplicht om particuliere bomen te kappen alleen geldt voor tuinen groter dan 1000 m^2. Het raadsvoorstel "nieuwe criteria voor de waardevolle particuliere bomen" maakt het voor de Arnhemmers bepaald niet duidelijker en gemakkelijker. Het ontwijken van de veelal onbegrijpelijke regels van de gemeente Arnhem zal daarom alleen maar groter en hardnekkiger worden.

Graag willen wij u voorstellen om eens een andere aanpak te proberen. **Open een spreekuur in de week!** Maak deze **goed en langdurig bekend** en ook met een **direct telefoonnummer** (dus niet via de wachtlijn van het algemene nummer van het stadhuis), waarin Arnhemmers en instellingen (op bepaalde uren) direct met een groen-contactambtenaar kunnen spreken of een afspraak kunnen maken voor overleg over hoe (oude) bomen behouden kunnen blijven. Ga dan ook eens op tuinbezoek.

Verleen hand- en spandiensten aan Arnhemmers als dat nodig is, met name voor hen die het niet al te breed hebben. Geef advies en help bijvoorbeeld eens een keer om bomen verantwoord te snoeien, zodat ze wel kunnen blijven staan. Biedt ruimte om in sommige gevallen waardevolle bomen te verplaatsen etc. Maak hier budget voor vrij. Dit schrijven is geen pleidooi om de regelgeving maar te liberaliseren. Maar wel om van een ingewikkeld en een weinig tot niet werkzaam systeem over te gaan **naar een service model** voor Arnhemmers om bomen te behouden.
Hoeveel mensuren en geld gaat nu verloren aan teveel regelgeving, zienswijzen, schijninspraak, semi-handhaving, procedures etc. in het bomenbeleid? Een dienstverlenende aanpak kan voor zowel het stadhuis als de Arnhemmers een veel beter resultaat opleveren en per saldo veel meer (grote) bomen beschermen dan met de huidige aanpak. Het zal in ieder geval veel meer begrip opleveren in de stad voor de noodzaak om gezonde grote bomen te beschermen en te behouden. **Dat begrip is nodig om meer bomen in de tuinen van de stad te behouden.**

In afwachting van uw antwoord, met de meeste hoogachting,

namens de **Arnhemse Bomenbond**

A. Ferwerda en J. Blasweiler

De Arnhemse Bomenbond is een samenwerkingsverband van:
Bloei! In Arnhem, Actievoerders voor de bomen in Arnhem, Stichting EDSP ECO, Natuur en Milieu Schuytgraaf, Elderveld Groen, Werkgroep Behoud Bomen Arnhem, Redactie Bomen en Bos, Werkgroep Klingelbeek, Werkgroep Doorwerth, Arnhems Peil.

Secretariaat adres: Jan Vethstraat 9, 6813 HJ Arnhem

Een voorbeeld van de gemeente zelf? Beschermd door het bestemmingsplan van de Gulden Bodem?

Politieke Avond

Dossiernummer	3008
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	24 november 2021
Agendapunt	4.4
Omschrijving	Intekenen regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio

Geagendeerd	Vergaderdatum
Politieke Avond	17 november 2021
Politieke Avond	**24 november 2021**

Besluit van	24 november 2021
Zaaknummer	606851

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 5 oktober 2021, nummer: 606851;

gelet op artikel 35 van de Gemeentewet; en gelet op artikel 35 van de Wgr, alsmede op artikel 20 en 27 van de Gemeenschappelijke Regeling Arnhem-Nijmegen,

besluit:

1. Kennis te nemen van de regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen.
2. Te besluiten deel te nemen aan de hierin opgenomen vijf opgaven.
3. Aan het college opdracht te geven om daartoe de bijgevoegde vijf concept opgaveovereenkomsten af te sluiten en te ondertekenen.

De griffier, De voorzitter,

Intekenen regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	24 november 2021
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Van Dellen/Marcouch

Aan de gemeenteraad, 17 november 2021

Aanwezig
De raadsleden/fractievolgers Van den Broek (CDA), Gemici (GroenLinks), Hogenhout (PvdD), Maref (VVD), Becker (ChristenUnie), Van der Laak (Arnhem Centraal), Visser (PvdA), Venhoek (D66).
De fracties van de PVV, SP, Arnhemse Ouderenpartij en DENK-Verenigd Arnhem waren niet bij de beraadslagingen aanwezig.

Verder aanwezig: Burgemeester Marcouch en wethouder van Dellen.

Verloop
Het raadsvoorstel is informatief en meningsvormend 1 geagendeerd. Omdat er aanmeldingen zijn ontvangen om in te mogen spreken is het voorstel direct meningsvormend besproken. De raadskamer heeft in twee termijnen met de portefeuillehouders gesproken. Er is onder andere gesproken over financiën en financiële risico's, Provinciale bijdrage, intekenen door de andere gemeenten, multiplierеffect, borging, de investeringsagenda, onderbouwing van de opgaven, de inspraaknotitie, RES.
Enkele leden van de raadskamer willen hun complimenten overbrengen en de burgemeester roept op om de regio te omarmen en dit ook tot uitdrukking te brengen in het spreken over de regio. De uitdaging voor de komende jaren is om niet te denken in termen van wat levert het Arnhem op. We hebben elkaar nodig.

Er zijn geen toezeggingen gedaan door de portefeuillehouders of moties of amendementen aangekondigd door de leden van de raadskamer.

Conclusie
De voorzitter concludeert namens de raadskamer dat de meningsvormende fase is afgerond en het voorstel kan worden doorgeleid naar de besluitvorming.

De raadsadviseur, De voorzitter,

P. Wielaard J. van der Loo

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 606851

Onderwerp: Intekenen regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio

Voorstel

1. Kennis te nemen van de regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen.
2. Te besluiten deel te nemen aan de hierin opgenomen vijf opgaven.
3. Aan het college opdracht te geven om daartoe de bijgevoegde vijf concept opgaveovereenkomsten af te sluiten en te ondertekenen.

Inleiding

Op 16 september 2021 hebben wij van het algemeen bestuur van de Groene Metropoolregio (GMR) de definitieve regionale agenda 2022 ontvangen. De regionale agenda 2022 is op 15 september 2021 door het algemeen bestuur van de GMR vastgesteld. Het algemeen bestuur vraagt de regiogemeenten in de aanbiedingsbrief om uiterlijk 8 december 2021 in te tekenen op de vijf opgaven via de bijgevoegde opgaveovereenkomsten.

In het voorjaar hebben wij met uw instemming via een zienswijze gereageerd op de conceptversie van deze agenda. In onze zienswijze hebben wij aangedrongen op nadere prioritering om zo tot een regionale agenda te komen met een stevige ambitie die we - qua middelen en menskracht - met elkaar waar kunnen maken. Daarnaast hebben we gevraagd om meer duidelijkheid in de rollen en bijdragen van samenwerkingspartners in de regio. Onder andere betrof dit de samenwerking met de provincie Gelderland. Ook vanuit de andere regiogemeenten zijn reacties gekomen op de concept-agenda.
De bestuurlijke opgaveteams en de opgavemanagers hebben de afgelopen maanden hard gewerkt om de regionale agenda aan te scherpen aan de hand van de binnengekomen reacties. Dit heeft geleid tot de agenda die er nu ligt. Een overzicht van de reacties en antwoorden van de regio is hierbij gevoegd.

Er ligt nu een aangepaste regionale agenda die uitnodigt om met energie en vertrouwen aan de slag te gaan. Wij stellen u dan ook voor om te besluiten in te tekenen op alle vijf de opgaven uit de regionale agenda van de Groene Metropoolregio. Voorts stellen wij u voor ons de opdracht te geven de bijgevoegde opgaveovereenkomsten aan te gaan en te ondertekenen.

Het intekenen op de opgaven is een belangrijk uitgangspunt van de regionale samenwerking Groene Metropoolregio. De gemeenteraden besluiten om al dan niet deel te nemen aan de vijf opgaven die in de regionale agenda 2022 zijn opgenomen. De gemeenteraad stelt de gevraagde middelen beschikbaar en geeft het mandaat voor de uitvoering ervan. Uw raad hoeft niet in te stemmen met de regionale agenda 2022. Deze is volgens de afspraken in de gemeenschappelijke regeling vastgesteld door het algemeen bestuur van de GMR.

GEMEENTE Arnhem

In de MJPB 2022-2025 stellen wij voor de extra middelen die voor de vijf opgaven nodig zijn beschikbaar te stellen vanuit de Algemene reserve en deze toe te voegen aan de betreffende begrotings-programma's. De regionale agenda 2022 en dit raadsvoorstel vormen hiervoor mede de onderbouwing.

In de aanbiedingsbrief van de GMR wordt ook melding gemaakt van het bestuursakkoord dat zal worden gesloten tussen de GMR, de provincie en The Economic Board, en de bijbehorende investeringsagenda. Ter informatie zijn deze documenten bijgevoegd in de versies die op 15 september jl. in het Algemeen Bestuur van de Groene Metropoolregio ter informatie geagendeerd stonden. De bedoeling is dat deze eind van het jaar definitief gemaakt worden als duidelijk is welke gemeenten intekenen op welke opgaven.

Beoogd effect

Door het besluit om deel te nemen aan de vijf opgaven in de regionale agenda 2022 en het college de opdracht te geven om de bijbehorende overeenkomsten aan te gaan, kan het college samen met de andere 17 gemeenten binnen de Groene Metropoolregio de uitvoering van de vijf opgaven ter hand nemen. Met deze agenda kunnen we een sterke regio vormen:
- die belangrijke lokale ambities waarmaakt, op het gebied van duurzaamheid, wonen en ruimte, bereikbaarheid, economie en werkgelegenheid, cultuur en erfgoed, toerisme. Het zijn thema's die (deels) de gemeentegrenzen overstijgen en waar we effectiever zijn en meer bereiken als we de krachten bundelen.
- die een krachtige lobby kan voeren en een serieuze partner is in de samenwerking met provincie, Rijk en andere partners. Een nieuwe investeringsagenda met de provincie staat al in de steigers.
- die zaken structureel effectiever en slimmer organiseert, waarbij we kritisch blijven koersen op een slanke en doelgerichte organisatie ('lean and mean').

Argumenten

2.1 De agenda draagt bij aan de Arnhemse ambities en bouwt voort op wat er regionaal al was.

De agenda draagt als gezegd bij aan belangrijke Arnhemse ambities. Met veel speerpunten en activiteiten bouwen we voort op bestaande regionale opgaven en thema's vanuit het GO Arnhem-Nijmegen, de PFO's en andere samenwerkingsverbanden.

- In de opgave Verbonden regio werkt Arnhem samen met de regiogemeenten aan betere en duurzame verbindingen en vervoersmogelijkheden in en rond de stad, bijvoorbeeld het realiseren van een beter regionaal fietspadennetwerk; ook aan verbindingen voor spoor- en wegvervoer met de Randstad en Duitsland. In regioverband wordt ook gelobbyd en gewerkt aan goede afspraken met het Rijk hierover.
- Hier ligt ook een verbinding met de regionale opgave Groene Groeiregio, die gericht is op een goede ruimtelijke inpassing van woon- en werklocaties en de bijbehorende infrastructuur, in samenhang met een gezonde leefomgeving. Via de Woondeal wordt samengewerkt aan de woningbouwopgave. In en om de steden en kleinere gemeenten moeten meer woningen komen. De regiogemeenten trekken hier samen in op.
- Binnen de opgave Productieve regio werkt Arnhem samen met de regiogemeenten, kennisinstellingen en bedrijfsleven aan meer banen, aan een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Arnhem is sterk in energie en duurzaamheid. Veel innovaties

komen hier vandaan en zorgen ook voor nieuwe bedrijvigheid en werk. The Economic Board, die regionaal werkt, levert hier een bijdrage aan door ondernemerschap en kennis bij elkaar te brengen. De samenwerking moet er voor zorgen dat meer Arnhemmers kunnen doorstromen naar werk in of dicht bij de stad.
- Met de opgave circulaire regio voeren we een deel van onze duurzaamheidsopgave gezamenlijk uit met de regiogemeenten, onder andere via de Regionale energiestrategie (RES).
- De opgave Ontspannen regio herbergt onder andere de samenwerking op het gebied van cultuur en toerisme, en ook versterking van de binnensteden.

2.2 Meedoen betekent een krachtiger lobby voeren.

- Door met alle opgaven mee te doen versterken we ook het beeld naar buiten dat er sprake is van één gedeelde agenda en wordt het gemakkelijker partnerschappen aan te gaan.
- Met een robuuste agenda kunnen we een krachtige lobby voeren en een serieuze partner zijn in de samenwerking met provincie, Rijk en andere partners. Een nieuwe investeringsagenda met de provincie staat al in de steigers.
- Voorbeelden van concrete resultaten die de versterkte regionale samenwerking nu al heeft opgeleverd zijn de Woondeal en de MKB-deal.
- De provincie Gelderland gaat via de investeringsagenda bijdragen aan de regionale agenda. De voorwaarde/wens vanuit de provincie was om als regio een robuuste agenda neer te zetten die een relatie heeft met de Gelderse opgaven. Een aantal bijdragen zijn reeds in de paragraaf financiën van de regionale agenda verwerkt. De provincie heeft de intentie om zoveel aan de projecten bij te dragen - mits deze bijdragen aan de provinciale doelen -, dat de optelsom uitkomt op een verdubbeling van de bijdrage van de gemeenten aan de vijf opgaven van de GMR.

2.3 De regionale agenda is na verwerking van de reacties realistischer en concreter geworden.

Aan de hand van de reacties en zienswijzen van de 18 gemeenten is de GMR er onzes inziens in geslaagd een concretere en qua haalbaarheid goed hanteerbare agenda neer te zetten. In de inleiding staan de belangrijkste aanpassingen op een rij. De doelstellingen “over vijf jaar” zijn kritisch bekeken op haalbaarheid en zijn waar dit nodig is bijgesteld in de tijd. Ze zijn ook meer concreet gemaakt. Waar dit nog niet mogelijk is, vindt concretisering in 2022 plaats.
- De acties per opgave zijn omgevormd tot een concreet resultaat of tussenresultaat. Er is ook meer gewerkt met voorbeelden. Daar waar mogelijk zijn de voorgestelde regionale inspanningen voorzien van lokale voorbeelden van resultaten.
- Het maken van de regionale agenda 2023 is benoemd als natuurlijk moment om (op basis van de proces- of tussenresultaten uit 2022) de regionale inzet te herijken en te beslissen over bepaalde speerpunten en acties (go/no go moment).
- In de financiële paragraaf en in de concept investeringsagenda is aangegeven waar concrete kansen liggen voor externe financiering.
- De samenhang tussen de opgaven is concreter in de teksten van de opgaven opgenomen.
- De rolverdeling tussen The Economic Board en de Groene Metropoolregio is opgenomen in bestuursakkoord en investeringsagenda en expliciet verwoord in de opgaven, vooral bij Productieve en Circulaire regio. Daar waar het niet mogelijk is om in deze fase een concrete taakverdeling op te nemen, is dat vermeld.

- In de regionale agenda is nadrukkelijker aangegeven dat - als uitwerking van de visie GMR - natuur, biodiversiteit en landbouw een belangrijk onderdeel vormt van het landschappelijk raamwerk van onze regio bij de opgaven Ontspannen regio (speerpunt groen-blauw raamwerk) en Groene groeiregio (verstedelijkingsstrategie).
- De specifieke punten per opgave die door de gemeenten zijn ingebracht, zijn verwerkt in de tekst van de betreffende opgave door het opnemen van verduidelijkende teksten of aanvullingen.
- Als uit de consultatieronde is gebleken dat er gemeenten van plan zijn niet mee te doen met een opgave, zijn de kosten voor de opgave naar beneden bijgesteld, door resultaten te faseren of capaciteit anders in te zetten. Hiermee wordt gezorgd dat de inwonerbijdrage gelijk blijft.

We zien dit als goede aanpassingen die tegemoet komen aan onze eigen zorgen en gemaakte opmerkingen. We vinden het een belangrijke afspraak dat bij de totstandkoming van de agenda voor 2023 nog een keer kritisch gekeken wordt naar de wenselijkheid van bepaalde speerpunten en acties tegen het licht worden gehouden van wat op dat moment is bereikt en nodig is.

Deze regionale agenda brengt extra kosten met zich mee. We beargumenteren en verklaren dit als volgt.

2.4 We bouwen voort op wat er was (en veel was nog niet structureel gefinancierd).

Met veel speerpunten en activiteiten bouwen we als gezegd voort op bestaande regionale opgaven en thema's vanuit het vanuit het GO Arnhem-Nijmegen, de PFO's en andere samenwerkingsverbanden. Het meeste was nog niet structureel van middelen voorzien. Dit gebeurde veelal ad hoc en tijdelijk. Er was ook geen totaalbeeld.

2.5 We hebben qua ambitie de lat hoger gelegd.

We willen de regio op de kaart zetten, met een stevige koers en agenda. Zo werken we aan meer welvaart, meer banen en woningen in een duurzame, bereikbare en prettige leefomgeving voor onze inwoners. We zien in deze regionale agenda de ambitie weerspiegeld uit de visie de Groene Metropoolregio, die we in 2020 als regiogemeenten hebben vastgesteld.

2.6 We staan voor nieuwe maatschappelijke opgaven (inclusief nieuwe kosten).

Er komen nieuwe maatschappelijke opgaven bij. We zijn op regionale schaal meestal beter in staat om deze opgaven te organiseren, dan als we de opgave alleen lokaal zouden oppakken.

- Vanwege gemeentegrensoverschrijdende relaties en effecten zoals bij verkeer, wonen, economie en arbeidsmarkt, energietransitie, natuur en landschap. Om deze reden is een bovenlokale aanpak nodig voor het efficiënt en effectief in beeld brengen van relaties, problematiek/uitdagingen en oplossingsrichtingen.
- Omdat we door de regionale schaal massa kunnen creëren. Afspraken met partijen rondom circulaire bouw en infra, grondstoffen en ketens maak je niet als individuele gemeente. Door gezamenlijk één lijn te hanteren is duidelijk aan welke eisen marktpartijen moeten voldoen. Samen bereiken we hierdoor meer, dan als we als losse gemeenten zouden opereren.

In sommige opgaven zitten onderdelen waarvan het min of meer verplicht of logisch is om deze

op regionale schaal op te pakken. De RES (Regionale Energie strategie), RPW (Regionale Planning Werklocaties) en Woningbouwplanning en –programmering. Ook deze zaken vragen een financiële inspanning.

Kanttekeningen en risico's

2.2 Zorgen voor externe financiering vraagt een blijvende inspanning.

De regionale agenda biedt de regio als gezegd een goede uitgangspositie in onderhandelingen en samenwerking met provincie en Rijk. De investeringsagenda met Economic Board en provincie Gelderland is in de maak en wordt dit najaar gepresenteerd als rollende agenda. Het zal echter nog de nodige bestuurlijke en ambtelijke inspanningen vergen om ook echt samen meters te maken en investeringsgeld boven water te krijgen.

2.3 Uitvoering RES is nog niet financieel geborgd; de kosten zijn nog onbekend.

Bij de opgave circulaire regio is aangegeven dat nu nog niet is in te schatten op welke wijze de projectorganisatie RES gecontinueerd kan worden doordat het Rijk nog geen helderheid heeft gegeven over de financiering van de vervolgfase. Hier kan de regio (en daarmee de regio-gemeenten) dus nog voor extra kosten komen te staan. De provincie is gevraagd hierbij financieel te ondersteunen, zodat de kern van de projectorganisatie behouden kan blijven.

Participatie

De regionale agenda 2022 volgt op de concept-regionale agenda. Deze is voorgelegd aan alle 18 gemeenten. Vanuit de 18 gemeenten zijn veel reacties en suggesties binnengekomen die in deze definitieve versie zijn verwerkt. Ook The Economic Board en de provincie Gelderland hebben bijgedragen aan deze agenda. De bijdragen van The Economic Board en de provincie Gelderland aan het realiseren ervan, wordt geregeld in de investeringsagenda. De activiteiten en projecten uit de regionale agenda zullen, afhankelijk van de inhoud ervan, samen met relevante partners worden uitgevoerd.

Welzijn en perspectief

De regionale agenda en de opgaven die hierin benoemd zijn, vormen samen een complex van maatregelen en activiteiten die moeten bijdragen aan de vergroting van de welvaart en het welzijn van de inwoners van de stad en de regio. De gezamenlijke inspanningen moeten leiden tot meer welvaart, meer banen en woningen in een duurzame, bereikbare en prettige leefomgeving voor onze inwoners.

Financiën

De regionale agenda bevat een financiële paragraaf die de kosten per opgave in beeld brengt. Deze bedragen zijn afgeleid van de totale kosten per opgave, die naar rato van inwonertal verdeeld worden over de deelnemende gemeenten. Deze kosten per opgave zijn in de regionale agenda gepresenteerd. De bijdrage is in lijn met de begroting van de GMR die u eerder dit jaar heeft ontvangen. Ten opzichte van de concept-regionale agenda is de inwonersbijdrage per opgave gelijk gebleven.

De GMR heeft dit eerste jaar nog geen meerjarig perspectief opgenomen in zijn begroting, maar zal dit vanaf volgend jaar aanbieden. De GMR heeft de regiogemeenten geadviseerd om de komende jaren met dezelfde bijdrage per opgave rekening te houden.

Zoals aangegeven in het raadsvoorstel 'Zienswijze begroting en regionale agenda Groene Metropool-regio', door uw raad vastgesteld op 16 juni 2021, hebben wij de gevraagde budgetten naast reeds beschikbare budgetten in onze begroting gelegd, om een scherper beeld te krijgen van de extra benodigde middelen. Dit levert het volgende beeld op:

Verbonden regio
De agenda van de verbonden regio is een voortzetting van de regionale mobiliteitsagenda die al bestond in samenwerking met GO, provincie Gelderland en andere partners. De nieuwe kosten voor deze agenda kwamen er sowieso aan omdat dit tot 2020 was geregeld en verder niet.
Inwonersbijdrage: €1,30
Kosten voor Arnhem: €211.206
Begroot via PPN 2021: €211.206
Geen extra kosten

Productieve regio
De agenda productieve regio is deels een voortzetting van het PFO Economie (Human Capital, MKB, werklocaties). Samenwerking op internationale clusters was een van de thema's uit de investeringsagenda Arnhem-Nijmegen-Provincie en The Economic Board. Er was geen sprake van structurele financiering. Dit werd steeds gaandeweg per onderwerp geregeld.
Inwonersbijdrage: €0,73
Kosten voor Arnhem: €118.606
Begroot: vouchers MKB €14.000 (2021,2022,2023); RPW €25.995
Extra kosten €78.611

Circulaire regio
De speerpunten van circulaire regio bouwen deels voort op het PFO duurzaamheid en de RES. Er zijn ook nieuwe activiteiten toegevoegd, in samenhang met de ambitie van de GMR als circulaire topregio. Het speerpunt circulaire bouw en infra hangt sterk samen met de woondeal en heeft hoge prioriteit. Opdrachtgeverschap GWW en inkoop energie loopt door vanuit PFO Duurzaamheid.
Bij de opgave circulaire regio is aangegeven dat nu nog niet is in te schatten op welke wijze de project-organisatie RES gecontinueerd kan worden doordat het Rijk nog geen helderheid heeft gegeven over de financiering van de vervolgfase. Hier kan de regio (en daarmee de regiogemeenten) dus nog voor extra kosten komen te staan. De provincie is gevraagd hierbij financieel te ondersteunen, zodat de kern van de projectorganisatie behouden kan blijven.
Inwonersbijdrage: €0,81
Kosten voor Arnhem: €131.606
Begroot: Opdrachtgeverschap GWW €13.000; Inkoop energie (incidenteel) €11.000
Extra kosten: €107.606

Ontspannen regio
Duurzaam toerisme bouwt voort op bestaande samenwerking rond het Toeristisch Toekomst Perspectief Arnhem - Nijmegen en de bijbehorende uitvoeringsagenda.. Een deel van de acties die nu op de agenda

staan, zouden we niet uitvoeren zonder de GMR. Bruisende binnensteden-krachtige kernen is opvolger van het icoon bruisende binnensteden uit de oude investeringsagenda. De regionale agenda dient hier mede als voertuig om investeringen van de provincie te laten landen. Groen-blauw raamwerk is nieuw en hangt sterk samen met verstedelijkingstrategie en regionale visie (balans groen en stad). Cultuurregio Arnhem-Nijmegen 025 loopt door vanuit bestaande samenwerking.
Inwonersbijdrage: €0,57
Kosten voor Arnhem: €92.612
Begroot: €0
Extra kosten: €92.612

Groene groeiregio
De opgave groene groeiregio omvat de verstedelijkingsstrategie. Het betreft voortzetting van het lopend proces vanuit regio Arnhem-Nijmegen en Foodvalley. Deze opgave en kosten waren sowieso gekomen, ook zonder GMR.
Inwonersbijdrage: €0,82
Kosten voor Arnhem: €133.231
Begroot: €0
Extra kosten: €133.231

Totaal benodigde extra middelen
Totale kosten voor Arnhem: €687.262
Totaal begroot: €275.000
Totaal extra kosten: €412.060

Een voorstel in verband met deze extra middelen is in de concept MJPB 2022 opgenomen. U kunt dit raadsvoorstel beschouwen als mede-onderbouwing hiervoor. De nieuwe middelen die de uitvoering van deze regionale agenda met zich meebrengt à €412.000 worden in de MJPB 2022 nog gepresenteerd via het begrotingsprogramma S00. De bedoeling is om deze vanaf de begroting 2023 te presenteren via de betreffende inhoudelijke programma's.

Uitvoering

Na het besluit van de raad om in te tekenen op de opgaven kunnen de opgaveovereenkomsten worden ondertekend door het college en aan de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen worden verzonden.

Communicatie

De regionale agenda en de opgaveovereenkomsten zijn gepubliceerd op www.groenemetropoolregio.nl als agendastukken van het Algemeen Bestuur van 15 september 2021. Actieve communicatie over de regionale agenda wordt verzorgd door de Groene Metropoolregio bij de ondertekening van de opgave-overeenkomsten in december.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Raadsvoorstel intekenen Regionale agenda 2022 Groene metropoolregio
- Aanbiedingsbrief colleges regionale agenda 2022
- Regionale agenda 2022 GMR
- Overzicht beantwoording consultatie zienswijzen concept regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio
- Opgaveovereenkomst Verbonden regio
- Opgaveovereenkomst Productieve regio
- Opgaveovereenkomst Circulaire regio
- Opgaveovereenkomst Ontspannen regio
- Opgaveovereenkomst Groene Groeiregio
- Concept Bestuursakkoord
- Concept Investeringsagenda

RAADSVOORSTEL

Besluit van

Zaaknummer 606851

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 5 oktober 2021, nummer: 606851;

gelet op artikel 35 van de Gemeentewet; en gelet op artikel 35 van de Wgr, alsmede op artikel 20 en 27 van de Gemeenschappelijke Regeling Arnhem-Nijmegen,

besluit:

1. Kennis te nemen van de regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen.
2. Te besluiten deel te nemen aan de hierin opgenomen vijf opgaven.
3. Aan het college opdracht te geven om daartoe de bijgevoegde vijf concept opgaveovereenkomsten af te sluiten en te ondertekenen.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

GROENE METROPOOL REGIO ARNHEM NIJMEGEN

Colleges van B&W van de deelnemende
gemeenten aan de Groene Metropoolregio

Datum	:	16-09-2021
Uw kenmerk	:	
Ons kenmerk	:	
Zaaknummer	:	2021-GMAB-33
Contactpersoon	:	H. Tiemens
Telefoonnummer	:	06 - 21 87 55 93

Onderwerp: aanbieden definitieve regionale agenda 2022

Geacht college,

Met gepaste trots presenteren wij u de definitieve regionale agenda 2022 van de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen.

In het voorjaar heeft u gereageerd op de concept-versie van deze agenda. De opgavemanagers en de Bestuurlijk opgaveteams hebben de afgelopen maanden hard gewerkt om de regionale agenda aan te scherpen. De definitieve agenda is met recht een regionale agenda te noemen. Wij danken u hartelijk voor uw bijdrage.

Op basis van deze agenda wordt u uitgenodigd om in te tekenen op de opgaven voor het jaar 2022.

Regionale agenda 2022
In aanvulling op de regionale agenda ontvangt u:
- het overzicht van de binnengekomen reacties op de regionale agenda aangevuld met onze antwoorden;
- de vijf opgaveovereenkomsten zoals die door de colleges getekend worden indien uw gemeente besluit deel te nemen aan de betreffende opgave.

We vragen u deze documenten op 5 oktober 2021 te behandelen in uw college en uiterlijk 8 december 2021 (de laatste vergadering van het AB dit jaar) de getekende opgaveovereenkomsten voor uw gemeente aan ons te doen toekomen.

Zoals u van ons mag verwachten doen wij ook een handreiking voor het schrijven van het raadsvoorstel voor uw gemeenteraad.

Bestuursakkoord en Investeringsagenda
Ondertussen krijgt de samenwerking met de provincie Gelderland en The Economic Board ook steeds meer vorm. De komende maanden wordt het Bestuursakkoord en de bijbehorende Investeringsagenda afgerond. Ter informatie ontvangt u hierover stukken namens het gebiedsoverleg.

Tot slot
Wij hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd en zien uw reactie graag tegemoet. Nadere informatie kunt u verkrijgen bij de directeur van Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, mevrouw H. Tiemens.

Met vriendelijke groet,
het dagelijks bestuur van de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen,

Drs. H.M.F. Bruls
Voorzitter

Drs. H. Tiemens
Secretaris

Bijlagen:
- regionale agenda 2022 Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen
- Elst 15092021 Overzicht Beantwoording consultatie zienswijzen concept-regionale agenda
- opgave-overeenkomst Verbonden regio
- opgave-overeenkomst Productieve regio
- opgave-overeenkomst Circulaire regio
- opgave-overeenkomst Ontspannen regio
- opgave-overeenkomst Groene Groeiregio
- Handreiking besluiten gemeente

GROENE METROPOOL REGIO ARNHEM NIJMEGEN

REGIONALE AGENDA2022

16-09-2021

VOORWOORD

Met gepaste trots bood ik u in april jl. de concept-regionale agenda 2022 ter consultatie aan. Ik heb kunnen constateren dat door de gemeenten zeer serieus en grondig werk is gemaakt van deze consultatieronde. Dank hiervoor. De oogst bood het algemeen bestuur de gelegenheid om bij te sturen op ambities, acties en middelen.

Nadat het algemeen bestuur op 7 juli jl. de richting had aangegeven voor de definitieve versie van de regionale agenda 2022 is deze op 15 september definitief vastgesteld. In de inleiding van de regionale agenda wordt ingegaan op de uitgangspunten, aanscherpingen, verbeteringen en temporiseringen die in de definitieve regionale agenda zijn verwerkt. Met deze gedragen regionale agenda 2022 beschikt onze regio, na het tussenjaar 2021, over een agenda die inhoud en richting geeft aan onze ambities in 2022.

De gemeenten wordt nu gevraagd in te tekenen op de vijf integrale opgaven die samen de regionale agenda vormen. Hiermee stelt u de gevraagde middelen voor 2022 beschikbaar. Gelet op de ontvangen reacties heeft het bestuur het vertrouwen dat alle gemeenten de financiële ruimte voor 2022 weten te vinden om de schouders onder de gezamenlijk ambities te zetten. Vooralsnog wordt u gevraagd in te tekenen voor 1 jaar. De intentie is de volgende regionale agenda een meerjarig karakter te geven.

In april ontving u ook het bestuursakkoord; de langjarige samenwerking in de regio tussen drie partijen: de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, de provincie Gelderland en The Economic Board. De Investeringsagenda regio Arnhem-Nijmegen 2022 maakt als bijlage onderdeel uit van het bestuursakkoord. In de investeringsagenda is concreet opgenomen hoe de drie partijen bijdragen. Deze regionale agenda vormt de onderlegger. Onze bijdrage bestaat uit de middelen die in deze regionale agenda zijn opgenomen, gekoppeld aan de beschreven resultaten in de vijf opgaven. Samen met de provincie Gelderland, The Economic Board en andere partners (Rijk, EU, kennisinstellingen en bedrijfsleven) creëren we op deze wijze massa om met volle kracht voortgang te boeken met de realisatie van onze ambities zoals verwoord in de regionale visie die alle gemeenten in onze regio bijna een jaar geleden hebben onderschreven.

Met vriendelijke groet,

Hubert Bruls

In het kort

ONZE GEZAMENLIJKE VISIE OP DE GROENE METROPOOLREGIO ARNHEM-NIJMEGEN

Horizon

ONZE GEZAMENLIJKE AMBITIE:

- We positioneren ons als dé groene metropoolregio van Nederland.
- We profileren ons als dé (inter)nationale circulaire topregio 2050.
- We werken samen aan dé ontspannen groeiregio in balans.

Hiervoor werken we als regio samen:

Fundament

WE WERKEN SAMEN AAN HET BEHOUD VAN DE IDENTITEIT VAN DE REGIO:

- We zetten ons in voor een gevarieerd cultuurlandschap.
- We houden de regio strategisch bereikbaar.
- We ontwikkelen de culturele netwerken in de regio.

Heden

WE WERKEN SAMEN AAN DE ONTWIKKELING VAN DE REGIO:

- We ontwikkelen de regio als compleet stedelijk netwerk.
- We ontwikkelen Energy, Food, Health en Hightech als topsectoren.
- We benutten talent en het menselijk kapitaal in de regio.

Perspectief

WE WERKEN SAMEN AAN DE KOERS VAN DE REGIO:

- We maken onze regio veerkrachtig voor klimaat en energie.
- We zetten breed in op de circulariteit van onze economie.
- We werken aan een vitale en ontspannen leefomgeving.

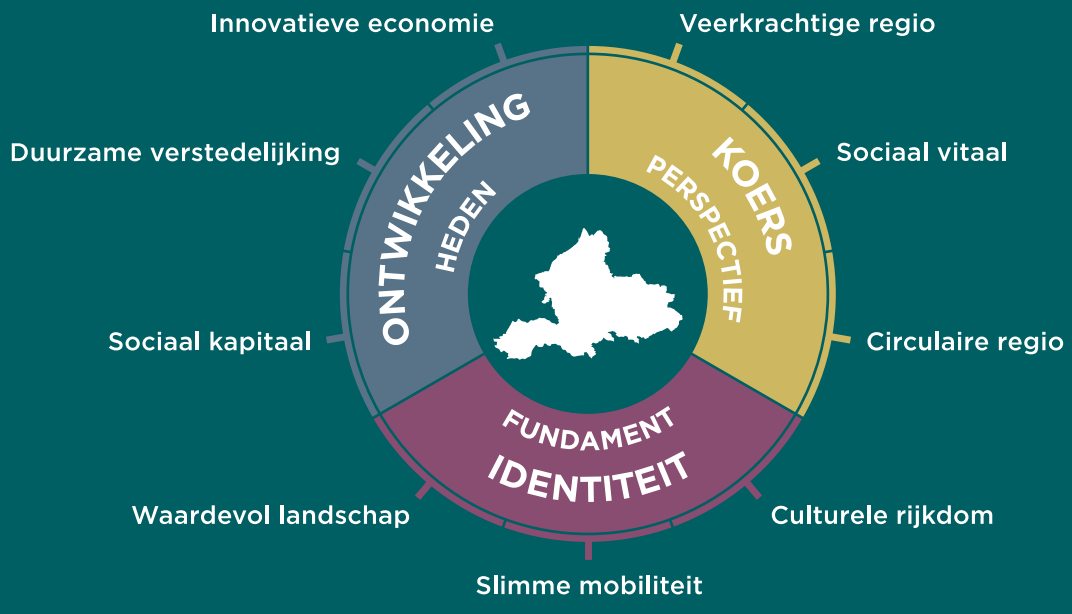

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD 3

INLEIDING 8

VERBONDEN REGIO 14
Ambitie & partners 15
Speerpunt 1: Gebiedsgerichte corridoraanpak 18
Speerpunt 2: Regionaal (snel)fietspadennetwerk 20
Speerpunt 3: Hubs en knooppunten 22
Speerpunt 4: Gedragsaanpak en duurzame mobiliteit 24
Speerpunt 5: Verkeersveiligheid 26

PRODUCTIEVE REGIO 28
Ambitie & partners 29
Speerpunt 1: Stimuleren ondernemerschap in het MKB 32
Speerpunt 2: Human capital: onderwijs en arbeidsmarkt 34
Speerpunt 3: Doorontwikkeling van Health, Hightech & Energy tot (inter)nationale clusters 36
Speerpunt 4: Versterking van duurzame logistiek 38
Speerpunt 5: Toekomstbestendige werklocaties 40

CIRCULAIRE REGIO 42
Ambitie & partners 43
Speerpunt 1: Circulaire bouw en infrastructuur 46
Speerpunt 2: Circulaire economie: grondstoffen en ketens 48
Speerpunt 3: Water en klimaatadaptatie 50
Speerpunt 4: Transitie naar duurzame energie 52

ONTSPANNEN REGIO 54
Ambitie & partners 55
Speerpunt 1: Duurzaam toerisme 58
Speerpunt 2: Bruisende binnensteden en krachtige kernen 60
Speerpunt 3: Groen-blauw raamwerk 62
Speerpunt 4: Sterke culturele infrastructuur 64

GROENE GROEIREGIO 66
Ambitie & partners 67
Speerpunt 1: Wonen in balans: Versnellen van de woningbouw 70
Speerpunt 2: Leefomgeving: Verbinden van de ruimtelijke opgaven 72

FINANCIËLE PARAGRAAF 74

BIJLAGEN 82
Samenhang 82
Bestuurlijke opgaveteams 84

INLEIDING

Voor u ligt de regionale agenda voor het jaar 2022. Alle gemeenten hebben in het voorjaar op basis van de concept regionale agenda hun reactie gegeven op de opgaven. De consultaties zijn grondig voorbereid en hebben geleid tot inhoudelijke opmerkingen, vragen en kritische noten, die geholpen hebben om de definitieve agenda aan te scherpen en te verbeteren.
We hanteren hierbij de volgende uitgangspunten:

- We schrappen niet in ambitie, waar nodig temporiseren we.
- We vinden het belangrijk dat alle 18 gemeenten meedoen.
- De inwonersbijdrage per opgave uit de concept-agenda zien we als maximaal.

Omdat de regio zich in een opstartfase bevindt, is deze definitieve agenda de uitnodiging aan gemeenten om in te tekenen op de vijf opgaven voor het jaar 2022. De genoemde inwonersbijdrage gaat dan ook alleen over het jaar 2022. Vanaf 2023 heeft de regionale agenda een meerjarig karakter, waarna ook meerjarig op de opgaven ingetekend kan worden. Op basis van de ontvangen reacties uit de consultatieronde blijkt dat de meeste gemeenten de intentie hebben om in te tekenen op alle opgaven.

Deze agenda geeft invulling aan onze inhoudelijke samenwerking: fris, innovatief, integraal en verbindend. Daarmee is het ons inhoudelijk kompas om de ambities van onze regionale samenwerking in de komende jaren samen te bereiken.

AMBITIE: GROENE GROEI!

De groene Metropoolregio is een bloeiend stedelijk netwerk, zonder de overdruk van de Randstad. Dat willen we zo houden. We verwachten dat onze regio nog verder zal groeien; in inwoners, in werkgelegenheid, in mobiliteit. We hebben een forse woningbehoefte van circa 35.000 extra woningen tot 2030. We zetten in op blijvend werk en huisvesting voor onze inwoners. We zien ook dat onze gekoesterde leefkwaliteit bedreigd wordt als we niet gezamenlijk sturen op de groei die op ons afkomt. Als gemeenten willen we daarom op regionaal niveau samenwerken, met elkaar en onze partners: hoe leiden we de groei gezamenlijk in goede banen, zodat de balans tussen stedelijke ontwikkeling en ontspannen leefkwaliteit in de regio behouden blijft? Daarom: groene groei!

OPGAVEGERICHT SAMENWERKEN

Deze centrale ambitie hebben we uitgewerkt en onderbouwd in de regionale visie ‘Regio Arnhem-Nijmegen, de groene metropoolregio’ (d.d. 23 september 2020). In deze visie hebben we negen uitdagingen geformuleerd vanuit urgentie, fundament, heden en perspectief.
Dit zijn de uitdagingen die we in de vijf opgaven van de regionale agenda bijeenbrengen. Op deze manier komen we los van de traditionele sectoren. Immers, resultaten voor onze maatschappelijke opgaven boeken we alleen met een meer integrale aanpak in samenwerking met diverse overheden én met onze private en maatschappelijke partners. Onze opgavegerichte samenwerking ondersteunt deze beweging naar samenwerking in allianties. De opgaven van de Groene Metropoolregio bieden focus op concrete speerpunten vanuit een integrale blik.

VIJF INTEGRALE OPGAVEN

De vijf opgaven bestrijken een logische ‘deelverzameling’ van het integraal werken.

Een opgave in de regionale agenda voldoet aan de volgende kenmerken:

- De opgave draagt positief bij aan ontwikkeling van de regionale ambities, aansluitend bij de ambities uit de lokale collegeprogramma’s én de agenda’s van hogere overheden.
- De opgave betreft een integraal maatschappelijk vraagstuk, die verbinding legt tussen meerdere sectoren en domeinen die vertaald worden in concrete acties en resultaten.

SAMENHANG OPGAVEN

- De opgave vereist samenwerking in allianties met andere private en maatschappelijke partners op bovenlokaal niveau, alsmede met andere overheden en partners op provinciaal, Rijks- en Europees niveau.
- De opgave biedt toegevoegde waarde op regionaal niveau met lokale impact in meerdere gemeenten.

De Verbonden regio, de Productieve regio, de Circulaire regio en de Ontspannen regio combineren ieder een aantal beleidssectoren en domeinen met elkaar. De Groene groeiregio zet juist de integrale samenwerking en integrale afweging van ruimteclaims in de leefomgeving centraal, en adresseert zo de kernambitie van de visie. De Groene groeiregio is daarmee integrerend van karakter.

We pakken de opgaven in samenhang op. Dat is de kracht van onze werkwijze: vanuit verschillende invalshoeken werken we aan de maatschappelijke opgaven en versterken we elkaars acties. Deze agenda is richtinggevend en maakt integraliteit beheersbaar en handzaam. We herkennen de cross overs tussen de opgaven, maken afspraken welke opgave leidend is en wat de andere opgave(n) inbrengt of inbrengen. Bovenstaande visualisatie geeft een beeld van de samenhang tussen de opgaven. Deze visualisatie is ook als bijlage 1 bijgevoegd.

OPGAVEN: SPEERPUNTEN EN ACTIVITEITEN

De regionale agenda gaat uit van wat we met elkaar over vijf jaar willen bereiken en maakt dit concreet voor het komende jaar of jaren.
Per opgave zijn doelen, resultaten, een planning en een indicatie voor de benodigde middelen inzichtelijk gemaakt. De uitvoering van deze acties doen we natuurlijk niet alleen. Per opgave is beschreven met welke partners we samenwerken om onze ambities te realiseren.

De consultatie door de 18 gemeenten op basis van de concept-agenda 2022 hebben bijgedragen aan diverse wijzigingen:

- De doelstellingen 'over vijf jaar' hebben we kritisch bekeken op haalbaarheid binnen vijf jaar. Waar deze te ambitieus zijn, temporiseren we de doelstellingen.
- We hebben de doelstellingen "over vijf jaar" waar mogelijk en nodig geconcretiseerd. Waar dit nog niet mogelijk is, vindt concretisering in 2022 plaats. We doen dit in het licht van de regionale agenda van 2023 en verder en de ontwikkeling van een Monitor Brede Welvaart.
- We hebben alle acties per opgave omgevormd tot een concreet resultaat, zodat duidelijk is welke concrete resultaten per opgave en speerpunt beoogd worden. Zeker bij de opgaven of speerpunten waarop regionale samenwerking tot nu toe beperkt was, zal het vaak gaan om een tussen- of procesresultaat. In die gevallen benoemen we wat het doel hiervan is en wat we met deze resultaten gaan doen. Wij zien het proces van totstandkoming van de regionale agenda 2023 en verder als een natuurlijk moment om (op basis van de proces- of tussenresultaten die we in 2022 opleveren) onze regionale inzet te herijken en te beslissen of we bepaalde speerpunten en acties regionaal willen blijven oppakken of niet (no go/go moment).
- Daar waar mogelijk hebben we de voorgestelde regionale inspanningen voorzien van een voorbeeld dat laat zien hoe regionale resultaten zich vertalen naar concrete resultaten op lokaal niveau.
- In de financiële paragraaf en in de concept-investeringsagenda[1] geven we zoveel mogelijk aan waar wij concrete kansen zien voor externe financiering.
- De samenhang tussen de opgaven hebben we concreter in de teksten van de opgaven opgenomen.
- De rolverdeling tussen The Economic Board en de Groene Metropoolregio hebben we opgenomen in bestuursakkoord en investeringsagenda en expliciet verwoord in de opgaven, vooral bij Productieve en Circulaire regio. Daar waar het niet mogelijk is om in deze fase een concrete taakverdeling op te nemen, vermelden we dat.
- In onze visie hebben we aangegeven dat de beleving van onze bijzondere landschappen zich ontwikkelt van monocultuur en functiescheiding (landbouw versus natuur) naar (bio) diversiteit en multifunctionaliteit. In de uitwerking van de visie in de regionale agenda, hebben we natuur, biodiversiteit en landbouw dan ook een plek gegeven als belangrijk onderdeel van het landschappelijk raamwerk van onze regio bij de opgaven Ontspannen regio (speerpunt groen-blauw raamwerk) en Groene groeiregio (verstedelijkingsstrategie).
- De specifieke punten per opgave die door de gemeenten zijn ingebracht, zijn verwerkt in de tekst van de betreffende opgave door het opnemen van verduidelijkende teksten of voorbeelden.
- Als uit de consultatieronde is gebleken dat er gemeenten voornemens zijn niet mee te doen met een opgave, zijn de kosten voor de opgave naar beneden bijgesteld, door resultaten te faseren of capaciteit anders in te zetten. Hiermee bereiken we dat de inwonerbijdrage niet omhoog hoeft, als deze gemeenten inderdaad besluiten niet mee te doen.

1 De Groene Metropoolregio (GMR), de provincie Gelderland en The Economic Board (TEB) willen samen de potentie van de regio Arnhem-Nijmegen ten volle benutten en hiervoor hun krachten bundelen. Om de samenwerking te verankeren en concreet vorm te geven, zijn zij voornemens een bestuursakkoord te sluiten. De investeringsagenda regio Arnhem-Nijmegen 2022 is een belangrijke uitwerking hiervan.

AGGLOMERATIEKRACHT EN PUBLIC AFFAIRS

Belangrijk doel van en noodzakelijk voor het realiseren van onze visie is het vergroten van de agglomeratiekracht van de regio: over vijf jaar is de Groene Metropoolregio zichtbaar als (inter-) nationaal toonaangevende regio op het gebied van circulaire verstedelijking en landschap. Met agglomeratiekracht wordt bedoeld de slagkracht die de regio heeft wanneer zij de handen in één slaat en als één partij optrekt om de ambities te realiseren. Dit vraagt om een sterk samenspel tussen de 18 gemeenten en onze partners (hogere overheden, bedrijven en kennisinstellingen). De opdracht is om het regionale netwerk op meerdere dimensies (bestuurlijk, organisatorisch, economisch, cultureel) te versterken om de agglomoratievoordelen van onze regio te verzilveren en te versterken op die dimensies waarop de regio nog onvoldoende scoort.

Het versterken van agglomeratiekracht was tot nu toe een speerpunt binnen de opgave Groene groei. Omdat dit deze opgave overstijgt, hebben we besloten dit speerpunt uit de opgave Groene groeiregio te halen en vanuit het regiobureau op te pakken, in nauwe afstemming met de opgaven. Samen met onze partners gaan we hiermee aan de slag.

Door het beter benutten van onze agglomeratiekracht, zijn we ook beter in staat steun voor onze regionale ontwikkeling te realiseren. Naast de positionering van onze regio als Groene Metropoolregio, vormen profilering en lobby de drie dragers onze Public Affairsstrategie. De inzet, vanuit de vijf regionale opgaven, richt zich op Brussel, Den Haag en onze oosterburen (Nordrhein-Westfalen). Iedere opgave heeft een eigen, gerichte, inzet die we weer samen met de partners (stakeholders) in de regio ontwikkelen.

Voor Europa wordt – vanuit de opgaven en The Economic Board – onverminderd ingezet op EU-relevante thema's Energy, Mobility, Circulair en Health & Hightech. Regionale speerpunten zitten in de aanpak verwerkt voor zover de EU hierop kansen biedt en inzet concreet genoeg vanuit de regio is.

Voor het Rijk wordt ingezet op het vergroten van de zichtbaarheid zodat het Rijk de regio ziet als relevante gesprekspartner. Veel regionale speerpunten kunnen alleen gerealiseerd worden met actieve steun van het Rijk. Er zijn voor Den Haag daarom 6 lobbydoelen opgesteld die rechtstreeks uit de opgaven komen:

1. Circulair bouwen op grote schaal.
2. Betaalbaar wonen in een groene omgeving
3. 100.00 nieuwe inwoners vraagt om slimmere mobiliteit (spoorcorridor en hubs).
4. Steun ConnectR: het groene verdienvermogen van Nederland.
5. Pas Health & Hightech en AI uit de regio toe in de gezondheidszorg.
6. Meer woningen, meer groen.

Hiernaast worden natuurlijk ook landelijke ontwikkelingen en eventuele contacten gevolgd voor andere speerpunten.

BREDE WELVAART

Brede Welvaart gaat over de kwaliteit van het leven; het welzijn van de inwoners. Uit onderzoek[2] blijkt dat de Brede Welvaartsscore voor onze regio negatief afwijkt van de omliggende regio's en het landelijke gemiddelde. Binnen deze integrale welvaartsindicator zijn elf welvaartsdimensies samengebracht. In de Monitor Brede Welvaart (CBS) wordt de ontwikkeling van brede welvaart (economisch, ecologisch en sociaal-maatschappelijk) in kaart gebracht. Aan de hand van meer dan veertig indicatoren geeft de monitor een beeld van de staat en ontwikkeling van de samenleving.

We richten onze gezamenlijke agenda op het borgen van die dimensies van brede welvaart waarop de regio goed scoort en maken werk van die dimensies die onder de maat scoren. Samen met onder meer de provincie Gelderland (in het kader van 'Kracht van Oost') gaan we aan de slag met de ontwikkeling van een passende monitor, die het mogelijk maakt om onze gezamenlijke agenda te richten. Het maken van een dergelijke monitor is geen sinecure. We zullen dit dan ook stapsgewijs oppakken.

2 Essay 'Kracht van Oost' Rabobank 27-10-2020.

ORGANISATIE OPGAVEN

Het bestuurlijk opgaveteam (BOT, voor de samenstelling hiervan wordt verwezen naar bijlage 2) stuurt de uitvoering van de opgave aan, bewaakt voortgang en stelt zo nodig bij. Zij doet dit op advies van het opgaveteam, bestaande uit de opgavemanager en een coördinator per speerpunt. Deze speerpunt-coördinatoren zorgen voor de verbinding met de gemeenten door een werkgroep in te richten per speerpunt. Deze bestaat uit een vertegenwoordiging van de deelnemende gemeenten, waarbij gelet wordt op spreiding over de hele regio. Daarnaast worden alle relevante ambtenaren regelmatig op de hoogte gehouden en om input gevraagd.

Betrokkenheid van alle bestuurders bij de uitvoering van de regionale agenda is essentieel. Tijdens de regio-ochtenden en de Regio Overleg(t)-dagen informeert het BOT de overige regiobestuurders over de voortgang van de uitvoering van de opgave. Deze ontmoetingen hebben een interactief karakter. Daarnaast organiseert het regiobureau raadsontmoetingen om raadsleden te informeren over de ontwikkelingen rondom de opgaven.

TRIPLE HELIX-SAMENWERKING EN BESTUURSAKKOORD

Werkelijke resultaten met toegevoegde waarde voor onze maatschappelijke opgaven boeken we alleen met een meer integrale aanpak en in een samenwerking met uiteenlopende partijen (overheid, bedrijfsleven, onderwijs en onderzoek). We werken dan ook met veel partners samen om de ambities binnen onze opgaven te verwezenlijken. Soms doen ze een groot deel van de uitvoering, soms zijn ze mede-initiatiefnemer, medefinancier of supporter. Belangrijk zijn de samenwerkingsrelaties met de provincie Gelderland en The Economic Board. Gezamenlijk zien wij het als onze verantwoordelijkheid om het voortouw te nemen in de regionale samenwerking. Voor de uitvoering van de regionale agenda en de realisatie van onze gezamenlijke doelen, is een consistente, meerjarige samenwerking tussen deze drie partijen nodig. We bekrachtigen deze samenwerking in een bestuursakkoord, met een bijbehorende investeringsagenda, waarin partijen in 2022 ieder hun commitment bekrachtigen. De provincie streeft ernaar om in 2022 de bijdrage van de gemeenten aan de vijf opgaven van de Groene Metropoolregio te verdubbelen. De provincie zal per project/initiatief afwegen of en hoe het project/initiatief bijdraagt aan de verschillende provinciale doelen.

INTEKENEN OP OPGAVEN DOOR GEMEENTEN

Als een gemeente besluit mee te doen aan een opgave, dan tekent het college, na het besluit van de gemeenteraad, hiertoe een opgave-overeenkomst. Hiermee zegt de gemeente toe de benodigde middelen ter beschikking te stellen. De basis voor deze overeenkomst ligt in artikel 27 van de Gemeenschappelijke Regeling. In de overeenkomst staan doel van de samenwerking, de resultaten en activiteiten van de opgave, de gemeentelijke bijdrage in financiën en de duur van de overeenkomst.

OVERZICHT PROCES

Voor elke opgave wordt door het BOT een actie- of programmaplan uitgewerkt voor 2022 wat een verdere uitwerking vormt van de acties. Dit werkdocument wordt gedeeld met de betrokken ambtenaren en wethouders. Over elk jaar zal natuurlijk ook verantwoording afgelegd worden door het BOT over de bereikte resultaten. Deze verantwoording wordt toegelicht tijdens de Regio Overleg(t)-dagen, regio-ochtenden en raadsontmoetingen.

In het voorjaar van 2022 wordt aan de gemeenten de volgende concept-regionale agenda voorgelegd, namelijk die van 2023 en verder. Zoals al eerder gezegd, heeft deze een meerjarig karakter. Daarbij wordt uiteraard een link gelegd met de bereikte resultaten in 2021 en de eerste maanden van 2022.

VERBONDEN REGIO

OVER VIJF JAAR:
Kunnen wij snel, comfortabel, veilig, schoon en betrouwbaar reizen. We bieden duurzame oplossingen voor een robuust en veilig wegennet, betrouwbaar spoor, (H)OV voor iedereen en een aantrekkelijk fietsnetwerk.

AMBITIE & SPEERPUNTEN

Speerpunten Verbonden regio

- 1 Gebiedsgerichte corridoraanpak
- 2 Regionaal (snel)fietspadennetwerk
- 3 Hubs en knooppunten
- 4 Gedragsaanpak duurzame mobiliteit
- 5 Verkeersveiligheid

Wij willen de regionale en stedelijke bereikbaarheid (zeker in het kader van de grote woningbouwopgaven) waarborgen door een ombuiging naar meer gebruik van fiets en (H)OV op korte en langere afstand en een beter gebruik van bestaande infrastructuur. Dit zorgt voor duurzamere mobiliteit en lucht op het regionale wegennet. Wij zetten maximaal in op een structurele mobiliteitsaanpak, waarbij de regio een belangrijke speler binnen het publiek/private netwerk is.

In de voorloper van deze regionale agenda, de Agenda Duurzame mobiliteit en bereikbaarheid uit 2019, zaten 6 sporen: Weg, Spoor, Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV), Fiets, Slim en Schoon Onderweg, Verkeersveiligheid. De doelen en projecten uit die agenda zijn nog steeds actueel. De vijf speerpunten in deze agenda zijn integraler opgezet en sluiten beter aan bij de Gelderse Mobiliteitsvisie.

De opgave van de Verbonden regio komt voor het overgrote deel overeen met de koers die in 2019 is ingezet met het ambitiedocument duurzame mobiliteit en bereikbaarheid. In 2021 zijn een groot aantal activiteiten opgestart die in 2022 e.v. doorlopen. Veel processen hebben een langdurige doorlooptijd. Samen met de provincie Gelderland is een start gemaakt met het maken van een nieuwe regionaal multimodaal verkeersmodel en starten we de verkenningen rondom de gebiedsgerichte corridors. De regio zet in 2022 sterk in op een aantal majeure processen/projecten als de A50, A12 en de spoorcorridor Randstad-Arnhem-Ruhrgebied. Voor het deelprogramma Slim & Schoon Onderweg werken wij nauw samen met het Ministerie van I&W, provincie Gelderland, gemeenten en werkgevers. Dit deelprogramma loopt nog door tot en met 2022. Daarnaast starten wij met investeringsagenda's (o.a. Hubs & knooppunten, fiets en verkeersveiligheid). Dit is een belangrijke input voor o.a. de provincie Gelderland om financiële middelen beschikbaar te stellen. De afspraken die worden gemaakt in de Verstedelijkingsstrategie hebben eveneens gevolgen voor de potentiële mobiliteitsprojecten.

Logistiek is geen apart speerpunt binnen de Verbonden regio. Wel willen wij de logistiek slimmer en duurzamer maken. In 2021 verkennen we hoe we in onze regio de economische kansen van de logistieke sector verder kunnen versterken. Op basis van deze verkenning worden in 2022 verdere stappen gezet op het gebied van logistiek. Er wordt een relatie gelegd met de logistieke corridor (samenwerking met de provincie Gelderland en TEB), het verduurzamen van de bouwlogistiek, digitalisering, binnenstad-

logistiek, truckparking en het verduurzamen van de binnenvaart.

Wij stellen de reiziger centraal en verleiden de reiziger om slimme en schone keuzes te maken. We benutten mobiliteitsnetwerken beter en zetten in op actieve en schone mobiliteit. We stimuleren slim en schoon reizen door: De vorming van mobiliteitshubs, het stimuleren van fietsen en lopen, het HOV-netwerk te vergroten en te versterken en op de langere afstanden in te zetten op openbaar vervoer/spoor. De Groene Metropoolregio is geen uitvoerende organisatie in het fysieke domein. Wij leggen geen fietspaden of rotondes aan. Wel kunnen wij samen met de gemeenten en partners initiëren, stimuleren en adviseren van en over bovenlokale projecten en processen die bijdragen aan onze gezamenlijke opgaven. Daar ligt onze kracht.

Nederland bereikbaar houden is een kwestie van samenwerken. Door te investeren in ons partnerschap, kunnen we toewerken naar een goede doorstroming in de regio. Rijkswaterstaat wil als partner graag met de Groene Metropoolregio samenwerken om het mobiliteitsnetwerk te optimaliseren.
- Marjolijn v.d. Zandschulp, Hoofdingenieur-directeur Rijkswaterstaat Oost-Nederland

PARTNERS

De Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen is één van de partners binnen het beleidsveld Mobiliteit. De acties uit deze regionale agenda voeren we samen met partners uit.

PROVINCIE GELDERLAND

De doelen zijn sterk in lijn met elkaar. Veel van onze processen en projecten pakken we gezamenlijk op. In nauw overleg wordt bepaald wie het voortouw heeft. Dit geldt grotendeels ook voor de overige overheden (Rijk, andere regio's en de individuele gemeenten) en het Waterschap. Wij versterken de relatie met andere regio's via een actieve rol bij het Gemeentelijk Netwerk Mobiliteit en Infrastructuur (GNMI). Ook adviseren wij bij verschillende rijksprocessen en stemmen wij programma's op elkaar af.

THE ECONOMIC BOARD (TEB)

Hecht veel belang aan de mobiliteitsopgaven, omdat die van wezenlijk belang zijn voor een goed vestigingsklimaat. Wij maken graag gebruik van het netwerk van TEB om deze opgave verder te brengen. Rondom lobby en communicatie van strategische projecten kijken wij samen naar ieders rol en helpen en versterken we elkaar.

BEDRIJFSLEVEN

Wij betrekken het bedrijfsleven actief bij onze initiatieven. Belangrijke partners met wie we in het vervolgtraject afstemmen zijn: ondernemers, ondernemerscollectieven, koepelorganisaties. Ook aanbieders van mobiliteitsdiensten zijn een belangrijke partij om tot gerichte implementatie te komen.

KENNISINSTELLINGEN

Kennisinstellingen als Radboud Universiteit, Hogeschool Arnhem-Nijmegen, Van Hall Larenstein en ROC's dragen op verschillende niveaus bij aan de ontwikkeling van kennis op het gebied van Mobiliteit.

RVMT

Het Regionaal verkeersmanagementteam Arnhem Nijmegen (RVMT) is een samenwerking van wegbeheerders in onze regio (Rijk, provincie en gemeenten).

VERVOERSORGANISATIE REGIO ARNHEM NIJMEGEN

De Vervoersorganisatie Regio Arnhem Nijmegen organiseert aanvullend vervoer voor mensen die gebruik maken van Wmo, Jeugdwet, leerlingenvervoer en kleinschalig OV in de regio. In de vervoersorganisatie sturen en beheersen de gemeenten samen de uitvoering en ondersteunende processen voor het aanvullend vervoer.

SPEERPUNT 1

GEBIEDSGERICHTE CORRIDORAANPAK

OVER VIJF JAAR:

- Realiseren we samen gebiedsgerichte projecten in corridors van weg, rail en water.
- Hebben we goede (OV-) verbindingen naar Utrecht, Eindhoven, Zwolle én Duitsland (ICE).
- Is de capaciteit van het regionale infrastructuurnetwerk vergroot en dragen wij met projecten bij aan het verbeteren van de leef-omgeving.

Dit speerpunt richt zich op de ontwikkeling van de (infrastructuur)corridors in de regio vanuit een gebiedsgerichte aanpak. Het gaat om het verbeteren van interne en externe verbindingen over weg, rail en water vanuit een integrale blik op de leefomgeving. Het vergroten van de capaciteit op het mobiliteitsnetwerk koppelen we aan het verbeteren van de directe leefomgeving. Voor onze inwoners, werknemers, bezoekers en passanten. Dit vraagt en zorgvuldige afweging tussen het goederenvervoer (per spoor) en het toenemend reizigersvervoer. Ook moet rekening worden gehouden met de ontwikkeling van de verstedelijking en de leefbaarheid in de kernen langs de corridors, waaronder het hoogwaardige openbaar vervoer en het binnenstedelijk HOV. Wij spelen een adviserende rol bij de nieuwe provinciale aanbesteding van het openbaar vervoer in onze regio.

In dit speerpunt richten we ons ook op de versterking van verbindingen tussen de economische kerngebieden. Hierbij gaat het om de verbindingen met drukbezochte (werk)locaties in de regio en externe verbindingen met onze buurregio's zoals Utrecht, Eindhoven en Zwolle. Op internationaal niveau staat de verbinding met Duitsland, de ICE en de verkenning van euregionale verbindingen met het Europese achterland op de agenda. Deze schakel is onderdeel van Europese en Duitse spoorplannen.

RESULTATEN 2022

REGIONAAL TOEKOMSTBEELD OV 2040
Regionale vertaling, inclusief bijbehorende uitvoeringsagenda. Een verkenning en aanpak met een strategie voor de regio en een handreiking om de rol van het (regionale) spoor te versterken.

A12 SPOORCORRIDOR RANDSTAD-ARNHEM-RUHRGEBIED
Het versterken van de spoorcorridor Randstad-Arnhem-RheinRuhr. Wij maken een analyse van de kansen en mogelijkheden. Hierbij werken we nauw samen met de provincie en het Rijk.

IMPLEMENTEREN ACTIEPLAN HOV
De betrokken gemeenten ondersteunen bij de planvoorbereiding.

REGIONAAL MULTIMODAAL NETWERK-MANAGEMENTKADER EN VERKEERSMODEL
In 2022 leveren wij 2 producten op:
1. Een regionaal multimodaal netwerkmanagement-kader met een leidraad naar de wegbeheerders hoe hier mee om te gaan.
2. Een multimodaal verkeersmodel, waarmee mobiliteitsvraagstukken kunnen worden geanalyseerd.

AANPAK A50
Maken van samenwerkingsafspraken over de korte termijnaanpak A50 met de provincie en andere partners. Daarnaast participeren we binnen de projectorganisatie en adviseren we over de Mirt-verkenning A50.

GEBIEDSGERICHTE CORRIDORS
Wij spelen een belangrijke initiërende en coördinerende rol bij de verschillende gebiedsverkenningen. Het voortouw ligt bij Rijkswaterstaat of de provincie Gelderland. In 2022 zullen 3 gebiedsaanpakken worden afgerond:
– A325 corridor

Gebiedsgerichte corridoraanpak	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Regionaal toekomstbeeld OV2040	■	■	■	■	■
A12 spoorcorridor	■	■	■	■	■
Implementatie Actieplan HOV	■	■	■	■	■
Afronding van het regionaal multimodaal netwerkmanagement-kader	■	■			
Toepassen van het nieuwe Regionaal Multimaal Model Arnhem Nijmegen	■	■			
Korte termijnaanpak A50	■	■	■	■	■
Verkennen gebiedsaanpak A325 corridor	■	■	■		
Gebiedsaanpak Zuid- en Westflank Nijmegen	■	■	■		
Verkennen gebiedsaanpak Oostflank Arnhem	■	■	■	■	

SPEERPUNT 2

REGIONAAL (SNEL) FIETSPADENNETWERK

OVER VIJF JAAR:

- Gebruiken inwoners, werknemers en bezoekers steeds vaker de fiets.
- Fietsen zij gemiddeld langere afstanden op meer verkeersveilige routes in de regio.
- Zijn er betere aansluitingen op het lokale fietsnetwerk (woon-werk en recreatief).

We zetten vol in op de fiets! De fiets wordt steeds populairder. Wij stimuleren en faciliteren deze groeiende populariteit. Wij willen een sterke toename van het fietsgebruik met positieve gevolgen voor gezondheid, vitaliteit, luchtkwaliteit en leefomgeving. Het doel is het vergroten van fietsgebruik in en naar de stad naar 35%. Wij zien grote samenhang met de realisatie van hubs en verkeersveiligheid. Tevens is er een relatie met het Nationaal Toekomstbeeld Fiets (NTF) en de daarbij behorende subsidiemogelijkheden, waarvoor wij al in 2021 zijn gestart met het toewerken naar een (geprioriteerde) lijst van potentiële projecten.

Begin 2019 heeft de regio een position paper 'aantrekkelijk fietsnetwerk' gemaakt. Deze vormt een leidraad voor onze inzet en subsidiemogelijkheden. In 2022 komen wij met een bijgestelde werkagenda die het kader biedt voor maatregelen en prioriteiten. Het netwerk van snelle fietsroutes is nog niet af. Het moet in de regio makkelijker worden om naar een snelle fietsroute te fietsen; of naar een hub of knooppunt, zoals een station. Om ketenmobiliteit te stimuleren is het van belang dat de overstap comfortabel en gemakkelijk is. De overstap tussen fiets en openbaar vervoer optimaliseren we daarom verder. Met de ligging aan rivieren kent de regio veel bruggen. De bruggen vallen veelal samen met de tracés van de snelfietsroutes. De op- en afgangen van bruggen moeten beter. Naast voorzieningen die de ruggengraat van het fietsnetwerk versterken, is aandacht nodig voor doorfietsroutes tussen kernen en binnen steden. Ook veilige schoolfietsroutes vallen hieronder.

RESULTATEN 2022

OPSTELLEN MEERJAREN REGIOAGENDA FIETS (MRF)
Ontwikkelen van een meerjarige regionale investeringsagenda voor de fiets, gericht op een betere prioritering en programmering van (potentiële) fietsprojecten in de regio.

VERKENNING UTILITAIRE FIETSROUTES
Nadere verkenning naar een betere aansluiting en gebruik van utilitaire fietsroutes (voor woon-werkverkeer) op het recreatieve fietsnetwerk in de regio.

VERKENNING SNELLE FIETSROUTES
Opleveren van een viertal verkenningen van potentieel te realiseren snelle fietsroutes inclusief het in kaart brengen van de knelpunten in de aansluiting op lokale netwerken.

VOORBEREIDEN PLANVORMING WESTFLANKROUTE ARNHEM – ELST – NIJMEGEN
Analyse stedelijk netwerk in relatie tot intelligente verkeerslichten (I-vri's).
Analyse van de aansluiting van intelligente vri's (datagedreven verkeerslichten) op het stedelijk fietsnetwerk. Deze analyse zal ter beschikking worden gesteld aan de individuele wegbeheerder/ gemeenten.

STIMULERINGSPROJECTEN 'HEEL GELDERLAND FIETST' EN FIETSBURGEMEESTER ARNHEM-NIJMEGEN
Regionale uitwerking van de provinciale campagne 'Heel Gelderland fietst' en het inzetten van de fietsburgemeester om het gebruik van de fiets te vergroten door bijv. fiets-challenges.

Regionaal (snel)fietspadennetwerk	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Opstellen meerjaren Regioagenda Fiets					
Verkenning van utilitaire & recreatieve fietsroutes					
Verkenning snelle fietsroute Nijmegen-Wijchen-Oss					
Verkenning snelle fietsroute Arnhem-Huissen-Bemmel					
Verkenning snelle fietsroute Om de Noord Arnhem					
Verkenning snelle fietsroute Zevenaar Doetinchem					
Voorbereiden planvorming Westflankroute					
Analyse stedelijk netwerk i.r.t. I-vri's					
Stimuleringsprojecten heel Gelderland fietst en fietsburgemeester					

SPEERPUNT 3

HUBS EN KNOOPPUNTEN

OVER VIJF JAAR:

- Zijn er met partners (nieuwe) mobiliteitshubs en knooppunten in stad en regio gerealiseerd waar we een betere koppeling maken tussen het regionale en stedelijke infrastructuurnetwerk.
- Bieden wij nieuwe vormen van duurzame mobiliteit aan (deelvervoer, elektrisch, MaaS[3]).
- Zorgen wij voor ‘mobiliteit op maat’ als onderdeel van het vraagafhankelijk vervoer in de regio.

3 Mobility as a Service.

Dit speerpunt richt zich op het zo efficiënt mogelijk verknopen van modaliteiten op strategische locaties. Met de ontwikkeling van knooppunten en mobiliteitshubs werken we samen met onze partners aan steeds beter bereikbare van de regio. Het kan hier gaan om fysieke ontwikkeling van knooppunten of de ontwikkeling van ehubs, deelvervoer, elektrisch vervoer en MaaS-constructies. Waarbij we ook inspelen op vraagafhankelijk vervoer in de kleinere kernen van de regio met mobiliteit op maatconstructies.

De focus ligt op het regionale netwerk.
Wij richten ons op die hubs die van meerwaarde zijn voor het regionale mobiliteitssysteem.
De doelstelling is tweeledig: het verlichten van de druk op het verkeersnetwerk rond drukbezochte plekken en het stimuleren en faciliteren van duurzame vormen van mobiliteit. Hier zoeken we de aansluiting bij lopende ruimtelijke ontwikkelingen en de andere regionale opgaven. Wij hanteren het uitgangspunt om nieuwe woningen zoveel mogelijk te programmeren nabij (H)OV en/of in verbinding met nabij gelegen (regionale/snel-) fietspaden, waarbij in de eerste plaats de bestaande capaciteit wordt benut en knooppuntvorming wordt gestimuleerd (o.a. bij station Nijmegen, Arnhem-Oost).

De samenhang en meerwaarde van hubs vanuit verschillende invalshoeken staat centraal.
Denk hierbij aan de aansluiting op woon- en werklocaties, binnensteden, voorzieningen en recreatieve hotspots. Maar ook de ontwikkelingen op het gebied van mobiliteit zoals de uitbreiding van het regionale (snel)fietsnetwerk en HOV-netwerk. We kijken op drie schaalniveaus naar het functioneren van hubs en knooppunten:

overstaphubs, ontsluitingshubs en speciale hubs.

RESULTATEN 2022

MEERJARIGE INVESTERINGSAGENDA
Ontwikkelen en actualiseren van de meerjarige investeringsagenda regionale hubs en knooppunten.

PLANVOORBEREIDING KANSRIJKE HUBS
Verkenning, planvoorbereiding en opstarten van 1e fase investeringsimpuls mobiliteitshubs.

STATIONSGEBIED NIJMEGEN
Het stationsgebied Nijmegen is een belangrijk knooppunt in het regionale mobiliteitsnetwerk. De regio adviseert over de plannen voor realisatie van het stationsgebied Nijmegen. Dit is inclusief dexverbetering van de kwaliteit van de stationsomgeving met het oog op de realisatie van wonen en werken in de directe omgeving.

MOBILITEIT OP MAAT/HUBTAXI
Uitwerken Mobiliteit op Maat in relatie tot het project haltetaxiRRReis van de provincie Gelderland. In april 2022 zal het project haltetaxiRRReis van start gaan. Samen met de gemeenten zullen wij onderzoeken welke aanvullende maatregelen nodig/wenselijk zijn.

FIETSPARKEREN/GRATIS STALLEN
Analyseren van de gemeentelijke kansen en mogelijkheden voor fietsparkeren en gratis stallen.

Hubs en knooppunten	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Meerjarige investeringsagenda		■		■	
Verkennen en planvoorbereiding kansrijke hubs	■	■	■	■	■
Adviseren station Nijmegen	■	■	■	■	■
Uitwerken Mobiliteit op Maat	■	■	■		
Fietsparkeren en gratis stallen	■	■			

SPEERPUNT 4

GEDRAGSAANPAK DUURZAME MOBILITEIT

OVER VIJF JAAR:

- Maken meer inwoners, werknemers en bezoekers gebruik van duurzame vormen van mobiliteit,
- Wordt de capaciteit van het regionale infrastructuurnetwerk beter benut.

Dit speerpunt richt zich op gedragsbeïnvloeding van de verkeersdeelnemers. Doel is het beter benutten van de het mobiliteitsnetwerk door ons nadrukkelijk te richten op de beïnvloeding van mobiliteitsgedrag en vervoermiddelkeuzen.
Een belangrijk programma binnen dit speerpunt is 'Slim & Schoon Onderweg'. De 18 regio-gemeenten, provincie Gelderland, Rijkswaterstaat, Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en VNO-NCW werken samen in dit programma om de bereikbaarheid van de regio te verbeteren, waarbij de activiteiten en maatregelen geordend zijn volgens drie programmalijnen:

- Programmalijn 1: Gezamenlijke aanpak mobiliteitsgedrag.
- Programmalijn 2: Krachtenbundeling Slimme mobiliteit.
- Programmalijn 3: Stimuleren Duurzame mobiliteit.

Hiervoor wordt jaarlijks een uitvoerings-programma gemaakt. Voor 2022 is deze nog niet gereed. Deze wordt in het najaar van 2021 voorgelegd. Voor de looptijd van het programma (2019 – 2022) zijn de volgende doelen geformuleerd:

- Minimaal 20.000 extra slimme en duurzame reizigers.
- Minimaal 20.000 minder autoritten.
- Regionale bijdrage aan reductie CO2 wegverkeer (75 kton in 2022).
- Reductie autoverkeer met 10% op kwetsbare corridors gericht op verbetering van de doorstroming en vergroting van de leefbaarheid.

Dit doen we door mensen te stimuleren om minder te reizen, op een ander tijdstip, met een ander vervoermiddel of via een andere route. Ook zetten we in op smart mobility om de mobiliteit zo goed mogelijk te faciliteren.

RESULTATEN 2022

COMMUNICATIE EN MONITORING GEDRAG EN VERKEERSDEELNAME IN DE REGIO
Het ontwikkelen van regionale campagnes gericht op werknemers, werkgevers, bewoners en bezoekers voor verduurzaming van hun mobiliteits-gedrag. Digitale monitoring van de verkeersdeel-name en analyse van mobiliteitsdata.

INNOVATIEVE EN DUURZAME MOBILITEITSPROJECTEN
Het verkennen en realiseren van innovatieve projecten, inclusief subsidies hiervoor, van duurzame pilots of experimenten in de regio voor vernieuwende vormen van duurzame mobiliteit.

SLIM & SCHOON ONDERWEG
Het realiseren van het uitvoeringsprogramma Slim & Schoon Onderweg 2022.

Gedragsaanpak duurzame mobiliteit	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Communicatie en monitoring					
Innovatieve en duurzame mobiliteitsprojecten					
Uitvoeringsprogramma Slim & Schoon Onderweg					

SPEERPUNT 5

VERKEERSVEILIGHEID

OVER VIJF JAAR:

- Is de verkeersveiligheid in de hele regio verbeterd.
- Is er een dalende lijn in het aantal doden en gewonden in alle regionale gemeenten.

De regio wil extra aandacht voor het verbeteren van de verkeersveiligheid, waarvoor in 2019

het Startakkoord Strategisch Plan Verkeersveiligheid door VNG en IPO is getekend. De regio werkt samen met de provincie Gelderland en het Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid aan onder meer een integraal en uniform verkeersveiligheidsbeleid. We doen al veel, maar er liggen belangrijke kansen om het meer regionaal te doen. Door van tevoren initiatief te nemen om risico's aan te pakken, in plaats van pas maatregelen treffen als er een ongeluk is gebeurd. Onze aanpak past binnen het landelijk kader van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030. Onze hoofdopgave is dat iedereen elke dag weer veilig thuiskomt. Elk verkeersslachtoffer is er één teveel. Het in 2019 vastgestelde position paper Verkeersveiligheid vormt de leidraad voor onze aanpak, met als kern een meer gerichte, risicogestuurde en proactieve aanpak.

RESULTATEN 2022

REGIONALE UITWERKING STRATEGISCH PLAN VERKEERSVEILIGHEID (SPV)
Het initiëren en coördineren van regionale studies die bijdragen aan de kaders van het SPV.

INVESTERINGSAGENDA VERKEERSVEILIGHEID
Het opstellen van een meerjarige investeringsagenda verkeersveiligheid.

HANDREIKING VEILIGE LANDBOUWROUTES
Het opstellen van een handreiking over veilige landbouwroutes en deze ter beschikking stellen aan de wegbeheerders.

ANALYSE PAKKETDIENSTEN
Het analyseren van de knelpunten en kansen/mogelijkheden om de verkeersveiligheid te verbeteren.

IMPLEMENTATIE GEDRAGSAANPAK
Samen met het Regionaal orgaan Verkeersveiligheid Oost Nederland ondersteunen wij en adviseren wij over de gemeentelijke projecten uit het jaarplan.

Verkeersveiligheid	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Regionale uitwerking SPV	■	■	■	■	■
Meerjarige investeringsagenda		■		■	
Handreiking landbouwroutes	■	■			
Analyse pakketdiensten	■	■			
Implementatie gedragsaanpak	■	■	■	■	■

PRODUCTIEVE REGIO

OVER VIJF JAAR:
Is het MKB de crisis te boven. Innovatief vermogen en positie van bedrijven is versterkt, de productiviteit van bedrijven toegenomen. Werkgelegenheid is gestegen, er is een wendbare arbeidsmarkt en externe gelden zijn binnengehaald om te investeren in onze economie.

AMBITIE & SPEERPUNTEN

Speerpunten Productieve regio

- 1 Stimuleren ondernemerschap MKB
- 2 Human capital: onderwijs en arbeidsmarkt
- 3 Doorontwikkeling Health, Hightech & Energy
- 4 Versterking van duurzame logistiek
- 5 Toekomstbestendige werklocaties

INNOVATIE EN WERKGELEGENHEID

Onze regio kent veel innovatiekracht en de vestigingskwaliteit van onze werklocaties scoort boven het landelijk gemiddelde. Tegelijkertijd zien we als opgave om de kwaliteiten van onze regio steviger te profileren en de economische potenties beter te benutten. We versterken onze inzet op innovatiekracht in de clusters Health, Hightech & Energy, de cross-over met Food en logistiek als onlosmakelijke voorwaarde. Dit legt de basis voor een sterke (inter)nationale positie en een goede productiviteit van toonaangevende bedrijven. Dit sterke economische profiel maakt onze regio interessant voor talenten. De ambitie is economische groei te faciliteren om te komen tot een forse banengroei in een goede balans met de leefkwaliteit in de regio.

Voor de langere termijn zetten we in op behoud en aantrekken van (nieuwe) bedrijvigheid in de regio. Op verschillende niveaus: van zelfstandigen en startups tot het MKB en internationals. We versterken de kwaliteiten van de werklocaties. We verbinden lokale bedrijven, instellingen en activiteiten aan de topsectoren en bieden synergievoordelen en ondersteuning bij het uitwerken van ideeën tot concrete projecten. We zetten in op de kwaliteit van onze werklocaties, passend bij het DNA van de regio. We versterken de samenwerking met partijen in het onderwijs, gericht op een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, passend bij de vraag van ondernemers en de skills van werknemers en werkzoekenden.

TOEKOMSTBESTENDIG MKB

Het MKB staat voor een aantal uitdagingen. Onder andere het herstel na de COVID-19 crisis, digitalisering en personeelstekorten. Voor de korte termijn ondersteunen wij ons bedrijfsleven hierbij. Hiervoor maken wij inzichtelijk wat er beschikbaar is aan financiële mogelijkheden (w.o. subsidies) tot een bedrag van 1 miljoen. Grotere bedrijven weten de weg naar financiering wel te vinden, maar voor het MKB is dat vaak lastig. Via onze communicatiemiddelen maken we deze informatie toegankelijk en zichtbaar voor ondernemers. Ook inventariseren wij wat gemeenten al doen aan COVID-ondersteuning voor bedrijven en delen de ervaringen en best practices met de regio.

Voor de lange termijn zetten we ons in voor een versterking van de economische basis, waarin bedrijven zich willen vestigen en kunnen groeien. Dit is belangrijk voor het verdienvermogen, de werkgelegenheid en de welvaart van onze inwoners. Vanuit de Groene Metropoolregio dragen we op een aantal thema's bij aan deze structuurversterking, het innovatieve vermogen van onze economie en de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

ECONOMISCHE MONITOR

In 2021 starten wij met een Economische Monitor met data die van belang zijn voor de ambities binnen deze opgave. Daarbij maken we slim gebruik van beschikbare data en voorbeelden. Elke twee jaar wordt de monitor geactualiseerd.

Zo kunnen we resultaten monitoren en bijsturen waar nodig.

De Groene Metropoolregio gaat in 2022 aan de slag met een Monitor Brede Welvaart (zie inleiding). We zorgen ervoor dat de Economische Monitor hier goed op aansluit. In de Economische Monitor inventariseren we ook welke sectoren en bedrijventerreinen het meest bijdragen aan de economische groei, de werkgelegenheid en de banen van de toekomst. Dit is input voor toekomstige beleidskeuzes. Juist voor deze ontwikkelingen willen wij ruimte bieden in het Regionaal Programma Werklocaties (RPW).

HUMAN CAPITAL

Met de gevolgen van COVID-19 crisis enerzijds en de krapte op de arbeidsmarkt in sommige sectoren anderzijds willen wij met het opstellen van een regiobrede Human Capital Agenda een start maken met het bereiken van onze doelstellingen: vraag en aanbod in balans brengen en een wendbare arbeidsmarkt creëren. Dit doen we samen met TEB en de provincie. Met de Human Capital Agenda bundelen we krachten en brengen we focus aan. Op basis van een verkenning naar bestaande instrumenten focussen we ons op de instrumenten die het meeste bijdragen aan de regionale doelstellingen. In 2022 borduren we voort op deze agenda voor toekomstige acties.

DUURZAME LOGISTIEK

Wij werken in 2021 samen met de Verbonden regio, de HAN, de provincie, VNO-NCW en Logistics Valley aan een regionale visie en een gezamenlijke koers op logistiek. Waar liggen kansen en mogelijkheden? Wat komt op ons af en hoe kunnen we daarop inspelen? Daarbij komen ook onderwerpen aan bod als bouwlogistiek, leefbaarheid, binnenvaart en havens, stadsdistributie, ehubs, duurzame brandstoffen. Wat gebeurt al en door wie? Wat is daarbij de rol van de regio? Op basis van deze visie kunnen we gefundeerde keuzes maken voor vervolgacties op logistiek.

PARTNERS

Bij het bereiken van onze doelen, is de samenwerking met onze partners van groot belang, waaronder de samenwerking met de provincie en The Economic Board (TEB).

Voor de uitvoering van twee speerpunten in deze opgave speelt TEB een belangrijke rol. Het gaat daarbij om de speerpunten ‘Doorontwikkeling van de kansrijke clusters’ en ‘Human capital’. TEB heeft een groot triple helix netwerk. Met de helixgroepen Arbeidsmarkt, Health, Hightech & Food en Energy is er een samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid en kennisinstellingen en deze vervult een belangrijke rol in het aanjagen van innovaties, het verder brengen en uitvoeren van projecten, verbindingen leggen met het bedrijfsleven en de economische profilering van de regio. De civic entrepreneurs van TEB zijn de coördinatoren van deze helixgroepen. We zijn met provincie en TEB in gesprek om de samenwerking verder vorm te geven.

Daarnaast is de samenwerking met andere partners van belang. De afstemming met deze partners pakken we actief op.

Onze partners zijn de provincie Gelderland, TEB, Innovatiesupportorganisaties zoals KIEMT en Health Valley, Logistics Valley, Ministerie EZK, Euregio/INTERREG, Liemerse Ambassade, kennisinstellingen, ondernemers(verenigingen), Oost NL, VNO/NCW Midden, MKB Koepels, MKB Nederland, NEXTgarden, Stichting Clok, Arbeidsmarktregio’s, Werkbedrijf-regio’s, Techniekpact, Gelders Vakmanschap, UWV, Banken, Kamer van Koophandel, makelaars, beleggers, onderwijsinstellingen MBO/HBO/WO, ondernemerskringen en platformen, vakbonden.

Wij zijn enthousiast over het initiatief van de gemeenten om zich met vereende kracht te organiseren en trekken graag in de volle breedte gezamenlijk op om onze belangrijke opgaven te realiseren. Gemeenten kunnen zo als één stem hun bijdrage aan de triple helix leveren.
- Ilko Bosman, VNO-NCW Midden

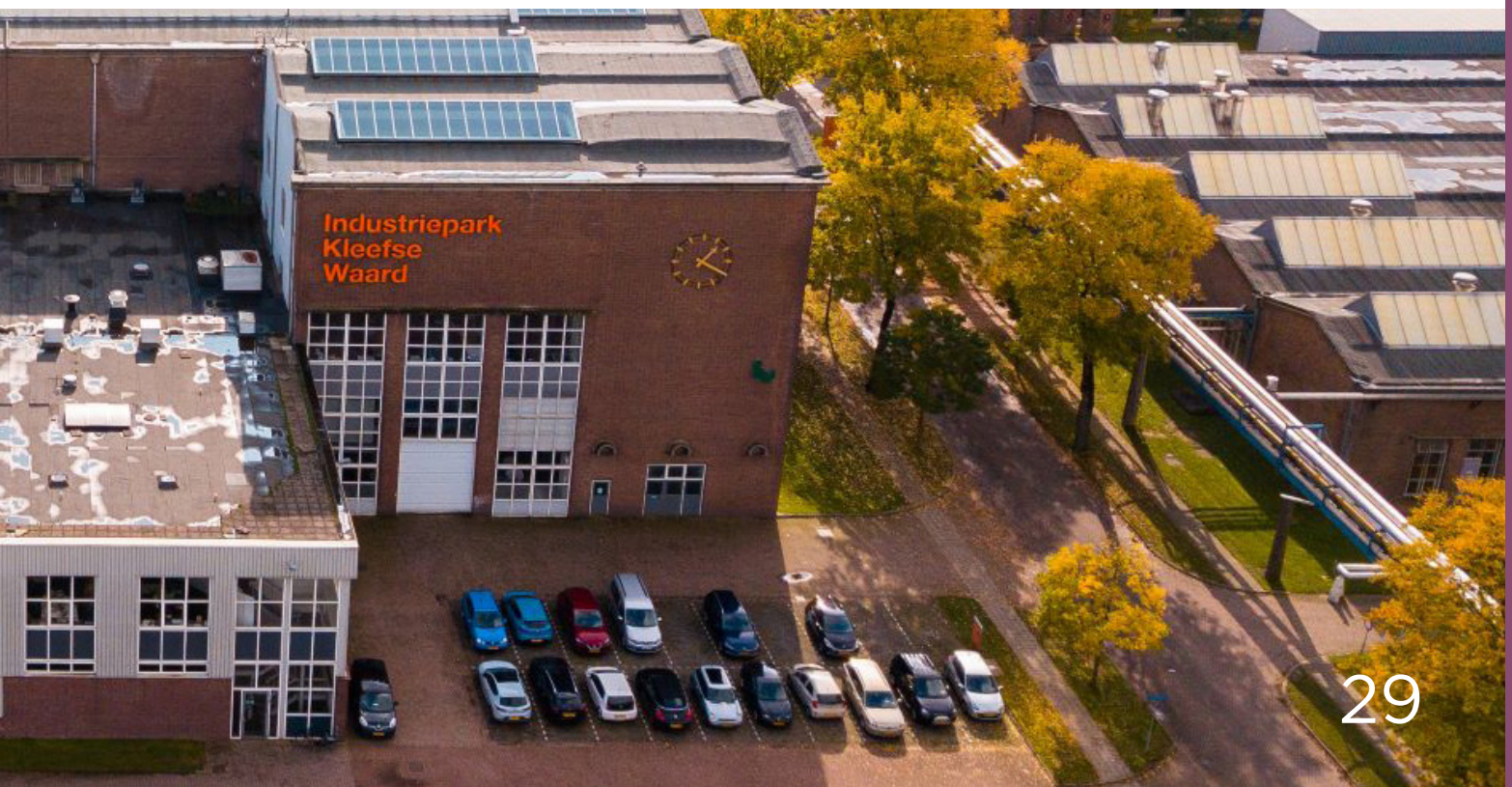

SPEERPUNT 1

STIMULEREN ONDERNEMERSCHAP IN HET MKB

OVER VIJF JAAR:

- Hebben we in de regio meer start-ups en nieuwe bedrijven in het MKB.
- Stimuleren we ondernemerschap via (lokale) broedplaatsen, training en opleidingen.
- Zijn ondernemers verbonden aan kennis- en investeringsnetwerken in regionaal en nationaal verband.
- Heeft het MKB een slag gemaakt in digitalisering.
- Is het MKB meer toekomstbestendig door meer kennis, kunde en slagkracht van MKB'ers.

Met de resultaten binnen dit speerpunt ondersteunen wij het MKB om toekomstbestendig te worden. Met het stimuleren van het ondernemerschap, het vergroten van kennis, kunde en slagkracht van MKB'ers kan worden ingespeeld op nieuwe technologieën en verdienmodellen. Daarmee versterken we het innovatievermogen en de positie van de bedrijven en verhogen we de productiviteit van de bedrijven.

Het MKB heeft een grote rol in de leefbaarheid van centra van de steden en kernen. De veranderingen die de COVID-19 crisis vragen van het MKB zijn, net als andere ontwikkelingen zoals de noodzaak tot digitalisering, hierop van invloed. Daarom zetten wij samen met de Ontspannen regio in op kennis delen en elkaar informeren.

RESULTATEN 2022

PROGRAMMA TOEKOMSTGERICHT ONDERNEMEN
Programma gericht op heroriëntatie van MKB'ers o.a. na de COVID-19 crisis. 75 ondernemers kunnen zich aanmelden voor een screening van het bedrijf op toekomstbestendigheid. Afhankelijk van de uitkomst van de screening wordt een vervolgroute gekozen.

OPTIMAAL GEBRUIK VAN HET FINANCIËLE LANDSCHAP TOT 1 MILJOEN
In 2021 maken we het financiële landschap voor het MKB tot 1 miljoen inzichtelijk. In 2022 zetten we communicatie en marketing in om ondernemers hier optimaal gebruik van te laten maken.

MEER INNOVATIES DOOR KENNISDELING EN FACILITEREN ONTMOETING

- Faciliteren van ontmoeting en kennisdeling op regionaal niveau, gericht op het stimuleren van innovaties. Organiseren van een jaarlijks MKB-event en een MKB-Award Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen. Doel: ontmoeting faciliteren, kennisuitwisseling en op een positieve manier aanjagen van innovaties.
- Borging van de MKB-deal Sm@rt Together voor digitalisering: uitdragen van de regeling en waar nodig verbinden met het bedrijfsleven. Vinger aan de pols houden bij het Ministerie van EZK voor eventuele nieuwe kansen voor ondersteuning van MKB'ers in de regio. Met name voor de laatste pijler van de MKB-deal leggen wij verbinding met de Ontspannen regio. Deze pijler richt zich namelijk op de publiek-private samenwerking ten behoeve van bruisende binnensteden en krachtige kernen.

Stimuleren ondernemerschap in het MKB	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Programma Toekomstgericht Ondernemen					
Optimaal gebruik door ondernemers van het financiële landschap tot 1 miljoen					
Meer innovaties door kennisdeling en faciliteren ontmoeting					

SPEERPUNT 2

HUMAN CAPITAL ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT

OVER VIJF JAAR:

- Hebben we de vraag van ondernemers op het gebied van personele vraagstukken en het aanbod van personeel dichter bij elkaar gebracht.
- Hebben we een wendbare arbeidsmarkt waardoor het aantal banen in de sectoren Health, Hightech & Energy en Food heeft kunnen groeien.
- Is er een betere aansluiting van MBO, HBO en WO op de arbeidsmarkt.

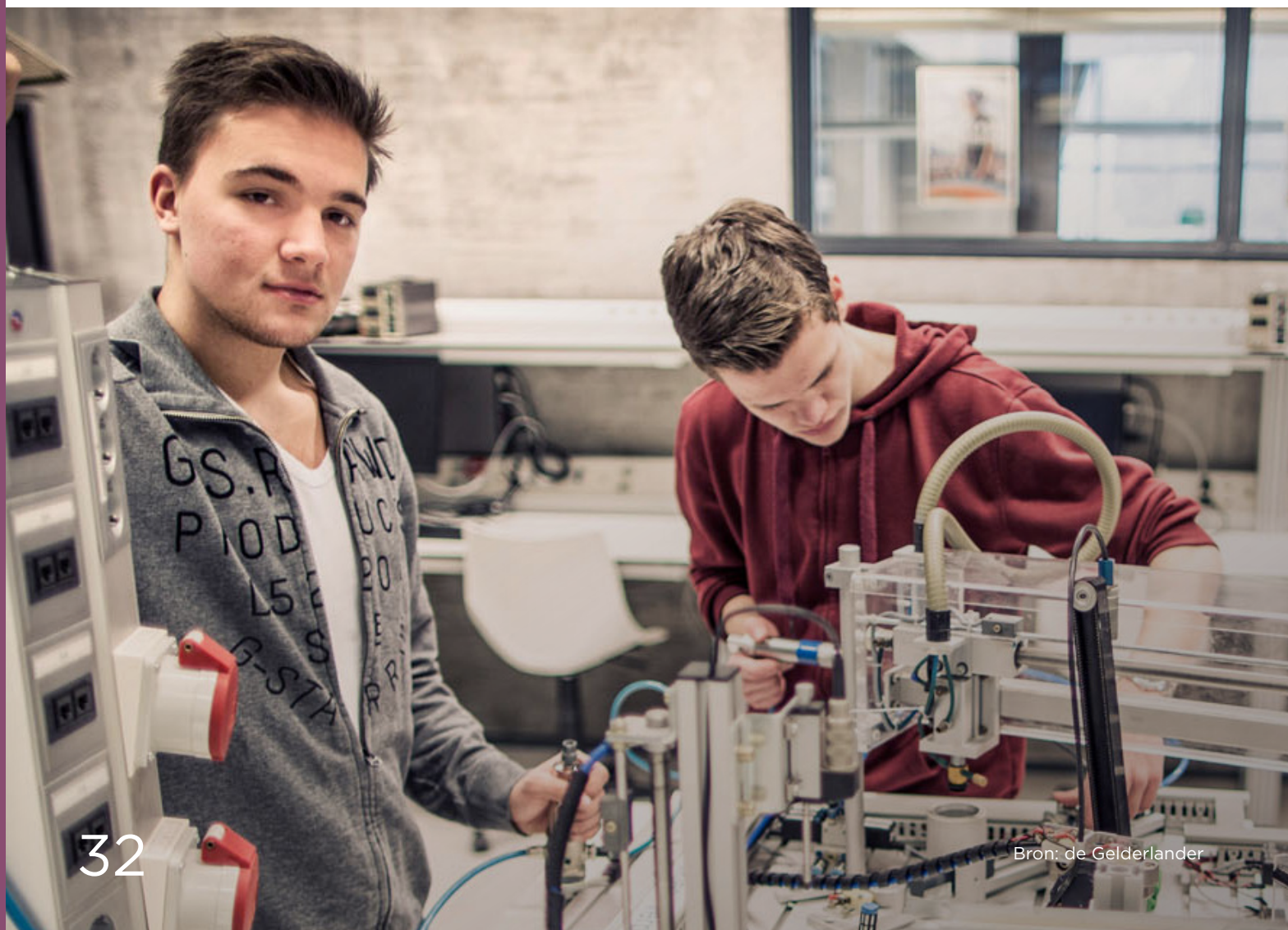

Bron: de Gelderlander

De arbeidsmarkt is sterk in beweging. Maatschappelijk transities, zoals de energie-transitie of digitalisering, hebben grote impact. Banen veranderen, banen verdwijnen en nieuwe banen verschijnen. In triple helix-verband willen we de uitdagingen op de arbeidsmarkt oppakken met als doel sneller en effectiever te kunnen handelen voor een veerkrachtige arbeidsmarkt. Human capital is randvoorwaardelijk om de doelen te kunnen bereiken in de andere speer-punten binnen de Productieve regio (zoals op de clusters, voor ondernemerschap) maar ook voor voortgang in de andere opgaven zoals Ontspannen regio en Circulaire regio. We zetten actief in op levenlang leren, een veerkrachtige arbeidsmarkt, talentontwikkeling en ontwikkeling van talent voor kansrijke beroepen. Dit om te komen tot voldoende en goed gekwalificeerd personeel nu en in de toekomst en vraag en aanbod beter op elkaar afgestemd te krijgen.

Samenwerking op regionaal niveau en commit-ment tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijven is cruciaal om deze urgente vraag-stukken op de arbeidsmarkt te kunnen oplossen. Samen met TEB en de provincie gaan wij aan de slag om te komen tot een gezamenlijke regionale strategische Human Capital Agenda en een Human Capital Akkoord. De Human Capital Agenda vormt de kapstok, brengt focus, draagvlak en commitment voor de verschillende projecten en initiatieven binnen de triple helix.

RESULTATEN 2022

TRIPLE HELIX HUMAN CAPITAL AKKOORD SLUITEN

In 2021 is een regiobrede strategische meerjarige Human Capital Agenda opgezet voor overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven met de hoofd-thema's Leven lang leren, Veerkrachtige arbeids-markt, Aantrekken en behouden van nationaal en internationaal talent, Ontwikkelen van talent voor kansrijke beroepen.
In de Human Capital Agenda bundelen we krachten en brengen we focus aan. De Human Capital Agenda wordt de leidraad voor toekomstige acties en van daaruit werken wij toe naar een gedragen triple helix Human Capital Akkoord 2022-2025. Met afspraken hierin over wat betrokken partijen bijdragen, welke resultaten worden voorzien en wie welke rol daarin heeft. De resultaten van het Human Capital Akkoord nemen wij op in de investerings-agenda.

INZET OP RESULTAATGERICHTE INSTRUMENTEN

De verkenning van 2021 geeft inzicht in welke instrumenten het beste bijdragen aan het behalen van de doelen uit de Human Capital Agenda. Het gaat daarbij om instrumenten als Skillshub, House of IT, Connectr Business School, The Lifenet 3.0. In 2022 zetten wij actief in op de meest resultaat-gerichte instrumenten.

VERBINDING TUSSEN BEHOEFTE MKB EN AANBOD VAN ARBEID

Gerichte acties, met onze partners, om dit resultaat te bereiken. Gebaseerd op onderzoek uit 2021 waaruit blijkt welke acties het meest effectief zijn.

INZICHT MOGELIJKE FINANCIERINGSBRONNEN

Actief zoeken naar mogelijkheden om bestaande financieringsbronnen in te zetten voor alle projecten die nodig zijn om tot een goede evenwichtige arbeidsmarkt te komen.

Human capital: onderwijs en arbeidsmarkt	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Opstellen Human Capital Agenda en uitvoering	■	■	■	■	■
Triple helix Human Capital Akkoord		■	■	■	■
Inzet resultaatgerichte instrumenten		■	■	■	■
Verbinding tussen behoefte MKB en aanbod van arbeid	■	■	■	■	■
Inzicht mogelijke financieringsbronnen		■	■	■	■

SPEERPUNT 3

DOORONTWIKKELING VAN HEALTH, HIGHTECH & ENERGY TOT (INTER) NATIONALE CLUSTERS

OVER VIJF JAAR:

- Is het innovatieve vermogen van bedrijven in deze clusters versterkt en betaalt zich dit uit in verdienvermogen, in werkgelegenheid en in de kennispositie van de regio.
- Wordt het innovatief vermogen van de bedrijven ook ingezet voor andere maatschappelijke opgaven zoals energietransitie, de woonopgave en de circulaire opgave.
- Zijn we zichtbaar in onze directe omgeving en daarbuiten als (inter)nationaal toonaangevende regio voor innovaties en sleuteltechnologieën op gebied van Health, Hightech & Energy.
- Werken we met Foodvalley samen aan crossovers tussen Health en Food.

Wij willen deze topsectoren inzetten voor de maatschappelijke opgaven van de regio, zoals energietransitie en de groei van nieuwe banen op alle niveaus. Daarbij hoort ook de crossover met Food waarbij we ons focussen op wat voeding voor onze gezondheid kan betekenen. De ambitie is om voor bedrijven en instellingen in deze clusters als Groene Metropoolregio 'the place to be' te worden in Nederland en Europa. We willen onze innovatieve krachten (inter)nationaal zichtbaar maken door innovaties en initiatieven te bundelen, lobby beter te structureren en de mogelijkheden te benutten voor samenwerking met Foodvalley. Dit in lijn met de kansen voor de regio die ook in de Kracht van Oost – Nederland Slim Benutten worden benoemd.

Gezonde bedrijven zijn belangrijk voor een goed vestigingsklimaat. Bedrijven blijven economisch succesvol als zij kunnen reageren op nieuwe ontwikkelingen, onder andere door te vernieuwen en/of te innoveren. Dit speerpunt richt zich op het versterken van het innovatieve vermogen van de regionale bedrijven. Deze wordt versterkt als partners inhoudelijk met elkaar samenwerken in een kennishub zoals Connectr, Briskr, het Chip Integration Technology Centre CITC in Nijmegen, OnePlanetResearch Center of kennishub Circulaire economie. Plannen zijn er voor Artifical Intelligence, water- en droogteproblematiek, radiofrequentie technologie, digital health hub, clean energyhubs.

TEB heeft de lead bij dit speerpunt en werkt daarbij samen met de Groene Metropoolregio en de provincie. Samen werken we aan structuurversterking van de clusters. Dat doen we door in te zetten op:

- Duidelijkheid over de betekenis van Health, Hightech & Energy voor regiogemeenten.
- Versterkt innovatievermogen met lopende projecten.
- Ontwikkeling van technologie gedreven kennishubs.

Wij zijn opgetogen dat partijen gecommitteerd zijn om te investeren in een consistente en langjarige samenwerking, waarmee mooie resultaten geboekt kunnen worden.

- Sigrid Helbig, directeur TEB

De taak van TEB hierbij:

- Vast aanspreekpunt voor de clusters op inhoud.
- Inventariseren en benutten structuurversterkende projectkansen.
- Inbrengen project(kansen) bij de Investeringsagenda.
- Deelnemen aan regionale, nationale en Europese netwerken.
- Verbindingen leggen tussen partners.
- Schrijven projectvoorstellen en aanvragen doen (namens partners).

De Groene Metropoolregio heeft daarbij de volgende taken:

- Input uit Economische Monitor 2021 leveren, zodat TEB zicht heeft op kansen voor de doorontwikkeling van de clusters en verdere netwerk- en clustervorming in de regio.
- Toegang tot ons netwerk in de regio, zodat TEB in staat is om voor de hele regio clusterversterking vorm te geven.
- Investeren in belangenbehartiging voor projecten en initiatieven van bovenregionaal belang, zoals het Connectr (Arnhem), ENGIE-terrein (Nijmegen), Park15 (Overbetuwe), InnoFase (Duiven), NEXTgarden (Lingewaard) Belangenbehartiging betekent: ervoor "gaan lopen", lobbyen en zoeken naar financiering. De investering zelf wordt lokaal gedaan met co-financiering van derden. De regiogemeenten hoeven deze initiatieven niet te financieren.

Daarnaast werken we samen met het Rijk, Europa en Duitsland in de clusters Health, Hightech & Energy en de crossovers met duurzame logistiek. We zijn de proeftuin op het gebied van decentrale energiesystemen, groeien door naar een internationaal Health Hightech topcluster en maken onze auto's, vrachtwagens en binnenvaartschepen schoner door toepassing van alternatieve brandstoffen.

NEXTgarden werkt samen met kennisinstellingen, ondernemers en overheden aan een energieneutraal tuinbouwgebied in 2030 gericht op gezondere voeding, vernieuwing van producten en markten via innovaties, kortere ketens met waar mogelijk meer aandacht voor de leefomgeving. Voorbeeld: het verbouwen van eendenkroos als vleesvervanger; vol eiwit, snel groeiend en lekker.

Doorontwikkeling van Health, Hightech & Energy tot (inter)nationale clusters	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Duidelijkheid over betekenis van Health, Hightech & Energy voor regiogemeenten	■	■			
Versterkt innovatievermogen met lopende projecten	■	■	■	■	■
Ontwikkeling van technologie gedreven kennishubs	■	■	■	■	■

SPEERPUNT 4

VERSTERKING VAN DUURZAME LOGISTIEK

OVER VIJF JAAR:

- Kent onze logistieke, handel- en transportsector een sterk verminderde milieubelasting en maakt zij slimmer en bewuster gebruik van de ruimte.
- Is de samenwerking tussen logistieke bedrijven, transporteurs, kennisinstellingen en overheden verder geprofessionaliseerd.

Logistiek en distributie spelen een belangrijke rol in onze regionale economie door de centrale ligging van de regio op verschillende belangrijke transportassen (weg, rails, water). In lijn met het gedachtengoed van de Groene Metropoolregio willen wij deze sector verduurzamen en daarmee bijdragen aan een aantal grote maatschappelijke opgaven van deze regio zoals de energietransitie, innovatiekracht en de groei van de werkgelegenheid. Met het vergroenen van de logistiek dragen we ook bij aan de leefkwaliteit van onze regio. Met de vermindering van de stikstofuitstoot ontstaat weer ontwikkelruimte voor bijvoorbeeld woningen.

Ook stadsdistributie en de levering van webshopbestellingen in woonwijken bieden kansen voor vergroening van de logistiek. Het gaat dan om het clusteren van transportbewegingen, slimme verzamelplekken buiten de stad (hubs), het combineren van goederen etc. Zeker voor Arnhem en Nijmegen is vergroenen van de stadsdistributie van belang, maar ook voor de regionale centra. In de regio zijn meerdere bedrijven die willen meedenken. De focus ligt in eerste instantie op kennisdeling over groene brandstoffen. In een latere fase ook op nieuwe vormen van stadsdistributie en bevoorradingen op stedelijk en regionaal niveau.

Er lopen al vele initiatieven in de regio voor het verduurzamen van de logistiek, zowel bij het bedrijfsleven als bij kennisinstellingen en (lokale) overheden. De sector zelf is verantwoordelijk voor het nemen van initiatieven. Onze focus ligt op de projecten waar we als regio meerwaarde kunnen bieden. Wij leggen slimme verbindingen met beschikbare samenwerkingsverbanden zoals die met de provincie en Logistics Valley.

RESULTATEN 2022

VERKENNING BUSINESS CASE TRUCKPARKING
Lokaal is dit lastig, maar voor plannen die bijdragen aan de (inter)nationale corridorontwikkeling zijn er wel financieringsmogelijkheden in Den Haag en Brussel. Zeker in combinatie met clean energy hubs. We sluiten hierbij aan bij de provincie als trekker van dit traject. De exacte rol van de regio hierin wordt in overleg met de provincie nader onderzocht.

KENNISDELING VERDUURZAMEN LOGISITEK
De GMR stimuleert en organiseert kennisdeling, met als doel te kijken of we lokale initiatieven ook op regionaal niveau kunnen toepassen.
Mogelijke initiatieven die zich hiervoor lenen:

- Demonstratie klimaattechnologieën en -innovaties in transport op Park 15; komen tot een publiek laadplein voor elektrische vrachtwagens.
- Energiehub Engie/BCTN Nijmegen; duurzame (snel)laadmogelijkheid voor accucontainers voor binnenvaartschepen.
- Gemeenten, HAN, bedrijfsleven, brandstofleveranciers; waterstoftankstation op Bijsterhuizen.
- Initiatieven om energie om te zetten in groene waterstof voor logistiek (bijv. in Montferland door realisatie van een Clean Energy Hub).

OPRICHTING 1 OF 2 INTERREG PROJECTEN
Vervolg op 2021. Een regionale analyse, coördinatie en uitrol van initiatieven in de regio. We vergelijken de potentie van initiatieven. Door het opschalen van kansrijke lokale initiatieven naar een regionale schaal, werken we toe naar de oprichting van 1 of 2 INTERREG-projecten om nieuwe gelden naar de regio halen.

Versterking van duurzame logistiek	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Verkenning mogelijkheden sluitende businesscase voor truckparking in de regio					
Kennisdeling van kansen voor verduurzaming logistiek op bestaande initiatieven					
Oprichting 1 of 2 INTERREG projecten					

SPEERPUNT 5

TOEKOMSTBESTENDIGE WERKLOCATIES

OVER VIJF JAAR:

- Is de kwalitatieve en kwantitatieve vraag en aanbod van werklocaties in evenwicht.
- Bieden we passende ruimte voor bedrijven die bijdragen aan onze economische groei en profiel.
- Dragen we met werklocaties bij aan de groene en duurzame ambitie van de Groene Metropoolregio.
- Hebben we inzicht in welke ruimtebehoefte voor werklocaties er is tot 2040.

Toekomstbestendige werklocaties gaat over bestaande en over nieuwe werklocaties met het RPW als basis. Hierin vindt afstemming plaats tussen vraag en aanbod van werklocaties. Het gaat voornamelijk over nieuwe ontwikkelingen op de juiste plek. Ook herstructureringsmogelijkheden en leegstandsopgave worden meegenomen. We kiezen waar nieuwe regionale werklocaties landen en hoe om te gaan met lokale ontwikkelingen. Initiatieven uit de regio voor nieuwe werklocaties worden beoordeeld.

Minimaal één keer in de vier jaar moet er een nieuw RPW komen, met monitoring in de tussenjaren. Het RPW is verankerd in de omgevingsverordening van de provincie.

De besluitvorming van het RPW ligt zoals voorheen bij de gemeentebesturen. Het RPW is een verplicht onderdeel voor alle gemeenten.
De Groene Metropoolregio faciliteert zowel ambtelijk als bestuurlijk de voorbereiding en afstemming van het RPW. Het gewijzigde RPW is in mei 2021 vastgesteld door Gedeputeerde Staten.

Er ligt een koppeling met de Verstedelijkingsstrategie. Extra woningen betekent meer werk en dus meer benodigde ruimte voor werklocaties en slimme oplossingen daarvoor. Het RPW moet daarom verder kijken dan de huidige horizon van 2030.

Wij zetten in op het kwalitatief verbeteren van het RPW. We leggen een directe link tussen de groei en ruimtebehoefte van de kansrijke clusters, de economische kracht van de subregio's en de andere opgaven. De opgaven op het terrein van circulariteit, de energietransitie en duurzaamheid zijn van toepassing op nieuwe werklocaties. Deze aanpassingen zorgen voor een sterk en beter op de regio afgestemd RPW passend bij het DNA van de regio.

We zetten verder in op vergroening van bestaande werklocaties.

RESULTATEN 2022

INZICHT IN DE RUIMTELIJKE ONTWIKKELING VAN DE KANSRIJKE CLUSTERS

Wij spelen in op de ruimtelijke behoefte van de kansrijke clusters Health, Hightech en Energy, de speerpunten van de regio. Het scherp krijgen van de behoefte aan kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkelruimte voor de campussen en/of clusters en de spin-offs voor de regio en naar andere bedrijventerreinen nemen we mee in de Economische Monitor. Ook blijft er aandacht voor logistiek als ruimtevrager binnen het RPW.

IMPULS VOOR DUURZAME ENERGIE EN CIRCULAIRE ECONOMIE

Op bestaande werklocaties geven we een impuls aan duurzame energie en circulaire economie. De verkenning van kansen hiervoor vindt plaats bij de Circulaire regio, waar de actie regionale aanpak voor verduurzaming bedrijventerreinen is opgenomen. Wij leveren bouwstenen hiervoor aan. De ruimtelijke vertaling en de eisen die dit met zich meebrengt nemen we op in het RPW.

UITVOERING PLAN VAN AANPAK VERGROENING WERKLOCATIES

In 2021 maken wij een plan van aanpak voor de vergroening van bestaande werklocaties, afgestemd met de provincie. In 2022 geven we uitvoering aan dit plan van aanpak, met als resultaten: een taakverdeling tussen provincie, regio en gemeenten, overzicht van meest kansrijke en meest urgente locaties voor vergroening, inzicht in ondersteuningsbehoeften van gemeenten, inzicht in de middelen en beleidsinstrumenten die gemeenten ter beschikking staan voor vergroening van bedrijventerreinen, inzicht in de stappen die gemeenten al hebben gezet en een opzet voor een monitoringsproces.

Toekomstbestendige werklocaties	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Inzicht in de ruimtelijke ontwikkeling van de kansrijke clusters					
Impuls voor duurzame energie en circulaire economie op bestaande werklocaties					
Uitvoering plan van aanpak vergroening werklocaties					

CIRCULAIRE REGIO

OVER VIJF JAAR:
Ontwikkelen we slagkracht om zuiniger en slimmer om te gaan met grondstoffen en producten. Daarmee maken we onze regio toekomstbestendig en versterken we onze positie als circulaire topregio met internationale zichtbaarheid.

AMBITIE & SPEERPUNTEN

Speerpunten Circulaire regio

- 1 Circulaire bouw en infrastructuur
- 2 Circulaire economie: grondstoffen en ketens
- 3 Water en klimaatadaptatie
- 4 Transitie naar duurzame energie

De Groene Metropoolregio wil toonaangevend worden in circulair denken en handelen, in Nederland én in Europa. Die ambitie vraagt om de inzet van bedrijven, maatschappelijke organisaties, de regiogemeenten, andere overheidspartners en onze inwoners. Circulariteit staat voor toekomstbestendig, duurzaam handelen met gesloten ketens zonder afwenteling naar andere groepen, andere tijden of andere gebieden.

We focussen op de domeinen waar we de meeste impact kunnen realiseren: op de bouw en infrastructuur, op grondstoffen en afvalketens, op klimaatadaptief groen en water en op de energietransitie. Door in deze domeinen circulaire projecten op te schalen naar regionaal niveau, gezamenlijk onderzoek uit te voeren, kennis en ervaring uit te wisselen, onze gezamenlijke inkoopkracht te benutten en te investeren in de match met Europese, nationale en bovenregionale programma's, realiseren we onze ambitie. Bovendien biedt circulariteit grote kansen voor nieuwe werkgelegenheid voor praktisch en technisch geschoolden.

We starten niet vanaf nul. In de regio draaien al veel succesvolle circulaire projecten waaraan veel gemeenten meedoen. We kopen gezamenlijk duurzame energie in, we hebben samen het eerste bod voor de Regionale Energiestrategie (RES) opgesteld en we voeren samen het Uitvoeringsprogramma Circulaire Grond-, Weg- en Waterbouw uit. Door deze projecten onder te brengen bij de Groene Metropoolregio kunnen we deze efficiënter uitvoeren, gemakkelijker van co-financiering voorzien en een schaalniveau realiseren dat meer circulaire impact heeft.

PROJECTEN 2021 MET DOORLOOP IN 2022 EN VERDER

We werken op regionale schaal al een aantal jaar samen op het gebied van duurzaamheid. Uit deze samenwerking zijn diverse projecten voortgekomen waarvan een deel doorloopt in 2022.

- In 2020 hebben 15 gemeenten ingestemd met een meerjarig Uitvoeringsprogramma Circulaire Grond, Weg- en Waterbouw. Het project is in uitvoering en loopt in ieder geval door tot en met 2022.
- Op weg naar een circulaire bouwpraktijk brengt C2C ExpoLAB in het najaar een advies uit in hoeverre een bouwproject circulair is. Daarnaast is gevraagd te adviseren welke instrumenten we als gemeenten kunnen inzetten om circulariteit bij bouwprojecten te stimuleren. In 2022 volgt daarop de implementatie binnen gemeenten.
- In het recente verleden hebben 17 regiogemeenten deel genomen aan het gezamenlijk inkopen van elektriciteit en het verduurzamen daarvan. De voortgang wordt gemonitord met behulp van kwartaalrapportages. Onder voorwaarden kan het contract duurzame

elektriciteit ook na 2023 worden voorgezet. Jaarlijkse advies- en ambtelijke kosten worden als vanouds rechtstreeks door gemeente Nijmegen verrekend met de deelnemende gemeenten.

- De inkoop van aardgas dient opnieuw opgestart te worden. In het najaar van 2021 worden daarvoor de uitgangspunten op het gebied van duurzaamheid bepaald. Daarna volgt in 2022 het aanbestedingsproces zelf.
- We werken aan het continueren van de projectorganisatie RES. Het Rijk heeft nog geen helderheid gegeven over de financiering vanaf 2022. Voor de tweede helft van 2021 hebben inmiddels zowel het Rijk als de provincie wel een bijdrage toegezegd. Samen met het restantbudget is dit voldoende voor een adequate voortzetting van het traject in de tweede helft van 2021.

PARTNERS

PROVINCIE GELDERLAND
De provincie Gelderland heeft ambitieuze doelen op het gebied van klimaat, circulariteit en energietransitie en kan diverse acties met kennis en expertise ondersteunen en versnellen. Ook kan de provincie in bepaalde gevallen zorgen voor co-financiering of co-financieringsverzoeken en subsidieaanvragen ondersteunen.

THE ECONOMIC BOARD
The Economic board (TEB) staat met #Lifeport voor innovaties die bijdragen aan gezonder, beter en duurzamer leven. TEB zet door inzet van de civic entrepreneur de regio op de kaart als circulaire, duurzame en klimaatbestendige voorbeeldregio, zorgt voor structuurversterking en kennisontwikkeling met bedrijven, kennisinstellingen en overheid en stimuleert nieuwe verdienmodellen en banen in de circulaire economie.

OVERHEID
De Rijksoverheid en Europa hebben eveneens hoge ambities op het gebied van circulariteit en klimaat en kunnen met beleid en subsidies voor projecten bijdragen aan de versnelling van de circulaire economie.

WATERSCHAPPEN
De waterschappen vervullen een essentiële rol bij de ontwikkeling en uitvoering van de Regionale Adaptatiestrategieën en Energiestrategieën en (circulaire) projecten landschapsontwikkeling.

NATUUR- EN LANDSCHAPSORGANISATIES
Natuur- en landschapsorganisaties, zoals Staatsbosbeheer, Geldersch Landschap en Kasteelen, Natuurmonumenten en IVN dragen bij aan een natuurinclusief en klimaatbestendig beheer en dragen bij aan een bewuste omgang van onze bedrijven en inwoners met ons groene landschap.

KENNISINSTELLINGEN
Kennisinstellingen dragen op verschillende niveaus bij aan de ontwikkeling van kennis op het gebied van de circulaire economie, klimaat, circulair bouwen en de energietransitie.

KOEPELORGANISTATIES
Uitvoerende partijen en hun koepelorganisaties (o.a. in de sectoren bouw, energie, afval en landbouw) zijn essentieel voor het bereiken van onze doelstellingen. Het Gelders Energie Akkoord (GEA) is een belangrijke partner vanwege hun directe relatie met allerlei bedrijven en instellingen die willen bijdragen aan de energietransitie. Ook verwachten we van het GEA een belangrijke rol bij het verkrijgen en behouden van draagvlak voor duurzame energieprojecten.

INWONERS
Energiecoöperaties zorgen voor nieuwe initiatieven, versterken draagvlak en dragen er aan bij dat niet alleen de lasten in de regio blijven, maar ook de lusten met behulp van lokaal eigenaarschap. De inwoners van de regio dragen bij door zuinig te zijn met grondstoffen en verpakkingsmaterialen en duurzame energie te gebruiken.

SPEERPUNT 1

CIRCULAIRE BOUW EN INFRASTRUCTUUR

OVER VIJF JAAR:

- Besteden we projecten in de Grond-, Weg- en Waterbouw (GWW)-sector circulair aan.
- Wordt 25% van de woningen circulair gebouwd.
- Is het hergebruik van bouwmaterialen en grondstoffen in de regio substantieel toegenomen en is de bouwlogistiek verder verduurzaamd.
- Is de samenwerking in de bouw en GWW-keten geïntensiveerd.

We hebben in onze regio een forse bouwopgave, maar we moeten die wel toekomstbestendig, dus duurzaam en circulair invullen. Alleen op die manier versterken we de leefbaarheid in steden, dorpen en kernen. En samen doen we dat slimmer en efficiënter.

Titus Burgers, wethouder Wijchen, bestuurlijk opdrachtgever opgave Circulaire regio

CIRCULAIRE BOUW EN INFRASTRUCTUUR

Besparen en hergebruik van grondstoffen en producten is in vele sectoren van belang. De sector bouw en infrastructuur neemt ongeveer 40% van de Gelderse grond- en afvalstoffenstromen voor zijn rekening.

Daarnaast heeft de regio een forse ambitie ten aanzien van het realiseren van nieuwe woningen die door het Rijk, de provincie en de regio is vastgelegd in de Woondeal Arnhem-Nijmegen. Hierin is het streven vastgelegd dat na verloop van tijd een steeds groter aandeel circulair gebouwd wordt: in bestaande plannen minimaal 10%, vanaf 2025 25%, vanaf 2030 50%, vanaf 2050 100%.

De Groene Metropoolregio zet samen met bedrijven en onderzoeksinstellingen stevig in op het besparen van grondstoffen en hergebruik van afvalstoffen in de bouw en infrastructuur en vermijdt daarmee zoveel mogelijk CO2-emissies. Het Kenniscentrum Circulaire Bouw in Nijmegen is een mooi voorbeeld waar kennis over circulaire bouw wordt samengebracht. Ook willen we leren van proeftuinen en experimentlocaties, bijvoorbeeld in het Living Lab Delta Oost.

Het in 2020 gestarte Uitvoeringsprogramma Circulaire Grond-, Weg- en Waterbouw zetten we voort en wordt in 2022 geëvalueerd en een voorstel voor vervolg ontwikkeld. Het project bestaat uit het delen van kennis, het ontwikkelen van een aanpak waarbij circulaire principes worden meegenomen in onze overheidsrol als opdrachtgever en het ontwikkelen van een maatstaf voor de mate van circulariteit in de infrasector.

De resultaten bereiken we het snelst als ze in samenhang en in samenwerking met de sector worden gerealiseerd.

RESULTATEN 2022

CIRCULAIR OPDRACHTGEVERSCHAP BIJ GROND-, WEG- EN WATERBOUW PROJECTEN

Voortzetting en evaluatie van het Uitvoeringsprogramma Circulaire Grond-, Weg- en Waterbouw bestaande uit een monitoringssystematiek, een nulmeting, een kennisplatform, diverse kennisevents, een regionaal trainingsprogramma, een gezamenlijk aanpak voor circulair inkopen in de GWW-sector, proeftuinen en vijf projecten waarin de opgedane kennis is toegepast.

IMPLEMENTATIE CIRCULAIRE IMPACTLADDER EN INFORMATIEPUNT VOOR BOUW NIEUWE WONINGEN

In afstemming met de opgave Groene groei hebben we opdracht gegeven aan een onderzoeksconsortium om een advies uit te brengen hoe we bepalen of, en in hoeverre, een bouwproject circulair is. Daarnaast vragen we te adviseren welke instrumenten we als gemeenten kunnen inzetten om circulariteit bij bouwprojecten te stimuleren. In 2022 volgt de implementatie van de Circulaire Impactladder binnen gemeenten, afgestemd met de bouwsector. Ter ondersteuning hiervan de ontwikkeling van een gezamenlijk informatiepunt voor gemeenten voor uitwisseling van kennis en ervaring over circulair bouwen en slopen (‘oogsten’).

ONDERSTEUNING PROEFTUINEN CIRCULAIR BOUWEN EN HOUTBOUW

Met het programma Slimme duurzaamheid zorgt TEB voor de ontwikkeling van onderzoeksprogramma’s en proeftuinen met betrekking tot circulair bouwen en houtbouw. De Groene Metropoolregio en de provincie Gelderland vullen deze aan door lobby en subsidietrajecten te ondersteunen (mogelijk in de vorm van een Regiodeal) en deel te nemen aan triple helix-verbanden. Daarnaast signaleren we trends die van invloed zijn op de ontwikkeling van nieuwe banen in de circulaire bouw en brengen deze in bij de regiobrede Human Capital Agenda (opgave Productieve regio).

Circulaire bouw en infrastructuur	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Circulair opdrachtgeverschap GWW-sector	■	■	■		
Circulair bouwen, implementatie Circulaire Impactladder	■	■	■	■	
Ondersteuning proeftuinen circulair bouwen, houtbouw	■	■	■	■	■

SPEERPUNT 2

CIRCULAIRE ECONOMIE: GRONDSTOFFEN EN KETENS

OVER VIJF JAAR:

- Hebben we goed zicht op de afval- en grondstoffenstromen in de regio.
- Hebben we korte en efficiënte maak- en productieketens gerealiseerd.
- Weten gemeenten hoe ze circulair kunnen inkopen en hebben daar volop ervaring mee.
- Is het hergebruik van grondstoffen en materialen fors toegenomen.

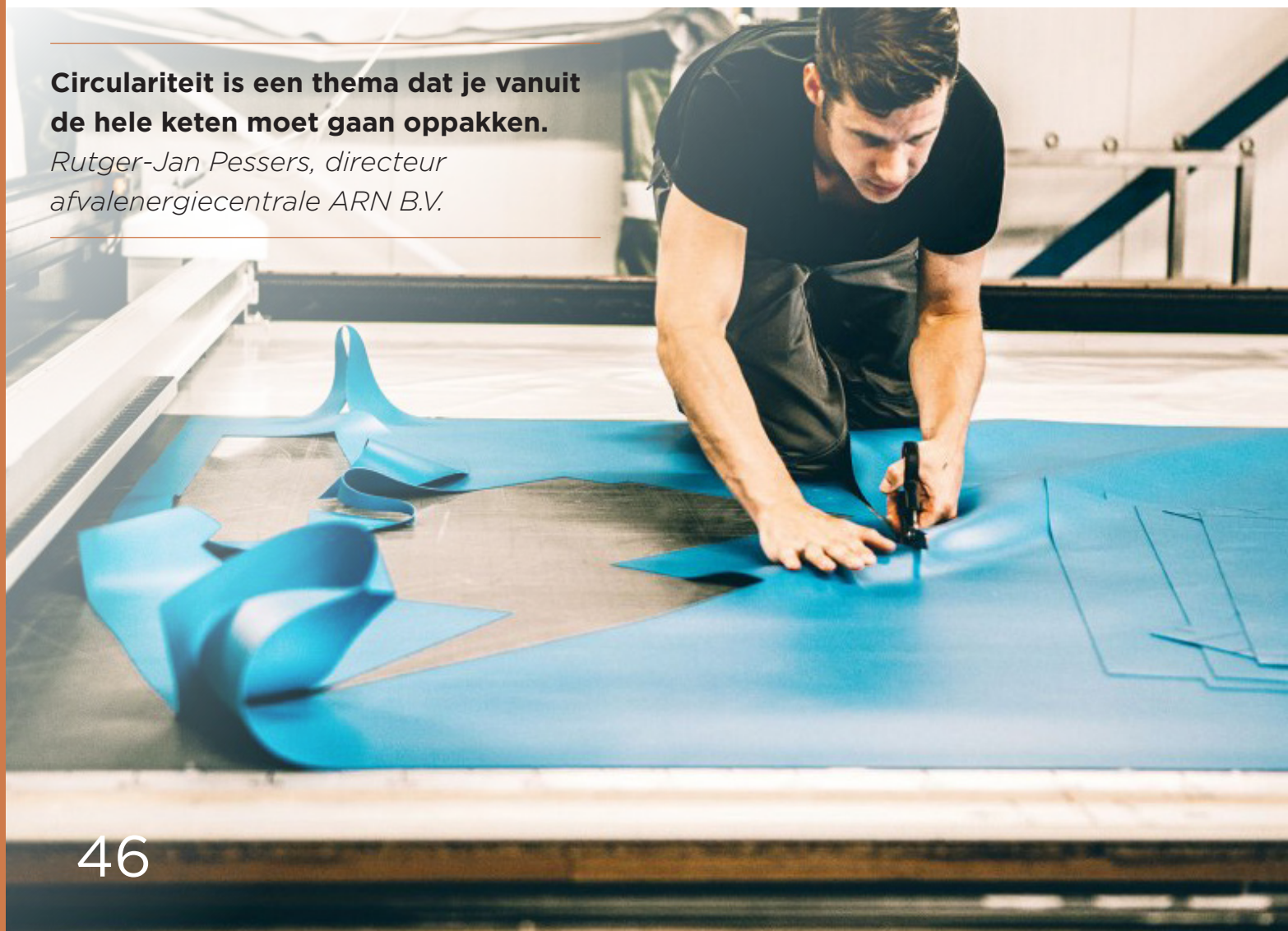

Circulariteit is een thema dat je vanuit de hele keten moet gaan oppakken.
Rutger-Jan Pessers, directeur afvalenergiecentrale ARN B.V.

CIRCULAIRE ECONOMIE

In 2018 werd de regio Arnhem-Nijmegen al verkozen tot beste circulaire regio van Nederland. De jury constateerde dat in onze regio wordt doorgepakt, zowel van onderop, als in een coördinerende en verbindende rol van bovenaf o.a. via The Economic Board. Afvalscheidingspercentages zijn hoog en het bedrijfsleven levert belangrijke bijdragen met innovatieve initiatieven die eveneens landelijke erkenning kregen.
Maar we zijn er nog niet. Met een gerichte aanpak kunnen we een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een circulaire economie in onze regio die kan rekenen op Europese belangstelling en daarmee aantrekkelijk wordt voor Europese partnerships met bijbehorende middelen.

We versterken ons inzicht in de regionale grondstoffen- en afvalstromen, verkennen de mogelijkheid van een grondstoffenhub, helpen samen met provincie en omgevingsdiensten bij het wegnemen van juridische belemmeringen en stimuleren de totstandkoming van nieuwe recyclingketens, bijvoorbeeld in de landbouw waar nog veel kansen liggen. Daarnaast ondersteunen we gemeenten bij het circulair inkopen van producten en diensten en signaleren we kansen voor nieuwe banen voor praktisch en technisch geschoolden, afgestemd met de brede Human Capital Agenda in de opgave Productieve regio. Landelijke of projectgebonden programma's voor gedragsbeïnvloeding delen we met gemeenten om verspilling bij consumenten en producenten tegen te gaan. Als we de acties in samenhang uitvoeren, dragen ze in de grootste mate bij aan het optimaliseren van de circulaire economie in onze regio.

RESULTATEN 2022

VERKENNING NAAR REGIONALE GRONDSTOFFENSTROMEN
Inzicht verwerven in regionale stromen van grondstoffen, producten en materialen en de daarbij behorende logistieke ketens verder verduurzamen. Onderzoek richt zich met name op (schaarse) stromen waarop we als overheden relatief veel invloed hebben.

ONDERZOEK KANSEN VOOR REGIONALE GRONDSTOFFENBANK EN GRONDSTOFFENHUBS
Verkenning van de (on)mogelijkheden van een regionale grondstoffenbank en grondstoffenhubs (fysiek, digitaal) om de uitwisseling tussen vragers en aanbieders van materialen en grondstoffen te verbeteren, met aanbevelingen voor een gerichte strategie en aanpak voor gemeenten.

ONDERSTEUNING ONDERZOEKSPROGRAMMA MET O.A. PORTAAL CIRCULAIRE ECONOMIE
Uitwerking van een viertal casussen, gekoppeld aan onderwijsprogramma's. Het voortouw bij deze actie ligt bij TEB. Regionaal portaal voor gemeentelijke onderzoeksvragen en delen uitkomsten. Ondersteuning opleiden van jonge vakmensen met stageplaatsen.

KENNISPLATFORM CIRCULAIR INKOPEN
Doorontwikkeling van dynamisch kennisplatform waar circulaire inkoopvoorbeelden, best practices, trainingen, etc. door gemeenten en andere partijen worden gedeeld. Drempels voor circulair inkopen worden weggenomen. Zo mogelijk uitbreiden met deelname van nieuwe partners.

CIRCULAIRE HOTSPOTS
Het uitlichten van innovatieve circulaire hotspots als Synergiepark InnoFase en NEXTgarden om (inter-) nationale erkenning en co-financiering te verwerven voor de regio als broedplaats voor projecten in de circulaire economie. In samenwerking met onze partners (o.a. TEB en de provincie).

Circulaire Economie: grondstoffen en ketens	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Verkenning naar regionale grondstoffenstromen					
Onderzoek kansen voor regionale grondstoffenbank en hubs					
Ondersteuning onderzoeksprogramma met o.a. portaal CE					
Circulair inkopen					
Uitlichten circulaire hotspots					

SPEERPUNT 3

WATER EN KLIMAATADAPTATIE

OVER VIJF JAAR:

- Zijn we steeds beter geworden in het opvangen, vasthouden en hergebruiken van water.
- Hebben we maatregelen genomen om wateroverlast, droogte of hittestress fors te verminderen.
- Hebben we het bebouwd gebied in stad en dorp verder vergroend.
- Bouwen we klimaatbestendig.

WATER EN KLIMAATADAPTATIE

Van oudsher heeft onze regio een bijzondere relatie met water vanwege onze ontstaansgeschiedenis met grote rivieren en de voor Nederlandse begrippen grote reliëfverschillen. Het maakt onze regio bijzonder aantrekkelijk om te wonen. Bij de opgave Ontspannen regio ligt het initiatief voor het versterken van het groen-blauwe raamwerk in onze regio. De rivieren en het reliëf stellen ons echter ook voor bijzondere uitdagingen. Projecten die meer ruimte voor de rivier creëren, hebben invloed op onze andere opgaven waarvoor we staan, bijvoorbeeld op het gebied van verstedelijking, mobiliteit en recreatie. Dit maakt water en klimaatadaptatie een belangrijk thema: in de regio willen we water beter opvangen, vasthouden en hergebruiken en willen we overlast en onveilige situaties voorkomen.

Steden en dorpskernen kunnen we nog verder vergroenen, waarmee we beter zijn voorbereid op extreme regenval, hitte en droogte.
We bevorderen tegelijk de biodiversiteit. Bewonersgroepen, bedrijven en anderen nemen regelmatig het initiatief voor dergelijke vergroeningsprojecten die vaak ook bijdragen aan de sociale cohesie in stad of dorp.

De gemeenten in de regio zijn betrokken bij verschillende Regionale Adaptatiestrategieën (RAS) die samen met waterschappen en andere partijen worden ontwikkeld. De RASsen zijn gereed of in een afrondend stadium.
Daarna volgt de uitwerkingsfase, waarbij we als regio kunnen leren van goede voorbeelden over hoe om te gaan met extreme wateroverlast, hitte en droogte. Ook living labs en klimaatproeftuinen dragen daaraan bij. Bovendien hebben we als regio een forse bouwopgave waarbij we de groene kwaliteiten van de regio willen versterken. Dat levert de uitdaging op om klimaatbestendig, natuurinclusief en biodivers te bouwen.

RESULTATEN 2022

REGIONALE ADAPTATIESTRATEGIEËN: KENNIS DELEN

Delen van kennis en ervaring bij de uitvoering van de klimaatadaptatiemaatregelen met extra focus op uitdagingen die in onze regio op meerdere plekken spelen, bijvoorbeeld verdroging van stuwwallen. Accent op RAS-regio overstijgende thema's.

ONDERSTEUNING INNOVATIEPLATFORM 'LIVING LAB DELTA OOST'

In het platform zijn diverse partijen vertegenwoordigd die een belang hebben in het verstedelijkt rivierengebied Delta Oost en samen een kennisagenda opbouwen. De civic entrepreneur van de TEB verbindt vele partijen uit de triple helix. De Groene Metropoolregio ondersteunt het initiatief, zet het in de schijnwerpers en vergroot kansen op een Regiodeal.

VERSTERKEN AANDACHT VOOR KLIMAATBESTENDIG BOUWEN

Versterken kennis, kunde en profiel op het gebied van klimaatbestendig, natuurinclusief en biodivers bouwen. Ontwikkelen uniforme aanpak voor bouwprojecten. Verwerven Europese/nationale co-financiering voor vooruitstrevende projecten.

KENNISDELING KLIMAATPROEFTUINEN EN VERGROENINGSPROJECTEN

Ontwikkelen van een lerende en inspirerende omgeving waarin kennis en praktijkervaringen over klimaatproeftuinen en aanpak van grote en kleinere vergroeningsprojecten op regionale schaal worden gedeeld.

PROFILERING MET PROJECTEN LANDSCHAPSONTWIKKELING

Versterken profiel van de regio met behulp van grote landschapsontwikkelingsprojecten, die mede betrekking hebben op water, klimaat en biodiversiteit, o.a.:

- rivierklimaatpark IJssel: duurzame waterrijke landschapsontwikkeling.
- Park Lingezegen: water, vergroening, mobiliteit, landbouw, natuur en recreatie.
- Ooijpolder: living lab herstel biodiversiteit.

De regio wordt hiermee aantrekkelijker voor partnerships en co-financiering van projecten en daarmee natuurlijk ook voor onze inwoners.

Water en klimaatadaptatie	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Regionale Adaptatiestrategieën: kennis delen		■	■	■	■
Ondersteuning Innovatieplatform 'Living lab Delta Oost'		■	■	■	
Versterken aandacht klimaatbestendig bouwen			■	■	■
Kennisdeling klimaatproeftuinen en vergroeningsprojecten	■	■	■	■	■
Profilering met grote projecten landschapsontwikkeling			■	■	

SPEERPUNT 4

TRANSITIE NAAR DUURZAME ENERGIE

OVER VIJF JAAR:

- Gebruiken bedrijven, gemeenten en inwoners minder energie.
- Is het aandeel schone energie dat we in de regio gebruiken groter dan landelijk gemiddeld.
- Hebben we innovaties tot stand gebracht in opwekking, opslag en transport van duurzame energie.

TRANSITIE NAAR DUURZAME ENERGIE

In het nationale Klimaatakkoord is afgesproken om in 2030 de helft minder broeikasgassen uit te stoten ten opzichte van 1990. Dit akkoord volgde op de afspraken die in het Klimaatverdrag van Parijs zijn vastgelegd om de stijging van de gemiddelde wereldtemperatuur te beperken tot ruim onder de 2 graden Celsius, en zo mogelijk 1,5 graden Celsius.

In onze Regionale Energie Strategie (RES) hebben we de ambitie vastgelegd om in 2030 55% minder CO2 uit te stoten. Samen met inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en volksvertegenwoordigers zoeken we naar mogelijkheden om energie te besparen en duurzaam op te wekken. We hanteren het uitgangspunt om het opwekken van elektriciteit te combineren met andere thema's zoals biodiversiteit, mobiliteit en landbouw. We verkleinen door onze samenwerking de kwetsbaarheid van individuele gemeenten en vergroten onze slagkracht.

Een goede verdeling van lusten en lasten is een belangrijke uitgangspunt voor het vervolg. Daarnaast geven we invulling aan de afspraken om de RES de juiste status te geven en te borgen in omgevingsbeleid, zorgen we voor een milieueffectrapportage, bevorderen we de totstandkoming van een regionaal warmtesysteem en gemeentelijke transitievisies warmte en versterken we de ruimtelijk kwaliteit en de landschappelijke inpassing van projecten.

Flankerend aan onze inspanningen in RES-verband werken we ook op andere manieren aan de energietransitie, bijvoorbeeld door het stimuleren van de ontwikkeling van nieuwe duurzame energiedragers zoals waterstof, door onze collectieve inkoop van energie en door bijvoorbeeld kansen te signaleren voor praktisch en technisch geschoolden in de energiesector.

RESULTATEN 2022

REGIONALE ENERGIESTRATEGIE UITVOEREN EN VOORBEREIDEN RES 2.0
In samenwerking met vele partners uitvoering geven aan de afspraken in de RES 1.0 en voor 1 juli 2023 een nieuw bod opstellen voor RES 2.0.

AANPAK VAN BEDRIJVENTERREINEN: ENERGIE
Gezamenlijke aanpak energie-efficiëntie op bedrijfsterreinen met focus op ontwikkeling van een Regionaal Expertisecentrum. Uitlichten bijzondere bedrijfsterreinen IPKW, Innofase, NEXTgarden, Engie, ARN. Afgestemd met opgave Productieve regio.

ONDERZOEK AANBESTEDEN ENERGIELOKETTEN
Onderzoek naar de meerwaarde van het gezamenlijk aanbesteden van de regionale energieloketten (advies en subsidie) voor bewoners en eigenaren van woningen en indien wenselijk de uitvoering daarvan.

INKOOP ENERGIE
Voortzetting faciliteren gezamenlijke inkoop (duurzame) energie door gemeenten per 1 januari 2023. Verwerken duurzame uitgangspunten in aanbesteding inkoop aardgas. Monitoring voortgang contract elektriciteit.

KENNISDELING PROJECTEN AARDGASVRIJE WIJKEN
Delen van kennis en leerervaringen tussen gemeenten in de regio over projecten waarbij woningen voorzien worden van duurzame warmte ('Wijken van de Toekomst', 'Programma Aardgasvrije Wijken'). Versnellen van aanpak om woningen aardgasvrij te maken.

REGIONAAL INVESTERINGSPROGRAMMA ENERGIEOPSLAG (WATERSTOF E.D.)
Samen met de provincie en TEB onderzoek naar het aanjagen van investeringen het verwerven van externe middelen om energie-opslagmethoden (accu's, waterstof, etc.) te kunnen opschalen.

MONITORING
Monitoring van het effect op de uitstoot van CO2-emissies van de regionale activiteiten met betrekking tot de energietransitie. Dit is een voortzetting van de monitoring in het kader van de regionale routekaart. Zoveel mogelijk gebruik maken van bestaande data.

Transitie naar duurzame energie	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Regionale Energiestrategie uitvoeren en voorbereiden RES 2.0					
Aanpak van bedrijventerreinen: energie					
Onderzoek meerwaarde aanbesteden energieloketten voor bewoners					
Inkoop energie					
Kennisdeling projecten Aardgasvrije wijken					
Regionaal investeringsprogramma energieopslag					
Monitoring					

ONTSPANNEN REGIO

OVER VIJF JAAR:
Hebben we een goede balans tussen groei en leefkwaliteit door onze inzet op duurzaam toerisme en recreatie, complete en diverse voorzieningen in centra, een sterke culturele infrastructuur en versterking van natuur, landschap en erfgoed.

AMBITIE & SPEERPUNTEN

Speerpunten Ontspannen regio

- 1 Duurzaam toerisme
- 2 Bruisende binnensteden en krachtige kernen
- 3 Groen-blauw raamwerk
- 4 Sterke culturele infrastructuur

De ambitie van de opgave Ontspannen regio is om, in lijn met de visie van de Groene Metropool-regio, groei in balans te brengen met onze leefkwaliteit, een gezonde leefomgeving en aantrekkelijkheid van cultuur, erfgoed, recreatie, natuur en landschap.

De speerpunten binnen deze opgave zijn allemaal gericht op het creëren en versterken van een levendige en leefbare regio en hangen nauw met elkaar samen. Duurzame recreatie en toerisme, cultuur en erfgoed dragen bij aan bruisende en levendige binnensteden en kernen. Samen met de prachtige natuur en het landschap, maken zij de regio een fijne plek om te wonen, werken en te bezoeken. Dit genereert weer inkomsten en werkgelegenheid voor de regio. Cultuur en erfgoed hebben ook een belangrijke sociaal-maatschappelijke functie en zijn belangrijk voor de leefbaarheid en de economische waarde van de regio. Soms schuurt het ook: al die gebruiksfuncties leggen een claim op de beperkte ruimte die we in de regio hebben. Daarom werken we in deze opgave aan een groen-blauw raamwerk. Op basis daarvan kunnen we zoeken naar functiecombinaties en keuzes maken om natuur, landschap en cultuurhistorisch erfgoed te behouden en te versterken.

Juist nu is onze gezamenlijke inzet op deze speerpunten hard nodig. De COVID-19 crisis raakt de sectoren binnen deze opgave hard. Ook de druk op natuur en landschap is door de crisis nog groter geworden. Wat we over vijf jaar willen bereiken, hebben we dan ook aangepast.
We willen niet per definitie meer, maar kwalitatief beter. Waar dat kan, maken we direct een begin met activiteiten waarvan we snel resultaat zien. Tegelijkertijd is samenwerking op de onderwerpen in deze opgave op regionaal niveau relatief nieuw. We moeten daarom eerst scherp krijgen wat we met elkaar op regionaal niveau willen bereiken en wat we willen doen om daar te komen. Daarvoor is onderzoek, visie en planvorming nodig. Alleen zo kunnen we programma's en projecten concreet maken en mogelijkheden creëren voor (co-)financiering van provincie, Rijk, Europa en de markt. Daar waar we dit soort verkennende activiteiten doen, maken we gebruik van wat er al ligt (en dat is veel), zodat we snelle slagen kunnen maken naar meer concreetheid.

Met de meeste acties hebben we in 2021 een start gemaakt, zodat we in 2022 zo snel mogelijk resultaten kunnen boeken en we in het tweede kwartaal van 2022 onze inzet voor 2023 en verder concreet kunnen maken. Zo zijn we in samenwerking met de provincie begonnen met het plan van aanpak fiets- en wandelroutenetwerk en het uitwerken van het toeristisch profiel op basis van belevingsgebieden (zie verder onder het speerpunt Duurzaam toerisme).
We hebben, eveneens samen met de provincie, een start gemaakt met de analyse en het

toekomstbeeld voor Bruisende Binnensteden en Krachtige kernen en gesprekken gevoerd over de uitvoering van het Transformatievoorstel Cultuur.

ACTIES TEN BEHOEVE VAN ALLE SPEERPUNTEN

Een aantal acties voeren we uit voor alle speerpunten. We blijven investeren in belangenbehartiging voor projecten en initiatieven van bovenregionaal belang, zoals het Valkhofkwartier, de Lauwersgrachtalliantie en de verbouwing van de Stadsschouwburg Nijmegen. En natuurlijk ook de Nieuw Hollandse Waterlinie (Fort Pannerden) en de Romeinse Limes, die sinds kort de status werelderfgoed hebben. We breiden deze belangenbehartiging de komende tijd uit naar andere initiatieven van bovenregionaal belang, zoals verhaallijnen over bevrijding en de Romeinen, musea, grote evenementen, het (nog op te richten) regionale steunpunt voor amateurkunst en projecten om landschap, natuur en cultuur te versterken. Belangenbehartiging betekent: ervoor “gaan lopen”, lobbyen en zoeken naar financiering. De investering zelf wordt lokaal gedaan met co-financiering van derden. De regiogemeenten hoeven deze initiatieven niet te financieren.

Daar waar we data nodig hebben, maken we optimaal gebruik van wat er is en verbinden we databronnen met elkaar. We helpen om informatie over bijvoorbeeld (voucher)regelingen goed toegankelijk te maken voor ondernemers, via bestaande en veelgebruikte kanalen.
We brengen voor deze opgave relevante human capital vraagstukken en -projecten in de Human Capital Agenda van de Productieve regio.
We versterken de verbinding tussen de cultuursector en de toeristische, sector, zodat er kennis gedeeld wordt en samenwerking ontstaat.

Bij alles wat we doen, hebben we aandacht voor andere (sub)regio’s die aan onze regio grenzen of deels overlappen, zoals het Land van Maas en Waal, Veluwe, Achterhoek, NordRhein-Westfalen en Rivierenland.

PARTNERS

PROVINCIE GELDERLAND

De doelen van de provincie en de opgave Ontspannen regio vallen sterk met elkaar samen. De provincie committeert zich dan ook aan deze opgave en draagt hieraan bij door inzet van capaciteit en budget. Veel acties pakken we samen met de provincie op. In de komende maanden verkennen we met de provincie of we, in het kader van de investeringsagenda, aanvullend op deze regionale agenda (maar uiteraard wel binnen de financiële kaders hiervan) samen kunnen werken aan:

- Stimuleren dat ondernemers in de toeristische sector (meer) aandacht besteden aan klimaat en milieu;
- Soortenmanagementplannen en monitoring van o.a. biodiverstiteit;
- Een vervolg op de analyse voor Bruisende Binnensteden en Krachtige Kernen, ook voor de langere termijn (“na COVID”).

THE ECONOMIC BOARD (TEB)

TEB hecht veel belang aan de Ontspannen regio, omdat deze van wezenlijk belang is voor een goed vestigingsklimaat. Vanuit Ontspannen regio maken wij graag gebruik van het netwerk van TEB om deze opgave verder te brengen.
We zullen op relevante momenten de Boardleden dan ook vragen om de belangen van de Ontspannen regio onder de aandacht te brengen van belangrijke stakeholders.

VELUWE-ALLIANTIE

Een aantal gemeenten binnen de regio Arnhem-Nijmegen maakt ook deel uit van de Veluwe-Alliantie. Met name bij het speerpunt Duurzaam toerisme zien wij belangrijke kansen om samen te werken. Denk hierbij aan de belevingsgebieden, vitaliteit, spreiding van recreatiedruk en human capital.

TOERISME VELUWE ARNHEM-NIJMEGEN (TVAN)

TVAN is een belangrijke uitvoeringspartner op het gebied van Duurzaam toerisme. TVAN is mede-opsteller van het Toeristisch Toekomstperspectief regio Arnhem-Nijmegen “Toerisme: bestemming in balans” en de bijbehorende uitvoeringsagenda en trekt samen met ons op in de uitvoering hiervan. Het werken met een toeristisch profiel op basis van belevingsgebieden en een strategische marketingvisie, zien wij als een belangrijke basis voor onze samenwerking.

ANDERE PARTNERS

Partners met wie we in het vervolgtraject gaan afstemmen zijn onder andere: ondernemers, ondernemerscollectieven, city marketing, koepelorganisaties op het gebied van recreatie en toerisme, zoals HISWA-RECRON, Koninklijke Horeca Nederland en Gastvrij Nederland), kennisinstellingen, het Rijk, waterschappen, routebureaus Arnhem-Nijmegen en Veluwe, Euregio (ook INTERREG), terreinbeheerders en natuurorganisaties, Land- en tuinbouworganisaties, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, MKB Nederland, Vastgoedeigenaren, VNO/NCW, Culturele instellingen, Cultuur Oost, Kunstvakonderwijs, Erfgoed Gelderland, Romeinennetwerk Gelderland, Nederlandse Limes Stichting, Cultuurpunten, Het Gelders Kastelen netwerk (Macht & Pracht via TVAN), Pact van Loevestein, Fort Pannerden, Leisurelands en recreatieschap Uiterwaarde.

SPEERPUNT 1

DUURZAAM TOERISME

OVER VIJF JAAR:

- Hebben we in de regio een vitale sector voor recreatie, die aansluit bij de vraag en bijdraagt aan de (basis)voorzieningen en leefbaarheid in de kernen.
- Kiezen bezoekers steeds vaker voor een meerdaags verblijf in de regio.
- Is de toeristische drukte beter verspreid over de regio en over de seizoenen.

Door regionale samenwerking kan de unieke diversiteit van onze regio maximaal worden benut en kunnen we gezamenlijk de bezoekers spreiden over de regio. Hierdoor kunnen we ook in de toekomst gasten blijven ontvangen zonder dat dit ten koste gaat van de natuur en de biodiversiteit. Toerisme en recreatie blijft hierdoor op een duurzame wijze bijdragen aan de regionale economie, de werkgelegenheid en de kwaliteit van de leefomgeving.
Herre Dijkema – directeur TVAN

Voor dit speerpunt gebruiken we het Toeristisch Toekomstperspectief regio Arnhem-Nijmegen “Toerisme: bestemming in balans” met bijbehorende uitvoeringsagenda als leidraad.

Binnen de vier subregio’s (Veluwezoom, de Liemers, Rijk van Nijmegen en de Betuwe) wordt al veel samengewerkt op het gebied van duurzaam toerisme. Wat we nog missen is de samenhang en aansluiting tussen de subregio’s. Daardoor maken we onvoldoende gebruik van elkaars sterke kanten. Door regionaal samen te werken, versterken we elkaars krachten en zijn we een nog krachtigere partner richting Provincie, Rijk en Europa. We streven daarbij niet naar eenheid, maar naar het gezamenlijk uitdragen van de diversiteit van de regio. Daarom zetten we in op een toeristisch profiel op basis van belevingsgebieden: uitwerkingen van elkaar versterkende, thematische en geografische verhaallijnen. We kijken daarbij ook naar de verbindingen met het Land van Maas en Waal, Veluwe, Achterhoek, NordRhein-Westfalen en Rivierenland. Het profiel en een bijbehorende marketingvisie gebruiken we om samen met ondernemers passend aanbod te ontwikkelen en dit beter te vermarkten. Zo stimuleren we meerdaagse verblijfsrecreatie. Het toeristische profiel helpt om het opdrachtgeverschap aan uitvoeringsorganisaties, zoals TVAN, af te stemmen. Zo kunnen we middelen efficiënter inzetten. Daarnaast maken we een vitaliteitsaanpak en bedenken we maatregelen om spreiding van toeristische druk te stimuleren. Met de provincie Gelderland, de routebureaus en Verbonden regio zetten we in op een beter recreatief wandel- en fietsroutenetwerk. Met de provincie Gelderland verkennen we hoe we ondernemers in de toeristische sector kunnen stimuleren om meer aandacht te besteden aan klimaat en milieu.

RESULTATEN 2022

TOERISTISCH PROFIEL EN MARKETINGVISIE
Maken van een toeristisch profiel op basis van belevingsgebieden. Een start maken met een bijbehorende marketingvisie. Aandacht voor (fysiek en digitaal) gastheerschap en het niveau waarop we dat organiseren (lokaal, subregionaal of regionaal). Gebruik maken van wat er al is.

OPDRACHTGEVERSCHAP UITVOERINGSORGANISATIES
Verkennen hoe we opdrachtgeverschap aan uitvoeringsorganisaties zoals TVAN het beste kunnen vormgeven: op lokaal, subregionaal of regionaal niveau of een combinatie. Voortbouwen op de ervaringen van het Rijk van Nijmegen. Aandacht voor samenwerking met uitvoeringsorganisaties in omliggende regio’s.

VITALITEITSAANPAK DAG- EN VERBLIJFSRECREATIE
Op basis van onderzoek een vitaliteitsaanpak maken met een strategie voor de regio en handreikingen voor ondernemers.

INZICHT EN MAATREGELEN SPREIDING VAN RECREATIEDRUK
Verwerven van nog beter inzicht in recreatiedruk. Met het verkregen inzicht maatregelen opstellen. Financieringsmogelijkheden voor die maatregelen zoeken.

PLAN VAN AANPAK WANDEL- EN FIETSROUTENETWERK
Opstellen plan van aanpak wandel- en fietsroutenetwerk. Met aandacht voor aansluiting bij andere (sub)regio’s, toeristische overstappunten, het utilitaire netwerk en andere recreatieve paden. Gefaseerd uitvoeren van het plan. In het speerpunt Groen-blauw raamwerk komen de ruimtelijke aspecten van het routenetwerk terug.

Duurzaam toerisme	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Maken toeristisch profiel en marketingvisie					
Afstemmen opdrachtgeverschap uitvoeringsorganisaties					
Maken vitaliteitsaanpak					
Stimuleren spreiding recreatiedruk					
Opstellen plan van aanpak wandel- en fietsroutenetwerk					
Uitvoeren plan van aanpak wandel- en fietsroutenetwerk					

SPEERPUNT 2

BRUISENDE BINNEN-STEDEN EN KRACHTIGE KERNEN

OVER VIJF JAAR:

- Hebben we een sterk en compleet aanbod van voorzieningen in onze binnensteden en centra van kernen (kortweg: centra).
- Hebben we leegstand in onze centra aangepakt en beperkt.
- Houden we de centra leefbaar voor bewoners.

Binnensteden en centra van kernen veranderen in snel tempo als gevolg van veranderingen in retail en consumentengedrag. Groeiende leegstand dreigt en wordt zichtbaar. De COVID-19 crisis versterkt dit. Bovendien zijn centra voor hun levendigheid sterk afhankelijk van elkaar.
Het levendig en leefbaar houden van centra pakken veel gemeenten al op. Daarbij spelen voor alle gemeenten soortgelijke thema's.
De belangrijkste zijn leegstand en de transformatie van centra van place to buy naar place to meet/be en naar wonen.

Om kansen voor versterking van centra in kaart te brengen, maken we een analyse van en een toekomstbeeld voor het regionale netwerk van voorzieningen in centra. Dit dient drie doelen. Ten eerste kunnen we beter inspelen op mogelijkheden voor externe financiering van projecten en initiatieven. Plannen en projecten van individuele gemeenten zijn vaak te klein en onderling onvoldoende samenhangend voor steun vanuit bijvoorbeeld het Rijk, Europa of provincie. Wellicht dat dit op het schaalniveau van de regio wel kansrijk is. Ten tweede kan het inzicht uit de analyse en het toekomstbeeld gemeenten helpen bij het maken van keuzes en het uitvoeren van plannen op lokaal niveau. Ten derde gebruiken we analyse en toekomstbeeld om in de regionale agenda van 2023 en verder dit speerpunt invulling te geven (of, als we geen meerwaarde zien, hiermee te stoppen).

Daarnaast is kennis delen en van elkaar weten waar we mee bezig zijn, essentieel. Dit organiseren we op regionaal niveau. We doen dit samen met de opgave Productieve regio, speerpunt stimuleren MKB.

RESULTATEN 2022

REGIONALE ANALYSE EN TOEKOMSTBEELD TER VERSTERKING VAN CENTRA
Analyse maken van de huidige profielen, voorzieningenniveaus en relaties tussen centra en de ontwikkelingen en veranderingen hierin (incl. effecten COVID-19). Indien nodig acties op regionaal niveau formuleren om dit netwerk van centra te versterken. Op basis daarvan besluiten we of, en zo ja, welke acties we opnemen voor dit speerpunt voor 2023 en verder. Bij het maken van analyse en toekomstbeeld werken we nauw samen met de provincie. We gebruiken wat er al ligt, zoals het RPW en het detailhandelsbeleid. We sluiten aan bij de economische monitor (zie opgave productieve regio) en vullen deze aan met voor centra relevante data.

BIJEENKOMSTEN KENNIS DELEN (AMBTELIJK EN BESTUURLIJK) O.A. OVER FINANCIERINGSMOGELIJKHEDEN VOOR PROJECTEN
Kennis delen over projecten voor de versterking van centra en op zoek gaan naar (financierings)mogelijkheden hiervoor. Nadruk op leegstand en ondersteunen van ondernemers (relevant i.h.k.v. het herstel van de COVID-19 crisis). We organiseren deze bijeenkomsten samen met de Productieve regio (speerpunt stimuleren MKB) en in afstemming met o.a. de samenwerkende centrummanagers in de regio.

Bruisende binnensteden en krachtige kernen	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Kennis delen o.a. over financieringsmogelijkheden voor projecten					
Maken regionale analyse en benoemen acties versterking centra					
Uitvoeren acties ter versterking centra					

SPEERPUNT 3

GROEN-BLAUW RAAMWERK

OVER VIJF JAAR:

- Hebben we waardevolle natuur, biodiversiteit, landschap en cultureel erfgoed in de regio duurzaam behouden, versterkt en uitgebreid. Het gaat om zowel de intrinsieke waarde van natuur, landschap en erfgoed, als de belevingswaarde.

- Benutten we mogelijkheden voor functiecombinaties met woningbouw, landbouw, recreatie, klimaatadaptatie, waterberging en biodiversiteit beter.

Dit speerpunt vormt het groen-blauwe hart van de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen: hoe behouden én versterken we landschappen, natuurwaarden en cultuurhistorisch erfgoed, in combinatie met andere ruimtevragers?
Om daar antwoord op te geven, maken we een groen-blauw raamwerk: een kaart met de huidige natuurgebieden, cultuurhistorisch erfgoed en landschapszones, het gebruik daarvan en de mogelijkheden voor versterking en uitbreiding. Daarbij kijken we zowel naar de belevingswaarde van natuur, landschap en cultuurhistorie, als naar de intrinsieke waarde daarvan. Denk bijvoorbeeld aan biodiversiteit en het intrinsieke belang van het behoud van cultuurhistorisch erfgoed, zowel het groene als het gebouwde erfgoed. We kijken daarbij nadrukkelijk naar mogelijkheden voor functiecombinaties. Zo kan natuur inclusieve landbouw bijdragen aan behoud en gebruik van de natuur en biodiversiteit en zo de aantrekkelijkheid van het regionale groene raamwerk verbeteren. Maar ook de “reguliere” landbouw, waterberging, energietransitie etc. vragen om ruimte. Er zullen dus naast handige combinaties, ook keuzes gemaakt moeten worden. Soms is natuur er bijvoorbeeld vooral bij gebaat om met rust gelaten te worden.

Het raamwerk is een uitwerking van de bouwsteen Leefomgeving van de Verstedelijkingsstrategie en vormt input voor het verstedelijkingsakkoord, het dashboard Groene groei, de regionale toekomstscenario’s en de regionale investeringsagenda’s, die binnen de Groene Groeiregio worden ontwikkeld.
We werken dan ook nauw samen met deze opgave. Zo kan het raamwerk bijdragen aan het integraal afwegen van ruimteclaims en het uitlokken van investeringen in het ‘groen’ en ‘blauw’ van de Groene Metropoolregio.

RESULTATEN 2022

GROEN-BLAUW RAAMWERK
Maken van een groen-blauw raamwerk: een kaart met de huidige natuurgebieden, biodiversiteit, cultuurhistorisch erfgoed en landschapszones, het gebruik daarvan en de mogelijkheden voor versterking, verbinding en uitbreiding. Daarbij op zoek gaan naar koppelkansen met bijvoorbeeld landbouw, natuur, energietransitie, woningbouw, klimaatadaptatie, waterberging, recreatie en toerisme. Aangeven waar keuzes nodig zijn.
Raamwerk gebruiken voor investeringen na 2022.
Gebruik maken van de ruimtelijke plannen, projecten en kaarten die er al liggen: de streekgidsen die de provincie ontwikkelt, de recreatiezonering die voor de Veluwe(zoom) wordt uitgewerkt en projecten als het Living Lab Ooijpolder voor biodiversiteitsherstel. Verbinding leggen met het speerpunt Duurzaam toerisme, waarin spreiding van toeristische druk een belangrijk thema is. Aansluiten bij de belevingsgebieden die we binnen Duurzaam toerisme bepalen.

Groen-blauw raamwerk	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Maken groen-blauw raamwerk					
Investeren in groen en blauw van de regio (in/samen met opgave Groene Groei en partners)					

SPEERPUNT 4

STERKE CULTURELE INFRASTRUCTUUR

OVER VIJF JAAR:

- Hebben we een duurzame culturele infrastructuur, waarbinnen cultureel aanbod wordt verzorgd dat past bij de vraag en het profiel van de regio.
- Participeren inwoners en bezoekers van de regio actief en passief in cultuur en bereiken we steeds meer verschillende doelgroepen.

De ‘regio 025’ heeft een eigen culturele signatuur en kracht. De complete culturele keten is in de regio aanwezig: een brede basis van amateurkunst, cultuureducatie, een innovatief middensegment en een top van instellingen van bovenregionaal belang. Deze onderdelen hangen samen en inspireren elkaar. Cultuur draagt zo bij aan leefbaarheid en levendigheid van de regio, een gunstig vestigingsklimaat, aan sociale cohesie en inclusie en aan een vitale toeristische sector. Wij versterken deze keten in zijn geheel en in samenhang.

Als startpunt gebruiken we het Transformatievoorstel Cultuurregio 025. Het transformatievoorstel is gemaakt door 15[4] regiogemeenten, met ideeën uit de culturele sector, op uitnodiging van de provincie Gelderland in het kader van de COVID-19 crisis. Met het Transformatievoorstel ligt er een stevig en gedragen begin van brede regionale samenwerking, gericht op blijvende structuurversterking. Die basis gebruiken we om de regionale samenwerking verder uit te bouwen. We verbreden het voorstel waar gewenst naar niet betrokken gemeenten, zoeken financieringsmogelijkheden, voeren het uit en maken een visie en investeringsplan voor 2022 en verder. Zo maken we onze inzet voor de regionale infrastructuur concreet, om snel en flexibel in te kunnen inspringen op nieuwe kansen en externe (financierings)mogelijkheden.

Cruciaal hierbij is de samenwerking met de provincie: alleen in partnerschap kunnen we het Transformatievoorstel realiseren. De gesprekken hierover lopen nog. De resultaten hiervan nemen we mee in de uitvoering van deze agenda.

4 De provincie heeft om praktische redenen Doesburg en Montferland bij een andere regio ingedeeld, Mook en Middelaar ligt in een andere provincie.

RESULTATEN 2022

REGIONALE VISIE OP DE VERSTERKING VAN DE REGIONALE CULTURELE INFRASTRUCTUUR (INCLUSIEF CULTUUREDUCATIE)
Op basis van het Transformatievoorstel werken aan een door alle regiogemeenten en de culturele sector gedragen visie op de versterking van de regionale culturele infrastructuur, inclusief cultuureducatie (zowel op school als in de vrije tijd).

REALISATIE TRANSFORMATIEVOORSTEL
Maken van samenwerkingsafspraken over het Transformatievoorstel met de provincie en andere partners, het zoeken van financieringsmogelijkheden en het uitvoeren van de maatregelen en acties die daaruit voortvloeien. Mits de financiering rond komt, betekent dit werken aan activiteiten die de culturele keten van top- en middensegment, cultuureducatie en amateurkunst duurzaam versterken.

INVESTERINGSPLAN CULTURELE INFRASTRUCTUUR NA 2022
Maken van een investeringsplan voor de culturele infrastructuur na 2022: hoe ziet onze toekomstige regionale infrastructuur eruit, welke investeringen zijn nodig en waar willen we als regio op in zetten voor de langere termijn? Gebruik maken van de inventarisatie van Cultuur Oost van de bestaande infrastructuur.

Sterke culturele infrastructuur	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Maken regionale visie culturele infrastructuur (incl. cultuureducatie)					
Realiseren transformatievoorstel					
Maken investeringsplan na 2022					
Uitvoeren investeringsplan					

GROENE GROEIREGIO

OVER VIJF JAAR:
Regisseren wij samen de groei in de regio. Op zo'n manier dat wij de balans tussen stedelijke ontwikkeling, het natuurlijke landschap en de ontspannen leefkwaliteit behouden.

AMBITIE & SPEERPUNTEN

Speerpunten Groene Groeiregio

- 1 Wonen in balans: Versnellen van de woningbouw
- 2 Leefomgeving: Verbinden van de ruimtelijke opgaven

De regio Arnhem-Nijmegen heeft te maken met een grote verstedelijkingopgave; een groei van woon- en werklocaties. Deze opgave zet in op het bieden van voldoende (betaalbare) woningen, voor specifieke doelgroepen en tegelijkertijd verantwoord omgaan met de schaarse ruimte, zodanig dat deze groei het landschap versterkt ten behoeve van mens en natuur.

Voor de Groene groeiopgave staan twee belangrijke instrumenten centraal: de uitvoering van de Woondeal om op korte termijn (nadruk tot 2025) de woningbouw te versnellen en de Verstedelijkingsstrategie die inzicht geeft in de woon- en werklocaties tot 2040, rekening houdend met aspecten op het gebied van economie, leefomgeving, mobiliteit en wonen.

VERSNELLINGSOPGAVE

De versnellingsopgave is actueel. In de Woondeal zijn afspraken gemaakt om het woningbouwtekort in te lopen door de realisatie van 35.000 woningen (tot 2030). Een flinke opgave dat van gemeenten (nog) meer uitvoeringskracht vraagt. Met de regionale woningmarktmonitor en een kennisbank met relevante informatie en regelingen biedt de Groene groeiregio gemeenten en andere belanghebbenden inzicht in de woningbouwontwikkeling en is informatie centraal te vinden. Daarnaast biedt de regionale inzet van experts op het gebied van stikstof, arbeidsmigranten en een intermediair voor woningbouwversnelling gemeenten ondersteuning op een aantal thema's die spelen binnen de woningbouwopgave.

De krapte van ambtelijke adviseurs in het fysieke domein is een belemmering. Speciaal voor hun versnellingsopgave kunnen gemeenten vanaf het derde kwartaal 2021 een beroep doen op een regionale flexpool met expertise op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling: planeconomie, gebiedsontwikkeling en juridische aspecten. Deze mensen bieden gemeenten in huis ondersteuning bij het ontwikkelen van versnellingslocaties[5].

RUIMTELIJKE COÖRDINATIE

Naast de grote woningbouwopgave komen ook andere ruimtelijke opgaven op ons af. De Groene groeiregio heeft een coördinerende functie voor de vijf opgaven van de Groene Metropoolregio. Zij heeft tot taak het in beeld brengen en verbinden van de ruimtelijke aspecten. Door deze aan elkaar te 'koppelen' ontstaat synergie en waardoor de kwaliteit van de leefomgeving (inclusief natuur en landschap) wordt versterkt. De uitdaging is daarbij de unieke profielen van de verschillende gemeenten binnen onze regio te gebruiken. Sturen op en realisatie van dergelijke koppelkansen vraagt om samenwerking: intergemeentelijk en met onze partners. Het integraal benaderen van de ruimtelijke opgaven vraagt commitment van gemeenten. De Groene groeiregio ondersteunt gemeenten hierbij door de

5 Aangewezen grotere woningbouwplannen waar vóór 2025 woningen worden gerealiseerd.

inzet van regelgeving, financiële middelen, investeringen, kennisdeling en netwerk van de provincie en het Rijk.

Wij ontwikkelen samen met gemeenten inspirerende toekomstscenario's en nieuwe beleidsinstrumenten. Dit biedt kennis, inspiratie en bouwstenen die gemeenten kunnen meenemen in eigen beleid.

VERSTEDELIJKINGSTRATEGIE- EN AKKOORD

Samen met de 18 gemeenten van de regio Arnhem-Nijmegen en de gemeenten in de regio Foodvalley is in 2021 een Verstedelijkingstrategie opgesteld: ontwerpend onderzoek, integraal aangevlogen via verschillende bouwstenen.
Op basis van deze strategie wordt begin 2022 een Verstedelijkingsakkoord (uitvoering van de ambities) gesloten tussen de regio's, de provincie en het Rijk.

Met het sluiten van een Verstedelijkingsakkoord met Rijk en de provincie spannen wij ons in om investeringen naar de regio toe te halen.
Hiervoor brengen wij samen met gemeenten gebiedsgerichte investeringen in kaart om woningbouwlocaties voor de middellange termijn te faciliteren, waarbij de besluitvorming over plannen en projecten bij gemeenten en provincie onaangetast blijft. Een regionale investeringsagenda brengt de totale regionale investeringsstrategie in kaart.

BESTUURLIJKE DRUKTE VERMINDEREN

De huidige structuur rondom ruimtelijke ontwikkeling is complex met veel bestuurlijke en ambtelijke overlegtafels. Er is in 2021 een nieuw regionaal - ambtelijke, management en bestuurlijk - platform Groene Groei ingericht waar op een effectieve manier informatie aangaande de speerpunten Groene groeiregio wordt gedeeld. Dit ontwikkelen wij in 2022 verder door. In dit platform gaan wij ook in overleg met de provincie Gelderland over de ontwikkeling van één regionale woonagenda.

De meerwaarde van regionaal samenwerken binnen de Groene groeiopgave is onder meer:

- Ondersteuning bij de versnellingsopgave van de woningbouw;
- De integrale benadering van de ruimtelijke opgaven en bouwstenen die gemeenten kunnen gebruiken voor eigen omgevingsbeleid;
- Gezamenlijk onderzoek, regionaal dashboards zoals de regionale woningmarktmonitor;
- Partnerschap met provincie, Rijk;
- Aantrekken van (overheids-)investeringen en multipliereffect van andere investeringen;
- Oplossingen bieden voor de krapte van ambtelijke capaciteit in het fysieke domein;
- Delen van informatie, kennis en een breed netwerk van publieke en private partijen.

PARTNERS

WOONDEAL REGIO ARNHEM-NIJMEGEN

In de Woondeal regio Arnhem-Nijmegen bundelen de 18 gemeenten van de Groene Metropoolregio, de provincie en het Rijk langjarig hun krachten. Zij doen dit samen met een breed netwerk van partijen bestaande uit woningcorporaties, (bouw)ontwikkelaars, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties. De samenwerking vindt plaats via de zogenaamde publieke private Tempotafels. De NEPROM, Bouwend Nederland, IVBN, Woonkr8 en NS steunen de Woondeal.

VERSTEDELIJKINGSSTRATEGIE ARNHEM NIJMEGEN FOODVALLEY

De Verstedelijkingsstrategie is een opgave waarin meerdere partijen samenwerken. De partners die hierbij betrokken zijn, zijn het Rijk (ministeries van BZK en IW, LNV en EZK), de provincie Gelderland en de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen en de regio Foodvalley.

RIJK

De Groene groeiregio is een vaste gesprekspartner met het Rijk in trajecten als de Woondeal en het Verstedelijkingsakkoord. Het zijn jaarlijks terugkerende agendapunten voor het Bestuurlijk overleg (BO) Leefomgeving en BO Mirt-Oost. Tijdens de overleggen in 2020 en 2021 is de voorbereiding getroffen voor het te sluiten Verstedelijkingakkoord in 2022.

PROVINCIE GELDERLAND

De provincie Gelderland is partner in de uitwerking en uitvoering van de Woondeal en de Verstedelijkingsstrategie. Samen streven wij dezelfde doelen na. Door haar expertise en capaciteit in te brengen en met verschillende programma's als het Actieplan Wonen, SteenGoed Benutten, Wijk van de Toekomst, Gelderse proeftuin (Smartpolder Arnhem), Citydeal, Leefbaarheid of mobiliteit draagt de provincie hieraan bij. De Groene Metropoolregio en de provincie werken samen aan Woonagenda's. Daarnaast werken wij samen bij inzichtelijk maken van de ruimtelijke opgaven en in profilering.

THE ECONOMIC BOARD

The Economic Board (TEB) is op onderdelen betrokken bij de uitvoering van beide speerpunten. Haar betrokkenheid komt vooral terug bij haar inbreng van kennis en goede voorbeelden vanuit bedrijfsleven en onderwijs. Haar ambassadeurschap en brede netwerk is waardevol voor het onder de aandacht brengen van de Groene groei-gedachte.

WERKEN IN GELDERLAND

De regio zet zich samen met haar partners in om de krapte van ambtelijk adviseurs in het fysieke domein structureel te verbeteren. Naast het beschikbaar stellen van (financiële) middelen door provincie en Rijk ondersteunt Werken in Gelderland met onder andere een scholingsprogramma voor starters en een digitale pool voor bestaande medewerkers. De instrumenten voorkomen dat gemeenten concurreren om nieuwe medewerkers en/of dat ervaren medewerkers de regio verlaten.

SPEERPUNT 1

WONEN IN BALANS: VERSNELLEN VAN DE WONINGBOUW

OVER VIJF JAAR:

- Zijn er meer groene, gedifferentieerde en duurzame wijken en dorpskernen.
- Zijn er meer betaalbare (koop)woningen.
- Wordt 25% van de woningen circulair gebouwd.
- Zijn er 20.000 woningen bijgebouwd.
- Zijn er meer woningen beschikbaar voor specifieke doelgroepen, zoals voor ouderen, arbeidsmigranten, jongeren.
- Zijn er breed inzetbare, flexibele huisvestingsconcepten gerealiseerd door de toepassing van innovatieve bouwconcepten.

Dit speerpunt richt zich op het inlopen van het woningbouwtekort door de realisatie van 35.000 woningen op de korte (2025) en middellange termijn (2030) en het regionaal organiseren van een meer continue woningbouwproductie. Hierbij wordt uitvoering gegeven aan de afspraken uit de Woondeal. Door deze langdurige samenwerkingsagenda hebben gemeenten met voorrang toegang tot provinciale en nationale regelingen, nieuwe instrumenten, een breed kennisnetwerk, financiële middelingen en investeringen. De afspraken zijn gericht op het versnellen van de woningbouwproductie, het toevoegen van betaalbare en circulaire woningen, het natuur inclusief en klimaat adaptief bouwen en het zorgen voor toekomstbestendige en gedifferentieerde wijken voor alle doelgroepen. Voor het tot uitvoering brengen van alle afspraken in de Woondeal is in 2020 een uitvoeringsplan opgesteld.

Alle partijen die erbij betrokken zijn zien de urgentie en de complexiteit van de problematiek en de slaan de handen ineen. Dit moet ook om kennis te delen en een vuist te maken naar het landelijke politieke bestel: als regio jezelf op de kaart zetten.
- Henri Schimmel senior ontwikkelmanager bij BPD Gebiedsontwikkeling

RESULTATEN 2022

UITVOERINGSKRACHT WOONDEAL VERGROOT
Door in te zoomen op de vijf deelgebieden: Arnhem, Nijmegen, Oost (Liemers), Noord-Midden en Zuid wordt doelgerichter uitvoering gegeven aan de versnellingsopgave. De focus komt nadrukkelijker te liggen op de versnellingslocaties: de concretisering en uitvoering van de plannen. Voor vergroten van de organisatie- en uitvoeringskracht van de Woondeal wordt in de tweede helft van 2021 een programmamanager aangetrokken. Daarnaast maken wij in 2022 met het Rijk en de provincie afspraken over de inzet van regelingen en financiën voor 2023 en verder.

PARTNERSCHAP MET WONINGCORPORATIES VERSTERKT
Door het versterken van het partnerschap met (het collectief van) woningcorporaties worden efficiency voordelen behaald. Speerpunten liggen onder andere op het gebied van flexwonen en conceptueel bouwen. Bekeken wordt welke kansen er liggen voor gezamenlijke inkoopstroomstromen en het ontwikkelen van standaardisatie van product-marktcombinaties.

CIRCULAIR EN CONCEPTUEEL BOUWEN
Onze opdracht uit de Woondeal is dat vanaf 2025 25% van de nieuwe woningen circulair gebouwd worden. Samen met de Circulaire regio gaan we gemeenten hierbij ondersteunen en stimuleren. De Groene groeiregio richt zich vooral op stimuleren (agendasetting) en informeren (kennisdeling) van gemeenten en andere stakeholders. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar conceptueel en industrieel bouwen. Rondom bouwen zijn veel ambities: natuur en klimaat adaptief bouwen, energieneutraal, circulair en ook nog betaalbaar. Een kwartiermaker gaat aan de slag om te onderzoeken welke slimme bouwconcepten er zijn met een evenwicht in deze doelstellingen.

Versnellen woningbouw	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Continueren ingezette werkzaamheden 2021					
Uitvoeringskracht Woondeal vergroot					
Partnerschap met woningcorporaties versterkt					
Circulair en conceptueel bouwen					

SPEERPUNT 2

LEEFOMGEVING: VERBINDEN VAN DE RUIMTELIJKE OPGAVEN

OVER VIJF JAAR:

- Staan bij gebiedsontwikkeling natuur, landschap en leefomgeving centraal.
- Hebben wij de ruimtelijke dimensie van alle vijf opgaven binnen de Groene Metropoolregio in beeld.
- Heeft de regio een Verstedelijkingsakkoord met investeringsagenda gesloten.
- Zijn nieuwe (grote) woningbouwlocaties voor de periode 2030-2040 integraal onderzocht, uitgewerkt in lokaal omgevingsbeleid en opgenomen in een regionale investeringsagenda.
- Zijn inspirerende (ruimtelijke) toekomstscenario's voor de lange termijn ontwikkeld.
- Is er meer exposure gerealiseerd over duurzame verstedelijking in de Groene Metropoolregio.

Het motto van de Verstedelijkingsstrategie is ‘meer landschap en meer stad’. De Verstedelijkingsstrategie helpt om onze ruimtelijke opgaven goed vorm te geven en om de daarvoor benodigde investeringen te vinden. Aan de hand van een ontwerpend onderzoek worden ontwerpprincipes en een afwegingskader aan gemeenten aangereikt en worden richtlijnen en spelregels beschreven. De Groene groeiregio biedt bouwstenen voor lokaal omgevingsbeleid, de besluitvorming hierover ligt bij gemeenten zelf. Dat is voorzien in het najaar 2021.

De verstedelijkingsopgave wordt uitgewerkt in zogenoemde regionale gebiedsuitwerkingen:

- Liemers
- Rijk van Nijmegen
- Veluwezoom
- Middengebied
- De sleutelgebieden Arnhem Oost en Nijmegen West

Aan de hand van de Verstedelijkingsstrategie en de gebiedsuitwerkingen wordt een regionale investeringsagenda opgesteld. Deze investeringsagenda is een belangrijke inbreng voor een te sluiten Verstedelijkingsakkoord.

De Verstedelijkingsstrategie helpt de Groene groeiregio bij haar coördinerende functie voor de vijf opgaven van de Groene Metropoolregio in het samenbrengen en verbinden van de ruimtelijke opgaven. Bijvoorbeeld de ruimtelijke vertaling van de energieopgave, het ontwikkelen van een landschappelijk recreatief raamwerk en de additionele mobiliteitsbehoefte bij de toename van woningen. Versterking van de kwaliteit van de leefomgeving (inclusief natuur en landschap) staat hierbij centraal.

RESULTATEN 2022

VERSTEDELIJKINGSSTRATEGIE: SLUITEN VERSTEDELIJKINGSAKKOORD
In 2022 sluiten wij een Verstedelijkingsakkoord. Wij ondersteunen gemeenten bij de vertaling van de uitgangspunten van de Verstedelijkingsstrategie en de afspraken uit het Verstedelijkingsakkoord in gebiedsuitwerkingen, naar Omgevingsvisies of ander ruimtelijk beleid.

DASHBOARD ‘DE STAAT VAN DE REGIO’ ONTWIKKELD
Wij beschikken over een interactief dashboard gericht op nieuwe trends en ontwikkelingen van de verschillende ruimtelijke opgaven van de GMR. Om vervolgens hier samen het gesprek te voeren over scenario’s en keuzes.

OMGEVINGSSCAN ‘KWALITATIEF BOUWEN’ UITGEVOERD
Samen met de opgave Circulaire regio, de provincie Gelderland en TEB onderzoeken wij welke innovaties er zijn op het gebied van conceptueel en industrieel bouwen, circulair en natuur inclusief en klimaat adaptief.

ACTIEF PARTNERSCHAP GROENE GROEIREGIO VERGROOT
Het realiseren van integrale duurzame verstedelijking kunnen wij alleen in nauwe samenwerking met onze partners. Investeringen en regelingen zijn nodig voor het creëren van stikstofruimte, het verbeteren van ons vestigingsklimaat en het optimaliseren van natuur en biodiversiteit. Om de juiste woningen op de beste plek betaalbaar te bouwen, moeten gemeenten financieel in staat zijn gebiedsontwikkeling uit te voeren en moeten eventuele onrendabele toppen gefinancierd worden. De Woondeal en Verstedelijkingsstrategie zijn hierin belangrijke kansen. Het vergroten van onze zichtbaarheid en partnerschap heeft continue onze aandacht en stellen daarvoor jaarlijks een lobbyplan op.

Verbinden van de ruimtelijke opgaven	**2021** 2e helft	**2022** 1e helft	2e helft	**2023** 1e helft	2e helft
Verstedelijkingsstrategie: sluiten Verstedelijkingsakkoord		■	■	■	■
Dashboard ‘De staat van de Regio’ ontwikkeld			■	■	■
Omgevingsscan ‘kwalitatief bouwen’ uitgevoerd		■	■	■	■
Actief partnerschap Groene groeiregio vergroot		■	■	■	■

FINANCIËLE PARAGRAAF

ALGEMEEN

In deze financiële paragraaf lichten we toe welke middelen nodig zijn om de opgaven uit te voeren in 2022 en welke bijdragen van derden al beschikbaar zijn of verwacht worden.

We presenteren een financieel beeld van de verwachte kosten 2022. De jaren daarna zijn nog onzeker en om die reden niet ingevuld. De tabellen zijn een actualisering van de begroting 2022.

Enkele algemene uitgangspunten die we gehanteerd hebben, zijn:

- Gemeenten krijgen een vergoeding voor capaciteit van mensen die een substantieel deel van hun tijd besteden aan de regionale opgave. Dit zijn bijvoorbeeld de speerpuntcoordinatoren.
- De capaciteit van de opgavemanager is in de begroting verdeeld over algemeen opgavemanagement en de speerpunten. Dit is omdat de opgavemanagers ook werk doen voor de verschillende speerpunten.
- Naast capaciteit is (proces)geld nodig om externe expertise in te huren of bepaalde specifieke activiteiten uit te voeren. Het gaat veelal om voorbereidend werk om de doelen van de opgaven in de jaren hierna te kunnen realiseren. Dit vraagt om onderzoek, verkenningen, lobby, een stevige basis leggen voor kennisuitwisseling en kennisverwerving als ook onderzoek naar de mogelijkheden van externe financiering. We gebruiken deze inzet dan ook nadrukkelijk om mogelijkheden voor financiering door andere partijen te creëren.
- Als uit de consultatieronde is gebleken dat er gemeenten voornemens zijn niet mee te doen met een opgave, zijn de kosten naar beneden bijgesteld. Hiermee bereiken we dat de inwonerbijdrage niet omhoog hoeft, als deze gemeenten inderdaad besluiten niet mee te doen.
- Zoals in de inleiding is aangegeven, wil de provincie Gelderland financiële middelen beschikbaar te stellen voor de realisatie van de doelen van de samenwerking tussen provincie, The Economic Board en de Groene Metropoolregio en dus voor de doelen binnen deze regionale agenda. De provincie zal per project/initiatief afwegen of en hoe het project bijdraagt aan de verschillende provinciale doelen. De provincie streeft ernaar om in 2022 de bijdrage van de gemeenten aan de vijf opgaven van de Groene Metropoolregio te verdubbelen. Daar waar we in afstemming met de provincie al een concrete invulling van de bijdrage aan de opgave hebben, is deze hieronder opgenomen in de begrotingen van de opgaven.

VERBONDEN REGIO

Kosten

De regio Arnhem-Nijmegen werkt sinds 2019 met een regionaal Mobiliteitsfonds. Dit fonds wordt gevoed door de 18 gemeenten en voor een deel door andere partners[6]. Het huidige regionaal Mobiliteitsfonds gaat per 1-1-2022 over van de gemeente Nijmegen naar de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen. Voor 2022 zien wij een vergelijkbare opgave en inzet vanuit de verbonden regio als in 2021. Om de opgaven te kunnen realiseren is een werkbudget nodig van €1.022.000. Dit betekent dat wij uitgaan van €1,30 per inwoner per gemeente. 1/3 van dit bedrag is inzet op capaciteit. Voor 2022 is voor deze opgave aan capaciteit 1,0 fte voor de opgavemanager, 0,4 fte voor procesondersteuning (ondergebracht bij het regiobureau), 0,2 voor strategie en 1,9 fte voor de speerpuntcoördinatoren opgenomen in onderstaande begroting. Daarbij is onder de speerpunten een post ‘algemeen’ opgenomen voor kosten die niet specifiek aan een speerpunt zijn te relateren maar ten dienste staan voor alle speerpunten. Het gaat daarbij om activiteiten zoals een opga-

6 De provincie Gelderland heeft in 2020 een subsidie verleend voor de projecten binnen het speerpunt “Slim en Schoon Onderweg’. Ook in 2021 zal naar verwachting de provincie Gelderland subsidie verlenen.

vegerichte uitwerking van Europa, onze lobbyactiviteiten en middelen voor promotie en communicatie als ook verwachte kosten voor bredere beleidsvragen en monitoring.

(Potentiële) opbrengsten
Binnen de uitwerkingen van de speerpunten zien wij een sterke (financiële) samenwerking met vooral de provincie Gelderland. Een groot aantal processen wordt mede door de provincie Gelderland gefinancierd en mogelijk gemaakt, waarbij co-financiering vanuit de regio wenselijk is (zo heeft de provincie Gelderland een financiële bijdrage toegezegd voor de economische analyse ICE, verkenning westflankroute Fiets, de meerjarige agenda Hubs & knooppunten). Ook in 2022 heeft de provincie toegezegd in voorkomende gevallen samen te willen optrekken, o.a. bij het uitwerken van de regionale agenda's (fiets, verkeersveiligheid, Hubs & knooppunten, Slim & Schoon Onderweg), maar ook het verder uitwerken (verkennen) van regionale projecten.

Ter toelichting de co-financiering die voor 2021 voorzien is en de verwachting voor 2022:

- Voor het deelprogramma Slim & Schoon Onderweg is in 2021 co-financiering vanuit het Ministerie van I&W, provincie Gelderland, gemeenten en werkgevers voorzien van €1,15 miljoen, naast een bijdrage vanuit het regionaal mobiliteitsfonds van €270.000. In de loop van dit jaar zal duidelijk worden in hoeverre de regio in 2022 weer subsidie voor dit programmaonderdeel kan krijgen. Vooralsnog wordt uitgegaan van een vergelijkbaar bedrag als in 2021.
- Voor de regionale agenda fiets is begin 2021 een uitvoeringsagenda 21-22 gemaakt. Voor het jaar 2021/2022 staat er in de regio voor €12,7 miljoen aan fietsinvesteringen op stapel, waarvoor het plan uitvoeringsgereed is en de gemeentelijke bijdrage beschikbaar. De Groene Metropoolregio heeft een verzoek gedaan aan de provincie Gelderland om €6

miljoen euro beschikbaar te stellen om deze projecten in 2021-2022 uit te kunnen voeren. De projecten bestaan uit aanleg en verbeteringen aan bestaande snelfietsroutes, het realiseren van doorfietsroutes, fietsparkeren en een aantal overige fietsroutes.

- In de loop van 2021 zullen ook uitvoeringsagenda's worden voorbereid die uiteindelijk leiden tot een investeringsagenda (hubs & knooppunten, verkeersveiligheid). Vooralsnog wordt ingeschat dat voor uitvoering 2022 een bedrag van €4 miljoen kan worden verwacht vanuit de provincie Gelderland voor de implementatie Hubs & Knooppunten en €2,5 miljoen voor projecten verkeersveiligheid. Voor het Hoogwaardig openbaar vervoer is reeds een uitvoeringsagenda beschikbaar, die afhankelijk van de beschikbare middelen kan leiden tot gerichte implementatie (voor 2022 wordt gesproken over een bedrag van €7,5 miljoen (100% subsidie))[7]. De provincie Gelderland heeft aangegeven dat subsidie mogelijk is als het project onderdeel uitmaakt van de regionale geprioriteerde agenda.

Verbonden regio	taakveld		2022 (juli)	2022 (nieuw)
Algemeen		0.4	150.000	150.000
Speerpunten				
Algemeen		2.1	107.000	107.000
Gebiedsgerichte corridoraanpak		2.1	125.000	125.000
Mobiliteitshubs en knooppunten		2.1	95.000	95.000
Regionaal (snel)fietsnetwerk		2.1	180.000	180.000
Gedragsaanpak duurzame mobiliteit		2.1	320.000	320.000
Veiligheid		2.1	45.000	45.000
Lasten			1.022.000	1.022.000
Algemeen	0.4			
Speerpunten				
Algemeen	2.1			
Gebiedsgerichte corridoraanpak	2.1			
Mobiliteitshubs en knooppunten	2.1			
Regionaal (snel)fietsnetwerk	2.1			
Gedragsaanpak duurzame mobiliteit	2.1			
Veiligheid				
Baten				
Saldo			1.022.000	1.022.000
Dekking extern (.....)				
Dekking opgavegeld (inwonerbijdrage)			1.022.000	1.022.000
Bijdrage per inwoner in euro's			1,30	1,30

7 De Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen is nog in gesprek met de provincie Gelderland over de te hanteren subsidiebijdrage. Het gaat hierbij om fietsprojecten, de projecten verkeersveiligheid en Hubs & knooppunten. Voor HOV-projecten heeft de provincie Gelderland aangegeven dat het gaat om een 100%-subsidie.

PRODUCTIEVE REGIO

Kosten

Voor 2022 is voor deze opgave aan capaciteit 1 fte voor de opgavemanager, 0,4 fte voor procesondersteuning (ondergebracht bij het regiobureau) en 1,4 fte voor de speerpuntcoördinatoren opgenomen in onderstaande begroting. Uitgaande van de in deze agenda benoemde acties en fasering, begroten wij voor 2022 een totaal van €190.000 voor proceskosten.

Ervan uitgaande dat alle gemeenten zich inschrijven voor de Productieve regio is voor 2022 de bijdrage per inwoner 73 cent, inclusief het RPW. Gemeenten die niet intekenen voor deze opgave zijn wel verplicht voor 2022 16 cent per inwoner voor het RPW bij te dragen. De jaarlijkse kosten voor het RPW gaan overigens omlaag van €175.000 per jaar (22 cent per inwoner) naar €125.000 per jaar (16 cent per inwoner) omdat de ondersteuning van dit traject vanaf 1 juli 2021 door de Groene Metropoolregio wordt gedaan.

(Potentiële) opbrengsten

De benodigde capaciteit voor de uitvoering en ontwikkeling van plannen die voortkomen uit de lobby zijn erop gericht om externe gelden naar de regio te halen. Wij zetten ons actief in op het binnenhalen van externe gelden om te investeren in onze economie.

Capaciteit, procesgeld en projectgeld kunnen ook geleverd worden door onze samenwerkingspartners. Voor bestaande projecten gebeurt dit ook al. De provincie Gelderland heeft in diverse projecten al geïnvesteerd, waaronder €4,6 miljoen in Connectr. De ambities binnen de speerpunten sluiten goed aan bij de doelstellingen van de provincie. Waar nodig sluit de provincie aan bij ambtelijke werkgroepen. Zo dragen zij in capaciteit, kennis en kunde bij aan de opgave. Hierover (en voor toekomstige projecten) maken we nog afspraken met de provincie. Dat geldt ook voor de andere samenwerkingspartners zoals TEB.

Productieve regio	taakveld		2022 (juli)	2022 (nieuw)
Algemeen		0.4	60.000	60.000
Speerpunten				
Ondernemerschap in mkb		3,1	99.500	99.500
Human capital - onderwijs en arbeidsmarkt		3,1	99.500	99.500
Ontwikkeling van (inter)nationale clusters		3,1	99.500	99.500
Versterking duurzame logistiek		3,1	91.500	91.500
Toekomstbestendige werklocaties		3,1	125.000	125.000
Lasten			575.000	575.000
Algemeen	0.4			
Speerpunten				
Ondernemerschap in mkb	3,1			
Human capital - onderwijs en arbeidsmarkt	3,1			
Ontwikkeling van (inter)nationale clusters	3,1			
Versterking duurzame logistiek	3,1			
Toekomstbestendige werklocaties	3,1			
Baten				
Saldo			575.000	575.000
Dekking extern (.....)				
Dekking opgavegeld (inwonerbijdrage)			575.000	575.000
Bijdrage per inwoner in euro's			0,73	0,73

CIRCULAIRE REGIO

Kosten

In 2022 is 1,0 fte voor de opgavemanager en 0,8 fte voor de speerpuntcoördinatoren begroot. We verwachten dat ook onze partners, zoals de provincie, TEB en enkele andere partners een bijdrage in capaciteit leveren aan deze opgave. Hierover maken we nog nadere afspraken. Daarnaast komen uit een aantal activiteiten kosten voort voor onderzoeken, verkenningen, communicatie en ICT kosten die bij de speerpunten zijn begroot. Uitgaande van de in deze agenda benoemde acties en fasering, bedragen de totale kosten voor 2022 €602.500.

In 2020 hebben 15 gemeenten ingestemd met een meerjarig Uitvoeringsprogramma Grond, Weg- en Waterbouw. Het project is gestart en loopt door t/m 2022. De financiële verrekening van gemeenten wordt verdeeld over de jaren 2021 en 2022 (2 x €62.500). De bijdrage voor 2022 is in de inwonerbijdrage versleuteld. Niet deelnemende gemeenten krijgen een evenredige korting. De provincie draagt eveneens bij in de kosten (€75.000).

In het recente verleden hebben 17 regiogemeenten deel genomen aan het gezamenlijk inkopen van elektriciteit en aardgas en het verduurzamen daarvan. Onder voorwaarden kan het contract duurzame elektriciteit worden voorgezet. De inkoop van aardgas dient opnieuw opgestart te worden. In 2021 moeten daarvoor de uitgangspunten op het gebied van duurzaamheid worden bepaald. Daarna volgt in 2022 het aanbestedingsproces zelf. De kosten voor de voorbereiding in 2021 zijn begroot op €60.000. De kosten voor het aanbestedingsproces zelf zijn in de inwonerbijdrage voor 2022 opgenomen (€45.000).

(Potentiële) opbrengsten

Zoals hierboven genoemd, draagt de provincie bij aan het meerjarig Uitvoeringsprogramma Grond, Weg- en Waterbouw (€75.000).

Op welke wijze we de projectorganisatie RES kunnen continueren is nu nog niet in te schatten doordat het Rijk nog geen helderheid heeft gegeven over de financiering van de vervolgfase. De provincie is gevraagd hierbij financieel te ondersteunen, zodat we de kern van de projectorganisatie kunnen behouden.

In de bijgestelde begroting 2022 zijn de potentiële opbrengsten nog niet geraamd omdat er nog altijd geen zekerheid is over deze inkomsten. Wel is duidelijk geworden dat de gemeenten Montferland en Mook & Middelaar verwachten niet in te tekenen op deze opgave in 2022. Om de inwonerbijdrage gelijk te houden op 81 cent, is binnen de opgave kritisch gekeken of en waar het minder kan / getemporiseerd kan worden. Er is in totaal €35.000 afgeraamd op budgetten binnen de speerpunten “Circulaire economie, grondstoffen en ketens”, “Water en klimaatadaptatie” en “Transitie naar duurzame energie”. We zijn van mening dat we met deze bijstelling nog altijd onze doelen kunnen halen op deze opgave.

Circulaire regio	taakveld		2022 (juli)	2022 (nieuw)
Algemeen		0.4	60.000	60.000
Speerpunten				
Circulaire bouw en infrastructuur		3.1	147.500	147.500
Circulaire economie: grondstoffen en ketens		2.1	145.000	135.000
Water en klimaatadaptatie		2.1	105.000	85.000
Transitie naar duurzame energie		2.1	180.000	175.000
Lasten			637.500	602.500
Algemeen	0.4			
Speerpunten				
Circulaire bouw en infrastructuur	3.1			
Circulaire economie: grondstoffen en ketens	3.1			
Water en klimaatadaptatie	3.1			
Transitie naar duurzame energie	3.1			
Baten				
Saldo			637.500	602.500
Dekking extern (.....)				
Dekking opgavegeld (inwonerbijdrage)			637.500	602.500
Bijdrage per inwoner in euro's			0,81	0,81*

* Deze inwonersbijdragen is gebaseerd op het aantal gemeenten dat bij de consulatie (voorjaar 2021) heeft aangegeven waarschijnlijk in te tekenen.

ONTSPANNEN REGIO

Kosten

In 2022 hebben we 0,7 fte voor de opgavemanager, 0,8 fte (voor 0,6 fte ondergebracht bij het regiobureau) voor procesondersteuning en 1 fte voor de speerpuntcoördinatoren begroot.

Daarnaast begroten we voor 2022 €355.000 aan proceskosten voor bijvoorbeeld de inhuur van externe expertise, voor analyse, onderzoek en planvorming. Hiermee maken we programma's en projecten concreet en creëren we mogelijkheden voor (co-) financiering van provincie Rijk, Europa en de markt.

(Potentiële) opbrengsten

We verwachten dat ook onze partners, zoals provincie, TEB en TVAN, een bijdrage in capaciteit zullen leveren aan deze opgave. Hierover maken we nog nadere afspraken.

Zoals aangegeven, heeft de provincie de intentie om zoveel aan de projecten bij te dragen, dat de optelsom uitkomt op een verdubbeling van de bijdragen van de gemeenten aan de opgaven. In afstemming met de provincie, hebben we voor €132.500 een concrete invulling voor deze intentie. Over het speerpunt Sterke culturele infrastructuur en dan met name over het Transformatievoorstel, moeten we nog nadere afspraken met de provincie maken.
De kosten voor gemeenten voor het uitvoeren van het transformatievoorstel zijn dan ook nog niet opgenomen in deze begroting. We streven ernaar dit zoveel mogelijk binnen reeds beschikbare middelen van gemeenten en met co-financiering van de provincie te financieren.
Het uitvoeren van het plan van aanpak voor een recreatief wandel- en fietsroutenetwerk is evenmin opgenomen in deze begroting, omdat we deze kosten nog niet kennen. Ook hier kijken we naar beschikbare gemeentelijke middelen en co-financiering van de provincie.

Een aantal gemeenten twijfelen nog over intekenen op deze opgave in 2022. Om de inwonerbijdrage gelijk te houden op 57 cent, is binnen de opgave kritisch gekeken of en waar het minder kan/getemporiseerd kan worden. Er is in totaal €38.000 afgeraamd, waarbij we rekening hebben gehouden dat 3 gemeenten mogelijk niet intekenen.

Ontspannen regio	taakveld		2022 (juli)	2022 (nieuw)
Algemeen		0.4	60.000	48.000
Speerpunten				
Duurzaam toerisme		5.5	250.000	226.000
Bruisende binnensteden, krachtige kernen		8.1	80.000	91.000
Groen-blauw raamwerk		8.1	95.000	81.000
Sterke culturele infrastructuur		5.5	100.000	101.000
Lasten			585.000	547.000
Algemeen	0.4			
Speerpunten				
Duurzaam toerisme	5.5		75.000	75.000
Bruisende binnensteden, krachtige kernen	8.1		32.500	32.500
Groen-blauw raamwerk	8.1		25.000	25.000
Sterke culturele infrastructuur	5.5			
Baten			132.500	132.500
Saldo*			452.500	414.500
Dekking extern (.....)			132.500	132.500
Dekking opgavegeld (inwonerbijdrage)			452.500	414.500
Bijdrage per inwoner in euro's			0,57	0,57**

* Dit is inclusief het maken, maar exclusief de uitvoering van het plan van aanpak dekkend recreatief fiets- en wandelnetwerk en exclusief de uitvoering van het tansformatievoorstel.
** Deze inwonersbijdragen is gebaseerd op het aantal gemeenten dat bij de consulatie (voorjaar 2021) heeft aangegeven waarschijnlijk in te tekenen.

GROENE GROEIREGIO

Kosten

De te maken kosten voor deze opgave zijn gericht op het samenbrengen van de gemeenten, het bieden van een platform voor kennisuitwisseling (zoals dashboards, leveren van expertise en een vraagbaak), het doen van onderzoek en het organiseren van symposia of congressen.
De netto inzet is geraamd op €642.500 voor 2022. Dit komt neer op een inwonerbijdrage van 82 cent.

(Potentiële) opbrengsten

De gevraagde financiële inzet creëert (meer) mogelijkheden voor financiering vanuit andere partijen naar onze regio Arnhem-Nijmegen. Actuele voorbeelden van dit 'multipliereffect' zijn de korting op de verhuurdersheffing (vergroting investeringscapaciteit corporaties ten behoeve van de bouw van betaalbare huurwoningen), het komende Verstedelijkingsakkoord met het Rijk en recente toekenningen van Woningbouwimpulsgelden. Het opstellen van Regionale Investeringsagenda's zorgt er bovendien voor dat wij experimenteren met fondsvorming en verevening. Zo verbinden wij de samenwerkende gemeenten met medeoverheden, private en maatschappelijke partners die - vanuit hun eigen doelstellingen - meewerken en investeren aan de regio Arnhem-Nijmegen.

Binnen onze opgave zijn ook al vastgestelde bijdragen van andere partijen. Vanuit het procesgeld dat door de provincie en het Rijk beschikbaar wordt gesteld voor uitvoering van de Woondeal zijn de kosten in speerpunt 1 (in totaal ca. €650.000) voor een belangrijk deel gedekt. Ten opzichte van het beeld van april zien we dat we een deel van de inzet die we bedacht hadden voor 2021 naar 2022 verschuift. Dit zien we zowel in de kosten als in de baten. Het financieel resultaat van de opgave blijft hetzelfde.

De kosten van de flexpool voor 2021 (€250.000) zijn gedekt uit Rijksregeling 'Specifieke Uitkering Flexibele Inzet Ondersteuning Woningbouw' (FIOW). Er is een uitgebreide begroting beschikbaar voor de Woondeal als ook voor de uitwerking van de overige speerpunten. Voor het jaar 2022 spannen we ons in voor nog eens €250.000 uit deze regeling voor de flexpool. Deze bijdrage is nog niet hard en om die reden niet meegenomen in de dekking.

Groene groeiregio	taakveld		2022 (juli)	2022 (nieuw)
Algemeen		0.4	60.000	100.000
Speerpunten				
Versnelling / wonen in balans		8.1	475.000	647.500
Leefomgeving: integraal ruimteclaims afwegen		8.2	307.500	370.000
Agglomeratiekracht - Groene Metropoolregio		3.1	150.000	
Lasten			992.500	1.117.500
Algemeen				
Speerpunten				
Versnelling / wonen in balans	8.1		350.000	475.000
Leefomgeving: integraal ruimteclaims afwegen	8.2			
Agglomeratiekracht - Groene Metropoolregio	3.1			
Baten			350.000	475.000
Saldo			642.500	642.500
Dekking extern (.....)			350.000	475.000
Dekking opgavegeld (inwonerbijdrage)			642.500	642.500
Bijdrage per inwoner in euro's			0,82	0,82

BIJLAGE 1

SAMENHANG OPGAVEN

De vijf opgaven hebben samenhang met elkaar. Wij zorgen ervoor dat we zaken integraal aanpakken, zonder dingen dubbel te doen.

Deze infographic laat zien over welke thema's afspraken zijn gemaakt en welke opgave leidend is. De Groene groeiregio heeft een bijzondere functie als integrerende opgave.

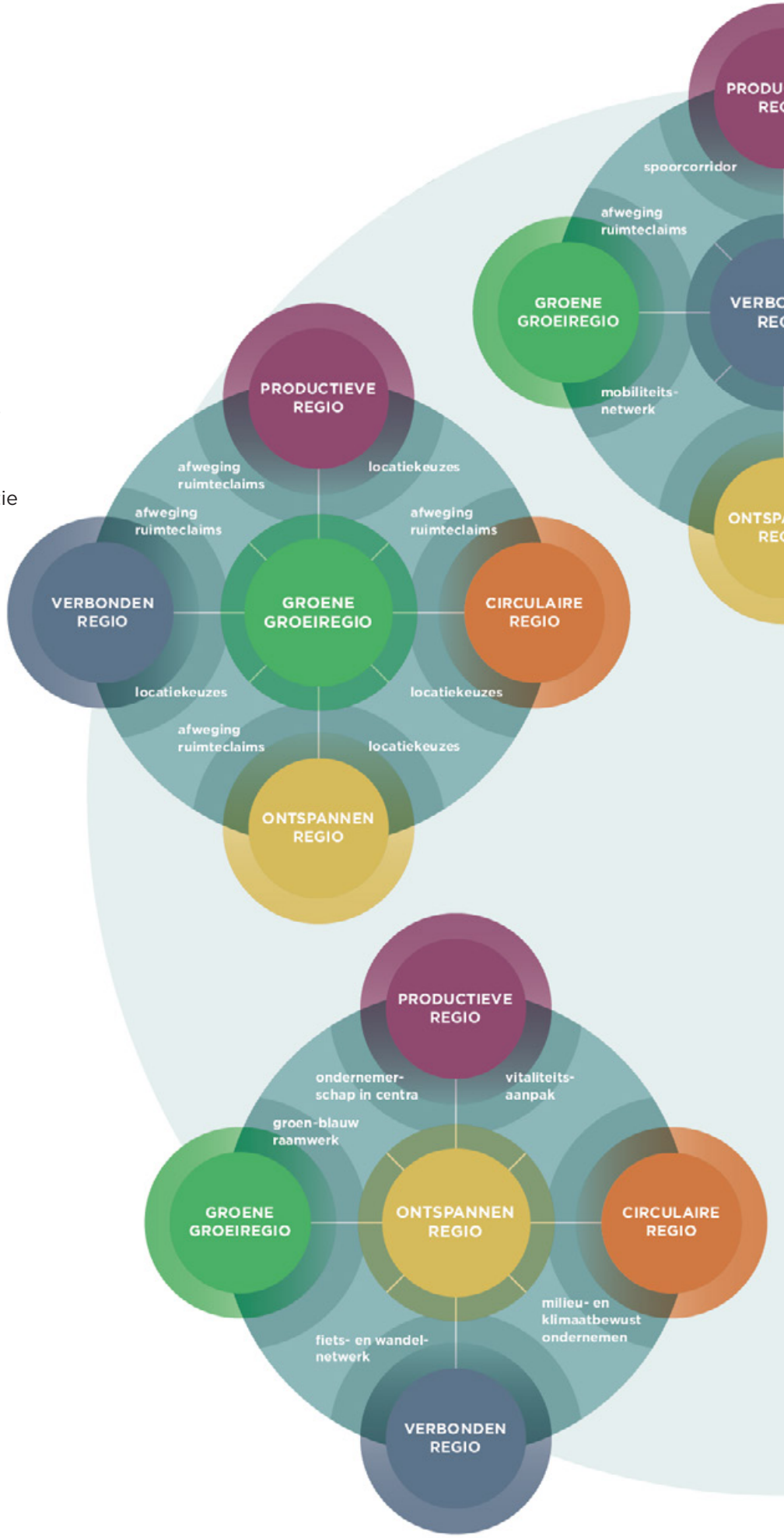

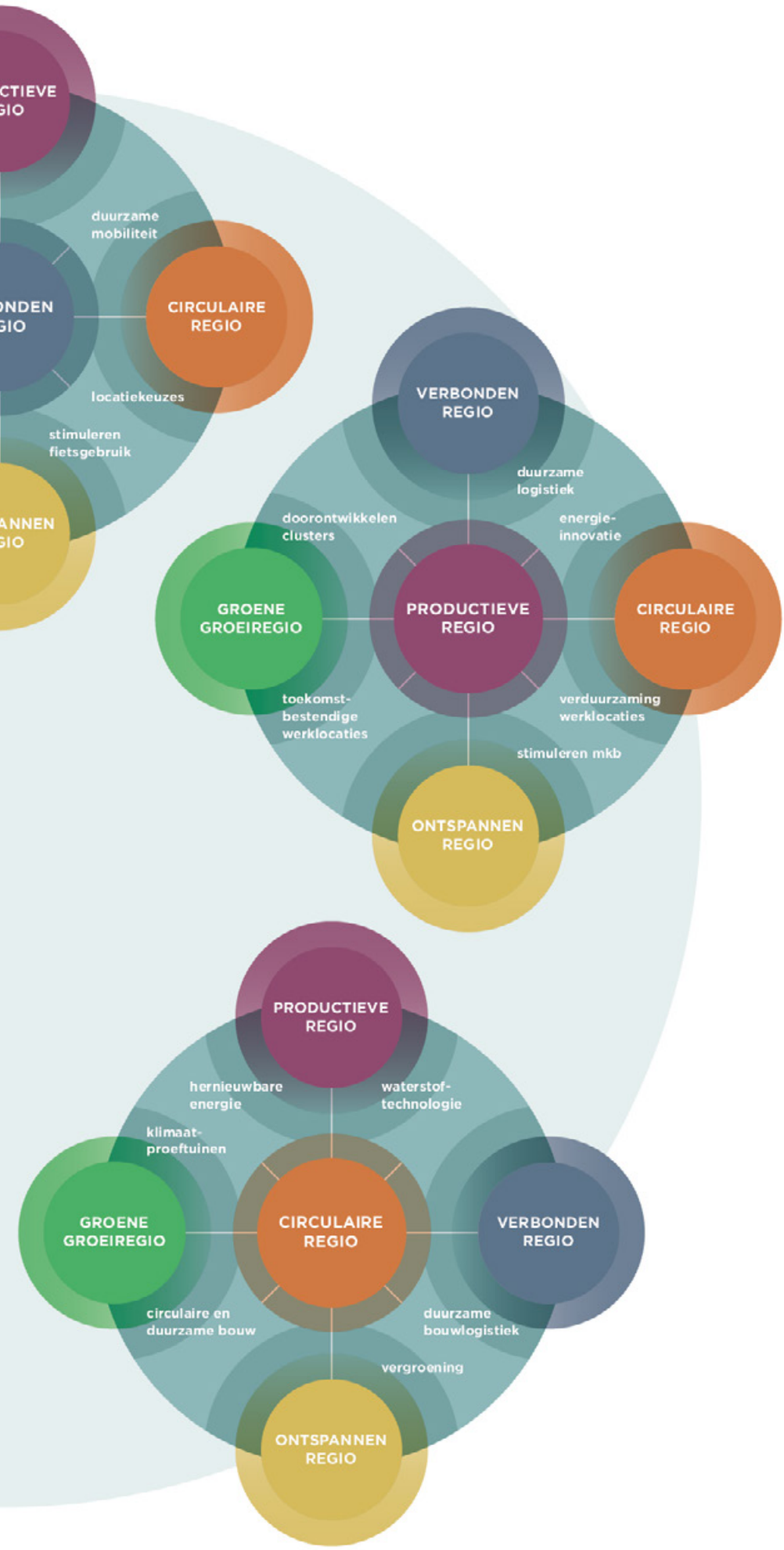
duurzame mobiliteit
CIRCULAIRE REGIO
locatiekeuzes
stimuleren fietsgebruik
VERBONDEN REGIO
duurzame logistiek
doorontwikkelen clusters
energie-innovatie
GROENE GROEIREGIO
PRODUCTIEVE REGIO
CIRCULAIRE REGIO
toekomst-bestendige werklocaties
verduurzaming werklocaties
stimuleren mkb
ONTSPANNEN REGIO
PRODUCTIEVE REGIO
hernieuwbare energie
waterstof-technologie
klimaat-proeftuinen
GROENE GROEIREGIO
CIRCULAIRE REGIO
VERBONDEN REGIO
circulaire en duurzame bouw
duurzame bouwlogistiek
vergroening
ONTSPANNEN REGIO

BIJLAGE 2

BESTUURLIJKE OPGAVETEAMS

Verbonden regio	Productieve regio
Roeland van der Zee (wethouder Arnhem) a.i. **Igor van der Valk** (Lingewaard) **Johan Leferink**	**Jan van Dellen** (wethouder Arnhem) **Peter Werkman** (Doesburg) **Jolanda van Rensch**
Gebiedsgerichte corridoraanpak - R. van der Zee (Arnhem) - P. Loermans (Wijchen) - J.Wijnia (Nijmegen) **Mobiliteitshubs en knooppunten** - C. Koers (Zevenaar) - P. Loermans (Wijchen) - J. Wijnia (Nijmegen) **Regionaal snelfietsnetwerk** - J. Sluiter (Lingewaard) **Gedragsaanpak duurzame mobiliteit** - P. Baneke (Mook en Middelaar) **Verkeersveiligheid** - R. Waas (Heumen)	**Doorontwikkeling van (inter)nationale clusters** - B. Elfrink (Zevenaar) **Human capital - onderwijs en arbeidsmarkt** - N. Derks (Wijchen) **Stimuleren ondernemerschap in het MKB** - M. Esselbrugge (Nijmegen) **Versterking van duurzame logistiek** - B. Faber (Overbetuwe) **Toekomstbestendige werklocaties werklocaties** - H. Hieltjes (Duiven) **Portefeuillehoudersoverleg RPW** - Portefeuillehouders economie van de 18 deelnemende gemeenten **Algemeen lid:** - H. Witjes (Lingewaard - F. Eetgerink (Heumen) - M. Som (Montferland) - W. Brink (Druten)
Circulaire regio	**Ontspannen regio**
Titus Burgers (wethouder Wijchen) **Maurits van de Geijn** (Renkum) **Michiel Hustinx**	**Agnes Schaap** (burgemeester Renkum) **Edwin van der Velde** (Berg en Dal) **Mariken Prüst**
Circulaire bouw en Infrastructuur - A. Slob (Lingewaard) - C. Koers (Zevenaar) **Circulaire economie: grondstoffen en ketens** - M. Schoenaker (Heumen) - D. Klomberg (Rheden) **Water en Klimaatadaptie** - N. Verheul (Berg en Dal) - P. Bollen (Doesburg) **Transitie naar duurzame energie** - D. Horsthuis-Tangelder (Overbetuwe) - J. Maouche (Renkum)	**Duurzaam toerisme in de regio** - H. Witjes (Lingewaard) - B. Elfrink (Zevenaar) **Bruisende binnensteden en krachtige kernen** - B. van Veldhuizen (Doesburg) - M. Schoenaker (Heumen) - Bob Roelofs (Arnhem) **Groen Blauw raamwerk** - E. Weststeijn (Rozendaal) - A. Visser (Berg en Dal) - H. Sluiter (Westervoort) **Sterke culturele infrastructuur** - N. Vergunst (Nijmegen) - M. Budel (Rheden)
Groene Groei regio	
Carol van Eert (burgemeester Rheden) **Remco Boer** (Wijchen) **Matthijs Lenis**	
Wonen in balans/Uitvoering Woondeal - W. Hol (Overbetuwe) **Leefomgeving – Verstedelijkingsstrategie** - C. van Eert (Rheden) **Leefomgeving- integratie opgaven GMR** - G. Gerrits (Wijchen) **Betrokkenheid G18** - H. Winters (Zevenaar) - P. de Klein (Beuningen) **Lobbykracht als regio** - C. van Eert (Rheden) - C. Bouwkamp (Arnhem) - N. Vergunst (Nijmegen)	

Eusebiusbuitensingel 53
Postbus 9029
6800 EL Arnhem

06 - 311 021 19
info@regioan.nl
www.groenemetropoolregio.nl

Reacties gemeenten concept-regionale agenda 2022

Algemeen	Gemeente	Antwoord
Door alle gemeenten is veel werk gemaakt van de consultatieronde. In dit overzicht is getracht de reacties van de gemeenten samen te brengen. Het document is zeker niet allesomvattend en streeft geen volledigheid na. Getracht is kort en bondig te reageren en te duiden wat met een reactie is of wordt gedaan. De concrete vertaling vindt u in de regionale agenda 2022. De oogst van de consultatieronde (en het werkenderwijs gegroeid inzicht bij de bestuurlijke opgaveteams) heeft geleid tot een gedragen regionale agenda. Hiermee kan de regio, samen met haar partners, in 2022 aan het werk.		
Inzetten op een realistische en haalbare regionale agenda door prioritering, fasering en concretisering van acties. Koersen op een regionale agenda die een realistische balans laten zien tussen gezonde ambitie en datgene dat - qua middelen en menskracht - met elkaar waar kunnen maken.	Nijmegen Heumen Arnhem Duiven Druten Westervoort Beuningen Wijchen	De doelstellingen 'over vijf jaar ' hebben we kritisch bekeken op haalbaarheid binnen deze vijf jaar. Waar deze te ambitieus zijn, temporiseren we deze doelstellingen. Ook zijn deze doelstellingen verder geconcretiseerd. Waar dit nog niet mogelijk is, vindt concretisering in 2022 plaats. We doen dit in het licht van de regionale agenda van 2023 e.v. en de eventuele ontwikkeling van een Monitor Brede Welvaart. Voor alle acties benoemen we welk concreet resultaat dit oplevert en voorzien van een concrete en realistische planning.
Inzetten (verder/ meer) op het aantrekken van externe bijdragen aan en subsidies voor de opgaven	Renkum	In de financiële paragraaf en in de concept-investeringsagenda geven we zoveel mogelijk aan waar wij concrete kansen zien voor samenwerkingsafspraken en voor externe financiering.
Wij verzoeken u daarom om in overleg met de bestuurlijk en ambtelijk opgaveteams te bekijken in hoeverre in 2022 acties tot wat meer concrete en in gemeenten zichtbare resultaten kunnen leiden (met het oog op uitlegbaarheid naar inwoners)	Heumen Berg en Dal Rozendaal	In de definitieve regionale agenda hebben we concrete voorbeelden toegevoegd, waardoor de doelstellingen en acties meer zichtbaar worden.

Wij zouden graag zien dat de speerpunten naar acties worden door vertaald, daarin ook duidelijker uitwerken welke kosten en baten hiermee gemoeid zijn	Lingewaard	
Wij roepen op om voortvarend (financiële) afspraken te maken met provincie en rijk over de uitvoering van de verschillende opgaven. Voor ons is dit een belangrijke meerwaarde van regionaal samenwerken. Meer en concreet zicht bijvoorbeeld op bijdragen van de provincie zou het besluiten over deze regionale agenda en intekenen op de opgaven een stuk eenvoudiger maken. Oproep om bij de provincie te benadrukken dat zij een belangrijke partner zijn op een groot aantal van de speerpunten, zoals op gebied van verkeersveiligheid, circulair bouwen, energietransitie, bij de ontwikkeling van de internationale clusters, de binnensteden en het transformatievoorstel cultuurregio025. Wij pleiten voor een krachtige provincie die, met respect voor de gemeentelijke autonomie, stevig agenderend, sturend en (financieel) ondersteunend is. Een provincie die ruimte laat, maar ook krachtig rol neemt op onder andere de mobiliteitsopgave, wonen en opgaven in natuur en landschap.	Lingewaard Arnhem Nijmegen Rozendaal	We verwijzen naar de inleiding van de regionale agenda 2020 waarin we nader ingaan op het te sluiten Bestuursakkoord met de provincie en The Economic Board en de daarbij horende regionale investeringsagenda. Het gaat hierbij om investeringen, maar ook om de rol die de verschillende partners pakken in de opgaven. De provincie heeft uitgesproken aan projecten die passen binnen de gezamenlijke ambities bij te dragen zodat een verdubbeling plaatsvindt van de bijdragen van de gemeenten aan de 5 opgaven. In diverse opgaven is aangegeven welke inzet we willen plegen op speerpunten om met het Rijk (en andere partners) afspraken te maken. Zo sluit de regio in 2022 een Verstedelijkingsakkoord met investeringsagenda.
We hechten eraan dat goed wordt geselecteerd op welke speerpunten en activiteiten regionale samenwerking én een regionale investering logisch is, in plaats van provinciale sturing, subregionale samenwerking of een lokale aanpak Ook dienen dubbelingen van lokale en regionale inspanningen worden voorkomen. De regio moet geen punten oppakken die ook of misschien beter lokaal opgepakt kunnen worden. Dit vergt nader onderzoek. Wij denken dat er binnen de agenda, maar ook in de afstemming tussen de GMRAN en andere partijen en regio's, nog diverse mogelijkheden zijn voor meer synergie en het voorkomen van dubbel werk. Wij verzoeken u om op deze mogelijkheden alert te blijven teneinde de maatschappelijke kosten voor de agenda zo laag mogelijk te houden.	Rozendaal Duiven Westervoort Berg en Dal	In de opgaven is kritisch gekeken of de beoogde resultaten en doelen regionale samenwerking vragen om deze te bereiken. Of dat deze beter op een andere plek opgepakt kunnen worden. In een aantal opgaven (met name die opgaven waarop de regionale samenwerking tot nu toe beperkt was) vraagt dat nog meer uitzoekwerk om hier een uitspraak over te kunnen doen. Er zal altijd een go / no go moment ingebouwd worden. Ook is onze rol ten opzichte van de verschillende resultaten verduidelijkt in de definitieve regionale agenda.In de regionale agenda zijn de voorgestelde regionale inspanningen op onderdelen voorzien van een voorbeeld dat laat zien hoe regionale resultaten zich vertalen naar concrete resultaten op lokaal niveau.

We vragen u de dwarsverbanden/cross-overs nader te concretiseren en een goede plek geven: bij welke opgave komt de (eind)verantwoordelijkheid te liggen voor de diverse acties, waartussen dwarsverbanden bestaan.	Arnhem Renkum Rheden	De samenhang tussen de opgaven is concreter opgenomen in de teksten van de opgaven en in de visualisatie die is gemaakt (bijlage in de regionale agenda 2022). Dat betekent dat we per 'crossover' aangeven wat de actie is, welke opgave leidend is en wat de andere opgave(n) inbrengt of inbrengen.
Aandachtspunt is de bemensing van de regionale opgaven. De gewenste kwaliteiten op de juiste plek, hierop ook uitvragen en selecteren. Vanaf 2022 zijn pas regionale middelen beschikbaar zijn om de inzet van ambtelijke capaciteit van gemeenten te vergoeden, Dit betekent dat de opgavenmanager voor de inzet voor 2021 afhankelijk is van de goede wil van gemeenten en mensen en de regionale taken deels extra taken zijn. En dat er hierdoor niet te veel eisen gesteld kunnen worden aan en geïnvesteerd kan worden in de juiste bemensing.	Arnhem	Dit is zeker een aandachtspunt. Een kwalitatieve en evenwichtige bemensing van de 5 opgaven is een belangrijke randvoorwaarde voor het realiseren van de regionale ambities. De ambtelijke betrokkenheid van alle 18 gemeenten bij de lokale opgaven die regionaal opgepakt worden, is essentieel. De bemensing van de opgaventeams is ook een onderwerp dat op de agenda staat van de Netwerkdirectie, mede ingebracht door de 5 ambtelijk opdrachtgevers van de opgaven. Op dit moment is er veel (ambtelijk) enthousiasme om bij te dragen aan een (speerpunt van een) opgaven waarbij we ook constateren dat dit voor de persoon in kwestie vaak dwingt tot het maken van keuzes over zijn tijdsinzet.
Bij de zienswijze is een bijlage gevoegd waarin per opgave specifieke opmerkingen zijn gemaakt en de prioriteiten zijn aangegeven.	Arnhem	Dank voor de uitvoerige en heldere reactie. Waardering voor het feit dat gemeenten zoveel energie hebben gestoken in het aanscherpen van de regionale agenda 2022. Per opgave wordt, voor zover nodig, ingegaan op de gemeentelijke reactie(s).
Wij hopen uiteraard dat alle deelnemende gemeenten ook aan alle opgaven meedoen. Mocht het niet meedoen van één of meerdere gemeenten leiden tot een verhoging van de kosten, dan wel substantiële wijziging van de inhoud van de opgave(n) dan zal de gemeente een nieuwe afweging omtrent deelname moeten maken.	Berg en Dal Wijchen Druten	Wij begrijpen deze opstelling.
We hechten er belang aan om deze resultaten en het maatschappelijk rendement waar mogelijk meetbaar te maken. In output, maar vooral ook in outcome. We ondersteunen daarom de inzet om te onderzoeken of een Monitor Brede Welvaart Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen werkbaar is.	Rozendaal	Door een aantal gemeenteraden is bij de start van de samenwerking gevraagd om te onderzoeken of deze monitor een bruikbaar instrument is. Zowel in de inleiding van de regionale agenda als in de opgave Productieve

		Regio is de monitor expliciet benoemd. In 2022 gaat de regio aan de slag met de Monitor Brede Welvaart.
Met name daar waar de activiteiten gericht zijn op onderzoek en verkenning, zien wij dit eerste jaar als een trechter, waarbij na de brede inventarisatie een beslismoment volgt of de verkenning leidt tot concrete activiteiten. Wij hechten eraan dat deze Go/No-Go besluiten expliciet genomen worden, zodat er ook een stop-strategie is bij onderwerpen die beter niet, niet nu, of beter provinciaal of juist subregionaal of lokaal opgepakt kunnen worden. We rekenen erop dat terugkerend bewust wordt afgewogen of en hoe een activiteit voortgezet wordt, en dat stoppen een optie is, indien de toegevoegde waarde voor de regio beperkt blijkt.	Rozendaal	De acties zijn kritisch bekeken en waar nodig scherper geformuleerd om daarmee ook een concreter eindresultaat te bereiken die de basis kan vormen voor een besluit over een eventuele vervolgstap. De regionale agenda wordt jaarlijks vernieuwd. De afweging vindt in het Bestuurlijk Opgaveteam plaats.
We zouden het daarmee toejuichen als de systematiek in de GMRAN op termijn zou toegroeien naar een systeem zoals een (gemeentelijke) meerjarenbegroting, met doorgaande lijnen voor een periode van, bijvoorbeeld, vier jaar.	Rozendaal	Dat is inderdaad het streven. Eén eerste aanzet daartoe zal gemaakt worden bij de volgende regionale agenda voor 2023 en verder.
Verder kan de vraag worden gesteld of we met nu de voorziene organisatie van de opgaven niet te veel bestuurlijke drukte wordt georganiseerd met een algemeen bestuur, dagelijks bestuur, regionale agendacommissie, bestuurlijke opgaventeams, portefeuille overleggen en ambtelijke werkgroepen. Daar komt de lokale organisatie rond de opgaven nog bovenop. Het is van belang hier een goede balans in te vinden. We zullen in de praktijk zien hoe zich dat ontwikkelt en of deze organisatie, die vooral zo is opgezet om de verbinding met de deelnemende gemeenten op een goede wijze vorm te geven, niet ten koste gaat van de flexibiliteit en slagkracht van de regio. We zullen dit kritisch volgen en als het nodig is hiervoor aandacht vragen.	Zevenaar	Inderdaad mag de versterkte samenwerking niet leiden tot te veel bestuurlijke drukte. Wij zullen daar alert op zijn en ontvangen graag signalen van gemeenten. Uw kritische opstelling wordt gewaardeerd.
In alle opgaven komt de meerwaarde van de grote rivieren in onze regio, te weten de Waal en de Rijn, niet of nauwelijks aan bod. Deze rivieren zijn zeer karakteristiek voor de beleving van het landschap (ontspannen leefklimaat) en bieden vanuit cultuur-historisch perspectief en natuurwaarden een scala aan mogelijkheden voor recreatie en toerisme. Graag zouden wij kansen hiervoor in de relevante opgaven terugzien.	Beuningen	Mede naar aanleiding van dit signaal heeft in een aantal opgaven de meerwaarde van de rivieren nadrukkelijker aandacht gekregen.
We vragen aandacht voor het positie van het middengebied in de regio. De ontwikkeling van de regio hoort recht te doen aan het groene karakter van het middengebied, de verdere ontwikkeling van recreatie en toerisme in dit gebied, het behoud van aantrekkelijke kernen en een goede bereikbaarheid	Lingewaard	Wij hebben kennis genomen van het signaal. Het middengebied heeft in de afgelopen jaren zich, mede door regionale inspanningen, tot een waardevol deel van onze regio ontwikkeld, met voldoende uitdagingen die op regionale schaal om aandacht vragen.

en ontsluiting van het gebied. Samen met Overbetuwe maken wij ons hiervoor hard binnen de Metropoolregio.		
Als we als gemeenten in de Groene Metropoolregio aan de slag gaan met de uitvoering van de opgaven, betekent dat iets voor de ambtelijke capaciteit. Daarnaast zullen er bij de uitvoering mogelijk werkbudgetten gevraagd gaan worden. We zullen goed met elkaar in gesprek moeten gaan en blijven als er hierin afwegingen gemaakt moeten worden.	Wijchen Druten	Regionaal samenwerken, vraagt niet alleen om financiële middelen, maar ook om ambtelijke capaciteit bij gemeenten om die lokale taken, die samen opgepakt worden, uit te voeren. Belangrijk is inderdaad om goede afspraken te maken over een afgewogen inzet vanuit de gemeenten. Hierbij speelt de Netwerkdirectie (gemeentesecretarissen) een belangrijke rol.
Verder roepen wij de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen op om - zonder dat hiervoor additionele financiële middelen worden ingezet - de Global Goals in de regionale agenda te implementeren, omdat dit onder andere de samenwerking en communicatie tussen ondernemers, onderwijsinstellingen en overheid zal bevorderen.	Rheden	In de voorliggende agenda 2022, de eerste agenda die door de Groene Metropoolregio in het opbouwjaar 2021 is opgesteld, is dit niet gebeurd. Het aantal gemeenten dat zich GlobalGoalsgemeente noemt en aansluit bij de VNG campagne blijft groeien. Wij onderzoeken in het komende jaar hoe de regio de Global Goals kan implementeren in de regionale agenda.

Verbonden regio		Antwoord
Op het gebied van mobiliteit wordt al enkele jaren samengewerkt op basis van een programma dat door de gemeenten wordt gedragen. De ontvangen reacties hebben geleid tot verdere verduidelijkingen in de tekst en bij een aantal voorgenomen acties tot aanscherpingen.		
Op het gebied van Mobiliteit wordt al veel regionaal samengewerkt en opgepakt. De ambities en speerpunten zijn daardoor herkenbaar en inzet van mensen en middelen al deels geregeld.	Arnhem	Deze constatering is juist. Doordat de regio enkele jaren geleden al is gestart met samenwerking op deze opgave hebben wij, samen met onze partners, al veel kunnen bereiken en ligt er een herkenbare en gedragen agenda.
De rivier wordt gemist als vervoerscorridor; de Waal is een belangrijke infrastructurele verkeersader; het verkeersveiligheidsaspect mag nadrukkelijker beschouwd worden	Beuningen	De rivier als vervoerscorridor/vervoer over water nemen wij mee in het in 2021 nog op te stellen Position Paper Logistiek. *Zie ook de reactie bij Productieve regio*
Het is onduidelijk waar ambities op gebied van vervoer over water onder vallen. We zien graag dat de regio nader gaat bepalen of en zo ja welke acties we op dit vlak gezamenlijk oppakken. In mindere mate geldt dit ook voor logistiek. Onder verbonden regio staat dat dit geen speerpunt is, maar wel in 2021 wordt verkend hoe de economische kansen van de logistiek versterkt kunnen worden.	Nijmegen	De rivier als vervoerscorridor / vervoer over water nemen wij mee bij het nog op te stellen Position Paper Logistiek. Hier zal dan ook worden ingegaan op de ambities en kansen/mogelijkheden vanuit de Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen *Zie ook de reactie bij Productieve regio*
We zouden graag zien dat de gezamenlijke ambities op het gebied van scheepvaart, haven en logistiek worden verduidelijkt en uitgewerkt in acties.	Nijmegen	Wij zullen dit meenemen in het in 2021 nog op te stellen Position Paper Logistiek. *Zie ook de reactie bij Productieve regio*
Elektrisch laden/overslaan/overstappen van bussen, touringcars, bouwtransport en ZES-logistiek hebben grote invloed op elkaar. In de toekomst zullen we voor succesvolle hubs ook voorzieningen op de corridors nodig hebben. Dat kunnen laadstations zijn, maar bijvoorbeeld ook bovenleiding of wellicht overslagmogelijkheid t.b.v. stadsdistributie of personen (transferia). Afstemming van doelen en voorzieningen langs de A325 en de hub is van belang.	Nijmegen	Signaal is helder en zullen wij betrekken bij het verder uitwerken van speerpunt Hubs en knooppunten.

Bij het speerpunt *Hubs en knooppunten* missen we plannen voor hubs in onze gemeente. Er zijn wel ideeën voor Toeristische Opstappunten, maar deze zijn nog niet concreet genoeg.	Renkum	Alle gemeenten in de regio zijn betrokken bij de totstandkoming van de visie over mobiliteitshubs en knooppunten. De hubs die erin staan zijn aangedragen door de betreffende gemeenten. Gezamenlijk is ook de prioritering aangebracht; Renkum was daarbij aanwezig. De TOPS zijn inderdaad nog onvoldoende uitgewerkt, dat is ook aangegeven in de notitie. De focus lag in de notitie meer op mobiliteitshubs. De TOPs of meer recreatieve HUBS worden nog nader uitgewerkt in de Ontspannen Regio, al dan niet in combinatie met een mobiliteit hub in de directe nabijheid. De strategie voor mobiliteit hubs (en deelmobiliteit) wordt de 2e helft van 2021 uitgewerkt met de gemeenten. In 2022 volgt verdere implementatie en uitrol.
Bij het speerpunt *Gedragsaanpak duurzame mobiliteit* missen we dat deze ook uitgerold wordt in Renkum. Omdat de aanpak vooral meelift met grote projecten (zoals bijvoorbeeld de aanpak van de Waalbrug in Nijmegen), zijn er op dit moment te weinig aanknopingspunten voor Renkum.	Renkum	Er zijn veel gedragsprojecten die interessant zijn voor alle gemeenten in de regio, bijvoorbeeld stimuleren van e-hubs, deelmobiliteit, maar ook de mobiliteitsmakelaar is inzetbaar voor (grotere) werkgevers in elke gemeente.
Gedragsaanpak duurzame mobiliteit en investeringskalender; waarom is de keuze gemaakt om dit onderwerp op regionale schaal op te pakken? Wat zijn dan de regionale instrumenten?	Rozendaal	Bij de gedragsaanpak duurzame mobiliteit werken we nauw samen met de provincie, het Rijk, het bedrijfsleven en de individuele gemeenten. De regio speelt hierin een sturende, coördinerende, stimulerende en initiërende rol. Veel initiatieven kun je vanuit gezamenlijkheid oppakken en hoef je niet als individuele gemeenten te organiseren, uit te werken of te implementeren. Denk bijv. aan de werkgeversaanpak, waarin een mobiliteitsmakelaar voor alle gemeenten werkt.
Wij willen regionale aandacht vragen voor vooral de doorstroming A12 bij de Velperbroek (cross-over met Productieve regio), de regionale afwikkeling van het Spoorgoederenvervoer (nieuwe initiatieven) en de hub Posbank: deze is van groot belang voor de afwikkeling van de stroom toeristen (cross-	Rheden Rozendaal Arnhem	In de huidige gedragsaanpak voor de A12 (weg) van Arnhem Oost tot de Duitse grens (RWS trekker) is zeker aandacht ook voor het Velperbroekcircuit. Met gedragsmaatregelen en flankerend beleid proberen we

over met Ontspannen regio). Verder is voor alle lokale ontwikkelingen van bestaande en nieuwe functies een adequate aansluiting op regionale mobiliteitssystemen voor onze inwoners van groot belang.		samen met andere partners (zoals RWS, provincie, bedrijfsleven, vervoerders) het fileleed en de filedruk op dit deel van de A12 de komende jaren te verminderen. Daarnaast hebben wij plannen voor bredere bereikbaarheidsaanpak aan de Oostflank van Arnhem. De regio neemt actief deel aan de spoortafels Oost Nederland, o.a. die voor spoorgoederen. Het onderzoek wat I&W heeft aangekondigd in het Toekomstbeeld OV 2040 naar zogenaamde Noordtakvarianten Betuweroute houden wij nauwlettend in de gaten. Op regionaal niveau hebben we een ambtelijke kopgroep Spoor, waar dit soort punten ook nadrukkelijk op de agenda staan. De gemeente Rheden neemt hieraan deel. De regio is ook bestuurlijk vertegenwoordigd in de bestuurlijke spoortafel op landsdeel niveau en wordt ook vaak uitgenodigd voor de landelijke spoortafels, gelet op de spoorproblematiek in onze regio. Wat de TOPS (toeristische hubs betreft), zie hiervoor de reactie op de vraag van de gemeente Renkum.
Adviseren stationsgebied Nijmegen lijkt ons hooguit een subregionaal vraagstuk en vooral een opgave voor stedelijke planontwikkeling van Nijmegen. Waarom is dit opgenomen?	Rozendaal	Station Nijmegen is een belangrijk regionaal knooppunt in het mobiliteitsnetwerk. Het goed laten functioneren van de verschillende modaliteiten (spoor, HOV en fiets) is een belangrijke opgave vanuit een regionaal perspectief.
Het belang van het bevorderen van verkeersveiligheid is onomstreden. Echter: concrete investeringen zoals opgenomen in de investeringsagenda verkeersveiligheid moeten worden betaald door rijksoverheid, provincie of gemeente. In hoeverre is het opstellen van een meerjarige investeringsagenda dan een taak voor de GMRAN (en niet bijv. voor de provincie)?	Rozendaal	De Groene Metropoolregio is geen uitvoerende organisatie in het fysieke domein. Wij zullen geen fietspaden of een rotonde aanleggen. Wel kunnen wij gezamenlijk met de gemeenten en partners als de provincie Gelderland kijken naar het zo goed en zo efficiënt mogelijk oppakken van bovenlokale projecten die bijdragen aan onze gezamenlijke opgaven. Eén van de instrumenten is het maken van meerjarige geprioriteerde agenda die gebruikt kan worden bij

		eventuele investeringsmogelijkheden. Een dergelijke agenda helpt bij het zoeken van subsidiemogelijkheden.
Speciale aandacht voor het verbinden van lokale opgaven aan de regionale opgaven: Het belang van de gebiedsaanpak van de A325-corridor, de verschillende fietsprojecten waaronder de verkenning van een snelfietsroute Arnhem-Huissen en de regionale uitwerking van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid.	Lingewaard	Wij onderschrijven het belang van het verbinden van betrokkenheid van lokale opgaven aan de regionale opgaven. De door de gemeente aangedragen voorbeelden passen binnen de regionale agenda.
Wij willen als Druten nadrukkelijk aandacht vragen voor de problematiek in de randgemeenten bij het formuleren van de opgaven, bijvoorbeeld - vanuit Drutens perspectief, maar niet uitsluitend - door: \- bij 'de Verbonden Regio' de Maas en Waalweg \(N322\) te betrekken en de ov\-verbindingen tussen de gemeenten in Maas en Waal en de steden te betrekken;	Druten	De Groene Metropoolregio is er voor alle gemeenten en dus ook voor de randgemeenten. Bij de Verbonden regio speelt het regionale netwerk (voor weg, spoor, HOV en Fiets) een belangrijke rol. De door de gemeente genoemde voorbeelden worden meegenomen bij de verdere uitwerking van de regionale agenda.
Nadrukkelijk aandacht te vragen bij het formuleren van de opgaven voor de problematiek in de randgemeenten, bijvoorbeeld maar niet uitsluitend vanuit Wijchens perspectief: bij vervoer: de spoor-bottleneck van de enkelspoorsbrug bij Niftrik die ook gevolgen heeft voor bereikbaarheid over de weg;	Wijchen	Verwezen wordt naar de reactie hierboven bij de vraag van de gemeente Druten.
Te lobbyen voor het opnemen van Druten in de regionale snelfiets verbindingsroutes.	Druten	Alle gemeenten in de regio zijn betrokken bij de totstandkoming van het regionale fietsnetwerk. De gemeente kan altijd beargumenteerd nieuwe potentiële verbindingen aandragen, waarna met elkaar gekeken wordt in hoeverre dit kan/gaat bijdragen aan de regionale opgaven.

Productieve regio		Antwoord
De tekst van de opgave is verduidelijkt om beter aan te geven wat het regionaal belang van bepaalde resultaten is, waar we precies op inzetten en hoe en waar we een verbinding leggen met de andere vier opgaven. Ook de samenwerking met The Economic Board en met andere partners, bijvoorbeeld in het speerpunt Human Capital, is verhelderd.		
Veel van de genoemde zaken worden ook gestimuleerd door de Kamer van Koophandel. Bovendien stimuleert de opgave Circulaire opgave soortgelijke ontwikkelingen, en biedt ondernemerskansen. Kunt u aangeven hoe(veel) deze opgave aan extra (maatschappelijk) rendement levert?	Rozendaal	Raakvlakken met de andere opgaven, waaronder de Circulaire regio zijn er zeker. Daar waar de acties de andere opgaven raakt, werken we samen en zijn afspraken gemaakt over wie waarvoor de leidende rol heeft (zie de bijlage in de regionale agenda 2022). Zoals bij verduurzaming werklocaties is de Circulaire regio in de lead voor verduurzaming op het vlak van energie. De uitkomsten en het ruimtebeslag dat dit met zich meebrengt nemen we weer mee in het RPW. De meerwaarde van de regio in de stimulering van de clusters is de opschaling van projecten waarmee financieringsmogelijkheden van provincie, Rijk en Brussel in beeld komen. Ook willen we dat de regiogemeenten meer profiteren van onze (inter)nationale clusters. Dit is nu nadrukkelijk opgenomen in het betreffende speerpunt.
Bepaalde onderwerpen die onder de Productieve regio hadden kunnen vallen of een grote samenhang hebben met de Productieve regio, zijn ondergebracht bij andere opgaven en worden vanuit die opgaven opgepakt. Denk aan energie en duurzaamheid, detailhandel centra en vrijetijdseconomie. Dat betekent dat er voldoende aandacht moet zijn voor de verbanden tussen de verschillende opgaven.	Renkum	Er zijn veel crossovers tussen de verschillende opgaven. Zo heeft de productieve regio crossovers vanuit human capital met bijvoorbeeld de Ontspannen regio en de Circulaire regio. En vanuit Werklocaties een crossover met de Circulaire regio voor energiebesparing bij bedrijven, zon op dak etc. Deze crossovers en welke opgave daarbij in de lead is, is benoemd in de teksten onder de speerpunten. Ook is in de regionale agenda 2022 een figuur opgenomen waarin de crossovers zichtbaar zijn gemaakt. Samenwerking en afstemming tussen de opgaven is belangrijk en wordt actief opgepakt.

Herstel Covid-19: De acties zijn beperkt uitgewerkt. Het is daarom de vraag wat dit speerpunt daadwerkelijk gaat opleveren. Kan dit wat concreter worden gemaakt?	Berg en Dal	Ondersteuning van MKB-ers in het toekomstbestendig maken vinden wij een belangrijk onderwerp. De acties zijn wat concreter gemaakt en de uitwerking en uitvoering daarvan vindt vanaf tweede helft 2021 plaats. Voorbeeld hiervan is het ophalen van alle initiatieven die gemeenten op dit vlak al nemen en het delen van de best practices met de 18 regiogemeenten om ons MKB de crisis door te helpen.
Speerpunt Human Capital: Er zijn veel organisaties die zich bezig houden met de arbeidsmarkt, en bijna allen op (sub)regionaal niveau. Ook zijn er regionale samenwerkingen (zoals de RTA). Kan duidelijker worden gemaakt waar de meerwaarde precies zit? De meest acties zijn nog niet heel concreet. Concretisering is gewenst.	Berg en Dal Arnhem	Wij onderschrijven dat er al veel gebeurt op dit vlak, maar nog erg versnippert. Gezamenlijke focus en krachten bundelen is nodig om echt beweging te creëren. Daarom gaan wij samen met alle betrokken partners één strategische regionale Human Capital Agenda ontwikkelen en een Human Capital Akkoord waarin duidelijk staat welke partij wat bijdraagt en wie welke rol vervult.
Bij het speerpunt *Human Capital* is het bijvoorbeeld goed om een duidelijk verband te leggen met recreatie en toerisme. In deze sector (vooral de horeca) is veel behoefte aan geschikte arbeidskrachten. The Economic Board richt zich met name op de sectoren Health, Hightech & Energy en Food.	Renkum Arnhem	De verbinding tussen human capital en de andere opgaven binnen de GMR is zeker belangrijk. Naast de clusters Health, Hightech & Energie en Food zijn ook o.a. toerisme en recreatie, logistiek en circulair bouwen van belang. Ook deze sectoren worden in de Human Capital Agenda meegenomen. Zie ook de reactie bij de gemeente Berg en Dal.
Wij willen aandacht vragen voor het thema *Human Capital* in relatie tot de circulaire topregio die we willen zijn. Wij verwachten in dat kader focus op een groei aan opleidingen, kennis en stages in de sector duurzaamheid en circulaire industrie (ook aansluitend op middelbaar onderwijs niveau). Daarnaast zien wij als mogelijk speerpunt specifieke aandacht voor de natuur inclusieve landbouw en de korte kringloop industrie (cross-over met circulaire economie), alsmede voor ZZP-vraagstukken (grote, kwetsbare beroepsgroep).	Rheden	Zie hierboven
Voor het speerpunt *Human Capital*, Onderwijs en Arbeidsmarkt vraagt de raad zich af of alle voorgenomen acties in de regio Arnhem Nijmegen wel op het juiste schaalniveau landen. Voor de inzet van de lobbykracht van de regio voor dit speerpunt is dat ongetwijfeld het geval, maar voor andere	Zevenaar	Met human capital richten wij ons in eerste instantie op de arbeidsmarktbehoefte van ons bedrijfsleven. Er zijn al veel partijen die zich richten op de werknemerskant (dicht bij de burger). Hier gebeurt al veel, maar nog erg

acties zijn voor Zevenaar wellicht de sub regio Arnhem of zelfs de Liemers een betere schaalgrootte. Ons oogmerk is steeds de activiteiten zo dicht mogelijk bij de burger of cliënt te organiseren.		versnipperd. Met de Human Capital Agenda verbinden wij juist deze twee werelden aan elkaar, brengen focus aan en geven gezamenlijk met alle partijen richting. De arbeidsmarkt is regionaal. Als we dit ook regionaal oppakken in samenwerking met alle betrokken partijen, creëren we impact.
Speciale aandacht voor het verbinden van lokale opgaven aan de regionale opgaven bij de ontwikkeling Agropark III, onderwijs en arbeidsmarkt via Human Capital agenda (skillsbased arbeidsmarkt), ondersteuning MKB (familiebedrijven/digitaliseren), verduurzamen werklocaties en het uitwerken regionale betekenis health, food en energy.	Lingewaard	Wij onderschrijven het belang van de betrokkenheid van lokale initiatieven bij de regio. Verbinding maken met het lokale bedrijfsleven en de lokale initiatieven is voor ons een belangrijk uitgangspunt bij alle speerpunten en acties. Met het doel de gehele regio op de diverse onderwerpen te verbinden en lokale initiatieven te kunnen opschalen waar mogelijk om daarmee externe gelden naar de regio te halen om te investeren in onze economie. Drie voorbeelden waarbij dit heel specifiek is benoemd zijn de speerpunten Doorontwikkeling Kansrijke Clusters, Human Capital en Verduurzaming van de Logistiek.
Extra aandacht wordt gevraagd voor de rol van The Economic Board in de Groene Metropoolregio, met name t.a.v. het onderwerp doorontwikkeling (inter-)nationale clusters; aandacht voor de relatie met de taken van de arbeidsmarktregio's (geen dubbel werk). Belangrijk is nog wel de afstemming met The Economic Board, met name op de speerpunten (inter-)nationale clusters en Human Capital wie welke rol heeft en wie leidend is in de verschillende acties die benoemd zijn.	Beuningen Arnhem	De rol- en taakverdeling met TEB is de afgelopen periode verder uitgekristalliseerd en ook concreet gemaakt onder het speerpunt *Doorontwikkeling van de kansrijke Clusters.* De relatie met de arbeidsmarktregio's onder Human Capital is zeker van belang. In de triple helixsamenwerking rondom de Human Capital Agenda zijn de arbeidsmarktregio's belangrijke partners en ook direct betrokken. Met het doel elkaar te versterken en niks dubbel te doen.
Health is een topsector. Er lijkt echter vooral aandacht voor een relatief eenzijdige insteek op Cure. Wij bepleiten meer aandacht voor de zorgsector (care) als een waardevolle complementaire toevoeging.	Rheden	In de regionale agenda hebben we focus aangebracht en keuzes gemaakt. Met deze prioritering kunnen we echt van betekenis zijn voor de regio. De cure kant van Health in combinatie met hightech, daar blinken we als regio in uit en kunnen we ook echt iets betekenen voor heel Nederland en Europa.

Scherper afbakenen welke inzet in tijd, capaciteit en middelen beoogd is bij de doorontwikkeling van de (inter-)nationale clusters + verduidelijking rollen en verantwoordelijkheden van provincie, The Economic Board, Groene Metropoolregio en individuele gemeenten	Nijmegen	Inzet, tijd en capaciteit bij de doorontwikkeling van de clusters is in de afgelopen periode verder uitgewerkt en geconcretiseerd. Er zijn duidelijke afspraken gemaakt met TEB over rol en taakverdeling en ook over het betrekken van individuele gemeenten. Dit is opgenomen in de definitieve agenda 2022.
Speerpunt *Versterking van duurzame logistiek:* in de uitwerking de economische ambities voor de sector logistiek en de economische potenties van de havens en watergebonden bedrijventerreinen terug laten komen + de gezamenlijke ambities op het gebied van scheepvaart, haven en logistiek worden verduidelijkt en uitgewerkt in acties, zoals het aanjagen van innovatie (energie hub BCTN/ENGIE), het verschonen van de scheepvaart en het realiseren van verduurzaming.	Nijmegen	Onder Ambities en speerpunten Productieve regio is opgenomen dat we werken aan een regionale visie en een gezamenlijke koers op logistiek. Daarbij hebben binnenvaart en havens specifiek benoemd als een van de onderwerpen die hierbij van belang zijn. De gezamenlijke ambities op dit vlak gaan we dus meenemen in het Position Paper Logistiek. *Zie ook de reactie bij Verbonden regio.*
Bij het speerpunt *Versterking van duurzame logistiek* wordt sterk ingezet op de kansen die logistiek brengt en de verduurzaming van deze sector, maar niet op de gevolgen van deze sector binnen de regio. Dit is deels wel meegenomen in de andere opgaven, maar het vraagt aandacht om de verbanden goed in de gaten te houden. Denk hierbij aan verkeer, milieu, huisvesting arbeidsmigranten etc.	Renkum	De kansen voor logistiek en ook de effecten hiervan wordt meegenomen in het Position Paper Logistiek waar we in 2021 mee aan de slag gaan. Hiervoor werken we samen met de Verbonden regio, de HAN, de provincie en Logistics Valley aan een regionale visie en een gezamenlijke koers op logistiek. Waar liggen kansen en mogelijkheden? Wat komt op ons af en hoe kunnen we daarop inspelen? Daarbij komt ook onder andere leefbaarheid aan bod. Op basis van deze visie kunnen we gefundeerde keuzes maken voor vervolgacties op logistiek.
Integrale benadering van *landbouw* wordt gemist en vraagt aanscherping Voor de topsector Food is het van belang om (in afstemming met Foodvalley en de WUR) samen te leren en te innoveren in de richting van een economisch, ecologisch en maatschappelijk verantwoord voedselsysteem (productie, verwerking, handel en consumptie).	Overbetuwe	Met de regionale agenda brengen we focus aan en prioritering; waar willen we met z'n allen echt voor gaan? Wat zijn onze belangrijkste opgaven? Landbouw is voor deze regio niet als hoogste prioriteit aangemerkt. De relatie met Foodvalley vinden wij zeker belangrijk. Onder het speerpunt Doorontwikkeling Kansrijke Clusters is dan ook opgenomen dat we onze inzet op innovatiekracht in de clusters Health, Hightech & Energy, de cross-over met Food versterken en we

		samen met Foodvalley werken aan crossovers tussen Health en Food. Daarbij wordt Next Garden Lingewaard verder uitgelicht.
In deze opgave (*Toekomstbestendige werklocaties)* zijn de bestaande samenwerkingen (RPW) opgenomen. De meerwaarde of eventuele overlap dient ons inziens nader verkend te worden. We zien binnen dit programma veel cross-overs met de andere programma's (o.a. krachtige kernen, circulaire economie, mobiliteit/bereikbaarheid).	Rheden	Voor het RPW zijn de bestaande overleggen zowel ambtelijk als bestuurlijk in stand gehouden. Er zijn rondom dit onderwerp geen nieuwe overleggen bijgekomen. Hierover is in de regionale agenda het volgende opgenomen: De besluitvorming van het RPW ligt zoals voorheen bij de gemeentebesturen. Het RPW is een verplicht onderdeel voor alle gemeenten. De Groene Metropoolregio faciliteert zowel ambtelijk als bestuurlijk de voorbereiding en afstemming van het RPW. Voor wat betreft de crossovers: zie vorige reactie.

Circulaire regio		Antwoord
De reacties van gemeenten hebben ertoe geleid dat op enkele onderdelen de rol van de Groene Metropoolregio is verduidelijkt. Sommige acties die bij het betreffende speerpunt ondersteunend van karakter waren, zijn niet meer afzonderlijk als actie/resultaat benoemd. Denk hierbij aan acties met betrekking tot beleidsontwikkeling, wegnemen van belemmeringen en stimuleren van werkervaringsplekken. In de tekst is bij enkele resultaten, bijvoorbeeld bij circulair bouwen, explicieter aangegeven welke opgave het voortouw heeft bij na te streven de resultaten op het grensvlak van twee opgaven		
Wij hebben de wens dat naast kennisdeling er meer toegewerkt wordt naar het stellen van doelen en het opstellen van eisen (aan derden). Daarnaast zien wij graag dat er meer aandacht is voor het monitoren van de resultaten.	Berg en Dal	Op het moment dat acties en te bereiken resultaten worden vertaald in projecten zal er steeds aandacht worden gegeven aan monitoring van de voortgang. Bij het speerpunt *transitie naar duurzame energie* is expliciet het punt monitoring benoemd vanwege de focus op het doel duurzame energie en energiebesparing.
Wij zien zeer veel raakvlakken, maar ook deels overlap tussen speerpunt 1 en speerpunt 2. Scheiding lijkt in praktijk moeilijk hanteerbaar. Uiteraard verwachten wij dat u met een goede afstemming tussen de speerpunten een groot deel ondervangen kan worden, maar wellicht is het naar de toekomst toe zinvol om deze speerpunten samen te voegen.	Berg en Dal	Er is zeker sprake van samenhang tussen beide speerpunten van de opgave Circulaire regio. Met speerpunt 1, *circulaire bouw en infra* geven we onze bijzondere focus aan op het thema circulair bouwen dat ook verband houdt met andere belangrijke opgave van de Groene metropoolagenda, m.n. Groene groeiregio.
Belangrijk om in deze opgave nader te prioriteren. De speerpunten/acties die voor Arnhem hoge prioriteit hebben zijn aangegeven. Ook voor deze opgaven geldt aandacht voor de (concretisering van de) dwarsverbanden met de andere 4 opgaven en m.n. het benoemen van de eindverantwoordelijkheid voor de acties.	Arnhem	De wens om te prioriteren is door meerdere gemeenten geuit en heeft geleid tot een kritische beschouwing van de agenda voor 2022. Zie de reactie in het algemene deel.
Voor de ontwikkeling en uitvoering van RES 2.0 geldt dat deze niet binnen de gevraagde regionale bijdrage valt. De verwachting is dat hiervoor middelen vanuit het Rijk beschikbaar moeten komen. We gaan er overigens van uit dat alle gemeenten deelnemen aan de RES, ook als ze niet intekenen op de opgave Circulaire regio.	Nijmegen Arnhem	We delen dit uitgangspunt met gemeente Nijmegen.
Speerpunt *Circulaire economie* Sommige zaken lopen al in triple helix verband. In plaats van	Nijmegen	We vinden het belangrijk dat de GMR een rol vervult in het regionale Triple Helixverband. De

grondstofanalyses kan er beter een werkgelegenheidsanalyse plaatsvinden.		werkgelegenheidsanalyse zal in samenwerking tussen de opgave Productieve regio en TEB worden uitgevoerd. Trends in de Circulaire Economie zullen we vanuit de opgave Circulaire regio hierbij inbrengen. Een actuele grondstoffenanalyse vinden we van belang om onze uitgangssituatie en eventuele interventies te kunnen bepalen.
Speerpunt *water en klimaatadaptatie* Er kan mogelijk nog concreter uitgewerkt worden wat de Metropoolregio gaat bijdragen aan deze projecten die grotendeels bestaande projecten zijn	Nijmegen	Op dit speerpunt kiezen we voor een beperkte rol voor de Groene Metropoolregio. Dat betekent dat acties met name gericht zijn op kennisdeling, ondersteuning en profilering. Het is niet de bedoeling dat GMR zelfstandig projecten gaat ontwikkelen en uitvoeren. We verwachten wel dat door steun van de Groene Metropoolregio projecten sneller tot stand kunnen komen.
Speerpunt *water en klimaatadaptatie.* Het thema klimaatadaptatie wordt in Renkum vooral regionaal vormgegeven in samenwerking met de werkregio Vallei en Veluwe en dus niet met de regio Arnhem-Nijmegen. Het zou niet goed zijn als de genoemde activiteiten dubbel worden georganiseerd.	Renkum	Dit standpunt delen we en we zullen blijven waken voor dubbel georganiseerde activiteiten.
Bij speerpunt *water en klimaatadaptatie*: gezien de geografische kaders ook nadrukkelijk de gemeente West Maas en Waal betrekken;	Wijchen	In de Regionale Adaptatiestrategie (RAS) Rijk van Maas en Waal is de gemeente West Maas en Waal betrokken. Afstemming met acties van de Groene Metropoolregio zal vooral bij de uitvoering van deze RAS van belang zijn.
Motie Biodiversiteit 2020	Nijmegen	Vooral bij (circulaire) bouw van woningen en projecten met betrekking tot circulaire landbouw zal in deze opgave biodiversiteit een rol spelen. Verder wordt voor een nadere toelichting verwezen naar de opgave Ontspannen regio.
Integrale benadering van landbouw wordt gemist en vraagt aanscherping. Bij circulaire landbouw blijven grondstoffen en producten zo lang en zo hoogwaardig mogelijk in de kringloop door volledige benutting van grondstoffen, hoogwaardig gebruik van biomassa en recycling van reststromen.	Overbetuwe	In de regionale agenda is vooralsnog niet gekozen voor een integrale benadering van diverse uitdagingen in de landbouwsector. Kringlooplandbouw is wel een thema bij het speerpunt circulaire economie: grondstoffen en ketens. *Zie ook de reactie bij de opgave Productieve regio*

Wij denken dat de opgave zich sneller kan ontwikkelen door ruimte te geven aan pilot projecten, gericht op het daadwerkelijk toepassen van kennis en ervaringen. We missen de agrariërs als belangrijke partner die een bijdrage leveren aan biologische en natuur-inclusieve landbouw en het klimaatbestendig beheer (cross-over met productieve regio).	Rheden	Pilotprojecten, proeftuinen etc. zijn een belangrijk instrument om onze doelstellingen te bereiken. Op diverse onderwerpen zullen we kennis en ervaringen delen met gemeenten. Agrariërs zijn inderdaad een belangrijke partner bij de ontwikkeling van circulaire, natuurinclusieve landbouw. Deze hebben we toegevoegd aan de lijst van partners bij de opgave circulaire regio.
Aandacht voor stikstofproblematiek. Aandacht voor opslagmogelijkheden energie	Beuningen	De stikstofproblematiek is meegenomen in de opgave Groene Groei. Innovatieve mogelijkheden voor energieopslag komen aan bod bij het speerpunt *Transitie naar duurzame energie.*
In diverse speerpunten zien wij dubbelingen of raakvlakken met reeds bestaande projecten. Zo bestaan de energieloketten al. Deze draaien op bijdragen van de gemeenten. Gaat de financiering van deze loketten volledig over naar regio? Wat is de rationale daarachter en in termen van resultaat, dienstverlening en/of kosten? Kennisdeling aardgasvrije wijken hoort bij de verleende subsidie en wordt daarmee al georganiseerd wat is de meerwaarde van de inzet van de metropool regio?	Rozendaal	Dubbelingen zullen we voorkomen, raakvlakken zijn onvermijdelijk. Het is niet de bedoeling dat de Groene Metropoolregio energieloketten gaat overnemen of gaat financieren. Wel willen we onderzoeken of het gemeenten meerwaarde kan bieden om de *aanbesteding* gezamenlijk te doen of op elkaar af te stemmen. Bij kennisdeling met betrekking tot de ontwikkeling van aardgasvrije wijken zullen we dubbelingen voorkomen en alleen aanvullend naar behoefte van gemeenten organiseren. Die behoefte is bij de voorbereiding van de agenda wel aangegeven vanuit gemeenten.
De acties in dit speerpunt *circulair bouwen en infra* lijken beter thuis op landelijk, provinciaal dan wel juist lokaal niveau. Kunt u specifieker aangeven wat de beoogde meerwaarde is van regionale inspanningen?	Rozendaal	De gemeenten in de Groene Metropoolregio willen gezamenlijk een aanpak voor circulair bouwen ontwikkelen die binnen de gemeenten geïmplementeerd gaat worden (Circulaire Impactladder). Bij de aanpak Grond, Weg- Waterbouw (GWW) ontwikkelen we gezamenlijk een aanpak die ervoor zorgt dat projecten in de openbare ruimte zoveel mogelijk circulair worden aanbesteed. Door op regionaal samen te werken weet de markt sneller wat er in de regio aan uniforme eisen

		wordt gesteld en kunnen ze er sneller op inspelen. Dat versnelt de overgang naar een circulaire economie.
Speciale aandacht voor het verbinden van lokale opgaven aan de regionale opgaven bij het blijven positioneren van Next Garden bij het uitwerken van de verschillende opgaven. Next Garden vormt een belangrijke kans voor de ontwikkeling van duurzame tuinbouw en circulariteit in de regio.	Lingewaard	Next Garden vormt in onze regio zeker een belangrijke schakel in de transitie naar een circulaire economie, in het bijzonder bij de ontwikkeling van duurzame tuinbouw. In twee speerpunten (speerpunt grondstoffen en ketens en speerpunt energietransitie) is het initiatief opgenomen in de regionale agenda. Ook is Next Garden uitgelicht bij productieve regio.

Ontspannen regio		Antwoord
We hebben de tekst van de opgave verduidelijkt om beter aan te geven wat het regionaal belang van bepaalde resultaten is, waar we precies op inzetten (bijvoorbeeld ook op biodiversiteit) en hoe en waar we een verbinding leggen met de andere vier opgaven en met overlappende of omliggende regio's zoals het Land van Maas en Waal, de Veluwe en de Achterhoek. We hebben door fasering van te bereiken resultaten en een beter afgewogen inzet van capaciteit, de kosten voor deze opgave gereduceerd.		
Randvoorwaarde is dat er zorgvuldige afspraken worden gemaakt over de samenwerking met en het opdrachtgeverschap aan TVAN, die aansluiten bij de koers die in de verschillende subregio's is uitgezet.	Nijmegen	Dit nemen we inderdaad als randvoorwaarde mee.
De samenwerking met TVAN blijft om aandacht vragen, of deze nu op het niveau van de Metropoolregio of op RvN-niveau wordt opgepakt.	Nijmegen	Ja, dit is ook de reden dat we het als één van de resultaten hebben opgenomen.
In het speerpunt *Duurzaam Toerisme* bestaan reeds verschillende (sub-) regionale samenwerkingen (Veluwezoomgemeenten, TVAN, VeluweAlliantie). De meerwaarde van integratie binnen de programmastructuur van de Groene Metropool dient nader te worden uitgewerkt.	Rheden	In de regionale agenda 2022 hebben we benoemd dat, hoewel binnen de vier subregio's (Veluwezoom, de Liemers, Rijk van Nijmegen en de Betuwe) al veel wordt samengewerkt op het gebied van duurzaam toerisme, de samenhang en aansluiting tussen de subregio's wordt gemist. Daardoor maken we onvoldoende gebruik van elkaars sterke kanten. Door regionaal samen te werken, versterken we elkaars krachten en zijn we een nog krachtigere partner richting Provincie, Rijk en Europa. We streven daarbij niet naar eenheid, maar naar het gezamenlijk uitdragen van de diversiteit van de regio.
Binnen dit speerpunt bestaan reeds verschillende (sub-)regionale samenwerking (Veluwezoomgemeenten, TVAN, VeluweAlliantie). Kan de meerwaarde van integratie binnen de structuur van de GMRAN nader worden uitgewerkt?	Rozendaal	Zie hierboven
Speerpunt *BBKK* vraagt om een actieve rol van de provincie bij de ontwikkeling en uitvoering van strategisch projecten voor de (binnen-)stad. We vragen de Groene Metropoolregio om dit actief aan te jagen.	Nijmegen	We werken bij het maken van de analyse en het vervolg daarop samen met de provincie. Verwezen wordt naar hetgeen hierover is vastgelegd in de regionale agenda 2022 en investeringsagenda.
Aandacht voor de urgente opgave rondom leegstand in binnensteden en kernen.	Arnhem	In speerpunt 2 zetten we in op acties om de centra levendig en leefbaar te houden. De aanpak van

		leegstand is daarvan een belangrijk onderdeel. In 2022 werken aan een regionale analyse en toekomstbeeld ter versterking van de centra.
Speerpunt *sterke culturele infrastructuur:* Er is aandacht nodig voor tempo en daadkracht. Het behalen van resultaten versterkt de samenwerking. Daarnaast wachten we op besluitvorming van de provincie Gelderland over het transformatievoorstel cultuurregio 025.	Nijmegen	In de tekst van de regionale agenda 2022 is benadrukt dat samenwerking met de provincie (ook) op dit punt essentieel is.
Integrale benadering van landbouw mist en vraagt aanscherping de landbouw kan bijdragen aan behoud en gebruik van de natuur en biodiversiteit in wat de natuurrijkheid en de aantrekkelijkheid van het regionale groene netwerk verbetert.	Overbetuwe	Binnen het speerpunt groen-blauw raamwerk nemen wij natuurinclusieve landbouw mee en landbouw als ruimtevrager. Landbouw is in de regionale agenda niet als apart speerpunt benoemd en hebben wij dan ook niet als zodanig opgenomen. *Zie ook de reactie bij Productieve regio en Circulaire regio.*
Er is een grote samenhang tussen de verschillende opgaven. Voor de Ontspannen regio zijn bepaalde onderwerpen die in de andere opgaven zijn opgenomen van belang. Denk aan duurzaamheid, arbeidsmarkt, bereikbaarheid, wonen. Dat betekent dat er voldoende aandacht moet zijn voor de verbanden tussen de verschillende opgaven	Renkum	Raakvlakken met de andere vier opgaven zijn er zeker. Deze verbanden zijn in beeld en afspraken zijn gemaakt welke opgaven leidende rol pakt. Hiervoor is in de bijlage een visualisatie opgenomen.
Wij willen inzetten op een groei van de verblijfsaccommodaties (crossover met Productieve regio).	Rheden	Dit is opgenomen als doel van het speerpunt *Duurzaam toerisme.*
Wij zijn van mening dat het programma voor Cultureel erfgoed onderbelicht is. Bij de ontwikkeling van een regionale visie over de versterking van de regionale culturele infrastructuur dient aandacht te zijn voor een evenwichtige regionale infrastructuur van amateurkunst tot topinstellingen. Daarbij kan aangesloten worden bij het onder regie van de gemeente Rheden mede opgestelde transformatievoorstel cultuur voor de regio 025 (door 15 gemeenten onderschreven).	Rheden	Dit onderschrijven wij en is in de tekst van de regionale agenda benadrukt.
Wij hechten grote waarde aan het speerpunt *Groen-blauw raamwerk.* Wij onderschrijven de ambitie tot het behouden van de waardevolle natuur, landschap en cultureel erfgoed in de regio en de potentie van functiecombinaties daarbij (woningbouw, landbouw, recreatie, klimaatadaptatie, waterberging en biodiversiteit). De uitkomsten van de RES zullen hierbij moeten worden betrokken.	Rheden	Dit onderschrijven wij en is ook in de tekst van het speerpunt groen-blauw raamwerk opgenomen.

Speerpunt *Groen-blauw raamwerk:* We vinden dit een belangrijk speerpunt, waarbij je zelfs zou kunnen beargumenteren dat dit een plek verdient in de opgave Groene Groeiregio. Immers: 'de regio is niet van elastiek', alleen maar méér landbouw, energietransitie, woningbouw, klimaatadaptatie, waterberging en recreatie en Toerisme laat uiteindelijk het elastiek knappen. We herhalen hier ons pleidooi om bij 'groen' niet alleen te denken aan 'groene leefkwaliteit', maar juist ook aan het behouden en versterken van kwetsbare flora & fauna, onder meer op de Veluwe(zoom). Wat betreft 'blauw' missen we de afweging of en hoe de GMRAN een rol wil nemen in klimaatadaptatie (droogte, wateroverlast, bosbranden). Is aan de voorkant afgewogen of en hoe dit thema een plaats zou krijgen?	Rozendaal	Klimaatadaptatie is opgenomen in Circulaire regio. De overige punten zijn opgenomen in groen-blauw raamwerk en waar mogelijk verduidelijkt. Inderdaad is groen meer dan groene leefkwaliteit maar zeker ook kwetsbare flora en fauna. Verwezen wordt ook naar de motie Biodiversiteit die de regio ontvangen heeft. Ook in de opgave Groene groeiregio krijgt dit laatste de aandacht die het verdient.
Speciale aandacht voor het verbinden van lokale opgaven aan de regionale opgaven bij het realiseren van een landschappelijk-ecologisch raamwerk (o.a. versterken Lingezone voor landschap en natuur) en het versterken van het toerisme.	Lingewaard	Dit gebeurt in het speerpunt *Groen-blauw raamwerk.*
Let op bestuurlijk proces i.r.t. groen blauw raamwerk vanwege het dwarsverband met Groene groeiregio.	Arnhem	Deze boodschap wordt meegenomen bij de verdere uitwerking van het speerpunt.
Druten richt de pijlen voor recreatie en toerisme op het lokale en op het land van Maas en Waal, onder meer via deelname aan TVAN. De meerwaarde van de opgave ontspannen regio blijkt voor Druten nog onvoldoende	Druten	Binnen de hele opgave en bij het benoemen van belevingsgebieden en het wandel- en fietsnetwerk (ook het onderhoud daarvan), besteden wij nadrukkelijk aandacht aan de regio's die met onze regio overlappen, danwel daaraan grenzen, dus ook aan het Land van maas en Waal. De tekst van de opgave is hierop aangepast.
De intentie uit te spreken om af te zien van intekenen op de opgave Ontspannen Regio, tenzij in de ontspannen regio ook een duidelijke focus komt op: 1\. De aandacht voor ommelanden en randgemeenten; 2\. Op belevingsgebied Maas en Waal; 3\. Ontwikkelen van de lokale kracht en de samenwerking in Maas en Waal\. Indien dat het geval is, zal de raad de keuze heroverwegen.	Druten	Zie de reactie hierboven. We hopen dat hiermee voldoende aanleiding is gegeven om de keuze te heroverwegen.
Bij de 'ontspannen regio': cultuurhistorie, beleving en landschap ook benaderen vanuit de dimensie Maas en Waal.	Wijchen	Zie de reactie hierboven bij de inbreng van de gemeente Druten.

Groene groeiregio		Antwoord
De meest opvallende wijziging is dat speerpunt 3 Agglomeratiekracht uit de opgave is gehaald. Verder is de tekst kritisch bekeken waardoor beter duidelijk wordt wat deze opgave wil bereiken aan de hand van concrete acties.		
Wonen in balans: als vanzelfsprekend, vanuit de ondertekening van de Woondeal, nemen we hieraan deel. Dat vraagt geen nieuw besluit. Door het huidige construct volgt echter automatisch dat je dan ook moet deelnemen aan de andere speerpunten, en dus aanvullend moet bijdragen. Hoe zit dit precies?	Berg en Dal	Elke gemeente heeft een keus om al dan niet mee te doen met een opgave. Als ervoor wordt gekozen niet mee te doen met de groene Groei opgave dan betekent dat de gemeente niet meedoet met een deel van de Groene Groei-opgave (speerpunt 2, o.a. Verstedelijkingsstrategie, integratie-opgave, lobby). De woondeal is inderdaad een aparte afspraak tussen de 18 gemeenten, Rijk en Provincie (maart 2020). Overigens wordt een groot deel van de kosten in 2022 van speerpunt 1 gedekt uit gelden behorend bij de Woondeal, maar voor een deel is ook de gevraagde inwonerbijdrage nodig voor de uitvoering van de Woondeal.
Speerpunt 3 *Agglomeratiekracht*: Tastbare doelen ontbreken. Op zichzelf kloppen de teksten wel, maar zijn onvoldoende onderscheidend ten opzichte van andere speerpunten dan wel opgaven. Het omschrijft meer het doel van regionaal samenwerken en de visie hierop, in plaats van dat het een speerpunt is. De verstedelijkingsstrategie is al een resultante van meerdere speerpunten. Niet goed valt in te zien welke acties je nu al kan gaan doen m.b.t. dit speerpunt. Wellicht wel over enige jaren. Kan dit wat concreter worden uitgewerkt?	Berg en Dal	Voorheen kende de Groene Groei opgave drie speerpunten, dit is teruggebracht naar 2 speerpunten. Het onderdeel agglomeratiekracht is inderdaad een overkoepelende doelstelling. Deze zal door het regiobureau opgepakt worden. In de inleiding is hierover meer opgenomen.
Speerpunt 3 Agglomeratiekracht. Concrete acties en meetbare doelen ontbreken in dit speerpunt. Ons is onhelder wat de meerwaarde is ten opzicht van andere speerpunten of opgaven. Kan dit concreter worden uitgewerkt?	Rozendaal	Zie hierboven.
We spreken onze zorg uit over de koppeling van de regionale agenda met de Verstedelijkingsstrategie en de Woondeal. Nadere afspraken hierover zijn	Nijmegen	In de inleidende tekst bij de opgave in de regionale agenda 2022 zijn wij hierop nader ingegaan. Zo gaan wij

nodig om bestuurlijke en organisatorische drukte te voorkomen. Waarbij het uitgangspunt is dat de ambities voor de opgave groene Groei, zoals deze zijn vastgelegd in het Bestuursakkoord, hiervoor de basis vormen.		in overleg met provincie en regio om tot één woonagenda te komen en zodoende bestuurlijke drukte te verkleinen. Concreet is hiervoor in 2021 een bestuurlijke verkenning gedaan en dit zal in 2022 nader vorm krijgen.
Integrale benadering van landbouw wordt gemist en vraagt aanscherping. Aandacht stikstofproblematiek.	Overbetuwe	Stikstof is een belangrijk onderdeel van natuur en woningbouwontwikkeling binnen de GMR. Om deze reden hebben wij als regio (Groene Groei opgave, Woondeal) een stikstofregisseur ingehuurd om naar de relatie tussen stikstofdepositie (en creëren meer stikstofruimte) en woningbouw op lange termijn te kijken, samen met Rijk en Provincie. Daarbij wordt nadrukkelijk ook de relatie met de landbouwtransitie betrokken; niet alleen in onze regio maar ook in FoodValley.
Om de haalbaarheid en realisatiekracht van de opgave te vergroten, stellen we voor te focussen op een aantal prioritaire acties. Naast prioriteren van acties is er tussen de verschillende opgaven ook synergie aan te brengen in de zogenaamde crossovers.	Arnhem	De prioritaire acties die door Arnhem zijn genoemd hebben een belangrijke plaats in de regionale agenda 2022 en zijn zo nodig aangescherpt. Zoals in het algemeen deel reeds opgemerkt zijn de crossovers scherper omschreven en in beeld gebracht.
Bewaak het woord ‘groen’ in groene groei. We willen het belang benadrukken om voldoende waarborgen in te bouwen om ‘groen-blauw’ voldoende hoog op de agenda te houden. Het gaat niet alleen om wat goed is voor mensen (ontspannen leefkwaliteit door voldoende groene kwaliteit dichtbij, kansen voor recreatie), maar ook om wat goed is voor onze prachtige natuur zélf (bescherming kwetsbare flora & fauna).	Rozendaal	Dit is toegevoegd in de tekst. Zie ook de reactie bij de opgave Ontspannen regio.
De Verstedelijkingsstrategie loopt al samen met de regio FoodValley. De aandacht voor woningbouw is daarin geborgd (in combinatie met leefomgeving, bereikbaarheid en economie). Via andere opgaven zijn zaken als circulariteit en bereikbaarheid en fijne woonomgeving geborgd. Kunt u toelichten wat er echt bovenop komt in deze opgave of is het vooral een bundeling van de bestaande initiatieven?	Rozendaal	De Groene groeiregio heeft een coördinerende functie voor de vijf opgaven van de Groene Metropoolregio. Zij heeft tot taak het in beeld brengen en verbinden van de ruimtelijke aspecten. Door deze aan elkaar te ‘koppelen’ ontstaat synergie en kunnen wij de kwaliteit van de leefomgeving (inclusief natuur en landschap) versterken.

		Wij hebben dit beschreven onder speerpunt 2 in de regionale agenda.
Speciale aandacht voor het verbinden van lokale opgaven aan de regionale opgaven bij het effectueren van de opgaven uit de Woondeal.	Lingewaard	Binnen de Woondeal wordt ingezet op zogenaamde versnellingslocaties en focusgebieden. Door in te zoomen op de vijf deelgebieden: Arnhem, Nijmegen, Oost (Liemers), Noord-Midden en Zuid wordt doelgerichter uitvoering gegeven aan de versnellingsopgave. De focus komt nadrukkelijker te liggen op de versnellingslocaties: de concretisering en uitvoering van de lokale plannen. Dit is aangescherpt in de tekst.

Elst, 15 september 2021

Opgaveovereenkomst Verbonden regio 2022

Bestuurlijke overwegingen

- De regio staat voor grote maatschappelijke opgaven: op het gebied van verstedelijking, wonen, werk en bereikbaarheid, en nieuwe opgaven op het gebied van klimaatadaptatie, duurzaamheid, energietransitie, circulariteit en gezondheid.
- De 18 regiogemeenten hebben op 1 januari 2021 de Gemeenschappelijke regeling Regio Arnhem-Nijmegen vastgesteld waarmee zij een openbaar lichaam hebben opgericht met de naam Regio Arnhem-Nijmegen, ook wel de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen;
- De ambities van de Groene Metropoolregio zijn:
    - doorgroeien naar een groene metropoolregio van internationale betekenis;
    - met een internationale voorbeeldfunctie op het gebied van circulariteit, samenleving, energie, voedselproductie, gezondheid en technologie;
    - dé circulaire topregio worden in Nederland en van Europa, in alle facetten van de leefomgeving;
    - en hét voorbeeld zijn voor een kwalitatieve groei met een goede balans tussen levendige stedelijkheid en ontspannen leefkwaliteit: ontspannen groeiregio in balans.
- Deze vraagstukken en ambities zijn opgenomen in de regionale agenda;
- De regionale agenda bestaat uit meerdere opgaven;
- We delen de urgentie om zo snel mogelijk met volle kracht stevige voortgang te boeken op de realisatie van de opgaven in de regionale agenda.

Afspraken

Ondergetekenden nemen deel aan de opgave Verbonden regio en maken hiertoe met de Groene Metropoolregio, verder te noemen GMR, de volgende afspraken.

1. **Doel van de opgave**

   Het waarborgen van de regionale en stedelijke bereikbaarheid, door een ombuiging naar meer gebruik van fiets en (H)OV op korte en langere afstand en een beter gebruik van bestaande infrastructuur. Dit zorgt voor duurzamere mobiliteit en lucht op het regionale wegennet. Wij zetten maximaal in op een structurele mobiliteitsaanpak.

2. **Resultaten van de opgave**
    a. De GMR voert ten behoeve van de regio de opgave Verbonden regio uit zoals omschreven in de regionale agenda. De opgave Verbonden regio bestaat uit de volgende speerpunten:
        i. Gebiedsgerichte corridoraanpak
        ii. Regionaal (snel)fietspadennetwerk
        iii. Hubs en knooppunten
        iv. Gedragsaanpak duurzame mobiliteit
        v. Verkeersveiligheid

b. Ten behoeve van de hierboven genoemde speerpunten voert de GMR de volgende activiteiten uit.
    i. Binnen het speerpunt gebiedsgerichte corridoraanpak voert de GMR de volgende activiteiten uit:
        1. De GMR maakt een vertaling voor de regiogemeenten van het Landelijk Toekomstbeeld OV 2040;
        2. De GMR maakt een analyse van de kansen en mogelijkheden voor het verbeteren van de spoorcorridor (A12) Randstad-Arnhem-Ruhrgebied;
        3. De GMR ondersteunt de regiogemeenten bij de planvoorbereiding van de projecten uit het actieplan Hoogwaardig Openbaar Vervoer;
        4. de GMR zorgt voor het opstellen van een multimodaal netwerkmanagementkader;
        5. de GMR ontwikkelt samen met de provincie Gelderland een nieuw regionaal multimodaal model;
        6. de GMR maakt afspraken over de korte termijnaanpak A50;
        7. De GMR ondersteunt en faciliteert gebiedsgerichte aanpakken, waaronder de A/N325, Oostflank Arnhem en Zuid/Westflank Nijmegen).
    ii. Binnen het speerpunt Regionaal fietspadennetwerk voert de GMR de volgende activiteiten uit:
        1. de GMR ontwikkelt een meerjarige geprioriteerde investeringsagenda;
        2. de GMR laat een verkenning uitvoeren naar de kansen en mogelijkheden voor een betere aansluiting van het utilitaire fietsnetwerk op het recreatieve fietsnetwerk;
        3. de GMR zorgt voor verkenningen naar potentiële snelle fietsroutes in de regio;
        4. De GMR ondersteunt de planvoorbereiding van de Westflankroute;
        5. De GMR zorgt voor een analyse intelligente verkeerslichtgen m.b.t. het stedelijk fietsnetwerk.
    iii. Binnen het speerpunt hubs en knooppunten voert de GMR de volgende activiteiten uit:
        1. de GMR ontwikkelt een meerjarige investeringsagenda voor hubs en knooppunten;
        2. de GMR laat een verkenning uitvoeren voor de 1e fase investeringsimpuls mobiliteitshubs;
        3. de GMR adviseert over de implementatie van de maatregelen rondom station Nijmegen;
        4. de GMR onderzoekt de benodigde/aanvullende maatregelen t.b.v. het project haltetaxiRRReis;
        5. de GMR zorgt voor het analyseren van de kansen en mogelijkheden voor fietsparkeren en gratis stallen.
    iv. Binnen het speerpunt gedragsaanpak duurzame mobiliteit voert de GMR de volgende activiteiten uit:

1. De GMR zorgt voor het programmamanagement en de realisatie van het uitvoeringsprogramma Slim & Schoon Onderweg;
2. De GMR ontwikkelt regionale campagnes;
3. De GMR analyseert mobiliteitsdata;
4. De GMR stimuleert de realisatie van innovatieve projecten, duurzame pilots en/of experimenten voor vernieuwende vormen van duurzame mobiliteit.

v. Binnen het speerpunt verkeersveiligheid voert de GMR de volgende activiteiten uit:
    1. de GMR ontwikkelt een meerjarige investeringsagenda voor verkeersveiligheid;
    2. De GMR initieert en coördineert regionale studies die bijdragen aan de kaders van het landelijke Strategisch Plan Verkeersveiligheid (SPV);
    3. De GMR stelt een handleiding op over veilige landbouwroutes;
    4. De GMR analyseert de knelpunten rondom de verkeersveiligheid van pakketdiensten;
    5. De GMR ondersteunt en adviseert over de gedragsprojecten die staan in het werkplan van het Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Oost Nederland.

3. Bijdrage

a. De gemeente draagt gedurende de looptijd van deze overeenkomst per kalenderjaar € 1,30 per inwoner bij aan de opgave. Voor de onderbouwing van dit bedrag wordt verwezen naar de uitwerking van de opgave in de regionale agenda.
b. De verantwoording over de inzet van middelen en de bereikte resultaten vindt plaats in het jaarverslag en in de jaarrekening van de Groene Metropoolregio.

4. Overig

a. Deze opgave heeft een looptijd tot en met 31 december 2022.
b. De afspraken in dit document fungeren als opgaveovereenkomst zoals bedoeld in artikel 27, lid 1 van de Regeling.
c. De opgave Verbonden regio is nader uitgewerkt in de regionale agenda.
d. De Algemene voorwaarden Opgavenovereenkomsten zijn van toepassing.

Ondertekend op……., te…….

De gemeente Arnhem, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Berg en Dal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Beuningen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Doesburg, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Druten, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Duiven, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Heumen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Lingewaard, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Montferland, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Mook en Middelaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Overbetuwe, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Renkum, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rheden, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rozendaal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Westervoort, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Wijchen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Zevenaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

en

De Regio Arnhem-Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door zijn voorzitter, H.M.F. Bruls, handelend ter uitvoering van een besluit van het dagelijks bestuur d.d…… verder te noemen de “Groene Metropoolregio”

Opgaveovereenkomst Productieve regio 2022

Bestuurlijke overwegingen

- De regio staat voor grote maatschappelijke opgaven: op het gebied van verstedelijking, wonen, werk en bereikbaarheid, en nieuwe opgaven op het gebied van klimaatadaptatie, duurzaamheid, energietransitie, circulariteit en gezondheid.
- De 18 regiogemeenten hebben op 1 januari 2021 de Gemeenschappelijke regeling Regio Arnhem-Nijmegen vastgesteld waarmee zij een openbaar lichaam hebben opgericht met de naam Regio Arnhem-Nijmegen, ook wel de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen;
- De ambities van de Groene Metropoolregio zijn:
    - doorgroeien naar een groene metropoolregio van internationale betekenis;
    - met een internationale voorbeeldfunctie op het gebied van circulariteit, samenleving, energie, voedselproductie, gezondheid en technologie;
    - dé circulaire topregio worden in Nederland en van Europa, in alle facetten van de leefomgeving;
    - en hét voorbeeld zijn voor een kwalitatieve groei met een goede balans tussen levendige stedelijkheid en ontspannen leefkwaliteit: ontspannen groeiregio in balans.
- Deze vraagstukken en ambities zijn opgenomen in de regionale agenda;
- De regionale agenda bestaat uit meerdere opgaven;
- We delen de urgentie om zo snel mogelijk met volle kracht stevige voortgang te boeken op de realisatie van de opgaven in de regionale agenda.

Afspraken

Ondergetekenden nemen deel aan de opgave Productieve regio en maken hiertoe met de Groene Metropoolregio, verder te noemen GMR, de volgende afspraken.

1. Doel van de opgave

Onze regio kent veel innovatiekracht en het vestigingskwaliteit van onze werklocaties scoort boven het landelijk gemiddelde. Tegelijkertijd zien we als opgave om de kwaliteiten van onze regio steviger te profileren en de economische potenties beter te benutten. We versterken onze inzet op innovatiekracht in de clusters Health, Hightech & Energy, de cross-over met Food en logistiek als onlosmakelijke voorwaarde. Dit legt de basis voor een sterke (inter)nationale positie en een goede productiviteit van toonaangevende bedrijven. Dit sterke economische profiel maakt onze regio interessant voor talenten. De ambitie is economische groei te faciliteren om te komen tot een forse banengroei in een goede balans met de leefkwaliteit in de regio.

Voor de langere termijn zetten we in op behoud en aantrekken van (nieuwe) bedrijvigheid in de regio. Op verschillende niveaus: van zelfstandigen en startups tot het MKB en internationals. We versterken de kwaliteiten van de werklocaties. We verbinden lokale bedrijven, instellingen en activiteiten aan de topsectoren en bieden synergievoordelen en ondersteuning bij het uitwerken van ideeën tot

concrete projecten. We zetten in op de kwaliteit van onze werklocaties, passend bij het DNA van de regio. We versterken de samenwerking met partijen in het onderwijs, gericht op een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, passend bij de vraag van ondernemers en de skills van werknemers en werkzoekenden.

2. Resultaten van de opgave

a. De GMR voert ten behoeve van de regio de opgave Productieve regio uit zoals omschreven in de regionale agenda. De opgave Productieve regio bestaat uit de volgende speerpunten.
   i. Stimuleren ondernemerschap in het MKB
   ii. Human Capital: onderwijs en arbeidsmarkt
   iii. Doorontwikkeling van Health, Hightech & Energy tot (inter)nationale clusters
   iv. Versterking van duurzame logistiek
   v. Toekomstbestendige werklocaties

b. Ten behoeve van de hierboven genoemde speerpunten voert de GMR de volgende activiteiten uit. De activiteiten zijn uitgewerkt in de regionale agenda.

- Stimuleren ondernemerschap in het MKB
  1. De GMR voert het Programma Toekomstgericht Ondernemen uit;
  2. De GMR maakt voor het MKB het financiële landschap tot 1 miljoen zichtbaar;
  3. De GMR stimuleert innovaties en kennisdeling binnen het MKB door het faciliteren van ontmoeting.
- Human Capital: onderwijs en arbeidsmarkt. De GMR zet in op:
  1. Een triple helix Human Capital Akkoord ten behoeve van de uitvoering van de Human Capital Agenda (gereed in 2021);
  2. De meest resultaatgerichte instrumenten uit de Human Capital Agenda;
  3. Het leggen van verbinding tussen de behoefte van het MKB en het aanbod van arbeid;
  4. GMR geeft inzicht in mogelijke financieringsbronnen.
- Doorontwikkeling van Health, Hightech & Energy tot (inter)nationale clusters. De GMR verricht hier activiteiten ten behoeve van:
  1. Duidelijkheid over de betekenis van Health, Hightech & Energy voor regiogemeenten;
  2. Een versterkt innovatievermogen met lopende projecten;
  3. Ontwikkeling van technologie gedreven kennishubs.
- Versterking van duurzame logistiek
  1. De GMR zet in op een verkenning van de mogelijkheden om te komen tot een sluitende businesscase voor truckparking in de regio;
  2. De GMR gaat kansrijke bestaande initiatieven voor verduurzaming van de logistiek kennisdelen.
  3. De GMR zet in op de Oprichting 1 of 2 INTEREG projecten.

- Toekomstbestendige werklocaties
    1. De GMR geeft inzicht in de ruimtelijke ontwikkeling van de kansrijke clusters op basis van de Economische Monitor uit 2021;
    2. De GMR geeft een impuls aan duurzame energie en circulaire economie op bestaande werklocaties;
    3. De GMR voert activiteiten uit ter vergroening van werklocaties op basis van het Plan van Aanpak uit 2021.

3. Bijdrage

a. De gemeente draagt gedurende de looptijd van deze overeenkomst per kalenderjaar € 0,73,- per inwoner bij aan de opgave. Voor de onderbouwing van dit bedrag wordt verwezen naar de uitwerking van de opgave in de regionale agenda.
b. De verantwoording over de inzet van middelen en de bereikte resultaten vindt plaats in het jaarverslag en in de jaarrekening van de Groene Metropoolregio.

4. Overig

a. Deze opgave heeft een looptijd tot en met 31 december 2022.
b. De afspraken in dit document fungeren als opgaveovereenkomst zoals bedoeld in artikel 27, lid 1 van de Regeling.
c. De opgave Productieve regio is nader uitgewerkt in de regionale agenda.
d. De Algemene voorwaarden Opgavenovereenkomsten zijn van toepassing.

Ondertekend op……., te…….

De gemeente Arnhem, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Berg en Dal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Beuningen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Doesburg, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Druten, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Duiven, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Heumen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Lingewaard, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Montferland, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Mook en Middelaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Overbetuwe, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Renkum, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rheden, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rozendaal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Westervoort, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Wijchen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Zevenaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

en

De Regio Arnhem-Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door zijn voorzitter, H.M.F. Bruls, handelend ter uitvoering van een besluit van het dagelijks bestuur d.d…… verder te noemen de “Groene Metropoolregio”

Opgaveovereenkomst Circulaire regio 2022

Bestuurlijke overwegingen

- De regio staat voor grote maatschappelijke opgaven: op het gebied van verstedelijking, wonen, werk en bereikbaarheid, en nieuwe opgaven op het gebied van klimaatadaptatie, duurzaamheid, energietransitie, circulariteit en gezondheid.
- De 18 regiogemeenten hebben op 1 januari 2021 de Gemeenschappelijke regeling Regio Arnhem-Nijmegen vastgesteld waarmee zij een openbaar lichaam hebben opgericht met de naam Regio Arnhem-Nijmegen, ook wel de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen;
- De ambities van de Groene Metropoolregio zijn:
    - doorgroeien naar een groene metropoolregio van internationale betekenis;
    - met een internationale voorbeeldfunctie op het gebied van circulariteit, samenleving, energie, voedselproductie, gezondheid en technologie;
    - dé circulaire topregio worden in Nederland en van Europa, in alle facetten van de leefomgeving;
    - en hét voorbeeld zijn voor een kwalitatieve groei met een goede balans tussen levendige stedelijkheid en ontspannen leefkwaliteit: ontspannen groeiregio in balans.
- Deze vraagstukken en ambities zijn opgenomen in de regionale agenda;
- De regionale agenda bestaat uit meerdere opgaven;
- We delen de urgentie om zo snel mogelijk met volle kracht stevige voortgang te boeken op de realisatie van de opgaven in de regionale agenda.

Afspraken

Ondergetekenden nemen deel aan de opgave Circulaire regio en maken hiertoe met de Groene Metropoolregio, verder te noemen GMR, de volgende afspraken.

1. Doel van de opgave

Circulariteit staat voor toekomstbestendig, duurzaam handelen met gesloten ketens zonder afwenteling naar andere groepen, andere tijden of andere gebieden.
De Groene Metropoolregio wil toonaangevend worden in circulair denken en handelen, in Nederland én in Europa. Die ambitie vraagt om de inzet van bedrijven, maatschappelijke organisaties, de regiogemeenten, andere overheidspartners en onze inwoners.

Door circulaire projecten op te schalen naar regionaal niveau, gezamenlijk onderzoek uit te voeren, kennis en ervaring uit te wisselen, onze gezamenlijke inkoopkracht te benutten en te investeren in de match met Europese, nationale en bovenregionale programma's denken we onze ambitie te realiseren. In de opgave werken we met vele partners samen zoals de provincie Gelderland, waterschappen, The Economic Board, onderwijs- en onderzoeksinstellingen, bedrijven, etc.

2. Resultaten van de opgave

a. De GMR voert ten behoeve van de regio de opgave Circulaire regio uit zoals omschreven in de regionale agenda. De opgave Circulaire regio bestaat uit de volgende speerpunten:
   i. speerpunt Circulaire bouw en infrastructuur
   ii. speerpunt Circulaire economie: grondstoffen en ketens
   iii. speerpunt Water en klimaatadaptatie
   iv. speerpunt Transitie naar duurzame energie

b. Ten behoeve van de hierboven genoemde speerpunten voert de GMR de volgende activiteiten uit.
   i. Binnen het speerpunt Circulaire bouw en infrastructuur voert de GMR de volgende activiteiten uit:
      1. de GMR zorgt voor uitvoering van het Uitvoeringsprogramma Circulaire Grond-, Weg en Waterbouw;
      2. de GMR ontwikkelt een implementatiestrategie voor de circulaire impactladder en een informatiepunt;
      3. de GMR ondersteunt proeftuinen en kennisontwikkeling circulair bouwen en houtbouw.
   ii. Binnen het speerpunt Circulaire economie voert de GMR de volgende activiteiten uit:
      1. de GMR laat een verkenning uitvoeren naar regionale grondstoffenstromen, materialen en producten;
      2. de GMR laat een onderzoek uitvoeren naar de kansen voor een regionale grondstoffenbank;
      3. de GMR ondersteunt het onderzoeksprogramma Circulaire economie met een portaal voor gemeentelijke onderzoeksvragen;
      4. de GMR ontwikkelt een kennisplatform voor circulair inkopen;
      5. de GMR zorgt voor uitlichten van de regio als broedplaats voor circulaire hotspots en helpt bij het verwerven van cofinanciering.

   iii. Binnen het speerpunt Water en klimaatadaptatie voert de GMR de volgende activiteiten uit:
      1. de GMR zorgt voor kennisdeling met betrekking tot maatregelen die gemeenten nemen ter uitvoering van de Regionale Adaptatiestrategieën;
      2. de GMR ondersteunt de kennisdeling rond het Innovatieplatform ‘Living Lab Delta Oost’ en andere strategische projecten;
      3. de GMR versterkt de aandacht voor klimaatbestendig bouwen en ontwikkelt handvatten om dit te integreren in bouwopdrachten;
      4. de GMR creëert een inspirerende leeromgeving voor gemeenten waarin kennis en ervaring wordt gedeeld over klimaatproeftuinen en vergroeningsprojecten;

5. de GMR zorgt dat grote landschapsontwikkelingsprojecten met water en klimaatadaptatie bijdragen aan het groene profiel van de regio;

iv. Binnen het speerpunt Transitie naar duurzame energie voert de GMR de volgende activiteiten uit:
   1. de GMR zorgt voor uitvoering aan de afspraken in de RES1.0 en bereidt een nieuw bod voor ten behoeve van de RES2.0;
   2. de GMR ontwikkelt een gezamenlijke aanpak voor energie-efficiëntie op bedrijfsterreinen, bijvoorbeeld met behulp van een te ontwikkelen regionaal expertisecentrum;
   3. de GMR voert een onderzoek uit naar de meerwaarde van het gezamenlijk aanbesteden van energieloketten voor bewoners;
   4. de GMR faciliteert de gezamenlijke inkoop van energie en monitort de voortgang van hieruit voortvloeiende projecten;
   5. de GMR zorgt voor kennisdeling bij het aardgasvrij maken van woningen;
   6. de GMR onderzoekt samen met de provincie en The Economic Board hoe innovaties met betrekking tot duurzame energieopslagmethoden (o.a. waterstof) sneller kunnen worden opgeschaald;
   7. de GMR monitort de CO2 emissie in het kader van de regionale routekaart.

3. Bijdrage

a. De gemeente draagt gedurende de looptijd van deze overeenkomst per kalenderjaar € 0,81 per inwoner bij aan de opgave. Voor de onderbouwing van dit bedrag wordt verwezen naar de uitwerking van de opgave in de regionale agenda.
b. De verantwoording over de inzet van middelen en de bereikte resultaten vindt plaats in het jaarverslag en in de jaarrekening van de Groene Metropoolregio.

4. Overig

a. Deze opgave heeft een looptijd tot en met 31 december 2022.
b. De afspraken in dit document fungeren als opgaveovereenkomst zoals bedoeld in artikel 27, lid 1 van de Regeling.
c. De opgave Circulaire regio is nader uitgewerkt in de regionale agenda.
d. De Algemene voorwaarden Opgavenovereenkomsten zijn van toepassing.

Ondertekend op……., te……

De gemeente Arnhem, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Berg en Dal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Beuningen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Doesburg, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Druten, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Duiven, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Heumen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Lingewaard, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Montferland, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Mook en Middelaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Overbetuwe, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Renkum, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rheden, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rozendaal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Westervoort, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Wijchen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Zevenaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

en

De Regio Arnhem-Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door zijn voorzitter, H.M.F. Bruls, handelend ter uitvoering van een besluit van het dagelijks bestuur d.d…… verder te noemen de “Groene Metropoolregio”

Opgaveovereenkomst Ontspannen regio 2022

Bestuurlijke overwegingen

- De regio staat voor grote maatschappelijke opgaven: op het gebied van verstedelijking, wonen, werk en bereikbaarheid, en nieuwe opgaven op het gebied van klimaatadaptatie, duurzaamheid, energietransitie, circulariteit en gezondheid.
- De 18 regiogemeenten hebben op 1 januari 2021 de Gemeenschappelijke regeling Regio Arnhem-Nijmegen vastgesteld waarmee zij een openbaar lichaam hebben opgericht met de naam Regio Arnhem-Nijmegen, ook wel de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen;
- De ambities van de Groene Metropoolregio zijn:
    - doorgroeien naar een groene metropoolregio van internationale betekenis;
    - met een internationale voorbeeldfunctie op het gebied van circulariteit, samenleving, energie, voedselproductie, gezondheid en technologie;
    - dé circulaire topregio worden in Nederland en van Europa, in alle facetten van de leefomgeving;
    - en hét voorbeeld zijn voor een kwalitatieve groei met een goede balans tussen levendige stedelijkheid en ontspannen leefkwaliteit: ontspannen groeiregio in balans.
- Deze vraagstukken en ambities zijn opgenomen in de regionale agenda;
- De regionale agenda bestaat uit meerdere opgaven;
- We delen de urgentie om zo snel mogelijk met volle kracht stevige voortgang te boeken op de realisatie van de opgaven in de regionale agenda.

Afspraken

Ondergetekenden nemen deel aan de opgave Ontspannen regio en maken hiertoe met de Groene Metropoolregio, verder te noemen GMR, de volgende afspraken.

1. **Doel van de opgave**

   De ambitie van de opgave Ontspannen regio is om, in lijn met de visie van de Groene Metropoolregio, groei in balans te brengen met onze leefkwaliteit, een gezonde leefomgeving en aantrekkelijkheid van cultuur, erfgoed, recreatie, natuur en landschap. Dit doen we door in te zetten op duurzaam toerisme en recreatie, een goed voorzieningenniveau in onze centra, versterking, verbinding en uitbreiding van natuur, landschap en cultuurhistorische waarden en op het versterken van onze culturele infrastructuur.

2. **Resultaten van de opgave**
    a. De GMR voert ten behoeve van de regio de opgave Ontspannen regio uit zoals omschreven in de regionale agenda. De opgave Ontspannen regio bestaat uit de volgende speerpunten:
        i. speerpunt Duurzaam toerisme
        ii. speerpunt Bruisende binnensteden en krachtige kernen
        iii. speerpunt Groen-blauw raamwerk

iv. speerpunt Sterke culturele infrastructuur

b. Ten behoeve van de hierboven genoemde speerpunten voert de GMR de volgende activiteiten uit.

i. Binnen het speerpunt Duurzaam toerisme voert de GMR de volgende activiteiten uit:

1. Maken van een toeristisch profiel en een start maken met een toeristische marketingvisie op basis van het profiel;
2. Afstemmen opdrachtgeverschap uitvoeringsorganisaties, zoals TVAN;
3. Vitaliteitsonderzoek doen naar dag- en verblijfsrecreatie en een vitaliteitsaanpak maken;
4. Inzicht verkrijgen in recreatiedruk en stimuleren spreiding recreatiedruk;
5. Opstellen plan van aanpak wandel- en fietsroutenetwerk en een begin maken met de uitvoering daarvan.

ii. Binnen het speerpunt Bruisende binnensteden en krachtige kernen voert de GMR de volgende activiteiten uit:

1. Kennis delen op het gebied van het versterken van centra, o.a. over financieringsmogelijkheden voor projecten;
2. Maken van een regionale analyse van het netwerk van centra van kernen en benoemen van acties voor versterking van die centra.

iii. Binnen het speerpunt Groen-blauw raamwerk voert de GMR de volgende activiteiten uit:

1. Maken van een groen-blauw raamwerk: een kaart (met toelichting) van de huidige natuurgebieden, biodiversiteit, cultuurhistorisch erfgoed en landschapszones, het gebruik daarvan en de mogelijkheden voor versterking, verbinding en uitbreiding.

iv. Binnen het speerpunt Sterke culturele infrastructuur voert de GMR de volgende activiteiten uit:

1. Maken van een regionale visie culturele infrastructuur (incl. cultuureducatie);
2. Maken van afspraken met de provincie over financiering van de uitvoering van het Transformatievoorstel Cultuurregio 025 en het, binnen de afgesproken (financiële) kaders, uitvoeren van het Transformatievoorstel;
3. Maken investeringsplan voor de culturele infrastructuur voor na 2022.

3. Bijdrage

a. De gemeente draagt gedurende de looptijd van deze overeenkomst per kalenderjaar € 0,57 per inwoner bij aan de opgave. Voor de onderbouwing van dit bedrag wordt verwezen naar de uitwerking van de opgave in de regionale agenda.

b. De verantwoording over de inzet van middelen en de bereikte resultaten vindt plaats in het jaarverslag en in de jaarrekening van de Groene Metropoolregio.

4. Overig

a. Deze opgave heeft een looptijd tot en met 31 december 2022.
b. De afspraken in dit document fungeren als opgaveovereenkomst zoals bedoeld in artikel 27, lid 1 van de Regeling.
c. De opgave Ontspannen regio is nader uitgewerkt in de regionale agenda.
d. De Algemene voorwaarden Opgavenovereenkomsten zijn van toepassing.

Ondertekend op……., te…….

De gemeente Arnhem, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Berg en Dal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Beuningen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Doesburg, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Druten, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Duiven, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Heumen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Lingewaard, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Montferland, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Mook en Middelaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Overbetuwe, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Renkum, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rheden, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rozendaal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Westervoort, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Wijchen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Zevenaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

en

De Regio Arnhem-Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door zijn voorzitter, H.M.F. Bruls, handelend ter uitvoering van een besluit van het dagelijks bestuur d.d…… verder te noemen de “Groene Metropoolregio”

Opgaveovereenkomst Groene groeiregio 2022

Bestuurlijke overwegingen

- De regio staat voor grote maatschappelijke opgaven: op het gebied van verstedelijking, wonen, werk en bereikbaarheid, en nieuwe opgaven op het gebied van klimaatadaptatie, duurzaamheid, energietransitie, circulariteit en gezondheid.
- De 18 regiogemeenten hebben op 1 januari 2021 de Gemeenschappelijke regeling Regio Arnhem-Nijmegen vastgesteld waarmee zij een openbaar lichaam hebben opgericht met de naam Regio Arnhem-Nijmegen, ook wel de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen;
- De ambities van de Groene Metropoolregio zijn:
    - doorgroeien naar een groene metropoolregio van internationale betekenis;
    - met een internationale voorbeeldfunctie op het gebied van circulariteit, samenleving, energie, voedselproductie, gezondheid en technologie;
    - dé circulaire topregio worden in Nederland en van Europa, in alle facetten van de leefomgeving;
    - en hét voorbeeld zijn voor een kwalitatieve groei met een goede balans tussen levendige stedelijkheid en ontspannen leefkwaliteit: ontspannen groeiregio in balans.
- Deze vraagstukken en ambities zijn opgenomen in de regionale agenda;
- De regionale agenda bestaat uit meerdere opgaven;
- We delen de urgentie om zo snel mogelijk met volle kracht stevige voortgang te boeken op de realisatie van de opgaven in de regionale agenda.

Afspraken

Ondergetekenden nemen deel aan de opgave Groene groeiregio en maken hiertoe met de Groene Metropoolregio, verder te noemen GMR, de volgende afspraken.

1. Doel van de opgave

De regio Arnhem-Nijmegen heeft te maken met een grote verstedelijkingopgave; een groei van woon- en werklocaties. Deze opgave zet in op het bieden van voldoende (betaalbare) woningen, voor specifieke doelgroepen en tegelijkertijd verantwoord omgaan met de schaarse ruimte, zodanig dat deze groei het landschap versterkt ten behoeve van mens en natuur.

Voor de Groene groeiregio staan twee belangrijke instrumenten centraal: de uitvoering van de Woondeal om op korte termijn (nadruk tot 2025) de woningbouw te versnellen en de Verstedelijkingsstrategie die inzicht geeft in de woon- en werklocaties tot 2040, rekening houdend met aspecten op het gebied van economie, leefomgeving, mobiliteit en wonen.

De Groene groeiregio heeft een coördinerende functie voor de vijf opgaven van de Groene Metropoolregio. Zij heeft tot taak het in beeld brengen en verbinden

van de ruimtelijke aspecten. Door deze aan elkaar te ‘koppelen’ ontstaat synergie en waardoor de kwaliteit van de leefomgeving wordt versterkt.

2. Resultaten van de opgave

a. De GMR voert ten behoeve van de regio de opgave Groene groeiregio uit zoals omschreven in de regionale agenda. De opgave bestaat uit de volgende speerpunten:
   i. Wonen in balans; versnellen van de woningbouw
   ii. Leefomgeving; verbinden van de ruimtelijke opgaven

b. Ten behoeve van de hierboven genoemde speerpunten voert de GMR de volgende activiteiten uit.
   i. Binnen het speerpunt Wonen in Balans voert de GMR de volgende activiteiten uit:
      1. Uitvoering van de afspraken uit de Woondeal Arnhem Nijmegen;
      2. Vergroten van de uitvoeringskracht van de Woondeal door het inrichten van een flexpool, het aantrekken van een programma manager, het inzetten op de uitvoering van versnellingslocaties en het organiseren van tempotafels;
      3. Het versterken van het partnerschap met de corporaties in de regio. De GMR onderzoekt met de corporaties welke gezamenlijke inkoopstroomstromen en standaardisatie van product-marktcombinaties ontwikkeld kunnen worden;
      4. Het stimuleren en informeren van gemeenten en andere stakeholders over conceptueel en circulair bouwen door het aanstellen van een kwartiermaker, die onderzoekt welke slimme bouwconcepten er zijn (samen met Circulaire regio).
   ii. Binnen het speerpunt Verbinden van de ruimtelijke opgaven voert de GMR de volgende activiteiten uit:
      1. Opstellen van de Verstedelijkingsstrategie;.
      2. Het sluiten van een Verstedelijkingsakkoord, tussen Rijk en regio op basis van gebiedsuitwerkingen’.
      3. Het ontwikkelen van de dashboard welke inzicht biedt in de ruimtelijke opgaven binnen de Groene Metropoolregio
      4. Het uitvoeren van een Omgevingsscan ‘kwalitatief bouwen’ (Samen met de opgave Circulaire regio);
      5. Het vergroten van het partnerschap en zichtbaarheid van onze regio als aansprekend voorbeeld van duurzame verstedelijking door organiseren van congres, werkbezoeken, communicatie-uitingen.

3. Bijdrage

a. De gemeente draagt gedurende de looptijd van deze overeenkomst per kalenderjaar € 0,82 per inwoner bij aan de opgave. Voor de onderbouwing van dit bedrag wordt verwezen naar de uitwerking van de opgave in de regionale agenda.

b. De verantwoording over de inzet van middelen en de bereikte resultaten vindt plaats in het jaarverslag en in de jaarrekening van de Groene Metropoolregio.

4. Overig

a. Deze opgave heeft een looptijd tot en met 31 december 2022.
b. De afspraken in dit document fungeren als opgaveovereenkomst zoals bedoeld in artikel 27, lid 1 van de Regeling.
c. De opgave Groene groeiregio is nader uitgewerkt in de regionale agenda.
d. De Algemene voorwaarden Opgavenovereenkomsten zijn van toepassing.

Ondertekend op……., te…….

De gemeente Arnhem, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Berg en Dal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Beuningen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Doesburg, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Druten, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Duiven, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Heumen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Lingewaard, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Montferland, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Mook en Middelaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Overbetuwe, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Renkum, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rheden, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Rozendaal, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Westervoort, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Wijchen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

De gemeente Zevenaar, rechtsgeldig vertegenwoordigd door of namens de burgemeester,

(naam) (handtekening)

en

De Regio Arnhem-Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door zijn voorzitter, H.M.F. Bruls, handelend ter uitvoering van een besluit van het dagelijks bestuur d.d…… verder te noemen de “Groene Metropoolregio”

Bestuursakkoord regio Arnhem - Nijmegen

De Regio Arnhem-Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door zijn voorzitter, _____, handelend ter uitvoering van een besluit van het dagelijks bestuur d.d. _____ verder te noemen de “Groene Metropoolregio”,

De provincie Gelderland, rechtsgeldig vertegenwoordigd door _____, gebiedsgedeputeerde voor de regio Arnhem – Nijmegen, handelend ter uitvoering van een besluit van het college van Gedeputeerde Staten d.d. _____, verder te noemen de “provincie”,

en

Stichting The Economic Board Arnhem – Nijmegen, rechtsgeldig vertegenwoordigd door haar voorzitter_____, verder te noemen “The Economic Board”,

Hierna gezamenlijk ook te noemen: “**partijen**”.

Partijen overwegen als volgt:

1. De partijen zien een gezamenlijk belang om de regio Arnhem–Nijmegen te versterken.
2. De partijen hebben voor de regio Arnhem-Nijmegen de volgende ambities:
   - Doorgroeien naar een groene metropoolregio van internationale betekenis die:
     - economisch tot de best presterende regio’s van Nederland behoort,
     - onder de noemer van Lifeport zichtbaar en herkenbaar is als topregio in health, high tech en energy en op de cross over tussen food & health, in verbinding met Food Valley,
     - met zijn innovatiekracht op deze sectoren bijdraagt aan de grote maatschappelijke opgaven en tegelijkertijd aan productiviteit en werkgelegenheid van de regio,
     - een optimale verhouding tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt bewerkstelligt en daarbij komt tot innovatieve oplossingen voor productiviteitsvraagstukken.
   - Uitgroeien tot dé circulaire topregio in Nederland en van Europa, in alle facetten van de leefomgeving en een internationale voorbeeldfunctie vervullen op het gebied van circulariteit, samenleving, energie, voedselproductie, gezondheid en technologie;
   - Hét voorbeeld zijn voor een kwalitatieve groei met een goede balans tussen levendige stedelijkheid en ontspannen leefkwaliteit: ontspannen groeiregio in balans.
3. De partijen benutten samen de potentie van de regio ten volle en bundelen hun krachten om deze ambities invulling en uitvoering te geven. Dit vanuit de overtuiging dat werkelijke resultaten met toegevoegde waarde voor de regio geboekt worden met een integrale aanpak en in een triple helix samenwerking met uiteenlopende partijen (overheid, bedrijfsleven, onderwijs & onderzoek).
4. Voor de gezamenlijke uitvoering van deze ambities is een consistente, meerjarige samenwerking tussen deze drie partijen nodig.

5. De partijen delen de urgentie om zo snel mogelijk met volle kracht stevige voortgang te boeken op de realisatie van deze ambities.
6. De partijen zullen daartoe aanvullend op dit bestuursakkoord een Investeringsagenda opstellen: de Investeringsagenda regio Arnhem-Nijmegen (verder Investeringsagenda).
7. De partijen dragen vanuit hun doelen en ambities bij aan deze Investeringsagenda.
8. De partijen zijn bereid om ten behoeve van de realisatie van de Investeringsagenda hun bestuurlijke, inhoudelijke en financiële bijdragen samen te brengen en daarbij te kiezen voor het meest passende instrument.
9. Dit bestuursakkoord is de basis voor langdurig commitment van partijen aan het bereiken van de gezamenlijke ambities voor de regio Arnhem–Nijmegen voor de komende tien jaar.

Partijen komen als volgt overeen:

1. Algemene bepalingen
In dit bestuursakkoord wordt verstaan onder:
a) Investeringsagenda regio Arnhem-Nijmegen: de jaarlijks door de partijen vast te stellen verzameling van investeringen gebaseerd op de opgaven die de drie partijen doen om de ambities in de regio Arnhem-Nijmegen te realiseren.
b) Adviesteam: een vertegenwoordiging van de partijen op uitvoerend niveau.
c) Gebiedsoverleg regio Arnhem-Nijmegen: het bestuurlijk overleg met vertegenwoordigers van de partijen.
d) Regio Arnhem-Nijmegen: het geografisch gebied van de 18 deelnemende gemeenten aan de Groene Metropoolregio.

2. Doel van het bestuursakkoord
Het doel van het bestuursakkoord is het vastleggen van:
a) Het langjarige commitment op de samenwerking tussen de partijen in de regio Arnhem-Nijmegen.
b) De verhoudingen tussen de partijen en de werkwijze in de samenwerking aan de ambities.
c) Het proces om te komen tot de Investeringsagenda en de uitvoering en de actualisatie daarvan.

3. Reikwijdte van het bestuursakkoord
1. Het bestuursakkoord heeft betrekking op de samenwerking van de drie partijen in de regio Arnhem-Nijmegen.
2. Deze overeenkomst ziet alleen toe op het grondgebied van de regio Arnhem-Nijmegen.

4. Verhouding tussen de partijen
Partijen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de realisatie van de gezamenlijke ambities en de totstandkoming en uitvoering van de Investeringsagenda vanuit ieders rol:
a) De Groene Metropoolregio formuleert jaarlijks in samenspraak met de regiogemeenten een regionale agenda met opgaven. Een gemeente participeert in een opgave na besluit van de gemeenteraad waarbij afspraken worden vastgelegd in een opgaveovereenkomst. De wijze waarop de Groene Metropoolregio uiteindelijk voornemens is (financieel) bij te dragen aan de gezamenlijke ambitie is uitgewerkt in de Investeringsagenda.
b) De Provincie draagt vanuit haar eigen inhoudelijke kaders bij aan de gezamenlijke ambitie. De wijze waarop de Provincie voornemens is (financieel) bij te dragen is vastgelegd in de Investeringsagenda.
c) The Economic Board draagt vanuit haar eigen inhoudelijke kaders zoals verwoord in haar strategisch en tactisch plan bij aan de ambities. Ook de wijze waarop The Economic Board met de aan haar verbonden triple helix-partners voornemens is (financieel) bij te dragen aan de uitvoering van een opgave staat in de Investeringsagenda.
d) Over de mogelijke bijdrage van de Rijksoverheid, Europa en andere instellingen aan de regionale agenda stemmen partijen onderling af hoe partijen zich inzetten en welke bijdrage partijen daaraan leveren.

5. Totstandkoming en uitvoering van de Investeringsagenda
1. De drie partijen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de totstandkoming en uitvoering van deze Investeringsagenda.
2. Het adviesteam bereidt het proces voor van het opstellen en actualiseren van de Investeringsagenda voor het gebiedsoverleg.
3. De Investeringsagenda wordt jaarlijks vastgesteld door het dagelijks bestuur van de Groene Metropoolregio, het college van gedeputeerde staten van de Provincie en het bestuur van The Economic Board.
4. Tussentijds toevoegen van activiteiten aan de Investeringsagenda is na instemming van het gebiedsoverleg regio Arnhem-Nijmegen mogelijk.

6. Gebiedsoverleg regio Arnhem-Nijmegen
1. Zo vaak als nodig is er een gebiedsoverleg over de voortgang van de Investeringsagenda.
2. Er vindt bestuurlijke monitoring van de voortgang van de realisatie van de Investeringsagenda plaats, voorbereid door het adviesteam.

3. Hiernaast laat het gebiedsoverleg zich inspireren en voeden door ontwikkelingen, kansen en partners die samenhangen met de regionale agenda, om zo ideeën op te doen om de regionale ambities en agenda te actualiseren en te verrijken, en strategieën te ontwikkelen om te kunnen anticiperen op dergelijke ontwikkelingen.
4. Dit overleg fungeert als gebiedsbreed overleg in de zin van artikel 2.9 van de Regels Ruimte voor Gelderland van de provincie.

7. Inwerkingtreding en looptijd
1. Dit bestuursakkoord treedt in werking met ingang van de dag van ondertekening door partijen, dan wel met ingang van de dag waarop de laatste ondertekening door een Partij heeft plaatsgevonden.
2. Dit bestuursakkoord is gesloten voor bepaalde tijd en eindigt tien jaar na inwerkingtreding.
3. Partijen gaan uiterlijk zes maanden voor de in het vorige lid genoemde einddatum in overleg over verlenging van de duur van dit bestuursakkoord.

8. Tussentijdse wijzigingen
1. Als zich gedurende de looptijd van dit bestuursakkoord omstandigheden voordoen die wezenlijke gevolgen hebben voor de uitvoering van dit bestuursakkoord, zullen partijen met elkaar in overleg treden over de vraag of het noodzakelijk is dit bestuursakkoord te wijzigen.

9. Geschillen
1. Als geschillen optreden over de uitleg van dit bestuursakkoord of de Investeringsagenda, treden partijen met elkaar in overleg. Partijen spannen zich maximaal in om tot een oplossing te komen en de samenwerking gestand te doen.
2. Als dit overleg niet tot een uitkomst leidt, beëindigen partijen op voorspraak van het gebiedsoverleg gezamenlijk de samenwerking.

Ondertekend op _____, te _____

Provincie Gelderland,
Gebiedsgedeputeerde voor de regio Arnhem – Nijmegen

_____

De Regio Arnhem-Nijmegen,
De voorzitter

_____

Stichting The Economic Board,
De voorzitter

_____

Het Bestuursakkoord is een samenwerking tussen

provincie Gelderland

GROENE METROPOOL REGIO ARNHEM NIJMEGEN

The Economic Board.com
Lifeport

21 600 601

Investeringsagenda regio Arnhem-Nijmegen 2022

De Investeringsagenda Regio Arnhem-Nijmegen 2022 geeft een overzicht van de bijdragen die de Groene Metropoolregio, de provincie Gelderland en The Economic Board willen doen in 2022 in de regio Arnhem-Nijmegen. Ook zijn de investeringen van andere partijen in deze investeringsagenda inzichtelijk gemaakt.

1. Over investeringsagenda regio arnhem-nijmegen

De Groene Metropoolregio (GMR), de provincie Gelderland en The Economic Board (TEB) willen samen de potentie van de regio Arnhem-Nijmegen ten volle benutten en hiervoor hun krachten bundelen. Zij hebben alle drie de overtuiging dat zij resultaten met toegevoegde waarde voor deze regio kunnen boeken door een integrale aanpak en in een triple helix-samenwerking met overheid, bedrijfsleven, onderwijs & onderzoek.

Verankering en vormgeving van de samenwerking

Om de samenwerking te verankeren en concreet vorm te geven, dienen het Bestuursakkoord en deze Investeringsagenda regio Arnhem-Nijmegen 2022.

Het Bestuursakkoord heeft een looptijd van tien jaar en bevat afspraken over de samenwerking in zijn algemeenheid. Met het ondertekenen van het akkoord committeren de drie partners zich aan samenwerking aan de gezamenlijke ambitie in de regio Arnhem-Nijmegen. In deze Investeringsagenda staat opgenomen hoe de Groene Metropoolregio, de provincie en The Economic Board van plan zijn om bij te dragen aan de uitvoering van de gezamenlijke ambitie voor de regio. Deze Investeringsagenda vervangt de Investeringsagenda die de gemeente Arnhem, de gemeente Nijmegen en de provincie Gelderland in 2017 hebben ondertekend.

De indeling van deze Investeringsagenda

Voor de indeling van deze Investeringsagenda zijn uit praktische overwegingen de vijf opgaven uit de Regionale Agenda van de Groene Metropoolregio als uitgangspunt genomen. Deze opgaven dienen als 'thematische paraplu' voor de dingen die de drie partners met elkaar gaan doen in de regio.

De totstandkoming van deze Investeringsagenda

Deze Investeringsagenda is het resultaat van een samenwerkingsproces van de drie partijen. De inhoudelijk betrokkenen van The Economic Board (civic entrepreneurs) de Groene Metropoolregio (opgavemanagers) en de provincie Gelderland hebben de bijdragen bij elkaar gebracht binnen de kaders die de betrokken bestuurders van de drie partners gezamenlijk hebben aangegeven.

Bijdragen vanuit eigen inhoudelijke kaders
De drie partijen dragen vanuit hun eigen inhoudelijk kader bij aan de gezamenlijke ambitie. Voor de provincie is het belangrijkste kader de zeven opgaven uit de Omgevingsvisie Gaaf Gelderland, met als doel: een gezond, veilig, schoon en welvarend Gelderland. Voor The Economic Board zijn de belangrijkste kaders het Strategisch Plan 2020 - 2025 en het Tactisch Plan. Hierin wordt voortgeborduurd op de missie van The Economic Board: 'In 2025 is de regio Arnhem–Nijmegen, met Wageningen the place to be op het gebied van Food, Health en Energy'. Voor de Groene Metropoolregio is het belangrijkste kader de regionale Agenda.

Daarnaast kunnen er in de Investeringsagenda nog andere zaken in worden opgenomen, mits:
1. Ze regionale relevantie hebben en
2. Ze binnen de scope van de plannen van de drie partners vallen, dat wil zeggen dat ze bijdragen aan de doelen uit die plannen en
3. Er twee of drie van de partijen (GMR, provincie en TEB) aan werken en
4. Alle drie de partners (GMR, provincie en TEB) het project of initiatief onderschrijven.

Het 'rollende' karakter van deze Investeringsagenda
De Investeringsagenda is dynamisch. Dit betekent dat hij jaarlijks wordt vastgesteld door de drie partijen. Viermaal per jaar is er bovendien een 'gebiedsoverleg' over de Investeringsagenda waarbij de drie samenwerkingspartners kijken naar de stand van zaken en waarin ook nieuwe kansen en ontwikkelingen worden besproken. De drie partijen hebben in het Bestuursakkoord de afspraken over het totstandkoming en uitvoering van de Investeringsagenda en over het gebiedsoverleg vastgelegd. Daarnaast is afgesproken hoe een nieuw idee op de investeringsagenda terecht komt. Deze afspraken staan in bijlage 2.

2. De rollen van de drie partijen
De Groene Metropoolregio, de provincie Gelderland en The Economic Board en zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de totstandkoming en uitvoering van de Investeringsagenda. De rol van de partijen zal per opgave en per onderdeel daarvan verschillen. Partijen benoemen bij de start van de uitvoering van de opgaven hoe de onderlinge rolverdeling eruit ziet, zodat die helder is.

- **De rol van de Groene Metropoolregio**
  - Initiëren, coördineren en uitvoeren van projecten, activiteiten en acties in deze Investeringsagenda
  - Het leveren van capaciteit en kennis hiervoor
  - Ambassadeurschap regio en lobby, gericht op het vinden van regionale, nationale en internationale samenwerkingspartners
  - Informatie, belangen en overige input ophalen vanuit de regiogemeenten en deze met elkaar verbinden
  - Het beschikbaar stellen van financiële middelen

- **De rol van de provincie Gelderland**
  - Initiëren, coördineren en uitvoeren van projecten, activiteiten en acties in deze Investeringsagenda
  - Het leveren van capaciteit en kennis hiervoor
  - Ambassadeurschap regio en lobby, gericht op het vinden van regionale, nationale en internationale samenwerkingspartners
  - Kennis en ervaringen delen
  - Het beschikbaar stellen van financiële middelen

- **De rol van The Economic Board**
  - Initiëren, coördineren en uitvoeren van projecten, activiteiten en acties in deze Investeringsagenda
  - Het leveren van capaciteit en kennis hiervoor
  - Ambassadeurschap van de regio en ondersteunen lobby
  - Zorgdragen voor de (inter)nationale economische profilering van de regio, onder meer via het innovatienetwerk Lifeport
  - Bouwen / versterken van ecosystemen op de speersectoren Health, Hightech, Energy en de cross-overs naar Food
  - Het bouwen van triple helix consortia
  - Inzetten van het netwerk van The Economic Board

Een primaire taak van de Board is de samenwerking van de triple helix partners. Dit netwerk is voor het realiseren van de gezamenlijke ambities in de regio Arnhem-Nijmegen van grote waarde. Partijen gaan bij de uitvoering van de opgaven en de investeringsagenda zorgvuldig om met de beperkte capaciteit van de triple helix partners en stemmen het beroep op de partners met elkaar af.

3. Gezamenlijke ambitie en doelen
In het Bestuursakkoord hebben we onze gezamenlijke ambities voor de regio Arnhem-Nijmegen verwoord:

1. Doorgroeien naar een groene metropoolregio van internationale betekenis die:
   - economisch tot de best presterende regio's van Nederland behoort,
   - onder de noemer van Lifeport zichtbaar en herkenbaar is als topregio in health, high tech en energy en op de cross over tussen food & health, in verbinding met Food Valley,

- met zijn innovatiekracht op deze sectoren bijdraagt aan de grote maatschappelijke opgaven en tegelijkertijd aan productiviteit en werkgelegenheid van de regio,
- een optimale verhouding tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt bewerkstelligt en daarbij komt tot innovatieve oplossingen voor productiviteitsvraagstukken.

2. Uitgroeien tot dé circulaire topregio in Nederland en van Europa, in alle facetten van de leefomgeving en een internationale voorbeeldfunctie vervullen op het gebied van circulariteit, samenleving, energie, voedselproductie, gezondheid en technologie;
3. Hét voorbeeld zijn voor een kwalitatieve groei met een goede balans tussen levendige stedelijkheid en ontspannen leefkwaliteit: ontspannen groeiregio in balans.

Om dit te bereiken, werken we met elkaar aan de volgende vijf hoofddoelen, die corresponderen met de doelen van de opgaven in de regionale agenda van de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, passen binnen de ambities die de provincie heeft met Gaaf Gelderland en aansluiten op de doelen van The Economic Board in het strategisch en tactisch plan.

In de regio Arnhem-Nijmegen:

1. Kunnen we snel, comfortabel, schoon en betrouwbaar reizen. We bieden duurzame oplossingen voor een robuust en veilig wegennet, betrouwbaar spoor, (H)OV voor iedereen en een aantrekkelijk fietsnetwerk (Verbonden regio).
2. Is het MKB de crisis te boven. Innovatief vermogen en positie van bedrijven is versterkt, de productiviteit van bedrijven toegenomen. Werkgelegenheid is gestegen, er is een wendbare arbeidsmarkt en externe gelden zijn binnengehaald om te investeren in onze economie (Productieve regio).
3. Ontwikkelen we slagkracht om zuiniger en slimmer om te gaan met grondstoffen en producten. Daarmee maken we onze regio toekomstbestendig en versterken we onze positie als circulaire topregio met internationale zichtbaarheid (Circulaire regio).
4. Zorgen we voor een goede balans tussen groei en leefkwaliteit door onze inzet op duurzaam toerisme en recreatie, complete en diverse voorzieningen in centra, een sterke culturele infrastructuur en versterking van natuur, landschap en cultureel erfgoed (Ontspannen regio).
5. Regisseren we samen de groei in de regio. Op zo'n manier dat we de balans tussen stedelijke ontwikkeling, het natuurlijke landschap en de ontspannen leefkwaliteit behouden (Groene groeiregio).

Daarnaast werken we, om onze ambities te realiseren, samen aan het versterken van de agglomeratiekracht van de regio, profilering en lobby.

4. De bijdragen van de drie partijen

De bijdragen van de drie partners aan de projecten en activiteiten verschillen per opgave. Ze zijn opgenomen in Bijlage 1. Hierbij is de indeling van de vijf opgaven uit de Regionale Agenda aangehouden. De investeringen vanuit de Groene Metropoolregio passen binnen het kader van de regionale agenda en bijbehorende begroting. Als er bijdragen opgenomen zijn in de begrotingen van betrokken gemeenten, zijn deze opgenomen als bijdragen van derden.
Het is de intentie van de provincie Gelderland om -zoals hieronder bij 'rol van de provincie Gelderland' staat vermeld –financiële middelen beschikbaar te stellen. De provincie zal per project/initiatief afwegen of en hoe het project bijdraagt aan de verschillende provinciale doelen. Daarbij hanteren we de werkwijze uit bijlage 2, zodat alle partijen, en dus ook de provincie, vanaf de initiatieffase betrokken zijn. De provincie streeft ernaar om in 2022 de bijdrage van de gemeenten aan de vijf opgaven van de Groene Metropoolregio te verdubbelen.

Omdat The Economic Board beperkte eigen middelen heeft, gaat het bij deze partij om eigen middelen van The Economic Board dan wel middelen van triple helix partners die via The Economic Board lopen. Daarnaast worden er ook investeringen gedaan om de samenwerking zelf te organiseren ('procesgeld'). Dit betreft het regiobureau van de Groene Metropoolregio en de basisorganisatie en de clusters van The Economic Board.

De organisatie van de Groene Metropoolregio wordt gefinancierd vanuit de deelnemende regiogemeenten. De provincie Gelderland draagt voor de opstart een bedrag van 6 ton bij in zowel 2021 en 2022. Aan de organisatie van The Economic Board en de triple helix samenwerking binnen de clusters wordt bijgedragen door de deelnemende regiogemeenten, een aantal triple helix partners (in kind) en de provincie. De begroting en financiering voor 2022 wordt voor 1 oktober opgesteld. Gesprekken hierover worden nog gevoerd.

In Bijlage 1 geven we per hoofddoel aan welke subdoelen we onderscheiden en welke activiteiten en investeringen we met elkaar doen om de realisatie van deze doelen dichterbij te brengen. Het gaat daarbij enerzijds om investeringen om met elkaar programma's en projecten te ontwikkelen en initiatieven die "laaghangend fruit" zijn en binnen het budget passen, uit te voeren.
Anderzijds gaat het om investeringen in grote, majeure projecten of processen. Denk dan bijvoorbeeld aan de woondeal, de verstedelijkingsstrategie, RPW, de RES etc.

We hebben dan ook bij alle investeringen de status daarvan opgenomen.
We kennen de volgende statussen:

- **Initiatieffase:** Er is een idee waarvan meerdere partners denken dat het kansrijk is en dat wordt uitgewerkt. Plan moet nog worden uitgewerkt en begroting is nog niet sluitend. Als er bedragen worden genoemd, zijn deze nog indicatief en onderwerp van verdere uitwerking en gesprek. We moeten nog verkennen of een bijdrage inderdaad aan de orde is en wat de werkelijke grootte van dit bedrag dan zal zijn.

- **Voorbereidingsfase:** Er is een samenwerkingsverband of consortium dat achter het initiatief staat, de financiële behoefte is duidelijk. Besluitvorming over het initiatief en bijbehorende investering moet in de diverse gremia nog plaatsvinden
  We verdelen deze fase onder in:
  - Gevraagd: vraag om budget is bij partijen bekend. Hierover wordt nog gesproken en partijen gaan bij externe partijen en hun eigen achterban na of en zo ja hoe het initiatief gefinancierd zou kunnen worden.
  - Gereserveerd: vraag om budget is bij partijen bekend en partij heeft al middelen hiervoor gereserveerd. Initiatief wordt nog verder besproken en uitgewerkt.
  - Voorgedragen: het gebiedsoverleg heeft het initiatief bekrachtigd: partijen staan achter het initiatief en zien mogelijkheden voor financiering. De partijen zetten de benodigde formele stappen om financiering te regelen en te alloceren. Indien van toepassing, kan een opdracht verleend worden of een definitieve subsidieaanvraag gedaan en beschikt worden. Als de opdracht is verleend of de subsidie beschikt, verandert de status naar uitvoeringsfase.

- **Uitvoeringsfase:** Alle betrokken partijen zijn akkoord met het initiatief en de begroting is sluitend. Het geld is beschikbaar en kan direct ingezet worden voor het doel of het project waar het voor bedoeld is. Dat wil zeggen dat de subsidie verleend is en/of de opdracht gegeven. We kunnen direct aan de slag.

Met het ondertekenen van deze Investeringsagenda verbinden de drie partijen zich aan de hierin genoemde ambitie en doelen en de bijbehorende investeringen in de regio Arnhem-Nijmegen voor 2022. Het verankeren van de genoemde bijdragen gebeurt via de bestuurlijke besluitvorming binnen de eigen organisatie.

Ondertekend op _____, te _____

De Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen,

_____

Provincie Gelderland,

_____

Stichting The Economic Board,

_____

Bijlage 1: de bijdragen van de drie partijen

A. De verbonden regio

Hoofddoel
In de regio Arnhem-Nijmegen kunnen we snel, comfortabel, schoon en betrouwbaar reizen. We bieden duurzame oplossingen voor een robuust en veilig wegennet, betrouwbaar spoor, (H)OV voor iedereen en een aantrekkelijk fietsnetwerk.

Subdoelen
1. **Gebiedsgerichte corridoraanpak:** we realiseren samen gebiedsgerichte projecten in corridors van weg, rail en water met goede (OV-) verbindingen naar Utrecht, Eindhoven, Zwolle en Duitsland (ICE), waarmee we de capaciteit van het regionale infrastructuurnetwerk vergroten en met projecten bijdragen aan verbetering van doorstroming en de leefomgeving.
2. **Regionaal (snel)fietspadennetwerk:** inwoners, werknemers en bezoekers gebruiken steeds vaker de fiets, fietsen gemiddeld langere afstanden op meer verkeersveilige routes in de regio door uitbreiding en betere aansluiting op het lokale fietsnetwerk (woon-werk en recreatief.
3. **Hubs en knooppunten:** We realiseren met partners (nieuwe) mobiliteitshubs en knooppunten waar we nieuwe vormen van duurzame mobiliteit aanbieden, “mobiliteit op maat” bieden voor vraagafhankelijk vervoer in de regio en zo een betere koppeling maken tussen het regionale en stedelijke infrastructuurnetwerk.
4. **Gedragsaanpak duurzame mobiliteit:** meer inwoners, werknemers en bezoekers maken gebruik van duurzame vormen van mobiliteit door een actieve beïnvloeding van mobiliteitsgedrag en vervoermiddelkeuze, met een goede samenwerking tussen werkgevers, mobiliteitsaanbieders en overheden, waardoor de capaciteit van het regionale infrastructuurnetwerk beter wordt benut;
5. **Verkeersveiligheid:** we verbeteren de verkeersveiligheid in de hele regio door een meer gerichte, risico-gestuurde en pro-actieve aanpak. Er is een dalende lijn in het aantal doden en gewonden in alle regionale gemeenten.

Illustratief voorbeeld
Ketensamenwerking A12-Duitse grens waar we met RWS, provincie, GMR, regio Achterhoek en gemeenten in de Liemers samenwerken voor minder hinder A12 en omgeving, en wegwerkzaamheden en nieuwe ontwikkelingen afstemmen. Daarnaast werken we in het kader van ‘Slim en schoon onderweg’ een gedragsaanpak uit samen met werkgevers in deze corridor.

Investeringen
Voor het ontwikkelen van programma’s en projecten en het uitvoeren van nieuwe initiatieven en projecten hebben de deelnemende gemeenten in totaal €1.022.000 beschikbaar gesteld aan de GMR (onder voorbehoud besluitvorming gemeenten over deelname aan opgaven). Het is de intentie van de provincie Gelderland om voor deze opgave (financiële) middelen beschikbaar te stellen indien het betreffende project ook bijdraagt aan provinciale doelen.
De provincie heeft de intentie om zoveel aan de projecten bij te dragen, dat de optelsom uitkomt op een verdubbeling van de hierboven genoemde bijdrage van de gemeenten aan de vijf opgaven van de GMR. Naast financiële middelen zetten de partijen ook tijd en capaciteit in.

Waarvoor?	GMR	Provincie	TEB	Derden
Actieplan HOV	-	**€3,8 mln** Voorbereidingsfase: gevraagd	-	-
Flankerend beleid A50	-	**€17 mln** Voorbereidingsfase: gevraagd, meerjarig	-	**85 mln (Rijk)** Voorbereidingsfase: gereserveerd, meerjarig **17 mln** provincie Noord-Brabant
A12 spoorcorridor incl. Arnhem-Oost en regio-expres	**PM** Initiatieffase	**PM** Initiatieffase	-	**PM** Initiatieffase
Gebiedsgerichte corridoraanpak: **-A12 minder hinder** **-A325** **-Zuidflank Nijmegen**	**PM** Initiatieffase. Verkenningen lopen/afgerond. Investering voor uitvoering nog onbekend	**PM** Initiatieffase. Verkenningen lopen/afgerond. Investering voor uitvoering nog onbekend	-	**PM** Initiatieffase. Verkenningen lopen/afgerond. Investering voor uitvoering nog onbekend
Knoop 38	-	**8 mln** provincie Voorbereidingsfase: gereserveerd	-	**4,3 mln (Rijk)** **8 mln** gemeente Overbetuwe **8 mln** gemeente Nijmegen Voorbereidingsfase: gereserveerd
Meerjaren regio-agenda Fiets oa hoogwaardige fietsroute Arnhem-Dieren en Pre verkenning Nijmegen westflank	Voorbereidingsfase	**PM** **Afhankelijk van prioritering binnen Visie voor Bereikbaar Gelderland** Nadere afweging volgt komende maanden. Voorbereidingsfase	-	6,7 mln (gemeenten) Voorbereidingsfase
Investeringsimpuls mobiliteitshubs	-	**PM** Afhankelijk van uitkomst preverkenning en prioritering Visie voor een bereikbaar Gelderland. Preverkenningen in uitvoering naar regionale hubs, stedelijke hubs en stadsrandhubs	-	**PM**
Station Nijmegen	-	**35 mln** Voorbereidingsfase: gereserveerd	-	**20 mln** gemeente Nijmegen, 55 mln Rijk en NS Voorbereidingsfase: gereserveerd
Gratis stallen fiets	-	**0,2 mln** Voorbereidingsfase: gevraagd Voorbereidingsfase: gevraagd	-	**0,4 mln** (gemeenten en NS)
Uitvoeringsprogramma Slim & Schoon onderweg	**0,32 mln procesgeld** Voorbereidingsfase: gevraagd	**0,61 mln voor 2022** Voorbereidingsfase: gevraagd	-	**0,54 mln Rijk/gemeenten** Voorbereidingsfase: gevraagd
Tweede tranche projecten verkeersveiligheid	**PM** Initiatieffase	**PM** Initiatieffase	-	**PM** Initiatieffase

B. De productieve regio

Hoofddoel
In de regio Arnhem-Nijmegen is het MKB de crisis te boven. Innovatief vermogen en positie van bedrijven is versterkt, de productiviteit van bedrijven is toegenomen. De werkgelegenheid is gestegen, er is een wendbare arbeidsmarkt en externe gelden zijn binnengehaald om te investeren in onze economie.

Subdoelen
1 **Stimuleren ondernemerschap en MKB:** We willen dat MKB bedrijven toekomstbestendig zijn door meer kennis, kunde en slagkracht van MKB'ers. We hebben in de regio meer start ups en nieuwe MKB bedrijven die extra werkgelegenheid opleveren. We stimuleren ondernemerschap door het faciliteren van lokale broedplaatsen en door middel van trainingen en opleidingen. We verbinden ondernemers aan kennis- en investeringsnetwerken in regionaal en nationaal verband, MKB'ers maken een slag in digitalisering en kennis en kunde en slagkracht van MKB'ers is verbeterd.
2 **Human capital:** we brengen de vraag van ondernemers en het aanbod van personeel dichter bij elkaar door de juiste netwerken aan elkaar te verbinden. We hebben een wendbare arbeidsmarkt waardoor het aantal banen in de sectoren Health, High tech en Energy en Food in de regio groeit. Bedrijfsleven en onderwijsinstellingen in de regio realiseren gezamenlijke projecten die zorgen voor een betere aansluiting van MBO, HBO en WO op de arbeidsmarkt. We stellen gezamenlijk een regionale human capital agenda (HCA) op. Deze HCA vormt de kapstok, brengt focus, draagvlak en commitment voor de verschillende projecten en initiatieven binnen de triple helix.
3 **Doorontwikkeling van Health, Hightech & Energy tot (inter)nationale clusters:** we versterken het innovatieve vermogen van bedrijven in Health, Hightech, Energy en de cross-over tussen Food & Health middels Lifeport. Daarin zijn we zichtbaar in zowel onze directe omgeving (Gelderland, Brabant, Utrecht) alsook (inter)nationaal. Dit betaalt zich uit in verdienvermogen (bruto regionaal product), in werkgelegenheid – uitgedrukt in arbeidsproductiviteit - en in de kennispositie. Het innovatief vermogen van de bedrijven wordt tevens ingezet voor onze andere maatschappelijke opgaven zoals energietransitie, de woonopgave, de circulaire opgave en het klimaatadaptief houden van de regio. Hierdoor behouden we talent en trekken internationaal talent aan.
4 **Versterking van duurzame logistiek:** Onze logistieke, handel- en transportsector kent een sterk verminderde milieubelasting en maakt zij slimmer en bewuster gebruik van de ruimte. De samenwerking tussen logistieke bedrijven, transporteurs, kennisinstellingen en overheden is verder geprofessionaliseerd, in nauwe samenwerking met Logistics Valley.
5 **Toekomstbestendige werklocaties:** werklocaties zijn passend bij de toekomstige economische ontwikkelingen en dit biedt kansen om flexibel en innovatief te kunnen ondernemen. Kwalitatieve en kwantitatieve vraag en aanbod van werklocaties zijn in evenwicht, we bieden passende ruimte voor bedrijven die bijdragen aan onze economische groei en profiel. We dragen met werklocaties bij aan de groene en duurzame ambitie van de Groene Metropoolregio. We hebben we een doorkijk welke ruimtebehoefte voor werklocaties er is tot 2040.

Illustratief voorbeeld
De regio Arnhem-Nijmegen kent van oudsher een sterk geconcentreerd energy cluster. Bij het aangaan van de (maatschappelijke) uitdagingen rondom de energietransitie biedt dit cluster de kans om een koploperspositie in Nederland en Europa in te nemen. Om de broodnodige innovatie te concentreren, te verbinden en te versnellen is daarom in triple helix-verband het initiatief Connectr energy innovation gestart.
Connectr zal zich ontwikkelen als de Europese hotspot voor oplossingen in de energietransitie. Zo focust het Innovatieprogramma op technologie- en talentontwikkeling. Het Innovatielab op IPKW biedt organisaties de ruimte om samen te komen en elkaar verder te helpen. Dankzij de shared facilities is alles wat voor ondernemers nodig is om de innovatie mogelijk te maken binnen handbereik. De kracht ligt daarmee in het uitvoerende niveau. Nieuwe ideeën worden vanuit Connectr direct getest en in de praktijk gebracht, en kunnen van daaruit groeien. Door arbeidsmarktprojecten specifiek op dit terrein, wordt er gewerkt aan het behoud en opleiden van werknemers, en het behalen van de klimaatdoelstellingen 2030 – 2050. Zo draagt Connectr bij aan de brede welvaart van de inwoners in de regio.

Investeringen
Voor het ontwikkelen van programma's en projecten en het uitvoeren van nieuwe initiatieven en projecten hebben de deelnemende gemeenten in totaal €575.000 beschikbaar gesteld aan de GMR (onder voorbehoud besluitvorming gemeenten over deelname aan opgaven). Het is de intentie van de provincie Gelderland om voor deze opgave (financiële) middelen beschikbaar te stellen het betreffende project ook bijdraagt aan provinciale doelen. De provincie heeft de intentie om zoveel aan de projecten bij te dragen, dat de optelsom uitkomt op een verdubbeling van de bijdrage van de gemeenten aan de vijf opgaven van de GMR.

Waarvoor?	GMR	Provincie	TEB	Derden
Inbreng innovatieve instrumenten MKB, zoals Groei- en startversnellers voor MKB, Digiwerkplaats Arnhem Nijmegen.	-	**€4,6 mln** Beschikbaar (inschatting van wat er vanuit breed instrumentarium neerdaalt in deze regio)	-	**Gemeenten investeren vanuit hun eigen begroting hierin**
MKB deal t/m 2023	**2 ton** Uitvoeringfase	**2 ton** Uitvoeringfase	-	**4 ton** van min van EzK
Opstellen Human capital agenda	-	**50.000** uitvoeringsgereed	-	-
Projecten vanuit de gezamenlijke Human Capital Agenda (HCA) waaronder Lifeport Welcome Center, House of IT, Skillshub.	**PM**	**PM** Subsidies vanuit regelingen Onderwijs & Arbeidsmarkt	**PM**	Bijdragen vanuit bedrijven kennisinstellingen en gemeenten
Doorontwikkeling Health, high tech en energy tot (inter) nationale clusters **Via projecten zoals Briskr, Connectr, Orion, AI hub, CITC, One Planet.**	Verbinding leggen met het regionale netwerk, belangenbehartiging, input leveren	De provincie investeert in deze projecten. Concreet gaat het om investeringen in startup-programma's en incidentele subsidies. In totaal gaat het **om 12-15 miljoen** per jaar.	Eerste aanspreekpunt, project-kansen verzamelen/inbrengen en benutten, deelnemen aan netwerken op regionaal/ nationaal/Europees niveau, verbindingen leggen tussen partners, schrijven projectvoor-stellen en aanvragen doen.	Gemeenten, bedrijven en kennisinstellingen investeren vanuit hun eigen begroting hierin
Verduurzaming logistiek: proces en projectgeld	-	**€3,5 mln** Uitvoeringsgereed	-	-
Realisatiebudget Rail terminal Gelderland	-	**€53,5 mln** Uitvoeringsgereed	-	**€12 mln Rijk**
RPW (regionaal programma werklokaties)	Verplicht onderdeel vanuit omgevingsverordening voor alle regiogemeenten, wordt opgesteld door regio in samenwerking met provincie, wordt door GS vastgesteld. Er is hier geen rol voor TEB. • regelt vraag en aanbod van bedrijventerreinen kwalitatief en kwantitatief (juiste bedrijf op de juiste plek) • regelt duurzaamheidsambities/doelstellingen (opm.: kwalitatieve slag waaraan gewerkt moet worden) • bevat afspraken hoe bestaande terreinen toekomstbestendig te maken (opm.: kwalitatieve slag waaraan gewerkt moet worden) • economische profilering van de regio/ knooppunten			
-	Vanuit budget "ontwikkelen programma's en projecten	Subsidieregeling "toekomstbestendige bedrijventerreinen" Voor procesondersteuning of fysieke maatregelen	-	-

C. De circulaire regio

Hoofddoel
In de regio Arnhem-Nijmegen ontwikkelen we slagkracht om zuiniger en slimmer om te gaan met grondstoffen en producten. Daarmee maken we onze regio-toekomstbestendig en versterken we onze positie als circulaire topregio met internationale zichtbaarheid.

Subdoelen
1. **Circulaire bouw en infrastructuur:** we besteden projecten in de Grond-, Weg- en Waterbouw (GWW)-sector circulair aan. We bouwen we nieuwe woningen voor minstens 25% circulair. Het hergebruik van bouwmaterialen en grondstoffen in de regio is substantieel toegenomen en de bouwlogistiek is verder verduurzaamd. De samenwerking in de bouw en GWW-keten geïntensiveerd.
2. **Circulaire economie: grondstoffen en keten:** we hebben goed zicht op de afval- en grondstoffenstromen in de regio, we hebben korte en efficiënte maak- en productieketens gerealiseerd. Gemeenten weten hoe ze circulair kunnen inkopen en hebben daar volop ervaring mee. Het hergebruik van grondstoffen en materialen fors toegenomen.
3. **Water en klimaatadaptatie:** we zijn steeds beter geworden in het opvangen, vasthouden en hergebruiken van water. We hebben we maatregelen genomen om wateroverlast, droogte of hittestress fors te verminderen. We hebben het bebouwd gebied in stad en dorp verder vergroend. We bouwen klimaatbestendig.
4. **Transitie naar duurzame energie:** we hebben stappen gezet naar een duurzame energie-efficiënte regio, bedrijven en inwoners gebruiken minder energie, het aandeel schone energie dat we in de regio gebruiken is groter dan landelijk gemiddeld. Ook hebben we innovaties tot stand gebracht in opwekking, opslag en transport van duurzame energie.

Illustratief voorbeeld
De triple helix projecten worden gerealiseerd in het programma *Living Lab Delta Oost*. Het regionale Kenniscentrum Circulair Bouwen (KCCB) is hierin een belangrijk project en vormt een belangrijke schakel bij het realiseren van onze ambitie om steeds circulair te bouwen. Het KCCB zorgt voor inspiratie en slimme verbindingen tussen bedrijven, opdrachtgevers en opdrachtnemers in de bouw, onderwijs- en onderzoeksinstellingen en overheden.

Investeringen
Voor het ontwikkelen van programma's en projecten en het uitvoeren van nieuwe initiatieven en projecten hebben de deelnemende gemeenten in totaal €637.500 beschikbaar gesteld aan de GMR (onder voorbehoud besluitvorming gemeenten over deelname aan opgaven). Het is de intentie van de provincie Gelderland om ook voor deze opgave financiële middelen beschikbaar te stellen. De provincie zal per project/initiatief afwegen of en hoe het project bijdraagt aan de verschillende provinciale doelen. De provincie heeft de intentie om zoveel aan de projecten bij te dragen, dat de optelsom uitkomt op een verdubbeling van de bijdragen van de gemeenten aan vijf opgaven van de GMR.

Waarvoor?	GMR	Provincie	TEB	Derden
Circulair opdrachtgeverschap GWW sector	**€62.500** Voorbereidingsfase: gereserveerd	**€75.000** Uitvoeringsfase	-	-
Schaalvergroting circulair bouwen, oa regionale doorontwikkeling KCCB.	-	**PM** Uitvoeringfase	**Inzet civic entrepreneur**	**PM**
Circulaire hotspots: **a. Innovatiewerkplaats Duiven Innofase doorontwikkeling** **b. Eijkelkamp Innodraughts** **c. Kaumera hergebruik Cellulose** **d. Voedselstrategie, eiwittransitie, Next garden** **e. Circulair programma Rijk van Nijmegen RvN@, incl. opschaling naar GM regio** **f. Recycling zonnepanelenop IPKW, vertificering, verg. verl.**	**PM** (initiatieffase)	**a. PM** (initiatieffase) **b. PM** (initiatieffase) **c. €200.000** (uitvoeringsfase) **d. PM** (initiatieffase) **e. €100.000** Voorbereidingsfase: gevraagd (2022-2023) **f. PM** (initiatieffase)	**Inzet civic entrepreneurs**	**PM** (initiatieffase)
Projecten, voortvloeiend uit het innovatieplatform "Living lab delta Oost" **a. Schaduwroutes en koelteplekken binnenstad Arnhem** **b. Leerproject van Muilwijkstraat Arnhem** **c. Uiterwaarden, pilot bouwen met Natuur Rheden** **d. Stationsomgeving Nijmegen (circulair bouwen)**	**PM** (initiatieffase)	**PM** (initiatieffase)	**Inzet civic entrepreneurs**	**PM** (initiatieffase)
Regionale energiestrategie: uitvoeren en voorbereiden RES 2.0	**PM**	**€80.000** (voorbereidingsfase: gevraagd)	-	**PM Rijk** (voorbereidingsfase: gevraagd)
Regionaal expertisecentrum voor bedrijven	**PM**	**PM initiatieffase**	-	**PM**
Inkoop energie	**€100.000** Voorbereidingsfase: gereserveerd	-	-	-

D. De ontspannen regio

Hoofddoel
In de regio Arnhem-Nijmegen zorgen we voor een goede balans tussen groei en leefkwaliteit door onze inzet op duurzaam toerisme en recreatie, complete en diverse voorzieningen in centra, een sterke culturele infrastructuur en versterking van natuur, landschap en cultureel erfgoed.

Subdoelen
1. **Duurzaam toerisme: w**e hebben in de regio een duurzame en vitale sector voor recreatie, die aansluit bij de vraag en bijdraagt aan de basis-voorzieningen en leefbaarheid in de kernen. Naast dagrecreatie kiezen bezoekers ook voor een langduriger verblijf in de regio. De toeristische drukte is beter verspreid over de regio en de seizoenen.
2. **Bruisende binnensteden en krachtige kernen:** we hebben een sterk en compleet aanbod van voorzieningen in onze binnensteden en centra van kernen. We hebben leegstand daar waar nodig aangepakt en beperkt. We houden binnensteden en centra van kernen leefbaar voor bewoners.
3. **Groen-blauw raamwerk:** we hebben waardevolle natuur, landschap en cultureel erfgoed in de regio duurzaam behoudenen uitgebreid. Zowel de intrinsieke waarde daarvan (biodiversiteit) als de belevingswaarde daarvan is versterkt. We benutten de mogelijkheden van functiecombinaties beter.
4. **Sterke culturele infrastructuur:** we hebben een passend, kwalitatief goed en divers cultuuraanbod dat past bij de vraag en het profiel van de regio. Inwoners participeren actief en passief in cultuur en we bereiken steeds meer doelgroepen.

Illustratief voorbeeld
We maken samen een analyse van het voorzieningenniveau in onze bruisende binnensteden en krachtige kernen: welke voorzieningen zijn er en hoe zijn die afhankelijk van elkaar? Op basis daarvan maken we een toekomstbeeld: wat willen we behouden, wat willen we versterken? Waar zijn wellicht dubbelingen die niet nodig zijn? Analyse en toekomstbeeld kunnen individuele gemeenten gebruiken om keuzes te maken voor de ontwikkeling van hun voorzieningenniveau. Mogelijk laat het toekomstbeeld ook mogelijkheden zien om gezamenlijk afwegingen en keuzes te maken en in te investeren en gezamenlijk financieringsbronnen aan te boren waar individuele gemeenten niet voor in aanmerking komen.

Investeringen
Voor het ontwikkelen van programma's en projecten en het uitvoeren van nieuwe initiatieven en projecten hebben de deelnemende gemeenten in totaal €414.000 beschikbaar gesteld aan de GMR (onder voorbehoud besluitvorming gemeenten over deelname aan opgaven). Het is de intentie van de provincie Gelderland om ook voor deze opgave financiële middelen beschikbaar te stellen. De provincie zal per project/initiatief afwegen of en hoe het project bijdraagt aan de verschillende provinciale doelen. De provincie heeft de intentie om zoveel aan de projecten bij te dragen, dat de optelsom uitkomt op een verdubbeling van de bijdragen van de gemeenten aan vijf opgaven van de GMR.

Waarvoor?	GMR	Provincie	TEB	Derden
Transformatievoorstel Cultuurregio 025 uitvoeren	**PM** afhankelijk van gesprekken tussen provincie en GMR	**PM** afhankelijk van gesprekken met provincie tussen provincie en GMR	**Ambassadeurschap**	Cultuurinstellingen: **PM** afhankelijk van gesprekken met provincie
Uitvoering plan van aanpak fiets- en wandelroutenetwerk	Coördinatie	**PM** (initiatieffase)	-	**Co-financiering gemeenten: PM** (initiatieffase)
Lauwersgrachtalliantie (in bredere kader stedelijke ontwikkeling Oostelijk binnenstad)	Belangenbehartiging	Gesprekken hierover worden gevoerd (initiatieffase)	**Ambassadeurschap**	Gemeente Arnhem, Toneelgroep Oostpool, Introdans, Phion, Musis en Stadstheater Arnhem **PM** afhankelijk van uitkomsten gesprekken (initiatieffase)
Valkhofkwartier	Belangenbehartiging	**€500.000** Voorbereidingsfase: gevraagd	**Ambassadeurschap**	**0,8 mln Rijk, 3,5 mln** gemeente Nijmegen
Verbouwing Stadsschouwburg Nijmegen	Belangenbehartiging	**PM** (initiatieffase)	**Ambassadeurschap**	**PM** (initiatieffase)
Romeinse Limes	Belangenbehartiging	**PM** (initiatieffase)	**Ambassadeurschap**	**PM** (initiatieffase)
Nieuw Hollandse Waterlinie	Belangenbehartiging	**PM** (initiatieffase)	**Ambassadeurschap**	**PM** (initiatieffase)
Subsidieregelingen Steengoed Benutten, Recreatie & toerisme, Cultuur & Erfgoed en Natuur & Landschap	Gemeenten dienen individueel in	Deels gehonoreerd, deels aangevraagd en nog te beoordelen, deels nntb aanvragen	-	Co-financiering van derden

E. De groene groeiregio

Hoofddoel
In de regio Arnhem-Nijmegen regisseren we samen de groei in de regio. Op zo'n manier dat we de balans tussen stedelijke ontwikkeling, het natuurlijke landschap en de ontspannen leefkwaliteit behouden.

Subdoelen
1. **Wonen in balans:** we lopen het woningbouwtekort in door tot 2025 20.000 woningen versneld te bouwen. Het betreffen voor een groot deel betaalbare (koop)woningen en woningen voor specifieke doelgroepen, zoals voor jongeren, ouderen, arbeidsmigranten, etc. Hierbij is oog voor meer groene, gedifferentieerde en duurzame wijken en dorpskernen en er wordt gebruik gemaakt van breed inzetbare, flexibele huisvestingsconcepten gerealiseerd door de toepassing van innovatieve bouwconcepten. Het informeren en stimuleren van circulair bouwen maakt hier onderdeel van uit.
2. **Leefomgeving:** we verbinden de ruimtelijke opgaven waarbij natuur, landschap en leefomgeving een voorname plaats innemen door toekomstige ruimteclaims van alle opgaven inzichtelijk te maken. Duurzame verstedelijking staat centraal in de Groene Metropoolregio. Het Verstedelijkingsakkoord met investeringsagenda helpt om dit vorm te geven. Voor de periode 2030-2040 worden nieuwe woningbouwlocaties onderzocht en uitgewerkt als bouwsteen voor lokaal omgevingsbeleid. Daarnaast onderzoeken we toekomstige ruimtelijke trends en werken we aan meer zichtbaarheid van onze regio op het gebied van 'groene groei'.

Illustratief voorbeeld
De verstedelijkingsstrategie is een unieke samenwerking tussen Rijk, Provincie, de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen en Food Valley. We onderzoeken de toekomstige woon- en werklocaties, rekening houdend met bouwstenen leefomgeving, mobiliteit, economie en wonen. De opgave is zo'n 60.000 woningen.
Waar de Woondeal kijkt naar versnelling van bekende locaties in de komende 5 jaar, kijken we met de VS naar de minder of onbekende locaties tot 2040.
De verstedelijkingsstrategie werken we uit in de verschillende deelgebieden in de regio, we koppelen er een regionale investeringsagenda aan en uiteindelijk willen we deze afspraken vastleggen in een te sluiten Verstedelijkingsakkoord met de genoemde partners. We vragen de gemeenten in onze regio hieraan mee te doen, een regionale samenwerking aan te gaan en de vertaling te maken gemeentelijk omgevingsbeleid.

Investeringen
Voor het ontwikkelen van programma's en projecten en het uitvoeren van nieuwe initiatieven en projecten hebben de deelnemende gemeenten in totaal € 642.500 beschikbaar gesteld aan de GMR (onder voorbehoud besluitvorming gemeenten over deelname aan opgaven). Het is de intentie van de provincie Gelderland om ook voor deze opgave financiële middelen beschikbaar te stellen. De provincie zal per project/initiatief afwegen of en hoe het project bijdraagt aan de verschillende provinciale doelen. De provincie heeft de intentie om zoveel aan de projecten bij te dragen, dat de optelsom uitkomt op een verdubbeling van de bijdragen van de gemeenten aan vijf opgaven van de GMR

Waarvoor?	GMR	Provincie	TEB	Derden
Woondeal – proceskosten t/m 2025	NB: onderdeel van bovenstaand bedrag is **€150.000** aan proceskosten voor de woondeal	**€250.000** (procesgeld woondeal) Uitvoeringsfase	-	**€750.000** Rijk
Bij succes Flexpool voortzetten in 2022	-	**PM** (initiatieffase)	-	**PM** Rijksregeling FIOW
WBI aanvragen	Individuele aanvragen door gemeenten; GMR faciliteert met advies en kennis delen	Aanvragen co-financiering worden gedaan door individuele gemeenten	-	Rijk: Co-financiering voor individuele gemeenten via WBI
Investeringen die voortvloeien uit verstedelijkingsakkoord (mogelijk pas na 2022)	**PM** (initiatieffase)	**PM** (initiatieffase) Procesgeld voor de gebiedsuitwerkingsprocessen **(180.000 tot 300.000)**	**PM** (initiatieffase)	**PM** (initiatieffase)
Profilering; organiseren van aansprekend congres 'duurzame verstedelijking in de GMR'	**PM** initiatieffase mede opdrachtgever	**PM** initiatieffase mede opdrachtgever	goede voorbeelden uit onderwijs en bedrijfsleven aandragen	
Integratie van ruimteclaims voortvloeiend uit alle 5 opgaven van de GMR;	Ontwikkelen van dashboard en organiseren van futurelab's	expertise en capaciteit (o.a. geo-informatie, inventarisatie datamonitoring tools	-	-
Opschaling innovaties ''kwalitatief bouwen'' ; d.m.v. Omgevingsscan. (o.a. conceptueel bouwen, industrialisatie, circulair & natuurinclusief / klimaatadaptief)	Inbreng kennis / expertise en aanhaking gemeenten	Inbreng van kennis en expertise uit de provinciale programma's / beleid	Inbreng kennis en goede voorbeelden vanuit bedrijfsleven en Onderwijs	-
Werkwijze en subsidieregeling Steengoed benutten, actieplan wonen, wijk van de toekomst	Individuele gemeenten vragen aan	Verschillende aanvragen	-	Co-financiering van derden

Bijlage 2: het beheer van de investeringsagenda

Deze investeringsagenda is 'rollend'. Vier keer per jaar is er in het gebiedsbreed overleg tussen de provincie Gelderland, The Economic Board en de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen gelegenheid om nieuwe plannen en ontwikkelingen te bespreken en in de agenda op te nemen. De drie partijen hebben in het Bestuursakkoord de afspraken over het totstandkoming en uitvoering van de Investeringsagenda en over het gebiedsbreed overleg vastgelegd.

Gebiedsoverleg regio Arnhem-Nijmegen (bestuurlijk):
Elke drie maanden is een bestuurlijk Gebiedsoverleg regio Arnhem-Nijmegen. In dit bestuurlijk overleg wordt de voortgang van de investeringsagenda besproken. Een keer per jaar wordt de investeringsagenda zelf geactualiseerd.

Adviesteam regio Arnhem-Nijmegen:
Elke maand is er een adviesteam regio Arnhem-Nijmegen. Hierin wordt de voortgang van de investeringsagenda besproken, worden nieuwe projecten besproken en wordt het bestuurlijk Gebiedsoverleg regio Arnhem-Nijmegen voorbereid.

Hoe komt een nieuw idee op de investeringsagenda terecht?

- Provincie, TEB en GMR doen op basis van hun beleid, plannen en agenda's voorstellen voor (wijzigingen van) de concept-investeringsagenda. Deze voorstellen worden voordat ze in het gebiedsoverleg worden gebracht door alle drie de partijen afgestemd en getoetst op:
  - Zijn ze passend binnen de doelstellingen van bestuursakkoord en investeringsagenda?
  - Uitvoerbaarheid: is het voorstel gereed voor uitvoering of moet het voorstel nader worden uitgewerkt en hoe willen partijen dit gaan doen?
  - Haalbaarheid: is er binnen de drie partijen (bestuurlijk) draagvlak voor het voorstel en is er zicht op de bijdrage die wordt gevraagd?
- Op basis hiervan maken de drie partijen en gezamenlijk advies voor het gebiedsbreed overleg. Als de partijen van mening verschillen over passendheid, uitvoerbaarheid en/of haalbaarheid, kunnen zij ervoor kiezen het advies alsnog voor te leggen aan het gebiedsbreed overleg en worden de verschillende standpunten hierin verwoord.
- De voorstellen voor (wijziging van) de concept-investeringsagenda worden voorgelegd aan het gebiedsoverleg, met het advies over passendheid, uitvoerbaarheid en haalbaarheid van de drie partijen gezamenlijk.
- Het gebiedsoverleg besluit of zij de wijziging overneemt en voordraagt aan de organen die hierover bevoegd zijn te beslissen. Dit kunnen zijn: Colleges, besturen kennisinstellingen of bedrijven, Staten, Raden, DB, AB etc.).

Politieke Avond

Dossiernummer	2739
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	24 november 2021
Agendapunt	4.5
Omschrijving	Vaststellen: Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040

Geagendeerd	Vergaderdatum
Politieke Avond	15 september 2021
Politieke Avond	6 oktober 2021
Politieke Avond	17 november 2021
Politieke Avond	**24 november 2021**

GEMEENTE Arnhem

Besluit van	24 november 2021
Zaaknummer	559892

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 13 april 2021, nummer: 560653;

gelet op artikel 147 van de Gemeentewet;

- gezien het amendement "Raadsbesluit: puntjes op de i" (21A68);
- gezien het amendement "Meest milieuvriendelijke alternatief" (21A69);
- gezien het amendement "Beoordelingskader Nota Reikwijdte en Detailniveau" (21A70);

besluit:

1. De voorontwerp-omgevingsvisie vast te stellen en ter inzage te leggen.
2. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau vast te stellen en ter inzage te leggen.

De griffier,

De voorzitter,

RAADSKAMERADVIES

Meningsvormend 2 - 17-11-2021

Raadsvoorstel "Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040"

Zaaknummer:	560653
Portefeuillehouder:	Bouwkamp

Resultaat van bespreking:

Aanwezig
De raadsleden/fractievolgers Prinsen (GL), Loos (VVD), Van Ommen (D66), Bouma (PvdA), Manders (AC), Witberg (PvdD), Zijlstra (ChristenUnie) en Hutten (CDA).
De fracties van de SP, AOP, DENK/VA en de PVV waren niet bij de beraadslagingen aanwezig.

Bespreking
De beraadslaging betreft een meningsvormende 2 vergadering. Tijdens de behandeling zijn drie amendementen en vier moties besproken.

Conclusie
De voorzitter heeft aan het einde van de beraadslaging geconcludeerd dat de M2 is afgerond en dat het voorstel door kan naar besluitvorming. De beraadslaging van de moties 21M266 en 21M267 is niet volledig afgerond.

De raadsadviseur,

W. Lammers

De voorzitter,

E. Greving

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bijeen op	24 november 2021
Ter bespreking van	Vaststellen Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Amendement van het lid	Leo de Groot - Partij voor de Dieren
Titel Amendement	Raadsbesluit: puntjes op de i
Nummer Zaaknummer	**21A68** 560653

De ondergetekende(n) stel(t)(len) het volgende amendement voor:

Het raadsbesluit

1. De voorontwerp-omgevingsvisie vast te stellen.
2. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau ter inzage te leggen

als volgt te wijzigen:

1. De voorontwerp-omgevingsvisie vast te stellen en ter inzage te leggen.
2. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau vast te stellen en ter inzage te leggen

Toelichting

- Beide documenten worden ter inzage gelegd.
- Het is beter om de Nota Reikwijdte en Detailniveau ook expliciet vast te stellen. Het is daarmee een stuk van de Raad geworden hetgeen meer duidelijkheid voor Arnhemmers oplevert, zeker indien de raad besluit nadere aanwijzingen mee te geven aan de opstellers van het MER.

Leo de Groot - Partij voor de Dieren

Voor 29 *Amendement "Raadsbesluit: puntjes op de i" (21A68)*

Tegen 9

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bijeen op	24 november 2021
Ter bespreking van	Vaststellen Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Amendement van het lid	Leo de Groot - Partij voor de Dieren
Titel Amendement	Meest milieuvriendelijke alternatief
Nummer Zaaknummer	**21A69** 560653

De ondergetekende(n) stel(t)(len) het volgende amendement voor:

Op pagina 14 van de Nota Reikwijdte en Detailniveau, aan het eind van par. 2.2.4 deze zin toe te voegen:
“Een zogenaamd “meest milieuvriendelijk alternatief” maakt in elk geval deel uit van de te toetsen alternatieven.”

Toelichting

- In paragraaf 2.1 van de Nota Reikwijdte en Detailniveau wordt opgesomd waar het MER inzicht in gaat geven. De eerste twee punten betreffen de effecten van het nieuwe beleid op de leefomgeving en te bezien in welke mate het nieuwe beleid bijdraagt aan de ambities van de gemeente.
- Door een expliciet Meest Milieuvriendelijk Alternatief op te stellen, dat geoptimaliseerd is naar de ambities op het gebied van natuur, milieu, biodiversiteit, klimaat en waterbeheer, wordt expliciet duidelijk wat de afweging met andere thema’s in het voorkeursalternatief cq het voorontwerp voor duurzaamheid behelst.
- Dit geeft zowel de raad als de Arnhemmers meer inzicht in de gevolgen van de voorliggende keuzen en daarmee wordt het MER versterkt als middel om een betere omgevingsvisie vast te stellen.

Leo de Groot - Partij voor de Dieren

Voor 31

Tegen 7

Amendement "Meest milieuvriendelijke alternatief" (21A69)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bijeen op	24 november 2021
Ter bespreking van	Vaststellen Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Amendement van het lid	Leo de Groot - Partij voor de Dieren
Titel Amendement	Beoordelingskader Nota Reikwijdte en Detailniveau
Nummer Zaaknummer	**21A70** 560653

De ondergetekende(n) stel(t)(len) het volgende amendement voor:

Op pagina 15 e.v. van de Nota Reikwijdte en Detailniveau, aan de tabel Beoordelingskader deze onderdelen toe te voegen:

1. Bij het thema “Een groene gezonde, aantrekkelijke en leefbare stad”, in de kolom “indicator”: *de hoeveelheid onverharde, groene ruimte binnen de bebouwde kom*
2. Bij het thema “Aantrekkelijk Arnhem”, in de kolom “indicator”: “*areaal stedelijke versus areaal groene woonmilieus*”

Toelichting

1. De gemeentelijke ambitie is om de hoeveelheid verharding te reduceren met 10%. Het is wenselijk deze mogelijke omvang van deze ambitie nader te verkennen, met een inschatting van de noodzaak voor aanvullend beleid op het gebied van parkeernormen of brede mobiliteit. De impact op biodiversiteit en waterhuishouding wordt groter en het aantal plekken met hittestress wordt kleiner naarmate er meer onverharde ruimte in de stad is. Ook de leefomgevingskwaliteit neemt evenredig toe.
2. Onze raad bespreekt regelmatig nut en noodzaak van hoogbouw versus andere invullingen om de gepercipieerde of feitelijke woningbouwopgave het hoofd te bieden. Het MER kan deze discussie inhoudelijk ondersteunen en verrijken. Met verschillende bouwwijze kan dezelfde woningdichtheid bereikt worden (zie noot 1), terwijl de effecten op het stedelijk leven, de openbare ruimte, voorzieningen, openbaar vervoer, de mogelijkheden voor natuurinclusiviteit enzovoorts sterk uiteen kunnen lopen. Met een goed inzicht in die verschillen kan de raad betere

richtinggevende keuzen maken, in de omgevingsvisie of latere concrete uitwerkingen daarvan.

Leo de Groot - Partij voor de Dieren

(1) Bron illustratie: Neighborhoods for the future, Maarten Hajer e.a., Amsterdam 2020, blz 19

3 x 76 woningen per hectare, 3 verschillende oplossingen:

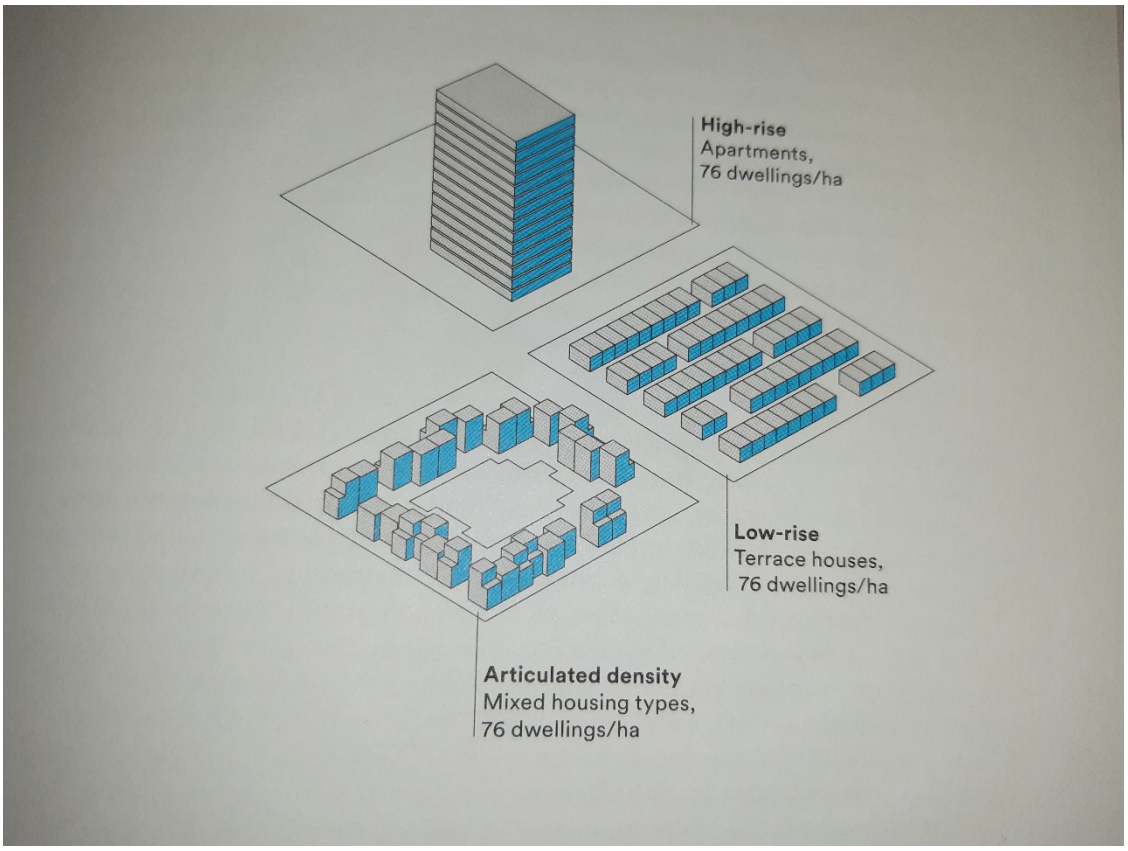

AANGENOMEN

Voor 29

Tegen 9

Amendement "Beoordelingskader Nota Reikwijdte en Detailniveau" (21A70)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	1	2
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Motie van	Menno Loos – VVD
Titel van de motie	Vitale stad
Nummer Zaaknummer	**21M265** 560653

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over het '' Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040''.

Omdat we weten dat:

- in de visie staat "We in Arnhem veel inwoners met een laag inkomen hebben en een grote groep die niet deelneemt aan het arbeidsproces. Dit is meer dan gemiddeld in Nederland. " & "Er verhoudingsgewijs veel mensen met een laag inkomen of ondersteuningsbehoefte naar Arnhem komen. Arnhem pakt dit op, maar wel in afstemming met buurgemeenten, om te komen tot een gezond regionaal evenwicht."
- uit de schriftelijke inbreng van de HAN, VNO NCW en Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen valt op te maken dat ruimte voor ondernemen in breedste zin minder waarde is toegekend dan die het verdient.
- dat voor elk huis wat er in Arnhem bij komt 0,5 tot 1 FTE werk nodig is.

Omdat we vinden dat:
- We instellingen, organisaties en bedrijven de ruimte moeten blijven geven om te ondernemen en te ontwikkelen. Zij zorgen voor werkgelegenheid. En dragen direct en indirect bij de (andere) behoeftes en gewenste veranderingen van onze stad. Op korte en lange termijn.

Daarom draagt de gemeenteraad het college op om:

- in de definitieve visie nadrukkelijker op te nemen dat naast, duurzaamheid, ruimtelijke ordening, veiligheid het behouden en het creëren van werkgelegenheid cruciaal is voor een vitaal Arnhem. Zodat mensen met of zonder opleiding volop kunnen meedoen.
- dat in ieder geval te doen door in hoofdstuk 4 een paragraaf (huidige) werklocaties op te nemen en in hoofdstuk 7 meer waarde toe te kennen aan de nieuwe (vastgestelde) economische agenda.

Menno Loos – VVD

Voor 29 *Motie "Vitale stad" (21M265)*

Tegen 9

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Motie van	Cyriel Prinsen – GroenLinks Leo de Groot – Partij voor de Dieren
Titel van de motie	Ontwikkeling mogelijk maken
Nummer Zaaknummer	**21M266** 560653

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over 'het mogelijk maken van ontwikkeling'.

Aanleiding zijn de belemmeringen die er zijn bij het ontwikkelen van bouwprojecten.
Door dit voorstel aan te nemen maken we de keuze om op bepaalde plekken in de stad meer te kunnen bouwen.

We weten dat:

- Arnhem een enorme bouwopgave heeft van ongeveer 16.000 woningen;
- met de toename van woningen ook het gebruik van andere functies in de stad toe zal nemen;
- Het realiseren van deze totale bouwopgave ernstig beperkt wordt door belemmerende parkeernormen;
- Arnhem gebieden heeft die uitstekend met het OV en de fiets bereikbaar zijn;
- Er behoefte is aan kleinere woningen voor 1-2-persoonshuishoudens;
- Deze woningen prima gestapeld kunnen worden;
- Gestapelde bouw ervoor zorgt dat er meer woningen op een grondvlak gebouwd kunnen worden, waardoor er ook meer ruimte voor groen ontstaat.

We vinden dat:

- Inbreiding een goede manier is om onze bossen niet op te hoeven offeren voor woningbouw;
- er door gestapelde (hoog)bouw meer woningen gerealiseerd worden terwijl de buitenruimte groen ingericht kan worden;
- de bouwkosten beperkt kunnen worden door geen parkeerplaatsen te eisen;
- ook voor andere ontwikkelingen in benoemde gebieden deze onnodige belemmering losgelaten moet worden;
- het centrum en gebieden rondom stations en OV-knopen ook zonder auto goed bereikbaar zijn.

Daarom vraagt de gemeenteraad aan het college om - In de (voorontwerp) Omgevingsvisie op te nemen dat het centrum en gebieden rondom de stations en OV-knopen zich prima lenen voor verdichting en meer gestapelde bouw. Om dat mogelijk te maken zal de gemeente Arnhem in deze gebieden voor nieuwbouw de parkeernorm tot het minimum noodzakelijke beperken, waarbij parkeren voor mensen die (bijvoorbeeld vanwege een lichamelijke beperking) afhankelijk zijn van een auto mogelijk moet blijven. - Dit principe in de Omgevingsprogramma's, het Omgevingsplan en overige beleidsstukken door te voeren.
Raadsleden Cyriel Prinsen – GroenLinks Leo de Groot – Partij voor de Dieren

Toelichting:
De enorme bouwopgave van Arnhem kan wat ons betreft niet anders worden ingevuld dan door inbreiding. De unieke groene omgeving van Arnhem is de kracht en kwaliteit van de stad. Daar gaan we niet in bouwen. Sterker nog: als er meer mensen in Arnhem komen wonen, hebben we méér groen nodig.
Inbreiding is onder andere mogelijk door op de juiste plaatsen meer gestapelde (hoog)bouw toe te staan. Denk daarbij aan het centrum, gebieden rondom stations en OV-knopen (waar meerdere lijnen samenkomen). Door voor deze plekken te kiezen ondervang je het probleem van de parkeernorm. De gehanteerde parkeernorm maakt het bouwen van meer woningen onmogelijk of veel te duur. Op deze plekken willen we daarom een minimale parkeernorm. Dat wil overigens niet zeggen dat er niet meer parkeerplaatsen gerealiseerd kunnen worden. Het is aan bouwers en initiatiefnemers om alsnog te kiezen voor parkeerplaatsen, maar de verplichting vanuit de gemeente wordt beperkter.

AANGENOMEN

Voor 24 *Motie "Ontwikkeling mogelijk maken" (21M266)*

Tegen 14

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	0	2
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke sociale fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Motie van	Susan van Ommen - D66 Patrick van Iperen - D66 Leo de Groot - Partij voor de Dieren Nathalie Nede - ChristenUnie Cyriel Prinsen - GroenLinks
Titel van de motie	Een gezonde leefomgeving is een rookvrije leefomgeving
Nummer Zaaknummer	**21M267** 560653

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over de gezonde leefomgeving.
De aanleiding is de vaststelling van het voorontwerp Omgevingsvisie. Dit document is de basis voor de Omgevingsvisie Arnhem 2040.
Door dit voorstel aan te nemen, wordt een rookvrije leefomgeving onderdeel van de aantrekkelijke, vitale en gezonde leefomgeving in de Omgevingsvisie.

We weten dat:

- We in 2022 de Omgevingsvisie Arnhem 2040 gaan vaststellen.
- De thema's van de Omgevingsvisie gaan over de leefbaarheid in de stad; Arnhem in 2040 moet aantrekkelijk, vitaal en gezond zijn.
- Het college blijvend wil inzetten op het bevorderen van de gezondheidskwaliteit.
- Roken heel ongezond is; elk jaar sterven er in Nederland 20.000 mensen aan.
- Roken maar ook meeroken (tabaksrook inademen) heel gevaarlijk is en kan leiden tot allerlei ernstige ziektes zoals kanker, hart- en vaatziekten en longaandoeningen.
- Arnhem op plek 2 staat van Gelderse gemeenten waarin het meest gerookt wordt[1].
- De Gemeente Arnhem is aangesloten bij de Alliantie Rookvrije Generatie en we streven naar een Rookvrije Generatie in 2040.
- De Gemeente Arnhem een lokaal preventieakkoord heeft gesloten, en de gemeenteraad motie 19M137 'Op naar een rookvrije generatie!' heeft aangenomen om te komen tot de rookvrije generatie, inclusief rookvrije speeltuinen.
- Er heel veel (meer) manieren zijn waarop je de openbare ruimte rookvrij kunt maken (zie: Wat jij met je gemeente kunt doen voor een Rookvrije Generatie).

[1] 'Stoptober' van start: dit zijn de gemeenten waar het meest wordt gerookt - Omroep Gelderland (gld.nl)

We vinden dat:

- Elke Arnhemmer recht heeft op een gezonde leefomgeving;
- Een gezonde leefomgeving een rookvrije leefomgeving is;
- Een Rookvrije Generatie alleen kan worden bereikt wanneer de omgeving rookvrij is;
- De Arnhemse openbare ruimte rookvrij moet zijn.

Daarom roept de gemeenteraad het college op om:

1. In de (voorontwerp) Omgevingsvisie op te nemen dat een gezonde leefomgeving een rookvrije leefomgeving is.
2. Het rookvrij maken van de openbare ruimte onderdeel te maken van de Omgevingsvisie en de daaruit voortkomende plannen en programma's.

Susan van Ommen - D66
Patrick van Iperen - D66
Leo de Groot - Partij voor de Dieren
Nathalie Nede - ChristenUnie
Cyriel Prinsen - GroenLinks

AANGENOMEN

Voor 28

Tegen 10

Motie "Een gezonde leefomgeving is een rookvrije leefomgeving" (21M267)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	0	1
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke sociale fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Motie van	Menno Loos – VVD
Titel van de motie	Consequenties in beeld
Nummer Zaaknummer	**21M277** 560653

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over het '' Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040''.

Omdat we weten dat:

- De stad continue verandert en de behoefte op het gebied van bijvoorbeeld ruimtelijke ordening, duurzaamheid, veiligheid steeds aan verandering onderhevig is.

Omdat we vinden dat:

- De omgevingsvisie de paraplu is die beleidsmatig wordt gevoed door allerlei specifieke vastgestelde beleidsterreinen daar omheen (en die niet allemaal direct in de visie worden beschreven);
- Áls we (nieuw) beleid toevoegen aan de overkoepelende omgevingsvisie, het heel helder moet zijn welke consequenties dat (ook op langere termijn) kan hebben
- Dit op termijn de waarde van onze visie zal vergroten. Het is immers doordacht, betekenisvol en actueel.

Daarom draagt de gemeenteraad het college op om:

- Bij alle beleidsinhoudelijke toevoegingen aan de omgevingsvisie zo goed en breed als mogelijk de consequenties daarvan te beschrijven en aan de raad voor te leggen, voordat ze aan de visie worden toegevoegd / of deze wordt vastgesteld.
- Bij de vertaling in omgevingsplannen de consequenties zeer goed en breed te beschrijven zodat de raad de juiste afweging kan maken en indien wenselijk kan besluiten het huidige beleid voort te zetten.

Raadsleden

Menno Loos – VVD

Voor 20

Tegen 18

Motie "Consequenties in beeld" (21M277)

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Sociale Fractie Arnhem	0	2
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Motie van	Jan Hutten – CDA Leo de Groot – Partij voor de Dieren
Titel van de motie	Op weg naar flexibelere bedrijventerreinen
Nummer Zaaknummer	**21M278** 560653

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over het '' Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040''.

We weten dat:

- In Arnhem ruimte voor zowel wonen als voor ondernemen beperkt is.
- In Arnhem het aantal bedrijventerreinen beperkt is.
- Een bedrijventerrein in 2030 of 2040 anders zal zijn dan de huidige opzet van de Arnhemse bedrijventerreinen.
- Bedrijven en bedrijventerreinen continue veranderen. Een mogelijke combinatie tussen werken en wonen (functiemenging) actiever onderzocht kan worden dan tot op heden het geval is.
- De uitwerking van het 'voorontwerp-omgevingsvisie Arnhem 2040' zijn beslag krijgt in zowel de visie op werklocaties als het de spoorzone Arnhem Oost.

We vinden dat:

- Arnhem een ondernemende stad is en moet blijven.
- Op de huidige bedrijventerreinen veel werkgelegenheid aanwezig is.
- De stad haar bedrijventerreinen zowel moet koesteren, maar ook actief kwalitatief moet blijven doorontwikkelen.
- Revitalisering en/of sanering van panden en mogelijk vervuilde ondergronden hiervoor onderdeel uitmaakt. De gemeente hierop actief beleid moet hebben en waar mogelijk ook provinciaal of landelijk budgetten via subsidies moet binnenhalen.
- Bedrijventerreinen aan de randen van de binnenstad (omgeving het Broek, Rijnpark/Spoorzone Oost/Emplacementsterrein) op termijn kansen bieden voor de combinatie van werken en wonen.
-

We roepen het college daarom op:

- In de uitwerking van de Omgevingsvisie actief met het midden- en kleinbedrijf, de ondernemersverenigingen zoals STAP en OKA Arnhem in gesprek te gaan over de doorontwikkeling van alle in Arnhem beschikbare bedrijventerreinen.

- Bij de uitwerking van de Visie op werklocaties en Spoorzone Arnhem oost te bespreken en te beoordelen of een doorontwikkeling in combinatie van werken en wonen op de huidige bedrijventerreinen op termijn voor onze stad extra mogelijkheden biedt.
- Hierbij gezien de schaarse ruimte in Arnhem waar mogelijk inzetten op vergroening en intensiever en meervoudig ruimtegebruik (functiemenging).
- De gemeenteraad hierover in de uitwerking van de visie op werklocaties en Spoorzone Arnhem oost actief te informeren.

En gaan over tot de orde van de dag.

Jan Hutten – CDA
Leo de Groot – Partij voor de Dieren

AANGENOMEN

Voor 29 *Motie "Op weg naar flexibelere bedrijventerreinen" (21M278)*

Tegen 9

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	2	0
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke sociale fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	0	4
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN

Bijeen op	24 november 2021
begroting	Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Motie van het lid	Lea Manders – Arnhem Centraal
Titel Motie	Omgevingsvisie en burgerparticipatie
Nummer Zaaknummer	**21M280** 560653

De ondergetekende(n) stel(t)(len) de volgende motie voor:

Het college te vragen er zorg voor te dragen dat burgerparticipatie via de uitgangspunten en werkwijzen voor participatie zoals deze zijn vastgesteld in de projectvoorstel ‘aan de slag met burgerparticipatie’ plaats vindt.

Toelichting

Participatie en de gemeentelijke invulling daarvan is een zeer belangrijk onderdeel van de Omgevingswet. De raadswerkgroep Burgerparticipatie heeft een door de raad aangenomen nota over dit aspect gepubliceerd, die (ook) als uitgangspunt moet dienen voor de invulling van de participatie tbv de Omgevingswet. Dit staat niet vermeld in de voorontwerp omgevingsvisie.

In de voorontwerp omgevingsvisie staat de volgende tekst op bladzijde 78: Participatie bij de uitvoering of aanpassing van de omgevingsvisie. Deze omgevingsvisie ontwikkelen we samen met de stad. Ook bij de uitvoering en aanpassing van deze visie streven we naar goede afstemming met de omgeving. Hierbij spannen we ons in om een zo representatief mogelijke groep inwoners te betrekken, dus ook inwoners die we niet ‘standaard’ bereiken bij participatietrajecten via het Arnhemsklankbordnetwerk, Arnhemse scholen en bouwsocieteit. Met onze ervaring in participatietrajecten bepalen we per omgevingsprogramma of gebiedsuitwerking hoe we de stad gaan betrekken. We geloven in vroegtijdige participatie omdat het betrekken van de omgeving waardevolle inzichten op kan leveren. Dit maakt onze plannen beter, zorgt voor meer draagvlak en voorkomt bezwaren.

Lea Manders – Arnhem Centraal

Voor 23

Tegen 15

Motie "Omgevingsvisie en burgerparticipatie" (21M280)

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	0	2
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	0	5
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke sociale fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

VERWORPEN

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Motie van	Daniël Becker - ChristenUnie
Titel van de motie	Producten van de lokale nijverheid etaleren
Nummer Zaaknummer	**21M282** 560653

We weten dat:

- Elk bedrijventerrein veel openbare ruimte herbergt die ruimte kan bieden voor het aanbrengen van groen of decoratie.

Omdat we vinden dat:

- De openbare ruimte van bedrijventerreinen een goede plek is om de producten van de lokale nijverheid te vertonen;
- Markante plaatsen in de openbare ruimte bij de entree naar bedrijventerreinen of op bedrijventerreinen (deels) geadopteerd kunnen worden door Arnhemse bedrijven met het doel om inzichtelijk te maken wat lokaal wordt geproduceerd;
- De gepaste vermelding van deze bedrijven op deze locaties een impuls geeft aan Arnhems trots;

We dragen het college daarom op:

- Het etaleren van lokale producten in de openbare ruimte van bedrijventerreinen te stimuleren;
- Hierin de samenwerking te zoeken met het STAB en de Creatieve sector in de stad.

En gaan over tot de orde van de dag.

Daniël Becker – ChristenUnie

Voor 11

Tegen 27

Motie "Producten van de lokale nijverheid etaleren" (21M282)

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		
Dayioğlu		

Fractie Arnhemse Ouderen Partij	0	1
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

CDA Arnhem	0	2
Koorn		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	0	2
Usta		
Aydemir		

D66	0	5
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

Arnhem Centraal	0	3
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Fractie Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	1
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

Gemeenteraad Arnhem

INGETROKKEN

Bijeen op	24 november 2021
Ter bespreking van	Vaststellen: Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040
Motie van	Leo de Groot – Partij voor de Dieren
Titel motie	Breng het MER in stelling voor een echt goede omgevingsvisie
Nummer Zaaknummer	**21M283** 21A68

De Nota Reikwijdte en Detailniveau is een kaderstellend document voor het MER. Het MER is een essentieel document in voor goede besluitvorming over de Omgevingsvisie Arnhem. Het brengt de consequenties van onze keuzen op systematische wijze in beeld. Een Meest Milieuvriendelijk Alternatief geeft daarbij de mogelijkheid om de urgente opgaven op het gebied van klimaatverandering en klimaatadaptatie, van biodiversiteit en natuur helder en voor Arnhemmers goed te volgen af te zetten tegen andere keuzen en belangen. Daarbij kunnen keuzen over de invulling van de verstedelijkingsopgave en de inzet op vergroening / wegnemen verharding een rol spelen,

We weten dat:

- De Nota Reikwijdte en Detailniveau kaderstellend is voor de uitvoering van het MER ivm de Omgevingsvisie.
- Het MER de consequenties van keuzen in het omgevingsbeleid op systematische wijze in beeld brengt door alternatieven naast elkaar te zetten
- Het mogelijk is om een zg. Meest Milieuvriendelijk Alternatief op te stellen waarin duurzaamheidskeuzen op het gebied van klimaat, natuur, circulaire samenleving en biodiversiteit optimaal zijn uitgewerkt
-

We vinden dat:

- Het instrument MER een belangrijk middel is om tot beter omgevingsbeleid te komen
- De raad zijn kaderstellende rol moet benutten om dit te bevorderen en nú het moment is om de uitvoerders van het MER te instrueren, aansluitend op de Nota Reikwijdte en Detailniveau (NRD);
- Het toetskader zoals beschreven in de NRD meer scherpte nodig heeft wat betreft de wijze waarop met de verstedelijkingsopgave wordt omgegaan en met de vergroenings cq. Onthardingsopgave waar de stad voor staat;

Daarom dragen we het college op:

- Een Meest Milieuvriendelijk Alternatief op te stellen in het MER
- Het beoordelingskader aan te scherpen door het toevoegen van indicatoren over de hoeveelheid onverharde, groene ruimte binnen de bebouwde kom en over het areaal stedelijke versus het areaal groene woonmilieus.

En gaan over tot de orde van de dag.

Leo de Groot – Partij voor de Dieren

INGETROKKEN

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 560653

Onderwerp: Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040

Voorstel

1. De voorontwerp-omgevingsvisie vast te stellen.
2. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau ter inzage te leggen.

Inleiding

Arnhem staat de komende jaren voor een aantal belangrijke opgaven gesteld. De stad is in trek bij inwoners, bedrijven en bezoekers. Niet alleen ten opzichte van de regio maar in een steeds groter verband. De groei die dit met zich meebrengt willen we benutten om de stad aantrekkelijker, vitaler en socialer te maken. Gezien het groene karakter van de stad vergt dit innovatieve oplossingen in het ruimtegebruik van de stad. Oplossingen die gezien de termijn van 2040 vragen om een samenhangende omgevingsvisie. Met deze visie als basis schetsen we een wenkend perspectief voor iedereen in de stad, formuleren we inspanningen die we moeten doen om dit perspectief te bereiken en leggen we een basis voor een adaptieve werkwijze die bestand is tegen de tijd. De voorontwerp-omgevingsvisie is een belangrijke mijlpaal in het besluitvormingsproces van de omgevingsvisie. Het legt de ambities, doelen en keuzes van de omgevingsvisie vast.
De voorontwerp omgevingsvisie is het resultaat van een proces dat in juli 2019 met een startnotitie begon. In 2020 is op basis van het koersdocument een uitgebreid participatieproces doorlopen. In september 2020 en maart 2021 zijn debatten door de raad gevoerd over proces en inhoud van de visie. De fracties hebben hierbij hun droom voor de toekomst van de stad met een wervende pitch geuit.

Het vaststellen van de omgevingsvisie is in het najaar in 2021 gepland. Voor de omgevingsvisie is het opstellen van een milieu effect rapportage (m.e.r) verplicht. De m.e.r. procedure loopt parallel aan het proces voor de omgevingsvisie. Tegelijkertijd met het vrijgeven van de voorontwerp-visie voor onze bestuurlijke en maatschappelijke partners leggen we daarom ook onze aanpak voor het MER-traject ter inzage: de zogenaamde Notitie Reikwijdte en Detailniveau.

Beoogd effect

Een samenhangend afwegingskader gericht op een balans tussen de bescherming versterking van de typisch Arnhemse waarden en het realiseren van ontwikkelingen in de leefomgeving die bijdragen aan onze maatschappelijke behoeften.

Gemeente Arnhem

Argumenten

1.1 **De druk op de ruimte in de stad maakt een integrale visie nodig**
Op dit moment staan we voor grote uitdagingen die van invloed zijn op het functioneren van onze stad en het welbevinden van onze inwoners. Complexe opgaven, zoals de druk op de woningmarkt, verduurzaming en klimaatadaptatie, die ook nog eens nauw met elkaar verweven zijn. Daarnaast hebben we als stad een hoop ambities, we willen een aantrekkelijke groene stad zijn met een sterke economische basis en voldoende werkgelegenheid. Slimme keuzes zijn nodig om ook in de toekomst de stad te kunnen zijn, die we willen zijn. De omgevingsvisie Arnhem 2040 zorgt voor de integrale koers voor onze leefomgeving.

1.2 **De omgevingsvisie is goed en zorgvuldig voorbereid met inbreng vanuit de stad**
Het ontwikkelen van een koers voor de stad kan niet zonder de inbreng van onze inwoners. In het proces hebben we dan ook veel aandacht besteed aan participatie. Door de corona maatregelen konden we geen fysieke bijeenkomsten houden en heeft de participatie grotendeels digitaal plaatsgevonden. We hebben daardoor meer Arnhemmers weten te bereiken dan we voor mogelijk hadden gehouden. Op basis van de eerder met u gedeelde documenten Koersdocument en de Koerswijzer, hebben we het gesprek met de stad gevoerd. Om veel Arnhemmers te bereiken hebben we het Arnhems Klankbordnetwerk opgericht met koepelorganisaties van belangenverenigingen en professionele stakeholders. Via hen en via de wijkmanagers van onze teams leefomgeving hebben we een breed Arnhems publiek weten te bereiken. Het bijgesloten participatiedocument geeft weer hoe de opzet van de participatie is geweest, welke contactmomenten er waren, wie er aan bijgedragen hebben en wat ervan is meegenomen in de omgevingsvisie. We kijken terug op een geslaagd participatieproces, met veel deelnemers, over veel thema's en daardoor zijn ook keuzes gemaakt om zaken wat meer beleidsrijker te maken.

1.3 **De omgevingsvisie is inspirerend en uitnodigend**
De omgevingsvisie is inspirerend en nodigt initiatiefnemers uit om met goede plannen bij te dragen aan de toekomst van onze stad. Daarmee sluit deze visie aan op de geest van de Omgevingswet. Door een duidelijke koers kunnen we een goede gesprekspartner zijn voor initiatiefnemers, onze ruimtelijke kwaliteiten versterken en onze waarden en identiteit beschermen. Zo werken we samen met de Arnhemmers aan de toekomst van de stad.

1.4 **De duidelijke koers in de omgevingsvisie helpt ons in onze positionering naar regio en rijk.**
Regionale afspraken en ambities zijn opgenomen in de omgevingsvisie. Een duidelijke koers en positionering in de omgevingsvisie helpt ons bij een betere samenwerking en sterkere lobby naar onze bestuurlijke partners.

2.1 **De notitie reikwijdte en detailniveau (NRD) is de eerste stap voor de milieu effect rapportage (m.e.r) behorend bij de omgevingsvisie.**
Gelijktijdig met het proces van totstandkoming van de omgevingsvisie onderzoeken we door middel van een milieu effect rapportage de effecten van de omgevingsvisie op de leefomgeving. Denk bijvoorbeeld aan de gevolgen van de extra woningen op het verkeer en daarmee de geluidskwaliteit, Dit onderzoek helpt ons om de keuzes bij de inrichting van de stad beter te kunnen maken. Behalve de milieu effecten zullen ook sociale en economische effecten in beeld gebracht worden. Dit past in de geest van de omgevingswet en de integrale koers die met de omgevingsvisie wordt bepaald. Als

eerste stap in het m.e.r.-proces is een Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) opgesteld. Deze NRD kan beschouwd worden als een plan van aanpak waarin wordt aangegeven wat we willen onderzoeken. We leggen de NRD zes weken ter inzage. Binnen deze termijn heeft een ieder de mogelijkheid een zienswijze te geven op de geschetste onderzoeksaanpak.

Kanttekeningen en risico's

1.1 De Omgevingswet is nog niet in werking getreden

Hoewel we anticiperen op de komst van de Omgevingswet is deze visie opgesteld vanuit een inhoudelijke urgentie, en niet gekoppeld aan de datum van de inwerkingtreding van de Omgevingswet en de hierin opgenomen datum dat de omgevingsvisie wettelijk gereed moet zijn. De druk op de ruimte in de stad maakt het nodig en urgent om duidelijke integrale koers voor Arnhem 2040 vast te stellen zoals de regionale energietransitie, de woondeal, onze rol binnen de groene metropoolregio. De omgevingsvisie voorziet in deze behoefte.

1.2 Het participatieproces heeft in de corona-periode plaatsgevonden

Door Corona zijn er na maart 2020 geen fysieke bijeenkomsten meer geweest en hebben we voor het participatieproces extra veel inspanningen gedaan om een brede doelgroep te bereiken, via de digitale kanalen. Hierdoor hebben mensen die niet digitaal vaardig zijn wellicht geen kans gehad om deel te nemen aan de participatie. Wel hebben we hierdoor juist veel andere mensen bereikt die niet naar een fysieke bijeenkomst zouden zijn gekomen.

Participatie

Voor de totstandkoming van de voorontwerp omgevingsvisie hebben we een uitgebreid participatieproces doorlopen. Het doel van de participatie was om een omgevingsvisie te maken voor de stad waarin de Arnhemse samenleving zich zou herkennen; zij zijn immers expert van hun eigen leefomgeving. We hebben veel inspanningen verricht om een brede groep Arnhemmers te bereiken.

De doelgroepen van de participatie over de omgevingsvisie waren:
1. Geïnteresseerde inwoners
2. Professionele stakeholders en belangenverenigingen
3. Jongeren, in de leeftijd van ca. 15-25 jaar.
4. Doelgroepen die normaliter niet meedoen aan participatietrajecten van de gemeente, maar die wel belangrijk zijn om een breed beeld te verkrijgen van wat de Arnhemmers hun stad in 2040 toewensen.

Na een aantal fysieke bijeenkomsten hebben we het participatieproces vanaf maart 2020 vanwege de corona-pandemie alleen via digitale middelen kunnen voortzetten. Zelfs het project dat we via scholen met jongeren hebben uitgevoerd, is door de tweede corona-lockdown gedeeltelijk digitaal uitgevoerd.

Om zoveel mogelijk Arnhemmers te bereiken hebben we gebruik gemaakt van diverse (social) media kanalen en de netwerken van de wijkmanagers van de Teams Leefomgeving. We hebben contact gezocht met koepelorganisaties van branche- en belangenverenigingen en met hen het Arnhems Klankbord Netwerk opgezet. Met hen als ambassadeur hebben we aandacht voor de omgevingsvisie

gevraagd bij de diverse professionele stakeholders en hen gewezen op de participatie-tool, de koerswijzer.

In eerdere bijeenkomsten met u hebben we u het koersdocument en de koerswijzer getoond, op basis waarvan we het gesprek met de stad hebben gevoerd. In het bij de voorontwerp-omgevingsvisie bijgesloten participatiedocument leest u hoe we de participatie hebben vorm gegeven, op welke manier we de doelgroepen hebben benaderd, wie hebben bijgedragen, welke input we hebben ontvangen en wat er is meegenomen naar de omgevingsvisie. Het koersdocument en het resultaten-rapport van de Koerswijzer zijn hierin opgenomen als bijlagen.

Financiën

De kosten voor de totstandkoming en implementatie van de Omgevingsvisie zijn gedekt binnen de voor de invoering van de omgevingswet beschikbaar gestelde middelen. Het vaststellen van de omgevingsvisie zelf heeft geen directe financiële consequenties. Wel heeft de omgevingsvisie een richtinggevend karakter en zet diverse ambities en opgaven voor de komende jaren op de agenda. Ook in de lobby naar rijk, provincie en regio helpt de omgevingsvisie als duidelijke integrale koers. Bij de nadere uitwerking van de in de visie beschreven ambities en opgaven zullen ook de bijhorende financiële consequenties voor de gemeentebegroting inzichtelijk gemaakt worden. Daar waar dit van toepassing is worden deze dan in aparte voorstellen ter besluitvorming aan de raad voorgelegd en/of in de reguliere P&C-cyclus meegenomen.

Uitvoering

Procedureel:
Om tot uiteindelijke vaststelling van de omgevingsvisie te komen zijn de volgende stappen nodig:

- Mei 2021: Vaststellen van voorontwerp-omgevingsvisie en NRD door college en agenderen voor besluitvorming door de gemeenteraad.
- Juli 2021: Vaststellen van voorontwerp-omgevingsvisie en ter inzage legging van NRD door de gemeenteraad
- Juni -september 2021: consultatie van maatschappelijke en bestuurlijke partners op basis van de voorontwerp-omgevingsvisie en opstellen milieu effect rapportage (m.e.r)
- Oktober 2021: vaststellen ontwerp omgevingsvisie inclusief m.e.r door college van B&W en ter inzage leggen voor een ieder
- Januari 2022: Besluit vaststellen omgevingsvisie door de gemeenteraad

De procedure bestaat uit verschillende volgordelijke procedurele stappen en kost daardoor tijd. De urgentie voor het vaststellen van de visie groot. De grote opgaven voor onze fysieke leefomgeving, die nu al op ons afkomen, vragen om een duidelijke en samenhangende koers. De procedurele stappen dienen opeenvolgend en zorgvuldig doorlopen te worden. De vaststelling van de voorontwerp-omgevingsvisie met de NRD is nodig om het m.e.r. proces op de correcte wijze, met de juiste basis en op efficiënte manier te kunnen doorlopen. Een vertraging in enige processtap brengt het vaststellen van de omgevingsvisie in deze coalitieperiode in gevaar, dat een veel grotere vertraging oplevert door coalitievorming en kennisachterstand van het nieuwe bestuur over het voortraject.

Om tot de voorontwerp-omgevingsvisie te komen is er reeds een uitvoerig participatieproces doorlopen met professionele stakeholders en inwoners van Arnhem. De gemeenteraad is in dit voortraject

betrokken geweest tijdens informatieve raadsavonden over de omgevingsvisie, een intern inhoudelijk debat en via de raadswerkgroep omgevingswet. Ook bij de bijeenkomsten met het Arnhems Klankbord Netwerk zijn raadsleden aanwezig geweest. Over de aanpak en opzet van de participatie op basis van het Koersdocument is de gemeenteraad voorafgaand aan het participatieproces geïnformeerd. In de bijgesloten documenten vindt u een uitvoerige beschrijving van aanpak, uitvoering en resultaten van de participatie in het voortraject.

Inhoudelijk:
De omgevingsvisie omhelst een tijdspanne van ongeveer 20 jaar en geeft richting aan toekomstige initiatieven en beleid. De grote opgaven voor onze fysieke leefomgeving, die ook nu al op ons afkomen, vragen om een duidelijke en samenhangende koers. De uitvoering van de omgevingsvisie vindt gefaseerd plaats en krijgt concreter invulling via andere beleidsinstrumenten en de ook hier weer bijbehorende participatie. Hoe de uitwerking en doorwerking van de omgevingsvisie naar andere beleidsdocumenten en richting uitvoering vorm krijgt, staat in hoofdstuk 7 van de omgevingsvisie.

Communicatie

De voorontwerp omgevingsvisie bespreken we met bestuurlijke partners en professionele stakeholders. In een later stadium, bij de ontwerp omgevingsvisie, kan een ieder zienswijzen indienen.

Bij de uitwerking van de omgevingsvisie in andere beleidsdocumenten vindt eveneens participatie plaats. Gezien het cyclisch karakter van de beleidsvorming ontstaat er zo een haast continue proces van participatie met de stad.

Jongeren zijn een belangrijke doelgroep geweest in het participatietraject tot nu toe. Hiervoor is lesmateriaal ontwikkeld en is een wedstrijd georganiseerd. Daaruit zijn inspirerende filmpjes voortgekomen. De winnende drie inzendingen zullen we samen met de voorontwerp omgevingsvisie laten zien op de website van de gemeente Arnhem.

De definitieve omgevingsvisie wordt digitaal (doorklikbaar) document en ontsloten via het digitaal stelsel omgevingswet (DSO) .

Ook krijgt de omgevingsvisie een publieksvriendelijke samenvatting in begrijpelijke taal en is toegankelijk qua vorm.

Het moment van het vaststellen van de ontwerp-omgevingsvisie gebruiken we om aandacht te vragen voor de omgevingsvisie in de media.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Voorontwerp omgevingsvisie
- Notitie Reikwijdte en Detailniveau
- Participatiedocument
- Koersdocument
- Koerswijzer

RAADSVOORSTEL

Besluit van	
Zaaknummer	560653

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 13 april 2021, nummer: 560653;

gelet op artikel 147 van de Gemeentewet;

besluit:

1. De voorontwerp-omgevingsvisie vast te stellen.
2. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau ter inzage te leggen.

De griffier, De voorzitter,

Gemeente Arnhem

Voorontwerp omgevingsvisie Arnhem 2040

3 mei 2021

Voorontwerp omgevingsvisie Arnhem 2040

GEMEENTE Arnhem

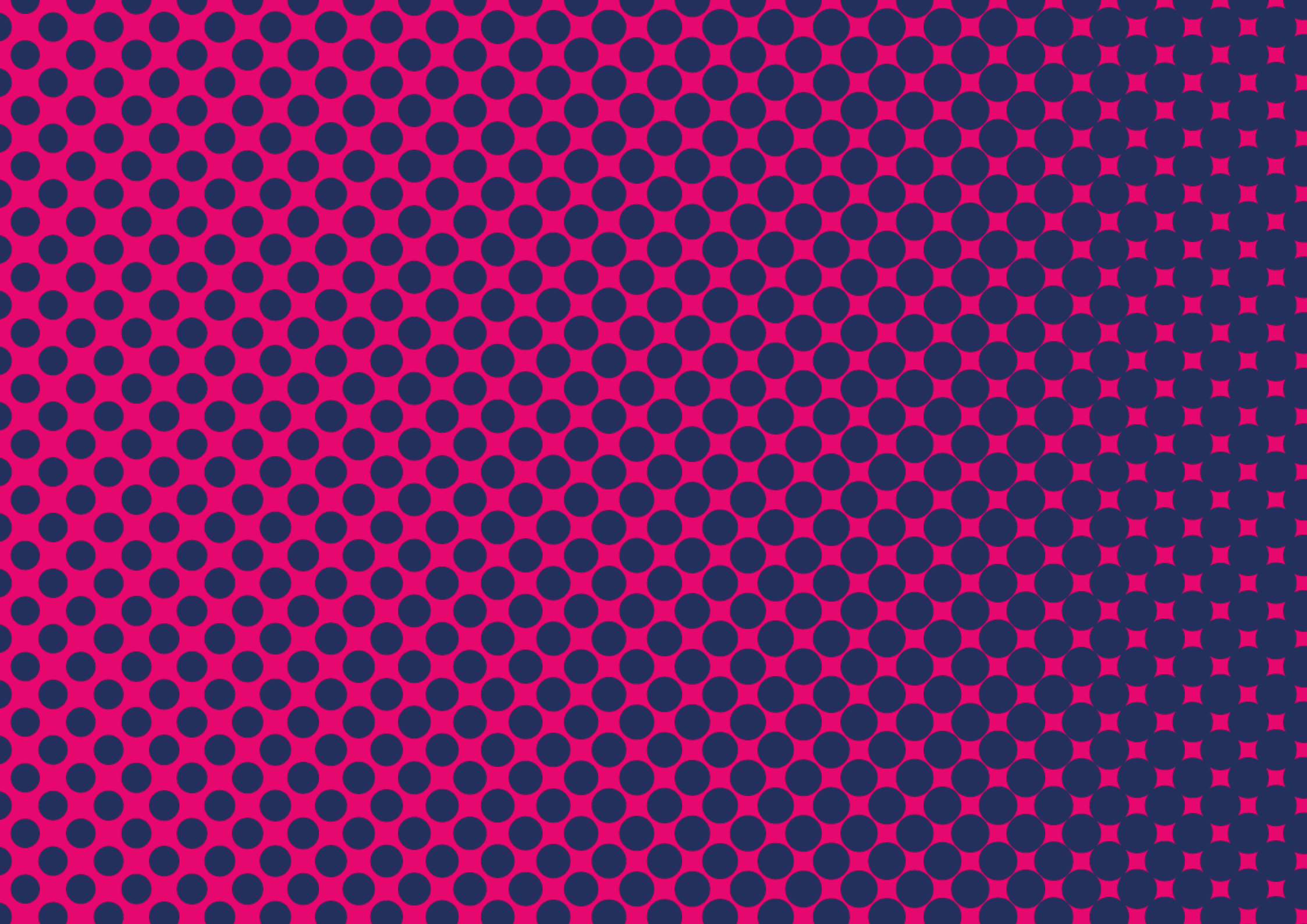

Arnhem 2040

Voorontwerp omgevingsvisie

Voorwoord

Arnhem is een stad met veel kwaliteiten. Kwaliteiten waar we trots op zijn en die we willen koesteren. Maar als stad staan we ook voor grote uitdagingen. De grote woningbouwopgave waar we aan werken. Het zorgdragen voor een gezonde stad met voldoende werkgelegenheid. De inspanning om samen de stad klimaatadaptief in te richten. Het stimuleren van onze duurzame economie. En op welke manier we Arnhem goed bereikbaar houden. Dit zijn enkele voorbeelden van actuele vraagstukken.

Met trots bieden we het voorontwerp-omgevingsvisie aan. Hierin hebben we de Arnhemse uitdagingen vertaald naar een gezamenlijke visie. Een visie met duidelijke en realistische ambities en heldere kaders voor de ontwikkeling van onze stad. Een wenkend perspectief voor Arnhem in een veranderende wereld.

De afgelopen periode hebben we, met input vanuit de stad, gewerkt aan deze visie. Dat hebben we verwerkt in dit eerste bod. We zijn benieuwd wat de rest van de stad er van vindt. Om de visie verder aan te scherpen en ervoor te zorgen dat het een visie wordt van alle Arnhemmers. Een visie waarin Arnhem zichzelf blijft, maar ook klaar is voor de toekomst!

Cathelijne Bouwkamp

Wethouder Ruimtelijke Ordening en Omgevingswet

Samenvatting

Hoe Arnhem zichzelf blijft op weg naar de toekomst

Arnhemmers weten heel goed waarom het goed wonen is in Arnhem. Arnhem staat voor wonen in een echte stad met de Veluwe, de uiterwaarden en de Betuwe altijd dichtbij. Een stad waar het leven ontspannen is, met cultuur en voorzieningen in de buurt. Een stad die gunstig ligt en waar de 'rest van Nederland' nooit echt ver weg is, met Duitsland op een steenworp afstand. Arnhem is steeds meer in trek. Dat vraagt wat van de stad. Allereerst zijn er woningen nodig, daarna extra scholen, huisartsen en sportvoorzieningen. Tegelijk zijn ook meer banen nodig. De uitdaging voor Arnhem is om hierin een weloverwogen ruimtelijke koers te gaan varen. Om te zorgen dat Arnhem zichzelf blijft op weg naar de toekomst, hebben we samen met de stad de omgevingsvisie 'Arnhem 2040' opgesteld. In onze aanpak vormen de ruimtelijke kwaliteiten waar we trots op zijn het vertrekpunt.

Waarom deze Omgevingsvisie 2040?

Een omgevingsvisie schetst een beeld voor de fysieke leefomgeving op de langere termijn. In dit geval een beeld van Arnhem in 2040. Dat beeld gaat niet alleen over 'klassieke' ruimtelijke ordeningsthema's als bouwen, verkeer, water en infrastructuur, maar ook over ecologie, gezondheid, sociale samenhang, veiligheid en duurzaamheid. Een omgevingsvisie beschrijft hoe we keuzes gaan maken in het ruimtegebruik, rekening houdend met al die thema's. Met als doel dat Arnhem in een veranderende wereld zijn unieke kwaliteiten behoudt en voor al zijn huidige en nieuwe bewoners de best mogelijke leefomgeving biedt.

In 2012 verscheen de laatste ruimtelijke visie voor heel Arnhem: 'Structuurvisie Arnhem 2020, doorkijk 2040'. Door snelle ontwikkelingen in met name verstedelijking en klimaatverandering is die visie voor een deel verouderd. Daarom is nu deze omgevingsvisie Arnhem 2040 opgesteld.

De stad denkt mee

Bewoners, ondernemers en organisaties van Arnhem hebben meegedacht over de omgevingsvisie. Ruim 3500 mensen reageerden online op 18 stellingen en drie scenario's. Professionele partijen namen deel via een klankbordnetwerk met bijeenkomsten. Middelbare scholieren maakten een presentatie hoe zij Arnhem willen zien over twintig jaar. Deze participatie heeft invloed gehad: de omgevingsvisie is op een aantal aspecten aangepast en ingevuld op basis van de inbreng uit de stad. Bijvoorbeeld: meer aandacht voor natuur, ontmoeten en bewegen bij de straat- en buurtinrichting, hoogbouw op goed bereikbare plekken, het voorzieningenniveau in de wijk (wat moet dichtbij, wat kan verder weg) en een doordachte mix van de vervoersmiddelen zoals fiets, bus en auto.

De Arnhemse uitdaging: wat komt er op ons af?

e wereld om ons heen verandert continu. Ontwikkelingen, zoals de groei van het aantal inwoners en het aantal huishoudens, energietransitie en kringloopeconomie, klimaatverandering en digitalisering, hebben een grote invloed op onze fysieke leefomgeving. Onze eisen op het gebied van woonklimaat en gezondheid veranderen ook. Niet alles kan overal zonder de kwaliteiten van de stad onrecht aan te doen. We moeten schaarse ruimte intensief benutten, prioriteiten stellen en een weloverwogen ruimtelijke koers varen.

Op naar 2040: waar ligt onze focus?

Arnhem is in trek bij bewoners, bedrijven en bezoekers en groeit. In de komende twintig jaar neemt de behoefte aan woningen naar verwachting met 16.000 toe. Deze groei willen we benutten om de stad aantrekkelijker, socialer en vitaler te maken. Het gewenste toekomstbeeld voor Arnhem 2040 is een stad als onderdeel van een sterke regio met een veelzijdig landschap, waardevolle wijken en krachtige knooppunten.

Om dat streefbeeld in 2040 te bereiken, geven we de komende jaren vooral aandacht aan:

- een sterke positionering en profilering van Arnhem als groene, creatieve, ondernemende energiestad;
- een gunstig vestigingsklimaat voor onderwijs en innovatieve bedrijvigheid in en rondom de energiesector;
- investeren en bouwen op die plekken in de stad, die goed met het OV bereikbaar zijn en al over voorzieningen beschikken én meer ruimte voor fietsen en wandelen;
- woningen creëren ín de stad, met aandacht voor mensen met beperkingen, een achtergestelde maatschappelijke positie en/of een kleine portemonnee;
- ruimte voor nieuwe gemengde woon-werkmilieus in de stad;
- een aantrekkelijke, gezonde, groene woon- en

leefomgeving passend bij het veranderende klimaat;
- gezonde wijken waar iedereen kan meedoen;
- verduurzaming van wijken en het tegengaan van energiearmoede;
- transformatie van de bruisende binnenstad van koop- naar ontmoetingscentrum.

Hoe maken we keuzes?

We houden rekening met wat er in heel Nederland speelt en hanteren bij het maken van keuzes de drie criteria uit de nationale omgevingsvisie: we combineren op één plek liefst meerdere functies, we gaan uit van de kenmerken van een gebied en we lossen onze eigen problemen hier en nu op. In Arnhem onderscheiden we nog vier aanvullende 'afwegingsprincipes', die ons helpen bij het maken van keuzes. We stellen de volgende voorwaarden aan het ruimtegebruik in een groeiende stad:

1. De Arnhemse identiteit versterken.

Bij ruimtelijke keuzes staan de kwaliteiten en identiteit van onze stad, wijken en landschappen voorop. Bij de bouw en herinrichting zijn het behoud en de versterking van groenstructuur en cultuurhistorische waarden daarom belangrijke voorwaarden.

2. Duurzaam en gezond ontwikkelen.

De natuurwaarden en de kwaliteit van de leefomgeving moeten toenemen. Dit betekent onder meer dat we bedrijven en opleidingen bij elkaar zetten, nieuwe woningen bij park, bos of water bouwen, gebouwen liever van functie veranderen dan slopen en voorzieningen zo veel mogelijk delen.

3. Wijken versterken waarin iedereen mee kan doen.

Alle Arnhemmers moeten beter worden van de groei van de stad. Dit betekent aandacht in de wijken voor woningen voor álle doelgroepen en voor levensloopbestendige wijken met voldoende werkgelegenheid. Bij groei van woon-, winkel- en/of bedrijfsruimte moeten er tegelijk functies worden toegevoegd die bijdragen aan de sociale samenhang en leefbaarheid in de wijk.

4. Slim omgaan met ruimtegebruik.

Ruimte is schaars en moet dus efficiënt gebruikt worden. Dit betekent dat we nieuwe woningen en kantoren zoveel mogelijk bouwen op plekken die goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer, in de nabijheid van veel voorzieningen. Daar gaan we de hoogte in. We mengen functies en houden ook rekening met ontwikkelingen onder de grond, zoals kabels en leidingen, grondwater en bodemkwaliteit.

Thema- en gebiedsgerichte uitwerking

In de omgevingsvisie Arnhem 2040 werken we deze met elkaar samenhangende keuzes uit in zes overkoepelende thema's: ruimtelijke kwaliteit, gezonde leefomgeving, economische vitaliteit, woningbouw en -transformatie, bereikbaarheid en schone mobiliteit en tenslotte energietransitie.

In de omgevingsvisie is een uitwerking van deze koers opgenomen voor vier deelgebieden: Arnhem Centrum, Arnhem Oost, Centrum Zuid en Arnhem Noord. Dit zijn deelgebieden waar relatief veel opgaven tegelijk spelen. In de komende jaren zal juist in die delen van de stad veel veranderen en zijn belangrijke keuzes te maken. Dit doet natuurlijk niets af aan het belang en de kwaliteiten van andere deelgebieden van Arnhem.

Waar wordt de omgevingsvisie voor gebruikt?

De omgevingsvisie biedt uitgangspunten, criteria en randvoorwaarden waarbinnen en waarmee de gemeente programma's en gebiedsvisies kan ontwikkelen en projecten tot uitvoering kan brengen. Binnen de hier gestelde kaders is ruimte voor concrete keuzes, invulling en fasering, iets dat we uiteraard samen met onze bewoners, ondernemers en organisaties gaan oppakken.

Deze omgevingsvisie zet de eerste stap in de toekomstige ontwikkeling van de stad. De volgende stap is het uitvoeren van de visie, zodat we straks ook echt kunnen genieten van een gezonde, leefbare, duurzame en mooiere stad. Samen met de stad willen we werken we aan mooie plannen om te zorgen dat Arnhem zichzelf blijft op weg naar de toekomst. We zijn trots op Arnhem en gaan de toekomst met vertrouwen tegemoet!

THE MEXICAN
LUNCH
DINER

Inhoudsopgave

1 Waarom een koers voor Arnhem 2040 11
1.1 Aanleiding 11
1.2 Wat ging vooraf 11
1.3 Doorkijk naar vervolgproces 16
1.4 Leeswijzer 17

2 Arnhem in een veranderende wereld 19
2.1 De Arnhemse identiteit als basis 19
2.2 Vanuit verschillende perspectieven 22
2.3 Onderdeel van de groene metropoolregio 23
2.4 We dragen bij aan een gaaf Gelderland 23

3 De Arnhemse uitdaging 25
3.1 Belangrijkste trends en ontwikkelingen 25
3.2 Stapelen van ambities vergt keuzes 27

4 Koersen richting 2040 29
4.1 Waar willen we naar toe? 29
4.2 De visie van Arnhem 30
4.3 Afwegingsprincipes 32
4.4 Toelichting op omgevingsvisiekaart 34

5 Thematische uitwerking 37
5.1 Een aantrekkelijk Arnhem 37
5.2 Een groene gezonde, aantrekkelijke en leefbare stad 41
5.3 Een vitale stad 45
5.4 Een stad waar het goed wonen is 48
5.5 Een goed bereikbare stad met ruimte voor schone mobiliteit 50
5.6 Een stad met nieuwe energie 53

6 Gebiedsuitwerking 57
6.1 DNA van de wijken 58
6.2 Arnhem Centrum 60
6.3 Arnhem Oost 64
6.4 Centrum Zuid 68
6.5 Arnhem Noord 72

7 Doorwerking 77
7.1 De wettelijke basis 77
7.2 Overzicht van de instrumenten 77
7.3 Thematische uitwerking in programma's 78
7.4 Gebiedsuitwerking in ontwikkelperspectieven en gebiedsvisies 81

Arnhem Zuid

1. Waarom een koers voor Arnhem 2040

Ontwikkelingen zoals klimaatverandering en verstedelijking vragen om adaptatie. Ambities op het gebied van leefbaarheid en economie vragen om creatieve oplossingen. En de combinatie vraagt om samenhangende keuzes in het ruimtegebruik. Daarom is een actuele, integrale visie nodig op de leefomgeving in Arnhem; een door de stad gedragen koers richting 2040.

1.1 Aanleiding

Een omgevingsvisie geeft het beeld van de gewenste ruimtelijke kwaliteit van de fysieke leefomgeving in Arnhem: een integraal streefbeeld waar we als gemeente naartoe willen ontwikkelen. Een strategische langetermijnvisie, waar opgaven en ambities voor de gehele fysieke leefomgeving samenkomen. Een omgevingsvisie stellen we vast voor een langere periode, maar is geen statisch verhaal, want de visie maakt onderdeel uit van de beleidscyclus en kan periodiek worden aangepast. Een omgevingsvisie gaat niet alleen over traditionele ruimtelijke onderwerpen zoals bouwen, verkeer en water, maar ook over ecologie, gezondheid, inclusie, veiligheid en duurzaamheid. En een omgevingsvisie bekijkt die onderwerpen niet apart, maar in onderlinge samenhang.

In 2012 verscheen onze laatste ruimtelijke visie voor heel Arnhem: Structuurvisie Arnhem 2020, doorkijk 2040. Met het oog op ontwikkelingen in verstedelijking en klimaatverandering is deze visie deels verouderd. Daarom nu deze omgevingsvisie Arnhem 2040.

1.2 Totstandkoming

Voorafgaand aan de voorontwerp-omgevingsvisie is de identiteit van Arnhem inzichtelijk gemaakt in een Waardenatlas met tijdlijn en themakaarten (zie afbeelding 1.1). Vervolgens zijn in een koersdocument de trends en ontwikkelingen voor Arnhem in beeld gebracht en is er een toekomstbeeld voor Arnhem 2040 geschetst. Omdat in de visie veel dingen samenkomen, is het maken ervan vooral een proces van belangen afwegen en integrale keuzes maken voor onze leefomgeving. Uiteenlopende beleidsdoelen, ambities en initiatieven vanuit de stad leggen afzonderlijk een claim op de fysieke ruimte. Om de samenhang te versterken en dilemma's op te lossen, zijn de opgaven en ambities geclusterd in realistische doelen, en zijn vier afwegingsprincipes benoemd. In dit keuzeproces is de kracht van de stad en de regio gebruikt. Samen met onze inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners komen we op deze manier tot de juiste keuzes.

Koppeling met het participatietraject

Zoals in afbeelding 1.1 te zien, zijn door het stapelen van kansen, keuzes ontstaan. Deze keuzes hebben we voorgelegd aan de stad. Doel van de participatie was om een omgevingsvisie te maken voor de stad waarin de Arnhemse samenleving zich kan herkennen. Met participatie wilden we de doelgroepen raadplegen in het proces naar de omgevingsvisie; de Arnhemmers zijn expert van hun eigen leefomgeving en kunnen nieuwe inzichten geven.

Om een breed beeld te krijgen van wat Arnhemmers belangrijk vinden voor de toekomst van de stad hebben we de participatie voor de omgevingsvisie gericht op de volgende doelgroepen:

- geïnteresseerde inwoners;
- professionele stakeholders en belangenverenigingen;
- jongeren, in de leeftijd van ca. 15-25 jaar;
- doelgroepen die normaliter niet meedoen aan participatietrajecten van de gemeente, maar wel belangrijk zijn om een breed beeld te verkrijgen van wat de Arnhemmers hun stand in 2040 toewensen.

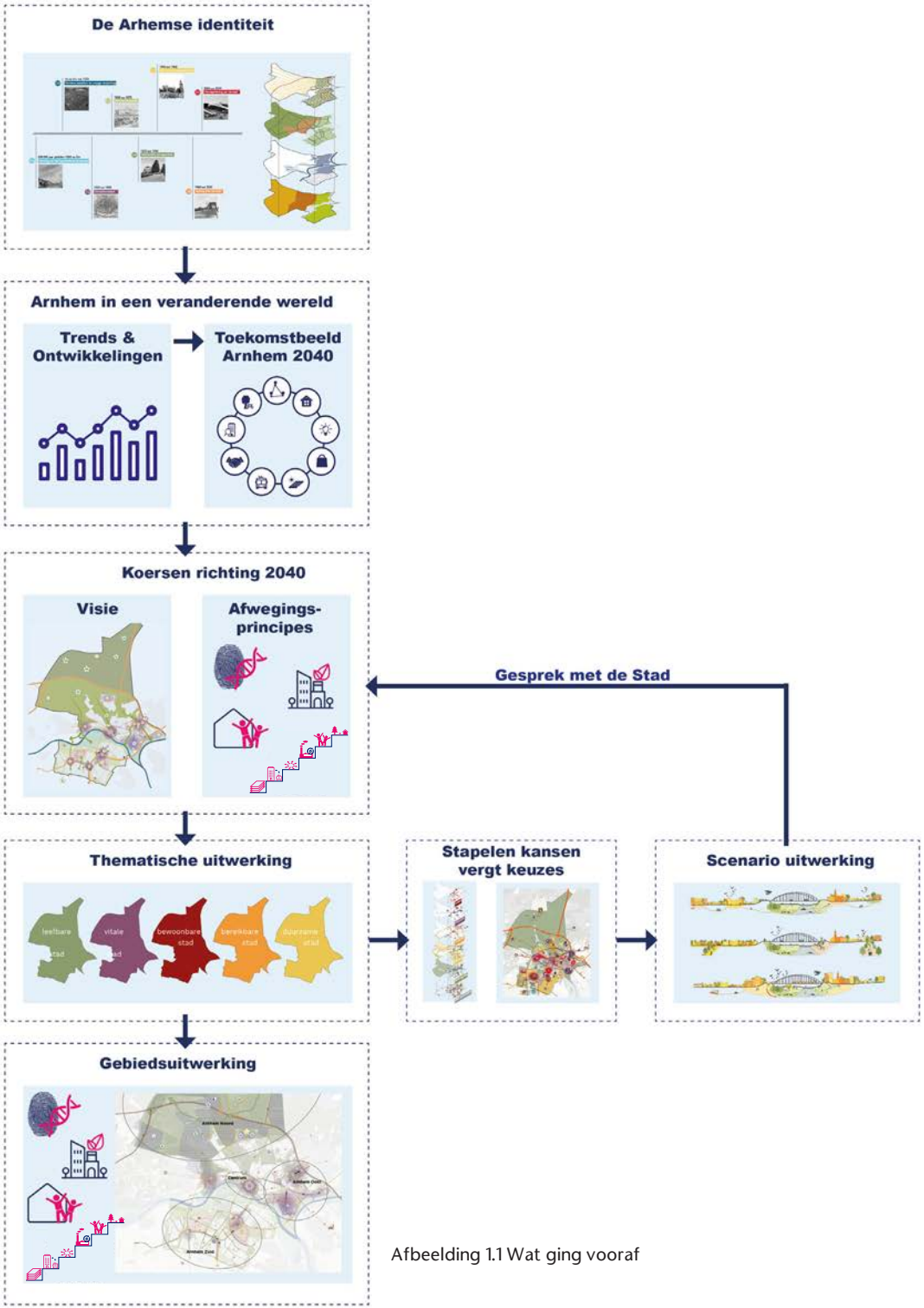

Afbeelding 1.1 Wat ging vooraf

In het participatiedocument wordt toegelicht op welke manier de participatie vorm heeft gekregen, welke doelgroepen zijn bereikt en wat de inhoudelijke resultaten zijn geweest.

Met de input uit de stad hebben we de omgevingsvisie verrijkt en aangescherpt. We noemen enkele voorbeelden. Dat de thema's groen, gezond en duurzaam hoog scoorden en mobiliteit een stuk lager heeft doorgewerkt in de inrichting van de straat van de toekomst. In die straat krijgen groen, spelen en beweging dicht bij de deur meer ruimte als de ruimte voor parkeer- en verkeersfuncties kan afnemen. De verschillen tussen de wijken in wensen ten aanzien van vervoersmiddelen hebben geleid tot nuances en maatwerk in de mobiliteitsconcepten. Met behulp van de hoge respons op 'groen' en 'ruimte voor bewegen en ontmoeten in wijk en binnenstad' in combinatie met het signaal dat men open stond voor verdichting en kwalitatieve hoogbouw op specifieke goed bereikbare plaatsen, hebben we de potentiële verdichtingslocaties kunnen aangeven op de kaart.

Arnhemmers gaven aan dat zij scholen, buurtsupermarkt en ontmoetingsplekken als buurthuizen, kleine theaters en kleine horeca in de wijk willen hebben, terwijl ze voor sport- en grootschalige voorzieningen bereid zijn verder te reizen. Voor de wijk- en stad-overstijgende culturele voorzieningen wordt vooral de binnenstad als aangewezen plek gezien.

Middelbare scholieren hebben als lesopdracht een presentatie gemaakt over hoe zij Arnhem willen zien over 20 jaar. De jongeren bleken erg betrokken, creatief en bewust te zijn in het nadenken over hun toekomst.
De onderwerpen die we uit het scholenproject meegenomen hebben naar de omgevingsvisie zijn:

- schone en duurzame (deel)mobiliteit en in de toekomst andere vormen van mobiliteit;
- investeren in een goede fiets infrastructuur;
- combineren van functies (wonen, werken, voorzieningen) in een gebouw;
- wonen en werken in een groene leefomgeving;
- zoveel mogelijk vergroenen van de openbare ruimte en daarbij gezond gedrag en ontmoeten mogelijk maken en bevorderen;
- woningen verduurzamen: groene daken met zonnepanelen;
- nadenken over wonen in hoogbouw en tijdelijke en verplaatsbare (prefab)woningen;
- voldoende betaalbare woningen en gemengde wijken;
- nadenken over autovrije zones in de stad.

Via het opgerichte Arnhems klankbordnetwerk konden professionele partijen deelnemen in het participatieproces. In het Arnhems klankbordnetwerk zitten de koepelorganisaties van belangenverenigingen (op het gebied van zorg, onderwijs, energie en duurzaamheid), ondernemers, ontwikkelaars, woningbouwcorporaties, inwoners, raadsleden en ambtenaren. Uit dit netwerk is een bijeenkomst met de Bouwsociëteit Arnhem voortgekomen en heeft het scholenproject concreter vorm gekregen. Hierdoor is de visie aangescherpt op de onderdelen woon-werkmilieus en innovatieve en creatieve bedrijvigheid.

Wijkvoorzitters en bewoners benadrukten hoe belangrijk het is dat duidelijk is waar inwoners daadwerkelijk iets over te zeggen hebben. Voor de omgevingsvisie geldt dat deze een kader schept voor toekomstige ontwikkeling, maar nog ruimte laat voor concrete invulling, fasering en afweging.

Voor een meer uitgebreide toelichting op de resultaten uit het participatietraject verwijzen we naar het participatie-document.

De winnende presentatie van het scholenproject was het idee om wegen in Arnhem om te vormen tot een ecologische tuin en boerderij voor lokale voedselproductie. Wethouder Cathelijne Bouwkamp zei over de video's: "Ik ben supertrots op alle leerlingen die een video hebben gemaakt en dat ze het belangrijk vinden hoe hun stad er straks uit ziet. Het winnende filmpje is erg origineel."

Afbeelding 1.2 Winnende video van het scholenproject

Koerswijzer

Aan de hand van drie scenario's en een aantal stellingen hebben we meningen uit de stad opgehaald. Dit hebben we gedaan aan de hand van de online tool de Koerswijzer en het Koersdocument als achtergrondinformatie. In het gesprek met de stad wilden we weten wat de Arnhemmers belangrijk vinden voor de toekomst van de stad. Hoe ziet Arnhem er in 2040 uit?

Ruim 3500 mensen hebben de Koerswijzer ingevuld, met 18 stellingen over de thema's voorzieningen, woningbouw, werkgelegenheid, mobiliteit en verkeer, natuur, groen en recreatie, klimaat en energie. Belangrijkste conclusies: 80% van de respondenten had natuur, groen en recreatie in de top drie van belangrijkste thema's staan; daarnaast in die top drie de thema's voorzieningen, klimaat en energie; tenslotte werd het thema mobiliteit het minst vaak genoemd.

Op basis van de resultaten uit de Koerswijzer zijn er voor drie onderwerpen verdiepende stellingen online gezet om concreter inzicht te krijgen hoe Arnhemmers tegen de samenhang tussen thema's aankijken. De thema's waren hoogbouw, inrichting van de straat en het voorzieningenniveau in de wijk. Hoogbouw als een van de mogelijkheden om te voldoen aan de grote vraag naar woningen en aan een groene gezonde leefomgeving. De inrichting van de straat om de verhouding tussen groen, ontmoeten, bewegen en spelen, versus verkeer en parkeren scherper te krijgen. En voorzieningen om meer inzicht te krijgen in welke voorzieningen de inwoners op wijkniveau wensen en voor welke voorzieningen ze naar de binnenstad of grotere centra willen gaan.

Reacties van Arnhemmers op stellingen over .....

...hoogbouw

"Er was een tijd dat het draagvlak voor hoogbouw niet groot was in Arnhem. Ik denk dat de tijd nu rijp is, dit zie je ook in andere middelgrote steden."

"Het lijkt me niet eenvoudig een sfeervol centrum te creëren als er hoogbouw moet komen. Al is het maar door het gebrek aan licht wat hoogbouw met zich meebrengt. Hoogbouw heeft ruimte nodig om zich heen."

"Als iedereen blijft roepen 'niet in mijn achtertuin', komen we nooit verder. Hoogbouw hoeft echt niet overal, maar als het past doe het dan goed. Maak van Arnhem weer de hoofdstad van Gelre!"

"Hoogbouw is niet de enige oplossing. Verdichten kan ook relatief laag. Barcelona is de dichtst bevolkte stad van Europa, met nauwelijks hoogbouw"

"Het groen is voor veel mensen een van de redenen om in Arnhem te wonen. De vele parken zijn kostbaar. Om de woningnood op te lossen is hoogbouw hard nodig."

"Gratis parkeren stimuleert autogebruik en ik pleit juist voor minder auto's en dus een betere luchtkwaliteit in de stad."

...de inrichting van de straat

"Minder auto's in de straten: bouw meer parkeergarages in woonblokken voor de bewoners van dat blok. Parijs doet dat."

"Gratis parkeren hoort bij woongenot"

"Als inwoner van je eigen straat mag je verwachten dat je in de buurt gratis kan parkeren. Tenslotte betalen wij allemaal wegenbelasting"

"Naar school in de eigen wijk vind ik belangrijk voor de sociale contacten en ontwikkeling van mijn kinderen."

"Men wil ook leefgenot en dat gaat niet met horeca en kinderdagverblijven. Voorzieningen net buiten de wijk met voldoende parkeergelegenheid zou een mooie optie zijn"

"Ik vind het prettig dat er een centrum is waar je heen kunt als je iets nodig hebt en dat het verder in wijken rustiger blijft. Ik heb liever meer groen in de wijken dan dat er opeens winkels bij komen."

Ja, wijken wel vergroenen, maar behoud wel de mogelijkheid om je auto bij je huis neer te zetten."

...voorzieningen

"Zeker met een verouderende bevolking is het belangrijk om winkels en overige voorzieningen in de buurt te hebben."

"Ik vind het fijn als alles lopend of fietsend snel te bereiken is. Dit is de reden waarom ik weg ging uit Schuytgraaf: 1100 meter lopen naar de bakker! 3400 naar de snackbar of het café."

"Eerlijker verdelen ben ik voor, bijvoorbeeld dat een huishouden nabij het huis één auto kan parkeren. Dat meerdere auto's elders zouden moeten staan. Al kan het natuurlijk zijn dat iemand deze toch echt nodig heeft."

"Er is in mijn wijk weinig ruimte voor sociale ontmoeting en sport en spel (buiten). Daar mag echt wel in geïnvesteerd worden."

1.3 Doorkijk naar vervolgproces

De omgevingsvisie geeft richting aan de oplossingen voor de urgente opgaven voor de stad. Het beschrijft onze ambities en geeft een samenhangende langetermijnvisie voor de fysieke leefomgeving. Daarmee vervangt het onderdelen uit de huidige structuurvisie Arnhem 2020-2040. De structuurvisie blijft gelden op de gedetailleerd uitgewerkte aspecten, waarvoor in de omgevingsvisie slechts op hoofdlijnen de ambities en koers benoemd zijn.

De omgevingsvisie moet in samenhang gezien worden met een ander instrument uit de Omgevingswet: het omgevingsprogramma. Omgevingsprogramma's geven een nadere invulling van de voorgenomen koers in deze omgevingsvisie. De omgevingsvisie geeft voor de thema's en gebieden een eerste uitwerking, en omgevingsprogramma's geven dat per thema en/ of gebied verder vorm.

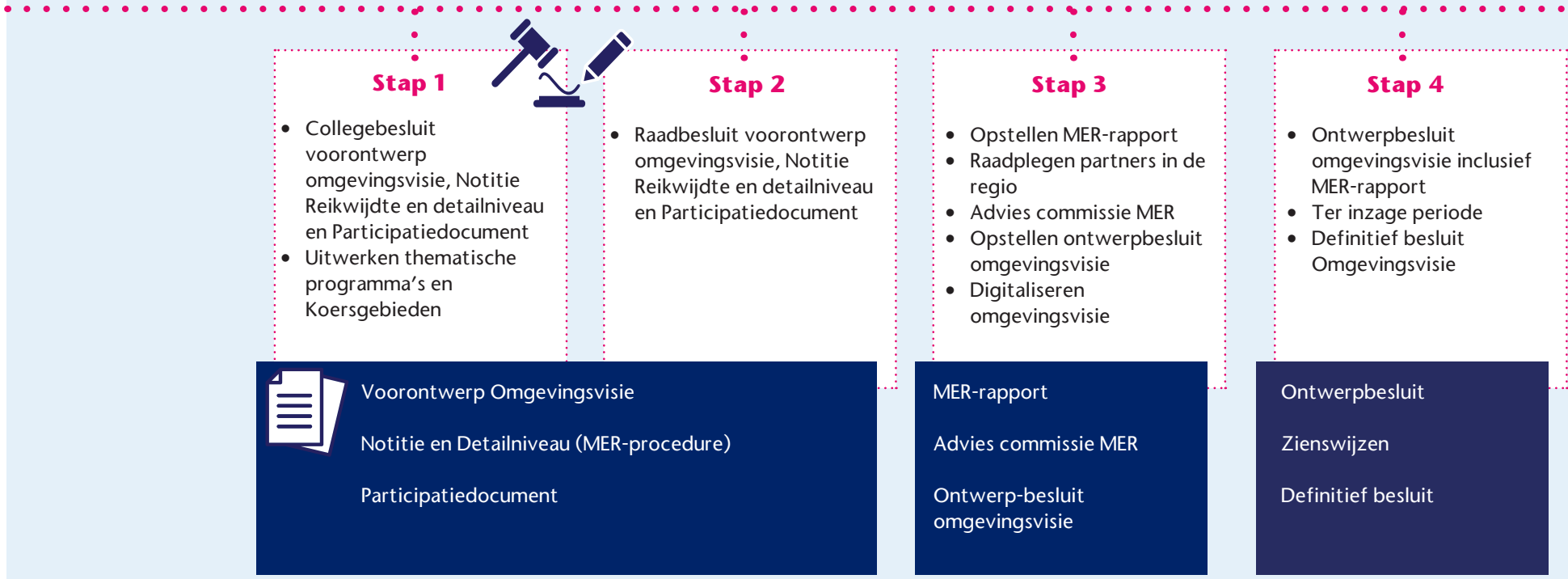

Afbeelding 1.3 Vervolgproces

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt gestart met de positie van Arnhem in een veranderende wereld. Daarbij dient de Arnhemse identiteit als basis voor de toekomst. Vervolgens wordt Arnhem vanuit verschillende perspectieven geschetst, zoals als onderdeel van de groene metropoolregio en als onderdeel van een gaaf Gelderland. Hoofdstuk 3 beschrijft de opgaven waar Arnhem voor staat, uitgaande van de belangrijkste trends en ontwikkelingen. De combinatie van opgaven en ambities vraagt om keuzes. Hoofdstuk 4 doet een voorzet voor die keuzes en geeft aan welk toekomstbeeld Arnhem voor 2040 voor ogen heeft. Hoofdstuk 5 geeft een thematische uitwerking en hoofdstuk 6 een uitwerking van enkele deelgebieden waar sprake is van nieuwe meervoudige opgaves en/ of een afwijking van de huidige koers. Er zijn zowel thematische als gebiedsuitwerkingen opgenomen, omdat de stad niet overal hetzelfde is en ook de keuzes en randvoorwaarden per type gebied kunnen verschillen. Tot slot wordt in hoofdstuk 7 de doorwerking weergeven op de programma's en gebiedsvisies.

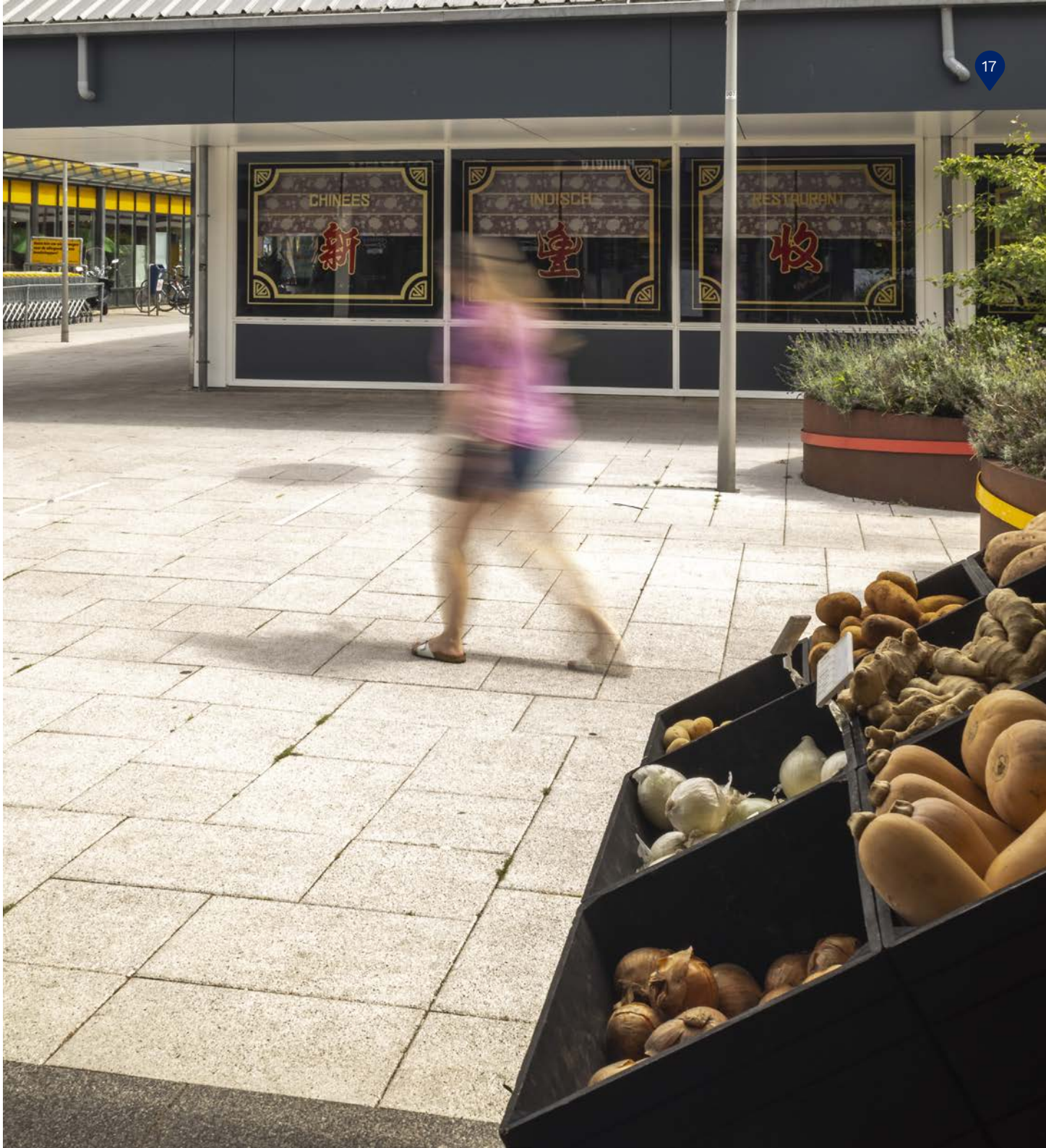

18
VAN ZWEEDEN
Focus FILMTHEATER

2. Arnhem in een veranderende wereld

Arnhem bezit veel ruimtelijke kwaliteiten waar we trots op zijn. In onze aanpak vormen deze kwaliteiten het vertrekpunt: we ontwikkelen vanuit het Arnhemse DNA.

2.1 De Arnhemse identiteit als basis

Als uitgangspunt voor deze Omgevingsvisie geldt dat we ruimte bieden aan de fysieke ontwikkeling van de stad vanuit de unieke kwaliteiten van Arnhem.

Arnhem bezit veel ruimtelijke, landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten waar we trots op zijn en die onze stad uniek maken. Het gaat daarbij om waarden die van belang zijn voor de ruimtelijke fundamenten van Arnhem, ontstaan door sociaal-maatschappelijke of economische gebeurtenissen. Omdat deze ruimtelijke fundamenten sterk sturend zijn in de verdere ontwikkeling van de stad, gebruiken we ook wel de term 'DNA van Arnhem'.

Veelzijdige ondergrond

Arnhem ligt ingebed in vier landschapstypen: het reliëfrijke stuwwallenlandschap, het gradiëntlandschap dat zich heeft gevormd op de overgang tussen de Veluwe en de rivieren, het rivierenlandschap van Rijn en IJssel en het polderlandschap in Arnhem Zuid.

De stad ligt ingebed in deze landschappen. Het is uniek dat tot diep in het stedelijk gebied deze landschappen doordringen. Voorbeelden zijn onder meer de stadsparken in Arnhem Noord en Immerloo in Arnhem Zuid, maar ook de groene stadslanen, historische polderlinten en dijken.

Ook in het stedelijk gebied zijn de overgangen tussen verschillende landschapstypen vaak goed te zien. Zo markeert de Velperweg de overgang tussen de poldergrond en zandgrond. Een ander voorbeeld is te vinden bij Onderlangs, waar het stuwwallenlandschap op dramatische wijze het Rivierenlandschap raakt. Door de verwevenheid van stad en landschap is de afstand naar groen overal klein. Daar waar de drie landschappen in contact komen met het stedelijk weefsel is deze overgang goed te ervaren. De rijkheid in variatie en landschap die in deze regio ontstaan is, is uniek voor Nederland.

Stedenbouwkundige contrasten

De Arnhemse wijken kennen een grote variatie. Elke bouwperiode in de geschiedenis van de stad bracht eigen stedenbouwkundige idealen met zich mee en een eigen ruimtelijke inrichting. Deze gebieden liggen als 'scherven in het groen' en zijn niet aan elkaar gegroeid als aaneengesloten stedelijk gebied. Er is veel open ruimte tussen clusters van bebouwing. Open ruimte die wordt bepaald door de grote groene parken en landschappen in Noord, het rivierengebied en in Arnhem-Zuid de vaak forse maat van infrastructuur en de wijkopzet.

Ook het scherpe contrast tussen landschap en stedelijkheid is een bijzondere Arnhemse kwaliteit. Het is uniek hoe ver de groene gebieden in het hart van de stad doordringen.

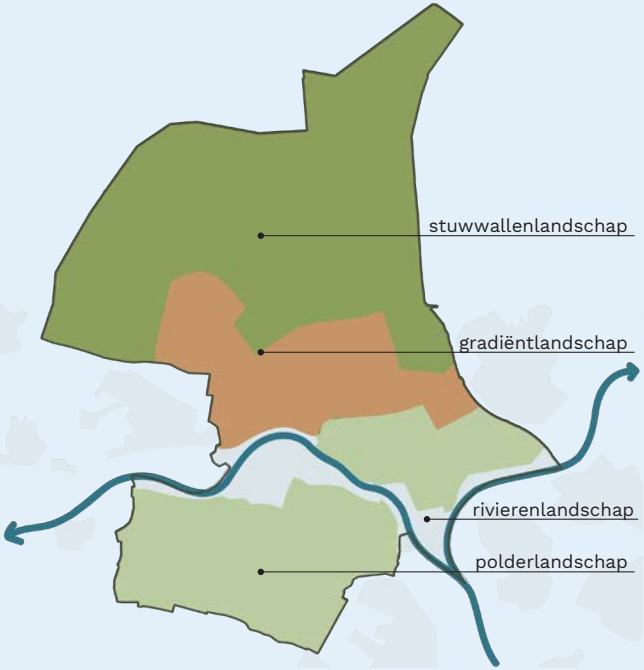

Afbeelding 2.1 Arnhem op het kruispunt van vier landschapstypen

Strategische ligging

De verlegging van de Rijn, de aanleg van de haven en de komst van het spoor bracht naast mobiliteit en economische voorspoed ook groeimogelijkheden voor de stad. Wonen in Arnhem en werken in het westen is sindsdien een feit.

De stad is strategisch gelegen, op een kruispunt van auto-, spoor- en vaarwegen, tussen Randstad en Ruhrgebied, tussen Noord- en Zuid-Nederland. Arnhem heeft altijd het belang van een goede bereikbaarheid begrepen. Ook nu bepaalt onze ligging en positionering de samenwerking met de regio. De koers voor regionale samenwerkingsverbanden (groene metropoolregio en de woondeal) geven de regio weer een sterke positie.

Ontwikkeld als dienstenstad

De eerste bedrijvigheid in Arnhem ontstond door de positie aan de Rijn (Hanzestad) en later door de aanleg van havens en steenfabricage langs de rivier. Langs beken ontstond bedrijvigheid met waterkracht, gebruikmakend van het hoogteverschil. Nog altijd zijn we een stad waar (duurzame) energie en innovatie ons handelsmerk is. Op economisch gebied profileren we ons als stad met het "hotspot energie"-merk. Nieuwe (groene) bedrijven en innovaties passen goed bij onze economische signatuur.

Arnhem is nooit een echte industriestad geworden; wel een dienstenstad. Het daarmee samengaande grote culturele aanbod en de vestiging van ArtEZ, Introdans, Oostpool en het Modekwartier vormde de basis van de energieke en creatieve identiteit van Arnhem. Bij ontwikkelingen zetten we ons in om samen met de stad bij te dragen aan het groene, creatieve en innovatieve profiel van de stad.

Een diverse stad

Met de snelle verstedelijking na 1850 kwamen er naast veel rijken ook veel arbeiders en huishoudelijk personeel naar Arnhem. Deze sociale verschillen zijn nog altijd aanwezig. In Arnhem wonen relatief

Afbeelding 2.2 De stad ingebed in de parken en landschappen

Afbeelding 2.3 Verschillende ruimtelijke milieus

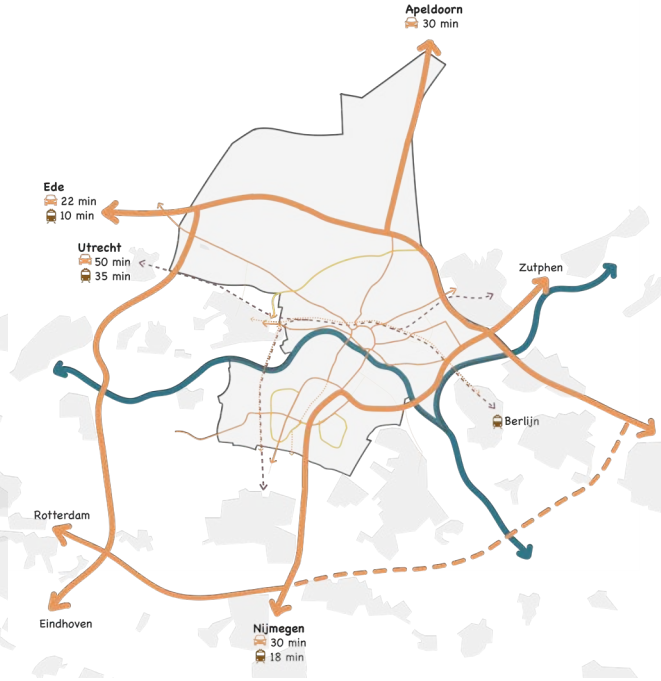

Afbeelding 2.4 Strategische ligging van Arnhem

veel inwoners met een laag inkomen en een grote groep die niet deelneemt aan het arbeidsproces. Dit is meer dan gemiddeld in Nederland. Een goede wijkgerichte aanpak en/of herstructurering kan het verschil maken om de tweedeling op te heffen en wijken met gelijke kansen te creëren. ‘Alle wijken sterk’ is een belangrijk principe. We willen Arnhemmers uitnodigen om samen te werken aan vitale, sociale, gezonde, duurzame en inclusieve wijken. De groei en ontwikkeling van de stad dient altijd meerdere doelen. Naast fysieke maatregelen is ons sociaal kapitaal belangrijk. Verstedelijkingsopgaves gaan daarom gepaard met verbeteren van de werkgelegenheid, leefbaarheid en sociale gelijkheid in kansen.

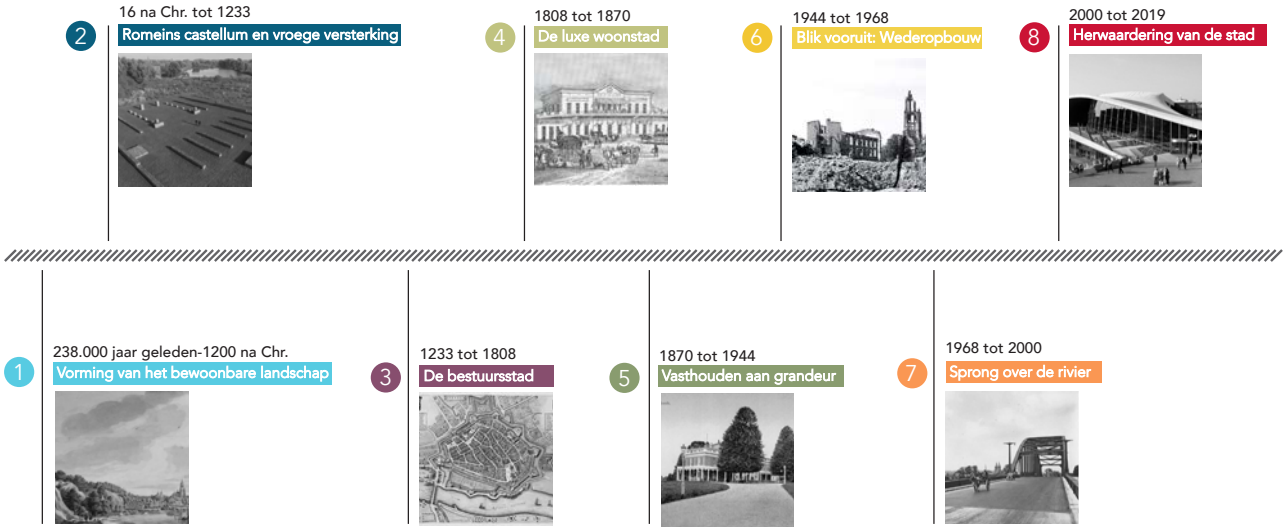

Afbeelding 2.5 Tijdlijn van Arnhem

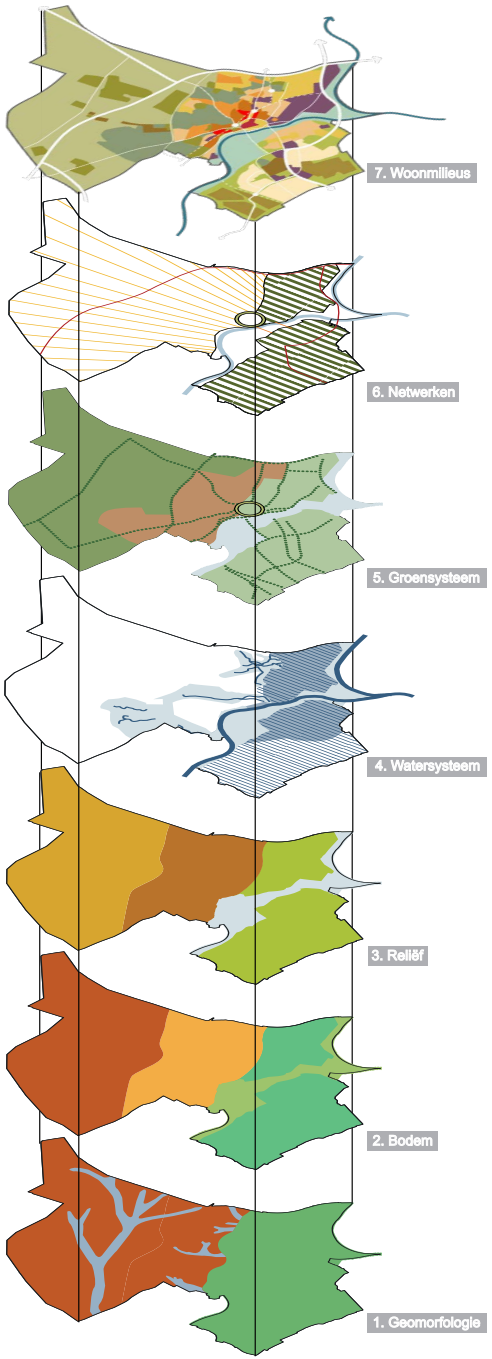

Afbeelding 2.6 Arnhem in themalagen

2.2 Vanuit verschillende perspectieven

Arnhem houdt niet op bij de gemeentegrens. De positie van de stad en haar netwerk kan op verschillende schaalniveaus gedefinieerd worden. Op een ander schaalniveau naar de stad kijken, levert inzicht op en wijzigt het perspectief op de stad.

Arnhem als Centrumstad

De stedelijke invloed van Arnhem is groter dan alleen het deel dat binnen de gemeentegrens ligt. De kernen direct rondom Arnhem (zoals Oosterbeek, Velp en Huissen) zijn sterk gericht op Arnhem en haar voorzieningen. Andersom bieden deze kernen kwaliteiten die Arnhem zelf niet heeft. Deze kernen zijn fysiek, sociaal en economisch zo sterk met Arnhem verbonden dat we kunnen spreken van Arnhem als centrumstad.

Arnhem als onderdeel van de regio

In regionaal verband zijn Arnhem en Nijmegen de belangrijkste centra, met daaromheen middelgrote en kleine woonkernen. De regio Arnhem-Nijmegen heeft een sterke identiteit. Met unieke landschappelijke waarden, een kenniseconomie die sterk onderling verbonden is met een regionaal hoogwaardig openbaar vervoer.

Arnhem tussen Randstand en Noordrijn-Westfalen

De Randstad en Noordrijn-Westfalen zijn sterke economische regio's. Arnhem ligt er exact tussen; verbonden met snelwegen, een internationale treinverbinding en een rivier. In dit perspectief bezien neemt Arnhem (en de regio) een bijzondere plek in.

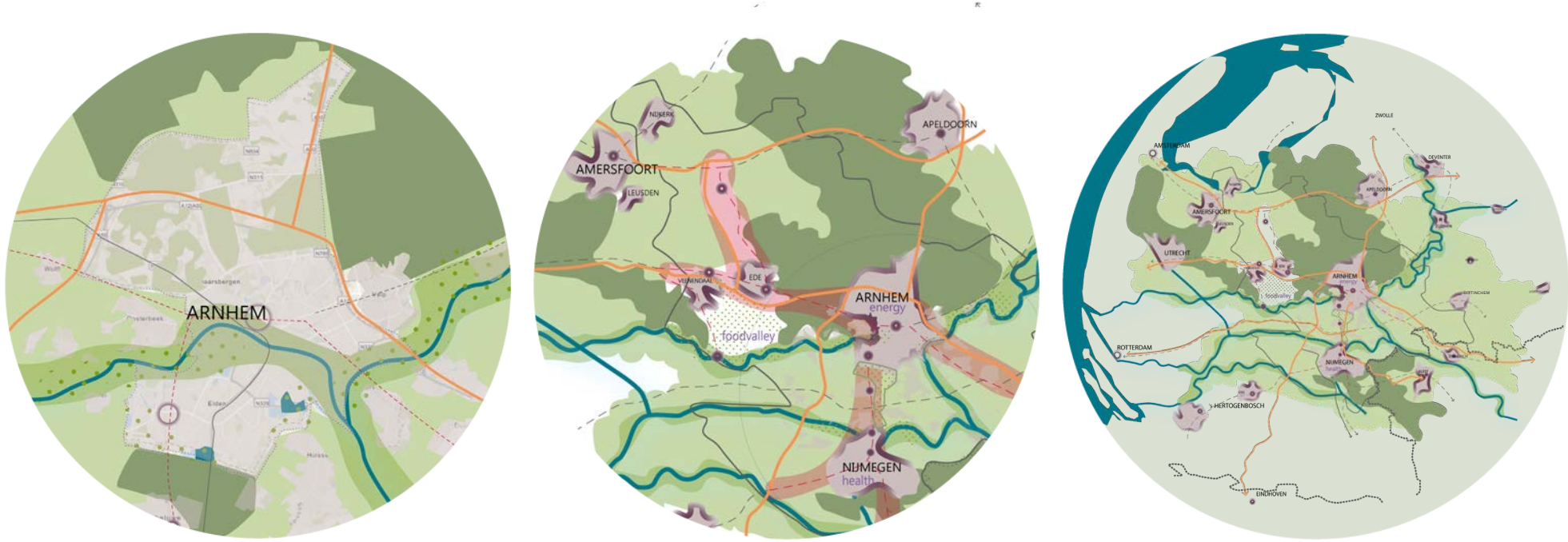

Afbeelding 2.7 Arnhem als centrumstad, in regio Arnhem-Nijmegen en tussen Randstad en Ruhrgebied

2.3 Onderdeel van de groene metropoolregio

Arnhem, met haar profiel van een groene, innovatieve en creatieve stad, draagt bij aan de economische positionering van de groene metropoolregio Arnhem-Nijmegen. Het versterken van het vestigingsklimaat van stad en regio op circulaire principes vergt een goede samenwerking binnen de regio om een vanzelfsprekende partner te worden voor het Rijk.

De ruimtelijke, economische en sociale relaties binnen de regio Arnhem-Nijmegen nemen steeds verder toe. Steeds meer opgaven vragen om een grotere schaal en gezamenlijke aanpak: verstedelijking en mobiliteit, energietransitie en klimaatopgave, economische ontwikkeling, vestigingsklimaat en werkgelegenheid.

Zoals al eerder beschreven, kent Arnhem van oudsher een aantrekkelijke ligging tussen stuwwal en rivier en een strategische ligging in het netwerk tussen de Randstad en het Ruhrgebied. Dit heeft ervoor gezorgd dat Arnhem een aantrekkelijke stad is voor bewoners, bezoekers en bedrijven. Door de vestiging van burgers en bedrijven kon de stad zich ontwikkelen als de hoofdstad van de provincie. Inmiddels geldt dit niet alleen voor de stad Arnhem, maar voor de gehele regio. Het samenhangende stedelijk netwerk van het gebied rondom Arnhem en Nijmegen beslaat het grondgebied van alle 18 regiogemeenten. De regio Arnhem-Nijmegen vormt in steeds meer opzichten één stedelijke agglomeratie met een variatie aan stedelijke, suburbane en landelijke milieus.

We zijn inmiddels het grootste verstedelijkte gebied buiten de Randstad en een moderne kennisintensieve regio. Er zijn bloeiende innovatieve bedrijven in alle economische sectoren, met de topsector Energy als belangrijk groeispeerpunt voor Arnhem.

De trek naar de stad en regio vormt ook een uitdaging voor de toekomst. Hoe zorgen we ervoor dat iedereen een passende woning vindt, hoe blijven we op een duurzame manier bereikbaar en hoe houden we iedereen aan het werk? Tegelijk willen we onze groene leefomgeving in stand houden. Dit kan niet zonder de opgaven van de stad in regionaal verband te zien. Hierbij sluiten we aan bij het perspectief van de groene metropoolregio van de regio Arnhem-Nijmegen.

Vanuit Arnhem en de regio functioneren we in een stedelijk netwerk op nationale schaal. We willen ons in dat gezelschap blijven onderscheiden als een groene regio met een meer ontspannen leefomgeving. Wij zijn in 2018 al verkozen tot circulaire topregio en stellen ons ten doel om in 2050 een energie-neutrale en circulaire metropoolregio te zijn. Met provincie, Rijk, Europa en maatschappelijke partners zijn wij met dit profiel als groene, circulaire metropoolregio een interessante samenwerkingspartner.

2.4 We dragen bij aan een Gaaf Gelderland

Als provinciehoofdstad zijn we in Arnhem natuurlijk ook bewust van de opgave waar we op provinciaal niveau voor staan. De provincie Gelderland heeft een eigen omgevingsvisie: Gaaf Gelderland. In deze Gelderse visie staat aangegeven wat van waarde is en (dus) beschermd moet worden, alsook waar de wens en noodzaak is om te veranderen en verder te ontwikkelen. Doel is een gezond, veilig, schoon en welvarend Gelderland. Hierin staan oplossingsrichtingen voor grote bovenlokale vraagstukken centraal, zoals het energievraagstuk, de klimaatverandering, uitputting van grondstoffen, kwetsbare biodiversiteit, verdere verstedelijking en de toenemende mobiliteit. De visie Gaaf Gelderland dient als een gedeeld vergezicht.

Onze Arnhemse omgevingsvisie is opgesteld in de geest van de Gelderse ambities. Uiteraard met onze eigen invulling en invloed die we hebben, maar dezelfde opgaven en ambities staan centraal.

Afbeelding 2.8 Ambities Gaaf Gelderland

24

3. De Arnhemse uitdaging

De wereld om ons heen verandert continu. Ontwikkelingen, zoals de groei van het aantal inwoners en het aantal huishoudens, energietransitie en kringloopeconomie, klimaatverandering en digitalisering hebben een grote invloed op onze fysieke leefomgeving. Onze eisen op het gebied van woonklimaat en gezondheid veranderen ook. De uitdaging voor Arnhem is om hierin een weloverwogen ruimtelijke koers te gaan varen.

3.1 Belangrijkste trends en ontwikkelingen

Demografische veranderingen

Hoewel 2040 nog ver weg lijkt, zijn de demografische verwachtingen helder. Zo staat het vast dat het aantal ouderen zal toenemen. Het is ook zeker dat de bevolking in de beroepsleeftijden nog slechts bescheiden zal groeien. Van deze laatste groep zal het aantal mensen met een Nederlandse achtergrond sterk teruglopen. Daar staat een groei van het aantal mensen met een migratieachtergrond tegenover. De totale bevolkingsomvang zal blijven groeien, vooral in de dichtbevolkte regio's.

De omvang van huishoudens neemt af; het aantal huishoudens neemt in de komende twintig jaar met ca. 16.000 toe. Dit zijn vanwege vergrijzing meer eenpersoonshuishoudens. Door de drievoudige vergrijzing (aantal ouderen neemt toe, ouderen worden ouder, ouderen blijven langer zelfstandig wonen) ontstaat behoefte aan nieuwe en andere woonvormen. Tegelijkertijd kan een te lage groei van de potentiële beroepsbevolking de economische ontwikkeling negatief beïnvloeden.

Onze regio, met de steden Arnhem en Nijmegen in het bijzonder, is de laatste jaren relatief sneller gegroeid dan andere steden in het land. De prognoses laten zien dat deze groei doorzet. Als regio hebben we een woningbouwopgave die voortkomt uit enerzijds een bestaand woningtekort en anderzijds autonome groei en een hoge aantrekkingskracht van onze regio op mensen van buitenaf (zowel vanuit het binnen- als het buitenland).

Trek naar de stad en toename van ruimtelijke verschillen

De verschillen in Nederland tussen regio's, steden en binnen steden nemen toe. Ook is er sprake van wijzigende geografische patronen. Het gebied waarbinnen de belangrijkste dagelijkse verplaatsingen (woon-werk, studie, sport, etc.) zich afspelen, dijt uit. Er is een trek naar de stad voor specifieke groepen (jongeren, alleenstaanden, kenniswerkers). In toenemende mate kiezen inwoners en huishoudens bij beslissingen over woon- en werklocaties hun (toekomstige) woonplaats op basis van de kwaliteit van de woon- en leefomgeving. Van daaruit wordt gekeken welke banen bereikbaar zijn. Betaalbare woonlasten zijn hierbij een belangrijke factor.

In de grote steden worden we geconfronteerd met een achterblijvende woningproductie en een groeiende bevolking. Mede gezien de sterk wijzigende bevolkings- en huishoudenssamenstelling is daarbij de vraag voor de toekomst welke woningen men waar moet bouwen. Dit is niet zozeer een kwantitatieve als wel een kwalitatieve opgave. De bereikbaarheid van de stad wordt steeds belangrijker door de geografische opschaling, het pendelen naar werk vanuit de woonplaats en de vele kriskras-verkeersbewegingen in de stad en de omliggende regio. We verwachten ook dat in de toekomst meer mensen thuis gaan werken. Het is nog onbekend welke effecten ten aanzien van mobiliteit en huisvesting te verwachten zijn op de middellange termijn.

Naar een duurzame samenleving

De, onderling samenhangende, transities op het gebied van energie en circulariteit hebben grote impact op de ruimtelijke ontwikkeling van de stad. Ze stellen ons voor een aantal grote opgaven, zoals het creëren van duurzame energiebronnen en grootschalige energieopslag, hergebruik van stoffen en vermindering van energie- en grondstoffengebruik. De gemeenten hebben hierin een belangrijke rol. De energieproductie verschuift deels van nationaal naar lokaal niveau.

Ondanks de inspanningen om de opwarming van de aarde te beperken, krijgen we te maken met de effecten van klimaatverandering. Meer

en extremere regenbuien vragen om een andere inrichting van de stad. Meer hittegolven zullen leiden tot meer sterfgevallen onder ouderen en een minder aangenaam verblijfsklimaat in onze binnensteden.

De ligging van Arnhem, op de overgang van het stuwwallenlandschap en het polderlandschap, maakt dat de situatie in Arnhem anders is dan gemiddeld in Nederland. Zowel te veel water als droogte zorgen soms voor overlast. Vooral in Arnhem-Noord geldt dat de hoogteverschillen de stad extra kwetsbaar maken voor droogte op de hoge zandgronden en wateroverlast op de lage delen van de stad. In Arnhem-Zuid is vooral de waterveiligheid van belang. Hoog water in de Rijn is hier een extra risico.

Zorgen voor een gezonde stad

Gezondheid en een gezonde samenleving zijn ook ruimtelijk gezien steeds belangrijkere maatschappelijke thema's geworden.

Het onderwerp van een gezonde leefomgeving wordt van oudsher benaderd vanuit het beperken van gezondheidsrisico's voor mensen. Dit is vooral uitgewerkt in normeringen voor geluid, luchtkwaliteit, bodemkwaliteit of in maatregelen zoals het verlagen van de maximumsnelheid. Tegenwoordig gaat het ook om het bieden van voorzieningen die de gezondheid bevorderen. Gezondheid wordt niet alleen bepaald door leefstijl en gedrag, zoals voeding en bewegen, maar ook door de omgeving. Bijvoorbeeld door de afwisseling van bebouwing met groen en de aanwezigheid van plekken met rust (stilte) en verkoelend water. Ook van belang is de aanwezigheid van aantrekkelijke en gevarieerde openbare ruimten die uitnodigen tot bewegen, zoals goede fiets- en wandelvoorzieningen en buitenspeelmogelijkheden.

De digitalisering van onze samenleving

De digitalisering van onze samenleving heeft invloed op het ruimtegebruik. Activiteiten worden door de digitalisering minder plaatsgebonden en de scheidslijnen tussen werk en vrije tijd, werk en thuis én tussen publiek en privaat vervagen. De behoefte van functiemenging op de schaal van een gebouw of wijk neemt daarmee toe.

Afbeelding 3.1 Informatie over energie besparen

Afbeelding 3.2 Wateroverlast Arnhem

Afbeelding 3.3 Sporten in de openbare ruimte

3.2 Stapelen van ambities vergt keuzes

Wanneer we alle ambities en opgaven van de stad op elkaar stapelen in de fysieke leefomgeving, dan kan niet alles overal zonder dat we belangrijke kwaliteiten van de stad onrecht aandoen. Het is daarom van belang te kijken op welke manier we ambities kunnen combineren, hoe we de schaarse ruimte intensief kunnen benutten en waar nodig is te prioriteren.

De afbeelding hiernaast laat de ambities en opgaven voor de verschillende thema's in de stad zien. Het Arnhemse DNA is de basis, met vervolgens de verschillende ontwikkelingen per thema. De kaart is een weergave van de stapeling en maakt inzichtelijk waar veel ontwikkelingen samen komen en keuzes nodig zijn.

De wereld om ons heen verandert continu. Ontwikkelingen zoals de groei van het aantal inwoners en het aantal huishoudens, energietransitie en kringloopeconomie, klimaatverandering en digitalisering hebben een grote invloed op onze fysieke leefomgeving. Onze eisen op het gebied van woonklimaat en gezondheid veranderen ook. De uitdaging voor Arnhem is om hierin een weloverwogen ruimtelijke koers te gaan varen.

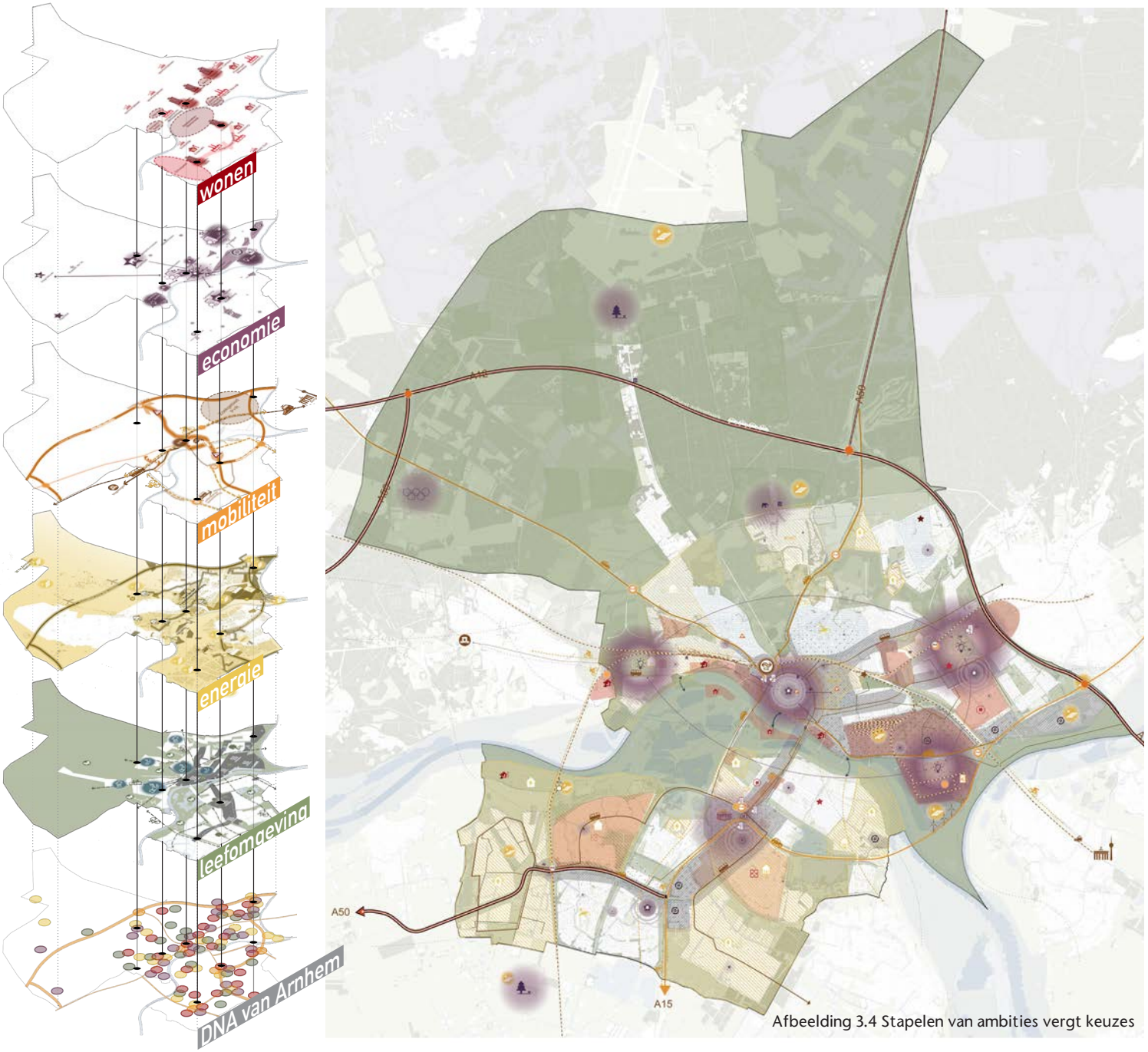

Afbeelding 3.4 Stapelen van ambities vergt keuzes

Sligro

4. Koersen richting 2040

Arnhemmers weten heel goed waarom het goed wonen is in Arnhem. Arnhem staat voor wonen in een echte stad met de Veluwe, de uiterwaarden en de Betuwe altijd dichtbij. Een stad waar het leven ontspannen is, met cultuur en voorzieningen in de buurt. Een stad die gunstig ligt en waar de 'rest van Nederland' nooit echt ver weg is, met Duitsland op een steenworp afstand. Arnhem is steeds meer in trek. Dat vraagt wat van de stad. Allereerst zijn er woningen nodig, daarna extra scholen, huisartsen en sportvoorzieningen. Tegelijk zijn ook meer banen nodig. Om te zorgen dat Arnhem zichzelf blijft op weg naar de toekomst, hebben we samen met de stad afwegingsprincipes opgesteld.

4.1 Waar willen we naar toe?

Arnhem is in trek bij inwoners, bedrijven en bezoekers. Niet alleen ten opzichte van de regio, maar in een steeds groter verband. De groei die dit met zich meebrengt willen we benutten om de stad aantrekkelijker, vitaler en socialer te maken. Dit vergt innovatieve oplossingen in het ruimtegebruik van de stad, uitgaande van onze identiteit. Oplossingen die vragen om een toekomstbeeld voor 2040 dat de belangrijkste ambities, waarden en principes beschrijft waarmee we richting geven aan de toekomst.

We hebben nadrukkelijk rekening gehouden met het gedachtegoed van de nationale Omgevingsvisie en onderschrijven de nationale opgaven en de afwegingsprincipes uit deze visie. Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies, kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal en afwentelen wordt vermeden.

Afbeelding 4.1
Toekomstbeeld
Arnhem 2040

4.2 De visie van Arnhem

De omgevingsvisie geeft aan waar Arnhem de komende jaren op in gaat zetten.

Onderdeel van een sterke regio

Arnhem maakt deel uit van een sterke regio. Als regio Arnhem-Nijmegen en regio Foodvalley koesteren we samen een stevige ambitie: doorgroeien naar een duurzame en circulaire metropoolregio van betekenis. Met Arnhem als groene, innovatieve en creatieve stad dragen we bij aan de versterking van die metropoolregio en nemen we onze verantwoordelijkheid als het aankomt op de verstedelijkingsopgaven. *We richten ons op een sterke positionering en profilering van Arnhem als groene creatieve ondernemende energiestad in het stedelijk netwerk Nederland.*

De kracht van Arnhem bestaat uit een samenspel van een stevige groene structuur met stedelijke focuspunten. Tussen de brede stadsassen met allure ligt een diversiteit aan wijken met elk een eigen karakter. Ontwikkelingen en transformaties zetten we in om bestaande kwaliteiten te behouden en versterken en dragen bij aan verbetering en vergroening van de leefomgeving. *We bieden ruimte aan nieuwe stedelijke gemengde woon-werkmilieus.*

Levendig landschap

De landschappelijke onderlegger en de groene structuur is een belangrijke drager van de identiteit van Arnhem. Het groen is in veel wijken direct aanwezig en soms dichtbij en de nabijheid van het landschap is in Arnhem voelbaar. Het heeft een grote aantrekkingskracht en is een vestigingsvoorwaarde voor veel nieuwe bewoners en bedrijven. Het groen speelt een belangrijke rol bij de klimaatadaptatie, de biodiversiteit, de leefkwaliteit en de gezondheid van de inwoners van Arnhem. In de visie ligt de focus op het behouden en versterken van de groenstructuur van Arnhem, om te *zorgen voor een aantrekkelijk, gezond, klimaatadaptief en groen woon- en leefmilieu.* Daarbij zoeken we naar oplossingen waarbij het groen bijdraagt aan meerdere doelen van de stad, zoals waterberging, schone lucht, biodiversiteit en het tegengaan van hittestress.

Waardevolle wijken

Arnhem bestaat uit een grote diversiteit van wijken met elk een eigen karakter en eigen uitdagingen voor de toekomst. *De visie richt zich op duurzame en gezonde wijken, waar iedereen mee kan doen.* De ontwikkelingen in de stad dragen bij aan de verduurzaming en sociale ontwikkeling van de wijken. Dit houdt in dat ingezet wordt op heterogene wijken met voldoende betaalbare en levensloopbestendige woningen. Dit alles met behoud van de identiteit van de wijk en haar bewoners.

In Arnhem wordt de komende jaren gewerkt aan het beschikbaar en betaalbaar houden van woningen. Om tot een inclusieve en vitale stad te komen, streven we onder meer naar een goede mix van allerlei typen woningen en woonmilieus in sociale huur, vrije-sectorhuur en koop. Dit in combinatie met de daarbij passende voorzieningen. *We lossen de woningbouwopgave binnenstedelijk op, waarbij inclusie en betaalbaar wonen een centrale plek hebben.*

De komende jaren zet Arnhem vol in op de energietransitie, met als doel *Arnhem klimaatneutraal in 2050*. Dit doen we door het verduurzamen van mobiliteit, door bedrijven en industrie te ondersteunen bij reductiedoelstellingen en door het verduurzamen van woningen en gebouwen. *Via een wijkgerichte aanpak werken we aan verduurzaming van wijken en het tegengaan van energiearmoede.*

Krachtige knooppunten

In de dynamische gebieden zullen de komende jaren opgaven en ambities samenkomen. *We gaan vooral investeren op die plekken in de stad die per OV goed bereikbaar zijn en waar al veel voorzieningen aanwezig zijn. Ook zetten we in op meer ruimte voor fietsen en wandelen.* Dit doen we zorgvuldig en met oog voor een kwaliteitsimpuls voor de stad. We benutten bestaande, stedelijke knooppunten als gemengde woon-werkmilieus en versterken de stedelijke assen. Bij het programmeren richten we ons op het versterken van de identiteit van een plek en de positie in de stad.

Arnhem onderscheidt zich binnen de regio door enkele kenmerkende economische speerpunten, waaronder Energy, bruisende binnenstad, creatieve industrie en ontwerp, regionaal dienstencentrum en gezondheid en sport. Het kernwinkelgebied blijft een belangrijke trekker, samen met de horeca en cultuur. *De binnenstad is en blijft voor Arnhem het bruisende brandpunt voor de regio: van place to buy naar place to meet.*

Om koploper te blijven op energiegebied maken en houden we onze stad aantrekkelijk voor startups en innovatieve bedrijven in de energiesector. Daarnaast gaan we de energiesector beter verbinden aan de sterk aanwezige creatieve industrieën en koppelen we onderwijs aan innovatieve bedrijvigheid. We verankeren de samenwerking ook op een juridische en bestuurlijk wijze. *Arnhem ontwikkelt zich als energie-hotspot met een gunstig vestigingsklimaat voor onderwijs en circulaire, innovatieve en creatieve bedrijvigheid.*

Afbeelding 4.2 Gebieden met kwaliteits- en beheersopgave en een enkelvoudige wijkgerichte opgave

Afbeelding 4.3 Gebieden met een meervoudige stedelijke opgave

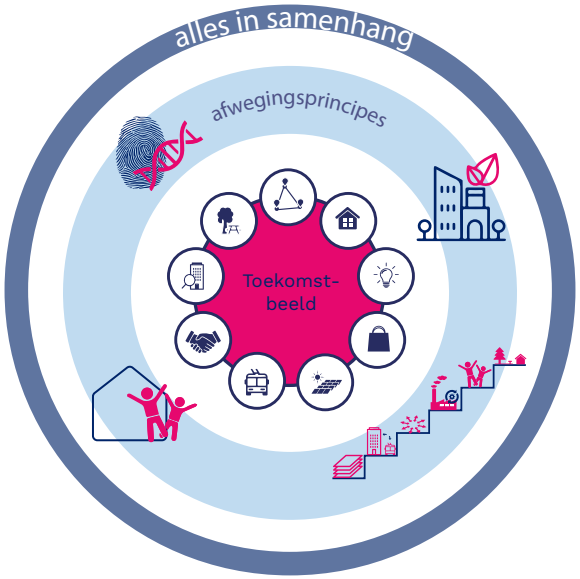

4.3 Afwegingsprincipes

De opgaven waar we voor staan kunnen niet succesvol apart van elkaar worden aangepakt. Een omgevingsvisie zorgt voor en integrale, samenhangende aanpak. Om samenhang tussen de opgaven en aanpak te brengen, hanteren we een aantal afwegingsprincipes. De druk op de fysieke leefomgeving vraagt om scherpe en fundamentele keuzes, maar ook vooral integrale keuzes. De volgende afwegingsprincipes dragen ertoe bij dat de opgaven ook aantrekkelijk, duurzaam, gezond en sociaal worden en dat we slim en duurzaam met onze ruimte omgaan. Dit betekent niet dat overal hetzelfde moet gebeuren. Wel dat we dezelfde afwegingsprincipes hanteren. We onderscheiden er vier.

De Arnhemse identiteit versterken

Arnhem is de stad van contrasten en een stad met een randje: van kantoortorens en koeien, van Hoogte Tachtig en hoog water, van oorlog en vrijheid en van villa's en flatjes. Arnhemmers zijn gezegend met een weldaad aan prachtige landschappen en de band tussen die twee is innig. Het contrast tussen het stedelijk gebied en de landschappelijke structuur is een specifieke identiteit van Arnhem en is verankerd in het DNA van de stad. Ook binnen de stedelijke structuur willen we de Arnhemse kwaliteit behouden. Integraal ontwerpen in samenhang met de omgeving en versterken van de ruimtelijke kwaliteit is een daarbij een belangrijk principe. Bij ruimtelijke keuzes staan de kenmerken en de identiteit van onze stad, wijken en landschappen voorop. Dit betekent dat behoud en versterking van groenstructuur en cultuurhistorische waarden belangrijke voorwaarden zijn bij ontwikkeling.

Duurzaam en gezond ontwikkelen

Voorwaarde voor de groei van de stad is dat de natuurwaarden in de stad toenemen en dat de leefomgeving bijdraagt aan het welbevinden van mens en dier. Daarnaast draagt een goed en groen ingerichte leefomgeving bij aan het voorkomen van gezondheidsklachten.
De clustering van bedrijven en opleidingen op het gebied van de energietransitie levert innovatiekracht op en een slag naar een circulaire en duurzame economie. Nieuwe woningen moeten zoveel mogelijk in de buurt van een park, een bos of het water staan. Als dat niet kan, dan moet er minimaal een fraaie groene route zijn waar het fijn wandelen is. Als bepaalde gebouwen niet meer nodig zijn, heeft functieverandering de voorkeur boven sloop. Het besparen van ruimte kan ook door meer voorzieningen te delen; denk daarbij aan de deelauto of -fiets en aan gedeelde sportvelden, schoolpleinen, concertzalen, zwembaden en (dak) tuinen.

Wijken versterken waarin iedereen mee kan doen

Arnhemmers kennen ook hun kwetsbare kant, de wijken in de stad waar Arnhemmers minder profiteren van wat de stad te bieden heeft. Een derde voorwaarde aan de groei van de stad is dan ook dat Arnhem vitaler en socialer wordt. Alle Arnhemmers moeten beter worden van de ontwikkeling van de stad. Dit betekent aandacht voor aantrekkelijke wijken waar woonruimte is voor alle doelgroepen (sociale huur en koop, van starters- tot seniorenwoning), dus levensloopbestendige wijken met voldoende werkgelegenheid voor iedereen. Uitgangspunt is dat we sociale woningen en woningen voor kwetsbaren toevoegen aan sterke wijken. Bij ontwikkelingen is het creëren van maatschappelijke meerwaarde een belangrijk principe. Ontwikkelingen voorzien niet alleen in zoveel mogelijk woon-, winkel- of werkruimte, het moet ook iets 'terugdoen'. Dat kan door het toevoegen van functies die bijdragen aan de sociale cohesie en de leefbaarheid van de wijk.

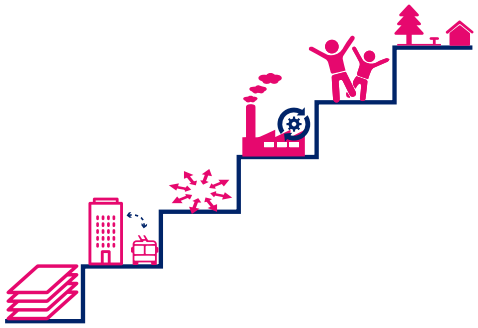

Slim omgaan met ruimtegebruik

Door in de stad te bouwen, hoeven we geen nieuwe wegen, buslijnen of winkelcentra aan te leggen. Nieuwe woningen en kantoren moeten zo veel mogelijk gebouwd worden op plekken die goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer en in de nabijheid van voorzieningen zijn. Op de best bereikbare plekken, zoals rond trein- en busstations, bouwen we de hoogte in. Op deze plekken zal de auto minder worden gebruikt en profiteren mensen optimaal van het aanwezige openbare vervoer. Ook is bouwen nabij een winkelcentrum heel geschikt, omdat mensen ook op deze plekken minder afhankelijk zijn van de auto.

We gaan meer functies mengen. Denk aan het mogelijk maken van woningen bij bedrijven of kantoorlocaties of boven winkels in de binnenstad. Op die manier worden ook deze plekken beter benut en neemt de sociale veiligheid toe. Maar ook in wijken zal de werkgelegenheid toenemen. Als we ontwikkelingen mogelijk maken aan de stadsranden, houden we rekening met de landschappelijke waarden en moet de uitbreiding een maatschappelijke meerwaarde hebben.

Naast een efficiënt gebruik van de ruimte levert dit afwegingsprincipe een reductie op in het gebruik van nieuwe grondstoffen (verlengen van de levensduur, efficiënt en duurzaam grondstoffenverbruik, grondstoffen opnieuw gebruiken, grondstoffen recyclen en producten zoveel mogelijk lokaal produceren en verwerken).

Duurzaam omgaan met de ruimte en energie is niet langer alleen een opgave voor de bovengrond van de stad. Ook de ondergrondse drukte neemt toe en ondergrondse infrastructuur vraagt ruimte. Zoals het beschermen van gebieden voor drinkwater, het borgen van archeologische waarden, het bieden van groeiruimte voor bomen en het benutten van kansen voor bodemenergie. De aanwezigheid van bodemverontreinigingen en explosieven verhoogt de ruimtedruk. Dit vraagt om regie op de ondergrond in relatie met de opgaven en ontwikkelingen bovengronds.

4.4 Toelichting op omgevingsvisiekaart

De visiekaart zoals hiernaast weergegeven, is een ruimtelijke vertaling van de hiervoor beschreven aspecten. Het gaat om het toekomstbeeld, de ruimtelijke kwaliteiten en de opgaven en ambities voor 2040 als basis, aangevuld door de wensen vanuit de stad en vanuit de afwegingsprincipes.

In de volgende hoofdstukken worden de thema's en gebieden uitgebreid toegelicht. In het laatste hoofdstuk wordt de doorwerking van de omgevingsvisie beschreven. Hoe gaan we onze visie realiseren en met behulp van welke instrumenten uit de gereedschapskist van de nieuwe omgevingsvisie? Door het opstellen van nieuwe programma's, het opnieuw tegen het licht houden van bestaand beleid en het uitwerken van deelgebiedsvisies, geven we de komende jaren invulling aan de ambities uit de omgevingsvisie. Bij elke fase worden de plannen duidelijker. Daar hoort ook een andere vorm van participatie bij. Dat bespreken we in het laatste hoofdstuk, zodat we steeds weer een zorgvuldig proces van afwegen en besluiten doorlopen.

Legenda Visiekaart

Wonen
Onderzoeken mogelijkheid verdichting met verbeteren van leefbaarheid en DNA als inzet.

Multifunctionele opgave nader uit te werken.

Onderzoekslocatie: verstedelijking stadsrand vanuit landschappelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde.

Energie
Onderzoekslocaties voor de energieopgave.

Vitale stad
Hoogdynamische ontwikkeling om de vitaliteit, variatie en leefbaarheid van de Arnhemse wijken en bebouwde gebieden te versterken en te vernieuwen. Hierbij wordt een integrale combinatie gemaakt met energietransitie, klimaatadaptatie, economie, kwaliteit van de openbare ruimte en toekomstbestendige bereikbaarheid.

Ontwikkeling van economische hotspots waar optimaal wordt ingezet op bedrijvigheid en het handhaven van concentratiebeleid in detailhandel.

Ontwikkeling van economische hotspots waar optimaal wordt ingezet op bedrijvigheid met een focus op energie, innovatie, maken en testen.

Ontwikkeling van educatieve hotspots waaronder middelbare scholen, ArtEZ, de HAN University of applied sciences en Van Hall Larenstein, met de focus op educatie en toegepaste wetenschappen, schone mobiliteit, circulaire economie en energie.

Behouden en optimaliseren van bedrijventerreinen met kansen voor functiemenging.

Leefomgeving
Grootschalig aaneengesloten groenstructuur. Deze zone biedt aanknopingspunten voor omliggende gebieden die vergroend kunnen worden en kunnen worden aangesloten op dit natuurnetwerk. Deze groene plekken dienen als verkoelende plekken die beschermd blijven.

Natuurontwikkeling door het opheffen van barrières en het verbinden van bestaande natuurgebieden.

Natuur- en cultuurzone; intensiever benut met respect voor alle (natuurlijke) kwaliteiten: investering in de bestaande groene buitenruimte tot een nog hoogwaardigere zone waar kan worden geïnvesteerd in het verhogen van de biodiversiteit.

Investering in de buitenruimte tot een aaneengesloten, divers en hoogwaardig groen-blauw raamwerk met als doel om het gebied te verbinden met de groenzones rondom stadsparken, de IJssel, Nederrijn en Veluwe. Dit raamwerk biedt mogelijkheden om te verblijven in een natuurlijke omgeving waar men kan wandelen, sporten en elkaar kan ontmoeten.

Mobiliteit
Robuust autonetwerk van snelwegen, provinciale en lokale wegen.

Robuust netwerk van radialen met HOV als prioriteit; ruimte voor duurzame mobiliteit.

Sociaal veilige verbindingen en robuust netwerk van (snel)fietspaden.

Ontwikkeling van het station tot dynamisch knooppunt waar ook de verstedelijkingsopgave aan gekoppeld kan worden, als de woon-werk-milieus van de toekomst die zijn verbonden met de economische Hotspots van Arnhem.

Zoekgebied nieuw station Arnhem-Oost.

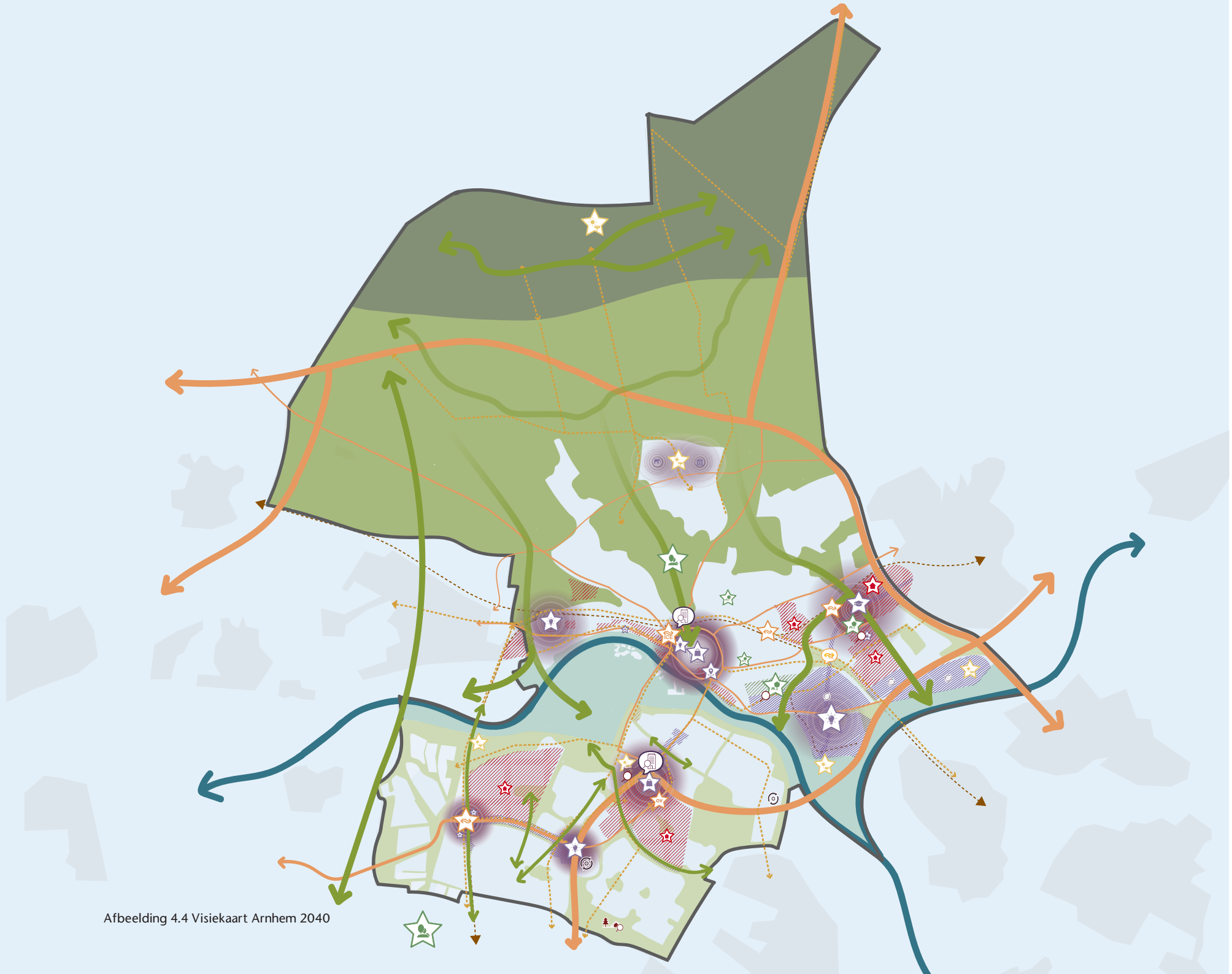

Afbeelding 4.4 Visiekaart Arnhem 2040

VAN DE KOLK

5. Thematische uitwerking

In dit hoofdstuk werken we de integrale ontwikkelkoers voor de stad uit in een aantal overkoepelende thema's. Per thema geven we aan welke inspanningen we de komende jaren gaan doen in de stad en hoe deze inspanningen zich verhouden met andere thema's. Door de verschillende thematische opgaven met elkaar te verbinden, kunnen we werk met werk maken en kunnen we vooraf slimme oplossingen bedenken voor potentieel conflicterende ruimteclaims.

5.1 Een aantrekkelijk Arnhem

Om de ruimtelijke kwaliteit van onze stad te behouden en te versterken, gaan we de komende jaren flink aan de slag met het verder zichtbaar en meer beleefbaar maken van Arnhem als groene, creatieve en vrije stad.

We kijken over de grenzen: Arnhem in de Regio

In regionaal verband is de combinatie van het rivierenlandschap met de stuwwal dé identiteitsdrager. Onze geschiedenis is onlosmakelijk verbonden met de grote rivieren en dit werkt nog steeds door in de regio. Arnhem ligt daar waar de grote rivieren uit het Europese achterland zich splitsen en uitwaaieren richting Holland en het IJsselmeer. In combinatie met het reliëf en de bosrijke natuur op de hoge stuwwallen kent onze regio een grote variatie aan natuur en landschappen. Het landschap kenmerkt ook de stedelijke ontwikkeling met een palet van twee centrumsteden en omliggende dorpen met hun verschillen in historie, karakter en cultuur. In de regio staat het versterken van de eigen kwaliteiten centraal, waarbij Arnhem zich profileert als groene, creatieve en vrije stad met een bruisend centrum, een rijk cultureel leven en topattracties.

De komende jaren blijven we inzetten op het versterken van Arnhem als aantrekkelijke stad voor onze inwoners en onze bezoekers uit de regio en ver daarbuiten. Herdenkingstoerisme speelt daarin een grote rol, waarbij het verbinden en positioneren van onze regio als 'het Normandië van het Noorden' een belangrijke focus is. Net als Normandië heeft Gelderland immers een groot aantal betekenisvolle plekken waar historische gebeurtenissen uit WOII hebben plaatsgevonden.

We maken het landschap en ons erfgoed nog zichtbaarder en delen de verhalen die daarbij horen

In Arnhem zijn we gezegend met maar liefst vier landschappen: de Veluwe met het stuwwallenlandschap en het gradiëntlandschap, het rivierenlandschap en het polderlandschap. We koesteren de verschillen in landschapskarakteristieken, groenstructuur, bodemsoort en waterhuishouding. Om die reden bouwen we geen nieuwe woonwijken in onze waardevolle landschappen, maar maken we zoveel mogelijk gebruik van de ruimte in de stad, door gebouwen te transformeren en gebieden te herontwikkelen. Komende jaren zorgen we niet alleen voor het versterken van de landschappen buiten de stad, maar ook voor het beter verbinden van groen en natuur in de stad. Dit doen we door het herstellen en verbeteren van de groene en landschappelijke verbindingen. We blijven inzetten op het beter zichtbaar en beleefbaar maken van alle (voor)historische elementen die onderdeel uitmaken van onze stad, zowel boven

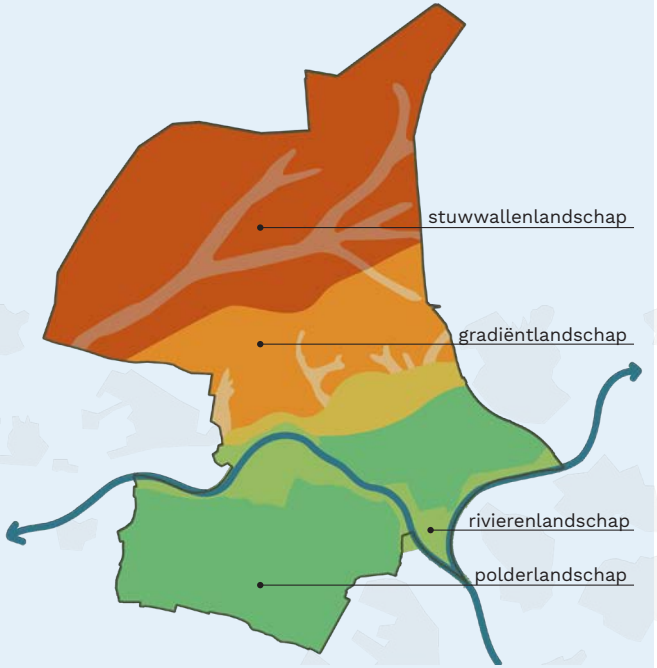

Afbeelding 5.1 Landschapstypologieën

als onder de grond, die laten zien hoe Arnhemmers vroeger leefden en werkten. Daarbij gebruiken we de aanwezige energie in de stad en zoeken we afstemming met onze betrokken partners. Om cultuurhistorisch waardevolle gebouwen te behouden, werken we mee aan herbestemming met passende functies. Er is ruimte voor ontwikkeling, met respect voor het bestaande.

We koesteren onze vrijheid door het zichtbaar maken van onze verdedigingswerken

In haar lange geschiedenis heeft Arnhem veel meegemaakt en de overgebleven verdedigingswerken van de Romeinse tijd tot de Koude Oorlog zijn daar nog stille getuigen van. We blijven inzetten om deze geschiedenis beter zichtbaar en beleefbaar te maken. Mooi voorbeeld zijn de contouren van het castellum in Meinerswijk dat onderdeel was van de verdedigingswerken van de Romeinse rijksgrens (limes). Vanaf 1825 werden de muren, wallen en grachten van Arnhem gesloopt en gedempt. Bij graaf- en bouwwerkzaamheden worden hier en daar nog steeds muurresten aangetroffen. Op diepte is de muur grotendeels nog intact onder de grond. De Sabelspoort is de enige stadspoort die een sloop bespaard is gebleven. Meer recente verdedigingswerken spreken echter net zo tot de verbeelding. De Fliegerhorst Deelen werd door de Duitsers aangelegd als een groot gecamoufleerd vliegveld met bijbehorende landingsbaan, gebouwen en kampementen. Tijdens de Koude Oorlog speelde de Rijn bij Arnhem een belangrijker rol. Als de dreiging van een Russische invasie groot werd, zou de Rijn hier afgesloten kunnen worden door een stuw. Daarmee zou zoveel water naar de IJssel stromen dat een groot gebied onder water kwam te staan. Voor al deze elementen geldt nu de opdracht om nieuwe functies te vinden en de toeristisch-

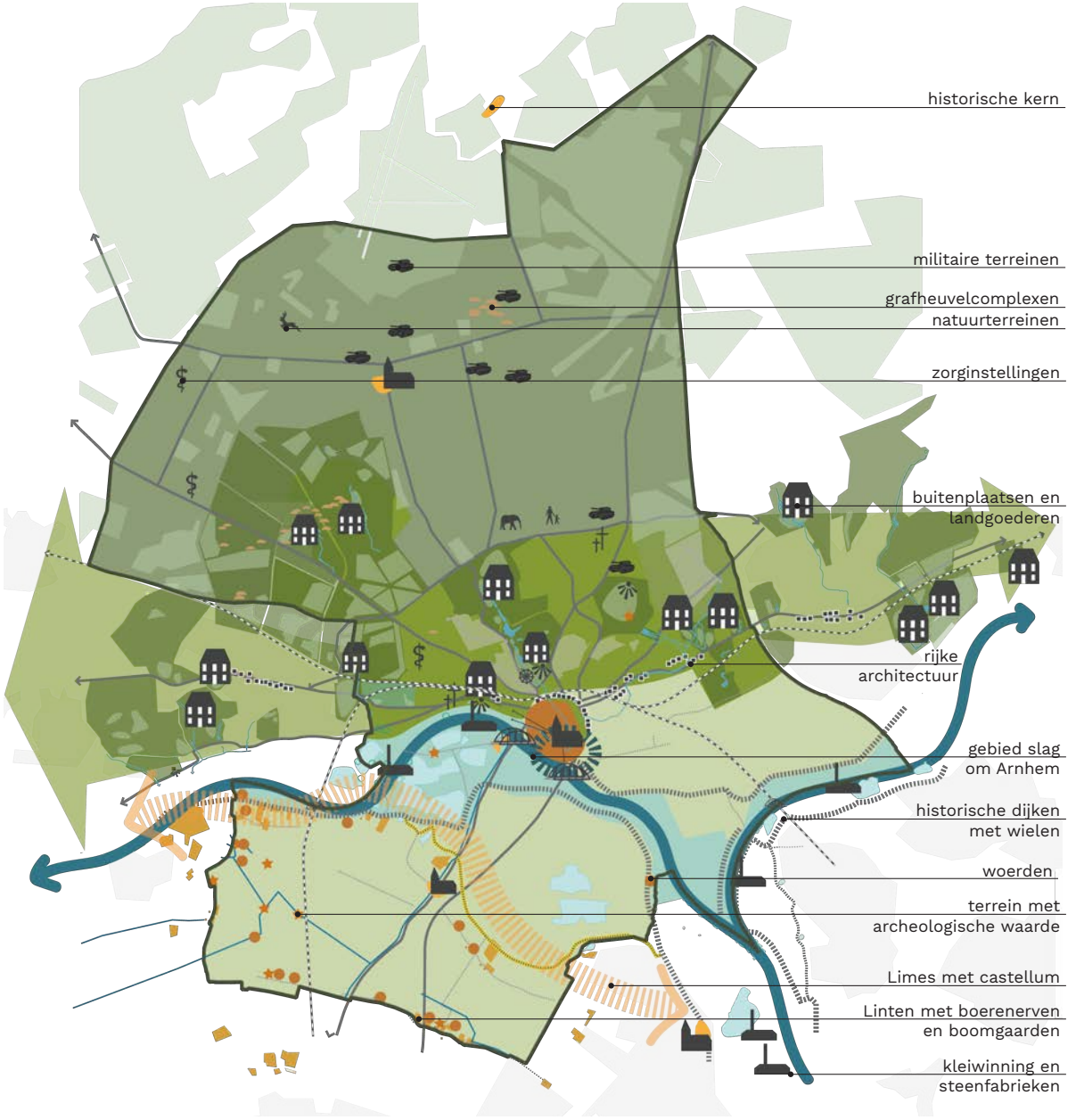

Afbeelding 5.2 Cultuurhistorie van Arnhem

recreatieve mogelijkheden van dit erfgoed te onderzoeken. Ze vertellen het Arnhemse verhaal, dragen bij aan onze identiteit en sluiten aan bij de regionale ambities ten aanzien van het herinneringstoerisme.

We maken aantrekkelijke plekken in de stad waar het creatieve karakter van de stad centraal staat

Vanuit de monumentale binnenstad ontwikkelen we verschillende gebieden die bijdragen aan het creatieve karakter en imago van onze stad. In Centrum West wordt de relatie tussen binnenstad (Focus en Rozet) en het Museum Arnhem met een creatieve corridor versterkt. Het verbindt de binnenstad en de verschillende culturele functies (ArtEZ en de creatieve wijk Coehoorn). Het gebied krijgt hiermee een zichtbare identiteit. Het verbeteren van de toegankelijkheid en aantrekkelijkheid is een katalysator voor nieuwe ontwikkelingen en biedt volop kansen om het gebied te transformeren tot een woon-werkgebied voor de creatieve maakindustrie. We stimuleren de samenwerking en richten de openbare ruimte zo in dat we hierin faciliteren. Aan de oostzijde van de binnenstad richten we ons rondom de schouwburg op een bundeling van de podiumkunsten. Een stevige voor alle podiumkunsten in Arnhem is nodig om de door het Rijk gefinancierde topgezelschappen goed te faciliteren.
Door het netwerk van corridors verankert de binnenstad in haar omgeving. De bezoekers van het centrum worden verleid om een combinatiebezoek aan de omgeving te maken (Sonsbeek, Stadsblokken, Modekwartier en Kunstkwartier). Zo zetten we breder in op onze identiteit "Arnhem groen en creatief". Dit alles draagt bij aan de culturele infrastructuur en aan een aantrekkelijke stad en regio voor wonen, werken en verblijven.

We versterken het contrast van onze wijken

In de lange ontstaansgeschiedenis van Arnhem zijn buurten en wijken ontstaan die eeuwen aan bouwstijlen laten zien en verschillende verhalen vertellen. Van de middeleeuwse kelders in de binnenstad tot het modernistische winkelcentrum Presikhaaf en van de klassieke villa's aan de Velperweg tot de woonerven in Elderveld. De komende jaren gaan we de diverse karakters van onze wijken verder versterken. Dit doen we door bij transformaties, herontwikkelingen, verbouwingen en herinrichting van straten de cultuurhistorische waarden, overige kwaliteiten en ligging van een wijk als vertrekpunt te nemen voor ruimtelijke verbeteringen. We werken vanuit de ontwerpstijl van de wijk (met name bij beschermde stadsgezichten) en met een menselijke maat. Wijkvisies dragen bij om de karakteristiek per wijk te duiden. Een mooi voorbeeld is de visie voor Elden, waarin de wijkbewoners vragen om waardering en bescherming van de dorpse identiteit.

We transformeren onze straten en pleinen tot aantrekkelijke groene ontmoetingsplekken

Om de leefbaarheid van onze stad in de toekomst te verbeteren zorgen we voor een andere inrichting van ons openbaar gebied. Een inrichting die ruimte geeft aan schone vormen van mobiliteit. Onze straten en pleinen maken we groener met meer ruimte voor ontmoeten, spelen en bewegen voor iedereen. Hiermee bevorderen we de sociale- en gezondheidskwaliteit van de buurt. De inrichting van onze buitenruimte stemmen we af op het onderliggende landschap, de stedenbouwkundige karakteristiek en de klimaatopgave van een buurt. Waar een combinatie ligt met cultuurhistorische thema's, pakken we die kansen.

Afbeelding 5.3 Creatieve karakter van de stad

Afbeelding 5.4 Malburgen in sneeuw

Afbeelding 5.5 Transformatie van openbare ruimte

Aandacht is er voor de verschillende belangrijke invals- en verbindingswegen in de stad. Deze zijn geschikt om zich te ontwikkelen tot aantrekkelijke verblijfsgebieden met veel groen en ontmoetingsfuncties. De beleving van de stad met haar groen, haar uitzichten en haar wisselende buurten en voorzieningen moet vanaf deze plekken centraal staan. Een voorbeeld is de Apeldoornseweg, op deze weg rijd je eerst door het bos met doorzichten naar velden en af en toe wat bebouwing. Vervolgens zie je de villa's en daarna beleef je de stad met steeds dichtere bebouwing en steeds meer voorzieningen en levendigheid op straat.

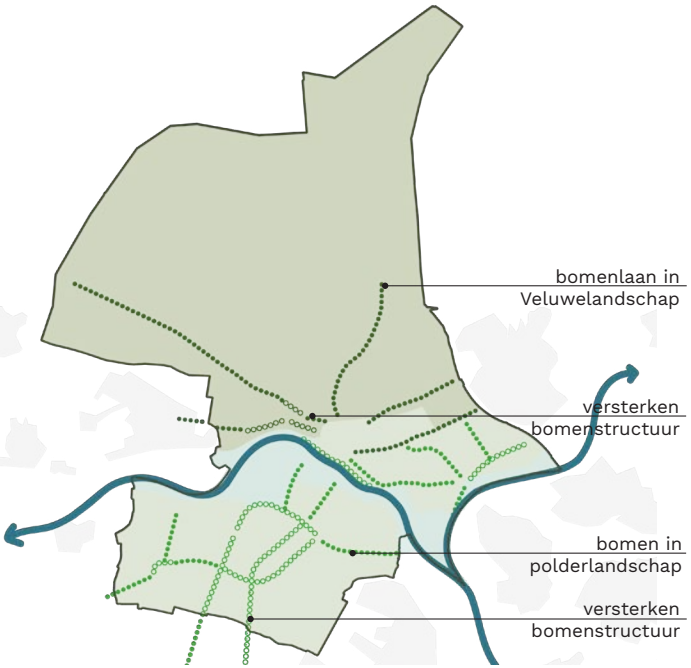

Afbeelding 5.6 Groen-Blauw raamwerk van Arnhem

Bij het aantrekkelijker maken van onze openbare buitenruimten kan de inrichting van de buitenruimte van particulieren (bij instellingen, kantoren, particuliere tuinen en erven) niet achterblijven. Deze dragen immers voor een belangrijk deel bij aan het groene karakter van onze stad. We gaan dit groen daarom beter beschermen en we stimuleren de aanleg van meer groen in deze gebieden.

We ontwikkelen een kwaliteitskader voor verdichting

We koesteren onze fraaie landschappen, parken en polderlinten. Deze zijn verankerd in het groenblauwe netwerk en vormen onze aantrekkelijke woonomgeving. Dat betekent niet dat verandering en gebiedsdynamiek worden geweerd. Het betekent dat de stad bij zichzelf blijft; het DNA en de ruimtelijke kwaliteit als vertrekpunt. Om te bouwen gaan we op zoek naar plekken in of direct aan de bestaande stad. Daarbij maken we het liefst gebruik van goed bereikbare plekken in en rond het centrum, de omgeving van treinstations en (winkel)centra. Maar er zijn ook andere locaties binnen de stad waar gebouwd gaat worden. Bouwen in de bestaande stad is altijd maatwerk en heeft overal zijn specifieke uitdagingen. Daarom stellen we een integraal kwaliteitskader voor de stad op, waarin de samenhang tussen de waarden geborgd is. In dit kwaliteitskader geven we aan welke kwaliteiten we willen versterken en waar verdichting kan bijdragen aan de karakteristiek van het gebied. Voorwaarde is dat de nieuwe bebouwing extra omgevingskwaliteit toevoegt aan de stad en dat openbare ruimte altijd publiek toegankelijk blijft.

Dit kan door het creëren van een ontmoetingsplek, het toevoegen van groen, het herbestemmen van monumentale objecten. Maar afschermende bebouwing kan bijvoorbeeld ook bijdragen aan het verminderen van geluid voor de omgeving. De menselijke maat en schaal spelen een belangrijke rol bij de inpassing van nieuwe bebouwing en met name hoogbouw. Ook de mogelijke overlast voor de directe leefomgeving (schaduw en windhinder) wegen we hierbij mee. Participatie door omwonenden en ander direct belanghebbenden is noodzakelijk. Met herstructurering kunnen door het efficiënte ruimtegebruik soms meer woningen worden gerealiseerd. Dit geldt vooral voor naoorlogse woningen en wijken met opgaven voor verduurzaming en herstel van de ruimtelijke structuur. Een andere oplossingsrichting is transformatie. Bijvoorbeeld door bestaande gezinswoningen om te vormen naar eenpersoonshuishoudens. Met goede stallingsvoorzieningen en parkeeroplossingen zorgen we voor behoud van ruimtelijke kwaliteit in het openbaar gebied. In alle gevallen moet ontwikkeling bijdragen aan een verbetering van de ruimtelijke en omgevingskwaliteit.

We maken onze stad duurzaam aantrekkelijk

De Arnhemse monumenten en stadsgezichten geven de stad haar unieke karakter en daar zijn we zuinig op. Omdat we willen dat ons waardevolle erfgoed nog eeuwen mee kan, zorgen we dat ook deze gebouwen beter worden geïsoleerd en kunnen omschakelen naar duurzame energiebronnen. Nieuwe afwegingskaders ondersteunen de afstemming tussen verduurzaming en behoud van beschermde monumentale waarden.

5.2 Een groene gezonde, en leefbare stad

Het Arnhems groen draagt bij aan de fysieke en mentale gezondheid van onze inwoners. De groene ruimte nodigt uit tot bewegen en sporten. Daarnaast heeft groen een sociale functie: mensen ontmoeten elkaar. Het bevordert de psychische gezondheid en beperkt het gevoel van eenzaamheid (onder andere bij ouderen). De komende jaren gaan we veel woningen in de stad bijbouwen. Hiermee sparen we het groen buiten de stad, maar we moeten ook zorgen dat er ín de stad voldoende groen aanwezig blijft. Bij de verstedelijkingsopgave is een klimaatbestendige, schone, biodiverse en gezonde leefomgeving en goed toegankelijk, nabij en aantrekkelijk groen een cruciaal uitgangspunt.

We kijken over de grenzen: Arnhem in de regio

In de groene ontwikkeling van de stad kijken we verder dan de gemeentegrenzen van Arnhem. Samen met de gemeenten om ons heen kijken we hoe we de regio als geheel kunnen vergroenen en gezonder maken. Park Lingezegen is een mooi voorbeeld. Dit landschapspark tussen Arnhem en Nijmegen bedient inwoners uit alle omliggende gemeenten. Het park is als groot, groen recreatiegebied tussen groeiende steden en dorpen een uiting van de balans tussen groei en leefkwaliteit in de regio.

We beschermen en verbeteren ons stadsklimaat

Nieuwe duurzame energiebronnen (windmolens, zonne-energie) passen we met behoud van de ecologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden in. Ook klimaatadaptatiemaatregelen vragen ruimte, zowel boven als in de grond. Afstemming en regie op de inpassing van al deze maatregelen is nodig. Voor een aantrekkelijke, gezonde stad is een klimaatbestendige, schone en gezonde leefomgeving met goed toegankelijk en aantrekkelijk groen een randvoorwaarde. De thema's water, hitte en droogte spelen bij herinrichting en herontwikkeling een belangrijke rol.

We gaan ons groen nog beter met elkaar verbinden

De stedelijke en de groene ontwikkeling van de stad gaan hand in hand. Dit doen we door de bestaande groengebieden in en buiten de stad nog beter met elkaar te verbinden. Zo kunnen we op een aantrekkelijke manier van het ene park naar het andere park komen. Deze verbindingen zijn niet alleen goed voor mensen, maar ook voor dieren en planten. Op die manier kun je straks via groene verbindingen van de Veluwe via de parken naar de Rijn en de IJssel en van park Lingezegen naar Stadsblokken en Meinerswijk. Ook tussen de wijken en de parken zorgen we voor meer groene en veilige verbindingen, zodat het vanuit een wijk nooit te ver is voor een ontspannen wandeling of een picknick in het park.

We maken onze wijken veiliger

Een leefbare stad is een veilige stad. We maken onze wijken veiliger door wijken gemengder te maken. Dit betekent een mix van koop en huur, jong en oud, rijk en arm. We voorkomen concentraties van kwetsbare mensen en mensen met een hulpvraag. Daarnaast zorgen we voor meer ogen op straat. Dit doen we door functies te mengen, zodat er op alle tijden van de dag wat

Afbeelding 5.7 Groene plekken in de stad

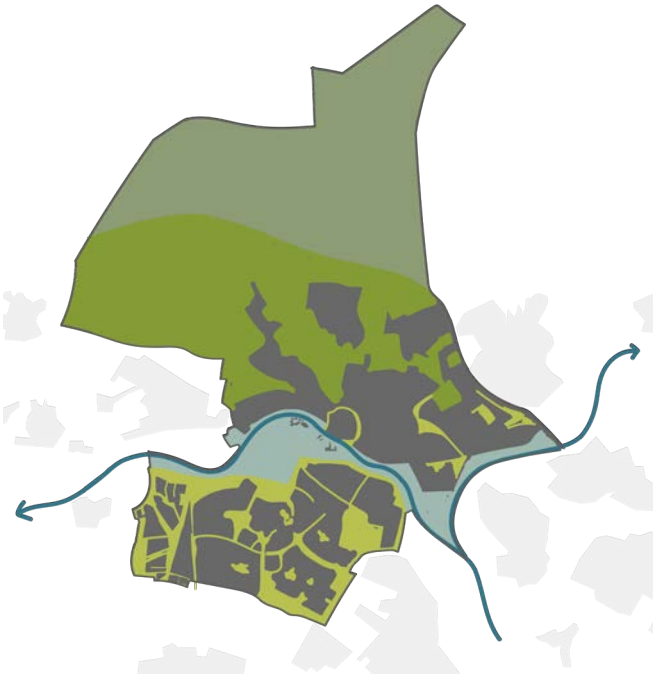

Afbeelding 5.8 Groene verbindingen rondom woonblokken

Afbeelding 5.9 Schone straten

Afbeelding 5.10 Sporten in de openbare ruimte

Afbeelding 5.11 Koele plekken in de stad met water

te doen is in een gebied. Bij de inrichting van het openbaar gebied en bij inpassing of aanpassing van bebouwing zorgen we dat veel ramen en zichtlijnen naar de openbare ruimte gericht zijn. Dit zorgt voor meer betrokkenheid van bewoners bij hun straat en draagt bij aan de sociale veiligheid. We houden onze straten schoon en heel en zorgen voor een inrichting van het openbaar gebied gericht op snelheidsverlaging van auto en scooter.

Daarnaast zorgen we bij de inrichting van onze stad dat we risico's op gevaarlijke situaties zoveel mogelijk voorkomen en, mocht gevaar optreden, we onze inwoners zoveel mogelijk bescherming kunnen bieden door het voorkomen en beperken van gewonden, doden en schade als gevolg van een ongeval met gevaarlijke stoffen. Dit kan gaan om de directe gevolgen, maar ook om de indirecte gevolgen die voortkomen uit het langdurig onbereikbaar zijn van een gebied, of de uitval van vitale infrastructuur zoals transport-, elektriciteit-, communicatie-of drinkwatervoorzieningen.

In de wijken zorgen we voor voldoende speel-, sport- en ontmoetingsruimtes

Bewegen is een belangrijk middel voor gezondheid, maar ook voor inwoners om elkaar te ontmoeten. Het versterkt zo de sociale cohesie in onze wijken. Hierbij hoeft niet uitsluitend gedacht te worden aan de klassieke vorm van sporten via een vereniging, waarbij de sportbeoefening voorop staat. Het kan ook gaan om een wandeling of een potje jeu de boules. We zien de sportparken als een belangrijke ontmoetingsplek voor de wijken. De voetbal- en hockeyvelden bieden overdag kansen, want dan worden ze vaak weinig gebruikt door de verenigingen. We willen toe naar sportparken die het hart vormen van de wijk als beweeg- en ontmoetingsplek. Open sportparken, waar allerlei activiteiten plaatsvinden naast de verenigingssport. Voor bijvoorbeeld jongeren die frisbeeën of voor senioren die voordat ze gaan wandelen samen koffiedrinken. Dit vraagt van sportverenigingen om naast focus op de sport ook aandacht te hebben voor de sociale rol die zij voor en in de wijk kunnen spelen.

We zorgen voor voldoende medische voorzieningen in de wijk

Onze bevolking neemt toe en vergrijst. De behoefte aan zorgvoorzieningen in de wijk neemt door beide ontwikkelingen toe. Het aanbod aan medische voorzieningen moet goed aan blijven sluiten op de demografische ontwikkeling van een wijk.

We zorgen voor een nog betere toegang van gebouwen en buitenruimten voor alle Arnhemmers

We willen iedereen in staat stellen om zelfstandig te kunnen genieten van alles wat Arnhem te bieden heeft. Bij de inrichting van onze buitenruimten en bij de realisatie van gebouwen zorgen we daarom dat deze toegankelijk zijn voor ouderen en mensen met een beperking. We zorgen vanaf de start van een (beleids)proces dat we inwoners met een beperking (en organisaties zoals het Arnhems platform chronisch zieken en gehandicapten - Apcg en Bijzonder in Arnhem) als ervaringsdeskundigen betrekken. Op basis van 'Niets over ons zonder ons'-principe uit VN-verdrag Handicap.

We spelen in op een veranderende beweegcultuur in een groeiende stad

Waar het aantal mensen dat bij verenigingen

sport langzaamaan daalt, zien we juist dat het aantal mensen dat bij commerciële aanbieders of in de eigen leefomgeving sport, stijgt. Er is een sterke wens om in de eigen buurt, in het park, of elders in de openbare ruimte, te sporten en te bewegen. Hier gaan we de openbare ruimte op inrichten, maar zonder dat ecologische, klimaat- en erfgoedwaarden en -functies in de knel komen. Het gebruik van de openbare ruimte moet aansluiten op de draagkracht van het gebied. De intensiteit, het gebruik, de frequentie en de duur kunnen verschillen per locatie.

We ontwikkelen nieuwe woningen bij groen of aan een aantrekkelijke route

We zorgen dat we onze bestaande buurten vergroenen en dat het vanaf een woning nooit ver lopen is naar het groen. Dit kan door nieuwe woningen in de buurt van bestaande groenvoorzieningen te bouwen en door bij nieuwbouw ook te zorgen voor groen in de buurt. Daarnaast zorgen we voor aantrekkelijke en veilige verbindingen naar groengebieden. Op die manier kunnen mensen die wat verder van het groen wonen op een prettige manier het groen bereiken.

We blijven inzetten op de gebiedsgerichte milieubenadering

Voor een gezondere stad zetten we in op een betere milieukwaliteit voor de hele stad. Dit betekent het terugdringen van het lawaai in de stad en een gezonde luchtkwaliteit. We beseffen dat het op de ene plek in de stad drukker is dan op de andere. Om die reden hanteren we een gebiedsgericht milieubeleid. Dit betekent dat we onze milieuambities afstemmen op de levendigheid van een gebied. In de binnenstad en andere belangrijke centra

Afbeelding 5.12 Bewegen & ontmoeten in Arnhem

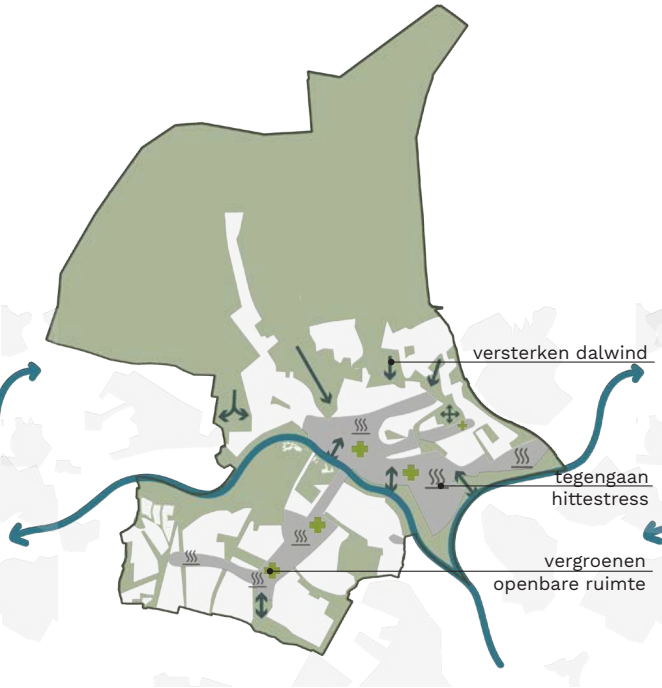

Afbeelding 5.13 Hittestress Arnhem

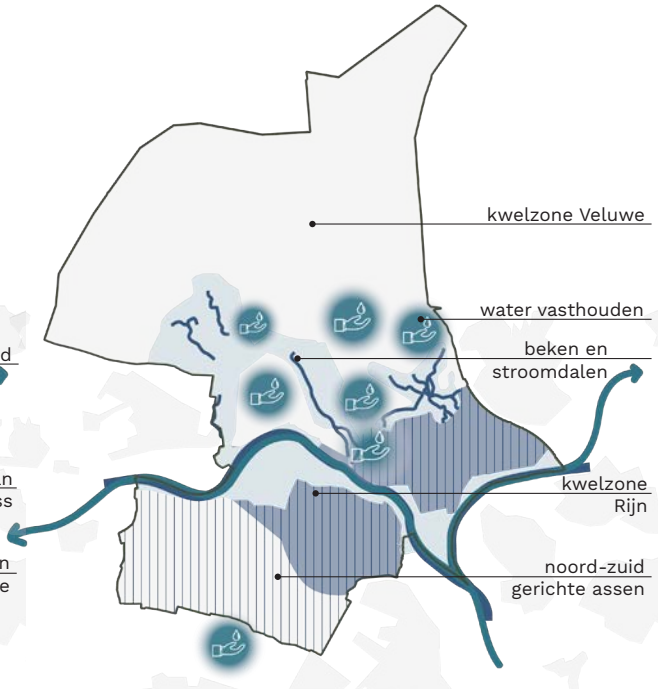

Afbeelding 5.14 Water in Arnhem

in de stad en langs de doorgaande wegen waar veel voorzieningen aanwezig zijn, kunnen we andere normen accepteren dan in een buitenwijk. Daar moet echter wel wat tegenover staan, zoals het beschikken over een geluidsluwe buitenruimte, een park of groene route op korte afstand en een hoog voorzieningenniveau. Een gebiedsgerichte benadering vraagt ook om een goede monitoring van de milieusituatie. Daarom gaan we in beeld brengen welke delen van de stad al voldoen aan de gezondheidsnormen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) en waar mogelijk milieuwinst te behalen valt.

We beperken overlast van extreme buien

De aanwezige hoogteverschillen maken met name Arnhem-Noord kwetsbaar voor afstromend regenwater. Om het risico op wateroverlast te verminderen, moeten we water langer vasthouden in de hogergelegen gebieden, sneller afvoeren uit de lagergelegen gebieden en voorkomen dat er te veel regenwater in gemengde riolen terecht komt. Daarom gaan we aan de slag met het verminderen van verhardingen in de openbare ruimte, maar ook in particuliere tuinen en erven. We gaan door met het afkoppelen van hemelwater. Bij nieuwbouw koppelen we al het regenwater af, bij renovatie koppelen we maximaal af en 90% van alle openbare ruimte wordt ontkoppeld.

We bereiden onze stad voor op droge perioden

Langdurige droogte kan ons groen aantasten en leidt tot lagere waterstanden in beken, vijvers en rivieren. Dan helpt het als we de bodem als buffer gebruiken om zoveel mogelijk regenwater in op te slaan. Ook hiervoor zorgen we dat we minder verhardingen hebben in de wijken, zowel op straat als in de particuliere tuinen. Daarnaast maken we ons bomenbestand diverser en geschikter voor droge perioden.

We willen een geschikte bodem en schoon grondwater

Het Arnhemse grondwater is over het algemeen van hoge kwaliteit en wordt tevens gebruikt als drinkwater, proceswater, koelwater, voor energiewinning en is de bron van de Arnhemse beken. Het grondwatersysteem en de bodemdiversiteit zijn belangrijke dragers van ecosystemen. Voor een gezondere stad zetten we in op bodems die geschikt zijn voor wat we erop doen en beschermen we ons grondwater voor onze drinkwatervoorzieningen. We voorkomen nieuwe verontreiniging of aantasting en we beheren op duurzame en doelmatige wijze resterende historische verontreinigingen.

Het gebruik van onze stad door de jaren heen heeft in delen van de stad geleid tot te veel lood in de bovengrond. We zetten ons in om samen met bewoners ervoor te zorgen dat buiten spelen, (moes)tuinieren en tegelwippen veilig kan. Ook het gebruik van allerlei ‘moderne’ stoffen (denk aan PFAS, medicijnen, antibiotica en nieuwe chemicaliën) heeft een keerzijde. We houden daarom in de gaten welke ontwikkelingen er zijn en welke invloed dat heeft op het gezond kunnen gebruiken van onze bodem. We wegen bodemkwaliteit mee als onderdeel van een brede afweging over de kwaliteit van de leefomgeving in relatie tot de functies.

We zorgen voor meer koelte in de stad

We willen zoveel mogelijk voorkomen dat onze inwoners, en vooral de kwetsbare Arnhemmers, negatieve gezondheidseffecten ondervinden van de hoge temperaturen. Het gaat dan om de situatie binnen- en buitenshuis. Bij hitte-eilanden, zoals bedrijventerreinen, de binnenstad, oudere wijken en Kronenburg, moeten stadsbomen, groene pleinen, daken en gevels de oplopende temperaturen tijdens de zomer reduceren. Daarnaast stimuleren we eigenaren en gebruikers om hun eigen tuinen en erven verder te vergroenen.

We zorgen voor meer natuur en biodiversiteit in en om de stad

De natuurwaarden staan onder druk. Er zijn sterke aanwijzingen dat in de afgelopen decennia de hoeveelheid insecten met driekwart is afgenomen. De Veluwe verzuurt door het neerslaan van stikstof op de bodem. Steden worden steeds belangrijker voor biodiversiteit. Een groot deel van het Arnhems groen is onderdeel van het Gelders Natuurnetwerk en van Europees Natura 2000-gebied. We koesteren en blijven investeren in waardevolle natuurwaarden van het groenblauwe raamwerk dat de natuur ver de stad in brengt. Het vergroot de natuurbeleving dichtbij huis, zorgt voor meer biodiversiteit en voor een klimaatbestendige stad. Bij de realisatie van (nieuw)bouw is natuurinclusief bouwen het uitgangspunt. Ook op gebouw-, straat- en tuinniveau zorgen we dat de inrichting bijdraagt aan de biodiversiteit. In een deel van onze parken en natuurgebieden kijken we goed welke gebieden geschikt zijn voor de wat intensievere recreatie en evenementen en in welke gebieden rust en nachtelijke donkerte voorop staan. Onnodig lichthinder is in de hele stad een aandachtspunt.

5.3 Een vitale stad

Arnhem wil een veerkrachtige stad zijn. Een duurzame dynamische economie is cruciaal in relatie tot de andere uitdagingen die de stad kent, zoals het welzijn van haar inwoners, mobiliteit en bereikbaarheid, woningbouw en ruimtelijke kwaliteit en verduurzaming. De aanwezigheid van banen, innovaties en investeringen in de stad is een impuls voor de ontwikkeling van de welvarendheid van de stad als geheel. De werklocaties in Arnhem spelen daarin een cruciale rol. Onder werklocaties verstaan we in dit perspectief naast de bedrijventerreinen en kantorenlocaties ook andere delen van de stad waar gewerkt wordt. Zoals de binnenstad en woonwijken. Daarom investeren we de komende jaren in economische kracht, in nieuwe bedrijvigheid, in werklocaties en in sterke wijken met voldoende werkgelegenheid en een hoog voorzieningenniveau. Een sterk energiecluster is daarbij ons vlaggenschip.

We kijken over de grenzen: Arnhem in de regio

Ook economisch kan Arnhem niet los worden gezien van de regio. We werken samen met andere gemeenten zodat we ons als één aantrekkelijke regio kunnen positioneren en niet elkaars concurrent worden. Arnhem maakt deel uit van de regio Arnhem-Nijmegen en positioneert zich samen met de Regio FoodValley als Groene Metropool. Economisch maakt deze regio zich sterk voor topsectoren Energy, Food & Agri en Health & Hightech, waarbij elk deelgebied in de regio zijn eigen specialisaties heeft die elkaar onderling kunnen versterken. Arnhem onderscheidt zich binnen de regio door enkele kenmerkende economische speerpunten, waaronder energie, bruisende binnenstad, creatieve industrie & ontwerp, regionaal dienstencentrum en gezondheid & sport.

We maken Arnhem koploper in energietransitie en circulariteit

De energietransitie biedt grote kansen. Om koploper te blijven op energiegebied, maken en houden we onze stad aantrekkelijk voor startups en innovatieve bedrijven in de energiesector. Daarnaast gaan we de energiesector beter verbinden aan de sterk aanwezige creatieve industrie. Ook versterken we de verbinding tussen IPKW, Arnhems Buiten en de HAN Onderwijscampus, zodat deze drie energy-hotspots het fundament vormen in de innovatie- en kennisontwikkeling in Arnhem. Voor de energietransitie zijn heldere regelgeving en samenwerking tussen alle bestuurslagen van overheden van belang. We zien onze energieambities niet los van de transitie naar een circulaire economie. We werken de komende jaren aan slimme manieren om 'afval' in te zamelen en te verwerken in herbruikbare materialen.

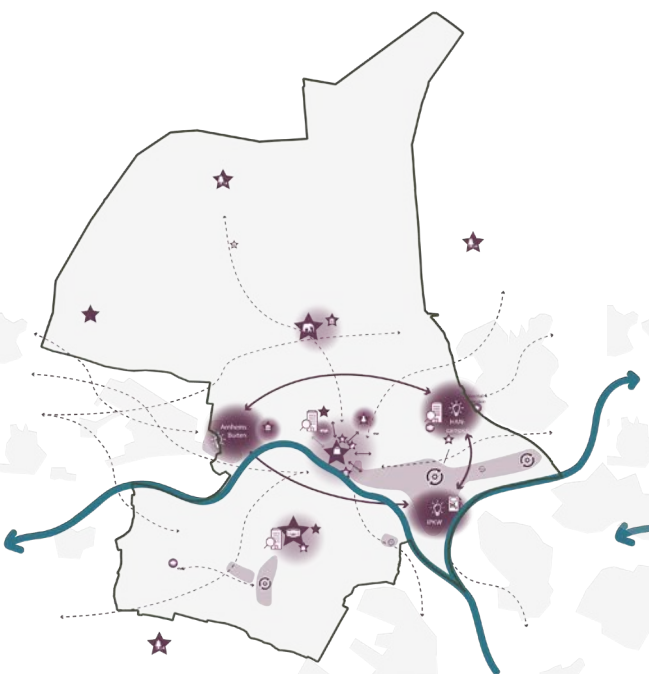

Afbeelding 5.15 Hotspots in Arnhem

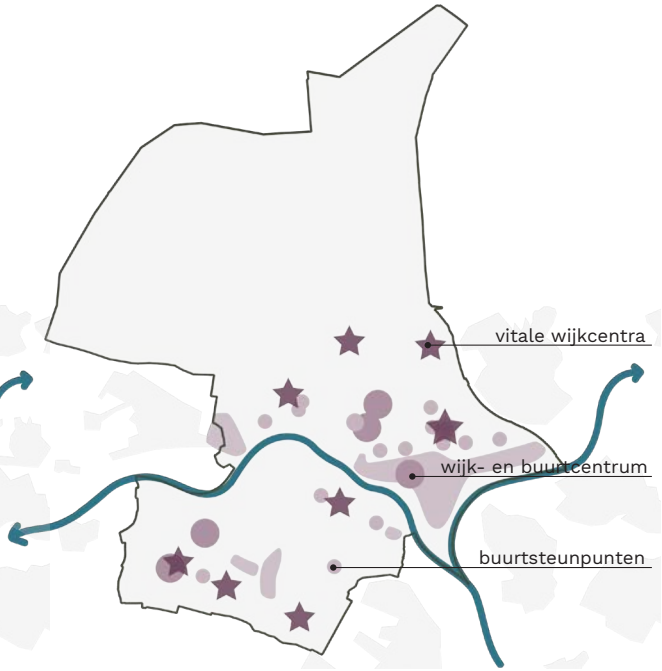

Afbeelding 5.16 Wijkcentra in Arnhem

Afbeelding 5.17 Ontmoetingsplekken en werklocaties

Afbeelding 5.18 Binnenstad als woon- en werklocatie

We investeren in mensen

We gaan ervan uit dat de energietransitie voor veel extra banen zorgt, zowel voor hoger opgeleide als praktisch geschoolde mensen. Om te zorgen dat bedrijven straks beschikken over goed geschoold personeel en onze inwoners en studenten maximaal kunnen profiteren van de extra werkgelegenheid gaan we zorgen voor een goede afstemming tussen die twee. Als gemeente spelen we hierin een verbindende rol. Daarmee streven we naar een passende baan voor alle Arnhemmers.

De binnenstad en onze stadsdeelcentra blijven de plekken om elkaar te ontmoeten

De binnenstad van Arnhem blijft het bruisende brandpunt van de stad en de regio. Het kernwinkelgebied blijft een belangrijke trekker, samen met de horeca en cultuur. Daarnaast is de binnenstad samen met de omgeving van station Arnhem Centraal een belangrijke woon- en werklocatie. Om al deze functies te huisvesten, ontwikkelt het centrum zich steeds meer tot een stedelijk multifunctioneel gebied met hoge dichtheden. De binnenstad transformeert daarbij van een place to buy naar een place to meet. De grote stadsdeelcentra Kronenburg en Presikhaaf transformeren naar een full service center. De komende jaren gaan we met de omgeving van beide centra aan de slag zodat ook deze centra toekomstbestendig worden en winkelen, horeca, beleven, cultuur, zorg en ontmoeten centraal staan. In de gebiedsuitwerkingen in hoofdstuk 6 gaan we hier nader op in.

We maken onze werklocaties toekomstbestendig

We willen onze werklocaties optimaal benutten. Dat betekent dat deze ruimte moeten bieden aan bedrijven die zorgen voor veel arbeidsplaatsen voor Arnhemmers en/of bedrijven die zich vooral richten op de sterke sectoren in Arnhem, zoals energy, dienstverlening, de creatieve industrie en ontwerp en circulariteit. Het traditionele MKB heeft daarbij ook zijn plek op de werklocaties.
Bij het bouwen van nieuwe woningen in de stad houden we rekening met de bestaande werklocaties. We gaan onderzoeken welke plekken in de stad geschikt zijn voor het mengen van wonen met werken en welke plekken geschikt zijn voor bedrijven die meer (milieu)ruimte nodig hebben, zoals bijvoorbeeld bedrijven voor de circulaire economie. We verwachten dat we door een goede inrichting van de ruimte en technische oplossingen veel kunnen bereiken, waardoor we de schaarse ruimte in de stad efficiënter kunnen gebruiken. Op die manier kunnen we op een effectieve manier woningen toevoegen aan de stad. Zodat dit niet ten koste gaat van onze werkgelegenheid en de ontwikkelruimte van bedrijven, maar juist een meerwaarde oplevert.

We zorgen voor goed bereikbare kantoren voor zakelijke dienstverlening en overheidsdiensten

Arnhem is een regionaal dienstencentrum. De aanwezigheid van zowel de branches juridisch en accountancy als ingenieurs- en adviesbureaus zorgt voor een sterke mix aan zakelijke diensten in de stad. Daarnaast huisvest het Bestuurskwartier diverse overheidsdiensten van provincie, gemeente, politie en openbaar ministerie. Om onze positie als dienstenstad te kunnen blijven versterken, zijn voldoende kantoorlocaties van de juiste kwaliteit belangrijk. Door de coronapandemie zijn we meer thuis gaan werken. We weten niet of deze trend zich straks blijft doorzetten, maar de verwachting is dat het kantoor meer een functie als

ontmoetingsplek en minder als standaard-werkplek zal krijgen. De verwachting is ook dat kantoren bij stationslocaties populair zullen blijven. Dit wordt mede gestimuleerd door de positie van station Arnhem in het internationale netwerk Amsterdam - Duitsland (Ruhrgebied / Berlijn). Bedrijven kiezen daarbij vaker voor meerdere kleinere locaties met spreiding over het land. Dergelijke locaties moeten goed bereikbaar zijn en de stations bieden op dat vlak de beste mogelijkheden, vanwege de centrale ligging en de toegankelijkheid van het openbaar vervoer. Om op deze plekken aan de vraag te kunnen blijven voldoen zien we hoogbouw als een goede oplossing.

We vergroten onze creatieve industrie en bevorderen de ontwerp- en cultuursector

Arnhem kent een brede creatieve sector variërend van kunst, cultuur en mode tot creatieve (maak) industrie en innovaties door kruisbestuivingen tussen sectoren. We blijven inzetten op het Modekwartier dat tientallen winkels en bedrijfsruimten huisvest op het gebied van mode en design en een aantrekkende werking heeft op winkelend publiek. De meer creatieve en innovatieve werkgelegenheid huisvest zich onder andere op Coehoorn en op het IPKW terrein, dat een broedplaats vormt voor starters in de creatieve sector. Deze innovatieve en creatieve ondernemers vormen een meerwaarde voor de bestaande bedrijvigheid en het vestigingsklimaat en hebben potentie door te groeien tot zelfstandige Arnhemse werkgevers.

We versterken de wijkvoorzieningen en maken werken in de wijk mogelijk

Online winkelen, digitaal zakendoen en thuiswerken zijn blijvend van invloed op de inrichting van de stad. In Arnhem vinden we het belangrijk dat iedere wijk en buurt kan beschikken over dagelijkse voorzieningen. Door woningen toe te voegen nabij bestaande winkelcentra blijft het aantal bezoekers aan deze voorzieningen hoog genoeg. Wijkcentra verrijken we met voldoende maatschappelijke functies, zoals huisartsenposten en buurtcentra. Zo kunnen ze zich ontwikkelen tot de 'huiskamers' van de buurt. Daarnaast ondersteunen we de wijkeconomie door het ontwikkelen van kleinschalige bedrijfsruimte en nieuwe mixvormen van wonen, werken en horeca.

We blijven inzetten op gezondheid en sport

De sector gezondheids- en welzijnszorg is met ruim 19.000 banen (circa 18% van het totaal aantal banen) een belangrijke sector in de structuur van de Arnhemse economie. Mede vanwege het toenemend aantal ouderen zal de gezondheids- en welzijnssector op termijn een nog belangrijkere positie innemen. Aandachtspunt is daarom ook de toenemende krapte op de arbeidsmarkt. Daarnaast vormt sport een belangrijk onderdeel van de stad Arnhem: met Papendal/NOC-NSF en Vitesse/ Gelredome huisvest Arnhem twee symbolen op sportief gebied waar omheen diverse grote sportevenementen worden georganiseerd.

Afbeelding 5.19 Het Modekwartier in Arnhem

Afbeelding 5.20 Integraal kindcentrum

Afbeelding 5.21 Papendal als sportsymbool

5.4 Een stad waar het goed wonen is

Om de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen in Arnhem op peil te houden, moeten er meer woningen worden gerealiseerd de komende jaren. Dit geldt voor alle soorten woningen en voor alle doelgroepen: aantrekkelijke levensloopbestendige woningen voor ouderen, woningen voor kleine huishoudens, sociale woningbouw in goedkoop en betaalbaar segment, de categorie middenhuur en het hogere segment. Om tot een inclusieve en vitale stad te komen, streven we onder meer naar een goede mix van allerlei typen woningen en woonmilieus in sociale huur, vrijesectorhuur en koop. Dit in combinatie met de daarbij passende voorzieningen.

We kijken over de grenzen: Arnhem in de regio

Ook de woningmarkt beperkt zich niet tot de Arnhemse gemeentegrenzen. Als centrumstad heeft Arnhem dan ook verschillende verbindingen met de omliggende gemeenten. De regio biedt op dit moment een palet aan woonmilieus, waarin Arnhem haar eigen duidelijke positie heeft. Dit betekent bijvoorbeeld dat verhoudingsgewijs veel mensen met een laag inkomen of ondersteuningsbehoefte naar Arnhem komen. Arnhem pakt dit op, maar wel in afstemming met buurgemeenten, om te komen tot een gezond regionaal evenwicht. Dit krijgt onder meer gestalte in de gezamenlijke afstemming over voldoende en juiste nieuwbouw in Arnhem en omgeving. Samen met de omliggende gemeenten gaan we invulling geven aan de regionale woonbehoeften.

We bouwen nieuwe woningen bij

Arnhem trekt net als andere steden in Nederland steeds meer inwoners aan. Tegelijk worden de huishoudens steeds kleiner. Daarom moeten we zorgen dat we meer woningen bijbouwen. De vraag in de periode 2020-2030 is ca 7.000 nieuwe woningen. Daarna verwachten we nog steeds een groei. Ook na 2030 moeten we dus blijven bouwen. We denken dan aan ongeveer 7.000 tot 9.000 woningen. Hiermee wordt de woningvoorraad in Arnhem tot 2040 met 16.000 woningen uitgebreid (dit is een deel van de regionale opgave zoals vastgelegd in de woondeal, zie H 3.1 demografische veranderingen). Omdat in de praktijk niet alle woningbouwplannen worden uitgevoerd, hanteren we een overprogrammering van 130% van de vraag, in overeenstemming met de landelijke aanpak.

We passen bestaande woningen aan

De woningvraag richt zich niet alleen op het bouwen van extra woningen, maar ook het aanpassen van bestaande woningen of het zorgen voor andere verhoudingen. De vraag naar bepaalde type woningen is namelijk niet altijd in balans met het aanbod van deze woningen. De komende jaren gaan we dan ook aan de slag met het aanpassen van woningen. Dit kan bijvoorbeeld door het splitsen van woningen of het zorgen dat een woning levensloopbestendig wordt.

Afbeelding 5.22 Huidige hoogbouw langs de Rijn

We bouwen tijdelijke of verplaatsbare woningen

Om snel in te kunnen spelen op de woningvraag gaan we ook tijdelijke of verplaatsbare woningen bouwen. De bouw hiervan duurt korter en gebeurt vaak deels in de fabriek, waardoor er minder overlast is voor de omgeving. Daarnaast kunnen deze woningen bijvoorbeeld neergezet worden in zogenaamde pauzelandschappen, waar een functie is verdwenen en nog geen nieuwe bestemming is.

We houden wonen betaalbaar

De groei van de stad bestaat voor een groot deel uit eenpersoonshuishoudens die een huur- of koopwoning zoeken in de betaalbare categorie (tot 310.000 euro). Deze groep komt maar moeizaam aan een passende woning. Enerzijds door de beperkte beschikbaarheid van de sociale huurwoningen en anderzijds door (financiële) drempels op de particuliere huurmarkt. Ook toegang tot de koopmarkt is voor starters en eenpersoonshuishoudens moeizaam. Om de toegang tot de Arnhemse woningmarkt te verbeteren voor deze groepen zijn verschillende maatregelen nodig. Enerzijds vergroten we het sociale woningaanbod bij nieuwbouw en anderzijds maken we een kwaliteitsslag in het bestaande woningaanbod om de doorstroming te bevorderen. Met name in Arnhem-Zuid worden hier positieve resultaten verwacht.

We gaan meer mixen

De vraag naar meer woningen in de stad biedt kansen voor grotere diversiteit in de wijken. Zo kijken we of de verhouding tussen de verschillende wooncategorieën op wijkniveau kan verbeteren. We streven naar gemengde wijken en buurten, waar mensen zich thuis voelen en waar ze andere mensen met verschillende leefstijlen en omstandigheden tegenkomen. Op deze manier proberen we sociale draagkracht en sociale draaglast meer met elkaar in evenwicht te brengen.

We zorgen voor sterke wijken

We gaan voor sterke wijken met passende, bereikbare, toegankelijke voorzieningen en een aantrekkelijke buitenruimte. Straten, pleinen en parken die uitnodigen om er op uit te gaan, te ontmoeten, te bewegen en te spelen. Bij nieuwbouwprojecten staat het welbevinden en de gezondheid van inwoners centraal. Naast de wijkgebonden aanpak vragen vijf wijken in Arnhem-Oost (Geitenkamp, Klarendal, 't Broek, Presikhaaf en Immerloo/'t Duifje) een meer samenhangende, integrale aanpak. Daarmee willen we de problematiek voor en achter de voordeur verkleinen en de leefbaarheid en sociaaleconomische vitaliteit vergroten. Een gevarieerd aanbod van woningtypen en woonmilieus voor verschillende doelgroepen is daarbij een belangrijk ingrediënt. De gemeente Arnhem zoekt bij deze aanpak de samenwerking met de maatschappelijke partners en het Rijk.

Afbeelding 5.23 Nieuwbouw in Schuytgraaf

Afbeelding 5.24 Renovatie van woningen

Afbeelding 5.25 Een nieuw Singelkwartier

Afbeelding 5.26 Schonere mobiliteit

Afbeelding 5.27 De Trolleybus als grote trots

Afbeelding 5.28 Fietsroutes en snelfietspaden

5.5 Een goed bereikbare stad met ruimte voor schone mobiliteit

Voor de ontwikkeling van Arnhem is een goede bereikbaarheid een belangrijke voorwaarde. Bereikbaarheid en toegankelijkheid voor iedereen. Daarbij gebruiken we de bestaande infrastructuur van wegen en spoorlijnen zo goed mogelijk. Om extra druk op de ruimte door autoverkeer te voorkomen, geven we de komende jaren ruim baan aan lopen, fietsen en openbaar vervoer. De Trolleybus is onze grote trots! Deze duurzame manier van verplaatsen is goed voor de gezondheid en de luchtkwaliteit, zorg voor minder lawaai en vraagt om minder ruimte.

We kijken over de grenzen: Arnhem in de regio

Arnhemmers werken of studeren ook buiten de stad en andersom brengen dagelijks veel mensen van buiten Arnhem een bezoek aan de stad voor werk, school, zorg en vrijetijdsbesteding. Arnhem wil goed bereikbaar zijn voor bezoekers en ondernemers, maar dit mag niet ten koste gaan van de leefbaarheid in onze stad. Door uit te gaan van ‘wel toegang maar geen doorgang’ leggen we de focus op hoe bezoekers het best naar Arnhem kunnen komen. We voeren een sterk ontmoedigingsbeleid op doorgaand verkeer door Arnhem heen. Dit biedt kans om het centrum en omliggende wijken bereikbaar te houden en een woonomgeving te maken waar het aangenaam is om te wonen en prettig is om te verblijven. Wij bieden goede toegang door bezoekers vanuit de regio te verleiden om met (H)OV of de fiets te komen, dan wel de auto aan de randen van de stad of het centrum te laten staan. Voor de fietser geldt dat er stevig doorgepakt gaat worden met de aanleg van exclusieve doorfiets- en snelfietsroutes op regionaal niveau.

We gaan vaker en meer lopen..

We gaan het lopen stimuleren. Bij nieuwe ontwikkelingen en bij het inrichten van onze straten en pleinen houden we nadrukkelijk rekening met voetgangers. Gezien het groeiend aantal ouderen en het feit dat deze steeds vaker thuis blijven, streven we ernaar dat belangrijke voorzieningen op veilige loopafstand zijn van hun woning.

..en we pakken sneller de fiets

De fiets, vooral de elektrische fiets, is op afstanden tot 10 of zelfs 20 kilometer een aantrekkelijk alternatief voor de auto. We gaan het fietsen stimuleren met aantrekkelijke (snel)fietsroutes en voldoende stallingsmogelijkheden. Het beleven van het landschap en de stad staat bij deze routes centraal. We zorgen ervoor dat onze werk- en onderwijslocaties, de binnenstad en andere stedelijke bestemmingen, goed, sociaal veilig en comfortabel per fiets te bereiken zijn. De inpassing van fietsroutes vraagt om een integrale en ruimtelijke benadering, vooral in de omgeving van de binnenstad waar het accent op verblijven, ontmoeten en beleven ligt.

We blijven investeren in trolley en trein

De bestaande OV-structuur willen we gebruiken als de ruggengraat van stad en regio, waarlangs we de verstedelijking concentreren. Deze plekken zijn via allerlei vervoersvormen bereikbaar en mensen kunnen hier uit alle mogelijke vervoermiddelen kiezen. We maken het op deze plekken niet alleen makkelijk om van het ene vervoermiddel over te stappen op het andere, maar zorgen ook dat het aantrekkelijke plekken zijn waar mensen graag werken, verblijven, afspreken en wonen. Daarnaast bouwen we onze (hoogwaardige)

OV-infrastructuur, waaronder Trolley 2.0, verder uit. We zorgen voor een betere benutting van de sporen voor personenvervoer in Arnhem en de daar bijbehorende ongelijkvloerse kruising van Spoorknoop Oost en een extra halteplaats op het spoor richting Zevenaar.

We zetten in op de ICE naar Berlijn

Met een internationale trein naar Berlijn vergroten we de aantrekkelijkheid van Arnhem als vestigingslocatie voor de zakelijke dienstverlening. Arnhem heeft daarmee tevens de potentie om uit te groeien tot internationale draaischijf voor de drie (stedelijke) kenniscampussen in de regio – Energy Hotspot Arnhem, Nijmegen (Health Tech) en Ede-Wageningen (Food).

We kunnen op meer plekken laden

Het sterk groeiende elektrisch vervoer vereist ook een toename aan laadinfrastuctuur. Dit geldt voor fietsen, auto's, bussen, deelauto's en stadsdistributie. Laadinfrastructuur bestaat in verschillende vormen en maten en wordt zorgvuldig ingepast in de directe omgeving. We maken hierbij zoveel mogelijk gebruik van het trolleynet dat al in Arnhem aanwezig is.

De bevoorrading van winkels, bedrijven en huishoudens is straks schoon

Logistiek is een belangrijk onderdeel van de mobiliteit en is essentieel voor een goed functionerende stad. Het zorgt echter ook voor de nodige uitdagingen, omdat het aantal bezorgvoertuigen groeit, zowel in het stadscentrum als in de wijken. We streven naar zowel efficiënte als schone stadslogistiek. Daarom stimuleren we logistieke knooppunten (hubs). Leveringen verzamelen zich op deze hubs en worden met volle en schone voertuigen naar de eindbestemming gebracht. De markt

Afbeelding 5.29 Autoverkeer in Arnhem

Afbeelding 5.30 Openbaar vervoer in Arnhem

Afbeelding 5.31 Fietsroutes in Arnhem

Afbeelding 5.32 Station van Arnhem

Afbeelding 5.33 Ruimte voor fietser in plaats van auto in de binnenstad

is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van deze concepten, het werven van klanten en het rond krijgen van de business cases. We maken op- of overslagpunten en realiseren openbare oplaadinfrastructuur. We stellen randvoorwaarden (zoals het opstellen en uitvoeren van een mobiliteitsplan) bij bouwprojecten met een grotere mobiliteitsimpact.

We passen de stad aan op toekomstig gebruik van alle vormen van vervoer

Om de stad leefbaar en aantrekkelijk te houden, kiezen we ervoor om de stad aan te passen op verdere autonome groei van het OV- en fietsverkeer. Dit houdt in dat we bewust kiezen welke vervoersstroom we waar mogelijk maken. We gaan onderscheid maken in bereikbaarheidsprofielen van de verschillende delen (functies) van de stad. In sommige delen van de stad wordt prioriteit gegeven aan bereikbaarheid met de auto, bijvoorbeeld op de bedrijventerreinen langs de regionale hoofdwegenstructuur. In andere delen van de stad wordt prioriteit gegeven aan lopen, fietsen en het openbaar vervoer. We kunnen daarbij denken aan autoluwe wijken en het terugbrengen van de maximumsnelheid naar 30 km per uur, waar het de verkeersveiligheid en leefbaarheid verbetert. Naast bereikbaarheid van locaties per auto, zijn er ook steeds meer bedrijven die zich juist op locaties met goede OV-bereikbaarheid vestigen.

We kijken of we door slim ruimtegebruik minder parkeerplaatsen nodig hebben

Door het verbeteren van de bereikbaarheid van onze stad met de fiets, de benewagen en het OV en door het combineren van functies, bieden we een goed alternatief voor de auto. Daarnaast investeren we in hubs en faciliteren we deelautogebruik en elektrisch laden. Deze ontwikkelingen kunnen op termijn betekenen dat er minder parkeerplaatsen nodig zijn. Minder parkeerplaatsen betekent meer ruimte voor bijvoorbeeld groen, ontmoeten en bewegen. Randvoorwaarde voor het verminderen van het aantal parkeerplekken in de stad is het verbeteren van de bereikbaarheid met andere vervoersvormen dan de auto. We houden rekening met bewoners van bestaande wijken die voor hun vervoer geen goed alternatief op de auto hebben. Om te zorgen dat nieuwbouwprojecten minder parkeerplaatsen nodig hebben, zorgen we dat gebouwd wordt op plekken die goed bereikbaar zijn met (hoogwaardig) OV en/of beschikken over alternatieve vormen van vervoer, zoals deelauto's of elektrische fietsen. Een toename van parkeerdruk op de omgeving van dergelijke locaties voorkomen we door dit alleen toe te passen in gebieden waar in de omgeving niet gratis op straat geparkeerd kan worden.

5.6 Een stad met nieuwe energie

Een klimaatneutraal en duurzaam Arnhem, dat is waar we naartoe willen. Een groene en gezonde stad met schone lucht, waarin het ook voor onze kinderen en kleinkinderen goed wonen is. Een stad met een schone economie die niet meer draait op kolen, olie en gas, maar op schone energiebronnen als zon en wind. Om daar te komen, zetten we de komende jaren vol in op de energietransitie: de strategie om Arnhem in 2050 onafhankelijk te laten zijn van fossiele brandstoffen.

We doen het samen met onze regio

Om te komen tot ruimtelijke invulling van energieopwekking en de verdeling van bovenlokale warmtebronnen in de regio is een regionale energiestrategie (RES) opgesteld, in een samenwerkingsverband tussen 16 gemeenten, provincie Gelderland en 3 waterschappen. In de RES 1.0 (juni 2021) staan ruimtelijke afspraken die richting geven aan locatiekeuze voor zon- en windprojecten, afspraken over een optimaal warmtesysteem en procesafspraken over samenwerking, onderlinge solidariteit, participatie en doorwerking in omgevingsinstrumentarium. De RES wordt iedere twee jaar geactualiseerd. De locaties voor zonnevelden en windturbines uit het 'New energy made in Arnhem-programma' maken onderdeel uit van de RES. Om de doelen van 2030 te kunnen halen, zullen vergunningentrajecten voor windmolens en zonnevelden uiterlijk in 2025 zijn afgerond.

We worden klimaatneutraal

We houden ons aan internationale afspraken, het klimaatakkoord en het Gelders Energieakkoord. Het doel is een klimaatneutrale stad in 2050. Om dit te bereiken moet de komende jaren veel gebeuren. Onze doelstelling is in 2030 61% CO2-reductie ten opzichte van 2017, met als tussendoelstelling 25% afname in 2023. Deze reductie wordt grotendeels gerealiseerd door het actieprogramma 'New energy made in Arnhem 2030' en overige programma's binnen de gemeente. Een deel van de reductie komt van autonome ontwikkelingen; de resterende opgave (26%, 246 kT CO2-reductie) kunnen we vooralsnog niet binnen onze gemeentegrenzen realiseren. We onderzoeken of dit via de regionale energiestrategie (RES) binnen de regio lukt, in de vorm van grootschalige opwek met zon en/of wind. Anders zullen we in de komende jaren aanvullende ambities moeten formuleren. Het programma 'New energy made in Arnhem 2020-2030' bevat vier programmalijnen, die hieronder worden beschreven.

De energie transitie in de gebouwde omgeving

Een aanzienlijk deel van de energietransitie dient in de gebouwde omgeving gerealiseerd te worden. Isolatie van woningen en zonnepanelen op daken dragen bij aan het reduceren van het gebruik van fossiele energiebronnen. De wijkgerichte energietransitie is leidend: de Transitievisie Warmte (gereed 2021) brengt in beeld welke duurzame energiebron per wijk het meest geschikt is. Dit geeft richting aan maatregelen op gebouwniveau (isolatie) en heeft een ruimtelijk aspect: in wijken waar een collectief warmtenet het beste alternatief is voor fossiele energie, moet onder- en bovengrondse ruimte worden gereserveerd voor warmteleiding, tussenstation, eventuele energieopslag, en duurzame warmtebronnen, zoals warmte-koude opslag.

Afbeelding 5.34 Alternatieve warmtebronnen

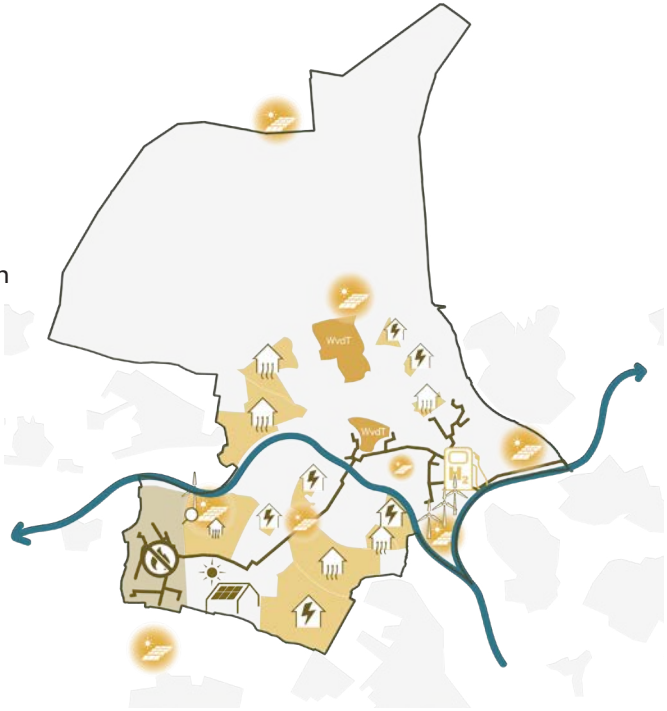

Afbeelding 5.35 Energie in Arnhem

Hiervoor starten we verschillende wijkgerichte pilots. Binnen de gebouwde omgeving werken we met een wijkgerichte aanpak om de woningen en gebouwen voor te bereiden op de energietransitie. We gaan isoleren, energie opwekken, op zoek naar duurzame warmtebronnen en uiteindelijk schakelen we over van aardgas naar een duurzame energiebron. Om deze overstap mogelijk te maken, is voldoende aanbod van schone energiebronnen, en de daarmee samenhangende energie-infrastructuur, noodzakelijk.

Ondergrondse ordening en duurzaam gebruik van de watervoerende pakketten voor bodemenergie (open en gesloten systemen) worden vastgelegd in een Bodemenergieplan en in een Verordening bodemenergie.

De eisen aan de isolatie van nieuwbouwwoningen en -gebouwen zijn hoog, wat leidt tot energetisch goede woningen en gebouwen. Daarnaast is de nieuwbouw aardgasvrij. De nieuwbouw is daarmee echter nog niet klimaatneutraal. Op project- en gebiedsniveau maken we een integrale afweging over de haalbaarheid en wenselijkheid om nieuwbouw klimaatneutraal te realiseren.

We gaan voor duurzame mobiliteit

We stimuleren het verminderen van vervoersbewegingen en meer gebruik van fiets en ov in plaats van de auto. We vergroten het aandeel elektrische voertuigen. Dit doen we door aanleg van nieuwe infrastructuur en het faciliteren van materiële en gedragsveranderingen. In de Visie Elektrisch Laden zal het ruimtelijk aspect van de nog aan te leggen laadinfrastructuur worden vastgelegd. In het Beleidsplan Deelvervoer zal een plaatsingsplan van mobiliteitshubs (verschillende vervoerstypes op een locatie) worden opgenomen. Deze hubs hebben ruimtelijke impact en moeten goed ingepast worden.

We vragen ook wat van onze bedrijven en de industrie

Energie besparen, hergebruiken en opwekken bij bedrijven en industrie draagt bij aan de reductiedoelstelling. Dit bereiken wij door betere informatievoorziening, het handhaven op verplichte maatregelen en het stimuleren van zonnepanelen op grote daken. Ook bedrijven en bedrijfsterreinen zullen moeten omschakelen op duurzame elektriciteit en warmte. Hiervoor geldt dezelfde onder- en bovengrondse ruimtelijke impact als in de gebouwde omgeving.

We doen als stad wat we kunnen

De elektriciteit die we in de toekomst nodig hebben, wordt op een duurzame manier opgewekt. In het programma ‘New energy made in Arnhem 2020-2030’ zijn locaties vastgesteld die geschikt zijn voor het realiseren van windturbines en zonnevelden. Ook is een aanvullend zoekgebied voor een zonneveld aangewezen. Voor een

Afbeelding 5.36 Zonnepanelen op het dak

Afbeelding 5.37 Windturbine in Arnhem

klimaatneutrale stad hebben we regionale duurzame elektriciteitsopwekking en bovenlokale warmtebronnen nodig. Naast ruimte voor duurzame energieopwekking (zon & wind) is ook ruimte nodig voor hoogspanningsmasten en -netten boven de grond, kabels onder de grond, opslag van elektriciteit en elektriciteitsstations.

We vinden dat de energietransitie betaalbaar moet zijn voor alle Arnhemmers

De energietransitie brengt (maatschappelijke) kosten met zich mee, voor toekomstige duurzame energiebronnen en duurzame energie-infrastructuur. Dit vraagt in iedere stap van de energietransitie een integrale afweging. Dit aspect komt onder andere aan de orde in de Transitievisie Warmte en de daaruit volgende wijk-uitvoeringsplannen. Daarnaast zullen de kosten van energie in de toekomst naar verwachting stijgen, waardoor het verschil in de energielasten tussen energetisch goede en energetisch slechte woningen groter wordt. Dit willen we voorkomen, met name voor inwoners met een laag inkomen, zoals we nu al doen met de Arnhemse aanpak energiearmoede.

We laten Arnhemmers meeprofiteren van de energietransitie

De energietransitie in Regio Arnhem Nijmegen moet zoveel mogelijk ten goede komen aan de inwoners van de regio. We streven naar minimaal 50% lokaal en/of regionaal mede-eigenaarschap van duurzame energieprojecten en zo laag mogelijke maatschappelijke kosten. Mede-eigenaarschap is een van de mogelijke uitkomsten van een zorgvuldig participatieproces met de omgeving. Financiële participatie, een omgevingsfonds en een omwonendenregeling zijn andere mogelijke vormen.

Lokaal eigenaarschap zorgt dat de baten bij de omgeving terecht komen. Daarbij komt dat lokale eigenaren de omgeving beter kennen, wat de communicatie en de inbreng van lokale wensen makkelijker maakt. Dit zorgt voor meer acceptatie en draagvlak en een grotere slagingskans van een project.

De aanleg van zonnepanelen en windmolens koppelen we altijd aan andere opgaven in het gebied.

De ontwikkeling van windturbines en zonnevelden gebeurt altijd vanuit de ruimtelijke kwaliteit en samenhang van het totale gebied. We houden daarbij rekening met het gebruik van de ruimte door lokale partijen, stakeholders en inwoners en andere lopende opgaven. Dit betekent dat we kijken of we duurzame ontwikkelingen kunnen koppelen aan bijvoorbeeld landschapsversterking of andere investeringen die nodig zijn. Bij het inpassen van zonnevelden maken we gebruik van de Gelderse zonnewijzer. Dit betekent dat we bij de inpassing letten op de mate van aantasting van karakteristieke kenmerken van het landschap. Ook letten we op de samenhang met andere functies in het gebied, (zoals landbouw, biodiversiteit, cultuurhistorie) en de mogelijkheden voor dubbel ruimtegebruik.

Afbeelding 5.38 Groene daken

Afbeelding 5.39 Drijvende zonnepanelen

Centrumring
Trans
TRANS
21-22
FOODHALL
TJ-840-R

6. Gebiedsuitwerking

Op de kaart hiernaast zijn de deelgebieden aangegeven waar de komende jaren de focus op ligt. Elk van deze deelgebieden wordt op de volgende pagina's in detail besproken. De kaarten zijn een nadere uitwerking van de visiekaart. Als basis van de uitwerkingen ligt het DNA van Arnhem en haar wijken.

Er is gekozen speciale aandacht te besteden aan deelgebieden, waar sprake is van een nieuwe meervoudige opgave en/of een afwijking van de huidige koers. Gekozen is voor vier deelgebieden:

1. Centrum
2. Arnhem Oost
3. Centrum Zuid
4. Arnhem Noord

6.1 DNA van de wijken

Het DNA van de wijken is het uitgangspunt voor nieuwe ontwikkelingen. Voordat we de opgaven en keuzes voor de vier deelgebieden nader uitwerken, gaan we in op dit DNA van de wijken van Arnhem. Dit doen we aan de hand van een kaart (afbeelding 6.2) met daarop in kleuren de verschillende woonmilieus. Deze worden op de volgende pagina toegelicht.

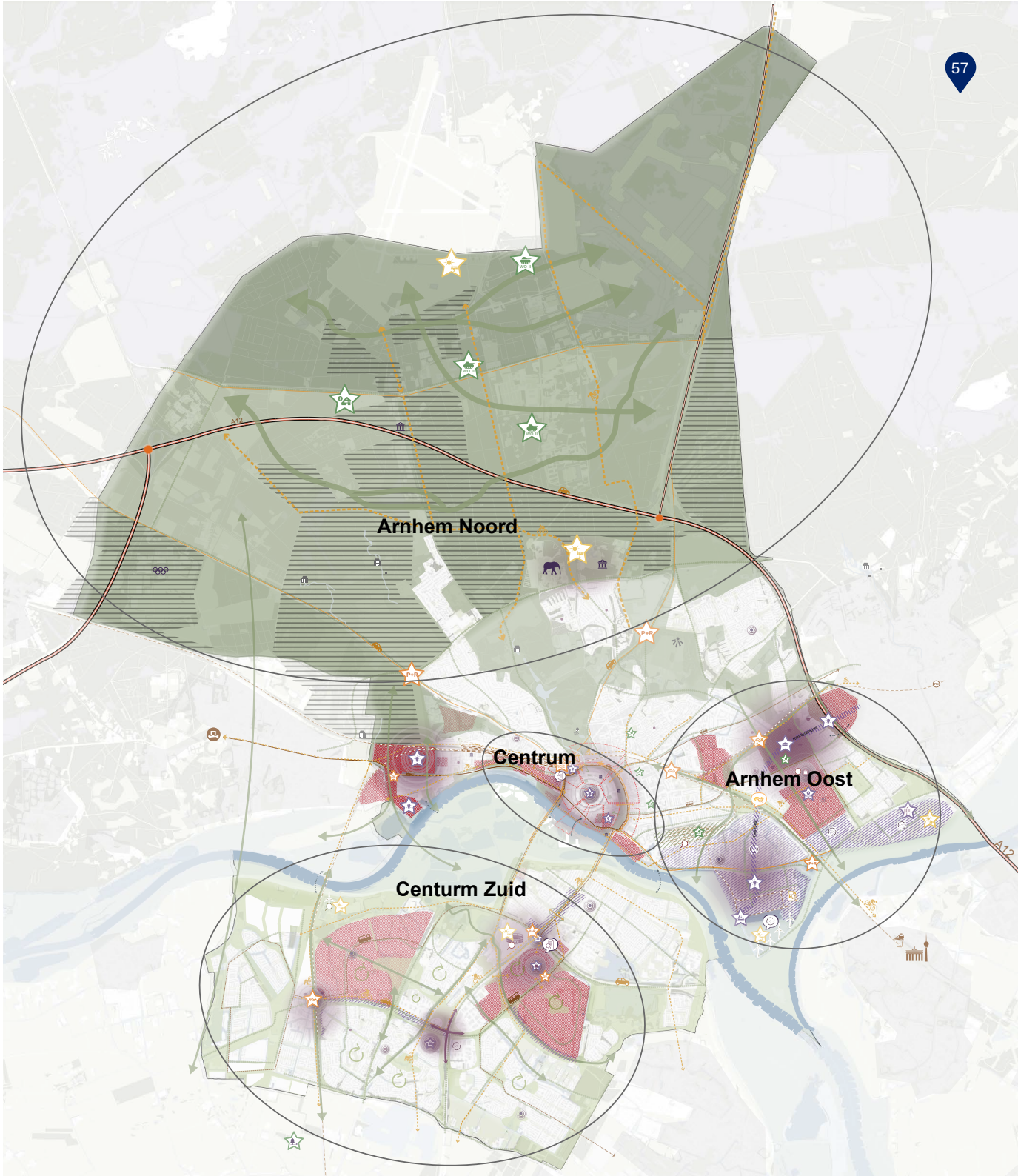

Afbeelding 6.1 Deelgebieden Arnhem

De middeleeuwse stad (1233-1830)

Een organisch gegroeid middeleeuws patroon van straten en pleinen met dichte bebouwing in gesloten bouwblokken. De bouwhoogte is ca. twaalf meter, met enkele hogere accenten. Ieder pand is individueel vormgegeven, statig, met veel ornamentiek. De 19e-eeuwse gevels domineren het beeld. Er is een sterke scheiding tussen formele straten en pleinen en informele ruimten op binnenterreinen. Er is weinig groen in openbare ruimte, maar wel bomen op pleinen, gevelgroen en binnentuinen.

Stad van singles en speculatiebouw (1830-1880)

Ruime groene singels op de ontmantelde vestingwerken domineren het beeld, met gevelwanden van vier tot zes lagen. Bebouwing voor de gegoede burgerij bevindt zich langs de singels en radialen, maar achter die façade ligt speculatiebouw in hoge dichtheden (de vroegere sloppen). In de straten is weinig groen. Wel zijn er groene singels en hofjes en bomen langs de radialen. Er is een menging van wonen, werken en maatschappelijke functies.

Stad van stratenplan en bouwblok (1880-1905)

Regelmatige stratenpatronen met dichte bebouwing in stedelijke bouwblokken wisselen af met herenhuizen of boven- en benedenwoningen. Er is weinig groen in wijkn zoals Sint Marten en Graaf Ottopleinen, maar juist een ruimere opzet ten gunste van groen in Spijkerbuurt, Boulevardkwartier, Transvaalbuurt en Burgemeesterswijk.

Stad van tuindorp en villapark (1905-1930)

Een anti-stedelijke, dorpsachtige opzet kenmerkt het beeld, gekoppeld aan het sociale ideaal van verheffing van de arbeider, gezonde stad en een betere maatschappij. Het stratenpatroon is afwisselend en gevarieerd met hiërarchie van straten, plantsoenen en bijzondere accenten. Er is een lage bebouwingsdichtheid in bouwblokken met binnenterreinen, woningen met eigen grond en gestapelde woningen als stedelijke accenten op belangrijke plekken. In de openbare ruimte en tuinen is veel groen.

Stad van tuinwijk en landschap (1930-1940)

De stad is verweven met het omliggende landschap. Het stratenpatroon bestaat uit hoofdassen en secundaire straten, met gestapelde bouw en langgerekte laagbouw ertussen. De bebouwing bestaat veelal uit rode bakstenen en rode kappen. Er is veel (landschappelijk) groen in de openbare ruimte, brede groenstroken en privétuinen met groene erfafscheidingen (veelal liguster). Op strategische locaties staan bijzondere voorzieningen als kerken en scholen.

Stad van licht, lucht en ruimte (1945-1970)

De bebouwing bestaat uit stempelbouw, variatie van grondgebonden en gestapelde woningen binnen clusters, die identiek herhaald worden. Het stratenpatroon is veelal orthogonaal met bebouwing in een groene setting, zoals wijkparken. Verkeer bepaalt de structuur van wijk of stadsdeel. Er is een scheiding van wonen, werken, verkeer en ontspanning. Er zijn geen klassieke bouwblokken, maar experimentele verkavelingsvormen en hoogbouw langs de invalswegen.

Stad van woonerf en menselijke maat (1970-1985)

De wijken bestaan uit kleinschalige en gevarieerde bouw in woonerven en vormen grillige eilanden binnen de ontsluitingswegen die omzoomd zijn door groen. De woningen hebben geen uitgesproken voor- of achterkant, geen duidelijke scheiding tussen collectief en privé, maar er is wel een duidelijke scheiding van langzaam- en snelverkeer.

Stad van Vinex en sleutelproject (1985-heden)

De robuuste groene hoofdstructuur bepaalt de opzet van de wijk, waarbij bestaande landschappelijke structuren en elementen gebruikt zijn. Binnen deze structuur hebben woonvlekken met hoge dichtheden elk een sterke eigen identiteit, vaak op basis van een thema. Er is een variatie in woningtypen met nadruk op laagbouw.

Dorp in de stad

Een traditionele dorpse structuur met bebouwing en architectuur die het beeld domineert.

Verspreide bebouwing in het groen

Losse, verspreide bebouwing in het groen, soms met een campusachtige opzet. Het gaat om militaire complexen, zorginstellingen, toeristische attracties, sportvoorzieningen of bedrijvigheid.

Stad van bedrijvigheid (meerdere perioden)

Grootschalige bedrijfscomplexen en grote percelen met verspreidde bebouwing domineren het beeld. De gebieden zijn functioneel ingericht met een rationeel wegenpatroon. Er is weinig samenhang in architectuur.

Stad van groene weelde (de oude landgoederen)

Voormalige landgoederen aangekocht door de gemeente en omgevormd tot stadsparken. Uiterlijk zijn ze vooral gevormd in de negentiende eeuw met hoofdzakelijk Engelse landschapsstijl: romantiek met op een enkele plek klassieke formele elementen.

Rivierenlandschap

De Nederrijn en de IJssel zijn zeer bepalende elementen in de ruimtelijke opbouw van Arnhem. Het gebied omvat ook uitgestrekte uiterwaarden, zoals Meinerswijk. Het rivierlandschap loopt als een brede landschappelijke strook door Arnhem heen en biedt ruimte, rust, groen.

Polderlandschap

Het oorspronkelijke Arnhemse polderlandschap strekt zich naar het zuiden uit vanaf de voet van de Veluwse stuwwal en wordt doorsneden door Rijn en IJssel. Lange tijd markeerde de Velperweg de overgang van zandgrond naar poldergrond, die te nat was om te bebouwen. In Arnhem Noord is het onderliggende landschap van weilanden en sloten bijna nergens meer herkenbaar. In Zuid op een aantal plaatsen nog wel.

Veluwslandschap

Het reliëfrijke landschap ten noorden van Arnhem is ontstaan in de IJstijd waar het oprukkende landijs grote zandlichamen opstuwde. Het smeltwater sleet hierin vervolgens erosiedalen uit. De wind wierp daarna zandruggen en stuifduinen op, waarna het gebied bebost raakte. Door de houtkap, overbegrazing en een verslechtering van het klimaat, veranderde het gebied in de 14e eeuw in schrale heide met zandverstuivingen. Toen vanaf de 15e eeuw de houtproductie toe nam, werd de oppervlakte woeste grond weer steeds kleiner. Als gevolg van grootschalige ontginningen kreeg het gebied vanaf de 19e eeuw definitief het huidige uiterlijk. Nu bestaat het gebied uit bos, hei en lange rechte lanen.

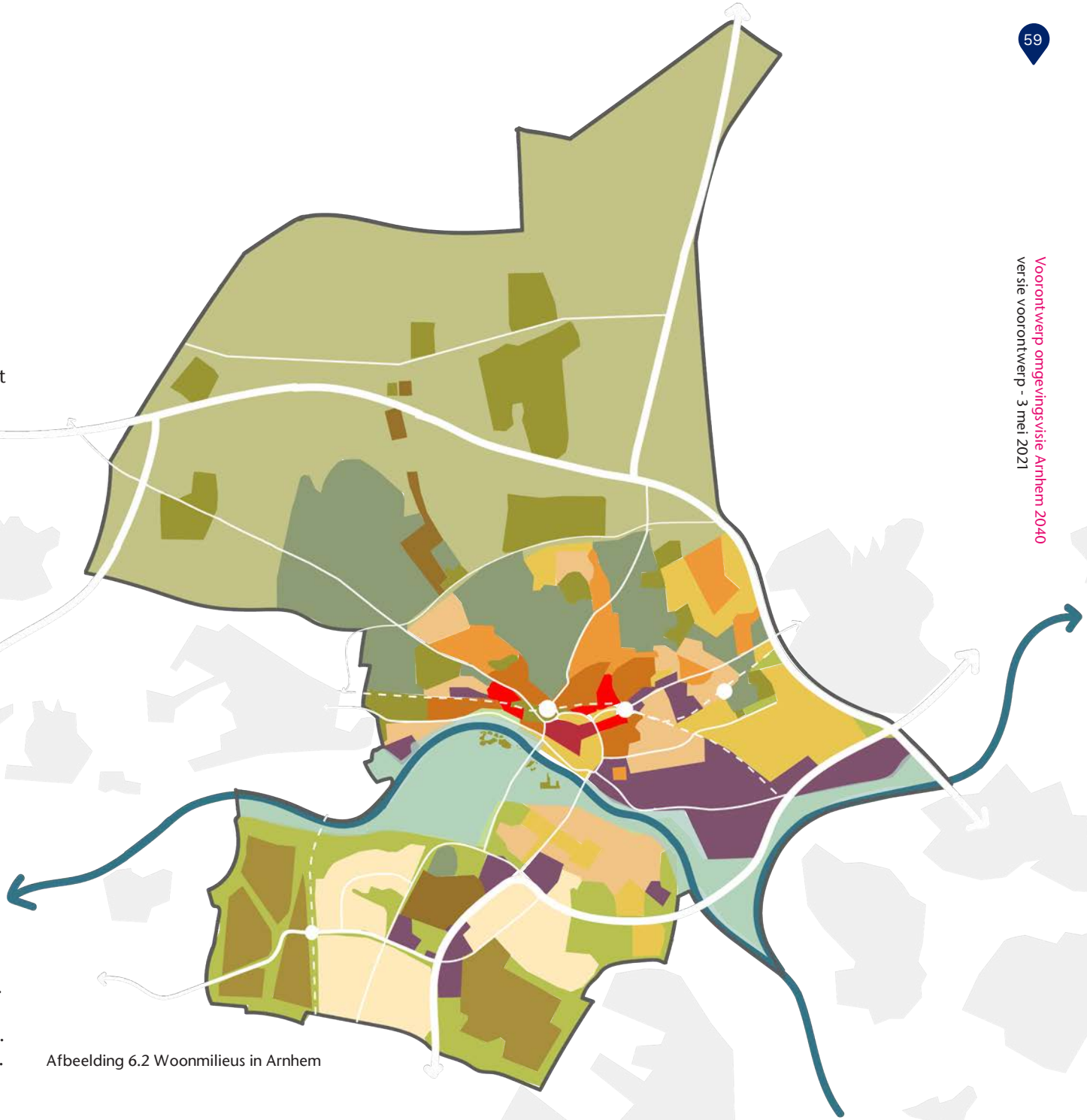

Afbeelding 6.2 Woonmilieus in Arnhem

6.2 Arnhem Centrum

Karakter

Hoewel de binnenstad van Arnhem slechts een klein gebied bestrijkt, is het gebied de economische motor van stad en regio. De binnenstad met haar straten, pleinen, groen en blauw, maar vooral met de aanwezige voorzieningen, krijgt steeds meer economische betekenis met meer dan 17.000 banen. Waar voorheen functies als wonen, werken en recreëren gescheiden waren, vloeien functies nu in elkaar over en worden nieuwe functies toegevoegd. Voor een bezoek aan de binnenstad staan ontmoeten en beleven centraal. Deze trend is zichtbaar in de afname van de werkgelegenheid in de detailhandel en de toename van de werkgelegenheid in de horeca. Daarnaast zien we een toename van het aantal toeristische en zakelijke overnachtingen in de stad. Vooruit kijkend naar 2040 zien we een vergroting van het centrum in de richting rondom Arnhem Centraal Station, de Steenstraat en omgeving, Centrum west en Centrum Oost.

Gebiedskansen

Toekomstbestendige binnenstad

De huidige coronapandemie heeft een versneld effect op diverse ontwikkelingen. Zoals leegkomende retail- en horecapanden, verschuivingen in de kantorenmarkt, binnen de woningmarkt en het wonen in de nabijheid van winkels. Ook vraagt het wat van de inrichting van de openbare ruimte. Door de crisis ligt de verschraling van het bruisende aanbod van de binnenstad op de loer. Denk aan leegstand van winkels, faillissementen van horecagelegenheden, dalend aanbod van evenementen en aantasting van de leefbaarheid. Tegelijk maken diverse overheden zich op om in deze crisistijd juist extra te investeren. Door te versnellen en aan te haken op transformaties houden we de binnenstad in beweging, in de juiste richting met voldoende kwaliteit. De coronapandemie heeft ons duidelijk gemaakt dat we rekening moeten houden met de behoefte aan flexibiliteit in de binnenstad om veranderingen in de tijd en ontwikkelingen in de maatschappij op te vangen.

Gebiedskansen oostelijk van het centrum

Nu de zuidelijke binnenstad haar voltooiing nadert, gaan we de komende jaren aan de slag met het verder ontwikkelen van de omgeving van het Bestuurskwartier: het gebied ten oosten van de Markt met onder meer het Gerechtshof en het Openbaar Ministerie. Hier ontwikkelen we een gemengd werk- en woonmilieu dat aansluit op de binnenstad. In het gebied is een concentratie van WOII-memorials. Door deze te verbinden ontstaat een sterke identiteit. Bovendien is hier een concentratie van bestuur (overheid en rechtspraak). Daarnaast pakken we het gebied rondom de Schouwburg aan, waarbij we verschillende culturele functies gaan clusteren. Er liggen kansen om de ontwikkelingen ten oosten van het centrum via het Bestuurskwartier te verbinden met de binnenstad. Ook de relatie met Stadsblokken en Meinerswijk kan verbeterd worden.

Gebiedskansen Centrum West

Met Centrum West bedoelen we het gebied tussen Museum Arnhem en de binnenstad en tussen station Arnhem Centraal en de Rijn. We willen Centrum West transformeren naar een aantrekkelijke wijk met een eigen identiteit, waar creatieve energie, kunst en cultuur naast wonen, werken en maatschappelijke instellingen een dynamische mix vormt. Daarbij is de inzet om het gebied beter te verbinden met de binnenstad en Arnhem Centraal en het unieke landschap (rivier en stuwwalhelling). Ontwikkelingen dragen bij aan de transformatie naar een Kunstkwartier en verbeteren de leefbaarheid van de bestaande wijk. De focus ligt op aantrekkelijke verbindingen (voetganger en fiets) tussen de binnenstad en Arnhem Centraal, via Centrum West naar het museum. Er gebeurt van alles: het museum wordt uitgebreid, een deel van de museumtuin wordt een openbaar wandelpark. De wijk Coehoorn krijgt nieuwe bebouwing, een nieuw park en een andere inrichting. Er komt een snelfietsroute langs de Oude Kraan. De Blauwe Golven worden opgeknapt met nieuwe parkeerplaatsen, een skatepark en groen langs de randen. En de fontein daar gaat weer spuiten. We benutten de rijke historie en het unieke landschap. We vergroten de leefbaarheid en levendigheid van het gebied.

Arnhem CS = Utrecht CS van het Oosten

De status van Arnhem Centraal Station als ICE-station maakt deze locatie het Utrecht Centraal Station van het Oosten. Dit is een uniek vestigingsmilieu voor kantoren en dienstverlening.

Wonen boven winkels

De potentie van de verdiepingen boven de winkels voor aantrekkelijke woningen wordt nog onvoldoende benut. Het toevoegen van meer woningen in het winkelgebied zorgt niet alleen voor een betere benutting van de schaarse ruimte in onze stad, maar zorgt ook voor meer

levendigheid en sociale veiligheid in het centrum buiten de werk- en winkeltijden. Het toevoegen van wonen vraagt ook om andere maatschappelijke functies in de nabijheid, zoals huisarts, tandarts en sportschool.

Ontspanning en vergroening

We zorgen voor meer groen en luwtegebieden in en rond het centrum als contrast met het drukke stedelijk leven. Goede verbindingen van het centrum naar de groene omgeving zijn hierbij essentieel.

Corridors: Verbinden van de binnenstad met de rest van de stad

Op steenworp afstand van de binnenstad liggen verrassende stadswijken en fraaie parken zoals Sonsbeek en Stadsblokken Meinerswijk. Deze nabijheid biedt kansen om de attractiewaarde van de (binnen)stad te verhogen door combinatiebezoeken met bijvoorbeeld het Modekwartier, het Spijkerkwartier of een wandeling door onze fraaie stadsparken. Door het gebrek aan logische en aantrekkelijke routes en de barrièrewerking van de rivier, de spoorweg, de centrumring met Willemstunnel en de opritten van de twee bruggen, is het lastig bezoekers aan de binnenstad te verleiden tot een combinatiebezoek.

Het beter verbinden van de binnenstad met de interessante plekken buiten het centrum is dan ook een belangrijke opgave die we willen vormgeven aan de hand van zogenaamde ‘corridors’. Dit zijn aantrekkelijke routes die de middeleeuwse binnenstad verbinden met de binnenstadschil en verder weg naar de stedelijke en landschappelijke omgeving rond de binnenstad. Hiermee worden Arnhemse kwaliteiten voor bezoekers ontsloten, die aanvullend zijn op de meer commerciële functies in de historische kern. De gemeente faciliteert en stimuleert de gewenste functies in combinatie met het realiseren en onderhouden van een hoogwaardige, uitnodigende, groene openbare ruimte die past bij het Arnhemse DNA.

Ambitie-agenda

- We zorgen dat detailhandel, horeca en cultuur zich na de coronapandemie weer kunnen herpakken.
- Op de langere termijn zorgen we voor solide gebouwen of stedenbouwkundige concepten die makkelijk transformeerbaar zijn en een openbare ruimte die daarop in kan spelen. Daarmee maak je de stad wendbaar bij toekomstige ontwikkelingen en trends, maar het vraagt ook om zorgvuldig te kijken naar welke functies in een gebied nodig en wenselijk zijn en daarop te sturen.
- We maken optimaal gebruik van de schaarse ruimte in en rondom het centrum door een slimme verdichtingsstrategie. We wijzen plekken rond of nabij het Centraal Station aan waar ruimte gegeven wordt aan nieuwe werklocaties, al dan niet in combinatie met wonen.
- Publieksaantrekkende functies in het gebied blijven welkom om te zorgen dat de Binnenstad the place to meet van Oost-Nederland blijft.
- Een nieuwe stedelijke ontwikkeling gaat gepaard met het toevoegen van groene, rustige buitenruimte.
- Een nieuwe ontwikkeling levert geen druk uit op de openbare ruimte, bewoners van nieuwbouw krijgen in principe geen parkeervergunning en fietsvoorzieningen moeten inpandig opgenomen worden.
- Door in te zetten op duurzame vormen van mobiliteit, verminderen we de rol van automobiliteit in en rondom het centrum. Dit komt de leefbaarheid ten goede en kan op termijn de barrière werking van de centrumring opheffen.
- We laten de maatschappelijke functies in het centrum meegroeien met de demografische ontwikkeling van het gebied.
- We ontwikkelen een integrale parkeerstrategie voor het centrum en de omliggende wijken, die uitgaat van een lagere parkeernorm in combinatie met een eerlijke vorm van betaald- en vergunningsparkeren. Het doel is om de druk op de openbare ruimte te verminderen.
- We stellen nieuwe stedenbouwkundige kaders op voor het centrum, de centrumschil en de omliggende wijken, die een verdichting van de stad mogelijk maken, in harmonie met de stedenbouwkundige, cultuurhistorische en landschappelijke waarden.
- We faciliteren het organiserend vermogen van de binnenstad.

Legenda Arnhem Centrum

Wonen

Onderzoeken mogelijkheid verdichting met verbeteren van leefbaarheid en DNA als inzet.

Verstedelijkingsopgave benutten om een meer divers centrum te creëren met een compacter stadshart waar nieuwe functies worden toegevoegd. Dit kan gerealiseerd worden met nieuwe 'kwartieren', elk met een eigen accent. Hier is ruimte voor wonen, ambachten en maakindustrie.

Leefomgeving

Toegankelijk groen singlepark aangesloten als groene loper naar de Veluwe. Deze groene plekken dienen als verkoelende plekken die beschermd blijven.

Uiterwaardenpark rondom de Nederrijn.

Bomenlanen die beeldbepalend zijn voor de groenstructuur.

Investering in de buitenruimte tot een aaneengesloten, divers en hoogwaardig groen-blauw raamwerk met als doel om het gebied te verbinden met de groenzones rondom stadsparken, de IJssel, Nederrijn en Veluwe. Dit raamwerk biedt mogelijkheden om te verblijven in een natuurlijke omgeving waar men kan wandelen, sporten en elkaar kan ontmoeten.

Ontwikkelen van 'pocketparks': investering in de bestaande groene buitenruimte met meer kwaliteiten en hogere biodiversiteit.

Vitale stad

Hoogdynamische ontwikkeling om de vitaliteit, variatie en leefbaarheid van de Arnhemse wijken en bebouwde gebieden te versterken en te vernieuwen. Hierbij wordt een integrale combinatie gemaakt met energietransitie, klimaatadaptatie, economie, kwaliteit van de openbare ruimte en toekomstbestendige bereikbaarheid.

Ontwikkeling van economische hotspots waar optimaal wordt ingezet op bedrijvigheid met een focus op energie, innovatie, maken en testen.

Ontwikkelen van hotspots en handhaven concentratiebeleid detailhandel.

Wijk- en buurtcentra transformeren tot aantrekkelijke multifunctionele ontmoetingsplekken.

Economische boost van de belangrijke hotspots en de tussenliggende verbindingszones met ruimte voor nieuwe woon-werkmilieus.

Zoekgebied flexibele (nieuwe) kantoorconcepten en innovatieve woon-werkconcepten.

Ontwikkelen van concentratiegebied van levendigheid door een mix van nieuwe woningen en voorzieningen.

Mobiliteit

Robuust autonetwerk van provinciale en lokale wegen.

Robuust netwerk van spoorwegen.

Radialen met HOV als prioriteit; ruimte voor duurzame mobiliteit.

Robuust netwerk van (snel)fietspaden en doorfietsroutes.

Ontwikkeling van het station tot dynamisch knooppunt, waar ook de verstedelijkingsopgave aan gekoppeld kan worden als de woon-werk-milieus van de toekomst, die zijn verbonden met de economische hotspots van Arnhem.

Corridors die interessante plekken met de binnenstad verbinden.

Voetveer als verbinding binnen de stad en naar aangrenzende buitengebieden.

Te onderzoeken nieuwe verbinding.

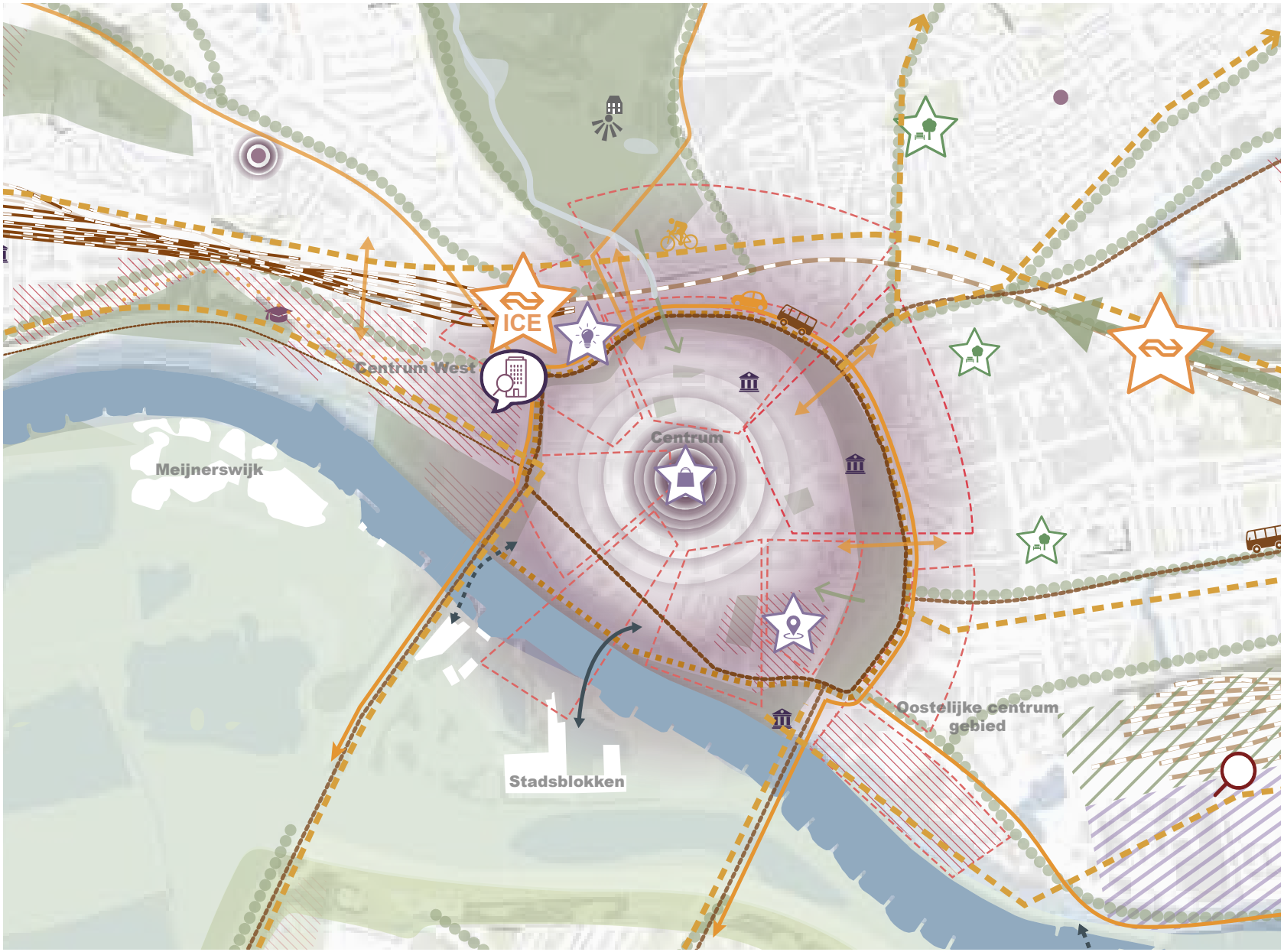

Afbeelding 6.3 Gebiedsuitwerking Arnhem Centrum

6.2 Arnhem Oost

Karakter

Het gebied ten oosten van de binnenstad transformeerde de afgelopen zestig jaar van stadsrand tot onderdeel van de stad. Na de Tweede Wereldoorlog is de woningbehoefte groot en vanaf het eind van de jaren '50 breidt de stad zich snel uit richting het oosten met nieuwe wijken het Broek en Presikhaaf. Het Spoor komt daarbij steeds meer in het stedelijk gebied te liggen en definieert de verschillende wijken met een eigen karakter en tijdsgeest.

Vooral in Presikhaaf zien we het naoorlogse ideaal van licht, lucht en ruimte terug. Het wonen was gescheiden van het werken; de auto kreeg ruim baan. Het winkelcentrum Presikhaaf vormt het hart in dit deel van de stad. In 2019-2020 is het winkelcentrum opgeknapt, maar de parkeerplaatsen rondom domineren nog steeds het straatbeeld. Ook in de wijken is geïnvesteerd. Toch blijft de leefbaarheid van de buurten een aandachtspunt.

Ten zuiden van het spooremplacement en langs de haven concentreert zich het werken in het Rijnpark, Nieuwe Haven, het huidige IKPW en bedrijventerrein het Broek. Hoewel IPKW een van de hotspots van Arnhem is, is het gebied omheind en enkel toegankelijk voor bevoegden. De eerste voormalige werklocaties, zoals het Coberco-terrein, worden al getransformeerd naar woningen.

Naast opgaven voor de woonwijken en werkgebieden ligt er een opgave voor het spoor. Enerzijds gaat het om het toekomstbestendig maken van het spoor, met een ongelijkvloerse spoorkruising en een hogesnelheidsverbinding naar Frankfurt en Berlijn. Anderzijds gaat het om het slechten van de barrière die de railinfrastructuur in Arnhem Oost vormt. Met name het spooremplacement, dat midden in het gebied ligt, zorgt ervoor dat de wijken en bedrijfsterreinen geïsoleerd van elkaar liggen en dat de uitwisseling tussen gebieden beperkt is.

Park Presikhaaf is hét groene stadspark van Arnhem Oost. Een robuust park naast het station en met de onderwijsinstellingen in het groen opgenomen. Deze groene kwaliteiten zijn echter niet overal in Oost sterk aanwezig. Doel is om een groene, natuurlijke verbinding te maken tussen de Veluwe en de rivieren. Daarnaast willen we hittestress verminderen in de woonbuurten en bedrijventerreinen. De vergroening van het gebied biedt tevens mogelijkheden voor bewoners om te bewegen en te ontmoeten.

Kwaliteit, samenhang en leefbaarheid

Arnhem Oost kent ook een aantal wijken waar leefbaarheid en veiligheid onder druk staan. De sociale uitdagingen die voor deze gebieden gelden, worden opgepakt in de Arnhem-Oost aanpak. Ook de leefomgeving is sleets en nodigt niet uit tot ontmoeting en verblijf. De woningvoorraad is te eenzijdig en deels verouderd. Door grootschalige infrastructuur zijn er veel barrières en is het stadsdeel ruimtelijk en sociaal versnipperd.

Gebiedskansen

Hoewel er diverse uitdagingen liggen in Arnhem Oost, voelt iedereen ook wel de potentie van dit stadsdeel. Het ligt dicht bij de binnenstad, is goed ontsloten en het fraaie landschap is binnen handbereik, zowel de uitlopers van de Veluwe als de uiterwaarden van de IJssel en Stadsblokken-Meinerswijk. Daarnaast liggen er twee belangrijke hotspots in het gebied; de Kenniscampus regio Arnhem en het IPKW. Voor Arnhem Oost is het dan ook de uitdaging om de verschillende kansen te gaan verzilveren.

Arnhem-Oost aanpak
De gebiedsuitwerking Arnhem Oost is het niet hetzelfde als de Arnhem-Oost aanpak, maar heeft wel raakvlakken.

In vijf wijken in het oosten van Arnhem is sprake van sociale problemen zoals armoede en taalachterstand in combinatie met overlast en criminaliteit in de wijk. De Arnhem-Oost aanpak heeft als doel om alle Arnhemmers gelijke kansen te bieden en tweedeling in de stad tegen te gaan.
De Arnhem-Oost aanpak is onderdeel van de Woondeal regio Arnhem-Nijmegen. In deze woondeal hebben we met de provincie en het rijk afspraken gemaakt voor een brede vernieuwingsaanpak. Het gaat om de wijken Klarendal, Geitenkamp, Presikhaaf-West, Malburgen en het Arnhemse Broek.

Triple helix staat voor de samenwerking tussen ondernemers, onderwijs en overheid. Door een gezamenlijke strategie en samen op te trekken ontstaat een meerwaarde tussen deze drie. Als gemeente zorgen we voor een optimaal ondernemers- en onderwijsklimaat waarin ruimte ontstaat voor innovatie en duurzame ontwikkelingen. Omdat ondernemers gebruik kunnen maken van de kennis en het onderzoek van het onderwijs kunnen zij innoveren en de uitwerking daarvan omzetten in economische ontwikkeling gericht op Arnhem als energiestad.

Energiek

Arnhem Oost is een energiek en duurzaam stadsdeel met ruimte voor alle vormen van ondernemerschap. Niet alleen op de bedrijventerreinen in het gebied maar ook in de wijken en de Kenniscampus regio Arnhem. Door de Kenniscampus te verbinden met de campus IPKW werken we aan een 'kennis-as' die ruimte biedt voor bedrijven en ondernemerschap in het energiecluster van de stad. Meer samenwerking en verbinding tussen de verschillende stakeholders (Triple helix: zie kader) zorgt voor een innovatieklimaat en waardencreatie. Hierdoor ontstaat er niet alleen ruimte voor meer kapitaal-, kennis- en arbeidsintensieve bedrijven, maar ook vraag naar ondersteunende werkgelegenheid. Zo laten we de Nieuwe Haven uitgroeien tot een cluster rondom watergebonden bedrijvigheid en energie en stimuleren we in Het Broek intensief en efficiënt ruimtegebruik, zodat er een vitaal, levendig en energiek district ontstaat met volop ruimte om te werken.

Nieuwe Arnhemse Mix

Arnhem Oost is een aantrekkelijk stadsdeel met een rijk palet aan woon- werk- en onderwijsfuncties. Op dit moment zijn de verschillende functies nog te veel van elkaar gescheiden, waardoor de ruimte niet altijd slim, duurzaam en effectief wordt gebruikt en de samenwerking beperkt is. Ontwikkeling in dit stadsdeel is mogelijk met verdichting rondom bestaande en nieuwe stations en (OV-)hubs, toevoeging van woningen aan de (onbenutte) ruimte op de Kenniscampus en/of het winkelcentrum en op termijn benutting van het gebied rondom het spooremplacement. Deze ontwikkeling gaat gepaard met het diverser maken van de wijken door woningtypes en functies beter te mengen, zodat een mix aan voorzieningen, inkomensgroepen en leefstijlen ontstaat in dit gebied. Vergroening is daarbij een randvoorwaarde.

Verbonden

De groei van dit deel van de stad vergt slimme duurzame keuzes in het netwerk om de verschillende buurten in Arnhem Oost goed met elkaar te verbinden. Niet alleen binnen Arnhem Oost, maar juist ook met de regio. Een belangrijke opgave daarbij vormt het aanpassen van de railverbindingen in de Spoorzone. Door de aanpassing van de sporen samen met de bereikbaarheid en de ontwikkeling tot aantrekkelijk woon- en werkgebied op te pakken, kunnen we hier een flinke kwaliteitsimpuls genereren. Dat betekent dat met het versterken van het station Presikhaaf, het oplossen van de knoop Arnhem Oost, het toevoegen van een potentieel nieuw station Arnhem Oost en het op termijn herontwikkelen van het spooremplacement zowel de bereikbaarheid als de leefbaarheid wordt versterkt. Hierdoor wordt het gebied goed bereikbaar met openbaar vervoer (OV) en verschuift de focus van auto naar lopen en fietsen door groene straten. De bestaande structuur vormt het uitgangspunt voor verbeteringen, waarbij barrières worden weggenomen en deelgebieden aan elkaar worden verbonden.

Trots op Oost

Arnhem Oost is een stadsdeel om trots op te zijn en waarmee mensen met verschillende achtergronden zich verbonden voelen. We zorgen voor een nog betere verbondenheid in de wijk door substantiële vergroting van het groen langs het spoor. Op die manier ontstaat er een groen Spoorpark van formaat – de leeflijn van Oost. Het gevolg is een betere verbinding tussen de omliggende buurten, hogere verblijfskwaliteit, ruimte voor bewegen en ontmoeten, en meer biodiversiteit. We scheppen ook meer ruimte voor dagelijkse voorzieningen op loop- en fietsafstand: scholen, gezondheidscentra en supermarkten waar ook de bestaande wijken gebruik van kunnen maken.

Ambitie-agenda

- We werken samen met het Rijk aan het versterken van de leefbaarheid, veiligheid en duurzaamheid in Arnhem Oost. En streven naar het vergroten van de ruimtelijke samenhang tussen de wijken door zoveel mogelijk bestaande infrastructurele barrières op te heffen.
- We werken samen met de onderwijsinstellingen aan de Kenniscampus regio Arnhem als vitaal, levendig en gemengd cluster van onderwijs en innovatie.
- We zorgen samen met de Kenniscampus, de campus IPKW in samenhang met de Nieuwe Haven en de kennisas op Het Broek voor een sterk cluster rondom het energie-profiel. Hiermee werken we aan de kwaliteitsimpuls op de bestaande werkgebieden en geven ruimte aan de Arnhemse mix.
- We ontwikkelen multifunctionele stedenbouwkundige concepten, die bijdragen aan de gewenste Arnhemse mix (wonen/ werken/voorzieningen) en die gebruik maken van duurzame vormen van mobiliteit.
- We leiden het onderzoek naar de 'spoorse' opgave in Arnhem Oost, waarbij Station Presikhaaf, de spoorknoop, een nieuw station Arnhem-Oost en de herontwikkeling van het spooremplacement worden meegenomen. Niet alleen de bereikbaarheid maar ook de kwalitatieve inpassing in de leefomgeving betrekken we hierbij.
- We realiseren een nieuw spoorpark Arnhem-Oost, dat de verschillende deelgebieden met elkaar verbindt en bijdraagt aan een gezonde ontwikkeling van dit stadsdeel.
- We zorgen voor ruimte voor flexwonen en tijdelijke woonconcepten.
- We investeren in de kwaliteit van de openbare ruimte door toevoeging van meer groen voor leefbaarheid, gezondheid, klimaatadaptatie en biodiversiteit.

Legenda Arnhem Oost

Vitale stad

Ontwikkeling van educatieve hotspots waaronder middelbare scholen, de HAN University of applied sciences en Van Hall Larenstein met de focus op educatie en toegepaste wetenschappen, schone mobiliteit, circulaire economie en energie.

Ontwikkeling van economische hotspots waar optimaal wordt ingezet op bedrijvigheid met een focus op energie, innovatie, maken en testen.

Wijk- en buurtcentra transformeren tot aantrekkelijke multifunctionele ontmoetingsplekken.

Versterken en verbinden van de kwaliteit en profiel; economische boost van de belangrijke hotspots en de tussenliggende verbindingszones.

Behouden en optimaliseren van de bedrijventerreinen met kansen voor functiemenging.

Potentiële uitbreiding IPKW.

Zoekgebied flexibele (nieuwe) kantoorconcepten en innovatieve woon-werkconcepten.

Leefbaarheid & nieuwe woonmilieus in Presikhaaf.

Ontwikkelen Nieuwe Haven cluster voor watergebonden en bedrijvigheid energie-profiel en de potentiële uitbreiding IPKW.

Verdichting kantoren.

Wonen

Onderzoeken van de mogelijkheid van verdichting met het verbeteren van leefbaarheid en DNA als inzet.

Multifunctionele opgave nader uit te werken, winkelcentrum Presikhaaf en Rijkpark/ Spooremplacement als onderzoeksopgave om nader uit te werken.

Leefomgeving

Grootschalig aaneengesloten groenstructuur. Deze zone biedt aanknopingspunten voor omliggende gebieden die vergroend kunnen worden en kunnen worden aangesloten op dit natuurnetwerk. Deze groene plekken dienen als verkoelende plekken die beschermd blijven.

Uiterwaardenpark rondom de Nederrijn.

Bomenlanen die beeldbepalend zijn voor de groenstructuur.

Verminderen barrièrewerking spoor en investering in de buitenruimte tot een aaneengesloten, divers en hoogwaardig groen-blauw raamwerk, met als doel om het gebied te verbinden met de groenzones rondom stadsparken, de IJssel, Nederrijn en Veluwe. Dit raamwerk biedt mogelijkheden om te verblijven in een natuurlijke omgeving waar men kan wandelen, sporten en elkaar kan ontmoeten.

Ontwikkelen van 'pocketparks': investering in de bestaande groene buitenruimte met meer kwaliteiten en hogere biodiversiteit.

Mobiliteit

Robuust autonetwerk van snelwegen.

Robuust autonetwerk van provinciale en lokale wegen.

Robuust netwerk van spoorwegen.

Radialen met HOV als prioriteit; ruimte voor duurzame mobiliteit.

Robuust netwerk van (snel)fietspaden en doorfietsroutes; nieuwe centrale doorfietsroute/fietsstraat Arnhem Oost door bestaande straten.

Ontwikkeling van het station tot dynamisch knooppunt waar ook de verstedelijkingsopgave aan gekoppeld kan worden als de woon-werk-milieus van de toekomst die zijn verbonden met de economische Hotspots van Arnhem.

Zoekgebied nieuw station Arnhem-Oost.

Ontwikkeling van de toegankelijkheid door beter gebruik te maken van bestaande parkeerplaatsen.

Fietsverbinding over de Rijn sluit aan bij regionale fietsroute Malburgen-Huissen.

Energie

Onderzoekslocaties (te realiseren) zonnevelden.

Onderzoekslocaties windturbines.

Openbare waterstoftankstations IPKW en energieopslag.

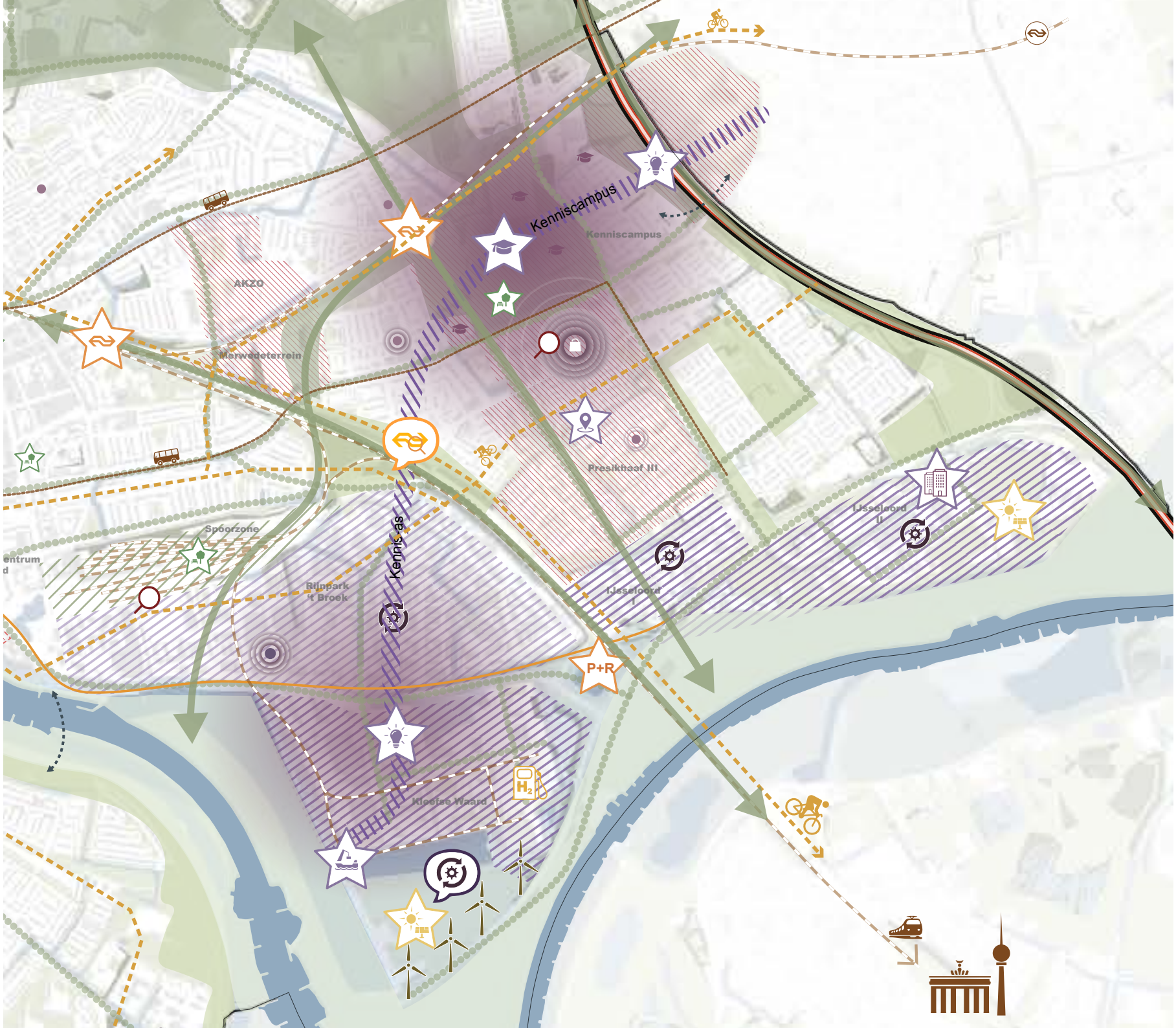

Afbeelding 6.4
Gebiedsuitwerking
Arnhem Oost

6.3 Centrum Zuid

Karakter

De grootste groei van Zuid vond plaats tussen 1970 en midden jaren '90. Hierdoor is het ruimtelijke karakter van Centrum Zuid sterk bepaald door de stedenbouwkundige mode van die tijd.
Er werd gezocht naar meer geborgenheid in woongebieden, waarin mensen elkaar weer konden ontmoeten. Terug naar de menselijke maat was het motto. Het woonerf werd uitgevonden en voor het ontwerp van buurten werd inspiratie gezocht in organische patronen.

De structuur van deze wijken zorgt ervoor dat de wijken een geborgen en kleinschalig karakter hebben. De woongebieden zelf werden ook ingevuld met veel groen en weinig doorgaande wegen. De oude landschappelijke structuren vormen een mooi en introvert contrast met de nieuwe groene auto-ontsluitingen. Deze landschappelijke polderlinten zijn aantrekkelijke langzaam-verkeersverbindingen tussen het wonen in de wijk en verder weg gelegen voorzieningen. Samen met de dijken vormen ze de landschappelijke en cultuurhistorische onderlegger van Centrum Zuid. De ruimtelijke structuur van Kronenburg heeft een wat diffuus karakter, door de 'clash' van het grootschalig en rationeel ontworpen winkelcentrum in een meer organisch gestructureerde woonbuurt.
Inwoners van Centrum Zuid zijn over het algemeen tevreden met hun leefomgeving. Ze zijn blij met de rust in dit bijna dorpse woonmilieu in de stad, de goede bereikbaarheid, het vele groen binnen handbereik, de ruime opzet van de wijken en de ruime woningen die hier ook nog eens relatief betaalbaar zijn.

Centrum Zuid kent veel gezinswoningen. Door vergrijzing en de toename van eenpersoonshuishoudens zien we de vraag naar kleinere woningen toenemen. Het aanbod hierin is soms beperkt. De combinatie van nieuwe huisvesting nabij knooppunten (openbaar vervoer en voorzieningen) vormt een kans voor doorstroming en wooncarrière in eigen wijk.

Toch is er wel wat aan de hand. Inwoners van Centrum Zuid ervaren een tekort aan mogelijkheden om elkaar te ontmoeten in de eigen wijk. Ze geven aan dat er te weinig ontmoetingsplaatsen zijn in de openbare ruimte. Daarnaast spelen er veel ontwikkelingen in dit gebied: transformaties van kantoorgebouwen, de invulling van de terreinen bij station Zuid, investeringen in de energietransitie en verbeteren van het OV-knooppunt Kronenburg. Nieuwe ontwikkeling moeten bijdragen aan de leefbaarheid van Centrum Zuid.

Gebiedskansen

Investeren in Kronenburg en omgeving draagt bij aan de sociaal, economische versterking van Centrum Zuid

Kronenburg is het centrum van Zuid en is van lokale en regionale betekenis. Het gebied is vol in ontwikkeling, maar heeft ook problemen als het gaat om leefbaarheid, eenzaamheid en ruimte om elkaar te ontmoeten. De openbare ruimte is stenig en levert daardoor grote hittestress op. Kronenburg is aangewezen als versnellingslocatie (woondeal Arnhem-Nijmegen). Dit biedt kansen om op korte termijn (tot 2025) meer woningen te bouwen met een divers en aanvullend woningaanbod. Daarbij zijn klimaatadaptatie, verbetering van de leefomgeving en verkleining van sociale problematiek noodzakelijke voorwaarden. De focus ligt op vergroten van het groen, verminderen van verharding en creëren van aantrekkelijke plekken en routes. Deze opgave loopt parallel met de ontwikkelingen van een HOV-knooppunt en een voorzieningenknooppunt (winkelcentrum Kronenburg).

Onze ambitie is een aantrekkelijk gebied dat het vanzelfsprekende centrum van Zuid gaat vormen, waar het goed wonen is en waar naast winkels ook cultuur en horeca een plek vinden. Een Kronenburg dat goed bereikbaar is, met de bus en auto, maar vooral ook met de fiets en lopend vanuit de omliggende buurten en de binnenstad. Er ligt een kans om een duurzaam centrum voor Zuid te vormen; door te verbinden, te verlevendigen en te verduurzamen.

Investeer in bestaande kwaliteiten

De wijken in Centrum Zuid hebben een hoge kwaliteit, onder andere door een relatief rustige, geborgen en groene woonomgeving. Soms is deze kwaliteit wat sleets geworden of heeft het een andere betekenis gekregen dan oorspronkelijk bedoeld. Zo is de ontmoetingsfunctie van de hofjes in Vredenburg (ooit bedoeld als gemeenschappelijke achtertuin waar kinderen konden spelen en bewoners elkaar konden ontmoeten) door slijtage en vergrijzing verdwenen. Maar de ruimte is er nog wel, en wacht bij wijze van spreken op een nieuwe betekenisvolle invulling voor de bewoners van de wijk.

Neem de robuuste groen-blauwe structuur als uitgangspunt

Een basiskwaliteit van Centrum Zuid is de robuuste groenblauwe hoofdstructuur, die de wijken omzoomt en door de wijken verweven is. Deze structuur speelt een belangrijke rol bij het verbinden van de wijk met het omliggende landschap. De afstand van de woningen tot het groen is klein, en maakt dat voet- en fietsverbindingen aantrekkelijk zijn. Anderzijds biedt het een buffer tussen de verschillende buurten en geeft het identiteit en geborgenheid. De robuuste groenblauwe hoofdstructuur moet op een aantal punten hersteld worden; het vormt de basis voor de historische identiteit van Centrum Zuid en de verbinding voor mens en dier. Voorbeeld hiervan is de kruising van de Huissensedijk met de Matsersingel en tussen Kronenburg en de Overmaat. We willen daar het landschappelijke profiel van de dijk herstellen en de verkeerswegen inpassen, zodat de groenbeleving en cultuurhistorische waarden weer zichtbaar worden.

Versterk de ruggengraat van Zuid

De goede bereikbaarheid is een belangrijk onderdeel van de woonkwaliteiten van Centrum Zuid en moet daarom gekoesterd worden. Op een aantal plekken wordt de ruimte niet meer volledig benut waarvoor het bedoeld is (auto en bus). Als afschalen mogelijk is, kan de ruimte worden ingericht voor ander gebruik (fiets, voetganger, water of groen). Dit zal bijdragen aan een betere verblijfskwaliteit. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Groningersingel, maar misschien ook voor de Kronenburgsingel en in de toekomst voor een deel van de Burgermeester Matsersingel. De Burgermeester Matsersingel functioneert niet meer als centrale verkeersas, maar is in ruimtelijk opzicht nog steeds de ruggengraat van Centrum Zuid.

Op een aantal strategische punten mag de stad zich nadrukkelijker tonen aan de Matsersingel voor de herkenbaarheid en oriëntatie: bij het centrum van Zuid (Kronenburg), bij de Gelderse Poort (Kruising A325-Matsersingel) en bij Station Zuid. Stedelijke functies op deze drie gebieden zal Centrum Zuid zichtbaarheid geven, daardoor wordt de oriëntatie vanaf de singel en de herkenbaarheid verbeterd. Ze krijgen elk een eigen uitstraling en dynamiek en laten zien dat Centrum Zuid niet alleen een woongebied is. De Matsersingel fungeert als een groen kralensnoer waarbij de verblijfskwaliteit en de toegankelijkheid voor voetgangers en fietsers wordt verbeterd.

Ambitie-agenda

- Nieuwe ontwikkelingen zorgen voor meer variatie in het woningaanbod en nieuwe werkplekken.
- Een nieuwe stedelijke ontwikkeling gaat gepaard met verbetering van de omgevingskwaliteit (toevoegen van groen, tegengaan hitte, ontmoetingsruimte).
- We ontwikkelen multifunctionele stedenbouwkundige concepten.
- Een nieuwe ontwikkeling levert geen druk op de openbare ruimte (extra m2 verharding en parkeren) en maakt gebruik van duurzame mobiliteitsconcept of gebouwd parkeren.
- We versterken de bestaande groene en blauwe structuren.
- We heffen de bestaande infrastructurele barrières op.
- We zorgen voor voldoende lokale arbeidsplaatsen.

Legenda Centrum Zuid

Wonen

Onderzoeken van de mogelijkheid van verdichting met het verbeteren van leefbaarheid en DNA als inzet: meer diversiteit in woningen, een gevarieerd en toekomstbestendig winkelcentrum, meer aanbod van (avond)horeca en andere functies die passen bij een stadsdeelcentrum, verbetering van imago en uitstraling.

Onderzoek van locatie voor toekomstige ontwikkelingen; een andere manier van kijken naar het stadion en omliggend terrein biedt kansen voor verstedelijking.

Onderzoekslocatie: verstedelijking stadsrand vanuit landschappelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde.

Leefomgeving

Ontwerpperspectief per wijk, verduurzamen: meer groen in en om de wijk, minder steen, asfalt en blik. Auto terugdringen door OV en fiets te stimuleren. Duurzamer betekent ook gezonder en sociale duurzaamheid: ontmoeten en verbinden van mensen.

Robuuste groenstructuur die de wijken omzoomt en door de wijken verweven is. Afstand naar groen is klein en maakt voet- en fietsverbindingen aantrekkelijk. Het geven van meer ruimte aan het groen versterkt de groenbeleving en de bufferende werking.

Noemenswaardige bomenlanen die beeldbepalend zijn voor de groenstructuur.

Investering in de buitenruimte tot een aaneengesloten, divers en hoogwaardig groenblauw raamwerk, om het gebied te verbinden met de groenzones. Dit raamwerk biedt mogelijkheden om te verblijven, wandelen, sporten en ontmoeten in een natuurlijke omgeving.

Mobiliteit

Robuust autonetwerk van provinciale en lokale wegen, inclusief afschaling infrastructuur.

Robuust netwerk van spoorwegen.

Radialen met HOV als prioriteit; ruimte voor duurzame mobiliteit.

Sociaal veilige verbindingen en robuust netwerk van (snel)fietspaden.

Ontwikkeling van het station tot dynamisch knooppunt, waar ook de verstedelijkingsopgave aan gekoppeld kan worden als de woon-werk-milieus van de toekomst die zijn verbonden met de economische Hotspots van Arnhem.

P+R

Ontwikkeling van de toegankelijkheid door beter gebruik te maken van bestaande parkeerplaatsen.

OV

Regionale OV-hub.

Fietsverbinding over de Rijn sluit aan bij regionale fietsroutes.

Energie

Onderzoekslocaties (te realiseren) zonnevelden.

Onderzoekslocaties windturbines

Vitale stad

Hoogdynamische ontwikkeling om de vitaliteit, variatie en leefbaarheid van de Arnhemse wijken en bebouwde gebieden versterken en vernieuwen. Hierbij wordt een integrale combinatie gemaakt met energietransitie, klimaatadaptatie, economie, kwaliteit van de openbare ruimte en toekomstbestendige bereikbaarheid.

Ontwikkeling van economische hotspots waar optimaal wordt ingezet op bedrijvigheid en handhaven concentratiebeleid detailhandel.

Wijk- en buurtcentra transformeren tot aantrekkelijke multifunctionele ontmoetingsplekken. Verbinden (tussen mensen onderling en met de leefomgeving): onder andere meer sociale cohesie, meer mogelijkheden voor ontmoeting, uitnodigende en veilige openbare ruimte, verbinden winkelcentrum met de woonomgeving, beter bereikbaar te voet, fiets en OV, stimuleren van werkgelegenheid, verbeteren van imago en uitstraling.

Ontwikkelen van concentratiegebied van levendigheid door een mix. Economische boost van de belangrijke hotspots en de tussenliggende verbindingszones met ruimte voor nieuwe woon-werkmilieus.

Zoekgebied flexibele (nieuwe) kantoorconcepten en innovatieve woon-werkconcepten.

Ruggengraat van Zuid.

Behouden en optimaliseren bedrijventerreinen met kansen voor functiemenging.

Afbeelding 6.5 Gebiedsuitwerking Centrum Zuid

6.4 Arnhem Noord

Karakter

Het noordelijke, overwegend groene buitengebied, van Arnhem beslaat ruim de helft van de oppervlakte van de gemeente. Toch woont in dit gebied ten noorden van de Schelmseweg nog geen anderhalf procent van de Arnhemse bevolking. Het buitengebied maakt deel uit van de Veluwe. Het is te karakteriseren als één groot natuurgebied met daarin een aantal min of meer stedelijke functies zoals militaire complexen, (zweef)vliegvelden, maatschappelijke instellingen, sportcentrum Papendal, woningen, horeca en grote toeristische trekkers. In het buitengebied zijn ook een aantal agrarische bedrijven gelegen.

De kwaliteit van het gebied is allereerst de hoge natuur- en landschappelijke waarde. Het is dé groene voortuin van Arnhem. Daarnaast speelt cultuurhistorie in dit gebied een belangrijke rol: het heeft aanzienlijk bijgedragen aan de ontwikkeling en de huidige vorm van het gebied. Vooral het afwisselend open, halfopen en gesloten landschap van de landgoederengordel van het Gelders Arcadië en het atypische landschap van de militaire en landbouwenclaves (Fliegerhorst-Deelen) rond Schaarsbergen dragen bij aan de uniciteit van de Veluwe en de Veluwezoom.

Ook de bijzonder gunstige ligging van het gebied in de nabijheid van de stad is een kwaliteit. Het is door dit alles een bijzonder aantrekkelijk gebied om te wonen, te werken en te recreëren. Het noordelijk buitengebied is bovendien van groot economisch belang voor Arnhem. Zo herbergt het grote recreatieve publieksmagneten, zijn er grote werkgevers gevestigd en is er waterwinning.

Gebiedskansen

Behoud van het bestaande karakter

Arnhem Noord mag zijn groene karakter niet verliezen, en daarom vinden we het belangrijk dat de natuur en biodiversiteit, het landschap en het culturele erfgoed worden versterkt. We zetten in op gastvrijheid en duurzame ontwikkeling van economische functies. Het gebied leent zich bij uitstek voor verbinding tussen stad en Veluwe. Ten noorden van de Schelmseweg blijft de natuur leidend. Dat betekent dat andere belangen altijd ook een aantoonbare meerwaarde moeten hebben voor natuur en landschap. Economische ontwikkelingen dienen natuur-inclusief te zijn en kunnen alleen dan ruimte krijgen wanneer zij leiden tot een verbetering van de bestaande situatie van natuur, biodiversiteit en landschap.

Het belangrijkste knelpunt in het gebied is de sterke versnippering, zowel van het groen als van de verschillende functies. Het gebied is ruimtelijk gefragmenteerd en nogal ontoegankelijk door de vele hekken, afgesloten terreinen en de autosnelwegen.

Natuurontwikkeling noordelijk van de Schelmseweg richt zich op het creëren van een omvangrijk en aaneengesloten areaal robuuste natuur door het opheffen van barrières en het verbinden van bestaande natuurgebieden en het onder duurzame en natuur-inclusieve voorwaarden inpassen van economische activiteiten. Robuuste natuur zoekt in principe aansluiting bij de oorspronkelijke natuurlijke vegetatie in dit gebied en bij natuurlijke processen. Waarbij altijd de leesbaarheid van het landschap vanuit cultuurhistorisch oogpunt behouden of versterkt wordt. Zo blijft het Gelders Arcadië en het militair verleden zichtbaar in het grote groen. Er wordt een gezonde bosbodem gecreëerd die beter bestand is tegen droogte. In bestaande en nieuwe bossen worden de natuurwaarden verhoogd en wordt met gebruikmaking van onder meer natuurlijke processen en gerichte ingrepen het bos klimaatbestendiger. Daardoor neemt op termijn de biodiversiteit in het gebied toe en door het opheffen van barrières verbetert de balans tussen de verschillende soorten wild.

Vanuit natuur en landschap (ecologie, biodiversiteit, water en cultuurhistorie) zijn deze stevige ambities neergezet in de Beheervisie Arnhemse Veluwe 2015-2024, in de Groenvisie 2017-2035 (Veluws Plateau en Veluwse Gradiënt) en in het Bomenplan 2019. De ambities voor het versterken van de landgoederenzone in de Veluwe zijn vastgelegd in een gezamenlijk visie opgesteld door het Gelders Genootschap. Ook voor het gebruik van onze landbouwgronden is een ambitie vastgesteld (duurzame natuur-inclusieve landbouw).

Natuurzone ten noorden van de Koningsweg

In de natuurzone ten noorden van de Koningsweg staat het verbeteren van de natuurwaarden, de mogelijkheid om deze te beleven en het leesbaar houden van de cultuurhistorische geschiedenis voorop. Het toevoegen van nieuwe woonfuncties en bedrijvigheid zijn hier niet gewenst. De ontwikkeling van de natuur staat op één.

Natuur- en cultuurzone ten zuiden van de Koningsweg

Ten zuiden van de Koningsweg ligt een natuur- en cultuurzone, die met respect voor alle (natuurlijke) kwaliteit meer benut kan worden. Een stad heeft een stadsrand nodig waar wat kan gebeuren. Het beter benutten van de bestaande woonfuncties en agrarische of andere bedrijfsactiviteiten is hier mogelijk. Maar ook het ontsluiten voor een groter publiek en het eventueel toevoegen van functies is een optie.

Toevoegen van nieuwe activiteiten en bebouwing in deze zone is denkbaar in beperkte omvang (kleinschalig en incidenteel) langs bestaande infrastructuur en bij voorkeur langs de Kemperbergerweg. Waarbij we uitgaan van de randvoorwaarden van het Gelderse Natuurnetwerk en Natura 2000. Er mag alleen nieuw gebouwd worden als er elders gesloopt wordt, per saldo mag er geen toename zijn aan bebouwing. De bebouwing moet bijdragen aan het verbeteren van de natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten. De afwisseling tussen dichte bebouwing en open landschap moet behouden blijven of versterkt worden.

Landgoederen zone Gelders Arcadië

De landgoederen in het stuwwallenlandschap zijn onderdeel van Gelders Arcadië, een landgoederenzone langs de Veluwezoom. We versterken de landgoederen door gebruik te maken van de ruimtelijke identiteitsdragers van deze zone (zoals de gecreëerde vergezichten, de beekdalen, de aanwezige parken, de landhuizen en de karakteristieke lanen) als leidraad en onderlegger voor toekomstig beleid en nieuwe ontwikkelingen.

Onderzoeken energieopwekking rondom vliegbasis Deelen

We zetten de komende jaren vol in op de energietransitie om koploper te worden in duurzaamheid. Arnhem wil in 2050 energieneutraal zijn. Onderdeel van deze opgave is het zoeken naar ruimte voor alternatieve energiebronnen als wind- en zonne-energie. Daarvoor wordt ook gekeken naar Arnhem Noord en dan in het bijzonder de landbouwgronden en defensieterreinen in de Veluwezoom en op de Veluwe. Hiervoor werken we in Arnhem onder andere aan de realisatie van zonneparken. In het voorlopig bod van de Regionale energiestrategie Arnhem-Nijmegen is het gebied rondom Deelen als zoekgebied voor zonne-energie opgenomen.

Een mogelijk zonnepark op deze locatie zal ondergeschikt moeten zijn aan het landschap en goed ingepast moeten worden. Er worden meekoppelkansen onderzocht, zodat ruimte meervoudig gebruikt kan worden; bijvoorbeeld combinaties met duurzame landbouw. De ontwikkeling moet nadrukkelijk samengaan met het versterken van de aanwezige natuur en landschappelijke waarden, waarbij het gebruik van hekwerken zoveel mogelijk moet worden voorkomen, bijvoorbeeld door greppels of natuurlijke afrastingen. Nieuwe infrastructuur moet zoveel mogelijk beperkt blijven en brede zones voor groot wild moeten behouden blijven.

We brengen toerisme in balans met de natuur en biodiversiteit

De Veluwezoom en de Hoge Veluwe zijn belangrijke toeristische en recreatieve trekpleisters. Jaarlijks bezoeken ongeveer twee miljoen bezoekers uit binnen- en buitenland het gebied. Deze hoeveelheden aan bezoekers belasten het gebied, maar zorgen ook voor werkgelegenheid en inkomsten. Op dit moment werken de betrokken gemeenten samen met de provincie Gelderland aan een plan voor zorgvuldige inpassing van toerisme en recreatie in het hele gebied. Daarbij is het nodig om de achteruitgang in de natuur een halt toe te roepen, te investeren in de natuur en biodiversiteit en om de doelen uit het Natura 2000-beleid na te komen; met bijzondere aandacht voor de heidevelden en open stuifzandgronden. Het is zoeken naar een nieuwe balans in dit omvangrijke natuurgebied tussen natuur en economische activiteiten. Een belangrijke opgave die daarbij hoort is de vermindering van de verstoring van de rust in het gebied.

De bestaande (economische) functie in het gebied ontwikkelen we op een duurzame manier, met respect voor natuur en landschap. We zetten in op goeie verbindingen tussen Arnhem en Veluwe, met een duidelijke positionering van Arnhem. Verder zijn er kansen om met respect voor de natuur het bestaande wandelnetwerk te versterken. Om de recreatie op de Veluwe bij te sturen en de drukte te verspreiden onderzoeken we de mogelijkheid voor het creëren van een nieuwe ontvangstlocaties naar de Veluwe. Op deze manier houden we het karakter van het gebied in stand maar met een uitstekende én passende gastvrijheid voor toeristen en bezoekers.

Ambitie-agenda

- Investeer in robuuste, toekomstbestendige natuur en landschappen.
- Versterk onderliggende cultuurhistorische landschapsstructuren.
- De ontwikkelingen voor alternatieve energiebronnen gaan samen met de aanwezige natuur.
- Bestaande functies in het gebied op een duurzame manier ontwikkelen.
- Voorkomen dat een veelheid aan kleine ontwikkelingen leidt tot verdere verrommeling en versnippering.
- Gebieden met elkaar verbinden en inzetten op duurzame bereikbaarheid.
- Toekomstige ontwikkelingen zoveel mogelijk in samenhang met bestaande functies en deze moeten plaatsvinden op plekken waar deze functie nu al sterk aanwezig is.
- Recreatie ontwikkelen we natuurinclusief en is in balans met natuur en biodiversiteit.
- Onderzoek naar verlaging maximumsnelheid ten behoeve van veiligheid van mens en dier en de verlaging van de uitstoot van gassen.

Legenda Arnhem Noord

Leefomgeving

Natuurontwikkeling noordelijk van de Koningsweg richt zich op het creëren van een omvangrijk en aaneengesloten areaal robuuste natuur met behoud van cultuurhistorische kenmerken door:
- het opheffen van barrières en het verbinden van bestaand natuurgebieden;
- het onder duurzame en natuurinclusieve voorwaarden inpassen van economische activiteiten.

Natuur en cultuurzone; intensiever benut met respect voor alle (natuurlijke) kwaliteiten. Investering in de bestaande groene buitenruimte tot een nog hoogwaardigere zone waar kan worden geïnvesteerd in het verhogen van de biodiversiteit.

Zones met (matig) intenstief recreatief medegebruik.

Het versterken van de landgoederenzone gelegen door gebruik te maken van de ruimtelijke identiteitsdragers van deze zone (zoals de gecreëerde vergezichten, de beekdalen, de aanwezige parken, de landhuizen en de karakteristieke lanen) als leidraad en onderlegger voor toekomstig beleid en nieuwe ontwikkelingen.

Te onderzoeken ontvangstlocatie.

Het verduidelijken van historische verhaal van de Tweede Wereldoorlog.

Ruimte maken voor natuur: ecologische verbindingszones.

Vitale stad

Burgerszoo

Musea

Papendal

Mobiliteit

Robuust autonetwerk van snelwegen.

Robuust autonetwerk van provinciale en lokale wegen.

Robuust netwerk van (snel)fietspaden en doorfietsroutes; goede verbindingen tussen Arnhem en de Veluwe, met een duidelijke positionering van Arnhem, zodat het karakter van het gebied in stand blijft maar met een uitstekende én passende gastvrijheid voor toeristen en bezoekers.

Onderzoeksklocatie voor een P+R, door gebruik te maken van bestaande parkeerplaatsen.

Transferpunten

Energie

Onderzoekslocaties (te realiseren) zonnevelden

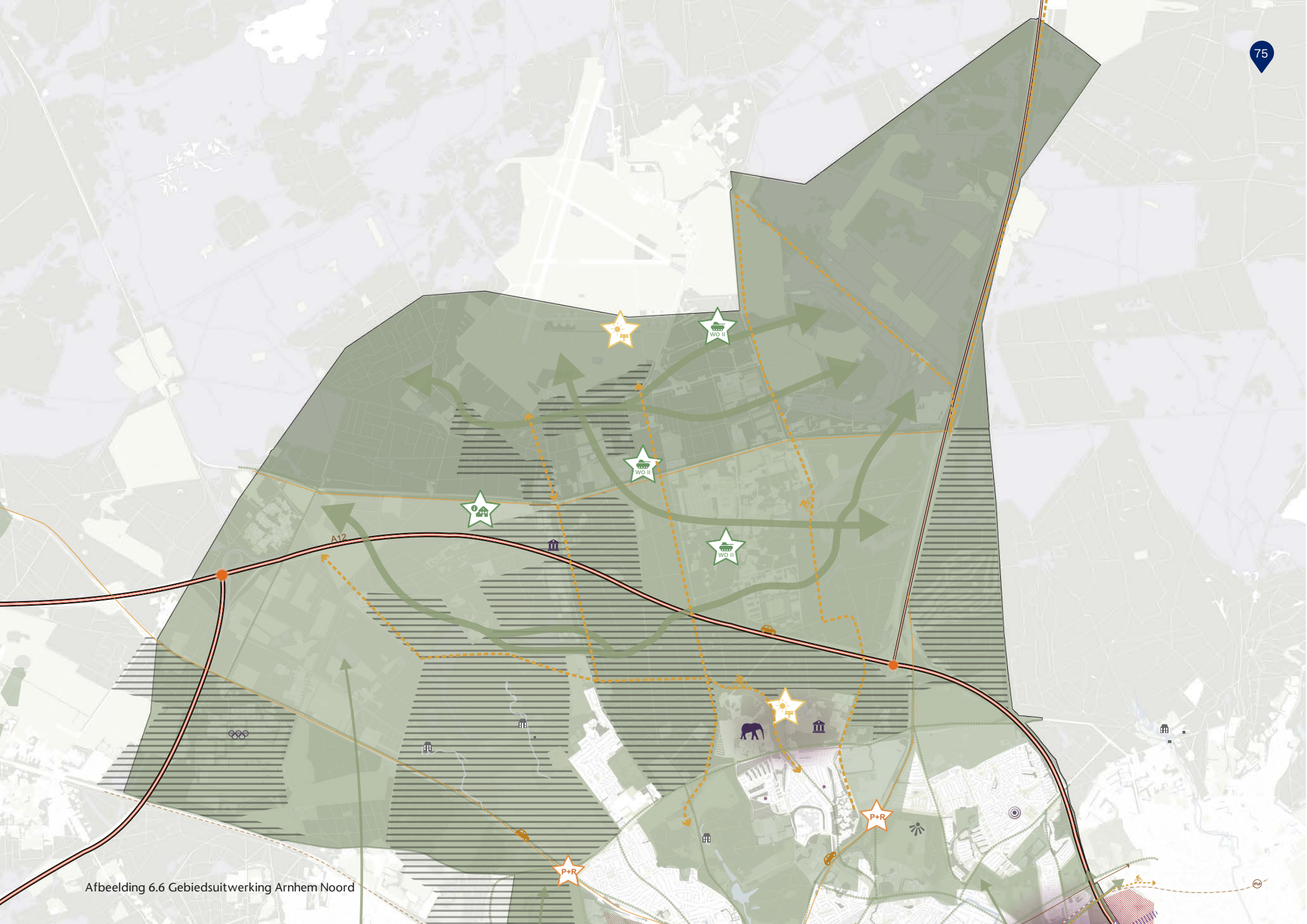

Afbeelding 6.6 Gebiedsuitwerking Arnhem Noord

7. Doorwerking

Deze omgevingsvisie zet de eerste stap in de toekomstige ontwikkeling van de stad. De volgende stap is het uitvoeren van de visie, zodat we straks ook echt kunnen genieten van een gezonde, leefbare, duurzame en mooiere stad. Hiervoor werken we de ambities uit de visie verder uit in verschillende omgevingsprogramma's en gebiedsvisies. In deze omgevingsprogramma's en gebiedsvisies geven we concrete kaders aan over de manier waarop we onze stad gaan ontwikkelen en welke instrumenten we daarvoor in gaan zetten.

7.1 De wettelijke basis

Als strategisch beeld voor de lange termijn vormt de omgevingsvisie voor gemeenten het uitgangspunt voor het gehele fysieke domein. De visie is vormvrij en schetst de hoofdlijnen van:

- het beleid van alle relevante terreinen van de fysieke leefomgeving;
- de kwaliteit van de fysieke leefomgeving;
- het gebruik, beheer, behoud en de bescherming van het grondgebied;
- de voorgenomen ontwikkelingen.

De omgevingsvisie is een kaderstellend ruimtelijk document waarmee het bestuur van de gemeente zichzelf bindt. Het uitgangspunt is daarbij dat er geen sectorale beleidsnota's meer verschijnen, maar bij wijziging van beleidsuitgangspunten een aanpassing van de omgevingsvisie of het programma plaatsvindt. De omgevingsvisie is daarmee een dynamisch document dat in de beleidscysclus wordt geactualiseerd.

Om de visie uitvoerbaar te maken werken we de hoofdlijnen van de visie als volgt uit:

- omgevingsprogramma's om de kwaliteit van de fysieke leefomgeving te monitoren en te sturen indien nodig;
- omgevingsplan om gebruik, beheer, behoud en bescherming van het grondgebied te regelen;
- gebiedsvisies om voorgenomen ontwikkelingen vorm te geven.

Het toekomstbeeld voor de gemeente voorziet in ontwikkelingen die impact hebben op de fysieke leefomgeving. Op grond van de Omgevingswet moeten effecten op de omgeving vooraf onderzocht worden in een MilieuEffectRapportage (MER). Parallel aan het opstellen van deze omgevingsvisie werken we daarom aan het MER. Het MER helpt ons de effecten van de keuzen op de leefomgeving inzichtelijk te maken en zorgt ervoor dat mogelijke conflicten eerder naar boven komen. Op die manier kunnen we gedurende het proces keuzes bijstellen of oplossingen bedenken om de negatieve effecten van keuzes te voorkomen of te verzachten.

7.2 Overzicht van de instrumenten

Het omgevingsprogramma is een flexibel instrument dat de overheid kan toepassen in verschillende fasen van de beleidscyclus. Het instrument omgevingsprogramma is, evenals de omgevingsvisie, een beleidsdocument. In omgevingsprogramma's formuleren gemeenten, waterschappen provincies en het Rijk maatregelen die leiden tot de gewenste kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Er zijn verplichte en onverplichte programma's.

Omgevingsprogramma's

Het programma is een flexibel instrument voor de middellange termijn waarmee meestal per thema wordt gewerkt aan de realisatie van de ambities uit de omgevingsvisie. Op het moment dat de omgevingsvisie is vastgesteld gaan we aan de slag met het opstellen van onze programma's. Dit kan betekenen dat recentelijk vastgestelde beleidsnota's, die passen binnen de ambities van de visie, worden ondergebracht in een omgevingsprogramma. Er kunnen ook nieuwe of aangepaste omgevingsprogramma's komen voor thema's die nu nog niet zijn ondergebracht in samenhangend beleid zoals gezondheid of ruimtelijke kwaliteit. Een omgevingsprogramma is een stuk concreter dan een omgevingsvisie en bevat vaak beleidsregels of concrete gebiedsuitwerkingen. Net als de omgevingsvisie zijn de programma's koersbepalend en vormen zij het inhoudelijk kader voor het omgevingsplan. Een omgevingsprogramma kan verplicht zijn door Europese wetgeving of bij dreigende overschrijding van omgevingswaarden. In Arnhem geldt dit voor geluid en luchtkwaliteit. De huidige programma's voor geluid en luchtkwaliteit handhaven we dan ook onder de Omgevingswet.

Omgevingsplan en vergunningverlening

Op 1 januari 2022 beschikken we automatisch over een omgevingsplan. Dit is een zogenaamd omgevingsplan van rechtswege. Dit plan bestaat uit al onze bestemmingsplannen en een set voormalige rijksregels (de Bruidsschat). Deze regels krijgen we overgedragen van het Rijk. We mogen zelf bepalen of we deze 1 op 1

overnemen of gaan aanpassen. Na 1 januari 2022 moeten we zorgen dat er samenhang ontstaat tussen de bestaande bestemmingsplanregels, de voormalige rijksregels en de regels uit onze verordeningen. Hierbij moeten we niet vergeten dat de nieuwe regels ook aan (blijven) sluiten bij de beleidsuitgangspunten uit deze omgevingsvisie en de omgevingsprogramma's. Dit gebeurt niet automatisch maar hiervoor is een (thematische) wijziging van het omgevingsplan nodig.

Het omgevingsplan actualiseren we niet meer om de tien jaar, maar passen we aan als (maatschappelijke) ontwikkelingen of nieuwe beleidsdoelen daarom vragen. We passen op dat moment alleen de onderdelen aan die nodig zijn en herzien niet meer het totale plan.
In principe stelt de raad een wijziging van het omgevingsplan vast, maar de raad kan dit ook delegeren aan het college. De regels uit het omgevingsplan zijn straks op verschillende manieren eenvoudig te raadplegen via het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). Dit kan per adres of per activiteit. Hiervoor is het noodzakelijk dat we al onze regels digitaliseren en gebiedsgericht maken en voor veel voorkomende activiteiten 'vragenbomen' maken. We zijn al bezig met het digitaliseren van onze regels en ook de software om goed aan te kunnen sluiten op de mogelijkheden van het DSO is inmiddels in huis.

Grondbeleid

Als het gaat om het realiseren van deze visie staan niet alleen de inhoudelijke beleidsambities centraal maar ook de manier waarop we onze instrumenten inzetten om gebiedsontwikkelingen letterlijk van de grond te krijgen. Grond is immers het fundament voor de ontwikkeling van ruimtelijke plannen. De wetgever heeft gemeenten een set met grondbeleidsinstrumenten ter beschikking gesteld om het ruimtelijk beleid te kunnen verwezenlijken. Grondbeleid is dus geen doel op zich maar staat ten dienste van het ruimtelijk beleid. Grondbeleid kan worden gedefinieerd als het inzetten van het daarvoor beschikbare instrumentarium met als doel een maatschappelijk gewenst ruimtegebruik te bevorderen, de kwaliteit van het ruimtegebruik te verhogen en tot een rechtvaardige verdeling van kosten en opbrengsten over exploitanten, eigenaren, gebruikers en overheid te komen. Deze doelstellingen legitimeren actief optreden van de overheid op de grondmarkt en het voeren van een regierol.

Voor het voeren van een grondbeleid staat de gemeente een aantal instrumenten ter beschikking

- Wet voorkeursrecht gemeenten
- Onteigeningswet
- Wet inrichting landelijk gebied
- stedelijke kavelruil (nieuw; op vrijwillige basis, gemeente kan faciliteren)
- grondexploitatie (kostenverhaal publiekrechtelijk en privaatrechtelijk)

Onderdeel van de definitieve omgevingsvisie is een uitvoeringsparagraaf waarbij de inzet van deze instrumenten nader wordt toegelicht. Deze paragraaf voegen we later in het proces toe aan deze visie.

Monitoring

Om goede beslissingen te kunnen nemen willen we beschikken over betrouwbare informatie over de toestand van de fysieke leefomgeving. Bij monitoring verzamelen we gedurende langere tijd op systematische wijze gegevens over de fysieke leefomgeving of onderdelen daarvan. Dit kunnen we vervolgens gebruiken om te beoordelen of we de doelstellingen die we onszelf hebben gesteld halen of kunnen halen, zodat we dit kunnen evalueren en aanpassen in onze programma's en omgevingsvisie. Ook burgers, bedrijven en organisaties hebben belang bij de beschikbaarheid van de gegevens. Door actief monitoringsgegevens beschikbaar te stellen, kunnen onderzoekslasten voor concrete initiatieven verminderen.

Participatie bij de uitvoering of aanpassing van de omgevingsvisie

Deze omgevingsvisie ontwikkelen we samen met de stad. Ook bij de uitvoering en aanpassing van deze visie streven we naar goede afstemming met de omgeving. Hierbij spannen we ons in om een zo representatief mogelijke groep inwoners te betrekken, dus ook inwoners die we niet 'standaard' bereiken bij participatietrajecten via het Arnhemsklankbordnetwerk, Arnhemse scholen en bouwsocieteit. Met onze ervaring in participatietrajecten bepalen we per omgevingsprogramma of gebiedsuitwerking hoe we de stad gaan betrekken. We geloven in vroegtijdige participatie omdat het betrekken van de omgeving waardevolle inzichten op kan leveren. Dit maakt onze plannen beter, zorgt voor meer draagvlak en voorkomt bezwaren.

7.3 Thematische uitwerking in programma's

Zoals gezegd is de omgevingsvisie een integrale visie voor de leefomgeving om de stad in samenhang te ontwikkelen, keuzes te maken en ruimtegebruik en balans te houden tussen allerlei functies en doelen. Om deze visie uit te voeren gaan we de komende jaren onze instrumenten (zie 7.2) doorontwikkelen, zodat ze in lijn zijn met de ambities uit de omgevingsvisie. De thematische omgevingsprogramma's die we in deze paragraaf beschrijven kunnen in de loop van het proces nog wijzigen, mochten de opgaven in de stad daarom vragen.

Arnhem aantrekkelijke stad

We gaan aan de slag met het opstellen van een samenhangend omgevingsprogramma Arnhem aantrekkelijke stad. Dit programma zet in grote lijnen de huidige koers ten aanzien van de ruimtelijke kwaliteit voort maar bevat ook wijzigingen gericht op:

- het ontwikkelen van een verdichtingsvisie voor de stad en een herijking van de hoogbouwvisie;
- het ontwikkelen van een afwegingskader voor duurzaamheidsmaatregelen in cultuurhistorisch waardevolle gebieden;
- het doorontwikkelen van onze welstandsadvisering naar advisering voor ruimtelijke kwaliteit, voor de bebouwde en onbebouwde omgeving;
- het doorontwikkelen van de compensatieregels voor groen;
- een kader voor het verder verankeren van ruimtelijke kwaliteit in het omgevingsplan;
- ontwikkelen van een klimaattoets voor klimaatvriendelijk bouwen.

Basis voor de ontwikkeling van het omgevingsprogramma Arnhem aantrekkelijke stad zijn de volgende kaders:

- Erfgoedagenda 2017-2019
- Welstandsnota 2015
- De cultuurhistorische hoofdstructuur in paragraaf 2.2 van de structuurvisie 2012
- De kenmerken van de ruimtelijke milieus in paragraaf 3.2 van de structuurvisie 2012
- De groenvisie 2017-2035
- Bomenplan 2020
- De redengevende beschrijvingen van onze monumenten en beschermde stadsgezichten
- Beleidskaart archeologie

Advisering Ruimtelijke kwaliteit

Onder de omgevingswet moeten alle gemeenten een gemeentelijke dviescommissie instellen voor de omgevingskwaliteit. De bestaande commissie voor ruimtelijke kwaliteit en welstand komen niet meer terug. De omgevingswet biedt het bestuur meer ruimte om een eigen afweging van belangen te maken. Om die belangen goed te kunnen afwegen kan een onafhankelijk en deskundig advies behulpzaam zijn. Alle gemeenten met rijksmonumenten zijn verplicht om een adviescommissie in te stellen die minimaal over de rijksmonumenten adviseert, met uitzondering van archeologische monumenten. De wet voorziet niet in een overgangsrecht, dus gemeenteraden wordt geadviseerd in elk geval voor het inwerkingtreden van de Omgevingswet zo'n commissie in te stellen. De commissie kan ook een bredere taak krijgen om zijn adviesstelsel door te ontwikkelen in de geest van de Omgevingswet; breder en eerder in de processen.

Arnhem, groene, gezonde en leefbare stad

We gaan aan de slag met het opstellen van een samenhangend omgevingsprogramma Arnhem groene, gezonde en leefbare stad. Dit programma zet in grote lijnen de huidige koers ten aanzien van een gezonde leefomgeving voort maar bevat ook wijzigingen gericht op:

- het in lijn brengen van de gebiedsgerichte milieubenadering met de nieuwe ontwikkelgebieden in de omgevingsvisie;
- het formuleren van verbrede doelstellingen voor een gezonde stad gericht op meedoen en bewegen;
- het ontwikkelen van een integraal afwegingskader voor gezonde ontwikkelingen;
- het ontwikkelen van een dashboard gezonde leefomgeving.

Basis voor de ontwikkeling van het programma Arnhem gezonde en leefbare stad zijn de volgende kaders:

- De gebiedsgerichte milieubenadering uit paragraaf 2.12 van de structuurvisie 2012
- Bomenplan 2020
- Biodiversiteitsagenda Arnhem 2021 – 2025
- Beleidsplan geluid 2008
- Actieplan Omgevingslawaai 2013
- Uitvoeringsagenda luchtkwaliteit 2018
- Nota bodembeheer 2011
- Beleidsnota bodem 2012
- De bodemkwaliteitskaart 2020
- Strategie klimaatadaptatie 2020
- Gezond en Fit 2020
- Nota Lichthinder 2011
- Geurbeleid 2010
- Beleidsplan Externe veiligheid 2005
- Implementatie VN-verdrag Handicap
- Arnhemse Standaard Toegankelijkheid - AST (2019)
- Handboek AST Openbare Ruimte (2020)

Arnhem vitale stad

We gaan aan de slag met het opstellen van een samenhangend omgevingsprogramma Arnhem vitale stad. Dit programma zet in grote lijnen de huidige koers ten aanzien van een vitale economie voort maar bevat ook wijzigingen gericht op:

- een duurzame en toekomstgerichte ontwikkelingsstrategie voor functiemenging op Het Broek en Rijnpark gericht op behoud van voldoende werklocaties en werkplekken;
- een nieuwe programmatische visie voor de vergrote binnenstad gericht op het versterken van Arnhem als regionaal dienstencentrum;
- een lange termijnvisie voor een circulaire economie.

Basis voor de ontwikkeling van het programma vitale stad zijn de volgende kaders:

- Economische Agenda + Uitvoeringsagenda 2020 (in voorbereiding)
- Regionaal Programma Werklocaties regio Arnhem-Nijmegen Periode 2021 t/m 2024 (in voorbereiding)
- Kantorenbeleid 2021 (in voorbereiding)
- Detailhandelsvisie 2016-2021
- De Arnhemse Horecavisie 2017
- Cultuurbeleid Arnhem 2012
- Visie Arnhemse binnenstad herijking 2019
- Onderzoek Leisurevoorzieningen 2018
- Op weg naar een circulair Arnhem Plan van aanpak 2020-2023

Stad waar het goed wonen is

We gaan aan de slag met het opstellen van een samenhangend omgevingsprogramma Arnhem Stad waar het goed wonen is. Dit programma zet in grote lijnen de huidige koers ten aanzien van het woonbeleid voort, maar bevat ook wijzigingen gericht op:

- de focus op het verbeteren van de leefbaarheid in Arnhem Oost door wijkaanpak 3.0;
- nieuwe kaders voor inclusievere en gemengdere Arnhemse wijken met een nieuwe Arnhemse Mix.

Basis voor de ontwikkeling van het programma Arnhem Stad waar het goed wonen is zijn de volgende kaders:
- De Arnhemse woonprincipes 2015
- Plan van aanpak woningbouwontwikkeling Arnhem 2019
- Volkshuisvestelijk kader 2019-2022
- Woondeal Arnhem Nijmegen 2020

Bereikbare stad met ruimte voor schone mobiliteit

We gaan aan de slag met het opstellen van een samenhangend omgevingsprogramma Arnhem bereikbare stad met ruimte voor schone mobiliteit. Dit programma zet in grote lijnen de huidige koers ten aanzien van mobiliteit voort, maar bevat ook wijzigingen gericht op:
- een verdere doorontwikkeling van het mobiliteitsbeleid naar een Sustainable Urban Mobility Plan (SUMP) en daarmee een;
- nieuwe kijk op de rol van automobiliteit in de stad in relatie/combinatie met fiets, OV en inzet Hubs;
- mobiliteitsopgave koppelen aan de verstedelijkingsopgave;
- ontwikkelen van modern parkeerbeleid gericht op de leefbaarheid van de stad met inzet van gebiedsgerichte parkeerregulering in combinatie met parkeernormen;
- ontwikkelen van een visie op hubs in relatie tot de beschikbaarheid van parkeerplaatsen rond het centrum;
- ontwikkelen van een visie op deelvervoer.

Voorgaande kaders werken we de komende jaren uit in een samenhangend programma Arnhem Bereikbare stad. Dit programma zet in grote lijnen de huidige koers voort maar zal ook wijzigingen bevatten gericht op:
- Ambitiedocument duurzame mobiliteit en bereikbaarheid 2019
- Accentnota fiets 2019-2024
- Nota Bereikbare Binnenstad 2017
- OV-visie Arnhem-Nijmegen
- Verkeersveiligheidsrapportage 2016-2020
- Samenwerken aan hoogwaardige ov-corridors 2019-2023

Stad met nieuwe energie

We gaan aan de slag met het opstellen van een samenhangend omgevingsprogramma Arnhem Stad met nieuwe energie. Dit programma zet in grote lijnen de huidige koers ten aanzien van duurzame energie voort maar bevat ook wijzigingen gericht op:
- de transitievisiewarmte beschouwen we straks samen met de wijkuitvoeringsplannen als wettelijk programma on de Omgevingswet;
- we stellen een bodemenergieplan op en een verordening bodemenergie;
- we maken een Beleidsplan deelvervoer.

Basis voor het programma zijn de volgende kaders:
- Regionale Energie Strategie 1.0
- Programmaplan Nemia
- Aanpak energiearmoede
- Transitievisie Warmte
- De visie op de ondergrond uit paragraaf 2.10 van de structuurvisie 2012

7.4 Gebiedsuitwerking in ontwikkelperspectieven en gebiedsvisies

Voor de grote gebiedsuitwerkingen gaan we op stadsdeelniveau aan de slag met het opstellen van integrale ontwikkelperspectieven. In deze perspectieven werken we de ambities voor de gebieden Arnhem Centrum, Centrum Zuid. Arnhem Spoorzone Oost en Arnhem Noord nader uit. Onder deze ontwikkelperspectieven kunnen vervolgens voor specifieke locaties gebiedsvisies opgesteld worden met daarin de concrete stedenbouwkundige en programmatische uitgangspunten.

Colofon

Voorontwerp omgevingsvisie Arnhem 2040
Opdrachtgever Gemeente Arnhem
versie voorontwerp 3 mei 2021

Dit document is samengesteld
door Land-id, in opdracht van en in
samenwerking met gemeente Arnhem.

Strategisch ontwerpers
voor gebieden in beweging

Notitie Reikwijdte en Detailniveau Omgevingsvisie Arnhem

Omgevingsvisie gemeente Arnhem

8 april 2021

Kenmerk R001-1279798DSG-V01-agv-NL

Verantwoording

Titel	Notitie Reikwijdte en Detailniveau Omgevingsvisie Arnhem
Opdrachtgever	Gemeente Arnhem
Projectleider	Martijn Gerritsen
Auteur(s)	Daan van Gils
Tweede lezer	Martijn Gerritsen
Projectnummer	1279798
Aantal pagina's	17
Datum	8 april 2021
Handtekening	Ontbreekt in verband met digitale verwerking.
	Dit rapport is aantoonbaar vrijgegeven.

Colofon

TAUW bv
Australiëlaan 5
Postbus 3015
3502 GA Utrecht
T +31 30 28 24 82 4
E info.utrecht@tauw.com

Kenmerk R001-1279798DSG-V01-agv-NL

Inhoud

1 Omgevingsvisie en het proces 4
1.1 Introductie 4
1.2 Waarom een Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD)? 4
1.2.1 De Omgevingsvisie van Arnhem 4
1.2.2 De Omgevingsvisie en het milieueffectrapport (MER) 5
1.2.3 Het zoeken naar balans 6
1.2.4 Een samenhangende benadering: Omgevingseffectrapportage (OER) 6
1.2.5 Waarom een Notitie Reikwijdte en Detailniveau? 7
1.2.6 Inspraak 7
1.3 Waarom een Omgevingsvisie en Wat is een MER 7
1.3.1 Waarom een Omgevingsvisie 7
1.3.2 Wat is een MER 7
1.4 Proces tot nu toe 8
1.4.1 Proces om tot de Omgevingsvisie te komen 8
1.4.2 Participatietraject 10
2 Wat gaan we onderzoeken en hoe? 11
2.1 Het vertrekpunt van het PlanMER 11
2.2 Stappen MER 12
2.2.1 Wat en hoe: Huidige Situatie en autonome ontwikkeling (referentiesituatie) 13
2.2.2 Wat en hoe: Effectbeoordeling en doelbereik 13
2.2.3 Wat en hoe: Synergie en strijdigheden (afwegen alternatieven) 14
2.2.4 Keuzes leiden tot alternatieven die worden getoetst 14
2.2.5 Wat en hoe: Mitigerende maatregelen (aanbevelingen) 14
2.2.6 Wat en hoe: Monitoring (aanzet monitoringsprogramma) 14
3 Hoe gaan we dat onderzoeken? 15
3.1 Hoe: Beoordelingskader 15
3.2 Hoe: Effectbepalingen en doelbereik 17
3.3 Wat: de vervolgstappen op hoofdlijnen 17

1 Omgevingsvisie en het proces

1.1 Introductie

De gemeente Arnhem werkt aan het opstellen van een Omgevingsvisie. Inmiddels is het Voorontwerp van deze Omgevingsvisie opgesteld. De visie biedt de gemeente een beeld van hoe de leefomgeving van Arnhem zich in de brede zin van het woord gaat ontwikkelen tot en met 2040. Om tot de uiteindelijke Omgevingsvisie en de uitvoering daarvan te komen, doorloopt de gemeente een inhoudelijk proces waarin keuzes voor de inrichting van de stad worden gemaakt. Onderdeel van dit proces is het opstellen van een milieueffectrapportage (MER).

Het doel van deze Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) is om u als lezer inzicht te geven in de stappen die ten behoeve van het MER doorlopen worden. Om dit te bereiken wordt een aantal vragen besproken. Er wordt ingegaan op de vraag waarom een NRD eigenlijk nodig is. Daarna wordt verder uitgelegd waarom er een Omgevingsvisie komt en wat daarbij de rol van een MER is. Verder staan de vraag wat er precies onderzocht gaat worden en hoe dit zal gebeuren centraal. Ook het proces tot nu toe en het vervolg van dit proces na de Omgevingsvisie zullen worden toegelicht.

In **Hoofdstuk 1** volgt een antwoord op de vragen wat een NRD, de Omgevingsvisie en het MER zijn. Ook het proces tot nu toe wordt besproken. In **Hoofdstuk 2** volgt het antwoord op de vraag wat er onderzocht gaat worden en hoe dat gebeurt. In **Hoofdstuk 3** wordt verder ingegaan op de middelen die er zijn om te onderzoeken wat de effecten van de Omgevingsvisie op de leefomgeving in Arnhem zijn en wordt vooruit gekeken naar het vervolg van het proces.

1.2 Waarom een Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD)?

Om de vraag te beantwoorden waarom er eigenlijk een Notitie Reikwijdte en Detailniveau is, volgt eerst achtergrondinformatie over het proces waarin de Omgevingsvisie en het bijbehorende MER worden opgesteld.

1.2.1 De Omgevingsvisie van Arnhem

De gemeente Arnhem werkt aan het opstellen van een Omgevingsvisie. Het is de bedoeling dat de visie de basis vormt voor duidelijke keuzes in de ruimtelijke inrichting van de stad. In deze keuzes moeten de sociale en de fysieke opgaven in samenhang worden bekeken.

De Omgevingsvisie is voor de lange termijn het kerninstrument voor de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving. De Omgevingsvisie zelf is een dynamisch document, omdat het zal mee veranderen met toekomstige opgaven en voorkeuren. De keuzes die in de Omgevingsvisie staan vormen een kader voor toekomstige uitvoeringsprogramma’s, uitwerkingen per gebied en het Omgevingsplan.

Om in beeld te brengen of de uitwerking van het beleid daadwerkelijk leidt tot een betere kwaliteit van de leefomgeving is periodieke informatie over het kwaliteitsniveau van de fysieke leefomgeving nodig. Daarnaast kunnen de resultaten van het tot dan uitgevoerde beleid meer inzicht geven. Met dit voortschrijdend inzicht kan uitwerking en bijsturing gegeven worden aan de Omgevingsvisie. Op deze manier ontstaat er een gesloten beleidscyclus waarbij onder andere de informatie uit het MER als goede basis dient. Zie onderstaande figuur 1.1 voor een uitwerking van de beleidscyclus. Vervolgens kan op basis daarvan de visie worden aangepast om scherper in te zetten op het behalen van die doelen.

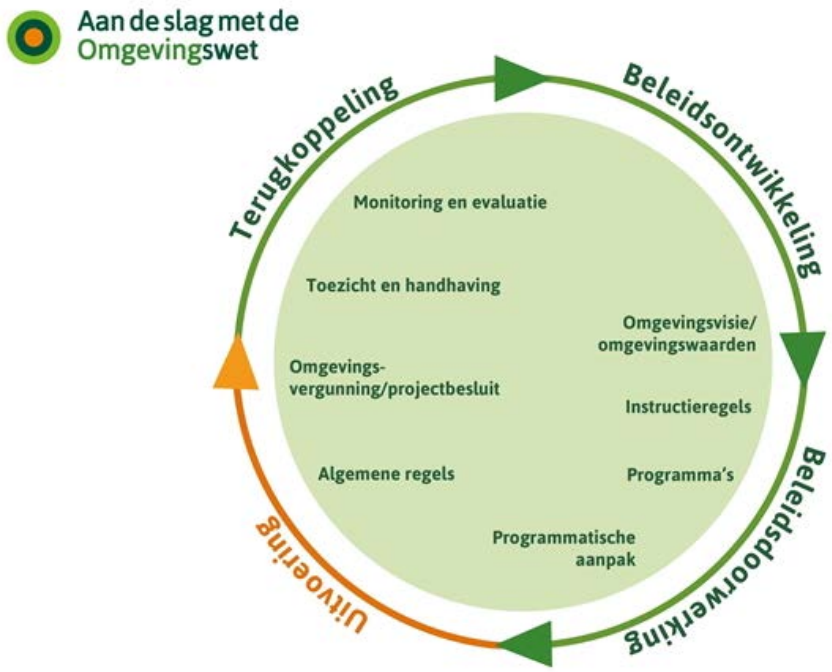

Figuur 1.1 Gesloten beleidscyclus binnen de context van de Omgevingswet (Bron: Aan de slag met de Omgevingswet).

1.2.2 De Omgevingsvisie en het milieueffectrapport (MER)

Binnen het proces wordt het opstellen van de Omgevingsvisie gelijktijdig en in samenhang opgepakt met het opstellen van het MER. Deze milieueffectrapportage is het instrument om afgewogen keuzes te maken voor de Omgevingsvisie. In het proces is het Voorontwerp van de Omgevingsvisie het startpunt voor het MER. Door het MER en de Omgevingsvisie in samenhang op te stellen kunnen gedurende het proces beide documenten elkaar aanvullen en versterken.

In onderstaand kader is meer achtergrond opgenomen over de “m.e.r. plicht”. Oftewel de wettelijke aanleiding voor het opstellen van het MER.

Kader M.e.r plicht
De Omgevingsvisie biedt het kader voor zogenaamde m.e.r.-plichtige activiteiten. Dat betekent dat het verplicht is voor zulke activiteiten een milieueffectrapportage op te stellen (hoofdstuk 7 van de Wet Milieubeheer). Het gaat hierbij onder andere om de woningbouwopgave. Ook hebben ontwikkelingen zoals opgenomen in de Omgevingsvisie mogelijk significante gevolgen voor Natura-2000 gebieden. De Veluwe bij Arnhem is een Natura-2000 gebied. Wanneer ontwikkelingen binnen de visie significante gevolgen hebben voor zo’n gebied, is een Passende Beoordeling nodig (Wet Natuurbescherming art. 7.2a lid 1 Wm). De Passende Beoordeling is een document waarin dieper wordt ingegaan op de gevolgen voor Natura-2000 gebieden. Het detailniveau van de Passende beoordeling moet passen bij het detailniveau van het plan. Omdat het in dit geval om een Omgevingsvisie gaat, zal een Passende Beoordeling – als deze nodig blijkt – ook een meer abstract karakter hebben. De passende beoordeling zal integraal onderdeel uitmaken van het MER.

Kader 1.1

1.2.3 Het zoeken naar balans

De informatie in de Omgevingsvisie gaat verder dan alleen milieuaspecten. Thema’s zoals duurzaamheid, veiligheid en inclusiviteit maken ook deel uit van de visie. De volgende vraag staat centraal in de visie:

‘Hoe en onder welke *(rand)voorwaarden kan er ruimte geboden worden aan verschillende ruimtevragers om hiermee een aantrekkelijke gemeente te zijn waarin verschillende functies en doelen met elkaar in balans zijn*? Het zoeken naar een balans vraagt om het slim puzzelen met de beperkte ruimte.

1.2.4 Een samenhangende benadering: Omgevingseffectrapportage (OER)

Hoewel in de Omgevingsvisie wordt gestreefd naar samenhang in functies en doelen, kunnen bepaalde doelen ook strijdig zijn met elkaar. De bedoeling van de m.e.r.-procedure is om de onderlinge strijdigheid tussen de doelen te onderzoeken en in beeld te brengen. De gemeente Arnhem wil in de geest van de Omgevingswet met een integrale bril naar de leefomgeving kijken. Met een dergelijke kijk moeten de fysieke en sociale opgaven waar de stad voor staat in samenhang worden opgepakt.

Een voorbeeld van deze samenhang is het werken aan klimaatadaptatie door meer groen in de stad toe te voegen. Met een integrale blik zie je dat groen niet alleen een oplossing biedt tegen hittestress, maar dat een groene omgeving ook positief is voor bewoners en beweging en recreatie onder die inwoners kan stimuleren. Het meenemen van thema’s zoals duurzaamheid, veiligheid, werkgelegenheid en inclusiviteit zorgt voor een vernieuwende m.e.r. aanpak waarbij je het MER ook wel Omgevingseffectrapportage (OER) kunt noemen, omdat het uitgangspunt niet alleen is om de milieueffecten in beeld te brengen, maar om de omgeving integraal te benaderen.

1.2.5 Waarom een Notitie Reikwijdte en Detailniveau?

Deze Notitie Reikwijdte en Detailniveau is de eerste stap in het proces om tot de Omgevingsvisie en het MER ofwel OER te komen. De NRD beschrijft welke omgevingsaspecten en effecten in de m.e.r.-procedure onderzocht gaan worden. Dat wordt de reikwijdte genoemd. Daarnaast geeft de NRD informatie over de manier waarop de effecten van de Omgevingsvisie onderzocht zullen worden en met welke diepgang. Dat heet het detailniveau. Het MER wordt tegelijk met de ontwerp omgevingsvisie ter inzage gelegd. Het geeft besluitvormers en geïnteresseerden inzicht in de positieve en negatieve effecten van de omgevingsvisie.

1.2.6 Inspraak

Het is belangrijk dat iedereen mee kan denken over de manier waarop de gemeente Arnhem het m.e.r. traject gaat inrichten. Om die reden ligt de NRD zes weken ter inzage. Tijdens deze periode kan eenieder reageren op de aanpak van de milieueffectrapportage voor de Omgevingsvisie zoals beschreven in deze NRD. Reacties kunnen in de vorm van zienswijzen bij de gemeente ingediend worden, zowel schriftelijk als digitaal. De reacties worden gebruikt bij de verdere uitwerking van de milieueffectrapportage.

1.3 Waarom een Omgevingsvisie en Wat is een MER

In deze paragraaf wordt besproken waarom er een Omgevingsvisie en bijbehorende MER door de Gemeente Arnhem wordt opgesteld.

1.3.1 Waarom een Omgevingsvisie

Arnhem staat de komende jaren voor een aantal belangrijke opgaven gesteld, die een beroep doen op de ruimte in de stad. Om de stad in samenhang te ontwikkelen, keuzes te maken in ruimtegebruik en balans te houden tussen allerlei functies en doelen, is een integrale visie nodig voor de leefomgeving; een koers richting 2040. De Omgevingsvisie gaat niet alleen over traditionele ruimtelijke onderwerpen zoals bouwen, verkeer en water, maar ook over ecologie, gezondheid en duurzaamheid. De Omgevingsvisie bekijkt die onderwerpen niet apart, maar in onderlinge samenhang.

De visie dient daarmee als vertrekpunt om stap voor stap het huidige beleid indien nodig bij te stellen in samenhangende programma’s om de voor de gemeente Arnhem opgestelde doelen te bereiken. De Omgevingsvisie geeft richting aan de belangrijke en dringende opgaven voor de stad. In de Omgevingsvisie worden de doelen en richting vooral op hoofdlijnen genoemd. Het beleid van de Omgevingsvisie vindt uiteindelijk zijn verdere uitwerking in verschillende omgevingsprogramma’s en gebiedsvisies.

1.3.2 Wat is een MER

Om te beginnen worden een tweetal afkortingen gebruikt: m.e.r. en MER. M.e.r. staat voor ‘milieueffectrapportage’ en is de procedure waarbinnen een MER wordt opgesteld. MER staat voor ‘Milieueffectrapport’ en bevat de resultaten van het onderzoek naar de (milieu)effecten binnen een m.e.r. De toevoeging ‘Plan’ (PlanMER) wil zeggen dat het om een MER voor een plan gaat, zoals een Omgevingsvisie. In deze NRD hanteren we kortweg de term MER.

Met milieueffectrapportage (m.e.r) krijgt het milieu een plaats in de besluitvorming over een plan of project, dit kan gaan om concrete projecten maar ook om plannen en visies zoals de Omgevingsvisie voor Arnhem. Het m.e.r helpt bij het proces van wikken en wegen van wat waar de ruimte krijgt binnen de Omgevingsvisie. Meer hierover in hoofdstuk 2 van deze NRD. Het eindproduct is een verslaglegging van dit proces en het eindresultaat, wat zoals beschreven samen met de ontwerp Omgevingsvisie ter inzage gaat.

1.4 Proces tot nu toe

De gemeente Arnhem heeft samen met inwoners, ondernemers, stakeholders en (maatschappelijke) partners een participatietraject doorlopen. Het resultaat van het participatietraject is de informatie die in het Voorontwerp Omgevingsvisie en deze NRD als bouwsteen dient. Deze bouwstenen vormen de basis in het proces voor het opstellen van de Omgevingsvisie.

1.4.1 Proces om tot de Omgevingsvisie te komen.

De gemeente Arnhem heeft met opstellen van het Voorontwerp Omgevingsvisie 2040 de eerste stappen gezet in het opstellen van de gemeentelijke Omgevingsvisie. De NRD is tegelijkertijd met het Voorontwerp van de Omgevingsvisie opgesteld.

Voordat het Voorontwerp van de Omgevingsvisie is opgesteld is de identiteit van Arnhem in beeld gebracht. Daarna zijn in een koersdocument de ontwikkelingen en trends en een toekomstbeeld voor Arnhem in 2040 geschetst. Hieruit blijkt dat verschillende beleidsdoelen, ambities en initiatieven vanuit de stad een claim op de fysieke ruimte in de gemeente leggen. Om hierbinnen samenhang te versterken en strijdigheden op te lossen zijn de opgaven en ambities samengenomen in realistische doelen. Deze realistische doelen worden de afwegingsprincipes genoemd. Hierbij is bewust de dialoog met de samenleving opgezocht. Hierna worden het toekomstbeeld, de afwegingsprincipes en de thematische uitwerking kort toegelicht.

Toekomstbeeld

In het toekomstbeeld worden de belangrijkste waarden, principes en ambities gepresenteerd die richting gaan geven aan het ruimtegebruik in Arnhem tot en met 2040. Het toekomstbeeld geeft een antwoord op de opgaven waar Arnhem de komende jaren voor staat. Belangrijk hierbij is dat de identiteit en kwaliteit van de stad behouden blijft en een gecombineerd ruimtegebruik de voorkeur heeft.

Figuur 1.2 Toekomstbeelden Arnhem 2040

De afwegingsprincipes

Het toekomstbeeld en de opgaven waar Arnhem voor staat kunnen niet apart van elkaar kunnen worden aangepakt. Een omgevingsvisie vraagt om een integrale, samenhangende aanpak. Om samenhang tussen de opgaven en aanpak te brengen, worden in de Omgevingsvisie een aantal Afwegingsprincipes gepresenteerd. Het is van belang dat bij het maken keuzes met betrekking tot de fysieke leefomgeving steeds dezelfde afwegingsprincipes worden gehanteerd.

Idealiter zorgen de afwegingsprincipes voor zorgvuldig onderbouwde keuzes. Dat betekent echter niet dat altijd elk afwegingsprincipe meegenomen dient te worden. Het kan voorkomen dat een principe bij een bepaald vraagstuk niet mee wordt genomen. Natuurlijk wordt er dan wel gemotiveerd van het principe afgeweken. De afwegingsprincipes zijn ‘Het versterken van de Arnhemse identiteit’, ‘Duurzaam en gezond ontwikkelen’, ‘Wijken versterken waarin iedereen mee kan doen’ en ‘ Slim omgaan met ruimtegebruik’.

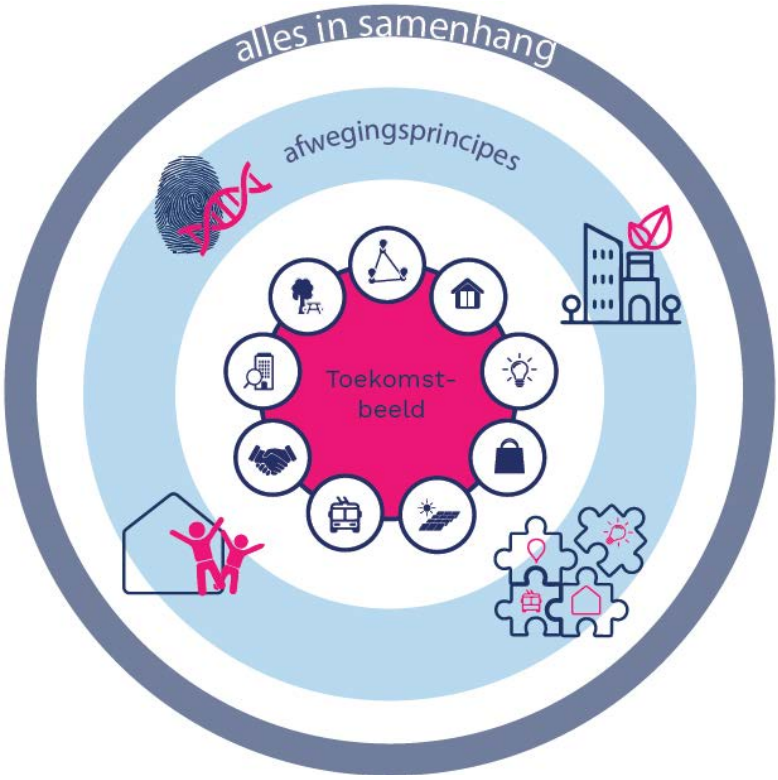

Figuur 1.3 Toekomstbeelden en afwegingsprincipes moeten in samenhang bekeken worden in de Omgevingsvisie naar 2040

Thematische uitwerking
In de Omgevingsvisie worden een aantal overkoepelende thematische uitwerkingen opgenomen. Deze thema's zijn:' een aantrekkelijk Arnhem' waarbij de identiteit of het DNA van de stad de basis vormt, 'een groene gezonde, aantrekkelijke en leefbare stad', 'een vitale stad', 'een stad waar het goed wonen is', 'een goed bereikbare stad met ruimte voor schone mobiliteit' en 'een stad met nieuwe energie'. De visie moet perspectief bieden voor de komende 20 jaar. In het gevoerde participatietraject is een basis gelegd voor de uitgangspunten van het proces en de inhoudelijke keuzes voor de Omgevingsvisie. Samen met inwoners, ondernemers, stakeholders en (maatschappelijke) partners wil de gemeente graag de Omgevingsvisie verder vormgeven.

Gebiedsuitwerking
Naast de thematische uitwerkingen die zich richten op de gehele stad bevat de Omgevingsvisie ook een aantal gebiedsgerichte uitwerkingen, In deze gebieden liggen de komende jaren belangrijke opgaven die vragen om een samenhangend ontwikkelkader.

1.4.2 Participatietraject
Doel van het participatietraject was om een Omgevingsvisie te maken voor de stad waarin de samenleving van Arnhem zich herkent. In het participatieproces zijn inwoners geraadpleegd over de Omgevingsvisie. De Arnhemmers zijn tenslotte expert van hun leefomgeving. De dialoog met de samenleving, de participatie, verloopt in verschillende fasen waarin gemeente (raad en B&W) en bewoners ook verschillende rollen hebben.

Voor een verdieping van het participatietraject wordt verwezen naar het Voorontwerp van de Omgevingsvisie en het participatiedocument. In het participatiedocument wordt toegelicht hoe de participatie vorm is gegeven, welke doelgroepen zijn bereikt en wat de inhoudelijke resultaten uit het traject zijn. In het Voorontwerp van de Omgevingsvisie staat op welke onderdelen van die visie inwoners hebben meegepraat.

2 Wat gaan we onderzoeken en hoe?

In dit hoofdstuk staan de belangrijkste punten die dienen als vertrekpunt van het MER. Zoals hiervoor al beschreven, is het nadrukkelijk de bedoeling dat het uitgangspunt van zowel de visie als het MER een samenhangende, brede, integrale blik moet zijn. De Omgevingsvisie en het MER hangen sterk samen, omdat ze elkaar horen te verrijken. Het Voorontwerp van de Omgevingsvisie is het uitgangspunt voor het MER. Het gaat om een proces waarin MER en Omgevingsvisie gelijktijdig worden opgesteld en het ene op een aantal momenten weer nieuwe informatie levert voor het andere. Dit wordt ook wel een cyclisch-iteratief proces genoemd. In de komende paragrafen wordt gekeken naar het vertrekpunt van het MER. Bovendien wordt behandeld wat in het MER onderzocht wordt en hoe dat gebeurt.

2.1 Het vertrekpunt van het PlanMER

Het MER gaat inzicht geven in onderstaande punten:

- De effecten van het nieuwe beleid op de leefomgeving voor de onderwerpen waar het MER over gaat
- In welke mate het nieuwe beleid bijdraagt aan de ambities van de gemeente Arnhem voor de negen toekomstbeelden (zie 1.4.1 en figuur 1.2)
- In welke mate de opgaven en doelen elkaar en het DNA van Arnhem kunnen versterken en waar ze met elkaar zullen botsen. Kortom: waar keuzes gemaakt moeten worden
- Welke alternatieven zijn beschouwd en hoe milieu informatie is meegewogen in de besluitvorming van de Omgevingsvisie
- Aanbevelingen en randvoorwaarden voor vervolgstappen

Het MER gaat over nieuw beleid, maar ook over de effectiviteit van bestaand beleid. De gemeente zet een deel van het beleid zoals opgenomen in de huidige strategische beleidsplannen ongewijzigd door voor de looptijd van deze plannen. Beoordeeld wordt wat de invloed van dit huidige beleid is op de leefomgeving, daarbij wordt gekeken naar de huidige situatie (HS) en de autonome ontwikkeling (AO). Daarnaast wordt beoordeeld of er mogelijk aanleiding is om het beleid alsnog te herzien.

In het MER staan die opgaven die in potentie een grote impact hebben op de leefomgeving, zowel qua ruimtelijke claim als op de kwaliteiten van Arnhem, zoals een gezonde leefomgeving en een aantrekkelijk landschap. Het gaat primair om de grote ruimtevragers:

- **Verstedelijking**; Uitgangspunt is om de verstedelijking op grotere schaal en gezamenlijk binnen de regio Arnhem-Nijmegen op te pakken. Binnen de lokale afwegingen voor de verstedelijkingsopgave moet er aandacht zijn voor aantrekkelijke wijken gebaseerd op de identiteit van Arnhem en waar plek is voor alle doelgroepen. Dat betekent dat er ook sociale woningen en woningen voor kwetsbare doelgroepen aan de sterke wijken worden toegevoegd. Bovendien gaat het om de samenhang dus wordt de verstedelijkingsopgave verbonden met klimaatadaptatie, economie en werkgelegenheid en is een aantrekkelijke, gezonde, schone, goed te bereiken en groene leefomgeving het streven
- **Duurzaamheid**; duurzaamheid moet in onderlinge samenhang met de andere ruimtelijke onderwerpen binnen de Omgevingsvisie bekeken worden. Arnhem heeft de ambitie om in 2050 een energieneutrale gemeente te zijn. In het kader van het actieprogramma New energy made in Arnhem (NemiA) 2020-2030 zijn tussendoelen gesteld voor in 2023 en 2030 met respectievelijk 25% en 61% C02-reductie ten opzichte van 2017. Daarnaast vragen de energie-transitie in de vorm van de Regionale Energie Strategie, de nog op te stellen warmtetransitievisie, het aanpakken van energie-armoede en klimaatadaptieve maatregelen en programma's de nodige aandacht en ruimte
- **Economie**; de ambitie is om de economie in Arnhem circulair te maken, gebaseerd op hernieuwing van grondstoffen en energie voor een duurzame samenleving en economie. De gemeente wil economische en educatieve hotspots realiseren waar wordt ingezet op bedrijvigheid en (middelbaar en hoger) onderwijs binnen de thema's energie, innovatie, schone mobiliteit, maken & testen en circulaire economie. Ook het realiseren van nieuwe woon-werkmilieus en het behouden van bestaande bedrijventerreinen met de mogelijkheid van functiemenging is belangrijk in de samenhang van economie met klimaat, energie, bereikbaarheid en kwaliteit van de openbare ruimte. De ontwikkeling van een nieuwe haven sluit hier met de aandacht voor schone energie en transport ook op aan

Deze ruimtevragers zijn gerelateerd aan opgaven in de leefomgeving met kansengelijkheid, gezondheid en veiligheid in het achterhoofd.

2.2 Stappen MER

In deze paragraaf worden de stappen van de m.e.r.-procedure beschreven. Onderstaand schema is een weergave van het proces en die verschillende stappen. Termen als de huidige situatie en autonome ontwikkeling, effectbeoordeling en synergie en strijdigheden worden daarna in een aantal alinea's verder toegelicht.

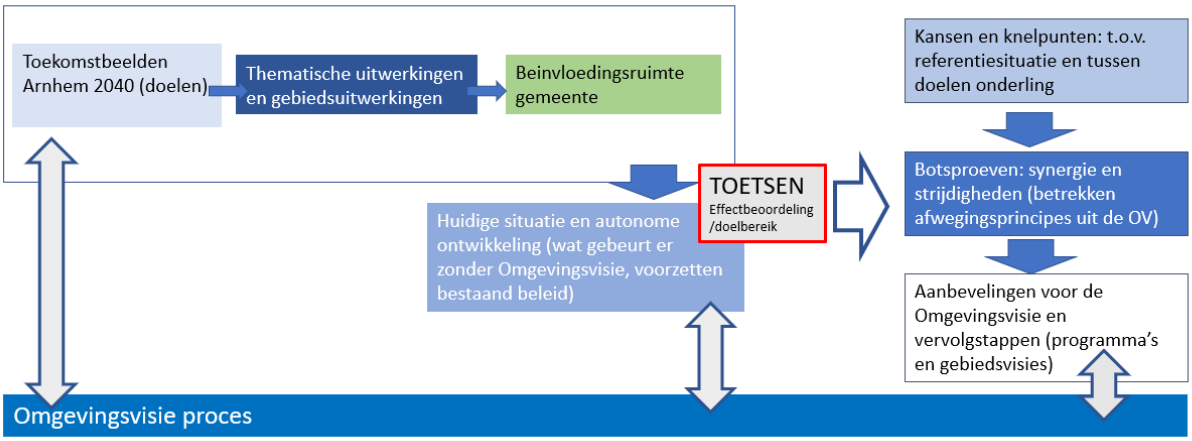

Figuur 2.1 de stappen van het m.e.r-proces: Hoe wordt wat beoordeeld.

2.2.1 Wat en hoe: Huidige Situatie en autonome ontwikkeling (referentiesituatie)

De eerste stap is het in beeld brengen van de huidige situatie en de verwachte autonome ontwikkelingen (HSAO). Autonome ontwikkeling betekent de te verwachten voortgang van de huidige situatie zonder dat er nieuw beleid van kracht is. De huidige situatie en autonome ontwikkeling tezamen wordt de referentiesituatie genoemd. In deze fase wordt het kwaliteitsniveau voor verschillende vooraf bepaalde thema's beschreven. Hierbij wordt ook het beleid betrokken dat al geldt en eventueel al bestaande monitoringsgegevens. Vervolgens wordt beoordeeld, hoe een bepaald doel er voor staat; bijvoorbeeld goed, redelijk of slecht. Daarmee kan vervolgens de doeltreffendheid van het bestaande beleid bepaald worden.

2.2.2 Wat en hoe: Effectbeoordeling en doelbereik

De toekomstdoelen en thematische uitwerkingen worden in het MER zo concreet mogelijk gemaakt. Onderscheid wordt gemaakt in wat nieuw beleid is en wat bestaand (en daarmee onderdeel uitmaakt van de referentiesituatie). Ook wordt gekeken naar de zogenaamde beïnvloedingsruimte van de gemeente: oftewel waar is en kan de gemeente zelf aan zet zijn en waar is zij afhankelijk van anderen partijen. Dit tezamen wordt getoetst aan de referentiesituatie.

Een deel van de uitspraken in de Omgevingsvisie zal van toepassing zijn op de hele gemeente en is daarmee abstract. Een ander deel van de uitspraken wordt op gebiedsniveau verder uitgewerkt. Het MER moet aansluiten op het abstractieniveau van de Omgevingsvisie. Vanwege dit abstractieniveau wordt er gewerkt met ondergrenzen van ontwikkelingen. Voor de invulling van de woningbouwopgave betekent dit concreet dat niet elke locatie afzonderlijk op gebiedsniveau in beeld wordt gebracht, maar dat er wordt gewerkt met een ondergrens van bijvoorbeeld enkele honderden huizen en dat de invulling van de opgave op gebiedsontwikkelingsniveau nader wordt uitgewerkt. Voor de energietransitie zal het waarschijnlijk ook gaan om grotere gebieden op de kaart. Bij de verdere uitwerking van het MER wordt het detailniveau scherper gedefinieerd. Uiteindelijk leidt dit tot een overzicht van mogelijke milieueffecten en vervolgens tot een vertaling in hoeverre doelen (de toekomstbeelden) worden bereikt met de Omgevingsvisie. Dit kan aanleiding geven om doelen aan te passen. Hierbij is het ook van belang in hoeverre doelen zich tot elkaar verhouden. Dat staat in de komende paragraaf.

2.2.3 Wat en hoe: Synergie en strijdigheden (afwegen alternatieven)

De kern van het proces is de vraag hoe en met welke voorwaarden Arnhem de balans kan behouden in het ruimtegebruik en de kwaliteiten van de stad. Hoewel het uitgangspunt van de Omgevingsvisie is om samenhang in ambities en doelen te houden, kunnen deze ook strijdig zijn met elkaar. Daarom brengt het MER bij het doelbereik ook de kans op onderlinge strijdigheid tussen doelen in beeld. Dit betekent dat er in sommige gevallen keuzes gemaakt moeten worden. Deze keuzes worden bekeken in het licht van de afwegingsprincipes zoals opgenomen in het Voorontwerp Omgevingsvisie.

2.2.4 Keuzes leiden tot alternatieven die worden getoetst

Voorgenoemde keuzes kunnen het bijstellen van ambities of het stellen van randvoorwaarden voor toekomstige ontwikkelingen betekenen. Wordt er in een gebied bijvoorbeeld gekozen om vooral in te zetten op energietransitie of juist op natuur en landschap? Wordt ingezet op het bouwen van woningen of het opwaarderen van bestaande bedrijventerreinen en zijn hierbij juist slimme combinaties mogelijk? Op basis van dit soort keuzes wordt een aantal onderscheidende alternatieven ontwikkeld. Deze alternatieven worden vervolgens op effecten en doelbereik beoordeeld. Gezien deze meer procesmatige aanpak zal pas in de loop van het project duidelijk worden welke relevante alternatieven ontstaan en op welk abstractieniveau.

2.2.5 Wat en hoe: Mitigerende maatregelen (aanbevelingen)

Aan de hand van de effectbeoordeling en de alternatievenafweging worden aanbevelingen opgenomen voor mitigerende maatregelen waarmee problemen of knelpunten verminderd of weggenomen kunnen worden. Mitigeren betekent dan ook verzachten of verminderen. Indien uit de beoordeling blijkt dat er geen verschil is of juist een verbetering optreedt dan wordt aangegeven hoe (positieve) effecten versterkt kunnen worden. De aanbevelingen zijn het startpunt voor verdere uitwerking van het beleid in omgevingsprogramma’s en gebiedsvisies.

2.2.6 Wat en hoe: Monitoring (aanzet monitoringsprogramma)

Het is nodig om het kwaliteitsniveau van de fysieke leefomgeving op gezette tijden en geordend bij te houden. In het MER volgt daarom ook de aanzet van een systeem voor monitoring en evaluatie. Een dergelijk systeem is nodig om te kunnen bepalen of gewenste doelen en voorspelde effecten ook daadwerkelijk uitkomen. Als dit niet het geval is, kan worden bijgestuurd door maatregelen in te zetten of door het beleid aan te passen. Het ontwikkelen van dit systeem begint al bij de beschrijving van de referentiesituatie waarbij is nagedacht over hoe de verschillende doelen, ambities en effecten gemeten en getoetst kunnen worden.

Door de monitoring blijft het MER actueel. Bij wijzigingen in het beleid kijkt de gemeente of de uitgangspunten overeenkomen met wat in het MER staat. Wanneer er kleine wijzigingen in het plan en of de referentiesituatie zijn, is een inhoudelijke wijziging in het MER een logische keuze. Aan het einde van het proces wordt bekeken of een aanvullende beoordeling nodig is. Er wordt dan gekeken of de wijzigingen leiden tot andere of meer nadelige milieugevolgen, dan wel andere keuzes, spelregels of maatregelen. Een volledig nieuwe m.e.r.-procedure, is alleen aan de orde als het plan zo wezenlijk wijzigt dat er eigenlijk sprake is van een nieuwe visie met andere milieugevolgen.

3 Hoe gaan we dat onderzoeken?

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal hoe de effecten van de Omgevingsvisie onderzocht worden. Kortgezegd gebeurt dit met het beoordelingskader, de beoordeling van de effecten en het doelbereik. Deze termen worden hierna verder uitgelegd.

3.1 Hoe: Beoordelingskader

Vast onderdeel van het MER is een beoordelingskader op basis waarvan de effecten op de leefomgeving in beeld worden gebracht. In deze fase wordt per thema het kwaliteitsniveau van de referentiesituatie bepaald. Dit beoordelingskader wordt zowel gebruikt om de kwaliteit van de huidige situatie en autonome ontwikkeling, alsmede effecten en doelbereik van de Omgevingsvisie in beeld te brengen.

Uitgangspunt voor het beoordelingskader zijn de zes thematische uitwerkingen. Ook is een link gelegd met de verschillende toekomstbeelden. Onderstaand overzicht tabel 3.1 geeft per thematische uitwerking de belangrijkste (milieu)thema's en indicatoren weer. Zoals duidelijk zal worden is sprake van een breed beoordelingskader.

Thema's	Indicator	Relatie toekomstbeeld
Een goed bereikbare stad met ruimte voor schone mobiliteit	Modal split	Goede bereikbaarheid met meer ruimte voor fietsen, wandelen OV en schone mobiliteit
	Bereikbaarheid woon- en werkgebieden	
	Duurzaam vervoer	Groene metropool
Een stad met nieuwe energie	Duurzame energie	Klimaatneutraal in 2050, voorkomen van energie-armoede
	Bedrijven en industrie	Energiehotspot Arnhem en gunstig vestigingsklimaat voor onderwijs en circulaire, innovatie en creatieve bedrijvigheid
	Gebouwde omgeving	
	Gebruik en hergebruik duurzame materialen	Groene metropool
Aantrekkelijk Arnhem	Landschappelijke waarden	Aantrekkelijk, gezond, klimaatadaptief en groen woon- en leefmilieu Groene metropool
	Cultuurhistorische waarden (incl. archeologie)	
Een groene gezonde, aantrekkelijke en leefbare stad	Natura2000	Aantrekkelijk, gezond, klimaatadaptief en groen woon- en leefmilieu Groene metropool
	GNN (buiten Natura2000 gebieden)	
	Biodiversiteit	
	Geluid	Sterke en veilige wijken waarin
	Geurhinder	

Thema's	Indicator	Relatie toekomstbeeld
	Hinder door bedrijven	iedereen mee kan doen
	Luchtkwaliteit	
	Lichthinder	
	Bodemkwaliteit	
	Ondergrond	
	Waterkwantiteit	
	Waterkwaliteit	
	Ruimte voor spelen en bewegen	
	Verkeersveiligheid (incl. fiets en voetgangers)	
	Sociale veiligheid	
	Omgevingsveiligheid (externe veiligheid)	
	Wateroverlast	
	Droogte	
	Waterveiligheid	
	Hitte	
Een vitale stad	Aandeel kantoren en bedrijven (horeca, detailhandel, cultuur, Toerisme)	Sterke en veilige wijken waarin iedereen mee kan doen
	Aanbod bedrijventerrein en kantoorlocaties (incl. mogelijkheden voor menging van wonen en werken)	Binnenstad bruisend brandpunt voor regio: van place to buy naar place to meet
	Werkgelegenheid	
	Voorzieningen	Groene metropool
	Onderwijs	
	Toegankelijkheid	Ruimte voor nieuwe stedelijke gemengde woonwerkmilieus
	Ruimte voor ontmoeten	
	Kansengelijkheid	
		Klimaatneutraal in 2050, voorkomen van energie-armoede
Een stad waar het goed wonen is	Woningvoorraad	Woningbouwopgave binnenstedelijk oplossen: inclusie en betaalbaar wonen
	Woningaanbod	

3.2 Hoe: Effectbepalingen en doelbereik

Op basis van het beoordelingskader wordt voor het nieuwe beleid beoordeeld of er sprake is van een mogelijk positief effect, waarschijnlijk geen effect of mogelijk een negatief effect. Vervolgens wordt een totaalbeeld van de effecten gemaakt door de positieve en negatieve scores van het beleid in samenhang te bekijken. Zo wordt een eerste beeld gecreëerd van de mate waarin het relevante nieuwe beleid tot effecten kan leiden op de betreffende indicator. Daarbij wordt meegewogen hoe concreet het nieuwe beleid is, op welke wijze de indicator gereguleerd/ beschermd wordt, of er uitwerking wordt gegeven in een gebiedsvisie of programma en/of er sprake is van participeren of zelf realiseren. Kortom, op welke wijze wordt er navolging gegeven aan het nieuwe beleid op de betreffende indicator en wat is de invloed van de gemeente Arnhem daarop. Dit leidt tot de volgende drie categorieën beoordelingen per indicator:

- Er treedt mogelijk een verslechtering op ten opzichte van de huidige situatie en autonome ontwikkeling (HSAO) indien er met name negatieve effecten optreden als gevolg van het nieuwe beleid in de Omgevingsvisie
- Er treedt geen verschil op ten opzichte van de referentiesituatie (HSAO) indien er geen of beperkt effecten zijn van het nieuwe beleid in de Omgevingsvisie
- Er treedt mogelijk een verbetering op ten opzichte van de referentiesituatie (HSAO) indien er met name positieve effecten optreden als gevolg van het nieuwe beleid in de Omgevingsvisie

3.3 Wat: de vervolgstappen op hoofdlijnen

De Omgevingsvisie wordt in enkele formele stappen verder opgesteld. In onderstaande figuur is het vervolgproces in vier stappen weergegeven. Het eindresultaat van stap 1 en 2 zijn het Voorontwerp van de Omgevingsvisie, de Notitie Reikwijdte en Detailniveau en het Participatiedocument. Na stap 3 is de MER en de ontwerp Omgevingsvisie opgesteld. Vervolgens volgt na stap 4 het ontwerpbesluit Omgevingsvisie met het bijbehorende MER en wordt vervolgens de Omgevingsvisie definitief opgesteld.

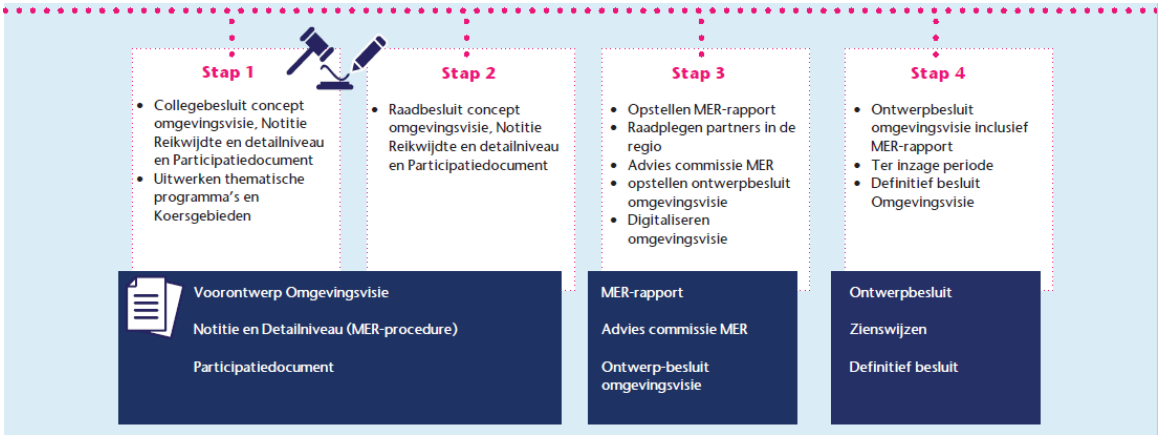

Figuur 3.1 vier stappen in het vervolgproces naar de Omgevingsvisie Arnhem

Participatiedocument

Omgevingsvisie Arnhem 2040

Gemeente Arnhem
April 2021

GEMEENTE Arnhem

Inhoudsopgave

Inleiding 5

Participatieplan 6

Arnhems Klankbord Netwerk 8

Bewonersbijeenkomst in congrescentrum 'Geniet in de Weerd' 9

Omgevingswetbraderie in het Stadhuis 10

Scholenproject 10

Koerswijzer 14
- Communicatie over koerswijzer 15
- Bereik in online media 16
- Resultaten responsiviteit 16
- Inhoudelijke conclusies Koerswijzer (Citisens) 16

Week van de stad 17

Meedenken.arnhem.nl 18
- Oproep inwoners 18
- Ronde 1 'Hoogbouw' 19
- Algemene conclusie 19
- Ronde 2 'Straat van de toekomst' 19
- Algemene conclusie 20
- Ronde 3 'Plek voor voorzieningen' 20
- Algemene conclusie 20

Bijlagen 21
- Bijlage 1 Frank Los 2019-08-27 22
- Bijlage 2 Frank Los 2019-11-19 28
- Bijlage 3 Meedenken.arnhem.nl resultaten per stelling 30

Inleiding

Op dit moment staan we voor grote uitdagingen die van invloed zijn op hoe onze stad er uit komt te zien. Complexe opgaven, zoals verstedelijking, verduurzaming en klimaatadaptatie, die ook nog eens nauw met elkaar verweven zijn. In 2012 verscheen onze laatste ruimtelijke visie voor heel Arnhem: Structuurvisie Arnhem 2020, doorkijk 2040. Met het oog op de nieuwe opgaven is deze visie deels verouderd.

De omgevingsvisie geeft het beeld van de gewenste ruimtelijke kwaliteit van de fysieke leefomgeving in Arnhem: een integraal streefbeeld waar we als gemeente naartoe willen ontwikkelen. Een strategische langetermijnvisie, waar opgaven en ambities voor de gehele fysieke leefomgeving samenkomen. De omgevingsvisie stellen we vast voor een langere periode, maar is geen statisch verhaal, want hij maakt onderdeel uit van de beleidscyclus en kan periodiek worden aangepast.

De Omgevingsvisie gaat niet alleen over traditionele ruimtelijke onderwerpen zoals bouwen, verkeer en water, maar ook over ecologie, gezondheid en duurzaamheid. De omgevingsvisie bekijkt die onderwerpen niet apart, maar in onderlinge samenhang.

Voorafgaand aan de voorontwerp-omgevingsvisie is de identiteit van Arnhem inzichtelijk gemaakt in een Waardenatlas met tijdlijn en themakaarten. Vervolgens zijn in een koersdocument de trends en ontwikkelingen voor Arnhem in beeld gebracht en is er een toekomstbeeld voor Arnhem 2040 geschetst. Omdat in de visie veel dingen samenkomen, is het maken ervan vooral een proces van belangen afwegen en slimme oplossingen bedenken voor onze leefomgeving. Uiteenlopende beleidsdoelen, ambities en initiatieven vanuit de stad leggen afzonderlijk een claim op de fysieke ruimte. Om de samenhang te versterken en dilemma's op te lossen, zijn de opgaven en ambities geclusterd in realistische doelen, ook wel afwegingsprincipes. In dit keuzeproces is de kracht van de stad en de regio gebruikt. Samen met onze inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners komen we op deze manier tot de juiste afwegingen en oplossingen.

Arnhem staat niet op zichzelf. Beleid op het gebied van mobiliteit, duurzaamheid, economie en woningbouw pakken we op in samenhang met onze buurgemeenten en de provincie Gelderland. Ook door onze buurgemeenten en door provincie en Rijk worden omgevingsvisies opgesteld. We zorgen ervoor dat onze omgevingsvisie ingebed wordt in de regionale context. Vanuit onze positie zullen we gezamenlijke ambities kracht bijzetten.

De omgevingsvisie voor Arnhem wordt inhoudelijk opgebouwd vanuit:
- De ruimtelijke kwaliteiten, het DNA van Arnhem (de Arnhemse identiteit);
- De opgaven en ambities voor de leefomgeving samengebracht in kansenkaarten per thema (Thematische uitwerking);
- Een globaal wenselijk toekomstbeeld, verkregen vanuit de 2 bovengenoemde bouwstenen;
- Input vanuit het participatieproces.

Het onderstaande figuur geeft een overzicht van de bouwstenen, de kern van de omgevingsvisie en de link met het participatieproces.

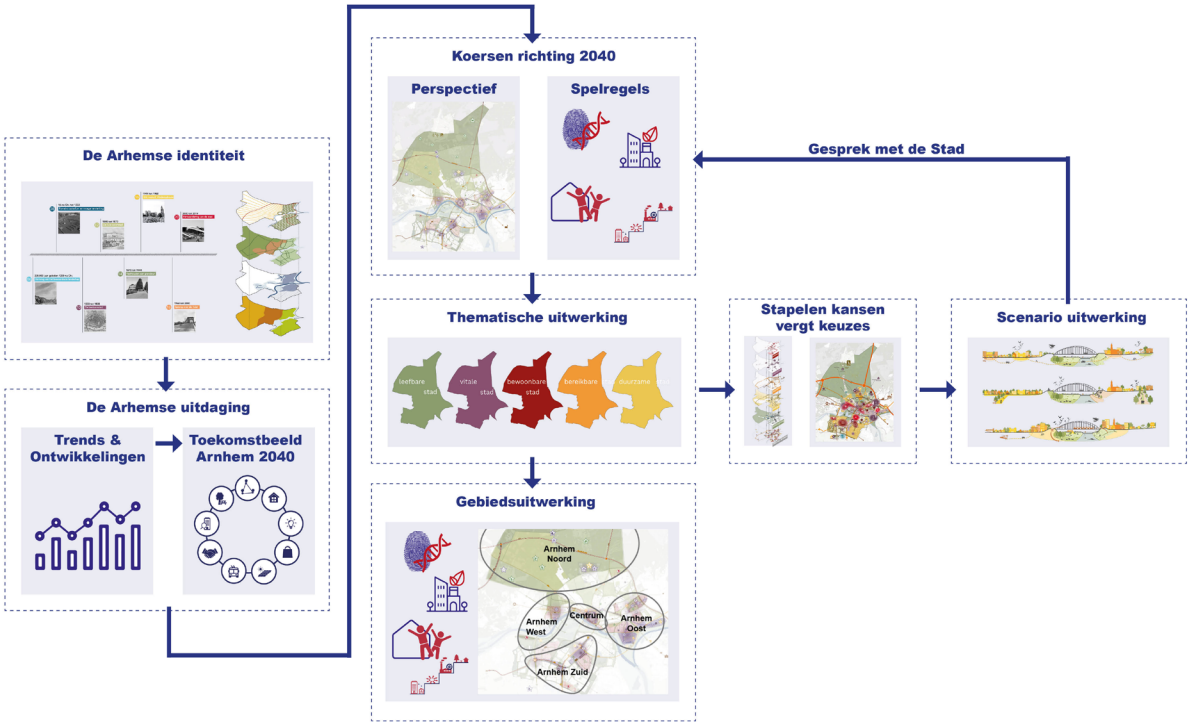

Participatieplan

Deze omgevingsvisie zet de eerste stap in de toekomstige ontwikkeling van de stad. De volgende stap is het uitvoeren van de visie, zodat we straks ook echt kunnen genieten van een gezonde, leefbare en aantrekkelijke stad. De ambities uit de visie werken we uit in verschillende programma's en gebiedsvisies. In deze programma's en gebiedsvisies geven we concrete kaders aan over de manier waarop we onze stad gaan ontwikkelen en welke instrumenten we daarvoor in gaan zetten. In het omgevingsplan komen vervolgens de direct bindende regels voor initiatieven in de stad zodat deze bijdragen aan de koers waarop we als stad willen ontwikkelen. De omgevingsvergunning die we al kennen is een verdere detaillering op locatieniveau. Door het beleid te monitoren en te evalueren kunnen weer nieuwe inzichten ontstaan die weer effect kunnen hebben op de verschillende beleidsinstrumenten. Zo bereiken we samenhang in alle beleidsinstrumenten, van strategisch naar uitvoerend niveau.

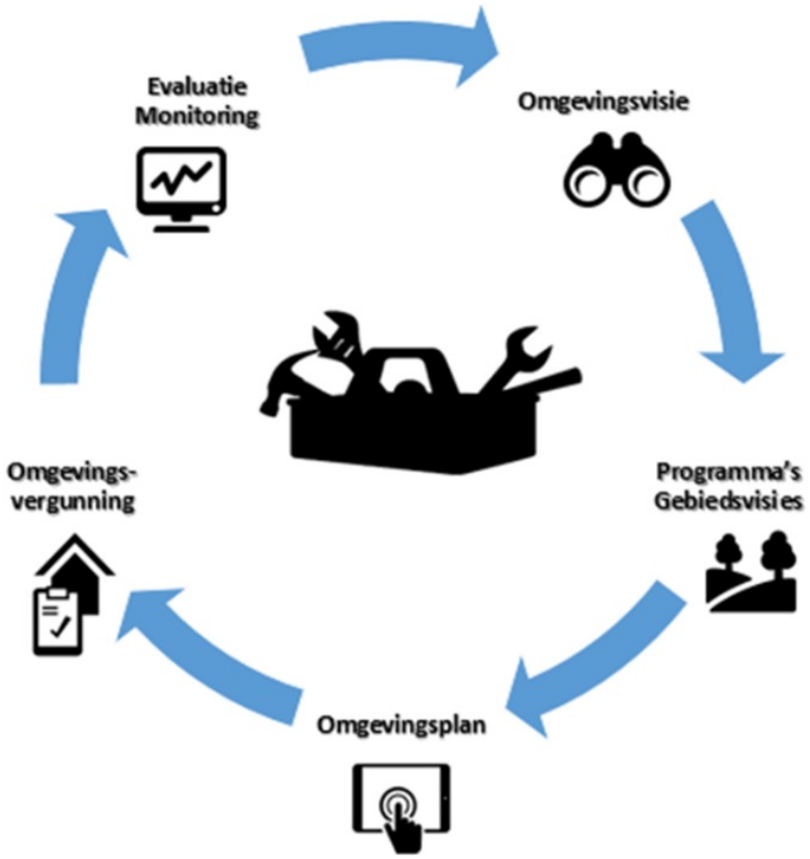

Begin 2020 zijn de grote lijnen van de participatie over de omgevingsvisie geschetst in een participatie-plan.

Het doel van de participatie was om een omgevingsvisie te maken voor de stad waarin de Arnhemse samenleving zich zou herkennen. Met participatie wilden we de doelgroepen meenemen in het proces van de omgevingsvisie. We wilden de Arnhemmers raadplegen; zij zijn immers expert van hun eigen leefomgeving en kunnen nieuwe inzichten geven.

De doelgroepen van de participatie over de omgevingsvisie waren:

1. Geïnteresseerde inwoners
2. Professionele stakeholders en belangenverenigingen
3. Jongeren, in de leeftijd van ca. 15-25 jaar.
4. Doelgroepen die normaliter niet meedoen aan participatietrajecten van de gemeente, maar wel belangrijk zijn om een breedbeeld te verkrijgen van wat de Arnhemmers hun stad in 2040 toewensen.

Per doelgroep is gekeken hoe ze het best benaderd kunnen en willen worden en op welke manier we met hen de dialoog konden voeren. Hieronder volgt een beschrijving van alle bijeenkomsten en kanalen die t.b.v. het participatieproces zijn ingezet.

Arnhems Klankbord Netwerk

Om overkoepelende belangen te betrekken bij de participatie hebben we een netwerk opgericht: het Arnhems Klankbord Netwerk voor de omgevingsvisie.
Dit netwerk kent de volgende partijen: Volkshuisvesting, Adviesraad Jeugdhulp, Alliander, Arnhem Noort - Oost (Paasberg), BPD, Burger Service Lab (overkoepelend orgaan van inwoners en wijken), Kiemt, Movaris (aangedragen door de HAN), Quadraam, raadsleden, Rijnstate, Stichting Arnhemse Bedrijven, WMO Adviesraad, Arnhems Hart en Platform Binnenstad Arnhem.
Vervolgens hebben we 3 bijeenkomsten georganiseerd: op 27 augustus 2019, 19 november 2019 en 1 september 2020.

De deelnemers aan dit netwerk werden persoonlijk uitgenodigd en konden elkaar en de gemeente gericht bevragen op onderwerpen/thema's.
De bijeenkomsten werden geleid door een onafhankelijke gespreksleider en Frank Los ('Interactieve Visuele Communicatie') heeft hier getekende notulen van gemaakt. Een impressie:

De rest van de getekende notulen is te vinden in de bijlagen.

Een dilemma werd duidelijk: *"Arnhem is van de Arnhemmers, maar Arnhem maakt ook onderdeel uit van de regio. De beschikbare ruimte is beperkt. Welke ruimte wordt voor welke functie gebruikt?"*

Onder leiding van een onafhankelijk gespreksleider zijn tijdens één van de bijeenkomsten, met behulp van een Mentimeter, de reacties van de deelnemers gehoord. De hoofdlijn van de reacties is hieronder op een rij gezet.

- *"Soms is kiezen niet mogelijk, zijn de uitersten niet bevredigend. Het midden is overigens ook een keuze"*
- *"Belangrijk ook bedrijven te betrekken binnen dit proces"*
- *"Ook voor digibeten, slechtzienden en anderstaligen moet de Koerswijzer toegankelijk zijn"*
- *"Duidelijk maken dat bepaalde keuzes leiden tot een bepaald scenario"*
- *"Uitleggen wat met de resultaten gedaan wordt"*
- *"Energietransitie mag uitgebreider belicht worden, evenals keuze locatie onderwijs en zorg"*

Belangrijke punten die door deelnemers van het AKN werden gegeven:
- *"Belangrijk dat aangegeven wordt aan burger wat er van de input gebruikt gaat worden en wat niet. De burger wil graag zien wat er met zijn input gedaan wordt"*
- *"Betrek vooral ook de jeugd, want zij zijn de volwassenen van de toekomst"*
- *"Aandacht voor toegankelijkheid voor mensen met een fysieke beperking. Ruimtekoers is in overleg met APCG"*
- *"Wanneer is de participatie goed genoeg geweest?"*
- *"Betrek ook winkeliersverenigingen en maak vooral gebruik van bestaande netwerken"*

De input vanuit het AKN heeft geleid tot het 'Scholenproject' en een bijeenkomst met de Bouwsociëteit.

Wat nemen we hieruit mee naar de Omgevingsvisie?
Voor het proces en de verdere uitwerking van de omgevingsvisie is het van belang om bij de participatie altijd duidelijk aan te geven waar nog ruimte is voor de burger.
Met een actieve benadering van de achterban, via het AKN, hebben we geprobeerd zoveel mogelijk mensen binnen het participatietraject te bereiken.

Bewonersbijeenkomst in congres-centrum 'Geniet in de Weerd'

Op 18 februari 2020 werden geïnteresseerde inwoners bijgepraat over de Omgevingswet.
De inwoners zijn uitgenodigd via de Teams Leefomgeving, wijkvertegenwoordigingen en een bericht in de Arnhemse Koerier.
De Teams Leefomgeving (TLO's) hebben hun (sociale) netwerk benut om zoveel mogelijk mensen te bereiken.

We hebben benadrukt dat de participatie een adviesrol betreft richting het bestuur van de stad, en dat de Omgevingsvisie een integrale langetermijnvisie is van het bestuur voor de fysieke leefomgeving.
Na een presentatie over het DNA van Arnhem werd het verband uitgelegd tussen de Omgevingsvisie en de wijkvisie. De avond werd afgesloten met een interactief deel waarin inwoners en ambtenaren van de gemeente met elkaar in gesprek gingen over het verleden en heden en werd de link gelegd met het DNA van Arnhem.
Ondanks dat er aan de tafels verschillende discussies werden gevoerd, waren er gemeenschappelijke delers te ontdekken:

"Het gemeentebestuur moet te allen tijde uitleggen: waarom vindt het bestuur dit?" en
"Een van de centrale elementen binnen dat communicatie & participatie-raamwerk moet zijn: wanneer willen we wat met de inwoners delen?"

Een aanwezige inwoner benadrukte de samenvatting van de avond. Een vraag die de gemeente in elk stadium van participatie steeds weer dient te beantwoorden:
"Hoeveel ruimte is er nog om mee te praten, en over welke onderwerpen valt er dan nog wel en over welke onderwerpen niet te praten…?"

Het scheppen van duidelijkheid daarover zal voor een belangrijk deel het succes van de communicatie & participatie zijn.

Afgesloten werd met de toezegging aan de aanwezigen dat de gemeente met hen zal delen:
- 'het DNA-boekje' (de Waardenatlas) (zie bijlagen)
- een persoonlijke uitnodiging voor de Omgevingsbraderie op 19 maart (zie hierna) en
- de ideeën over hoe wij het proces van communicatie & participatie willen organiseren. Duidelijk is in elk geval dat daarbij een belangrijke rol voor de Teams leefomgeving weggelegd moet zijn.

Wat nemen we hieruit mee naar de Omgevingsvisie?
Bewoners vroegen vooral veel aandacht voor de balans tussen:
- het noordelijke en het zuidelijke deel van de stad;
- groen en bouwen;
- behoud en ontwikkeling.

Ook gaven de aanwezigen aan bij participatie graag steeds duidelijk te willen weten waar wél en waar geen ruimte meer is, voor inbreng in de besluitvorming.

Omgevingswetbraderie in het Stadshuis

Het Arnhems Klankbord Netwerk, de mensen van de bewonersavond (18 feb. 2020) en de raadsleden werden persoonlijk uitgenodigd voor een 'Braderie' in het Stadshuis. De genodigden waren vrij om de uitnodiging door te sturen naar buren of wijkgenoten.

Op deze Braderie wilden wij hen informeren over de voortgang van de Omgevingsvisie in Arnhem. Naast informatiekramen waren er twee presentaties voorbereid.
Via een virtual reality-opstelling zouden de deelnemers een voorproefje krijgen van hoe we in de toekomst samen met inwoners kunnen kijken naar nieuwe ontwikkelingen in de leefomgeving.

Door de aangescherpte coronamaatregelen hebben we deze bijeenkomst moeten aflassen.

Scholenproject

Tijdens de eerder omschreven AKN-bijeenkomsten kwam het verzoek naar voren om ook jongeren (via middelbare scholen) te betrekken bij de participatie.
In samenwerking met onderstaande scholen zijn er online workshops voor de leerlingen ontwikkeld. De leerlingen werden vooraf geïnformeerd over wat de omgevingsvisie is en wat dit betekent voor de stad en zijn inwoners.

De lesopdracht:
"In de komende 4 lessen gaan jullie nadenken over hoe jullie Arnhem zouden willen zien over 20 jaar. Wat vind je belangrijk? Hoe woon je? Hoe reis je van de ene plek naar de andere? Waar en hoe ontmoet je elkaar? Op welke manier kan je duurzaam leven?
In de eerste twee lessen gaan jullie ideeën en oplossingen bedenken voor Arnhem in 2040.
In de derde les gaan jullie aan de hand van die ideeën samen met de klas een maquette van jullie stad van de toekomst bouwen.

Vanwege de coronamaatregelen is de maquette veranderd in het maken van een videopresentatie.

De deelnemende scholen waren:

Naam school en adres	**Klas aantal leerlingen**
Stedelijk Gymnasium Arnhem Thorbeckestraat 17, 6828 TS Arnhem	5 klassen 2vwo 147 leerlingen
Winford Arnhem Isaac Evertslaan 1 Arnhem	1 klas 5 leerlingen havo / vwo
Guido VMBO Grensweg 2, 6823 JH Arnhem	1 klas 4e jrs havo 25 leerlingen van Ak en ckv
Vmbo 't Venster Thomas a Kempislaan 82, 6822 LS Arnhem	1 klas 2e jrs vmbo 25 leerlingen
Arentheem College – Titus Brandsma Reigerstraat 25 6883 ER Velp T 026 363 38 36	6 klassen met ongeveer 28 leerlingen per klas mavo en havo leerjaar 2
Lorenzt Lyceum Metamorfosenallee 100, 6843HX Arnhem	5 klassen 2havo (28 leerlingen) 2vwo (29 leerlingen + 28 leerlingen) tweetalig havo2 (22 leerlingen) tweetalig vwo2 (32 leerlingen)
Montessori College Arnhem Utrechtseweg 174, 6812 AL Arnhem	1 klas 3 havo

Tijdens de online workshop (via de scholen) zijn de leerlingen aan de slag gegaan met het onlineprogramma CoSpaces i.p.v. een maquette. CoSpaces is een online 3D programma speciaal voor educatie doeleinden, waarbij de leerlingen een eigen 3D wereld kunnen bouwen. Het resultaat is een mp4-video. Ter beeldvorming een momentopname uit zo'n video:

We hebben 35 filmpjes ontvangen en bekeken. De betrokkenheid, creativiteit en het bewustzijn van de jongeren over hun toekomst, laten zien hoe ze nadenken over hun leefomgeving. Opvallend is dat niet alleen oplossingen zijn bedacht voor de fysieke maatregelen (zonnepanelen e.d.) maar ook de relatie met sociale thema's (gezondheid, ontmoeten, inclusie) werden gelegd. De teksten uit de filmpjes hebben we per thema overgenomen:

Wegen en vervoer

- *Waterstof, auto's op waterstof, bus op groene stroom*
- *Elektrische (gedeelde) voertuigen en auto's*
- *Auto's duurder maken die milieu onvriendelijker zijn*
- *Goede bereikbaarheid en schone manieren van verplaatsten*
- *Minder scheep en luchtvaart*
- *Meer fietsen en minder auto's en meer fietsparkeerplaatsen*
- *De wegen gaan de hoogte in*
- *Ondergrondse vervoersmogelijkheden*
- *De stad gaat voor iedereen bereikbaar zijn, ook voor mensen met een handicap*

Wind

- *Windenergie is de toekomst*
- *De windmolens staan verspreid over de stad, ze zijn stil en worden ook gebruikt als kunstobject: iedere windmolen is versierd door een Arnhemse kunstenaar.*
- *Windmolenpark in de uiterwaarden en windmolens op het water*

Werken

- *Werk in een groene omgeving*
- *Buiten is een werkplek voor frisse lucht, socialiseren en werken natuurlijk*
- *Alle kantoren 100% energieneutraal*
- *Woon- en werkgebouw in één*
- *Ontspannen en sporten tussen de werklocaties.*
- *Appartementen werkflat*
- *Thuiswerkomgeving aantrekkelijk maken*

Groen
- *Dit is de groenste stad van de wereld!*
- *Wijkmoestuintjes*
- *Veel groen in de stad, kinderboerderij, openbare parken*
- *Veel natuurgebieden*
- *Ondanks drukke wegen aan de rand van Arnhem zijn er parkjes voor de mensen uit de buurt*
- *Voldoende bomen om koolstofdioxide op te nemen*

Sociaal/inclusie
- *Iedereen laten geloven wat hij of zij wil*
- *Eenzaamheid is afgenomen, want ik kan met mijn vrienden naar het park hier in de buurt*

Wonen
- *De hoogte in = meer woonruimte. Veel hoogbouw, hoge torens*
- *Rijk en arm door elkaar heen laten wonen zodat er geen achterstandswijken zullen komen*
- *De huizen zijn prefab. Dit zijn huizen waar meerdere mensen in kunnen wonen, en van tevoren zijn geproduceerd zodat ze gemakkelijk en in- en uit elkaar gehaald kunnen worden*
- *Woningen boven winkels*
- *Veel appartementen voor één gezinshuishoudens*
- *Duurzame dakisolatie*
- *Doel is betaalbaar wonen, goed geïsoleerd*
- *Apotheek met woningen bovenin en ouderenzorg*
- *Groen daken in het centrum, gebruik maken van stroom uit de rivier door bijvoorbeeld een waterrad*

Scholen
- *Digitale basisscholen waarbij alleen wordt gewerkt met tablets, laptops en telefoons*
- *Meer les op scholen over afval scheiden*
- *Geen auto's in de buurt van scholen*
- *Kleine schoolklassen, maximaal 18 leerlingen*

Zonnepanelen
- *Zonnepanelen op daken en zonnevelden*
- *Bushokjes voorzien van zonnepanelen zodat je mobiel kunt opladen*
- *Goedkopere zonnepanelen*

Sociaal / ontspanning / sport
- *Meer ontspanning binnen handbereik*
- *Ruim mogelijkheden om mensen contact met elkaar te laten hebben*
- *Gezamenlijke tuinen die alle buurtbewoners onderhouden*
- *Energieopwekkende sportapparaten om bijvoorbeeld je mobiel op te laden*
- *Voldoende sportterreinen zodat mensen gezond kunnen blijven en sociale activiteiten kunnen doen. Binnen het stadspand zijn er ook bruisende centra, waar entertainment, ontspanning en samenkomst de boventoon voert*

Wat nemen we hieruit mee naar de Omgevingsvisie?
De scholieren hebben een breed scala aan inhoudelijke thema's aangedragen.
Wat we hieruit hebben meegenomen:
- *Schone en duurzame (deel)mobiliteit en in de toekomst andere vormen van mobiliteit;*
- *Investeren in een goede fiets-infrastructuur;*
- *Combineren van functies (wonen, werken, voorzieningen);*
- *Wonen en werken in een groene leefomgeving;*
- *Zoveel mogelijk vergroenen van de openbare ruimte en daarbij gezond gedrag en ontmoeten faciliteren en bevorderen;*
- *Woningen verduurzamen: groene daken met zonnepanelen;*
- *Nadenken over wonen in hoogbouw en tijdelijke en verplaatsbare (prefab)woningen;*
- *Voldoende betaalbare woningen en gemengde wijken;*
- *Nadenken over autovrije zones in de stad.*

Koerswijzer

Vlak na de zomer - van 16 september tot 4 oktober 2020 - zijn we de stad ingegaan met het koers-document van de Omgevingsvisie.
Met behulp van de Koerswijzer, een online stemwijzer, hebben Arnhemmers middels stellingen laten weten hoe zij denken over opgaven waar we als stad voor staan.

Deze Koerswijzer bestond uit in totaal 18 stellingen, verdeeld over zes thema's:
- voorzieningen
- woningbouw
- werkgelegenheid
- mobiliteit en verkeer
- natuur, groen en recreatie
- klimaat en energie

Een voorbeeld van een stelling:

Aan de hand van de stellingen is berekend welk van de drie scenario's de voorkeur heeft van de inwoners van Arnhem. De scenario's uit het koersdocument zijn ook in woord èn beeld voorgelegd met de vraag deze te beoordelen met een cijfer.

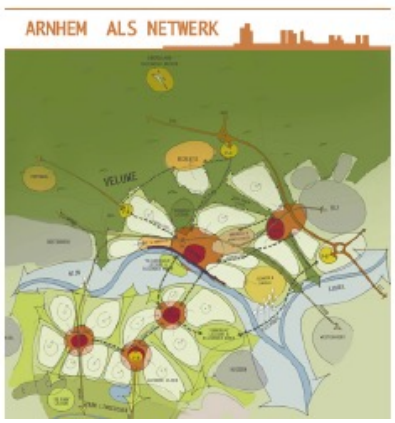

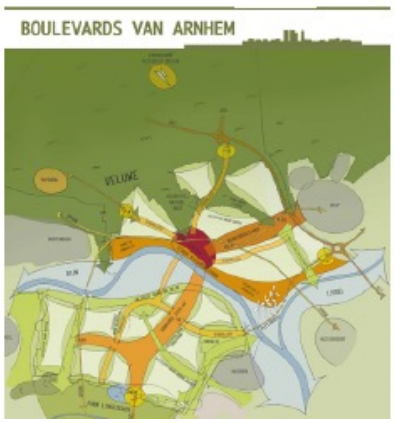

Ook konden inwoners prioriteren wat volgens hen de belangrijkste thema's voor de Omgevingsvisie zijn. Tenslotte is gevraagd hoe de inwoners in het vervolg betrokken willen blijven.
Op de eindpagina van de enquête kregen respondenten direct te zien welk van de drie scenario's het meest overeen kwam met hun mening.

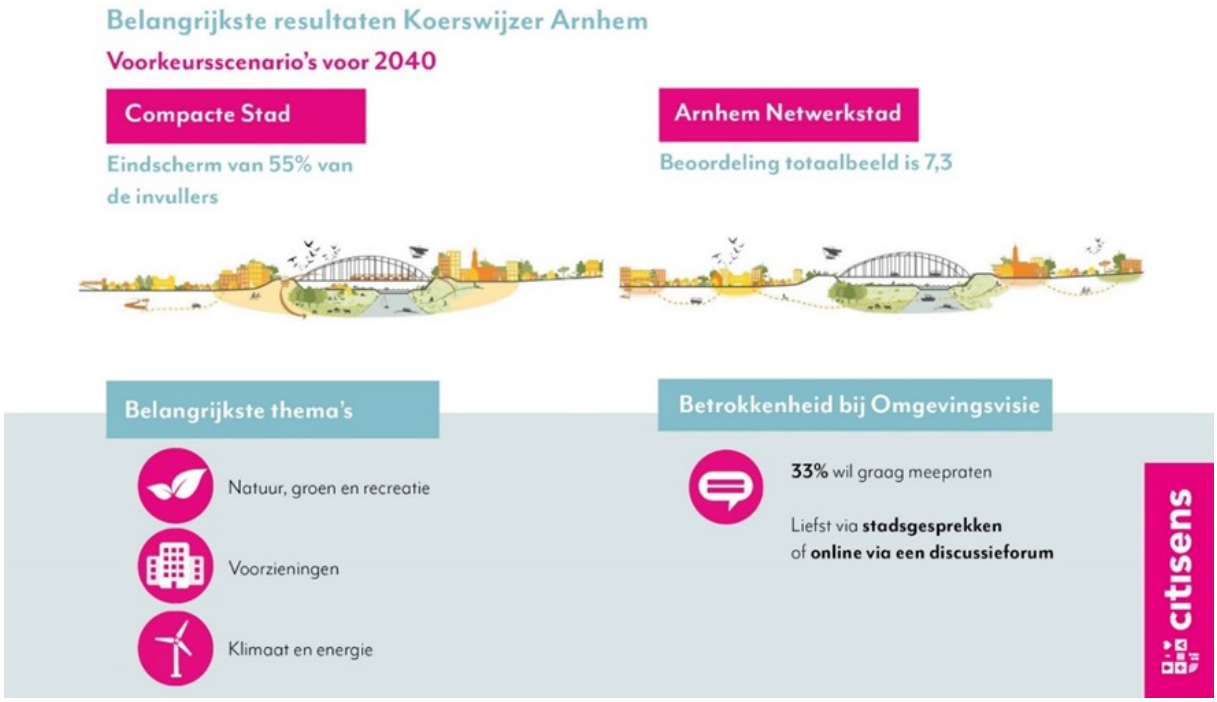

Communicatie over koerswijzer

De onderstaande kanalen zijn gebruikt om inwoners te wijzen op de koerswijzer en hen te motiveren om deze in te vullen. Per kanaal hebben we voor zover mogelijk het bereik in de periode woensdag 16 september tot en met zondag 4 oktober 2020 ernaast gezet.

Kanaal	**Bereik**
www.arnhem.nl/meedenken	326 views pagina door 213 unieke bezoekers
ArnhemMail	Rond 3.700 abonnees
Arnhemse Koerier	Verspreidingsgebied heel Arnhem
Social media algemene post *Facebook* *Twitter* *LinkedIn*	Views en doorkliks naar koerswijzer 12.787 bereikte personen + 476 clicks Bereik: 2.461 9.781 weergaven + 415 clicks
Social media campagne Facebook/Instagram • Stads nomaden • Geïnformeerde gezinsdrukte • Eigengereide digitalen • Honkvaste buurtbewoners	Bereikte personen en doorkliks • 21.133 en 582 clicks • 19.784 en 629 clicks • 15.001 en 451 clicks • 18.592 en 641 clicks
Persbericht	Niet gebruikt door de pers
Persbericht naar Wijkmedia	Onduidelijk welke wijkmedia het persbericht hebben gedeeld
Via AKN en geïnteresseerde inwoners	Rond 1.300 personen
Via digipanel-leden	Ongeveer 4000 leden
Mailing naar raadsleden	Raadsleden en achterban

Bereik in online media

Met de monitoringstool Coosto hebben we de nieuwsberichten over de koerswijzer tussen 16 september en 4 oktober online - op websites en social media - geanalyseerd.
Kort samengevat: 52 berichten waarvan 41 berichten en 11 reacties.
Deze berichten hadden een potentieel bereik van 80.159 mensen.
De berichten verschenen vooral op Twitter: 25 stuks met een bereik van 37.688.
Het bereik van de 2 LinkedIn berichten was 33.500.

Resultaten responsiviteit

De online enquête kon worden ingevuld vanaf woensdag 16 september tot en met zondag 4 oktober 2020. De vragenlijst is 3.708 keer ingevuld. Door middel van verschillende verificatiemethoden zijn dubbele invullers uit de resultaten gefilterd en zijn controles uitgevoerd om eventueel misbruik van de vragenlijst te achterhalen. We kwamen toen uit op een netto respons van 3.578 invullers. Na statistische correctie vormt deze groep een representatieve afspiegeling van de bevolking van Arnhem.

Inhoudelijke conclusies Koerswijzer (Citisens)

Scenario's: stellingen en totaalbeeld

Op basis van de keuzes die de inwoners bij de verschillende stellingen hebben gemaakt, kwam het scenario Compacte Stad het vaakst als voorkeursscenario uit de Koerswijzer. 55% van de invullers heeft dit scenario als voorkeursscenario gekregen. De verschillen tussen de scenario's waren echter niet zeer groot. Gemiddeld was de overeenkomst met dit scenario bij invullers 54%. De overeenkomst met de andere scenario's was gemiddeld 47% bij Stad van Boulevards en 45% bij Netwerkstad.
Bijna alle inwoners (91%) wilden ook de scenario's zien en beoordelen. Opvallend is dat inwoners hierbij de hoogste score toekenden aan het scenario Netwerkstad. Dit scenario werd gemiddeld beoordeeld met een 7,3 tegenover een 6,6 voor Compacte Stad en een 6,1 voor Stad van Boulevards.

De verschillen zijn waarschijnlijk te verklaren door het verschil in vraagstelling: de stellingen zijn concrete aspecten geweest van keuzes en ambities die de gemeente heeft, die door de inwoners afzonderlijk zijn beoordeeld. Bij de scorevraag is juist het volledige beeld geschetst van de scenario's, waarbij een hoger abstractieniveau is gehanteerd. Daarnaast is hierbij gebruik gemaakt van woord en beeld, waardoor andere aspecten van het scenario wellicht meer naar voren kwamen dan bij de specifieke stellingen. De verschillende resultaten laten daarmee zien dat het niveau waarop met inwoners over de Omgevingsvisie en de toekomstbeelden wordt gesproken, mede bepalend is voor de keuze die zij maken.

Prioritering thema's

Het belangrijkste thema voor inwoners van Arnhem is Natuur, groen en recreatie. Dit thema is zowel het vaakst op nummer 1 geplaatst (door 38% van de inwoners) als het vaakst in de top drie opgenomen (door 81%). De top drie werd verder gecomplementeerd door het thema Voorzieningen (aanbod van winkels, horeca, supermarkt, huisarts) en Klimaat en Energie. Het thema dat het minst vaak in de top drie is opgenomen is Mobiliteit.

Betrekken van inwoners bij Omgevingsvisie

De betrokkenheid van inwoners bij de Omgevingsvisie is groot. Maar 2% van de inwoners geeft aan dat zij helemaal niet geïnformeerd willen worden over het vervolg. Wel zien we gradaties in de manier waarop mensen betrokken willen worden.
Een groot deel van de inwoners kiest voor meer passieve vormen (zoals het ontvangen van informatie via mail, websites of krant), terwijl ook 33% van de inwoners aangeeft mee te willen praten. In totaal zijn er maar liefst 1.185 inwoners die aangegeven hebben mee te willen praten over de Omgevingsvisie. Het liefst doen inwoners dat via bijeenkomsten/stadsgesprekken (65%) of online via een discussieforum op een website
(39%).

Alle resultaten zijn terug te vinden in de onderzoeksrapportage Koerswijzer Arnhem, opgesteld door Citisens.

Wat nemen we hieruit mee naar de Omgevingsvisie?
- Mensen waarderen natuur, groen en recreatie in Arnhem enorm. Wandelen en fietsen in de directe groene woonomgeving is belangrijk voor een gezonde en goede leefomgeving. In de omgevingsvisie verankeren we deze waarden;
- De thema's klimaat, energie en woningbouw krijgen een belangrijke tweede plek; Klimaat en energie worden belangrijke thema's om als stad in te faciliteren;
- Woningbouw: voorzien in de behoefte van seniorenwoningen (éénpersoonshuishoudens) dicht bij OV en voorzieningen, maar ook in de directe woonomgeving.
- Hoogbouw kan een middel zijn om groen te sparen en te verstedelijken binnen de bestaande stad;
- Voorzieningen: mogelijkheden ondersteunen voor de kleine ondernemers in Arnhem.
- Verkeer: "de straat is om te verblijven" scoort hoger dan "de straat is er voor de auto". De auto is voor sommige niet meer een vanzelfsprekendheid;
- De ambitie om winkelcentra, binnenstad en voorzieningencentra goed bereikbaar te maken voor OV, fiets en voetganger geven we een plek in de Omgevingsvisie.

Week van de stad

De resultaten van de koerswijzer lieten geen duidelijke voorkeur voor een scenario zien.
Om duidelijker beeld te krijgen wat de Arnhemmer aanspreekt in de verschillende scenario's en welke functies (wonen, werken en vrije tijd) de Arnhemmer op welke plek belangrijk vindt, wilden we tijdens de Week van de Stad in gesprek met inwoners hierop dieper ingaan.
De Week van de Stad stond gepland voor 4 tot 14 november 2020. De gemeente had voor de organisatie de samenwerking opgezocht met Bureau Ruimtekoers.

Met de Week van de stad hoopten we in gesprek te komen met doelgroepen die normaliter niet meedoen aan participatietrajecten van de gemeente, maar wel belangrijk zijn om een breed beeld te verkrijgen van wat de Arnhemmers hun stad in 2040 toewensen.

Er lag een gevarieerd programma met diverse activiteiten:

- een Babbelbox op vier Arnhemse markten;
- diverse doe-workshops, zoals het gerecht van de toekomst te maken onder leiding van een chefkok;
- werken aan een track over de toekomst van 'jouw' stad, in samenwerking met Urban collectief Power Plug NL

Helaas kon de Week van de stad vanwege de coronamaatregelen geen doorgang vinden.

Meedenken.arnhem.nl

Aangezien de Week van de stad vanwege de corona-maatregelen was afgelast, is er gekozen om het gesprek online te laten plaatsvinden op de participatiewebsite meedenken.arnhem.nl

In 3 participatieronden (9 - 30 december, 6 - 20 januari en van 25 januari - 8 februari) konden inwoners meedenken over een aantal thema's die bepalend zijn voor de inrichting van de ruimte, te weten:
- Hoogbouw
- Het gebruik van de straat in de toekomst
- Wat zijn de beste plekken voor de verschillende voorzieningen (winkels, kantoren, scholen, zorginstellingen en sportgelegenheden)?

Deze thema's zijn gekozen op basis van de uitkomsten van de Koerswijzer.

Oproep inwoners

Bij de eerste ronde zijn verschillende kanalen ingezet om inwoners te bereiken en om hen te bewegen om online hun ideeën te laten horen.

Gemeentepagina

Hoe gebruiken we onze straat in de toekomst?

Burgerparticipatie: wat gaat goed, wat kan beter

In de problemen door de toeslagenaffaire?

Via een mailing werden inwoners die hadden aangegeven - na de bijeenkomst in de Weerdjesstraat of na het invullen van de koerswijzer - op de hoogte te willen blijven, uitgenodigd om mee te doen op meedenken.arnhem.nl. Ook het Arnhems Klankbordnetwerk kreeg een mail. Verder verstuurden we een persbericht aan de media en de Arnhemse wijkmedia en een raadsbrief aan de raad. En we plaatsten een nieuwbericht in de Arnhemse Koerier, op arnhem.nl, in de digitale nieuwsbrief ArnhemMail, op Facebook en LinkedIn. Ook is de mogelijkheid geboden aan inwoners om zich aan te melden voor een mailinglist om via de mail op de hoogte te blijven van de volgende participatieronden en de resultaten van het participatietraject.

Bij de tweede en derde ronde van stellingen brachten we inwoners op de hoogte via verschillende mailings, een nieuwsbericht in de Arnhemse Koerier, in de ArnhemMail en op arnhem.nl. Ook plaatsten we een post op Facebook en maakten we een Facebook-advertentie voor jongeren.

Ronde 1 'Hoogbouw'

In december 2020 konden inwoners zich uitspreken op meedenken.arnhem.nl over het thema 'hoogbouw'.

De pagina met stellingen over hoogbouw is 1.700 keer bekeken in 892 bezoeken. 33,5% van de bezoekers heeft doorgeklikt naar de inlog om te kunnen reageren. De eerste stelling is het best bekeken: 556 keer, 148 bezoekers hebben op 'eens' of 'oneens' geklikt en 44 hebben een uitgebreide reactie achtergelaten. Over alle stellingen zijn 187 reacties gegeven die als input hebben gediend voor deze resultaten.

Algemene conclusie

De meeste respondenten zijn positief over hoogbouw in Arnhem tot 2040. Er bestaat grote overeenstemming over het behoud van groen en het combineren van woontorens met voorzieningen en openbaar vervoer. Qua architectuur moet de hoogbouw visueel aantrekkelijk, duurzaam en creatief zijn. De hoogte van de gebouwen kan variëren afhankelijk van hun locatie. Toch zien de meeste burgers zichzelf in de toekomst niet in hoogbouw wonen.

De resultaten per stelling zijn te vinden in de bijlage.

Wat nemen we hieruit mee naar de Omgevingsvisie?
Hoogbouw kan een middel zijn om extra woningen te creëren.
Deze woningen moeten inpasbaar zijn binnen de leefomgeving, waarbij we rekening houden met architectuur/vormgeving.

Ronde 2 'Straat van de toekomst'

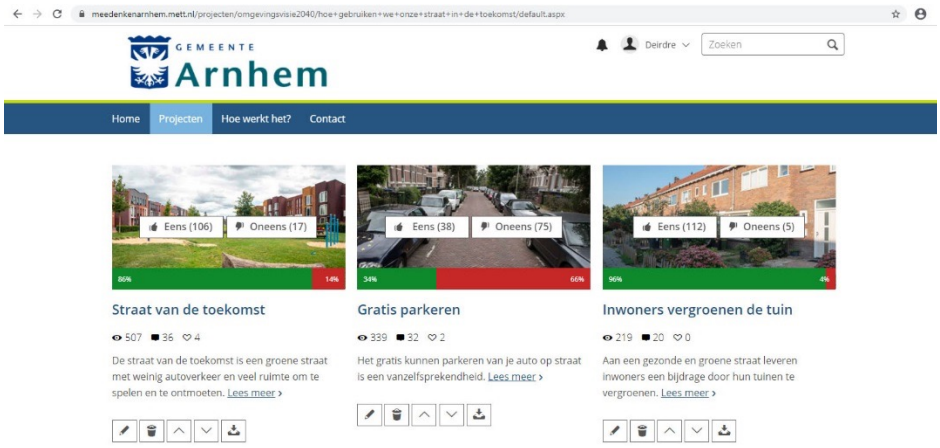

Van 6 tot 20 januari 2021 konden inwoners zich uitspreken op meedenken.arnhem.nl over het thema 'straat van de toekomst'.

De pagina met stellingen over 'straat van de toekomst' is 2.382 keer bekeken in 1054 bezoeken. Bijna 21% van de bezoekers heeft doorgeklikt naar de inlog om te kunnen reageren. Gemiddeld 130 bezoekers klikten per stelling op 'eens' of 'oneens'. Over alle stellingen zijn 232 uitgebreide reacties gegeven die als input hebben gediend voor deze resultaten.

Algemene conclusie

Bij de inrichting van de straten van Arnhem in 2040 kiezen de meeste respondenten voor minder ruimte voor de auto en meer ruimte voor groen en leefbaarheid in de wijk. Het merendeel van de respondenten vindt dat zij hieraan zelf kunnen bijdragen door hun eigen tuinen te vergroenen en vaker gebruik te maken van de fiets, het openbaar vervoer en de 'benenwagen'. De meeste respondenten zijn voor lagere snelheidslimieten in de straat en zijn bereid wat verder te moeten lopen naar hun auto. Daarnaast delen veel respondenten de mening dat het bezit van een tweede auto in het algemeen moet worden ontmoedigd en dat parkeerplaatsen eerlijk moeten worden verdeeld door betaald parkeren en parkeervergunningen. Over de beperking van de snelheid in de centrumring zijn de meningen verdeeld. Belangrijkste aandachtspunten zijn het bouwen van slimme parkeervoorzieningen in combinatie met groen in de wijken, rekening houden met demografie bij het toepassen van maatregelen om autogebruik te beperken en het faciliteren van alternatieve vormen van vervoer.

De resultaten per stelling zijn te vinden in de bijlage.

Wat nemen we hieruit mee naar de Omgevingsvisie?

- Vergroenen van de openbare ruimte en eigen tuin/terreinen t.b.v. gezond leven (bewegen en ontmoeten);
- Aandacht voor klimaatverandering (hitte bestrijding);
- Aantrekkelijkheid (ruimtelijke kwaliteit en omgevingskwaliteit);
- Biodiversiteit en natuur-inclusief bouwen;
- Bereikbaarheid mag niet ten koste gaan van de leefbaarheid. Daarom ontmoedigen we doorgaand verkeer door Arnhem;
- Door het verbeteren van de bereikbaarheid met de fiets, te voet en het OV, zijn we minder afhankelijk van de auto. Op termijn kan het betekenen dat er minder parkeerplaatsen nodig zijn en meer ruimte is voor andere functies;
- Bewustwording van het gebruik van de openbare ruimte i.r.t. parkeren speelt een belangrijke rol. Bij nieuwe ontwikkelingen zetten we in op duurzame mobiliteit en de bijbehorende systemen.

Ronde 3 'Plek voor voorzieningen'

Van 25 januari - 8 februari 2021 konden inwoners zich uitspreken op meedenken.arnhem.nl over het thema 'plek voor voorzieningen'.

De pagina met stellingen over 'plek voor voorzieningen' is 2.106 keer bekeken in 1.151 bezoeken. Van de bezoekers heeft 17,5% doorgeklikt naar de inlog om te kunnen reageren en 14% klikt naar de pagina om een account aan te maken. Gemiddeld 177 bezoekers klikten per stelling op 'eens' of 'oneens'. Over alle stellingen zijn 167 uitgebreide reacties gegeven die als input hebben gediend voor deze resultaten.

Algemene conclusie

Over het algemeen zijn de meeste respondenten voor het creëren van meer en ook verschillende voorzieningen in de wijken vanwege de sociale en milieuvoordelen. Tegelijkertijd is ook duidelijk dat niet alle voorzieningen noodzakelijk of wenselijk zijn in alle buurten. Voorzieningen worden door de meeste respondenten niet als bron van overlast ervaren. Inwoners vinden het handig om in de wijk boodschappen te kunnen doen. Wat betreft het combineren van verschillende voorzieningen, vond de meerderheid van de respondenten dat dit niet absoluut noodzakelijk is. Voorzieningen in buurten verspreiden op loopafstand kan het verkeer helpen en voor wat vertier zorgen.

De meeste respondenten vinden dat er niet meer woningen moeten komen om de voorzieningen in de wijk te behouden, maar andersom. Voor hen staat het hebben van ruimte en groen nog steeds voorop. Ook al zijn er meer woningen nodig en moet er ondersteuning komen voor de lokale voorzieningen, dit mag niet ten koste gaan van de kwaliteit van de buurt. De meeste respondenten vinden het belangrijk dat hun kinderen in de eigen buurt naar school gaan, vanwege de sociale contacten en de ontwikkeling van de kinderen. Voor sport was dit meestal niet het geval. Respondenten geven aan activiteiten te kiezen die beter bij hun kinderen passen, ook als voorzieningen verder weg zijn gelegen.

De meeste respondenten vinden het ook belangrijk om lokale ondernemers te ondersteunen en vinden dat er meer ruimte moet komen voor sociale voorzieningen en duurzaamheid. Veel respondenten geven ook aan dat ze vaak voor combinatiebezoeken naar de binnenstad gaan, en het leuk vinden door de binnenstad te wandelen. Wat betreft thuiswerken heeft een kleine meerderheid van de respondenten behoefte aan meer ruimte voor werkvoorzieningen in de buurt.

De resultaten per stelling zijn te vinden in de bijlage.

Wat nemen we hieruit mee naar de Omgevingsvisie?
- De binnenstad blijft een belangrijk trefpunt voor de stad en de regio;
- De binnenstad transformeert van “place to buy” naar “place to meet”;
- Ook de grotere winkelcentra, zoals bijvoorbeeld Kronenburg en Presikhaaf, ontwikkelen zich tot toekomstbestendige centra waar winkelen, wonen, werken, voorzieningen en horeca centraal staan;
- Behoud van groen en ruimte in de wijk;
- Het belang van dagelijkse voorzieningen per wijk behouden, wijkcentra kunnen ook verrijkt worden met maatschappelijke functies (bijv. huisarts en buurtcentra);
- Bevorderen van de wijkeconomie door in te zetten op kleinschalige bedrijfsruimten en bijdragen aan nieuwe vormen van flexwerken met een mix van wonen, werken en horeca.

Bijlagen

Bijlage Koersdocument Omgevingsvisie

Bijlage Frank Los 2019-08-27

Bijlage Frank Los 2019-11-19

Bijlage Rapportage Koerswijzer Arnhem - Citisens

Bijlage Meedenken.arnhem.nl resultaten per stelling

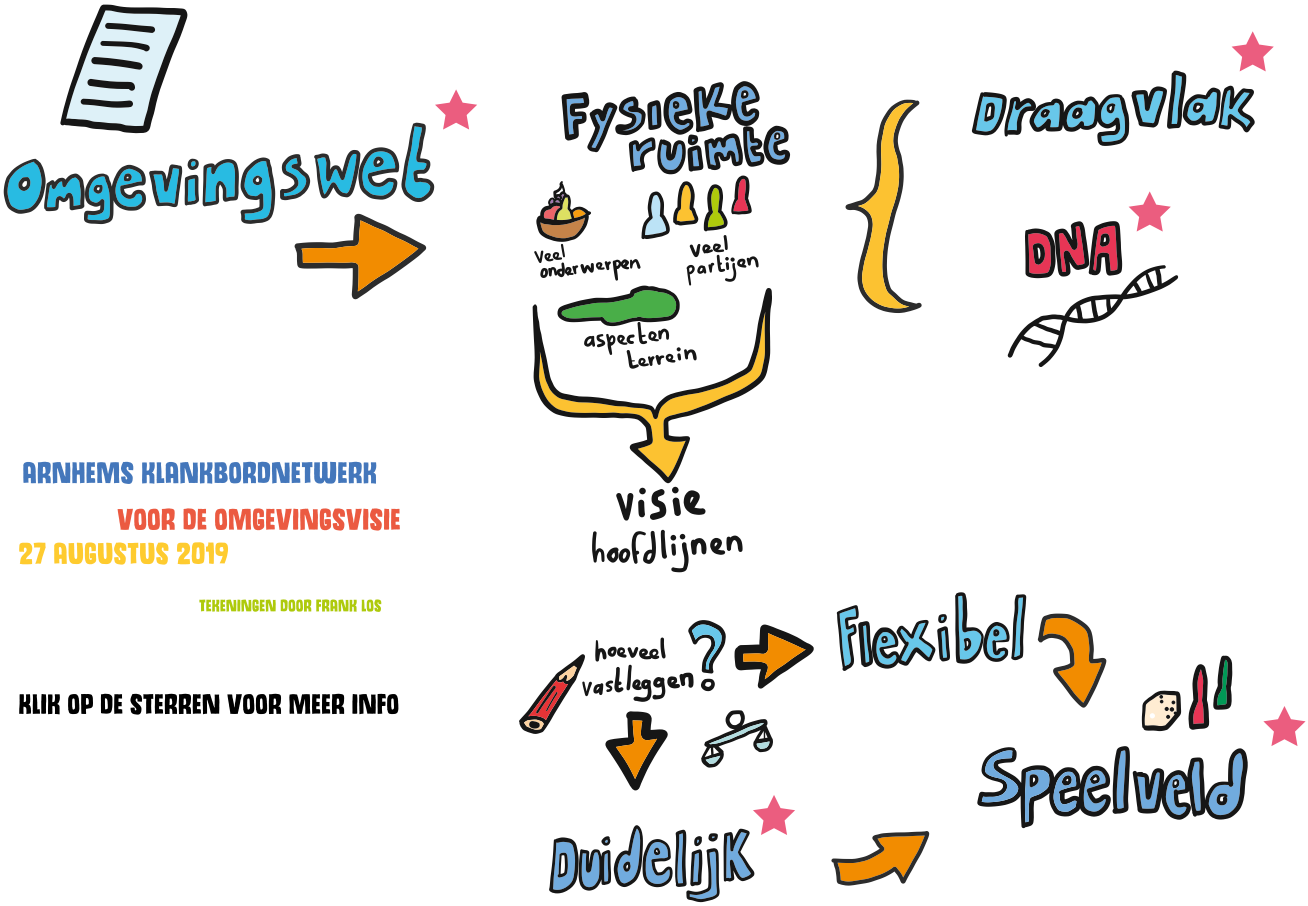

ARNHEMS KLANKBORDNETWERK

VOOR DE OMGEVINGSVISIE

27 AUGUSTUS 2019

TEKENINGEN DOOR FRANK LOS

KLIK OP DE STERREN VOOR MEER INFO

Omgevingswet
26 wetten
1 wet
gemeente
flexibel
omgevingsplan
leefomgeving
omgevingswet
visie
elk
gebied
regels
eigen
knoppen

TERUG

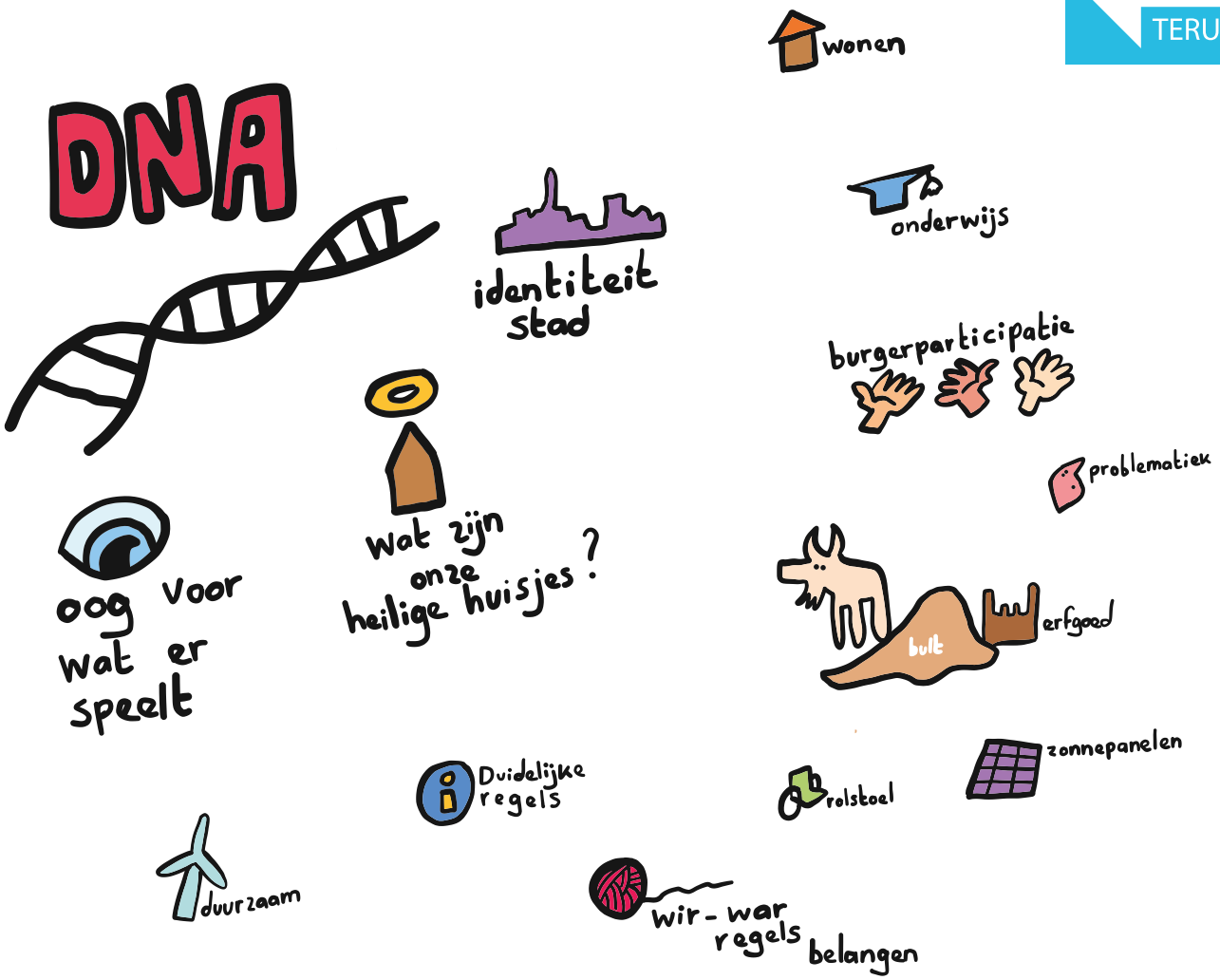
wonen
DNA
identiteit stad
onderwijs
burgerparticipatie
problematiek
oog voor wat er speelt
wat zijn onze heilige huisjes?
built
erfgoed
zonnepanelen
Duidelijke regels
rolstoel
duurzaam
wir-war regels
belangen

TERUG

Draagvlak

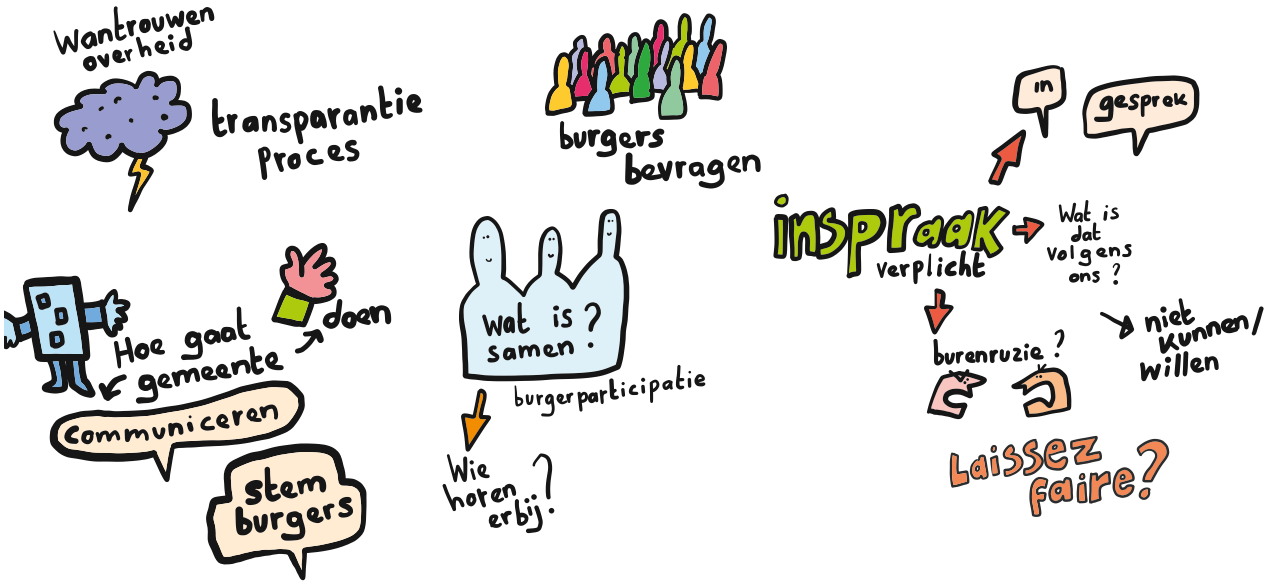

Duidelijk
Kleinschalig
transparant,
duidelijk & snel
voorspelbaar
handhaving
Transparantie
helder
geen
willekeur
Wat
zijn de
regels?
Wie kan
ik bellen?
gemakkelijk
vinden
te snappen

TERUG

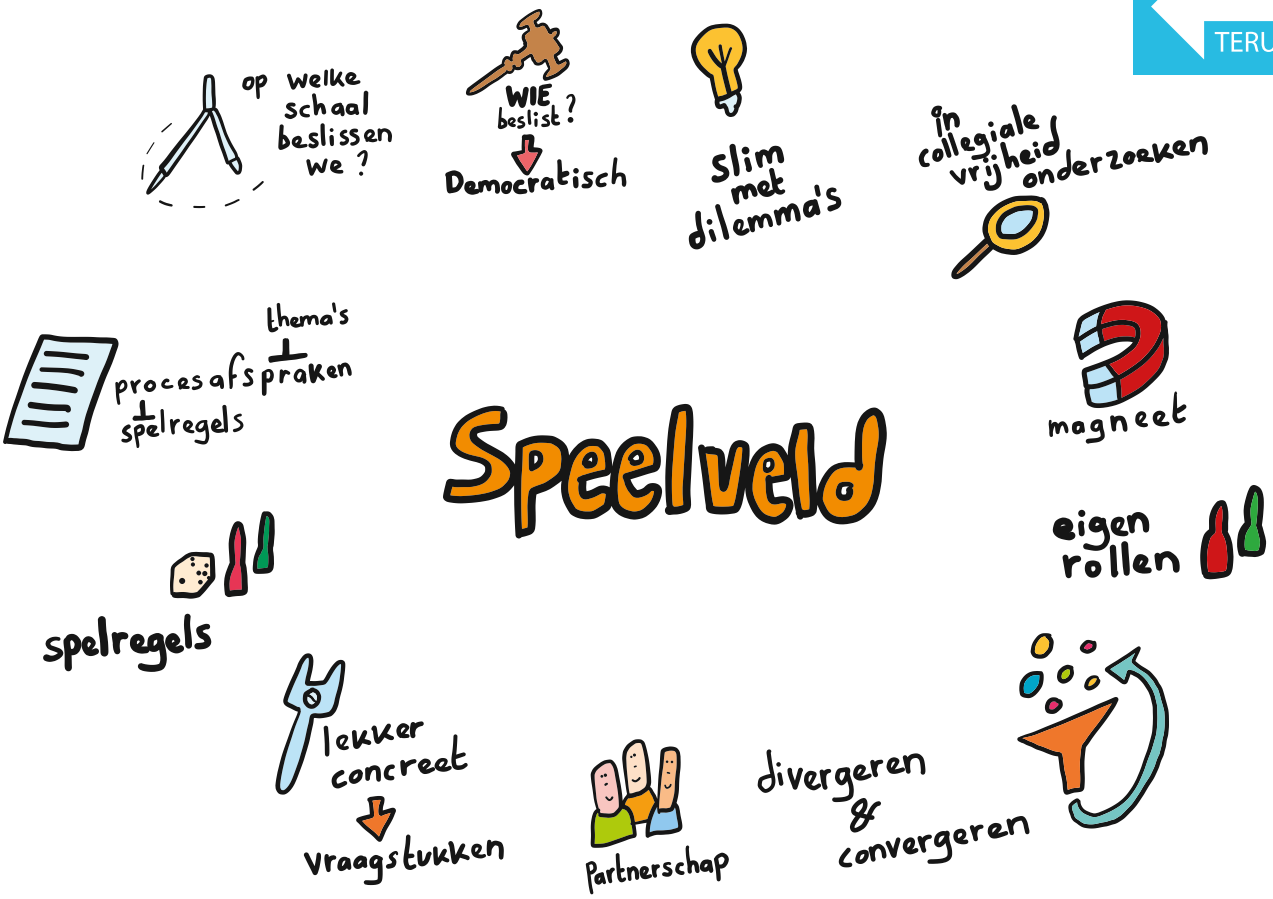
op welke schaal beslissen we ?
WIE beslist ?
Democratisch
Slim met dilemma's
in collegiale vrijheid onderzoeken
thema's
+
procesafspraken
+
spelregels
Speelveld
magneet
eigen rollen
spelregels
lekker concreet
Vraagstukken
Partnerschap
divergeren & convergeren

Bijlage 2 Frank Los afbeelding 1

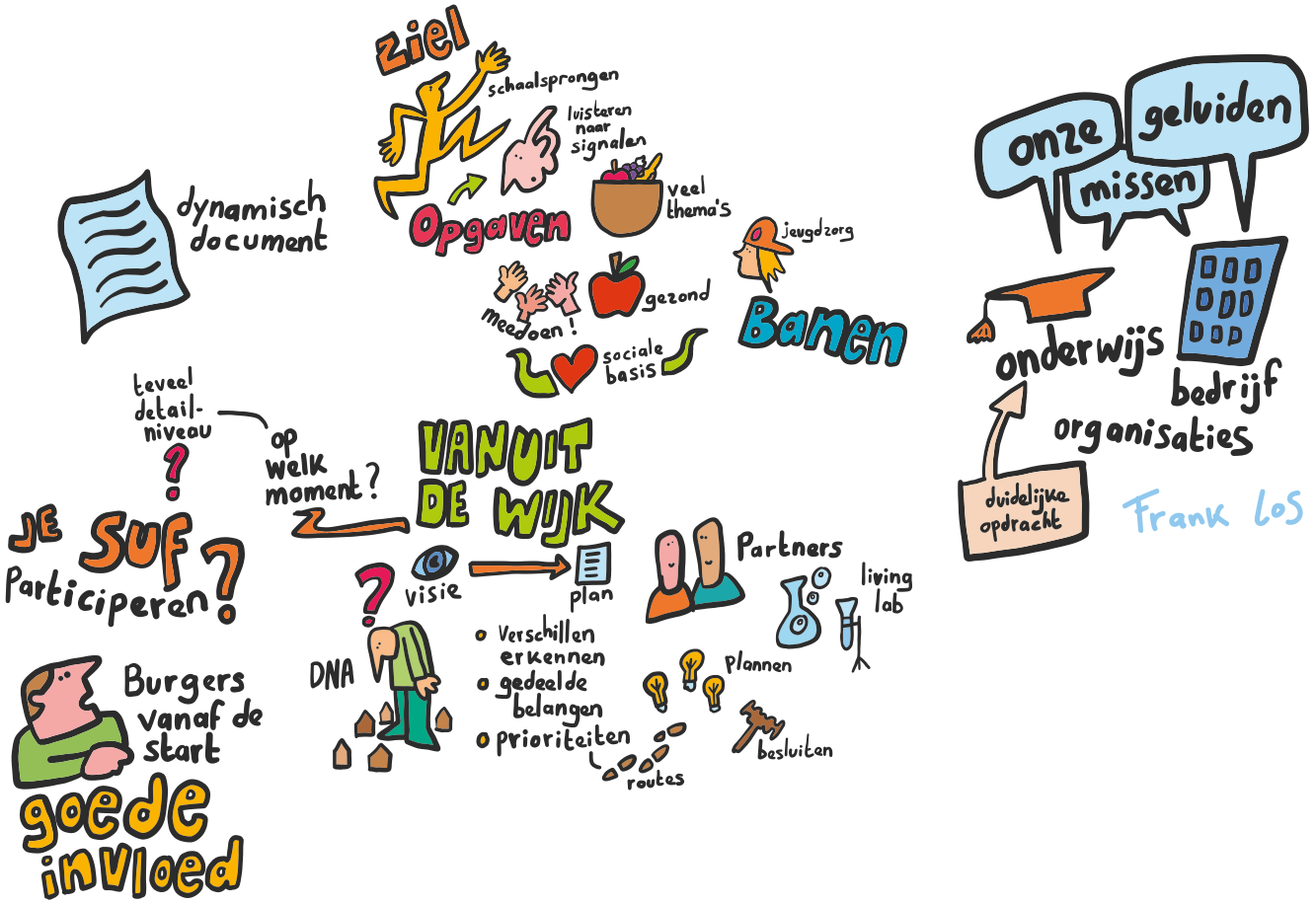
ziel
schaalsprongen
luisteren naar signalen
Opgaven
veel thema's
dynamisch document
jeugdzorg
gezond
meedoen!
sociale basis
Banen
onze
geluiden
missen
onderwijs
bedrijf
organisaties
duidelijke opdracht
Frank LoS
teveel detail-niveau
op welk moment?
JE SUF Participeren?
VANUIT DE WIJK
visie
plan
Partners
living lab
DNA
Verschillen erkennen
gedeelde belangen
prioriteiten
routes
Plannen
besluiten
Burgers vanaf de start
goede invloed

Bijlage Meedenken.arnhem.nl resultaten per stelling

Stellingen 'Hoogbouw' 31
Meer hoogbouw 31
Binnenstad 31
Maatschappelijke voorzieningen 31
Wonen 32
Bereikbaarheid openbaar vervoer 32
Hoogte 32
Architectuur 32
Groene plekken 32
Stellingen 'Straat van de toekomst' 33
Straat van de toekomst 33
Gratis parkeren 33
Inwoners vergroenen de tuin 34
Rijsnelheid naar 30 km per uur 34
Parkeerplaats verder weg 34
30 km per uur op de centrumring 34
Nieuwbouw en vervoer 35
Parkeerruimte eerlijk verdelen 35
Tweede auto weg 35
Stellingen 'Plek voor voorzieningen' 36
Voorzieningen in de wijk 36
Voorzieningen en overlast 36
Winkelen in de buurt 36
Verschillende voorzieningen 37
Meer woningen voor behoud voorzieningen 37
Eigen wijk 37
Lokale ondernemers 38
Binnenstad voor combinatiebezoek 38
Meer ruimte voor sociale voorzieningen en duurzaamheid 38
Thuiswerken en voorzieningen 39

Stellingen 'Hoogbouw'

Meer hoogbouw

De meeste mensen zijn het erover eens dat er in 2040 meer ruimte voor hoogbouw in Arnhem moet komen. Voor de voorstanders is het een noodzakelijke stap om het woningtekort op te lossen. Ook vinden ze hoogbouw duurzaam omdat het meer ruimte laat voor groen en de realisatie van biodiversiteit en de klimaatopgave.
Ook vinden de voorstanders hoogbouwpassen bij de allure van de stad als provinciehoofdstad. Degenen die tegen zijn, zeggen dat het niet past bij het historische karakter van de stad. Sommigen zijn sceptisch over de noodzaak om zoveel meer huizen te bouwen.

Belangrijke aandachtspunten die respondenten noemen bij meer hoogbouw, zijn biodiversiteit (bijvoorbeeld gebouwen vogel- en bijen-vriendelijk maken), architectonische kwaliteit (durf en originaliteit), hittestress, vermijd gettovorming en het bieden van ruimte buiten voor mensen om te bewegen.

Binnenstad

'De binnenstad is meer geschikt voor hoogbouw dan de groene randen van de stad.'

Voor de meeste mensen is het stadscentrum geschikter voor hoogbouw dan de groene randen van de stad. Voor de voorstanders is het een manier om het omringende groen te behouden, de behoefte aan meer infrastructuur te vermijden en het is de plek waar de meeste mensen willen zijn. Degenen die ertegen zijn, benadrukken dat het stadscentrum niet per se de beste of de enige plaats is voor hoogbouw. Zij overwegen locaties die goede bereikbaar zijn door het openbaar vervoer en ze uiten hun bezorgdheid dat meer hoge gebouwen in het centrum het te druk zouden kunnen maken. Als je kiest voor hoogbouw in de binnenstad dan is ruimtelijke kwaliteit en hoogwaardige architectuur en goede bereibaarheid belangrijk.

Maatschappelijke voorzieningen

'Hoogbouw kun je beter centreren bij maatschappelijke voorzieningen als winkels, scholen en kantoren dan aan de bestaande toegangswegen.'

Wat voorzieningen betreft, is de meerderheid van de respondenten het erover eens dat hoogbouw beter geconcentreerd kan worden bij winkels, scholen en kantoren dan aan de bestaande toegangswegen. De voorstanders geven aan dat hierdoor meer draagvlak komt voor het behoud van voorzieningen in de wijk, de behoefte aan autogebruik vermindert en dat het voordelen biedt voor zowel bewoners als ondernemers. Je krijgt levendige buurten en versterking van de wijkeconomie.

Voor de tegenstanders geldt dat zij vinden dat de ene optie de andere niet uitsluit; hoge gebouwen kunnen gebieden die nu ondergewaardeerd zijn nieuw leven inblazen en bebouwing langs doorgaande wegen voorkomt verkeer door woonwijken. Als aandachtspunten noemen ze het creëren van voorzieningen (cultuur) niet alleen in het

centrum, zorgen voor betrokkenheid in de wijk, gebruik maken van bestaande infrastructuur en zorgen voor connectiviteit met openbaar vervoer en fietsen.

Wonen

'Ik ben van plan om binnen nu en 20 jaar een appartement in een woontoren te betrekken.'

De meerderheid van respondenten is niet van plan om binnen nu en 20 jaar een appartement in een woontoren te betrekken. Het ontbreken van een tuin wordt als belangrijk punt genoemd. Ook waren veel respondenten kritisch over het gebouw op de foto bij deze vraag. Degenen die zich wel in hoogbouw zien wonen, noemen het belang van een mooi uitzicht en van betaalbaarheid.

Bereikbaarheid openbaar vervoer

'Hoogbouw is vooral geschikt op plekken die goed bereikbaar zijn met het OV.'

Voor de meerderheid van de respondenten is hoogbouw vooral geschikt op plekken die goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer (OV). Het merendeel van de respondenten stelt dat je levendige buurten en versterking van de wijkeconomie krijgt. Dat het goed is voor bewoners, ondernemers en de planeet, dat het ruimte bespaart en dat er gebruik gemaakt wordt van de infrastructuur die er al is. De tegenstanders geven aan dat hoogbouw de straten onleefbaar maakt, tocht en windstoten op straatniveau veroorzaakt en dat het sneller tot anonimiteit en onveiligheid kan leiden. Een belangrijk aandachtspunt dat bij dit item wordt genoemd, is de bereikbaarheid van het openbaar vervoer.

Hoogte

'Er mag niet hoger worden gebouwd dan de Eusebiustoren.'

De meeste respondenten geven aan dat er wel hoger gebouwd mag worden dan de Eusebiustoren. Voor velen kunnen in sommige gebieden (verder weg van het historische stadscentrum) hogere gebouwen worden gebouwd omdat het dan geen concurrentie aangaat met de Eusebiustoren. Ook de noodzaak om zichtlijnen en menselijke maat te behouden worden genoemd. Suggesties zijn onder meer het voorkomen van gebouwen die het zicht op het groene achterland blokkeren.

Architectuur

'Hoogbouw van goede architectuur kan een aanwinst zijn voor de stad.'

De overgrote meerderheid van de respondenten is het erover eens dat hoogbouw met goede architectuur een aanwinst voor de stad kan zijn. Voor hen past het bij de intenties van Arnhem om gezien te worden als een "creatieve" en "groene" stad en maakt het de stad aantrekkelijker. Aandachtspunten zijn: vermijden van “blokkendozen” bouwen (naoorlogse architectuur), de architecten meer ruimte voor creativiteit geven, groenere gebouwen maken, voorwaarden scheppen voor onderhoud, rekening houden met functionaliteit, prijs en toekomstige trends en het creëren van een goede verbinding met de straat (liefst geen blinde muren of een parkeerdek op straatniveau).

Groene plekken

'Liever wat meer hoogbouw in de stad dan dat er groene plekken verdwijnen.'

De meeste respondenten geven voorkeur aan meer hoogbouw in de stad boven het opofferen van groen voor woningbouw. Voor sommige respondenten is het groen wat Arnhem aantrekkelijk maakt. Degenen die niet meer hoogbouw willen, stellen dat hoge gebouwen het zonlicht kunnen blokkeren. Ook zien ze het niet als de enige manier om het groen te behouden, 'tiny house' wordt als voorbeeld genoemd. Suggesties zijn onder meer om eerst bestaande ruimtes te gebruiken alvorens schaarse vrije ruimtes te gebruiken (inclusief de lucht in) en meer grote bomen te planten om hittestress te voorkomen.

Stellingen 'Straat van de toekomst'

Straat van de toekomst

'De straat van de toekomst is een groene straat met weinig autoverkeer en veel ruimte om te spelen en te ontmoeten.'

De overgrote meerderheid van respondenten is het erover eens dat de straat van de toekomst een groene straat moet zijn met weinig autoverkeer en veel ruimte om te spelen en ontmoeten. Voorstanders van de groene straat vinden dat tegenwoordig een te groot deel van de openbare ruimte wordt ingenomen door verkeer en parkeren. Sommige respondenten verwachten ook dat er in de toekomst beter openbaar vervoer en deelautosystemen komen, waardoor er minder ruimte op straat voor auto's nodig zal zijn. Bovendien stellen ze dat groene straten beter kunnen bijdragen aan problemen van klimaatverandering, zoals wateroverlast en hittestress. Degenen die het oneens met deze stelling zijn, zijn van mening dat efficiënt verkeer de primaire functie van straten is. Ze noemen lawaai en overlast als ongemakken van een woonstraat. Ook geven ze aan dat veel mensen voor hun huis willen kunnen parkeren omdat dat gemakkelijk is, omdat ze zo een oogje in het zeil kunnen houden op hun eigen auto. Belangrijkste aandachtspunt voor de straat van de toekomst is het vinden van balans tussen groene leefruimte en vervoer. Hierbij vinden respondenten het ontmoedigen van autobezit en het bevorderen van andere vervoerswijzen zoals het openbaar vervoer, de fiets en deelauto's belangrijk. De auto kan zo 'te gast' worden in de straat en meer ruimte geven aan groen en speelplekken.

Gratis parkeren

'Het gratis kunnen parkeren van je auto op straat is een vanzelfsprekendheid.'

Voor de meeste respondenten is het gratis parkeren van auto's op straat niet vanzelfsprekend. Autogebruik moet worden ontmoedigd. De openbare ruimte is volgens hen beperkt en moet niet alleen voor auto's ingericht worden. Er mag daarom ook meer betaald parkeren worden ingevoerd in de stad. Aan de andere kant zijn er mensen die stellen dat de stad nog steeds bereikbaar zou moeten zijn met de auto en dat dus (betaald) parkeren nodig is. Het komt vaak voor dat betaald parkeren zich niet vertaalt in betere parkeermogelijkheden. Sommige mensen vinden dat ze al te veel belasting betalen. Parkeren zou daarom gratis mogelijk moeten blijven op aangewezen plekken in de openbare ruimte (het liefst dicht bij huis). Belangrijke aandachtspunten bij parkeren en vervoer zijn beter toegankelijke centrale parkeerterreinen/garages in de wijken en het uitgebreider en betaalbaarder maken van het openbaar vervoer.

Inwoners vergroenen de tuin

'Aan een gezonde en groene straat leveren inwoners een bijdrage door hun tuinen te vergroenen.'

De overgrote meerderheid van respondenten is het erover eens dat inwoners zelf bij kunnen dragen aan een gezonde en groene straat door hun tuinen te vergroenen. Ze geven aan dat een groene tuin bijdraagt aan tal van maatschappelijke doelen, zoals het vergroten van biodiversiteit, gezondheid, waterberging en het tegengaan van hittestress. Als suggesties/aandachtspunten worden genoemd: het belonen van bewoners met een groene voortuin met subsidie of lagere belasting, het geven van uitleg over groene tuinen, aandacht voor wateropvang en -retentie en het laten helpen van landschapsarchitecten bij het ontwerpen van tuinen in wijken.

Rijsnelheid naar 30 km per uur

'Om de leefbaarheid op straat te vergroten ben ik bereid mijn rijsnelheid te verlagen naar 30 km per uur.'

De meeste respondenten waren het eens met bovenstaande stelling. Zij stellen dat het voordelen biedt op het gebied van veiligheid, gezondheid en milieu en noemen bijvoorbeeld een aangenamere en veiligere leefomgeving voor de kinderen en minder geluidsoverlast als voordeel. Voor hen moet de veiligheid van niet-autogebruikers voorop staan. Degene die tegen snelheidsverlaging zijn, geven aan dat het geen zin heeft om 30 km/u voor de hele stad door te voeren, vooral niet voor de hoofdwegen. Sommigen noemen ook de nadelen van de lagere snelheid voor het milieu. De belangrijkste aandachtspunten zijn onder meer het onderscheid tussen woongebieden en toegangswegen, het gebruik van snelheidsmeterspaarpots, het toepassen van passend wegontwerp (breedte, bereikbaarheid) en een betere handhaving van snelheidsbeperkingen.

Parkeerplaats verder weg

'Ik ben bereid verder te lopen naar een parkeerplaats als mijn straat daardoor groener kan worden ingericht.'

De meeste respondenten zijn het erover eens dat parkeerplaatsen verder weg mogen zijn als daardoor de straten groener kunnen worden. Zo worden straten en wijken aangenamer. Sommigen beweren ook dat het idee om altijd dicht bij te parkeren achterhaald is, vooral in dichtbebouwde delen van de stad. Tegenstanders noemen de nadelen voor mensen met beperkte mobiliteit, moeilijkheden bij het verplaatsen van zware lasten en het niet in de gaten kunnen houden van hun auto. Ook wordt vermeld dat groen in de nabije omgeving soms ten koste gaat van groen elders. Belangrijke aandachtspunten zijn de bouw van slimme ondergrondse parkeerplaatsen en dat er op plaatsen voor de deur kortdurend parkeren mogelijk moet zijn. Ook aandacht voor de stalling van fietsen (ook scooters, kinderwagens etc) en parkeergelegenheid voor ouderen en gehandicapten.

30 km per uur op de centrumring

'De binnenstad wordt een stuk aantrekkelijker als het verkeer op de centrumring 30 km uur gaat rijden.'

Er is geen overeenstemming tussen respondenten over het beperken van de snelheid tot 30 km per uur op de centrumring. Ongeveer de helft van de respondenten is voor waarbij wordt

gesteld dat auto's onevenredig veel ruimte op de weg krijgen. Ze geven aan dat een dergelijke maatregel een positief effect heeft op geluidsoverlast, de kans op aanrijdingen en de uitstoot van uitlaatgassen. Lagere snelheden vergroten daarmee de aantrekkelijkheid en leefbaarheid in het stadscentrum. Degenen die tegen deze stelling zijn, geven aan dat deze snelheid op deze locatie onnatuurlijk aanvoelt en onbegrip oproept doordat de verkeersdoorstroming afneemt en de uitstoot toeneemt. Suggesties zijn onder meer: goed afgestemde verkeerslichten voor een betere groene golf, wegen die op natuurlijke wijze lagere snelheden stimuleren en het aanbieden van alternatieve routes.

Nieuwbouw en vervoer

'Bij het bouwen van nieuwe woningen moet het gebruik van de fiets, het OV en de benenwagen gestimuleerd worden. Bijvoorbeeld door woningen te bouwen bij treinstations, het verminderen van parkeerplaatsen en snellere en betere fietsverbindingen.'

De meeste respondenten zijn voorstander van het stimuleren van fietsgebruik, openbaar vervoer en de 'benenwagen' bij nieuwbouw. Voor deze groep zijn de huidige parkeernormen achterhaald en moet autogebruik worden ontmoedigd. Tegenstanders vermelden dat rekening moet worden gehouden met mensen met een beperkte mobiliteit en dat parkeerplaatsen noodzakelijk zijn. Suggesties zijn onder meer: rekening houden met demografie, bouwen van wijk- of buurtparkeerplaatsen met intelligente toegangscontrole als een vorm van beveiliging, uitbreiden van de fietssnelwegen, verbeteren van de kwaliteit van het openbaar vervoer en het aanbieden van elektrische deelauto's.

Parkeerruimte eerlijk verdelen

'Om de parkeerruimte in de straat eerlijk te verdelen moet de gemeente vaker werken met parkeervergunningen in combinatie met betaald parkeren.'

De meeste respondenten waren het erover eens dat parkeervergunningen en betaald parkeren moeten worden gebruikt om de parkeerruimte op straat eerlijk te verdelen. Degenen die tegen deze stelling zijn, geven aan dat betaalde parkeersystemen en parkeervergunningen niet goed werken voor grotere groepen. Omdat de wachttijd bijvoorbeeld te lang kan duren. Sommigen noemen ook dat burgers al te veel belasting betalen en dat daarom gratis parkeren gegarandeerd moet worden. Dat betaald parkeren geen oplossing is maar een verdringing van het probleem. Belangrijke aandachtspunten zijn onder andere het denken aan slimme extra parkeerplaatsen in combinatie met bijvoorbeeld groene daken/gevels en het stimuleren van parkeren op eigen terrein. Ook leeft de vraag wat een eerlijke verdeling is qua beschikbare parkeerplaatsen aangezien gezinnen andere behoeften hebben dan eenpersoonshuishoudens.

Tweede auto weg

'Ik ben bereid een tweede auto weg te doen als er alternatieven - zoals bijvoorbeeld het OV, een deelauto of een deelfiets - beschikbaar zijn.'

De meerderheid van de respondenten is het eens met bovenstaande stelling. Ze geven aan dat dit het autodelen zou stimuleren en er meer ruimte zou zijn voor groen en spelende kinderen. Degenen die ertegen zijn, geven aan dat het hebben van een tweede auto voor bepaalde gezinnen een noodzaak en geen luxe is. Daarnaast wordt vermeld dat gedeelde voertuigen niet altijd goed door gebruikers worden behandeld. Belangrijkste aandachtspunt

hierbij is dat alle vormen van vervoer in de stad goed moeten worden gefaciliteerd en dat er genoeg bushaltes in de wijken blijven bestaan.

Stellingen 'Plek voor voorzieningen'

Voorzieningen in de wijk

'Voorzieningen in een wijk (denk aan winkels, basisschool, huisarts, horeca, buurtcentrum en sport) zijn belangrijk. Ik woon liever in een wijk met veel voorzieningen dan in een wijk met weinig voorzieningen.'

De overgrote meerderheid van respondenten vindt het belangrijk om veel voorzieningen in de eigen wijk te hebben. Het maakt de buurt aantrekkelijker, levendiger en gezelliger. Ook benoemen de voorstanders de milieuvoordelen van wandelen en fietsen in plaats van het gebruik van de auto, en de sociale voordelen voor vooral de ouderen. Anderen wijzen erop dat niet alle voorzieningen in de eigen wijk nodig of wenselijk zijn. En dat een rustige omgeving in sommige wijken de voorkeur verdient. Belangrijke aandachtspunt en voor de voorzieningen in de wijk is dat het hebben van teveel voorzieningen in de buurt de leefbaarheid kan aantasten en dat achteruitgang van kleine winkelcentra moet worden voorkomen.

Voorzieningen en overlast

'Voorzieningen zoals horeca en een kinderdagverblijf geven overlast (geluid, parkeerdruk) en horen niet in de wijk.'

De meeste respondenten zijn het niet eens met bovenstaande stelling. Voorzieningen als horeca en een kinderdagverblijf horen voor hen een plek in de wijk te krijgen en worden niet als een bron van overlast beschouwd. De genoemde voordelen zijn onder meer het levend houden van de wijk en het belang van ontmoetingsplaatsen. Ze verdedigen dat overlast van parkeerdruk geminimaliseerd kan worden, bijvoorbeeld door voldoende parkeerplekken te creëren. Tegenstanders van de stelling vinden dat deze voorzieningen op een gunstige plek buiten de wijken horen te liggen. Ook wordt vermeld dat overlast afhankelijk is van het type voorzieningen. Zo heeft een regionale school voor speciaal onderwijs meer kans op parkeerdruk en autoverkeer dan een reguliere school in de buurt. Ook wordt aangegeven dat voor grotere wijken het creëren van extra winkels of horeca in de vorm van een buurtvoorziening de leefbaarheid vergroot.

Winkelen in de buurt

'Om de winkels in mijn buurt of wijk te behouden doe ik graag juist dáár mijn boodschappen.'

De meerderheid van respondenten is het eens met bovenstaande stelling. Het is handig om supermarkten en andere voorzieningen in de buurt te hebben, zeker met het oog op vergrijzing. Degenen die het niet eens zijn met de stelling, vermelden dat niet alles dichtbij hoeft te zijn en dat mensen ook moeten worden aangemoedigd om op andere plaatsen te kopen. Niet alleen om eentonigheid te voorkomen, maar ook om fietsen/ bewegen aan te moedigen. Als belangrijke aandachtspunten worden genoemd de behoefte aan voldoende

parkeervoorzieningen bij winkels en het aantrekken van klanten van verder weg door 'speciaalzaakjes' in een buurt.

Verschillende voorzieningen

'Winkels moeten veel meer gemengd worden met andere voorzieningen (zoals huisarts, sportschool, kinderdagverblijf e.d.), zodat ik mijn bezoek kan combineren.'

Een kleine meerderheid van de respondenten is het niet eens met bovenstaande stelling. Ze stellen dat een combinatie verschillende faciliteiten niet automatisch leidt tot een bezoek. Ze vermelden dat als alle voorzieningen bij elkaar komen, er grote clusters zullen ontstaan en de verspreide voorzieningen in de buurt kunnen verdwijnen. En dat juist de spreiding van voorzieningen voor wat vertier in de buurt zorgt. Ze geven ook aan dat het wenselijker is om groen in de buurt van nieuwe winkels te hebben. Ook vinden ze een totale vervanging van het stadscentrum ongewenst omdat mensen moeten worden aangemoedigd om af en toe naar het centrum te gaan.
Voorstanders van de stelling betogen dat laagdrempelige voorzieningen bijdragen aan het creëren van samenhang in wijken, praktisch zijn voor zorginstellingen en vervoersbewegingen beperken. Belangrijke aandachtspunten die door respondenten genoemd worden zijn: denk na over de plek van voorzieningen op loopafstand om extra verkeer te vermijden (vooral scholen), zorgen voor voldoende parkeerplaatsen en kijken wat elke wijk nodig heeft aan voorzieningen (bijvoorbeeld kinderopvang in een wijk met weinig jonge gezinnen is niet erg nuttig).

Meer woningen voor behoud voorzieningen

'Om de voorzieningen in mijn wijk te behouden vind ik het goed dat er meer woningen in de wijk bijkomen, zodat het aantal gebruikers van de voorzieningen kan toenemen.'

De meeste respondenten zijn tegen de komst van meer woningen in buurten als middel om de voorzieningen te behouden. Voor hen mogen voorzieningen niet het aantal woningen bepalen, maar juist andersom. Ze vermelden ook dat een buurt overvol kan raken en dat ruimte en groen behouden moeten blijven. Onder de voorstanders vinden sommigen dat dit per wijk verschilt. Als aandachtspunten worden genoemd: het bouwen van meer betaalbare/sociale huurwoningen in het centrum/Rijnkade, het overwegen van benutten van bestaande bebouwing voordat met nieuwbouw wordt gestart.

Eigen wijk

'Ik vind het belangrijk dat mijn kind in zijn eigen wijk naar school gaat of sport, ook als er buiten de wijk betere scholen of sportclubs zijn.'

De meeste respondenten vinden het belangrijk dat hun kinderen naar school gaan of sporten in de eigen buurt. Voor de voorstanders is naar school gaan in de eigen buurt goed voor de sociale contacten en ontwikkeling van kinderen. Bij sporten is dit echter niet altijd het geval omdat niet alle sporten in alle wijken beoefend kunnen worden. Voor degenen die tegen de stelling zijn, is de kwaliteit van onderwijs/sportfaciliteiten doorslaggevend. Ze kiezen liever een school of sportfaciliteit die het meest passend is voor hun kinderen, en zijn bereid hiervoor verder weg te gaan. Sommigen noemen ook gebrek aan ruimte als beperking om in

bepaalde gebieden grote sportfaciliteiten te organiseren. Anderen willen niet dat hoger onderwijs of grote sportfaciliteiten worden gebouwd in hun wijken. Belangrijke suggesties/aandachtspunten zijn onder meer: scholen kunnen verder weg kunnen naarmate de kinderen oud genoeg zijn om te kunnen fietsen en dat niet alle sporten beoefend hoeven te worden in elke buurt.

Lokale ondernemers

'Als de winkels in mijn wijk of in de binnenstad zorgen voor een goede lokale bezorgservice, dan kies ik liever voor de lokale ondernemers dan voor de grote landelijke webshops om zo de winkels in de stad te behouden.'

De overgrote meerderheid van de respondenten is het eens met bovenstaande stelling. Voor hen is het belangrijk om lokale ondernemers te ondersteunen, ook voor het milieu. Ze maken echter duidelijk dat loyaliteit aan lokale ondernemers grenzen heeft en gemak, prijs en vindbaarheid doorslaggevende aankoopfactoren blijven. Door degenen die tegen de stelling zijn, wordt gezegd dat thuisbezorging in grote mate voor verstoring kan zorgen. Een belangrijk aandachtspunt is dat eigenlijk ook andere factoren van belang zijn, zoals de 'gun factor' en de prijs.

Binnenstad voor combinatiebezoek

'In de binnenstad kom ik vaak voor een combinatie-bezoek (winkels, markt, horeca, bibliotheek, cultuur e.d.).'

De meeste respondenten geven aan voor een combinatiebezoek naar de binnenstad te gaan. Degenen die het met de stelling eens zijn, zeggen dat ze het gewoon leuk vinden om door de stad te wandelen. Degenen die 'oneens' stemden, noemen hiervoor verschillende redenen. Een respondent zegt dat het stadscentrum niet gezellig is en niet biedt wat hij/zij nodig heeft. Een ander vermeldt dat het meeste van wat nodig is in de wijk te vinden is en dat openbaar vervoer en parkeren niet goed zijn. Er zijn ook mensen die aangeven meestal naar het stadscentrum gaan met een specifiek doel, waarbij ze het bezoek meestal niet combineren met andere activiteiten. Als belangrijk aandachtspunt wordt genoemd dat de binnenstad niet alleen functioneel moet zijn, maar ook ruimte moet bieden aan kunst, cultuur, ontmoeting en inspiratie.

Meer ruimte voor sociale voorzieningen en duurzaamheid

'In de wijk moet meer ruimte komen voor sociale voorzieningen (buurtcentrum, dokterspost) en duurzaamheid (reparatiecafé, deelgebruik, lokale producten).'

De meeste respondenten zijn het erover eens dat er in de buurt meer ruimte moet komen voor sociale voorzieningen en duurzaamheid. De voorstanders zijn positief over het hebben van die voorzieningen in de buurt en hechten waarde aan duurzaamheid, sociale voorzieningen en het eten van lokaal voedsel. Degenen die het er niet mee eens zijn, vinden vooral dat sociale voorzieningen en duurzame lokale producten in hun buurt al voldoende beschikbaar zijn. Als suggestie wordt genoemd dat er meer ruimte moet komen voor duurzame energie en lokale voedselprojecten (bijvoorbeeld voedselbossen, pluktuinen, herenboerderijen, etc.). Ook zouden in de woonwijken aan de Rijnkade meer sociale

voorzieningen (buurthuis, dokterspost, tandarts, apotheek) en groen moeten komen. Ten slotte wordt aangegeven dat groene daken en het autodelen moeten worden gestimuleerd.

Thuiswerken en voorzieningen

'Ook na Corona ga ik meer thuiswerken, waardoor ik in de toekomst meer behoefte heb aan voorzieningen in mijn eigen wijk. Bijvoorbeeld voor een flexwerkplek of een lunchafspraak.'

Het is belangrijk te vermelden dat deze vraag voor sommige groepen irrelevant lijkt, zoals degenen die al met pensioen zijn. Aangezien er geen "neutrale" keuze was, kan dit de resultaten hebben beïnvloed.

Een kleine meerderheid van de respondenten geeft aan meer vanuit huis te willen gaan werken - ook na corona - waardoor er behoefte is aan meer ruimtes in de buurt voor dat doel. Sommigen geven aan dat reizen veel minder nodig is dan we tot nu toe dachten, maar ook dat thuiswerken niet altijd de ideale keuze is, zeker niet voor mensen met kinderen. Ook wordt vermeld dat horecagelegenheden de wijken meer levendigheid zouden kunnen brengen. Onder degenen die het oneens met de stelling zijn, geven sommige respondenten aan dat ze thuis genoeg ruimte hebben om te werken of genoeg horeca in de buurt hebben. Er wordt ook gezegd dat het stadscentrum daarvoor geschikter is en dat een prettige omgeving om buiten te wandelen belangrijker is. Een suggestie is om een duurzame ontmoetingsplek te creëren. Aandacht wordt gevraagd voor werken en/of te ontspannen in een groene en veilige omgeving.

Koersdocument Arnhem 2040

‘Samen bouwen aan Arnhem’

GEMEENTE Arnhem

Colofon

Koersdocument Arnhem 2040
Opdrachtgever Gemeente Arnhem
10 juli 2020

Dit Koersdocument is samengesteld door Land-id, in opdracht van en in samenwerking met gemeente Arnhem.

GEMEENTE Arnhem

land iD
Strategisch ontwerpers
voor gebieden in beweging

Inhoudsopgave

1. Inleiding 4
Koersdocument als basis voor de Participatie voor de omgevingsvisie 4
Omgevingsvisie Arnhem 2040 5
Gesprek met de stad 6
Bouwstenen Koersdocument 6

2. Regionale posititie 7
Arnhem; motor van de Groene Metropool 7

3. Toekomstbeeld Arnhem 2040 8
Stapelen van ambities 9

4. Scenario's
Overzicht 10
Arnhem als Netwerk 11
Boulevards van Arnhem 12
Compact stadshart 16
20

5. Gesprek met de stad
24

Bijlages
A De ruimtelijke kwaliteiten 27
B Kansenkaarten 29

1. Inleiding

Voor u ligt het Koersdocument Omgevingsvisie. Op basis van het Koersdocument gaan we in gesprek met inwoners en andere stakeholders van Arnhem. Hun inbreng is een input voor de Omgevingsvisie.

Koersdocument als basis voor de participatie voor de omgevingsvisie

Om over zo'n breed en complex onderwerp een goed gesprek te kunnen voeren, is een stevige basis nodig. Een basis die voldoende gespreksstof biedt, maar tegelijkertijd nog voldoende ruimte laat voor verschillende meningen en ideeën. Het Koersdocument is deze basis. Het laat zien waar we vandaan komen, voor welke uitdagingen we nu staan, en wat verschillende lijnen zijn om over de toekomst na te denken. Het koersdocument probeert aan te sluiten bij thema's die Arnhemmers belangrijk vinden voor de toekomst van hun stad: Wat betekenen deze voor de inrichting van hun leefomgeving? Hoe ziet Arnhem er dan uit? De uitkomsten van het gesprek nemen we mee bij het opstellen van de omgevingsvisie, als advies aan het bestuur.

Omgevingsvisie; instrument van de omgeving

De Omgevingsvisie is één van de belangrijkste instrumenten van de Omgevingswet. Andere kerninstrumenten zijn de omgevingsprogramma's, het omgevingsplan en de vergunningverlening. De planning daarvan staat ook in de tijdlijn weergegeven. De Omgevingsvisie is een strategische visie voor de lange termijn op de fysieke leefomgeving van de gemeente Arnhem. Het maken van een visie is vooral een proces van belangen afwegen en slimme oplossingen bedenken over hoe wij om willen gaan met de inrichting van de stad. Uiteenlopende beleidsdoelen, ambities, initiatieven vanuit de stad hebben afzonderlijk een claim op de fysieke ruimte. Samen met onze inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners komen we tot afwegingen en oplossingen.

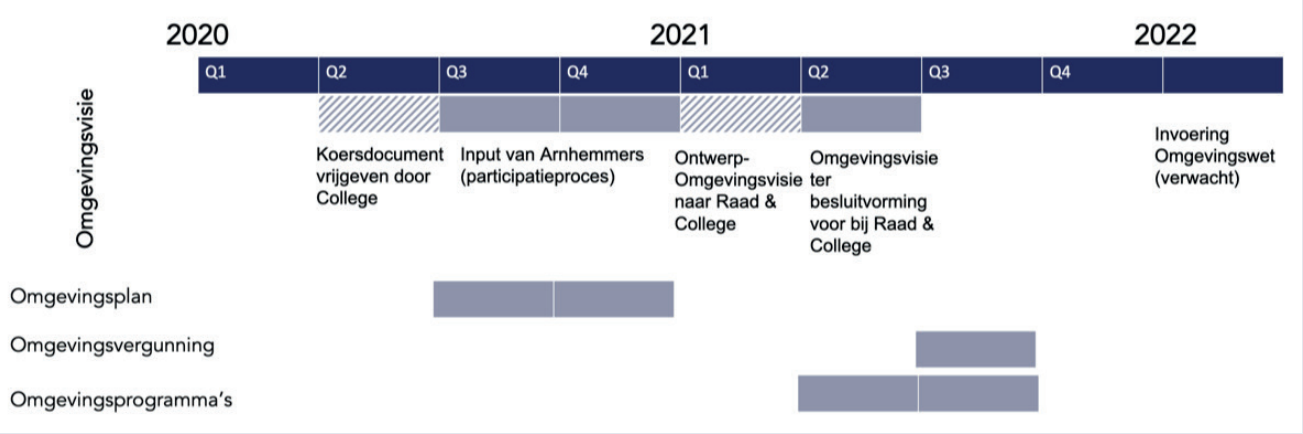

Afbeelding 1.1 Tijdlijn omgevingsvisie

Omgevingsvisie

Omgevingsvisie Arnhem 2040 omvat het integrale toekomstbeeld voor Arnhem 2040 en de koers ernaartoe.

De visie kan gezien worden als een integrale kop op sectoraal beleid en als kader voor toekomstige ontwikkelingen en initiatieven.

De omgevingsvisie voor Arnhem wordt inhoudelijk opgebouwd vanuit:

- de ruimtelijke kwaliteiten van Arnhem, ook wel DNA genoemd;
- de opgaven en ambities voor de leefomgeving, samengebracht in kansenkaarten per thema;
- een globaal wenselijk toekomstbeeld, verkregen uit de 2 bovengenoemde bouwstenen;
- input vanuit het participatieproces.

De visie omvat de koers voor Arnhem 2040 en is geen blauwdruk voor de toekomst. Tempo, (politiek) accent, en factoren als conjunctuur en (technologische) ontwikkelingen bepalen de exacte invulling bij de uitvoering.

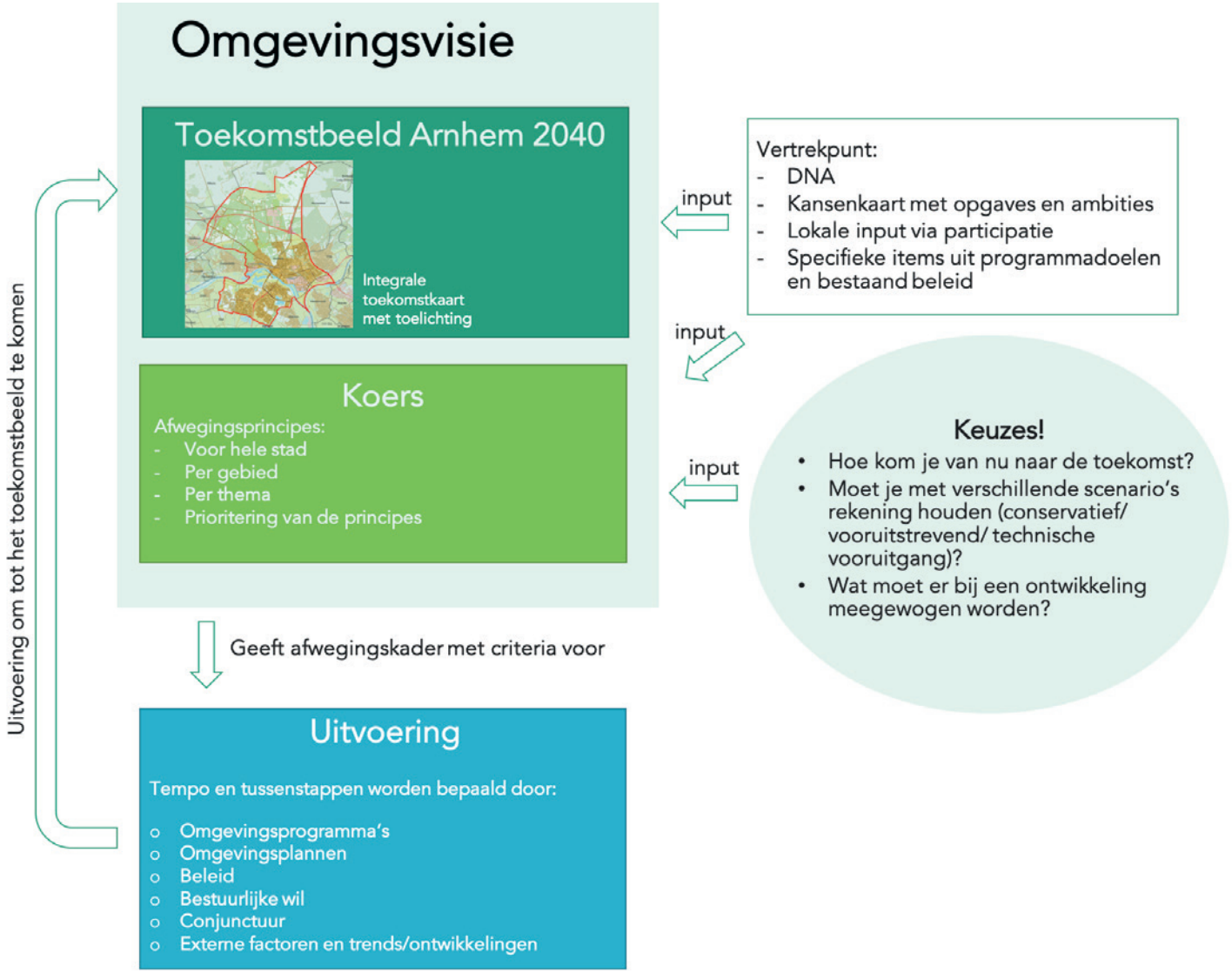

Afbeelding 1.2 Opbouw omgevingsvisie

Gesprek met de stad

In het gesprek proberen we aan de hand van het koersdocument aan te sluiten bij wat Arnhemmers belangrijk vinden voor de toekomst van hun stad: Hoe ziet Arnhem er dan uit?

In het koersdocument zijn scenario's opgenomen die prikkelend bedoeld zijn en helpen een gesprek te voeren over keuzes en prioriteiten voor Arnhem 2040.

De uitkomsten van het gesprek nemen we mee bij het opstellen van de omgevingsvisie, als advies aan het bestuur. De participatie heeft op de 'participatieladder' het niveau van raadplegen.

Bouwstenen van het koersdocument

De koers en het toekomstbeeld Arnhem 2040, straks het hart van de omgevingsvisie, worden opgebouwd uit kansen en opgaven in de fysieke leefomgeving (ruimte) van de stad. Daarnaast staan opgaven niet los van de identiteit en kwaliteit van de bestaande stad (het DNA van Arnhem). In de bijlagen zijn overzichten van ruimtelijke kwaliteiten en kansen en opgaven per ruimtelijk thema opgenomen. De sociale opgave van de stad maakt onderdeel uit van alle kansenkaarten.
De synergie en dilemma's tussen de bovengenoemde bouwstenen, gevoed door maatschappelijke waarden, leiden tot het toekomstbeeld en de koers voor Arnhem 2040, het hart van de omgevingsvisie. Het toekomstbeeld en de keuzes en prioritering van thema's hierbij zijn dan ook een belangrijk onderwerp voor het gesprek met de stad.

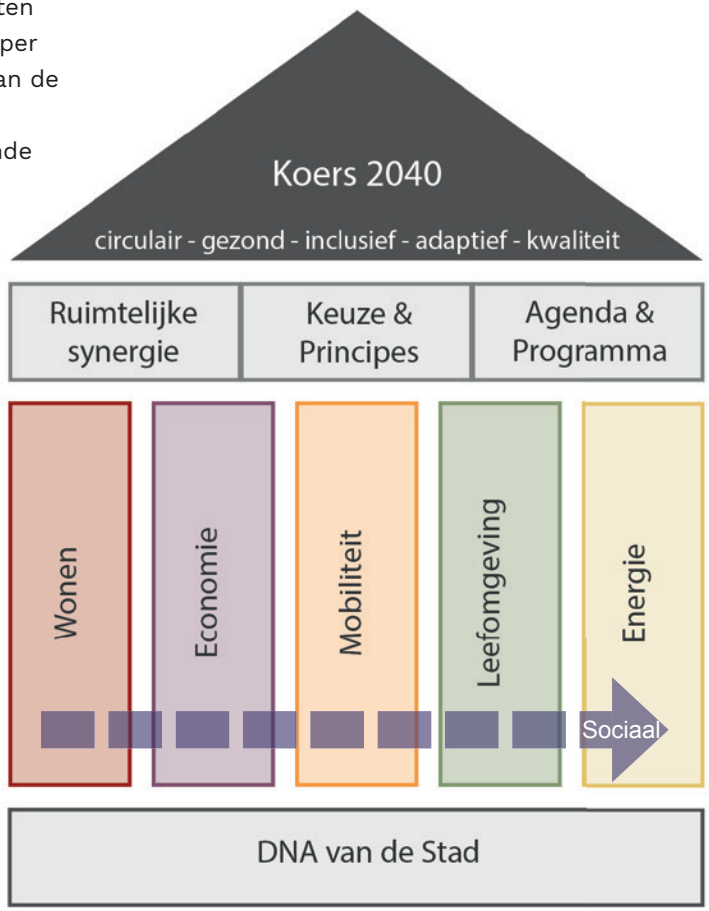

Afbeelding 1.3 Opbouw koers

2. Regionale positie

Arnhem; motor van de Groene Metropool

Arnhem kent van oudsher een aantrekkelijke ligging tussen stuwwal en rivier en een strategische ligging in het netwerk tussen de Randstad en het Ruhrgebied. Dit heeft ervoor gezorgd dat Arnhem een aantrekkelijk stad is voor bewoners, bezoeker en bedrijven om zich te vestigen en de stad zich kon ontwikkelen als de hoofdstad van de provincie. De regio Arnhem Nijmegen is inmiddels het grootste verstedelijkt gebied buiten de Randstad en een moderne kennisintensieve regio. Er zijn bloeiende innovatieve bedrijven in alle economische sectoren met de topsector Energy als belangrijk groeispeerpunt voor Arnhem.
De trek naar de stad en regio vormt ook een uitdaging voor de toekomst. Hoe zorgen we ervoor dat iedereen een passende woning vindt, hoe blijven we op een duurzame manier bereikbaar en hoe houden we iedereen aan het werk? Tegelijk willen we onze groene leefomgeving in stand houden. Dit kan niet zonder de opgaven van de stad in een groter verband te zien. Daarom hebben we onlangs een woondeal met het Rijk gesloten. Gezien de ligging van Arnhem in het Stedelijk Netwerk Nederland, het groene, creatieve en innovatieve profiel en met haar ICE-verbindingen met Duitsland functioneert Arnhem als stedelijke motor om tot een aantrekkelijke, duurzame en circulaire topregio uit te groeien.

Afbeelding 2.3 Stedelijk Netwerk Nederland (NOVI)

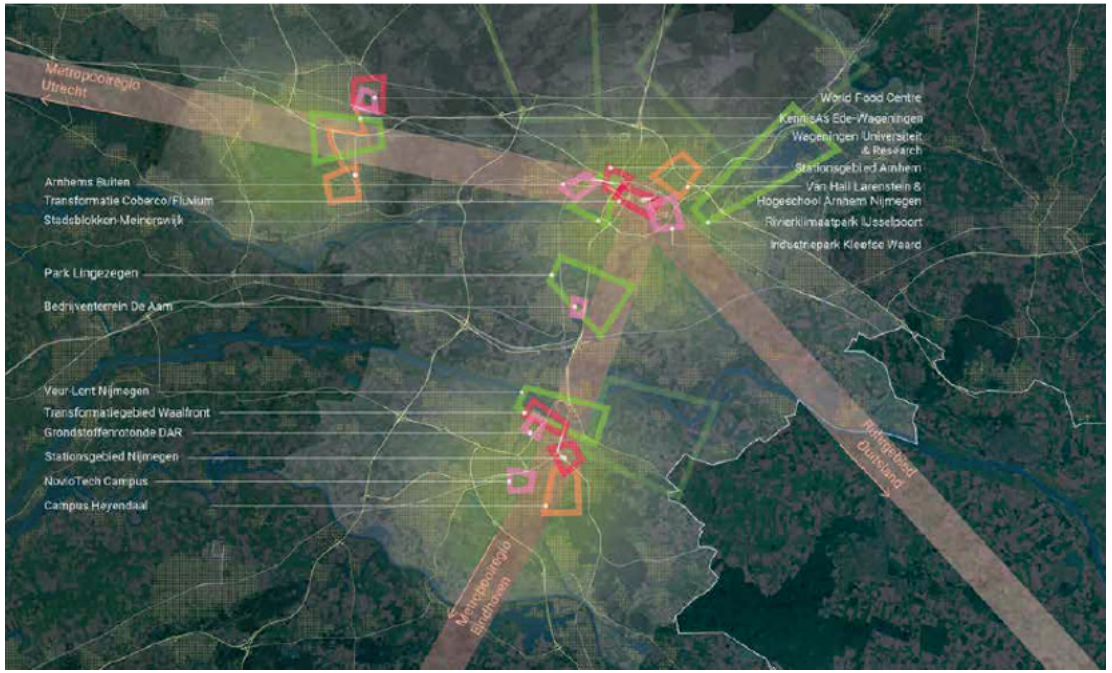

Afbeelding 2.4 NOVI-propositie Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen Foodvalley

3. Toekomstbeeld Arnhem 2040

Arnhem staat de komende jaren voor een aantal belangrijke opgaven gesteld. De stad is in trek bij inwoners, bedrijven en bezoekers. Niet alleen ten opzichte van de regio maar in een steeds groter verband. De groei die dit met zich meebrengt willen we benutten om stad aantrekkelijker, vitaler en socialer te maken. Gezien het groene karakter van de stad vergt dit innovatieve oplossingen in het ruimtegebruik van de stad. Oplossingen die gezien de termijn van 2040 vraagt om een toekomstbeeld wat de belangrijkste ambities, waarden en principes beschrijft waarmee we richting geven aan de toekomst. Met dit toekomstbeeld schetsen we een wenkend perspectief voor iedereen in de stad, formuleren een uitdaging voor de toekomst en leggen een basis voor een adaptieve werkwijze die bestand is tegen de tijd.

Afbeelding 3.1 Toekomstbeeld Arnhem 2040

Stapelen van ambities vergt keuzes

Wanneer we alle ambities en opgaven van de stad op elkaar stapelen in de fysieke leefomgeving, dan kan niet alles overal zonder de kans dat we belangrijke kwaliteiten van de stad onrecht aandoen. Het is daarom van belang te bekijken op welke manier we ambities kunnen combineren, de schaarse ruimte intensief benutten en waar nodig te prioriteren.

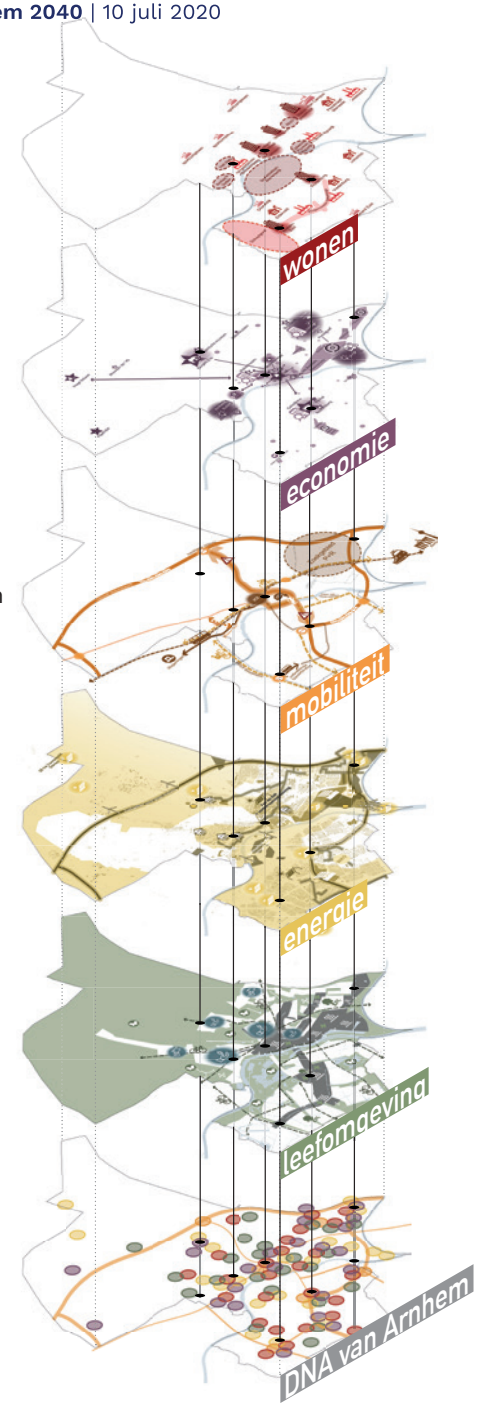

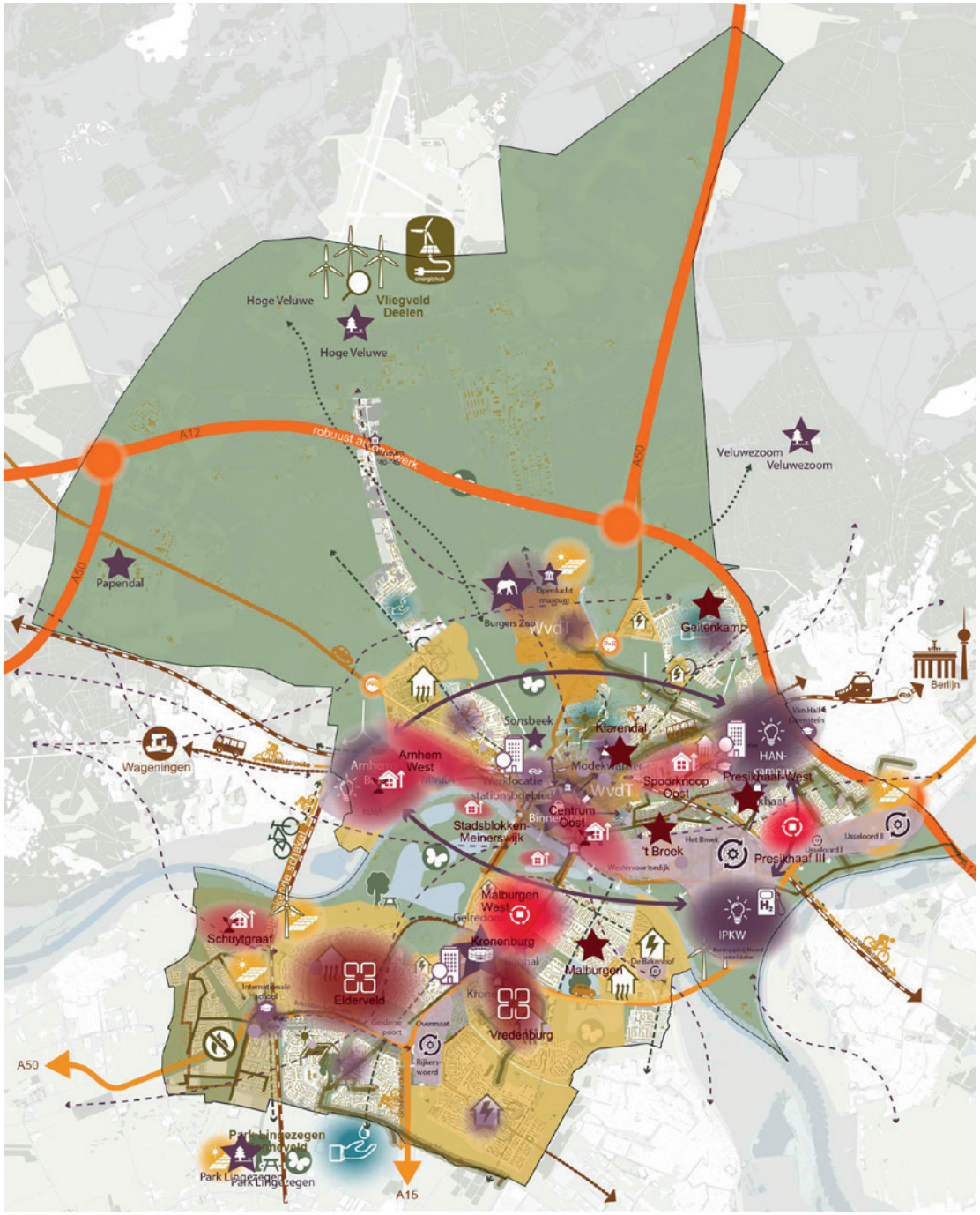

Afbeelding 3.2 Het stapelen van DNA van Arnhem en kansenskaarten vergt keuzes

4. Scenario's

Het slim combineren, benutten en afwegen van ambities in de beperkte ruimte van de stad leidt tot dilemma's. Dilemma's waar we als stad iets van moeten kunnen vinden, omdat deze ook mede bepalen in wat voor stad we wonen, werken en leven. De dilemma's zijn samengevat in een 'mengpaneel' om inzichtelijk te maken welke afwegingen of opgaven op de stad afkomen.

Dit mengpaneel is opgebouwd rondom vijf belangrijke opgaven in de stad; sociaal, wonen, economie, mobiliteit, leefomgeving en energie. Elke opgave vergt een afweging voor, en met de stad. Een afweging die ook consequenties heeft voor de ontwikkeling van onze stad en hoe we deze gebruiken en beleven.

Per opgave wordt hierbij kort een illustratief dilemma geschetst:
Als we een sociale en inclusieve stad willen zijn (de sociale opgave) betekent dat er net zoveel stedelijke cultureel-maatschappelijke voorzieningen als musea, uitgaansgelegenheden en theaters in Arnhem-Zuid als in Arnhem-Noord moeten zijn of juist door zorg te dragen voor de basisvoorzieningen zoals scholen, supermarkt en zorg in elke wijk en de stedelijke voorzieningen te concentreren in de binnenstad van Arnhem.

Als we de behoefte aan nieuwe woningen binnenstedelijk willen oplossen (de woonopgave) kunnen we dit doen door onze stadsranden en groene plekken te bebouwen of door nieuwe stedelijk milieus te creëren nabij centra, stations en in gemengde woon-werkgebieden.

Als we ons profileren op energie, creativiteit en groene, circulaire economie (de economische opgave) stimuleren we het vestigingsklimaat van deze bedrijven in de stad met de aanleg van goed bereikbare kantoorlocaties en het ontwikkelen van onze campussen in de stad. Of willen we ruimte bieden aan alle bedrijven in de stad en accepteren we dat we daar ruimte voor bieden en soms ook de geluids- en stankoverlast van ondervinden

Als we goed bereikbaar willen zijn (mobiliteit) voor bewoners, bedrijven en bezoekers nu en in de toekomst moeten we steeds meer gaan kiezen. Kiezen we bijvoorbeeld ervoor om meer ruimte te geven voor verblijf, fiets en voetgangers in de binnenstad door de Centrum-ring te ondertunnelen of stappen we aan de rand van de stad over op het HOV, deelfietsen en andere slimme concepten en maken we de binnenstad autoluw?

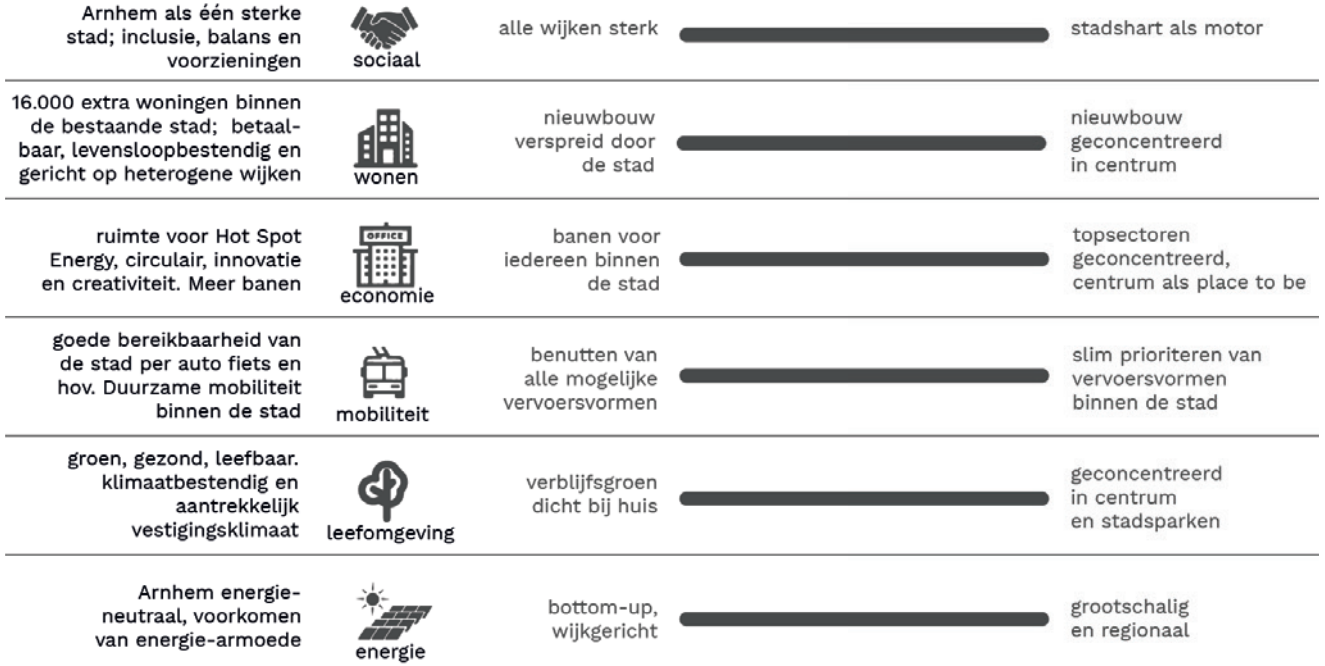

Afbeelding 4.1 Mengpaneel voor belangrijkste richtinggevende keuzes

Als we een groene, gezonde en aantrekkelijke stad willen zijn en blijven (leefomgeving) dan moeten we meer ruimte geven aan groen in de straat om gezond gedrag te stimuleren, een veilige omgeving te creëren voor onze kinderen en ruimte te maken voor meer bomen, zodat er schaduw en koelte in onze straten ontstaat. Of moeten we vooral meer sportparken in de stad en bos nabij de stad aanleggen om zo antwoord te geven op de groeiende behoefte aan sport en ontspanning.

Als we een duurzame, energie-neutrale stad willen worden (de energie-opgave) moeten we vooral wijk-voor-wijk slimme en betaalbare oplossingen bedenken voor besparing, opwek en duurzaam gebruik van energie. Of we moeten de stadsontwikkeling slimmer verbinden met de nieuwe energie-infrastructuur. Plekken waar aanbod en gebruik van duurzame energie samenkomen krijgen voorrang zoals bijvoorbeeld in Kronenburg-Vredenburg met de pilot aquathermie.

Omdat de bovenstaande voorbeelden nog maar een eerste oogst is van alle dilemma's en afwegingen die spelen in het omgevingsbeleid hebben we deze vertaald naar drie ruimtelijke scenario's voor de toekomst van de stad. Deze scenario's bieden op een ontwerpende manier inzicht hoe de verschillende keuzes uitpakken in de ruimte van de stad. Dat kan betekenen dat er kansen ontstaan voor bijvoorbeeld nieuwe woonmilieus maar dat hier wel minder ruimte is voor de auto. De scenario's zijn dus geen blauwdrukplannen voor Arnhem, maar zijn bedoeld als inspiratiebron voor het gesprek met de stad.

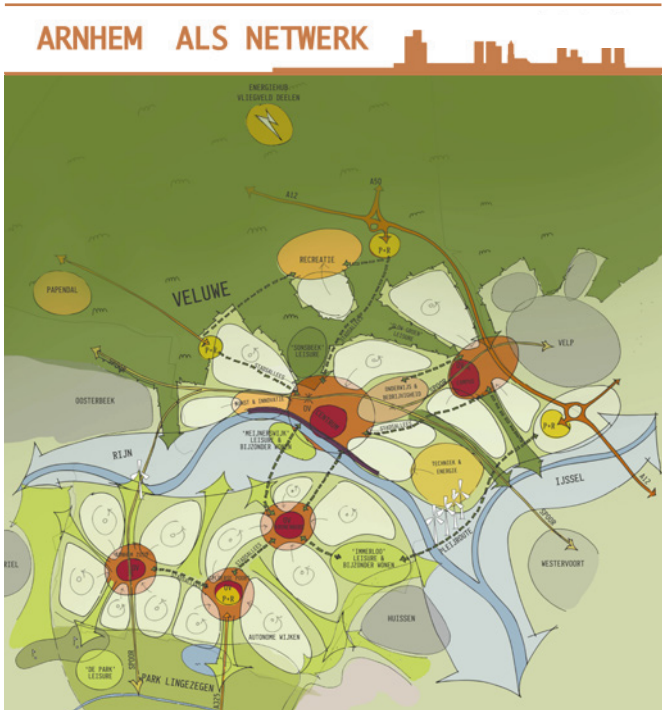

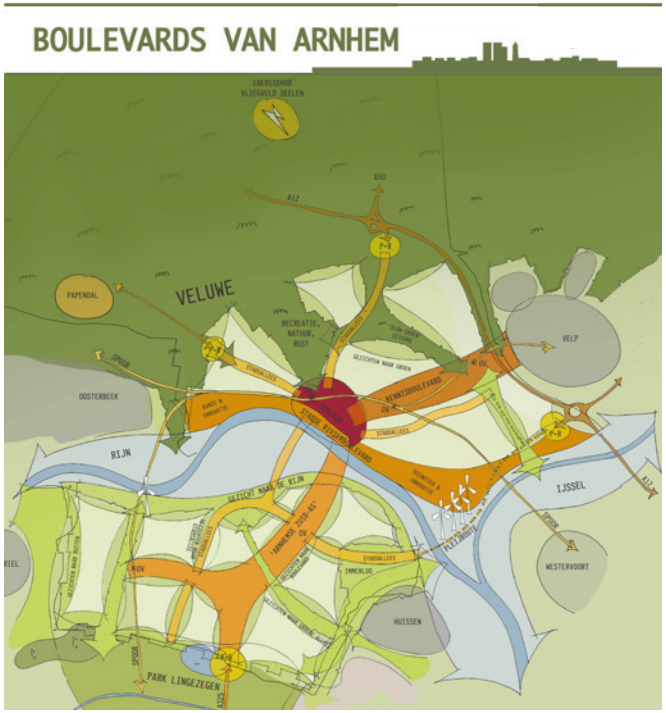

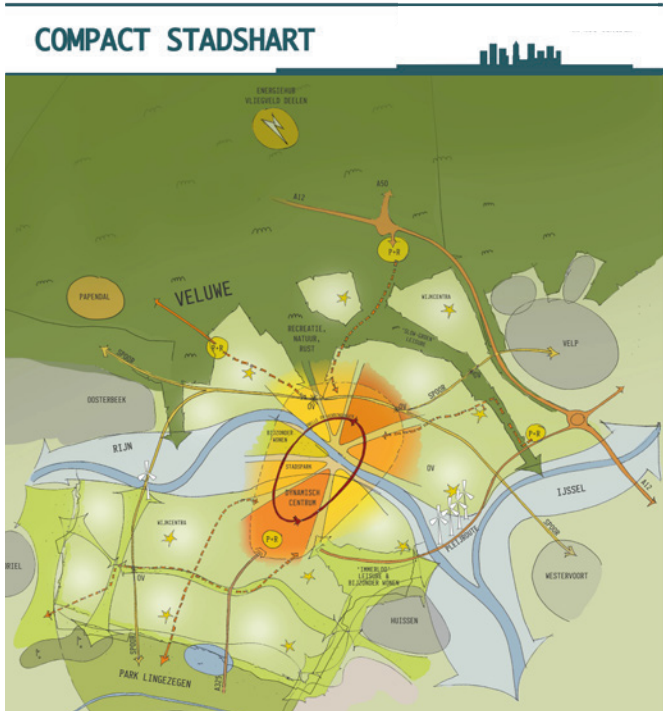

Afbeelding 4.2 Drie scenario's

ARNHEM ALS NETWERK

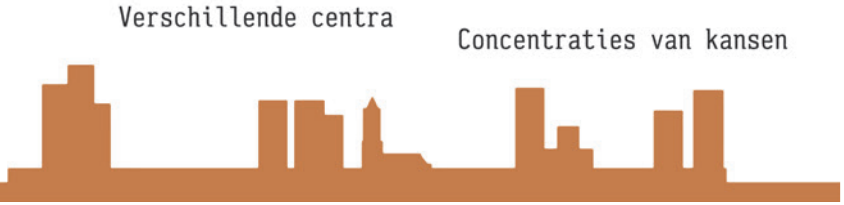

Arnhem als Netwerk

De groei van de stad wordt vooral opgevangen op en rondom bestaande en nieuwe knooppunten in de stad zoals bij stations, winkelcentra of andere goed bereikbare plekken waar veel mensen samen komen.

Bij de OV-knooppunten ontwikkelen zich (hoog-) stedelijke en dynamische centra. De afhankelijkheid van de auto wordt sterk verminderd. Schone en veilige routes verbinden de knooppunten voor langzaam verkeer. De schone bus rijdt elke 5 tot 10 minuten tussen de centra. In de wijken en buurten is het rustig en lommerrijk wonen met een van de knooppunten altijd dichtbij.

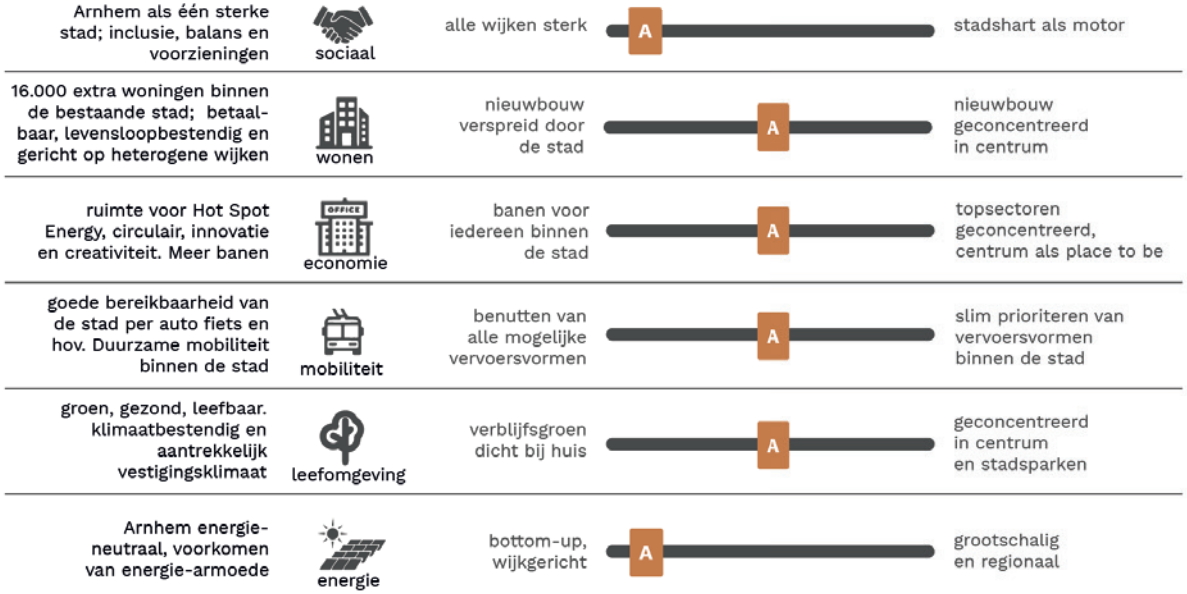

Afbeelding 4.3 Mengpaneel Arnhem als Netwerk

1 Stap 1: op verschillende stations en knooppunten wordt een combinatie van kansen benut, waardoor er meer kansen ontstaan. Nieuwe voorzieningen kunnen bijvoorbeeld duurzaam gebouwd worden.

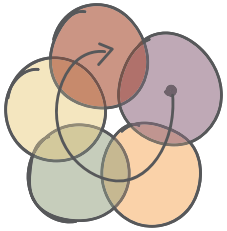

2 Stap 2: doordat er meer voorzieningen op de knooppunten ontwikkeld worden, willen meer mensen rond deze punten wonen, waardoor ook de woningbouw zich concentreert op deze plekken en elke wijk aan een centrum grenst.

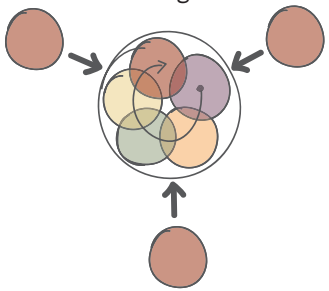

3 Stap 3: door op verschillende punten in de stad deze knooppunten te ontwikkelen met elk een eigen karakter, is het vervolgens belangrijk om ze aan elkaar te koppelen met snelle verbindingen, waardoor er een netwerkstad ontstaat.

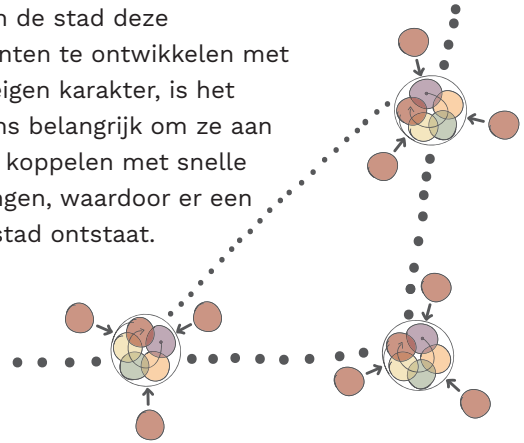

Afbeelding 4.4 Stappen voor Arnhem als Netwerk

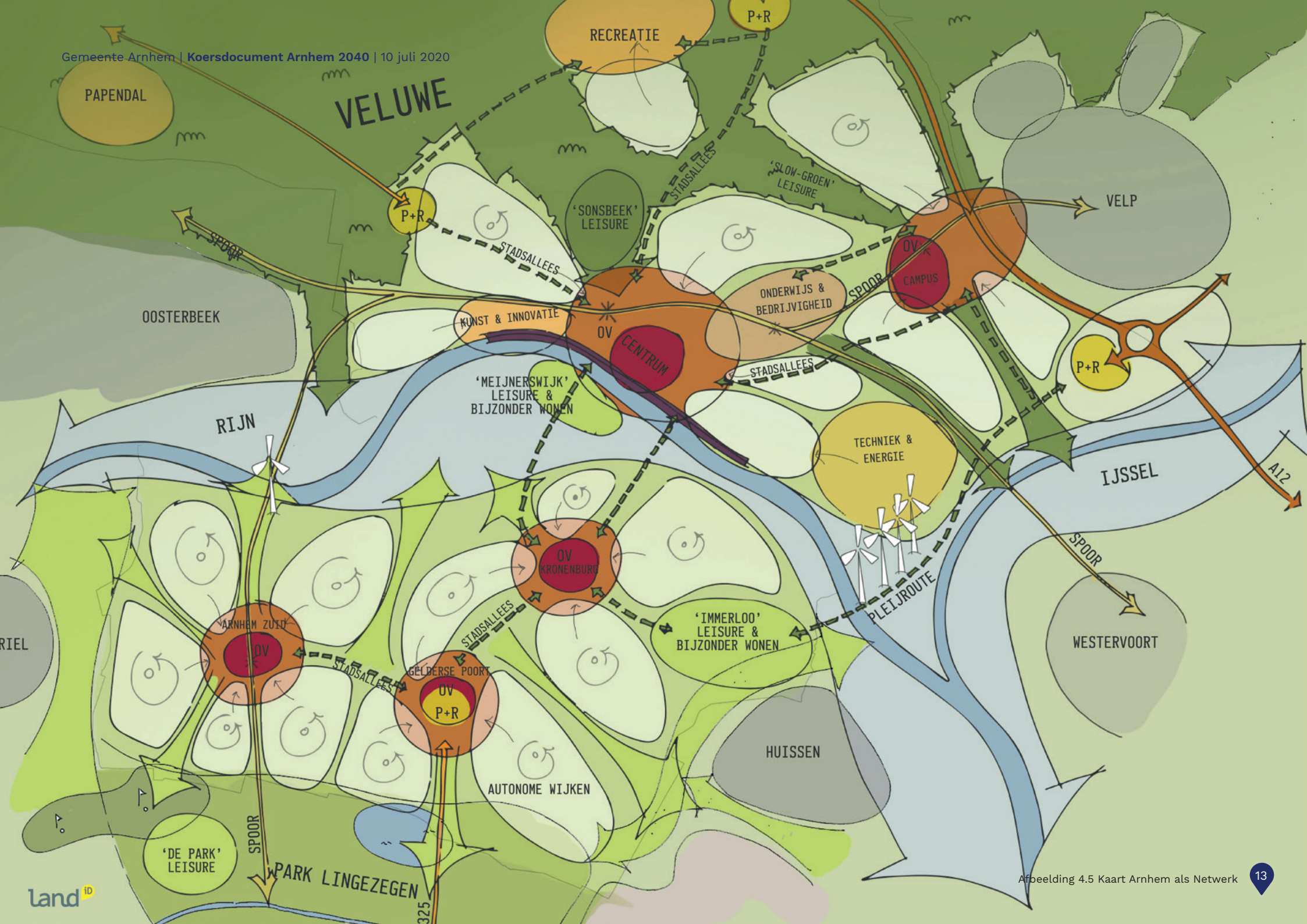

Afbeelding 4.5 Kaart Arnhem als Netwerk

Arnhem als Netwerk

wonen

- Woningbouwopgave hoofdzakelijk in hoogdynamische knooppunten; de stedelijke knooppunten, wijkcentra en OV-punten zijn dé plekken waar wordt verdicht en verdere functiemenging wordt gestimuleerd.
- Elke wijk grenst aan een knooppunt en aan groen, de wijken zelf zijn rustig en groen.
- De woningbouwopgave in buurten en wijken is gericht op maatwerk, inbreiding en transformatie van gebouwen en plekken.

Economie

- De knooppunten worden het bruisend brandpunt voor de regio en ontwikkelen zich verder als place to be.
- Wijken zijn opzichzelfstaand met kleine buurtcentra voor ontmoeten en zorg.
- Concentratie van bedrijven en werkplekken rond knooppunten en een mix van functies in grotere knooppunten.
- Knooppunten met energie gerelateerde bedrijven op IPKW, de Kenniscampus regio Arnhem (HAN/ Larenstein) en Businesspark Arnhems Buiten.
- In Arnhem Zuid ontstaat met Kronenburg, het Gelre Dome en het nieuwe Olympuskwartier een voorzieningencentrum van formaat.

Afbeelding 4.6a Doorsnede-impressie Arnhem als Netwerk

Mobiliteit

- Groene allees verbinden knooppunten voor langzaam verkeer.
- P+R gecombineerd met laagdynamische knooppunten, vanuit daar snelle OV-verbinding met hoogdynamische knooppunten.
- Arnhem Centraal als internationaal knooppunt met snelle verbindingen naar het westen en oosten.
- Parkeren in de buurt is wijkgericht.

Leefomgeving

- Sonsbeek, Meijnerswijk en Immerloo als concentratie van park, natuur en recreatie.
- Er wordt ingezet op vergroening en wateropvang in de wijken, dit is maatwerk.
- Met groene buffers tussen de wijken wordt hittestress tegengegaan en de biodiversiteit binnen de stad bevorderd.
- De openbare ruimte is ingericht voor ontmoeten, lopen, fietsen, sporten en spelen.

Energie

- Nieuwe gemengde woon-werkmilieus op de HOV-knooppunten van de stad bieden kansen voor slimme energie-concepten. Bijvoorbeeld door het slim benutten gezamenlijk opwekken van energie, het benutten van restwarmte en het reduceren van CO2-uitstoot door OV- en fietsgebruik.
- Voor geheel Arnhem wordt de energietransitie aangepakt via de wijkgerichte benadering waarin nadrukkelijk aandacht is voor het voorkomen van energie-armoede. Daarbij zal een deel van de duurzame energiebehoefte van Arnhem uit de regio moeten komen door middel van zon- en windenergie.

Afbeelding 4.6b Doorsnede-impressie Arnhem als Netwerk

BOULEVARDS VAN ARNHEM

Stad verbonden met boulevards

Iedere boulevard
een eigen identiteit

Boulevards van Arnhem

De groei van de stad wordt vooral opgevangen langs de belangrijke invalswegen in onze stad. Deze invalswegen bouwen we om van toegangswegen tot de binnenstad naar 'boulevards' met meer verblijfskwaliteit. Langs deze nieuwe boulevards van de stad ontwikkelen zich gemengde stedelijke unieke woon-werkgebieden, goed verbonden met stad en regio. De boulevards worden groen ingericht en zijn goed bereikbaar voor alle vormen van vervoer. De wegen vormen niet langer de barrière tussen stadsdelen maar vormen bruisende ontmoetingsplekken voor de omliggende buurten.

Arnhem als één sterke stad; inclusie, balans en voorzieningen	sociaal	alle wijken sterk	B	stadshart als motor
16.000 extra woningen binnen de bestaande stad; betaal-baar, levensloopbestendig en gericht op heterogene wijken	wonen	nieuwbouw verspreid door de stad	B	nieuwbouw geconcentreerd in centrum
ruimte voor Hot Spot Energy, circulair, innovatie en creativiteit. Meer banen	economie	banen voor iedereen binnen de stad	B	topsectoren geconcentreerd, centrum als place to be
goede bereikbaarheid van de stad per auto fiets en hov. Duurzame mobiliteit binnen de stad	mobiliteit	benutten van alle mogelijke vervoersvormen	B	slim prioriteren van vervoersvormen binnen de stad
groen, gezond, leefbaar. klimaatbestendig en aantrekkelijk vestigingsklimaat	leefomgeving	verblijfsgroen dicht bij huis	B	geconcentreerd in centrum en stadsparken
Arnhem energie-neutraal, voorkomen van energie-armoede	energie	bottom-up, wijkgericht	B	grootschalig en regionaal

Afbeelding 4.7 Mengpaneel Boulevards van Arnhem

1 Stap 1: langs de belangrijkste allees van de stad worden nieuwe ontwikkelingen geconcentreerd en ontstaat er een mix van woningen, bedrijven en werkplekken.

2 Stap 2: door deze allees in te richten als prettige verblijfsplek, ontstaan er boulevards. De omliggende wijken grenzen aan deze boulevards.

3 Stap 3: door de boulevards in te richten als hoogdynamische (OV)- verbindingen, kan er snel geschakeld worden tussen het centrum en de rest van de stad.

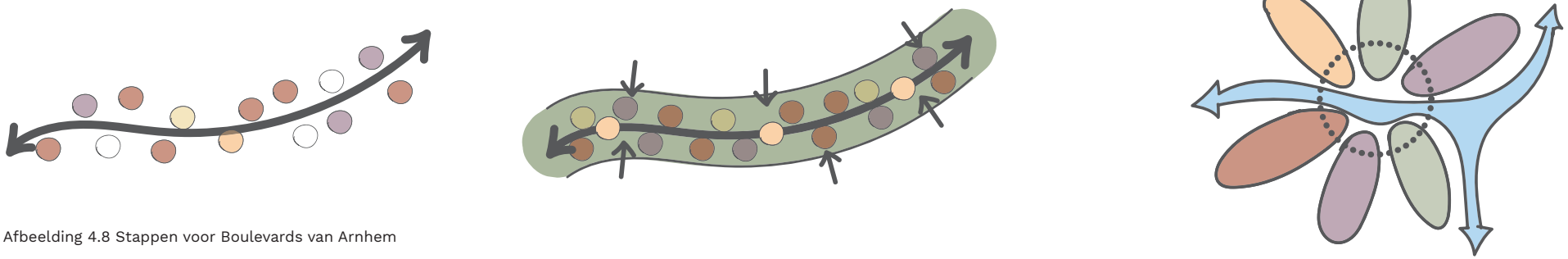

Afbeelding 4.8 Stappen voor Boulevards van Arnhem

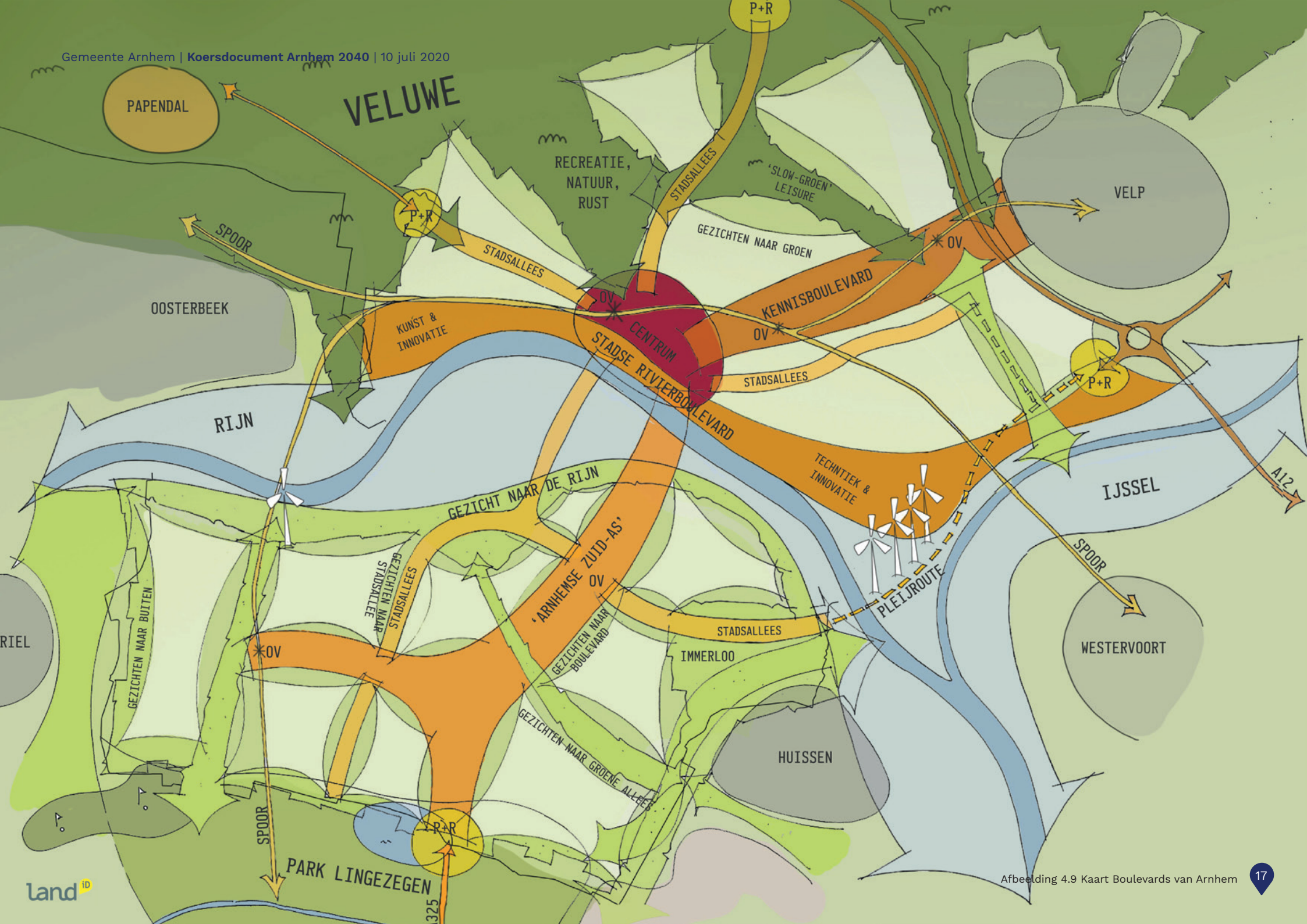

Afbeelding 4.9 Kaart Boulevards van Arnhem

Boulevards van Arnhem

wonen

- Woningbouwopgave hoofdzakelijk langs boulevards; de stedelijke knooppunten en HOV-lijnen zijn dé plekken waar wordt verdicht en verdere functiemenging wordt gestimuleerd.
- Opheffen van anonimiteit van de wijk, door wijken om te keren met het gezicht naar de boulevards, allees en groen. Hier is ruimte voor bijzondere woonmilieus en zoekruimte voor woningbouwopgave.
- Er is sprake van maatwerk als het gaat om inbreiding of transformatie van de wijken.

Economie

- De boulevards van Arnhem ontwikkelen zich als place to be.
- Een mix van woningen, bedrijven en werkplekken langs boulevards, met elk een eigen accent.
- Kennisboulevard: hoogwaardige werkgelegenheid in combinatie met onderwijs en technologie.
- Stadse-rivierboulevard: verloopt van kunst & innovatie naar bedrijvigheid & innovatie.
- Functiemenging, ruimtelijke samenhang en ruimtelijke kwaliteit dragen bij aan het economisch functioneren, leefbaarheid en toekomstwaarde van de boulevards.

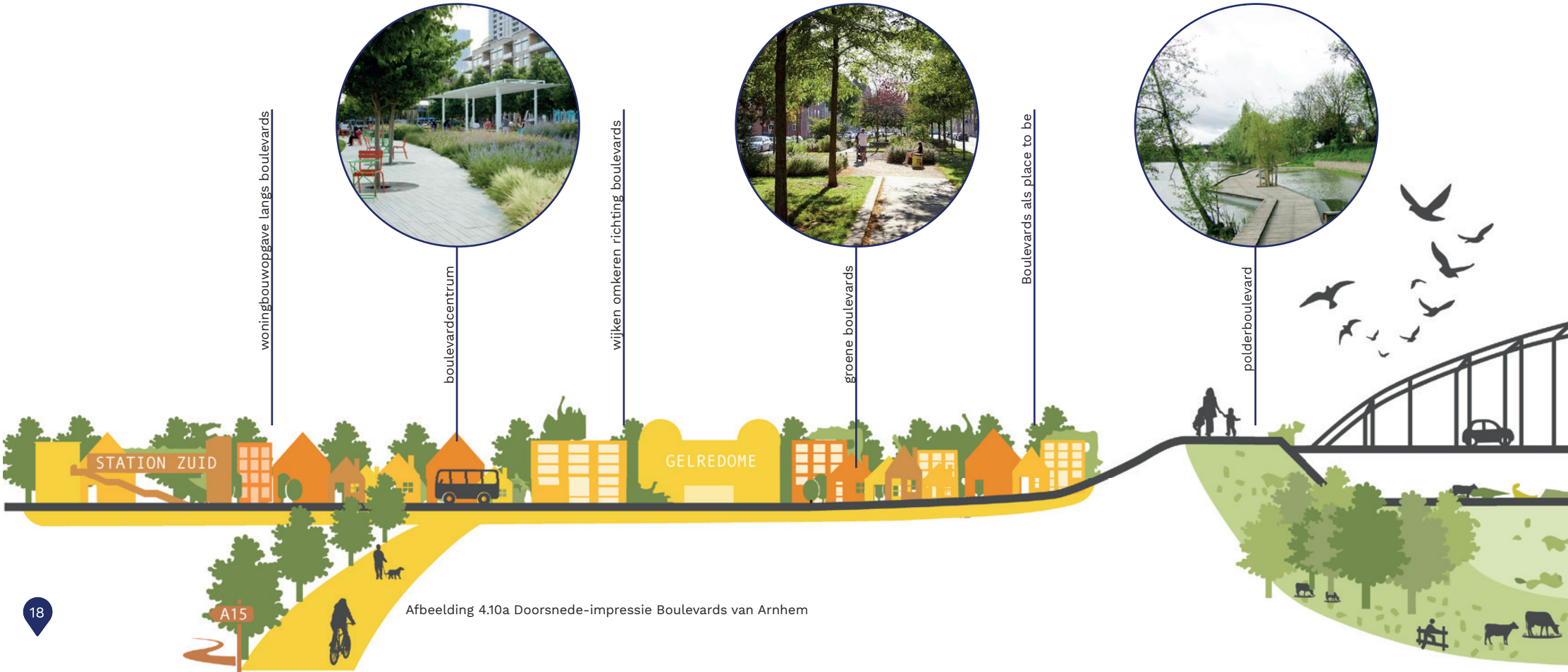

Afbeelding 4.10a Doorsnede-impressie Boulevards van Arnhem

Mobiliteit

- Boulevards als belangrijkste hoogdynamische (OV)-verbindingen en de stadsallees als laagdynamische snelle verbindingen.
- P+R aan begin van de boulevards.
- Arnhem Centraal als internationaal knooppunt met snelle verbindingen naar het westen en oosten.

Leefomgeving

- Groene wiggen als verbindende structuren met ruimte voor rust, natuur en recreatief verkeer en cultuurhistorische en landschappelijke allure.
- Er wordt ingezet op vergroening en wateropvang in de wijken, dit is maatwerk.
- Met het inzetten op de groene allees wordt hittestress tegengegaan en de biodiversiteit binnen de stad bevorderd.
- Openbare ruimte ingericht voor ontmoeten, lopen, fietsen, sporten en spelen.

Energie

- De ontwikkelen van nieuwe boulevards met een gemengd woon-werk karakter biedt kansen en mogelijkheden voor de aanleg van nieuwe warmte-infrastructuur ondergronds. Hierbij liften de nabijgelegen wijken mee met deze investering in duurzame warmte. Ook de koppeling van wonen en werken aan OV en fiets draagt bij aan de reductie van CO2.
- Voor geheel Arnhem wordt de energietransitie aangepakt via de wijkgerichte benadering waarin nadrukkelijk aandacht is voor het voorkomen van energie-armoede. Daarbij zal een deel van de duurzame energiebehoefte van Arnhem uit de regio moeten komen door middel van zon- en windenergie.

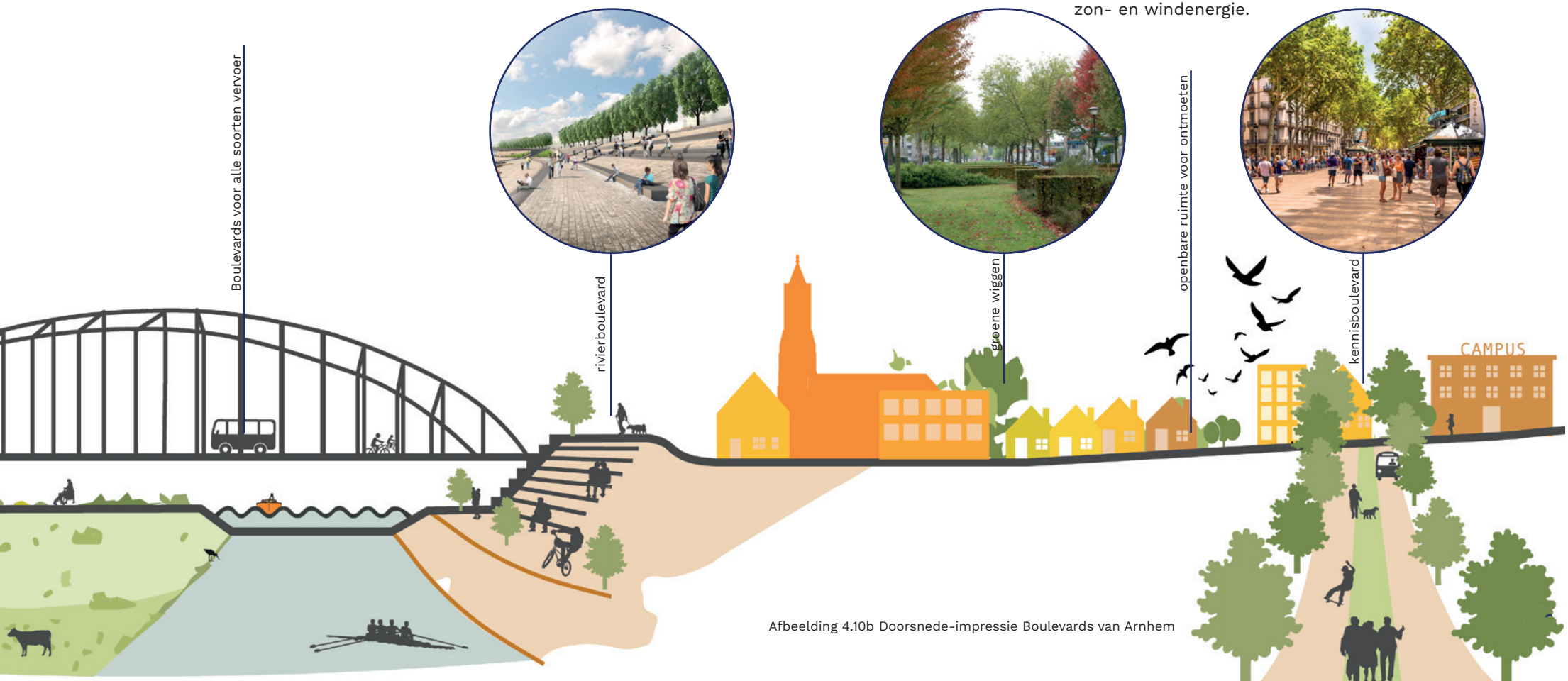

Afbeelding 4.10b Doorsnede-impressie Boulevards van Arnhem

COMPACT STADSHART

Compact Stadshart

De groei van de stad wordt vooral opgevangen in het hart van de stad. Hiervoor vergroten we ons centrum over de Rijn en verbinden daarmee Arnhem-Noord met Arnhem-Zuid. De rijn stroomt dwars door het hart van de stad met de uiterwaarden als rivier-klimaatpark.
De bruggen vormen een circulaire ring in het grote centrale hart en verbind daarmee Kronenburg en Malburgen met de binnenstad.
Het hart kent zo een gevarieerd stedelijk milieu met verschillende unieke kwartieren. De wijken en buurten omringen het hart en bieden rust en ruimte en er is ruimte voor bedrijventerreinen binnen de gemeente.

Arnhem als één sterke stad; inclusie, balans en voorzieningen	sociaal	alle wijken sterk	C	stadshart als motor
16.000 extra woningen binnen de bestaande stad; betaal-baar, levensloopbestendig en gericht op heterogene wijken	wonen	nieuwbouw verspreid door de stad	C	nieuwbouw geconcentreerd in centrum
ruimte voor Hot Spot Energy, circulair, innovatie en creativiteit. Meer banen	economie	banen voor iedereen binnen de stad	C	topsectoren geconcentreerd, centrum als place to be
goede bereikbaarheid van de stad per auto fiets en hov. Duurzame mobiliteit binnen de stad	mobiliteit	benutten van alle mogelijke vervoersvormen	C	slim prioriteren van vervoersvormen binnen de stad
groen, gezond, leefbaar. klimaatbestendig en aantrekkelijk vestigingsklimaat	leefomgeving	verblijfsgroen dicht bij huis	C	geconcentreerd in centrum en stadsparken
Arnhem energie-neutraal, voorkomen van energie-armoede	energie	bottom-up, wijkgericht	C	grootschalig en regionaal

Afbeelding 4.11 Boulevards van Arnhem

1 Stap 1: nieuwe ontwikkelingen en voorzieningen concentreren in het centrum, met de nadruk op verdichting en functiemenging.

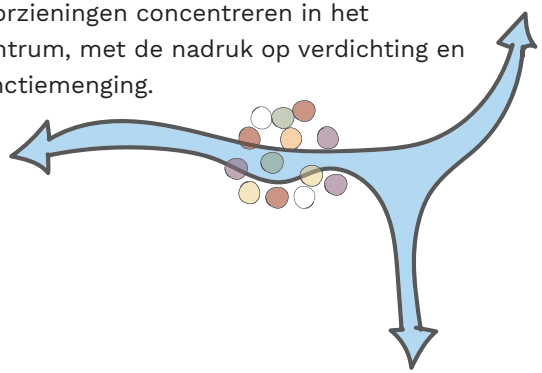

2 Stap 2: de uiterwaarden en de Rijn vormen een verbindend stadspark tussen noord en zuid.

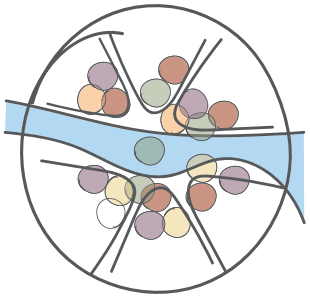

3 Stap 3: door alle kwartieren te verbinden met een snel circulair OV-systeem over de bruggen, ontstaat een dynamisch compact stadshart waarin de verschillende kwartieren herkenbaar zijn.

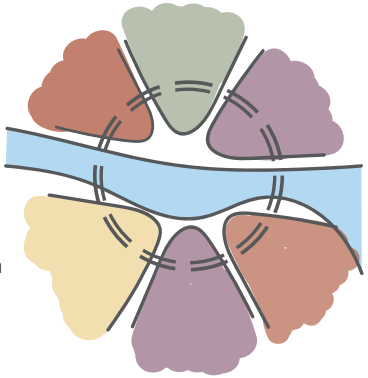

Afbeelding 4.12 Stappen voor Compact Stadshart

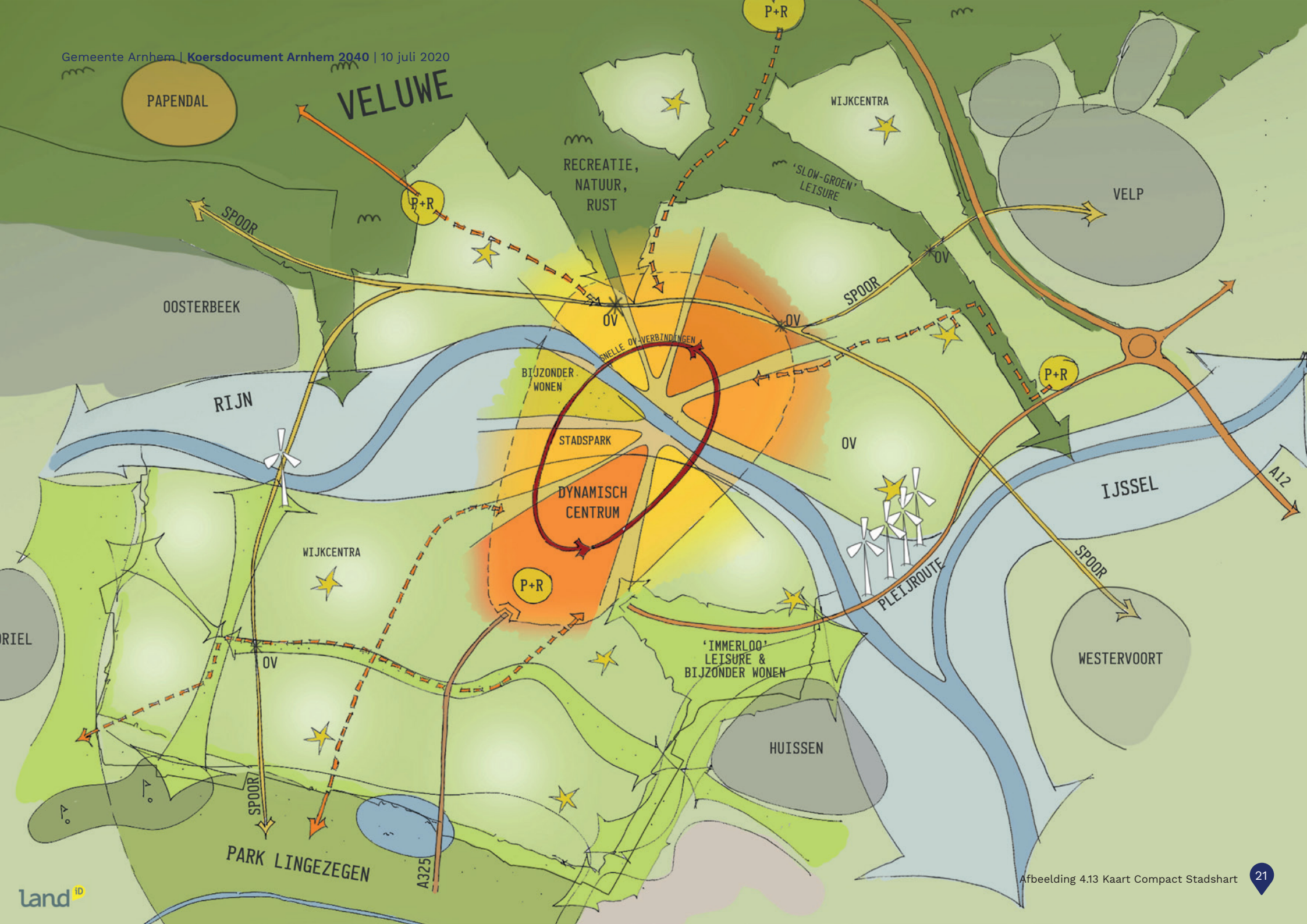

Afbeelding 4.13 Kaart Compact Stadshart

Compact Stadshart

wonen

- Concentratiebeleid in het hoogstedelijk centrum; hier wordt verdicht en verdere functiemenging gestimuleerd.
- Autonome ontwikkelingen in wijken, maatwerk als het gaat om inbreiding of transformatie.
- Woningbouwopgave in buurten en wijken gericht op maatwerk, transformatie van gebouwen en plekken.

Economie

- Het centrum van Arnhem wordt het bruisend brandpunt voor de regio en breidt zich uit van place to buy naar place to be.
- Unieke kwartieren komen samen in het centrum.
- Concentratie van woningen, bedrijven en werkplekken in het hoogstedelijke centrum.
- Subcentra in de woonwijken. Het behoud van wijk- en buurtcentra draagt bij aan de leefbaarheid en sociale cohesie. Hier kan op een fijnmazige manier ruimte worden gemaakt voor functiemenging en het huisvesten van nieuwe doelgroepen.

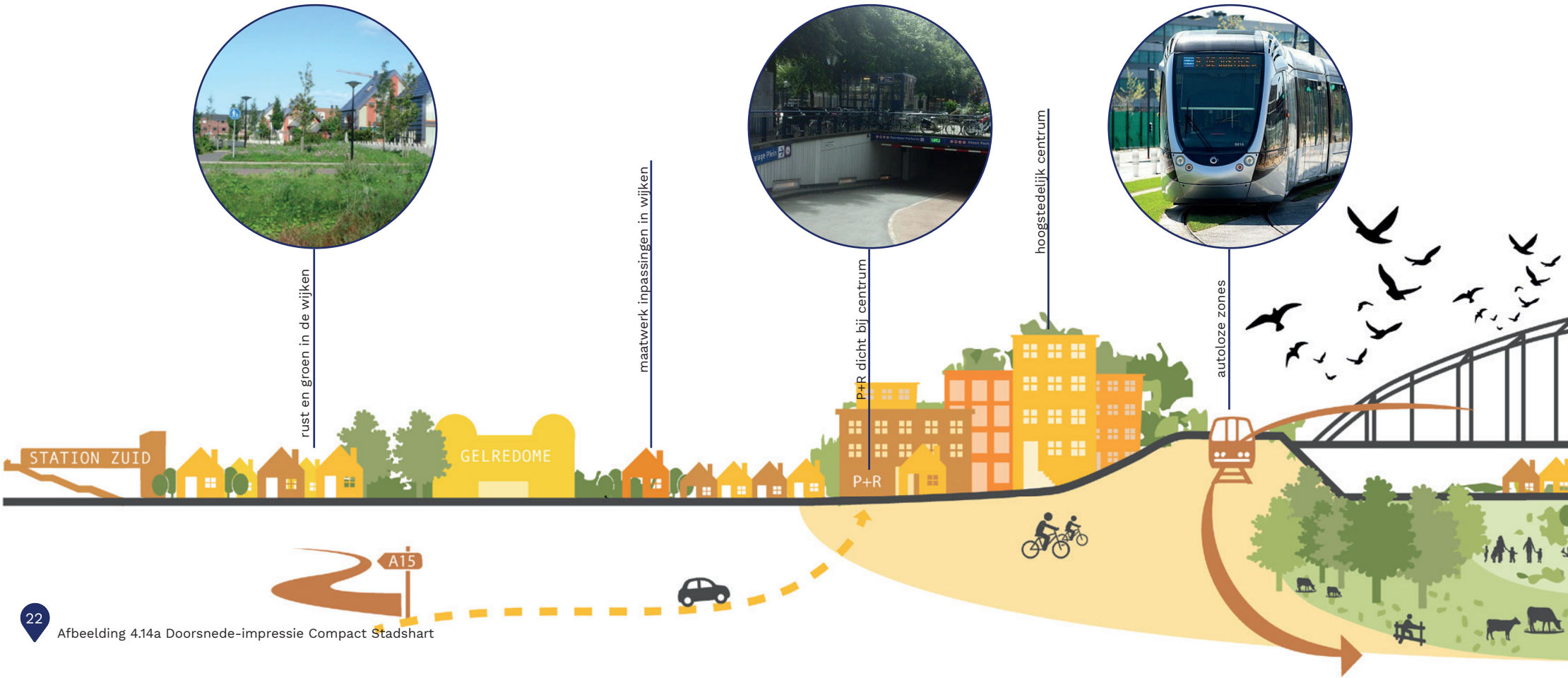

Afbeelding 4.14a Doorsnede-impressie Compact Stadshart

Mobiliteit

- Een autoluw centrum met snelle circulaire OV-verbinding in het hart.
- In Noord P+R op strategische plekken rondom centrum met snelle OV-verbindingen naar het centrum. In Zuid doorrijden tot centrum met inpandig P+R.
- Betere verbindingen tussen het centrum en andere attractieve delen in de stad, zoals het Modekwartier, het Sonsbeekpark en het Museumkwartier.
- Arnhem Centraal als internationaal knooppunt met snelle verbindingen naar het westen en oosten.

Leefomgeving

- Rijn als verbindend stadspark tussen noord en zuid.
- Slow-groen als verbinding tussen woonwijken met ruimte voor ontmoeten, lopen, fietsen, sporten en spelen.
- Er wordt ingezet op vergroening en wateropvang in de wijken, dit is maatwerk.
- Met meer ruimte voor groen in de wijken wordt hittestress tegengegaan en de biodiversiteit binnen de stad bevorderd.
- Openbare ruimte ingericht voor ontmoeten, lopen, fietsen, sporten en spelen.

Energie

- Door het stadshart van Arnhem te vergoten en te verdichten tot levendig gemengd gebied ontstaat voldoende draagvlak om tot innovatieve concepten te komen om aan de duurzame energie- en warmte vraag te voldoen; bijvoorbeeld door de Rijn te benutten als warmtebron (aquathermie). Ook de introductie van schoon, snel en comfortabel OV die de verschillende kwartieren in de binnenstad met elkaar verbindt draagt bij aan de reductie van CO2.
- Voor geheel Arnhem wordt de energietransitie aangepakt via de wijkgerichte benadering waarin nadrukkelijk aandacht is voor het voorkomen van energie-armoede. Daarbij zal een deel van de duurzame energiebehoefte van Arnhem uit de regio moeten komen door middel van zon- en windenergie.

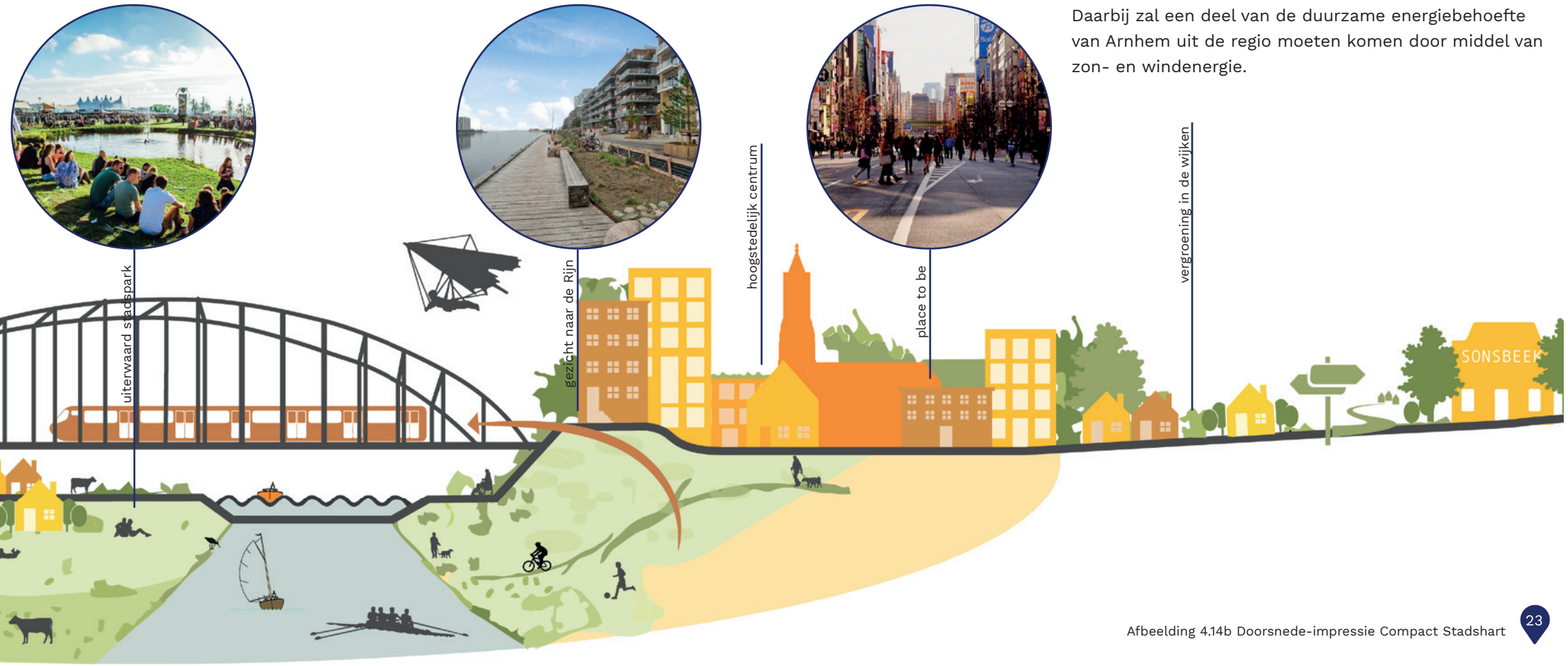

Afbeelding 4.14b Doorsnede-impressie Compact Stadshart

5. Gesprek met de stad

In het najaar van 2020 kunnen Arnhemmers meedenken over Arnhem 2040. Het Koersdocument Arnhem 2040 dient als inhoudelijke basis om een goed en scherp te gesprek te faciliteren over de toekomst van onze stad. Het maakt duidelijk welke ambities en uitgangspunten we hanteren voor de ruimtelijke koers van de stad. Ruimte bieden aan de groeiende populariteit van de stad, groei inzetten voor een sociale, vitale en groene stad en Arnhem versterken als motor van de groene metropoolregio!

Dat dit nog tot allerlei dilemma's, afwegingen en keuzes in de stad leidt zijn we ons van bewust. De drie scenario's (Arnhem als netwerk, Arnhemse boulevards en Compact Stadshart) maken duidelijk dat er wat te kiezen valt in wat voor stad we willen wonen, werken en leven.

Het vormt de basis van het gesprek met de stad over belangrijke onderwerpen in onze leefomgeving zoals waar willen we werken, hoe onze toekomstige mobiliteit er uit ziet, waar de nieuwbouw een plek vindt in de stad en hoe we een gezonde en aantrekkelijke stad blijven. Onderwerpen die ons allen aangaan en het waard zijn om over in gesprek te gaan.

Het gesprek met de stad (de participatie) begint met een digitale "Koerswijzer". Dit is een digitaal instrument à la een stemwijzer, waarbij Arnhemmers digitaal kunnen zien welk scenario het beste bij hun voorkeuren past.

Later, tijdens de 'maand van de stad' in november 2020 zullen ook fysiek, indien vanuit Corona maatregelen nodig, in grote of kleine groepen gesprekken georganiseerd worden. De gemeente is een samenwerking aangegaan met bureau Ruimtekoers om invulling te geven aan het programma, de werkvormen en het betrekken van een brede doelgroep en jongeren. Natuurlijk staat deze maand ook open voor andere partijen om bij te dragen aan het programma.

De resultaten uit het participatieproces worden als advies meegenomen bij het opstellen van de Omgevingsvisie Arnhem 2040. De omgevingsvisie wordt in het eerste kwartaal van 2021 opgesteld en vervolgens ter besluitvorming aan het College en gemeenteraad aangeboden. In deze fase is inspraak natuurlijk ook mogelijk.

Samen bouwen aan Arnhem

Arnhem
GEMEENTE

Bijlage

A De ruimtelijke kwaliteiten
B Kansenkaarten

DE TIJDLIJN VAN ARNHEM

De tijdlijn van Arnhem is een tijdlijn met een chronologische verbeelding van de belangrijkste gebeurtenissen die Arnhem (ruimtelijk) gevormd hebben. De tijdlijn bestaat uit de hiernaast genoemde tijdsperiodes, die elk weer uit circa 8 gebeurtenissen bestaat. In de Waardenatlas is de complete tijdlijn te vinden.

1 238.000 jaar geleden-1200 na Chr.
Vorming van het bewoonbare landschap

2 16 na Chr. tot 1233
Romeins castellum en vroege versterking

3 1233 tot 1808
De bestuursstad

4 1808 tot 1870
De luxe woonstad

5 1870 tot 1944
Vasthouden aan grandeur

6 1944 tot 1968
Blik vooruit: Wederopbouw

7 1968 tot 2000
Sprong over de rivier

8 2000 tot 2019
Herwaardering van de stad

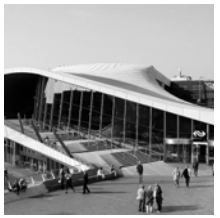

THEMAKAARTEN VAN ARNHEM

De themakaarten bestaan uit zeven kaarten met daarop de belangrijkste structuren en elementen van Arnhem. Elke themakaart wordt hiernaast weergeven in een kleine essentiekaart. In de Waardenatlas is de complete set kaarten te vinden.

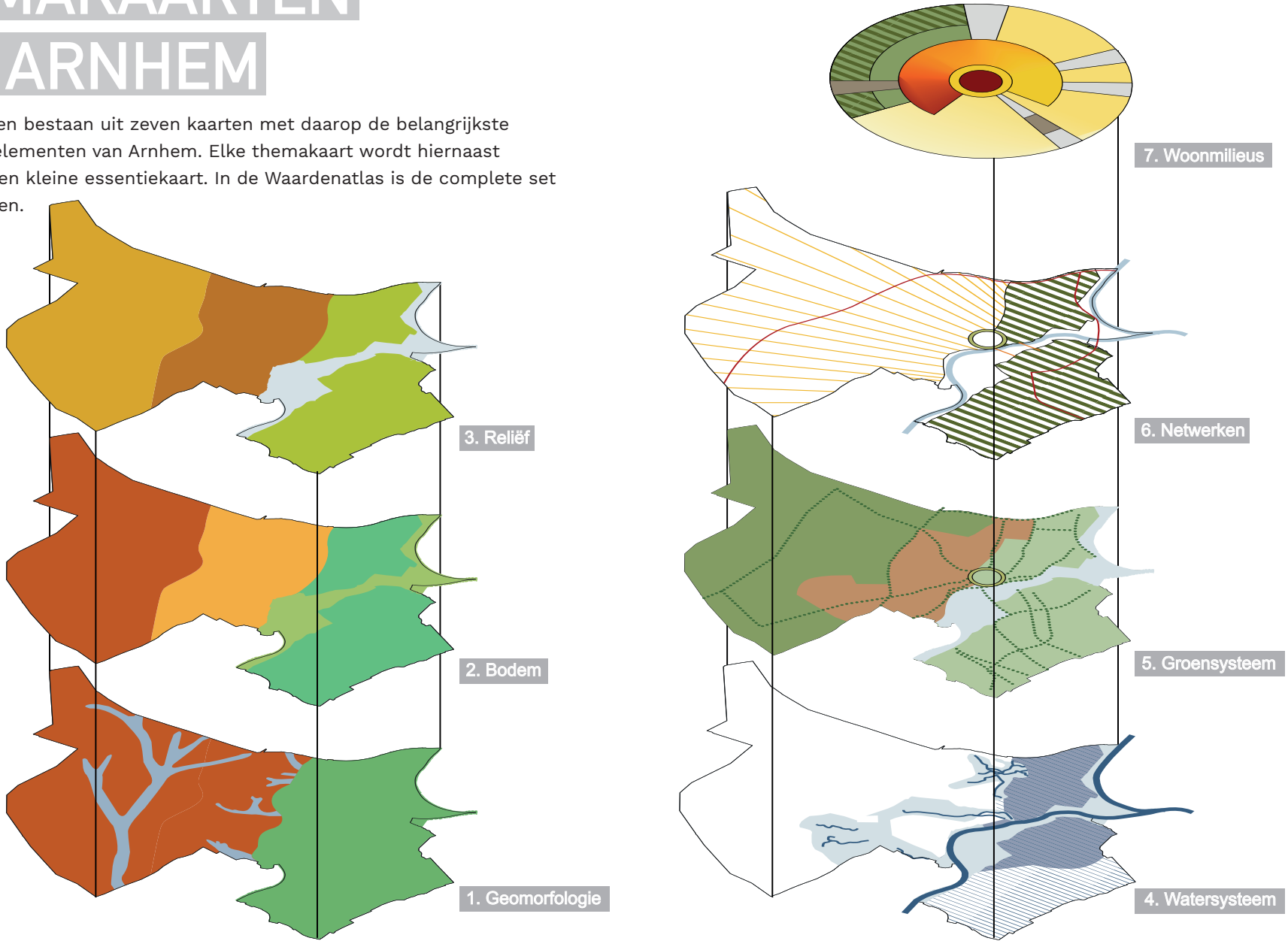

kansenkaart wonen

Ambities

- Kwantiteit, voldoende woningen
- Kwalitatieve behoefte
  - » bevorderen bevorderen van heterogene wijken
  - » levensloopbestendig wonen (zoals levensloopbestendige woningen, kleine huishoudens) en voldoende passende zorgwoningen in de wijken
- Leefomgeving verbeteren
  - » veiligheid + leefbaar
  - » aantrekkelijk
  - » gezond
  - » voorzieningen
  - » duurzaam
- Tweedeling in de stad tegengaan

Ontwikkelingen en bestaand beleid

Rekening houden met beschikbaarheid, betaalbaarheid en leefbaarheid.

- » Periode 2020-2030 is de vraag naar woningen ca. 7.000 woningen
- » Periode 2030-2040: 7.000-9.000 woningen
- » Totaal tot 2040: 16.000 woningen

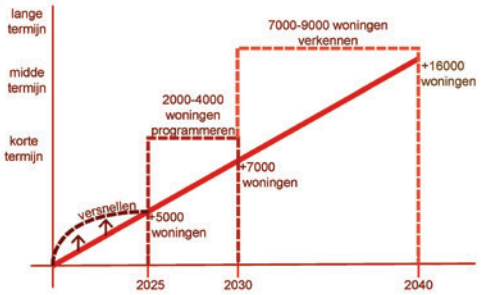

Kansen

- Binnenstedelijke transformatie en nieuwbouw
  - » betaalbaarheid, beschikbaarheid en geschiktheid
  - » energie- en klimaatopgave
  - » stedelijke bereikbaarheidsopgaven
- Herstructureringsopgave, integrale aanpak fysiek en sociaal
  - » stedelijke vernieuwing
  - » leefbaarheid
  - » veiligheid
  - » energietransitie
- Integrale aanpak jaren '60/'70-wijken
  - » energietransitie
  - » kwaliteit openbare ruimte
  - » beter woonaanbod
- Stadsvernieuwing 3.0
- Natuurinclusief bouwen als nieuwe norm (alle nieuwbouw)

Doorkijk naar de toekomst

Woningbouwopgave als middel voor versterken van het vestigingsklimaat en -milieu van de stad:

- » groei woningenaanbod in goede samenhang met een groene leefomgeving
- » langs bestaande HOV-verbindingen
- » rondom OV-knooppunten en Centra
- » draagt bij aan verduurzamingsopgave; energietransitie, klimaatadatief, natuurinclusief-bouwen en een circulaire economie
- » openbare ruimte versterkt de woonomgeving

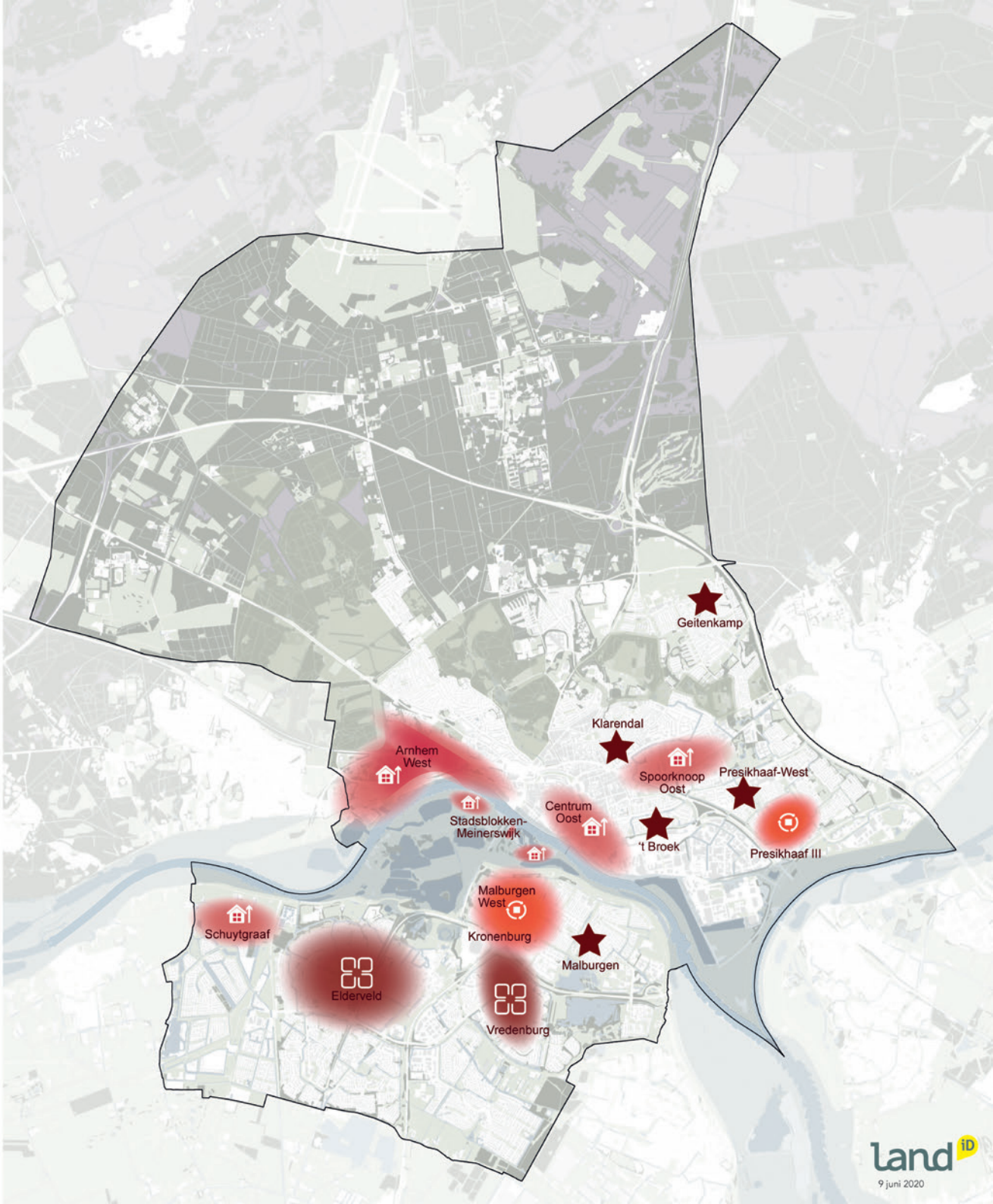

land iD

9 juni 2020

kansenkaart economie

Ambities

Arnhem innovatief , creatief en duurzaam
- » Sterke en gezonde arbeidsmarkt
- » Bedrijven investeren en benutten kansen
- » Kwaliteitsverbetering van wat er al is
- » Levendigheid in de wijken door wijkeconomie, maatschappelijke voorzieningen en activiteiten
- » Overbruggen kloof tussen arm en rijk

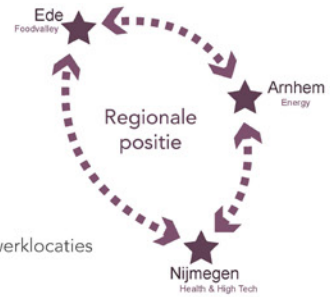

Vitale economie
- » Krachtiger ondernemersklimaat en toekomstbestendige werklocaties
- » Aantrekkelijke en gastvrije stad
- » Hotspot energy

Ontwikkelingen en bestaand beleid

- » Circulaire economie en creatieve bedrijvigheid stimuleren
- » Human Capital-agenda: oplossen van opleidingen en banen die niet op elkaar aansluiten
- » Ontbreken van nieuwe uitleglocaties
- » Samenwerking onderwijs, overheid en bedrijven (triple helix) ruimte geven in de stad
- » Ruimte geven aan creatieve sector (ateliers, musea, kunstenaars)

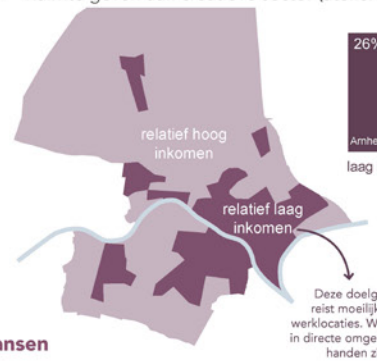

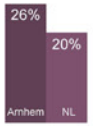

laag inkomen

hoog inkomen

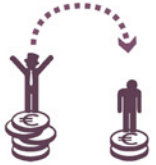
Overbruggen kloof tussen arm en rijk

Mismatches tussen vraag en aanbod op arbeidsmarkt

Vraag om doelgroepenbenadering:
- Opleiden bestaande en nieuwe beroepsbevolking
- Kloof naar werk verkleinen
- Talenten vasthouden

Kansen

- Hotspots ontwikkelen met focus op energy, creativiteit en innovatie
- Vergroten synergie tussen energiehotspots gericht op innovatie en duurzame energie
- Verbeteren aantrekkingskracht en verbindingen en 'Groen Arnhem' als selling point en economische pijler
- Hotspots ontwikkelen en handhaven concentratiebeleid detailhandel
- Binnenstad als bruisend brandpunt van stad en regio
- Verbeteren van verbindingen tussen binnenstad en andere attractieve delen van de stad
- Wijk- en buurtcentra transformeren tot aantrekkelijke multifunctionele ontmoetingsplekken:
  - Vitale wijkcentra
  - Wijk en buurt-centrum
  - Buurtsteunpunt
- Behouden en optimaliseren bedrijventerreinen met kansen voor functiemenging
- Zoekgebied flexibele (nieuwe) kantoorconcepten en innovatieve woon-werkconcepten.

Doorkijk naar de toekomst

- » Kantoren: zoekgebied centraal tot 4000m2 > geen ruimte. Ander soort type kantoren?
- » Hotspots: hoe gaan we daar mee om?
- » Bedrijventerreinen brancheverbreding: behouden met huidige activiteiten of schoonvegen ?
- » Leefbaarheid: detailhandel in de wijk of concentratie van retail in de grote centra?

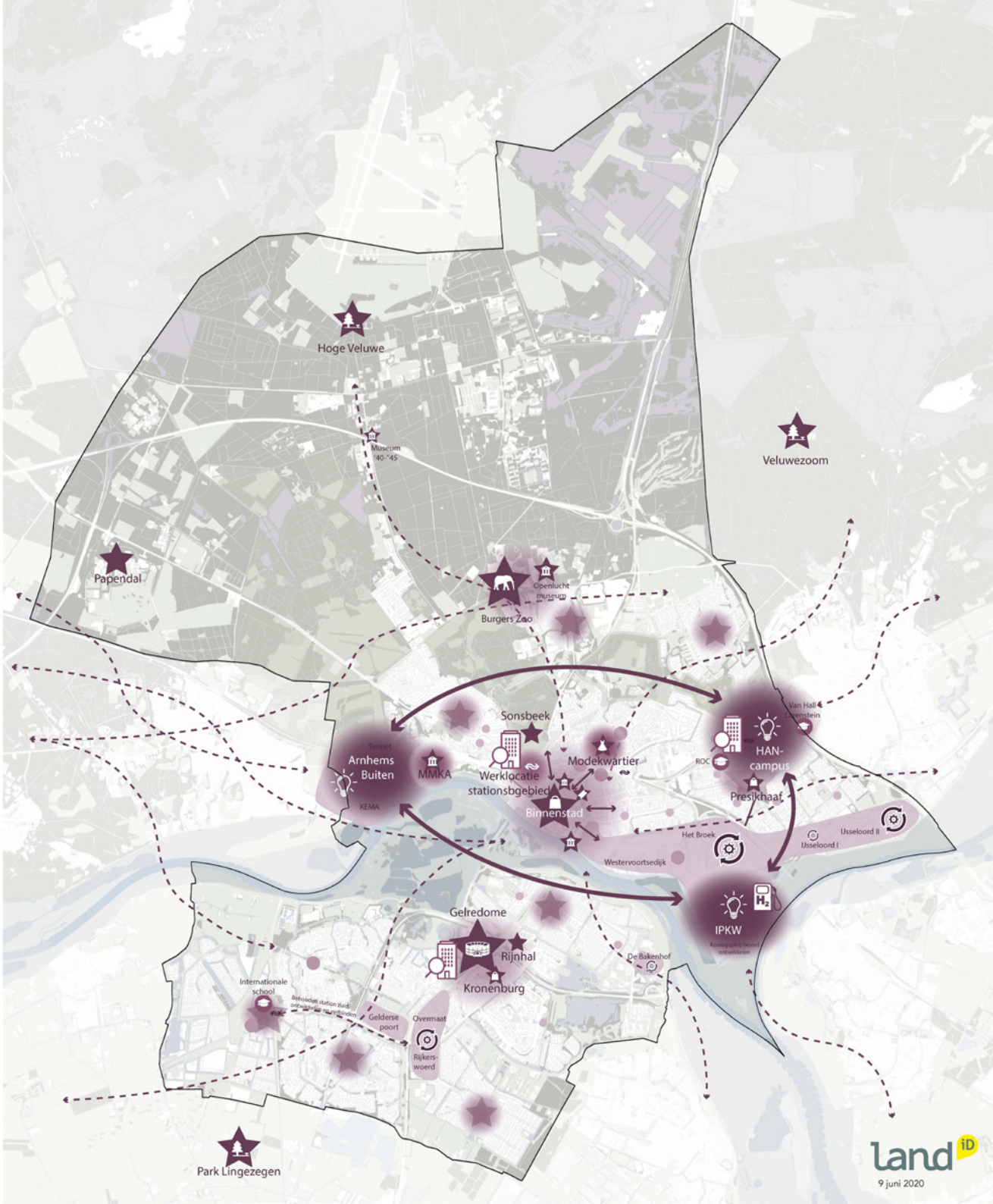

land iD
9 juni 2020

kansenkaart mobiliteit

Ambities

Sociale, economische en duurzame mobiliteit:

- Sociale mobiliteit: mobiliteit voor iedereen! Een evenwichtige inzet op fiets, hoogwaardig openbaar vervoer, ander autogebruik in de toekomst.
- Economische bereikbaarheid: faciliteren van een mix van fiets, (H)OV en automaatregelen met behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteiten.
- Duurzame mobiliteit: verbeterde luchtkwaliteit, minder geluidshinder en een integrale parkeerstrategie per buurt/wijk. Daar waar stad extra groeit invulling van HOV waarin spoor een belangrijke rol inneemt. Groei van de stad faciliteren door een hoogwaardig ov-netwerk.

Regionale positie

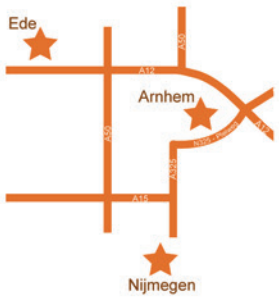

Kansen

1. Toegang naar Arnhem versterken en doorgang ontmoedigen;
2. Kiezen voor geschikte inzet van auto, fiets en openbaar vervoer;
3. Inzet op duurzame modaliteiten, zowel t.a.v. 'systemen' als gedrag.

Auto

Huidige situatie: stadsring = regioring

Kans: A15 verbinden met A12

- Robuust autonetwerk van snelwegen
- Secundair robuust autonetwerk
- Uitwisselpunten
- Radialen met autoverkeer als prioriteit
- Focus op toegang i.p.v. doorgaand verkeer
- Radialen met HOV als prioriteit
- Stations: ontwikkeling tot knooppunten
- Spoorknoop Oost
- Bestaande pontverbindingen
- Mogelijkheid voor nieuwe pontverbindingen
- Beoogde transferpunten
- Snelfietspaden
- Hotspots: intensieve mobiliteitspunten
- Leefbare wijken: evenwichtige inzet op fiets, hoogwaardig openbaar vervoer, auto en parkeren

land iD

9 juni 2020

kansenkaart energie

Ambities

- Vermindering van CO_2-uitstoot: klimaatneutraal in 2050 en verbeterde luchtkwaliteit, gezondheid en woonkwaliteit
- Toekomstbestendige economie die draait op schone energiebronnen als zon en wind
- Inzetten op volledig uitstootvrije (zero emissie) deelmobiliteit efficiënte stadslogistiek
- Wijkgerichte aanpak met gereed maken van woningen en gebouwen: isoleren, van het gas af, energie opwekken en op zoek naar duurzame warmtebronnen
- Huidige vervoersmiddelen verduurzamen en mobiliteitssyteem veranderen
- Energie besparen, hergebruik en opwekken bij bedrijven en industrie
- tegengaan van energiearmoede

huidige energielabels woningen

Kansen

- Kansrijke wijken: onderzoeken of de wijk of buurt voor 2030 van het aardgas af kan
  - Warmtenet
  - All electric
- WvdT — Wijken van de Toekomst
- Overige wijken/gehele stad: gebouwgebonden verduurzaming (o.a. isoleren, zon op dak, etc.)
- Aanwijslocaties (te realiseren) zonnevelden
- Aanwijslocaties windturbines
- Onderzoeklocatie windturbines
- Openbare waterstoftankstations IPKW en energieopslag
- Energiehub (zon/wind) op vliegveldbasis Deelen
- Huidige stadswarmtenet
- Duurzame bronnen zoeken; zoeken naar geschikte locaties voor windenergie
- Zoeken naar wijkgerichte, lokaal gedragen oplossingen
- Alle Arnhemmers doen mee

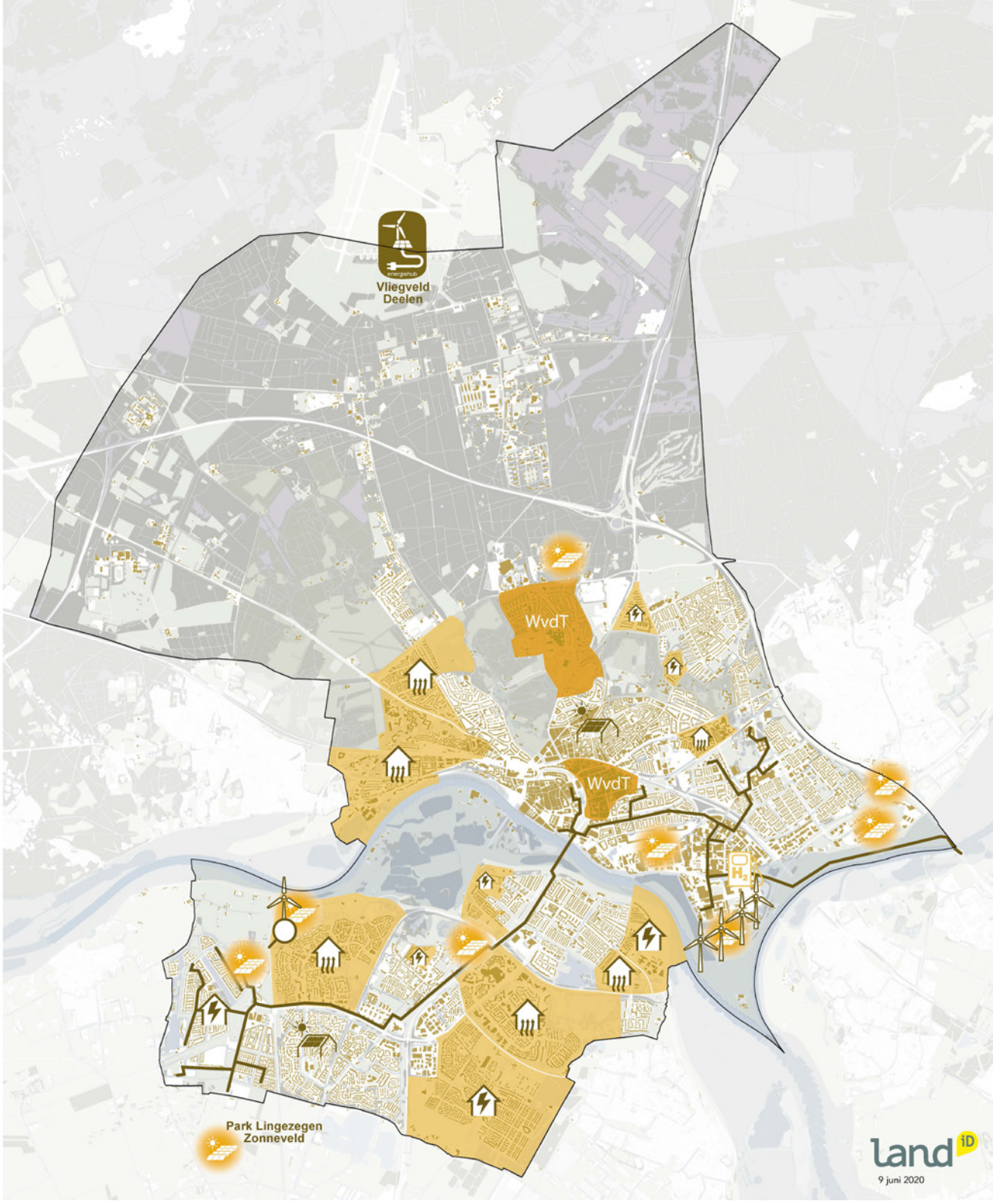

land iD

9 juni 2020

kansenkaart leefomgeving

Ambities

Natuur en landschapswaarden zijn belangrijke vestingscriteria.

- Groene leefomgeving behouden en waar nodig versterken, ondanks groei in woningbouw en economische vooruitgang
- Kwalitatief groen in de stad inzetten tegen wateroverlast, hittestress en vervuilde grond en voor biodiversiteit en aaneengesloten habitats.

Regionale positie

Ontwikkelingen en bestaand beleid

- Behouden van de (cultuur)landschappelijke waarde en boomstructuren, die zorgen voor de identiteit van Arnhem als groene aantrekkelijke stad
- Versterken van de natuurbeleving van Arnhemmers in of nabij hun leefomgeving
- Samenhangend netwerk van functionele en recreatieve routes in het groen
- Zorgen voor ontmoetingsplekken die passen bij de wijkbewoners en gebruikers van de openbare ruimte
- Klimaatbestendige, schone en gezonde leefomgeving
- Structureren van ondergrondse infrastructuur om groene ambities en waarden te realiseren
- Samenwerkingsverbanden met opleidingen om groene doelen en opgaven te realiseren
- Samenwerken met partners om bedrijventerreinen te vergroenen
- Kwalitatieve leefomgeving in alle wijken

Kansen

Groenstructuur Arnhem

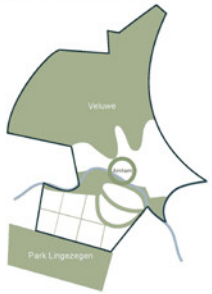

Landschap & ecologie

Versterken groenblauwe raamwerk van groenstructuren en hoofdstructuur versterken

Natuurinclusief bouwen (gehele stad)

Biodiversiteit vergroten (gehele stad)

Verbindingen met omliggende natuurgebieden

Klimaatadaptatie openbare ruimte

Water in gebied vasthouden en afkoppelen

Tegengaan van hittestress:

- Vergroenen openbare ruimte en verbeteren groeiomstandigheden bomen
- Versterken dalwind
- Verkoelende werking omgeving en uiterwaarden benutten

Stimuleren beweging en ontmoetingen met vergroenen van de openbare ruimte

Gezonde leefomgeving

Verbeteren milieukwaliteit

Koele beschaduwde routes en schaduwplekken door de stad

land iD

9 juni 2020

GEMEENTE
Arnhem

ONDERZOEKSRAPPORTAGE

Koerswijzer Arnhem

De gemeente Arnhem werkt aan haar Omgevingsvisie 2040. In deze Omgevingsvisie wil zij een beeld schetsen van de gemeente zoals deze er in de toekomst uit ziet. Daarbij wordt aandacht besteed aan de diverse uitdagingen waar de gemeente voor staat, bijvoorbeeld op het gebied van woningbouw, klimaatverandering, bereikbaarheid, gezondheid en groen in de stad. De kansen en ambities voor de belangrijkste thema's zijn inmiddels door de gemeente in kaart gebracht. Dit heeft geleid tot een Toekomstbeeld voor Arnhem in 2040. Niet alle kansen en ambities zijn echter met elkaar te verenigingen, en dus moeten er keuzes gemaakt worden. De gemeente wil haar inwoners betrekken in dit keuzeproces.

Daarvoor heeft de gemeente de kansen en ambities vertaald naar drie scenario's: drie mogelijke toekomstbeelden voor de stad. Deze scenario's zijn de leidraad voor het gesprek met inwoners. Onderdeel van de participatie is de Koerswijzer: een online tool waar inwoners inzicht krijgen in de keuzes die de gemeente te maken heeft, zelf hun voorkeuren kunnen aangeven én inzicht krijgen in de drie scenario's. De resultaten van deze Koerswijzer, die in deze rapportage gebundeld zijn, kan de gemeente gebruiken in de vervolgstappen en communicatie met haar inwoners over de Omgevingsvisie.

33% van de respondenten wil in het vervolg graag meepraten over de Omgevingsvisie Arnhem

Datum	Respondenten	In opdracht van
26 november 2020	**3.578**	**Gemeente Arnhem**

In deze rapportage

INHOUDSOPGAVE

Inleiding **5**

Omgevingsvisie: toekomstbeeld voor Arnhem 5
Onderzoek als communicatie 6
Hoge respons 6
Leeswijzer 6

Belangrijkste resultaten **8**

1) In één oogopslag 8
2) Scenario's: stellingen en totaalbeeld 8
3) Prioritering thema's 9
4) Betrekken van inwoners bij Omgevingsvisie 9

Resultaten Inwonersconsultatie **11**

Scenario's 11
Thema's 14
Vervolg 15
Stellingen 18

Onderzoeksverantwoording **22**

In het kort 22
Achtergrond invullers 23
Respons en toegepaste weging 27
Onderzoeksmethode 28

Bijlagen **31**

Bijlage 1: Stellingen 31
Bijlage 2: Betrokkenheidsprofielen 44
Bijlage 3: Wijken 49
Bijlage 4: Totaalbeelden 61

Inleiding

HOOFDSTUK 1

Omgevingsvisie: toekomstbeeld voor Arnhem

Gemeente Arnhem werkt aan de Omgevingsvisie 2040. Om deze visie te kunnen opstellen, zijn de kansen en ambities voor belangrijke thema's in kaart gebracht. Dit heeft geleid tot een Toekomstbeeld voor Arnhem 2040. Op basis van dit toekomstbeeld zijn drie stedenbouwkundige concepten (scenario's) uitgewerkt in een koersdocument.

Het gesprek met de stad over dit koersdocument heeft in de zomer van 2020 plaatsgevonden middels een online enquête. De enquête was grotendeels vormgegeven als een 'kieswijzer met stellingen'. Deze **Koerswijzer** bestond uit in totaal 18 stellingen, verdeeld over zes thema's:

- voorzieningen
- woningbouw
- werkgelegenheid
- mobiliteit en verkeer
- natuur, groen en recreatie
- klimaat en energie

Aan de hand van de stellingen is berekend welk van de drie scenario's de voorkeur heeft van de inwoners van Arnhem. Ook zijn de scenario's als 'totaalbeeld' - in woord èn beeld - voorgelegd, met de vraag deze te beoordelen met een cijfer. Dit rapport doet verslag van het onderzoek. We laten zowel de representatieve uitkomsten voor Arnhem zien, als de resultaten uitgesplitst per type inwoner. Hiervoor is het Citisensmodel met 8 betrokkenheidsprofielen gebruikt. In de onderzoeksverantwoording staat een staafdiagram opgenomen die laat zien welke betrokkenheidsprofielen in Arnhem aanwezig zijn, en in welke mate. Ook is gekeken naar de verschillen tussen de wijken in Arnhem.

Onderzoek als communicatie

Dit onderzoek is ook een communicatiemiddel. De gemeente maakt aan inwoners duidelijk dat zij aan de Omgevingsvisie werkt. Het onderzoek laat inwoners zien voor welke keuzes de gemeente staat en hoe het proces eruitziet. Anderzijds verkrijgt de gemeente via dit onderzoek ook meer inzicht in hoe in de nabije toekomst de participatie en communicatie met inwoners over de Omgevingsvisie vorm te geven.

Om dit inzicht te kunnen verkrijgen zijn enkele aanvullende vragen gesteld over hoe inwoners in de toekomst bij de Omgevingsvisie geïnformeerd en/of betrokken willen zijn.

Hoge respons

De online vragenlijst is ingevuld door 3.578 inwoners van Arnhem. Na statische correctie vormt deze groep een representatieve afspiegeling van de bevolking van Arnhem. Wilt u hier meer over weten? Raadpleeg dan de onderzoeksverantwoording.

De inzichten uit het onderzoek vormen belangrijke input voor het verdere proces richting het opstellen van de Omgevingsvisie 2040 voor Arnhem.

Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk worden allereerst de belangrijkste resultaten van het onderzoek beschreven: de managementsamenvatting. In het daaropvolgende hoofdstuk worden de verschillende onderdelen van het onderzoek besproken, en zijn tabellen en figuren opgenomen met de resultaten op de vragen. In verband met de toegankelijkheidseisen die gesteld worden aan documenten van de overheid, is bij elke figuur de bijbehorende tabel toegevoegd, zodat ook screenreaders de informatie kunnen verwerken. Het hoofdstuk met de resultaten is als volgt opgebouwd: 1) het overkoepelende resultaat van de Koerswijzer: wat zijn de voorkeursscenario's en de cijfers die gegeven zijn; 2) wat zijn volgens Arnhemmers de belangrijkste thema's voor de Omgevingsvisie; 3) hoe willen inwoners van Arnhem in het vervolg betrokken worden; en 4) de resultaten per stelling. Voor de leesbaarheid is bij de laatste paragraaf gekozen om alle figuren en tabellen in een aparte bijlage op te nemen (bijlage 1).

Belangrijkste resultaten

HOOFDSTUK 2

1) In één oogopslag

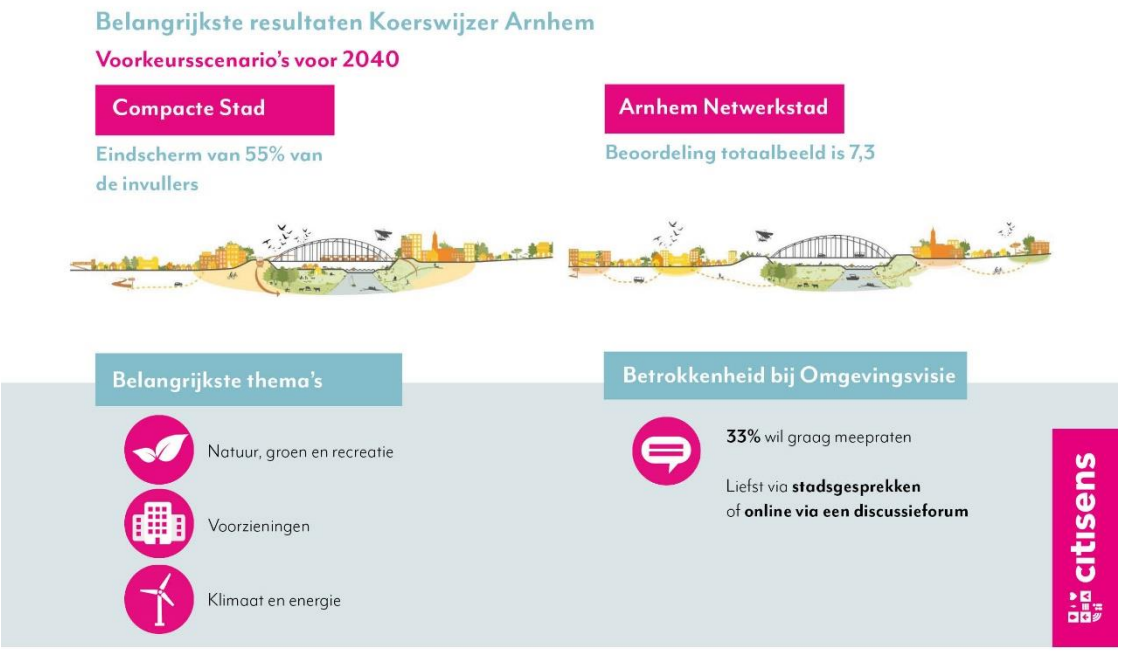

2) Scenario's: stellingen en totaalbeeld

Op basis van de keuzes die de inwoners bij de verschillende stellingen hebben gemaakt, kwam het scenario *Compacte Stad* het vaakst als voorkeursscenario uit de Koerswijzer. 55% van de invullers heeft dit scenario als voorkeursscenario gekregen. De verschillen tussen de scenario's waren echter niet zeer groot. Gemiddeld was de overeenkomst met dit scenario bij invullers 54%. De overeenkomst met de andere scenario's was gemiddeld 47% bij *Stad van Boulevards* en 45% bij *Netwerkstad.*

Bijna alle inwoners (91%) wilden ook de scenario's zien en beoordelen. Opvallend is inwoners hierbij de hoogste score toekenden aan het scenario *Netwerkstad*. Dit scenario werd gemiddeld beoordeeld met een 7,3, tegenover een 6,6 voor *Compacte Stad* en een 6,1 voor *Stad van Boulevards.*

De verschillen zijn waarschijnlijk te verklaren door het verschil in vraagstelling: de stellingen zijn concrete aspecten geweest van keuzes en ambities die de gemeente heeft, die door de inwoners afzonderlijk zijn beoordeeld. Bij de scorevraag is juist het volledige beeld geschetst van de scenario's, waarbij een hoger abstractieniveau is gehanteerd. Daarnaast is hierbij gebruik gemaakt van woord en beeld, waardoor andere aspecten van het scenario wellicht meer naar voren kwamen dan bij de specifieke stellingen. De verschillende resultaten laten daarmee zien dat het niveau waarop met inwoners over de Omgevingsvisie en de toekomstbeelden wordt gesproken, mede bepalend is voor de keuze die zij maken.

3) Prioritering thema's

Het belangrijkste thema voor inwoners van Arnhem is Natuur, groen en recreatie. Dit thema is zowel het vaakst op nummer 1 geplaatst (door 38% van de inwoners) als het vaakst in de top drie opgenomen (door 81%). De top drie werd verder gecomplementeerd door het thema Voorzieningen (aanbod van winkels, horeca, supermarkt, huisarts) en Klimaat en Energie. Het thema dat het minst vaak in de top drie is opgenomen is Mobiliteit.

4) Betrekken van inwoners bij Omgevingsvisie

De betrokkenheid van inwoners bij de Omgevingsvisie is groot. Maar 2% van de inwoners geeft aan dat zij helemaal niet geïnformeerd willen worden over het vervolg. Wel zien we gradaties in de manier waarop mensen betrokken willen worden.

Een groot deel van de inwoners kiest voor meer passieve vormen (zoals het ontvangen van informatie via mail, websites of krant), terwijl ook 33% van de inwoners aangeeft mee te willen praten. In totaal zijn er maar liefst 1.185 inwoners die aangegeven hebben mee te willen praten over de Omgevingsvisie. Het liefst doen inwoners dat via bijeenkomsten/stadsgesprekken (65%) of online via een discussieforum op een website (39%).

Dat biedt mooie perspectieven voor de Week van de Stad die Arnhem in het vooruitzicht heeft, waarbij zij de volgende stap wil zetten in het participatieproces rondom de Omgevingsvisie.

Resultaten Inwonersconsultatie

HOOFDSTUK 3

Scenario’s

Uitkomsten op basis van de stellingen

In het eerste deel van het onderzoek zijn 18 stellingen voorgelegd aan inwoners. Iedere stelling verwoordde een concrete keuze tussen de drie scenario's. De stellingen zijn te vinden in de bijlage van dit rapport. Op basis van hun mening op alle 18 stellingen kregen inwoners aan het einde van het onderzoek te horen met welke van de drie scenario's hun mening de meeste overeenkomst had, weergegeven in een percentage.

Bij 55% van de Arnhemmers kwam het scenario *Compacte Stad* als voorkeurscenario uit de Koerswijzer naar voren. 28% komt op het scenario *Stad van Boulevards* uit, 17% op het scenario *Netwerkstad.*

Uitkomsten scenario’s (N=3.578) *Berekening van overeenkomst op de 18 stellingen*

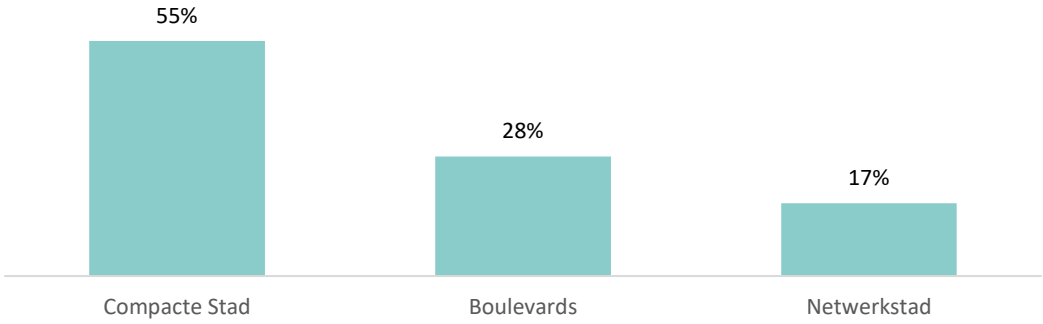

Uitkomsten scenario’s (N=3.578). ***Berekening van overeenkomst op de 18 stellingen***	
Compacte Stad	**55%**
Stad van Boulevards	**28%**
Arnhem Netwerkstad	**17%**

Nr. 1 Compacte Stad werd vaker dan gemiddeld als voorkeursscenario getoond aan inwoners uit de wijken Centrum (68%), Alteveer/Cranenvelt (65%) en Presikhaaf-Oost (63%).

Nr. 2 Stad van Boulevards werd vaker dan gemiddeld als voorkeursscenario getoond aan inwoners uit de wijken Monnikenhuizen (38%), Klarendal (36%) en Spijkerkwartier (36%).

Nr. 3 Arnhem Netwerkstad werd vaker dan gemiddeld als voorkeursscenario getoond aan inwoners uit de wijken Elderveld (26%), Vredenburg/Kronenburg (25%) en Rijkerswoerd (23%).

Zie bijlage 3 voor meer informatie.

Percentage overeenkomst per scenario

Daarnaast hebben we gekeken hoe hoog de percentages van overeenkomst waren die inwoners op het eindscherm zagen. Zij kregen namelijk te zien hoeveel procent hun mening op de stellingen overeen kwam met het voorkeursscenario en de twee andere scenario's. Hieruit zien we een wat genuanceerder beeld naar voren komen. Het percentage overeenkomst met *Compacte Stad* is gemiddeld 54%. De andere scenario's scoren iets lager (waardoor het niet het voorkeursscenario is), maar hier zien we nog steeds 47% en 45% overeenkomst.

Percentage overeenkomst per scenario (N=3.578) *Berekening van overeenkomst op de 18 stellingen*

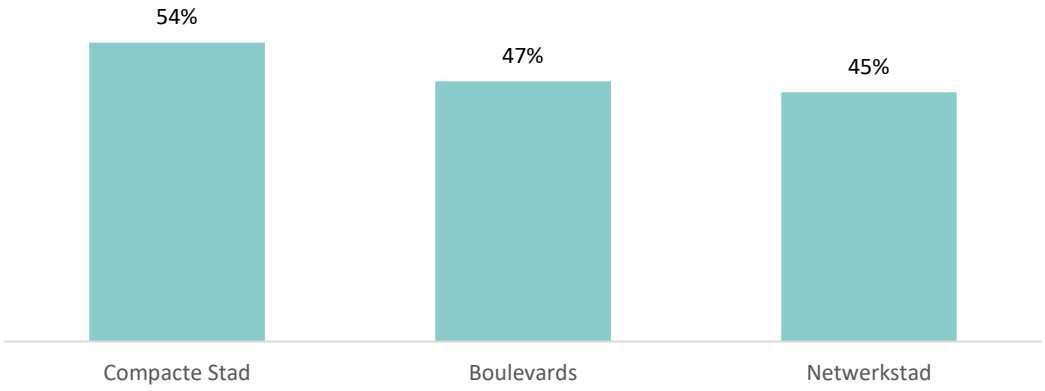

Percentage overeenkomst per scenario (N=3.578). ***Berekening van overeenkomst op de 18 stellingen***	
Compacte Stad	**54%**
Stad van Boulevards	**47%**
Arnhem Netwerkstad	**45%**

Beoordeling totaalbeeld

Naast dat inwoners gevraagd is hun mening te geven op 18 afzonderlijke stellingen, is hen ook gevraagd of zij de drie scenario's als totaalbeeld wilden beoordelen, met een cijfer van 1 tot 10. 3.248 inwoners gaven aan dit te willen doen. Het totaalbeeld bestond uit een korte tekst, die het scenario op (enigszins) abstracte wijze omschreef, begeleid door een afbeelding hoe het scenario er uit kan zien. De drie totaalbeelden zijn te vinden in de bijlage 4.

Het scenario *Netwerkstad* werd door inwoners van Arnhem het meest positief beoordeeld, met gemiddeld een 7,3. Het scenario *Compacte Stad* kreeg gemiddeld een 6,6, het scenario *Stad van Boulevards* een 6,1.

Welk cijfer geeft u dit scenario? (N=3.248) *vraag gesteld voor alle scenario's afzonderlijk.*

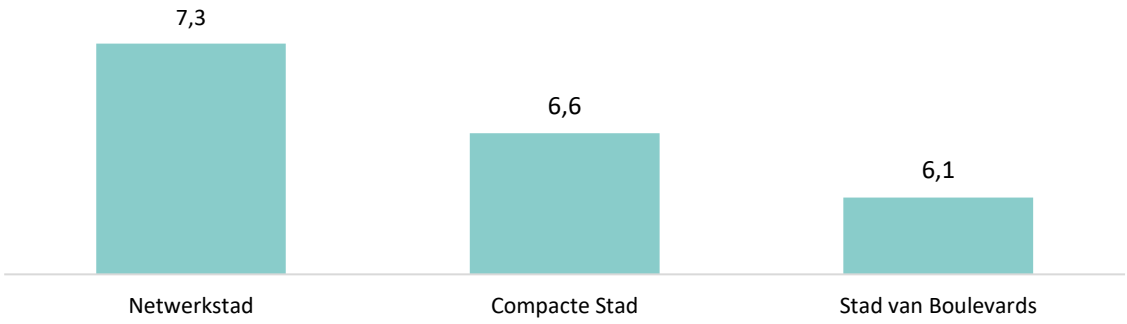

Welk cijfer geeft u dit scenario? (N=3.248)	
Arnhem Netwerkstad	**7,3**
Compacte Stad	**6,6**
Stad van Boulevards	**6,1**

Thema’s

Prioritering

In het tweede deel van de onderzoek is inwoners gevraagd aan te geven welke van de zes thema's uit de Koerswijzer zij belangrijk vinden, en welke wat minder belangrijk. Inwoners konden de zes thema's rangschikken op volgorde van belangrijkheid. Het thema 'natuur, groen en recreatie' wordt door de inwoners van Arnhem als meest belangrijk beschouwd. 38% van de inwoners heeft dit onderwerp op plek 1 gezet. Mobiliteit en verkeer is het minst belangrijke thema, dit thema staat het minst vaak in de top 3.

De ruimte in Arnhem is beperkt. Als u zou moeten kiezen, welke thema's vindt u dan belangrijk, en welke wat minder? (N=3.578)

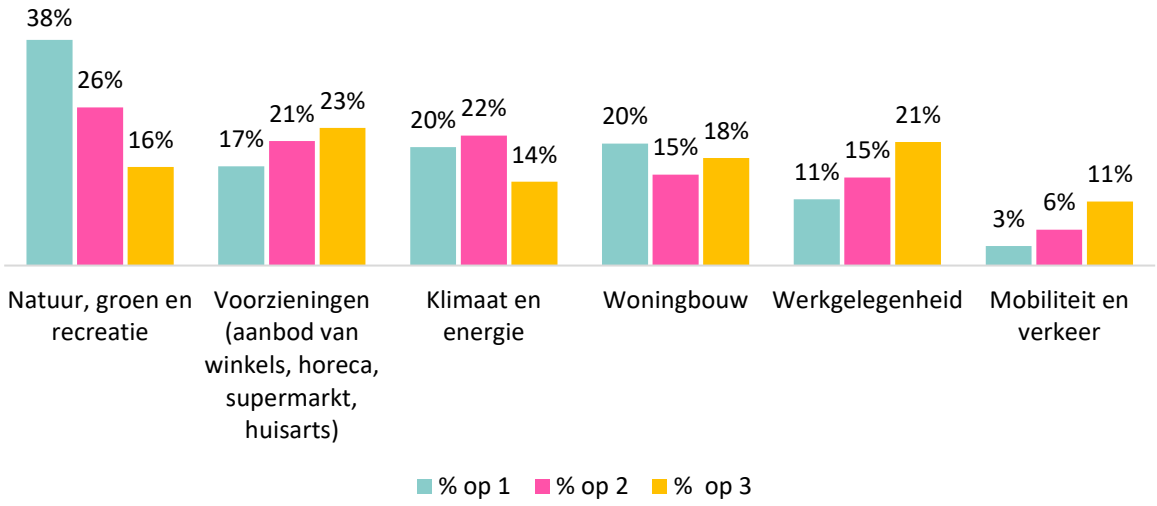

De ruimte in Arnhem is beperkt. Als u zou moeten kiezen, welke thema's vindt u dan belangrijk, en welke wat minder? (N=3.578)	% op 1	% op 2	% op 3
Natuur, groen en recreatie	38%	26%	16%
Voorzieningen (aanbod van winkels, horeca, supermarkt, huisarts)	17%	21%	23%
Klimaat en energie	20%	22%	14%
Woningbouw	20%	15%	18%
Werkgelegenheid	11%	15%	21%
Mobiliteit en verkeer	3%	6%	11%

Vervolg

Geïnformeerd worden

Aan het einde van het onderzoek is aan inwoners van Arnhem gevraagd of, en op welke manier zij in het vervolg betrokken willen worden bij de Omgevingsvisie. Inwoners die aangaven dat ze in het vervolg graag willen meepraten, is vervolgens gevraagd op welke manier zij dat het liefst willen doen.

Bij geïnformeerd worden gaat de voorkeur van inwoners van Arnhem uit naar de optie: 'via een digitale nieuwsbrief per e-mail' (54%). 'Via sociale media van de gemeente' (45%) en 'via bewonersbrieven' (41%) worden ook vaak genoemd door inwoners.

De gemeente Arnhem wil inwoners betrekken bij de Omgevingsvisie. Hoe wilt u in het vervolg geïnformeerd worden? (N=3.578)

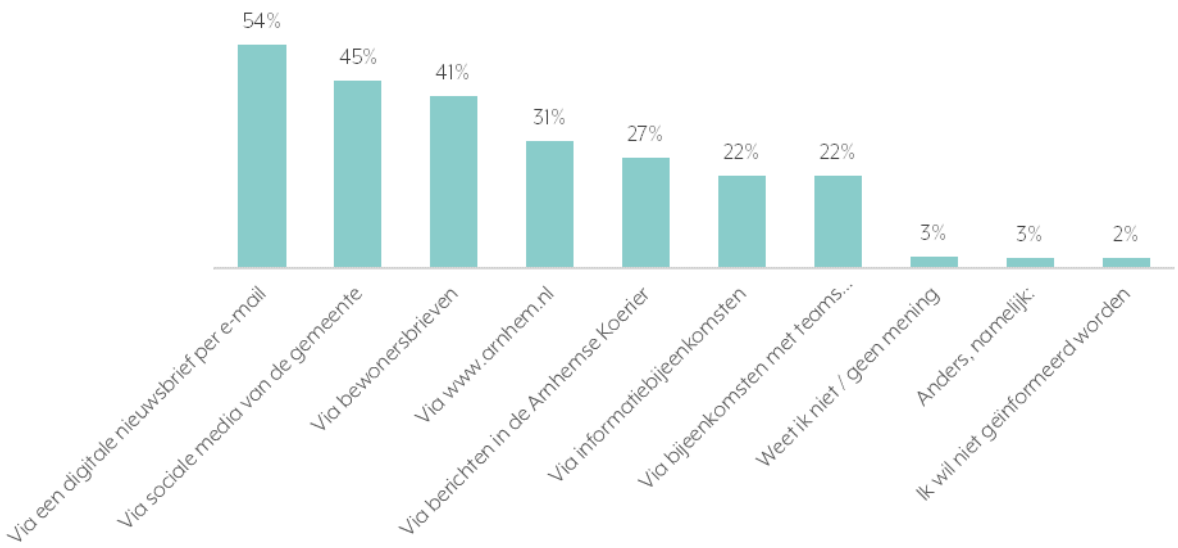

De gemeente Arnhem wil inwoners betrekken bij de Omgevingsvisie. Hoe wilt u in het vervolg geïnformeerd worden? (N=3.578)	
Via een digitale nieuwsbrief	**54%**
Via sociale media	**45%**
Via bewonersbrieven	**41%**
Via www.arnhem.nl	**31%**
Via berichten in de Arnhemse Koerier	**27%**

Via informatiebijeenkomsten	**22%**
Via bijeenkomsten met teams leefomgeving in de wijk	**22%**
Weet ik niet / geen mening	**3%**
Anders, namelijk	**3%**
Ik wil niet geïnformeerd worden	**2%**

Meepraten

33% van de inwoners gaf aan graag te willen meepraten over de Omgevingsvisie. Twee derde van deze groep doet dat het liefst 'via bijeenkomsten/stadsgesprekken' (georganiseerd i.k.v. 'De week van de Stad' in november 2020). Daarnaast geeft 39% aan dat zij 'online via een discussieplatform op een website' wil meepraten met de gemeente.

Hoe wilt u het liefst meepraten over de Omgevingsvisie? (N=1.185)

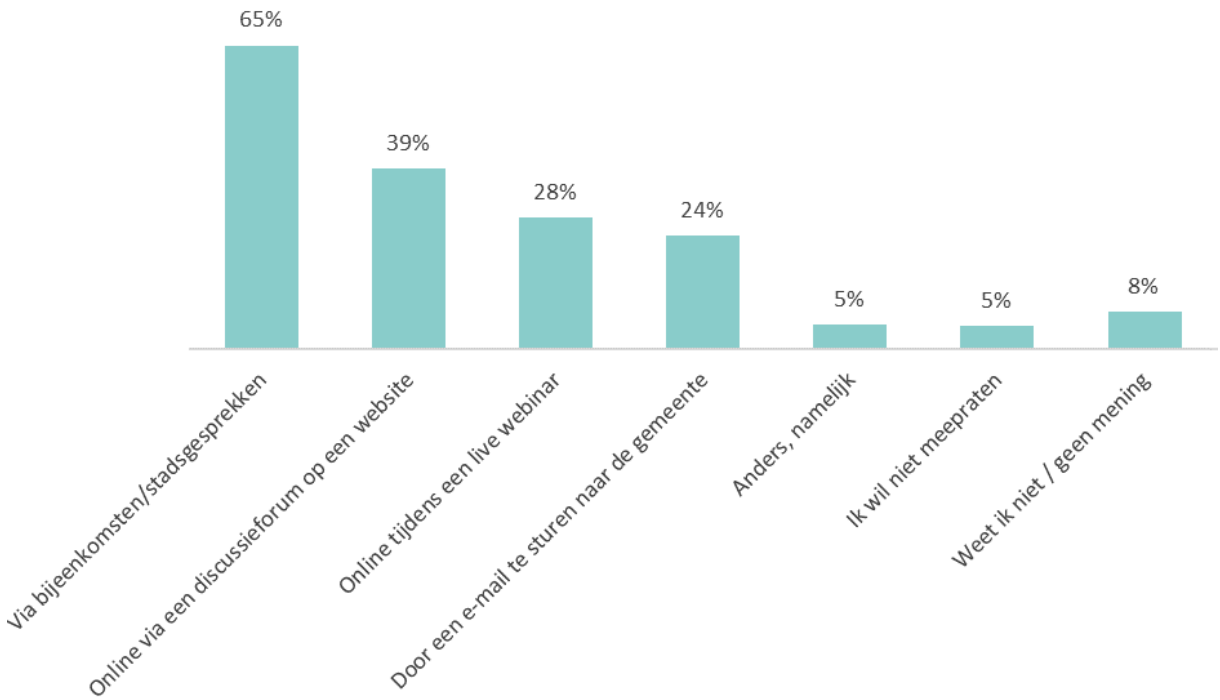

nb. 5% gaf bij deze vraag aan (toch) niet te willen meepraten over de Omgevingsvisie, ondanks hun eerdere 'ja'.

Hoe wilt u het liefst meepraten over de Omgevingsvisie? (N=1.185)	
Via bijeenkomsten	**65%**
Online via een discussieforum	**39%**
Online tijdens een live webinar	**28%**
Door een e-mail te sturen	**24%**
Anders	**5%**
Ik wil niet meepraten	**5%**
Weet ik niet / geen mening	**8%**

Indien er significante verschillen zijn tussen de **wijken in Arnhem** of de **betrokkenheidsprofielen**, worden deze beschreven in bijlage 2 en 3.

Stellingen

Naast de overkoepelende resultaten die uit de Koerswijzer kwamen, zoals paragraaf 1 van dit hoofdstuk beschreven, is ook per stelling informatie opgehaald over de mening van inwoners. Deze uitkomsten worden in de volgende paragraaf per thema beschreven. Voor de leesbaarheid zijn alle figuren en tabellen opgenomen in bijlage 1. Indien er significante verschillen tussen de Betrokkenheidsprofielen zijn, worden deze in bijlage 2 beschreven. De uitsplitsing tussen de wijken van Arnhem staat in bijlage 3.

Voorzieningen

Binnen het thema voorzieningen is gevraagd naar vier type voorzieningen: voorzieningen voor sport en bewegen, winkelcentra, de bioscoop en - op een iets abstracter niveau - hoe inwoners de toekomst van Arnhem zien: als huiskamer voor haar eigen inwoners vs. hoofdstad van Oost-Nederland.

Inwoners van Arnhem zijn eensgezind in hun keuze voor 'wandelen of fietsen in de directe omgeving'. Dit komt overeen met het scenario *Stad van Boulevards*. Verdeeldheid zien we bij de vraag over winkelcentra. Net iets meer dan de helft van de inwoners kies voor 'meerdere kleine winkelcentra' (*Stad van Boulevards)*, 35% kiest juist voor 'enkele grote winkelcentra' (*Arnhem Netwerkstad)*. Bijna drie op de vier inwoners van Arnhem kiest voor bioscoopbezoek 'in het centrum van de Stad', passend bij *Compacte Stad*. Ten slotte geeft de helft van de inwoners van Arnhem aan dat ze Arnhem in de toekomst het liefst zien 'als gezellige huiskamer voor haar eigen inwoners' *(Stad van Boulevards).* Eén derde van de inwoners kiest juist voor 'hoofdstad van Oost-Nederland' en heeft daarmee een voorkeur voor *Compacte Stad.*

Woningbouw

Binnen het thema woningbouw is gevraagd naar: de bouw van seniorenwoningen, hoogbouw vs. laagbouw en nieuwbouw in de stad vs. nieuwbouw buiten de stad (inbreiding vs. uitbreiding).

Bij de bouw van seniorenwoningen zien we verdeeldheid: 45% van de inwoners heeft een voorkeur voor 'kleinschalig in eigen wijk, maar minder voorzieningen' (*Arnhem Netwerkstad*), terwijl 39% van de inwoners juist kiest voor 'op een centrale plek in de stad met andere senioren en voorzieningen' (*Compacte Stad)*. Net iets meer dan de helft van de inwoners kiest voor 'hoogbouw waardoor er meer ruimte is voor openbaar groen' (*Compacte Stad).* Bij

de keuze voor inbreiding vs. uitbreiding zien we een lichte voorkeur voor uitbreiding: 40% kiest voor 'buiten de stad ten koste van bos en weiland' (*Arnhem Netwerkstad)*, tegenover 32% die kiest voor 'in de stad ten koste van pleinen en parken' *(Stad van Boulevards)*.

Werkgelegenheid

Binnen het thema werkgelegenheid is gevraagd naar: banen voor Arnhemmers in de stad vs. in de regio, locatie van bedrijven op bedrijventerreinen vs. verspreid in de wijk, en de vestiging van grote (nieuwe) bedrijven in de stad vs. kleine ondernemers uit Arnhem.

De helft van de inwoners geeft aan banen voor Arnhemmers het liefst te zien 'op bereikbare plekken in de regio' (*Arnhem Netwerkstad).* Ook over de locatie van bedrijven zijn inwoners uitgesproken. Bijna tweederde van de inwoners geeft aan dat ze deze het liefst 'bij elkaar op bedrijventerreinen' zien (*Compacte Stad)*. Gevraagd naar de vestiging van bedrijven geeft bijna twee op de drie inwoners (64%) aan dat ze graag zien dat 'kleine ondernemers uit Arnhem ondersteund worden' *(Stad van Boulevards).*

Mobiliteit, infrastructuur en verkeer

Binnen het thema mobiliteit, infrastructuur en verkeer zijn vier keuzes voorgelegd aan inwoners: de functie van straat, de bereikbaarheid van de binnenstad, waar en hoe vaak rijdt de bus, en 30 km/u voor auto's in de stad.

Voor de meerderheid van de Arnhemmers (58%) is de straat er vooral 'om te spelen en te verblijven' (*Compacte Stad*). Arnhemmers willen het liefst een binnenstad die 'goed bereikbaar is voor OV, fiets en voetganger' (70%, *Stad van Boulevards)*. 45% van de inwoners kiest voor een bus die 'komt overal in de stad, maar minder vaak' (*Compacte Stad),* terwijl een derde van de inwoners juist kiest voor 'komt niet overal in de stad, maar wel vaker' (*Stad van Boulevards).* Over de auto is de Arnhemmer weer meer uitgesproken; 62% geeft aan 'auto's mogen in de hele stad max 30km/h voor een veilige fietssituatie'. (*Stad van Boulevards).*

Natuur, groen en recreatie

Binnen het thema natuur, groen en recreatie zijn twee keuzes voorgelegd aan inwoners. De Veluwe behouden vs. ook gebruiken voor recreatie, en groen in de stad: een plantsoen of parkje dichtbij vs. een groot stadspark verder weg.

Zes op de tien Arnhemmers ziet het liefst dat de Veluwe en het buitengebied 'voor natuur wordt behouden' *(Compacte Stad)*. Nog meer uitgesproken zijn ze in de keuze voor groen in de stad: ruim twee derde geeft aan dat zij kiezen voor 'een plantsoen of parkje dichtbij' (*Compacte Stad).*

Klimaat en energie

Binnen het thema klimaat en energie is inwoners gevraagd bij wie volgens hen het initiatief voor het tegengaan van klimaatverandering ligt: bij inwoners zelf of bij de overheid. Ook is hun mening gevraagd over eigen voedselproductie vs. grootschalige opwek van duurzame energie.

De helft van de inwoners geeft aan dat het initiatief om klimaatverandering tegen te gaan ligt bij de 'gemeente' (*Stad van Boulevards).* Maar een op de vijf inwoners legt die verantwoordelijkheid bij henzelf (*Compacte Stad).* Gevraagd naar de voorkeur voor eigen voedselproductie of energie opwek zien we verdeeldheid onder inwoners: de groep die kiest voor voedselproductie (*Arnhem Netwerkstad)* is even groot als de groep die kiest voor energie opwekken (*Compacte Stad);* beiden 41%.

Onderzoeksverantwoording

HOOFDSTUK 4

In het kort

De Citisensmethode categoriseert inwoners in acht onderscheidende groepen. Deze acht profielen geven inzicht in de verschillen tussen inwoners op het gebied van:

- Betrokkenheid van inwoners bij de eigen leefomgeving
- hun vertrouwen in instituties
- participatiegedrag (belemmeringen en motieven)
- communicatievoorkeuren

De profielen zijn opgesteld op basis van sociaal-demografische kenmerken uit gerenommeerde bronnen zoals Whooz, CBS, VNG en het Kadaster. Daar is data aan toegevoegd van Citisens zelf: data uit MijnStem en uit het Citisens onderzoek dat 2-jaarlijks plaats vindt onder de Citisens-community van bijna 50.000 Nederlanders.

In december 2018 heeft Citisens in opdracht van de gemeente Arnhem de betrokkenheidsanalyse van de gemeente Arnhem gemaakt. Deze betrokkenheidsanalyse geeft inzicht in de mate waarin de acht, door Citisens opgestelde, betrokkenheidsprofielen aanwezig zijn in de gemeente, op 6-positie postcode. Deze betrokkenheidsanalyse is weer gebruikt voor de Koerswijzer.

De Koerswijzer is netto 3.578 keer ingevuld. Op deze respons is een weging toegepast. Op basis van postcode kon voor ieder profiel het %-respons worden berekend. En dat %-respons is vergeleken met de feitelijke %-verdeling van de profielen in Arnhem (bron: betrokkenheidsanalyse van Arnhem uit december 2018). Als er sprake was van onder- of oververtegenwoordiging dan is dat gecorrigeerd.

Achtergrond invullers

Achtergrondkenmerken van de invullers

De invullers hebben, naast de inhoudelijke vragen, ook twee vragen beantwoord over geboortejaar en postcode. Deze informatie is in de analysefase gebruikt om de representativiteit van de resultaten te controleren en in de rapportage verschillen te kunnen duiden tussen betrokkenheidsprofielen.

Leeftijdsgroepen

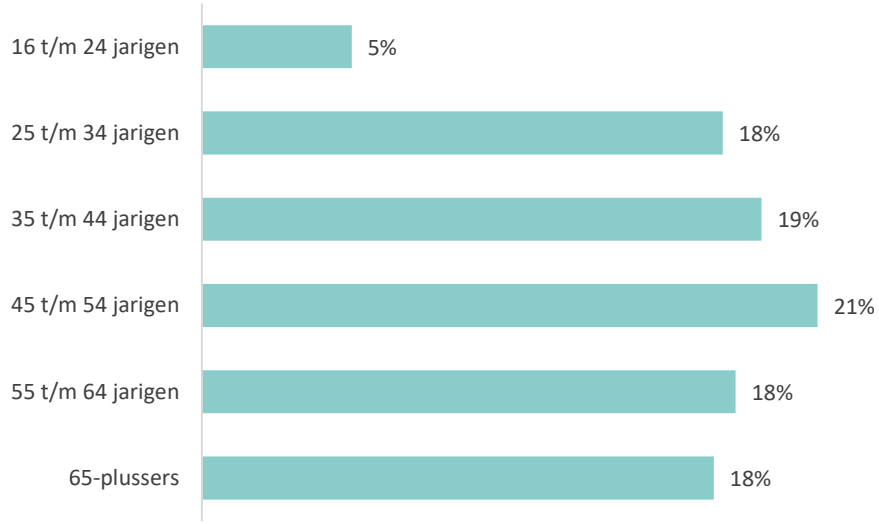

Wat is uw geboortejaar? (N=3.578) G*ecategoriseerd naar groepen*	**%**
16 t/m 24 jarigen	**5%**
25 t/m 34 jarigen	**18%**
35 t/m 44 jarigen	**19%**
45 t/m 54 jarigen	**21%**
55 t/m 64 jarigen	**19%**
65-plussers	**18%**

Betrokkenheidsprofielen

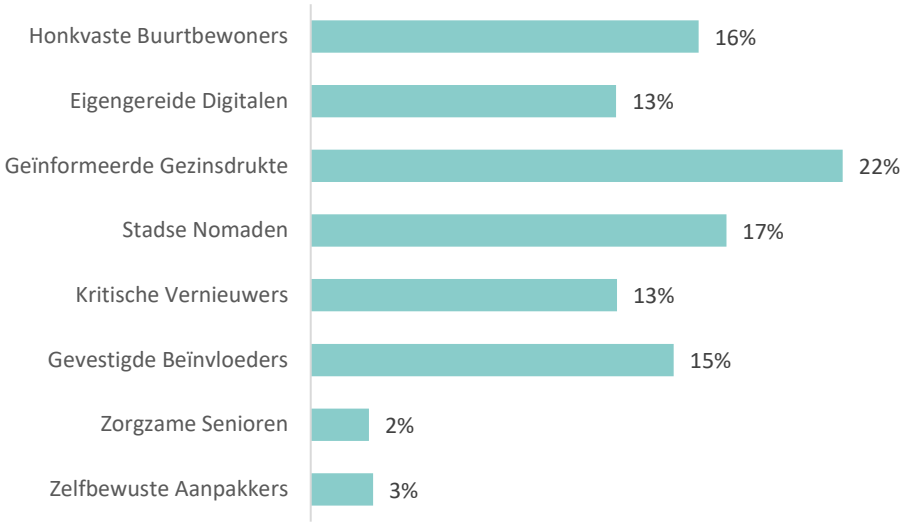

Respons per betrokkenheidsprofiel (N=3.578)	**%**
Honkvaste Buurtbewoners	**16%**
Eigengereide Digitalen	**13%**
Geïnformeerde Gezinsdrukte	**22%**
Stadse Nomaden	**17%**
Kritische Vernieuwers	**13%**
Gevestigde Beïnvloeders	**15%**
Zorgzame Senioren	**2%**
Zelfbewuste Aanpakkers	**3%**

Wijken

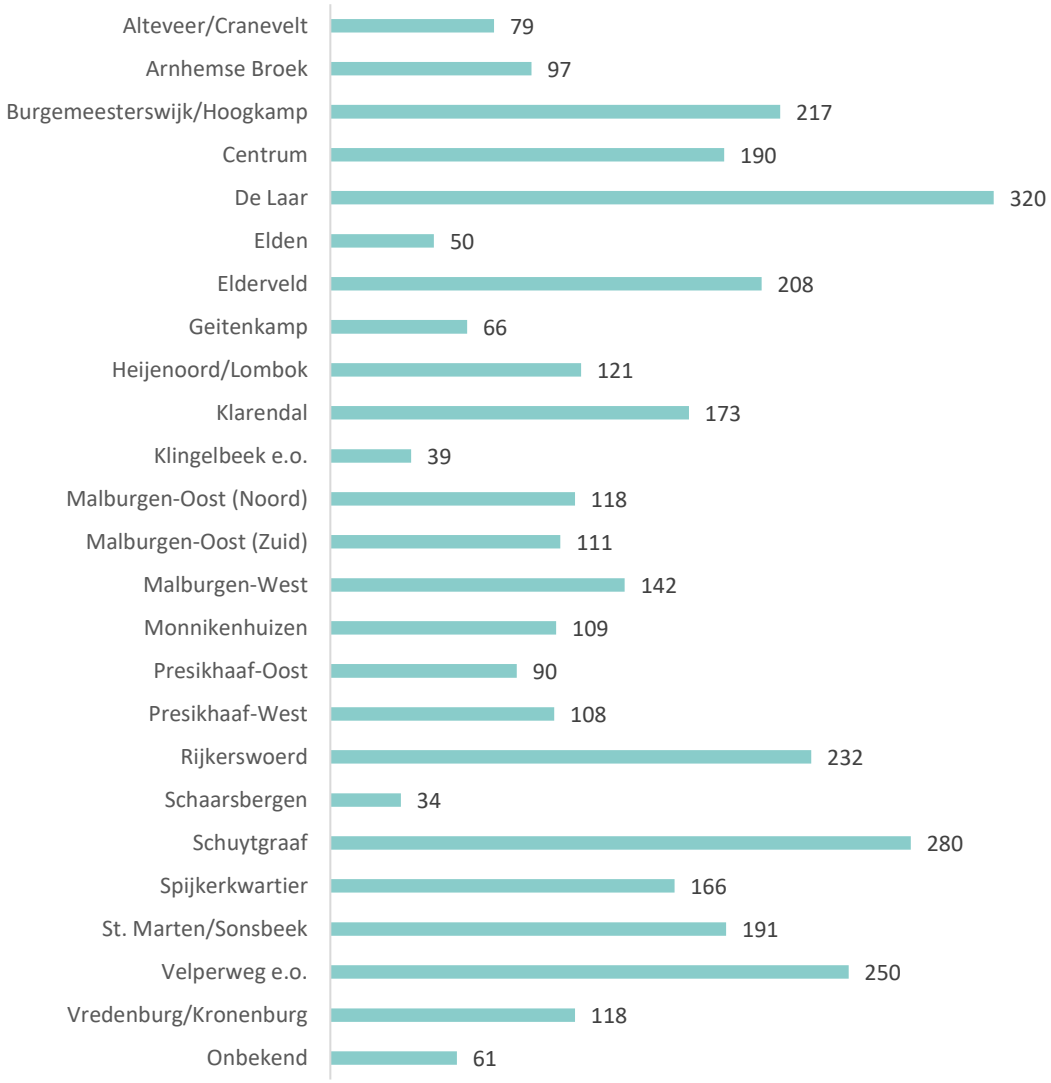

Respons per wijk (N = 3.570)	Aantal
Alteveer/Cranevelt	79
Arnhemse Broek	97
Burgemeesterswijk/Hoogkamp	217
Centrum	190
De Laar	320
Elden	50

Elderveld	208
Geitenkamp	66
Heijenoord/Lombok	121
Klarendal	173
Klingelbeek e.o.	39
Malburgen-Oost (Noord)	118
Malburgen-Oost (Zuid)	111
Malburgen-West	142
Monnikenhuizen	109
Presikhaaf-Oost	90
Presikhaaf-West	108
Rijkerswoerd	232
Schaarsbergen	34
Schuytgraaf	280
Spijkerkwartier	166
St. Marten/Sonsbeek	191
Velperweg e.o.	250
Vredenburg/Kronenburg	118
Onbekend	61

nb. De wijken: Elden, Klingenbeek e.o. en Schaarsbergen zijn niet meegenomen in de verschillen-analyse op wijkniveau). Dit in verband met een te klein aantal invullers. Respondenten woonachtig in deze wijken zijn wel meegenomen in de totaalberekeningen.

Respons en toegepaste weging

Dit onderzoek is uitgevoerd in het najaar van 2020. De online enquête kon worden ingevuld vanaf woensdag 16 september tot en met zondag 4 oktober 2020.

De vragenlijst is 3.708 keer ingevuld. Door middel van verschillende verificatiemethoden zijn dubbele invullers uit de resultaten gefilterd en zijn controles uitgevoerd om eventueel misbruik van de vragenlijst te achterhalen. Onderdelen van het verificatieproces waren een check op postcode, invultijd en IP-adres. Na een controle op dubbele invullers en de herkomst van de invuller zijn de antwoorden van 130 invullers uitgesloten van analyse. Dit betekent een netto respons van 3.578 invullers.

In de analysefase is aan iedere respondent een betrokkenheidsprofiel en CBS-wijk gekoppeld. Deze koppeling heeft plaatsgevonden op het niveau van positie-6 postcode (een postcode-6 gebied in Nederland heeft gemiddeld 16 huishoudens). Op deze manier konden verschillen inzichtelijk gemaakt worden tussen inwoners van Arnhem. Deze staan weergegeven in de bijlagen van dit rapport.

Op deze netto respons is vervolgens weging toegepast. Voor ieder betrokkenheidsprofiel is de %-respons binnen het totaal van 3.578 vergeleken met de feitelijke %-verdeling in Arnhem. Indien er sprake was van over- danwel ondervertegenwoordiging van een profiel is dit statistisch gecorrigeerd, met een minimum van 0,66 (bij oververtegenwoordiging) en een maximum van 3,11 keer (bij ondervertegenwoordiging). Onderstaande staafdiagram geeft de samenstelling qua betrokkenheidsprofielen weer in Arnhem (december 2018 - Betrokkenheidsanalyse Gemeente Arnhem).

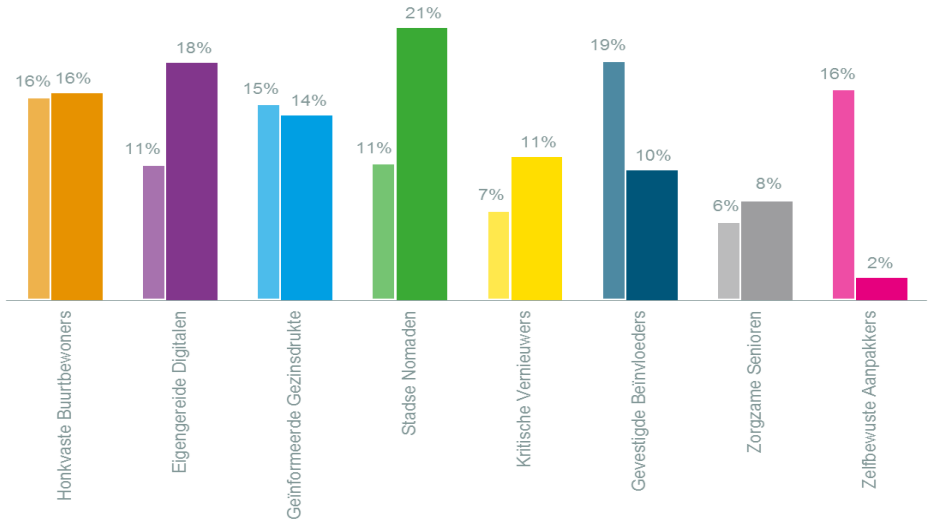

Samenstelling betrokkenheidsprofielen Nederland (links) en gemeente Arnhem (rechts)

Onderzoeksmethode

Alle inwoners van de gemeente Arnhem zijn uitgenodigd om mee te doen aan het onderzoek. Het onderzoek was via een open link te vinden die is geplaatst op www.koerswijzerarnhem.nl. De vragenlijst is op verschillende manieren door de gemeente Arnhem onder de aandacht gebracht van inwoners.

Op de eindpagina van het onderzoek (zie hieronder een voorbeeld) kregen invullers te zien met welke van de drie scenario's hun mening het meest overeen kwam. Hiervoor zijn de volgende stappen doorlopen. Bij het opstellen van de vragenlijst zijn, in samenspraak met de gemeente, de drie scenario's gescoord op 18 stellingen: bij elke stelling stond één scenario uiterst links, één scenario uiterst rechts en één scenario in het midden.

In het onderzoek konden de invullers hun mening geven over deze 18 stellingen*. Om de overeenkomst met de scenario's te berekenen zijn de antwoorden van de respondenten op deze stellingen vergeleken met de score die aan de scenario's waren toegekend. Per stelling is de absolute afstand tussen de positie van de invuller en de drie scenario's berekend. De afstanden van een invuller ten opzichte van de elk scenario zijn bij elkaar opgeteld. Vervolgens is de afstand van de respondent ten opzichte van een scenario gedeeld door de maximale afstand ten opzichte van dit scenario**. Het scenario waarbij voor een invuller de relatieve afstand het kleinst was, kwam als voorkeursscenario uit de bus. De stellingen waarbij een respondent "weet ik niet" heeft ingevuld zijn niet meegenomen in de berekening.

** Alle stellingen hadden een zeven-punt-schaal waarbij op de uitersten van deze schaal de antwoordopties zichtbaar waren.*

*** Niet alle scenario's stonden even vaak op de middenpositie, waardoor de maximale afstand per scenario verschilde.*

Uw antwoorden op de stellingen komen het meest overeen met het scenario: ***Arnhem Compacte Stad - 55%***

Met de andere twee scenario's is uw overeenkomst minder groot: Arnhem Netwerk Stad (36%) en Arnhem Stad van Boulevards (42%).

Hieronder vindt u een korte beschrijving van het scenario Arnhem Compacte Stad.

De intercity uit Berlijn dendert over de Westervoortse brug. Erkan schrikt wakker en ziet vier windmolens traag draaien. Op het moment dat de trein vaart mindert bij Arnhem Centraal, beseft hij dat de stad er heel anders uitziet dan in zijn studententijd. Er is veel hoogbouw bijgekomen en op straat is het druk met voetgangers, fietsers en bussen. De auto's zijn niet langer in de meerderheid, maar lijken zich bijna verontschuldigend te bewegen tussen de fietsers en voetgangers. De stationshal doet nog altijd verrassend modern aan. Op de 20e verdieping van Hotel Haarhuis is een advertentie geprojecteerd voor de opening van de RijnIJssel Universiteit in Malburgen. Nu begrijpt hij wat zijn broer bedoelde toen die zei dat Arnhem op dit moment booming is. Dat 'Den Haag' vanaf 2050 niet langer grootschalig wil investeren in de lage delen van de Randstad, heeft ertoe geleid dat verschillende bedrijven zijn uitgeweken naar Oost- en Zuid-Nederland. Onlangs maakte ook de Bijenkorf bekend weer terug te komen naar Arnhem en wel met een vestiging in het hippe Coehoornkwartier.

Benieuwd naar de beschrijving van de andere scenario's? Kijk dan op www.arnhem.nl/koersdocument.

Deel de koerswijzer met vrienden en familie via:

Tweet

Share

Bijlagen

Bijlage 1: Stellingen

In deze bijlage zijn alle figuren en tabellen per stelling weergegeven.

Voor sporten en bewegen kies ik: (N=3.578)

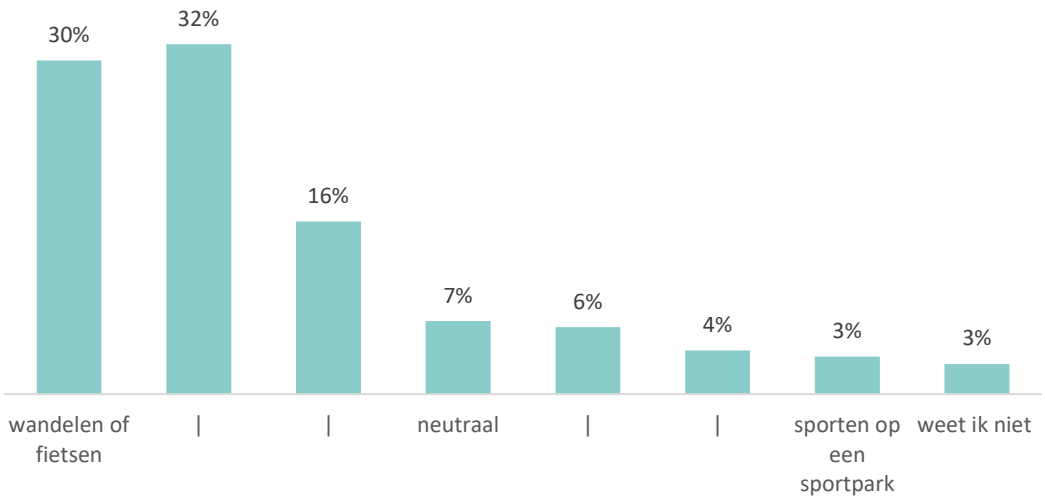

Voor sporten en bewegen kies ik: (N=3.578)	Scenario	%
wandelen of fietsen in de directe woonomgeving	Boulevards	30%
|		32%
|		16%
neutraal	Compacte stad	7%
|		6%
|		4%
sporten op een sportpark met meerdere sportfuncties	Netwerk	3%
weet ik niet		3%

Winkelcentra. Ik kies voor: (N = 3.578)

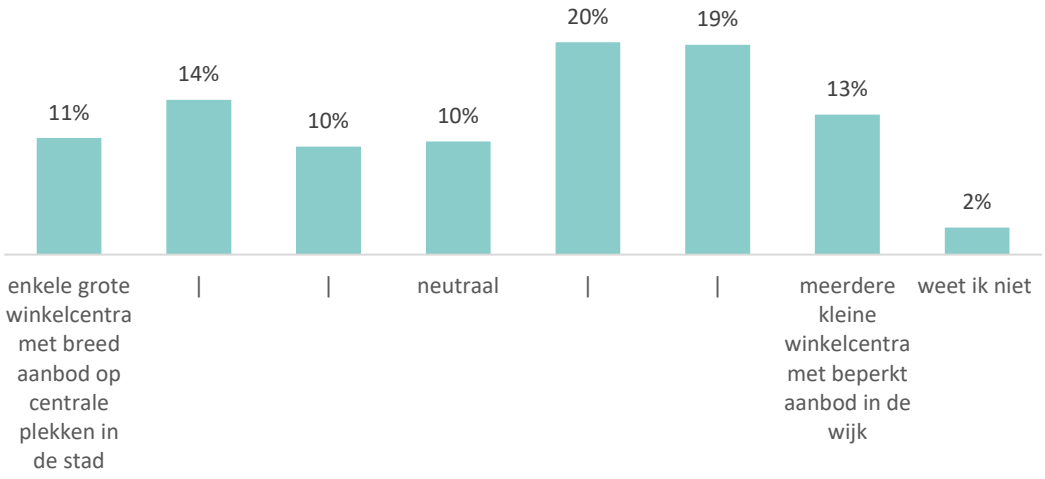

Winkelcentra. Ik kies voor: (N = 3.578)	Scenario	%
enkele grote winkelcentra met breed aanbod op centrale plekken in de stad	Compacte stad	11%
|		14%
|		10%
neutraal	Netwerk	10%
|		20%
|		19%
meerdere kleine winkelcentra met beperkt aanbod in de wijk	Boulevards	13%
weet ik niet		2%

Ik kies voor bioscoopbezoek: (N = 3.578)

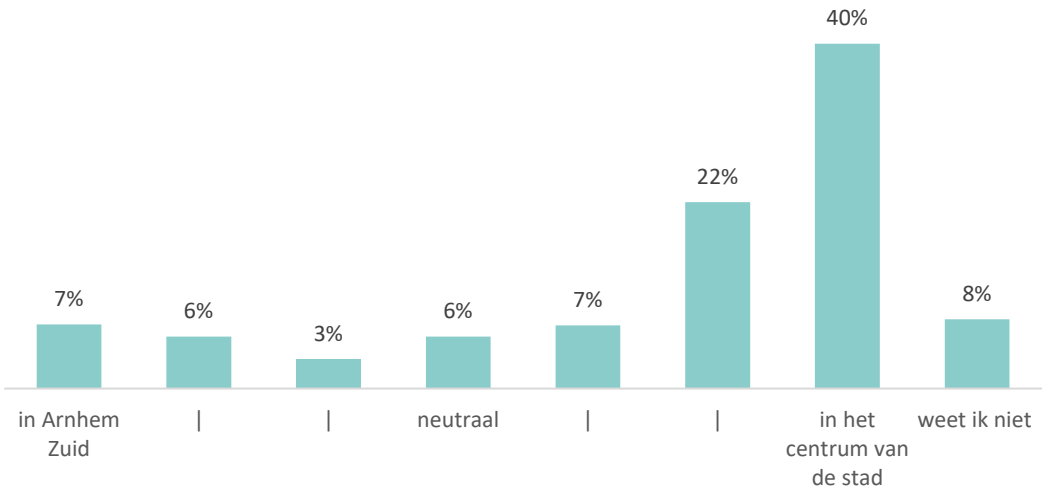

Ik kies voor bioscoopbezoek: (N = 3.578)	Scenario	%
in Arnhem Zuid	Boulevards	7%
|		6%
|		3%
neutraal	Netwerk	6%
|		7%
|		22%
in het centrum van de stad	Compacte stad	40%
weet ik niet		8%

Ik kies voor de toekomst van Arnhem: (N = 3.578)

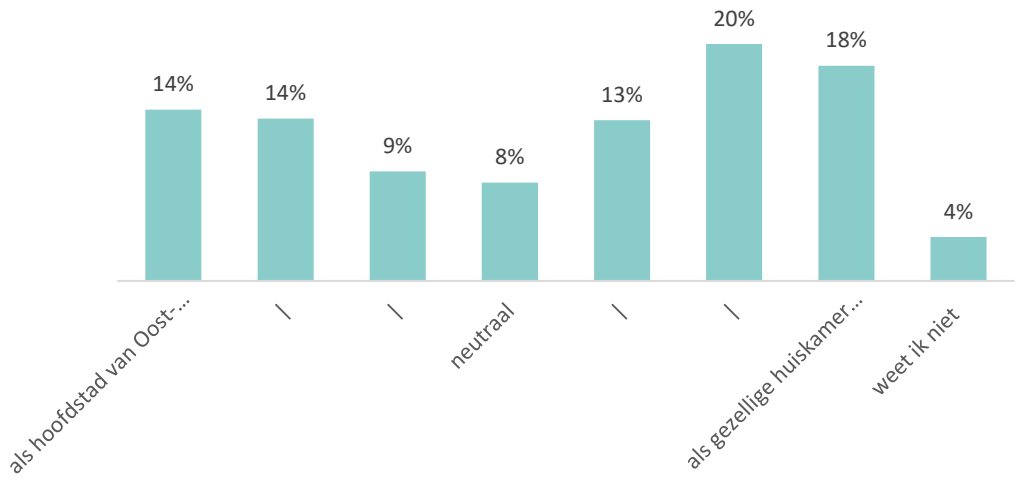

Ik kies voor de toekomst van Arnhem: (N = 3.578)	Scenario	%
als hoofdstad van Oost-Nederland	Compacte stad	14%
|		14%
|		9%
neutraal	Netwerk	8%
|		13%
|		20%
als gezellige huiskamer voor haar eigen inwoners	Boulevards	18%
weet ik niet		4%

Ik kies voor seniorenwoningen: (N = 3.578)

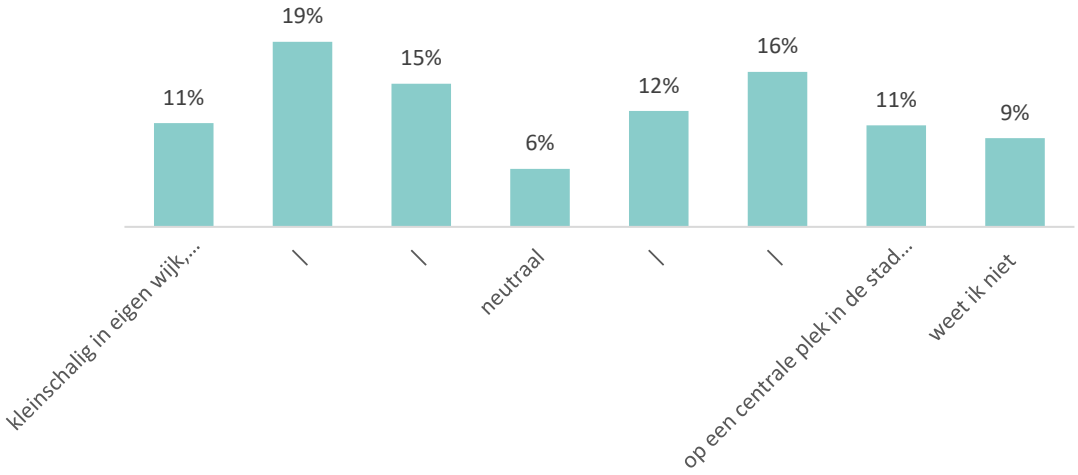

Ik kies voor seniorenwoningen: (N = 3.578)	Scenario	%
kleinschalig in eigen wijk, maar minder voorzieningen	Netwerk	11%
|		19%
|		15%
neutraal	Boulevards	6%
|		12%
|		16%
op een centrale plek in de stad met andere senioren en voorzieningen	Compacte stad	11%
weet ik niet		9%

Woningbouw. Ik kies voor: (N = 3.578)

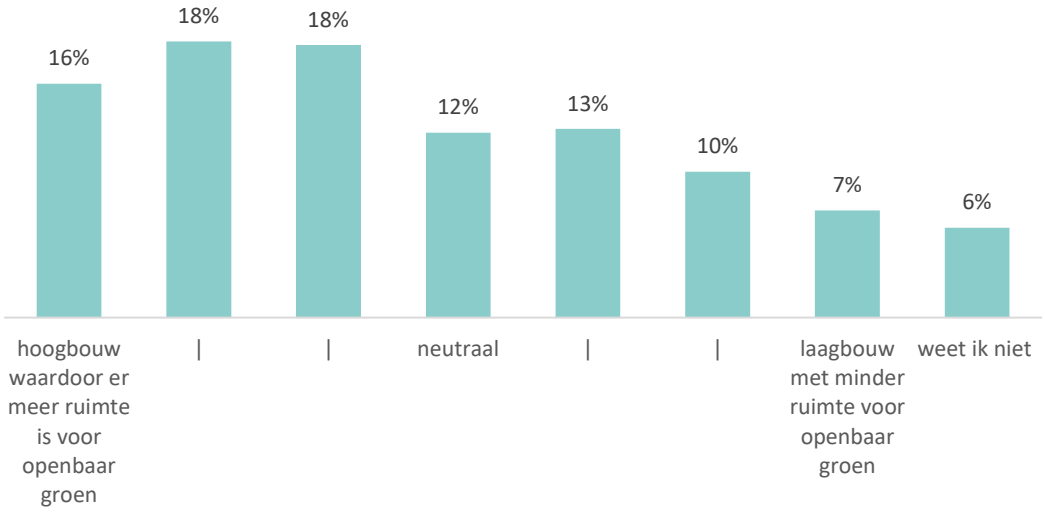

Woningbouw. Ik kies voor: (N = 3.578)	Scenario	%
hoogbouw waardoor er meer ruimte is voor openbaar groen	Compacte stad	16%
|		18%
|		18%
neutraal		12%
|	Netwerk	13%
|		10%
laagbouw met minder ruimte voor openbaar groen		7%
weet ik niet	Boulevards	6%

Ik kies voor nieuwbouw: (N = 3.583)

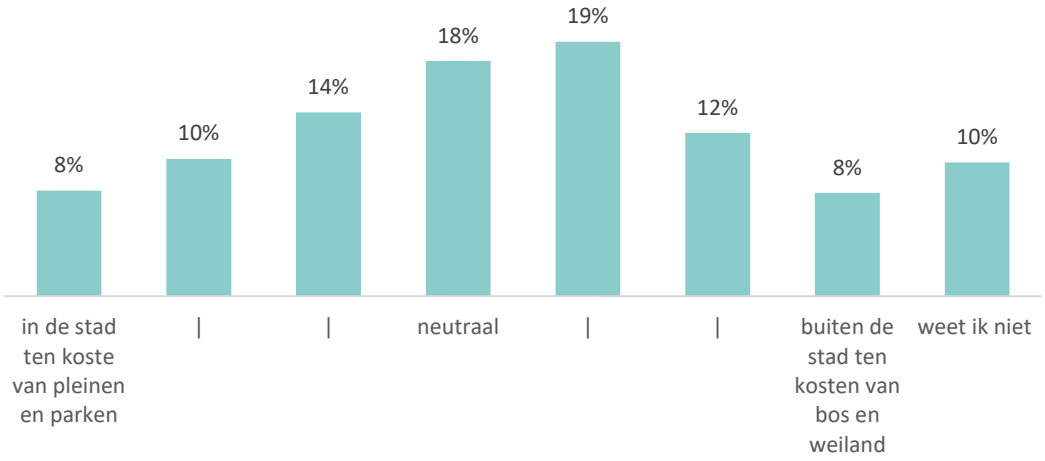

Ik kies voor nieuwbouw: (N = 3.578)	Scenario	%
in de stad ten koste van pleinen en parken	Boulevards	8%
|		10%
|		14%
neutraal	Compacte stad	18%
|		19%
|		12%
buiten de stad ten kosten van bos en weiland	Netwerk	8%
weet ik niet		10%

Banen voor Arnhemmers zie ik het liefst: (N = 3.578)

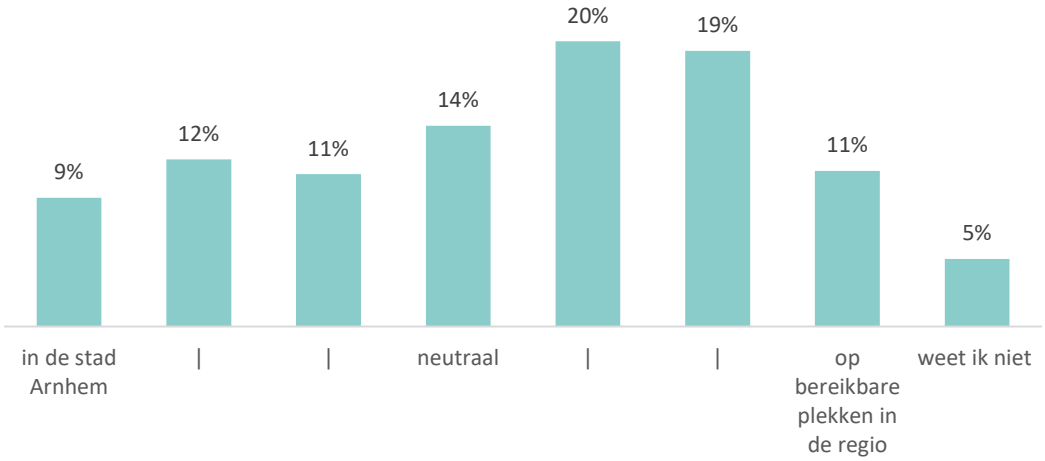

Banen voor Arnhemmers zie ik het liefst: (N = 3.578)	Scenario	%
in de stad Arnhem	Compacte stad	9%
|		12%
|		11%
neutraal	Boulevards	14%
|		20%
|		19%
op bereikbare plekken in de regio	Netwerk	11%
weet ik niet		5%

Ik kies voor de plek / locatie van bedrijven: (N = 3.578)

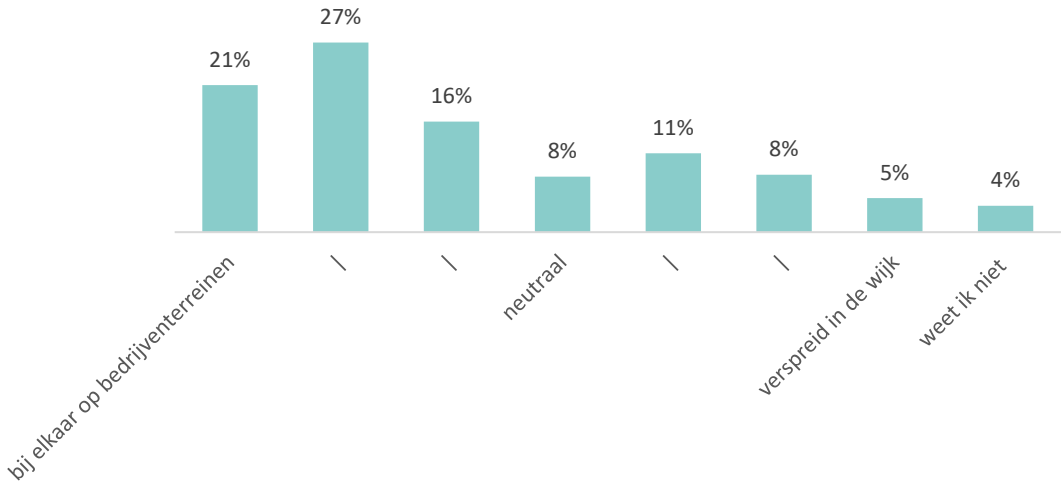

Ik kies voor de plek / locatie van bedrijven: (N = 3.578)	Scenario	%
bij elkaar op bedrijventerreinen	Compacte stad	21%
|		27%
|		16%
neutraal	Netwerk	8%
|		11%
|		8%
verspreid in de wijk	Boulevards	5%
weet ik niet		4%

Ik kies bij de vestiging van bedrijven ervoor om: (N = 3.578)

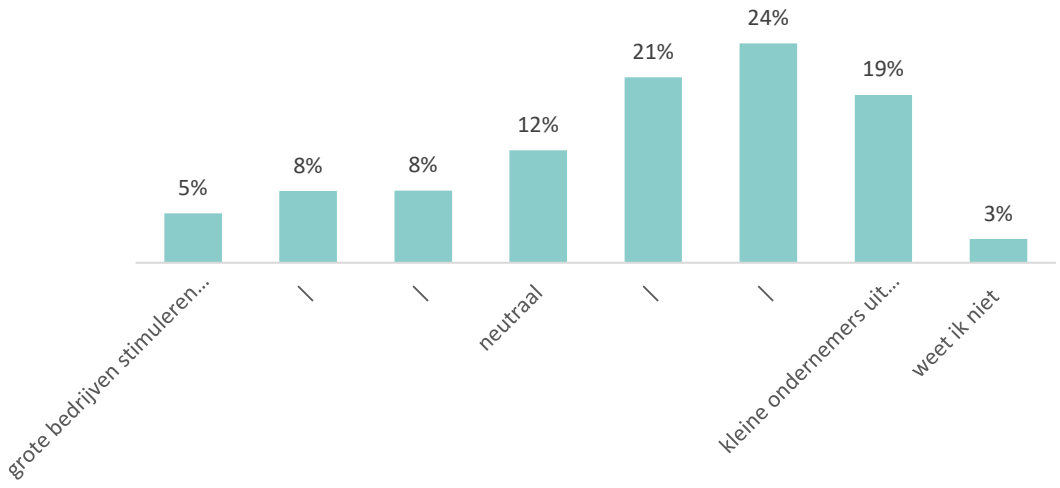

Ik kies bij de vestiging van bedrijven ervoor om: (N = 3.584)	Scenario	%
grote bedrijven stimuleren naar Arnhem te komen	Netwerk	5%
|		8%
|		8%
neutraal	Compacte stad	12%
|		21%
|		24%
kleine ondernemers uit Arnhem te ondersteunen	Boulevards	19%
weet ik niet		3%

De straat is er: (N = 3.578)

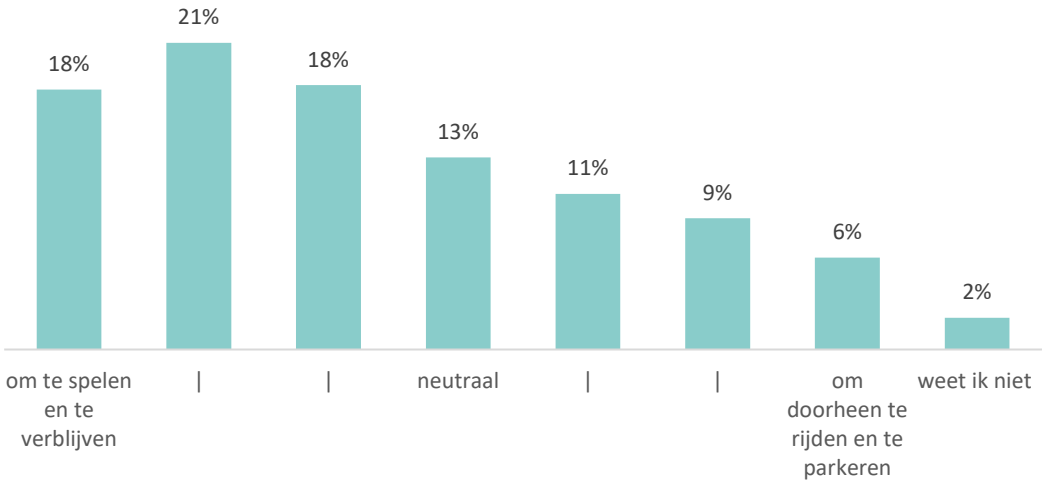

De straat is er: (N = 3.578)	Scenario	%
om te spelen en te verblijven	Compacte stad	18%
|		21%
|		18%
neutraal	Netwerk	13%
|		11%
|		9%
om doorheen te rijden en te parkeren	Boulevards	6%
weet ik niet		2%

Ik kies een binnenstad die: (N = 3.578)

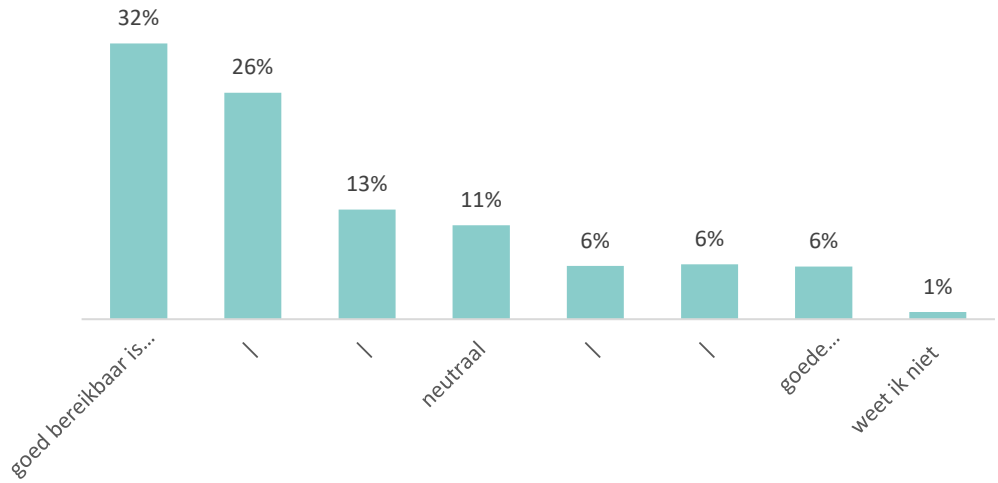

Ik kies een binnenstad die: (N = 3.578)	Scenario	%
goed bereikbaar is voor OV, fiets en voetganger	Boulevards	32%
|		26%
|		13%
neutraal	Compacte stad	11%
|		6%
|		6%
goede parkeervoorzieningen voor de auto heeft	Netwerk	6%
weet ik niet		1%

De bus: (N = 3.578)

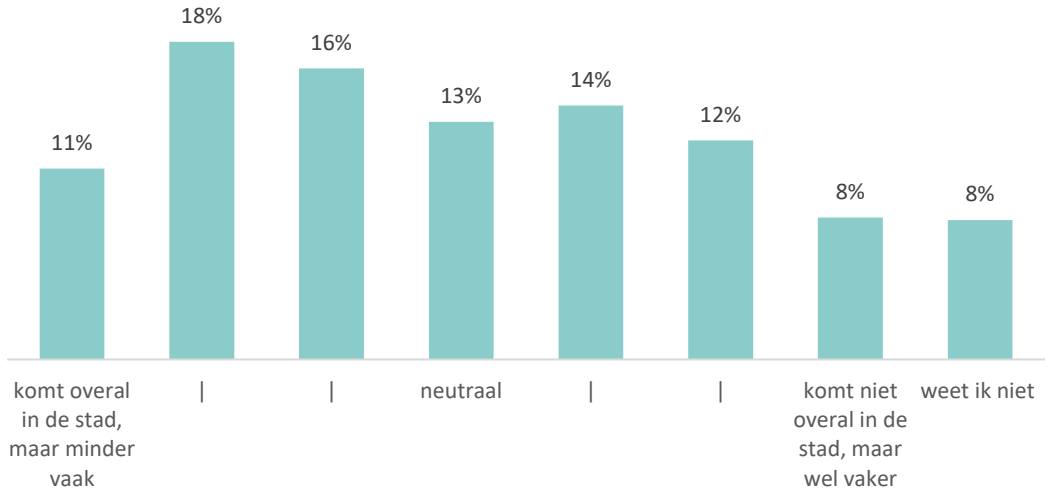

De bus: (N = 3.578)	Scenario	%
komt overal in de stad, maar minder vaak	Compacte stad	11%
|		18%
|		16%
neutraal	Netwerk	13%
|		14%
|		12%
komt niet overal in de stad, maar wel vaker	Boulevards	8%
weet ik niet		8%

Auto's: (N = 3.578)

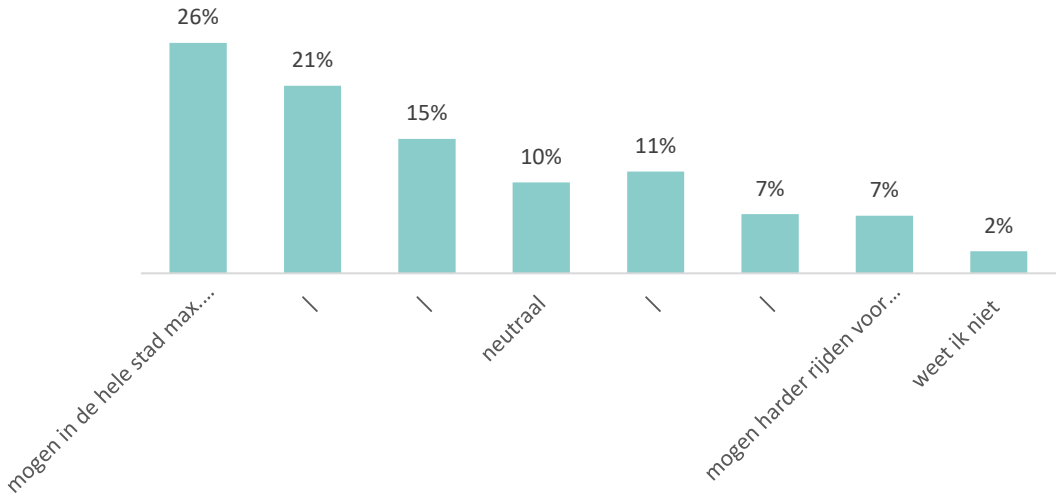

Auto's: (N = 3.578)	Scenario	%
mogen in de hele stad max. 30 km/h voor een veilige fietssituatie	Boulevards	26%
|		21%
|		15%
neutraal	Netwerk	10%
|		11%
|		7%
mogen harder rijden voor een betere bereikbaarheid	Compacte stad	7%
weet ik niet		2%

De Veluwe en het buitengebied ten noorden van de Schelmseweg: (N = 3.578)

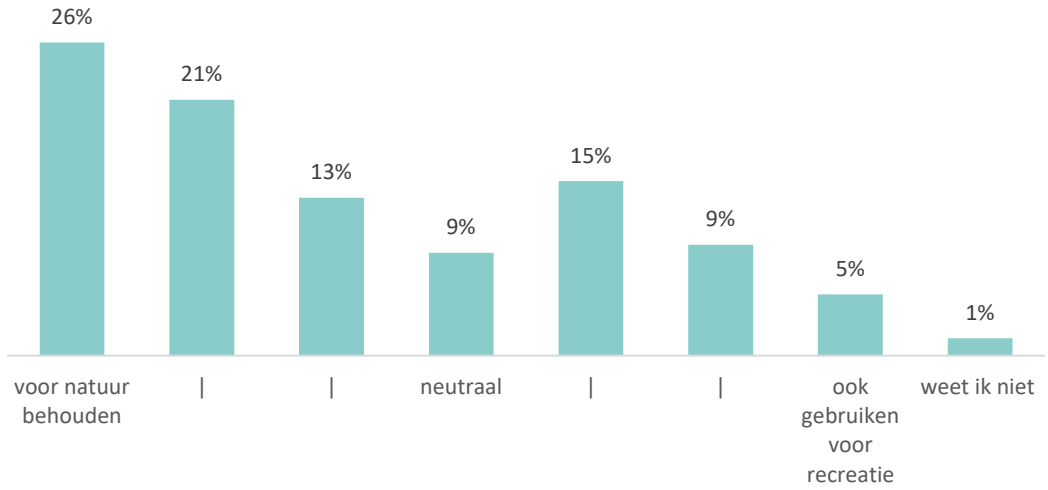

De Veluwe en het buitengebied ten noorden van de Schelmseweg: (N = 3.578)	Scenario	%
voor natuur behouden	Compacte stad	26%
|		21%
|		13%
neutraal	Netwerk	9%
|		15%
|		9%
ook gebruiken voor recreatie	Boulevards	5%
weet ik niet		1%

Bij groen kies ik voor: (N = 3.578)

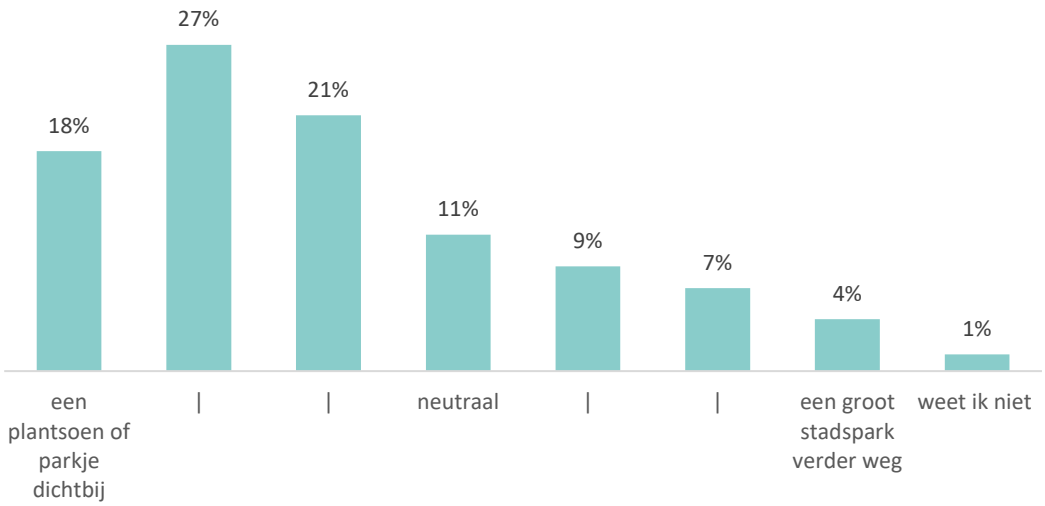

Bij groen kies ik voor: (N = 3.578)	Scenario	%
een plantsoen of parkje dichtbij	Compacte stad	18%
|		27%
|		21%
neutraal	Netwerk	11%
|		9%
|		7%
een groot stadspark verder weg	Boulevards	4%
weet ik niet		1%

Wie neemt het initiatief om klimaatverandering tegen te gaan? (N = 3.582)

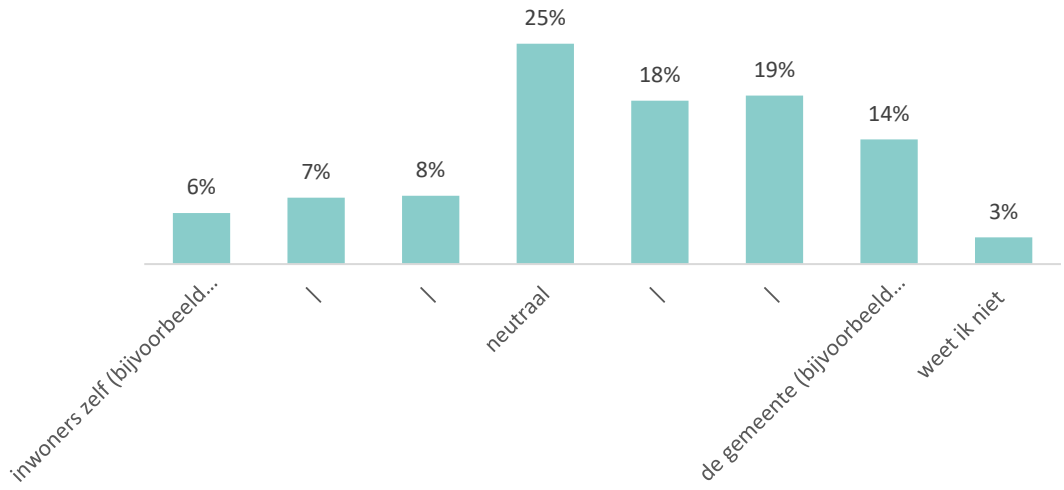

Wie neemt het initiatief om klimaatverandering tegen te gaan? (N = 3.582)	Scenario	%
inwoners zelf (bijvoorbeeld door stenen uit de tuin te halen)	Compacte stad	6%
|		7%
|		8%
neutraal	Netwerk	25%
|		18%
|		19%
de gemeente (bijvoorbeeld door te zorgen voor wateropvang in de straat)	Boulevards	14%
weet ik niet		3%

Wat vindt u belangrijker? (N=3.578)

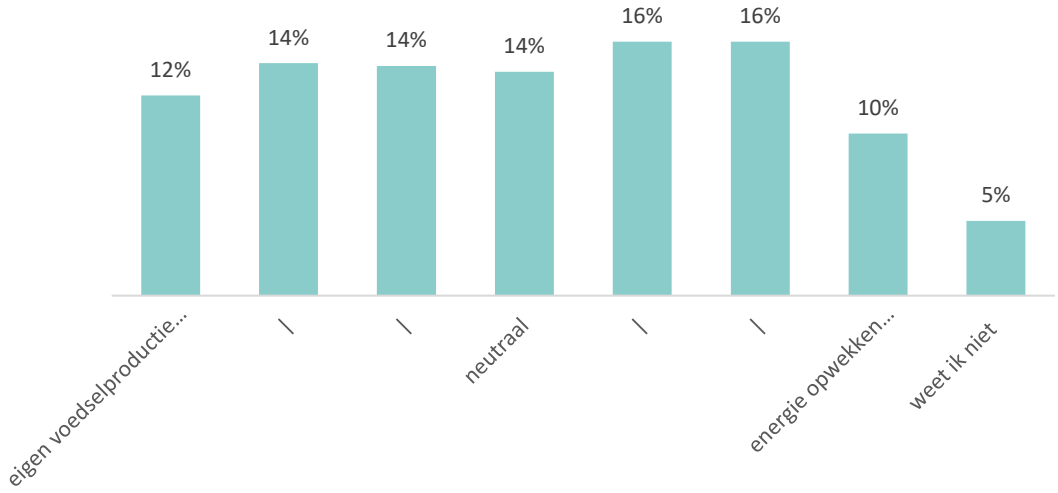

Wat vindt u belangrijker? (N = 3.578)	Scenario	%
eigen voedselproductie (stadslandbouw)	Netwerk	12%
|		14%
|		14%
neutraal	Boulevards	14%
|		16%
|		16%
energie opwekken (zonneparken)	Compacte stad	10%
weet ik niet		5%

Bijlage 2: Betrokkenheidsprofielen

In deze bijlage staan de verschillen tussen de betrokkenheidsprofielen (wanneer statistisch significant) opgenomen.

Scenario's – uitkomsten op basis van de stellingen

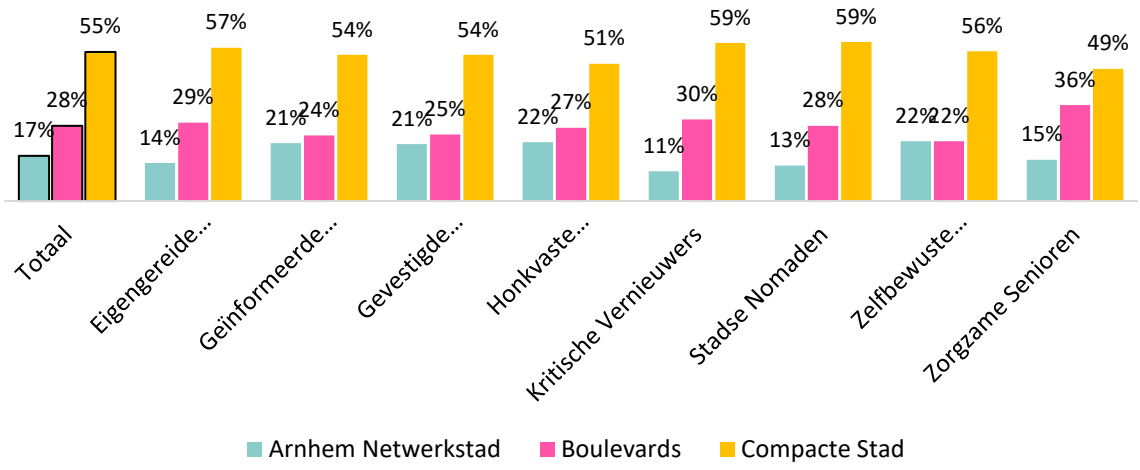

Uitkomsten scenario's (N=3.578). ***Berekening van overeenkomst op de 18 stellingen***			
	Arnhem Netwerkstad	**Stad van Boulevards**	**Compacte Stad**
Totaal	**17%**	**28%**	**55%**
Eigengereide Digitalen	14%	29%	57%
Geïnformeerde Gezinsdrukte	21%	24%	54%
Gevestigde Beïnvloeders	21%	25%	54%
Honkvaste Buurtbewoners	22%	27%	51%
Kritische Vernieuwers	11%	30%	59%
Stadse Nomaden	13%	28%	59%
Zelfbewuste Aanpakkers	22%	22%	56%
Zorgzame Senioren	15%	36%	49%

Percentage overeenkomst per scenario

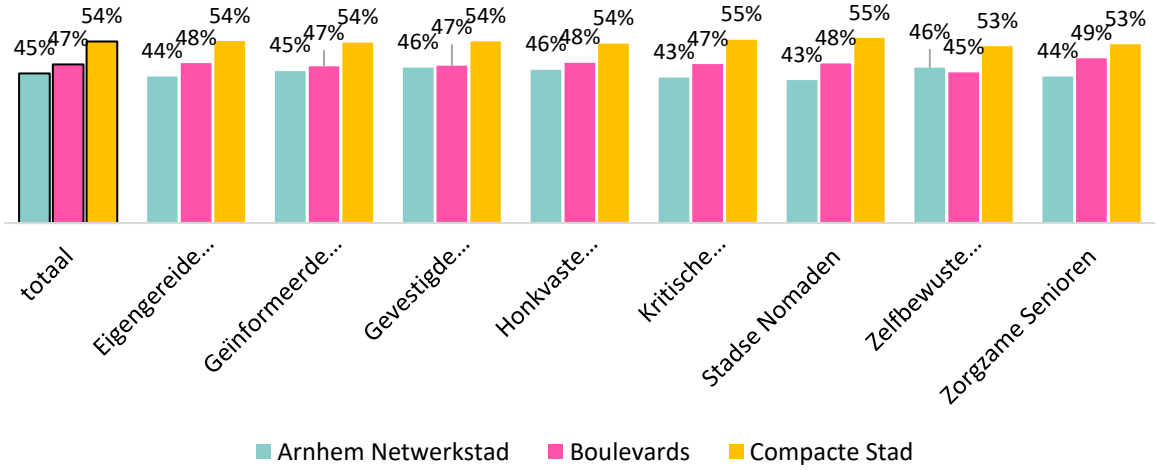

Percentage overeenkomst per scenario (N=3.578) ***Berekening van overeenkomst op de 18 stellingen***			
	Arnhem Netwerkstad	**Stad van Boulevards**	**Compacte Stad**
Totaal	**45%**	**47%**	**54%**
Eigengereide Digitalen	44%	48%	54%
Geïnformeerde Gezinsdrukte	45%	47%	54%
Gevestigde Beïnvloeders	46%	47%	54%
Honkvaste Buurtbewoners	46%	48%	54%
Kritische Vernieuwers	43%	47%	55%
Stadse Nomaden	43%	48%	55%
Zelfbewuste Aanpakkers	46%	45%	53%
Zorgzame Senioren	44%	49%	53%

Vervolg – geïnformeerd worden

De gemeente Arnhem wil inwoners betrekken bij de Omgevingsvisie. Hoe wilt u in het vervolg geïnformeerd worden? (N=3.578)									
	Eigengereide Digitalen	Geïnformeerde Gezinsdrukte	Gevestigde Beïnvloeders	Honkvaste Buurtbewoners	Kritische Vernieuwers	Stadse Nomaden	Zelfbewuste Aanpakkers	Zorgzame Senioren	**Totaal**
Via een digitale nieuwsbrief	49%	58%	66%	53%	48%	54%	63%	48%	**54%**
Via sociale media	47%	49%	34%	45%	49%	46%	46%	43%	**45%**
Via bewonersbrieven	42%	39%	35%	42%	41%	45%	39%	44%	**41%**
Via www.arnhem.nl	30%	28%	33%	29%	34%	32%	24%	31%	**31%**
Via berichten in de Arnhemse Koerier	28%	25%	28%	32%	19%	25%	24%	34%	**27%**
Via informatiebijeenkomsten	19%	21%	27%	22%	24%	23%	30%	20%	**22%**
Via bijeenkomsten met teams leefomgeving in de wijk	18%	22%	26%	23%	25%	20%	19%	27%	**22%**
Weet ik niet / geen mening	2%	2%	1%	2%	4%	4%	2%	3%	**3%**
Anders, namelijk	4%	3%	3%	1%	4%	2%	3%	1%	**3%**
Ik wil niet geïnformeerd worden	3%	3%	1%	2%	1%	3%	0%	2%	**2%**

Vervolg – meepraten

Hoe wilt u het liefst meepraten over de Omgevingsvisie? (N=1.185)									
	Eigengereide Digitalen	Geïnformeerde [illegible]	Gevestigde Beïnvloeders	Honkvaste Buurtbewon	Kritische Vernieuwers	Stadse Nomaden	Zelfbewuste Aanpakkers	Zorgzame Senioren	**Totaal**
Via bijeenkomsten	66%	60%	66%	58%	75%	69%	71%	57%	**65%**
Online via een discussieforum	42%	38%	34%	37%	43%	37%	43%	40%	**39%**
Online tijdens een live webinar	29%	28%	27%	24%	32%	35%	29%	13%	**28%**
Door een e-mail te sturen	23%	23%	21%	26%	23%	26%	21%	27%	**24%**
Anders	3%	3%	5%	5%	10%	8%	4%	3%	**5%**
Ik wil niet meepraten	7%	6%	5%	5%	4%	4%	0%	6%	**5%**
Weet ik niet / geen mening	**7%**	**6%**	**6%**	**10%**	**5%**	**8%**	**8%**	**17%**	**8%**

Stellingen – voorzieningen

- **Gevestigde Beïnvloeders** zijn het meest uitgesproken in hun keuze voor 'meerdere kleine winkelcentra'.
- **Geinformeerde Gezinsdrukte** en **Zelfbewuste Aanpakkers** kiezen relatief vaak voor bioscoopbezoek ‘in Arnhem Zuid’, ten opzichte van de andere profielen.
- **Kritische Vernieuwers** zijn het meest uitgesproken in hun keuze voor ‘in het centrum van de stad’.
- Opvallend is dat de **Gevestigde Beïnvloeders** als enige groep Arnhem liever zien als 'hoofdstad van Oost-Nederland' in plaats van 'huiskamer voor haar eigen inwoners'.
- **Zorgzame Senioren** zijn relatief gezien het meest uitgesproken in de keuze voor 'huiskamer voor haar eigen inwoners.

Stellingen – woningbouw

- **Gevestigde Beïnvloeders** en **Zelfbewuste Aanpakkers** zijn het meest uitgesproken over de keuze 'kleinschalig in eigen wijk'.
- **Zorgzame Senioren** geven het vaakst aan een voorkeur te hebben voor 'een centrale plek in de stad'.
- **Stadse Nomaden** en **Zorgzame Senioren** kiezen relatief vaker voor hoogbouw

- **Stadse Nomaden** en **Eigengereide Digitalen** kiezen vaker voor in de stad ten koste van pleinen en parken

Stellingen – werkgelegenheid

- **Geïnformeerde Gezinsdrukte** is meer uitgesproken, daarvan geeft 59% aan dat ze banen het liefst in de regio zien.
- **Eigengereide Digitalen en Zorgzame Senioren** geven iets vaker aan dat ze bedrijven ook graag in de wijk zien.
- Zowel **Geïnformeerde Gezinsdrukte** als **Gevestigde Beïnvloeders** geven wat vaker aan dat ook grote bedrijven gestimuleerd mogen worden (25%).

Stellingen – mobiliteit, infrastructuur en verkeer

- De groep **Eigengereide Digitalen** die aangeeft dat de straat er is om doorheen te rijden en te parkeren is relatief groter dan de andere profielen (32%).
- **Kritische Vernieuwers** zijn nog meer uitgesproken over de keuze voor een bereikbare stad voor OV, fiets en voetganger. 80% van hen kiest voor deze optie.
- Voor **Geïnformeerde Gezinsdrukte** is 'betere bereikbaarheid' ook belangrijk, een derde van hen geeft aan dat auto's harder mogen rijden om dit te bewerkstelligen.
- Er zijn significante verschillen op de stelling over de bus.

Stellingen – natuur, groen en recreatie

- **Geïnformeerde Gezinsdrukte** en **Zorgzame Senioren** geven relatief gezien vaker aan dat ze de Veluwe en het buitengebied willen gebruiken voor recreatie (36% en 38% ten opzichte van 29% algemeen).
- Een kwart van de **Kritische Vernieuwers** en **Stadse Nomaden** heeft de voorkeur voor een groter stadspark wat verder weg.

Stellingen – klimaat en energie

- Er is geen verschil tussen de betrokkenheidsprofielen op de vraag over klimaatverandering.
- **Kritische Vernieuwers** en **Geïnformeerde Gezinsdrukte** kiezen relatief vaker voor energie opwekken.
- **Zelfbewuste Aanpakkers** en **Zorgzame Senioren** kiezen relatief gezien vaak voor eigen voedselproductie.

Bijlage 3: Wijken

In deze bijlage staan de verschillen tussen de wijken opgenomen (wanneer statistisch significant).

Scenario's – uitkomsten op basis van de stellingen

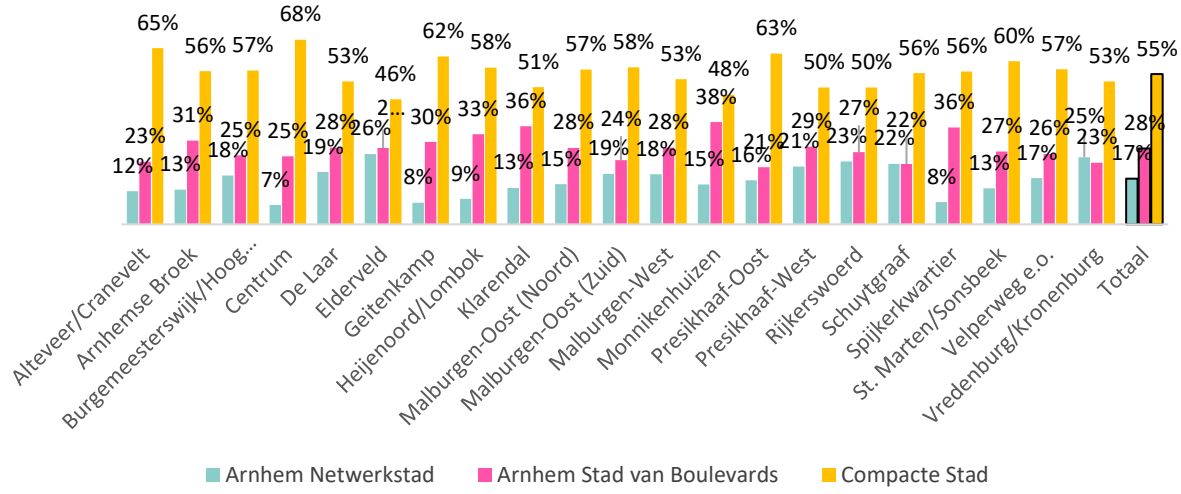

Uitkomsten scenario's (N=3.578). ***Berekening van overeenkomst op de 18 stellingen***			
	Arnhem Netwerkstad	**Stad van Boulevards**	**Compacte Stad**
Totaal	**17%**	**28%**	**55%**
Alteveer/Cranevelt	12%	23%	65%
Arnhemse Broek	13%	31%	56%
Burgemeesterswijk/Hoogkamp	18%	25%	57%
Centrum	7%	25%	68%
De Laar	19%	28%	53%
Elderveld	26%	28%	46%
Geitenkamp	8%	30%	62%
Heijenoord/Lombok	9%	33%	58%

Klarendal	13%	36%	51%
Malburgen-Oost (Noord)	15%	28%	57%
Malburgen-Oost (Zuid)	19%	24%	58%
Malburgen-West	18%	28%	53%
Monnikenhuizen	15%	38%	48%
Presikhaaf-Oost	16%	21%	63%
Presikhaaf-West	21%	29%	50%
Rijkerswoerd	23%	27%	50%
Schuytgraaf	22%	22%	56%
Spijkerkwartier	8%	36%	56%
St. Marten/Sonsbeek	13%	27%	60%
Velperweg e.o.	17%	26%	57%
Vredenburg/Kronenburg	25%	23%	53%

nb. De wijken: Elden, Klingenbeek e.o. en Schaarsbergen zijn niet meegenomen in de verschillen-analyse op wijkniveau). Dit in verband met een te klein aantal invullers. Respondenten woonachtig in deze wijken zijn wel meegenomen in de totaalberekeningen.

Stellingen

nb. De wijken Elden, Klingenbeek e.o. en Schaarsbergen zijn niet opgenomen in de verschillen-analyse op wijkniveau (en dus ook niet in de tabellen in deze bijlage). Dit in verband met een te klein aantal invullers uit die wijken. Respondenten woonachtig in deze wijken zijn wel meegenomen in de totaalberekeningen in het hoofdrapport.

Voor sporten en bewegen kies ik:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
wandelen of fietsen	82%	83%	82%	85%	76%	79%	71%	81%	79%	86%	78%	75%	80%	75%	82%	78%	72%	83%	80%	82%	81%	**79%**
neutraal	8%	5%	9%	6%	4%	7%	9%	7%	7%	5%	7%	6%	6%	5%	4%	9%	10%	6%	7%	6%	6%	**7%**
sporten op een sportpark	9%	11%	9%	9%	20%	14%	20%	12%	15%	9%	15%	19%	14%	20%	14%	13%	17%	11%	13%	12%	13%	**14%**

Winkelcentra. Ik kies voor:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
enkele grote winkelcentra met breed aanbod op centrale plekken in de stad	29%	35%	28%	41%	35%	29%	34%	24%	28%	46%	40%	54%	36%	47%	50%	38%	32%	31%	30%	34%	44%	**36%**
neutraal	11%	7%	11%	9%	11%	16%	11%	15%	7%	12%	17%	8%	7%	20%	4%	11%	12%	6%	10%	10%	12%	**11%**
meerdere kleine winkelcentra met beperkt aanbod in de wijk	60%	58%	61%	50%	54%	55%	54%	61%	65%	42%	43%	38%	57%	33%	46%	51%	56%	63%	60%	56%	44%	**53%**

Ik kies voor bioscoopbezoek:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
in Arnhem Zuid	3%	6%	4%	6%	42%	36%	8%	3%	1%	25%	28%	33%	0%	7%	9%	41%	38%	5%	2%	5%	40%	**18%**
neutraal	5%	1%	5%	5%	8%	9%	1%	2%	6%	10%	8%	8%	9%	2%	6%	14%	8%	8%	2%	2%	12%	**7%**
in het centrum van de stad	92%	93%	92%	89%	51%	55%	91%	95%	93%	65%	64%	59%	91%	91%	85%	46%	54%	87%	96%	93%	48%	**75%**

Ik kies voor de toekomst van Arnhem:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
als hoofdstad van Oost-Nederland	49%	39%	48%	48%	37%	33%	25%	38%	33%	39%	39%	33%	29%	41%	37%	38%	38%	44%	37%	39%	41%	**38%**
neutraal	7%	8%	13%	6%	5%	8%	9%	9%	8%	9%	7%	9%	9%	7%	4%	13%	11%	7%	16%	5%	9%	**8%**
als gezellige huiskamer voor haar eigen inwoners	45%	53%	39%	46%	59%	58%	67%	53%	59%	52%	54%	58%	63%	52%	59%	49%	51%	49%	47%	57%	50%	**53%**

Ik kies voor seniorenwoningen:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
kleinschalig in eigen wijk, maar minder voorzieningen	63%	51%	64%	40%	41%	51%	46%	50%	55%	40%	39%	50%	49%	43%	46%	49%	45%	58%	54%	62%	52%	**50%**
neutraal	11%	11%	7%	2%	6%	6%	6%	10%	10%	11%	6%	5%	6%	11%	5%	4%	9%	6%	6%	4%	7%	**7%**
op een centrale plek in de stad met andere senioren en voorzieningen	27%	38%	29%	58%	53%	42%	48%	40%	35%	50%	55%	45%	44%	47%	49%	46%	46%	36%	40%	34%	41%	**43%**

Woningbouw. Ik kies voor:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
hoogbouw waardoor er meer ruimte is voor openbaar groen	60%	58%	47%	75%	48%	48%	63%	52%	52%	60%	63%	71%	48%	61%	43%	46%	45%	69%	57%	58%	60%	**56%**
neutraal	13%	17%	17%	8%	12%	15%	6%	16%	17%	10%	9%	9%	27%	15%	13%	14%	17%	8%	10%	13%	13%	**13%**
laagbouw met minder ruimte voor openbaar groen	28%	25%	36%	16%	40%	37%	31%	32%	31%	30%	28%	20%	25%	24%	45%	40%	38%	23%	32%	28%	26%	**31%**

Ik kies voor nieuwbouw:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
in de stad ten koste van pleinen en parken	21%	42%	34%	36%	39%	35%	51%	36%	33%	36%	46%	37%	31%	40%	37%	35%	38%	35%	32%	29%	34%	**36%**
neutraal	25%	18%	20%	17%	17%	19%	25%	18%	22%	27%	17%	17%	35%	25%	16%	18%	19%	17%	24%	19%	21%	**20%**
buiten de stad ten kosten van bos en weiland	54%	39%	46%	47%	44%	46%	24%	45%	45%	37%	37%	45%	33%	35%	47%	47%	43%	48%	44%	52%	45%	**44%**

Banen voor Arnhemmers zie ik het liefst:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
in de stad Arnhem	44%	44%	33%	38%	25%	35%	35%	29%	38%	35%	27%	32%	25%	30%	29%	22%	23%	48%	40%	36%	33%	**33%**
neutraal	14%	16%	16%	15%	12%	10%	14%	18%	20%	17%	13%	9%	29%	12%	16%	14%	11%	14%	17%	12%	17%	**15%**
op bereikbare plekken in de regio	42%	40%	51%	48%	63%	55%	51%	53%	42%	49%	60%	59%	46%	58%	55%	64%	67%	39%	43%	52%	50%	**53%**

Ik kies voor de plek / locatie van bedrijven:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
bij elkaar op bedrijventerreinen	66%	67%	66%	63%	74%	75%	57%	61%	56%	67%	74%	69%	58%	71%	67%	73%	70%	54%	53%	68%	74%	**66%**
neutraal	6%	4%	9%	10%	6%	8%	7%	8%	14%	6%	6%	5%	12%	9%	9%	9%	9%	10%	10%	9%	5%	**8%**
verspreid in de wijk	28%	28%	25%	27%	20%	18%	36%	31%	31%	27%	20%	26%	30%	21%	24%	18%	21%	36%	37%	23%	21%	**25%**

Ik kies bij de vestiging van bedrijven ervoor om:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
grote bedrijven stimuleren naar Arnhem te komen	24%	22%	24%	20%	25%	21%	7%	17%	15%	22%	27%	19%	24%	17%	20%	28%	32%	21%	17%	21%	25%	**22%**
neutraal	11%	10%	16%	11%	11%	12%	16%	15%	11%	13%	8%	9%	13%	17%	18%	9%	16%	11%	16%	12%	12%	**13%**
kleine ondernemers uit Arnhem te ondersteunen	65%	69%	59%	69%	64%	67%	76%	68%	75%	66%	65%	72%	63%	65%	62%	63%	52%	68%	66%	67%	62%	**65%**

De straat is er:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
om te spelen en te verblijven	61%	62%	60%	66%	56%	61%	55%	61%	63%	53%	53%	63%	58%	48%	50%	45%	58%	72%	69%	67%	57%	**59%**
neutraal	15%	15%	19%	9%	15%	14%	14%	18%	14%	19%	16%	6%	19%	14%	8%	14%	14%	10%	11%	10%	13%	**14%**
om doorheen te rijden en te parkeren	24%	23%	21%	25%	28%	25%	31%	21%	24%	28%	31%	31%	22%	38%	42%	41%	28%	18%	20%	23%	30%	**27%**

Ik kies een binnenstad die:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
goed bereikbaar is voor OV, fiets en voetganger	81%	69%	77%	75%	58%	61%	66%	86%	78%	74%	71%	73%	73%	69%	65%	57%	61%	84%	77%	84%	64%	**71%**
neutraal	8%	16%	13%	4%	18%	11%	11%	6%	12%	13%	13%	11%	15%	10%	8%	15%	12%	6%	9%	7%	6%	**11%**
goede parkeervoorzieningen voor de auto heeft	11%	15%	10%	21%	24%	27%	24%	8%	10%	13%	17%	16%	12%	21%	27%	28%	27%	10%	14%	10%	30%	**18%**

De bus:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
komt overal in de stad, maar minder vaak	59%	44%	48%	49%	51%	43%	48%	55%	44%	48%	51%	48%	45%	40%	55%	56%	44%	56%	47%	49%	40%	**48%**
neutraal	7%	22%	12%	11%	14%	19%	16%	13%	21%	15%	10%	13%	20%	16%	10%	13%	16%	9%	12%	15%	18%	**14%**
komt niet overal in de stad, maar wel vaker	34%	33%	39%	40%	36%	38%	35%	32%	35%	38%	39%	39%	35%	43%	35%	31%	41%	34%	42%	36%	42%	**37%**

Auto's:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
mogen in de hele stad max. 30 km/h voor een veilige fietssituatie	73%	75%	74%	73%	57%	54%	58%	71%	69%	62%	59%	66%	64%	61%	57%	56%	53%	74%	75%	72%	57%	**64%**
neutraal	11%	3%	11%	5%	13%	15%	13%	9%	7%	9%	11%	10%	15%	12%	7%	13%	15%	10%	10%	10%	8%	**11%**
mogen harder rijden voor een betere bereikbaarheid	16%	22%	16%	21%	30%	31%	29%	21%	25%	30%	30%	24%	21%	27%	36%	31%	33%	16%	15%	18%	35%	**25%**

De Veluwe en het buitengebied ten noorden van de Schelmseweg:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
voor natuur behouden	74%	66%	59%	64%	61%	57%	70%	73%	67%	59%	58%	64%	66%	69%	51%	56%	55%	58%	66%	65%	58%	**62%**
neutraal	4%	8%	11%	5%	10%	15%	6%	6%	9%	10%	11%	8%	6%	5%	7%	11%	9%	12%	11%	6%	6%	**9%**
ook gebruiken voor recreatie	22%	26%	30%	31%	29%	28%	24%	21%	23%	32%	32%	28%	28%	27%	42%	33%	36%	30%	24%	29%	36%	**29%**

Bij groen kies ik voor:

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
een plantsoen of parkje dichtbij	63%	66%	60%	68%	73%	78%	72%	66%	57%	75%	74%	65%	61%	62%	74%	66%	77%	66%	57%	70%	69%	**68%**
neutraal	24%	14%	14%	8%	10%	8%	8%	16%	15%	10%	11%	14%	20%	12%	4%	12%	9%	8%	16%	12%	11%	**12%**
een groot stadspark verder weg	13%	20%	25%	24%	17%	14%	20%	18%	29%	15%	15%	21%	19%	26%	22%	22%	15%	26%	27%	18%	20%	**20%**

Wie neemt het initiatief om klimaatverandering tegen te gaan?

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
inwoners zelf (bijvoorbeeld door stenen uit de tuin te halen)	25%	16%	14%	21%	27%	20%	26%	19%	21%	20%	32%	27%	16%	26%	20%	21%	24%	14%	19%	22%	24%	**22%**
neutraal	25%	27%	37%	21%	22%	25%	29%	30%	23%	20%	27%	18%	38%	21%	22%	29%	26%	23%	33%	27%	18%	**26%**
de gemeente (bijvoorbeeld door te zorgen voor wateropvang in de straat)	51%	57%	49%	58%	52%	55%	45%	50%	56%	59%	41%	56%	46%	53%	58%	50%	50%	63%	48%	51%	58%	**53%**

Wat vindt u belangrijker?

	Alteveer/Cranevelt	Arnhemse Broek	Burgemeesterswijk/Hoogkamp	Centrum	De Laar	Elderveld	Geitenkamp	Heijenoord/Lombok	Klarendal	Malburgen-Oost (Noord)	Malburgen-Oost (Zuid)	Malburgen-West	Monnikenhuizen	Presikhaaf-Oost	Presikhaaf-West	Rijkerswoerd	Schuytgraaf	Spijkerkwartier	St. Marten/Sonsbeek	Velperweg e.o.	Vredenburg/Kronenburg	**Totaal**
eigen voedselproductie (stadslandbouw)	36%	37%	36%	40%	45%	48%	38%	46%	39%	41%	53%	42%	49%	40%	51%	42%	43%	38%	35%	48%	40%	**42%**
neutraal	16%	14%	18%	9%	15%	19%	26%	17%	17%	11%	15%	18%	16%	14%	10%	15%	14%	12%	16%	12%	9%	**14%**
energie opwekken (zonneparken)	49%	49%	46%	51%	40%	33%	36%	38%	45%	48%	32%	40%	35%	46%	39%	43%	44%	50%	49%	41%	51%	**43%**

Bijlage 4: Totaalbeelden

Arnhem Netwerkstad

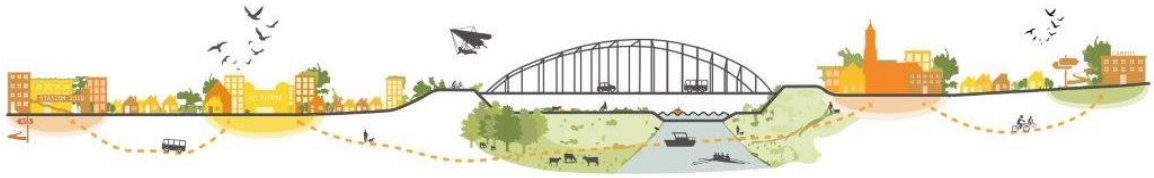

De stad groeit vooral rondom bestaande en nieuwe knooppunten in de stad. Knooppunten zijn stations, winkelcentra of andere goed bereikbare plekken waar veel mensen samen komen. Bij de grote knooppunten komt een mix van voorzieningen, woningen en bedrijven. Schone en veilige routes verbinden de knooppunten. De schone bus rijdt elke 5 tot 10 minuten tussen de centra. Elke wijk grenst aan een knooppunt en aan het groen.

Compacte Stad

De stad groeit vooral in het hart van de stad. We vergroten het centrum over de Rijn. Zo verbinden we Arnhem-Noord met Arnhem-Zuid. In het centrum komt een mix van woningen en bedrijven. De Rijn stroomt dwars door het hart en wordt een verbindend rivierpark tussen noord en zuid. Het centrum is autoluw. De bruggen in het hart vormen een ring met snelle openbaar vervoer verbindingen. De wijken omringen het hart en bieden rust en ruimte.

Stad van Boulevards

De stad groeit vooral langs de belangrijke invalswegen zoals de Velperweg, Amsterdamseweg en de Burgemeester Matsersingel. Deze invalswegen bouwen we om naar boulevards met een mix van woningen en bedrijven. De boulevards worden groen ingericht en zijn goed bereikbaar voor alle vormen van vervoer. De wegen vormen niet langer de grens tussen stadsdelen maar verbinden de omliggende buurten. De boulevard als bruisende ontmoetingsplek.

Citisens.nl

Organisaties zoeken nieuwe vormen om het publiek directer te bevragen, te verbinden. Merk jij dat ook?

Dat is wat Citisens biedt.

Wij organiseren betrokkenheid. Met een veelzijdig team staan we voor je klaar: ervaren onderzoekers, data-analisten en campagnespecialisten.

Van: A. Sommeling
Verzonden: zaterdag 17 juli 2021 9:00
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: de komst van kunstmatige intelligentie

Geachte gemeenteraad,

De omgevingsvisie van Arnhem ziet er prachtig uit. Vanzelfsprekend is er goed over alles nagedacht. Ik heb misschien nog wel twee punten om over na te denken.

- We ontkomen niet aan het bouwen van nieuwe woningen e.d. Nou is er veel mis gegaan in Arnhem na de tweede wereldoorlog, als het gaat om architectonische keuzes. Dit heeft Arnhem qua looks niet de meest gezellige stad gemaakt qua uiterlijk. Daar waar de bouw van voor de tweede wereld oorlog er nog staat heeft alles zijn charme nog, maar daarna… helaas.

Nou kan er met een aantal simpele ingrepen ook de nieuwbouw die er komen gaat minder kill gemaakt worden. Een voorbeeld is toch wel de bouw van de Schuytgraaf in Arnhem in tegenstelling tot bijvoorbeeld de blokkendozen in de herbouwde wijk in Presikhaaf II of de twee compleet uit de toon vallende torens bij het station.. Maak hier verstandige keuzes in. Ga niet voor strakke vormen die bijna elke architect een gemeente graag wilt aansmeren. Deze architect houdt alleen rekening met zijn eigen portfolio en niet met de gezelligheid en woongenot van de mensen in de buurt en hoe het in het complete plaatje past.

- Een ander punt van aandacht is de snelle groei van kunstmatige intelligentie. Deze groeit niet met een recht strakke stijgende lijn, maar deze groei is exponentieel. Dat wil zeggen dat veranderingen op dit gebied er veel sneller zullen zijn dan verwacht. Kunstmatige Intelligentie zal een enorme grote rol gaan spelen in onze samenleving, maar de grootste impact zal deze waarschijnlijk gaan hebben op de vrijetijdsbesteding van de mensen. Verreweg de meeste banen zullen overbodig worden. Als gevolg hiervan zal uiteindelijk een universeel basisinkomen ook onvermijdelijk zijn. Mensen zullen de mogelijkheid krijgen om meer creatief te zijn en meer tijd hebben voor sporten e.d. Dit zal een heel groot gedeelte van ons leven gaan bepalen. Zorg dat hier rekening mee gehouden wordt. Nu las ik al dat de binnenstad veranderd van een omgeving van nice to buy naar nice to meet. Perfect, maar maak er een meer complete culturele ervaring van.

Met vriendelijke groet,

A. Sommeling

Van: H. Monsma
Verzonden: zondag 18 juli 2021 13:13
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: RE: Besluitvorming Omgevingsvisie Arnhem 2040

Beste meneer, mevrouw,

In reactie op de mail van de projectsecretaris stuur ik u mijn vragen en opmerkingen over het voorontwerp omgevingsvisie.

Het viel mij op in de plannen dat wordt aangegeven het bruisende centrum meer een ontmoetingscentrum te gaan maken. Het lijkt mij mooi als er minder kledingwinkels komen en meer (goedkope) expositieplekken voor kunstenaars en studenten van de kunstacademie, plek voor woningen en terrassen&horeca behouden blijven. En misschien ook wat meer of beter vindbare huizen van de wijk waar mensen samen kunnen komen voor een leuke cursus of gewoon een kopje koffie. Voor kinderen mis ik activiteiten in de zomervakantie in deze buurt, liefst ook voor kinderen met een beperking/ rugzakje maar niet perse een grote portemonnee.

Voor Arnhem Zuid heb ik niet gelezen (heb ik het gemist?) over plannen voor ontmoetingsplekken en/of horeca. Ik woon zelf in Arnhem Zuid en merk dat ik weinig aanbod kan vinden, zoals bijvoorbeeld restaurants. Wij gaan weleens eten bij Fort 4 in Schuytgraaf en bij La Rocca in de RijnBoulder kun je pizza krijgen, maar vergeleken met het stadscentrum is dit wel erg weinig. Ik mis het gevoel van samen komen zoals dat kan in de stad en zou graag zien dat er bijvoorbeeld rondom station Arnhem Zuid en in de buurt van Kronenburg of de Rijnboulder wat meer kansen zijn om met vrienden af te spreken om ergens een hapje te eten of eind van de middag op een terras kan ontspannen met hapje en drankje. Het zou helemaal mooi zijn als dit binnen het kader van duurzame omgeving in een soort binnentuin zou kunnen, of binnen een stadsparkje.

Verder hoop ik dat bij nieuwbouw alle gebouwen voorzien worden van netjes weggewerkte installaties (bodem warmtepompen) voor duurzame energie. Dat de gemeente hier actief voor zorgt dat het nu al gebeurt en niet wacht tot 2030.

Ik wens u veel succes met het verder uitwerken van de plannen!

H. Monsma

Van: K. Kleinedorst
Verzonden: maandag 19 juli 2021 9:33
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: relatie met vorige hinderwet

Voor openluchtzwembad Klarenbeek is in 1993 een strikte vergunning afgegeven.
Het betreft de openingstijden, seizoensopening en activiteiten op het bad.
Met de nieuwe Omgevingsvergunning lijken deze beperkingen geheel verdwenen, met – voor omwonenden – vervelende gevolgen.
In de nieuwe wet zou een relatie moeten zitten met eerder verleende vergunningen. Deze ontbreekt nu geheel.
K. Kleinedorst

Van: J. Koot
Verzonden: maandag 19 juli 2021 15:11
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: reactie op de mail

Geachte heer, mevrouw,

Covid 19 heeft onze vakantiewensen verschoven naar het najaar. We hopen dan goed te kunnen reizen, maar weten nog niet waarheen. In ieder geval zijn we afwezig. Toch wil ik een paar standpunten doorgeven en hoop dan later weer beter te kunnen aanhaken.

Compacte stad

Ik vraag mij geregeld af welk gebied wordt bedoeld als "de Gemeente" het over **de stad** heeft. Ik heb vaak de indruk dat daarmee het oude centrum wordt bedoeld. Net zoals in Huissen het centrum "de stad" wordt genoemd.
Wij wonen sinds de opbouw van Stadseiland in Arnhem-Zuid-Oost-Noord. De ZONnige kant. Daar herken ik het beeld van Amsterdam-Noord, waar ik ben opgegroeid. Amsterdam-Noord is heel lang dorps gebleven. Je kon in het begin alleen naar het centrum met de pont of het Nieuwendammer bootje. Nu is het gebied van de yuppen. Yuppen die aan de overkant geen woning meer konden krijgen en hele buurten hebben opgekocht. Wij zijn er in 1970 vertrokken. Ik heb mij nooit Amsterdammer gevoeld, eerder een Nieuwendammer.

Seniorenbouw
Dat benoem ik omdat ik natuurlijk zelf tot die groep hoor. Om de woon en bouwruimte maakt hoog- of laagbouw eigenlijk niets uit. Hoogbouw is minder grond gebonden, maar heeft veel ruimte rondom nodig. Hoogbouw is wel veiliger wonen.. Daar tegenover hebben senioren minder ruimte nodig. De leefruimte compleet gelijkvloers met hooguit een extra kamer op een verdieping voor hobby en spullen die niet direct nodig zijn. Voordeel van laagbouw zit vooral aan de sociale kant. In een door ons ontwikkeld bouwplan voor senioren kijken we vooral naar elkaar om. De Gemeente heeft geen geld genoeg voor de zorgkant en daarnaast ook geen capaciteit. Wij senioren moeten het dus zelf proberen op te lossen. Dat kan ook, zeker als je je niet gaat afsluiten van de jongeren. Co2 speelt geen rol, als we compleet tot hout overgaan.. Doordat we veel minder papier zijn gaan gebruiken zijn er veel productiebossen over in Scandinavië en Canada. Er is hout genoeg als je bereid bent iets verder te kijken.

Klimaatverandering
Houtbouw heeft ook een beter binnenklimaat in zomer en winter dan beton en stenen. Ook hier moeten we bereid zijn verder te kijken. Hoe zijn de vordering en bij onze buurlanden? Dan heb ik het niet over de warmtepompen. Zeker niet in een rivierengebied. Daar is het fundament (de grond) minder stabiel. Wilt u hier een tweede Groningen? Als je bij veel huizen een warmtepomp plaatst, wordt er veel warm water naar boven gehaald en koud water teruggebracht. De grond gaat dan inkrimpen.
Arnhem zou toch de stad van **Waterstof** zijn.? Natuurlijk is het een andere investering, maar reken de andere modellen eens goed oor? Ook op de langere termijn.!! Daar doen we het toch voor?? Ik zal het zelf niet meer meemaken. Probeer niet zelf het wiel uit te vinden, maar kijk naar de buurlanden.

Dit zijn mijn voornaamste punten.

Ik wens jullie (dus ook ons) een gezond verstand.

Met vriendelijke groeten

J. Koot

Opmerkingen omgevingsvisie gemeente Arnhem 2040
21 juli 2021
P. Donders

Waarom een koers.
Meer woningen nodig en er komt een energie transitie aan. Dit lijkt mij een voldoende opgave.
Groei wordt niet als doelstelling genoemd, maar komt wel als zodanig in het verhaal voor. Voor mij is groei geen doelstelling. Kan wel het gevolg zijn.
Ruimte intensief, goed benutten. Is raadzaam, maar er wordt geen grens aangegeven. Gaan we de beukenlaan over ?
Extra functies in de wijken. Zie daar vooralsnog niet de ruimte voor.
Duurzaam en gezond. Mooie doelen, maar hoe wordt het resultaat gemeten? Kom ik in 5.2 op terug.
Kader voor deze visie is al getekend. Ik verwacht meer invloed van de externe factoren dan de invloed van deze online input.
Tweedeling. Hier wordt vaker over gesproken. Arm en rijk. Maar ten eerste is er een meervoudige deling en ten tweede; Je zaakjes bijhouden is niet afhankelijk van het inkomen.
Bouwen. Bouw naar de te verwachten vraag. Houdt er ook rekening mee dat de “grijze golf ”eens verdwijnt. Bouw niet voor het hoogste rendement van het project.
Regenbuien. De gemeente hoeft echt niet te wachten met het nemen van maatregelen om meer regen op te slaan en goed te geleiden.

4.2
“We richten ons op een sterke positionering en profilering van Arnhem als groene creatieve ondernemende energiestad in het stedelijk netwerk Nederland.” Ik vraag mij af waarom dan terrein IJsseloord al zo goed als vol staat. Veel ruimte wordt ingenomen door een Storage firma. Dat is geen match.

4.3
“Dit betekent dat behoud en versterking van groenstructuur en cultuurhistorische waarden belangrijke voorwaarden zijn bij ontwikkeling.” Ik zou zeggen; mogen niet aangetast worden.
Duurzame en gezonde ontwikkeling. Ik ben niet zo optimistisch over het effect van spullen, zoals auto’s delen.
Gebouwen met vervallen functie. Sloop kan een optie zijn als daarbij bv hoogbouw en groen mogelijk wordt.
Slim omgaan met ruimte gebrek. Bij NS stations in de hoogte bouwen. Er wordt niet aangegeven welke stations. 3 in noord en 1 in zuid. In noord zie ik ruimte bij station Presikhaaf. Maar acht het onwaarschijnlijk dat we in de wei een flat gaan bouwen. Graag duidelijkheid hierover.

4.4
De kaarten zijn te onduidelijk om locatie te kunnen bepalen.
Hoog dynamische ontwikkeling. Bedoelt U hiermee; installeren van zonnepanelen, warmtepompen, laadpalen en het aanleggen van groenstroken met wateropslag mogelijkheid ? Ik zou beginnen met de groenstroken, dan de zonnepanelen.

5. Thematische uitwerking.
Groene verbinding herstellen. Dit deel van de visie heeft een lagere prioriteit. Eerst maar transitie en woningen. Toerisme aanjagen is overbodig ! zelfs ongewenst !

In de binnen stad. Creatieve corridor. Parkeergarage Rozet staat hier behoorlijk in de weg. Er was toen nog geen visie. Ik zou zeggen; succes.
Contrast van onze wijken. Heeft ook geen prioriteit. Verander niet in een tevreden wijk (kijk daar in ieder geval mee uit)
Straten transformeren. Laadpalen plaatsen bedoelt U. en parkeerplaatsen opheffen, want er is ruimte nodig om te spelen. Er zijn blijkbaar te weinig parken of plantsoenen om in te spelen. Ook als men de auto op eigen terrein moet gaan plaatsen gaat dat ten koste van groen. Beton dorp verschijnt.
Groen van particulieren. Nooit antwoord gehad op een vraag aan gemeenteraadslid over evaluatie van afschaffen van de kapvergunning ! Afschaffen was een slecht besluit. Tegeltax of boombonus ?

5.2
Gezonde leefbare stad.
Benieuwd naar de groenverbinding. Kan er eens wat ander gebruikt worden, stad staat al vol met lonicera nitida en rodondendron.
Wijken mixen. Vlot geschreven, succes ermee.
Veel over gezondheid en milieu. Echter de trillingen, het geluid en het fijnstof veroorzaakt door, met name het goederenvervoer per spoor, wordt stelselmatig buitenbeschouwing gelaten ! Laten we de benzinemotor ook buitenbeschouwing in het CO2 vraagstuk ?

5.5
Schone mobiliteit.
“We gaan vaker lopen, we gaan vaker op de fiets”, Ten eerste zie ik al heel veel buurtbewoners op de fiets de boodschappen doen. Ten tweede, Het gebruik van de auto komt daar niet mee te vervallen. Het gebruik kan iets afnemen. Wees niet te optimistisch over het idee dat de fiets iets oplost. Snelfietsroutes lijkt mij meer een hobby als een oplossing. Vroeger ging ik per fiets van centrum Arnhem (steenstraat) naar centrum Nijmegen om te werken. Dat ging prima over de rijkswegen. Pedelacs, die zeer snelle fietsen zijn een gevaar. Houden zich niet aan de maximum snelheid. Geven dan de schuld aan het andere verkeer, als er wat fout gaat.

5.5
Slim ruimte gebruik.
Als ik het goed begrijp komt het slim ruimte gebruik neer op; “doe Uw auto weg”. Er zal heus wel iemand zijn die zijn auto weg kan doen. Maar wees hier ook niet te optimistisch. Ik geef even een voorbeeld ; Hij werkt in ploegendienst in industrie, zijn vriendin in ploegendienst in de zorg. Even belangrijke informatie; het openbaarvervoer vertrekt veel te laat om mensen naar hun vroege dienst te kunnen brengen. En de afstanden > 20km. 2 auto’s nodig ! En er werken nog steeds zeer veel mensen in ploegendienst. (In de politiek en bestuur heeft men hier geen idee van)

P. Donders

Van: K. Kleinendorst
Verzonden: zondag 22 augustus 2021 10:18
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: Toekomst stad

Meer aandacht voor donkere plekken in het buitengebied, dus minder straatlantaarns of alleen die aanspringen als er iemand langs komt.
Vooral in Noord branden veel nutteloze straatverlichtingen

Met vriendelijke groet,

K. Kleinendorst

Van: R. Bierdrager
Verzonden: woensdag 8 september 2021 22:32
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: mening concept omgevingsvisie

Goede avond,
Toch nog net voor sluiting een korte reactie op de door u gestelde vragen betreffende de concept omgevingsvisie:

- Zijn de juiste uitdagingen beschreven? Of ontbreekt er nog een belangrijke? Reactie: Als ik het zo snel zie zijn de juiste uitdagingen beschreven en mis ik er geen.
- Voelt u zich thuis in Arnhem in 2040, zoals die staat beschreven? Reactie: Ja, ik voel me er in thuis. Het is nog ver weg. Dan ben ik hoop ik inmiddels de 65 gepasseerd.
- Worden de juiste thema's beschreven, en daarbinnen de juiste doelen gesteld? Reactie: Het is wat veel. Ik ken niet elk gebied goed. Ik vind het wel wat vreemd, goedkoop om een zonnepark te plannen in een nu nog militair gebied dat op termijn natuurgebied (De Hoge Veluwe)zou moeten worden bij beeindiging van de militair gebruik. En een gepland zonnepark in de Zuid, Elderveld, is nu opeens weer zoekgebied nieuwbouw, indikking bebouwing wijk geworden. Overigens de huizen in Centrum Zuid hebben een primadak voor zonnepanelen, zie nu al in De Laar Oost/West waar veel huizen met zonnepanelen bedekt zijn/.
- Wat moet volgens u meer aandacht krijgen en wat moet juist worden geschrapt? En waarom? Reactie: Mij lijkt het goed in balans.
- Kunt u zich vinden in de uitwerking per gebied (centrum/Arnhem Oost/Centrum Zuid en Arnhem Noord)? Reactie: Ik woon zelf in Centrum Zuid. Ik kan me vinden in de uitwerking. Ik mis alleen dat er ook nog plannen zijn voor de revitalisering van de Woonboulevard. Op het plan voor Noord mis ik de ingang Schaarsbergen van Park De Hoge Veluwe. En Museum 40-45 staat links van de weg en niet rechts. en de zoeklocatie voor een ontvangstlokatie zweeft ook wat in de ruimte (waarschijnlijk Bunker Diogenes bedoelt)
- Wat mist er volgens u in de omgevingsvisie? Reactie: Nee, ik mis niet iets. Alles is vermeld.

Groet,
R. Bierdrager

A. Sommeling 17-07-2021	De omgevingsvisie van Arnhem ziet er prachtig uit. Vanzelfsprekend is er goed over alles nagedacht. Ik heb misschien nog wel twee punten om over na te denken. - We ontkomen niet aan het bouwen van nieuwe woningen e.d. Nou is er veel mis gegaan in Arnhem na de tweede wereldoorlog, als het gaat om architectonische keuzes. Dit heeft Arnhem qua looks niet de meest gezellige stad gemaakt qua uiterlijk. Daar waar de bouw van voor de tweede wereld oorlog er nog staat heeft alles zijn charme nog, maar daarna… helaas. Nou kan er met een aantal simpele ingrepen ook de nieuwbouw die er komen gaat minder kill gemaakt worden. Een voorbeeld is toch wel de bouw van de Schuytgraaf in Arnhem in tegenstelling tot bijvoorbeeld de blokkendozen in de herbouwde wijk in Presikhaaf II of de twee compleet uit de toon vallende torens bij het station.. Maak hier verstandige keuzes in. Ga niet voor strakke vormen die bijna elke architect een gemeente graag wilt aansmeren. Deze architect houdt alleen rekening met zijn eigen portfolio en niet met de gezelligheid en woongenot van de mensen in de buurt en hoe het in het complete plaatje past. - Een ander punt van aandacht is de snelle groei van kunstmatige intelligentie. Deze groeit niet met een recht strakke stijgende lijn, maar deze groei is exponentieel. Dat wil zeggen dat veranderingen op dit gebied er veel sneller zullen zijn dan verwacht. Kunstmatige Intelligentie zal een enorme grote rol gaan spelen in onze samenleving, maar de grootste impact zal deze waarschijnlijk gaan hebben op de vrijetijdsbesteding van de mensen. Verreweg de meeste banen zullen overbodig worden. Als gevolg hiervan zal uiteindelijk een universeel basisinkomen ook onvermijdelijk zijn. Mensen zullen de mogelijkheid krijgen om meer creatief te zijn en meer tijd hebben voor sporten e.d. Dit zal een heel groot gedeelte van ons leven gaan bepalen. Zorg dat hier rekening mee gehouden wordt. Nu las ik al dat de binnenstad veranderd van een omgeving van nice to buy naar nice to meet. Perfect, maar maak er een meer complete culturele ervaring van.	Pag .19, pag 30, pag .32, pag .40 Pag. 26, pag.39, pag 46, pag 47
H. Monsma 18-07-2021	In reactie op de mail van de projectsecretaris stuur ik u mijn vragen en opmerkingen over het voorontwerp omgevingsvisie. Het viel mij op in de plannen dat wordt aangegeven het bruisende centrum meer een ontmoetingscentrum te gaan maken. Het lijkt mij mooi als er minder kledingwinkels komen en meer (goedkope) expositieplekken voor kunstenaars en studenten van de kunstacademie, plek voor woningen en terrassen&horeca behouden blijven. En misschien ook wat meer of beter vindbare huizen van de wijk waar mensen samen kunnen komen voor een leuke cursus of gewoon een kopje koffie. Voor kinderen mis ik activiteiten in de zomervakantie in deze buurt, liefst ook voor kinderen met een beperking/ rugzakje maar niet perse een grote portemonnee.	Pag. 26, pag.39, pag 46, pag 47

	Voor Arnhem Zuid heb ik niet gelezen (heb ik het gemist?) over plannen voor ontmoetingsplekken en/of horeca. Ik woon zelf in Arnhem Zuid en merk dat ik weinig aanbod kan vinden, zoals bijvoorbeeld restaurants. Wij gaan weleens eten bij Fort 4 in Schuytgraaf en bij La Rocca in de RijnBoulder kun je pizza krijgen, maar vergeleken met het stadscentrum is dit wel erg weinig. Ik mis het gevoel van samen komen zoals dat kan in de stad en zou graag zien dat er bijvoorbeeld rondom station Arnhem Zuid en in de buurt van Kronenburg of de Rijnboulder wat meer kansen zijn om met vrienden af te spreken om ergens een hapje te eten of eind van de middag op een terras kan ontspannen met hapje en drankje. Het zou helemaal mooi zijn als dit binnen het kader van duurzame omgeving in een soort binnentuin zou kunnen, of binnen een stadsparkje. Verder hoop ik dat bij nieuwbouw alle gebouwen voorzien worden van netjes weggewerkte installaties (bodem warmtepompen) voor duurzame energie. Dat de gemeente hier actief voor zorgt dat het nu al gebeurt en niet wacht tot 2030. Ik wens u veel succes met het verder uitwerken van de plannen!	Pag. 47, pag 68, pag 69
K. Kleinedorst 19-07-2021	Voor openluchtzwembad Klarenbeek is in 1993 een strikte vergunning afgegeven. Het betreft de openingstijden, seizoensopening en activiteiten op het bad. Met de nieuwe Omgevingsvergunning lijken deze beperkingen geheel verdwenen, met – voor omwonenden – vervelende gevolgen. In de nieuwe wet zou een relatie moeten zitten met eerder verleende vergunningen. Deze ontbreekt nu geheel.	Omgevingswet; geen omgevingsvisie
J. Koot 19-07-2021	Covid 19 heeft onze vakantiewensen verschoven naar het najaar. We hopen dan goed te kunnen reizen, maar weten nog niet waarheen. In ieder geval zijn we afwezig. Toch wil ik een paar standpunten doorgeven en hoop dan later weer beter te kunnen aanhaken. **Compacte stad** Ik vraag mij geregeld af welk gebied wordt bedoeld als "de Gemeente" het over **de stad** heeft. Ik heb vaak de indruk dat daarmee het oude centrum wordt bedoeld. Net zoals in Huissen het centrum "de stad" wordt genoemd. Wij wonen sinds de opbouw van Stadseiland in Arnhem-Zuid-Oost-Noord. De ZONnige kant. Daar herken ik het beeld van Amsterdam-Noord, waar ik ben opgegroeid. Amsterdam-Noord is heel lang dorps gebleven. Je kon in het begin alleen naar het centrum met de pont of het Nieuwendammer bootje. Nu is het gebied van de yuppen. Yuppen die aan de overkant geen woning meer konden krijgen en hele buurten hebben opgekocht. Wij zijn er in 1970 vertrokken. Ik heb mij nooit Amsterdammer gevoeld, eerder een Nieuwendammer. **Seniorenbouw** Dat benoem ik omdat ik natuurlijk zelf tot die groep hoor. Om de woon en bouwruimte maakt hoog- of laagbouw eigenlijk niets uit. Hoogbouw is minder grond gebonden, maar heeft veel	Pag 29-30-31 en gebiedsuitwerkingen pag. 57-77

	ruimte rondom nodig. Hoogbouw is wel veiliger wonen.. Daar tegenover hebben senioren minder ruimte nodig. De leefruimte compleet gelijkvloers met hooguit een extra kamer op een verdieping voor hobby en spullen die niet direct nodig zijn. Voordeel van laagbouw zit vooral aan de sociale kant. In een door ons ontwikkeld bouwplan voor senioren kijken we vooral naar elkaar om. De Gemeente heeft geen geld genoeg voor de zorgkant en daarnaast ook geen capaciteit. Wij senioren moeten het dus zelf proberen op te lossen. Dat kan ook, zeker als je je niet gaat afsluiten van de jongeren. Co2 speelt geen rol, als we compleet tot hout overgaan.. Doordat we veel minder papier zijn gaan gebruiken zijn er veel productiebossen over in Scandinavië en Canada. Er is hout genoeg als je bereid bent iets verder te kijken. **Klimaatverandering** Houtbouw heeft ook een beter binnenklimaat in zomer en winter dan beton en stenen. Ook hier moeten we bereid zijn verder te kijken. Hoe zijn de vordering en bij onze buurlanden? Dan heb ik het niet over de warmtepompen. Zeker niet in een rivierengebied. Daar is het fundament (de grond) minder stabiel. Wilt u hier een tweede Groningen? Als je bij veel huizen een warmtepomp plaatst, wordt er veel warm water naar boven gehaald en koud water teruggebracht. De grond gaat dan inkrimpen. Arnhem zou toch de stad van **Waterstof** zijn.? Natuurlijk is het een andere investering, maar reken de andere modellen eens goed oor? Ook op de langere termijn.!! Daar doen we het toch voor?? Ik zal het zelf niet meer meemaken. Probeer niet zelf het wiel uit te vinden, maar kijk naar de buurlanden. Dit zijn mijn voornaamste punten. Ik wens jullie (dus ook ons) een gezond verstand.	
P. Donders 21-07-2021	Waarom een koers. Meer woningen nodig en er komt een energie transitie aan. Dit lijkt mij een voldoende opgave. Groei wordt niet als doelstelling genoemd, maar komt wel als zodanig in het verhaal voor. Voor mij is groei geen doelstelling. Kan wel het gevolg zijn. Ruimte intensief, goed benutten. Is raadzaam, maar er wordt geen grens aangegeven. Gaan we de beukenlaan over ? Extra functies in de wijken. Zie daar vooralsnog niet de ruimte voor. Duurzaam en gezond. Mooie doelen, maar hoe wordt het resultaat gemeten? Kom ik in 5.2 op terug. Kader voor deze visie is al getekend. Ik verwacht meer invloed van de externe factoren dan de invloed van deze online input. Tweedeling. Hier wordt vaker over gesproken. Arm en rijk. Maar ten eerste is er een meervoudige deling en ten tweede; Je zaakjes bijhouden is niet afhankelijk van het inkomen.	Pag. 72-75 Pag. 77; rest van punten zijn aandachtspunten bij uitwerking van de visie / spiegeling aan huidige situatie

	Bouwen. Bouw naar de te verwachten vraag. Houdt er ook rekening mee dat de “grijze golf ”eens verdwijnt. Bouw niet voor het hoogste rendement van het project. Regenbuien. De gemeente hoeft echt niet te wachten met het nemen van maatregelen om meer regen op te slaan en goed te geleiden. 4.2 “We richten ons op een sterke positionering en profilering van Arnhem als groene creatieve ondernemende energiestad in het stedelijk netwerk Nederland.” Ik vraag mij af waarom dan terrein IJsseloord al zo goed als vol staat. Veel ruimte wordt ingenomen door een Storage firma. Dat is geen match. 4.3 “Dit betekent dat behoud en versterking van groenstructuur en cultuurhistorische waarden belangrijke voorwaarden zijn bij ontwikkeling.” Ik zou zeggen; mogen niet aangetast worden. Duurzame en gezonde ontwikkeling. Ik ben niet zo optimistisch over het effect van spullen, zoals auto’s delen. Gebouwen met vervallen functie. Sloop kan een optie zijn als daarbij bv hoogbouw en groen mogelijk wordt. Slim omgaan met ruimte gebrek. Bij NS stations in de hoogte bouwen. Er wordt niet aangegeven welke stations. 3 in noord en 1 in zuid. In noord zie ik ruimte bij station Presikhaaf. Maar acht het onwaarschijnlijk dat we in de wei een flat gaan bouwen. Graag duidelijkheid hierover. 4.4 De kaarten zijn te onduidelijk om locatie te kunnen bepalen. Hoog dynamische ontwikkeling. Bedoelt U hiermee; installeren van zonnepanelen, warmtepompen, laadpalen en het aanleggen van groenstroken met wateropslag mogelijkheid ? Ik zou beginnen met de groenstroken, dan de zonnepanelen. 5. Thematische uitwerking. Groene verbinding herstellen. Dit deel van de visie heeft een lagere prioriteit. Eerst maar transitie en woningen. Toerisme aanjagen is overbodig ! zelfs ongewenst ! In de binnen stad. Creatieve corridor. Parkeergarage Rozet staat hier behoorlijk in de weg. Er was toen nog geen visie. Ik zou zeggen; succes. Contrast van onze wijken. Heeft ook geen prioriteit. Verander niet in een tevreden wijk (kijk daar in ieder geval mee uit) Straten transformeren. Laadpalen plaatsen bedoelt U. en parkeerplaatsen opheffen, want er is ruimte nodig om te spelen. Er zijn blijkbaar te weinig parken of plantsoenen om in te spelen. Ook als men de auto op eigen terrein moet gaan plaatsen gaat dat ten koste van groen. Beton dorp verschijnt.	

	Groen van particulieren. Nooit antwoord gehad op een vraag aan gemeenteraadslid over evaluatie van afschaffen van de kapvergunning ! Afschaffen was een slecht besluit. Tegeltax of boombonus ? 5.2 Gezonde leefbare stad. Benieuwd naar de groenverbinding. Kan er eens wat ander gebruikt worden, stad staat al vol met lonicera nitida en rodondendron. Wijken mixen. Vlot geschreven, succes ermee. Veel over gezondheid en milieu. Echter de trillingen, het geluid en het fijnstof veroorzaakt door, met name het goederenvervoer per spoor, wordt stelselmatig buitenbeschouwing gelaten ! Laten we de benzinemotor ook buitenbeschouwing in het CO2 vraagstuk ? 5.5 Schone mobiliteit. “We gaan vaker lopen, we gaan vaker op de fiets”, Ten eerste zie ik al heel veel buurtbewoners op de fiets de boodschappen doen. Ten tweede, Het gebruik van de auto komt daar niet mee te vervallen. Het gebruik kan iets afnemen. Wees niet te optimistisch over het idee dat de fiets iets oplost. Snelfietsroutes lijkt mij meer een hobby als een oplossing. Vroeger ging ik per fiets van centrum Arnhem (steenstraat) naar centrum Nijmegen om te werken. Dat ging prima over de rijkswegen. Pedelacs, die zeer snelle fietsen zijn een gevaar. Houden zich niet aan de maximum snelheid. Geven dan de schuld aan het andere verkeer, als er wat fout gaat. 5.5 Slim ruimte gebruik. Als ik het goed begrijp komt het slim ruimte gebruik neer op; “doe Uw auto weg”. Er zal heus wel iemand zijn die zijn auto weg kan doen. Maar wees hier ook niet te optimistisch. Ik geef even een voorbeeld ; Hij werkt in ploegendienst in industrie, zijn vriendin in ploegendienst in de zorg. Even belangrijke informatie; het openbaarvervoer vertrekt veel te laat om mensen naar hun vroege dienst te kunnen brengen. En de afstanden > 20km. 2 auto’s nodig ! En er werken nog steeds zeer veel mensen in ploegendienst. (In de politiek en bestuur heeft men hier geen idee van).	
K. Kleinendorst 22-08-2021	Meer aandacht voor donkere plekken in het buitengebied, dus minder straatlantaarns of alleen die aanspringen als er iemand langs komt. Vooral in Noord branden veel nutteloze straatverlichtingen	aandachtspunten bij uitwerking van de visie, pag.72-77
R. Bierdrager 08-09-2021	Zijn de juiste uitdagingen beschreven? Of ontbreekt er nog een belangrijke? Reactie: Als ik het zo snel zie zijn de juiste uitdagingen beschreven en mis ik er geen. Voelt u zich thuis in Arnhem in 2040, zoals die staat beschreven?	

	Reactie: Ja, ik voel me er in thuis. Het is nog ver weg. Dan ben ik hoop ik inmiddels de 65 gepasseerd. Worden de juiste thema's beschreven, en daarbinnen de juiste doelen gesteld? Reactie: Het is wat veel. Ik ken niet elk gebied goed. Ik vind het wel wat vreemd, goedkoop om een zonnepark te plannen in een nu nog militair gebied dat op termijn natuurgebied (De Hoge Veluwe)zou moeten worden bij beeindiging van de militair gebruik. En een gepland zonnepark in de Zuid, Elderveld, is nu opeens weer zoekgebied nieuwbouw, indikking bebouwing wijk geworden. Overigens de huizen in Centrum Zuid hebben een primadak voor zonnepanelen, zie nu al in De Laar Oost/West waar veel huizen met zonnepanelen bedekt zijn. Wat moet volgens u meer aandacht krijgen en wat moet juist worden geschrapt? En waarom? Reactie: Mij lijkt het goed in balans. Kunt u zich vinden in de uitwerking per gebied (centrum/Arnhem Oost/Centrum Zuid en Arnhem Noord)? Reactie: Ik woon zelf in Centrum Zuid. Ik kan me vinden in de uitwerking. Ik mis alleen dat er ook nog plannen zijn voor de revitalisering van de Woonboulevard. Op het plan voor Noord mis ik de ingang Schaarsbergen van Park De Hoge Veluwe. En Museum 40-45 staat links van de weg en niet rechts. en de zoeklocatie voor een ontvangstlokatie zweeft ook wat in de ruimte (waarschijnlijk Bunker Diogenes bedoelt) Wat mist er volgens u in de omgevingsvisie? Reactie: Nee, ik mis niet iets. Alles is vermeld.	Pag. 72-75 Pag. 68-71

Van: I. Bosman
Verzonden: maandag 19 juli 2021 22:42
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: Re: Gemeenteraad Arnhem vraagt uw mening over de Omgevingsvisie

Beste Menno,

Hartelijk dank voor het toesturen van de omgevingsvisie. Laat ik beginnen met jullie te complimenteren met de uitgewerkte visie waarbij jullie de brede opgaven die er liggen hebben weten te combineren. Arnhem is een prachtige stad met mooie identiteit die we graag behouden en waar we als bedrijfsleven aan meewerken.

Graag willen we jullie nog een paar punten meegeven (als antwoord op vraag 1):

- Wij zijn blij om te lezen dat er extra wordt ingezet op de energietransitie. Arnhem heeft een sterk innovatief energiecluster en zoals je weet, zien we graag dat onze stad en regio zichzelf daarmee breder gaan onderscheiden. Bij de schatting van woningen (en dus ook bereikbaarheidsopgave en groen en cultuur) vragen wij jullie rekening te houden met een mogelijk hoger scenario. De clusters trekken zowel studenten als medewerkers aan. We hebben de afgelopen jaren gezien dat Rijkswaterstaat vaak het lage scenario voor de drukte op de A12 heeft aangehouden en dat door toenemende groei de stad slecht bereikbaar is geworden. Wij hopen dat jullie juist kiezen of op zijn minst voorsorteren op het hogere scenario van groei.
- Als bedrijven dragen we bij aan het klimaatneutrale doel van de stad. Zoals burgers hierin gefaciliteerd worden vragen wij hiervoor ook facilitering voor de bedrijven en bedrijventerreinen, zodat zij dit haalbaar en betaalbaar en waar mogelijk in gezamenlijkheid kunnen doen. Voor individuele ondernemers zijn stappen vaak te groot, dus samenwerking is essentieel.
- In de omgevingsvisie wordt gesproken over droogte, wij vragen u daarnaast ook rekening te houden met momenten van te veel water, actueler kan het bijna niet... En hierin een dynamisch beleid te voeren.
- We hebben de afgelopen jaren gezien dat er woningen gebouwd zijn naast (zware) industrie. Dit geeft mogelijk op den duur problemen. Aan de ene kant kan het bedrijven belemmeren om te groeien, of op zijn minst terughoudend te zijn in verdere investeringen wanneer de druk toeneemt. Aan de andere kant, weten niet alle kopers (burgers) van deze woningen wat het betekent om naast bedrijven die 24/7 door moeten gaan te wonen. Veel problemen kunnen voorkomen worden door deze woonvergunningen zorgvuldig, met het oog op duurzame groei mogelijkheden te plannen.
- In de omgevingsvisie wordt een korte stap gemaakt naar windturbines en zon op dak. Wij adviseren hierin een duidelijke overlap met de RES te maken. Koelte in de stad gaat niet samen met een grote wens voor veel zon op dak. Dit trekt juist enkel meer warmte aan. Hier moet ook nagedacht worden over groen op dak en wat hiervoor nodig is (dakverzwaring, verzekeringen etc). Koelte en meer zonnepanelen zijn nu tegenstrijdig en een toekomstige ondersteuning in de vorm van subsidie zou met beide rekening moeten houden.

- Wij zijn blij om te lezen dat er blijvend ingezet wordt op de verbinding met Duitsland in het bijzonder de ICE Berlijn. Wij helpen hier graag bij.
- In de omgevingsvisie wordt aangegeven de hoogte in te gaan. Prima ontwikkeling. Ook het combineren van kantoorpanden met woningen is hierin een logische stap. Wij willen wel graag meegegeven dat bij renovatie/nieuwbouw de prijzen voor ondernemers betaalbaar moeten blijven ook in de binnenstad, omdat zij anders alsnog op andere plekken zich zullen vestigen.
- Gezondheid & Sport is een belangrijke pijler voor een vitale stad. Wij helpen hier graag bij door bedrijfssport blijvend te stimuleren. O.a. door Nederland Onderneemt Vitaal: https://www.nlom.nl/vitaal/

Als laatste geven we graag aan dat wij altijd bereid zijn om met jullie in gesprek te gaan. Liever eerder (gedurende het denk proces) dan als het document al klaar is. Voor nu hopen wij dat jullie met onze opmerkingen verder kunnen en als er vragen zijn neem vooral contact op.

Hartelijke groet,
I. Bosman
Voorzitter VNO-NCW Regio Arnhem-Nijmegen

Van: J. Wools
Verzonden: maandag 26 juli 2021 17:16
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: FW: Besluitvorming Omgevingsvisie Arnhem 2040

Beste Mevrouw Akkers,

N.a.v. het lezen van (concept) Omgevingsvisie Arnhem 2040 zouden wij graag het volgende willen terug geven:

Wij zijn erg verheugd te lezen dat er in dit vergezicht van Arnhem plek is voor iedereen. Het streven naar een inclusieve en vitale stad en het zorgen voor passende woonruimte voor alle Arnhemmers heeft een goed plek in deze visie. Als woningcorporaties (Vivare, Portaal en Volkshuisvesting) zetten wij ons al jaren in om in leefbare wijken betaalbare en gezonde woningen te bouwen en beheren voor Arnhemmers met een kleine portemonnee. Goed om te lezen dat ook de Arnhem Oost aanpak terug komt. Het gaat bij deze aanpak om langdurige inzet met een lange adem waarbij we het al gauw over een generatie hebben (18-20 jr). Ook wij ondersteunen de ambitie om te streven naar veilige en gemengde wijken waar een mix van koop en huur, jong en oud, rijk en arm is terug te zien.

Er zit bij ons als corporaties ook een zorg. Naast inzetten op een goede mix in Arnhem Oost (en zuid) zou deze ambitie ook voor Arnhem Noord moeten gelden. In Arnhem Noord voldoen de wijken nog beperkt aan de definitie gemengde wijk met een goede mix. In deze wijken is er geen of nauwelijks sociaal bezit. Wij zouden graag zien dat het toegroeien naar gemengde wijken met een goede mix ook in Arnhem Noord plaats vind. Kijkend naar de kaartbeelden zien we dat nu niet terug. Om toe te groeien naar die inclusieve en vitale stad vinden wij dit wel nodig.

Bij deze de vraag om de geschreven ambitie explicieter terug te laten komen in de kaartbeelden voor Arnhem Noord.

In afwachting op u reactie,

Met vriendelijke groet mede namens Vivare en Volkshuisvesting,

J. Wools
Voorzitter GOW (Samenwerkingsverband Arnhemse Woningcorporaties) & Regiomanager Portaal Arnhem

Postadres: Postbus 2211, 3500 GE Utrecht
Bezoekadres: Roermondsplein 25, Arnhem
www.portaal.nl

STICHTING ARNHEMSE BEDRIJVENTERREINEN

StAB

Gemeenteraad Arnhem
Postbus 9029
6800 EL ARNHEM

Datum 8 september 2021
Onderwerp voorontwerp Omgevingsvisie
Ons kenmerk 21054

Geachte raad,

Binnenkort behandelt uw raad het voorontwerp Omgevingsvisie. Graag geven wij u daarbij, mede namens OKA, het volgende mee.

Afgelopen jaar heeft StAB namens de ondernemers op de open bedrijventerreinen deelgenomen aan een aantal bijeenkomsten over de koers van de Omgevingsvisie. StAB heeft toen geconstateerd dat de materie in die bijeenkomsten ver afstaat van de dagelijkse problematiek op de bedrijventerreinen. Aanleiding om ons heel direct door de ambtelijke projectleiding te laten informeren over de mogelijke consequenties van de Omgevingsvisie voor ondernemers. Hoewel dit heeft geleid tot meer duidelijkheid, blijft dit voorontwerp van de Omgevingsvisie een abstract document, waarin vooral uiting wordt gegeven aan ambities die in de ogen van StAB niet aansluiten bij de hedendaagse praktijk op de open bedrijventerreinen. Deze terreinen huisvesten voor het merendeel mkb, dat zich niet direct herkend in de ambities die de hoofdlijn vormen in de Omgevingsvisie. Daarbij speelt ook de grote zorg van StAB en daarmee van de gevestigde bedrijven over de huidige kwaliteit van de open bedrijventerreinen.

Uiteraard begrijpen wij dat de Omgevingsvisie betrekking heeft op de lange termijn en dat het daarbij past om invulling te geven aan een toekomstvisie op een leefbaar Arnhem. Toch zijn wij benieuwd hoe uw raad de teloorgang van de verouderde open bedrijventerreinen binnen de kaders van de Omgevingsvisie een plek geeft. Met name voor de bedrijventerreinen Het Broek en RijnPark zou er, ook in het proces van de Omgevingsvisie, een antwoord moeten komen op de vraag hoe die terreinen toekomstbestendig te maken, zonder dit 'in beton te gieten' of te transformeren ten gunste van wonen.

Heel concreet brengen wij u onder de aandacht dat ons in het voortraject van de Omgevingsvisie duidelijk is gemaakt dat deze gebaseerd wordt op bestaand beleid. Dat maakt dat we ervan uitgaan dat alle huidige bedrijfsactiviteiten overeind blijven. Bedrijven mogen bij vergunningaanvragen niet onbedoeld en onnodig worden opgezadeld met extra regels. Bedrijven zijn gebaat bij snelheid en duidelijkheid; StAB vindt dit dan ook een voorwaarde. Wij gaan er ook vanuit dat de ambities van de economisch agenda en de visie Werklocaties niet botsen met de Omgevingsvisie.

Met vriendelijke groet,
Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen

H.R. van der Doe, voorzitter

POSTADRES
VLAMOVEN 34
6826 TN ARNHEM

T (026) 351 82 45
E INFO@STAB-ARNHEM.NL
I WWW.STAB-ARNHEM.NL

IBAN NL77INGB0654113963
KVK 09128571
BTW NL810567416B01

STICHTINGARNHEMSEBEDRIJVENTERREINEN
STAB_ARNHEM
STAB ARNHEM

bpd
bouwfonds property development

Aan de gemeenteraad van de gemeente Arnhem
Postbus 9029
6800 EL Arnhem

Amersfoort, 8 september 2021

Betreft: Zienswijze op de Voorontwerp-Omgevingsvisie

Geachte leden van de raad,

Met belangstelling hebben wij kennis genomen van uw Omgevingsvisie 2040, zoals deze onlangs als voorontwerp ter visie is gelegd.

Vanwege onze betrokkenheid bij huidige en geplande woningbouwprojecten in de stad en onze bijzondere belangstelling voor en focus op Arnhem, beschouwen wij ons niet alleen als belanghebbende als het gaat om de toekomst van de fysieke leefomgeving van stad en ommeland, maar ook als partner in en van de gemeente. Als het gaat om woningbouwvraagstukken zitten wij vanuit dezelfde betrokkenheid aan diverse landelijke, provinciale en gemeentelijke tafels. Wij maken dan ook graag van de gelegenheid gebruik om een reactie kenbaar te maken ten aanzien van de Voorontwerp-Omgevingsvisie 2040 van uw gemeente. Wij richten ons daarbij primair op het thema wonen. U mag onze zienswijze lezen als een vanuit onze praktijkervaring ingegeven bespiegeling op de voorgenomen ruimtelijke en programmatische koers van uw gemeente, zonder dat wij daarmee direct een aanpassing van de visie beogen.

Graag maken wij van de gelegenheid gebruik de volgende zienswijzen met u te delen.

De Omgevingsvisie gaat uit van een aanzienlijke groei van het aantal inwoners de komende jaren. Teneinde deze groei aan inwoners te kunnen accommoderen, benoemt de visie een verwachte woningbouwopgave van ongeveer 16.000 woningen tot 2040. Waar deze raming van de opgave exact op is gebaseerd blijkt ons inziens niet uit de visie; wel is duidelijk dat de verwachte vraag is geënt op de huidige demografische ontwikkelingen en woningmarktsituatie. Dat ligt voor de hand, de huidige situatie is immers het vertrekpunt voor de lange termijnopgave. Anderzijds zet de Omgevingsvisie wél een langjarige koers uit tot 2040, hetgeen ons inziens het verkennen, beoordelen én ruimtelijk en programmatisch vertalen van meerdere (groei)scenario's noodzakelijk maakt. Daarbij vinden wij het goed en nodig om in de Arnhemse Omgevingsvisie meer rekenschap te geven van de in regioverband geconstateerde kwantitatieve en kwalitatieve vraag naar woningen en de ruimtelijke vertaling, programmering en prioritering hiervan in de visies van regiogemeenten.

Het volgende houdt hiermee verband. De Omgevingsvisie zet aldus een duidelijke kwantitatieve koers uit. De kwalitatieve strategie laat zich ons inziens lastiger lezen. In de omgevingsvisie wordt de huidige 'Arnhemse identiteit' als belangrijkste basis benoemd voor het ruimtelijke beleid van de komende jaren. In de visie wordt deze identiteit ons inziens terecht (onder meer) ontleend aan de vele Arnhemse groene wijken en de inbedding van de stad in een prachtig landschap, hetgeen een grote aantrekkingskracht heeft en een vestigingsvoorwaarde is voor veel nieuwe bewoners en bedrijven. Naar onze tevredenheid zet Arnhem ook de komende jaren de stad nadrukkelijk op de kaart onder de noemer 'Arnhem groen en creatief'. De vraag is echter of de uitvoering van de Omgevingsvisie hieraan bijdraagt als de locatiekeuze van woningbouwlocaties in ogenschouw wordt genomen. Uw gemeente

kiest in de visie wat betreft nieuwe woningbouwlocaties namelijk uitsluitend voor binnenstedelijke herontwikkeling. Hoewel wij het principe 'inbreiden voor uitbreiden' in de basis onderschrijven, is de rigide toepassing ervan in de Omgevingsvisie in onze ogen lastig uitlegbaar en onvoldoende onderbouwd. In de praktijk betekent uitvoering van de visie dat de eerstkomende jaren – op de afronding van Schuytgraaf na - slechts grootschalige woningbouw op inbreidingslocaties zal plaatsvinden, zoals Spoorzone Oost, Bestuurskwartier en Coehoorn en Kronenburg / Vredenburg. Hoewel inbreidingslocaties niet per definitie hoogstedelijk en met vooral appartementen hoeven te worden ingevuld, stelt de Omgevingsvisie impliciet dat Arnhem daar met haar verdichtingsstrategie wel voor kiest teneinde ook aan andere ambities als klimaatadaptatie te kunnen voldoen. Uitvoering van de Omgevingsvisie levert daardoor de eerstkomende jaren bij een - door ons verwachte - gedifferentieerde woningvraag in Arnhem vooral woningen op in eenzijdige, stedelijke woonmilieus, waarvan wij van mening zijn dat dit aanbod niet aansluit op de geconstateerde marktvraag en bij de door de gemeente gewenste positionering van de stad als groene stad in landschappelijke setting. Naar ons idee gaat de Omgevingsvisie voorbij aan het feit en onze ervaring dat locaties aan de stadsrand kunnen worden ontwikkeld mét inzet en juist behoud van de aanwezige (landschaps)kwaliteit voor de toekomst. Onze ervaring is dat aanwending van locaties aan de rand van de stad, waarbij vanzelfsprekend rekening moet worden gehouden met de daar aanwezige landschapskwaliteiten, op het niveau van de stad als geheel meer kunnen bijdragen aan doelstellingen als duurzaamheid, behoud van biodiversiteit, hittebestendigheid en betaalbaarheid dan binnenstedelijke projecten.

In dit kader betreuren wij dan ook, dat tijdens de publieke voorbereiding van deze visie slechts een drietal mogelijke toekomstscenario's is verkend, die alle zijn gebaseerd op hetzelfde kwantitatieve programma én op hetzelfde kwalitatieve uitgangspunt dat verdere uitbreiding van de stad – hoe gering en passend deze ook zou kunnen zijn – niet aan de orde is in de ogen van de gemeente. Een kritische kanttekening bij het in de visie geschetste participatietraject en daarmee draagvlak voor deze visie is in onze ogen daarom wel op zijn plaats: de input afkomstig van participatie zal voor de gemeente wellicht bruikbaar zijn, maar verliest in onze ogen waarde aangezien de wezenlijke keuze om al dan niet over te gaan tot uitbreiding van de stad, niet is voorgelegd aan stakeholders. Tegen de achtergrond dat er in ieder geval bij ons twijfel bestaat over de vraag of voldoende inbreidingsruimte in de stad aanwezig is om de geplande 16.000 woningen tot 2040 te accommoderen, had ons inziens een betere inschatting van het ruimtebeslag moeten worden gedeeld en daarmee ook het scenario van (beperkte) uitbreiding van de stad onderwerp van gesprek met stakeholders in de stad moeten zijn.

Ons inziens zou het hoe dan ook goed zijn te overwegen vanaf heden binnenstedelijke herontwikkeling te combineren met beperkte uitbreiding van de stad, uiteraard rekening houdend met de landschappelijke kwaliteiten die de rand van de stad kenmerken. Niet alleen komt dat de diversiteit van het nieuwe woonaanbod ten goede, immers kunnen op deze manier gelijktijdig verschillende woonmilieus worden aangeboden. Ook geeft dit minder druk op en overmatige uitstroom naar de 'kleinere' regiogemeenten, die wel een gewenst buitenstedelijk woonmilieu kunnen aanbieden. Wij zien deze tendens al in bijvoorbeeld onze woningbouwplannen in Elst en Huissen. Maar net zo belangrijk is de u bekende noodzaak om op korte termijn tot versnelling van woningbouw te komen, vooral in stedelijke groeiregio's. Onze ervaring is dat de omstandigheden rondom binnenstedelijke herontwikkeling zodanig complex zijn en de financiële impact (ook voor de gemeente) zo groot is, dat versnelling op deze locaties een stuk langer duurt en lastiger is dan op uitbreidingslocaties. Onze ervaring met het feit dat de door uw gemeente - in onze ogen overigens terecht – geformuleerde ambitieuze doelstellingen ten aanzien van bijvoorbeeld betaalbaarheid en duurzaamheid op binnenstedelijke locaties nog lastiger verenigbaar zijn met overige doelstellingen, ondersteunt ons standpunt. Wil de gemeente voldoen aan de huidige woningbehoefte, dan zal zij dat in onze ogen op

korte en zelfs middellange termijn niet bereiken met (uitsluitend) de aangewezen binnenstedelijke woningbouwlocaties.

De omgevingsvisie spreekt zich zeer ambitieus uit ten aanzien van een flink aantal sectorale thema's. Uw constatering dat een stapeling van ambities vraagt om het maken van keuzes, onderschrijven wij – mede op basis van onze lopende projecten in de stad - ten zeerste. Wanneer alle in de visie uitgesproken ambities ongewogen worden gestapeld in de Arnhemse fysieke leefomgeving, komen projecten niet van de grond. Wij willen er daarom voor pleiten al in de omgevingsvisie duidelijkheid te scheppen over de mogelijke uitwisseling van sectorale ambities, met wellicht een duidelijke ondergrens bij elke ambitie. Voor de kans van slagen van de ruimtelijke uitvoering van de visie is het van het grootste belang duidelijk aan te geven waar op welke wijze ambities kunnen worden gecombineerd zonder aan de gewenste kwaliteit in te boeten.

In het verlengde hiervan constateren wij dat Arnhem zich wil onderscheiden in de Groene Metropoolregio Arnhem - Nijmegen. Het zou in het kader van de Omgevingsvisie goed zijn om hier meer duiding aan te geven. Op welke wijze kan en wil Arnhem zich onderscheiden, welke positie neemt Arnhem in ten opzichte van de regio en wat betekent dat voor de woonopgave en de ruimtelijke opgaven van de stad? Wij zijn benieuwd of en hoe de geschetste kwantitatieve en kwalitatieve Arnhemse woonopgave zich verhoudt tot de regionale plannen en ambities van de Groene Metropoolregio.

Tot slot merken we op dat wij een verdere uitwerking van de visie in een uitvoeringsparagraaf inclusief gemeentelijke rol en instrumenten én in een concreet toetsingskader voor nieuwe initiatieven onontbeerlijk vinden. De Omgevingsvisie richt zich met het formuleren van gebiedsuitwerkingen nu vooral op de (her)ontwikkeling van een viertal binnenstedelijke gebieden. Wij vragen ons af welke mogelijkheden voor woningbouw resteren buiten deze gebieden en op welke wijze een afweging plaatsvindt ten aanzien van concrete initiatieven op in de visie niet concreet genoemde locaties, zowel wat betreft de inhoud van initiatieven als wat betreft de prioritering / planning.

Wij gaan ervan uit dat u onze reactie op waarde weet te schatten en betrekt bij uw afwegingen in de besluitvorming om te komen tot een vastgestelde Omgevingsvisie.

Vanzelfsprekend zijn wij bereid om een toelichting te geven op onze zienswijze.

Met vriendelijke groet,

Namens BPD,

H. Schimmel en M. Gerritsen

bpd
bouwfonds gebiedsontwikkeling

BPD Ontwikkeling BV
Regio Noord-Oost & Midden
De Brand 30, 3823 LK Amersfoort
Postbus 1, 3800 AA Amersfoort

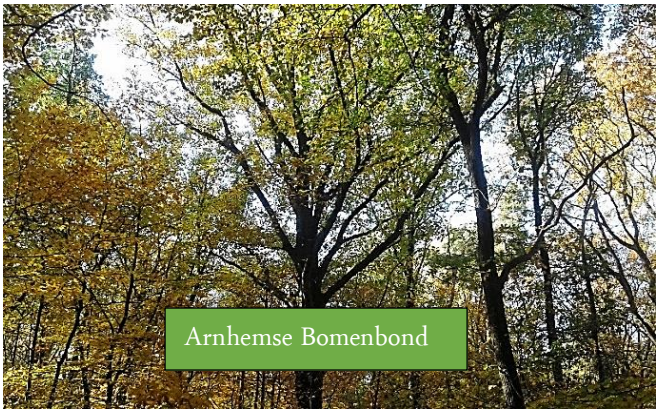

8 september 2021, Arnhem

Betreft: Eerste reactie op het Voorontwerp - Omgevingsvisie Gemeente Arnhem.

Aan de Gemeenteraad en B & W van Arnhem.

Geachte dames en heren,

Hierbij willen wij graag **een eerste reactie** geven op het Voorontwerp-Omgevingsvisie van de Gemeente Arnhem.

Naar onze mening dient in de Omgevingsvisie (nadrukkelijker) opgenomen te worden, dat:

- het areaal van de **bosdelen** van parken, landgoederen en bossen in de gemeente Arnhem vergroot moet worden, o.a. omdat Nederland veel te weinig bosgebieden heeft.

- meer ruimte voor bosdelen en groenterreinen in Arnhem Zuid ontwikkeld zal moeten worden.[1]

- kleine dieren, vogels en insecten ook de stad zelf bewonen. Deze zullen beter beschermd moeten worden in o.a. de beheer- en ontwikkelingsplannen van de Gemeente Arnhem.

- de onttrekking van grondwater ten behoeve van de industrie, landbouw en drinkwatervoorziening zal geleidelijk aanmerkelijk moeten verminderen. In plaats daarvan zal gezuiverd rivierwater meer aangewend moeten worden.

- (houtgestookte) biomassa verbranding en mestvergisting als energiebron niet langer toegestaan zal worden in de gemeente Arnhem. Deze ernstige luchtvervuilende energiebronnen mogen op geen enkele manier een rol spelen in de warmtevoorziening van woningen, bedrijven, warmtenetten en instellingen.

- de luchtkwaliteit in Arnhem en omgeving aanmerkelijk zal moeten worden verbeterd (is nu in de Omgevingsvisie nergens opgenomen en uitgewerkt!) .

- de geluidsoverlast voor de bossen en natuurgebieden langs de A12 en A50 veel te groot is en aanmerkelijk verminderd moet worden met geluidschermen.

[1] o.a. door een aantal nu nog onbebouwde (groene) gemeentelijke terreinen in Arnhem Zuid, die nu een bedrijfsbestemming hebben, de bestemming groen en bos te geven.

- In de energietransitie hoofdstukken wordt te eenzijdig gemikt op zon- en windenergie. Nadrukkelijk moeten andere (toekomstige) duurzame energie bronnen vermeld worden.

- het instellen van zonneparken in en nabij de bossen en landgoederen van Arnhem en Deelen zijn tegengesteld aan de gewenste versterking van de natuur in deze gebieden. Zonnepanelen zullen veel meer op daken aangebracht worden.

- Zonnepanelen kunnen ook goed langs de A12 en A50 geplaatst worden in combinatie met geluidsschermen.

Met vriendelijke groet

Namens de Arnhemse Bomenbond

A. Ferwerda en J. Blasweiler

Secretariaat adres van de Arnhemse Bomenbond: Jan Vethstraat 9, 6813 HJ Arnhem

toerisme veluwe arnhem nijmegen
DESTINATIEMANAGEMENT, ONTWIKKELING & MARKETING

Elst, 9 september 2021
Betreft: Toerisme in de omgevingsvisie Arnhem 2040

Geachte raadsleden,

Met veel interesse hebben wij kennisgenomen van het voorontwerp omgevingsvisie Arnhem 2040. Het doel van de visie is het schetsen van heldere kaders voor de ontwikkeling van Arnhem in een veranderende wereld. Een doel waar wij als regionaal bureau voor toerisme graag bij aansluiten en waarin wij een belangrijke rol zien weggelegd voor de toeristische sector. Een sector die zich met 1,6 miljard aan directe bestedingen en ruim 25.000 banen in de regio Arnhem Nijmegen kan meten met de bouw- of landbouwsector.

In het voorontwerp omgevingsvisie Arnhem 2040 wordt toerisme voornamelijk genoemd in verband met herinneren en herdenken van de Tweede Wereldoorlog, het zogenaamde 'herinneringstoerisme'. Een belangrijk thema waar wij als regionaal bureau voor toerisme ook veel aandacht aan besteden, niet in het minst door ons partnership met de Liberation Route en de Airborneregio. Arnhem en omgeving bieden echter meer dan enkel dit thema en toerisme kan breder ingezet worden als middel bij het realiseren van lokale opgaven in termen van economie, werkgelegenheid, leefbaarheid, duurzaamheid en een aantrekkelijke woonomgeving. Toerisme heeft namelijk niet alleen betrekking op bezoekers van buitenaf. Uit onderzoek blijkt 70% van het toeristisch en recreatief bezoek bestaat uit de vrijetijdsbesteding van inwoners uit de eigen stad en regio,

Wij willen u derhalve vragen om het toerisme en de toeristische sector breder mee te nemen in uw visie. Onderstaand treft u een aantal aandachtspunten op het gebied van toerisme en recreatie voor Arnhem en de regio. Wij hopen u hiermee in staat te stellen om het toerisme een meer prominente rol geven in de visie, zodat Arnhem ook in de veranderende wereld aantrekkelijk blijft voor bezoekers en bewoners.

Koester en omarm toerisme

Te vaak krijgt toerisme pas politieke aandacht als het over de negatieve gevolgen gaat: zo draagt de drukte op sommige plekken bij aan het beeld dat toerisme overlast veroorzaakt. Dat zorgt er ook voor dat de belangrijke bijdrage die bezoekers leveren aan de lokale economie en werkgelegenheid op de achtergrond raakt. Door gericht beleid, met oog voor de belangen van inwoners én ondernemers, van natuur én recreatie, van economie en stikstof, wordt toerisme niet langer een doel op zich, maar een middel om de ambities van de stad en de regio te realiseren.

De mogelijkheden van het zakelijk toerisme blijven benutten

De regio Arnhem Nijmegen kenmerkt zich door een hoge mate van bedrijvigheid in de sectoren: health & hightech, energy, food en duurzaamheid. Stuk voor stuk sectoren met een innovatief karakter en een krachtig toekomstperspectief. Deze bedrijvigheid, gecombineerd met de natuurlijke omgeving en gunstige ligging, maakt Arnhem uitermate geschikt voor zakelijke evenementen. Om optimaal gebruik te maken van dit potentieel is het van belang dat het aanbod (congres- en vergadercentra en hotelcapaciteit), nu en in de toekomst, aansluit bij de (potentiële) vraag. Het zakelijk toerisme is namelijk van groot belang voor Arnhem, zij zorgt voor innovatiekracht en versterkt de aantrekkingskracht voor bewoners en bedrijven.

Duurzaamheid als gezamenlijke opdracht

Duurzaamheid is voor de toeristische sector geen noviteit meer. (Potentiële) bezoekers verlangen dit ook van de sector: van hotels met ‘green keys’ tot restaurants met lokale producten. Denk daarbij ook aan het stimuleren van reizen met het openbaar vervoer als alternatief voor de auto, of de trein als alternatief voor het vliegen naar Europese steden. Sustainable development goals (SDG) moeten ook vertaald worden naar beleid op lokaal niveau. Wij adviseren om onder andere deze doelstellingen mee te nemen in de toeristische ambities.

Regionale samenwerking op het gebied van toerisme vormgeven

Om de toeristische ambities te realiseren is regionale samenwerking, met meer slagkracht en democratische legitimatie, essentieel. De Groene Metropool Regio (opgave ‘de Ontspannen Regio’) is een belangrijk regionaal orgaan dat o.a. op toeristisch, recreatief en cultureel gebied inzet op de kracht van het samenwerken. De belangrijkste regionale trekpleisters, voorzieningen en landschappen hebben namelijk per definitie een gemeentegrensoverschrijdende functie. Voor inwoners en bezoekers biedt het mozaïek van kwaliteiten in de regio de basis voor ontspanning, welbevinden en vrijetijdsbesteding. Wij roepen u op om bij het vaststellen van deze visie rekening te houden met gemeentegrens overschrijdende vraagstukken en dit op regionaal niveau te organiseren.

Wij hopen met deze aandachtpunten de nodige informatie te hebben gegeven om toerisme breder op te nemen in de omgevingsvisie Arnhem 2040.

Mocht u naar aanleiding van bovenstaande aandachtspunten vragen hebben dan zijn wij uiteraard meer dan bereid om deze te beantwoorden.

Met vriendelijke groet,

H. Dijkema
Directeur
Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen

B. van Es
Merkleider
Visit Arnhem Nijmegen

Van: W. Ewalds
Verzonden: donderdag 9 september 2021 17:58
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: Omgevingsvisie Arnhem/ reactie HAN

Geachte heer Loos,

Wij waarderen het zeer dat wij onze mening mogen geven op de Omgevingsvisie. Hieronder treft u de beantwoording van uw vragen aan.

Kunt u zich in het algemeen vinden in de Omgevingsvisie? Waarom wel, waarom niet?

Over het algemeen kan de HAN zich vinden in de Omgevingsvisie en de thema's die daarin zijn benoemd. De thema's sluiten in veel gevallen aan op de inhoudelijke thema's waar de HAN op inzet met de Zwaartepunten Health (dat zich richt op het verkleinen van sociaal-economische gezondheidsverschillen), Sustainable Energy & Environment en Smart Region.

Twee zaken behoeven ons inzien nadere aandacht.

A. We missen het thema Arnhem als studiestad.

   Aan dit thema wordt door de gemeente en kennisinstellingen gewerkt in "Arnhem Studiestad". Arnhem Studiestad is een samenwerkingsverband dat is voortgekomen uit de City Deal Kennis Maken in Arnhem. In Arnhem Studiestad werken de gemeente Arnhem, ROC RijnIJssel, Hogeschool van Hall Larenstein, ArtEZ en de HAN samen. Voor Arnhem Studiestad zijn de volgende doelstellingen vastgesteld:
   - Leveren van een bijdrage aan het interessant maken (profileren) van Arnhem als studiestad, voor aankomende, zittende studenten en alumni.
   - Leveren van een bijdrage aan de rijke leeromgeving (buiten de schoolmuren) door middel van gezamenlijke cross-over projecten. De projecten zijn over het algemeen gericht op maatschappelijke uitdagingen van de stad en haar omgeving, waarbij vraagstukken integraal opgepakt worden en "over de eigen grenzen van de opleiding en organisatie" heen kijken.
   - Leveren van een bijdrage aan de unieke samenwerking tussen de kennisinstellingen en haar studenten.

   Met name de ambitie voor een goed onderwijsklimaat in de stad voor alle niveaus (basisonderwijs, voortgezet onderwijs, mbo en hbo) wordt gemist in de Omgevingsvisie.

   Dit betekent ook dat de ambitie van een kenniscampus sterker aangezet kan worden. Dit betreft met name het lange termijn perspectief voor het onderwijs om gezamenlijk Arnhem als aantrekkelijke studiestad maar ook Arnhem als kennisstad neer te zetten.

B. Digitalisering is niet alleen een verandering maar ook een hulpmiddel bij het oplossen van grote vraagstukken. Dat is nu niet expliciet benoemd.

De Omgevingsvisie kent een thematische opbouw. Wat is het thema dat het dichtst bij uw eigen expertise ligt en wat vindt u van de visie op dat thema?

Op verscheidene thema's en de onderwerpen is veel expertise binnen de HAN. Achter de thema's die het dichtst bij onze expertise liggen, zijn enkele HAN-voorbeelden genoemd. De visie zoals per thema verwoord, is logisch en sluit aan op de actualiteit.

Thema's (incl. onderwerpen):

2. Een groene gezonde, aantrekkelijke en leefbare stad **(p. 41)**
a. Sport: o.a. via praktijkgericht onderzoek binnen de Academie Sport en Bewegen
    b. Fysieke en mentale gezondheid: o.a. via praktijkgericht onderzoek binnen de Academie Sport en Bewegen
    c. Stadsklimaat /duurzaamheid: o.a. via het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment -Wijkgerichte Energietransitie, bijvoorbeeld het Spijkerkwartier

    g. Klimaatadaptatie (beperken overlast door extreme buien, droge periodes, meer koelte): via het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment en onderzoek in het kader van het lectoraat Sustainable River Management
    h. Biodiversiteit: via HAN BioCentre
3. Een vitale stad **(p. 45)**

    b. Energietransitie en circulariteit: twee thema's van het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment en van het centre of expertise voor duurzame, betrouwbare en betaalbare elektrische energievoorziening (SEECE). Daarnaast inbedding van deze thematiek in Connectr Innovation lab
    c. Toekomstbestendig en bereikbare werklocaties:

4. Een stad waar het goed wonen is **(p. 48): via praktijkgericht** onderzoek binnen de Academie Built Environment
    a. Bouwopgave:
        i. nieuwe woningen
        ii. aanpassen bestaande woningen
        iii. tijdelijk of verplaatsbare woningen
    b. Betaalbaarheid wonen
    c. Diversiteit in de wijken en vergroten leefbaarheid en vitaliteit in de wijken
5. Een goed bereikbare stad met ruimte voor schone mobiliteit **(p. 50)**
    a. Mobiliteit: schone mobiliteit is een thema van het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment en onderzoek in het kader van het lectoraat Logistiek en Allianties.

6. Een stad met nieuwe energie **(p. 53):** Dit onderwerp valt nagenoeg samen met het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment. Echter, wijkgerichte energietransitie

vraagt niet alleen kennis over de technische kant, maar ook de sociale kant is hierbij belangrijk.

a. Energietransitie en betaalbaarheid daarvan: centre of expertise voor duurzame, betrouwbare en betaalbare elektrische energievoorziening (SEECE)
b. Klimaatneutraal en CO2 reductie
c. Warmte transitie
d. Duurzame mobiliteit: onderzoek in het kader van het lectoraat HAN Automotive Research en het lectoraat Logistiek en Allianties.
e. Bijdrage bedrijven en industrie: Connectr
f. Betaalbaarheid energietransitie: dit is een dubbeling, zie a

Wat wilt u in algemene zin nog kwijt aan de gemeenteraad over de Omgevingsvisie?
Geen overige opmerkingen.

Mochten er naar aanleiding van het bovenstaande vragen zijn, dan vernemen wij het graag.

Met vriendelijke groet,
W. Ewalds

mr. W. Ewalds-Weijse | Secretaris College van Bestuur |
HAN_ University of Applied Sciences | Hogeschool van Arnhem en Nijmegen | Postbus 5375, 6802 EJ Arnhem |

Van: C. Verweij
Verzonden: vrijdag 24 september 2021 11:22
Aan: Omgevingsvisie <omgevingsvisie@raad.arnhem.nl>
Onderwerp: Mening Rozet over de Omgevingsvisie

Geachte heer Loos, beste Menno,

Hartelijk dank dat ik de mening van Rozet alsnog schriftelijk kan weergeven, nadat het gesprek op donderdag 9 september jl. niet kon doorgaan.

In volgorde van onderstaande vragen:

1. *Kunt u zich in het algemeen vinden in de Omgevingsvisie ? Waarom wel, waarom niet?*
   Rozet kan zich vinden in het voorontwerp Omgevingsvisie Arnhem 2040. Het ontwerp geeft zicht op de ruimtelijke ordeningsthema's in samenhang met leefbaarheidsthema's en hoe de keuzes gemaakt gaan worden. Het doel dat Arnhem in een veranderende wereld zijn unieke kwaliteiten behoudt en voor al zijn huidige en nieuwe bewoners de best mogelijke leefomgeving biedt is zichtbaar door het hele document heen.

2. *De Omgevingsvisie kent een thematische opbouw (zie onderaan deze e-mail). Wat is het thema dat het dichtst bij uw eigen expertise ligt en wat vindt u van de visie op dat thema?*
   1. Een aantrekkelijk Arnhem **(p. 37)**
      a. Historie - cultuurhistorische waarden
      b. Buurten
   2. Een groene gezonde, aantrekkelijke en leefbare stad **(p. 41)**
      b. Fysieke en mentale gezondheid
      e. Veiligheid en het mengen van functies in de wijken
   3. Een vitale stad **(p. 45)**
      c. Creatieve industrie en de ontwerp- en cultuursector
   4. Een stad waar het goed wonen is **(p. 48)**
      d. Diversiteit in de wijken en vergroten leefbaarheid en vitaliteit in de wijken

3. *Wat wilt u in algemene zin nog kwijt aan de gemeenteraad over de Omgevingsvisie?*
   Ik geef een reactie in de volgorde van de bovenstaande punten van expertise.
   - Rozet verzamelt verhalen uit de wijken, de Stad en de omgeving van Arnhem. Deze worden verrijkt met collecties en zichtbaar en toegankelijk gemaakt voor iedereen. Hiermee dragen we bij aan de aantrekkelijkheid van de historie en cultuurhistorische waarden van Arnhem.
   - Rozet ontwikkelt programma's en activiteiten die non formeel leren (kennis opdoen door doen en maken) stimuleren, met de gereedschappen taal, kunst en erfgoed. Dit draagt bij aan fysieke en mentale gezondheid. Rozet maakt de beweging dit steeds meer in de wijken te doen.
   - Rozet versterkt het culturele werkveld door makers, professionals, amateurs, talenten, kunstenaars te koppelen aan opdrachten. Zo dragen we bij aan het in stand houden en versterken van het creatieve-, ontwerp- en cultuurklimaat in Arnhem.
   - Rozet is de huiskamer in de wijken en de stad. We bieden ruimte om elkaar te leren kennen, blikwisselingen te laten ontstaan, ideeën worden geboren en plannen worden gesmeed. Samen met partners organiseert Rozet evenementen, activiteiten, cursussen enz.

Rozet programmeert jaarlijks op de actualiteit van de stad. Jaarlijks worden thema's gekozen waarop we vanuit de functies programmering en planning intensief samenwerken.
In het eerste half jaar van 2022 wordt het thema "de Nieuwe Stad- Ik ben de Stad" geprogrammeerd. Rozet doet dit altijd met exposities, educatie en activiteiten. Wij willen u van harte uitnodigen om vraagstukken uit de omgevingsvisie in te brengen om Arnhemmers hierop te laten reageren.

Met vriendelijke groet,

C. Verweij
Manager Rozet •Zakelijk •Evenementen&debat •Cursus

ROZET
ontmoet
ontdek
ontwikkel

I. Bosman Voorzitter VNO-NCW Regio Arnhem-Nijmegen 19-07-2021	Hartelijk dank voor het toesturen van de omgevingsvisie. Laat ik beginnen met jullie te complimenteren met de uitgewerkte visie waarbij jullie de brede opgaven die er liggen hebben weten te combineren. Arnhem is een prachtige stad met mooie identiteit die we graag behouden en waar we als bedrijfsleven aan meewerken. Graag willen we jullie nog een paar punten meegeven (als antwoord op vraag 1): • Wij zijn blij om te lezen dat er extra wordt ingezet op de energietransitie. Arnhem heeft een sterk innovatief energiecluster en zoals je weet, zien we graag dat onze stad en regio zichzelf daarmee breder gaan onderscheiden. Bij de schatting van woningen (en dus ook bereikbaarheidsopgave en groen en cultuur) vragen wij jullie rekening te houden met een mogelijk hoger scenario. De clusters trekken zowel studenten als medewerkers aan. We hebben de afgelopen jaren gezien dat Rijkswaterstaat vaak het lage scenario voor de drukte op de A12 heeft aangehouden en dat door toenemende groei de stad slecht bereikbaar is geworden. Wij hopen dat jullie juist kiezen of op zijn minst voorsorteren op het hogere scenario van groei. • Als bedrijven dragen we bij aan het klimaatneutrale doel van de stad. Zoals burgers hierin gefaciliteerd worden vragen wij hiervoor ook facilitering voor de bedrijven en bedrijventerreinen, zodat zij dit haalbaar en betaalbaar en waar mogelijk in gezamenlijkheid kunnen doen. Voor individuele ondernemers zijn stappen vaak te groot, dus samenwerking is essentieel. • In de omgevingsvisie wordt gesproken over droogte, wij vragen u daarnaast ook rekening te houden met momenten van te veel water, actueler kan het bijna niet... En hierin een dynamisch beleid te voeren. • We hebben de afgelopen jaren gezien dat er woningen gebouwd zijn naast (zware) industrie. Dit geeft mogelijk op den duur problemen. Aan de ene kant kan het bedrijven belemmeren om te groeien, of op zijn minst terughoudend te zijn in verdere investeringen wanneer de druk toeneemt. Aan de andere kant, weten niet alle kopers (burgers) van deze woningen wat het betekent om naast bedrijven die 24/7 door moeten gaan te wonen. Veel problemen kunnen voorkomen worden door deze woonvergunningen zorgvuldig, met het oog op duurzame groei mogelijkheden te plannen. • In de omgevingsvisie wordt een korte stap gemaakt naar windturbines en zon op dak. Wij adviseren hierin een duidelijke overlap met de RES te maken. Koelte in de stad gaat niet samen met een grote wens voor veel zon op dak. Dit trekt juist enkel meer warmte aan. Hier moet ook nagedacht worden over groen op dak en wat hiervoor nodig is (dakverzwaring, verzekeringen etc). Koelte en meer zonnepanelen zijn nu tegenstrijdig en een toekomstige ondersteuning in de vorm van subsidie zou met beide rekening moeten houden. • Wij zijn blij om te lezen dat er blijvend ingezet wordt op de verbinding met Duitsland in het bijzonder de ICE Berlijn. Wij helpen hier graag bij.	Pag. 30, pag. 53-55 Pag. 44 Pag.30, pag. 46 Pag 53.

	• In de omgevingsvisie wordt aangegeven de hoogte in te gaan. Prima ontwikkeling. Ook het combineren van kantoorpanden met woningen is hierin een logische stap. Wij willen wel graag meegegeven dat bij renovatie/nieuwbouw de prijzen voor ondernemers betaalbaar moeten blijven ook in de binnenstad, omdat zij anders alsnog op andere plekken zich zullen vestigen. • Gezondheid & Sport is een belangrijke pijler voor een vitale stad. Wij helpen hier graag bij door bedrijfssport blijvend te stimuleren. O.a. door Nederland Onderneemt Vitaal: https://www.nlom.nl/vitaal/ Als laatste geven we graag aan dat wij altijd bereid zijn om met jullie in gesprek te gaan. Liever eerder (gedurende het denk proces) dan als het document al klaar is. Voor nu hopen wij dat jullie met onze opmerkingen verder kunnen en als er vragen zijn neem vooral contact op.	Aandachtspunt bij uitwerking van de visie Aandachtspunt bij uitwerking van de visie
Joost Wools Voorzitter GOW (Samenwerkingsverband Arnhemse Woningcorporaties) & Regiomanager Portaal Arnhem 26-07-2021	N.a.v. het lezen van (concept) Omgevingsvisie Arnhem 2040 zouden wij graag het volgende willen terug geven: Wij zijn erg verheugd te lezen dat er in dit vergezicht van Arnhem plek is voor iedereen. Het streven naar een inclusieve en vitale stad en het zorgen voor passende woonruimte voor alle Arnhemmers heeft een goed plek in deze visie. Als woningcorporaties (Vivare, Portaal en Volkshuisvesting) zetten wij ons al jaren in om in leefbare wijken betaalbare en gezonde woningen te bouwen en beheren voor Arnhemmers met een kleine portemonnee. Goed om te lezen dat ook de Arnhem Oost aanpak terug komt. Het gaat bij deze aanpak om langdurige inzet met een lange adem waarbij we het al gauw over een generatie hebben (18-20 jr). Ook wij ondersteunen de ambitie om te streven naar veilige en gemengde wijken waar een mix van koop en huur, jong en oud, rijk en arm is terug te zien. Er zit bij ons als corporaties ook een zorg. Naast inzetten op een goede mix in Arnhem Oost (en zuid) zou deze ambitie ook voor Arnhem Noord moeten gelden. In Arnhem Noord voldoen de wijken nog beperkt aan de definitie gemengde wijk met een goede mix. In deze wijken is er geen of nauwelijks sociaal bezit. Wij zouden graag zien dat het toegroeien naar gemengde wijken met een goede mix ook in Arnhem Noord plaats vind. Kijkend naar de kaartbeelden zien we dat nu niet terug. Om toe te groeien naar die inclusieve en vitale stad vinden wij dit wel nodig. Bij deze de vraag om de geschreven ambitie explicieter terug te laten komen in de kaartbeelden voor Arnhem Noord.	Pag. 72-77
H.R. van der Doe Voorzitter Stg. Arnhemse Bedrijventerreinen (StAB) 08-09-2021	Binnenkort behandelt uw raad het voorontwerp Omgevingsvisie. Graag geven wij u daarbij, mede namens OKA, het volgende mee. Afgelopen jaar heeft StAB namens de ondernemers op de open bedrijventerreinen deelgenomen aan een aantal bijeenkomsten over de koers van de Omgevingsvisie. StAB heeft toen geconstateerd dat de materie in die bijeenkomsten ver afstaat van de dagelijkse problematiek op de bedrijventerreinen. Aanleiding om ons heel direct door de ambtelijke projectleiding te laten informeren over de mogelijke consequenties van de Omgevingsvisie voor ondernemers. Hoewel dit heeft geleid tot meer	

	duidelijkheid, blijft dit voorontwerp van de Omgevingsvisie een abstract document, waarin vooral uiting wordt gegeven aan ambities die in de ogen van StAB niet aansluiten bij de hedendaagse praktijk op de open bedrijventerreinen. Deze terreinen huisvesten voor het merendeel mkb, dat zich niet direct herkend in de ambities die de hoofdlijn vormen in de Omgevingsvisie. Daarbij speelt ook de grote zorg van StAB en daarmee van de gevestigde bedrijven over de huidige kwaliteit van de open bedrijventerreinen. Uiteraard begrijpen wij dat de Omgevingsvisie betrekking heeft op de lange termijn en dat het daarbij past om invulling te geven aan een toekomstvisie op een leefbaar Arnhem. Toch zijn wij benieuwd hoe uw raad de teloorgang van de verouderde open bedrijventerreinen binnen de kaders van de Omgevingsvisie een plek geeft. Met name voor de bedrijventerreinen Het Broek en RijnPark zou er, ook in het proces van de Omgevingsvisie, een antwoord moeten komen op de vraag hoe die terreinen toekomstbestendig te maken, zonder dit 'in beton te gieten' of te transformeren ten gunste van wonen. Heel concreet brengen wij u onder de aandacht dat ons in het voortraject van de Omgevingsvisie duidelijk is gemaakt dat deze gebaseerd wordt op bestaand beleid. Dat maakt dat we ervan uitgaan dat alle huidige bedrijfsactiviteiten overeind blijven. Bedrijven mogen bij vergunningaanvragen niet onbedoeld en onnodig worden opgezadeld met extra regels. Bedrijven zijn gebaat bij snelheid en duidelijkheid; StAB vindt dit dan ook een voorwaarde. Wij gaan er ook vanuit dat de ambities van de economisch agenda en de visie Werklocaties niet botsen met de Omgevingsvisie.	Pag.80
H. Schimmel en M. Gerritsen BPD Bouwfonds Gebiedsontwikkeling 08-09-2021	Met belangstelling hebben wij kennis genomen van uw Omgevingsvisie 2040, zoals deze onlangs als voorontwerp ter visie is gelegd. Vanwege onze betrokkenheid bij huidige en geplande woningbouwprojecten in de stad en onze bijzondere belangstelling voor en focus op Arnhem, beschouwen wij ons niet alleen als belanghebbende als het gaat om de toekomst van de fysieke leefomgeving van stad en ommeland, maar ook als partner in en van de gemeente. Als het gaat om woningbouwvraagstukken zitten wij vanuit dezelfde betrokkenheid aan diverse landelijke, provinciale en gemeentelijke tafels. Wij maken dan ook graag van de gelegenheid gebruik om een reactie kenbaar te maken ten aanzien van de Voorontwerp-Omgevingsvisie 2040 van uw gemeente. Wij richten ons daarbij primair op het thema wonen. U mag onze zienswijze lezen als een vanuit onze praktijkervaring ingegeven bespiegeling op de voorgenomen ruimtelijke en programmatische koers van uw gemeente, zonder dat wij daarmee direct een aanpassing van de visie beogen. Graag maken wij van de gelegenheid gebruik de volgende zienswijzen met u te delen. De Omgevingsvisie gaat uit van een aanzienlijke groei van het aantal inwoners de komende jaren. Teneinde deze groei aan inwoners te kunnen accommoderen, benoemt de visie een verwachte woningbouwopgave van ongeveer 16.000 woningen tot 2040. Waar deze raming van de opgave exact op is gebaseerd blijkt ons inziens niet uit de visie; wel is duidelijk dat de verwachte vraag is geënt op de huidige demografische ontwikkelingen en woningmarktsituatie. Dat ligt voor de hand, de huidige	

	situatie is immers het vertrekpunt voor de lange termijnopgave. Anderzijds zet de Omgevingsvisie wél een langjarige koers uit tot 2040, hetgeen ons inziens het verkennen, beoordelen én ruimtelijk en programmatisch vertalen van meerdere (groei)scenario's noodzakelijk maakt. Daarbij vinden wij het goed en nodig om in de Arnhemse Omgevingsvisie meer rekenschap te geven van de in regioverband geconstateerde kwantitatieve en kwalitatieve vraag naar woningen en de ruimtelijke vertaling, programmering en prioritering hiervan in de visies van regiogemeenten. Het volgende houdt hiermee verband. De Omgevingsvisie zet aldus een duidelijke kwantitatieve koers uit. De kwalitatieve strategie laat zich ons inziens lastiger lezen. In de omgevingsvisie wordt de huidige 'Arnhemse identiteit' als belangrijkste basis benoemd voor het ruimtelijke beleid van de komende jaren. In de visie wordt deze identiteit ons inziens terecht (onder meer) ontleend aan de vele Arnhemse groene wijken en de inbedding van de stad in een prachtig landschap, hetgeen een grote aantrekkingskracht heeft en een vestigingsvoorwaarde is voor veel nieuwe bewoners en bedrijven. Naar onze tevredenheid zet Arnhem ook de komende jaren de stad nadrukkelijk op de kaart onder de noemer 'Arnhem groen en creatief'. De vraag is echter of de uitvoering van de Omgevingsvisie hieraan bijdraagt als de locatiekeuze van woningbouwlocaties in ogenschouw wordt genomen. Uw gemeente kiest in de visie wat betreft nieuwe woningbouwlocaties namelijk uitsluitend voor binnenstedelijke herontwikkeling. Hoewel wij het principe 'inbreiden voor uitbreiden' in de basis onderschrijven, is de rigide toepassing ervan in de Omgevingsvisie in onze ogen lastig uitlegbaar en onvoldoende onderbouwd. In de praktijk betekent uitvoering van de visie dat de eerstkomende jaren – op de afronding van Schuytgraaf na - slechts grootschalige woningbouw op inbreidingslocaties zal plaatsvinden, zoals Spoorzone Oost, Bestuurskwartier en Coehoorn en Kronenburg / Vredenburg. Hoewel inbreidingslocaties niet per definitie hoogstedelijk en met vooral appartementen hoeven te worden ingevuld, stelt de Omgevingsvisie impliciet dat Arnhem daar met haar verdichtingsstrategie wel voor kiest teneinde ook aan andere ambities als klimaatadaptatie te kunnen voldoen. Uitvoering van de Omgevingsvisie levert daardoor de eerstkomende jaren bij een - door ons verwachte - gedifferentieerde woningvraag in Arnhem vooral woningen op in eenzijdige, stedelijke woonmilieus, waarvan wij van mening zijn dat dit aanbod niet aansluit op de geconstateerde marktvraag en bij de door de gemeente gewenste positionering van de stad als groene stad in landschappelijke setting. Naar ons idee gaat de Omgevingsvisie voorbij aan het feit en onze ervaring dat locaties aan de stadsrand kunnen worden ontwikkeld mét inzet en juist behoud van de aanwezige (landschaps)kwaliteit voor de toekomst. Onze ervaring is dat aanwending van locaties aan de rand van de stad, waarbij vanzelfsprekend rekening moet worden gehouden met de daar aanwezige landschapskwaliteiten, op het niveau van de stad als geheel meer kunnen bijdragen aan doelstellingen als duurzaamheid, behoud van biodiversiteit, hittebestendigheid en betaalbaarheid dan binnenstedelijke projecten. In dit kader betreuren wij dan ook, dat tijdens de publieke voorbereiding van deze visie slechts een drietal mogelijke toekomstscenario's is verkend, die alle zijn gebaseerd op hetzelfde kwantitatieve	Pag. 22-24 Pag.33 Pag. 11-15

	programma én op hetzelfde kwalitatieve uitgangspunt dat verdere uitbreiding van de stad – hoe gering en passend deze ook zou kunnen zijn – niet aan de orde is in de ogen van de gemeente. Een kritische kanttekening bij het in de visie geschetste participatietraject en daarmee draagvlak voor deze visie is in onze ogen daarom wel op zijn plaats: de input afkomstig van participatie zal voor de gemeente wellicht bruikbaar zijn, maar verliest in onze ogen waarde aangezien de wezenlijke keuze om al dan niet over te gaan tot uitbreiding van de stad, niet is voorgelegd aan stakeholders. Tegen de achtergrond dat er in ieder geval bij ons twijfel bestaat over de vraag of voldoende inbreidingsruimte in de stad aanwezig is om de geplande 16.000 woningen tot 2040 te accommoderen, had ons inziens een betere inschatting van het ruimtebeslag moeten worden gedeeld en daarmee ook het scenario van (beperkte) uitbreiding van de stad onderwerp van gesprek met stakeholders in de stad moeten zijn. Ons inziens zou het hoe dan ook goed zijn te overwegen vanaf heden binnenstedelijke herontwikkeling te combineren met beperkte uitbreiding van de stad, uiteraard rekening houdend met de landschappelijke kwaliteiten die de rand van de stad kenmerken. Niet alleen komt dat de diversiteit van het nieuwe woonaanbod ten goede, immers kunnen op deze manier gelijktijdig verschillende woonmilieus worden aangeboden. Ook geeft dit minder druk op en overmatige uitstroom naar de ‘kleinere’ regiogemeenten, die wel een gewenst buitenstedelijk woonmilieu kunnen aanbieden. Wij zien deze tendens al in bijvoorbeeld onze woningbouwplannen in Elst en Huissen. Maar net zo belangrijk is de u bekende noodzaak om op korte termijn tot versnelling van woningbouw te komen, vooral in stedelijke groeiregio’s. Onze ervaring is dat de omstandigheden rondom binnenstedelijke herontwikkeling zodanig complex zijn en de financiële impact (ook voor de gemeente) zo groot is, dat versnelling op deze locaties een stuk langer duurt en lastiger is dan op uitbreidingslocaties. Onze ervaring met het feit dat de door uw gemeente - in onze ogen overigens terecht – geformuleerde ambitieuze doelstellingen ten aanzien van bijvoorbeeld betaalbaarheid en duurzaamheid op binnenstedelijke locaties nog lastiger verenigbaar zijn met overige doelstellingen, ondersteunt ons standpunt. Wil de gemeente voldoen aan de huidige woningbehoefte, dan zal zij dat in onze ogen op korte en zelfs middellange termijn niet bereiken met (uitsluitend) de aangewezen binnenstedelijke woningbouwlocaties. De omgevingsvisie spreekt zich zeer ambitieus uit ten aanzien van een flink aantal sectorale thema’s. Uw constatering dat een stapeling van ambities vraagt om het maken van keuzes, onderschrijven wij – mede op basis van onze lopende projecten in de stad - ten zeerste. Wanneer alle in de visie uitgesproken ambities ongewogen worden gestapeld in de Arnhemse fysieke leefomgeving, komen projecten niet van de grond. Wij willen er daarom voor pleiten al in de omgevingsvisie duidelijkheid te scheppen over de mogelijke uitwisseling van sectorale ambities, met wellicht een duidelijke ondergrens bij elke ambitie. Voor de kans van slagen van de ruimtelijke uitvoering van de visie is het van het grootste belang duidelijk aan te geven waar op welke wijze ambities kunnen worden gecombineerd zonder aan de gewenste kwaliteit in te boeten.	Aandachtspunt bij de uitwerking van de visie

	In het verlengde hiervan constateren wij dat Arnhem zich wil onderscheiden in de Groene Metropoolregio Arnhem - Nijmegen. Het zou in het kader van de Omgevingsvisie goed zijn om hier meer duiding aan te geven. Op welke wijze kan en wil Arnhem zich onderscheiden, welke positie neemt Arnhem in ten opzichte van de regio en wat betekent dat voor de woonopgave en de ruimtelijke opgaven van de stad? Wij zijn benieuwd of en hoe de geschetste kwantitatieve en kwalitatieve Arnhemse woonopgave zich verhoudt tot de regionale plannen en ambities van de Groene Metropoolregio. Tot slot merken we op dat wij een verdere uitwerking van de visie in een uitvoeringsparagraaf inclusief gemeentelijke rol en instrumenten én in een concreet toetsingskader voor nieuwe initiatieven onontbeerlijk vinden. De Omgevingsvisie richt zich met het formuleren van gebiedsuitwerkingen nu vooral op de (her)ontwikkeling van een viertal binnenstedelijke gebieden. Wij vragen ons af welke mogelijkheden voor woningbouw resteren buiten deze gebieden en op welke wijze een afweging plaatsvindt ten aanzien van concrete initiatieven op in de visie niet concreet genoemde locaties, zowel wat betreft de inhoud van initiatieven als wat betreft de prioritering / planning. Wij gaan ervan uit dat u onze reactie op waarde weet te schatten en betrekt bij uw afwegingen in de besluitvorming om te komen tot een vastgestelde Omgevingsvisie. Vanzelfsprekend zijn wij bereid om een toelichting te geven op onze zienswijze.	Pag. 23 Pag. 77-81
A. Ferwerda en J. Blasweiler Arnhemse Bomenbond 09-09-2021	Hierbij willen wij graag **een eerste reactie** geven op het Voorontwerp-Omgevingsvisie van de Gemeente Arnhem. Naar onze mening dient in de Omgevingsvisie (nadrukkelijker) opgenomen te worden, dat: - het areaal van de **bosdelen** van parken, landgoederen en bossen in de gemeente Arnhem vergroot moet worden, o.a. omdat Nederland veel te weinig bosgebieden heeft. - meer ruimte voor bosdelen en groenterreinen in Arnhem Zuid ontwikkeld zal moeten worden.1 - kleine dieren, vogels en insecten ook de stad zelf bewonen. Deze zullen beter beschermd moeten worden in o.a. de beheer- en ontwikkelingsplannen van de Gemeente Arnhem. - de onttrekking van grondwater ten behoeve van de industrie, landbouw en drinkwatervoorziening zal geleidelijk aanmerkelijk moeten verminderen. In plaats daarvan zal gezuiverd rivierwater meer aangewend moeten worden. - (houtgestookte) biomassa verbranding en mestvergisting als energiebron niet langer toegestaan zal worden in de gemeente Arnhem. Deze ernstige luchtvervuilende energiebronnen mogen op geen enkele manier een rol spelen in de warmtevoorziening van woningen, bedrijven, warmtenetten en instellingen.	

	- de luchtkwaliteit in Arnhem en omgeving aanmerkelijk zal moeten worden verbeterd (is nu in de Omgevingsvisie nergens opgenomen en uitgewerkt!) . - de geluidsoverlast voor de bossen en natuurgebieden langs de A12 en A50 veel te groot is en aanmerkelijk verminderd moet worden met geluidschermen. - In de energietransitie hoofdstukken wordt te eenzijdig gemikt op zon- en windenergie. Nadrukkelijk moeten andere (toekomstige) duurzame energie bronnen vermeld worden. - het instellen van zonneparken in en nabij de bossen en landgoederen van Arnhem en Deelen zijn tegengesteld aan de gewenste versterking van de natuur in deze gebieden. Zonnepanelen zullen veel meer op daken aangebracht worden. - Zonnepanelen kunnen ook goed langs de A12 en A50 geplaatst worden in combinatie met geluidsschermen.	
H. Dijkema en B. van Es Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen 09-09-2021	Met veel interesse hebben wij kennisgenomen van het voorontwerp omgevingsvisie Arnhem 2040. Het doel van de visie is het schetsen van heldere kaders voor de ontwikkeling van Arnhem in een veranderende wereld. Een doel waar wij als regionaal bureau voor toerisme graag bij aansluiten en waarin wij een belangrijke rol zien weggelegd voor de toeristische sector. Een sector die zich met 1,6 miljard aan directe bestedingen en ruim 25.000 banen in de regio Arnhem Nijmegen kan meten met de bouw- of landbouwsector. In het voorontwerp omgevingsvisie Arnhem 2040 wordt toerisme voornamelijk genoemd in verband met herinneren en herdenken van de Tweede Wereldoorlog, het zogenaamde ‘herinneringstoerisme’. Een belangrijk thema waar wij als regionaal bureau voor toerisme ook veel aandacht aan besteden, niet in het minst door ons partnership met de Liberation Route en de Airborneregio. Arnhem en omgeving bieden echter meer dan enkel dit thema en toerisme kan breder ingezet worden als middel bij het realiseren van lokale opgaven in termen van economie, werkgelegenheid, leefbaarheid, duurzaamheid en een aantrekkelijke woonomgeving. Toerisme heeft namelijk niet alleen betrekking op bezoekers van buitenaf. Uit onderzoek blijkt 70% van het toeristisch en recreatief bezoek bestaat uit de vrijetijdsbesteding van inwoners uit de eigen stad en regio. Wij willen u derhalve vragen om het toerisme en de toeristische sector breder mee te nemen in uw visie. Onderstaand treft u een aantal aandachtspunten op het gebied van toerisme en recreatie voor Arnhem en de regio. Wij hopen u hiermee in staat te stellen om het toerisme een meer prominente rol geven in de visie, zodat Arnhem ook in de veranderende wereld aantrekkelijk blijft voor bezoekers en bewoners. Koester en omarm toerisme. Te vaak krijgt toerisme pas politieke aandacht als het over de negatieve gevolgen gaat: zo draagt de drukte op sommige plekken bij aan het beeld dat toerisme overlast veroorzaakt. Dat zorgt er ook voor dat de belangrijke bijdrage die bezoekers leveren aan de lokale economie en werkgelegenheid op de achtergrond raakt. Door gericht beleid, met oog voor de belangen van inwoners én ondernemers, van	

	natuur én recreatie, van economie en stikstof, wordt toerisme niet langer een doel op zich, maar een middel om de ambities van de stad en de regio te realiseren. De mogelijkheden van het zakelijk toerisme blijven benutten De regio Arnhem Nijmegen kenmerkt zich door een hoge mate van bedrijvigheid in de sectoren: health & hightech, energy, food en duurzaamheid. Stuk voor stuk sectoren met een innovatief karakter en een krachtig toekomstperspectief. Deze bedrijvigheid, gecombineerd met de natuurlijke omgeving en gunstige ligging, maakt Arnhem uitermate geschikt voor zakelijke evenementen. Om optimaal gebruik te maken van dit potentieel is het van belang dat het aanbod (congres- en vergadercentra en hotelcapaciteit), nu en in de toekomst, aansluit bij de (potentiële) vraag. Het zakelijk toerisme is namelijk van groot belang voor Arnhem, zij zorgt voor innovatiekracht en versterkt de aantrekkingskracht voor bewoners en bedrijven. Duurzaamheid als gezamenlijke opdracht Duurzaamheid is voor de toeristische sector geen noviteit meer. (Potentiële) bezoekers verlangen dit ook van de sector: van hotels met ‘green keys’ tot restaurants met lokale producten. Denk daarbij ook aan het stimuleren van reizen met het openbaar vervoer als alternatief voor de auto, of de trein als alternatief voor het vliegen naar Europese steden. Sustainable development goals (SDG) moeten ook vertaald worden naar beleid op lokaal niveau. Wij adviseren om onder andere deze doelstellingen mee te nemen in de toeristische ambities. Regionale samenwerking op het gebied van toerisme vormgeven Om de toeristische ambities te realiseren is regionale samenwerking, met meer slagkracht en democratische legitimatie, essentieel. De Groene Metropool Regio (opgave ‘de Ontspannen Regio’) is een belangrijk regionaal orgaan dat o.a. op toeristisch, recreatief en cultureel gebied inzet op de kracht van het samenwerken. De belangrijkste regionale trekpleisters, voorzieningen en landschappen hebben namelijk per definitie een gemeentegrensoverschrijdende functie. Voor inwoners en bezoekers biedt het mozaïek van kwaliteiten in de regio de basis voor ontspanning, welbevinden en vrijetijdsbesteding. Wij roepen u op om bij het vaststellen van deze visie rekening te houden met gemeentegrens overschrijdende vraagstukken en dit op regionaal niveau te organiseren. Wij hopen met deze aandachtpunten de nodige informatie te hebben gegeven om toerisme breder op te nemen in de omgevingsvisie Arnhem 2040. Mocht u naar aanleiding van bovenstaande aandachtspunten vragen hebben dan zijn wij uiteraard meer dan bereid om deze te beantwoorden.	

W. Ewalds Hogeschool van Arnhem en Nijmegen 09-09-2021	**Kunt u zich in het algemeen vinden in de Omgevingsvisie? Waarom wel, waarom niet?** Over het algemeen kan de HAN zich vinden in de Omgevingsvisie en de thema's die daarin zijn benoemd. De thema's sluiten in veel gevallen aan op de inhoudelijke thema's waar de HAN op inzet met de Zwaartepunten Health (dat zich richt op het verkleinen van sociaal-economische gezondheidsverschillen), Sustainable Energy & Environment en Smart Region. Twee zaken behoeven ons inzien nadere aandacht. A. We missen het thema Arnhem als studiestad. Aan dit thema wordt door de gemeente en kennisinstellingen gewerkt in "Arnhem Studiestad". Arnhem Studiestad is een samenwerkingsverband dat is voortgekomen uit de City Deal Kennis Maken in Arnhem. In Arnhem Studiestad werken de gemeente Arnhem, ROC RijnIJssel, Hogeschool van Hall Larenstein, ArtEZ en de HAN samen. Voor Arnhem Studiestad zijn de volgende doelstellingen vastgesteld: • Leveren van een bijdrage aan het interessant maken (profileren) van Arnhem als studiestad, voor aankomende, zittende studenten en alumni. • Leveren van een bijdrage aan de rijke leeromgeving (buiten de schoolmuren) door middel van gezamenlijke cross-over projecten. De projecten zijn over het algemeen gericht op maatschappelijke uitdagingen van de stad en haar omgeving, waarbij vraagstukken integraal opgepakt worden en "over de eigen grenzen van de opleiding en organisatie" heen kijken. • Leveren van een bijdrage aan de unieke samenwerking tussen de kennisinstellingen en haar studenten. Met name de ambitie voor een goed onderwijsklimaat in de stad voor alle niveaus (basisonderwijs, voortgezet onderwijs, mbo en hbo) wordt gemist in de Omgevingsvisie. Dit betekent ook dat de ambitie van een kenniscampus sterker aangezet kan worden. Dit betreft met name het lange termijn perspectief voor het onderwijs om gezamenlijk Arnhem als aantrekkelijke studiestad maar ook Arnhem als kennisstad neer te zetten. B. Digitalisering is niet alleen een verandering maar ook een hulpmiddel bij het oplossen van grote vraagstukken. Dat is nu niet expliciet benoemd. **De Omgevingsvisie kent een thematische opbouw. Wat is het thema dat het dichtst bij uw eigen expertise ligt en wat vindt u van de visie op dat thema?**	

	Op verscheidene thema's en de onderwerpen is veel expertise binnen de HAN. Achter de thema's die het dichtst bij onze expertise liggen, zijn enkele HAN-voorbeelden genoemd. De visie zoals per thema verwoord, is logisch en sluit aan op de actualiteit. **Thema's (incl. onderwerpen):** 2. Een groene gezonde, aantrekkelijke en leefbare stad (p. 41) a. Sport: o.a. via praktijkgericht onderzoek binnen de Academie Sport en Bewegen b. Fysieke en mentale gezondheid: o.a. via praktijkgericht onderzoek binnen de Academie Sport en Bewegen c. Stadsklimaat /duurzaamheid: o.a. via het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment - Wijkgerichte Energietransitie, bijvoorbeeld het Spijkerkwartier g. Klimaatadaptatie (beperken overlast door extreme buien, droge periodes, meer koelte): via het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment en onderzoek in het kader van het lectoraat Sustainable River Management h. Biodiversiteit: via HAN BioCentre 3. Een vitale stad (p. 45) b. Energietransitie en circulariteit: twee thema's van het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment en van het centre of expertise voor duurzame, betrouwbare en betaalbare elektrische energievoorziening (SEECE). Daarnaast inbedding van deze thematiek in Connectr Innovation lab c. Toekomstbestendig en bereikbare werklocaties: 4. Een stad waar het goed wonen is (p. 48): via praktijkgericht onderzoek binnen de Academie Built Environment a. Bouwopgave: i. nieuwe woningen ii. aanpassen bestaande woningen iii. tijdelijk of verplaatsbare woningen b. Betaalbaarheid wonen c. Diversiteit in de wijken en vergroten leefbaarheid en vitaliteit in de wijken 5. Een goed bereikbare stad met ruimte voor schone mobiliteit (p. 50) a. Mobiliteit: schone mobiliteit is een thema van het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment en onderzoek in het kader van het lectoraat Logistiek en Allianties. 6. Een stad met nieuwe energie (p. 53): Dit onderwerp valt nagenoeg samen met het zwaartepunt Sustainable Energy & Environment. Echter, wijkgerichte energietransitie vraagt niet alleen kennis over de technische kant, maar ook de sociale kant is hierbij belangrijk.	

	a. Energietransitie en betaalbaarheid daarvan: centre of expertise voor duurzame, betrouwbare en betaalbare elektrische energievoorziening (SEECE) b. Klimaatneutraal en CO2 reductie c. Warmte transitie d. Duurzame mobiliteit: onderzoek in het kader van het lectoraat HAN Automotive Research en het lectoraat Logistiek en Allianties. e. Bijdrage bedrijven en industrie: Connectr f. Betaalbaarheid energietransitie: dit is een dubbeling, zie a **Wat wilt u in algemene zin nog kwijt aan de gemeenteraad over de Omgevingsvisie?** Geen overige opmerkingen.	
C. Verweij Rozet 24-09-2021	In volgorde van onderstaande vragen: 1. *Kunt u zich in het algemeen vinden in de Omgevingsvisie ? Waarom wel, waarom niet?* Rozet kan zich vinden in het voorontwerp Omgevingsvisie Arnhem 2040. Het ontwerp geeft zicht op de ruimtelijke ordeningsthema's in samenhang met leefbaarheidsthema's en hoe de keuzes gemaakt gaan worden. Het doel dat Arnhem in een veranderende wereld zijn unieke kwaliteiten behoudt en voor al zijn huidige en nieuwe bewoners de best mogelijke leefomgeving biedt is zichtbaar door het hele document heen. 2. *De Omgevingsvisie kent een thematische opbouw (zie onderaan deze e-mail). Wat is het thema dat het dichtst bij uw eigen expertise ligt en wat vindt u van de visie op dat thema?* 1. Een aantrekkelijk Arnhem **(p. 37)** a. Historie - cultuurhistorische waarden b. Buurten 2. Een groene gezonde, aantrekkelijke en leefbare stad **(p. 41)** b. Fysieke en mentale gezondheid e. Veiligheid en het mengen van functies in de wijken 3. Een vitale stad **(p. 45)** c. Creatieve industrie en de ontwerp- en cultuursector 4. Een stad waar het goed wonen is **(p. 48)** d. Diversiteit in de wijken en vergroten leefbaarheid en vitaliteit in de wijken 3. *Wat wilt u in algemene zin nog kwijt aan de gemeenteraad over de Omgevingsvisie?* Ik geef een reactie in de volgorde van de bovenstaande punten van expertise.	

	• Rozet verzamelt verhalen uit de wijken, de Stad en de omgeving van Arnhem. Deze worden verrijkt met collecties en zichtbaar en toegankelijk gemaakt voor iedereen. Hiermee dragen we bij aan de aantrekkelijkheid van de historie en cultuurhistorische waarden van Arnhem. • Rozet ontwikkelt programma's en activiteiten die non formeel leren (kennis opdoen door doen en maken) stimuleren, met de gereedschappen taal, kunst en erfgoed. Dit draagt bij aan fysieke en mentale gezondheid. Rozet maakt de beweging dit steeds meer in de wijken te doen. • Rozet versterkt het culturele werkveld door makers, professionals, amateurs, talenten, kunstenaars te koppelen aan opdrachten. Zo dragen we bij aan het in stand houden en versterken van het creatieve-, ontwerp- en cultuurklimaat in Arnhem. • Rozet is de huiskamer in de wijken en de stad. We bieden ruimte om elkaar te leren kennen, blikwisselingen te laten ontstaan, ideeën worden geboren en plannen worden gesmeed. Samen met partners organiseert Rozet evenementen, activiteiten, cursussen enz. Rozet programmeert jaarlijks op de actualiteit van de stad. Jaarlijks worden thema's gekozen waarop we vanuit de functies programmering en planning intensief samenwerken. In het eerste half jaar van 2022 wordt het thema "de Nieuwe Stad- Ik ben de Stad" geprogrammeerd. Rozet doet dit altijd met exposities, educatie en activiteiten. Wij willen u van harte uitnodigen om vraagstukken uit de omgevingsvisie in te brengen om Arnhemmers hierop te laten reageren.	

Beknopt verslag

Datum : dinsdag 7 september 2021

Aan : Aanwezigen en belangstellenden
(5 inwoners van Arnhem, 4 raadsleden, 1 ambtenaar, 2 ambtelijke ondersteuning)

Van : Ambtelijke ondersteuning bij bewonersgesprek; Gespreksleiders zijn Lea Manders en Menno Loos

Betreft : Bewonersavond Voorontwerp Omgevingsvisie 7 september

---

Toelichting op de voorontwerp omgevingsvisie

- Het is een visie voor de lange termijn, tot 2040, en vervangt de huidige structuurvisie.
- Veel onderdelen zijn overgenomen uit de structuurvisie, maar er zijn ook nieuwe uitdagingen opgenomen zoals gezondheid en duurzaamheid.
- De omgevingsvisie is een kader voor nieuwe ontwikkelingen en voor zaken die we willen beschermen.

Vragen en gesprek naar aanleiding van de toelichting

1. Hoe gaan we om met het militair gebied? Wat zien we als de grens van Arnhem? Visie is daarin weinig concreet, wat is nou de grens van de stad, dat was altijd de Schelmseweg, tot waar verdichten we de stad?
    - We bouwen vooral in de bestaande stad en beschermen gebieden met natuurwaarden.
    - Het is een visie op hoofdlijnen voor de hele stad, de meer concrete uitwerking zal volgen in plannen voor gebieden en op thema's zoals in hoofdstuk 7 aangegeven.
    - Arnhem is ook een stad van tweedelingen; we proberen die te verminderen in deze visie. Dat gaat bijvoorbeeld om noord-zuid, maar ook om arme en rijke wijken
2. Dieren moeten meer aandacht krijgen in de visie
    - Over natuur, biodiversiteit gaat o.a. par. 5.2.
3. Is 2040 niet te ver vooruit?
    - We moeten nu beginnen om de visie te realiseren, en kunnen tussentijds de visie aanpassen als dat nodig is.
4. Wat kan je doen aan ambities op schone lucht? Zijn bredere fietspaden een haalbaar?
    - Dat is idd ook een regionale / nationale en mondiale opgave.
    - haalbaarheid van oplossingen zal onderzocht moeten worden.
    - gesprek over woningbouw toename en toename van mobiliteit; wonen en werken afwegen. Denk ook aan mobiliteit van ouderen en veiligheid op straat, continue looproute's in wijken die ook geschikt zijn voor blinden en mensen met andere beperkingen. Alles is nu wel heel erg ingericht op de auto. Probeer meer cohesie in de stad te krijgen. Hecht belang aan de flow van lopen, fietsen. Het centrum krijgt een ander gebruik.
5. Aantrekkelijke stad??, komen er nog meer eettenten in het centrum? En het station is saai.
    - Omgeving van het station ontwikkeld zich nog.
    - Er is ook sprake van marktwerking bij horeca.

- In een omgevingsplan (bestemmingsplan) kan je ook sturen op activiteiten als je dat zou willen.

Rondje voorstellen en inbreng van aanwezigen en gesprek naar aanleiding van.

A. Sympatieke visie; veel aandacht voor goedkopere woningen is fijn. De milieueffecten vragen aandacht; zaken als mobiliteit en stikstof lijken er nog niet goed in te zitten.
B. Globale visie, waar zijn de grenzen, tot hoever wil/kan de stad groeien? Wat wordt bedoelt met aantrekkelijk, zijn dat de gebouwen of wat anders? Investeer in sociale cohesie.
C. Welk profiel wil je Arnhem geven? Groei is geen doel op zich.
D. Leuk bedacht die visie, maar in onze wijken moeten 2 verdieners wonen met 2 auto's. Kinderen naar school brengen met tassen en alles dat er bij komt kijken is een hele tour. En dat 2x per dag. Hoe vormt een wijk zich?
E. Sterke punten van de stad meer versterken is een goed strategie. Jammer dat bedrijvigheid vermindert, behalve op energie. Wat zijn je grenzen, hoe wordt het concreet? Hoogbouw alsjeblieft niet ten koste van parken, combineer woningen met bedrijvigheid. Er zijn te weinig woningen. De nieuwbouw van het ING kantoor is te duur. We moeten grotere ecosystemen van bedrijven aantrekken, niet alleen op energie mikken maar nog meer.
F. Groene omgeving die te voet bereikbaar is, dat is een groot pluspunt van Arnhem. Maar zorg over hoogbouw in relatie tot sociale cohesie. Liever dichte laagbouw, daar heeft Herzberger goede onderzoeken/ voorbeelden van. Kijk naar de onderkant van de woningbouw en maak gebouwen multie-inzetbaar in hun levensloop. Maak transformaties mogelijk. (scholen > woningen, bedrijven > woningen). Stimuleer andere woonvormen, niet alleen ruimtelijk, maar ook met andere (financiële, landelijke) middelen. Je moet eigenlijk niet willen dat alleenstaanden in gezinswoningen wonen.
   In de visie zitten daarvoor aanknopingspunten: Grondpolitiek inzetten, winsten aan goed kopere woningbouw besteden; woningen kunnen splitsen. Maar denk ook aan het ophogen van het minimumloon op de schaal van Nederland.
G. Goed te lezen dat er afstemming is met Nijmegen en Wageningen.
H. Er is aandacht nodig voor een sociale en veilige stad; denk bijvoorbeeld aan de plinten van bestaande gebouwen, zorg dat daar "leven" is, geen dichte gevel, maar bedrijvigheid en aanwezigheid van mensen.
I. Geef aandacht aan plekken voor jongeren; die hebben te weinig ruimten en activiteiten waar ze welkom zijn, er is te weinig te doen voor ze.
J. Is er een visie op scholen? In plek, aantal, omvang?
   - Het in stand houden van de voorzieningen in de wijken door een goede mix en samenstelling in de wijken
   - Het ontwikkelen van de HAN campus

   Gesprek over voor- en nadelen van een universiteit naar Arnhem halen. We zoeken wel de samenwerking. Arnhem is vooral een diensten/ambtenarenstad. Hoe hou je HBO/MBO studenten hier? Zorg voor bedrijvigheid en woningbouw.
K. Zorg voor een schonere stad: minder afval dat rondslingert.

VERSLAG

Notulen van	**:**	Deelsessie Omgevingsvisie Arnhem 2040
Verslagnummer	**:**	-
Gehouden op	**:**	7 september 2021
Plaats	**:**	Commissiekamer 1
Voorzitter	**:**	Vincent Bouma
Genotuleerd door	**:**	Ramon Barends, aangevuld door Thor Smits
In afschrift aan	**:**	Raad en College

Aanwezig		**Afwezig**	
Vincent Bouma	PvdA		
Mattijs Loor	D66		
Steffenie Pape	VVD		
Maarten Witberg	PvdD		
Gerrit van Plateringen	AOP		
Wendy Akkers	Gemeente		
Thor Smits	Gemeente		
3 inwoners			

Verslag tekst:

- Vincent heet iedereen welkom, stelt zich voor. Net als Menno Loos is hij lid van de raadswerkgroep Omgevingswet. De andere aanwezigen stellen zich ook voor.
- Thor en Wendy geven een korte toelichting op de inhoud en het proces van de Omgevingsvisie. Deze stap is niet verplicht, maar voor de gemeente wel van waarde. Het ter inzage leggen van de Nota Reikwijdte en Detailniveau is wel verplicht, net als de periode van zienswijzen ophalen. De ontwerp-nota zal er ongeveer hetzelfde uit gaan zien.
- Er worden vraagtekens gezet bij de duur van de Omgevingsvisie. Weet het Arnhem van nu wel wat het Arnhem van 2040 moet worden? Geantwoord wordt dat de gemeenteraad bij elke grote planwijziging of -ontwikkeling de Omgevingsvisie kan wijzigen. Er is dan een nieuwe zienswijzeronde nodig en een nieuw raadsbesluit. In visies worden grote lijnen geschetst en majeure projecten ingepland. Deze nemen tijd in beslag. Kijk maar naar het Station Arnhem Centraal. Vraag is dan ook hoe politiek de visie moet worden gemaakt.
- Een concrete zorg is hoe parken worden beschermd. Gebeurt dit via de Visie of via de Programma's? Hoe hard is de Visie? De gemeente is gebonden aan de Visie en kan op de Visie aangesproken worden. De inwoner kan de gemeente dus vragen zich te houden aan de Visie.
- Gevraagd werd welke Programma's er na de Visie nog allemaal komen. Dat is nog niet helder. De thema's uit de Visie komen in ieder geval terug.
- Vanuit Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen is een prikkeltekst geschreven over de plek van Arnhem in de directe omgeving en de regio (bijlage). De steden moeten elkaar aanvullen, maar niet aan elkaar groeien. Groen rond de stad is nodig.
- Bepleit wordt om het participatieproces verder door te zetten. Het Gesprek over de Stad moet doorgaan. Ook als de Visie af is. Conclusie van die processen kan zijn: we hoeven niks aan te passen. Dat is ook een besluit.

Verslag

- Thema's die nog spelen in de groep zijn: hoogbouw in het stadscentrum, gerelateerd aan parkeren, en de woningnood die er is. Een ander onderwerp is de plek van nieuwe station in de stad. Hier is ook de vraag waar de nieuwe woningen worden gebouwd belangrijk. "Mobiliteit volgt wonen."
- Een vraag die beantwoord moet blijven worden is wat we willen behouden in Arnhem? Denk aan cultuur-historie en aan markante Arnhemse plekken. Zo weet je welke panden (denk aan kantoorpanden) nu ingezet kunnen worden als woonbestemming.
- De planning in de raadsbrief wordt waarschijnlijk niet gehaald. Het zou een mooie plus zijn als de nieuwe Raad (van na de verkiezingen) de definitieve beslissing neemt over de Visie. Hier wordt verschillend over gedacht, want zou de nieuwe Raad de ruimte hebben om dan nog grote wijzigingen door te voeren? Een punt om verder over na te denken.
- Vincent bedankte ieder voor zijn inbreng, ideeën en bijdrage. Deze worden door de gemeenteraad meegenomen in de raadsbehandeling. Iedereen wordt ook uitgenodigd om schriftelijk inbreng te sturen. De gemeente Arnhem houdt iedereen verder op de hoogte.
- Vervolgens sloot Vincent de deelsessie. De avond werd vervolgd in een plenair gedeelte waar Ramon namens de groep de hoofdlijn van de deelsessie heeft gedeeld.

KAN

07 SEP 2021

Arnhem 2040: Naar Arnhijmegen?

Participatiebijeenkomst Voorontwerp-omgevingingsvisie

Het is 10:30 uur. Cathelijne loopt haar woning uit om van Station Presikhaaf met de agglorail naar de wetenschapszone te gaan en college te volgen. Eerst heeft ze een digitaal college gevolgd. Na het Noordstation en een stop op het agglokruispunt Elst komt ze aan op het Zuidstation. De wetensschapszone is op loopafstand van het Zuidstation. Ze ontmoet daar Noël die met de E-bike vanuit Station Bijsterhuizen arriveert. Zo gaan ze samen aan de slag met vele Arnhijmeegse inwoners. In de avond gaan ze gezamenlijk naar het ontspanningsgebied in Huissen. Daar komen ook de bezoekers van de voetbalwedstrijd die NETESSE tegen Ajax heeft gespeeld. Er is blijdschap want NETESSE is voor 5e keer landskampioen geworden. Cathelijne gaat met de niterail naar huis. Dat kan, want de dag er na is er alleen terugkijkcollege. Het leven is mooi in Arnhijmegen. Daar wil je wonen.

Vormen Arnhem en Nijmegen in 2040 een stad? Nee, Arnhem heeft haar eigen kracht. Net als Nijmegen. Overbetuwe en Lingewaard vormen een stevige buffer tussen de twee steden en staan haar mannetje. Het Park Lingezegen is een groene long tussen al deze woningen.

Woningbouw is nodig, maar plannen zoals van het EIM die recent zijn verschenen doorkruizen de filosofie van de dubbelstad. Twee steden, een samenwerking, met een eigen DNA. DNA staat hier voor Dorpen-Nijmegen-Arnhem. Want, de Groene Metropoolregio bestaat uit de twee steden en de omliggende gemeenten als ommeland.

Aandacht voor wonen, natuur, economie… dat is nodig in de Omgevingsvisie. Woningen, werk, winkels en de nodige natuur en cultuur die goed verbonden met auto en openbaar vervoer moeten zijn. Aandacht voor natuur en cultuur, want zonder deze parels in de stad en omgeving willen mensen niet in de stad wonen.

Arnhijmegen? Nee.
Een stevige groene groeiregio? Ja.
Daar moet Arnhem zich hard voor blijven maken.

Ramon Barends
Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen

Mierlostraat 43
6844 DW ARNHEM
KennisnetwerkArnhemNijmegen@gmail.com

"Voorontwerp omgevingsvisie: Arnhem 2040 "(i/m1)

Zaaknummer:	?
Portefeuillehouder:	Bouwkamp

Resultaat van bespreking:

Aanwezig
De raadsleden/fractievolgers Manders (AC), Bouma (PvdA), Loos (VVD), van Ommen (D66), Hutte (CDA), Prinsen (GroenLinks), Dilekci (Denk/VA), Verheij (PVV) en Witberg (PvdD).
De fracties van DENK/Verenigd Arnhem, PVV, Arnhemse Ouderenpartij en SP waren niet bij de beraadslaging aanwezig.
Verder aanwezig: Wethouder Bouwkamp en ambtelijk W. Akkers, S. Luijmes en E. van Haaften.

Bespreking
De beraadslaging bestond uit een informatieve en een meningsvormende fase. Tijdens de informatieve fase heeft dhr. R. Barends ingesproken, namens kennisnetwerk Arnhem/ Nijmegen.

Tijdens de meningsvormende behandeling hebben fractievertegenwoordigers hun voorlopige mening geuit en vragen gesteld aan de portefeuillehouder. De eerste termijn van de wethouder is niet afgerond. Er staan enkele vragen open en de wethouder heeft één toezegging gedaan.

Toezegging
Portefeuillehouder Bouwkamp zegt toe met een startnotitie richting raad te komen i.h.k. van de omgevingsvisie m.b.t. de hoogbouw en de daarbij horende Arnhemse woonprincipes, vóór januari 2022.

Conclusie
De voorzitter heeft geconcludeerd dat de raadskamer van mening is dat de meningsvorming 1 niet is afgerond en dat het onderwerp opnieuw m1 geagendeerd dient te worden.

De raadsadviseur,

Katinka Vons

De voorzitter,

Nico Wiggers

BEHANDELRESULTAAT

Meningsvormend 1 - 6-10-2021

GEMEENTE Arnhem

Raadsvoorstel "Voorontwerp-omgevingsvisie: Arnhem 2040"

Zaaknummer:	560653
Portefeuillehouder:	Bouwkamp

Resultaat van bespreking:

Aanwezig
De raadsleden/fractievolgers Prinsen (GL), Loos (VVD), Van Ommen (D66), Bouma (PvdA), Manders (AC), Witberg (PvdD), Zijlstra (ChristenUnie), Hutten (CDA) en Van Plateringen (AOP).
De fracties van de SP, DENK/VA en de PVV waren niet bij de beraadslagingen aanwezig.

Bespreking
De beraadslaging betreft een vervolg van een meningsvormende 1 vergadering.Die vergadering eindigde tijdens de eerste termijn aan de zijde van het college. Daarom is op 6 oktober daarmee gestart. Vervolgens heeft de raadskamer gebruik gemaakt van een tweede termijn. Hierin hebben fractievertegenwoordigers onderling gedebatteerd en vragen gesteld aan de portefeuillehouder en zijn die beantwoord.

Toezeggingen

1. Wethouder Bouwkamp zegt toe in de definitieve versie van de omgevingsvisie op te nemen dat er iedere bestuursperiode een evaluatie met stakeholders uit de stad plaats zal vinden, dat die evaluatie naar de raad wordt gestuurd en dat daarna -indien nodig- een herijking van de visie als raadsvoorstel wordt voorgelegd aan de raad.
2. Wethouder Bouwkamp zegt toe dat de eerder toegezegde notitie over de instrumenten, capaciteit en middelen om te komen tot goede stadsontwikkeling in december naar de raad toe komt. Specifiek zal hierin ook de BKZ-regeling uitgewerkt worden als mogelijk instrument.

De fracties van GroenLinks, D66, Arnhem Centraal en de PvdA hebben aangegeven te overwegen om moties in te dienen.

Conclusie
De voorzitter heeft aan het einde van de beraadslaging geconcludeerd dat de M1 is afgerond en dat een M2 gewenst is.

De raadsadviseur,

W. Lammers

De voorzitter,

E. Greving

DrieGasthuizenGroep
Zorgzaam en gastvrij sinds 1246

Inspraakreactie DrieGasthuizenGroep op het voorontwerp omgevingsvisie Arnhem 2040

Datum: 4 oktober 2021

Inleiding

Arnhem wil een bedrijvige, ondernemende, groene en aantrekkelijk stad zijn. Een stad op weg naar de toekomst, waar plaats is voor iedereen en waar niemand wordt vergeten. In “Arnhem 2040, voorontwerp-omgevingsvisie” staat beschreven hoe de gemeente deze ambitie wil verzilveren. DrieGasthuizenGroep heeft met belangstelling kennis genomen van het voorontwerp. Als Arnhemse woonzorgorganisatie zijn onze wortels diep verankerd in de lokale samenleving. Vanuit onze kennis en ervaring leveren wij graag een bijdrage aan de omgevingsvisie 2040. Hieronder zetten wij onze reactie uiteen.

Raakvlakken en kansen voor samenwerking

Met betrekking tot de woonopgave wordt in de omgevingsvisie gesproken over een kwalitatieve behoefte, het verbeteren van de leefomgeving en het tegengaan van de tweedeling in de stad. Meer concreet:

- Bevorderen van heterogene wijken
- Levensloopbestendig wonen (zoals levensloopbestendige woningen, kleine huishoudens) en voldoende passende zorgwoningen in de wijken.
- Veilig + leefbaar
- Aantrekkelijk
- Gezond
- Voorzieningen
- Duurzaam en natuur inclusief bouwen als nieuwe norm voor alle nieuwbouw.

In de doorkijk naar de toekomst wordt de woningbouwopgave gezien als middel voor het versterken van het vestigingsklimaat en -milieu van de stad. Deze kwalitatieve benadering van de woonopgave spreekt DrieGasthuizenGroep bijzonder aan. Daarbij zien wij mogelijkheden om een bijdrage te leveren en zien wij punten waarop de gemeente Arnhem en DrieGasthuizenGroep elkaar kunnen versterken:

1. beide hebben wij baat bij de ontwikkeling van *integraal* beleid voor de fysieke leefomgeving waardoor de grote en urgente maatschappelijke opgave van het woningtekort wordt aangepakt alsmede de gewenste groei van de zorgcapaciteit in de stad.
2. DrieGasthuizenGroep heeft tot doel goede en toegankelijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening op het gebied van wonen en welzijn in de gemeente Arnhem en omstreken te realiseren. Daartoe ondersteunen wij ouderen in het zo lang mogelijk varen van de eigen levenskoers, als eigen baas. Met zorg en ondersteuning én met prettige en passende huisvesting. Hierover hebben wij ideeën die we graag delen.
3. beide willen wij ‘bouwen met zorg’. Steunstichting Arnhemse Gasthuizen (SAG), als onderdeel van DrieGasthuizenGroep, kent een rijke historie als opdrachtgever voor vastgoedontwikkeling en -exploitatie. De SAG is vertrouwd met het beheren, verpachten en ontwikkelen van gronden en gebouwen. DrieGasthuizenGroep heeft dus niet alleen een passie voor zorg, maar ook een passie voor wonen. Voor goed wonen: betaalbaar, veilig, duurzaam en inclusief.

VERTROUWELIJK

Ontwikkelkansen in Geitenkamp Noord

Een concrete kans voor samenwerking bestaat in Arnhem-Noord. Daar bezit de SAG een grondpositie, om precies te zijn een gebied van 23,4 ha groot in Geitenkamp Noord. Dit gebied wordt omgrensd door de Beukenlaan, Monnikensteeg, Schelmseweg, Dennenweg en het aansluitende fietspad.

De omgevingsvisie Arnhem 2040 stelt dat ten *noorden* van de Schelmseweg geen nieuwe bebouwing is toegestaan. De betreffende locatie is als stedenbouwkundige afronding gelegen ten *zuiden* van de Schelmseweg. Daarmee bestaat de ruimte om het terrein tussen de Beukenlaan en de Schelmseweg te gebruiken voor ouderenhuisvesting en de bouw ten behoeve van DrieGasthuizenGroep. Als de gemeente ervoor kiest om haar perceel grond dat aan het onze grenst ook te ontwikkelen, ontstaat een unieke mogelijkheid om een hoogwaardige afronding van de noordzijde van de stad te realiseren. Een plek die ook een positieve sociaaleconomische impuls levert aan de leefkwaliteit in de wijk Geitenkamp. Een concreet voorbeeld hoe “sterke en veilige wijken waar iedereen kan mee doen” kunnen worden gerealiseerd, een van de speerpunten uit de omgevingsvisie.

Ontwikkeling van het gebied zou een substantiële bijdrage kunnen leveren aan de verzilvering van de gemeentelijke ambities om de stad en haar wijken te versterken. Vanuit onze eigen hoofdopdracht en passend in de omgevingsvisie 2040 ziet DrieGasthuizenGroep mogelijkheden om in dit gebied duurzame, levensloopbestendige woningen te realiseren voor een gemengde doelgroep, met en zonder zorgvraag. Zelfstandige woningen en woningen die geschikt zijn voor groepswonen. Afhankelijk van de mogelijke dichtheid en bouwwijze, kan deze SAG-locatie ruimte bieden aan een relatief groot aantal wooneenheden[1].

Vervolg

Arnhem heeft de komende decennia een enorme bouwopgave. Het past ons om actief bij te willen dragen aan de invulling van deze opgave en mee te denken over de omgevingsvisie. Wij hebben inzake de concrete casus van het gebied in Geitenkamp Noord de mogelijkheden en aandachtspunten (waaronder het huidig, grotendeels agrarisch, gebruik, de eventuele saldering van stikstofuitstoot en de zorg voor de nabijgelegen natuur) intussen op hoofdlijnen in kaart gebracht. Mede in het licht van de concept omgevingsvisie, zouden wij graag in gesprek gaan om de mogelijkheden te verkennen of het beschreven gebied is te ontwikkelen tot een fijne, inclusieve leefomgeving voor jong en oud[2].

VERTROUWELIJK

[1] Ten oosten van de Dennenweg en vrijwel tegen de A12 liggen enkele percelen die mogelijk, uitgaande van het huidig gebruik zoals opslag van bouw en sloopmateriaal, bij de eventuele ontwikkeling meegenomen kunnen worden.

[2] De ontwikkeling van het terrein van de voormalige Saksen Weimar kazerne is daar een mooi voorbeeld van. Daarbij wel de aantekening dat hier uitsluitend ontwikkeld is voor een hoger marktsegment.

Politieke Avond

Dossiernummer	2792
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	24 november 2021
Agendapunt	4.6
Omschrijving	Vaststellen: Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad

Geagendeerd	Vergaderdatum
Politieke Avond	22 september 2021
Politieke Avond	6 oktober 2021
Politieke Avond	17 november 2021
Politieke Avond	**24 november 2021**
Politieke Avond	8 december 2021

Economische Agenda Arnhem 2021-2025

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	24 november 2021
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	J. van Dellen

.

Aan de gemeenteraad, 17 november 2021

Aanwezig:
De raadsleden/fractievolgers: Manders (Arnhem Centraal), Eppich (VVD), Loor (D66), Simonis (GroenLinks), Visser (PvdA), Aydemir (DENK/VA), Becker (ChristenUnie).
De fracties van de AOP, CDA, PPV, Partij voor de Dieren en SP waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
De raadskamer heeft onderstaande moties en amendement besproken.

- Motie "Belang creatieve sector voor innovatie" (21M263) van de fractie D66 en Partij voor de Dieren
- Amendement "Kaders voor de toekomst" (21A72) van de fractie GroenLinks
- Motie "Een Arnhemse week van verbinding, experiment en innovatie" (21M268) van de fractie GroenLinks
- Motie "Kaders voor een toekomst met welzijn" (21M269) van de fractie GroenLinks
- Motie "Regelluwe zones: ruimte voor experiment" (21M270) van de fractie D66
- Motie "Duurzame bereikbaarheid op de agenda" (21M271) van de fractie D66
- Motie "Arnhems talent: de basis voor onze economie" (21M272) van de fractie D66
- Motie "Ook over de grens samenwerken en verbinden" (21M273) van de fractie D66

Naar aanleiding van de bespreking zal een aantal voorstellen worden aangepast. De fractie van DENK/VA heeft aangegeven de moties 21M271, 21M272 en 21M273, mede te willen indienen.

Toezegging/Afspraak
Wethouder van Dellen zal de raad zo spoedig mogelijk (uiterlijk maandagochtend 22-11) informeren over de Human Capital Agenda *(n.a.v. de bespreking van de concept motie 21M272*).

Conclusie
De voorzitter concludeert namens de raadskamer dat de Meningsvormende 2 fase is afgerond en het voorstel kan worden doorgeleid naar de besluitvorming.

De raadsadviseur, De voorzitter,

E.J.S. Dirksen C.J.M. Kalthoff

Memo

Datum : 18 november 2021

Aan : Raadslid M. Loor (D66)

Kopie aan : Raad

Van : Jan van Dellen

Betreft : Motie ‘Arnhems talent, de basis voor onze economie’

Aanleiding
In de meningsvormende raadsvergadering over de economische agenda van 17 november jl. is de motie ‘Arnhems talent, de basis voor onze economie’ ingediend.
Hierin wordt het college opgeroepen om ‘een plan te maken om Arnhems talent in de lokale economie beter tot zijn recht te laten komen. Door dit voorstel aan te nemen, wordt ingespeeld op de verwachte economische veranderingen en de knelpunten tussen economie en arbeidsmarkt.

Daarom roept de gemeenteraad het college op om:

1. Samen met het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen een plan te maken om het talent in Arnhem optimaal te benutten voor de economie van de toekomst.
2. Bij dit plan in ieder geval te betrekken:
    a. Een beeld van de Arnhemse arbeidsmarkt van de toekomst en de daarin verwachte personeelstekorten of juist verdwijnende banen;
    b. De acties die nodig zijn om talent voor de Arnhemse economie te behouden;
    c. De acties die nodig zijn om talent voor de Arnhemse economie te ontwikkelen, bijvoorbeeld door de ontwikkelkansen voor volwassen Arnhemmers te vergroten.’

In de raadsvergadering is toegezegd u te informeren over de stand van zaken op het gebied van Human Capital, zowel regionaal als lokaal.

Toelichting
Aanwezigheid van voldoende en goed gekwalificeerd personeel - Human Capital - op het juiste moment is een cruciale randvoorwaarde voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor Arnhemse talenten én bedrijven. Samenwerking en commitment tussen kennisinstellingen, bedrijven en overheden (de provincie en gemeenten) is van belang om vraagstukken op de arbeidsmarkt te kunnen oplossen. Vanwege diverse landelijke, regionale en lokale ontwikkelingen is er de afgelopen jaren aandacht voor de krapte op de arbeidsmarkt. Door de corona-crisis is daar een extra element bijgekomen doordat er branches zijn waar de werkgelegenheid sterk afneemt en in andere branches de vraag juist extra toeneemt.[1] Van werk naar werk en omscholing worden daardoor ook belangrijkere thema's.

In deze context zet de gemeente Arnhem in op Human Capital, zowel regionaal als lokaal.
Gezien het regionale karakter is Human Capital een programmaonderdeel van de Groene Metropool Regio, welke op 24 november ter besluitvorming aan u voorligt. Ook The Economic Board en de Provincie Gelderland zijn nauw betrokken bij het tot stand brengen van deze Human Capital agenda. Aangezien de lokale arbeidsmarkt vraagstukken (gedeeltelijk) anders zijn als regionale arbeidsmarkt vraagstukken, zijn we ook bezig een lokale, Arnhemse Human Capital agenda op te stellen.
Uiteraard verbinden we deze regionale en lokale agenda aan elkaar.

[1] https://nos.nl/artikel/2394240-meer-banen-dan-werkzoekenden-iedereen-terugmailen-zou-dagtaak-zijn

De regionale Human Capital agenda

De Groene Metropoolregio, The Economic Board, Provincie en betrokken gemeenten werken momenteel samen aan de regionale Human Capital agenda. Het plan van aanpak is bijna gereed, waarbij commitment van verschillende partijen, waaronder u raad, wordt gevraagd op uitvoeringsplan 2022-2025. In deze agenda staan een viertal speerpunten centraal:

- Leven Lang ontwikkelen
  Bijscholing van werkende om skills en vaardigheden te laten aansluiten bij de arbeidsmarkt.
- Veerkrachtige arbeidsmarkt
  Omscholing van werkzoekenden en werkenden naar kansrijke beroepen in IT en Techniek voor zorg, energie en food.
- Activeren onbenut arbeidspotentieel
  Ieder talent telt. Mensen gericht begeleiden naar werk, deeltijdwerkers helpen om meer te gaan werken
- Aantrekken en behouden van talent
  Aantrekken van kenniswerkers in schaarse profielen IT, techniek uit andere regio's of buitenland en behouden van studenten voor de regio.

Daarnaast zet The Economic Board zich op diverse manieren in voor economische groei in de regio Arnhem-Nijmegen, met Wageningen. Samen met overheidsinstellingen, het bedrijfsleven en kennisinstellingen stimuleert The Economic Board innovaties in topsectoren als Food, Health en Energy en cross overs tussen deze thema's.

Vervolgproces

De regionale Human Capital agenda wordt voorgelegd aan u, de raad, in het eerste kwartaal van 2022. Dit komt u toe via de Groene Metropool Regio.

Arnhemse Human Capital agenda

Op dit moment zijn we bezig met het opstellen van de Human Capital agenda. De agenda wordt opgesteld samen met de stad. Daarom voeren we gesprekken met verschillende bedrijven en kennisinstellingen. In de gesprekken die we gevoerd hebben met partijen in Arnhem komt duidelijk de behoefte tot samenwerken naar voren, om samen de uitdaging rondom krapte op de arbeidsmarkt aan te gaan. ''Er is behoefte aan een stip op de horizon''. Vraagstukken die hierin centraal staan zijn o.a.

- Hoe zorgen we ervoor dat we straks met minder mensen hetzelfde of wel meer werk verzetten?
- Hoe kunnen we slimmer en efficiënter samenwerken?
- Hoe zorgen we samen voor het aantrekken van gekwalificeerd personeel?
- Hoe leiden we deze op en hoe behouden we dit (internationale) talent.

Andere partners die een rol gaan spelen in de (uitvoering) van de Human Capital agenda, zoals Citymarketing, worden ook actief betrokken in het opstellen ervan. Daarnaast voeren we binnen de gemeente Arnhem gesprekken, bijvoorbeeld met afdelingen Werk & Inkomen en Wonen die randvoorwaardelijk zijn voor een goede Human Capital.

Ook doen we kwantitatief onderzoek naar de arbeidsmarkt en onderwijs om de aanpak nog verder te verstevigen. Op dit moment wordt deze informatie opgehaald, geanalyseerd en vertaald naar een agenda die begin 2022 gereed is.

Huidige projecten en samenwerkingsverbanden

Dit houdt niet in dat het werk stil ligt op Human Capital. We voeren gesprekken waar direct acties uit naar voren komen en maken deel uit van projecten en samenwerkingsverbanden (bijvoorbeeld door een actieve bijdrage, subsidie, etc). Dit doen we onder andere door:

- *Arnhem Studiestad.* Door actief te participeren binnen het samenwerkingsverband van Arnhem Studiestad zorgen we voor het aantrekken en behoud van (internationaal) talent. We houden ons hierin bezig met het profileren van de stad voor nieuw talent en het behouden van talent.

- *Connectr.* Bestaat uit een Innovatieprogramma, Innovatie lab en Shared Facilities. Te midden van deze onderdelen zorgt de kernorganisatie van Connectr voor verbinding, versterking en versnelling.
- *Het innovatie lab.* Zij creëert 'hybride leeromgevingen', waar mbo-, hbo- en wo-studenten niet alleen theorie krijgen, maar ook praktijkgericht kunnen werken aan innovatievragen van ondernemers. Onderdeel hiervan is de samenwerking met de TU Delft, HAN en RijnIJssel. Waar het gaat over Shared Facilities wordt momenteel gewerkt aan het vorm geven van een kennislandgoed (voorheen kenniscampus). Dit wordt een aantrekkelijke ontmoetingsplek om te leren, onderzoeken, werken, ondernemen, sporten, recreëren en te wonen op een groene plek. Hiervoor is zowel een mentale als fysieke verbinding tussen HAN Presikhaaf en Larenstein is noodzakelijk; een zogenaamde kennis-as waarlangs faciliteiten worden gerealiseerd.
- *SEECE (Sustainable Electrical Energy Center of Expertise).* Een structureel samenwerkingsverband vanuit de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) met energie gerelateerde bedrijven en instellingen. In deze netwerkorganisaties zijn ondernemingen, onderwijs, onderzoek en overheden verenigd. Zij werken samen aan een betrouwbare betaalbare elektriciteitsvoorziening voor een duurzame wereld.
- *House of IT* zet zich in voor het opzetten van een IT-opleidingsbedrijf voor en door de arbeidsmarkt ICT, aanvullend op het bestaande onderwijs. Waarin expertise, technologie, content en arbeidspotentieel in kaart gebracht wordt en ingezet wordt voor de ontwikkeling van de arbeidsmarkt ICT en de aantrekkelijkheid van de regio.
- *Sterk Techniek onderwijs* heeft als doel het aantal technologisch opgeleide leerlingen in de regio te vergroten. Ook wordt de kwaliteit van het technologisch onderwijs geactualiseerd en versterkt. Dit realiseert regio Arnhem-Overbetuwe-Lingewaard-Rheden-de Liemers door een transitiemodel, een structurele werkwijze waarin onderwijs, ondernemers en overheden intensief en doorlopend met elkaar vraag en aanbod blijven afstemmen.
- *Innovate.* Met haar aanbod versterkt Innovate de economische netwerkstructuur dat leidt tot innovatieve cross-overs. In het brede economische spectrum en voor de speerpuntensectoren food, health en energy in het bijzonder. Het zet de schijnwerpers op de aspecten voor het (regionale) vestigingsklimaat die van belang zijn voor behoud en versterking van bedrijvigheid.

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Economische Agenda Arnhem 2021-2025, Energieke stad
Wijzigingsvoorstel van	Muriël Simonis - GroenLinks
Titel van het wijzigingsvoorstel	Kaders voor de toekomst
Nummer Zaaknummer	**21A72** 577320

De volgende raadsleden stellen/het volgende raadslid stelt de volgende verandering voor:

1. *Aan deze tekst uit het voorstel hoofdstuk 2 (p4.) na begin alinea en voor 'Behoud en uitbreiding werkgelegenheid' deze tekst toe te voegen:*

   Grenzen en kaders aan toekomstige economische ontwikkelingen
   De grote maatschappelijke problemen en transities zijn randvoorwaarden voor alle economische ontwikkelingen en acties die de gemeente ontplooit of ondersteunt. Er zijn grenzen aan de economische groei, de klimaatcrisis laat de planetaire grenzen duidelijk zien. Tevens hebben we als maatschappij een verantwoordelijkheid om mensen boven een leefbaar welzijnsniveau te behouden. Arnhem neemt verantwoordelijkheid in de maatschappelijke problemen en transities, met doelen, visies en agenda's. Economische ontwikkeling ondersteunt hierin. Dit is bij elke handeling een onderwerp van overleg en inzicht. Economische ontwikkelingen zijn een middel om Arnhem weerbaar en toekomstbestendig te maken. Ontwikkelingen en acties die deze kaders en transities ondermijnen zullen worden besproken en vervolgens worden bijgestuurd of gestopt.

Toelichting:

Toevoegen een alinea dat economische ontwikkeling een middel is voor het ondersteunen en verhelpen van maatschappelijke issues. Groei als maatstaf voor economische ontwikkeling schiet tekort. Het zijn de doelen, problemen en de visie voor maatschappelijk welzijn die ten grond moeten liggen aan economische ontwikkeling. Deze kaders stellen we, als gemeente, in de verschillende visies, agenda's en doelstellingen vast. Groei en winst zijn ondergeschikte belangen.

We hebben met de klimaatcrisis een duidelijke overschrijding van de grenzen van onze planeet in zicht. Als stad en als maatschappij hebben we de verantwoordelijkheid om binnen de planetaire grenzen van de groei te blijven. Daarnaast moeten we voor iedereen zorgen voor

welzijn boven een leefbare grens. Dit zijn de ondergrens en bovengrens die we als gemeente moeten handhaven om een rechtvaardig economisch beleid te hanteren. Economische ontwikkeling is ook een middel om de maatschappijproblemen en transities te verhelpen en ondersteunen. Alle handelingen die deze grenzen en kaders ondermijnen zijn onmogelijk te handhaven en zullen de weerbaarheid en effectiviteit van de gemeente Arnhem en haar inwoners op termijn ondergraven.
Muriël Simonis - GroenLinks

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad
Motie van	Mattijs Loor - D66 Hans Eliëns – Partij voor de Dieren
Titel van de motie	Belang creatieve sector voor innovatie
Nummer Zaaknummer	**21M263** 577320

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 het college op te roepen om meer aandacht te hebben voor de creatieve sector en het beleid daarop bij te sturen.

Door dit voorstel aan te nemen, versterken we de samenwerking tussen verschillende sectoren en daarmee de unieke kwaliteiten van de Arnhemse economie.

Omdat we weten dat:

- De voorgestelde Economische Agenda een sterke focus heeft op de energietechniek;
- Innovatieve ontwikkelingen versterkt kunnen worden door het samenspel tussen de creatieve sector en de technologische sector;

Omdat we vinden dat:

- Ook een Economische Agenda met een sterke focus gebaat is bij goede verbanden tussen de gekozen focus (energietechniek) en andere sectoren: de wisselwerking tussen sectoren in een stad of regio is essentieel;
- Het onderscheidend vermogen van Arnhem als technologisch innovatieve stad niet losstaat van de kracht van onze creatieve sector.

Daarom roept de gemeenteraad het college op om:

1. Het belang van de creatieve sector voor de ontwikkeling van Arnhem als energieke en innovatieve stad meer te onderkennen;
2. In de uitvoeringsagenda 2022 ook in te zetten op verbindingen tussen de creatieve sector en de technische innovatie die van uit de Economische Agenda gewenst is;
3. De visie op de relatie tussen innovatieve (energie)techniek en de creatieve sector samen met de beide sectoren komend jaar nader vorm te geven, te verkennen wat er nodig is om die visie te concretiseren en de raad uiterlijk eind 2022 daarover te informeren.

Mattijs Loor - D66
Hans Eliëns – Partij voor de Dieren

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Economische Agenda Arnhem 2021-2025, Energieke stad
Motie van	Muriël Simonis, GroenLinks
Titel van de motie	Een Arnhemse week van verbinding, experiment en innovatie
Nummer Zaaknummer	**21M268** 577320

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021, Economische Agenda Arnhem 2021-2025, Energieke stad, een besluit te nemen over ‘Een Arnhemse week van verbinding, experiment en innovatie’.

Door dit voorstel aan te nemen zal de gemeente en haar partners kijken wat de mogelijkheden zijn voor een Arnhemse ‘Dutch Green week’. Een terugkerend evenement over energie, transitie, innovatie en verbinding. Samen met lokale, regionale en eventueel landelijke partners, waarin al actieve partners samenwerking zullen aangaan voor een terugkerend evenement waarin de waarden van verbinding, transitie, experiment en innovatie, zullen terugkeren.

Omdat we weten dat:

- We in Arnhem een grote variëteit hebben aan organisaties en bedrijven die bezig zijn met de grote transitievraagstukken uit onze tijd;
- Er verschillende Arnhemse organisaties en evenementen op de sneden van transitie, experiment en innovatie opereren;
- Er ook in de regio, landelijk en internationaal veel initiatieven en organisaties zijn die in de verschillende disciplines werken, waarbij verbinding en samenwerking tot oplossingen en inzichten zal leiden;
- Er interesse is in het organiseren van een week waarin deze transities, experimenten en innovaties een podium krijgen;
- Verbinding en samenwerking tussen de verschillende disciplines en organisaties van groot belang is voor vernieuwing en experiment;

Omdat we vinden dat:

- Door te verbinden en te delen we meer houvast en snelheid kunnen krijgen in de grote vraagstukken van vandaag de dag;
- We door dit in de vorm van een terugkerend evenement te gieten de samenwerking en verbinding tussen stad, ondernemers en inwoners het hele jaar door zullen verbeteren;
- Door het organiseren van een terugkerend evenement zullen bedrijven, organisaties en initiatieven in de breedte van de (energie)transitie elkaar beter kunnen vinden;
- We door het stimuleren van een terugkerend evenement, de verschillende organisaties, bedrijven en mensen waar veel van Arnhemse kracht in zit een podium krijgen. Dit zal tevens

de solidariteit en kennis onderling, binnen en buiten Arnhem vergroten.
Daarom vraagt de gemeenteraad, roept het college op om: - Samen met de verschillende partners te kijken wat de mogelijkheden zijn voor een Arnhemse ‘Dutch Green week’, waarin al actieve partners samenwerking zullen aangaan voor een terugkerend evenement waarin de waarde van verbinding, transitie, experiment en innovatie een podium zullen krijgen. Met deze inzichten en mogelijkheden de raad te informeren of eventueel met een raadsvoorstel te komen.
Raadsleden Muriël Simonis - GroenLinks

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Economische Agenda Arnhem 2021-2025, Energieke stad
Motie van	Muriël Simonis - GroenLinks
Titel van de motie	Kaders voor een toekomst met welzijn
Nummer Zaaknummer	**21M269** 577320

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van Economische Agenda Arnhem 2021-2025, Energieke stad, een besluit te nemen over ‘Kaders voor een toekomst met welzijn’.

Door dit voorstel aan te nemen, erkent de gemeente dat economische groei geen doel op zich is, maar ten dienste staat van een duurzame en eerlijke samenleving. Klimaatverandering en/of maatschappelijke opgaven staan centraal. Het handelen van de gemeente, zoals het nemen van beslissingen over economische activiteiten, wordt binnen dit kader afgewogen.

Omdat we weten dat:

- Maatschappijproblematiek en de klimaatcrisis merkbaar zijn in vele aspecten van de maatschappij;
- Klimaatcrisis vraagt om een breed maatschappelijke transitie;
- Klimaatcrisis een van de grootste opgaven is van onze generatie;
- Welzijn voor iedereen in de maatschappij een randvoorwaarden en een uiterst belangrijke verantwoordelijkheid is;
- Rechtvaardigheid een van de pijlers van de democratie is;
- Klimaatcrisis en de maatschappelijke opgaven merkbaar zijn in alle lagen van de maatschappij en bestuur. Dit tevens grote opgaven zijn voor stad en bestuur waaraan gewerkt wordt.

Omdat we vinden dat:

- Er grenzen zijn aan groei. Vernieuwende economische concepten zoals ‘de donut economie’ stellen de ontwikkelingen van bedrijvigheid en ondernemerschap in het juiste daglicht. Groei en winstmaximalisering zijn niet de hoogst haalbare waarden, maar ondergeschikt aan de draagkracht en weerbaarheid van maatschappij en planeet;
- Het meest dwingende en beperkende kader dat ons voortbestaan zal ondersteunen die van de draagkracht en weerbaarheid van maatschappij en planeet is;
- Economie gaat over het gebruik, verdeling en inzetten van de middelen en mogelijkheden die we als maatschappij hebben en dit alleen houdbaar is als we als maatschappij op gezonde, duurzame en eerlijke wijze kunnen voortbestaan;
- Groei alleen mogelijk is binnen de kaders van het houdbare en dit dus een leidend principe

zou moeten zijn in de economische agenda van Arnhem. In de praktijk betekent dit dat economische activiteiten die de klimaatcrisis en maatschappelijke opgaven verder verergeren, niet verder gesteund worden en uiteindelijk beperkt moeten worden.

Daarom vraagt de gemeenteraad aan het college om/verzoekt het college om/roept het college op om:

- De grote maatschappelijke opgaven waar we voor staan als gemeente Arnhem als kaders mee te nemen in het ondersteunen, stimuleren en ontwikkelen van economische activiteit in Arnhem.
- Met een voorstel te komen hoe we deze kaders in de praktijk gaan brengen bij de economische agenda en hoe we economische ontwikkeling toetsen aan de hand van deze maatschappelijke (meet)waarden.

Raadsleden

Muriël Simonis - GroenLinks

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad
Motie van	Mattijs Loor - D66
Titel van de motie	Regelluwe zones: ruimte voor experiment
Nummer Zaaknummer	**21M270** 577320

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 het college op te roepen om te regelen dat er voldoende ruimte is voor experimenteel onderzoek en innovatie door Arnhemse bedrijven. Regelgeving mag daarbij niet in de weg staan.

Door dit voorstel aan te nemen, wordt het voor bedrijven makkelijker om knelpunten aan te geven en kunnen ‘regelluwe zones’ worden ingesteld als dat voor de ontwikkeling van nieuwe technieken nodig is.

Omdat we weten dat:

- Arnhemse ondernemers soms gehinderd worden in het ontwikkelen van innovatieve technieken, bijvoorbeeld door regels die op een locatie te beperkend zijn;
- De ontwikkeling van deze innovatieve technieken, zoals op het gebied van waterstof en innovatieve batterijen, in Arnhem essentieel is voor het succes van onze economische agenda.

Omdat we vinden dat:

- Regels alleen beperkend mogen zijn voor innovatie als daar in de belangenafweging hele goede redenen voor zijn, bijvoorbeeld vanwege de veiligheid;
- De gemeente ook een rol kan hebben in het faciliteren van alternatieve locaties voor experimenten die om veiligheidsredenen nu niet kunnen worden toegestaan.

Daarom roept de gemeenteraad het college op om:

1. Een duidelijk aanspreekpunt te organiseren (eventueel gecombineerd met bestaande gemeentelijke dienstverlening) voor bedrijven die tegen gemeentelijke regelgeving aanlopen die hun ruimte voor experimenteel onderzoek en innovatie beperkt;
2. Afspraken te maken met verbonden partijen zoals de ODRA hoe in dergelijke gevallen zoveel mogelijk kan worden meegewerkt om experimenteel onderzoek en innovatie mogelijk te maken;
3. Als blijkt dat door de raad vastgestelde regels beperkend zijn voor innovatie en experimenteel onderzoek en afwijken wenselijk is, de raad voorstellen te doen voor het aanpassen van die regelgeving;
4. Met bedrijven mee te denken bij het vinden van geschikte alternatieve locaties, bijvoorbeeld in nog in te stellen regelluwe zones, als experimenten die belangrijk zijn voor innovatieve technologie op dit moment niet mogelijk zijn;
5. Waar nodig voor uitvoering van deze motie de samenwerking met de provincie op te zoeken.

Mattijs Loor - D66

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad
Motie van	Mattijs Loor - D66 Talip Aydemir – DENK Verenigd Arnhem Lea Manders – Arnhem Centraal
Titel van de motie	Duurzame bereikbaarheid op de agenda
Nummer Zaaknummer	**21M271** 577320

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 het college op te roepen om meer aandacht te hebben voor de bereikbaarheid van werklocaties met de fiets en met het OV.

Door dit voorstel aan te nemen, komt er bij de uitvoering van het economisch beleid meer aandacht voor duurzame bereikbaarheid.

Omdat we weten dat:

- De bereikbaarheid van werklocaties voor voetgangers (bijvoorbeeld van OV-halte naar bedrijf en voor het bewegen tijdens pauzes), met de fiets en met het OV niet altijd goed genoeg is;
- Arnhem de ambitie heeft om duurzaam vervoer te stimuleren;
- Steeds meer bedrijven de mogelijkheden van duurzaam vervoer meewegen in de beoordeling van het vestigingsklimaat.

Omdat we vinden dat:

- Voor werknemers en bezoekers van alle Arnhemse werklocaties voor voetgangers, met de fiets en/of OV minstens net zo aantrekkelijk moeten zijn als de auto.

Daarom roept de gemeenteraad het college op om:

1. In de uitvoeringsagenda's voor 2022 en 2023 uitgewerkte acties op te nemen voor het verbeteren van de bereikbaarheid voor voetgangers en per fiets en OV van alle werklocaties;
2. Hierbij zowel verbindingen binnen de stad als relevante verbindingen in de regio en de verbindingen met andere regio's en internationaal te beschouwen.

Mattijs Loor - D66
Talip Aydemir – DENK Verenigd Arnhem
Lea Manders – Arnhem Centraal

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad
Motie van	Mattijs Loor - D66 Talip Aydemir – DENK Verenigd Arnhem Jan Hutten - CDA
Titel van de motie	Arnhems talent: de basis voor onze economie
Nummer Zaaknummer	**21M272** 577320

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 het college op te roepen om een plan te maken om Arnhems talent in de lokale economie beter tot zijn recht te laten komen.

Door dit voorstel aan te nemen, wordt ingespeeld op de verwachte economische veranderingen en de knelpunten tussen economie en arbeidsmarkt.

Omdat we weten dat:

- Er grote verschuivingen in de economie en de arbeidsmarkt te verwachten zijn;
- In de stad aanwezig (en soms hier opgeleid) talent niet vaak genoeg blijvend voor Arnhem kiest;
- Sommige sectoren nu al grote personeelstekorten kennen.

Omdat we vinden dat:

- Het van belang is een samenhangend beeld te krijgen van de ontwikkeling van de lokale arbeidsmarkt;
- Het aanwezige talent in Arnhem optimaal tot zijn recht moet komen;

- De gemeente het een leven lang ontwikkelen voor Arnhemmers mede mogelijk moet maken.

Daarom roept de gemeenteraad het college op om:

1. Samen met het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen een plan te maken om het talent in Arnhem optimaal te benutten voor de economie van de toekomst.
2. Bij dit plan in ieder geval te betrekken:
   a. Een beeld van de Arnhemse arbeidsmarkt van de toekomst en de daarin verwachte personeelstekorten of juist verdwijnende banen;
   b. De acties die nodig zijn om talent voor de Arnhemse economie te behouden;
   c. De acties die nodig zijn om talent voor de Arnhemse economie te ontwikkelen, bijvoorbeeld door de ontwikkelkansen voor volwassen Arnhemmers te vergroten.

Mattijs Loor - D66
Talip Aydemir – DENK Verenigd Arnhem
Jan Hutten - CDA

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad
Motie van	Mattijs Loor - D66 Talip Aydemir – DENK Verenigd Arnhem Jan Hutten – CDA Nicky Eppich - VVD
Titel van de motie	Ook over de grens samenwerken en verbinden
Nummer Zaaknummer	**21M273** 577320

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 het college op te roepen om meer aandacht te hebben voor internationale samenwerking bij de uitvoering van het economische beleid.

Door dit voorstel aan te nemen, wordt de zichtbaarheid in Brussel en de samenwerking met de Duitse deelstaat Nordrhein Westfalen onderdeel van de komende uitvoeringsagenda's.

Omdat we weten dat:

- Er nog onbenutte kansen liggen voor economische samenwerking over de grens;
- De heldere prioriteiten in de economische agenda kunnen bijdragen aan het benutten van deze kansen;
- Hoewel er al de nodige verbindingen gelegd zijn, vanuit de Euregio en de Groene Metropoolregio, in de uitvoeringsagenda 2021 het internationale aspect van onze economie onbelicht blijft.

Omdat we vinden dat:

- Onze internationale zichtbaarheid en de samenwerking met onze nabije buren in

Nordrhein Westfalen meer aandacht moeten krijgen in het economische beleid.
Daarom roept de gemeenteraad het college op om: 1. In de uitvoeringsagenda's voor 2022 en 2023 onder het onderdeel ‘verbindingen’ ook internationale samenwerking op te nemen; 2. De benodigde inzet op dit punt in nauw overleg met relevante economische sectoren uit te werken.
Mattijs Loor - D66 Talip Aydemir – DENK Verenigd Arnhem Jan Hutten – CDA Nicky Eppich - VVD

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 577320

Onderwerp: Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad

Voorstel

1. De Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad vast te stellen.

Inleiding

Arnhem is een stad met energie! Een stad met innovatieve en creatieve ondernemers, een krachtig MKB, toekomstig talent dat opgeleid wordt en ondernemende inwoners. Daarbij is Arnhem een stad met een goed woon-werkklimaat door haar groene landschappelijke ligging, aantrekkelijke binnenstad en korte verbindingen met de regio en de rest van het land. Dit draagt bij aan een sterk economisch klimaat.

Een gezonde economie is immers van groot belang voor de Arnhemmers die een bestaan willen opbouwen met een baan of eigen onderneming, of om mooie dingen te kunnen ontwikkelen voor de stad. Tegelijk kan je economie niet los zien van andere maatschappelijke ontwikkelingen en sectoren. Zonder onderwijs is er geen beroepsbevolking, zonder zorg en sport zijn er geen vitale werknemers en zonder ondersteuning vanuit de overheid is er geen ruimte voor verduurzaming van de economie en startups.
Begin vorig jaar is een proces opgestart met ondernemers en andere partners in de stad, om een gezamenlijke economische agenda voor de jaren 2021 - 2025 te formuleren. Dit heeft geleid tot een advies Energieke stad, door Buck Consultants International, zie bijlage 2. Het doel is om met elkaar slimmer en uitvoeringsgerichter samen te werken ten aanzien van economische maar zeker ook maatschappelijke thema's in de stad. Dit gezamenlijke proces heeft geresulteerd in de Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad. In deze agenda ligt de focus op twee hoofdopgaven: Economisch aantrekkelijke stad en Energie.

Daarnaast zijn er drie groeibepalende randvoorwaarden (werklocaties, Human Capital en verbindingen) geformuleerd. Tevens is een uitvoeringsagenda 2021 opgesteld om concrete invulling te geven aan de hoofdopgaven en groeibepalende randvoorwaarden.

Het college is van mening dat de economische agenda die nu ter besluitvorming voorligt, bijdraagt aan een stabiele en veerkrachtige economie voor de stad. Daarnaast dragen de diverse opgaven en projecten uit de uitvoeringsagenda bij aan andere thema's die op het stadsbrede niveau spelen.

Arnhem GEMEENTE

Beoogd effect

Met deze economische agenda worden de economische opgaven van de stad voor de komende jaren bepaald. Hierbij is de verbinding met andere maatschappelijke thema's in de stad het uitgangspunt. De uitvoeringsagenda laat zien hoe met de partners uit de stad samengewerkt wordt, om de doelen uit de agenda te bereiken.

Argumenten

1.1 De economische agenda geeft focus aan de opgaven in de stad en draagt bij aan een intensivering van samenwerking tussen organisaties.

De hoofdopgaven en groeibepalende randvoorwaarden zorgen voor focus in de economische koers van de gemeente en daaraan gekoppelde opgaven. De uitvoeringsagenda geeft concrete invulling om deze opgaven te bereiken. Door een duidelijke focus, goede organisatie en regelmatige gesprekken met elkaar op verschillende niveaus willen we dit bewerkstellingen.

Arnhem kent veel partijen in de stad die op hun manier ondernemers vertegenwoordigen. Deze partijen zijn allemaal bezig met het ondernemersbelang, maar zeker ook met het maatschappelijk belang van de stad. Gaat het economisch gezien goed in een stad dan komt dit ook ten goede aan de uitstraling van de stad. Dit zorgt voor een fijne leefomgeving van bewoners en heeft bovendien een positief effect op mensen die de stad willen bezoeken en er ook willen wonen en werken.
De ondernemersvertegenwoordigers uit de stad merkten dat zij allen hard werkten aan verbeteren van het ondernemersklimaat, maar te weinig slagkracht hadden en elkaar niet altijd goed kenden. Daarbij bleek dat men wel vaak dezelfde doelen of belangen nastreeft. Samenwerking betekent krachten bundelen, elkaars sterke kanten benutten om gezamenlijke doelen te bereiken. Dat is ook waar de economische agenda, die samen met de stad is opgesteld, naar streeft. Samen werken aan doelen zodat het economische klimaat van Arnhem versterkt wordt.

1.2 De agenda draagt bij aan stadsbrede opgaven.

Door vanuit het economische perspectief te werken aan het verbeteren van het economische klimaat van de stad, wordt direct ook bijgedragen aan een aantal stadsbrede opgaven die Arnhem kent.

<u>Behoud en uitbreiding werkgelegenheid</u>
Gezien de gevolgen van de coronacrisis moeten mensen aan het werk gehouden en aan werk geholpen worden. Dit kan door mensen via (om)scholing te leiden van krimpsectoren naar groeisectoren. Met behulp van acties uit de economische agenda wordt geïnvesteerd in groeisectoren.

<u>Arnhem als klimaatneutrale stad</u>
Arnhem wil op termijn een klimaatneutrale en duurzame stad zijn en zet daarom vol in op de energietransitie. Daarnaast zijn ambities geformuleerd voor een circulaire economie. De energietransitie en circulaire economie zijn een vliegwiel voor verdere innovaties, investeringen, nieuwe bedrijvigheid en extra werkgelegenheid. Door middel van acties uit de economische agenda

kan voor de benodigde innovaties en kennisontwikkeling worden gezorgd om de energietransitie mogelijk te maken en zo bij te dragen aan Arnhem als klimaatneutrale stad.

Arnhem als economisch aantrekkelijke stad in een groene metropoolregio

Arnhem is een aantrekkelijk stad om in te wonen, te ondernemen, te werken en te recreëren. Arnhem heeft vele voorzieningen, een bruisende binnenstad en een prachtige groene omgeving. Om de economische aantrekkelijkheid verder te versterken, zoeken we voortdurend naar het evenwicht tussen een duurzame groei van de stad en het behoud van de voor Arnhem typische levendige, ontspannen en groene leefkwaliteit. De kwaliteiten van Arnhem gaan hand in hand met de ruimtelijke claims die gelegd worden door alle activiteiten en doelgroepen in de stad. Er moet voldoende (fysieke) ruimte zijn voor bedrijven om te ondernemen, maar ook groen, goede en voldoende woningen voor alle doelgroepen en recreatiemogelijkheden dragen bij aan een economisch aantrekkelijke stad.

Goede bereikbaarheid

Goede bereikbaarheid van al deze functies is daarbij erg belangrijk. De groene parken, evenementen, detailhandel en horeca in de binnenstad en iconen als Burgers' Zoo en het Nederlands Openluchtmuseum zorgen voor een aantrekkelijk woonklimaat voor onze inwoners, maar zorgen ook voor het versterken van ons toeristisch profiel en versterken daarmee ook onze voorzieningen en de economie. We werken daarmee ook aan duurzame gastvrijheid. Investeringen hierin vanuit de economische agenda dragen dus ook bij aan andere doelstellingen, en andersom dragen investeringen vanuit andere doelstellingen bij aan de economische versterking van de stad. Er is een wisselwerking tussen leefbaarheid en economische ontwikkeling en aantrekkingskracht.

1.3 *De agenda draagt bij aan het dempen van nadelige effecten van Covid-19 en het stimuleren van de toekomstgerichte economische structuur van de stad.*

Veel Arnhemse bedrijven hebben het zwaar en de banen van Arnhemmers staan onder druk. De crisis brengt enorme economische uitdagingen met zich mee. Covid-19 heeft ons nog eens doen beseffen hoe alle sectoren met elkaar verweven zijn. Dankzij het stevige fundament van de vorige economische agenda konden we in 2020 al snel een herstelagenda voor de coronacrisis presenteren.

De eerste schok hebben we opgevangen door ondernemers op weg te helpen met onze dienstverlening "Van Bedrijven Weten". Hieronder valt onder andere het ondernemersloket. Hier worden bijvoorbeeld de corona gerelateerde ondernemersvraagstukken behandeld en is de uitvoering van de Tozo-regeling belegd. Om de ondernemersdienstverlening gezamenlijk te versterken zijn investeringen en inspanningen vanuit verschillende programma's en portefeuilles nodig.

Met deze nieuwe agenda kijken we ook verder naar de periode na Covid-19. We willen dit doen vanuit een stevige koers met een duidelijke focus. Met de twee gekozen hoofdopgaven en de groeibepalende randvoorwaarden zetten we in op het versterken van de economische structuur van de stad met een uitdagend, duurzaam en vernieuwend vestigingsklimaat voor inwoners, ondernemers, studenten en bezoekers van de stad.

Kanttekeningen en risico's

1.1 De mate van samenwerking is bepalend voor het behalen van de opgaven uit de economische agenda.

De economische agenda is samen met partners uit de stad opgesteld. Elk van deze partijen, inclusief de gemeente, zal een bijdrage moeten gaan leveren aan het bereiken van een of meerdere opgaven uit de agenda. De gemeente zal hier in eerste instantie de regierol in nemen om te komen tot een Economische Strategische Alliantie. Deze alliantie zal samen de agenda monitoren en jaarlijks actualiseren.
Om de opgaven uit de uitvoeringsagenda te realiseren zijn energieke coalities tussen partijen in de stad noodzakelijk. Op heeft veel fronten gebeurt dit al en daarmee geeft deze agenda bevestiging van het feit dat veel zaken goed gaan, maar ook beter kunnen.

De gemeente is één van de partijen die de samenwerking aangaat met partijen in de stad. Iedere partij dient daarin zijn aandeel en verantwoordelijkheid te nemen om de opgaven ook daadwerkelijk vooruit te brengen en uiteindelijk het gewenste resultaat te behalen.

1.2 De precieze effecten van Covid-19 zijn nog onduidelijk.

Doordat we momenteel nog steeds te maken hebben met beperkende maatregelen als gevolg van Covid-19, is nog niet exact duidelijk welke gevolgen dit heeft voor de nabije toekomst van de stad. Dit is lastig te voorspellen en zal dan ook bij het monitoren van de agenda meegenomen worden. Echter, welke gevolgen Covid-19 ook voor de stad heeft, ook de partners in de stad zullen hiermee te maken krijgen. Ook op dat moment is samenwerking en focus van cruciaal belang en kunnen de energieke coalities benut worden om samen in te spelen op deze gevolgen.

Participatie

Al vanaf de start is dit een participatief proces. Samen met partners uit het economische speelveld is deze agenda opgesteld. We gaan er samen ook vervolg aan geven. Betrokkenen hebben behoefte aan een gemeente die hier een trekkende, aanjagende rol in aanneemt. We zien een groeimodel voor ons, waarin we als gemeente steeds meer deelnemer worden en minder aanjager.

Financiën

Het uitvoeren van de economische agenda vraagt op zichzelf geen financiële middelen. De projecten op de uitvoeringsagenda behoeven wel financiële middelen. Vanuit de energieke coalities (zie uitvoering) wordt bekeken op welke wijze deze projecten te financieren zijn en hoe elke partij een bijdrage kan leveren.

Uitvoering

De uitvoering van de agenda vindt plaats in samenwerking met de partijen in de stad. Voor regie op de uitvoering, de afstemming daarover en ondersteuning voor de uitvoeringskracht worden twee samenwerkingsvormen in het leven geroepen: Economische Strategische Alliantie en Energieke Coalities.

Economische Strategische Alliantie

Daarom zijn wij reeds begonnen met het de voorbereidingen voor het installeren van een Economische Strategische Alliantie. Deze alliantie bestaat uit 8-12 betrokkenen uit de stad en gemeentelijke organisatie en heeft als functie om te duiden wat er op ons af komt en hoe dit zich verhoudt tot de hoofdopgaven van de Economische Agenda en het uitvoeringsplan. De gemeente neemt het initiatief voor oprichting. De startbijeenkomst vindt waarschijnlijk plaats in Q3, gevolgd door een bijeenkomst om het uitvoeringsplan 2022 te formuleren in Q4. Hierin vragen we de alliantie om actief haar netwerk in te zetten en daar waar nodig nieuwe coalities te smeden. Ook herijkt de alliantie de hoofdopgaven, waar nodig.

Energieke Coalities

Om recht te doen aan de wens van meer uitvoeringskracht, vormen we energieke coalities. Dit zijn partijen die elkaar nodig hebben om tot effectieve uitvoering van projecten uit de uitvoeringsagenda van de Economische Agenda te komen. Grotendeels bestaan deze coalities al. Overlegfrequentie, deelnemers en de rol van de gemeente is verschillend. Afhankelijk van wat nodig is. De agenda van deze energieke coalities is gericht op (effectieve) uitvoering van projecten. Jaarlijks stellen zij (belangrijkste stakeholders) samen met de alliantie een nieuw uitvoeringsplan vast. In het aangaan van coalities heeft de gemeente in eerste instantie een sterk aanjagende en signalerende rol.

Verhouding Economische Strategische Alliantie tot energieke coalities

Samenspel is noodzakelijk voor de monitoring van de stand van zaken van het uitvoeringsplan, de signalering van knelpunten, doorzettingskracht (gebruik netwerk) en het gezamenlijk vaststellen van het jaarlijkse uitvoeringsplan. Een jaarlijkse bijeenkomst en het organiseren van wederzijdse kennisdeling zijn hierin belangrijke elementen om het samenspel goed neer te zetten.

Communicatie

Op dit moment worden er al gesprekken gevoerd met bestaande coalities en met netwerkpartners in de stad om te komen tot nieuwe energieke coalities. Bij vaststellen van de economische agenda zal deze agenda ook leidraad worden voor het bespreken van projecten met partners in de stad. Deze dienen een bijdrage te leveren aan de opgaven en uitvoeringsagenda.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- De Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad
- Bijlage 1 - De uitvoeringsagenda 2021
- Bijlage 2 - Advies en concept Economische Agenda, Buck Consultants International

RAADSVOORSTEL

Besluit van	
Zaaknummer	577320

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 1 juni 2021, nummer: 577320;

gelet op artikel 108 van de Gemeentewet;

besluit:

1. De Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad vast te stellen.

De griffier, De voorzitter,

Gemeente Arnhem

Arnhem, energieke stad

Een duurzame en vitale economie draagt bij aan het aanpakken van de uitdagingen van Arnhem. Dat vraagt om een centrale positie van de economie in het beleid van Arnhem en een stevige actiegerichte agenda met de stad. Want Arnhem is een energieke stad met een toekomstgerichte en innovatieve economie!

Uitvoeringsagenda 2021

Energie

- Connectr: verbinden partijen
- Voucherregeling groeiversneller Energy starten en uitvoeren
- Versterken energywerklocaties en deze verbinden aan stedelijke opgaven
- Arnhem verder op de kaart zetten als Hotspot Energy

Economisch aantrekkelijke stad

- Versterken iconen (kunst & cultuur, sport, toerisme, evenementen, Veluwe)
- Doorontwikkelen herdenken en versterken herdenkingstoerisme
- Bruisende binnenstad: transformeren van place to buy naar place to meet
- Inzetten op wijkeconomie en voorzieningen in Arnhem-Zuid
- De stad krachtig positioneren met citymarketing
- Creatieve Industrie optimaal benutten

Human Capital

- Opzetten regionale Human Capital Agenda
- Pilot StartClub in uitvoering
- Samenwerking kennisinstellingen en bedrijfsleven bevorderen
- Doorzetten Arnhem Studiestad
- Ondersteunen en stimuleren regionale samenwerking (o.a. Techniekpact, Skills hub regio Arnhem - Nijmegen)

Verbindingen

- Bouwen aan energieke coalities en passende samenwerkingsvormen
- 'Van Bedrijven Weten' implementeren en uitvoeren
- Regionale samenwerking Arnhem-Nijmegen versterken (o.a. met MKB deal)

Werklocaties

- Opzetten optimale programmering voor compacte binnenstad en entrees
- Toevoegen kantoorruimte in gebied rondom stationslocaties
- Duurzaam en toekomstbestendig investeren voor bedrijven stimuleren
- Nieuwe haven: opstellen implementatieplan en uitvoeren
- Opstellen visie werklocaties Arnhem

Buck Consultants International

Economische Agenda
+
Uitvoeringsagenda 2020
Concept

Uitgevoerd in opdracht van:
Gemeente Arnhem

Nijmegen, 6 mei 2020

Inhoudsopgave

Blz.

Samenvatting **1**

Hoofdstuk 1 **Inleiding** **12**

1.1 Juist nu gezamenlijk aan een vitale economie werken 13
1.2 Maatschappelijke uitdagingen van de stad 14
1.3 Naar een uitvoeringsgerichte economische agenda 15
1.4 Leeswijzer 16

Hoofdstuk 2 **Economische foto** **17**

2.1 Tot voorkort economisch stabiel Arnhem, maar crisis leidt tot (economisch) onzekere tijden 17
2.2 Bevolkingsgroei en samenstelling leidt tot opgaven voor woningbouw en behoud jongeren 19
2.3 Grote sociale opgaven voor Arnhem 20
2.4 Economische speerpunten met voldoende ontwikkelpotentieel en groeikracht 21
2.5 Kwaliteit vestigingsklimaat van belang voor hele stad 22

Hoofdstuk 3 **Beelden uit de stad** **27**

Hoofdstuk 4 **De Hoofdopgaven** **32**

4.1 Arnhem: de koploper in de energietransitie 33
4.2 Arnhem economisch aantrekkelijke stad in een Groene Metropoolregio 36

Blz.

Hoofdstuk 5 **Groeibepalende randvoorwaarden** **41**

5.1 Human Capital 41
5.2 Toekomstbestendige werklocaties 43
5.3 Verbindingen 45

Hoofdstuk 6 **Uitvoeringsagenda** **50**

Hoofdstuk 7 **Organisatie** **56**

Bijlage 1 Overzicht gesprekspartners **58**

Bijlage 2 Economie als strategisch onderdeel van gemeentelijk beleid **59**

Bijlage 3 Totaal overzicht acties **61**

Bijlage 4 Verwijzingen programma's **66**

Samenvatting

De Energieke Stad

Met een economische focus

In het voorjaar van 2020 staat de wereld op z'n kop. Een wereldwijd verspreid virus remt de economie sterk af en het is afwachten wat de structurele consequenties zijn. Voor Arnhem betekent dit samen de schouders eronder en werken aan een krachtig herstel. De uitdagingen op het vlak van economie en maatschappij waren voor de Corona-crisis al stevig, maar vandaag de dag nog urgenter. Alles moet uit de kast worden gehaald voor het behoud van werkgelegenheid en het voorzieningenniveau. Een uitdaging die we in Arnhem gezamenlijk moet oppakken met de ondernemers, het onderwijs en de gemeente en andere overheden.

Een duurzame en vitale economie is cruciaal in relatie tot de andere uitdagingen die de stad kent zoals het welzijn van haar inwoners, mobiliteit en bereikbaarheid, woningbouw en ruimtelijke kwaliteit en verduurzaming. Dat vraagt in zijn integraliteit om een standvastige inzet en een centrale positie van de economie in het beleid van Arnhem. De aanwezigheid van banen, innovaties en investeringen in de stad is een impuls voor de ontwikkeling van de welvarendheid van de stad als geheel. Die impuls kan met behulp van de Economische Agenda gegeven worden. Een agenda die samen met de Arnhemse partners is samengesteld.

De Economische Agenda is opgesteld voor de komende vijf jaar en geeft focus aan de inzet van middelen in de jaarlijkse Uitvoeringsagenda's. De Corona-crisis vraagt de komende jaren om extra inzet, doordat prioritaire acties intensiever moeten worden uitgevoerd. Dat betekent dat in de Uitvoeringsagenda 2020/2021 naast de gemeentelijke dienstverlening aan ondernemers er ook concrete anticyclische investeringen aan bod moeten komen.

De Economische Koers uit 2016 is het uitgangspunt geweest voor het komen tot een Economische Agenda met focus en daaruit voortvloeiend een Uitvoeringsagenda 2020/2021.

De focus is in de Economische Agenda gelegd op twee hoofdopgaven met krachtige potentie: ***energie*** en ***economisch aantrekkelijke stad***.

- Een sterk ***energiecluster*** in termen van economische groei en in de bijdrage aan de maatschappelijke opgaven geeft de stad in economische opzicht een onderscheidende positie in de regio, nationaal en internationaal.
- Het onderscheidend vermogen van Arnhem als ***economisch aantrekkelijke stad*** binnen de Groene Metropool Arnhem-Nijmegen-Wageningen verder uitbouwen (met eigen economische speerpunten, de iconen op het gebied van cultuur, sport en toerisme en de diversiteit aan woon- en werkmilieus in een groene omgeving).

Hoofdopgaven en randvoorwaarden

Om het potentieel van de twee hoofdopgaven volledig te kunnen benutten moeten de groeibepalende randvoorwaarden op orde zijn. De focus ligt hierbij op ***Human Capital***, toekomstbestendige ***werklocaties*** en het leggen van verschillende ***verbindingen***. Bij deze laatste randvoorwaarde draait het bijv., om infrastructurele verbindingen in en rond de stad, verbindingen tussen ondernemers en met kennisinstellingen, maar ook om een optimale dienstverlening aan inwoners en ondernemers.

Een goed vestigingsklimaat voor (nieuwe) bewoners, bedrijven, bezoekers en jong talent kent ***verschillende schaalniveaus***. In de agenda is gewerkt vanuit wijkniveau, de totale stad, de positie in de regio en provincie, de relaties met de Duitse buren en nauwe afstemming met de programma's van het Rijk en de EU. Op al deze schaalniveaus kunnen genoemde hoofdopgaven en randvoorwaarden ingevuld en uitgewerkt worden. Het volgende figuur vat dit samen.

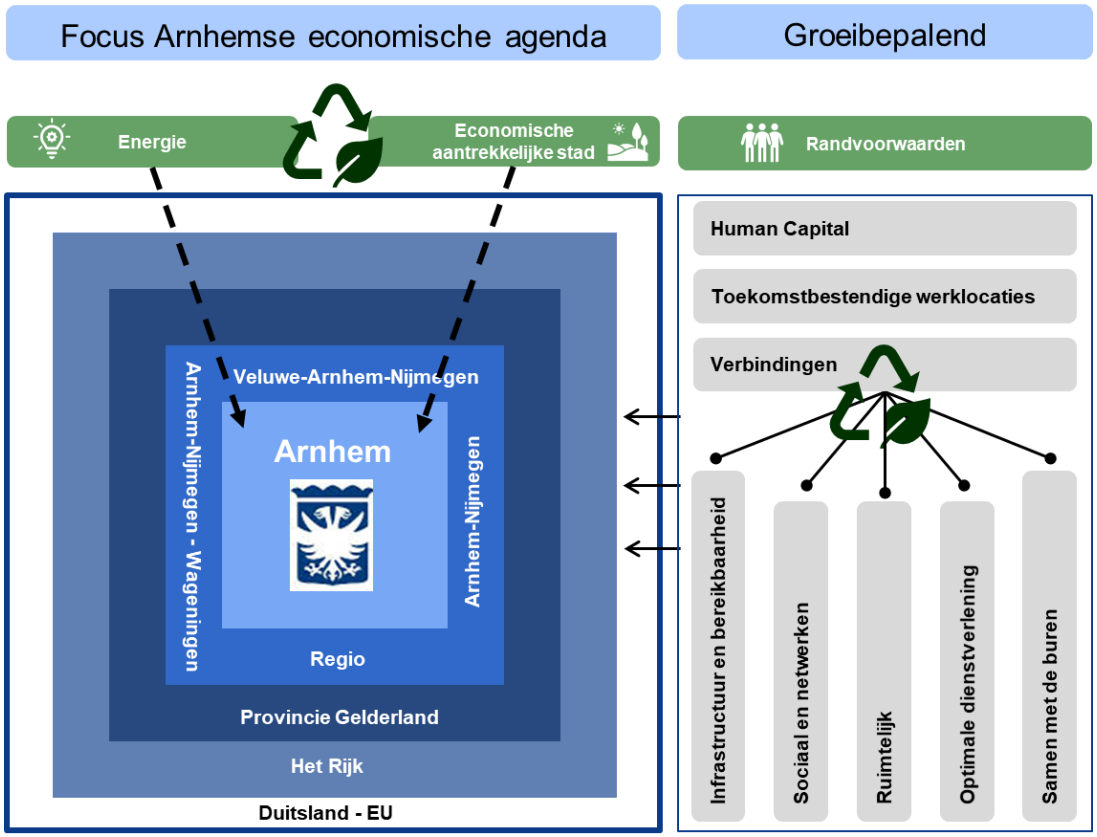

Economische foto

Voor de totstandkoming van de Economische Agenda is een economische foto van Arnhem samengesteld. Zeker in deze crisis gaat het in eerste instantie om now casting (in plaats van forecasting). We moeten boven op de ontwikkelingen zitten op vele gebieden zoals banen, uitkeringen, opnames in de gezondheidzorg, instroom in onderwijs, etc.

Samengevat geeft de economische foto de situatie weer dat Arnhem het tot voor kort economisch gezien redelijk heeft gedaan, dat de recessie ook in Arnhem hard zal aankomen (vooral bij inwoners in aandachtswijken), maar ook dat Arnhem voldoende sterke (economische) speerpunten en een gevarieerd vestigingsklimaat bezit om sterk uit de crisis te komen. Hieronder is de economische foto kort samengevat. De kleuren geven de richting aan: groen is gunstig of sterk; oranje betekent gemiddelde ontwikkeling (ten opzichte van regio of landelijk); rood geeft een knelpunt aan.

Economische foto
Werkgelegenheid en bevolkingsontwikkeling
• Het aantal banen in de stad is de afgelopen jaren flink gegroeid. Tot ruim 107.000 in 2019. Arnhem vervult een belangrijke regionale werkgelegenheidsfunctie
• De groei in het aantal banen ligt in Arnhem iets onder het regionale, provinciale en landelijke gemiddelde, mede omdat de groei ook heeft plaatsgevonden in enkele buurgemeenten, omdat daar wel de ruimte aanwezig is op bedrijventerreinen
• Het aantal werklozen zal in 2020 sterk toenemen als gevolg van de Corona crisis, in vrijwel alle sectoren
• Een aantal wijken met sociaal-economische problemen die daardoor laag scoren op onderzoeken rond welzijn en welvaart
• Het aantal inwoners van Arnhem groeit de komende periode door. Naar verwachting telt Arnhem in 2040 ruim 170.000 inwoners, vooral door een positief migratiesaldo(en met name ouderen).
• Er is een forse woningbouwopgave die door het Rijk en de provincie worden erkend in de: Regionale Woondeal
De economische speerpunten
• De economische speerpunten van Arnhem zorgen ervoor dat de stad over voldoende ontwikkelpotentieel en groeikracht beschikt tijdens en vooral na de crisis. Sommige sectoren groeien ook in de crisis (groen), andere worden geraakt door de crisis, maar herstellen snel (oranje) andere hebben langere herstelperiode nodig (rood)
– Arnhem is van oorsprong een energiestad door de aanwezigheid van topspelers in de energiesector, kennisinstellingen en broedplaatsen in de stad
– De binnenstad is het kloppend hart van Arnhem. Het aantal bezoekers steeg in de afgelopen jaren, maar 2020 is een absoluut dieptepunt door de coronacrisis en vraagt ook in 2021 nog om tijd van herstel.
– Toerisme en leisure zullen na de corona crisis weer gaan groeien met iconen zoals Burgers Zoo, het Nationaal Openlucht Museum, de nabijheid van de Veluwe en een zich verder ontwikkelend programma rond Herdenking van de Vrijheid.
– De creatieve industrie (mode en design) in Arnhem is sterk vertegenwoordigd en nationaal bekend en biedt grote mogelijkheden voor innovaties in andere sectoren via cross-sectorale verbindingen (zoals energie, bouw, etc.)

Economische foto
– De dienstensectoren zijn een grote werkgever in Arnhem. Zakelijke diensten en de overheid zijn verantwoordelijk voor respectievelijk 18% en 10% van de werkgelegenheid. De stad kenmerkt zich tevens door een omvangrijke juridische sector (o.a. Openbaar Ministerie en veel juridische adviesbureaus) en vele ingenieurs- en overige adviesbureaus.
– De gezondheids- en welzijnszorg kent met ruim 19.000 banen een belangrijke positie in de Arnhemse economie. Deze sector zal verder groeien onder andere door een toenemende aantal ouderen in de stad.
– Tot slot kent Arnhem met Papendal en Gelredome/Vitesse belangrijke iconen voor topsport.
• Het ***vestigingsklimaat*** voor bedrijven wordt voor een groot deel bepaald door de kwaliteit van werklocaties.
– Nieuwe ruimte op bedrijventerreinen is schaars in Arnhem. Er is in de stad geen ruimte om nieuwe locaties te ontwikkelen Voor de toekomstige groei van bedrijven in de stad moet het accent worden gelegd op herontwikkelen en verduurzamen van oudere terreinen.
– De Nieuwe Haven biedt de gemeente, maar ook de regio ontwikkelpotentieel als unieke vestigingslocatie voorcirculaire economie en watergebonden bedrijven.
– De Stationsomgeving is een nationale toplocatie voor nieuwe kantoren. Het is de uitdaging om hier extra volume toe te voegen, maar ook om kantoren locaties in andere gebieden in de stad (zoals Velperweg, IJsseloord II, Gelderse Poort) op orde te houden.
– De nationale en internationale bereikbaarheid van Arnhem is met de investeringen in het hoofdwegennet, met Arnhem CS (met ICE halte) en met de vaarwegen op orde.
– Er zijn veel organisaties actief die een belangrijke rol spelen bij de Economische Agenda, er is sprake van versnippering en onvoldoende uitvoeringskracht.
Groene metropool, Stad in een dynamische regio
• De aantrekkelijkheid van Arnhem om te wonen en te verblijven hangt samen met de kwaliteit van de omgeving/regio als ***Groene Metropool***. De stedelijke gebieden Arnhem, Nijmegen en Ede/Wageningen kennen daarbij hun eigen specialisaties. Het totaalproduct als regio (metropool) is door het groene karakter en de economische specialisaties onderscheidend ten opzichte van andere regio's in Nederland.
• Energie en circulaire economie zijn thema's waar de regio goed aansluit op de grote programma's die in Nordrhein-Westfalen zijn ontwikkeld.

De hoofdopgaven

Met ***Energie*** kan Arnhem zich als innovatieve en duurzame stad in Nederland en internationaal positioneren. Er is een netwerk van bedrijven en kennisinstellingen dat daarvoor de basis legt. Arnhem wil op termijn een klimaatneutrale en duurzame stad zijn en zet daarom vol in op de energietransitie. De nu in ontwikkeling zijnde plannen voor een ***Innovatielab*** op de Kleefse Waard wordt het tastbare centrum van het innovatiecluster. Daar wordt geïnvesteerd in centrale research faciliteiten, ruimtes voor kleine bedrijven, nieuwe inspirerende onderwijsomgevingen etc. 'Arnhem' heeft zijn eigen speerpunten en specifieke bedrijven op het gebied van waterstof, het ontwikkelen van nieuwe (elektriciteit) netwerken en opslag van duurzame energie. Die energietransitie is een vliegwiel voor verdere innovaties, nieuwe bedrijvigheid en extra werkgelegenheid. Daarbij is 'energie' ook een metafoor voor de ontwikkeling van de stad sinds het eind van de Tweede Wereldoorlog. De schouders werden onder wederopbouw gezet, tot de stad die Arnhem nu is, waar de energie van inwoners en ondernemers voelbaar is. Kortom, een ***energieke stad***.

Energie		
Positionering	Arnhem de energieke stad: • Van oorsprong en (h)erkend in de regio en elders in Nederland. • Als voorbeeldstad voor innovatie en toepassingen in de energietransitie.	
Economische meerwaarde	• De energietransitie biedt Arnhem grote economische kansen. Benutten door: – Investeringen in langjarige researchprogramma's. – Beschikbaarheid van research en testfaciliteiten. – Ruimte bieden (huisvesting en financiering) van startups en andere innovatieve bedrijven. – Stimuleren van cross-sectorale innovaties richting bouw, duurzame logistiek, ontwerp van producten etc. – Uitdagingen tackelen op het gebied van Human Capital, energietransitie leidt tot vele nieuwe banen (hoger opgeleid en praktisch geschoold). – Toepassen van innovaties in woonwijken en op werklocaties in de stad (proeftuinen). Ambities gaan samen met de transitie naar een circulaire economie.	
Maatschappelijke opgaven	• Energietransitie en de transitie naar een circulaire economie gaan gepaard met uitdagingen op het gebied van: – Duurzame opwekken en besparen van energie. – Hergebruik van materialen. – Gedragsverandering. – En veranderende vraag naar arbeid. – Aantrekken arbeidskrachten met juiste skills. – Aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt. – Belangrijk voor het verduurzamen van productieprocessen en gebouwde omgeving, zoals werklocaties en woonwijken.	
Acties tot 2025	De Uitvoeringsagenda zal nauw aansluiten op het programma NemiA door op de volgende activiteiten en projecten in te zetten: • Het ***Innovatielab*** als katalysator voor innovaties en kennisontwikkeling. • Plan van aanpak ***Circulair*** uitwerken om meer impact te bereiken en het opschalen van diverse initiatieven, zowel van de gemeente zelf als van de vele partijen in de stad en regio. • ***Proeftuinen*** voor praktische toepassingen en maatschappelijke implementatie in bedrijven en in de woonwijk.	
Uitvoeringsagenda 2020	• Innovatielab realiseren (gebouw, programma's, economische spin off) • Plan van Aanpak circulaire economie afronden.	
Partners	• Innovatielab	• Circulaire economie
	• Provincie, Rijk, EU HAN, IPKW, IPKW, Arnhemse energiebedrijven, The Economic Board.	• Provincie (Kiemt, Circulair Gelderland, Oost NL), private partijen, IPKW en Onderwijsinstellingen.

De ***economisch aantrekkelijke stad*** geeft uiting aan de economische veelzijdigheid van de stad (meerdere economische speerpunten), de iconen op het gebied van cultuur, sport en toerisme (die echt onderscheidend zijn) en de diversiteit aan woon- en werkmilieus in een groene omgeving (in de stad, maar ook in de omgeving). Die drie elementen maken Arnhem een aantrekkelijke economische stad voor de inwoners en bedrijven, maar ook om nieuwe inwoners, jong talent, bezoekers en bedrijven aan te trekken.

Economisch Aantrekkelijke stad	
Positionering	Aantrekkelijk voor (nieuwe) vestiging van bewoners, bedrijven, bezoekers en studenten • Variatie aan woon- en werkmilieus. • Groene omgeving . • Herdenking van vrijheid en wederopbouw. • Iconen, op gebied van kunst, cultuur, sport en toerisme. • Kwaliteit van de binnenstad en wijken in de stad.
Economische meerwaarde	• Iconen trekken bezoekers en bestedingen aan. • Binnenstad een economische motor en regionale centrumfunctie: – Bestedingen, variatie van winkelen, horeca en andere voorzieningen in een compacte binnenstad. – Hoogstedelijk centrum-milieu: nieuwe kantoren (nabij CS), wonen in de binnenstad, verblijfskwaliteit – Investeren in Oostflank van het Centrum met het Bestuurskwartier en de culturele sector rondom de Lauersgracht.
Maatschappe-lijke uitdaging	• Inclusieve stad: – Woningen voor alle doelgroepen. – Ruimte om te werken in alle deelgebieden van de stad. – Arnhem-Zuid een herkenbare positie geven in de Economische Agenda. • Verblijfskwaliteit: – Vergroenen waar mogelijk in alle deelgebieden goed voor o.a. kli-maatadaptatie en leefkwaliteit.
Acties tot 2025	• De bestaande iconen (op het gebied van cultuur, sportevenementen en toeristische trekkers) ondersteunen in hun (uitbreidings)plannen. • Het versterken van de verbindingen met de Veluwe (vanuit binnenstad wandelen en fietsen over de A12 naar het zuidelijk deel van de Veluwe). • Het versterken en verbreden van programma's omtrent de Herdenking van de Vrijheid. • Investeren in een mix van voorzieningen en hoog stedelijke woon-werk-milieus in de binnenstad. • Het westelijk deel van het centrum (rondom het station) een stevige eco-nomische functie geven (kantoren en creatief in Coehoorn). • Forse gebiedsontwikkelingen in de Oostflank (het Bestuurskwartier, Stadstheater en omgeving). • Eén samenhangende stad, aandacht voor deelgebieden zowel voor 'Noord en Zuid'. • Specifiek programma voor 'Zuid' met meer aandacht voor wijkeconomie in de woonwijken (kleinschalige werklocaties), variatie aan woningen en

Economisch Aantrekkelijke stad	
	de ontwikkeling van de zone van de Gelderse Poort richting station Arnhem-Zuid. • Investeren in City Marketing.
Uitvoerings-agenda 2020	• Aandacht voor Iconen in de crisis. • Herdenking van de vrijheid. • Bruisende binnenstad. • Arnhem Zuid. • City Marketing.
Partners	• Ondernemersfonds, Regio Arnhem-Nijmegen, Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen, Provincie Gelderland, Rijk. Private partijen, Stichting Bridge to Liberation, georganiseerde partijen in de stad, zoals PBA, VECA, CCA etc.

Groeibepalende randvoorwaarden

Er zijn drie categorieën randvoorwaarden om de groei en de potenties van de twee hoofdopgaven te kunnen benutten. De focus ligt in deze agenda op ***Human Capital***, toekomstbestendige ***werklocaties*** en het leggen van ***verbindingen*** zowel fysiek als sociaal.

Human Capital Agenda

De aanwezigheid van voldoende en goed gekwalificeerd personeel op het juiste moment is een cruciale randvoorwaarde voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven. In de komende jaren zal de arbeidsmarkt verder onder druk komen te staan. Enerzijds door de verwachte impact van de huidige crisis op o.a. het aantal werklozen. Anderzijds zal er een vraag blijven bestaan in sectoren zoals zorg, bouw en installatie en metaalelektro en hopelijk ook weer vrij snel in de sectoren horeca en toerisme. Door de snel veranderende markten, door energietransitie en circulaire economie en de voortgaande digitalisering zijn bedrijven continu op zoek naar talent, getraind in de nieuwste vaardigheden.

Het gaat in de Human Capital Agenda om maatwerk tussen met name ROC's en de Hogescholen en het bedrijfsleven. Zij moeten tot een gezamenlijke invulling komen van concrete agenda's. Hier ligt een belangrijke intermediaire rol van de gemeente om de vele verschillende partijen bij elkaar te brengen en te houden, dus een 'smeeroliefunctie'. Samenwerking is cruciaal, dus zal er een Taskforce moeten worden ingericht om een stevige, Human Capital Agenda te ontwikkelen.

Hiermee hangt aandacht voor de startende ondernemer samen. Dit zijn veelal innovatieve en creatieve ondernemers die vernieuwing brengen door de producten en diensten die ze aanbieden en daarmee voor de bestaande bedrijvigheid en het vestigingsklimaat een meerwaarde vormen. Daarnaast kunnen deze starters doorgroeien de werkgevers van de toekomst.

Human Capital		
Uitvoerings-agenda 2020	• Human Capital Agenda. • Startersprogramma. Pilot starten en door ontwikkelen tot StartClub Arnhem.	
Partners	Startersprogramma: • Rabobank • ArtEZ • HAN • Private partijen	Human Capital Agenda: • Bedrijven • Onderwijsinstellingen • The Economic Board • Werkgeversservicepunt/ UWV

Werklocaties

Werklocaties dienen aantrekkelijk te zijn én te blijven voor bedrijven om gevestigd te blijven of nieuw te willen vestigen in Arnhem. Dat komt ten goede aan de werkgelegenheid en leidt tot een groei van het aantal inwoners en bezoekers. Bedrijven zijn sterk lokaal geworteld en daarom tevens belangrijk voor de lokale sociale structuur. Bedrijven zijn bijvoorbeeld sponsor van evenementen en sportverenigingen. Aantal uitdagingen waar Arnhem op haar werklocaties voor staat:

- Er is in Arnhem weinig ruimte beschikbaar voor nieuwe werklocaties.
- Veranderingen in de economie leiden tot snelle veranderingen in branches en daarmee ook tot andere eisen aan pand en omgeving.
- Andere ruimtelijke claims, zoals groen en woningbouw dreigen bestaande bedrijventerreinen en kantorenlocaties te verdringen.
- Werklocaties hebben een belangrijke rol in de energietransitie, in de transitie naar een circulaire economie en het klimaatbeleid. In het bedrijfsleven wordt namelijk de meeste energie en grondstoffen verbruikt.

Werklocaties	
Acties tot 2025	• Duurzame ***herontwikkeling*** van bedrijventerreinen ***Het Broek*** en ***Rijnpark***. • Opstellen van een ***ontwikkelvisie*** voor de '***Nieuwe Haven'*** en positioneer de haven als factor van betekenis in de transitie naar circulaire economie. • Investeren in functiemenging voor een ***compacte binnenstad,*** met daarbij aandacht voor het goed benutten van de gebieden of ***schillen daar om heen*** (zie ook onderdeel economische aantrekkelijke stad). • Versterken van het ***regionale dienstencentrum***. Door te investeren in de ontwikkelingen rond Arnhem CS, maar ook door te investeren in het oostelijk deel van het centrum en in het op 'orde' houden van de andere kantorenlocaties van de stad (zie ook aantrekkelijke stad).
Uitvoerings-agenda 2020	• Aan de slag met toekomstbestendige bedrijventerreinen (haven en verouderde terreinen Het Broek en Rijnpark)

Werklocaties		
Partners		• Ondernemersverenigingen • Private partijen. • Gemeente en provincie. • Regio Arnhem-Nijmegen.

Verbindingen

We onderscheiden vier verschillende soorten verbindingen voor de economische agenda van Arnhem:

- infrastructuur en bereikbaarheid (wat zijn belangrijke aanvullende zaken naast de grote investeringen die al gepland zijn en/of in uitvoering zijn).
- verbindingen tussen sectoren en tussen mensen.
- verbinding versterken tussen gebieden (ruimtelijk).
- intensiveren van contacten met ondernemers en bedrijven tijdens en na de crisis.

Verbindingen	
Acties tot 2025	• Infrastructuur en bereikbaarheid: – Opschalen van stadsdistributie. – Verbeteren van OV en fiets naar werklocaties.
	• Sociale verbindingen: – Stimuleren van cross-overs door organiseren van verbindingen tussen sectoren en mensen. – Investeren in goede organisatiegraad van ondernemers en tussen ondernemersverenigingen. – Organiseren van evenementen waar de Arnhemmer trots op is.
	• Verbinding versterken door ruimtelijke samenhang: – de verbinding van CS naar de Korenmarkt; – de investeringen in het Bestuurskwartier, Stadstheater en omgeving (incl. Cobercoterrein); – de verbinding van de Blauwe Golven naar het Museum Arnhem; – de verbinding van de binnenstad met het Modekwartier; – de verbinding van de binnenstad met de Meinerswijk door een pont en plannen voor de Nelson Mandelabrug met een promenade.
	• Gemeentelijke dienstverlening: – Van Bedrijven weten. – Goed accountmanagement en acquisitie.
	• Samen met de buren – Regionale Samenwerkingsagenda Arnhem – Nijmegen – Aansluiten op speerpunten van Duitse buren (NRW)

Verbindingen	
Uitvoerings-agenda 2020	• Sterke organisatiegraad. • Ruimtelijke samenhang versterken tussen deelgebieden en binnen de langere lijst voor komende jaren de prioriteiten bepalen. • Doorpakken op de pilot Van Bedrijven Weten. • Versterkte aanpak op accountmanagement.
Partners	• Ondernemersfonds, OKA, StAb, Provincie Gelderland, Private Partijen, georganiseerde partijen in de stad.

Prioriteiten in de crisis

De Economische Agenda is een Agenda van de stad en heeft langere termijn focus (vijf jaar), maar geeft ook duidelijk richting aan concrete projecten en investeringsopgaven voor de komende jaren, waar de recessie vraagt om een effectieve inzet van middelen van overheden en ondernemers. Met de blik van de huidige recessie voor ogen, kunnen uit de ***Uitvoeringsprogramma 2020*** de volgende prioriteiten naar voren worden geschoven. Het gaat om het volgende ***10 punten plan***:

1 Het investeren in het ***Innovatielab*** en de ontwikkeling van een energiecluster met (inter)nationaal onderscheidend vermogen, en maak daarbij gebruik van middelen, die Rijk, EU, provincie kennisinstellingen en bedrijven daarvoor beschikbaar hebben.
2 De inzet van de gelden van de Woondeal (van Rijk, provincie, gemeente, woningcorporaties en private partijen) benutten voor het stimuleren van innovaties in de ***woningbouw*** (circulair bouwen, nieuwe energieconcepten) zodat de bouwketen in de regio sterker uit de recessie komt. Maar ook om het bouwvolume op peil te houden, dat moet mogelijk zijn met de vraag huidige op de woningmarkt.
3 Vanwege de snel toenemende werkloosheid versneld aan de slag met een Taskforce ***Human Capital*** om beschikbare banen in te kunnen vullen met de eigen beroepsbevolking, om de jeugd perspectief te bieden en ook om werkenden bij te scholen in de snelle veranderingen (leven lang leren) als gevolg van digitalisering en verduurzaming van productieprocessen en diensten.
4 ***Durven investeren in gebiedsontwikkeling*** op die locaties waar potenties zijn (bijv. Arnhem CS) of omdat het gebied en/of de instellingen het nodig hebben (bijv. Bestuurskwartier/Lauwersgracht). Het gaat om grote investeringen die gefaseerd opgepakt kunnen worden, samen met vele andere partijen. Maar het gaat ook om kleinschalige werklocaties in de wijken in Arnhem Zuid te realiseren. Ook in de crisis moeten plannen worden ontwikkeld en de eerste fasen tot uitvoering wordt gebracht.
5 ***Be good and tell it***. Het verhaal van ‘Arnhem’ met al haar kwaliteiten kan beter worden verteld en worden gepositioneerd. Daar worden nu al goede stappen gezet, maar de krachten kunnen nog meer worden gebundeld zodat er meer wordt geïnvesteerd in citymarketing.
6 Realisme bij de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie en ***ruimte voor werken in de Omgevingsvisie***. Kijk door de crisis heen en ontdek dat over een aantal jaren er weer een tekort aan bedrijfsruimtes ontstaat op vele verschillende locaties: kleinschalig in woonwijken, op de bedrijventerreinen, rondom de compacte binnenstad nabij het station

en in de nieuwe haven. Ruimtelijk beleid moet ook economische kracht uitstralen en zeker nu vraagt dat om lef om anticyclisch te denken en te investeren.

7 De ***samenwerking met partners in de regio*** is beter dan ooit tevoren, maak gebruik van de buren en boek samen successen in de planning van locaties voor werken (bedrijventerreinen) en ook wonen. Maar maak ook gebruik van het feit dat regiogemeenten onderschrijven dat onderwijs- en innovatieclusters en bruisende binnensteden in Arnhem en Nijmegen ook van belang zijn voor de hele regio.

8 De relaties met ***de Duitse buren*** zijn goed, maar dit biedt meer kansen. Met heldere speerpunten op het gebied van Health & Tech, Gezondheid en Sport en Energie is daar ook meer te halen met de juiste partners in Nordrhein-Westfalen. In de crisis heb je veel aan goede buren (niet alleen om Europese gelden te besteden), maar ook om daadwerkelijk versnelling in innovaties te realiseren het aantal bezoekers over en weer te laten groeien (toerisme, evenementen).

9 Investeren in betere samenwerking en afstemming tussen vele organisaties de betrokken zijn bij de economie van Arnhem. Deze ***Economische Agenda*** is opgesteld samen met vele partners in de stap. Daarin is nadrukkelijk aan gegeven dat te veel organisaties naast elkaar bestaan en dat er moet worden gewerkt aan meer ***uitvoeringskracht***. Een eerste stap kan zijn om de organisaties bij elkaar onder een dak te zetten, gezamenlijk te werken aan een bredere (meer gevarieerde) Investeringsagenda vanuit het Ondernemersfonds en de geleidelijke groei van dat fonds. Die gebundelde inzet zal ook leiden tot hogere bijdragen van private partners en van gemeente en andere overheden.

10 De uitvoering van de Economische Agenda is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van vele partners. Vandaar dat een ***Klankbordgroep*** benoemd moet worden die de uitvoering van de Economische Agenda gaat bewaken en bijsturen.

Hoofdstuk 1 Inleiding

We zitten in 2020 van de ene op de andere dag in een recessie en het is afwachten wat dit structureel gaat betekenen. Voor inwoners, ondernemers, werknemers, overheden en studenten in Arnhem betekent dit samen de schouders eronder en werken aan een krachtig herstel. De eerste prioriteit voor de gemeente is het bieden van goede dienstverlening aan bedrijven en inwoners door middel van goede informatievoorzieningen en eventuele financiele hulp. Maar er moet in 2020 ook werk worden gemaakt worden van het economische herstel.

De economische en maatschappelijke uitdagingen zijn komende periode groot vooral op het gebied van werkgelegenheid, sociale inclusiviteit en ondernemerschap. Naast de uitdagingen die er al zijn op het gebied van o.a. energietransitie en extra woningbouw. Een duurzame en ***vitale economie*** is cruciaal in relatie tot het sociaal domein, mobiliteit en bereikbaarheid, woningbouw en ruimtelijke kwaliteit en verduurzaming en verdient daarom een centrale positie in het beleid van Arnhem. Het is voor de ontwikkeling van Arnhem essentieel dat de Omgevingsvisie – deze geeft de richting voor de ontwikkeling van Arnhem naar 2040 weer – een duidelijke economisch ontwikkelingsvisie bevat. Deze Economisch Agenda biedt daarvoor belangrijke bouwstenen en afwegingskaders.

Een goed vestigingsklimaat voor (nieuwe) bewoners, bedrijven, bezoekers en jong talent kent ***vijf schaalniveaus***:

- Allereerst binnen de stadswijken en werklocaties in die wijken, in termen van werkgelegenheid, toekomstperspectief voor alle lagen van de bevolking, het vernieuwen van werklocaties, het binden van talent en samenhang.
- Ten tweede is het van belang dat de stad in totaal meer in balans is. Bijvoorbeeld niet alleen aandacht voor de binnenstad en ontwikkelingen in het noordelijk deel van de stad, maar ook voor economische impuls in de zuidelijke delen van de stad.
- Ten derde is Arnhem een krachtig onderdeel van de Regio Arnhem – Nijmegen[i], waar de steden elkaar steeds beter weten te vinden en werken aan een gezamenlijke regionale strategie voor wonen, werken, onderwijs en onderzoek, toerisme en sociale ontwikkelingen. Diversificatie en samenwerking op regionale schaal helpt bij verdere versterking van het concurrentievermogen en een completer vestigingsklimaat voor de regio Arnhem-Nijmegen. Het onderscheidend vermogen van de regio in Nederland ligt onder meer in de groene omgeving en daarom spreken we van een groene metropool.
- Het vierde niveau is het versterken van de relaties met het nationale beleid. Naast de woondeal en de verstedelijkingsstrategie is het ook van belang dat de regio voldoende aansluiting heeft bij het nationale beleid omtrent innovatie en verduurzaming.
- Het vijfde niveau zijn de internationale relaties en meer specifiek de vaak vergeten relaties met onze Duitse buren. Er liggen kansen voor samenwerking op gebied van innovatie en technologie, het hoger onderwijs, maar ook op gebied van cultuur en evenementen en energie. De ICE verbinding tussen Nederland en Duitsland, die Arnhem aan doet, draagt bij aan verdere versterking van de samenwerking tussen de stad Arnhem en de regio's Arnhem-Nijmegen en Noordrijn-Westfalen In Europese subsidieprogramma's worden

grensoverschrijdende Interreg projecten zoals Trolley 2.0 en E-bus 2020 uitgevoerd. Maar ook de Europese crisismaatregelen, de Europese Innovatieprogramma's en de investeringen in het kader van de Europese Green Deal bieden kansen voor de stad en regio.

1.1 Juist nu gezamenlijk aan een vitale economie werken

De economische ontwikkeling van Arnhem is van belang voor een dynamische, duurzame en leefbare stad. Het draagt bij aan een stad waar mensen graag wonen, werken en verblijven, waar bedrijven kansen zien en investeren en waar partners samen meerwaarde creëren die past bij de ambities van Arnhem.

Ondernemers, onderwijs, inwoners en de gemeente zetten er gezamenlijk op in dat Arnhem een economische sterke stad is en blijft. Een ondernemende stad waarin we werken aan behoud en groei van banen en bedrijvigheid. Een gastvrije stad waar ondernemers, inwoners, bezoekers en werknemers zich thuis voelen. Waar ruimte is om te ondernemen en om je talenten te ontwikkelen. Een stad waar we samenwerken aan de economie van morgen door onder meer de energietransitie te versnellen en nieuwe diensten voor bedrijven en inwoners te ontwikkelen. Dat betekent innovatie en creativiteit stimuleren bij uiteenlopende bedrijven en ondernemers op werklocaties die goed passen bij de activiteiten. Die variatie aan benodigde locaties op bedrijventerreinen, kantorenlocaties en in woonwijken en winkelgebieden biedt Arnhem nu al, maar daar moet onveranderd in geïnvesteerd worden. Daarbij hoort ook een optimale dienstverlening aan ondernemers in de stad zodat zij waar nodig gefaciliteerd worden in hun ontwikkeling.

Dat er beperkte mogelijkheden zijn voor nieuwe werklocaties in Arnhem is een economische uitdaging. Ruimte voor nieuwe werklocaties of kantoren in en nabij het centrum zijn schaars. En deze concurreren ook met de andere functies in de stad zoals wonen, cultuur en groen. De uitdaging is om deze verschillende functies te verenigen en een meerwaarde te creëren voor de stad. Daarnaast kan een deel van de oplossing ook worden gevonden in een goede samenwerking met de buurgemeenten aan de A12 en de A15, waar nog ruimte is voor nieuwe bedrijventerreinen.

Arnhem en Nijmegen vormen in de regio complementaire steden, die een gedeelde arbeidsmarkt kennen, eigen speerpunten hebben en beiden het belang van de bruisende binnenstad voor het vestigingsklimaat van de regio delen. Het is goed om te constateren dat in de afgelopen jaren de steden intensief samenwerken en elkaar aanvullen op kennisinstellingen en innovatieve bedrijvigheid in de *Health & Hightech, Energy,* maar ook in de culturele samenwerking 025.

Uit de ***Economische koers 2016***[ii] kan de visie voor de lange termijn ontwikkeling van de economie van Arnhem als volgt worden samengevat: *'een aantrekkelijk woon-, werk- en leefklimaat in de stad om maximale werkgelegenheid in Arnhem en de regio te creëren, waarbij iedereen zijn talenten benut'.* Met deze agenda zetten we met vele partners in de stad een

gerichte stap naar uitvoering van acties die de komende jaren de economische positie van Arnhem versterken en de daarmee de ontwikkeling van de stad.

1.2 Maatschappelijke uitdagingen van de stad

De agenda speelt in op maatschappelijke uitdagingen die in Arnhem spelen en de economische ontwikkeling van de stad die daarmee in verbinding staat. De grootste uitdaging waar Nederland en ook Arnhem voor staan is het behoud van werkgelegenheid en daarmee koopkracht voor de inwoners, ondernemers en draagvlak voor voorzieningen. Een krachtige arbeidsmarkt blijft dan ook gezien de huidige omstandigheden belangrijk. Verder kijkend:

- Arnhem groeit de komende jaren naar 170.000 inwoners
  - Dit neemt een behoorlijke verstedelijkingsopgave met zich mee en drukt op de bestaande ruimte. Deze groei vraagt om zorgvuldige afweging tussen kwalitatieve groei en de groene leefomgeving en leefbaarheid.
  - De vergrijzing binnen Arnhem is behoorlijk, wat een grotere zorgvraag meebrengt en verdere krapte op de arbeidsmarkt in de sector zorg en welzijn.
  - Verstedelijking in relatie tot werklocaties. Verstedelijking drukt op met name bedrijventerreinen, maar in de binnenstad biedt het mogelijkheden voor meer functiemenging en intensivering van ruimtegebruik en hoogstedelijke woonmilieus.

- Een krachtige arbeidsmarkt, oftewel een inzetbare en goed gekwalificeerde beroepsbevolking. In de Economisch Agenda is daarom een belangrijk plaats ingeruimd voor een krachtige aanpak van de Human Capital Agenda, met onder meer de volgende aspecten:
  - De afstand tot de arbeidsmarkt verkleinen voor mensen die nu niet werken.
  - Afgestudeerden en jongeren vasthouden in de stad en ondersteunen bij hun eerste stappen als startende ondernemer of werknemer.
  - De bestaande beroepsbevolking 'fit for the future' houden door deze tijdig op te leiden en mee te nemen in de vaardigheden die in veranderende digitale samenleving nodig zijn.
  - Het programma ‘Doorbraak naar Werk’ zal in de komende periode krachtig opgepakt moeten worden samen met ondernemers en onderwijsinstellingen.

- Verduurzamen van het vestigingsklimaat voor bewoners, bedrijven, bezoekers en studenten. Dit geeft, naast blijvend inzetten op een dynamisch en innovatief ondernemers- en startersklimaat, uitdagingen op de volgende onderdelen:
  - Energietransitie: onder andere op het door ontwikkelen en vernieuwen van nieuwe energieconcepten gebaseerd op bijvoorbeeld het gebruik van waterstof en batterijen.
  - Transitie naar een circulaire economie.
  - Klimaatadaptatie: werken aan een klimaatbestendige omgeving.
  - Gedragsverandering: onder andere het verbruik van energie en de mobiliteitsstromen te verminderen.

1.3 Naar een uitvoeringsgerichte economische agenda

De Economische Koers uit 2016 vormt het vertrekpunt voor de agenda. De gekozen koers is ook anno 2020 actueel. Er is echter ook geconstateerd door partners in de stad dat er behoefte is aan meer uitvoeringskracht en een gerichte Uitvoeringsagenda met prioritaire acties.

Daarmee sluit de agenda ook goed aan op de recente evaluatie van het Ondernemersfonds waarin de behoefte aan een economische agenda als een van de aanbevelingen is geformuleerd. De agenda dient dan ook bij te dragen aan betere invulling van projecten en initiatieven die door het fonds financieel worden ondersteund. Aansluitend daarop kan met de agenda ook gerichter ingezet worden op instrumenten en middelen van provincie, Rijk, en EU. Door concrete investeringen en acties te definiëren kan effectiever een beroep gedaan worden op middelen en cofinanciering van deze partijen.

Figuur 1.1 Van de een economische koers naar een agenda met focus en gezamenlijke uitvoering

Bron: BCI 2020

- De gezamenlijke Economische Agenda geeft lange termijn focus en biedt daarmee richting aan concrete projecten en investeringsopgaven.
- De Uitvoeringsagenda is dynamisch en meerjarig, wat wil zeggen dat deze jaarlijks aangepast kan worden aan de actuele ontwikkelingen en behoeften en een spreiding kent van de projecten over korte en langere termijn.
- De Economische Agenda en de Uitvoeringsagenda vergroten de organisatorische en financiële slagkracht, door onder andere een onderscheid te maken in projecten die betrekking hebben op investeringen in de fysieke ruimte (hardware), in kennis ontwikkeling en innovaties (software) en uitvoeringskracht en samenwerking (orgware).

Inhoudelijk biedt de voorliggende Economische Agenda de benodigde focus voor het herstel en een langjarig duurzame en vitale economie. De focus is geconcentreerd op twee hoofdopgaven met krachtige potentie: ***energie*** en ***economisch aantrekkelijke stad***.

- Potenties voor een sterk energiecluster in termen van economische groei en in de bijdrage aan het oplossen van maatschappelijke opgaven.
- Het onderscheidend vermogen van Arnhem als aantrekkelijke stad binnen de groene metropool verder uitbouwen (zoals de economische variëteit, de iconen op het gebied van cultuur, sport en toerisme en de diversiteit aan woon- en werkmilieus).

Om het potentieel van de twee hoofdopgaven volledig te kunnen benutten moeten groeibepalende randvoorwaarden op orde zijn. De focus ligt in deze agenda op ***Human Capital***, toekomstbestendige ***werklocaties*** en het leggen van verschillende ***verbindingen***. Bij deze laatste draait het om ruimtelijke verbindingen tussen deelgebieden in de stad, infrastructurele verbinding in en rond de stad, maar ook een optimale dienstverlening aan inwoners en ondernemers. Juist in onzekere tijden, zowel economisch als sociaal, moet hier onverminderd op worden ingezet. Uiteraard zal in de Uitvoeringsagenda rekening worden gehouden met de recessie en zullen anticyclische investeringen worden geagendeerd, die juist nu moeten worden opgepakt.

1.4 Leeswijzer

De opbouw van het voorliggende rapportage is als volgt:

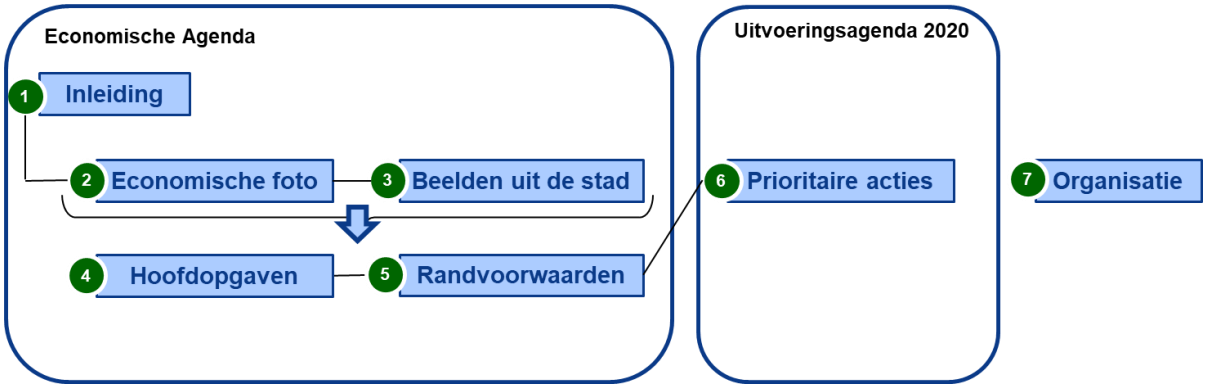

Hoofdstuk 2 Economische foto

De economie van Arnhem heeft in 2020 te maken met grote veranderingen vanwege de Corona-crisis. Deze zijn nu al voel- en zichtbaar in alle geledingen van de samenleving en zullen ook de komende jaren (economische) impact hebben en voor onzekerheid zorgen. Aan de hand van enkele cijfers en statistieken schetsen we een beeld van de huidige Arnhemse economie op hoofdlijnen.

In de definitieve versie van de Economische Agenda (zomer 2020) zullen de eerste cijfers van de economische effecten van de Corona crisis worden opgenomen. Deze zijn in april 2020 nog niet beschikbaar.

2.1 Tot voorkort economisch stabiel Arnhem, maar crisis leidt tot (economisch) onzekere tijden

De sociale en economische impact van de crisis is immens en treft ons allen, van zzp'ers, tot mkb-ondernemers en grootbedrijven. De impact is nu al voelbaar in een breed scala van sectoren zoals horeca, leisure en toerisme en zichtbaar in het straatbeeld in o.a. de binnenstad. Het Rijk probeert met een flink maatregelenpakket onze banen en inkomens te beschermen. Het pakket biedt landelijk, maandelijks voor miljarden euro's aan steun zodat dat bedrijven hun personeel kunnen doorbetalen, bieden zelfstandigen een overbrugging en maken via versoepelde belastingregelingen, compensatie en extra kredietmogelijkheden mogelijk, waardoor geld in de bedrijven blijft. Maar over enkele maanden zal de economie weer (langzamerhand) opstarten en de vraag is of alles weer als vanouds verder gaat, of dat de keerzijden van de globalisering van de economie ook tot andere invulling van ketens en diensten gaan leiden. Koplopers in diverse sectoren, groot en klein, zullen nieuwe kansen ontdekken en daar meer dan voorheen ook rekening gaan houden met impact van handelen op klimaat en omgeving.

Welke impact de crisis heeft op de Arnhemse economie is nog onduidelijk, maar dat het impact heeft en zal gaan hebben is zeker. Juist nu is het zaak om gezamenlijk de schouders eronder te zetten, één front te vormen en energie van alle ondernemers in de stad te bundelen om deze crisis het hoofd te bieden. Want in de eerste maanden van 2020 straalde de Arnhemse economie stabiliteit uit.

Het ***aantal banen in de stad is de afgelopen jaren flink gegroeid*** tot ruim 107.000 in 2019. De groei van het aantal banen ligt daarmee iets onder de regionale, provinciale en landelijke gemiddelden (zie figuur 2.1), mede omdat de groei ook voor een deel net buiten de stad terecht kwam. De stad kent met ruim 16.000 bedrijfsvestigingen in 2019 een bovengemiddelde groei van circa 18% t.o.v. 2015 (zie figuur 2.2). De gemiddelde ***groei in aantal bedrijven*** komt daarmee uit boven regionale en provinciale cijfers.

Figuur 2.1 Index ontwikkeling aantal banen (2015=100)

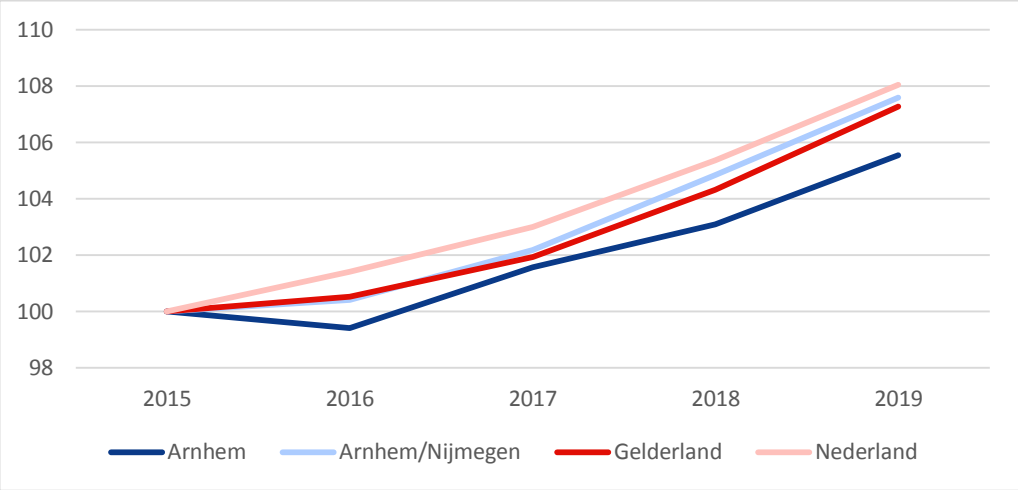

Bron: Lisa/PWE

Figuur 2.2 Index ontwikkeling aantal vestigingen (2015=100)

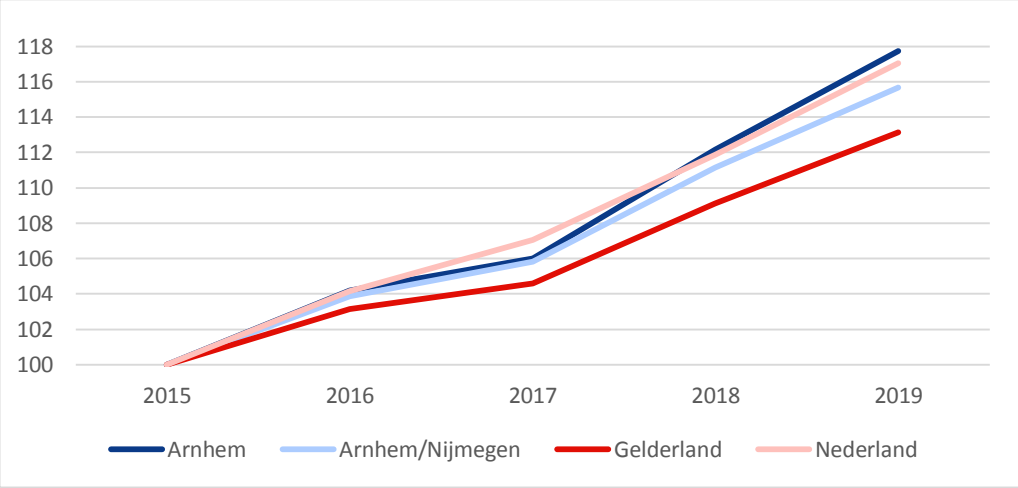

Bron: Lisa/PWE

Ook regionaal gezien is Arnhem een belangrijke stad om te werken, circa 29% van de werkgelegenheid in regio Arnhem-Nijmegen vindt plaats in de stad. Werkgelegenheid vindt plaats in een divers aantal sectoren met een sterke vertegenwoordiging in de zakelijke diensten (21%) en de gezondheids- en welzijnszorg (18%). Arnhem onderscheidt zich binnen de regio door enkele ***kenmerkende speerpunten*** (energie, gezondheid en sport, creatieve industrie en ontwerp, dynamische binnenstad en regionaal dienstencentrum). Deze speerpunten bieden ook de komende jaren potentie om de stad (economisch) verder te ontwikkelen. Verderop in dit hoofdstuk wordt verdere invulling gegeven aan de uitwerking van de speerpunten in de komende jaren.

2.2 Bevolkingsgroei en samenstelling leidt tot opgaven voor woningbouw en behoud jongeren

Het aantal inwoners in Arnhem is afgelopen jaar gegroeid (tot ruim 159.000 in 2019) en zal naar verwachting ook blijven groeien. Volgens prognoses van de gemeente Arnhem telt de stad ruim 170.000 inwoners in 2040 (zie figuur 2.3), wat voornamelijk wordt veroorzaakt door een positief migratiesaldo. Deze bevolkingsgroei brengt een grote woningbouwopgave met zich mee, die als onderdeel van de regionale opgave, in de Woondeal met het Rijk de eerste investeringen kent.

Daarnaast kent de bevolkingsomvang een relatief grote groep ouderen wat een grotere zorgvraag meebrengt. De prognose in figuur 2.4 maakt inzichtelijk dat de bevolking van Arnhem vergrijst en ontgroent: naar verwachting neemt het aandeel 65+'ers fors toe, terwijl het aandeel jongeren afneemt. Dit legt extra druk op het behoud van jongeren en afgestudeerden om in Arnhem te blijven wonen en werken.

Wanneer naar het landelijk beeld wordt gekeken dan blijkt de Arnhem een relatief oude bevolking te hebben. Het ***aantal jongeren blijft achter*** in verhouding tot het landelijke gemiddelde en ligt ver achter bij de meeste G40 gemeenten. Om een aantrekkelijke stad met een vitale economie te zijn is aanwezigheid van jongeren essentieel: een groeiend aantal jongeren kan zorgen voor dynamiek, vernieuwingsgezindheid, innovatie en ondernemerschap. Een belangrijke opgave voor de stad om werk te maken van het ***behouden en aantrekken van*** jongeren door o.a. geschikte woonruimte.

Figuur 2.3 Prognoses inwoneraantal gemeente Arnhem

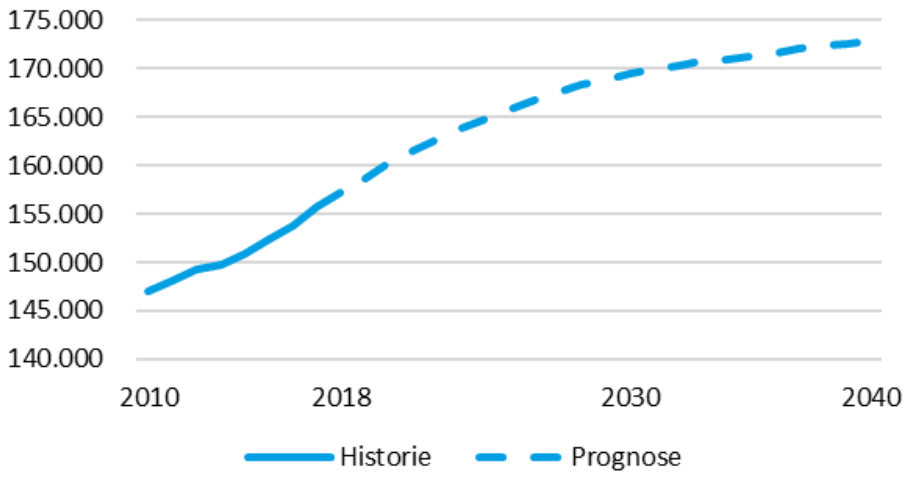

Bron: CBS/PBL

Figuur 2.4 Prognoses inwoneraantal gemeente Arnhem naar leeftijdsgroep (x 1000)

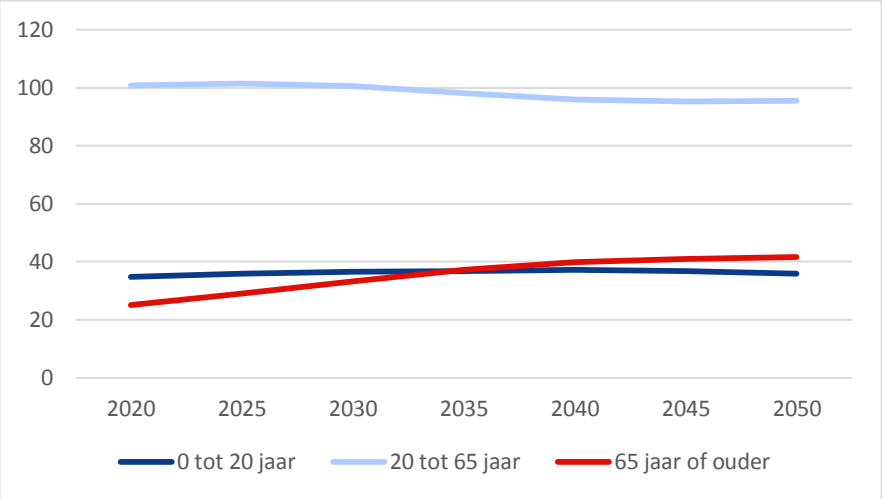

Bron: CBS

2.3 Grote sociale opgaven voor Arnhem

Op sociaal vlak staat Arnhem voor een aantal majeure opgaven op het gebied van arbeidsmarkt, werkloosheid, brede welvaart en (sociale) leefomgeving. Er is sprake van een arbeidsmarkt paradox. Enerzijds zijn er tekorten in sommigen onderdelen van de arbeidsmarkt (met praktisch en hoger opgeleiden), maar ook grote aantallen inwoners vinden het onveranderd moeilijk om een baan te vinden.

- Aandachtpunt voor Arnhem is de ***krapte op de arbeidsmarkt***, die blijven zichtbaar in de sectoren ICT, techniek, zorg & welzijn en bij herstel van de economie ook weer in de bouw, transport/logistiek en horeca/leisure. Er ligt een grote uitdaging voor Arnhem, maar ook zeker voor de regio om het arbeidsaanbod en werkgelegenheid dichter bij elkaar brengen. Nu, maar zeker ook voor de banen van de toekomst.
- De ***werkloosheid*** ligt op 1 januari 2019 met 4,3% hoger dan het gemiddelde van de regio Arnhem-Nijmegen (3,5%), de provincie Gelderland (3,0%) en Nederlandse (3,4%) gemiddelde. Ook qua arbeidsparticipatie (69,3% op 1 januari 2019) doet Arnhem het onder gemiddeld vergeleken met heel de regio (70,3%), Gelderland (70,9%) en Nederland (71,2%). Zeker is dat eind 2020 de werkloosheid landelijk, maar ook in de stad hoog zal zijn opgelopen door de Corona-crisis[1].
- De sociaal economische situatie wordt sinds enkele jaren door het Rijk en diverse regio's gemeten door middel van ***het brede welvaartsbegrip***. De regio Arnhem-Nijmegen scoort daarin redelijk goed, maar Arnhem blijft net iets achter op het landelijke gemiddelde door lage scores op gezondheid, veiligheid, inkomen en arbeid. De regio compenseert dit door hogere scores op o.a. welzijn, sociale contacten en balans tussen werk en privé.
- Wat betreft ***sociale leefomgeving*** zijn er verschillen tussen wijken en buurten, bijvoorbeeld als het gaat om inwoners die beperkingen ervaren op het gebied van sociaal contact

[1] Medio juni worden deze cijfers geactualiseerd, naar verwachting zijn dan de meest recente cijfers bij het UWV beschikbaar.

(zie figuur 2.5). Wijken zoals Malburgen Oost Zuid, Malburgen West, Kronenburg, Geitenkamp, Presikhaaf-West, Arnhems Broek en Klarendal scoren minder goed op leefbaarheidsindicatoren.

Figuur 2.5 Procentuele schatting mogelijke beperking sociaal contact

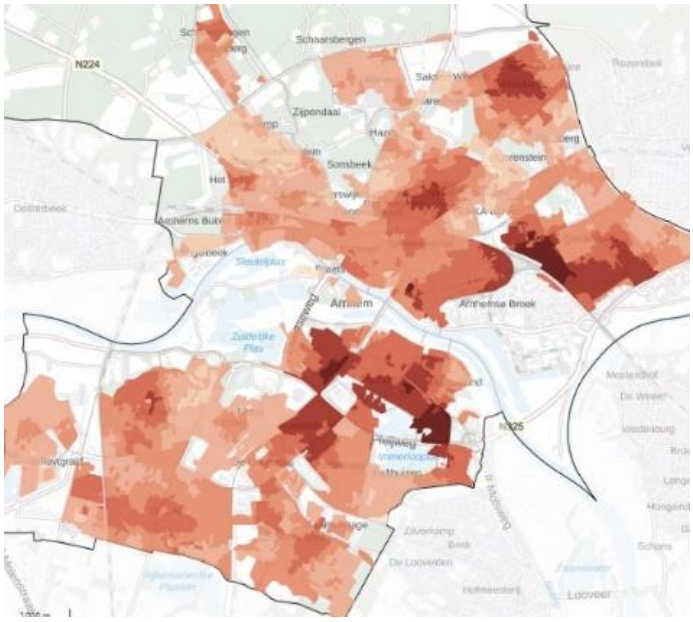

Bron: Woonzorgwijzer, 2020

2.4 Economische speerpunten met voldoende ontwikkelpotentieel en groeikracht

Arnhem onderscheidt zich binnen de regio door enkele ***kenmerkende speerpunten*** die ook voor de komende jaren voldoende ontwikkelpotentieel herbergen om de stad (economisch) verder te ontwikkelen.

- ***Energy:*** Arnhem is van oorsprong een energiestad vanwege haar rijke historie in de publieke elektriciteitsvoorziening en het veelvoud energiebedrijven variërend van hoofdkantoren en grote vestigingen tot een rijk aanbod aan startups in de energiebranche. Met Arnhems Buiten, Industriepark Kleefse Waard (IPKW) en Van Hall Larenstein/HAN kent de stad drie broedplaatsen voor ontwikkelingen op het gebied van energie toepassingen en innovaties van de toekomst.
- ***Bruisende binnenstad:*** Als centrum van de stad vormt de binnenstad het kloppend hart van Arnhem. De binnenstad heeft zich de afgelopen jaren goed ontwikkeld, zo blijkt onder andere uit de stijging van het aantal bezoekers per week (van 328.000 in 2018 naar 344.000 in 2019). Met deze groei van 5% ligt Arnhem boven het landelijke gemiddelde. Hoofdfuncties uit het verleden (zoals de winkelfunctie) veranderen door allerlei ontwikkelingen en trends, waardoor de binnenstad niet alleen een plek is om zaken te kopen. De

binnenstad ondergaat een transformatie van 'place to buy' naar 'place to be'. De binnenstad vormt steeds meer de ‘huiskamer’ van de stad en regio is daardoor een belangrijke verblijfs- en ontmoetingsplek. De binnenstad is daarnaast een belangrijke werklocatie van Arnhem: de diversiteit van bedrijven en functies zoals kunst, cultuur, horeca, retail en creatieve diensten en zakelijke diensten (kantoren) maakt de binnenstad tot een unieke locatie binnen Arnhem. Een plek waar wonen, werken en verblijven hand in hand gaan en ook nog voldoende kansen bieden voor nieuwe investeringen (bijv. oostzijde van het centrum). Niet voor niets staat de Arnhemse binnenstad de laatste jaren hoog in de top van aantrekkelijke binnensteden.

- ***Creatieve industrie en ontwerp:*** Arnhem kent een brede creatieve sector variërend van kunst, cultuur en mode tot creatieve (maak)industrie en innovaties in cros-sectorale verbindingen. Het Modekwartier huisvest tientallen winkels en bedrijfsruimten op het gebied van mode en design en heeft een aantrekkende werking op winkelend publiek. De meer creatieve en innovatieve bedrijvigheid huisvest zich op Coehoorn, dat een broedplaats vormt voor starters in het creatieve milieu. Met ArtEZ huisvest Arnhem eveneens een hogeschool voor de kunsten.
- **Regionaal dienstencentrum*:*** *grote bron van werkgelegenheid in de stad wordt gevormd door* dienstensectoren. De twee grootste zijn de zakelijke diensten er overheidsdiensten, verantwoordelijk voor respectievelijk 18% en 10% van de Arnhemse werkgelegenheid. De aanwezigheid van zowel de sectoren juridisch en accountancy als ingenieurs- en adviesbureaus zorgen voor een sterke mix aan zakelijk diensten in de stad. Daarnaast huisvest het Bestuurskwartier diverse overheidsdiensten van provincie, gemeente, politie en openbaar ministerie.
- ***Gezondheid en sport:*** De sector gezondheids- en welzijnszorg kent met ruim 19.000 banen (circa 18% van het totaal aantal banen) een belangrijke positie binnen de Arnhemse economie. Mede vanwege het toenemend aantal ouderen zal de gezondheids- en welzijnssector op termijn een nog belangrijkere positie gaan innemen en vragen om meer banen. Aandachtspunt in de zorgsector vormt de toenemende krapte op de arbeidsmark. Ook sport vormt een belangrijk onderdeel van de stad Arnhem: met Papendal/NOC-NSF en Vitesse/Gelredome huisvest Arnhem twee symbolen op sportief gebied waar omheen diverse grote sportevenementen worden georganiseerd.

2.5 Kwaliteit vestigingsklimaat van belang voor hele stad

Het vestigingsklimaat van Arnhem speelt een belangrijke rol in de mate waarin de stad aantrekkelijk is om zich te vestigen en te verblijven als bedrijf, inwoner, bezoeker en studenten. Voor bedrijven en (onderwijs)instellingen spelen factoren mee als kwaliteit van (werk)locaties, infrastructuur, opleidingsniveau van de beroepsbevolking en het leefklimaat voor werknemers. Het creëren van een aantrekkelijk vestigingsklimaat vraagt niet alleen om geschikte vestigingsmilieus voor bedrijven en instellingen, maar ook om aantrekkelijke woon- en verblijfmilieus voor bewoners, jong talent en bezoekers. In essentie gaat het om de kwaliteit van Arnhem als stad om te wonen, te werken en te verblijven.

Het vestigingsklimaat voor bedrijven wordt voor een groot deel bepaald door de ***kwaliteit van werklocaties***. Dit zijn immers dé vestigingslocaties waar Arnhemse bedrijvigheid en ondernemers zich huisvesten. Het blijft daarom belangrijk om te investeren in werklocaties en deze toekomstbestendig te maken en te behouden. De huidige mix aan werklocaties is op orde, maar kent een aantal uitdagingen:

- Op ***bedrijventerreinen*** is nog beperkt ruimte voor groei. Voor de stad is het van belang om het huidige aanbod van bedrijventerreinen te behouden en niet te veel 'verkleuren' naar woningbouw of andere functies. Op de bestaande terreinen zal in de komende jaren wel fors geïnvesteerd moeten worden in herontwikkeling en verduurzaming. Hiervoor moeten privaat/publieke samenwerkingsverbanden worden opgezet. Nieuwe ruimte voor bedrijventerreinen zal in de regiogemeenten gevonden kunnen worden.
- Het havengebied *'**Nieuwe Haven**'* biedt nog te ontginnen ontwikkelpotentieel voor Arnhem en de regio. Er wordt voor gekozen de haven als aanjager en vestigingslocatie voor onder meer de circulaire economie en aan vaarwater gebonden bedrijven te reserveren (scheepswerven, rederijen). De vraag is of dit segmenten zijn die tot een redelijk snelle uitgifte van de haven leiden. Dat moet in de komende jaren blijken.
- Het opnamevolume van ***kantoren*** in Arnhem kent de afgelopen jaren een positieve ontwikkeling. De toegenomen populariteit van Arnhem als kantorenstad maakt dit tot een van de best presenterende gemeenten buiten de Randstad. Hoewel de seinen in de Gelderse hoofdstad op groen staan, ontstaat er op centrumlocatie (Arnhem Centraal) al een tekort aan kwalitatieve kantoorruimte. Daarbij ligt een uitdaging in het toevoegen van extra kantoren in de Stationsomgeving en zullen marktpartijen samen met de gemeente onveranderd aandacht moeten besteden aan het 'op orde houden' van andere belangrijke kantorenlocaties zoals Velperpoort/Velperweg, IJsseloord II en de Gelderse Poort.
- Om de ***(binnen)stad*** bruisend en aantrekkelijke te houden zijn investeringen nodig in o.a. openbare ruimte en cultuur, maar ook in het versterken van verbindingen met de omliggende gebieden (zoals Steenstraat, Modekwartier, De Rijn, Meinerswijk en Museum Arnhem). De uitdaging is om deze forse investeringen in gebiedsontwikkeling samen met marktpartijen, Rijk en provincie en gemeente op te pakken.

Ook de **infrastructuur en bereikbaarheid** van Arnhem vormt een belangrijke voorwaarde voor een economisch aantrekkelijke stad. Het gaat daarbij zowel om de interne als externe bereikbaarheid van Arnhem. De hoofdwegen rondom Arnhem en de spoorverbindingen zijn belangrijk voor de externe bereikbaarheid. De hoofwegen leiden inkomende en uitgaande pendel van en naar regiogemeenten (23%) en andere gebieden (31%) de stad in en uit, maar zijn ook van belang voor de pendel binnen de stad (46%). De spoorverbindingen zorgen ervoor dat reizigers de stad kunnen bereiken via de 4 treinstations. Voor de interne bereikbaarheid gaat het om een samenhangend systeem van onderliggend wegennet, OV, en fietspaden.

- ***De externe bereikbaarheid*** van Arnhem en de hoofdwegen rondom Arnhem vragen om aandacht. De vertragingstijd loopt op het regionale netwerk op tussen de 10 en 15 minuten in de ochtendspits, op de A12 in westelijke richting en op de A50 in zuidelijke richting (zie figuur 2.6). Ook gaat op het hoofdwegen rondom Arnhem de komende jaren veel gebeuren, dit heeft impact op de bereikbaarheid van de stad. Maar alle noodzakelijke investeringen staan op de nationale uitvoeringsagenda (MIRT). Hoog op de nationale en

regionale agenda staat de ICE verbinding tussen Amsterdam en Frankfurt, die na de nodige investeringen Arnhem gaat aandoen. Deze verbinding versterkt de externe bereikbaarheid enorm.

- ***De interne bereikbaarheid*** van de stad Arnhem kent enkele knelpunten met kans op files/vertraging op delen van de Amsterdamseweg, Apeldoornseweg, de John Frostbrug en de Westervoortsedijk en Zevenaarseweg nabij de N325. Ook op de Schelmseweg ontstaat regelmatig vertraging. Aandachtspunt bij nieuwe ontwikkelingen in de stad (bijvoorbeeld bij werklocaties) is hoe fiets- en ov-gebruik gestimuleerd wordt.

Figuur 2.6 Gemiddelde reistijd in de spits t.o.v. freeflow reistijd

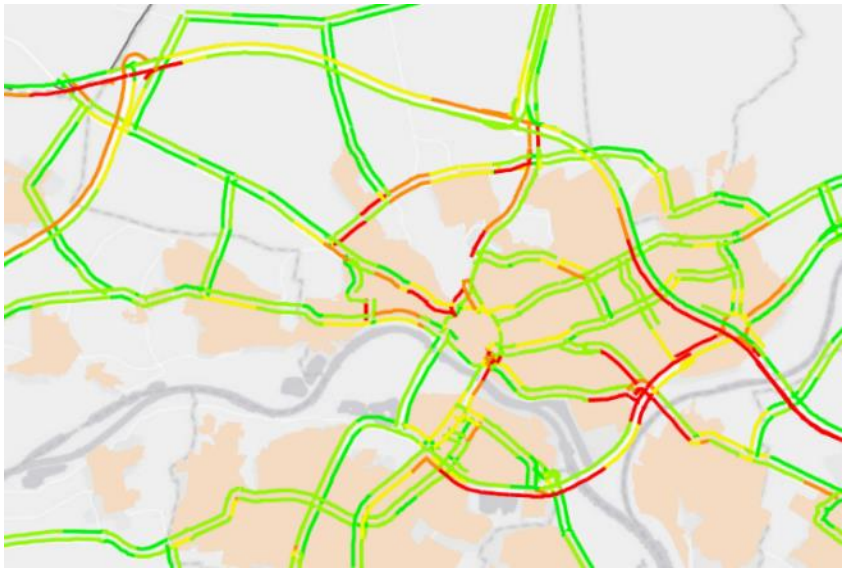

Bron: Doorstromingsanalyse Arnhem-Nijmegen (29-05-2019)

Een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven wordt mede beïnvloed door de aantrekkelijkheid van de ***stad om te wonen en te verblijven*** voor potentiele werknemers. De aantrekkelijkheid van Arnhem om te wonen en te verblijven hangt samen met de kwaliteit van de omgeving/regio als groene metropool, het voorzieningen aanbod in o.a. de binnenstad, maar ook het aanbod van toeristische attracties.

- Arnhem is een culturele stad met een gevarieerd aanbod van instellingen (Musis, Stadstheater, Museum Arnhem, Gelredome, etc.) en (Rijks)gezelschappen (zoals Introdans, het Gelders Orkest);
- De stad heeft in de afgelopen decennia een reputatie opgebouwd in het kader van Herdenking van de Vrijheid (Airborne) dat op een breed draagvlak van de inwoners en vele mensen uit binnen- en buitenland kan rekenen. Het bepaalt daarnaast in sterke mate de identiteit van Arnhem en de Arnhemmer en zorgt voor saamhorigheid en een verbindende factor.
- De stad wordt omgeven door uiterwaarden en groen in de omgeving (Veluwe, Parken en Kastelen en landschappen, Gelders Arcadië, Park Lingezegen).
- Arnhem maakt onderdeel uit van de groene metropoolregio (Arnhem-Nijmegen-FoodValley). De groene metropool was tussen 2008 en 2018 een van de sterkst groeiende gebie-

den (qua inwonertal) na de Randstad, mede vanwege haar aantrekkingskracht op nieuwkomers van buiten de regio. Steden in de regio scoren hoog op woonaantrekkelijkheid en blijven andere metropoolgebieden zoals Rotterdam, Den Haag en Eindhoven daarmee ver voor.
- Daarnaast huisvest de stad met het Nederlands openluchtmuseum en dierentuin Burgers' Zoo twee grote (dag)attracties met een flink aantal bezoekers, respectievelijk circa 560.000 en 1.129.234 per jaar.

Samengevat geeft de economische foto de situatie weer dat Arnhem het tot voor kort economisch gezien redelijk heeft gedaan, dat de recessie ook in Arnhem hard zal aankomen (vooral bij inwoners in aandachtswijken), maar ook dat Arnhem voldoende sterke (economische) speerpunten en een gevarieerd vestigingsklimaat bezit om sterk uit de crisis te komen.

In onderstaand figuur zijn de belangrijkste resultaten van de economische foto samengevat, met ook een indicatie wat goed gaat (groen), wat gemiddeld is (regio en nationaal) en wat echte knelpunten of bedreigingen zijn (rood).

Economische foto
Werkgelegenheid en bevolkingsontwikkeling
• Het aantal banen in de stad is de afgelopen jaren flink gegroeid. Tot ruim 107.000 in 2019. Arnhem vervult een belangrijke regionale werkgelegenheidsfunctie
• De groei in het aantal banen ligt in Arnhem iets onder het regionale, provinciale en landelijke gemiddelde, mede omdat de groei ook heeft plaatsgevonden in enkele buurgemeenten, omdat daar wel de ruimte aanwezig is op bedrijventerreinen
• Het aantal werklozen zal in 2020 sterk toenemen als gevolg van de Corona crisis, in vrijwel alle sectoren
• Een aantal wijken met sociaal-economische problemen die daardoor laag scoren op onderzoeken rond welzijn en welvaart
• Het aantal inwoners van Arnhem groeit de komende periode door. Naar verwachting telt Arnhem in 2040 ruim 170.000 inwoners, vooral door een positief migratiesaldo(en met name ouderen).
• Er is een forse woningbouwopgave die door het Rijk en de provincie worden erkend in de: Regionale Woondeal
De economische speerpunten
• De economische speerpunten van Arnhem zorgen ervoor dat de stad over voldoende ontwikkelpotentieel en groeikracht beschikt tijdens en vooral na de crisis. Sommige sectoren groeien ook in de crisis (groen), andere worden geraakt door de crisis, maar herstellen snel (oranje) andere hebben langere herstelperiode nodig (rood)
– Arnhem is van oorsprong een energiestad door de aanwezigheid van topspelers in de energiesector, kennisinstellingen en broedplaatsen in de stad
– De binnenstad is het kloppend hart van Arnhem. Het aantal bezoekers steeg in de afgelopen jaren, maar 2020 is een absoluut dieptepunt door de coronacrisis en vraagt ook in 2021 nog om tijd van herstel.
– Toerisme en leisure zullen na de corona crisis weer gaan groeien met iconen zoals Burgers Zoo, het Nationaal Openlucht Museum, de nabijheid van de Veluwe en een zich verder ontwikkelend programma rond Herdenking van de Vrijheid.

Economische foto
– De creatieve industrie (mode en design) in Arnhem is sterk vertegenwoordigd en nationaal bekend en biedt grote mogelijkheden voor innovaties in andere sectoren via cross-sectorale verbindingen (zoals energie, bouw, etc.)
– De dienstensectoren zijn een grote werkgever in Arnhem. Zakelijke diensten en de overheid zijn verantwoordelijk voor respectievelijk 18% en 10% van de werkgelegenheid. De stad kenmerkt zich tevens door een omvangrijke juridische sector (o.a. Openbaar Ministerie en veel juridische adviesbureaus) en vele ingenieurs- en overige adviesbureaus.
– De gezondheids- en welzijnszorg kent met ruim 19.000 banen een belangrijke positie in de Arnhemse economie. Deze sector zal verder groeien onder andere door een toenemende aantal ouderen in de stad.
– Tot slot kent Arnhem met Papendal en Gelredome/Vitesse belangrijke iconen voor topsport.
• Het ***vestigingsklimaat*** voor bedrijven wordt voor een groot deel bepaald door de kwaliteit van werklocaties.
– Nieuwe ruimte op bedrijventerreinen is schaars in Arnhem. Er is in de stad geen ruimte om nieuwe locaties te ontwikkelen Voor de toekomstige groei van bedrijven in de stad moet het accent worden gelegd op herontwikkelen en verduurzamen van oudere terreinen.
– De Nieuwe Haven biedt de gemeente, maar ook de regio ontwikkelpotentieel als unieke vestigingslocatie voorcirculaire economie en watergebonden bedrijven.
– De Stationsomgeving is een nationale toplocatie voor nieuwe kantoren. Het is de uitdaging om hier extra volume toe te voegen, maar ook om kantoren locaties in andere gebieden in de stad (zoals Velperweg, IJsseloord II, Gelderse Poort) op orde te houden.
– De nationale en internationale bereikbaarheid van Arnhem is met de investeringen in het hoofdwegennet, met Arnhem CS (met ICE halte) en met de vaarwegen op orde.
– Er zijn veel organisaties actief die een belangrijke rol spelen bij de Economische Agenda, er is sprake van versnippering en onvoldoende uitvoeringskracht.
Groene metropool, Stad in een dynamische regio
• De aantrekkelijkheid van Arnhem om te wonen en te verblijven hangt samen met de kwaliteit van de omgeving/regio als ***Groene Metropool***. De stedelijke gebieden Arnhem, Nijmegen en Ede/Wageningen kennen daarbij hun eigen specialisaties. Het totaalproduct als regio (metropool) is door het groene karakter en de economische specialisaties onderscheidend ten opzichte van andere regio's in Nederland.
• Energie en circulaire economie zijn thema's waar de regio goed aansluit op de grote programma's die in Nordrhein-Westfalen zijn ontwikkeld.

Hoofdstuk 3 Beelden uit de stad

In het kader van het opstellen van de Economisch Agenda van de Stad zijn vijftien personen geïnterviewd, heeft er een bijeenkomst met dertig vertegenwoordigers van ondernemersverenigingen plaatsgevonden en is er een overleg geweest met het Platform Binnenstad Arnhem (PBA). Uit die gesprekken en sessies kwam een eenduidig beeld naar voren. De beelden uit de stad sluiten overigens naadloos aan bij de Economische foto van de Stad. Hieronder volgt een korte beschrijving van de daarbij geschetste beelden en accenten.

De reacties van ondernemers en andere stakeholders kunnen worden gerangschikt aan de hand van vier thema's:
1 De economische uitgangspositie.
2 De twee hoofdopgaven.
3 Meer samenhang in deelgebieden.
4 Vergroten van de uitvoeringskracht.

De vier thema's:

Ad 1 Over de economische uitgangspositie zijn de volgende opmerkingen gemaakt:

- Er is te weinig dynamiek in de stad geweest in vergelijking met andere middelgrote steden zoals Nijmegen en Zwolle. Daar is meer gebouwd en geïnvesteerd is de opinie, zonder dat de stelling met cijfers onderbouwd is. Het is een gevoel dat Arnhem onvoldoende aan de weg timmert, misschien wel omdat het tot voor kort in grote delen van de stad goed ging.
- Er is regelmatig gewezen op de wijken waar het sociaal economisch minder gaat.
- Er moet in de Economische Agenda voldoende oog zijn voor alle deelgebieden van de stad, dus ook voor de deelgebieden in Arnhem-Zuid.
- Er wordt wel gewezen op de sociaal economische problematiek en de rol van werkgelegenheid daarin, maar het is moeilijk gebleken om de Human Capital Agenda met partners concreet in te vullen.
- De stakeholders herkennen zich in de vijf economische speerpunten zoals die uit het vorige hoofdstuk naar voren zijn gekomen (energie, creatief en design, bestuurscentrum, regionaal (zakelijk) dienstencentrum en toerisme/leisure). Met name rond het speerpunt toerisme zijn diverse suggesties gedaan. Toerisme wordt vooral als middel gepositioneerd voor economische en maatschappelijke ontwikkelingen en doelen[iii]. Het toerisme in Arnhem kan verder tot ontwikkeling komen door de twee grote dag attracties (Burgers' Zoo en Nationaal Openlucht Museum) meer ontwikkelruimte te geven, door het Herdenkingstoerisme ook naast de Airborne week verder uit te werken en door de verbindingen met de Veluwe vanuit Arnhem en vice versa te versterken. Het zou mogelijk moeten zijn om vanuit de binnenstad te voet en met de fiets gemakkelijk het zuidelijk deel van de Veluwe te bereiken. Dat vraagt onder meer om een verbinding vanuit de stad over de A12 naar de Veluwe.

- Bij het versterken van de overige speerpunten is in de discussies het accent gelegd op het vestigingsklimaat. Er is gepleit voor het ontwikkelen van kantoren in de nabijheid van CS, het goed volgen en op orde houden van de kantorenlocaties langs de Velperweg, op IJsseloord II en de Gelderse Poort. Daarnaast is gepleit om de herontwikkeling van verouderde locaties in de komende jaren krachtig op te pakken en duurzaamheid te versnellen, maar ook om met een helder strategie en aanpak te komen voor het havengebied van Arnhem.

Ad 2. Er zijn twee hoofdopgaven als gezamenlijke conclusie naar voren gekomen:

- Het beeld wordt gedeeld dat het thema ***Energy*** iets is waar Arnhem zich mee kan positioneren, internationaal en nationaal. Het is tevens een thema dat complementair is aan het thema van Nijmegen (Health & Tech). Arnhem heeft met bedrijven op het IPKW en Arnhems Buiten echt iets te bieden. Het is van belang om daar omheen een langjarige innovatieprogramma's te bouwen met kennisinstellingen vanuit de regio en van elders, maar ook om nieuwe bedrijven een kans te geven zich in het ecosysteem van Arnhem zich snel te ontwikkelen.
- Het andere centrale thema is de ***economisch aantrekkelijke stad*** om als bedrijven gevestigd te zijn, om te wonen, om als (dag)toerist te bezoeken en om als jong talent en jong gezin tot verdere ontplooiing te komen. De economisch aantrekkelijke stad heeft met meerdere zaken te maken: een bruisende binnenstad; goede verbindingen van de binnenstad met omliggende gebieden; investeren in het aantrekkelijker worden voor toeristen; investeren in werklocaties verspreid over de stad; investeren in gevarieerde woonmilieus (ook voor jongeren). Deze punten worden hierna uitgewerkt.

Ad 3. Meer verbindingen leggen tussen deelgebieden in de stad via infrastructuur, inrichting van de openbare ruimte en investeringen in vastgoed.

- De investeringen in de binnenstad en de verbindingen met de omliggende deelgebieden van de stad zullen fors zijn, maar moeten toch in de komende jaren opgepakt moeten worden. Een bruisende binnenstad is van cruciaal belang voor de stad en regio. Voorbeelden die werden gegeven zijn de verbinding van CS naar de Korenmarkt, de investeringen in het Bestuurskwartier en omgeving (incl. Cobercoterrein), de verbinding van de Blauwe Golven naar Museum Arnhem, de verbinding van de binnenstad met het Modekwartier, meer wonen in de binnenstad door opvullen van enkele 'gaten' in de binnenstad. Ook kan de binnenstad programmatisch sterker worden verbonden. Denk dan aan het verbinden van de warenmarkt aan de Binnenstad.
- Er is ook regelmatig een pleidooi gehouden door meer aandacht te besteden aan Arnhem Zuid. Naast de herontwikkeling van bedrijvenlocaties en kantorenlocaties is ook gepleit voor het stimuleren van de wijkeconomie in enkele deelgebieden onder meer door het ontwikkelen van kleinschalige bedrijfsruimte. Maar het gaat ook om nieuwe vormen van mix van wonen en werken in te vullen zowel in de nieuwe als de oude wijken. Maar ook hoe kan de transitie van het gas af bijv. ook leiden tot werk in die wijken.

Ad 4. Het vergroten van de uitvoeringskracht is van groot belang om de Economische Agenda van de Stad ook echt tot een succes te maken. Daarvoor zijn de volgende suggesties gedaan:

- Alle partijen geven aan dat in de Economische Agenda focus aangebracht moet worden in zowel de centrale thema's als in het aantal acties. Daarbij wordt vaak genoemd dat een het eenduidige 'verhaal' van Arnhem ontbreekt. De trots van Arnhem en het DNA van Arnhem dat mede wordt bepaald door de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog en Arnhem als historische energiestad komt in dergelijk verhaal terug. Een dergelijk verhaal is het uitgangspunt van Citymarketing en gaat een bijdrage leveren aan het voor het voetlicht brengen van Arnhem als aantrekkelijke (vestiging)stad.
- Vele organisaties, ondernemers en andere stakeholders zijn actief betrokken bij de ontwikkeling van de stad. Dit leidt echter tot versnippering van menskracht en inzet in middelen. Er is meer dan voldoende betrokkenheid, maar waarbij ook geconstateerd is dat er vele organisaties naast elkaar bestaan en er daardoor onvoldoende uitvoeringskracht is om samen de juiste keuzes te maken en om tot grotere initiatieven en projecten te komen.
- Illustratief daarvoor is dat het Ondernemersfonds onvoldoende aanvragen krijgt, en het accent van de binnengekomen aanvragen vooral op evenementen in de (binnen)stad ligt. In de recente evaluatie van het Ondernemersfonds[iv] is daarom ook om een krachtige Economische Agenda gevraagd, daarmee kunnen bestedingen meer ingekaderd worden naar kernwaarden, thema's en doelgroepen. Hierdoor wordt het mogelijk een efficiënter programma te ontwikkelen.
- Om ambities waar te maken zijn ook voldoende middelen nodig om tot concrete uitvoering te komen. Daarvoor zijn de volgende suggesties gedaan, die neer komen op het bundelen van diverse beschikbare middelen:
  - Het Ondernemersfonds kan wellicht in de komende jaren nog worden vergroot door verhoging van de opslag en/of worden aangevuld met enkele Bedrijven Investerings-Zones voor specifieke gebiedsopgaven.
  - Verschillende organisaties kunnen meer samenwerken, middelen en uitvoeringskracht bundelen en gezamenlijk een backoffice inrichten.
  - Wanneer economie binnen het gemeentelijk beleid als belangrijk element van de andere beleidsvelden wordt gezien, kunnen er ook gemeentelijke middelen gebundeld worden ingezet. Daarbij is gewezen op investeringen in openbare ruimte en publieke werken, de grotere samenhang tussen economisch en sociaal beleid, verstandige keuzes van wonen en werken en voorzieningen in de Omgevingsvisie van Arnhem.
  - Extra middelen zijn ook te genereren door (meer) gebruik te maken van middelen die de regio Arnhem-Nijmegen, Provincie Gelderland, het Rijk en de EU beschikbaar stellen voor innovatie, toekomstbestendige werklocaties en gebiedsontwikkelingen.
- Er is ook de suggestie gedaan om de Economische Agenda te laten begeleiden in de komende jaren door een Klankbordgroep waarin ondernemers, de gemeente, de kennisinstellingen vertegenwoordigd zijn. De huidige economische situatie vereist dat 'we er met zijn allen bovenop zitten'. Daarvoor zijn ook suggesties gedaan m.b.t. het monitoren van de agenda. De acties moeten daadwerkelijk bijdragen aan economische en maatschappelijke doelstellingen en de impact daarop moet worden gepresenteerd. Dit kan door het opstellen van enkele kritische prestatie indicatoren die in een soort barometer/ dashboard de impact weergeven.

Tussenconclusie: Samen aan de slag met de Economische Agenda

Tot voorkort ging het economisch gezien redelijk goed met Arnhem. De werkgelegenheid is weliswaar gegroeid, maar minder dan in andere vergelijkbare steden. Ook Arnhem zal in de komende jaren geraakt worden door de (wereldwijde) recessie als gevolg van het Corona virus en de veranderingen in handelsstromen.

De verwachte groei van het aantal inwoners is een basis voor economische groei en direct tot een urgente woningbouwopgave. Vergrijzing en daling in het aantal jongeren vormt daarbij een belangrijk een aandachtpunt. Een vitale economische stad heeft ook jong talent nodig en met enkele speerpunten liggen daar ook goede aanknopingspunten (energy, creatieve industrie, nieuwe zakelijke diensten, toerisme en cultuur).

De gemeente kan op vele manieren de economie stimuleren. Het is belangrijk om daarin focus te leggen door zich te richten op twee hoofdopgaven: ***energy als aanjager van innovatie*** en ***economisch aantrekkelijke stad als koepel voor de groeibepalende randvoorwaarden***. Dit varieert van investeringen in de human capital agenda, tot investeringen in werklocaties en fysieke en sociale verbindingen). Uiteraard staat in de komende maanden de aandacht voor een duidelijke en effectieve dienstverlening aan bedrijven en inwoners centraal. Juist daarom is het maken van een Economische agenda op dit moment cruciaal. Zie de volgende figuur:

Figuur 3.1 Focus op hoofdopgaven en groeibepalende randvoorwaarden

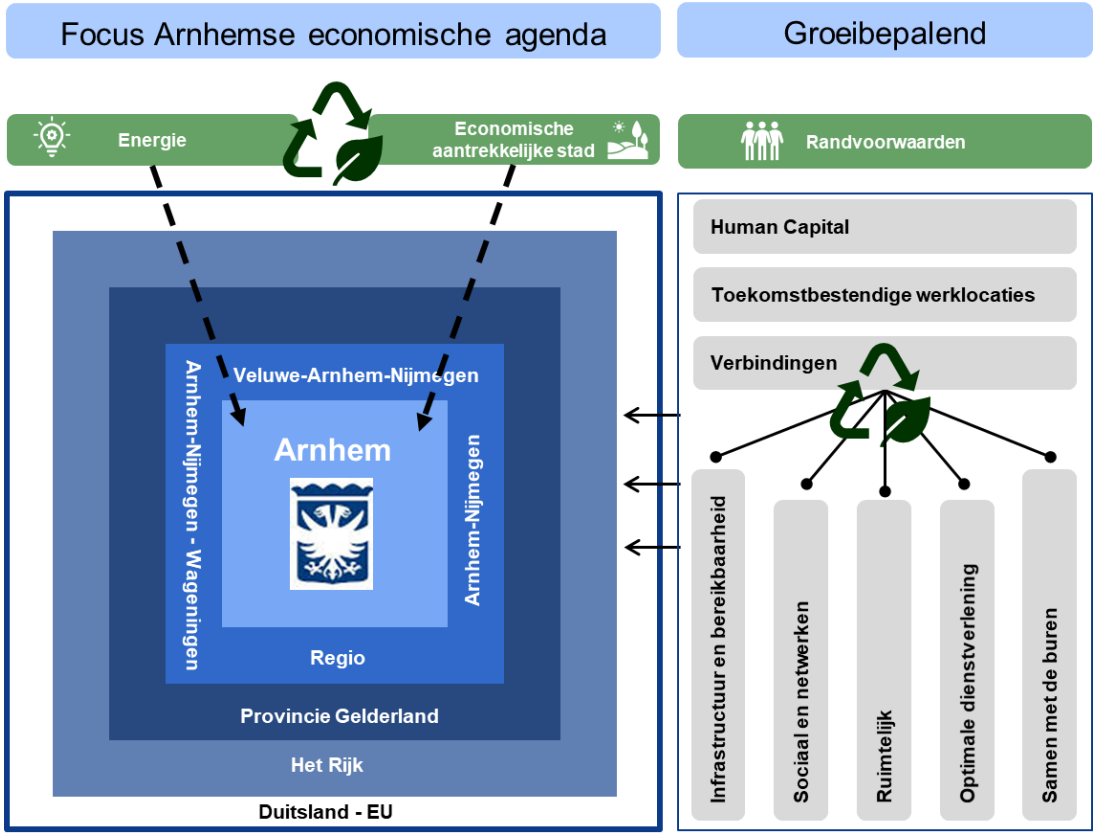

Bron: BCI 2020

In de sessies met vele partners in de stad is duidelijk naar voren gekomen dat het economisch beleid een cruciale plaats moet innemen in het totale gemeentelijke beleid, zeker in de economische recessie waarin we nu verkeren. In Bijlage 2 is een overzicht gegeven hoe economie doorwerkt in de vele andere beleidsvelden van de gemeente. Zoals enkele stakeholders het hebben verwoord ‘economie is niet iets alleen van de portefeuillehouder Economische Zaken, maar zal ook een belangrijke afweging moeten zijn in andere beleidsvelden’.

Hoofdstuk 4 De Hoofdopgaven

Energieke en economisch aantrekkelijke stad

Uit de gesprekken met partners in de stad is duidelijk gevraagd om te kiezen voor enkele herkenbare thema's: ***energie*** en ***economisch aantrekkelijke stad***. De keuze voor deze hoofdopgaven sluiten naadloos aan bij de economische ontwikkelingen in de stad en regio.

Met ***Energie*** kan Arnhem zich als innovatieve en duurzame stad in Nederland en internationaal positioneren. Er is een netwerk van bedrijven en kennisinstellingen dat daarvoor de basis legt. Arnhem wil op termijn een klimaat neutrale en duurzame stad zijn en zet daarom vol in op de energietransitie. Die energietransitie is een vliegwiel voor verdere innovaties, nieuwe bedrijvigheid en extra werkgelegenheid. Het programma New energy made in Arnhem (NemiA 2020-2030)[v] biedt de strategie om de doelen op energietransitie te behalen en kan worden versterkt door de inzet op de economische opgaven. Daarbij is energie ook een metafoor voor de ontwikkeling van de stad sinds het eind van de Tweede Wereldoorlog. De schouders werden onder wederopbouw gezet, tot de stad die Arnhem nu is, waar de energie van inwoners en ondernemers voelbaar is. Kortom, een ***energieke stad***.

De ***economisch aantrekkelijke stad*** geeft uiting aan de economische variëteit in de stad (meerdere economische speerpunten), de iconen op het gebied van cultuur, sport en toerisme (die echt onderscheidend zijn) en de diversiteit aan woon- en werkmilieus in een groene omgeving (in de stad, maar ook in de omgeving). Die drie elementen maken Arnhem een aantrekkelijke economische stad voor de inwoners en bedrijven, maar ook om nieuwe inwoners, jong talent, bezoekers en bedrijven aan te trekken.

De hoofdopgaven ***energie*** en ***economisch aantrekkelijke stad*** hebben een duidelijke economische meerwaarde maar dragen ook bij aan het oplossen van de maatschappelijke opgaven van de stad. Dit is hieronder schematisch samengevat en in het vervolg van het hoofdstuk uitgewerkt.

Focus Arnhemse economische agenda		
	Energie	**Economisch aantrekkelijke stad**
Positionering	Arnhem de energiestad • Van oorsprong • Als voorbeeldstad voor innovatie en toepassingen in de energietransitie	Aantrekkelijk voor (nieuwe) vestiging van bewoners, bedrijven, bezoekers en bollebozen • Groene omgeving is onderscheidend • Herdenking van de vrijheid en wederopbouw • Iconen, op gebied van kunst, cultuur, sport en toerisme • Kwaliteit van de gebieden/ wijken in de stad

Economische meerwaarde	• Belangrijke groeisector (kansen door de transitie)
	  • Werkgelegenheidsgroei
	  • Innovatie
	• Onderscheidend in de regio en als regio en daarmee magneet voor bedrijvigheid
		• Iconen trekken bezoekers en bestedingen aan
		• Binnenstad een economische motor
		  • Bestedingen
		  • Werkgelegenheid
		• Regionale centrumfunctie
		  • Binnenstad
		  • Hoogstedelijk centrum-milieu
		  • Diensten (o.a. legal)
		• Haven voor toekomstige economische functies (o.a. circulaire economie)

Maatschappelijke uitdaging Draagt bij aan	• Belangrijk voor het verduurzamen van productieprocessen en gebouwde omgeving, zo ook bedrijventerreinen en kantoren
	• Werkgelegenheidsmotor
	  • Aantrekken arbeidskrachten met juiste skills
	  • Aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt
	  • Verandering van skills vraagt levenslang leren
		• Inclusieve stad
		  • Woningen voor alle doelgroepen
		  • O.a. Compactere binnenstad
		  • Ruimte om te werken
		  • Zuid-Arnhem
		  • Kracht Bestuurskwartier
		• Verblijfskwaliteit
		  • Vergroenen goed voor o.a. klimaatadaptatie en leefkwaliteit
		  • Verduurzamen van bedrijfsomgeving

4.1 Arnhem: de koploper in de energietransitie

Positionering

Arnhem kan met recht de ***Energiestad*** worden genoemd. Dit komt voort uit de rijke historie in de publieke elektriciteitsvoorziening en uit de diverse innovatieve bedrijven en startups in Arnhem die zich bezig houden met het onderzoeken en ontwikkelen van nieuwe vormen van opwekking, transport en opslag van elektriciteit. Deze historie en op de toekomst gerichte bedrijvigheid zijn ook kenmerkend voor drie specifieke locaties: Arnhems Buiten (voormalig KEMA-terrein), Industriepark Kleefse Waard (IPKW) en de kennisinstellingen HAN en Van Hall Larenstein. De aanwezigheid van bedrijven en instellingen biedt een kans om tot clusterontwikkeling te komen waardoor de innovatiekracht wordt versterkt, het cluster aantrekkelijk wordt voor bedrijven en researchinstellingen van elders, maar ook dat toepassingen van innovaties in de praktijk (in proeftuinen in Arnhem) in woonwijken en op werklocaties gaan plaatsvinden.

Bedrijven, onderwijs en overheid richten zich gezamenlijk op het verzilveren van kansen op het werken aan innovaties, het aantrekken van talent, het organiseren van evenementen en op het gebied van financiering, samen met provincie, Rijk en EU. Die combinatie maakt Arnhem onderscheidend in de energietransitie en maken van energie een groeisector.

Economische belang

Voor Arnhem biedt de energietransitie grote ***economische kansen***. Die kansen kunnen in de komende jaren op vijf manieren worden benut.

- Allereerst is het belangrijk om Arnhem aantrekkelijk te houden en te maken voor ***startups en innovatieve bedrijven*** in de energie. Innovaties dragen bij aan de versterking van het lokale ecosysteem op het gebied van duurzame energie.
- Als tweede liggen er grote mogelijkheden door het organiseren van ***cross-sectorale innovaties***, door het verbinden van de energiesector aan de sterk aanwezige creatieve industrie, maar ook door een relatie te leggen met het juridisch en bestuurlijk cluster in Arnhem. Voor de energietransitie zijn heldere regelgeving en samenwerking tussen alle bestuurslagen van overheden van cruciaal belang.
- Als derde liggen er uitdagingen op het gebied van ***human capital***. Energietransitie zal tot vele nieuwe banen leiden, zowel hoger opgeleid als praktisch geschoolde mensen.
- Ten vierde zal een belangrijk deel van de energietransitie op de ***werklocaties*** plaats vinden omdat daar de veel energie wordt verbruikt en er ook veel kansen liggen voor opwekking, opslag en distributie van duurzame energie.
- Tenslotte kunnen de ambities/beleid/projecten op het gebied van energie/klimaat niet los worden gezien van de transitie naar een ***circulaire economie***. Inzamelen en verwerken van gebruikte materialen vragen om een efficiënt verwerkingsproces en logistiek proces waarin duurzaam gebruik van energie en transport cruciale onderdelen zijn. Maar ook slim ontwerp van producten is belangrijk om zo grondstoffen te gebruiken die herbruikbaar zijn.

Met deze vijf kansen kan de hoofdopgave energie krachtig worden gepositioneerd.

Concreet zijn er met IPKW en Arnhems Buiten twee locaties die voor bedrijven in het cluster aantrekkelijk zijn, omdat andere partners in de keten daar gevestigd zijn. Specifiek op IPKW wordt gewerkt aan het ***Innovatielab***. Het is een plek waar startende en groeiende bedrijven een thuis vinden met waardevolle ‘shared facilities’ en voorzieningen en samen met onderwijs en onderzoek in een ‘learning community’ werken aan de oplossingen van morgen. De locatie is de meest circulaire werkplek van Nederland en kent vestigingskwaliteiten, zoals een duurzame industriële en groene omgeving met karakteristieke gebouwen. De locatie kent daarmee een sterke aantrekkingskracht op studenten en bedrijven. Voor het versterken van de economische kracht is het van belang dat partners hun krachten gaan bundelen in het Innovatielab. Het Innovatielab gaat namelijk een aantal economische ontwikkelingen in de stad en regio versnellen:

- Allereerst worden in het lab meerjarige innovatieprogramma’s op het gebied van de drie kernthema’s ontwikkeld door bedrijven, kennisinstellingen en overheden gezamenlijk. Het gaat concreet om:

  - Waterstof[2] en brandstofceltechnologie.
  - Batterij en laadinfratechnologie.
  - Artificial Intelligence en andere IT technologie op het gebeid van smart grids.
- Op deze drie terreinen kan het Innovatielab een onderscheidende positionering opbouwen in Nederland en in het buitenland door de al aanwezige bedrijven (o.a. Tennet, Alliander), instellingen (HAN, Artez, van Hall Larenstein) en het bestuurlijk en juridische cluster te koppelen. Maar ook met partners elders in de regio (RUN, WUR, provincie, the Economic Board), maar ook in Nederland (TU Delft, Ministerie van EZK).
- Met de ontwikkelde technologie kunnen ook studenten en werkenden in bedrijven en instellingen ervaring opdoen. Het Lab is dus ook van belang voor het ontwikkelen van concrete opleidingen. De HAN is in 2018 al gestart met het ontwikkelen van hybride opleidingen op dit gebied (theoretisch opleiden op de hogeschool, maar praktijk ervaringen in het Lab op IPKW[vi]).

Duurzame energie en energiesystemen vormen een cruciaal onderdeel in economische ketens om zorgvuldiger met grondstoffen, energie en water om te gaan. ***Circulaire economie*** is een belangrijk onderdeel van de nieuwe agenda van de Regio Arnhem Nijmegen en sluit ook aan op al lopende ontwikkelingen in de stad, zoals, de renovatie van woningen en kantoren in de stad, blauwe wijkeconomie Spijkerkwartier en vele projecten en programma's van de kennisinstellingen (WUR, RUN, HAN, VHL, ArtEZ) en programma's van de provincie (KiEMT) en het bedrijfsleven (CIRCLES en Rabobank Circular Economy Challenge). Voor de gemeente Arnhem is het van belang om partijen te verbinden, maar zelf ook circulair te gaan handelen en aan te besteden (o.a. inkoop en inrichting openbare ruimte). In 2020 wordt gewerkt aan een Plan van Aanpak[vii] met enkele acties om pilots, projecten en initiatieven aan te jagen en moet worden gezien als een groeimodel. Er wordt aangesloten op parallel ontwikkelde programma's van de Provincie (Circulair Gelderland) en het bedrijfsleven (met programma's zoals Circles en Boost) om het bereik van het plan van aanpak te vergroten.

Maatschappelijk belang

Arnhem werkt toe naar een klimaat neutrale gemeente in 2050. Om dit te bereiken heeft Arnhem een doelstelling gesteld in het actieprogramma NemiA; tussen 2020 en 2030 is er 61% CO_2 gereduceerd ten opzichte van 2017. In NemiA wordt op vier thema's gewerkt aan die doelstelling: gebouwde omgeving, duurzame mobiliteit, grootschalige opwek, bedrijven en industrie. In NemiA wordt met betrekking tot economie ingezet op betere informatievoorziening, energiebesparing, stimuleren van opwek en hergebruik energie en stimuleren van aardgasvrije bedrijven.

[2] Kabinetsvisie waterstof (30 maart 2020) …(p.2) ..Ten tweede biedt de ontwikkeling van waterstofketens in Nederland kansen voor Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen. Dit draagt ook bij aan de werkgelegenheid. Nederland heeft veel bedrijven in de maakindustrie die op basis van hun kennis van o.a. industriële gassen, geavanceerde materialen en chemische processen belangrijke spelers kunnen worden in de ontwikkeling van regionale en internationale waterstofketens … Rondom **Arnhem** is al een sterk cluster van bedrijven actief in de waterstoftechnologie.

De energietransitie op werklocaties en in de wijken en circulaire economie gaan gepaard met diverse uitdagingen en liggen op het gebied van besparen van energie, duurzame opwek, hergebruik van materialen, gedragsverandering en een veranderende vraag naar arbeid. De energietransitie kan alleen maar succesvol zijn als tijdig op de veranderende arbeidsmarktbehoeftes wordt geanticipeerd. Voor de energiesector beweegt de arbeidsmarkt twee kanten op: er gaan banen verloren door de transitie en er komen nieuwe banen die andere skills en competenties vragen. Aandacht voor inclusie is essentieel en vormt onderdeel van een human capital agenda. Het Innovatielab geeft hier mede invulling aan en energie moet een specifiek onderdeel vormen van de Human Capital Agenda Arnhem, hierover in hoofdstuk 5 meer.

Naast een Innovatielab waar onderzoek en opleidingen plaats vinden is het ook van belang om verspreid over de stad ook ***proeftuinen*** of projecten te laten plaatsvinden, of het nu gaat om nieuwe batterijen, experimenten met waterstof op IPKW of om toepassingen van technologie en circulaire concepten in woonwijken of op bedrijventerreinen. Arnhemse locaties zijn de eerste proeftuinen om nieuwe technologie en concepten van het Innovatielab toe te passen.

Vanuit de Uitvoeringsagenda zal worden samengewerkt aan aanvullende doelen met het programma NemiA door op de volgende activiteiten en projecten in te zetten:

- Het ***Innovatielab*** als katalysator voor innovaties en kennisontwikkeling.
- Plan van aanpak ***Circulair*** (wordt in 2020 vastgesteld) om meer impact te bereiken en het opschalen van diverse initiatieven, zowel van de gemeente zelf als van de vele partijen in de stad en regio.
- ***Proeftuinen*** voor praktische toepassingen en maatschappelijke implementatie.

4.2 Arnhem economisch aantrekkelijke stad in een Groene Metropoolregio

Positionering

Arnhem is een aantrekkelijke stad en vervult een centrumfunctie voor een ruime regio door een hoogwaardig voorzieningenniveau op het gebied van kunst, sport en cultuur door een bruisende binnenstad en door de nabijheid van de Veluwe die al in de stad begint in het Sonsbeekpark. Met het Nationaal Openlucht Museum, Burgers' Zoo, Kröller-Müller, Papendal en Gelredome kent Arnhem bovendien nationale iconen.

De regio Arnhem-Nijmegen positioneert zich samen met de Regio FoodValley als Groene Metropool. De groene metropool is de regionale propositie voor de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en bevat diverse economische aanknopingspunten zoals op het gebied van Energy, Food & Agri en Health & Hightech, Sport, waarbij elk deelgebied in de regio zijn eigen specialisaties heeft die elkaar onderling kunnen versterken (zoals gezondheid en voeding, gezondheid en sport, hightech en energie).

Die positionering van Arnhem als aantrekkelijke stad in een Groene Metropoolregio is ook van belang om, zoals stakeholders hebben aan gegeven, de inwoners en bedrijven trots te laten zijn op de eigen stad. De stad heeft in zijn totaliteit veel te bieden, wat blijkt onder meer uit de groei van inwoners (van elders), de belangstelling van bedrijven en de toegenomen bezoekersaantallen. Naast de ruimtelijke kwaliteiten en diversiteit aan economie, cultuur sport en toerisme is de stad ook goed verankerd in (inter)nationale vervoersystemen via het wegennet, de opwaardering van de ICE van Amsterdam richting Frankfurt, het vernieuwde CS en de bereikbaarheid via vaarwegen. Er zijn dus volop kansen om de stad economisch aantrekkelijker te maken.

Van belang is ook om als centrumsteden Arnhem en Nijmegen de samenwerking in de regio te ondersteunen, zeker nu er draagvlak bestaat voor een Regionale Samenwerkingsagenda samen met alle regiogemeenten. De economische onderdelen van die regionale agenda bevat ook aanknopingspunten voor de samenwerking met de Duitse buren (steden, Kreise en het Bundesland Nordrhein-Westfalen) en voor de samenwerking van stad en regio in tal van nationale en Europese programma's

Figuur 4.1 Arnhem-Nijmegen de groene metropool tussen de overige metropolen

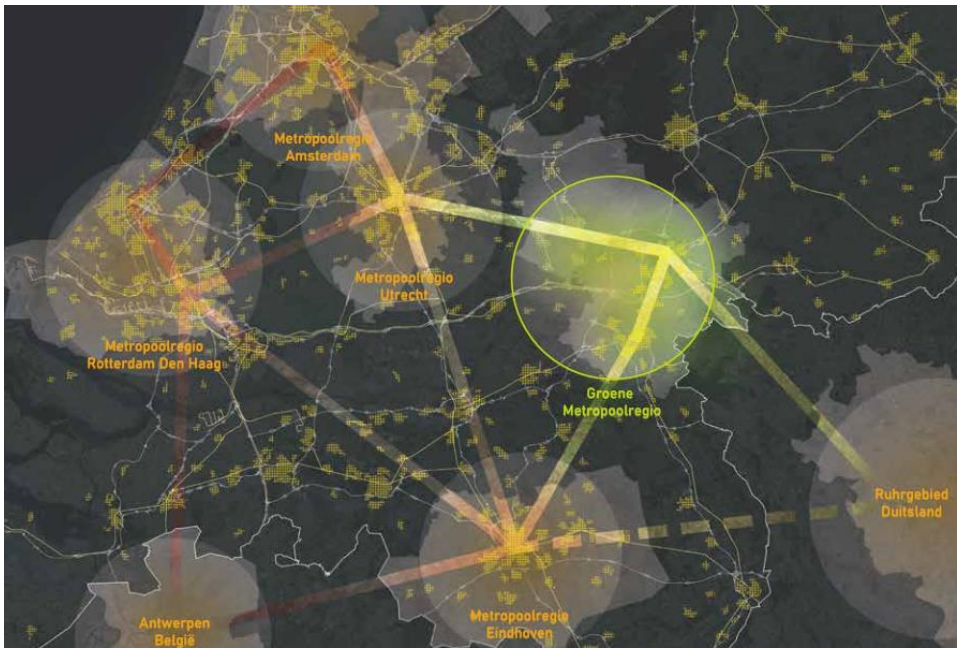

Bron: https://www.regioan.nl/

Economische belang

Een aantrekkelijke stad en regio draagt bij aan een sterk vestigingsklimaat voor (nieuwe) bewoners, studenten en bedrijven en biedt draagvlak voor een gevarieerd voorzieningenniveau. En zorgt tevens voor meer bezoekers en meer bestedingen. Dat is goed voor de Arnhemse bedrijvigheid, de werkgelegenheid, het investeringsklimaat, voor voorzieningen en leefbaarheid. Om de economische meerwaarde van de hoofdopgave te vergroten zijn de volgende acties noodzakelijk

- De bestaande ***iconen*** (op het gebied van cultuur, sportevenementen en toeristische trekkers) ondersteunen in hun doorontwikkeling.
- Het versterken van de ***verbindingen*** met de ***Veluwe***.
- Het versterken en verbreden van programma's omtrent de ***Herdenking van de Vrijheid***.
- In een ***bruisende binnenstad*** moet voortdurend geïnvesteerd worden, o.a. door een mix van voorzieningen te creëren en hoog stedelijke woon-werkmilieus te faciliteren. Daarbij gaat het zowel om extra investeringen in het westelijk deel van het centrum (rondom het station) als om de Oostflank (het Bestuurskwartier, Stadstheater en omgeving).
- Het is van cruciaal belang dat er sprake is van ***één samenhangende stad***, daarmee wordt bedoeld dat er in de Economisch Agenda aandacht is voor deelgebieden boven en beneden de Rijn, dus zowel voor 'Noord en Zuid'.
- Meer investeren in ***City Marketing*** voor de hele stad, afgestemd met de regio.

Arnhem kent vele ***iconen***, zoals die hiervoor al zijn benoemd. De opgave is om deze te versterken, maar 'noblesse oblige'. Oftewel dat betekent dat die iconen worden ondersteund door partners in de stad als het gaat om uitbreiding van voorzieningen (bijv. meerdaagse verblijven in Burgers' Zoo), uitbreiding van het product (bijvoorbeeld NOM), renovatie van belangrijke verouderde gebouwen (Stadstheater), de programmering van het Gelredome als het verbinden van Papendal met de programma's elders in de Groene Metropool. De gemeente is daarbij een belangrijke partner voor die instellingen om hun plannen te kunnen realiseren.

In het volgende hoofdstuk wordt bij de randvoorwaarden nadrukkelijk gewezen op het belang van het investeren in verbindingen tussen deelgebieden in de stad. Voor het versterken van de ***verbindingen*** met de ***Veluwe*** vanuit de stad, is een viaduct over de A12 voor wandelaars en fietsers van groot belang. Het gemakkelijk toegankelijk maken van het zuidelijk deel van de Veluwe maakt het voor toeristen én inwoners mogelijk om vanuit de stad de Veluwe beter te verkennen te voet of per fiets en voor toeristen aantrekkelijker om Arnhem aan te doen.

De identiteit van Arnhem is onlosmakelijk verbonden met de Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw daarna. ***Herdenken van de bevrijding*** brengt samenhorigheid in de stad, versterkt de identiteit en biedt tevens een programma voor evenementen. Alle genoemde sterke punten brengen Arnhem ook positief in beeld voor bezoekers. Naast de succesvolle Airborne week kan het programma en product worden verbreed met meer evenementen buiten die week (bijv. rond 4 en 5 mei en jaarrond). Ook deze productontwikkeling zal worden afgestemd met andere evenementen en voorzieningen in de regio.

Gebiedsontwikkelingen van de Binnenstad Oost en Centrum West/ Stationsomgeving dragen bij aan versterking van de nabije leefomgeving en de ***bruisende binnenstad*** van de steden voor de hele regio.

- Aan de Oostflank van de binnenstad hebben verschillende overheidspartijen een huisvestingsopgave. Dat gaat zowel om het Bestuurskwartier (overheden, cluster justitie en politie), maar ook om de culturele instellingen (in de Lauwersgrachtalliantie). De kansen die daaruit voortkomen stimuleren de transformatie van de binnenstad naar place to be (relatie met het Stadstheater) en het versterken van het economisch profiel van de binnenstad als locatie voor zakelijke dienstverlening, het juridisch cluster en bestuursfuncties.
- Het Stationsgebied is een unieke vestigingsplaats voor vele vormen van zakelijke diensten. Er zal ondanks de recessie een grote vraag naar kantoren op en rond belangrijk OV knooppunten in Nederland blijven bestaan, dus zeker ook in Arnhem. Die extra werkgelegenheid is ook een impuls voor de binnenstad (horeca, winkels). Maar het accent moet niet alleen op kantoren liggen. Variatie in werk- en verblijfmilieus maken de stad aantrekkelijk voor bestaande en startende ondernemers, dus wordt er ook ruimte gecreëerd voor de creatieve sector in Coehoorn. Naast deze opgaven zijn er nog diverse andere 'ruimtelijke' opgaven die de samenhang en variëteit in de stad versterken. Deze worden in het volgende hoofdstuk behandeld.

Door de aandacht voor Energie en diverse onderdelen van de economisch aantrekkelijke stad ontstaat het gevaar dat de aandacht te veel alleen gericht is op de noordelijke delen van de stad. In de Economische Agenda is daarom specifiek aandacht voor de economische ontwikkeling van ***Arnhem Zuid.*** Voor wijkeconomie en ondernemerschap in Arnhem Zuid zijn er kleinschalige bedrijfsruimtes nodig en is functiemenging in monofunctionele woonwijken belangrijk. Die aandacht wordt op de volgende manieren concreet ingevuld:

- Aandacht voor wijkeconomie door onder meer kleinschalige werklocaties in de wijken 'in Zuid'.
- Enkele werk- en woonlocaties in Zuid prioriteit geven in de proeftuinen Energie.
- Ook evenementen in Zuid te organiseren.

Recent is door diverse partners in de stad al geïnvesteerd in het versterken van de ***City Marketing***[viii]. Die investeringen zullen in de komende jaren moeten worden voortgezet om de stad naar buiten toe in de schijnwerpers te zetten, het 'merk Arnhem' stevig neer te zetten, maar ook om de inwoners en bedrijven meer te verbinden en meer trots te laten zijn op de stad. Dat kan alleen door een langjarige aanpak op basis van een heldere boodschap. Die boodschap wordt momenteel ontwikkeld en wordt uiteraard verbonden met de regio.

Maatschappelijke opgaven

Een hedendaagse uitdaging is het evenwicht vinden tussen een duurzame groei met behoud van de voor Arnhem typische balans tussen levendige stedelijkheid en meer ontspannen leefkwaliteit. Dit gaat gepaard met diverse maatschappelijke uitdagingen, die in de vorige alinea's ook al deels aan de orde zijn geweest.

Een aantrekkelijke stad is een ***inclusieve stad*** en vraagt om aandacht voor alle doelgroepen. Dit vraagt een (compleet) woningaanbod dat aansluit bij de doelgroepen van Arnhem. Van sociale woningbouw tot betaalbaar wonen in de binnenstad voor jong (hoog) opgeleiden. In relatie tot de krapte op de arbeidsmarkt in sommige sectoren (na de recessie) zal de woningbouw opgave zich ook daarvan bewust moeten zijn. Welke woningen zijn nodig voor het personeel in die sectoren? Daarom is het van groot belang dat in de recent afgesloten Woondeal met het Rijk ook aan meerdere doelgroepen en marktsegmenten van de woningmarkt aandacht wordt besteed, dus ook aan sociale woningbouw en de herontwikkeling van verouderde wijken met een sociaal economische achterstand.

De kwaliteit van leven in Arnhem hoeft niet onder druk te komen door de groei in inwonersinwonersaantal en diverse andere ruimtelijke claims. De groene omgeving vraagt om intensivering en verduurzamen van de bestaande ruimte in de stad en neemt meerdere uitdagingen met zich mee.

- Groen in de stad is nodig voor leefbaarheid en voor verblijfskwaliteit, samenhorigheid en bevorderen gezondheid[3].
- Groen in de stad draagt bij aan verduurzamen, zoals klimaatadaptatie en verminderen van CO_2.
- Verduurzamen van vrachtvervoer in de stad, o.a. door stadsdistributie.
- Duurzame manieren van mobiliteit door OV te vergroenen, door fietspaden verder te ontwikkelen en door transferia aan de randen van de stad te ontwikkelen.

Gezien het feit dat de hoofdopgaven ‘economisch aantrekkelijke stad’ een brede scope heeft en verbindingen wil versterken tussen bewoners, tussen ondernemers, tussen bedrijven en kennisinstellingen en tussen diverse deelgebieden, is een breed palet aan randvoorwaarden van groot belang. Hieraan gaat de gemeente samen met vele partners in de stad mee aan de slag. Daarop wordt in het volgende hoofdstuk in gegaan.

[3] https://www.stadszaken.nl/ruimte/groen/2545/zo-beheert-arnhem-haar-parken

Hoofdstuk 5 Groeibepalende randvoorwaarden

Blijvend investeren in de groeibepalende randvoorwaarden

Randvoorwaarden zijn nodig om de groei en de potenties van de twee hoofdopgaven te kunnen benutten. De focus ligt in deze agenda op ***Human Capital***, toekomstbestendige ***werklocaties*** en het leggen van ***verbindingen*** zowel fysiek als sociaal.

Groeibepalende randvoorwaarden			
	Human Capital	**Werklocaties**	**Verbinden**
Positionering	Grote uitdaging van de stad ligt in het verbinden van het de benadering vanuit het sociaal domein (programma Doorbraak naar werk) aan de vraag naar personeel vanuit diverse sectoren direct na de crisis	Arnhem heeft een diverse mix aan werklocaties	(Fysiek) verbinden van personen en locaties. O.a. door uitstekende dienstverlening
Economische meerwaarde	• Match vraag en aanbod van werk van belang bij kraptesectoren • Meer mensen aan het werk zorgt voor meer draagvlak van voorzieningenniveau	• Voldoende ruimte voor ondernemen goed voor werkgelegenheid • Variatie in werkmilieus goed voor gevarieerd vestigingsklimaat	• Betere bereikbaarheid goed voor economische groei • Innovatie door cross-overs tussen sectoren • Goede dienstverlening voor sterk vestigingsklimaat

Maatschappelijke uitdaging Draagt bij aan	• Iedereen participeert
	  • Beroepsbevolking fit for the future
	  • Van niet-werk naar werk
		• Werklocaties verduurzamen
		  • Energie besparen en opwekken: bedrijventerrein als hub in het nieuwe energienetwerk
		  • Rol in de transitie circulaire economie
		  • Bedrijventerreinen hub voor stadsdistributie
			• Duurzame vormen van mobiliteit
			• Goede dienstverlening (Arnhem i.r.t. bedrijven) zorgt voor mogelijk behoud van werkgelegenheid in de huidige crisis.
			• Versnippering van financiële middelen voorkomen
			  • Programma's van de gemeente verbinden
			  • Partijen in de stad beter benutten van het ondernemersfonds

5.1 Human Capital

Aanwezigheid van voldoende en goed gekwalificeerd personeel op het juiste moment is een cruciale randvoorwaarde voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven. In de komende jaren zal de arbeidsmarkt verder onder druk komen te staan. Enerzijds door de verwachte impact van de huidige crisis op o.a. het aantal werklozen. Anderzijds zal er een vraag blijven bestaan in sectoren zoals zorg, bouw en installatie en metaalelektro en hopelijk ook weer vrij snel in de sectoren horeca en toerisme. Door de snel veranderende markten, door transities in energie, en de circulaire economie en de voortgaande digitalisering zijn bedrijven

continu op zoek naar talent, getraind in de nieuwste vaardigheden. Zeker in de sector energie waarin Arnhem uitblinkt, maar ook in ondersteunende diensten (zoals zorg & welzijn, ICT, bouw en installatie, metaalelektro), is de vraag naar personeel groot, maar het aanbod gering, zo komt ook uit de gesprekken met het bedrijfsleven naar voren.

Op het gebied van human capital gebeurt veel, maar met onvoldoende focus. Zo zijn er allerlei initiatieven gaande van onderwijsinstellingen en bedrijven om te zorgen voor een betere match tussen vraag naar en aanbod van werknemers. Maar er moet ook worden geconstateerd dat dit nog intensiever moet en kan. Onderwijsinstellingen zijn vooral bezig de veranderingen in hun eigen onderwijsomgeving vorm te geven. Bedrijven slagen er nog steeds niet goed in om hun vragen naar opleidingen goed te formuleren. In andere regio's spelen de gemeenten een actieve rol als verbinder.

Hoe ziet een ***Human Capital Agenda*** er voor de stad Arnhem er uit? In tegenstelling tot de nationale agenda's, die in het kader van de Topsectoren zijn opgesteld, gaat het hier om maatwerk tussen met name ROC's en de Hogescholen en het bedrijfsleven en instellingen om tot een gezamenlijke invulling te komen van concrete agenda's. Hier ligt een belangrijke intermediaire rol van de gemeente om de vele verschillende partijen bij elkaar te brengen en te houden, dus een 'smeeroliefunctie'. Er bestaat bij gemeenten en provincies de neiging om bij aandacht voor specifieke sectoren de aandacht vooral op innovatieprojecten te richten en de praktijkopleidingen voor studenten en werknemers naar de achtergrond te verplaatsen. Bovendien gaat er vanuit de gemeenten verhoudingsgewijs veel aandacht naar het arbeidsmarktbeleid voor het sociaal domein (mensen weer aan het werk krijgen)[ix]. Die benadering is onveranderd belangrijk, maar kan effectiever worden als ook wordt aangesloten op veranderende vragen vanuit bedrijven en instellingen. Bij het aansluiten van de vraag gaat het niet alleen om hoger opgeleiden, maar vooral ook om praktisch opgeleiden.

Het is belangrijk om in de komende jaren daarover het gesprek met bedrijven en ondernemersverenigingen aan te gaan. De recessie is nu niet het juiste moment, maar bij economisch herstel zal de vraag naar gekwalificeerd personeel weer toenemen en ook zal de vraag naar bijscholing van werknemers fors toenemen. In die vraag kunnen de onderwijsinstellingen samen ook met particuliere aanbieders van opleidingen een rol vervullen.

De Human Capital Agenda zal in 2021/2022 ingevuld kunnen worden aan de hand van de volgende stappen:

- Op welke branches richten we ons?
- Wat doen de onderwijsinstellingen al op dat gebied?
- Welke bedrijven en ondernemers maken we verantwoordelijk voor de invulling van programma's?
- Hoe ziet de instroom naar werk programma's er voor een aantal sectoren er uit?
- Waar (bij welke bedrijven of instellingen) kunnen hybride leeromgevingen worden gecreëerd?
- Welke rol vervult de gemeente en wie kan nog meer bijdragen aan het organiseren van programma's en hoe kan gebruik worden gemaakt van fondsen (onder andere de fondsen die in Cao's beschikbaar zijn en onderbenut blijven)?

Samenwerking tussen onderwijs, overheid en bedrijfsleven is van dermate groot belang dat hiervoor een specifieke ***Taskforce*** ingericht moet worden die een stevige ***Human Capital Agenda*** gaat ontwikkelen. Deze taskforce zal moeten bestaan uit enkele ondernemers, directieleden van enkele kennisinstellingen en enkele bestuurders van de gemeente.

Samenhangend met de ontwikkeling van de Human Capital Agenda in de stad en regio dient er ook aandacht te zijn voor ***startende ondernemers***. Een deel van de afgestudeerden van de opleidingen in Arnhem begint voor zichzelf. Dit zijn veelal innovatieve en creatieve ondernemers die vernieuwing brengen door de producten en diensten die ze aanbieden en daarmee voor de bestaande bedrijvigheid en het vestigingsklimaat een meerwaarde vormen. Daarnaast kunnen deze starters doorgroeien naar scale-ups en uiteindelijk groter ondernemingen, waardoor ze ook op hun beurt weer werkgevers worden werknemers in Arnhem. In samenwerking met onderwijsinstellingen, gemeente en intermediaire partijen in de stad is er in 2020 een ***startersprogramma***[x] opgezet dat starters gaat ondersteunen bij hun ontwikkeling om door te groeien tot een zelfstandig ondernemer in Arnhem, door een krachtige infrastructuur te organiseren.

5.2 Toekomstbestendige werklocaties

Werklocaties dienen aantrekkelijk te zijn én te blijven voor bedrijven om gevestigd te blijven of nieuw te willen vestigen in Arnhem. Dat komt ten goede aan de werkgelegenheid en leidt tot een groei van het aantal banen, inwoners en bezoekers. Er is in Arnhem weinig ruimte beschikbaar voor het accommoderen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen[xi]. Veranderingen in de economie leiden tot snelle veranderingen in branches en daarmee ook tot andere eisen aan pand en omgeving. Bovendien zijn er andere ruimtelijke claims, waardoor de strijd om de ruimte ook in Arnhem stevig is.

Door de groei van de stad is er een urgente woningbouwopgave. Deze leidt er in Nederland doorgaans toe dat verouderde bedrijventerreinen vaak een woonfunctie krijgen. Dat is niet nieuw, want al decennia worden verouderde terreinen herontwikkeld als woningbouwlocatie. In het verleden schoven de bedrijventerreinen naar de randen van de stad, ook in Arnhem. Die ruimte bezit Arnhem nu niet meer. Een deel van de ruimtevraag naar bedrijventerreinen kan worden ingevuld in de regio. Voor het ***behouden van werkgelegenheid*** binnen de stad moeten in het noordelijk deel van Arnhem afwegingen gemaakt worden tussen economische functies en ruimte voor woningbouw, maar ook voor andere functies die noodzakelijk zijn in de stad. In Arnhem-Zuid geldt het omgekeerde, hier zal werken moeten worden toegevoegd aan relatief monofunctionele woonwijken.

Werklocaties zullen in de komende jaren een ***belangrijke rol in de energietransitie*** en het klimaatbeleid en wel om de volgende redenen:

- Naar schatting vindt 60% van het energieverbruik in de Nederlandse economie plaats op bedrijventerreinen. Bedrijfsprocessen en vastgoed kunnen energiezuiniger worden vormgegeven of ontwikkeld.
- Bedrijventerreinen bieden (planologische en milieu) ruimte om hernieuwbare energie op te wekken.

- Bedrijventerreinen fungeren als schakels in nieuwe energienetwerken waar opslag en distributie van hernieuwbare energie plaatsvindt.
- Er zijn wettelijke voorschriften waaraan kantoorpanden in 2023 moeten voldoen (energie labels) en ook de voorschriften voor overige bedrijven zullen in de komende jaren worden aangescherpt (zowel in productie, diensten als huisvesting).

Daarnaast vindt ook de transitie naar een ***circulaire economie*** op bedrijventerreinen plaats. Logistiek en bewerking (recycling) van materialen vragen om (milieu)ruimte op bedrijventerreinen (bijvoorbeeld door externe veiligheid of geluid) en om duurzame energie voor verwerkingsprocessen. Circulaire economie gaat een belangrijke rol spelen bij de herontwikkeling van het havengebied. Hier is milieuruimte voor verwerkingsprocessen aanwezig en kunnen goederen/materialen per binnenvaart worden aan- en afgevoerd. Werklocaties spelen ook een belangrijke rol in het verduurzamen van de mobiliteit (laadinfrastructuur, tankstations met meerdere brandstoffen) en klimaatadaptatie door meer ruimte voor groen te creëren (van belang voor klimaatadaptaties). Dit laatste bevordert ook de biodiversiteit, het opvangen van water, het reduceren van hittestress en het draagt bij aan verbeterde werkomstandigheden.

Het MKB en ook verschillende grotere bedrijven en instellingen in Arnhem zijn ***sterk lokaal gebonden*** en vertrekken niet graag uit de stad. Zij moet kunnen doorgroeien of mee veranderen met de economie op hun huidige locaties. Deze bedrijven en instellingen zijn belangrijk voor de lokale sociale structuur en zijn bijvoorbeeld sponsor van evenementen en sportverenigingen.

De ***binnenstad als werklocatie*** speelt een belangrijke rol in de aantrekkelijke stad. Veel werknemers en bedrijven in de binnenstad betekent veel reuring, veel uitgaven en mogelijkheden voor innovatie door cross-overs. Dit biedt basis voor een goed voorzieningenniveau dat de transformatie naar “place to be” verder ondersteunt en bevordert een innovatief klimaat[xii]. Dit vraagt om een compacte binnenstad waarin ook aandacht is voor kantoorlocaties van de toekomst[4]. Het compacter maken van de binnenstad is al enkele jaren geleden ingezet en heeft daardoor ook een belangrijke rol vervult in het vergroten van de belevingswaarde van de aantrekkelijke stad. Door de compacte binnenstad is er binnen de stadsring ook ruimte gekomen voor woningbouw, kantoren en kleinschalige bedrijfsruimte.

Voor een bruisende binnenstad ligt een verbeterde verbinding met Centraal Station voor de hand, daarop wordt later in dit hoofdstuk ingegaan. De aantrekkelijkheid van Arnhem als ***regionaal dienstencentrum*** zit voornamelijk in de aantrekkingskracht van Centraal Station op de kantorenmarkt, maar ook de locaties IJsseloord II, Velperweg, Arnhems Buiten en Gelderse Poort vullen als kantoorlocaties de kracht als regionaal dienstencentrum aan. Ruimte voor extra vierkante meters kantoor op/ rond CS is nodig om aan de toenemende vraag te kunnen voldoen. Tussen de Binnenstad, het Centraal Station en het Museum Arnhem ligt een gebied met veel stedelijke dynamiek en ontwikkelkansen (o.a. stationsgebied, ontwikkeling van het creatieve woon-werkmilieu Coehoorn inclusief ArtEZ).

[4] Voor het ontwikkelen van gemengde hoog stedelijke milieus met meerwaarde heeft het College voor Rijksadviseurs de Guiding Principles Metro Mix opgesteld.

Wat te doen?

Arnhem kent een aantal prioritaire projecten die op korte termijn de werklocaties verduurzamen en/of de positie bieden die het verdient in de ontwikkeling van de ruimte.

- Duurzame ***herontwikkeling*** van bedrijventerreinen ***Het Broek*** en ***Rijnpark***. Om te kunnen starten met het toekomstbestendig maken van werklocaties in Arnhem wordt begonnen op de relatief verouderde bedrijventerreinen Het Broek en Rijnpark. De terreinen gaan een rol spelen in de energietransitie en klimaatadaptatie o.a. door het verduurzamen van vastgoed en het collectief organiseren van duurzame energie-opwek.
- Opstellen van een ***ontwikkelvisie*** voor de '***Nieuwe Haven'*** en positioneer de haven als factor van betekenis in de transitie naar circulaire economie[xiii]. Ook regionaal speelt de haven een rol in het vestigingsklimaat. De haven biedt ook de regio de nodige vestigingsfactoren met ruimte voor watergebonden bedrijven.
- Investeren in functiemenging in een ***compacte binnenstad*** als toekomstbestendige werklocatie, met daarbij aandacht voor het goed benutten van de gebieden of ***schillen daar om heen***. Op dat laatste wordt in de volgende paragraaf ingegaan.
- Versterken van het ***regionale dienstencentrum,*** door het toevoegen van een hoog stedelijk milieu incl. kantoren rondom Centraal Station, inclusief aandacht voor de creatieve industrie via Coehoorn district (zie ook actiepunt in hoofdstuk 4) en aandacht voor het op orde houden van de kantorenlocaties op IJsseloord 2, Velperweg, Arnhems Buiten en Gelderse Poort (de zone van Gelderse Poort naar station Arnhem Zuid).

5.3 Verbindingen

Verbindingen in diverse vormen zijn belangrijk voor een goed functionerende economie en de uitdagingen waar we maatschappelijk voor staan. We onderscheiden er vier voor de economische agenda van Arnhem: infrastructuur en bereikbaarheid; verbindingen tussen sectoren en tussen mensen; verbinding versterken tussen gebieden (ruimtelijk); intensiveren van contacten met ondernemers en bedrijven tijdens en na de crisis.

Figuur 5.1 Vier onderscheidende soorten van verbindingen binnen Arnhem

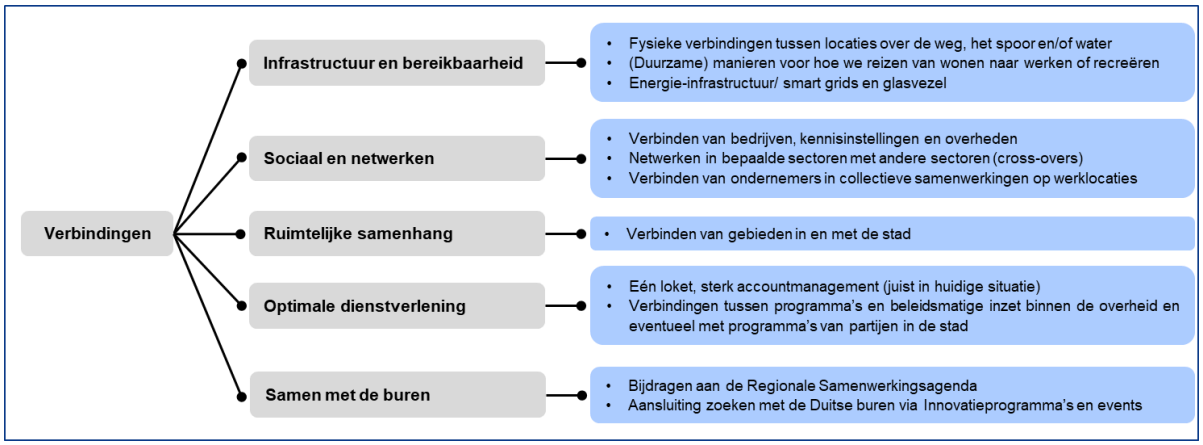

1) Verbindingen in ***infrastructuur en bereikbaarheid***. Ondernemingen op bedrijventerreinen en in kantoren zijn aantrekkelijk voor personeel wanneer de locaties goed bereikbaar zijn. Om talent te binden voor de meer dienstverlenende sectoren op kantoorlocaties zijn goede OV-verbindingen noodzakelijk. Ook bedrijventerreinen kunnen duurzamer ontsloten worden, al leert de ervaring dat bedrijventerreinen matig zijn voorzien van goed en frequent openbaar vervoer. Daar kunnen deelconcepten (collectief vervoer) geïntroduceerd worden. Voor een regionale centrumfunctie is zowel de externe als de interne bereikbaarheid incl. parkeren van belang voor het genereren van bezoekersstromen, zowel via de auto als op de fiets en via het OV. Een aandachtspunt vormen de transferia aan de rand van de stad met relatief lage 'totaalkosten' (parkeren op transferium en vervoer naar de binnenstad). Het (regionale) economische vestigingsklimaat wordt aantrekkelijker door de vergrote capaciteit op de A12, de doortrekking van de A15 op de A12, maar ook de ICE verbinding Amsterdam - Frankfurt, die Arnhem internationaal gaat ontsluiten. Gedurende de periode dat er werkzaamheden plaatsvinden aan de A12 en A15 is het belangrijk dat Arnhem bereikbaar blijft.

   Om de fysieke infrastructuur en bijhorende bereikbaarheid te verbeteren zijn de volgende acties prioritair (omdat de andere hiervoor genoemde elementen al worden opgepakt):
   - Opschalen van ***stadsdistributie***. In relatie tot een verbeterde bereikbaarheid van de binnenstad en het verbeteren van de leefkwaliteit is het noodzakelijk om met minder vrachtbewegingen en uiteindelijk zero-emissie de stad te bevoorraden (Arnhem heeft de ambitie om in 2025 de binnenstad een zero-emissie zone te laten zijn. Daarvoor is het concept van stadsdistributie nodig en kan in Arnhem verder opgeschaald worden, door de lopende initiatieven (o.a. bij Scalabor) te ondersteunen.
   - Verbeteren van ***OV naar werklocaties*** voor het aantrekkelijk houden en verduurzamen van deze locaties, met name op gebied van tijdsvlak en frequentie. Dit is een moeilijke opgave en vraagt vooral ook samenwerking van ondernemers op de verschillende werklocaties.

2) ***Sociale verbindingen*** in en tussen personen en netwerken van branches en kennisinstellingen, dragen bij aan economische groei. Soms letterlijk door ondernemers uit verschillende sectoren met elkaar in contact te brengen. De innovatiefabriek Arnhem is een netwerkorganisatie die Arnhem op de kaart zet als kennisstad, door slimme verbindingen te leggen tussen creatieve en innovatieve partijen. De innovatiefabriek organiseert jaarlijks het festival INNOVATE. Dit festival brengt creatief denkende organisaties en particulieren samen.

   Op diverse werklocaties kan er door collectief te investeren winst gehaald worden op het gebied van energie, veiligheid en/of ruimtelijke kwaliteit en dus bijdragen aan een blijvend goed vestigingsklimaat. Een ***goede organisatiegraad*** door bijvoorbeeld professioneel parkmanagement is daarvoor een belangrijke voorwaarde.

   Sociale verbindingen ontstaan ook door ***evenementen*** in de stad waar iedereen bij betrokken wil zijn en waar men trots op is en kan variëren van het Gelredome tot de Herdenking van de Vrijheid, sportevenementen en een levendige binnenstad. Dat vergroot de naamsbekendheid van de stad en speelt ook in op de behoeftes van bewoners van de stad en regio.

Verbindingen van deelgebieden versterken ook de sociale samenhang in de stad, verbindingen zorgen voor één Arnhem: Noord en Zuid, hoger opgeleid en praktisch opgeleid. Elke Arnhemmer wil trots zijn op zijn of haar stad en wil daar ook aan bijdragen.

Investeer daarom in:

- Diverse acties gericht op ***cross-overs*** tussen sectoren en belangen, zoals de creatieve industrie en diverse sectoren, het cluster juridisch en bestuur kan ook bijdragen aan vernieuwing en versnelling van energie en circulaire economie maar ook in het versnellen van gebiedsontwikkelingen. Inspirerende professionals (ondernemers, experts, jongeren) willen iets van de stad maken. Arnhemmers willen mede hun stad vorm geven.
- Stimuleren van ***sterke organisatiegraad*** op bedrijventerreinen en kantorenlocaties en voor interactiemilieus in het centrum of in Arnhem Zuid. Daarvoor zouden bijvoorbeeld extra middelen beschikbaar kunnen komen uit het Ondernemersfonds. Maar ook aanvullende organisatievormen zoals een Bedrijven InvesteringsZone (BIZ) zijn denkbaar. Met een BIZ zijn er ook (extra) financiële middelen te organiseren. Te overwegen is een Ondernemershuis naar het voorbeeld van het ondernemersfonds in Leiden. Het ondernemershuis bundelt diverse partijen fysiek op een locatie, waar faciliteiten gedeeld kunnen worden en/of waar er één-loket ontstaat voor o.a. ondersteuning.
- Evenementen zorgen voor sociale binding en trots op Arnhem, zet daarbij in op ***evenementen*** die onderscheidend zijn voor Arnhem, zoals hiervoor al is opgemerkt.

De Economische Agenda heeft hier ook een rol in, het verbindt diverse vertegenwoordigers van belangenclubs in de stad en verbindt een agenda aan organisatievorm en kracht en de financiering ervan. In het laatste hoofdstuk volgen er aanbevelingen hoe dit te organiseren.

3) In het vorige hoofdstuk is al ingegaan op het belang van deelgebieden onderling beter te verbinden, door het versterken van de ***ruimtelijke samenhang*** in de stad. Dat vraagt om het integraal investeren in infra, gebiedsontwikkeling, economische ambitie en het vinden van de juiste mix van wonen, werken, voorzieningen en ruimtelijke kwaliteit. Het gaat om de interactie die moet gaan ontstaan tussen de compacte binnenstad en de gebieden binnen de singels (Station, Coehoorn, Bestuurskwartier) en de verbinding met de schil daarbuiten (bijv. Modekwartier, Arnhems Museum tot aan Arnhems Buiten, Cobercoterrein). Belangrijk is ook dat de verbinding tussen het centrum naar Arnhem Zuid wordt versterkt door de verbinding met Meinerswijk uitdagend in te vullen (bijv. via een pont of een groene laan/promenade via de verbindende Nelson Mandelabrug).

Figuur 5.2 Verbinden van wijken en kwartieren door meer ruimtelijke samenhang

Bron: Binnenstadsvisie Arnhem

De investeringen in de binnenstad en de verbindingen met de omliggende deelgebieden van de stad fors zullen zijn, maar moeten toch in de komende jaren opgepakt worden. Dit kan eventueel gefaseerd worden opgepakt:

- de verbinding van CS naar de Korenmarkt.
- de investeringen in het Bestuurskwartier, Stadstheater en omgeving (incl. Cobercoterrein).
- de verbinding van de Blauwe Golven naar het Arnhems Museum.
- de verbinding van de binnenstad met het Modekwartier.
- de verbinding van de binnenstad met de Meinerswijk door een pont en plannen voor de Nelson Mandelabrug met een promenade.

4) Een sterk ondernemersklimaat gaat gepaard met goede ***gemeentelijke dienstverlening*** voor ondernemers. Momenteel zijn de zorgen van ondernemers groot en is juist en tijdig delen van informatie zeer belangrijk. Hiermee blijft werkgelegenheid behouden en wordt leegstand van vastgoed voorkomen. Daarnaast kan de gemeente ruimte voor ondernemers faciliteren met passende bestemmingsplannen en het tijdig beoordelen van milieuvergunningen.

- De ingezette pilot Van Bedrijven Weten moet worden doorgezet en in praktijk worden gebracht[xiv].
- Evenals de versterkte aanpak voor accountmanagement om bedrijven met vragen snel en adequaat te helpen[xv].
- Met de economisch speerpunten en de variatie aan aantrekkelijke locaties en de centrale ligging in internationale vervoersverbindingen is er ook alle aanleiding om de acquisitie van bedrijven en instellingen succesvol in te vullen.

5) De centrumsteden Arnhem en Nijmegen zullen de kar trekken, samen met andere partners, van de nieuwe Samenwerkingsagenda van de Regio Arnhem – Nijmegen. In die agenda zijn projecten en investeringen benoemd die in Arnhem zullen plaatsvinden, maar die ook hun doorwerking zullen hebben in de hele regio. Door de focus als stad en regio op enkele speerpunten te richten, maakt dat ook de samenwerking met de Duitse buren gemakkelijker en zijn er ook concrete aanknopingspunten om aan te sluiten op diverse nationale en Europese programma's

Hoofdstuk 6 Uitvoeringsagenda

In de voorgaande hoofdstukken is onderbouwd dat Arnhem twee hoofdopgaven kent, namelijk ***Energie*** en ***Economisch Aantrekkelijke stad***. Om die hoofdopgaven goed in te vullen zijn drie groeibepalende randvoorwaarden van belang ***Human Capital, Werklocaties*** en ***Verbindingen***. Hiervoor moeten de ***acties*** die in de hoofdstukken 4 en 5 zijn beschreven in de komende jaren worden opgepakt, naast veel andere lopende programma's en projecten. Dit hoofdstuk beschrijft de ***prioritaire acties*** in een dynamische agenda, die jaarlijks zal worden bijgesteld. Het hele overzicht aan acties tot 2025 is voor de volledigheid opgenomen in bijlage 3. Met die prioritaire acties moet in 2020 (uiterlijk in 2021) gestart worden. Van iedere prioritaire actie wordt in de volgende overzichten aangeven welke partijen de mogelijke betrokken stakeholders zijn en wordt een indicatie van de benodigde financiering benoemd.

In het volgend hoofdstuk wordt ingegaan op de uitvoering van de agenda samen met de partners in de stad en regio en wat in de komende maanden de vervolgstappen zijn.

Voor elke actie geldt dat samenwerking essentieel is om de acties tot uitvoer te brengen en het budget moet door meerdere partijen bij elkaar gebracht gaat worden. Enerzijds is dat door de gemeente: het economisch beleid is in veel acties de aanjager, waarbij andere programma's of beleidsthema's binnen de gemeente ook een bijdrage moeten leveren. Anderzijds is de Economische Agenda een agenda van de stad en dat betekent dat ook private partners fors zullen gaan bijdragen in gebiedsontwikkeling, opleidingen, innovatieprogramma's en evenementen. Uiteraard zal in de Uitvoeringsagenda rekening worden gehouden met de stand van zaken in de economie (recessie en wanneer zet het herstel in). Maar tegelijkertijd zullen enkele acties juist nu opgepakt moeten worden, om ***anticyclisch*** te investeren. In deze moeilijke periode zou daarom het accent moeten worden gelegd op het toch doorzetten van het ontwikkelen van de hoofdopgave ***energie***. Tegelijkertijd zouden ook de eerste stappen gezet kunnen worden in enkele belangrijke gebiedsontwikkelingen (Oostflank van het centrum, CS en omgeving) en gelden beschikbaar te hebben voor evenementen en de iconen om tijdens de crisis ook positieve energie te organiseren. Door de focus op die zaken die Arnhem onderscheidend maken, kan er ook een beroep worden gedaan op private partijen (zoals ontwikkelaars, maar ook het georganiseerde bedrijfsleven in de stad), maar zeker ook andere overheden zoals de Provincie Gelderland, het Rijk en soms ook van de EU. Samen maken we Arnhem sterk. Hieronder is het ***10 punten plan*** vanuit de Economische Agenda om krachtig aan economisch herstel te werken in de huidige recessie.

1 Het investeren in het ***Innovatielab*** en de ontwikkeling van een energiecluster met (inter)nationaal onderscheidend vermogen, en maak daarbij gebruik van middelen, die Rijk, EU, provincie kennisinstellingen en bedrijven daarvoor beschikbaar hebben.
2 De inzet van de gelden van de Woondeal (van Rijk, provincie, gemeente, woningcorporaties en private partijen) benutten voor het stimuleren van innovaties in de ***woningbouw*** (circulair bouwen, nieuwe energieconcepten) zodat de bouwketen in de regio sterker uit de recessie komt. Maar ook om het bouwvolume op peil te houden, dat moet mogelijk zijn met de vraag huidige op de woningmarkt.

3 Vanwege de snel toenemende werkloosheid versneld aan de slag met een Taskforce ***Human Capital*** om beschikbare banen in te kunnen vullen met de eigen beroepsbevolking, om de jeugd perspectief te bieden en ook om werkenden bij te scholen in de snelle veranderingen (leven lang leren) als gevolg van digitalisering en verduurzaming van productieprocessen en diensten.
4 ***Durven investeren in gebiedsontwikkeling*** op die locaties waar potenties zijn (bijv. Arnhem CS) of omdat het gebied en/of de instellingen het nodig hebben (bijv. Bestuurskwartier/Lauwersgracht). Het gaat om grote investeringen die gefaseerd opgepakt kunnen worden, samen met vele andere partijen. Maar het gaat ook om kleinschalige werklocaties in de wijken in Arnhem Zuid te realiseren. Ook in de crisis moeten plannen worden ontwikkeld en de eerste fasen tot uitvoering wordt gebracht
5 ***Be good and tell it***. Het verhaal van 'Arnhem' met al haar kwaliteiten kan beter worden verteld en worden gepositioneerd. Daar worden nu al goede stappen gezet, maar de krachten kunnen nog meer worden gebundeld zodat er meer wordt geïnvesteerd in citymarketing.
6 Realisme bij de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie en ***ruimte voor werken in de Omgevingsvisie***. Kijk door de crisis heen en ontdek dat over een aantal jaren er weer een tekort aan bedrijfsruimtes ontstaat op vele verschillende locaties: kleinschalig in woonwijken, op de bedrijventerreinen, rondom de compacte binnenstad nabij het station en in de nieuwe haven. Ruimtelijk beleid moet ook economische kracht uitstralen en zeker nu vraagt dat om lef om anticyclisch te denken en te investeren.
7 De ***samenwerking met partners in de regio*** is beter dan ooit tevoren, maak gebruik van de buren en boek samen successen in de planning van locaties voor werken (bedrijventerreinen) en ook wonen. Maar maak ook gebruik van het feit dat regiogemeenten onderschrijven dat onderwijs- en innovatieclusters en bruisende binnensteden in Arnhem en Nijmegen ook van belang zijn voor de hele regio.
8 De relaties met ***de Duitse buren*** zijn goed, maar dit biedt meer kansen. Met heldere speerpunten op het gebied van Health & Tech, Gezondheid en Sport en Energie is daar ook meer te halen met de juiste partners in Nordrhein-Westfalen. In de crisis heb je veel aan goede buren (niet alleen om Europese gelden te besteden), maar ook om daadwerkelijk versnelling in innovaties te realiseren het aantal bezoekers over en weer te laten groeien (toerisme, evenementen).
9 Investeren in betere samenwerking en afstemming tussen vele organisaties de betrokken zijn bij de economie van Arnhem. Deze ***Economische Agenda*** is opgesteld samen met vele partners in de stap. Daarin is nadrukkelijk aan gegeven dat te veel organisaties naast elkaar bestaan en dat er moet worden gewerkt aan meer ***uitvoeringskracht***. Een eerste stap kan zijn om de organisaties bij elkaar onder een dak te zetten, gezamenlijk te werken aan een bredere (meer gevarieerde) Investeringsagenda vanuit het Ondernemersfonds en de geleidelijke groei van dat fonds. Die gebundelde inzet zal ook leiden tot hogere bijdragen van private partners en van gemeente en andere overheden.
10 De uitvoering van de Economische Agenda is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van vele partners. Vandaar dat een ***Klankbordgroep*** benoemd moet worden die de uitvoering van de Economische Agenda gaat bewaken en bijsturen.

De Uitvoeringsagenda 2020

De Uitvoeringsagenda 2020 is hieronder vermeld. Daar komen de 10 punten van Corona aanpak uiteraard terug, maar nu ondergebracht bij de twee hoofdopgaven en randvoorwaarden die in de Economische Agenda tot 2025 centraal staan. Er is een indicatie gegeven van de benodigde investeringen. Hierover zal met partners in de stad en regio het gesprek worden aangegaan hoe de financiering in 2020/2021 kan worden georganiseerd, uiteraard rekening houdend met de financiële mogelijkheden van diverse partijen in de recessie. De legenda (met bollen) geeft de indicaties weer van de benodigde investeringen. Die zijn fors maar zijn ook (anticyclisch) nodig in de komende jaren.

●	< € 50.000,-
●●	< € 200.000,-
●●●	< € 1.000.000,-
●●●●	< € 5.000.000,-
●●●●●	> € 5.000.000,-

Koploper in energietransitie zijn en blijven

Energie				
	Fasering	**Indicatie totale budget**	**Partijen**	
			Wie	**Indicatie bijdrage**

Innovatielab
• Projecten stimuleren op het gebied van een 3-tal Arnhemse energie-innovaties.
  • Waterstof-en brandstofceltechnologie;
  • Batterij- en laadinfratechnologie;
  • ICT/smartgrids
• Ontwikkelen van concrete opleidingen, doorontwikkeling van de hybride leeromgeving.
	2020 e.v.
	
	2020
		●●●●●	• Gemeente Arnhem	●●●●●

			• Provincie / Rijk	●●●●●
			• HAN	●●●
			• IPKW	●●●
			• Arnhemse energiebedrijven	●●●
			• The Economic Board	●●
Circulaire economie • Vaststelling PvA	Q3/4 2020	●●	• Gemeente Arnhem	●●
			• Provincie (Kiemt, Circulair Gelderland, Oost NL)	●●
			• Private partijen (Circles en Rabobank en andere bedrijven)	●●
			• IPKW & Arnhems Buiten	●
			• Onderwijs (WUR, RUN, HAN, VHL, Artez)	●

Economisch aantrekkelijk stad in een Groene Metropoolregio

Economische aantrekkelijke stad				
	Fasering	**Indicatie totale budget**	**Overige partijen**	
			Wie	**Indicatie bijdrage**
Versterken iconen (kunst, cultuur, sport, toeristische trekpleisters: Burgers' Zoo, Nederlands Openluchtmuseum, Krüller Müller, Papendal en de Veluwe. Oostpol, Introdans en Gelders Orkest vertegenwoordigt in de Lauwersgracht alliantie, Veluwe) • Ondersteuning bij uitbreiding, programma of verbinden	2020 e.v.	●●●●●	• Private partijen	●●●●●
			• Ondernemersfonds (en/of BIZ)	●●●
			• Gemeente Arnhem	●●●
			• Regio Arnhem-Nijmegen	●●
			• Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen	●●●
			• Provincie Gelderland	●●●●
Herdenking van de vrijheid • Airborne week jaarlijks herhalen • Operation Market Garden/ Airborne week jaarrond programmeren • Operation Market Garden/ Airborne onderdeel van 4 en 5 mei vieringen	2020	●●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
			• Stichting Bridge to Liberation	●●
			• Ondernemersfonds (en/of BIZ)	●●●
			• Private partijen	●●●
			• Regio Arnhem-Nijmegen	●●
Bruisende binnenstad • Verkenning naar optimale programma aan functies binnen gewenste milieu aan de Oostflank van de binnenstad • Verkenning naar creatie hoogstedelijk woon-werkmilieu aan de westkant van de binnenstad (Stationsgebied / binnenstad / Coehoorn).	2020 2021 2021	●●●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
			• Regio Arnhem-Nijmegen	●●
			• Provincie Gelderland	●●●
			• Georganiseerde partijen in de stad. (PBA, Veca, CCA e.a.)	●●●
			• Private partijen	●●●●●
Arnhem Zuid • Aantrekkelijk maken voor inwoners, door inzet op wijkeconomie en voorzieningenniveau op orde te houden (structureel)	2020	●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
			• Provincie Gelderland	●●
			• Regio Arnhem-Nijmegen	●●
			• Private partijen	●●
City Marketing • Heldere boodschap ontwikkelen • Langjarige aanpak	2020	●●●	• Ondernemersfonds	●●
			• Gemeente Arnhem	●●

Ontwikkelen van een Human Capital Agenda

Ontwikkel een Human Capital Agenda				
	Fasering	**Indicatie totale budget**	**Overige partijen**	
			Wie	**Indicatie bijdrage**
Pilot Startersprogramma Opstarten en verder ontwikkelen van het programma. De pilot moet de basis leggen voor een breed gedragen (ook financieel) StartClub Arnhem	2020	●●	• Gemeente Arnhem	●
			• Rabobank	●
			• ArtEZ	●
			• HAN	●
			• Private partijen	●
Verkenning (welke branches, welke onderwijsinstellingen doen wat, wat is de rol van de gemeente)	Q4 2020	●●	• Gemeente Arnhem	●●
			• The Economic Board	●●
			• Werkgeversservicepunt / UWV	●
Oprichten Taskforce	Q4 2020	●●	• Gemeente Arnhem	●
			• Onderwijsinstellingen	●
			• Bedrijven	●

Opgaven toekomstbestendige werklocaties

Werklocaties				
	Fasering	**Indicatie totale budget**	**Overige partijen**	
			Wie	**Indicatie bijdrage**
Compacte binnenstad en schillen daarom heen. *Gericht op de binnenstad als werklocatie* • Visie op hoogstedelijk woon-werkmilieu in de binnenstad van Arnhem • Compacter maken kern winkelgebied. O.a. toevoegen woningen en voorzieningen voor hoogstedelijk woon-werkmilieu	2020 2021 e.v.	●●●●●	• Provincie Gelderland (LTI-agenda)	●●●●
			• Gemeente Arnhem	●●●●
			• Georganiseerde partijen in de stad (zoals PBA, Veca, CCA e.a.)	●●
			• Private partijen	●●●●●
Regionaal dienstencentrum • Toevoegen kantoorruimte in gebied rondom CS • Kantoren en bredere ontwikkeling zone Gelderse Poort naar station Arnhem Zuid • Kantorenlocaties op Velperweg en Ijsseloord II op orde houden	2020	●●●●●	• Private partijen	●●●●●
			• Regio Arnhem-Nijmegen	●●
			• Provincie Gelderland	●●●●
			• Gemeente Arnhem	●●

Verbinden op meerdere manieren

Verbindingen				
	Fasering	**Indicatie totale budget**	**Overige partijen**	
			Wie	**Indicatie bijdrage**
Sterke organisatiegraad • Organisatiestructuur, plannen aanjagen en beoordelen (klankbordgroep agenda) • Monitoring van de agenda • Bepalen gedeelde ambitie/ urgentie binnen gebied, passende samenwerkingsvorm organiseren incl. financieringsvorm • Continueer samenwerking met en van bestaande organisaties	Q4 2020	●●●	• Ondernemersfonds	●●
			• OKA, StAb	●
			• Gemeente Arnhem	●●
			• Provincie Gelderland (toekomstbestendige werklocaties)	●●
Ruimtelijke samenhang met wijken, kwartieren om de binnenstad • Verbinding CS-binnenstad • Investeren in het Bestuurskwartier en omgeving (incl. Cobercoterrein) • Verbinding Blauwe Golven naar Arnhems Museum, • Verbinding binnenstad-Modekwartier • Verbinding binnenstad-Meinerswijk	2021	●●●●●	• Gemeente Arnhem	●●●●●
			• Provincie Gelderland	●●●●●
			• Private partijen	●●●●●

			• Georganiseerde partijen in de stad:
			  • PBA
			  • VECA
			  • CCA
			  • Vereniging Korenmarkt
			  • Vereniging Coehoorn
			  • Vereniging Modekwartier
			  • Vereniging Meinerswijk
			  • Lauwersgracht alliantie
				●●●

Gemeentelijke dienstverlening • Van Bedrijven Weten • Accountmanagement en acquistie	2020	●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
Samen met de Buren • Regionale Samenwerkingsagenda Regio Arnhem – Nijmegen • Samenwerking met de Duitse Buren	2020	●●●	• Gemeente, Regiogemeenten, provincie, NRW, EU	●●●

Hoofdstuk 7 **Organisatie**

Actieagenda van de stad

Zoals in de voorgaande hoofdstukken is aangegeven is dit een dynamische agenda, die tot stand is gekomen in overleg met vele stakeholders. De volgende stap is om tot ***gezamenlijke uitvoering van projecten*** te komen. De voorliggende Uitvoeringsagenda gaat verder geconcretiseerd worden met partijen in de stad, zowel het georganiseerde bedrijfsleven als private partijen. Bij de Uitvoeringsagenda zullen ook andere overheden betrokken worden.

Veel partijen in de stad kennen eigen visies en programma's met eigen doelstellingen. Zoals in hoofdstuk 3 al is gemeld, hebben veel stakeholders aangegeven dat het landschap nu te versnipperd is. Het goede is dat er veel initiatieven zijn, het minder goede nieuws is dat daardoor de gezamenlijke uitvoeringkracht onvoldoende is. Er moet meer over de deelbelangen heen worden gekeken. Daarom is door partners in de stad gepleit voor een ***Klankbordgroep*** met ondernemers, vertegenwoordigers van belangrijke instellingen en enkele bestuurders van de stad om de voortgang van de uitvoering van deze actieagenda te bewaken. Die klankbordgroep krijgt drie taken, het bewaakt de voortgang van de agenda (én levert daarbij een bijdrage aan de benodigde bundeling van krachten), zij denkt mee over de fasering en de herziene prioritering van acties (en eventuele nieuwe acties) en denkt ten derde mee over de financiering van belangrijke projecten.

Veel partners in de stad hebben opgeroepen tot bundeling van menselijke capaciteit en financiële middelen. Maar ook in vormen van gedeelde faciliteiten, zoals een gedeelde back office en marketing instrumenten bij bijvoorbeeld het Platform Binnenstad Arnhem (PBA), Stichting Made in Arnhem, Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen (StAb). Door deze Uitvoeringsagenda wordt de noodzaak tot het gezamenlijk financieren van prioritaire acties duidelijk vanuit de inhoud, dit draagt bij aan een efficiënte besteding van middelen.

De grote benodigde investeringen voor een aantal grootschalige gebiedsontwikkelingen vragen om regie en samenwerking tussen partners in de stad, de gemeente, maar ook partners in de regio. Het wordt Arnhem vooral gegund als er goed onderbouwde voorstellen worden gedaan die vervolgens ook gezamenlijk worden bepleit bij de provincie, het Rijk, beleggers en bedrijven. De uitdaging ligt dus in het smeden van ***energieke coalities*** om iets van de grond te krijgen, of het nu om een Innovatielab, een Human Capital Agenda, of kleinschalige werklocaties in Arnhem Zuid gaat. De Agenda geeft de projecten weer die door partners in de stad zijn benoemd. Prioritering kan dus in de komende periode ook deels vanzelf tot stand komen doordat partners in de komende maanden opstaan en hun projecten verder vorm geven.

De te vormen Klankbordgroep zal die open uitnodiging aan vitale coalities kunnen versturen. Gelukkig zijn er ook voldoende projecten die inmiddels al zover zijn dat financiering in een eindstadium verkeert. De agenda kan dus met enkele projecten van start gaan, maar het zal in de komende maanden de uitdaging zijn om opeenvolgende succesvolle projecten uit te

voeren (of te lanceren) en dit alles is ook afhankelijk van de conjunctuur en de investeringsbereidheid van bedrijven.

Monitoring

Met het vaststellen van de concrete Uitvoeringsagenda in 2020 begint de uitvoering met de partners in de stad. Jaarlijks wordt geïnventariseerd of de agenda aanpassingen en aanvullingen behoeft. Belangrijk daarbij is een actueel overzicht van de behaalde resultaten in het afgelopen jaar dat breed gedeeld wordt onder de betrokken stakeholders in de stad. Hieraan wordt een jaarlijkse bijeenkomst gekoppeld.

Net zo belangrijk is het ***monitoren*** van de bijdragen die de acties leveren aan economische en maatschappelijke uitdagingen. Door een aantal ***kritische prestatie indicatoren*** op te stellen wordt er gemonitord of het geheel aan acties bijgedragen heeft aan een positieve economische ontwikkeling. Daarvoor willen we met de partners in de stad monitoren, daarbij denken we aan de volgende KPI's:

- Ontwikkeling banen in diverse sectoren.
- Instroom naar werk.
- Aantal bezoekers binnenstad.
- Omvang van investeringen in innovatie en HC in Energy.
- Investeringsprogramma binnenstad en omliggende gebieden, met inzicht wie wat bijdraagt.
- Investeringen in werklocaties.
- Aantal evenementen en bijdragen gemeente.

Bijlage 1 Overzicht gesprekspartners

Externe individuele gesprekken

• Bart van Meer	Dirkszwager
• Herre Dijksma	Toerisme Veluwe, Arnhem, Nijmegen
• Jeroen Herremans	The Economic Board
• Marian van Hooij	Platform Binnenstad Arnhem, Citymarketing
• Kevin Rijke	IPKW
• Niels Bruil	Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen
• Stefan van Aarle	Directeur Veca
• Robin Hartogh Heys	Voorzitter Veca
• Toni Iniguez Najdanovski	OKA
• Marcel Hielkema	VNO-NCW Midden Nederland / Scalabor
• Tom Kortbeek	Innovate, Creatieve ondernemer, Coehoorn
• Teus Eenkhoorn	Nationaal Openlucht Museum
• Chris van Arkelen	Rabobank
• Angela Welting	Werkgeversservicepunt
• Alex van Hooff	Burgers' Zoo

Werksessies

1 Binnenstad, 11 februari

- 8 Deelnemers

2 Overige gebieden, 2 maart

- 30 deelnemers

Bijlage 2 Economie als strategisch onderdeel van gemeentelijk beleid

Er doet zich in veel gemeenten een vreemde paradox voor. De economische gezondheid van de stad wordt belangrijk gevonden, maar in de praktijk zijn de beschikbare middelen, net als in veel gemeenten, in Arnhem relatief beperkt. Dat hoeft op zich geen probleem te zijn als de Economisch Agenda ook voldoende doorklinkt in andere beleidsvelden, zoals ruimtelijke ordening, mobiliteit en sociaal domein.

Eigen verdienvermogen van de stad en regio is van groot belang, zeker de komende periode en dat betekent dat in het beleid van de stad het economisch beleid meer centraal moet komen te staan. Dat lijkt logisch maar dat is nu onvoldoende geval als naar de beschikbare instrumenten voor economisch beleid wordt gekeken. De recessie zal die extra aandacht zeker rechtvaardigen.

Maar het is ook goed om vanuit het economisch beleid de juiste spiegel voor te houden bij het ontwikkelen van de Omgevingsvisie. Er liggen grote ruimtelijke investeringsopgaven op divers deelgebieden van de stad, waar de combinatie van wonen en werken mogelijk is, maar tegelijkertijd moet het areaal aan bedrijventerreinen worden behouden om de veranderingen in de economie in vele branches ingevuld te krijgen,. Het gaat niet om groei van locaties, maar vooral om de bestaande beter te benutten.

Op het vlak van arbeidsmarkt, werkloosheid, brede welvaart en sociale leefomgeving staat Arnhem voor een aantal grote uitdagingen die aandacht vragen. De stad herbergt met diverse speerpunten een voedingsbodem die de stad de komende jaren van groeikracht kan blijven voorzien. De grote uitdaging is om daar zoveel mogelijk inwoners van de stad te laten profiteren. Daarbij is Arnhem, in vergelijking met steden in Brabant en Limburg, relatief bescheiden in de aanpak van de Human Capital Agenda. Het opzetten van een krachtige Human Capital Agenda voor Arnhem is cruciaal en een gezamenlijke verantwoordelijkheid van ondernemers, onderwijsinstellingen en de gemeente.

Het economisch beleid van de gemeente Arnhem is in de basis op orde. Het belang van economie in de integrale thema's wordt echter binnen de gemeente Arnhem nog te weinig onderkend, en de input vanuit economie (en ondernemers) kan nog beter zichtbaar worden gemaakt. Economie moet meer een ***strategisch onderwerp*** zijn, onderdeel van de omgevingsvisie en integraal worden onderdeel worden van andere programma's en thema's, economie is tevens een middel om de uitdagingen van de gemeente Arnhem aan te kunnen. Samengevat:

Tabel 1 Economie als strategisch onderwerp binnen Arnhems beleid

Thema	Economie in thema
Energie	• Onderscheidende, innovatieve werkmilieus IPKW en Arnhems Buiten en kenniscampus HAN/ Van Hall Larenstein • Energie als groeisector en facilitator energietransitie • Proeftuinen verspreid over de stad
Aantrekkelijke stad	• Verblijfskwaliteit binnenstad versterken • Verbindingen van binnenstad met omliggende gebieden • Gevarieerde woonmilieus • Variatie aan werkmilieus • Toerisme en recreatie (evenementen, cultuur, herdenking)
Human Capital – sociaal beleid	• Meer vraaggestuurd onderwijs voor studenten en werkenden • Versterkte samenwerking in Triple Helix, met belangrijke verbindende rol van de gemeente • Verbinding leggen tussen Doorbraak naar Werk en de Human Capital Agenda • Aandacht voor praktisch opgeleiden en hoger opgeleiden
Ruimtelijke ordening/ kwaliteit	• Afwegingskader economie in Omgevingsvisie • Naar energie neutrale bedrijventerreinen en kantorenlocatie • Bedrijventerreinen als hubs in energie- en elektriciteitsnetwerken • Detailhandel: compactere winkel kern • Bijdrage van werklocaties aan biodiversiteit, groenopgaven en verminder hittestress • Interactiemilieus in verschillende vormen (in binnenstad, nabij onderwijs, Innovatielab, maar ook kleinschalig in wijken)
Infrastructuur, mobiliteit	• Bereikbaarheid van locaties (auto, OV, fiets) • Verbinden van deelgebieden in de stad • Verbinden van netwerken (ondernemers, maar ook inwoners en ondernemers) • Heldere dienstverlening van de gemeente aan bedrijven en ondernemers

Bijlage 3 Totaal overzicht acties

De koploper in de energietransitie zijn en blijven

Energie				
	Fasering	**Indicatie totale budget**	**Overige partijen**	
			Wie	**Indicatie bijdrage**

Innovatielab
• Projecten stimuleren op het gebied van een 3-tal Arnhemse energie-innovaties.
  • Waterstof-en brandstofceltechnologie;
  • Batterij- en laadinfratechnologie;
  • ICT/smartgrids
• Ontwikkelen van concrete opleidingen, doorontwikkeling van de hybride leeromgeving.
	2020 e.v.
	
	2020
		●●●●●	• Programma NemiA	●●●●●

			• Provincie / Rijk	●●●●●
			• HAN	●●●
			• IPKW	●●●
			• Arnhemse energiebedrijven	●●●
			• The Economic Board	●●
Proeftuinen • Experimentruimte • Toepassingen in woonwijken en op bedrijventerreinen	2020 e.v.	●●●●	• Programma NemiA	●●●
			• Provincie / Rijk	●●●
			• Private partijen	●●●●
			• IKPW & Arnhems Buiten	●●
Circulaire economie • Vaststelling PvA • renovatie van woningen en kantoren in de stad • blauwe wijkeconomie Spijkerkwartier • Diverse programma's	Q3/4 2020 2021 e.v.	●●●●	• Provincie (Kiemt en Circulair Gelderland)	●●●
			• Private partijen (Circles en Rabobank e.a. bedrijven)	●●●
			• Onderwijs (WUR, RUN, HAN, VHL, Artez)	●●●

Economisch aantrekkelijk stad in een Groene Metropoolregio

Economische aantrekkelijke stad				
	Fasering	**Indicatie totale budget**	**Overige partijen**	
			Wie	**Indicatie bijdrage**
Versterken iconen (kunst, cultuur, sport, toeristische trekpleisters) • Ondersteuning bij uitbreiding, programma of verbinden	2020 e.v.	●●●●●	• Private partijen	●●●●●
			• Ondernemersfonds (en/of BIZ)	●●
			• Gemeente Arnhem	●●
			• Provincie Gelderland	●●●●
			• Regio Arnhem-Nijmegen	●●
			• Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen	●●●
Verbinding met de Veluwe • Aanleg van een viaduct over de A12 voor wandelaars, fietsers	2023	●●●●●	• Provincie Gelderland/ Rijk	●●●●
			• Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen	●●
			• Private partijen	●●●
			• Gemeente Arnhem	●●
Herdenking van de vrijheid • Airborne week jaarlijks herhalen • Operation Market Garden/ Airborne jaarrond programmeren • Operation Market Garden/ Airborne onderdeel van 4 en 5 mei vieringen	2020	●●●●	• Overige beleidsthema's	●●●
			• Stichting Bridge to Liberation	●●●
			• Ondernemersfonds	●●●●
			• Private partijen	●●●●
Bruisende binnenstad • Verkenning naar optimale programma aan functies binnen gewenste milieu aan de Oostflank van de binnenstad • Verkenning naar creatie hoogstedelijk woon-werkmilieu aan de westkant van de binnenstad (Stationsgebied / binnenstad / Coehoorn)	2020 2021 2021	●●●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
			• Provincie Gelderland	●●●●
			• Georganiseerde partijen in de stad (PBA, Veca, CCA e.a.)	●●●●
			• Private partijen	●●●●●
Arnhem Zuid • Ontwikkeling zone Gelderse Poort-station Arnhem Zuid; • Kleinschalige werklocaties • Monitoring ontwikkeling kantorenlocaties Kronenburg en Gelderse Poort • Met markpartijen gesprek over tijdige herontwikkeling; • Enkele werk- en woonlocaties in Zuid meenemen in de proeftuinen	2022 2021 2020 2021 2020	●●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
			• Provincie Gelderland	●●
			• Regio Arnhem-Nijmegen	●●
City Marketing • Heldere boodschap ontwikkelen • Langjarige aanpak	2020	●●●	• Ondernemersfonds	●●●
			• Gemeente Arnhem	●●●

Ontwikkelen van een Human Capital Agenda

Ontwikkel een Human Capital Agenda				
	Fasering	**Indicatie totale budget**	**Overige partijen**	
			Wie	**Indicatie bijdrage**
Pilot Startersprogramma Opstarten en verder ontwikkelen van het programma. De pilot moet de basis leggen voor een breed gedragen (ook financieel) StartClub Arnhem	2020	●●	• Gemeente Arnhem	●
			• Rabobank	●
			• ArtEZ	●
			• HAN	●
			• Private partijen	●
Verkenning (welke branches, welke onderwijsinstellingen doen wat, wat is de rol van de gemeente)	Q4 2020	●●	• Gemeente Arnhem	●●
			• The Economic Board	●●
			• Werkgeversservicepunt / UWV	●
Oprichten Taskforce	Q4 2020	●●	• Gemeente Arnhem	●
			• Onderwijsinstellingen	●
			• Bedrijven	●
Opstellen Human Capital Agenda	Q2 2021	●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
			• The Economic Board/ Regio A-N	●●
			• Werkgeversservicepunt / UWV	●●●
			• Opleidingsbudgetten branches	●●●
Uitvoering Human Capital Agenda	2022	●●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
			• The Economic Board/ Regio A-N	●●
			• Werkgeversservicepunt / UWV	●●●
			• Opleidingsbudgetten branches	●●●●

Opgaven toekomstbestendige werklocaties

Werklocaties				
	Fasering	Indicatie totale budget	Overige partijen	
			Wie	Indicatie bijdrage
Herontwikkeling Het Broek en Rijnpark • Visies op de toekomstige inrichting (i.s.m. ondernemers en vastgoedpartijen) • Actieplannen opstellen • Uitvoering actieplannen	2021	●●●●	• Provincie Gelderland	●●●●
			• Gemeente Arnhem	●●
			• Private partijen	●●●●
			• StAb / Ondernemersfonds en/of BIZ	●●
Ontwikkelvisie en implementatieplan Nieuwe Haven	2020	●●	• Gemeente Arnhem	●●
Compacte binnenstad en schillen daarom heen. *Gericht op de binnenstad als werklocatie* • Visie op hoogstedelijk woon-werkmilieu in de binnenstad van Arnhem • Compacter maken kern winkelgebied. O.a. toevoegen woningen en voorzieningen voor hoogstedelijk woon-werkmilieu	2020 2021 e.v.	●●●●●	• Provincie Gelderland (LTI-agenda)	●●●●
			• Gemeente Arnhem	●●●●
			• Georganiseerde partijen in de stad (zoals PBA, Veca, CCA e.a.)	●●
			• Private partijen	●●●●●
Regionaal dienstencentrum • Toevoegen kantoorruimte in gebied rondom CS • Kantoren en bredere ontwikkeling zone Gelderse Poort naar station Arnhem Zuid • Kantorenlocaties op Velperweg en Ijsseloord II op orde houden	2020	●●●●●	• Private partijen	●●●●●
			• Regio Arnhem-Nijmegen	●●
			• Provincie Gelderland	●●●●
			• Gemeente Arnhem	●●

Verbinden

Verbindingen				
	Fasering	**Indicatie totale budget**	**Overige partijen**	
			Wie	**Indicatie bijdrage**
Stadsdistributie • Opschalen kleinschalige initiatieven • Zero-Emissie Zone (proces tot invoering in 2025)	2020	●●●	• Scalabor (o.a. i.s.m. IPKW)	●
			• Gemeente Arnhem	●●
			• Private partijen (logistiek, pakketbezorgers etc.)	●●●
			• Provincie Gelderland	●●
OV naar werklocaties • Knelpunten bepalen • Mogelijkheden inventariseren	2021	●●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
			• Concessiehouder/ Provincie Gelderland	●●●
			• Collectieve vervoerders	●
			• Bedrijven en/ of collectief	●●
			• StAb	●
Cross-overs • INNOVATE • Soortgelijke netwerken • Kennisbijeenkomsten op thema's	2020	●●●	• Ondernemersfonds en/of BIZ	●●
			• Gemeente Arnhem	●
			• OKA	●●
			• Rabobank	●●
Sterke organisatiegraad • Organisatiestructuur, plannen aanjagen en beoordelen (klankbordgroep agenda) • Monitoring van de agenda • Bepalen gedeelde ambitie/ urgentie binnen gebied, passende samenwerkingsvorm organiseren incl. financieringsvorm • Continueer samenwerking met en van bestaande organisaties	Q4 2020	●●●	• Ondernemersfonds en/of BIZ	●●
			• Gemeente Arnhem	●●
			• OKA, StAb	●
			• Provincie Gelderland (toekomstbestendige werklocaties)	●●
Ruimtelijke samenhang met wijken, kwartieren om de binnenstad • Verbinding CS-Binnenstad, • Investeren in het Bestuurskwartier en omgeving (incl. Cobercoterrein) • Verbinding Blauwe Golven naar Arnhems Museum, • Verbinding binnenstad-Modekwartier • Verbinding binnenstad-Meinerswijk	2021	●●●●●	• Gemeente Arnhem	●●●●●
			• Provincie Gelderland	●●●●●
			• Private partijen	●●●●●

			• Georganiseerde partijen in de stad:
			  • PBA
			  • VECA
			  • CCA
			  • Vereniging Korenmarkt
			  • Vereniging Coehoorn
			  • Vereniging Modekwartier
			  • Vereniging Meinerswijk
			  • Lauwersgracht alliantie
				●●●

Gemeentelijke dienstverlening • Van Bedrijven Weten • Accountmanagement en acquistie	2020	●●●	• Gemeente Arnhem	●●●
Samen met de Buren • Regionale Samenwerkingsagenda • Samenwerking NRW	2020	●●●	• Gemeente, Regiogemeenten, provincie • NRW, Rijk, EU, private partijen	●●●

Bijlage 4 Verwijzingen programma's

[i] Regio Arnhem-Nijmegen "Groene Metropoolregio". Een visie op de regionale samenwerking (concept eind maart 2020).

[ii] Aan de uitwerking van de Economische Koers 2016 is de afgelopen jaren gewerkt via vier programmalijnen; 1) krachtiger ondernemersklimaat 2) toekomstbestendiger vestigingsklimaat voor bedrijven en (kennis) instellingen 3) Arnhem aantrekkelijkere en gastvrijere stad in en voor de regio en 4) Arnhem Energiestad. De inhoud en de acties genoemd in die programmalijnen zijn de basis geweest voor deze Economische Agenda.

[iii] Dit is verwoord in het toeristisch toekomstperspectief regio Arnhem Nijmegen "Toerisme – bestemming in balans".

[iv] Evaluatie Stichting Ondernemersfonds Arnhem, juni 2019 (in opdracht van SOFA uitgevoerd door Stadskracht)

[v] New energy made in Arnhem, programma 2020-2030 (vastgesteld oktober 2019)

[vi] In 2017 is het project Arnhem Hotspot Energy gestart. De Hybride leeromgevingen van de HAN en het IPKW spelen hierin een belangrijke rol. Er zijn er twee; het Mobility Innovation Centre en Energy for Sustainable Built Environment. In 2019 worden deze hybride leeromgevingen geprofessionaliseerd tot het Innovatielab.

[vii] Plan van aanpak circulaire economie: "De weg naar een circulair Arnhem". Verwachting dat er over dit plan van aanpak in het derde kwartaal besluitvorming plaats gaat vinden.

[viii] De opdrachtbeschrijving van Citymarketing Arnhem is opgenomen in het document "Vermeerdering van den bloei". Het document is tot stand gekomen door een begeleidingscommissie bestaande uit meerdere partners. Vertegenwoordigde partijen: IPKW, OKA, PBA/VECA, RBT KAN, gemeente Arnhem, Citymarketing gemeente Arnhem.

[ix] Gemeente Arnhem: Doorbraak naar werk (sociaal domein)

[x] Voorstel voor Raadsbrief in college van 16 maart behandeld, voorstel nog niet vastgesteld door gemeenteraad.

[xi] Regionaal wordt vraag naar en aanbod van werklocaties afgestemd in het Regionaal Programma Werklocaties, dat door GS van de Provincie moet worden vastgesteld. Dit RPW wordt momenteel geactualiseerd.

[xii] Ondernemersplan Platform Binnenstad Arnhem 2020-2024: "Van place to buy naar place to be" (September 2019).

[xiii] Het Raadsvoorstel om de Nieuwe Haven in Arnhem te kunnen ontwikkelen tot volwaardige bedrijfshaven heeft in december 2019 voorgelegen bij de gemeenteraad.

[xiv] Raadsbrief "Voortgang en professionalisering Van Bedrijven Weten" (17 december 2019).

[xv] Stuk ingebracht tijdens portefeuillehouders overleg Jan van Dellen: Accountmanagement en Acquisitieplan 2020 (februari 2020)

Economische Agenda Arnhem 2021-2025

Energieke stad

Gemeente Arnhem

Woord vooraf

Met trots presenteren gemeente en inwoners samen de Economische Agenda Arnhem 2021 - 2025, Energieke Stad. Met de nadruk op samen, omdat deze agenda het afgelopen jaar mét de stad is gemaakt. Een agenda die gaat over de economische toekomst van Arnhemmers en kansen voor bedrijven.

Het is van groot belang dat deze agenda er is. Arnhem is een stad die groeit. Er komen meer Arnhemmers, of ze hier nu geboren worden of dat ze van buiten de stad komen. Meer inwoners betekent meer vraag naar werk. Daarom willen we in de toekomst op alle fronten een aantrekkelijke, energieke stad blijven met een gezonde, sterke en duurzame economie én voldoende banen.

We hebben veel gehad aan onze gesprekken hierover met ondernemers en instellingen. Steeds ging het over het DNA van onze stad: hoe ziet een aantrekkelijke economie in Arnhem eruit, welke sectoren zijn belangrijk en waarom zouden mensen hier graag willen werken of hun eigen zaak beginnen? Met die antwoorden zijn we samen aan de slag gegaan.

Twee belangrijke onderwerpen kwamen naar boven. Allereerst wil Arnhem een economisch aantrekkelijke stad zijn. Waar het fijn werken en ondernemen is, waar mensen onze bedrijven makkelijk weten te vinden en waar de stad dienstbaar is aan onze bedrijven. Daarnaast hebben we, zonder de vele andere sectoren in onze stad te kort te doen, speciale aandacht voor de energiesector. Van oudsher heeft Arnhem een rijke traditie van bedrijven die zich richten op het opwekken van energie. De afgelopen jaren is hier steeds meer ruimte gekomen voor nieuwe, duurzame vormen van energie. Die toonaangevende positie gaan we samen verder uitbouwen.

Deze focus op een aantrekkelijke en energieke stad biedt veel kansen voor meer bedrijvigheid en werkgelegenheid. Als stad doen we er alles aan om bedrijven naar Arnhem te halen. Dan gaat het om de geschikte werklocaties waar bedrijven optimaal kunnen ondernemen en bij elkaar in de buurt kunnen zitten. Dan gaat het om een beroepsbevolking die juist is opgeleid door een van onze onderwijsinstellingen, het zogeheten Human Capital. En het gaat om verbindingen leggen in de stad: bedrijven, ondernemersverenigingen, scholen en consumenten met elkaar in contact brengen.

Een gezonde economie is van groot belang voor de Arnhemmers die een bestaan willen opbouwen met een baan of eigen onderneming, of om mooie dingen te kunnen ontwikkelen voor de stad. Tegelijk kan je economie niet los zien van andere maatschappelijke ontwikkelingen en sectoren. Zonder onderwijs is er geen beroepsbevolking, zonder zorg en sport zijn er geen vitale werknemers en zonder ondersteuning vanuit de overheid is er geen ruimte voor verduurzaming van de economie en startups.

Covid-19 heeft ons nog eens doen beseffen hoe alle sectoren met elkaar verweven zijn. Dankzij het stevige fundament van de vorige economische agenda konden we in 2020 al snel een herstelagenda voor de coronacrisis presenteren. Hierdoor halen we miljoenen aan investeringen naar voren en zorgen we voor groei. Nu is het zaak om na het coronavirus door te pakken en samen te blijven werken aan economische groei.

Dat alles staat in deze agenda. Zo maken we samen Arnhem economisch aantrekkelijker en energieker. We waren al goed op weg met de Economische Koers uit 2016. We zetten het samenspel met de stad dat Arnhem zo eigen is, krachtig door. Ik weet zeker dat Arnhem met alle creatieve en innovatieve bedrijven een sterke economische toekomst voor zich heeft!

Jan van Dellen, wethouder Economie

1 Inleiding

Arnhem is een stad met energie! Een stad met innovatieve en creatieve ondernemers, een krachtig MKB, toekomstig talent dat opgeleid wordt en ondernemende inwoners. Daarbij is Arnhem een stad met een goed woon-werkklimaat door haar groene landschappelijke ligging, aantrekkelijke binnenstad en korte verbindingen met de regio en de rest van het land. Dit draagt bij aan een sterk economisch klimaat. Een klimaat dat we verder willen uitbouwen en versterken.

Dit is nog urgenter geworden doordat we sinds het voorjaar van 2020 als gevolg van Covid-19 van het ene moment op het andere moment in een economische crisis zitten. Veel Arnhemse bedrijven hebben het zwaar en de banen van Arnhemmers staan onder druk. De crisis brengt enorme economische uitdagingen met zich mee. De eerste schok hebben we opgevangen door ondernemers op weg te helpen met onze dienstverlening zoals Van Bedrijven Weten en het anderhalve meterloket. Inmiddels kijken we ook verder en werken we aan het herstel en versterken van de economie. We willen dit doen vanuit een stevige koers met een duidelijke focus.

Een economische agenda van en voor de stad

Bij de partners in de stad is er - zeker nu met de economische crisis - behoefte aan meer uitvoeringskracht en een gerichte economische agenda. Bedrijven dragen bij aan de werkgelegenheid voor Arnhemmers. Ze zorgen door middel van sponsoring voor een bloeiend verenigingsleven en ondersteuning van maatschappelijke organisaties in Arnhem. Met hun innovaties en investeringen dragen ze, veelal in samenwerking met kennisinstellingen, bij aan de energietransitie, duurzame mobiliteit en duurzame woningbouw.

In samenspraak met bedrijven en andere partners in de stad hebben we daarom het afgelopen jaar een actiegerichte en uitvoeringsgerichte economische agenda opgesteld die bijdraagt aan de economische en maatschappelijke opgaven van Arnhem. Met als resultaat deze economische agenda van en voor de stad.

Het proces met de stad

Om te komen tot een gezamenlijke agenda met de stad zijn onze partners in de stad vroegtijdig betrokken bij het opstellen van de economische agenda. Er is bewust voor gekozen voor een procesaanpak, om met de stad de agenda verder uit te werken.

Dit proces is gestart in januari 2020 met het maken van een economische foto door Buck Consultants International (BCI). In hoofdstuk 3 wordt hier verder op in gegaan. . Er zijn daarnaast diverse gesprekken met externe stakeholders geweest. Op basis hiervan is een analyse gemaakt. Om tot een laatste brede raadpleging van de economische situatie te komen, hebben er nog twee plenaire sessies in het voorjaar plaatsgevonden. Hieraan deden in totaal 38 deelnemers mee.

Hieruit heeft BCI een advies geschreven en een concept Economische Agenda gemaakt (zie bijlage 2).

In het najaar van 2020 zijn de meeste betrokkenen uit de bijeenkomsten via individuele interviews bevraagd over de concept economische agenda en waar hun energie ligt om bij te dragen aan het uitvoeren van deze agenda.

De uitkomsten van de gevoerde gesprekken zijn verwerkt in deze Economische agenda en een gezamenlijke uitvoeringsagenda. Het samenspel bij de opbouw van de agenda maakt het mogelijk om samen slagvaardig en snel te komen tot energieke coalities en een grotere uitvoeringskracht te kunnen organiseren om de beoogde, concrete resultaten uit de economische agenda te behalen.

Deze zijn in de loop der tijd ook al ontstaan, omdat het werk natuurlijk gewoon doorgaat.

2 Arnhemse economische ambities en maatschappelijke uitdagingen

Het college zet haar energie in op de groei van Arnhem als groene, levendige, ondernemende en inclusieve stad. Dit vraagt om inzet en investeringen in verschillende maatschappelijke uitdagingen. Deze economische agenda draagt hier op verschillende manieren aan bij. Op veel terreinen is er een wisselwerking met de economische ontwikkeling van de stad.

Behoud en uitbreiding werkgelegenheid

De ambitie van Arnhem is om 500 mensen extra ten opzichte van het landelijk gemiddelde vanuit de bijstand aan het werk te helpen. Gezien de economische crisis moeten mensen aan het werk gehouden en aan werk geholpen worden. Dit kan door mensen via (om)scholing te leiden van krimpsectoren naar groeisectoren. Met behulp van acties uit de economische agenda wordt geïnvesteerd in groeisectoren en via de triple helix kan hierin worden geïnvesteerd in Human Capital.

Arnhem als klimaat neutrale stad

Arnhem wil op termijn een klimaat neutrale en duurzame stad zijn en zet daarom vol in op de energietransitie. Daarnaast zijn ambities geformuleerd voor een circulaire economie. De energietransitie en circulaire economie zijn een vliegwiel voor verdere innovaties, investeringen, nieuwe bedrijvigheid en extra werkgelegenheid. Door middel van acties uit de economische agenda kan voor de benodigde innovaties en kennisontwikkeling worden gezorgd om de energietransitie mogelijk te maken en zo bij te dragen aan Arnhem als klimaat neutrale stad.

Arnhem als economisch aantrekkelijke stad in groene metropoolregio

Arnhem is een aantrekkelijk stad om in te wonen, te ondernemen, te werken en te recreëren. Arnhem heeft vele voorzieningen, een bruisende binnenstad en een prachtige groene omgeving. Om de economische aantrekkelijkheid verder te versterken, zoeken we voortdurend naar het evenwicht tussen een duurzame groei van de stad en het behoud van de voor Arnhem typische levendige, ontspannen en groene leefkwaliteit. De kwaliteiten van Arnhem gaan hand in hand met de ruimtelijke claims die gelegd worden door alle activiteiten en doelgroepen in de stad. Er moet voldoende (fysieke) ruimte zijn voor bedrijven om te ondernemen, maar ook groen, goede en voldoende woningen voor alle doelgroepen en recreatiemogelijkheden dragen bij aan een economische aantrekkelijke stad.

Goede bereikbaarheid van al deze functies is daarbij erg belangrijk. De groene parken, evenementen, detailhandel en horeca in de binnenstad en iconen als Burgers' Zoo en Het Openlucht Museum zorgen voor een aantrekkelijk woonklimaat voor onze inwoners, maar zorgen ook voor het versterken van ons toeristisch profiel en versterken daarmee ook onze voorzieningen en de economie. We werken daarmee ook aan duurzame gastvrijheid. Investeringen hierin vanuit het economische agenda dragen dus ook bij aan andere doelstellingen en andersom dragen investeringen vanuit andere doelstellingen bij aan de economische versterking van de stad. Er is een wisselwerking tussen leefbaarheid en economische ontwikkeling en aantrekkingskracht.

Arnhem in 2040: bouwsteen voor de Omgevingsvisie

Hoe we als stad tot 2040 met de ruimtelijke uitdagingen in Arnhem omgaan, staat in de Omgevingsvisie. De Omgevingsvisie zal in 2021 vastgesteld worden. Er wordt uiteengezet hoe en waar de maatschappelijke uitdagingen in Arnhem op integrale wijze een plek krijgen. Oftewel, waar is er plek voor wonen, werken, recreëren, energieopwekking. Deze uitdagingen moeten op een integrale wijze worden opgepakt. Een groei in het aantal woningen betekent ook een groei in de benodigde werkgelegenheid. Per woning is er een groei van 0,5 fte aan werkgelegenheid. Er moet dus zowel ruimte zijn voor wonen als werken.

De economische agenda levert daarvoor de bouwstenen voor de economische ontwikkeling van de stad. De Omgevingsvisie moet immers ook voorzien in ruimtevragen vragen vanuit economische ontwikkeling en bedrijvigheid.

3 Opbouw economische agenda Energieke stad

Vanuit bovenstaande ambities en maatschappelijke uitdagingen bouwen we onze agenda als volgt op:
I. Foto: hoe staat de stad er economisch bij?
II. Focus: Economisch Aantrekkelijke stad en Energie
III. Economische uitvoeringsagenda 2021-2025 in energieke coalities

I. Foto: hoe staat de stad er economisch bij?

De economische kracht van Arnhem in beeld
Met de Economische Agenda gaan we de economie van Arnhem verder versterken, Het is daarbij van belang om de structuur van de Arnhemse economie goed in beeld te hebben om in te kunnen spelen op de kansen en uitdagingen die daarmee gepaard gaan. In de concept Economische Agenda van Buck Consultants is een economische foto opgenomen die daar op in speelt. Deze foto geeft een beeld van de structuur van de economie van Arnhem, zowel van de kracht als de aandachtspunten.
De gevolgen van de Corona-crisis zijn in die foto nog niet meegenomen, omdat deze bij aanvang van de crisis is opgesteld. Die impact wordt op dit moment op individueel niveau al door veel ondernemers en werknemers in sterke mate ervaren, waarbij de impact per sector verschilt. De coronamonitor van de gemeente biedt inzicht in de actuele cijfers (link naar coronamonitor). Hoe groot deze impact uiteindelijk is op de structuur van de economie zal de komende tijd gaan blijken. De verwachting dat Arnhem voldoende sterke (economische) speerpunten en een gevarieerd vestigingsklimaat bezit om sterk uit de crisis te komen.

Samengevat komt BCI tot de volgende hoofdlijnen over de economische ontwikkeling van Arnhem.
- Het aantal banen en vestigingen zijn de afgelopen jaren gegroeid en heeft een grote regionale werkgelegenheidsfunctie. Ook de cijfers van 2020 laten een groei zien zoals in onderstaande tabel aangegeven. In de afgelopen jaren lag de groei ten opzichte van de regionale, provinciale en landelijke gemiddelden wel wat lager.

Tabel 1. Actuele cijfers ontwikkeling banen en vestigingen

	2020 (meting: april)	Groei t.o.v. 2019
Aantal Banen	107.740	+0,4% (+440)
Aantal Vestigingen	17.420	+7,7% (+1.240)
Sectoren - Grootste groeiers (aantal banen)	1. Financiële instellingen 2. Gezondheidszorg 3. Onderwijs	+13,9% (+260) +6,8% (+1.340) +6,4% (+530)
Sectoren - Grootste dalers (aantal banen)	1. Vervoer, opslag en communicatie 2. Groothandel 3. Horeca	-9,4% (-830) -6,8% (-200) -5,0% (-240)

Bron: PWE, provincie Gelderland

- De corona-crisis zal naar verwachting een negatief effect hebben op de werkeloosheid. In de cijfers van 2020, zien we dat echter nog niet. Na een toename direct na de eerste lock down daalde de werkloosheid in Nederland weer aan het einde van 2020. Het CPB verwacht nog wel een toename in 2021 richting de 4,4% en 4,7% in 2022 (basisraming maart 2021).

- De economische speerpunten van Arnhem zorgen ervoor dat de stad over voldoende ontwikkelpotentieel en groeikracht beschikt tijdens en vooral na de crisis. Sommige sectoren groeien ook in de crisis (Energy, Zorg), andere worden geraakt door de crisis, maar herstellen snel (Zakelijke dienstverlening, Toerisme en Recreatie, Creatieve industrie) andere hebben langere herstelperiode nodig (Horeca, Detailhandel).
- Het vestigingsklimaat van Arnhem voor economische functies kent sterke werklocaties en goede verbindingen, waarbij o.a. de Stationsomgeving een toplocatie is voor kantoren en biedt de Nieuwe Haven ontwikkelpotentieel als unieke vestigingslocatie voor circulaire economie en watergebonden bedrijven. Aandachtspunt is de schaarse ruimte voor nieuwe economische ontwikkelingen.
- De aantrekkelijkheid van Arnhem om te ondernemen, wonen en te verblijven hangt samen met de kwaliteit van de omgeving/regio als Groene Metropool. De stedelijke gebieden Arnhem, Nijmegen en Ede/Wageningen kennen daarbij hun eigen specialisaties. Het totaalproduct als regio (metropool) is door het groene karakter en de economische specialisaties onderscheidend ten opzichte van andere regio's in Nederland.

II. Foto: hoe staat de stad er economisch bij?

Focus: twee hoofdopgaven en drie groeibepalende randvoorwaarden
Vanuit bovenstaande ambities en maatschappelijke uitdagingen hebben we onze agenda verder opgebouwd.

In het tweede deel komt de focus die we aanbrengen aan bod door middel van twee hoofdopgaven:

- Een economisch aantrekkelijke stad
- Energie

Daarnaast zijn er een drietal groeibepalende randvoorwaarden:

- Toekomstbestendige werklocaties
- Human Capital
- Verbindingen

Deze randvoorwaarden dragen bij aan oplossingen voor de economische en maatschappelijke uitdagingen van Arnhem, maar ook een optimaal vestigings- en ondernemersklimaat.

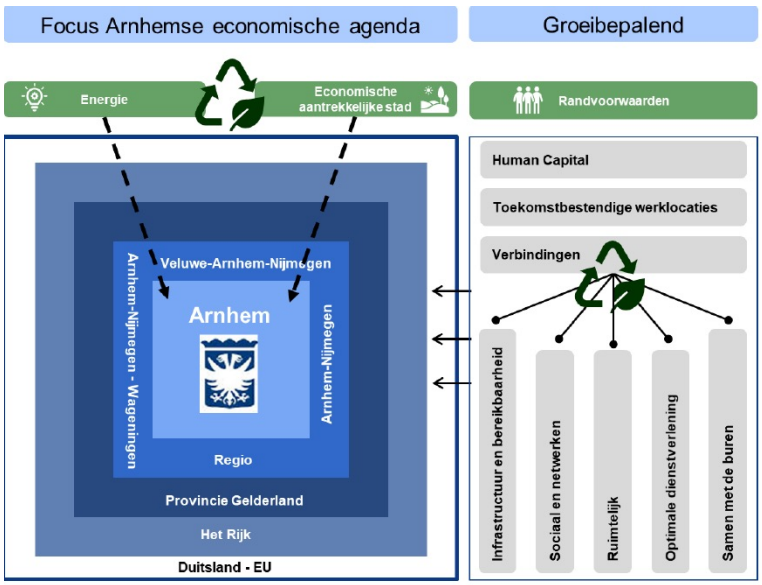

Bron: Buck Consultants International, De energieke stad

De focus richt zich op twee hoofdopgaven met een krachtige potentie: Energie en Economisch aantrekkelijke stad.

- Opgave Energie

Een sterk energiecluster in termen van economische groei en in de bijdrage aan de maatschappelijke opgaven geeft de stad in economische opzicht een onderscheidende positie in de regio, nationaal en internationaal. Met Energie kan Arnhem zich als innovatieve en duurzame stad in Nederland en internationaal positioneren. Er is een netwerk van bedrijven en kennisinstellingen dat daarvoor de basis legt. Arnhem wil in 2050 een klimaat neutrale en duurzame stad zijn en zet daarom vol in op de energietransitie. Die energietransitie is een vliegwiel voor verdere innovaties, nieuwe bedrijvigheid en extra werkgelegenheid. Daarbij is 'energie' ook een metafoor voor de ontwikkeling van de stad sinds het eind van de Tweede Wereldoorlog. De schouders werden onder wederopbouw gezet, tot de stad die Arnhem nu is, waar de energie van inwoners en ondernemers voelbaar is. Kortom, een energieke stad.

Energie	
Positionering	Arnhem de energieke stad: • Van oorsprong en (h)erkend in de regio en elders in Nederland. • Als voorbeeldstad voor innovatie en toepassingen in de energietransitie.
Economische meerwaarde	• De energietransitie biedt Arnhem grote economische kansen. Benutten door: - Investeringen in langjarige researchprogramma's. - Beschikbaarheid van research en testfaciliteiten. - Ruimte bieden (huisvesting en financiering) van startups en andere innovatieve bedrijven. - Stimuleren van cross-sectorale innovaties richting bouw, duurzame logistiek, ontwerp van producten etc. - Uitdagingen tackelen op het gebied van Human Capital, energietransitie leidt tot vele nieuwe banen (van hoger opgeleid tot praktisch geschoold). - Toepassen van innovaties in woonwijken en op werklocaties in de stad (proeftuinen). Ambities gaan samen met de transitie naar een circulaire economie.
Maatschappelijke opgave	• Energietransitie en de transitie naar een circulaire economie gaan gepaard met uitdagingen op het gebied van: - Duurzame opwekken en besparen van energie. - Hergebruik van materialen. - Gedragsverandering. - Een veranderende vraag naar arbeid. - Aantrekken arbeidskrachten met juiste skills. - Aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt. - Belangrijk voor het verduurzamen van productieprocessen en gebouwde omgeving, zoals werklocaties en woonwijken.

- Opgave Economisch aantrekkelijke stad

Het onderscheidend vermogen van Arnhem als economisch aantrekkelijke stad binnen de Groene Metropool Arnhem-Nijmegen-Wageningen verder uitbouwen (met eigen economische speerpunten, de iconen op het gebied van cultuur, sport en toerisme en de diversiteit aan woon- en werkmilieus in een groene omgeving). De economisch aantrekkelijke stad geeft uiting aan de economische veelzijdigheid van de stad (meerdere economische speerpunten), de iconen op het gebied van cultuur, sport en toerisme (die echt onderscheidend zijn) en de beschikbaarheid van diversiteit aan woon- en werkmilieus in een groene omgeving (in de stad, maar ook in de omgeving). Een goede bereikbaarheid van al deze functies is van groot belang voor een economisch aantrekkelijke stad. Dit alles maakt dat je als stad een goed vestigingsklimaat behoud. Die drie elementen maken Arnhem een aantrekkelijke economische stad voor de inwoners en bedrijven, maar ook om nieuwe inwoners, jong talent, bezoekers en bedrijven aan te trekken.

Economisch Aantrekkelijke stad	
Positionering	Aantrekkelijk voor (nieuwe) vestiging van bewoners, bedrijven, bezoekers en studenten • Variatie aan woon- en werkmilieus. • Groene omgeving. • Herdenking van vrijheid en wederopbouw. • Iconen, op gebied van kunst, cultuur, sport en toerisme. • Kwaliteit van de binnenstad, werklocaties en wijken in de stad. • Duurzame gastvrijheid • Goede bereikbaarheid van de stad(sdelen) met diverse mobiliteitsvormen
Economische meerwaarde	• Iconen trekken bezoekers en bestedingen aan. • Binnenstad een economische motor en regionale centrumfunctie: - Bestedingen, variatie van winkelen, horeca en andere voorzieningen in een compacte binnenstad. - Hoogstedelijk centrum-milieu: nieuwe kantoren (nabij CS), wonen in de binnenstad, verblijfskwaliteit - Investeren in Oostflank van het Centrum met het Bestuurskwartier en de culturele sector rondom de Lauwersgracht.
Maatschappelijke uitdaging	• Inclusieve stad: - Woningen voor alle doelgroepen. - Ruimte om te werken in alle deelgebieden van de stad. - Arnhem-Zuid een herkenbare positie geven in de Economische Agenda. • Verblijfskwaliteit: - Vergroenen waar mogelijk in alle deelgebieden goed voor o.a. klimaat-adaptatie en leefkwaliteit.

- Randvoorwaarden

Om het potentieel van de twee hoofdopgaven volledig te kunnen benutten moeten de groeibepalende randvoorwaarden op orde zijn. De focus ligt hierbij op Human Capital, toekomstbestendige werklocaties en het leggen van verschillende verbindingen. Bij deze laatste randvoorwaarde draait het bijvoorbeeld om infrastructurele verbindingen in en rond de stad, fysieke verbindingen en verbindingen tussen ondernemers en met kennisinstellingen, maar ook om een optimale dienstverlening aan inwoners en ondernemers.

o Human Capital Agenda

De aanwezigheid van voldoende en goed gekwalificeerd personeel op het juiste moment is een cruciale randvoorwaarde voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven. In de komende jaren zal de arbeidsmarkt verder onder druk komen te staan. Enerzijds door de verwachte impact van de huidige crisis op o.a. het aantal werklozen. Anderzijds zal er een vraag blijven bestaan in sectoren zoals zorg, bouw en installatie en metaalelektro, zakelijke dienstverlening en hopelijk ook weer vrij snel in de sectoren horeca en toerisme. Door de snel veranderende markten, door energietransitie en circulaire economie en de voortgaande digitalisering zijn bedrijven continu op zoek naar talent, getraind in de nieuwste vaardigheden.

o Werklocaties

Werklocaties dienen aantrekkelijk te zijn én te blijven voor bedrijven om gevestigd te blijven of nieuw te willen vestigen in Arnhem. Dat komt ten goede aan de werkgelegenheid en leidt tot een lagere uitkeringsafhankelijkheid en groei van het aantal inwoners en bezoekers. Tevens leidt een aantrekkelijk vestigingsklimaat tot het beter behouden van studenten en starters in de stad. Bedrijven zijn sterk lokaal geworteld en daarom tevens belangrijk voor de lokale sociale structuur. Bedrijven zijn bijvoorbeeld sponsor van evenementen en sportverenigingen. Ook ondersteunen ze vaak maatschappelijke organisaties in de stad met hun kennis en kunde. Aantal uitdagingen waar Arnhem op haar werklocaties voor staat:

- Er is in Arnhem weinig ruimte beschikbaar voor nieuwe werklocaties en zien we locaties met economische bestemming in woonwijken plaatsmaken voor woningen.
- Veranderingen in de economie leiden tot snelle veranderingen in branches en daarmee ook tot andere eisen aan pand en (werk)omgeving. De kwaliteit van de werklocaties in Arnhem is voldoende te noemen. Om dit te behouden is het van belang hier aan te blijven werken. Denk hierbij aan verschillende vormen van bereikbaarheid faciliteren en borgen.
- Andere ruimtelijke claims, zoals groen en woningbouw dreigen bestaande bedrijventerreinen en kantorenlocaties te verdringen.
- Werklocaties hebben een belangrijke rol in de energietransitie, in de transitie naar een circulaire economie en het klimaatbeleid. In het bedrijfsleven wordt namelijk de meeste energie en grondstoffen verbruikt. Ook zijn dit de gebieden in de stad die de grootste hittestress kennen, wat van invloed is op de totale leefbaarheid in de stad.

o *Verbindingen*
Verbindingen in diverse vormen zijn belangrijk voor een goed functionerende economie en de uitdagingen waar we maatschappelijk voor staan. We onderscheiden er vier voor de economische agenda van Arnhem:

- Fysieke verbindingen zoals infrastructuur, bereikbaarheid en functiemening (wat zijn belangrijke aanvullende zaken naast de grote investeringen die al gepland zijn en/of in uitvoering zijn).
- Verbindingen tussen sectoren en mensen.
- Verbinding versterken tussen (lokale, regionale, landelijke en internationale) gebieden (ruimtelijk, organisatorisch en qua mobiliteit).
- Intensiveren van contacten met ondernemers en bedrijven tijdens en na de crisis.

III. Economische uitvoeringsagenda 2021-2025 in energieke coalities

De uitvoeringsagenda & organisatie
De uitvoeringsagenda is voor 2021 en verder. Hierbij zijn de acties voor 2021 concreet gemaakt en worden de acties voor de jaren erna nog wat abstracter gehouden. Doordat de uitvoeringsagenda vervolgens ieder jaar wordt geüpdatet, zal in de loop van 2021 de abstractere acties weer vertaald worden naar concrete acties voor 2022.

Om tot een succesvolle uitvoering te komen van de acties is samenwerking tussen de betrokken partners in de stad nodig. Ondernemers, onderwijs en overheid de hierop samen inzet plegen en in investeren. Daarom worden energieke coalities gevormd op verschillende thema's en projecten. Deze coalities zijn nodig om de acties uit het uitvoeringsplan tot een blijvende impact te genereren maar ook om richting regionale en nationale samenwerkingspartners een effectieve coalitie te vormen.

Via een gezamenlijke uitvoeringsagenda gaan we met onze partners in de stad en de regio samen werken met energieke coalities werken om onze ambities te realiseren en bij te dragen aan de maatschappelijke opgaven.

- Samen werken aan deze agenda

Belangrijk uitgangspunt is dat het een agenda van de stad is, en blijft. Op dit moment wordt nog een regisserende en aanjagende rol van ons, als gemeente gevraagd. We werken er naartoe, dat in de komende jaren steeds meer door partijen zelf opgepakt wordt en dat de gemeente geleidelijk aan een bescheidenere rol gaat spelen. Hier zien we overigens, al wat beweging in ontstaan.

Vooralsnog zien we twee niveaus vanuit we de samenwerking vanuit de Economische Agenda willen neerzetten:

Economische strategische alliantie Arnhem
Deze alliantie bestaat uit 8-12 betrokkenen uit de stad en gemeentelijke organisatie en heeft als functie om te duiden wat er op ons af komt en hoe dit zich verhoudt tot de hoofdopgaven van de Economische Agenda en het uitvoeringsplan. De gemeente neemt het initiatief voor oprichting. De start bijeenkomst vindt plaats in Q2, gevolgd door een bijeenkomst om het uitvoeringsplan 2022 te formuleren in Q3. Hierin vragen we de alliantie om actief hun netwerk in te zetten en daar waar nodig nieuwe coalities te smeden. Ook herijken zij waar nodig de hoofdopgaven, waar nodig.

Energieke Coalities
Om recht te doen aan de wens aan meer uitvoeringskracht, vormen we energieke coalities. Dit zijn partijen die elkaar nodig hebben om tot, effectieve uitvoering van projecten uit de uitvoeringsagenda van de Economische Agenda te komen. Grotendeels bestaan deze coalities al. Frequentie, deelnemers en de rol van de gemeente is verschillend. Afhankelijk van wat nodig is. De agenda van deze energieke coalities is gericht op (effectieve) uitvoering van projecten. Jaarlijks stellen zij (belangrijkste stakeholders) samen met de alliantie een nieuw uitvoeringsplan vast. In het aangaan van coalities heeft de gemeente in eerste instantie een sterk aanjagende en signalerende rol. Gaandeweg zal de Economische strategische alliantie Arnhem dit meer op zich gaan nemen.

Verhouding Economische strategische alliantie met energieke coalities
Samenspel is noodzakelijk voor monitoring stand van zaken uitvoeringsplan, signalering knelpunten, doorzettingskracht (gebruik netwerk) en het gezamenlijk vaststellen jaarlijkse uitvoeringsplan.
Een jaarlijkse bijeenkomsten en het neerzetten van wederzijdse kennisdeling zijn hierin belangrijke elementen om het samenspel goed neer te zetten.

Financiën
Vanuit economie wordt financieel ingezet op twee sporen:
1. Het versterken van de organisatiegraad van partijen in de stad, door middel van het verstrekken van subsidies.
2. Door het doelgericht geld verstrekken aan projecten die binnen de energieke coalities vallen.

- Uitvoeringsagenda 2021

De uitvoeringsagenda kent een jaarlijkse cyclus en is op dit moment volop in bedrijf. Er zijn inmiddels diverse energieke coalities gevormd om tot effectieve uitvoering van de agenda te komen. De monitoring voortgang van de uitvoeringsagenda wordt gedaan door de nog te vormen strategische economische alliantie en zal een concept uitvoeringsagenda voor 2022 maken. In november zal door de deelnemers van de energieke coalities en de strategische economische alliantie uitvoeringsagenda voor 2022 vastgesteld worden. In bijlage 1 is de uitvoeringsagenda 2020/2021 te vinden. Deze uitvoeringsagenda kent een nauwe samenhang met het programma Vitale Economie. Veel van de elementen uit de uitvoeringsagenda, zijn projecten die ook binnen het programma Vitale Economie vallen. De Economische Agenda geeft hiermee ook richting aan het programma Vitale Economie.

4 Bijlagen

- De uitvoeringsagenda 2021
- Advies en Concept Economische agenda Buck Consultants International (mei 2020)

Overzicht deelnemers ronde tafelgesprek

Onderwerp: **Economische Agenda 2021-2025**	
Naam	**Namens**
Bas van Es	Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen
Tom Kortbeek	Verenigd Creatief Ondernemend Arnhem
Tanja Kraal Robbert Nesselaar	Citymarketing Arnhem
Marjolijn Brussaard	College van Bestuur ArtEZ
Olaf Heller	StAB
Anja de Weerd	OKA
Berry Kessels	PBA

BEHANDELRESULTAAT

Ronde tafelgesprek d.d. 22 september 2021

GEMEENTE Arnhem

Economische Agenda 2021-2025

Documentnummer:	
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Van Dellen

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Kraaijenbrink (Arnhem Centraal), Pape (VVD), Van Iperen (D66), Simonis (GroenLinks), Visser (PvdA), Nede (ChristenUnie), Usta (Denk/Verenigd Arnhem), Van Plateringen (AOP) , Hutten (CDA) en Verheij (PVV). De fracties van de Partij voor de Dieren en de SP waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
Tijdens het ronde tafelgesprek waaraan onderstaande personen hebben deelgenomen is uitgebreid gesproken over het raadsvoorstel. .

Bas van Es	Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen
Tom Kortbeek	Verenigd Creatief Ondernemend Arnhem
Tanja Kraal Robbert Nesselaar	Citymarketing Arnhem
Marjolijn Brussaard	College van Bestuur ArtEZ
Olaf Heller	StAB
Anja de Weerd	OKA
Berry Kessels	PBA

Conclusie
De voorzitter concludeert dat het Ronde tafelgesprek is afgerond en geeft aan dat de Meningsvorming over het het raadsvoorstel op een van de volgende Politieke Avonden zal plaats vinden.

De griffier,

Jozef Kersten

De voorzitter,

Scott van den Broek

BEHANDELRESULTAAT

GEMEENTE Arnhem

Economische Agenda 2021-2025

Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Van Dellen

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Kraaijenbrink (Arnhem Centraal), Eppich (VVD), Loor (D66), Simonis (GroenLinks), Visser (PvdA), Becker (ChristenUnie), Aydemir (Denk/Verenigd Arnhem), Groot (CDA), De Groot (PvdD) en Verheij (PVV). De fracties van de Arnhemse Ouderen Partij en de SP waren niet vertegenwoordigd.

Bespreking
De beraadslaging bestond uit een start van de meningsvorming 1. Tijdens de M1 behandeling hebben fractievertegenwoordigers hun voorlopige mening geuit en vragen gesteld aan de portefeuillehouder.
De portefeuillehouder heeft alle vragen beantwoord.
Verschillende fracties overwegen moties in te dienen.

Conclusie
De meningsvorming 1 is afgerond. De voorzitter concludeert dat het onderwerp direct door kan naar een meningsvormende ronde 2 behandeling.

De griffier,	De voorzitter,
Steffan Vos	Joël van der Loo

Raadsvoorstel "De Wet van de stimulerende achterstand - Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem"

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	24 november 2021
Zaaknummer:	517758
Portefeuillehouder:	Marcouch

Aan de gemeenteraad, 17 november 2021

De voorzitter heeft bij de afronding van de meningsvormende I behandeling op 6 oktober vastgesteld dat het voorstel vanwege de meerdere aangekondigde moties en/of amendementen meningsvormend II zou worden geagendeerd. Het aantal concept moties bleef beperkt tot één motie van de fractie van de VVD: “Volg het grote geld”. Door de vicevoorzitter van de raad is, in overleg met de indiener van de concept motie, besloten om de bespreking van de motie te laten plaatsvinden bij de besluitvorming over het voorstel in de besluitvormende vergadering van 24 november 2021.

De raadsadviseur,

P. Wielaard

De vicevoorzitter,

C.J.M. Kalthoff

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	24 november 2021
Bij de bespreking van	Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem
Motie van	Rebin Maref – VVD
Titel van de motie	Volg het grote geld
Nummer Zaaknummer	**21M262** 517758

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van 24 november 2021 een besluit te nemen over het ‘’ Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem‘’.

We weten dat:

- Georganiseerde criminaliteit het lokale gezag ondermijnt, het verslechtert de veiligheid en leefbaarheid en levert schade op voor inwoners en ondernemers;
- De onderwereld voor illegale activiteiten gebruik maakt van diensten van 'de bovenwereld' waar underground banking een zeer belangrijk onderdeel van is;
- Geld het middel is waarmee criminelen hun ondermijnende activiteiten kunnen continueren;
- De gemeente als onderdeel van haar aanpak ook kijkt naar geldstromen, maar deze niet expliciet in haar aanpak of kadernota veiligheid heeft opgenomen.

We vinden dat:

- Een effectieve aanpak vraagt om een georganiseerde overheid die alle middelen en instrumenten inzet die tot haar beschikking staan om te kunnen inzetten op de veiligheid en leefbaarheid van inwoners en ondernemers;
- We de economische machtsposities die zijn opgebouwd met kapitaal dat met criminele activiteiten is verdiend en het gemakkelijk kunnen verplaatsen van dat geld moeten doorbreken;
- We bij het oppakken van ondermijnende criminelen of het sluiten van ondermijnende criminele panden de focus moeten leggen op het volgen van de geldstromen.

Verzoekt het college;

- Om in het aanpakken van ondermijnende criminaliteit underground banking expliciet op te nemen in de werkwijze.
- Underground banking en het volgen van fout geld een zeer prominente plek te geven bij het uitwerken van een nieuwe kadernota veiligheid.

Raadsleden

Rebin Maref – VVD

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer **517758**

ONDERWERP: **de Wet van de stimulerende achterstand - Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem**

Voorstel

De Rekenkamer stelt de raad voor te besluiten

1. Het college de opdracht te geven om bij de Kadernota Veiligheid 2022-2025 een integrale visie op te nemen op veiligheid en dit ter besluitvorming voor te leggen aan de raad waarbij in ieder geval wordt aangegeven:

    a. Hoe er met andere beleidsterreinen wordt samengewerkt;.
    b. Welke prioriteiten daarin gesteld worden;
    c. Hoe lering wordt getrokken uit de projecten en ontwikkelingen van de laatste jaren;
    d. Hoe de knelpunten binnen de huidige werkwijze van de organisatie, met specifieke aandacht voor de afdeling Veiligheid en Teams Leefomgeving verbeterd kunnen worden.

2. Het college de opdracht te geven om een plan van aanpak op te stellen voor de aanpak met ambities en formatie van ondermijning drie maanden na het vaststellen van de Kadernota en dit ter besluitvorming voor te leggen aan de raad.

3. Het college de opdracht te geven om een voorstel voor te leggen aan de raad over de wijze van rapportage en monitoring rondom ondermijning.

Inleiding

De Rekenkamer Arnhem heeft een onderzoek uitgevoerd naar ondermijning in Arnhem en bekeken hoe groot de problemen in Arnhem zijn en in hoe hoeverre het gemeentelijke beleid om ondermijning te bestrijden, effectief is. Meer specifiek is ter toelichting één wijk als casus opgenomen: het Spijkerkwartier.

De doelstelling van het onderzoek is het geven van inzicht in:

1. de wijze waarop de gemeente Arnhem door middel van beleid probeert grip te krijgen op ondermijning en de grijze economie, in Arnhem in het algemeen en in het Spijkerkwartier in het bijzonder;
2. de instrumenten die de gemeente daarbij nog meer in zou kunnen zetten;

3. de rol van de raad daarbij.

Met daarbij als centrale vraagstelling van het onderzoek:
Wat kan op basis van inzicht in (de aanpak van) ondermijnende praktijken in Arnhem, in het bijzonder in het Spijkerkwartier, worden geconcludeerd over de effectiviteit van het Arnhemse beleid op de korte en lange termijn, en op welke wijze geeft de gemeenteraad mede vorm aan dit beleid?

De hoofdconclusie van dit onderzoek luidt als volgt:
De gemeente Arnhem heeft als het gaat om de bestrijding van ondermijning een gebrek aan ambities, een gebrek aan heldere doelen, een gebrek aan prioritering, een gebrek aan middelen en een gebrek aan formatie. Dit creëert samen met de Arnhemse historie op het vlak van criminaliteit een potentiële voedingsbodem voor ondermijning.

Het eindrapport bestaat uit verschillende elementen. Het eerste deel van het rapport is de bestuurlijke nota met daarin een reflectie van hoogleraar ondermijning Pieter Tops, de conclusies en aanbevelingen en de integrale reactie van het college opgenomen en een nawoord en addendum van de Rekenkamer. Het tweede deel van het rapport bestaat uit de nota van bevindingen, ook wel bekend als het feitenrelaas als Bijlage I. Alle documenten zijn ook digitaal beschikbaar op de website van Rekenkamer Arnhem.

Argumenten

1.1 Een integrale visie op veiligheid voorkomt problemen op andere terreinen

Door breder te kijken dan enkel de specifieke veiligheidsonderwerpen worden veel problemen op andere gebieden voorkomen. Zo wordt de ondermijnende sector minder interessant voor jongeren waarbij het op school niet goed gaat en het grote geld lonkt. En faciliteert de gemeente minder randvoorwaarden waarbij hulpbehoevenden worden geronseld.

1.2 Een prioritering helpt om focus aan te brengen in het omvangrijke werkgebied.

Door in te zetten op een drie- of vijftal etc. onderwerpen vergroot de gemeente haar slagkracht op het terrein van veiligheid en ondermijning in het bijzonder. Als alles belangrijk is, is niks belangrijk. Bespreek als raad waar de focus voor de komende jaren naar uitgaat en bespreek ook wanneer er flexibiliteit vereist is om bij te sturen.

1.3 De huidige positie en omvang van de afdeling Veiligheid komt niet tot zijn recht in deze vorm in de strijd tegen ondermijning.

Daarom geeft de raad het college de opdracht om te kijken hoe dit beter kan.

2.1 *Een plan van aanpak in de bestrijding van ondermijning biedt handvatten voor de toekomst.* Het onderzoek constateert dat er al een (onofficiële) visie op de aanpak bestaat vanuit de afdeling Veiligheid en het college. Door dit schriftelijk vast te leggen wordt het belang en de urgentie onderstreept. Deel deze visie met de raad.

2.2 *Doordat college en raad over de ambities met elkaar in gesprek gaan voorkom je dat er wederom evenveel ambities op het terrein van veiligheid zijn als dat er veiligheidsambtenaren werkzaam zijn.*

3. Een heldere monitoring en rapportage geeft de raad inzicht.

De raad is geholpen bij actuele cijfers en toelichting bij de verschillende veiligheidsonderwerpen. Op dit moment ligt het informatie- en kennisniveau op een laag niveau.

Beoogd effect

Het rekenkameronderzoek heeft als beoogd effect om de raad instrumenten te geven om een veiliger Arnhem te bewerkstelligen met bijbehorende doelen en prioriteiten die passen bij de stad.

Participatie

In het kader van het onderzoek is gesproken met bewoners en ondernemers uit het Spijkerkwartier, raadsleden , bestuurlijk verantwoordelijken in individuele interviews, ambtelijk verantwoordelijken middels groepsbijeenkomsten en individuele gesprekken.

Kanttekeningen

n.v.t.

Financiën en uitvoering

Indien uw raad besluit de aanbevelingen van de Rekenkamer over te nemen (de 6 beslispunten in het dictum), dan adviseert de Rekenkamer u het college te verzoeken binnen een termijn van drie maanden een plan van aanpak inclusief financiële consequenties aan de raad aan te bieden. In het plan van aanpak dient het college aan te geven op welke wijze de aanbevelingen (raadsbesluiten) uitgevoerd zullen worden.

Communicatie

De Rekenkamer licht het rapport aan uw raad toe tijdens een informatieve raadskamerbijeenkomst [en in de situatie dat de behandeling van het rapport over de zomer wordt getild organiseert de rekenkamer een technisch vragenuurtje kort na publicatie van het rapport] en geeft een persbericht

uit.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Rapport Rekenkamer Arnhem (inclusief addendum)
- Aanbiedingsbrief
- Persbericht

RAADSVOORSTEL

Zaaknummer 517758

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het Rekenkamerrapport en het voorstel van de Rekenkamer Arnhem van 15 juni 2021
zaaknummer: 517758

besluit:

1. Het college de opdracht te geven om bij de Kadernota Veiligheid 2022-2025 een integrale visie op te nemen op veiligheid en dit ter besluitvorming voor te leggen aan de raad waarbij in ieder geval wordt aangegeven:

   a. Hoe er met andere beleidsterreinen wordt samengewerkt;.
   b. Welke prioriteiten daarin gesteld worden;
   c. Hoe lering wordt getrokken uit de projecten en ontwikkelingen van de laatste jaren;
   d. Hoe de knelpunten binnen de huidige werkwijze van de organisatie, met specifieke aandacht voor de afdeling Veiligheid en Teams Leefomgeving verbeterd kunnen worden.

2. Het college de opdracht te geven om een plan van aanpak op te stellen voor de aanpak met ambities en formatie van ondermijning drie maanden na het vaststellen van de Kadernota en dit ter besluitvorming voor te leggen aan de raad.

3. Het college de opdracht te geven om een voorstel voor te leggen aan de raad over de wijze van rapportage en monitoring rondom ondermijning

De griffier, De voorzitter,

Rekenkamer Arnhem

De wet van de stimulerende achterstand

Onderzoek Ondermijning

15 juni 2021

Zaaknummer: 517758

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave 2

Addendum 3

Het lokaal bestuur en de aanpak van ondermijning - 5

1. Inleiding 10

1.1 Aanleiding 11

1.2. Doel- en vraagstelling 11

1.3 Onderzoeksaanpak en afbakening 12

1.4 Leeswijzer 14

2. Conclusies 15

2.1. Beantwoording onderzoeksvragen 1 t/m 4 15

2.2 Hoofdconclusie 16

2.3. Conclusies 17

3. Aanbevelingen 20

4. Reactie College van B&W 22

5. Nawoord 23

Addendum

De Rekenkamer Arnhem past ter verduidelijking de tekst van Ondermijning op enkele punten aan.

Nota van Bevindingen

Pagina 14, paragraaf 2.4. Overige praktijken en fenomenen
De zin 'Op verschillende locaties in de stad (onder meer in het Spijkerkwartier) wordt illegaal gokken gesignaleerd. Het gaat om praktijken die worden afgeschermd' aanvullen met … (en daardoor moeilijk vallen te bewijzen).

Pagina 32, paragraaf 3.2, de veiligheidsorganisatie (2000-2017)
Toevoegen na de zin 'De Nijmeegse veiligheidsafdeling telt dan bijvoorbeeld ongeveer dertig medewerkers'. Om de vergelijking in formatie met Arnhem te verhelderen voegen wij hier de zin aan toe

'Bij dezen dertig medewerkers worden de BOA's niet meegeteld. Deze vallen onder de afdeling Stadsbeheer. Het gaat alleen om de formatie van de afdeling Veiligheid.'

Pagina 32, paragraaf 3.2, de veiligheidsorganisatie (2000-2017)
Toevoegen na de zin 'Circa vier jaar geleden werd de ambtelijke veiligheidsstaf uitgebreid naar zeven medewerkers, want te veel urgente veiligheidskwesties bleven liggen. 'Hierbij zijn de twee medewerkers van het Veiligheidshuis niet meegerekend.

Pagina 32, paragraaf 3.2, de veiligheidsorganisatie (2000-2017)
Jaartal aanpassen in de zin 'Ook de handhavings- en toezichtorganisatie in Arnhem is klein in 2017.' Dit wordt vervangen door

'Ook de handhavings- en toezichtorganisatie in Arnhem is klein in 2015.'

Pagina 34, paragraaf 3.4.
De zin 'Concrete signalen over… van het RIEC' is onduidelijk/onvolledig geformuleerd.
Om dit te verduidelijken is de zin aangepast: ··'De concrete signalen over mensenhandel worden niet opgenomen in de bestuurlijke rapportages, maar monodisciplinair onderzocht door het PCT en AVIM (mensenhandelteam Politie). Deze signalen kunnen worden besproken in het casusoverleg Mensenhandel van het RIEC.'

Pagina 41, paragraaf 4.2.
De zinnen 'Er zijn eind 2019 … plus het RIEC, de Omgevingsdienst Regio Arnhem en de Havenmeester' zijn niet correct geformuleerd. Deze formulering wekt de indruk dat het RIEC deelnam aan de bijeenkomst, maar het RIEC organiseerde en presenteerde deze bijeenkomsten samen met de gemeente.
Om dit te verduidelijken is de eerste zin aangepast: 'Er zijn eind 2019 en begin 2020 in samenwerking met het RIEC twee zogenoemde bewustwordingsbijeenkomsten georganiseerd door gemeenteambtenaren.'

Pagina 46, paragraaf 4.4. aandacht voor ondermijning bij de gemeenteraad
Toevoegen na bulletpoint 3

* Er zijn wel vragen gesteld over vakantiepark Arnhem of dit vrijplaats taferelen waren. Daarnaast is de raad ook geïnformeerd over Ariadne aanpak.

<u>Bestuurlijke Nota</u>

In de bestuurlijke nota is na bestuurlijk wederhoor nog een aantal kleine correcties geweest in het verhaal van Pieter Tops.

- toegevoegd: in Arnhem

Het lokaal bestuur en de aanpak van ondermijning - *Pieter Tops*

Het veiligheidsbeleid heeft zich de afgelopen jaren in de meeste gemeenten ontwikkeld van een reeks reacties op incidenten (met een hoofdrol voor de politie en de burgemeester) tot een brede en meer samenhangende aanpak, met een betrokkenheid van veel actoren, zo constateerden wij in een studie uit 2010 (Tops e.a., 2010). Veiligheid is daarmee een van de dragers van gemeentelijk beleid geworden, qua zwaarte en impact vergelijkbaar met zorg en ruimtelijke ordening. Mede als gevolg daarvan zijn er in veel gemeenten directies of afdelingen veiligheid ontstaan met een behoorlijke omvang en slagkracht.

Aanvankelijk concentreert de aandacht van gemeenten zich vooral op het verminderen van overlast en ongemak die door burgers ervaren worden. Terugdringing van 'veel voorkomende criminaliteit' is een belangrijke prioriteit. Ook woninginbraken, overvallen en straatroof, de zogenaamde high impact crimes, krijgen veel aandacht van politie en gemeenten. Onder andere door samenwerking met burgers te intensiveren – de beste remedie tegen woninginbraak blijkt verbetering van hang- en sluitwerk in woningen te zijn – slaagt men er geleidelijk in om op deze gebieden successen te boeken. De omvang van de 'geregistreerde criminaliteit' daalt al jaren (CBS, 2021). Er zijn ondertussen in het lokale veiligheidsbeleid wel nieuwe onderwerpen bijgekomen. Huiselijk geweld, cybercrime en georganiseerde misdaad (mensenhandel, drugscriminaliteit) zijn daar voorbeelden van.

Het vraagstuk van de georganiseerde misdaad is sinds ongeveer 2010 stevig op de agenda van het lokaal bestuur geplaatst, te beginnen in de grotere steden, met name in het Zuiden van het land. 'Ondermijning' is de term die daarbij steeds vaker gebruikt werd. Die term heeft tot nogal wat discussie en onduidelijkheid geleid, overigens met name in academische kringen. In de bestuurlijke en ambtelijke werkelijkheid was die discussie er veel minder, hoewel de populariteit van het begrip – en de financiële middelen die daardoor beschikbaar kwamen – wel tot een zekere 'oprekking' van zijn betekenis hebben geleid.

Enige begripsverheldering is daarom op zijn plaats. Georganiseerde misdaad lijkt een duidelijk begrip, maar ook daarover is in academische kring nog veel discussie; het is een 'wezenlijk omstreden begrip' heet het dan (zie bijvoorbeeld Paoli en Decorte, 2010). De officiële definitie van de Verenigde Naties luidt als volgt: bij georganiseerde misdaad gaat het om gestructureerde groepen van drie of meer personen, die gedurende enige tijd bestaan en die gezamenlijk optreden met het doel een of meer ernstige misdrijven te plegen teneinde, direct of indirect, een financieel of ander materieel voordeel te verkrijgen (VN, 2000). Veel discussie gaat over de vraag wat 'georganiseerd' betekent in het begrip georganiseerde misdaad. Vaak roept dat het idee op van sterk hiërarchische groepen, vergelijkbaar met het beeld dat wij hebben van de Italiaanse maffia's

(denk aan de film The Godfather). Inmiddels is de communis opinio dat georganiseerde misdaad beter begrepen kan worden als een netwerk van groepen en groepjes, die allemaal hun specifieke plek in het 'ecosysteem' van georganiseerde misdaad hebben; soms zijn zij elkaars concurrent en soms hebben zij elkaar nodig of ondersteunen zij elkaar. Het is eerder een systeem van georganiseerde anarchie, dan van strak geleide organisaties (hoewel strakke leiding soms wel voorkomt).

Ondermijning heeft betrekking op de mate waarin georganiseerde misdaad invloed heeft op de legale en beoogde werking van het samenlevingssysteem, en er (NSOB, 2016). Ondermijning gaat dus over de effecten van de georganiseerde misdaad op de samenleving, en er is geen reden om te veronderstellen dat die in Arnhem minder zouden zijn dan in andere steden. De centrale vraag is: wat merkt de samenleving ervan dat er zoiets als georganiseerde misdaad bestaat? Ondermijning is in die zin georganiseerde misdaad dichtbij. Waar georganiseerde misdaad een begrip is uit de wereld van de rechtshandhaving (law enforcement), daar is ondermijning meer een begrip uit de bestuurlijke wereld. Het wordt inmiddels ook internationaal gebruikt (Europol, 2021).

Georganiseerde misdaad kent verschillende verschijningsvormen, en per vorm kan worden nagegaan wat de ondermijnende effecten zijn. In Nederland is de drugscriminaliteit de 'sterkhouder' van de georganiseerde misdaad, die grote effecten in de samenleving heeft. Op crimineel niveau versterkt zij de aanwezigheid van andere vormen van criminaliteit (geweld, witwassen, mensenhandel etc.). Op sociaal niveau oefent zij aantrekkingskracht uit op mensen en groepen die anders niet of minder snel in een criminele omgeving terecht zouden komen (geld, status en spanning als verleidingsfactoren). Op economisch niveau leidt zij tot oneerlijke concurrentie en verstoring en belasting van legale economische processen (bijvoorbeeld in vastgoed). Op institutioneel niveau belast zij de werking van de rechtsstaat en tast zij de werking van de overheid en van overheidsbeleid aan (o.a. via corruptie).

Het onderscheid tussen georganiseerde misdaad en ondermijning is een onderscheid met praktische implicaties. De aanpak van de georganiseerde misdaad als zodanig is primair een taak van de opsporingsinstanties, zoals politie, Openbaar Ministerie en de FIOD. De aanpak van ondermijning daarentegen is primair een taak voor het openbaar bestuur, waarin gemeenten en daarbinnen met name de burgemeester een cruciale taak hebben. Natuurlijk is er een gebied waarop enige overlap bestaat en is goede samenwerking tussen opsporing en bestuur noodzakelijk, maar het is belangrijk om het onderscheid goed in de gaten te houden. Om het maar eens op de burgemeester toe te spitsen: een burgemeester pakt geen boeven op, daar hebben we de politie voor met al zijn specifieke bevoegdheden; maar een burgemeester heeft wel een belangrijke rol in het beschermen van de gemeenschap. Of breder geformuleerd: een gemeente is geen opsporingsinstantie, maar heeft wel een belangrijke rol in het integer houden van de samenleving en in het tegengaan van verkeerde ontwikkelingen die een voedingsbodem voor het ontstaan van georganiseerde misdaad kunnen vormen.

De grote sommen geld die in de drugscriminaliteit omgaan, oefenen aantrekkingskracht uit of hebben invloed op vele anderen (inwoners van volkswijken, kampers, motorclubs, boeren, middenstand, hooligans, financiële instellingen, vastgoedwereld, scholieren, sportclubs etc.); enkelen van hen behoren ongetwijfeld tot de harde kern van de drugscriminaliteit, maar de meesten toch niet. In de aanpak van die maatschappelijke doorwerking van georganiseerde misdaad heeft het (lokaal) bestuur een belangrijke rol. Concreter: de aanpak van de harde kern van de 'Mocromaffia' of de Brabantse misdaadfamilies is allereerst een zaak voor de strafrechtketen, waarbij ondersteuning door het bestuur nodig is (onderwijs, sociaal beleid etc.). Bij de meelopers en profiteurs speelt het (lokaal) bestuur een belangrijke rol en is het strafrecht ondersteunend; centraal staat daarbij een vermindering van de aantrekkingskracht van de criminele drugswereld.

Duidelijk is dat ondermijning (ook) een sociaal vraagstuk is. Er werd lang gedacht dat het wegnemen van achterstanden – wat het bestuur betreft – volstond om criminaliteit tegen te gaan. Dat (beleids-)perspectief miskent echter dat criminaliteit niet alleen een bedreiging is, maar ook kansen biedt. Criminele inkomsten maken families, groepen of netwerken min of meer autonoom, waardoor ze niet of minder afhankelijk zijn van de overheid, van onderwijsinstellingen of van werkgevers. Kortom, criminaliteit vervult sociale functies (Tops en Van der Torre, 2014). De consequentie is dat bij de aanpak van ondermijning (sociale) preventie enerzijds en handhaving en opsporing anderzijds een twee-eenheid behoren te zijn. Preventie zonder repressie is tandeloos, repressie zonder preventie is eindeloos. Het is inmiddels breed aanvaard dat het lokaal bestuur in preventie van georganiseerde misdaad een belangrijke rol heeft (Raad van State, 2019). De opsporing en vervolging van georganiseerde misdaad is, zoals gezegd, een primaire taak voor de politie. Het gaat om samenwerking en gecoördineerde inzet van scholen, sociale wijkteams, jongerenwerk, gemeentelijke handhaving, lokale politie (wijkpolitie en recherche) en justitie (Noordanus e.a., 2021).

De bestuurlijke aanpak van de georganiseerde misdaad heeft sinds het begin van deze eeuw een belangrijke ontwikkeling doorgemaakt. De eerste stap bestond uit het tegengaan van misbruik door criminele organisaties van de legale bestuurlijke infrastructuur; daarvoor werd in 2003 de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (BIBOB) is ingesteld. Doel is dat gemeenten, provincies, waterschappen en ministeries de integriteit van houders en/of aanvragers van vergunningen en subsidies kunnen toetsen, in eerste instantie door zelf onderzoek te doen en om bij twijfel daarna het landelijk bureau BIBOB te kunnen inschakelen. In dezelfde tijd ontstond de Wet Damocles (artikel 13b Opiumwet), die burgemeesters een instrument gaf om op te treden tegen misbruik van woningen en bedrijfspanden voor georganiseerde misdaad, met name drugshandel of -productie (Tops, 2020).

De tweede stap bestond uit het bij elkaar brengen van vertegenwoordigers van politie, OM, belastingdienst (FIOD), gemeenten en andere organisaties in zogenaamde Regionale Informatie en Expertise Centra. In de kern functioneren deze RIECs op basis van een convenant dat de

aangesloten organisaties in staat stelt om onderling informatie uit te wisselen en op basis daarvan gemeenschappelijke actie te ondernemen. In een aantal gevallen hebben de RIECs zich ook ontwikkeld tot expertisecentra en aanjagers op het gebied van de aanpak van georganiseerde misdaad.

De derde en laatste stap tot nu toe bestaat uit de ontwikkeling van een brede aanpak van ondermijning. Zo'n aanpak bestaat niet alleen uit de inzet van controlerende instrumenten (zoals artikel 13b Opiumwet of de Wet BIBOB) en is ook niet alleen de verantwoordelijkheid van de afdeling veiligheid. Het gaat hier om een gemeentebrede inzet, waar bijvoorbeeld ook de afdelingen bevolking (in- en uitschrijving BPR), sociale zaken (uitkeringen, sociaal beleid), onderwijs (startkwalificaties), economie (werk, integriteit), wonen (vastgoed) etc. een belangrijke rol in spelen.

Deze laatste stap naar de ontwikkeling van een gemeentebrede aanpak is inmiddels in veel gemeenten in volle ontwikkeling. Natuurlijk is dat een ingewikkeld proces, zoals overal waar het woord 'integraal' de kop opsteekt, maar er wordt in het algemeen serieus werk van gemaakt. In vergelijking daarmee lijkt de centrale overheid enigszins achter te blijven; de voormalig voorzitter van het landelijke Strategisch Beraad Ondermijning, Peter Noordanus, spreekt over het Haagse Byzantium en een papieren strategie: "de verkokerde Haagse bureaucratie zit voortgang in de weg' (interview in de Volkskrant, 2 maart 2021). Toch is er wel enige hoop; met name de voorgenomen intensivering van een wijkaanpak, mede ook geïnspireerd door de ervaringen met het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid, lijkt een interessante kans te bieden. Investeringen in onderwijs, werk en wonen worden daarin gecombineerd met een versterking van de aanpak van ondermijning (het 'afsluiten van de verkeerde weg'). Nieuwe vormen van samenwerking tussen lokale en centrale overheid lijken daarbij ontwikkeld te kunnen worden.

Gebruikte literatuur

CBS (2021), Scherpe daling traditionele vormen van criminaliteit (cbs.nl), Den Haag

Europol (2021), European Union serious and organized crime threat assessment (Socta 2021), a corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime, The Hague

Noordanus, P., E. van der Torre, P. Tops en J. Kester (2021), Preventie met gezag, een strategie voor weerbare wijken, Den Haag, 2021

Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (2016). Ondermijning ondermijnd. Hoe het rijk meer ruimte kan maken voor een (boven)lokale aanpak van georganiseerde ondermijnende criminaliteit. Den Haag

L. Paoli en T. Decorte (2014), Organized crime, a contested concept, in: L. Paoli, The Oxford handbook of organized crime, Oxford Univ ersity Press

Raad van State (2019), Voorlichting over rol van gemeenten bij aanpak ondermijnende criminaliteit, Den Haag

Tops, P., & Torre, E.J. van der (2015). Wijkenaanpak en ondermijnende criminaliteit. Den Haag: Boom Lemma.

Tops, P., M. van Duin, P. van Os en S. Zouridis (2010), Sleuren of sturen, gemeenten en de sturing van veiligheid en politie, Apeldoorn/Den Haag

Tops, P. (2020), Damocles in de praktijk, in: Mee(r) doen met Damocles, pp. 13-85, Den Haag

Verenigde Naties (2000), Verdrag van de Verenigde Naties tegen grensoverschrijdende georganiseerde misdaad, New York, 15-11-2000

1.Inleiding

Voor u ligt de bestuurlijke nota van de Rekenkamer Arnhem van het onderzoek naar ondermijning in Arnhem. Deze bestuurlijke nota bevat de conclusies en de aanbevelingen van het onderzoek. De basis hiervoor ligt in de nota van bevindingen, het feitelijke onderzoeksrapport dat door de ambtelijke organisatie is gevalideerd.

De Rekenkamer heeft onderzocht hoe groot de problemen in Arnhem zijn in en in hoeverre het gemeentelijke beleid om ondermijning te bestrijden, effectief is. Meer specifiek is ter toelichting één wijk als casus opgenomen: het Spijkerkwartier.

In 2008 stuurt de minister van Binnenlandse Zaken een gezamenlijk plan van aanpak (Rijk en VNG) *Bestuurlijke aanpak van georganiseerde misdaad* naar de Tweede Kamer. In de jaren erna wordt onder andere ingezet op het ondersteunen van gemeenten bij een bestuurlijke en geïntegreerde aanpak van georganiseerde criminaliteit.[1] De gemeentelijke verantwoordelijkheid bij de aanpak van ondermijnende criminaliteit is sinds ongeveer 2010 niet meer weg te denken.

Arnhem kent een treurige geschiedenis met ondermijnende criminaliteit. De stad staat relatief hoog op de verkeerde lijstjes. Zo legde in 1996 de Enquêtecommissie Opsporingsmethoden vastgoedinvesteringen door Turks-Koerdische drugscriminelen in vele tientallen panden in Arnhem en in (nog veel meer) vastgoed in Turkije bloot.[2] En een meer recent voorbeeld is *de Dadermonitor Mensenhandel 2015-2019*. Arnhem staat in Nederland op plaats vier voor wat betreft de door de politie geregistreerde mensenhandel. In vijf jaar tijd gaat het om 140 registraties, dus gemiddeld 28 per jaar. Dit is een ongunstige plaats (achter Amsterdam, Den Haag en Rotterdam), al zijn er weinig registraties nodig om in de top-4 te belanden.

De Rekenkamer dankt de onderzoekers van bureau Lokale Zaken, Edward van der Torre en Maaike Heijkoop, voor het delen van hun expertise en het onderzoekswerk dat zij hebben verricht onder supervisie van Pieter Tops. We zijn Pieter Tops erkentelijk voor de beschouwing die hij heeft geschreven over ondermijnende criminaliteit. De beschouwing onderstreept, wat de Rekenkamer betreft, de verantwoordelijkheid die er voor de gemeente Arnhem ligt op het gebied van ondermijning. Ook bedankt de Rekenkamer Alain Baars die op ons verzoek passende beelden van

1 Dit krijgt vorm in de Regionale Expertise en Informatie Centra (het RIEC) en het Landelijk Expertise en Informatie Centrum.

2 Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 20. Enquêtecommissie Opsporingsmethoden. Deelonderzoek IV. Georganiseerde criminaliteit in Nederland: een analyse van de situatie in Enschede, Nijmegen en Arnhem.

het Spijkerkwartier heeft gemaakt. Het filmpje (linkje) is te vinden op de website van de Rekenkamer Arnhem Onderzoeken - Gemeente Arnhem.

1.1 Aanleiding

Ondermijnende criminaliteit is schadelijk voor de gemeenschap (zie 1.3 voor een concrete beschrijving van de schadelijke effecten). De grote maatschappelijke impact van ondermijning is voor de Rekenkamer dan ook een belangrijke aanleiding voor het uitvoeren van dit onderzoek.

Ook het beeld dat Arnhem te maken heeft met toenemende ondermijning was een aanleiding om een onderzoek op te starten. Een voorbeeld is de ontwikkeling van het Spijkerkwartier. In het Spijkerkwartier was sinds de sluiting van de raamprostitutie in 2006 sprake van positieve ontwikkelingen op het gebied van wonen, leefbaarheid, bedrijvigheid en veiligheid. Het Spijkerkwartier is een gewilde woonwijk en een broedplaats voor kleinschalige economische activiteiten. Er is echter ook sprake van problemen: de overlast door de enorme groei van de kamerbewoning en de ontwikkeling van de aard van de bedrijvigheid in en rond de Steenstraat, die het vermoeden doet ontstaan dat er in toenemende mate sprake is van ondermijning, een groeiende grijze economie en het mede daardoor zich minder veilig voelen bij zowel ondernemers als bij bewoners van de wijk.[3]

Tenslotte zijn ook de zorgen die raadsfracties hebben geuit tijdens de periodieke gesprekken met de Rekenkamer een aanleiding voor dit onderzoek. Raadsfracties hebben te kennen gegeven dat zij zich zorgen over ondermijning in het bijzonder in bepaalde gebieden in Arnhem waaronder het Spijkerkwartier (voornamelijk Steenstraat en omgeving).

1.2. Doel- en vraagstelling

De doelstelling van het onderzoek is het geven van inzicht in:

1. de wijze waarop de gemeente Arnhem door middel van beleid probeert grip te krijgen op ondermijning en de grijze economie, in Arnhem in het algemeen en in het Spijkerkwartier in het bijzonder;
2. de instrumenten die de gemeente daarbij nog meer in zou kunnen zetten;

[3] Het toenemende aantal massagesalons, belwinkels, kapsalons, lommerds en andere zaken waarvan de economische bestaansreden niet altijd helder is.

3. de rol van de raad daarbij.

Centrale vraagstelling
Wat kan op basis van inzicht in (de aanpak van) ondermijnende praktijken in Arnhem, in het bijzonder in het Spijkerkwartier, worden geconcludeerd over de effectiviteit van het Arnhemse beleid op de korte en lange termijn, en op welke wijze geeft de gemeenteraad mede vorm aan dit beleid?

Om tot een beantwoording van de centrale vraag te kunnen komen zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

Onderzoeksvragen
1. Wat is in de periode vanaf 2014 de beleidstheorie én uitvoeringspraktijk (o.a. instrumenten, acties en resultaten) bij de integrale en gemeentelijke aanpak van ondermijning in het Spijkerkwartier en in Arnhem als geheel?
2. Welke problemen, knelpunten en kansen zien bewoners, ondernemers en professionals in het Spijkerkwartier?
3. Wat zijn de belangrijkste criminele fenomenen, werkwijzen en markten in Arnhem en in de schaduweconomie van het Spijkerkwartier, met bijzondere aandacht voor de Steenstraat én voor criminele functies van bedrijven en vastgoed?
4. Hoe is de gemeenteraad betrokken bij het beleid en in welke mate is zij op de hoogte (gebracht) van criminele ontwikkelingen?
5. Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd om de ondermijning in Arnhem op korte en lange termijn terug te dringen?

1.3 Onderzoeksaanpak en afbakening

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn verschillende onderzoeksactiviteiten verricht:
- Drie startbijeenkomsten met in totaal meer dan dertig ambtenaren die actief zijn op het terrein van veiligheid, toezicht, vergunningen, op het sociaal domein, economische zaken en stadsontwikkeling.
- Interviews met in totaal 46 respondenten, werkzaam bij de gemeente (26, inclusief drie bestuurders), politie (11), openbaar ministerie (1), Regionaal Informatie- en Expertise Centrum (1) en zeven overige respondenten.[4]

[4] Respondenten bij de omgevingsdienst, zorg- en veiligheidshuis en woningcorporatie (3). Ook spraken de onderzoekers een jongerenwerker en een wetenschapper.

- Op locaties die in de interviews werden benoemd vanwege ondermijnende praktijken is door de onderzoekers (kort) geobserveerd, zodat zij de omgeving konden zien waarover de respondenten hadden gesproken.
- In het Spijkerkwartier is een straatenquête afgenomen onder 93 respondenten. In deze wijk hebben de onderzoekers op zes dagen langdurig geobserveerd, deels in combinatie met het afnemen van enquêtes. Vervolgens is op basis van open bronnen een bedrijvenanalyse uitgevoerd en is gesproken met twee actieve bewoners en met vier actieve ondernemers.[5]
- Tijdens een digitale sessie zijn de onderzoekers in gesprek gegaan met raadsleden van zes verschillende fracties (zowel coalitie- als oppositiepartijen).

De nota van bevindingen is voor een check op de feitelijke juistheid en volledigheid in het kader van ambtelijk wederhoor voorgelegd aan de ambtelijke organisatie, de politie (district Gelderland-Midden) en het RIEC. Het college van B&W heeft in het kader van het bestuurlijk wederhoor een bestuurlijke reactie geformuleerd op de conclusies en aanbevelingen. De bestuurlijke reactie is integraal opgenomen in hoofdstuk 4 van deze bestuurlijke nota.

Definitie

De term ondermijning wijst op de schadelijke effecten van georganiseerde criminaliteit. In abstracte termen gaat het om systeem-ondermijnende effecten, zoals de aantasting van het gezag van de overheid en verstoring van economische markten (vanwege oneerlijke geldstromen en concurrentie).[6] Meer concreet geformuleerd komen twee belangrijke schadelijke effecten in beeld:

1. Georganiseerde criminelen maken veel slachtoffers.[7] Onder meer uitbuiting bij illegale prostitutie en uitbuiting van arbeidsmigranten, net als criminele uitbuiting van personen in een afhankelijkheidspositie. In de criminele wereld worden katvangers ingezet en onder druk gezet, bijvoorbeeld bij hennepteelt. Op criminele hotspots - met illegale gokadressen, straathandel, louche horeca en soms coffeeshops – springen slachtoffers in het oog. Jongeren en jongvolwassenen met een laag inkomen geven (te) veel geld uit aan drugs of gokken. Een categorie kampt (zichtbaar) met verslavingsproblematiek. In panden met kamerverhuur wonen mannen en vrouwen waarvan de kans aanzienlijk is dat ze onder druk worden gezet vanwege hun afhankelijkheidspositie, los van de vraag of het in strafrechtelijke zin gaat om uitbuiting.

5 In de Nota van Bevindingen (casusbeschrijving Spijkerkwartier) is een uitgebreide toelichting opgenomen over de opzet en inhoud van de bedrijvenanalyse.

6 Tops en Van der Torre, 2015.

7 Noordanus e.a., 2021.

2. Criminele netwerken tasten de effectiviteit van sociaal-preventief beleid aan.[8] De kansen die de georganiseerde criminaliteit biedt (of: lijkt te bieden) op status en snel geld, concurreren met activiteiten en instituten die stimuleren dat mensen legale kansen benutten. Het betreft onderwijsinstellingen, maar ook jongerenwerkers, sociale wijkteams, gezins- en straatcoaches, taalprogramma's, re-integratie en andere frontlijninspanningen. Leren en werken is een lang traject, mogelijk met teleurstellende uitkomsten. Dan lonkt (mogelijk) het criminele pad.

Afbakening

De onderzoeksperiode heeft betrekking op de periode vanaf 2014 tot en met het voorjaar van 2021. Om deze periode goed te kunnen duiden, is er ook gekeken naar de aanloop vanaf 2000. Het onderzoek is gericht op geheel Arnhem met het Spijkerkwartier (casus) in het bijzonder.

1.4 Leeswijzer

De opzet van deze bestuurlijke nota is als volgt. Hoofdstuk 2 bespreekt de beantwoording van de onderzoeksvragen en de conclusies. In hoofdstuk 3 staan de aanbevelingen weergegeven die de Rekenkamer doet. In hoofdstuk 4 is de reactie van het college van B&W integraal opgenomen. Hoofdstuk 5 bevat het nawoord.

8 Tops en Van der Torre, 2015; Noordanus e.a., 2021.

2.Conclusies

Op basis van het onderzoek trekt de Rekenkamer Arnhem conclusies. Dit hoofdstuk start met een korte beantwoording van vier onderzoeksvragen, gevolgd door de conclusies. Een uitgebreide beantwoording van de onderzoeksvragen is terug te lezen in hoofdstuk vijf van de Nota van Bevindingen.

2.1. Beantwoording onderzoeksvragen 1 t/m 4

1. Wat is in de periode vanaf 2014 de beleidstheorie én uitvoeringspraktijk (o.a. instrumenten, acties en resultaten) bij de integrale en gemeentelijke aanpak van ondermijning in het Spijkerkwartier en in Arnhem als geheel?

   Tussen 2014 en 2017 raakt de Arnhemse veiligheidsorganisatie achterop bij in het land gangbare ontwikkelingen in (middel)grote gemeenten. Investeringen in personele capaciteit blijven achterwege en veiligheid wordt geen pijler van het gemeentelijk beleid. Visievorming over de bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit blijft tot 2018 uit, omdat college en gemeenteraad dit vooral zien als een taak voor politie en justitie. Criminele netwerken veroorzaken sociale ellende in Arnhem en maken misbruik van het beperkte Bibob-beleid en van het gemak waarmee zorgaanbieders contracten en budgetten kunnen krijgen. Er wordt vanaf 2018 enigermate een inhaalslag in gang gezet.

2. Welke knelpunten en kansen zien bewoners, ondernemers en professionals in het Spijkerkwartier?

   De onveiligheid in Arnhem is – zo constateert de Kadernota Veiligheid (2018-2022) - disproportioneel groot voor een middelgrote stad. Tegelijkertijd is de gemeentelijke veiligheidsorganisatie qua capaciteit, informatiepositie en intern-organisatorische invloed in de afgelopen twintig jaar juist achtergebleven op ontwikkelingen in grote en middelgrote gemeenten in Nederland. Dit resulteert in knelpunten. De belangrijkste kans schuilt in een ontluikende visie op (de aanpak van) ondermijning.

3. Wat zijn de belangrijkste criminele fenomenen, werkwijzen en markten in Arnhem en in de schaduweconomie van het Spijkerkwartier, met bijzondere aandacht voor de Steenstraat én voor criminele functies van bedrijven en vastgoed?

   Het veldwerk levert in Arnhem een duidelijke top-3 op van criminele fenomenen, namelijk: drugscriminaliteit, mensenhandel en misstanden met vastgoed, zoals sociale ellende onder huurders van sobere woonruimte.

4. Hoe is de gemeenteraad betrokken bij het beleid en in welke mate is zij op de hoogte (gebracht) van criminele ontwikkelingen?

   De betrokkenheid van de gemeenteraad bij het bepalen van beleid en aanpak van ondermijning concentreert zich op de behandeling en vaststelling van de Kadernota Veiligheid 2018-2022. Het debat over een visievorming op ondermijning, ambities, aanpak en benodigde middelen is niet gevoerd.

2.2 Hoofdconclusie

De **hoofdconclusie** van dit onderzoek luidt als volgt:
De gemeente Arnhem heeft als het gaat om de bestrijding van ondermijning een gebrek aan ambities, een gebrek aan heldere doelen, een gebrek aan prioritering, een gebrek aan middelen en een gebrek aan formatie. Dit creëert samen met de Arnhemse historie op het vlak van criminaliteit een potentiële voedingsbodem voor ondermijning.

De Rekenkamer constateert dat Arnhem een onveilige stad is waar ondermijning een manifest probleem is. Vooral drie aspecten zijn opvallend:

- Mensenhandel
- Drugshandel
- Vastgoedproblematiek

Wat betreft de omvang van ondermijning doet Arnhem niet onder voor de G4-steden. Voor een stad van iets meer dan 160.000 inwoners is dat een problematische constatering. De Rekenkamer heeft in het onderzoek de focus gelegd op het Spijkerkwartier. Dit hadden zeker ook andere wijken van Arnhem kunnen zijn. De Rekenkamer ziet een belangrijke verklaring voor de omvang van ondermijning in het gegeven dat de gemeente zowel bestuurlijk als organisatorisch weinig heeft geïnvesteerd in de aanpak van ondermijning in de stad. Exemplarisch hiervoor is de beëindiging van de raamprostitutie in 2006 in het Spijkerkwartier. Dit is een eenmalige belangrijke en kostbare ingreep geweest, maar heeft onvoldoende vervolg gekregen.

2.3. Conclusies

Conclusie 1: Ondermijning is bestuurlijk geen prioriteit (geweest)
In de afgelopen vijftien jaar heeft het gemeentebestuur van Arnhem de dingen op z'n beloop gelaten, ondanks verschillende stevige signalen over de problematiek. Het rapport van de Enquêtecommissie Opsporingsmethoden in 1996 bevat scherpe en concrete constateringen over de aanwezigheid van ondermijning in Arnhem. Met uitzondering van het beëindigen van raamprostitutie in 2006 in het Spijkerkwartier heeft dit rapport niet geleid tot bestuurlijke aandacht voor ondermijning. Datzelfde geldt voor het ondermijningsbeeld dat het RIEC in 2017 opstelt van Arnhem. Het ondermijningsbeeld beschrijft misstanden met vastgoed (o.a. fraude en uitbuiting), witwassen, drugscriminaliteit (vooral hennepteelt) en mensenhandel. Ook wordt gewezen op kwetsbaarheden vanwege het grote aantal kwetsbare groepen in de stad én door het gevoerde beleid, zoals het beperkte Bibob-beleid, de geringe ambtelijke capaciteit voor veiligheidsbeleid en gebrekkige doortastendheid.[9] Er worden fenomenen en locaties benoemd waarop nauwelijks zicht is, zoals het buitengebied, de bedrijventerreinen, de autobranche, de woonwagenkampen, het vastgoed en theehuizen.[10] Het ondermijningsbeeld was in 2017 nog geen impuls voor de gemeentelijke aanpak van ondermijning.

Landelijk wordt tussen 2000 en 2017 veiligheid een belangrijke pijler van het lokaal bestuur in (middel)grote gemeenten. In Arnhem komt die ontwikkeling niet van de grond. Ondermijning wordt door de raad en het college te weinig gezien als verantwoordelijkheid en taak van de gemeente. Ook burgemeesters trekken er niet hard aan. In de diverse Arnhemse coalitieakkoorden vanaf 2010 speelt veiligheid een kleine rol. Het raakt niet verder dan het uitschrijven van 'bestuurlijke boetes' voor burgerlijke ongehoorzaamheden zoals wildplassen of graffiti (2010), of het helemaal niet vermelden in het coalitieakkoord (2014) van ondermijning behalve dat veiligheid onder de burgemeester valt. De eerste visiecontouren ontstaan in 2018 om een slag te maken in de aanpak van ondermijning en de samenwerking met de politie te verbeteren.

Rond 2017 kantelt de mate van bestuurlijke aandacht voor ondermijning. Hierin was het aantreden van een burgemeester met een duidelijk veiligheidsprofiel een belangrijk punt. Het wordt echter niet voldoende doorvertaald in de Kadernota Veiligheid 2018-2022. De kadernota bevat tien prioriteiten, waar ondermijning er één van is. Er volgt geen visie, specifiek beleid of integraal plan van aanpak voor ondermijning. De aanpak van ondermijning wordt gekenmerkt door de inzet van 'losse' inspanningen en instrumenten. Daarnaast sluit de gemeente aan bij regionale trajecten,

9 RIEC, 2017 (Infographic)
10 RIEC, 2017 (Infographic)

zoals het veiligheidshuis en de integrale RIEC-aanpak van casuïstiek. Vanaf 2018 worden deze instrumenten vaker of meer strategisch benut. Daarnaast worden nieuwe instrumenten ingezet of in de steigers gezet, met de burgemeester in een trekkersrol, zoals de oprichting van een Arnhems Interventie Team in 2019. Een integrale en structurele aanpak komt onvoldoende van de grond. Ondermijning wordt, met andere woorden, niet gezien als bestuurlijke hoofdprioriteit. De stad raakt hierdoor achterop in de aanpak van ondermijning.

Conclusie 2: Ondermijning is ook in de politieke arena geen onderwerp van gesprek.
In de eerste conclusie is beschreven dat ondermijning geen bestuurlijke prioriteit was. Dit geldt in grote mate ook voor de politieke arena. Raad en college zien ondermijning niet als taak. Ondanks het rapport Van Traa uit 1996 ziet men in Arnhem dit als opdracht van de politie en justitie. Ondermijning komt sporadisch terug op de agenda van de Politieke Avond, maar veel verder dan aandacht bij incidenten of vormen van ondermijnende criminaliteit van veelal dezelfde partij(en) komt het niet. De beperkte hoeveelheid van moties of artikel 44 vragen over de aanpak van ondermijning is opvallend. Sinds de burgemeesterswissel in 2017 is er meer aandacht voor het onderwerp. Maar als de gemeenteraad wordt verzocht meer te leveren op het gebied van veiligheid en handhaving door de burgemeester gebeurt dit niet 'con amore'.[11] Eerdergenoemde bevindingen leiden tot de constatering dat Arnhem op zelfgekozen achterstand staat door bestuurlijke keuzes.

Conclusie 3: Door de organisatieopbouw wordt de afdeling Veiligheid, en vanaf 2016 ook de teams Leefomgeving, niet in positie gebracht om een effectieve aanpak ondermijning uit te voeren.
De Arnhemse organisatieopbouw verhindert een effectieve aanpak van ondermijning. De gesplitste verantwoordelijkheden tussen de wijken en het stedelijk programma Veiligheid maken de aanpak moeilijker dan dat het al is. De positie en omvang van de afdeling Veiligheid is problematisch gezien de uitdagingen waar Arnhem voor staat. Veiligheid is een vak apart. Momenteel is het één van de vele taken die bij de teams Leefomgeving belegd zijn. De teams Leefomgeving zijn verantwoordelijk voor een breed scala aan onderwerpen van cultuur tot welzijn. Veiligheid is slechts één van de taken en heeft geen primaire focus. In de uitvoering was lange tijd geen aandacht voor de instrumenten tegen ondermijning waar men toegang tot had zoals de Bibob toetsen die sporadisch werden ingezet. Ook het aantal handhavers op straat was beperkt. De huidige stadsmarinier[12] zou kansen moeten bieden om door te pakken maar is slechts voor een beperkt aantal uren aangesteld. Zonder bestuurlijke aansturing kan de organisatie waar de

11 Bij de behandeling van de Perspectiefnota 2021-2024/Arnhemse herstelagenda coronacrisis op 2 september 2020 neemt de raad onder andere de volgende twee amendementen aan: 'Wel handhaven, maar taakstelling op personeel' (20A66) en 'Opsporen en bestraffen van criminelen geen taak van de gemeente' (20A63g).

12 Officiële functie: externe projectleider integrale aanpak schoon, heel en veilig Spijkerkwartier.

bestrijding verspreid is neergelegd slechts een gebrekkig invulling krijgen omdat de invloed van het Team Veiligheid op sturing en doelen van de Teams Leefomgeving maar heel beperkt is.

Conclusie 4: Het Spijkerkwartier is geen uitzondering.

Het Spijkerkwartier is één van de wijken in Arnhem. Wat aangetroffen is in het onderzoek is een voorbeeld. Als de focus op een andere wijk had gelegen, waren we waarschijnlijk soortgelijke fenomeen tegengekomen.[13] Daarnaast is er mogelijk sprake van het waterbedeffect. Als er enkel hard gedrukt wordt op het Spijkerkwartier dan komt de problematiek in andere wijken ongetwijfeld naar boven. Zie ook de beschouwing van Pieter Tops. Dat onderstreept het belang van een structurele integrale aanpak van ondermijning in Arnhem.

[13] Aldus onze respondenten. Bij de voorbereiding van het onderzoek spraken we deskundigen die ons zeiden: waarom nemen jullie de casus Spijkerkwartier? In andere wijken is het minstens even erg, zo niet erger.

3. Aanbevelingen

De **hoofdaanbeveling** luidt als volgt:

Kijk het beest recht in de bek[14] *en pak de ondermijning in de stad aan.*

Aanbeveling 1 Bestuurlijk (voor het college):

Ga sneller en harder voort op de voorzichtig ingeslagen weg in de bestrijding van ondermijning. Doe dit door stevige ambities te formuleren voor de aanpak van ondermijning met bijpassende doelen, prioritering, middelen en formatie.[15] Inventariseer waar de grootste uitdagingen liggen en maak bestuurlijke keuzes om criminaliteit en ondermijning te bestrijden. Uiteraard vergt een investering in ambities en doelen een stevige en regelmatige rapportage. Ga met andere gemeenten praten die verder zijn op dit terrein (Breda bijvoorbeeld).

Aanbeveling 2 Raad wordt wakker!

Zonder politieke agendering is de bestrijding van ondermijning moeilijk. Raad, neem uw verantwoordelijkheid. Voor een effectieve aanpak is het van belang om als gemeenteraad het volledige criminele speelveld in beeld te hebben en dit ook als dusdanig te erkennen. Herken en erken de Arnhemse historie op het gebied van criminaliteit. Zie dit als de eerste stap om de basis op orde te krijgen. Spreek met elkaar over de gewenste richting voor de stad in samenhang met andere beleidsterreinen. Spreek niet enkel over incidenten en over pilots maar investeer in een meerjaren-aanpak. Stel hier ook een bijpassend stevig en structureel budget voor beschikbaar. [16]

Aanbeveling 3 Intergouvernementeel (voor raad en college):

Investeer in de relaties met de politie, justitie en het RIEC. Bouw deze banden uit om samen een vuist te maken tegen de ondermijnende criminaliteit. Pak nu door. Het aanhalen en versterken van de relatie met de samenwerkingspartners is een cruciaal onderdeel in de effectieve aanpak tegen ondermijning. Dat werkt het beste door zelf het belang van de bestrijding van ondermijning te prioriteren. Dat wekt vertrouwen bij samenwerkingspartners.

Aanbeveling 4 Organisatorisch:

---

14 'Het beest recht in de bek kijken' waren de woorden van René Gude, wijlen Denker des Vaderlands.

15 Het is niet aan de Rekenkamer dat te kwantificeren. Gelet op de geziene formatie in andere steden (bijvoorbeeld Nijmegen) is een aanzienlijke uitbreiding noodzakelijk. Daartoe moeten echter eerst ambities en doelen geformuleerd worden

16 We hebben geen benchmark gedaan. Dat is ook lastig; Arnhem is afwijkend georganiseerd door de Teams Leefomgeving die buiten de kernorganisatie geplaatst zijn en in zekere mate Veiligheid "erbij doen".

Geef de afdeling Veiligheid de plek die het verdient binnen een gemeente met zo'n grote problematiek als Arnhem: midden in de organisatie en in de lead ten aanzien van de andere ambtelijk betrokkenen op dit dossier. Daarbij zijn sturingsdoelen op veiligheid voor de teams Leefomgeving en wijkteams van belang. Monitor daar op en rapporteer als college aan de raad. Het is voor de slagkracht van de bestrijding van ondermijning noodzakelijk dat de afdeling Veiligheid op de juiste plek in de organisatie zit. Een plek waarbij de afdeling in de lead is en een integrale aanpak coördineert. Een plek waarbij het duidelijk is waar je als afdeling wel en niet van bent. Concrete sturingsdoelen geven houvast in het uitvoeren van beleid. De afdeling dient goed positie te krijgen en stevig ingebed te worden in de Arnhemse variant van wijksturing.

Aan de voorzitter van de rekenkamer

Datum : 1 juni 2021
Zaaknummer : 575454
Contactpersoon : Simone Roosenboom
Telefoonnummer : 026 3775244

Onderwerp: Bestuurlijke reactie op het rekenkameronderzoek naar ondermijning

Geachte heer Teeuw,

U heeft namens de rekenkamer het college van burgemeester en wethouders uitgenodigd om een reactie te geven op de bestuurlijke nota 'onderzoek Ondermijning' (versie mei 2021). In deze nota heeft u conclusies en aanbevelingen geformuleerd op basis van uw onderzoek naar de aanpak van ondermijnende criminaliteit in Arnhem.

Algemene reactie
U bent grondig te werk gegaan in uw onderzoek naar ondermijnende criminaliteit in Arnhem, waarbij is stilgestaan bij de mate van het probleem en in hoeverre het gemeentelijk beleid effectief is in het bestrijden van ondermijnende criminaliteit. Wij bedanken u voor het onderzoek en de urgentie die u terecht toekent aan dit onderwerp.

"Kijk het beest recht in de bek en pak de ondermijning in de stad aan," is uw hoofdaanbeveling. Over onze rol daarin schrijft u: ga sneller en harder voort op de voorzichtig ingeslagen weg in de bestrijding van ondermijnende criminaliteit. Het markeert het toenemende belang van het onderwerp ondermijnende criminaliteit, en de groeiende aandacht die het - gelukkig ook bij de gemeente Arnhem - terecht krijgt. Maar, en dat is ook te lezen in uw rapport, die aandacht is nog onvoldoende. Het sneller, en harder, voortzetten op de ingeslagen weg is nodig, en dat moet méér dan voorzichtig zijn. Immers, wat betreft de omvang van ondermijnende criminaliteit doet Arnhem niet onder voor de G4-steden, terwijl onze middelen en mogelijkheden daar niet bij gelijk lopen. Het rapport van de Rekenkamer is daarom van waarde om de aanpak in Arnhem te verrijken, en het onderstreept de noodzaak om ondermijnende criminaliteit bij raad, college en stad verder te agenderen.

Het rapport benadrukt het belang van een gecoördineerde en integrale meerjarenaanpak van ondermijnende criminaliteit, waarin de gemeente een regierol heeft. Het rapport is positief kritisch over de beweging die de gemeente Arnhem daarin aan het maken is. Met de Rekenkamer is het college het eens dat die beweging sneller kan en er meer structureel van aard moet zijn. In onze verdere reactie

Stadskantoor - Eusebiusbuitensingel 53 • Postbus 9029 • 6800 EL Arnhem
Telefoon 0800-1809 • Fax 026-3774830 • www.arnhem.nl

hieronder op de conclusies en aanbevelingen uit het rapport, lichten wij toe hoe wij bezig zijn om daar invulling aan te geven.

Reactie op conclusies en aanbevelingen
Uw kernboodschap om, voor wat betreft de veiligheidsaanpak en in het bijzonder de aanpak van ondermijnende criminaliteit, in de stad harder en sneller voort te gaan op de ingeslagen weg, wordt door het college volledig onderschreven. Zoals professor Pieter Tops, in de inleiding van het rapport, terecht stelt hebben wij een belangrijke rol in het integer houden van de samenleving en in het tegengaan van verkeerde ontwikkelingen die een voedingsbodem voor het ontstaan van georganiseerde misdaad kunnen vormen.
Uit uw rapport blijkt dat ondermijnende criminaliteit in Arnhem veelzijdig en diep geworteld is. In de (kwetsbare) wijken lonkt de criminaliteit bij jongeren, vanwege het gemak waarmee veel geld verdiend kan worden. Gemak is een rode draad in uw rapport. Het gemak waarmee criminelen in het verleden hebben kunnen investeren in vastgoed en tegen hoge huren kleine kamers beschikbaar stellen. Het gemak waarmee personen misbruik kunnen maken van voorzieningen of zorggelden. Het maakt onze inwoners kwetsbaar voor uitbuiting en leidt tot zeer schrijnende situaties. Het is onze taak om Arnhemmers te beschermen. Die verantwoordelijkheid wil het college ook nemen.

Ondermijnende criminaliteit, zoals drughandel, geweld en witwassen, is een grote bedreiging voor de leefbaarheid, veiligheid, integriteit en gastvrijheid van onze stad. Samen moeten we hiertegen een vuist maken. Dat doen wij in Arnhem met onze veiligheidspartners als het Regionaal Informatie- en Expertise Centrum (hierna: RIEC), de politie, het Openbaar Ministerie en de belastingdienst, alsook onze sociale partners. Woningbouwverenigingen, scholen, jongerenwerkers, wijkmanagers en ga zo door hebben hierin ook een belangrijke rol. Ook bij dit onderwerp geldt: *‘It takes a city’.*

Bij de aanpak van ondermijnende criminaliteit wordt in Arnhem momenteel uitgegaan van het principe ‘lerend ontwikkelen’. Dit is tot stand gekomen doordat – zoals het rapport noemt – in de aanpak van ondermijnende criminaliteit tegen knellende grenzen aan werd gelopen. Steeds meer blijkt dat Arnhem te maken heeft met grootstedelijke problematiek en dat we hoog scoren op de verkeerde lijstjes (denk aan de top vier in de dadermonitor en de top 20 van criminele gebouwen). Hierdoor werden steeds brandjes geblust, maar werd niet ingezet op duurzame inspanningen. Daarom wordt nu steeds meer in de breedte samengewerkt. Dit is een dynamisch proces waarin wij ons steeds meer en stap voor stap ontwikkelen met de beschikbare middelen en capaciteit. Deze aanpak maakt dat inzichtelijk wordt wat er in de nabije toekomst eventueel structureel nodig is, maar heeft in ieder geval al geleid tot beleidsmatige wijzigingen alsook wijzigingen in de aanpak - al dan niet tijdelijk. Hieronder worden enkele (recente) voorbeelden genoemd:

- Oprichting van het Interventieteam Ondermijning Arnhem: projectmatige integrale interventies op ondermijningsgevoelige gebieden en/of fenomenen.
- Samenwerking met bedrijven en extra integrale controles om bedrijventerreinen veiliger te maken.

- Arnhem-Oost-aanpak: onderdeel van de Woondeal regio Arnhem – Nijmegen waarvoor vijf wijken zijn geselecteerd om alle Arnhemmers gelijke kansen te bieden en tweedeling tegen te gaan. Het Breed Offensief Tegen Ondermijnende Criminaliteit (BOTOC) is hier een onderdeel van.
- Bibob: in 2020 zijn de beleidsregels voor de toepassing van de Wet Bibob verruimd en zijn er in 2021 een Bibob-coördinator en een Bibob-onderzoeker aangesteld. Zij zijn belast met een goede implementatie van de nieuwe beleidsregels in de organisatie, de onderzoeken en het ondersteunen van de afdelingen die met Bibob te maken kunnen krijgen.
- Zorgfraude: in 2020 zijn de uitgangspunten voor de zorginkoop gewijzigd en zijn er strengere regels opgesteld voor de toetreding en naleving van de contracten. Tevens is er meer capaciteit beschikbaar gesteld voor WMO toezichthouders.
- Aanpak Mensenhandel: onlangs is de dadermonitor Mensenhandel besproken in de gemeenteraad. De raad is geïnformeerd door de Nationaal rapporteur Mensenhandel, de Politie en het Openbaar Ministerie. Gemeente Arnhem heeft een projectleider aangesteld om de aanpak van mensenhandel een nieuwe impuls te geven. Hierbij is ook aandacht voor de preventieve kant wat onder andere onlangs heeft geleid tot het meldpunt seksuele intimidatie en een campagne.
- Beleidsregels woningsplitsing en verkamering: er werden negatieve effecten op de leefbaarheid ervaren door het splitsen en verkameren van panden, zoals overlast en verloedering. Vandaar dat er stadsbreed nieuwe regels zijn opgesteld.
- In de wijken van Arnhem zijn wijkveiligheidsoverleggen ingericht en wijkveiligheidsagenda's opgesteld. Per wijk wordt zichtbaar gemaakt welke problemen er spelen, zodat die aangepakt worden voordat het een ondermijnend karakter kan krijgen. Het loont om verloedering aan te pakken zodat het niet erger wordt.

<u>Spijkerkwartier</u>
In uw onderzoek is specifiek gekeken naar ondermijnende criminaliteit in het Spijkerkwartier. Criminelen vestigen zich daar waar zij kansen zien. Dit is niet enkel in één wijk, maar komt helaas in heel Arnhem voor. Ieder pand in Arnhem kan doelwit zijn voor criminele activiteiten. Wij moeten voorkomen dat criminelen kansen zien binnen al onze wijken en buurten. Wij hebben de taak om inwoners en ondernemers weerbaar te maken tegen criminele invloeden.
Ondanks dat in uw onderzoek de zorgen van de respondenten niet overeenkomt met de resultaten van de bedrijvenanalyse, hebben wij de zorgen - die de buurt in de zomer geuit heeft naar aanleiding van een schietincident - serieus opgepakt. Voor de problematiek in het Spijkerkwartier en omgeving is een projectleider aangesteld voor een integrale aanpak ('stadsmarinier'), waarbij we samenwerken met bewoners en ondernemers om de leefbaarheid en veiligheid te verbeteren. Het actieprogramma, genaamd Schoon, heel en veilig, bestaat uit dertien actielijnen zoals verkeer, groenvoorziening, handhaving én ondermijnende criminaliteit. Er moet op verschillende fronten zichtbaar door de overheid worden opgetreden. Hiermee laat je zien dat wij zicht hebben op de stad én dat er geen plaats is voor criminelen.

Tot slot

De beweging om de veiligheidsaanpak te versterken, waaronder ondermijnende criminaliteit, komt zoals u kunt lezen steeds meer in een stroomversnelling in Arnhem. Bovenstaande voorbeelden verbeteren de kwaliteit van de uitvoering en verstevigen de (integrale) samenwerking met partners. De Rekenkamer en het college zijn het eens: dat is ook hard nodig, want er is een achterstand in de halen. Voor de verdere versterking van Arnhem tegen ondermijnende criminaliteit zijn in de perspectiefnota van 2022-2025 extra middelen opgenomen. De hierboven beschreven stappen helpen ons verder om ambities, doelen, middelen en formatie beter op te stellen en te organiseren - zoals u ook adviseert. Het RIEC onderzoekt momenteel hoe weerbaar de gemeente Arnhem is tegen criminele invloeden. De aanbevelingen van het RIEC en van u zullen worden meegenomen in een plan van aanpak dat momenteel wordt opgesteld. Graag gaan wij met de raad in gesprek over uw bevindingen, de aanbevelingen rondom van de organisatie en de aanpak van ondermijnende criminaliteit in onze stad. Samen maken we Arnhem veilig.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de loco- secretaris, de burgemeester,

5. Nawoord

De Rekenkamer Arnhem bedankt het College van Burgemeester en Wethouders voor de uitgebreide bestuurlijke reactie op het onderzoek naar ondermijning.

We zijn verheugd om te lezen dat het college hard aan de weg timmert en tegelijkertijd laat zien dat zij al hard haar best doet. De lijst met interventies toont dat het college anno 2021 in de actiemodus zit. Dit is zeker te prijzen. Tegelijkertijd speelt de gedachte "too little, maybe not too late". Er gebeurt meer dan voorgaande jaren, maar het is nog niet genoeg. Ga sterker verder op de ingeslagen weg.

Ga verder op de ingeslagen weg. Raad, maak dit mogelijk door de kaders en randvoorwaarden te scheppen om krachtig te sturen op versterking van de inzet van de stad op de bestrijding van ondermijning en het veiligheidsbeleid ook mogelijk te maken.

Arnhem verdient het niet alleen, maar heeft het ook dringend nodig.

Rekenkamer Arnhem

De Arnhemse aanpak van ondermijning

Nota van Bevindingen

Definitieve versie vastgesteld 27 mei 2021

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	2
1.1	Onderzoek naar (de aanpak van) ondermijning	2
1.2	Onderzoeksvragen	3
1.3	Onderzoeksactiviteiten	4
1.4	Leeswijzer	5
2.	Ondermijning in Arnhem	6
2.1	Drugscriminaliteit	6
2.2	Mensenhandel	9
2.3	Misstanden met vastgoed	12
2.4	Overige praktijken en fenomenen	14
2.5	Afsluiting	15
De casus Spijkerkwartier		16
3.	Veiligheidsbeleid (tot 2018): achterop geraakt	31
3.1	Landelijke trend: veiligheid als drager van lokaal beleid	31
3.2	De veiligheidsorganisatie (2000-2017)	32
3.3	De aanpak van ondermijning: het startpunt in 2017	32
3.4	De kloof: de veiligheidsnota versus het Coalitieakkoord	35
4.	Vanaf 2018: vooruitgang en knellende grenzen	37
4.1	De burgemeestersronde door de stad	37
4.2	Vooruitgang: actie en verbinding	37
4.3	De aanpak van ondermijning: knellende grenzen	42
4.4	Aandacht voor ondermijning bij de gemeenteraad	46
5.	In antwoord op de empirische onderzoeksvragen	47
5.1	Ondermijning: belangrijke fenomenen	47
5.2	Beleidstheorie en -praktijk	49
5.3	Knelpunten en kansen	51
5.4	De gemeenteraad	52

1. Inleiding

1.1 Onderzoek naar (de aanpak van) ondermijning

De Rekenkamer van Arnhem heeft besloten tot een onderzoek naar de gemeentelijke aanpak van de lokale ondermijning. Dit vergt een combinatie van bestuurskunde en criminologie, waarbij de nadruk ligt op de organisatie en inhoud van het gevoerde beleid. Om de mogelijke effecten van dat beleid te kunnen beredeneren, is inzicht nodig in Arnhemse ondermijnende praktijken. Ondermijning beschouwen wij als de schadelijke effecten van georganiseerde criminaliteit. De literatuur beschrijft vier hoofdkenmerken van de georganiseerde criminaliteit in Nederland.[1]

In de *eerste plaats* zijn Nederlandse drugscriminelen als producenten en handelaren actief op alle belangrijke populaire drugsmarkten. Ze zijn sterk internationaal gericht en tegelijkertijd sociaal verankerd binnen lokale netwerken door het hele land, onder meer in stadswijken. Lokaal of regionaal opererende drugsnetwerken (actief op onder andere de markten van hennep, xtc en amfetamine) profiteren, via verkoop aan tussen- en groothandelaren, van de grootschalige internationale drugs invoer, doorvoer en export via ons land.[2]

In de *tweede plaats* bouwen criminelen lokaal machtsposities op door (witgewassen) misdaadgeld (waaronder drugsgeld) te investeren in bedrijven en vastgoed. In grote steden zijn drugscriminaliteit, witwassen, criminaliteit met vastgoed en mensenhandel (o.a. huisvesting van arbeidsmigranten en illegale prostitutie) met elkaar verweven.[3] Meer recent werd duidelijk dat criminele (drugs)netwerken zich ook toeleggen op zorgfraude, omdat dit een eenvoudige en weinig risicovolle manier is om forse sommen geld op te strijken.[4]

In de *derde plaats* is een kernprobleem dat (grote) sociale en economische aantrekkingskracht uitgaat van de criminele wereld. Die wereld lijkt kansen te bieden om relatief makkelijk geld en status te verwerven. Op die manier worden veel jongeren en (jong)volwassenen als het ware de criminaliteit ingezogen, ook als ze niet beschikken over een criminele inslag.

In de *vierde plaats* hebben de grote sommen misdaadgeld geresulteerd in schaduweconomieën die tot op zekere hoogte functies van de overheid overnemen.[5] Er wordt voorzien in werkgelegenheid in semilegale bedrijven in de bovenwereld én bij criminele praktijken in de onderwereld. Er worden (goedkope of scherp geprijsde) illegale producten en diensten geleverd, zoals: harddrugs, illegale softdrugs, illegale sigaretten, namaakkleding, illegaal gokken, illegale prostitutie, frauduleuze zorg en het verstrekken van (dubieuze leningen). In een schaduweconomie floreren *facilitators* die criminaliteit afschermen en die helpen bij activiteiten in de bovenwereld, zoals witwassen, het aanvragen van vergunningen of zorgbudgetten of het organiseren van woonruimte of vervoer. Op die manier is de criminaliteit langzaamaan maatschappelijk verankerd geraakt, onder meer op crimineel hotspots en in kwetsbare stadswijken.

De term ondermijning wijst op de schadelijke effecten van georganiseerde criminaliteit. In abstracte termen gaat het om systeem-ondermijnende effecten, zoals de aantasting van het gezag van de overheid en verstoring van economische markten (vanwege oneerlijke geldstromen en

[1] Zie onder andere: LIEC, 2019; Kruisbergen e.a., 2012; Boerman e.a., 2017; Tops en Tromp, 2019; Noordanus e.a., 2020; Noordanus e.a., 2021).
[2] EMCDDA & Europol, 2019.
[3] Zie RIEC Den Haag, 2019.
[4] Zie; IKZ, 2020; Van der Torre en Heijkoop, 2020.
[5] Noordanus e.a., 2020 en 2021.

concurrentie).[6] Meer concreet geformuleerd komen twee belangrijke schadelijke effecten in beeld.

In de *eerste plaats* maken georganiseerde criminelen veel slachtoffers.[7] Onder meer uitbuiting bij illegale prostitutie en uitbuiting van arbeidsmigranten, net als criminele uitbuiting van personen in een afhankelijkheidspositie. In de criminele wereld worden katvangers ingezet en onder druk gezet, bijvoorbeeld bij hennepteelt. Op criminele hotspots - met illegale gokadressen, straathandel, louche horeca en soms coffeeshops – springen slachtoffers in het oog. Jongeren en jongvolwassenen met een laag inkomen geven (te) veel geld uit aan drugs of gokken. Een categorie kampt (zichtbaar) met verslavingsproblematiek. In panden met kamerverhuur wonen mannen en vrouwen waarvan de kans aanzienlijk is dat ze onder druk worden gezet vanwege hun afhankelijkheidspositie, los van de vraag of het in strafrechtelijke zin gaat om uitbuiting.

In de *tweede plaats* tasten criminele netwerken de effectiviteit van sociaal-preventief beleid aan.[8] De kansen die de georganiseerde criminaliteit biedt (of: lijkt te bieden) op status en snel geld, concurreren met activiteiten en instituten die stimuleren dat mensen legale kansen benutten. Het betreft onderwijsinstellingen, maar ook jongerenwerkers, sociale wijkteams, gezins- en straatcoaches, taalprogramma's, re-integratie en andere frontlijninspanningen. Leren en werken is een lang traject, mogelijk met teleurstellende uitkomsten. Dan lonkt (mogelijk) het criminele pad.

Het is de vraag in hoeverre dit alles voorkomt in Arnhem, al lijkt het geschetste criminaliteitsprofiel bij voorbaat relevant voor een (ook vanuit de Randstad) goed bereikbare stad met ongeveer 150.000 inwoners, vlakbij de Duitse grens. Temeer omdat Arnhem in 1996 door de enquêtecommissie opsporingsmethoden werd uitgekozen als één van de gemeenten (met Amsterdam, Nijmegen en Enschede) voor een lokaal criminologisch onderzoek naar georganiseerde criminaliteit. Dit onderzoek legde onder meer internationale drugscriminaliteit bloot die had geresulteerd in omvangrijke criminele investeringen in vastgoed en bedrijven, waaronder talrijke winkels en horecazaken in Arnhem.[9]

1.2 Onderzoeksvragen

Dit onderzoek verzamelt en ordent lokale empirische kennis over beleid en criminaliteit. Daarbij wordt casusonderzoek verricht in het Spijkerkwartier. Dat is een wijk met twee gezichten. Na grote overlast van een klassieke open drugsscene en geconcentreerde raamprostitutie in de jaren negentig, werd het een wijk met aantrekkingskracht (om te wonen en te ondernemen), al bestaat er nog altijd een criminele schaduweconomie.

De centrale vraagstelling van deze studie luidt: Wat kan op basis van inzicht in (de aanpak van) ondermijnende praktijken in Arnhem, in het bijzonder in het Spijkerkwartier, worden geconcludeerd over de effectiviteit van het Arnhemse beleid op de korte en lange termijn, en op welke wijze geeft de gemeenteraad mede vorm aan dit beleid? De volgende deelvragen worden beantwoord:

1. Wat is in de periode vanaf 2014 de beleidstheorie én uitvoeringspraktijk (o.a. instrumenten, acties en resultaten) bij de integrale en gemeentelijke aanpak van ondermijning in het Spijkerkwartier en in Arnhem als geheel?
2. Welke problemen, knelpunten en kansen zien bewoners, ondernemers en professionals in het Spijkerkwartier?

[6] Tops en Van der Torre, 2015.
[7] Noordanus e.a., 2021.
[8] Tops en Van der Torre, 2015; Noordanus e.a., 2021.
[9] Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 20. *Enquêtecommissie Opsporingsmethoden*. Deelonderzoek IV. Georganiseerde criminaliteit in Nederland: een analyse van de situatie in Enschede, Nijmegen en Arnhem.

3. Wat zijn de belangrijkste criminele fenomenen, werkwijzen en markten in Arnhem en in de schaduweconomie van het Spijkerkwartier, met bijzondere aandacht voor de Steenstraat én voor criminele functies van bedrijven en vastgoed?
4. Hoe is de gemeenteraad betrokken bij het beleid en in welke mate is zij op de hoogte (gebracht) van criminele ontwikkelingen?
5. Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd om de ondermijning in Arnhem op korte en lange termijn terug te dringen?

1.3 Onderzoeksactiviteiten

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn verschillende onderzoeksactiviteiten verricht:

- Drie startbijeenkomsten met in totaal meer dan dertig ambtenaren die actief zijn op het terrein van veiligheid, toezicht, vergunningen, op het sociaal domein, economische zaken en stadsontwikkeling.
- Interviews met in totaal 46 respondenten, werkzaam bij de gemeente (26, inclusief drie bestuurders), politie (11), openbaar ministerie (1), Regionaal Informatie- en Expertise Centrum (1) en zeven overige respondenten.[10]
- Op locaties die in de interviews werden benoemd vanwege ondermijnende praktijken is door de onderzoekers (kort) geobserveerd, zodat zij de omgeving konden zien waarover de respondenten hadden gesproken.
- In het Spijkerkwartier is een straatenquête afgenomen onder 93 respondenten. In deze wijk hebben de onderzoekers op zes dagen langdurig geobserveerd, deels in combinatie met het afnemen van enquêtes. Vervolgens is op basis van open bronnen een bedrijvenanalyse uitgevoerd en is gesproken met twee actieve bewoners en met vier actieve ondernemers.[11]
- Tijdens een digitale sessie zijn de onderzoekers in gesprek gegaan met raadsleden van zes verschillende fracties (zowel coalitie- als oppositiepartijen).
- Drie startbijeenkomsten met in totaal meer dan dertig ambtenaren die actief zijn op het terrein van veiligheid, toezicht, vergunningen, op het sociaal domein, economische zaken en stadsontwikkeling.

Bij de beschrijving van de ondermijning in Arnhem baseren de onderzoekers zich met name op de informatie en inschattingen van respondenten, in het bijzonder professionals die werken in het veiligheidsdomein en in het ambtelijk apparaat. De informatie die professionals ons verstrekten is vaak mede gebaseerd op strafrechtelijke of bestuurlijke dossiers en/of casus en op concrete ervaringen bij controles of bij sociaal-preventieve inspanningen. Het betreft daarnaast subjectieve aanwijzingen, vermoedens of verdenkingen. Hoewel het gaat om professionals met veel materie- en locatiekennis, verstrekten ze dus ook informatie over mogelijke criminaliteit die niet (in een strafproces) is bewezen. Voor zover het gaat om de sociale schade die met ondermijning wordt aangericht zijn dossiers of juridische trajecten minder geschikte bronnen dan de directe waarnemingen en ervaringen van respondenten, met niet zelden veel ervaring op specifieke terreinen en met jarenlange observaties op straat en 'achter de voordeur.' Voorts zijn respondenten bevraagd over de beleidsmatige gang van zaken. Sterker, daar ligt het zwaartepunt van dit onderzoek. Respondenten is gevraagd naar opvattingen over de aanpak van ondermijning, over

[10] Respondenten bij de omgevingsdienst, zorg- en veiligheidshuis en woningcorporatie (3). Ook spraken de onderzoekers een jongerenwerker en een wetenschapper.
[11] In de Nota van Bevindingen (casusbeschrijving Spijkerkwartier) is een uitgebreide toelichting opgenomen over de opzet en inhoud van de bedrijvenanalyse.

concrete beleidsterreinen en instrumenten en over locaties waar een gerichte aanpak wordt uitgevoerd of wordt voorbereid (bijvoorbeeld in Presikhaaf en in het Spijkerkwartier). De interview-verslagen die zijn gemaakt van gesprekken bij gemeente, politie, openbaar ministerie en het RIEC zijn ter autorisatie voorgelegd aan de respondenten. In een ronde van ambtelijke wederhoor is een concepttekst van dit rapport, ter controle op feitelijke onjuistheden, voorgelegd aan de adviseur Veiligheid (namens de ambtelijke organisatie), de Sectorchef Politie Gelderland-Midden en de contactpersoon van het RIEC.

Ten behoeve van hoofdstuk twee (over ondermijning) en de casusbeschrijving van het Spijkerkwartier zijn twee kanttekeningen op zijn plaats. In de *eerste plaats* wordt de criminele kant van (deze wijk in) Arnhem beschreven. Dit levert een realistisch, maar eenzijdig beeld op, met veronachtzaming van positieve sociale krachten. In de *tweede plaats* betreft het een analyse op hoofdlijnen. Niet alleen omdat de kern van dit onderzoek bestaat uit een bestuurskundige analyse van de aanpak van ondermijning, maar ook omdat tussen 2000 en 2018 door de gemeente weinig werk is gemaakt van het (systematisch) verzamelen van kennis en informatie over ondermijning. Ondermijning had geen politiek-bestuurlijke prioriteit en dat klinkt door in de informatiepositie van respondenten.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden ondermijnende praktijken in Arnhem beschreven. De hoofdstukken 3 en 4 zijn bestuurskundig van aard en gaan achtereenvolgens in op de gang van zaken tot en vanaf 2018. Tussen hoofdstuk 2 en 3 komt ‘de casus Spijkerkwartier’ aan bod als intermezzo. Hoofdstuk 5 beantwoordt de empirische deelvragen en kan worden gelezen als *samenvatting*.

2. Ondermijning in Arnhem

Inleiding
Dit hoofdstuk beschrijft op hoofdlijnen de aard en impact van ondermijnende criminaliteit in Arnhem. Dit stemt overeen met het beeld dat wordt geschetst in landelijke analyses. De rode draad in die analyses is dat criminaliteit - zoals drugscriminaliteit, witwassen of vastgoedcriminaliteit - niet de kern van het probleem is, maar de aantrekkingskracht van criminele kopstukken ("wijkkoningen") en geldstromen. Dat heeft een ontwrichtend effect op de samenleving en is zichtbaar in Arnhem. Ook voor professionals die actief zijn op het sociaal domein of met economisch beleid, omdat ze merken dat kwetsbare personen onder druk worden gezet of worden uitgebuit en dat de criminele wereld een alternatief is voor regulier werk.

Het veldwerk levert in Arnhem een duidelijke top-3 op wat criminele fenomenen betreft, namelijk: drugscriminaliteit, mensenhandel en misstanden met vastgoed en bedrijven, zoals witwassen, fraude en sociale ellende onder huurders van kamers of kleine appartementen. Deze fenomenen worden achtereenvolgens beschreven in de paragrafen 2.1 tot en met 2.3. Paragraaf 2.4 gaat in op andere criminele patronen en fenomenen.

2.1 Drugscriminaliteit

Arnhem is een stad met veel drugscriminaliteit. De heroïne- en hennepmarkten zijn belangrijk (geweest) voor het opbouwen van criminele infrastructuren die inmiddels ook blijken te worden benut op andere criminele (drugs)markten, zoals crystal meth.

Heroïnehandel
De enquêtecommissie opsporingsmethoden constateert in 1996 dat de internationale heroïnehandel in de jaren tachtig snel groeit en groot wordt in Arnhem.[12] Ongeveer vijf Koerdische (familie)netwerken exploiteren vanuit Arnhem frequente en grootschalige heroïnetransporten die rechtstreeks uit Turkije komen.[13] Deze criminelen beheersen de logistieke keten van productie tot afleveringen, waardoor - ook bij (groot)handel tegen scherpe prijzen - de winsten hoog zijn. Ze investeren voornamelijk (in vastgoed) in Turkije, maar ook in bedrijven en vastgoed in Arnhem. Geconcentreerd in het Spijkerkwartier beschikken ze volgens schattingen van de politie over vijftig tot honderd (dekmantel)bedrijven, zoals theehuizen, horeca en reisbureaus. Heroïnehandel heeft vandaag de dag geen prioriteit. De consumentenmarkt in Nederland is klein. Er is een internationale handelsmarkt blijven bestaan en die wordt nog altijd gedomineerd door Turks-Nederlandse criminelen.[14] Of Arnhem daarbij nog altijd een sleutelrol speelt, weten gemeenteambtenaren niet.

Hennepteelt: lokaal verankerd
Respondenten typeren Arnhem als "hennepstad". Zo onderstrepen ze dat hennepteelt een geworteld en hoogstwaarschijnlijk omvangrijk fenomeen is én dat de productie van synthetische drugs op een laag niveau ligt.[15] Vanaf de jaren negentig komt de georganiseerde hennepteelt meer en meer in beeld in Arnhemse volkswijken (met name Geitenkamp, Klarendal en Het Broek) en op woonwagencentra. Hennepteelt werd in Arnhem ontdekt als een grote en gemakkelijke

[12] Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 20. *Enquêtecommissie Opsporingsmethoden*. Deelonderzoek IV. Georganiseerde criminaliteit in Nederland: een analyse van de situatie in Enschede, Nijmegen en Arnhem.
[13] Vandaag de dag liggen dit soort formuleringen gevoelig, maar het is de woordkeuze van de enquêtecommissie, gebaseerd op empirisch onderzoek.
[14] Boerman e.a., 2017.
[15] Dit verschilt van de beschrijving van de softdrugsmarkt door de enquêtecommissie, omdat die vooral wijst op import door met name één autochtoon kopstuk.

inkomstenbron. Het bleef al snel niet beperkt tot geijkte (autochtone) volkswijken, want het strekte zich uit naar het centrum en naar multiculturele wijken, zoals Presikhaaf en Malburgen. Ook allochtone[16] criminele netwerken zijn actief in de hennepteelt en -handel. Dit heeft plaats in Arnhemse wijken (onder meer in sociale huurwoningen) en elders in de regio.

De *know how* en netwerken voor hennepteelt zijn in Arnhem (en omgeving) aanwezig, net als faciliteerders voor de aanleg, zoals elektriciens, klusjesmannen, leveranciers van hennep-stekken en growshops. Het betrof aanvankelijk formele growshops, maar vandaag de dag gaat het – sinds het wettelijke verbod op voorbereidingshandelingen ten behoeve van drugsproductie – om tenminste tien informele growshops die in beeld zijn vanwege de levering van productiemiddelen. De professionaliteit van de hennepkwekerijen loopt (sterk) uiteen, zo constateren respondenten: van goed afgeschermd (vanaf de straat niet te zien of te ruiken) tot knullige kwekerijen, bijvoorbeeld met afgeplakte ramen.

De opbrengsten van hennepteelt zijn riant. Een doorsnee kwekerij met tweehonderd planten levert in de tussenhandel, volgens behoedzame schattingen, ongeveer € 23.000,- per oogst op.[17] Als per plantage vijf keer per jaar wordt geoogst en een bescheiden netwerk dit op tien locaties doet, resulteert dat op jaarbasis dus al in een omzet van € 1,15 miljoen. In de hele stad gaat het daarmee om grote bedragen. Financiers en organisatoren strijken het meeste geld op. In het criminele middenkader (criminelen die de locaties en de inrichting daarvan regelen en toezien op het productieproces) worden vele tienduizenden euro's verdiend en op de werkvloer (door loopjongens en door mensen die een schuur of woonruimte ter beschikking stellen) honderden of enkele duizenden euro's per oogst, week of maand, afhankelijk van de precieze activiteiten. Wie een dag hennepplanten knipt, krijgt al snel enkele honderden euro's.[18] Dergelijke (belastingvrije) criminele inkomsten zijn aantrekkelijk, bij uitstek voor mensen rondom het sociaal minimum; om schulden af te lossen en/of de kwaliteit van leven te verbeteren.

Op een dieper niveau levert hennepteelt meer op dan geld. De hoge aanhoudende drugsinkomsten hebben netwerken in achterstandswijken tot op zekere hoogte in staat gesteld om hun eigen levensstijl in stand te houden. Wie zelf - al is het (deels) illegaal - voorziet in het levensonderhoud of in economische vooruitgang, is niet of minder afhankelijk van de overheid of van (veeleisende) onderwijsinstellingen of werkgevers.[19] Het logistieke proces rondom de hennepteelt is een impuls geweest voor een criminele infrastructuur met een lokaal netwerk, vastgoed, transportfaciliteiten (onder meer via dekmantelbedrijven) en bovenlokale contacten en samenwerkingsverbanden. Hoewel deze criminaliteit is verankerd in Arnhemse wijken, wordt bovenlokaal samengewerkt, bijvoorbeeld met handelaren in de Randstad. Arnhemse criminelen exploiteren kwekerijen 'over de grens' in Duitsland.

Andere drugsmarkten

In Nederland actieve criminele drugsnetwerken zijn vaak actief op verschillende populaire markten: naast hennep, vooral ook cocaïne en synthetische drugs, met name xtc en amfetamine en in toenemende mate crystal meth.[20] Dit geldt ook voor Gelderland, maar de marktsituatie is net wat anders in Arnhem. Stadswijken lenen zich niet zo goed voor de productie van synthetische drugs. Dit kan op veel locaties niet goed worden afgeschermd, omdat de stad een bescheiden buitengebied heeft. In het groene gebied worden wel dumpingen aangetroffen en zo nu en dan een lab in de stad. In april 2021 wordt desondanks een groot crystal meth-laboratorium opgerold in een loods op

[16] De voorkeur gaat uit naar de omschrijving 'inwoners met migratieachtergrond', maar dat is taal-technisch soms lastig en het gaat binnen netwerken bovendien niet altijd om inwoners van Arnhem.
[17] Zie Noordanus e.a., 2020.
[18] Zie Noordanus e.a., 2020.
[19] Zie Noordanus e.a., 2021.
[20] Zie Noordanus e.a., 2020.

bedrijventerrein Meinerswijk. De cocaïne-import en -handel ligt volgens respondenten op een lager niveau dan in de Randstad. Het Nationaal Dreigingsbeeld constateert dat de huidige generatie Turkse criminelen minder geïsoleerd opereert en veelzijdiger is wat betreft drugscriminaliteit.[21] Ze kopen xtc en cocaïne in (bij Colombiaanse en autochtone handelaren) en gebruiken hun transportlijnen om dit naar Turkije te vervoeren. Het is onduidelijk of de Turks-Arnhemse netwerken dit ook doen. Op straat en door mobiele handelaren wordt cocaïne verkocht, onder meer door criminelen die vanuit de Randstad naar Arnhem zijn getrokken.

Op de lokale illegale drugsmarkt is het drugsaanbod divers. Populaire drugs (softdrugs, xtc, amfetamine en cocaïne) kunnen worden (besteld en) afgeleverd. Kenners wijzen op lokale populariteit van twee legale middelen, namelijk lachgas en designer drug 3-MMC (op straat bekend als Poes of 3m). Een netwerk organiseert de opslag en handel in lachgas. Op locaties met geconcentreerde drugscriminaliteit - in het centrum, in (de genoemde) kwetsbare wijken en in het Spijkerkwartier – wordt door tientallen dealers systematisch drugs verkocht aan consumenten: op straat, in de horeca, rondom onderwijstellingen, op routes van (coffeeshop)bezoekers en op hotspots in kwetsbare wijken. Bezorging door drugskoeriers is in de hele stad mogelijk. Met uitvoerende activiteiten kan in de drugshandel beduidend meer worden verdiend dan met eenvoudig legaal werk.[22]

Instroom aan de onderkant

Aan de onderkant van de drugsmarkt – bij vervoer, straathandel en bij het toestaan van drugsproductie – stromen mensen de criminele wereld in. Het gaat om (jong)volwassenen en jongeren. Dit laatste valt op bij professionals. In ongeveer een jaar tijd arresteerde de politie 74 jongeren of jongvolwassenen onder de 24 jaar voor een drugsdelict. Verreweg de meeste waren meerderjarig, want zeventien verdachten waren nog geen 18 jaar oud.[23] Het is kenmerkend voor de situatie in Nederland én Arnhem dat niet alleen mensen instromen vanuit een crimineel milieu (familie, gezin of vrienden), maar ook burgers met een regulier profiel.[24] Dit wordt versterkt door de corona-pandemie en -crisis. Door het wegvallen van werk (o.a. bijbaantjes van jongeren) ontstaan financiële problemen en brengen jongeren en jongvolwassenen meer tijd door op straat en op social media.[25] Zo nemen de contacten tussen criminele groepen en doorsnee jongeren toe. Die wereld lijkt aantrekkelijk vanwege de inkomsten en sociale contacten, maar dat is schijn. Het is een harde wereld waarin meer (beginnende) criminelen mislukken of problemen krijgen, dan er slagen.[26]

Een andere kwetsbare categorie die gerekruteerd wordt zijn de dak- en thuislozen en (andere) gemarginaliseerde verslaafden. Zij worden onder andere ingezet voor straathandel, bij het knippen van hennep en als stroman. In dat laatste geval wordt een pand met een hennepkwekerij op hun naam gezet. In ruil voor dit soort diensten ontvangen ze woonruimte en/of verdovende middelen.

2.2 Mensenhandel

In januari 2021 verscheen de zogenoemde *Dadermonitor Mensenhandel 2015-2019*. Arnhem staat in Nederland op plaats vier wat betreft de door de politie geregistreerde mensenhandel. In vijf jaar tijd

[21] Boerman e.a., 2017.
[22] Tops en Van der Torre, 2015.
[23] Bron: https://www.gelderlander.nl/arnhem/arnhem-worstelt-met-jongeren-in-de-criminaliteit-drugsmisdaad-lijkt-in-nederland-lonend-te-zijn~a9a0e4c7/
[24] Zie Noordanus e.a., 2020.
[25] Van der Torre en Jongepier, 2020.
[26] Zie Noordanus e.a., 2021.

gaat het om 140 registraties, dus gemiddeld 28 per jaar. Dit is een ongunstige plaats (achter Amsterdam, Den Haag en Rotterdam), al zijn er weinig registraties nodig om in de top-4 te belanden.[27] Arnhem voert prostitutiecontroles uit en dat levert regelmatig verdenkingen op van seksuele uitbuiting.

Seksuele uitbuiting

Arnhem is van oudsher een stad met (veel) prostitutie. Daarbij wordt vandaag de dag in het bijzonder gedoeld op prostitutie zonder vergunning en op illegale prostitutie, want de vergunde prostitutie ligt op een laag niveau. Er zijn namelijk slechts drie vergunde seksinrichtingen. In 2017 werkten daar 21 sekswerkers.[28] Er is op een bedrijventerrein, aan de Oude Veerweg, een zone waar anno 2021 zeven dames werken op basis van een vergunning ('pasje').

Het vergunde prostitutieaanbod is laag in relatie tot de vraag naar prostitutie, want van oudsher weten prostituanten Arnhem te vinden. Voor deze analyse van de hedendaagse mensenhandel is voornamelijk van belang dat veel klanten wisten en weten dat je voor prostitutie terecht kunt in Arnhem. Ook nog altijd, zij het op veel kleinere schaal, in het Spijkerkwartier. Volgens respondenten telt Arnhem substantiële illegale prostitutie. De omvang van de niet-vergunde prostitutie is in 2017 geschat op basis van internet-advertenties. Van 2014 tot en met augustus 2017 werden 309 unieke advertenties aangetroffen.[29] Bij deze advertenties wordt het seksaanbod gemist dat een bedrijf of winkel gebruikt als dekmantel. Een massagesalon kan nu eenmaal niet via een advertentie laten weten dat seks wordt verkocht.

De seks-branche leent zich voor georganiseerde criminaliteit. Belastingontduiking in de vorm van zwart geld als contant wordt betaald en de betrouwbaarheid van de boekhouding valt lastig te controleren. Seksuele uitbuiting komt het meest voor in de illegale prostitutiewereld. Het is mogelijk bij vergunde bedrijven, maar in Arnhem zijn dat er weinig en werd dit niet aangetroffen in 2017.[30] Respondenten signaleren wat betreft seksuele uitbuiting drie belangrijke patronen:

a. Dekmantelbedrijven
b. Loverboy-praktijken
c. Illegale prostitutie (in gehuurde woningen of kamers)

Ad a.) Dekmantelbedrijven

Criminele netwerken gebruiken dekmantelbedrijven, zoals massagesalons en bedrijven in de beautysector. Het betreft een gesloten wereld en ze zijn alert op mogelijke controles door *mystery guests*. De organiserende laag blijft buiten schot en beperkt de schade van bestuurlijke handhaving. Respondenten wijzen op dekmantel-prostitutie in het Spijkerkwartier. Hier komen, zonder advertenties, klanten naartoe voor betaalde seks.

Ad b.) Loverboy-praktijken

Respondenten wijzen op loverboy-praktijken waarbij criminelen (jonge) vrouwen ronselen. Er wordt gezocht naar meisjes of vrouwen die kunnen worden verleid en/of onder druk gezet worden. Daders

[27] Het (strafrechtelijke) begrip mensenhandel is namelijk breed. Het gaat van oudsher om seksuele uitbuiting, maar daarnaast ook om alle vormen van gedwongen arbeids- of dienstverlening zonder seksuele component. Arbeidsuitbuiting heeft plaats in het domein van werk en inkomen, met vaak een formele relatie tussen werkgever en werknemer. Bij criminele uitbuiting worden personen gedwongen strafbare feiten te plegen. Bij gedwongen dienstverlening worden onder dwang diensten verricht, zoals het afsluiten van een telefoonabonnement.

[28] Van Wijk e.a., 2017.

[29] Van wijk e.a., 2017. Over de advertenties: drie procent had betrekking op vergunde prostitutie; ongeveer een derde adverteert met thuisontvangst; bijna veertig procent biedt seks aan op een andere locatie (b.v. bij de klant thuis, in een hotel of op een parkeerplaats) en voor vijftien procent is dit beide mogelijk.

[30] Van wijk e.a., 2017.

gebruiken hun netwerk op zoek naar een geschikte werkplek, bijvoorbeeld een locatie met raamprostitutie. Ook worden via contactadvertenties klanten geworven voor betaalde seks in een gehuurde kamer, op parkeerplaatsen (in een auto) of in hotels, waaronder luxe hotels in en rondom Arnhem.[31]

Ad c.) *Illegale prostitutie (in gehuurde woningen of kamers)*
Er komen signalen van seksuele uitbuiting in beeld bij illegale prostitutie in (tijdelijk) gehuurde woningen. Seksadvertenties kunnen indicaties van seksuele uitbuiting bevatten, zoals lage prijzen, ruime beschikbaarheid en/of onveilige seks. Er kan verdenking van seksuele uitbuiting ontstaan, bijvoorbeeld als op een woonadres andere personen (mannen die geen klant zijn) aanwezig zijn of als een woonruimte tijdelijk wordt gehuurd en prostituées worden gewisseld. Slachtoffercategorieën zijn vrouwen uit Oost-Europa, uit de Dominicaanse Republiek of jonge vrouwen (nieuwkomers). Door adressen en prostituées te rouleren wordt de controle- en pakkans verminderd én wordt gebruik gemaakt van de mogelijkheid om zonder vergunning te starten met diensten die lijken op legale niet-vergunde thuisprostitutie. Naast (tijdelijke) woonruimte in Arnhem worden hotels benut en vakantieparken in de Arnhemse regio. Op de dadergroepen is geen goed zicht, al is bekend dat mensenhandelaren uit Oost-Europa door Nederland heen actief zijn.[32] Autochtonen worden genoemd als faciliteerders van seksuele uitbuiting, bijvoorbeeld omdat ze kamers verhuren. Het is de vraag of de verhuurder louter een huisbaas is of dat deze profiteert van illegale prostitutie-inkomsten. En gaat het alleen om illegale prostitutie of ook mensenhandel? Dit heeft plaats in een afgesloten wereld en valt daarom lastig vast te stellen.

Niet-seksuele uitbuiting
Er komen onder professionals ook signalen in beeld van andere vormen van mensenhandel dan seksuele uitbuiting. Het betreft de volgende vier patronen:

a. Arbeidsuitbuiting
b. Hennepteelt
c. Criminele druk op jongeren en jongvolwassenen
d. Zorgfraude en uitbuiting

Ad a.) Arbeidsuitbuiting
Door zogenoemde huisjesmelkers worden veel kamers of sobere (vervallen) woningen verhuurd. Op kamers of in kleine woningen worden onder meer tijdelijk arbeidsmigranten gehuisvest. De migranten worden gerouleerd tussen woningen en gemeenten, zonder dat ze (hoeven te) worden ingeschreven in de BRP. De arbeidsmigranten worden onder druk gezet, onder meer door de koppeling van kostbare huisvesting aan slecht of onderbetaalde arbeid. Als ze de woonsituatie of de arbeidsomstandigheden niet langer accepteren, dreigen ze beiden te verliezen.[33] In de regio Gelderland-Midden zijn criminele netwerken actief die arbeidsmigranten uitbuiten. Verreweg de meeste arbeidsmigranten worden (op vakantieparken) buiten Arnhem gehuisvest, al wordt een categorie ondergebracht in Arnhem, onder meer bij louche of criminele vastgoedeigenaren. Op wijkniveau wordt zichtbaar dat er een schaduweconomie is opgebouwd rondom arbeidsmigranten. In Malburgen werden bijvoorbeeld niet alleen in de ochtend arbeidsmigranten met busjes opgehaald, maar ook laat op de avond, na 22:00 uur. Ze werkten bij volcontinu-bedrijven en werden onder slechte omstandigheden gehuisvest. Dit geeft huisjesmelkers de kans om geen kamers te

[31] Omgekeerd laten loverboys van buitenaf prostituées in Arnhem werken. Dit gebeurde frequent toen er nog raamprostitutie was in Arnhem (Bovenkerk e.a., 2004). In welke mate dit nu nog gebeurt in Arnhem, is niet in beeld.
[32] Boerman e.a., 2017.
[33] LIEC, 2019.

verhuren, maar matrassen die voor acht of twaalf uur beschikbaar zijn voor een migrant die op dat moment niet hoeft te werken.

Ad b.) Hennepteelt
Als een hennepkwekerij van ongeveer tweehonderd planten wordt geruimd, lopen de organisatoren een omzet van (ruim) twintigduizend euro mis. Het ligt in de criminele wereld voor de hand dat uitvoerders - zoals personen die woonruimte beschikbaar stellen voor hennepteelt - aansprakelijk worden gesteld voor criminele schade.[34] Als een hennepkwekerij wordt geruimd, is de kans dus groot of aanzienlijk dat het 'voetvolk' onder druk worden gezet om deze schuld terug te verdienen. Organisaties die hennep telen ronselen katvangers, bijvoorbeeld personen met financiële problemen. Een afhankelijkheidspositie zet uitvoerders van meet af aan onder druk. Als mensen willen stoppen, kunnen ze onder druk worden gezet om door te gaan. In de hennepwereld is het onderscheid klein tussen (profiterende) daders en slachtofferschap van criminele uitbuiting. Respondenten wijzen op twee patronen: Vietnamezen die onder slechte omstandigheden worden aangetroffen in panden met een kwekerij; en verslaafden of daklozen die planten knippen en/of een pand op hun naam krijgen met een kwekerij.

Ad c.) Criminele druk op jongeren en jongvolwassenen
Op straat- of wijkniveau worden door criminele netwerken jongeren geronseld en ingezet bij strafbare feiten, zoals drugscriminaliteit. Ook worden jongeren onder dwang of valse voorwendselen (verder) in de problemen gebracht. Bijvoorbeeld door criminele inkomsten – afkomstig uit fraude, bijvoorbeeld via (eenvoudige) cybercrime - op hun bankrekening te laten storten; de geldezel-methode. Respondenten wijzen op een Arnhemse casus waarbij ruim tweehonderd personen door fraudeurs als geldezel werden gebruikt.[35] Er worden ook telefoonabonnementen afgesloten op naam van jongeren, waarna anderen de telefoon gebruiken en zo financiële problemen veroorzaken. Het is onduidelijk of het steeds gaat om strafbare uitbuiting. Respondenten vinden dat niet het belangrijkst. Ze hechten aan preventie van dit soort praktijken.

Ad d.) Zorgfraude en uitbuiting
Het wemelt in Arnhem van de kleine zorgaanbieders; alleen al bij gecontracteerde zorg gaat het om honderden bedrijfjes. Respondenten zien dat personen met criminele bedoelingen zorgaanbieder zijn geworden. Een categorie combineert frauduleuze (pgb-)zorg met drugscriminaliteit. Zorgbureaus bezitten of huren goedkope woonruimte en plaatsen daar cliënten die nauwelijks of geen zorg ontvangen. Zorgbudgetten worden gebruikt om de huur te betalen. Cliënten staan onder druk om deze budgetten aan te vragen en te behouden. Zorgcliënten worden ingezet bij drugscriminaliteit, met name drugshandel. Het valt op dat auto's die op naam staan van zorgaanbieders, opduiken in strafrechtelijke drugsonderzoeken.

2.3 Misstanden met vastgoed

Respondenten constateren in Arnhem (veel) misstanden met vastgoed. Wat er precies allemaal speelt rond een pand, weten ze meestal niet. Er wordt bijvoorbeeld vermoed dat criminelen hebben geïnvesteerd in bepaalde panden of bedrijven. De aankoop kan niet worden verklaard, maar harde informatie over (drugs)criminaliteit ontbreekt. Dit type casus kan worden gezien als mogelijk witwassen, omdat dan geen gronddelict hoeft te worden bewezen. Het RIEC stuitte en stuit - bij het opstellen van het ondermijningsbeeld en bij de integrale aanpak van ondermijning in Arnhem – het meest op witwas-casus. Er speelt dan waarschijnlijk meer, want bij een meerderheid van de actuele casus wordt drugscriminaliteit vermoed.

[34] Noordanus e.a., 2021.
[35] Bron: https://www.ad.nl/binnenland/meer-dan-230-verdachten-in-mega-fraudezaak-arnhem~a2a7c043/

Respondenten zien in Arnhem veel incongruenties. Dat zijn omstandigheden die niet lijken te (kunnen) deugen en die vragen oproepen over wat er - niet zichtbaar - nog meer speelt. Het betreft onder meer over-bewoning (te veel mensen op één adres) of juist schijnbewoning (er staan mensen ingeschreven op een adres, maar die wonen er niet), het gebruiken en verhandelen van valse huurcontracten, briefadressen en veel verloop van huurders. Voorts is er een aanbodoverschot in bepaalde branches. Het resulteert in windhappen (bedrijven met te weinig klanten om de bedrijfskosten terug te verdienen), in een toestroom van klanten die klaarblijkelijk illegale diensten kopen (zoals prostitutie of gokken) of indicaties dat personen uit het criminele milieu naar bepaalde zaken toekomen. Zie herover de casusbeschrijving van het Spijkerkwartier. Respondenten zien dat (rechts)personen of netwerken in één generatie - vanuit een sociaaleconomische achterstandspositie - aanzienlijke bezittingen verwerven, zoals bedrijven, bedrijfsvastgoed, woningen en/of auto's. Het vermoeden is dat criminele netwerken met witgewassen geld (horeca)bedrijven opzetten met juist veel klanten en met een professionele bedrijfsvoering. Het gaat met andere woorden om bedrijven die qua sfeer en uitstraling een aanwinst voor de stad (lijken te) zijn. Dit fraaie front stemt in dat geval niet gerust, al vallen een eventueel criminele investeringen - vanwege complexe en verhullende bedrijfsstructuren in combinatie met een actuele 'witte' geldstroom - niet of uitermate moeilijk aan te tonen.

Professionals wijzen op sociale ellende onder personen die eenvoudig vastgoed huren. Ze benadrukken dat kwetsbare huurders onder druk worden gezet door criminele of louche verhuurders. Ze spreken over "uitbuiting", los van de vraag of dat in strafrechtelijke zin valt aan te tonen.

Signalen over verdacht of louche vastgoedbezit, over witwassen, over criminele dekmantelbedrijven en/of over de ellendige positie van huurders blijven niet beperkt tot één of enkele locaties. Dit is verspreid over de stad: in het centrum, in het Spijkerkwartier en in kwetsbare wijken, onder meer op winkel-strips en/of horecalocaties. Er komen bij het veldwerk vijf ondermijnende patronen in beeld:

Ad a.) Criminele investeringen in vastgoed

Geld dat is verdiend op een misdaadmarkt wordt geïnvesteerd in vastgoed. Op het niveau van een netwerk of (rechts)persoon gaat het meestal om enkele panden en soms om aanzienlijk meer, al kunnen panden bewust op naam worden gezet van stromannen. Het geijkte voorbeeld zijn - door de enquêtecommissie opsporingsmethoden in 1996 blootgelegde - vastgoedinvesteringen door Turks-Koerdische drugscriminelen in vele tientallen panden in Arnhem en in (nog veel meer) vastgoed in Turkije.[36] Die investeringen renderen inmiddels decennia. Hiernaast hebben andere criminele drugsnetwerken geïnvesteerd in Arnhems vastgoed. Respondenten geven toe dat de informatie daarover pover is. Er wordt bijvoorbeeld gewezen op een investerende Gelderse hennepcrimineel. Er is zicht op drugscriminaliteit en op misstanden met vastgoed, maar nauwelijks op de geldstroom tussen de drugs- en vastgoedmarkt. Respondenten constateren dat Arnhem een probleem heeft met criminele investeringen in vastgoed, maar dat dit geen prioriteit heeft. Daardoor is het in hoge mate een blinde vlek. Er komt vanwege over-bewoning en overlast wel onder andere zogenoemde huisjesmelkerij in beeld.

Ad b.) Huisjesmelkerij

In de afgelopen decennia hebben louche of criminele (rechts)personen vastgoed verworven in Arnhem.[37] Het betreft een categorie eigenaren die tegen zo gering mogelijke kosten zoveel mogelijk

[36] Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 20. Enquêtecommissie Opsporingsmethoden. Deelonderzoek IV. Georganiseerde criminaliteit in Nederland: een analyse van de situatie in Enschede, Nijmegen en Arnhem.

[37] Zie Ferwerda, 2017.

huur vraagt. Hiertoe richten ze zich op huurders die weinig eisen kunnen stellen: kwetsbare huurders (bijvoorbeeld vanwege schulden of sociale problemen) die niet snel een andere woning vinden; studenten; personen waarbij de huur is gekoppeld aan seizoensarbeid of prostitutie; en huurders die onzichtbaar willen blijven. Om de huuropbrengsten te optimaliseren, worden woningen gesplitst of verkamerd, zodat kamers of kleine woonruimtes apart kunnen worden verhuurd. Een categorie huisjesmelkers maakt gebruik van intimidatie. Bijvoorbeeld om klachten van huurders de kop in te drukken of om desgewenst een woning huurdervrij te maken, zodat deze tegen een hogere prijs kan worden verhuurd of kan worden verbouwd of verkocht. Louche vastgoedeigenaren plaatsen daartoe soms bewust overlast-gevende personen in een woning.

Arnhem is voor louche of criminele huisjesmelkers een aantrekkelijk stad. Er was lange tijd voldoende aanbod van geschikte woningen; van huurwoningen die door een corporatie werden verkocht tot grote oude panden op de particuliere markt. Wie beschikt over criminele antecedenten hoeft niet bevreesd te zijn over de uitkomsten van een Bibob-toets bij het aanvragen van een bouw- of splitsingsvergunning, want dergelijke toetsen werden niet uitgevoerd. Dit verklaart waarom onder andere hennepcriminelen uit de regio (oude) panden kopen in Arnhem en (laten) verbouwen, zodat ze geschikt zijn voor het verhuren van een kamer of etage. Sinds 2020 dient een vergunning te worden aangevraagd voor kamerverhuur aan tenminste drie personen in één pand. Daarvoor gold reed - en nog steeds – een meldplicht van kamerverhuur aan vijf of meer personen.

Ad c.) Misstanden in panden

Gemeenteambtenaren zien kwetsbare huurders die (verder) in de problemen worden gebracht door verhuurpraktijken, vaak zonder dat ze zicht hebben op de (mogelijk criminele) achtergronden van vastgoedeigenaren. Ze wijzen op armoede in Arnhemse achterstandswijken en op beleidsmatige kwetsbaarheden. Investeerders kopen en verkameren panden zonder Bibob-toets. Vervolgens is het gemakkelijk om (nagenoeg zonder controle) personen in te (laten) schrijven in de BRP of om dit juist achterwege te laten. Er worden tegen hoge prijzen kamers of sobere woningen verhuurd aan personen die (bijna) geen andere woning kunnen vinden. Huurders worden aan hun lot overgelaten, zolang ze de huur voldoen. Dit resulteert in financiële problemen. Slechte (onhygiënische) woonomstandigheden hebben een ongunstig effect op de fysieke en psychische gezondheid. Het komt voor dat criminele netwerken de (kosten van de) woonruimte gebruiken om huurders onder druk te zetten: om slechte omstandigheden op het werk te accepteren (arbeidsmigranten), om met illegale prostitutie de huur te betalen, om mee te werken bij het plegen van zorgfraude en/of om strafbare feiten te plegen.

Ad d.) Vastgoed gebruiken voor criminaliteit

Criminele netwerken benutten vastgoed en/of bedrijven ten behoeve van criminele praktijken. Er zijn branches met indicaties voor witwassen of andere crimineel praktijken. Het betreft, zo signaleren respondenten, onder meer een aanbodoverschot van bepaalde bedrijven in (delen of straten van) de stad, zoals kappers, telefoonwinkels, autobedrijven, massagesalons, reisbureaus en/of verschillende soorten horeca. Witwassen via een fictieve verhoging van de omzet van dergelijke ondernemingen is lastig vast te stellen, want dit vereist (betrouwbare) vergelijkingen van het aantal klanten met verkoopcijfers. Het hoeft echter niet te gaan om witwassen, want dergelijke zaken kunnen andere criminele functies vervullen. Bijvoorbeeld als criminele ontmoetingsplaats, waar afgeschermd en beveiligd criminele zaken worden gedaan. Dit soort bedrijven biedt ook mogelijkheden voor fictieve dienstverbanden. Voorts kunnen bedrijfspanden en bedrijven worden gebruikt als dekmantel voor drugshandel, drugsproductie (hennepteelt), illegaal gokken, illegale prostitutie, handel in illegale sigaretten of de verkoop of opslag van lachgas.[38] Respondenten wijzen op bedrijven die worden gebruikt om drugs naar het buitenland te transporteren. Criminele netwerken gebruiken eenvoudige

[38] Zie Noordanus e.a., 2021.

woonruimte voor huisvesting en/of als prostitutie-werkplek. Respondenten merken of vermoeden dat vanuit criminele (drugs)netwerken sinds 2015 zorgaanbieders zijn opgestart die frauderen en zorgcliënten onderbrengen in (eenvoudige) woningen. Een deel van de cliënten wordt ingezet bij drugscriminaliteit. Vastgoed wordt, tenslotte, gebruikt bij witwassen. Dit kan door een pand (in korte tijd) voor een fors hogere prijs te verkopen, nadat het deels contant is betaald of als contant geld is geïnvesteerd in een verbouwing. Er wordt door het RIEC schijnbewoning geconstateerd, net als zogenoemde briefadressen.[39] Dit is een indicatie voor uitkeringsfraude en voor witwassen door fictieve huur te innen.

ad e.) Criminele inmenging in de horeca
De horecabranche wordt benut voor witwassen, als criminele ontmoetingsplek en als dekmantel voor illegale praktijken. De horeca neemt om verschillende redenen een bijzondere plaats in. In de *eerste plaats* was het lange tijd één van de weinige branches waarbij in Arnhem Bibob-toetsen werden uitgevoerd. Om die reden wordt door criminelen gebruik gemaakt van stromannen die de horecavergunning aanvragen en/of van complexe bedrijfsconstructies. Zo wordt verhuld dat (drugs)criminelen feitelijk optreden als geldschieter, om geld wit te wassen en/of om een winstgevende horecaformule op te zetten. In de *tweede plaats* is in Arnhem invloed op de horeca (investeringen of afpersing) geconstateerd vanuit zogenoemde outlaw motorcycle gangs. In de *derde plaats* valt op dat een categorie horecazaken zich tijdens de coronacrisis probleemloos staande weet te houden, terwijl ze veel inkomsten mislopen en de huur en lonen doorbetalen, zonder noodsteun. Eén hotspot springt wat dit betreft in het oog bij respondenten. In de *vierde plaats* zijn tijdens de coronacrisis afhaal-horecazaken opgestart. Dit is een legitieme manier om tijdens de lockdown omzet te maken. Echter, het is ook een mogelijkheid om fictieve opbrengsten op te (blijven) voeren en zo het witwassen te continueren. In de *vijfde plaats* wordt een toename van het aantal horeca-overnames geconstateerd. Dit attendeert op mogelijke criminele investeringen. Het is de vraag of dit echt zo is, onder meer omdat overnames opvallen en criminele investeringen en invloeds-verwerving niet perse gepaard hoeven te gaan met een formele overname.

2.4 Overige praktijken en fenomenen

Naast de bovenstaande ondermijning komen de volgende criminele praktijken en fenomenen (frequent) in beeld:

- *Illegaal gokken*. Op verschillende locaties in de stad (onder meer in het Spijkerkwartier) wordt illegaal gokken gesignaleerd. Het gaat om praktijken die worden afgeschermd (en daardoor moeilijk vallen te bewijzen). Illegaal gokken heeft ondermijnende effecten, omdat het leidt tot sociale problemen, zoals verslaving en financiële problemen.

- *Handel in illegaal vuurwerk*. Er wordt handel in illegaal vuurwerk geconstateerd. Het betreft kleinschalige handel, maar ook georganiseerde handel, waarbij waarschijnlijk transportlijnen worden benut die al in gebruik waren voor drugssmokkel.

- *Beroving van klanten die met seksadvertentie worden gelokt.* Seksadvertenties worden niet alleen benut om klanten te werven voor betaalde seks. Ze worden ook geplaatst door criminelen die op die manier klanten lokken naar een locatie die geschikt is om hen te beroven. Er wordt gespeculeerd op terughoudendheid bij slachtoffers om aangifte te doen van een beroving onder dit soort omstandigheden.

[39] RIEC, 217. [Infographic Ondermijningsbeeld]

- *Systematische fraude*. Respondenten wijzen op riante kansen om uitkeringsfraude te plegen in Arnhem. Ze denken dat dit frequent gebeurt (zonder dat ze de omvang durven te schatten), deels op een systematische en georganiseerde manier. Het is gemakkelijk om in Arnhem iemand in te schrijven in de BRP. Als dit eenmaal is gebeurd, kan een uitkering worden aangevraagd, ook als het in feite louter om een briefadres gaat. De uitkering wordt opgestreken zolang dit goed gaat.

- *Zorgfraude*. Respondenten signaleren zorgfraude en schatten in dat deze fraude in Arnhem op een substantieel niveau ligt. Arnhem telt - na de zogenoemde decentralisaties en inwerkingtreding van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015 - honderden (kleine en nieuwe) zorgaanbieders. Respondenten constateren dat een categorie klaarblijkelijk is opgericht om te frauderen en daartoe cliënten ronselt. Risico-categorieën zijn pgb-zorg, begeleiding, huishoudelijke hulp, dagbesteding en beschermd wonen.[40] Met louter zorgfraude kunnen hoge winsten worden geboekt. Zorgfraude kan echter plaatshebben in een netwerk dat ook actief is met drugscriminaliteit en dat investeert in vastgoed. Respondenten wijzen op een casus die volgens hen een schadelijk en breder Arnhems patroon blootlegt. Een drugscrimineel (van buiten Arnhem) kocht in Arnhem enkele panden en verhuurde, via zijn (criminele) netwerk, de kamers aan (cliënten van) zorgaanbieders. Er werden (ver) buiten Arnhem, tot in de Randstad, cliënten geronseld. In deze kringen is bekend hoe eenvoudig registratie in de Arnhemse BRP is. Vervolgens vragen ze een frauduleus zorgbudget aan en plegen ze uitkeringsfraude. De bredere boodschap luidt dat het gemakkelijk is om in Arnhem te investeren in kamerverhuur en om te frauderen. Dit trekt profiteurs en criminelen van buitenaf aan.

- *Voetbal.* Er wordt gesignaleerd dat vanuit criminele netwerken geld wordt geïnvesteerd in het amateurvoetbal. We hebben dit buiten deze studie gelaten.

2.5 Afsluiting

De ondermijnende criminaliteit is in Arnhem veelzijdig en geworteld. Er gaat aantrekkingskracht vanuit vanwege inkomsten en er komen schadelijke sociale effecten in beeld, zoals onderdrukking door middel van kamerverhuur, uitbuiting, criminele rekrutering en misbruik van zorggelden. De praktijken stellen hoge eisen aan de gemeentelijke veiligheidsfunctie. De hoofdstukken drie en vier beschrijven en analyseren hoe hieraan invulling werd en wordt gegeven, al gaan we eerst in op de ‘casus Spijkerkwartier’.

[40] Fenger e.a., 2016; Van der Torre en Heijkoop, 2020.

De casus Spijkerkwartier

Inleiding

Het Spijkerkwartier ligt op de rand van het centrum en telt ongeveer zevenduizend inwoners. Een groot deel van de wijk werd, in de negentiende eeuw, gebouwd voor welgestelde mensen die in de buurt van het centrum wilden wonen. Er staan veel monumentale herenhuizen in de wijk, vaak inclusief een hoog souterrain. In de jaren zestig en zeventig raakte de wijk in verval; de prostitutie en drugsscene op straat vielen op, maar onderhuids werd – zo toonde de enquêtecommissie opsporingsmethoden aan - door criminele netwerken geïnvesteerd in (bedrijfs-)vastgoed. We gaan kort in op deze criminele geschiedenis. Daarna doen we verslag van veldwerk onder bewoners en ondernemers. In het Spijkerkwartier is het glas half vol. Het is volgens veel respondenten een aantrekkelijke wijk om te wonen, al komt er stevige overlast in beeld, net als verdachte of criminele paktijken. Voor een kleine categorie is dat zelfs een reden om een vertrek te overwegen. Het valt op dat een categorie bewoners en ondernemers een scherpe blik heeft op deze veiligheidsproblemen en op (tekortkomingen in) de gemeentelijke aanpak. Dit soort mondigheid is volgens professionals typerend voor de wijk. Vervolgens presenteren we de resultaten van een bondige bedrijvenanalyse op basis van open bronnen. Tot slot gaan we in op de opdracht van de stadsmarinier om, vanuit Steenstraat 66, de veiligheid in de wijk zichtbaar te verbeteren.

1. Een korte geschiedenis: harde én voorzichtige conclusies in 1996

In het kader van de Enquêtecommissie Opsporingsmethoden wordt halverwege de jaren negentig onderzoek gedaan naar de georganiseerde criminaliteit, waarbij empirisch onderzoek wordt gedaan in Amsterdam, Arnhem, Nijmegen en Enschede. Bij het lokale onderzoek naar de situatie in Arnhem wordt ingegaan op de situatie in het Spijkerwartier, met in het bijzonder aandacht voor (raamprostitutie in) de rosse buurt en voor de verhulde machtspositie van criminele (heroïne)netwerken. De volgende conclusie wordt geformuleerd:

> "Het Spijkerkwartier is hier de raamprostitutie-buurt en het is dat geworden als gevolg van gericht overheidsbeleid. De buurt wordt aan de ene kant begrensd door panden waar Nederlandse uitbaters van prostitutiebedrijven resideren. Daar achter is echter in de loop van de afgelopen vijf jaar een heel eigen Turkse infrastructuur verrezen die door de heroïnehandelaren wordt beheerd. Turken huren doorgaans in sociaal zwakkere buurten, maar hier hebben zij volgens opgave van de politie tussen de 50 en 100 panden (winkels en woningen) aangekocht. Er zijn winkeltjes die levensmiddelen verkopen, restaurants, koffie- en theehuizen, pizzeria's, shoarmazaakjes en reisbureaus. Hier is een Koerdisch-Turkse wijk ontstaan waar legale en illegale activiteiten door elkaar lopen en waar de Nederlandse autoriteiten weinig zicht meer op hebben. Het vormt een enclave die criminele activiteiten zoals drugshandel aan de openbaarheid onttrekt."[41]

In het Spijkerkwartier komen in de jaren tachtig twee fenomenen bij elkaar, namelijk de prostitutiewereld en een lokaal verankerd internationaal opererend heroïnenetwerk.

In de jaren tachtig krijgen families uit de tweede en derde generatie gastarbeiders de heroïnehandel in hun greep.[42] Ongeveer vijf Koerdische (familie)netwerken exploiteren vanuit Arnhem frequente en grootschalige heroïnetransporten. Deze transporten komen rechtstreeks uit Turkije, waardoor deze netwerken de logistieke keten van productie tot afleveringen beheersen;

[41] Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 16. *Enquêtecommissie Opsporingsmethoden*. Eindrapport Georganiseerde criminaliteit in Nederland, p. 73.

[42] Gebaseerd op: Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 20. *Enquêtecommissie Opsporingsmethoden.* Deelonderzoek IV. Georganiseerde criminaliteit in Nederland: een analyse van de situatie in Enschede, Nijmegen en Arnhem.

zogenoemde *end-to-end* handel. Daardoor zijn, ook bij (groot)handel tegen scherpe prijzen, de winsten hoog. Er worden partijen heroïne verkocht aan klanten door heel Nederland, onder andere in de Randstad en in Oost-Nederland. Er wordt ook (vanuit Turkije) drugs afgeleverd aan klanten in verschillende Europese landen, zoals Spanje, Duitsland, Engeland en België. De leidende Koerdische figuren in de toplaag zetten Turkse Arnhemmers in voor uitvoerende activiteiten, zoals vervoer, opslag en straathandel. Hoge inkomsten en rijkdom combineren de leidende figuren met een sobere levensstijl. Er worden in de jaren negentig grote sommen geld naar Turkije gebracht en geïnvesteerd in hotels en appartementen. Witwassen is niet nodig, omdat in de regel geen vragen gesteld over de herkomst van een geldstroom, zo constateert de enquêtecommissie. Er wordt op kleinere schaal in Nederland - geconcentreerd in het Spijkerkwartier - geïnvesteerd in woningen, bedrijfsvastgoed en bedrijven, zoals koffie- en theehuizen, pizzeria's, andere horeca en reisbureaus. Ze fungeren onder meer als dekmantelbedrijven waar drugscriminelen elkaar ontmoeten en transacties sluiten, op veilige afstand van de politie. Kopstukken tonen hun rijkdom niet in Arnhem. Sterker, ze houden er een sobere levensstijl op na. Ze wonen in sociale huurwoningen, dragen gangbare kleding en ontvangen vaak een uitkering. De enquêtecommissie typeert deze situatie als een (goed) afgeschermde criminele enclave. Ondanks deze noodkreet is in Arnhem - in tegenstelling tot Amsterdam (waar de enquêtecommissie ook een lokaal onderzoek uitvoerde) - geen integrale aanpak van criminele machtsposities (de term ondermijning bestond nog niet in 1996) van de grond gekomen. Anno 2021 zijn de (vastgoed)positie, werkwijzen en invloed van dit soort netwerken voor de gemeente een blinde vlek.

Vanaf de jaren zeventig en tot en met januari 2006 had Arnhem een grote rosse buurt, met raamprostitutie in het Spijkerkwartier.[43] In de hoogtij-jaren betrof het naar schatting 240 'ramen' en daarmee stond Arnhem in Nederland, na Amsterdam, op de tweede plaats. Er was, op de routes richting de ramen, tippelprostitutie. Op straatniveau ontstond een open drugsscene met (heroïne)verslaafde straatprostituées, andere drugsverslaafden en dealers. In de jaren zestig verplaatste de raamprostitutie van de binnenstad naar het Spijkerkwartier, met een concentratie in drie straten. Er voltrok zich een transitie, want gezinnen trokken weg en zogenoemde raam-exploitanten kochten de woningen. Er waren in de jaren negentig ongeveer dertig exploitanten (allen autochtonen), met een dominante positie voor een tiental. Ze kregen 'op zakelijke basis' een aandeel uit de prostitutie-inkomsten. Exploitanten zorgen voor een veilige werkomgeving en krijgen daarvoor een "inkomensonafhankelijk bedrag" voor de huur van een raam: "In de praktijk komt het voor dat prostituées zowel aan een exploitant als aan een pooier geld moeten afdragen."[44] Na aanvankelijke spanningen tussen exploitanten en overheid, ontstaat na verloop van tijd een werkrelatie, met exploitanten als "gerespecteerde gesprekspartners." Een vermaarde exploitant opent een kunstgalerie. Pooiers of souteneurs nemen een andere positie in. Ze hebben een hechtere werkrelatie met prostituées en daardoor een kleinere span of control; ze krijgen een deel van de prostitutie-inkomsten. In hoeverre is dit alles nu ondermijnend? Is er sprake van criminaliteit, zoals seksuele uitbuiting of drugscriminaliteit? De conclusie is dat de politie het in de jaren negentig eigenlijk niet weet. Op dit punt trekt de enquêtecommissie dus voorzichtige conclusies.

2. Anno 2021: door de ogen van bewoners

We hebben in het Spijkerkwartier geobserveerd en straatenquêtes afgenomen van bewoners en ondernemers. Er wonen en werken 'mondige' ondernemers. Vanwege de vraagstelling van dit

[43] Gebaseerd op: Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 20. *Enquêtecommissie Opsporingsmethoden.* Deelonderzoek IV. Georganiseerde criminaliteit in Nederland: een analyse van de situatie in Enschede, Nijmegen en Arnhem.

[44] Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 20. *Enquêtecommissie Opsporingsmethoden.* Deelonderzoek IV. Georganiseerde criminaliteit in Nederland: een analyse van de situatie in Enschede, Nijmegen en Arnhem, p. 207.

onderzoek hebben we ons met name gericht op criminaliteit en overlast. De burgers waarmee we spraken wijzen, net als professionals, op enkele belangrijke kenmerken van de wijk:

- De chaos op straat – vanwege de massale raamprostitutie én een klassieke open drugsscene (met zogenoemde archetypische junkies en veel straatdealers) – in de jaren '00 verminderd of zelfs verdwenen, na beëindiging van de raamprostitutie in 2006. Het leidde tot een terugkeer van gezinnen en van welgestelden en/of hoog opgeleiden. Niet zozeer 'yuppen', maar eerder 'maatschappelijk betrokken'.
- De kamerverhuur is een belangrijk verschijnsel in de wijk. Aanvankelijk was het een neutrale trend, want de herenhuizen in de wijk zijn duur voor een klein gezin of stelletje. Daarom werden veel woningen in etages verdeeld en verhuurd, of geschikt gemaakt voor kamerbewoning. Studenten, starters en 'jan modaal' moeten immers ook kunnen wonen. Kamerverhuur is echter deels een lucratieve kwestie geworden. Dat valt op zich al niet goed bij veel bewoners. Vandaag de dag levert het ook overlast en sociale problemen op. Onder de oppervlakte ziet of vermoedt een categorie (goed ingevoerde) respondenten criminele invloed via kamerverhuur.
- In de wijk, en zeker in de Steenstraat, botsen keurige en bonafide krachten met overlast-gevende, botte en/of criminele invloeden. Vanaf 2006 was de trend goed, maar daarna namen de problemen weer toe, los van de vraag hoe ernstig dit wordt ingeschat. Voor veel bewoners is het anno 2021 een fijne en vooral diverse wijk, ondanks overlast en zichtbare criminaliteit. Een kleine categorie overweegt vertrek of sluit niet uit dat nog eens te doen als de situatie aanhoudt of verslechtert.
- Wat de wijk aantrekkelijk maakt om te wonen, te ondernemen en te winkelen, trekt deels ook criminaliteit aan; het is vlakbij het centrum en gemakkelijk bereikbaar. De ruime kelders onder de woning zijn prettig voor opslag of als extra woonruimte, maar blijken ook geschikt voor hennepteelt.
- Er wordt in gesprekken geregeld gewezen op ongelijkwaardigheid ten opzichte van het centrum, omdat daar meer werd en wordt geïnvesteerd in de economie en in veiligheid. Eén voorbeeld hoorden we verschillende keren: in het centrum betaalt de overheid de kerstverlichting en in de Steenstraat deelnemende ondernemers.

De straatenquête: respondenten

We hebben van 93 respondenten een straatenquête afgenomen.[45] Het betrof 76 bewoners, veertien ondernemers en drie ondernemers die tevens in de wijk wonen. We hebben de respondenten gevraagd welk rapportcijfer ze het wonen en/of ondernemen in de wijk geven. Negen respondenten geven de buurt een onvoldoende en 61 respondenten delen een zeven of een acht uit. Het gemiddelde cijfer is een 7,1.

Tabel 1: Antwoorden op de vraag: Welk rapportcijfer (1-1O) geeft u het wonen / leven / ondernemen in het Spijkerkwartier?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
-	-	1	1	7	14	30	31	7	2

Ook als respondenten (veel) overlast of criminaliteit rapporteren, geven ze vaak een (ruime) voldoende. Een kleine categorie lijkt de criminaliteit en overlast zelfs te rekenen tot de aantrekkelijke diversiteit, als interessante *sight seeing* zolang het qua geluid en in fysieke zin maar op enige afstand blijft. Andere respondenten hanteren een mentaal schild voor nare zaken en richten zich op de prettige omstandigheden of ervaringen in de wijk. Dit zijn respondenten die soms terughoudend zijn om nare of vreemde observaties te typeren als 'crimineel'. Het valt op dat 'diversiteit', levendigheid en de goede ligging een rode draad zijn in toelichtingen op hoge

[45] Over de respondenten: 53 mannen en 40 vrouwen; 16 keer tussen de 16 en 30 jaar; 24 keer tussen de 31 en 45 jaar; 31 keer tussen de 45 en 60 jaar; en 22 keer ouder dan 60 jaar.

rapportcijfers:

- “Diversiteit in de wijk, zowel afkomst als type bewoners zoals studenten, gezinnen etc. Veel initiatieven. De ligging van de wijk, veel voorzieningen in de buurt zoals winkels, theater etc.” [rapportcijfer respondent: 8]
- “Multiculti; leuk en met criminele kanten” [rapportcijfer respondent: 7]

Anderen benadrukken dat de wijk leuk is, maar vinden dat het wel nodig is om op te treden tegen overlast en/of criminaliteit, om het leuk te houden en een negatieve trend te voorkomen of bij te buigen:

- “Leuke wijk om in te wonen, er moet wel iets gebeuren aan ondermijning en verkamering.” [rapportcijfer respondent: 8]
- “Prettig wonen, wel wordt er gedeald en was er een schietpartij. Soms stralen groepjes een dreigend gevoel uit op straat” [cijfer respondent: 7].
- “Op dit moment is het (nog) leuk wonen in het Spijkerkwartier. Hopelijk zal de verkamering een halt toegeroepen worden zodat er weer meer balans in de bewoning komt.” [rapportcijfer respondent: 7]

Eén van de twee respondenten die een tien uitdeelde, wenst wél beleidsmatige vooruitgang:

- “Ondanks de ellende is het een weegschaal. De positieve zaken zoals buurtinitiatieven, de sociale cohesie, vergroening, de wijk ziet er goed uit. Oplossingen: grote handhavingsacties hebben een te beperkte impact, want deze is slechts tijdelijk. Er is te weinig mankracht. Er moet structureel meer bijkomen. Er zijn twee fijne wijkagenten, die doen wat ze kunnen. Maar een wijk als Klarendal heeft er vier, dus het is een kwestie van prioritering.” [rapportcijfer respondent: 10]

Recente schietpartijen of criminele praktijken baren respondenten zorgen, ook als ze een acht of een zeven uitdelen:

- “Leuk, maar wel bij de Steenstraat het gevoel dat dit zo'n straat is waar je per ongeluk in je rug wordt geschoten." [rapportcijfer respondent: 8]
- “Fijne winkels tussen dekmantels” [rapportcijfer respondent: 7]

Een ondernemer geeft zijn zakelijke leven een acht (en geeft dat op als score), maar geeft de buurt een vier. Het viel op dat de nodige respondenten hun cijfer wilden splitsen, namelijk één voor overdag en één voor de late avond of nacht:

- “De mengeling in de Steenstraat is leuk, maar er moet wel een balans zijn. Veel zaken zijn betrokken bij witwassen. Het cijfer 7 is gebaseerd op een 8 overdag en een 3 ’s nachts.”[rapportcijfer respondent: 7]

Voor zover onvoldoendes werden uitgedeeld, kwam dit met name door verkeersoverlast, criminele overlast en/of lankmoedig optreden door de overheid:

- “Spijkerkwartier is een dubbeltje op zijn kant. Veel initiatief van bewoners. Aan de andere kant verzaakt de gemeente waardoor overlast bestaat of wordt vergroot.' Regelmatig vindt overleg plaats met de gemeente over de verloedering, maar niet altijd leidt dit tot actie.” [rapportcijfer respondent; 5]

- “Mensen zijn bang om naar de winkel te komen. Onveilig gevoel in de buurt. Op bankjes in de Steenstraat hangen mensen, drinken bier. Ze bivakkeren.” [rapportcijfer respondent: 5]

Burgers over overlast

Aan bewoners en ondernemers is gevraagd hoe vaak ze in de afgelopen twee jaar, dus ook nog voor de coronapandemie, overlast hebben ondervonden in het Spijkerkwartier. Een meerderheid van 55 procent meldt (zeer) vaak overlast en 24 procent zelden of nooit. Die laatste categorie zijn onder meer bewoners die op enige afstand van de Steenstraat wonen, zonder kamerverhuur in hun directe omgeving. Ook enkele ondernemers met een winkel in een risicobranche rapporteerden geen enkele overlast, al is hun winkel volgens andere respondenten gevestigd op een overlast-hotspot.

Tabel 2: Antwoorden op de vraag: Hoe vaak heeft u in de afgelopen twee jaar in het Spijkerkwartier overlast ondervonden? (n=93)

zeer vaak	vaak	soms	zelden	Nooit	geen antwoord
23%	**32%**	16%	14%	10%	3%

In een open vraag hebben we 81 respondenten[46] gevraagd waarvan ze overlast hebben. De antwoorden werden soms (via zes digitale enquêtes) ingevuld door de respondent of opgeschreven door een veldwerker. Vervolgens zijn de antwoorden geclusterd. De resultaten staan vermeld in de onderstaande tabel, voor zover een vorm van overlast tenminste vijf keer is genoemd.

Tabel 3: Gerapporteerde vormen van overlast – genoemd door minimaal vijf respondenten (n=93)

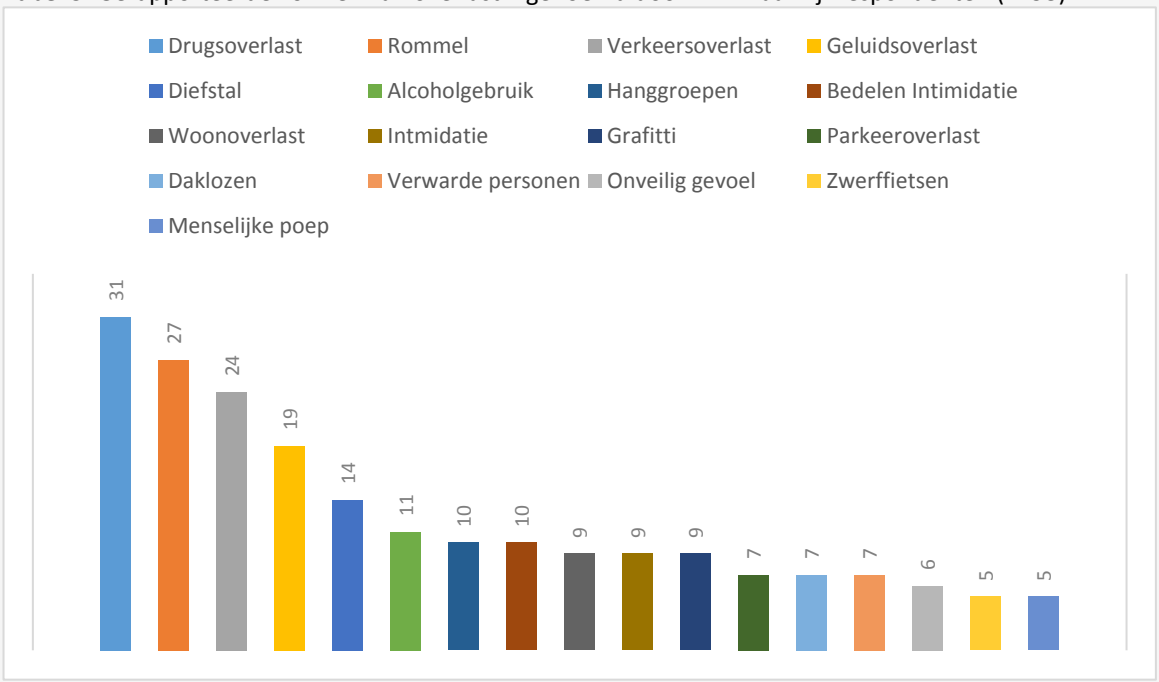

De meest genoemde vorm van overlast (31 keer) is drugsoverlast van dealers en gebruikers. Het valt op dat dit vaker wordt genoemd dan verkeersoverlast. De drugsscene in het Spijkerkwartier heeft deels een open karakter. Typische verslaafden springen in het oog en het is eenvoudig om - bij veldwerk – keer op keer drugsdeals te observeren. Alsof het de gewoonste zaak van de wereld

[46] Dit is niet gevraagd aan respondenten die nooit overlast ervaren of die op de vraag over overlast geen antwoord hebben gegeven.

is, maar dat is het dan ook op bepaalde locaties. Later op de avond komt de drugsscene alsmaar dominanter in beeld, omdat er dan minder nette mensen op straat zijn en juist meer personen die deel uit lijken te maken van de criminele (drugs)wereld. Zie over drugshandel en -overlast verder de toelichting op de specifieke vraag over illegale drugshandel.[47]

27 respondenten noemen rommel op straat. Ze wijzen op een containersysteem (Diftar genaamd) waar (lang?) niet alles in past of niet iedereen een pasje voor heeft, waardoor afval op straat belandt. In combinatie met zichtbare drugshandel en verkeersoverlast, geeft rommel een (in aanleg) mooie wijk of straat een slecht aanzien. Uit mondelinge toelichtingen valt op te maken dat respondenten zich storen aan de optelsom van slonzigheid of ranzigheid. In deze optelsom wordt andere overlast betrokken, zoals hanggroepen, intimidatie, graffiti en (bedelende) zwervers. Vooral in (zijstraten van) de Steenstraat en bij Het Oude land zien respondenten kluitjesvoetbal van overlast-gevende personen en gedragingen:

- "Vervuilde omgeving. Graffiti. Veel aanloop op de coffeeshop, wat overlast met zich meebrengt zoals mensen die rommel op straat gooien, de vuilnisbak uit de auto op straat legen etc. Diftar is een probleem hierin." [rapportcijfer respondent: 8]
- Een respondent geeft een opsomming: "Bedelen, rommel op straat, scooters die op de stoep rijden, verkeersoverlast fout parkeren. En in de avond onveilig." [rapportcijfer respondent: 7]
- Een andere respondent geeft een andere opsomming: "1. Verkamering door huisjesmelkers, 2. Dealen op straat, 3. Zwerffietsen, 4. Graffiti, 5. Afval."[rapportcijfer respondent: 8]

De soms stevige lijst met overlastvraagstukken, waaronder rommel op straat, gaat in de bovenstaande citaten gepaard met een gunstig rapportcijfer. Dat is typerend voor het Spijkerkwartier en onderstreept dat veel respondenten de aangename omstandigheden in deze wijk waarderen, al is er op de koop toe (veel) overlast.

Door 24 respondenten wordt gewezen op verkeersoverlast. Nog eens zeven respondenten noemen parkeeroverlast. Er wordt gewezen op de ongelukkige fysieke inrichting en op autodrukte in de drukbevolkte Steenstraat, met daardoor risico's voor voetgangers en fietsers. Een categorie weggebruikers (in de auto en op scooters of motoren) flaneert door de straat, vaak in (erg) kostbare en/of gepimpte auto's. Ze veroorzaken geluidsoverlast, onder meer vanwege aangepaste uitlaten. Het gaat, zo blijkt ook uit observaties, om opmerkelijke hoge aantallen. We zien tientallen personen die in de auto rondjes rijden. Zo nu en dan wordt, zeker afgezet tegen de inrichting en/of drukte in de straat, hard gereden of bewust veel motorgeluid geproduceerd. In het type auto's, het rijgedrag en de bezochte locaties, zien respondenten aanwijzingen dat het onder meer gaat om criminele patsers. Op dit punt zien respondenten ook overlast-combinaties. Zoals verkeersoverlast en (door achttien respondenten genoemde) geluidsoverlast:

- "Geschreeuw, auto's die te hard rijden en lastig gevallen worden op straat." [rapportcijfer respondent: 8]
- "Geluid, muziek, burenruzies, verwarde personen. Vernieling aan de eigen auto, waarschijnlijk baldadigheid. Vuilnis dat naast de containers staat. Kapotte vuilniszakken." [rapportcijfer respondent: 8]

Er zijn veertien respondenten die diefstal (inbraak en diefstal) noemen als een vorm van overlast, waaronder enkele ondernemers die hier het slachtoffer van werden. Vervolgens worden vier

[47] We behandelen de vragen in de volgorde van de vragenlijst. We vroegen eerst in algemene zin naar overlast, dus als respondenten drugsoverlast noemden, werd 'drugs' op hun initiatief aan de orde gesteld.

vormen van overlast genoemd die op (deels dezelfde) straatlocaties plaatsvinden, namelijk alcoholgebruik (elf respondenten), hanggroepen (tien respondenten), bedelen (negen respondenten), intimidatie (negen respondenten) en daklozen (zeven respondenten). Er wordt door vijf respondenten zelfs gewezen op menselijke uitwerpselen (urine en ontlasting) op straat; genoemd wordt een speeltuin in Het Oude Land.

- "Geluid. Drugsoverlast gebruikers. Blowen, drinken en troep maken. Menselijke uitwerpselen in speeltuin. Graffiti. Oudere dak- en thuislozen, arbeidsmigranten en ontheemde figuren." [rapportcijfer respondent: 8]
- "Drankgebruik en drugsgebruik door bewoners en vaste hangers. Ander soort volk door verkamering." [rapportcijfer respondent: 7]

Er wordt door negen respondenten gewezen op woonoverlast. In dat verband wordt kamerverhuur genoemd (zie onder meer het bovenstaande citaat). In gesprekken met goed ingevoerde of actieve bewoners en ondernemers, alsook in interviews met professionals, krijgt dit een (meer) prominente plaats. In die zin dat de voortschrijdende kamerverhuur niet alleen zorgt voor woonoverlast door studenten of door cliënten van een zorgaanbieder, bijvoorbeeld in het kader van begeleid wonen. Een bewoner die mild oordeelde over de huurders en hard over frauderende zorgaanbieders, sprak over "zorgterreur". Huisjesmelkerij brengt personen in de wijk en op straat die overlast veroorzaken en zelf problemen ondervinden, zoals verwarde personen (genoemd door zeven respondenten). Bewoners constateren dat - ook op locaties met overlast van kamerverhuur (zoals het Spijkerkwartier) - geldende regels niet worden gehandhaafd. Zoals de regel dat de verhuurder de hoofdbewoner van het pand moet zijn. Er bestaat wat betreft kamerverhuur een gat tussen beleid en handhaving.

Tot slot wordt minstens door vijf respondenten gewezen op graffiti (negen respondenten), een onveilig gevoel (zes respondenten) en zwerffietsen (vijf respondenten). Wat het onveilige gevoel betreft, wordt erop gewezen dat dit – net als overlast vanwege hanggroepen, intimidatie, drugsgebruikers of drugshandelaren - vooral een kwestie is van de late uren:

- Een ondernemer: "Verslaafden, mensen 'die niet kloppen'. 's avonds voelt respondent zich niet veilig. Respondent heeft het gevoel dat 's avonds de straat wordt overgenomen. Dit is een reden dat er sinds drie jaar geen koopavond meer wordt gehouden, want respondent kan de veiligheid van het personeel niet garanderen. Respondent wil hierbij vermelden dat er nog nooit wat richting zichzelf of de onderneming is gebeurd." [De respondent zou een hoog rapportcijfer willen geven voor de dag en een lage voor de avond]
- Een bewoner geeft een 'politiek incorrecte' opsomming: "Vuil op straat, 's-avonds onveilig vanwege samenscholen allochtonen. Overlast drugsverslaafden. Parkeren en verkeer op de stoep. Overlast cafébezoekers en overlast van te veel fietsen." [rapportcijfer respondent: 6]

Burgers over illegale drugshandel

In de straatenquête is gevraagd hoe vaak respondenten in de afgelopen twee jaar illegale drugshandel zagen of gedragingen die daarop wijzen. 44 procent ziet dit (zeer) vaak. Dit is een stevig percentage. Het viel op dat de precieze woonlocatie verschil maakt (in het bijzonder de afstand tot de deallocaties) bij beantwoording van de vraag, net als de 'strengheid' die respondenten aan de dag leggen voor zichzelf. Een categorie had 'vaak' vermoedens, sprak dit uit en koos vanwege deze twijfel voor de antwoordcategorie soms, zelden, nooit of weet niet.

Tabel 4: Antwoorden op de vraag: Hoe vaak zag u in de afgelopen twee jaar in het Spijkerkwartier illegale drugshandel of gedragingen die daarop wijzen? (n=93)

zeer vaak	Vaak	soms	zelden	nooit	weet niet	Totaal
18%	**26%**	26%	5%	19%	5%	93

Respondenten wijzen op dealactiviteiten op straat door handelaren te voet, op een scooter (een witte scooter wordt verschillende keren genoemd) en per auto. Op deze locaties is het dealen zo gewoon dat het niet meer opvalt: “Dat hoort erbij.” Er wordt drugs verkocht aan archetypische verslaafden (onder meer aan de centrumkant van de wijk, op en ter hoogte van de Steenstraat), maar ook wordt drugs bezorgd of gekocht door personen die per auto naar de wijk komen. De volgende hotspots worden genoemd:

- Er wordt gewezen op dealpraktijken rondom en richting station Velperpoort. Dit waaiert uit naar de Steenstraat (rondom enkele zaken) en naar nabijgelegen straten, zoals het Westeinde en de Kwekerijstraat. Ook wordt gedeald in de Driekoningenstraat, onder meer in de omgeving van de coffeeshop, en in een zijstraat: de Poststraat.
- Een tweede, nabijgelegen hotspot, begint bij de kruising van de Steenstraat en de Spijkerlaan. Dit brandpunt van dealactiviteiten loopt verder door richting de Coop-supermarkt en de Driekoningendwarsstraat. Vanaf hier ligt het bovengenoemde gebied letterlijk op steenworpafstand.
- Aan de centrumkant van het Spijkerkwartier trekken dealers vanuit het Musispark de wijk in. In die omgeving wordt gedeald rondom een zaak van Albert Heijn en, iets verder, in een steegje van de Steenstraat “wordt volop gedeald.”
- Vlakbij de bovengenoemde locatie ligt de Blekerstraat (een zijstraat van de Spijkerstraat, vlakbij de Eusebiusbuitensingel) waar volgens respondenten ook wordt gedeald, op een pleintje.
- Het Oude Land, in en rondom een speeltuintje en achter het theater, wordt genoemd als deallocatie en als pleisterplaats van drugs- en alcoholverslaafden. Het lijkt te gaan om de ‘onderkant’ van de drugsscene, onder meer omdat hier wordt gesignaleerd dat rondzwervende personen in de publieke ruimte hun behoeften doen.
- Er wordt op enkele (vermoedelijke) dealpanden gewezen, onder meer in de Bloemstraat.

Burgers over (andere) criminaliteit

Na de vragen over overlast en drugshandel, is in de enquête (letterlijk) de volgende vraag gesteld: “Heeft u in het afgelopen twee jaar in het Spijkerkwartier andere vormen van illegale handel of criminaliteit waargenomen of vermoed? (dus geen drugshandel) Bijvoorbeeld illegale prostitutie, illegaal gokken, hennepteelt of ‘winkels met te weinig klanten om de huur te kunnen betalen’.”

Uit de onderstaande tabel blijkt dat vaker ‘zelden of nooit’ (namelijk door 34 procent van de respondenten) wordt geantwoord dan bij de vragen over illegale drugs en overlast. 29 procent ziet of vermoedt (zeer) vaak (andere) illegale handel of criminaliteit. Bij het afnemen van de enquêtes viel op dat een categorie respondenten terughoudend is om te kiezen voor de optie ‘vaak’ of ‘zeer vaak’, ook als ze vaak omstandigheden zien die zij niet op een legale manier kunnen verklaren, zoals (veel dezelfde soort) winkels met weinig klanten. Ze vinden het een zaak voor de politie of gemeente om criminaliteit aan te tonen en aan te pakken.

Tabel 5: Antwoorden op de vraag: Heeft u in het afgelopen twee jaar in het Spijkerkwartier andere vormen van illegale handel of criminaliteit waargenomen of vermoed? Dus geen drugshandel. (n=93)

zeer vaak	vaak	soms	zelden	nooit	weet niet	geen antwoord
11%	18%	26%	**5%**	**29%**	9%	2%

In een open vraag hebben we aan 56 respondenten[48] gevraagd welke illegale handel of criminaliteit (geen drugshandel) ze (denken te) zien. De antwoorden staan, mits ze zijn genoemd door minimaal vier personen, in de onderstaande tabel.

Tabel 6: Gerapporteerde vormen van illegale handel of criminaliteit genoemd door minimaal vier respondenten - *geen* drugshandel

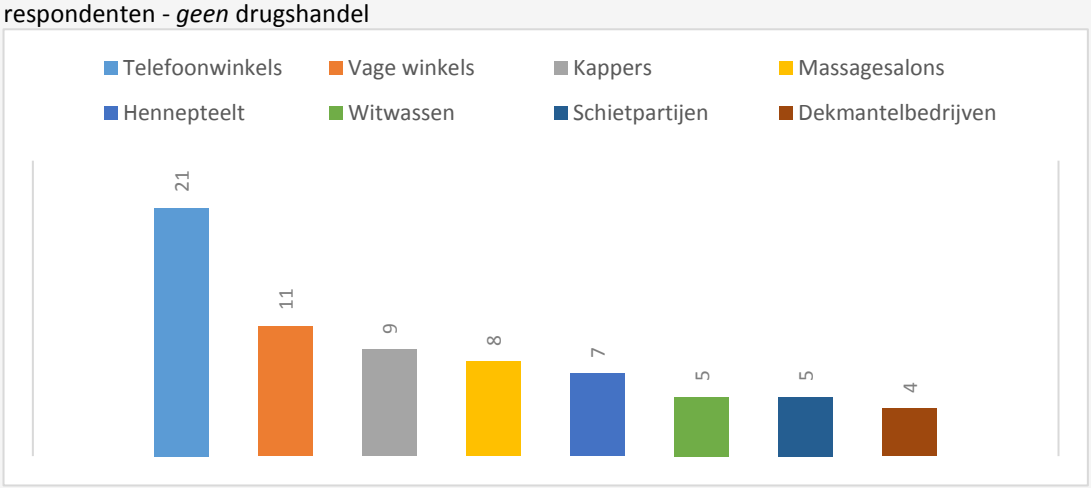

21 respondenten zien of vermoeden criminaliteit in telefoonwinkels en elf respondenten in vage winkels. Op dezelfde manier worden genoemd: kappers (9 respondenten), massagesalons (8 respondenten) en dekmantelbedrijven (4 respondenten). Steeds twee respondenten noemden in dezelfde context: Aziatische winkels, illegaal gokken, reisbureaus en nagelstudio's. Drie respondenten wezen op prostitutie, al is onduidelijk of ze doelden op winkels of woningen. In de kern komt het erop neer dat respondenten (veel) incongruenties zien rondom winkels in en rondom de Steenstraat. Incongruenties zijn gedragingen of omstandigheden die kritische vragen oproepen en (in spreektaal, dus niet in strafrechtelijke zin) verdenkingen oproepen. Veel respondenten wijzen op een aanbodoverschot. Enkele goed ingevoerde respondenten melden dat er ondernemers zijn die zich vooral op een bepaalde locatie willen vestigen, terwijl het er nauwelijks toe lijkt te doen wat voort soort winkel ze er kunnen vestigen. Er zijn dure verbouwingen, ook in de zoveelste belwinkel: "Illegale handel, maar onbekend waarin. Er komt wéér een telefoonwinkel bij in de straat binnenkort." Er zijn "kleine zaken met veel dure auto's voor de deur." Er wordt gewezen op winkels die komen en gaan, ook in hetzelfde pand, en telkens in een risicocategorie: "In dezelfde panden steeds weer een kapper, telefoonzaak of nagelstudio." Verschillende respondenten wijzen ongevraagd op Turkse ondernemers vanwege vermoedens over illegale praktijken: "Turkse maffia met panden en dekmantelbedrijven. Erg dure auto's."

Zeven respondenten noemen hennepteelt en vijf schietpartijen. Een respondent wijst op de combinatie van hennepteelt en geweld die naar boven komt in recente gebeurtenissen: "De afgelopen maanden zijn veel kwekerijen in de Steenstraat opgerold volgens de respondent. Ook ziet de respondent geweld op straat. Er vinden overvallen plaats."[49] Op 18 november 2020 sluit de burgemeester in de Steenstraat een pand waar de politie een grote hoeveelheid drugs aantreft, namelijk 296 hennepplanten en 24.785 gram henneptoppen.[50]

De burgemeestersronde

Burgemeester Marcouch maakt een ronde door de stad om met bewoners te spreken over veiligheidsproblemen. In het Spijkerkwartier spreekt hij met de zogenoemde Spijkerbrigade: het

[48] De respondenten die nooit of weet niet antwoorden vielen af, net als respondenten waarvan geen antwoord is genoteerd.

[49] Citaten van respondenten bij straatenquête.

[50] Bron: https://arnhem.nieuws.nl/politieberichten/20201119/drugspand-in-steenstraat-gesloten-door-burgemeester-marcouch/

dagelijks bestuur van het bewonersoverleg. In een raadsbrief d.d. 3 maart 2020 wordt opgesomd welke problemen zijn aangekaart:

"De bewoners hebben in dit gesprek hun zorgen uitgesproken over de volgende onderwerpen:
- Overlast als gevolg van verkamering (gekoppeld aan diverse vormen van zorg in de wijk/ een toename van kwetsbare personen in de wijk, met daarbij ook het beeld van toename van foute huisjesmelkers)
- Drugsoverlast en dealen vanuit panden (Steenstraat, Velperpoort, Spoorhoek)
- Verkeersveiligheid (parkeeroverlast en negeren van verkeersregels)
Verder is de zorg uitgesproken dat veel mensen uit de buurt vertrekken, de anonimiteit steeds groter wordt door het grotere verloop en dat maakt ook dat de sfeer in het Spijkerkwartier aan het veranderen is, met impact op het veiligheidsgevoel van mensen. Daarnaast is ook door de bewoners aangegeven dat meldingen maar in beperkte mate worden opgevolgd (zowel door de politie als de gemeente). Daarmee neemt de meldingsbereidheid van bewoners af. Tot slot is in het kader van het schoonhouden van de wijk, het probleem van de vele fietsen / fietswrakken in de buurt benoemd." [51]

3. Bedrijvenanalyse

Inleiding

In het Spijkerkwartier hebben we een bedrijvenanalyse uitgevoerd. Op basis van registraties van de Kamer van Koophandel is bepaald hoeveel bedrijven in het gebied staan ingeschreven. Het gaat in totaal om 1.559 bedrijven. Het doel van deze analyse is om, op basis van open bronnen, een inschatting te maken van de mate waarin in het Spijkerkwartier bedrijven zijn gevestigd met incongruenties: omstandigheden die lijken te wijzen op afwijkende patronen. Een hoge score op de risico-indicatoren wil *niet* zeggen dat een bedrijf malafide is. Hiervoor is aanvullende informatie nodig.[52] De gebruikte methodiek is ontwikkeld om locaties met bedrijven te analyseren.[53] De volgende vier stappen zijn gezet:

- We hebben bedrijven op basis van open bronnen gescoord naar vindbaarheid, zichtbaarheid en professionaliteit. Om rendabel te kunnen zijn, is het voor bedrijven belangrijk om gezien en gevonden te worden door potentiële klanten. Ondernemingen die liever onder de radar willen blijven en onprofessioneel werken, wijken daarvan af. Voor dergelijke incongruenties zijn 'strafpunten' toegekend. Dat geldt ook voor een hoog verloop van ondernemingen op pandniveau, opvallende clustering of veelvuldige vastgoedtransacties.[54] Zie tabel 7.
- Alle bedrijven in de Steenstraat zijn meegenomen in onze analyse, los van de vraag of ze in een risicobranche vallen.
- Vervolgens is voor de rest van de wijk een selectie gemaakt door risicobranches in kaart te brengen. Dit doen wij op basis van literatuur (zie verderop), aangevuld met expertise die wij hebben opgedaan tijdens onderzoek door heel Nederland. Met behulp van een lijst met risicobranches[55] is gekeken welke bedrijven in zo'n branche vallen: op basis van de

[51] Brief aan de gemeenteraad, Wijkveiligheid in Arnhem, 3 maart 2020.
[52] Er kunnen plausibele verklaringen zijn voor een ongunstige score. Bijvoorbeeld een pas opgericht bedrijf dat nog geen website heeft of een bedrijf dat niet zichtbaar hoeft te zijn voor klanten, zoals een financiële holding.
[53] Zie Van Wijk e.a., 2020.
[54] Deze drie kenmerken zijn als risico-indicator theoretisch en praktisch gevalideerd in het project 'kwetsbare branches' van het lectoraat Ondermijning van Avans Hogeschool.
[55] We begonnen met een lijst met als peildatum 1 april 2019; bij de start van het bronnenonderzoek hebben we deze bijgewerkt op basis van een lijst met 19 november 2020 als peildatum.

zogenoemde Standaard Bedrijfscodes (SBI), die aangeven wat de activiteiten van een bedrijf zijn. Dit resulteerde in een lijst met 288 bedrijven.

- Vervolgens is ter plaatse geobserveerd, voor zover dat vanaf de straat mogelijk was. Na die observaties is een lijst gemaakt. Ten eerste met alle bedrijven op de Steenstraat en alle bedrijven in de Hommelstraat uit een risicobranche. Ten tweede met bedrijven elders in het Spijkerkwartier die bij observaties minimaal een strafpunt (zie hiervoor tabel 7) scoorden. Vervolgens zijn bedrijven van de lijst gehaald omdat ze zijn vertrokken of opgeheven, zich niet lenen voor onze methodiek (b.v. holdings, kleinkunstenaars en freelancers). Tot slot zijn bedrijven toegevoegd die zich na de peildatum juist in het gebied hebben gevestigd. De slotsom is dat 137 bedrijven door middel open bronnen zijn gescoord en dat bij 103 bedrijven tevens observaties mogelijk waren.

Tabel 7: Indicatoren en scores bedrijvenanalyse

Indicator	Score
Observaties	
KVK-naam en geobserveerde onderneming komen niet overeen.	1
Bedrijfsactiviteit komt niet overeen met SBI-code	1
Gesloten tijdens openingsuren[56]	1
Openheid, uitstraling & reclame. Geen zichtbare reclame-uitingen; gesloten / bedekte ramen en deuren	1
Pand is slecht onderhouden / zichtbare schade	1
Open bronnenonderzoek	
Google-review <3,5 of geen recensies aanwezig	1
Facebook-review <3,5 of geen recensies aanwezig	1
Telefoonboek.nl-review <6 of geen recensies aanwezig	1
Bedrijf heeft geen website	2
Óf: Bedrijf heeft wel een website, maar onprofessioneel	1
Bedrijf heeft geen (via open bronnen te benaderen) telefoonnummer	2
Óf: enkel een mobiel nummer	1
Bedrijf onvindbaar op sociale media	3
Óf: Bedrijf aanwezig op slechts 1 sociale media	2
Óf: Bedrijf aanwezig op slechts 2 sociale media	1
Clustering (meerdere ondernemingen actief op 1 adres)	1
Hoog verloop - > 4 ondernemingen uitgeschreven sinds 2010	3
Óf: 2/3 ondernemingen uitgeschreven sinds 2010	2
Óf: 1 onderneming uitgeschreven sinds 2010	1
Aantal vastgoedtransacties sinds 01-01-2009: 2 of meer	2

Risicobranches: volgens de literatuur

Criminelen maken gebruik van risicobranches. Fijnaut et al. (1996) stelden vier criteria op voor dergelijke branches:

- Leden van criminele groeperingen zijn van origine relatief vertrouwd met de branche. Zo weten zij hoe deze branche op technisch en financieel vlak in elkaar steekt en hebben persoonlijke relaties met werknemers in deze branche.

[56] Horecagelegenheden waren ten tijde van de observatie verplicht gesloten i.v.m. coronamaatregelen. Zij hebben geen strafpunten kunnen scoren op dit onderdeel.

- Het betreft branches waarin de drempel om een onderneming te starten relatief laag is, doordat er weinig financiën nodig zijn of doordat weinig diploma's zijn vereist. Hierdoor kunnen bijvoorbeeld gemakkelijk katvangers worden ingezet. Deze katvangers houden de identiteit van een crimineel geheim.[57]
- Het zijn branches met veel concurrentie doordat er, naast enkele grote bedrijven, veel kleine ondernemingen bestaan. Door deze concurrentie zijn niet alle ondernemingen verzekerd van continuïteit. Doordat deze bedrijven in (financiële) moeilijkheden verkeren, kunnen zij overgaan tot het accepteren van aanbiedingen uit criminele hoek. Daarnaast zijn er bedrijven die renderen, maar dergelijke aanbiedingen aangrijpen om extra winst, macht of prestige te verwerven. Binnen deze branches gaat vaak veel contant geld om.
- Het betreft sectoren met weinig regels of waar die regels gecompliceerd, tegenstrijdig of praktisch onwerkbaar zijn.

Bolsius e.a. (2018) hebben op basis van een literatuurstudie onderstaande lijst met risicobranches benoemd. Deze branches kunnen onder andere worden gebruikt om crimineel geld wit te wassen, om drugs en andere illegale goederen te vervoeren, op te slaan en te verkopen en voor verschillende vormen van mensenhandel.

Tabel 8: Risicobranches (gebaseerd op Bolsius e.a., 2018)

• Kunst / Antiek / Dieren	• Sieraden	• Voertuigen
• Prostitutie	• Reiniging	• Speelautomaten|gokhallen
• Transport	• Uitzendbureaus	• Land- en tuinbouw
• Belwinkels	• Kapperszaken	• Massagesalon
• Growshop	• Vastgoed	

Branches die hierboven niet zijn genoemd, maar wel kenmerken hebben van risicobranches zijn onder andere de horeca, ijzerhandel, (financiële) holdings, bedrijven in voeding (specifiek de groente- en fruitbranche), bedrijven die chemische stoffen verhandelen en de beautysector. Dit zijn branches die wij in eerdere onderzoeken naar ondermijnende criminaliteit (buiten Arnhem) zijn tegengekomen.

Scores

We hebben 137 bedrijven gescoord op basis van open bronnen. De maximale score is 16. De onderstaande tabel vermeldt de scores. Zeventien bedrijven scoren minimaal tien punten. Het betreft: zes detailhandels, twee nagelstudio's, twee productontwerpers, twee beveiligingsbedrijven, een telefoonwinkel, een adviesbureau, twee horecazaken, een evenementenbureau en een zorgverlener.

[57] Te Pest e.a., 2012.

Tabel 9: De scores van 137 geselecteerde bedrijven (hoe hoger de score, hoe slechter de vindbaarheid, bereikbaarheid en professionaliteit) op basis van open-bronnenonderzoek. Maximale score = 16

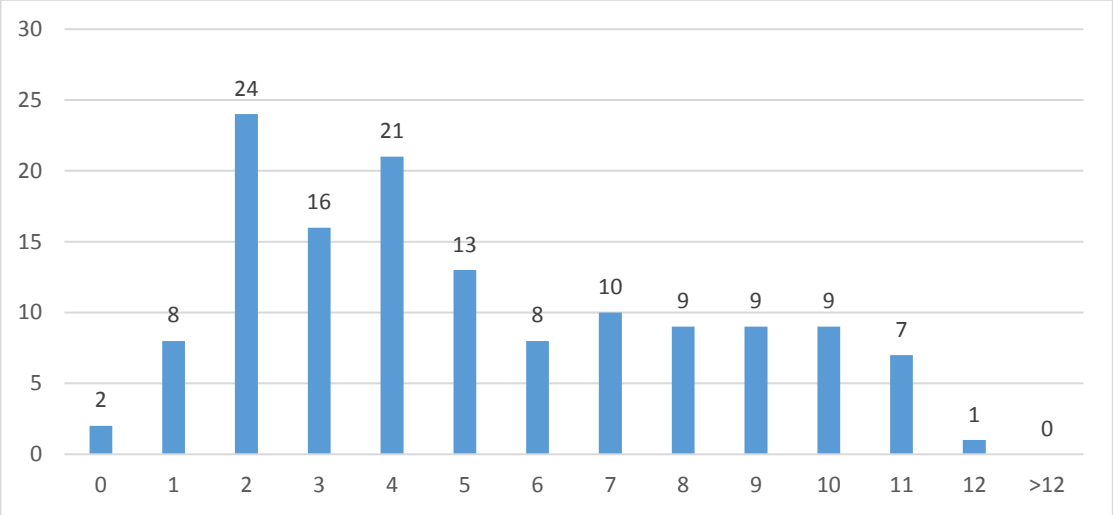

Het was bij 103 bedrijven van de bovenstaande bedrijven mogelijk om - naast een open bronnenonderzoek - ook te observeren. In dat geval was de maximale score 21 punten. Het valt op dat desondanks slechts vijf bedrijven minimaal tien punten scoren. Het betreft een kapperszaak, twee horecazaken, een telefoonwinkel, een café en een nagelstudio. Zie de onderstaande tabel voor de scores.

Tabel 10: De scores van 103 geselecteerde bedrijven die zowel zijn geobserveerd als in het open-bronnenonderzoek zijn meegenomen. (hoe hoger de score, hoe slechter de vindbaarheid, bereikbaarheid en professionaliteit) op basis van openbronnen-onderzoek en observaties. Maximale score = 21

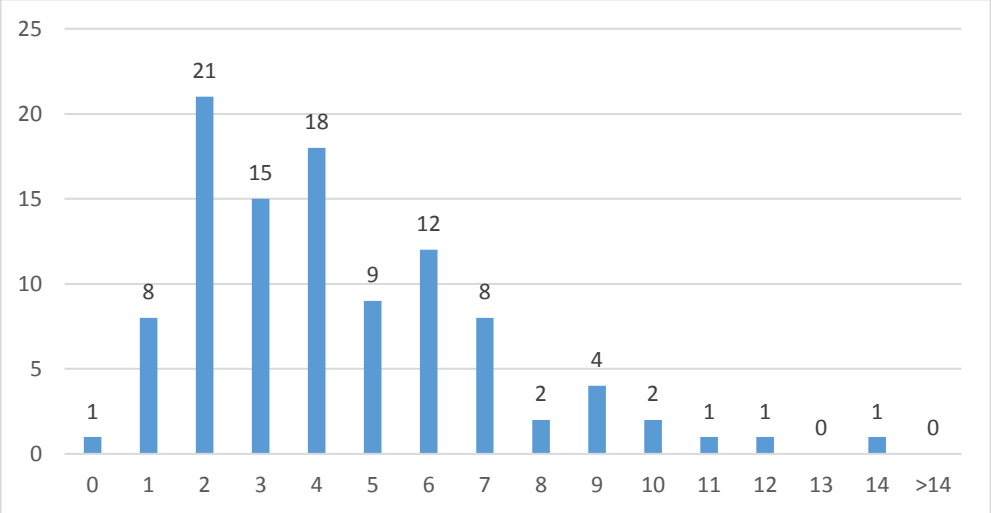

Het valt op dat bedrijven – gevestigd op de Steenstraat en/of actief in een risicobranche elders in het Spijkerkwartier – (redelijk) goed of niet slecht scoren op onze indicatoren. Toch wijzen respondenten, zo werd hierboven geconstateerd, op gedragingen of omstandigheden waardoor ze illegale handel of criminaliteit zien of vermoeden. Met name het aanbodoverschot in enkele branches en geringe klandizie worden genoemd. In interviews wordt voorts gewezen op ‘spotters’ die criminele praktijken (op straat en deels ook in panden) beschermen en op

ontmoetingsplaatsen voor mensen uit het criminele milieu. De burgemeester sluit naar aanleiding van een schietincident café Arnhem-Noord in de Steenstraat.[58] Dit café ligt vlakbij een hotspot op straat met dealers en gebruikers.

Professionals zien - meer dan burgers – illegale gokpraktijken. Dit situeren ze op en rondom de Steenstraat, aan de kant van station Velperpoort. Dit is een stuk waar ook in drugs wordt gehandeld en waar spotters worden ingezet om criminele praktijken af te schermen.

Er wordt door respondenten voorts gewezen op druk en pressie die wordt uitgeoefend op ondernemers, onder meer om niet deel te namen aan collectieve (ondernemers)activiteiten. Ook zijn er (rechts)personen die zich willen vestigen op de Steenstraat, terwijl het er weinig toe lijkt te doen wat voor soort zaak ze openen of zonder dat het ze enige zorgen baart dat ze de zoveelste onderneming zijn in de branche. Als er op of vlakbij een criminele hotspot een pand vrijkomt, komt het voor dat door (rechts)personen hoge bedragen worden geboden om het te kunnen huren. Volgens respondenten soms zelfs het dubbele.

Er zijn ondernemers die ook zaken hebben in Noord-Brabant of in de Randstad, zonder dat ze zich druk lijken te maken over de klandizie of bedrijfsvoering. Een respondent sprak bijvoorbeeld een ondernemer in een risicobranche die vertelde tegelijkertijd zorgaanbieder te zijn in de Randstad. Er lijkt bij een categorie geen bedrijfsplan te worden opgesteld, hetgeen de vraag oproept wat nu precies de bedoeling is. Ook wordt gedacht dat een categorie eigenaren stroman is. Ondernemers zien met lede ogen aan dat de Steenstraat niet alleen fraaie horeca en winkels telt, maar steeds meer dezelfde soort winkels met een weinig uitnodigende uitstraling. Respondenten benoemen casus in de Steenstraat en omgeving. We presenteren er twee op hoofdlijnen:

- Een medewerker wilde aanvankelijk een horecazaak overnemen, maar die had zelf geen geld en kreeg geen vergunning. Toen werd zaak overgenomen door een man met een miljoenenbedrijf. Hij krijgt een vergunning, want bij Bibob-toetsing komen geen harde feiten naar boven. De zaak wordt daarna in korte tijd verschillende keren overgenomen.
- Een netwerk heeft verschillende zaken. Bij een detailhandel komen zelden klanten en er was een (niet bevestigd) signaal over hennepteelt in de kelder. Voorts handelt het netwerk in luxe en dure producten, heeft het een dienstverlenend bedrijf en nog een detailhandel. Na sluiting werd een kostbare inventaris achtergelaten.

Er bestaat een incongruentie tussen aan de ene kant de bezorgdheid van respondenten over malafide winkels en criminele praktijken, en aan de andere kant de niet ongunstige uitkomsten van onze bedrijvenanalyse (waarbij geen justitiële informatie is geraadpleegd). Achter de daadwerkelijke fysieke en op het eerste oog goede online vind- en bereikbaarheid van ondernemingen, zitten onder meer winkels zonder aanloop en met inactieve sociale media en generieke websites. Die bedrijven houden op die manier mogelijk ‘de schijn’ op dat het gaat om een regulier / bonafide bedrijf, maar daarover kunnen we geen uitsluitsel geven. Het is de vraag of de criminaliteit of verdenkingen worden overdreven door een categorie respondenten of dat criminele praktijken worden afgeschermd, net (zo goed) als in 1996, toen de enquêtecommissie opsporingsmethoden het Spijkerkwartier typeerde als een “ (…)enclave die criminele activiteiten zoals drugshandel aan de openbaarheid onttrekt.”[59] Het is ook de vraag of en hoe invloedrijke en

[58] Bron: https://www.gelderlander.nl/arnhem/marcouch-grijpt-in-na-schietpartij-cafe-in-arnhemse-winkelstraat-op-slot~a465543a/

[59] Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 16. *Enquêtecommissie Opsporingsmethoden*. Eindrapport Georganiseerde criminaliteit in Nederland, p. 73.

vermogende criminele netwerken met vastgoed zouden kunnen verdwijnen, zonder dat de overheid hier met wezenlijke inspanningen tegen heeft opgetreden.

4. Slotwoord

Er is inmiddels een externe projectleider gepositioneerd – die vaak wordt aangeduid als stadsmarinier - om de onveiligheid en ondermijning in het Spijkerkwartier aan te pakken. Deze professional houdt kantoor middenin de wijk, op de Steenstraat nummer 66. Het is de bedoeling dat hij, met steun van de burgemeester, op de korte termijn vooruitgang boekt en op de lange termijn de orde en rechtsstatelijkheid herstelt. Zie hierover paragraaf 4.2 De problemen bij kamerverhuur en de hoogfrequente drugsoverlast en drugshandel staan met stip op de prioriteitenlijst. Net als een strategische vraag die in feite sinds 1996 op de agenda staat, al is deze nooit beantwoord als opmaat tot integrale actie: in hoeverre zijn er – net als het geval was in 1996 - anno 2021 criminele machtsposities door middel van investeringen in vastgoed en bedrijven en wat kan hiertegen worden gedaan?

3. Veiligheidsbeleid (tot 2018): achterop geraakt

Inleiding
Dit hoofdstuk stelt de aanpak van ondermijning centraal. De paragrafen 3.1 en 3.2 staan stil bij de plaats van de veiligheidstaak in de ambtelijke organisatie. Paragraaf 3.3 beschrijft de stand van zaken bij de aanpak van ondermijning in 2017. Paragraaf 3.4 gaat over het contrast tussen het Coalitieakkoord 2018-2022 en de problemen die aan bod komen in de Kadernota Veiligheid.

3.1 Landelijke trend: veiligheid als drager van lokaal beleid

In 2010 constateert een VNG-studie dat het veiligheidsbeleid zich in (middel)grote gemeenten heeft ontwikkeld tot één van de dragers van het lokaal bestuur, net als zorg en ruimtelijke ordening.[60] Als de studie in 2017 wordt herhaald, blijkt dat het bestuurlijke veiligheidsbeleid zich met name verder heeft ontwikkeld wat betreft de aanpak van ondermijning.[61] Tops e.a. (2010, 2017) constateren dat de volgende ontwikkelingen het gemeentelijke veiligheidsbeleid verankerden:

a. *Minder exclusief: meer thema's en spelers*. Veiligheid is niet langer de taak van gespecialiseerde organisaties (zoals de politie) of van gemeentelijke onderdelen (zoals het Kabinet der burgemeester), maar raakt verweven met steeds meer gemeentelijke beleidsterreinen, zoals jeugdbeleid, maatschappelijk werk en vergunningverlening.
b. *Directies of afdelingen veiligheid*. De complexiteit van de ambtelijke veiligheidsfunctie resulteert in de oprichting van programmabureaus, directies en afdelingen die gestalte geven aan het veiligheidsbeleid.
c. *De probleemgerichte aanpak wordt sterker*. Op basis van inzicht in concrete en complexe veiligheidsproblemen wordt gestalte gegeven aan een multidisciplinaire aanpak. Het 'heroveren' van locaties met drugsproblemen vroeg bijvoorbeeld om een driedubbele aanpak: strafrecht, bestuurlijke handhaving en langdurige zorginspanningen.
d. *De rol van burgers nam toe bij het veiligheidsbeleid*. Burgers agendeerden problemen waarbij professionele inzet nodig is en krijgen een aandeel bij het oplossen van problemen.
e. *Positionering veiligheidshuizen*. Er werden in het hele land veiligheidshuizen geopend voor een multidisciplinaire persoonsgerichte aanpak op casusniveau. De betrokkenheid van gemeenten daarbij groeide.
f. *Versterking van de bestuurlijke handhaving*. Bestuurlijke handhaving wordt steeds meer gebruikt als instrument om de rust te bewaren en op te treden tegen aantasting van het woon- en leefklimaat. Grote(re) gemeenten brengen een eigen 'korps' met toezichthouders en handhavers op de been.
g. *Opkomst bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit*. De bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit krijgt een impuls door beter inzicht in deze materie en door de komst van de RIEC's. Daarbij worden instrumenten ingezet, zoals Bibob-toetsen en bestuurlijke handhaving, onder meer op basis van artikel 13b Opiumwet.
h. *Opbouw informatiepositie*. Gemeenten verzamelen en analyseren informatie over veiligheidsproblemen, inclusief georganiseerde criminaliteit. Ze ontdekken ambtenaren en gemeentelijke systemen als waardevolle informatiebron.

[60] Tops e.a., 2010.
[61] Tops e.a., 2017.

3.2 De veiligheidsorganisatie (2000-2017)

Tussen 2000 en 2017 wordt veiligheid een belangrijke pijler van het lokaal bestuur in (middel)grote gemeenten. In Arnhem komt die ontwikkeling niet van de grond, waardoor de stad achterop raakt. Veiligheid bleef lang een kabinetszaak van enkele ambtenaren en de burgemeester. De staf telde ongeveer zes jaar geleden vijf veiligheidsambtenaren, waarvan er drie actief waren op het terrein van openbare orde en veiligheid. Eén daarvan richtte zich op radicalisering, één ambtenaar had hennep, prostitutie en integrale samenwerking in portefeuille en de derde (de manager) stelde (de horeca in) het centrum en Vitesse centraal.[62] De overige veiligheidszaken kregen - tenzij omstandigheden tijdelijke aandacht afdwongen - weinig aandacht of werden aan anderen overgelaten, zoals de politie en het veiligheidshuis. In het Spijkerkwartier werd, in 2006, wel een einde gemaakt aan de zogenoemde raamprostitutie. Dit was aanvankelijk omstreden, maar de overlast nam af. Er kwam nauwelijks een bestuurlijke aanpak van de grond van de invloedrijke criminele investeringen in vastgoed en bedrijven in deze wijk, zoals blootgelegd door de enquêtecommissie opsporingsmethoden.

Circa vier jaar geleden werd de ambtelijke veiligheidsstaf uitgebreid naar zeven medewerkers, want te veel urgente veiligheidskwesties bleven liggen. Plus twee mensen van het Veiligheidshuis. Daarmee is de Arnhemse veiligheidsorganisatie op dat moment nog steeds klein. De Nijmeegse veiligheidsafdeling telt dan bijvoorbeeld ongeveer dertig medewerkers. Bij deze dertig medewerkers worden de BOA's niet meegeteld. Deze vallen onder de afdeling Stadsbeheer. Het gaat alleen om de formatie van de afdeling Veiligheid. Ook de handhavings- en toezichtorganisatie in Arnhem is klein in 2015. Arnhem telt dan ongeveer vijftien BOA's. Dat is weinig, zowel in absolute zin (met inachtneming van het oppervlakte en de veiligheidsproblematiek) als in vergelijking met andere steden.[63]

Waarom is de Arnhemse veiligheidsorganisatie zo klein? De burgemeester en de ambtelijke trekker van het veiligheidsbeleid bepaalden tot 2013 de gemeentelijke veiligheidsagenda en daarmee wat wel en vooral niet systematisch werd opgepakt. Na die tijd veranderde dit tot 2017 niet wezenlijk. Bestuurders en ambtelijke afdelingen richtten zich op zaken die wél belangrijk werden gevonden, zoals economie, sociaal beleid, armoedebestrijding, werkgelegenheidsbeleid, burgerparticipatie en brede gebiedsgerichte taken. De georganiseerde (ondermijnende) criminaliteit werd door gemeenteraad en college niet gezien als een bestuurlijke taak, maar als een kwestie voor politie en justitie. De boodschap van de enquêtecommissie opsporingsmethoden was in 1996 overtuigend, maar heeft niet geresulteerd in een politiek-bestuurlijke agenda voor de aanpak van georganiseerde criminaliteit, in het bijzonder criminele investeringen in vastgoed en bedrijven.

3.3 De aanpak van ondermijning: het startpunt in 2017

De benoeming van Marcouch als burgemeester (in 2017) wordt door respondenten geïnterpreteerd als een politieke wens om de veiligheidstaak op te pakken. Als dit klopt, luidt dat een politiek-bestuurlijke koerswijziging in. In 2017 bestaat de gemeentelijke aanpak van ondermijning in veel opzichten namelijk nog uit een optelsom van (losse) inspanningen en instrumenten. Belangrijke activiteiten en instrumenten waren:

a. De Wet Bibob
b. Bestuurlijke sluitingen
c. Pandenoverleg

[62] De twee andere ambtenaren richtten zich respectievelijk op crisisbeheersing en op beleidsmatige kwesties, inclusief het coffeeshopbeleid.
[63] Zie over de situatie in 2015: Rekenkamer Arnhem, 2015.

d. Prostitutiecontroles
e. RIEC: casus-aanpak en een onwelgevallige informatie

Ad a.) Wet Bevordering Integriteitsbeoordelingen door het Openbaar Bestuur (verder: Bibob)
Er worden in slechts enkele sectoren Bibob-toetsen uitgevoerd, te weten: horeca-inrichtingen (inclusief coffeeshops), seksinrichtingen, escortbedrijven en speelautomatenhallen. Dit onderzoek wordt ter hand genomen door twee vergunning-medewerkers en daarbij wordt tot en met 2017 zelden een beroep gedaan op het Landelijk Bureau Bibob (verder: LBB). In sectoren met (grote) risico's op ondermijning in Arnhem (zie hoofdstuk 2) - zoals bij woningsplitsing ten behoeve van kamerverhuur of vastgoedtransacties - wordt geen Bibob-onderzoek verricht. Dit maakt het voor criminelen aantrekkelijk om in Arnhem te investeren.

Ad b.) Bestuurlijke sluitingen
Het gemeentebestuur beschikt over verschillende juridische mogelijkheden om panden te sluiten: op grond van de APV, artikel 174a Gemeentewet of artikel 13b Opiumwet. Er kan bijvoorbeeld worden besloten tot sluiting bij de vondst van een handelshoeveelheid drugs (inclusief hennepkwekerijen), illegale prostitutie of illegaal gokken. Hoewel respondenten constateren dat dergelijke criminaliteit frequent voorkomt in Arnhem, zijn van 2015 tot en met 2017 (slechts) zeven lokalen (waaronder één woning) tijdelijk gesloten: twee keer vanwege gokken; twee keer vanwege harddrugs; twee keer vanwege hennep; en één keer vanwege hennep en prostitutie. Er is in drie jaar tijd twee keer een sluiting opgelegd vanwege illegaal gokken, terwijl dit alleen al in het Spijkerkwartier een frequente activiteit is. Bij acties valt het echter lastig aan te treffen, mede vanwege goede afscherming en mogelijkheden om digitale sporen snel te wissen. Er bestaan politieke zorgen over nadelige consequenties van een sluiting, zeker als het een gezin betreft met minderjarige kinderen.

Ad c.) Pandenoverleg
Het zogenoemde pandenoverleg geeft gestalte aan de aanpak van overlast-gevende panden. Door vastgoedeigenaren is op grote schaal geïnvesteerd in panden ten behoeve van het verhuren van kamers of losse appartementen, met concentraties in: Spijkerkwartier, Centrum, Burgemeesterswijk, Hoogkamp en Klarendal.[64] Het gemeentelijk beleid wierp in 2017 weinig barrières op, mede omdat politiek en bestuur wenste dat werd voorzien in de vraag was (onder meer door studenten) naar kleine woningen. Huisjesmelkers profiteerden: vastgoedeigenaren die tegen zo gering mogelijke kosten en inspanningen zoveel mogelijk verdienen, bij voorkeur aan huurders die veel accepteren.

Een analyse uit 2007 constateert dat in Klarendal 25 panden in handen zijn van huisjesmelkers.[65] Dit rapport adviseert om een overleg in te stellen om de overlast van huisjesmelkerij te bestrijden. Dat wordt het zogenoemde pandenoverleg dat overlast-gevende panden bespreekt. Het voorzitterschap ligt in handen van een veiligheidsambtenaar en deelnemers zijn: politie, de Omgevingsdienst Regio Arnhem, burgerzaken, de afdeling handhaving van werk en inkomen en de brandweer. Als een pand bij meerdere partijen in beeld komt vanwege overlast, wordt zo mogelijk een controleactie gepland.

Het ontbreekt in 2017 aan beleid om de kansenstructuur voor huisjesmelkerij structureel te verminderen. Er wordt bijvoorbeeld geen Bibob-toets uitgevoerd bij woningsplitsing. Een categorie huisjesmelkers veroorzaakt sociale ellende vanwege druk die, deels ook vanuit criminele netwerken, wordt uitgeoefend op kwetsbare huurders.

Ad d.) Prostitutiecontroles
Het prostitutiebeleid hanteert een maximumstelstel, in die zin dat er acht vergunningen beschikbaar

[64] Gemeente Arnhem, *Woningen splitsen, lasten delen. Een beleidsevaluatie op het gebied van woningsplitsing en verkamering in Arnhem*, 15 januari 2019.
[65] Ferwerda, 2007.

zijn voor seksinrichtingen (waarvan er anno 2021 vijf beschikbaar zijn).[66] Arnhem telt een klein aantal vergunde seksinrichtingen, maar er komen veel klanten af op enkele honderden sekswerkers zonder vergunning: "Arnhem is *the place to be* voor prostituees en mensen die seks zoeken".[67] Bij toezicht en handhaving ten aanzien van niet-vergunde of illegale prostitutie vervult het Prostitutie Controle Team (verder: PCT) van de politie een trekkersrol. Op basis van seksadvertenties wordt een selectie gemaakt van casus waar de prostitutie illegaal lijkt te zijn (in strijd met de APV) en van casus met indicaties voor mensenhandel. Controlebevindingen worden voor de gemeente vastgelegd in bestuurlijke rapportages. Van april 2015 tot en met mei 2017 zijn zeventien rapportages opgesteld.[68] De gemeente bekijkt per casus welke stappen worden gezet.[69] 'De concrete signalen over mensenhandel worden niet opgenomen in de bestuurlijke rapportages, maar monodisciplinair onderzicht door het PCT en AVIM (mensenhandelteam Politie). Deze signalen kunnen worden besproken in het casusoverleg Mensenhandel van het RIEC. Sinds 2013 kent de gemeente een ketenregisseur mensenhandel. Bij aanwijzingen voor mensenhandel kan een casus worden ingebracht in RIEC-verband.

Ad e.) RIEC: casusaanpak en onwelgevallige informatie

Het RIEC Oost-Nederland stelt in alle gemeenten in de regio een zogenoemd ondermijningsbeeld op. In 2017 gebeurt dit in Arnhem. Daartoe worden groepsgesprekken gevoerd met politiemensen en met gemeenteambtenaren, waarbij criminele kansenstructuren en casus worden geïnventariseerd. De ambtelijke opkomst is laag bij de bewustwordingsbijeenkomst. Er nemen vijfentwintig ambtenaren deel aan de groepsgesprekken; dat is goed, al ontbreekt een sleutelfiguur met veel materiekennis. De inhoudelijke opbrengsten vallen tegen. Het ondermijningsbeeld beschrijft desondanks misstanden met vastgoed (o.a. fraude en uitbuiting), witwassen, drugscriminaliteit (met name hennepteelt) en mensenhandel. Ook wordt gewezen op kwetsbaarheden vanwege het grote aantal kwetsbare groepen in de stad én door het gevoerde beleid, zoals het beperkte Bibob-beleid, de geringe ambtelijke capaciteit voor veiligheidsbeleid en gebrekkige doortastendheid.[70] Er worden fenomenen en locaties benoemd waarop nauwelijks zicht is, zoals het buitengebied, de bedrijventerreinen, de autobranche, de woonwagenkampen, het vastgoed en theehuizen.[71] Het ondermijningsbeeld was in 2017 nog geen impuls voor de gemeentelijke aanpak van ondermijning. Dat paste bij de toenmalige ambtelijke lijn. Het RIEC kreeg eerder, omstreeks 2012, te verstaan dat analyses en informatie ambtelijk en bestuurlijk niet op prijs werden gesteld. Het RIEC diende de gemeente te ondersteunen bij Bibob-onderzoeken en bij invloed van *outlaw motorgangs* op de horeca in het centrum. Agenderende analyses werden niet gewaardeerd. In die tijd werd de zogenoemde gebiedsscan criminaliteit en overlast, die (overigens door het hele land) werd opgesteld door de politie, ambtelijk genegeerd. Sinds 2014 is de relatie tussen gemeente, politie,

[66] Escort valt buiten dit stelsel en de gemeente heeft een zogenoemde zorgzone waar in 2017 op straat wordt getippeld door negen prostituées met een vergunning.

[67] Citaat van de Korpsexpert Mensenhandel, Smokkel en Prostitutie van de politie-eenheid Oost-Nederland. Bron: https://www.gelderlander.nl/arnhem/arnhem-is-the-place-to-be-voor-prostituees-en-mensen-die-seks-zoeken~acbf27f2/

[68] Van Wijk e.a., 2017.

[69] Er volgt zes keer een waarschuwing (per brief of in een gesprek), vijf keer wordt een last onder dwangsom opgelegd (bij herhaling dient dan een boete te worden betaald) en zeven keer wordt de woningbouwvereniging op de hoogte gesteld (twee keer wordt het huurcontract opgezegd). Drie keer wordt een sekswerker voor hulp doorverwezen, vijf keer worden geen maatregelen getroffen en één keer wordt een dossier aangemeld voor de casusgerichte aanpak van mensenhandel. Bron: Van Wijk e.a., 2017.

[70] RIEC, 2017 (Infographic)

[71] RIEC, 2017 (Infographic)

belastingdienst en RIEC verbeterd, al blijft de integrale RIEC-aanpak in 2017 voornamelijk steken op casusniveau.

Anno 2017: veiligheidsbeleid in de kinderschoenen
Resumerend, staat het Arnhemse veiligheidsbeleid in 2017 in de kinderschoenen. Dat geldt meer in het bijzonder voor de bestuurlijke aanpak van ondermijning. Die aanpak rust in veel opzichten op de schouders van één ambtenaar en wordt afgebakend tot enkele dossiers of thema's. Dit staat informatieverzameling in de weg en daarmee visievorming over de aanpak van ondermijning. De sociale ellende vanwege criminele praktijken wordt niet gezien als een bestuurlijk vraagstuk. In de ambtelijke toplaag en bestuurlijk wordt geen werk gemaakt van criminele kansen die ontstaan door beleidstekorten, zoals minimale Bibob-toetsing en de gemakkelijke instroom van een groot aantal zorgaanbieders.

3.4 De kloof: de veiligheidsnota versus het Coalitieakkoord

In 2018 worden een Coalitieakkoord en een Kadernota Veiligheid opgesteld voor de collegeperiode 2018-2022. Het is interessant om te bezien wat deze stukken vermelden over het (achterop geraakte) veiligheidsbeleid.

De Kadernota Veiligheid: tien thema's
De Kadernota Veiligheid (2018-2022)[72] beschrijft doelstellingen en inspanningen. De nota vermeldt dat de veiligheidssituatie ongunstiger is dan past bij een middelgrote centrumstad. De nota constateert dat Arnhem relatief ongunstig scoort wat betreft geregistreerde criminaliteit, jeugdcriminaliteit en door burgers gerapporteerde drugsoverlast en drugshandel. Andere bronnen wijzen op een relatief hoog niveau van radicalisering en (geregistreerde) mensenhandel. Arnhem wordt – ook in de interviews - getypeerd als een middelgrote stad die wat onveiligheid betreft kenmerken heeft van een grote stad. Dit dient te worden aangepakt, zo constateert de nota. Daartoe wordt het veiligheidsvraagstuk opgedeeld in vier domeinen: stedelijke veiligheid; wijkveiligheid; maatschappelijke veiligheid; en fysieke veiligheid. Ondermijning is een stedelijk veiligheidsthema. Door de omvang en breedte van de Arnhemse veiligheidsproblematiek blijkt het lastig om de prioriteiten te reduceren tot een top-5 of top-3. De nota benoemt acht prioriteiten, exclusief fysieke veiligheid en het stevige radicaliseringsvraagstuk, namelijk:

1. De (relatief) hoge geregistreerde criminaliteit, in het bijzonder *High Impact Crimes*.
2. Ondermijning (genoemd worden: witwassen, drugshandel en hennepteelt en illegaal gokken)
3. Woonoverlast
4. Discriminatie
5. Huiselijk geweld
6. Personen met verward gedrag
7. Jeugdcriminaliteit
8. Online-criminaliteit[73]

Hoewel het niet als prioriteit wordt genoemd in de Kadernota, worden stevige ambtelijke inspanningen geleverd wat betreft:

9. Fysieke veiligheid
10. Radicalisering

[72] Gemeente Arnhem, *Arnhem; Veilige Stad. Kadernota Veiligheid 2018-2022*, vastgesteld d.d. 27 februari 2019.
[73] Toegevoegd op basis van een amendement van D66, PvdA en GroenLinks d.d. 27 februari 2019.

De gemeenteraad voegt hier een elfde inspanning aan toe, namelijk de Arnhemse medewerking met het experiment gesloten coffeeshopketen. Het zogenoemde 'wietexperiment'. Het veiligheidsbeleid bij en rondom wedstrijden van Vitesse legt ook een claim op ambtelijke capaciteit. Ambtelijk wordt gesproken over tien prioriteiten. Er zijn in 2018 meer prioriteiten dan ambtenaren (in loondienst) bij het programma Veiligheid.

Het Coalitieakkoord: vijf regels over veiligheid

In de paragraaf "Genieten van een nog mooier Arnhem" van het Coalitieakkoord 2018-2022[74] komt het thema veiligheid summier aan bod. Het betreft letterlijk drie regels en een kader met nog eens twee regels. Voor het verbeteren van de veiligheid wordt € 300.000,- per jaar beschikbaar gesteld. Dat is gemiddeld € 30.000,- per thema, met acht politieke prioriteiten, plus radicalisering en fysieke veiligheid, exclusief het 'wietexperiment' en het dossier Vitesse.

[74] Coalitieakkoord Arnhem 2018-2022, GroenLinks, VVD, D66 en PvdA.

4. Vanaf 2018: vooruitgang en knellende grenzen

Inleiding
Als de burgemeester in 2019 een ronde door de stad maakt, benoemen burgers veiligheidsproblemen, waaronder ondermijning. Zie paragraaf 4.1 Er wordt vanaf 2018 vooruitgang geboekt met de aanpak van ondermijning. Er komen onder andere wat meer veiligheidsambtenaren, er wordt actie ondernomen en er worden duurzame inspanningen voorbereid. Dit wordt beschreven in paragraaf 4.2. Ondanks de vooruitgang, loopt de ondermijningsaanpak tegen knellende grenzen aan. Zie daarover paragraaf 4.3. Het hoofdstuk sluit af met de aandacht voor ondermijning van de gemeenteraad in 4.4.

4.1 De burgemeestersronde door de stad

De burgemeester maakt, vanaf mei 2019, in ongeveer tien maanden tijd een ronde door de stad. Hij treedt in gesprek met bewoners en dringt erop aan dat ze geen blad voor de mond nemen. Er worden bewonersavonden of wijkwandelingen georganiseerd. Hierbij werken medewerkers van het programma Veiligheid en van de Teams Leefomgeving (verder: TLO) samen. Tijdens de stadsronde worden veiligheidsproblemen geïnventariseerd. Dit traject heeft verschillende opbrengsten:

- De gesprekken resulteren in een overzicht van veiligheidsproblemen, met bijzondere aandacht voor probleemwijken. Er worden kwesties aangekaart die betrekking hebben op ondermijning of die daarmee raakvlakken hebben. Zo wordt invulling gegeven aan een toezegging om wijkveiligheidsagenda's op te stellen.
- Er worden via dit burgemeesterstraject concrete veiligheidsproblemen door bewoners benoemd en geprioriteerd die ontbreken in de breed ingestoken wijkprogramma's die (na burgerconsultatie) zijn opgesteld door de TLO's.
- Er wordt een nieuwe overlegvorm in het leven geroepen: het wijkveiligheidsoverleg, waarbij programma Veiligheid samenwerkt met de TLO's (zie paragraaf 4.2).
- Er ontstaat een klik en coalitie tussen de burgemeester en burgers op basis van een gedeelde drive om de onveiligheid aan te pakken. Dit heeft betekenis, omdat dit een beroep doet op partijen die tussen hen in staan - gemeenteraad, college van burgemeester en wethouders en ambtelijk top – om de veiligheidsprestaties van de gemeente te verbeteren.

4.2 Voortuitgang: actie en verbinding

De burgemeestersronde en daarop gebaseerde wijkveiligheidsagenda's staan niet op zich. Het zijn onderdelen van verbeteringen die, met de burgemeester als trekker en in lijn met de Kadernota Veiligheid, op het veiligheidsdossier tot stand worden gebracht. Het betreft:

a. Het 'opplussen' van het Programma Veiligheid
b. Toezicht en handhaving: meer personeel en zakelijkheid
c. Bestuurlijke handhaving: grotere actiebereidheid
d. Het interventieteam: integrale analyse en actie
e. Wijkveiligheidsoverleg
f. BOTOC[75]: een preventieve aanpak in de steigers
g. Uitbreiding van Bibob-toetsing
h. Ondermijning: meldpunt en bewustwordingsbijeenkomsten
i. Een externe projectleider (stadmarinier) in het Spijkerkwartier

[75] BOTOC staat voor (het landelijk opgezette en gefinancierde) Breed Offensief Tegen Ondermijnende Criminaliteit.

j. Herstelagenda Coronacrisis

Ad a.) Het 'opplussen' van het Programma Veiligheid
Aan de vooravond van de huidige collegeperiode, in 2017, telde de gemeente zeven veiligheidsambtenaren (plus twee medewerkers van het veiligheidshuis), ondergebracht in de staf van de burgemeester. In 2019 wordt veiligheid een programma, binnen het cluster Strategie, Beleid & Regie (SBR).[76] De personele capaciteit wordt uitgebreid en in 2021 zijn er elf vaste kracht ambtenaren (op de loonlijst van de gemeente), aangevuld met vijf tijdelijk ingehuurde professionals. Tot die laatste categorie behoren onder meer de programmamanager, de projectleider voor het Spijkerkwartier en adviseur van een preventieprogramma in Arnhem-Oost (zie punt f.). Belangrijke inspanningen, zoals het preventieprogramma en de aanpak van radicalisering, worden (tijdelijk) gefinancierd door de Rijksoverheid.

De personele uitbreiding geeft wat meer ruimte voor de ondermijningsspecialist om gestalte te geven aan de integrale aanpak van RIEC-casus. Temeer omdat de onderlinge verhoudingen tussen gemeente en RIEC zijn verbeterd sinds 2017, mede doordat de programmamanager en burgemeester een integrale aanpak steunen en aanmoedigen.

Ad b) Toezicht en handhaving: meer personeel en zakelijkheid
In 2019 telt Vergunning & Handhaving, als onderdeel van het cluster Openbare Ruimte, ongeveer vijftien BOA's. Dit wordt uitgebreid met vier BOA's. Inclusief externe inhuur staat de teller in 2021 op vijfentwintig BOA's. Vier BOA's worden ingezet voor afval en twee krachten zijn voltijds bij het leerbedrijf. Dit betekent dat achttien BOA's operationeel inzetbaar zijn voor een omvangrijke taak: van bijzondere wetgeving tot de brede openbare ruimte-taak (ergernissen, overlast en eenvoudige milieuzaken). Het huidige afdelingshoofd is afkomstig van het programma Veiligheid en heeft recent een tweede coördinator aangesteld (voor een jaar gedetacheerd vanuit de politie). Hij investeert in opleiding en training en hij introduceert zakelijkheid rondom de BOA-inzet. Allerhande ambtelijke verzoeken, bijvoorbeeld van wijkmanagers, resulteren niet langer bijna automatisch in deelopdrachten. Ook na de personele uitbreiding is schaarste-management geboden, want de handhavingsorganisatie wordt overvraagd. In reactie daarop is de netto inzetbare capaciteit berekend, wordt geprioriteerd en op straat worden deeltaken gecombineerd. Voorts wordt tijd gereserveerd om kwaliteit te leveren, zoals het correct en volledig op papier zetten van bevindingen. Dat is belangrijk bij (de opvolging van) zaken die betrekking hebben op ondermijning, zoals over-bewoning, illegaal gokken, illegale prostitutie of drugscriminaliteit. Alertheid op ondermijning wordt gewaardeerd en aangemoedigd. Daarbij wordt geprofiteerd van informatiebijeenkomsten over ondermijning (zie punt h.) en van materiekennis die binnen de handhavingsorganisatie beschikbaar is. Die kennis is deels gebaseerd op jarenlange observaties op straat van misstanden die verband (kunnen) houden met georganiseerde criminaliteit en deels op een achtergrond als veiligheidsambtenaar of politiemedewerker.

Ad c.) Bestuurlijke handhaving: grotere actiebereidheid
Vanaf 2018 tot en met 2020 worden vaker bestuursrechtelijk panden gesloten dan in de drie jaren daarvoor. Van 2015 tot en met 2017 gebeurt dit zeven maal en in de periode van 2018 tot en met 2020 komt de teller uit op 24 sluitingen: tien woningen en 14 lokalen. Er wordt zestien keer hennep(teelt) aangetroffen, vier maal harddrugs en één keer hennep en harddrugs. In 2020 wordt een café gesloten vanwege een schietpartij en twee woningen vanwege illegaal vuurwerk. De

[76] Dat cluster telt, naast veiligheid, de volgende programma's: Vitale economie Arnhem-Nijmegen, Doorbraak naar werk; Energie en klimaat, Vitale economie Arnhem-Nijmegen en bruisende binnensteden; Ruimte, wonen, mobiliteit en milieu; Zorg dichterbij; Stedelijk programma sociaal en onderwijs; Vitale Economie Arnhem-Nijmegen; en Inclusie.

gemeente registreert, vanwege politieke vragen en zorgen daarover, of in het pand minderjarigen aanwezig waren. Dat is geen enkele keer het geval.[77]

De stijging is in absolute aantallen niet groot (17 keer). Dit neemt niet weg dat de toename past bij de actiestand waarin de burgemeester de ambtelijke organisatie plaatst. Bij misstanden dient - zeker als burgers overlast ondervinden - te worden opgetreden. Dit behoort zichtbaar te zijn, zodat duidelijk wordt dat de gemeente paal en perk stelt aan overlast, criminaliteit en gevaarlijke situaties.

Ad d.) Het interventieteam: integrale analyse en actie

Sinds 2019 is het zogenoemde Interventieteam Ondermijning (verder: interventieteam) actief.[78] Dit team geeft gestalte aan projectmatige integrale interventies op ondermijningsgevoelige locaties. De activiteiten worden aangestuurd door de lokale driehoek (burgemeester, officier van justitie en plaatselijke politiechef), met de burgemeester als trekker. De ambtelijke aansturing ligt in handen van de ondermijningsspecialist van het programma Veiligheid. De acties worden voorbereid door vaste deelnemers die wekelijks overleggen (politie en RIEC) en door het Openbaar Ministerie. Naast de gemeente betreft het de politie, het Openbaar Ministerie en het RIEC. De kern van de aanpak is dat op basis van locatiekennis - gebaseerd op straatinformatie van professionals én op een analyse van relevante systemen - wordt bezien welke organisaties en professionals worden ingezet bij controleacties. Daarbij wordt samengewerkt met publieke organisaties, zoals de Omgevingsdienst Regio Arnhem, Belastingdienst, Douane, Fiscale Inlichtingen en Opsporingsdienst (FIOD), de Inspectie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid (ISZW) en Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA). Ook wordt gebruik gemaakt van de kennis, apparatuur of bevoegdheden van netbeheerders en brancheorganisaties.

In korte tijd wordt de stap gezet van driehoeksopdracht, via analyse en voorbereiding, naar gemeenschappelijke actie. Het zijn publiek-private acties die zichtbaar zijn en criminaliteit en overtredingen aan het daglicht brengen. Zo wordt een norm gesteld en onderstreept dat de controle- en pakkans toenemen. De eerste acties hadden plaats op 26 november 2019 en op 21 januari 2020 op bedrijventerrein Het Broek. Er volgden acties in Geitenkamp (september 2020), in Malburgen-Oost (augustus 2020) en op en rondom station Arnhem Centraal (september 2020). Nu de gemeente - samen met onder meer de politie en Omgevingsdienst - toch gereed is voor interventies, werd de kans aangegrepen om ook acties op te zetten in het kader van het regionale project Stuwdam, gericht op het terugdringen van ondermijning in het buitengebied. In december 2020 werd in het Arnhemse buitengebied gezocht naar "(…) hennepkwekerijen, drugslabs en drugsdumpingen", als "startschot" van dit project.[79] De combinatie van analyse en actie valt op de werkvloer in goede aarde, zo constateren ambtenaren, burgemeester en politiechefs. Professionals stellen het op prijs dat ("eindelijk") wordt opgetreden, mede op basis van hun (straat)kennis. De nasleep van de acties legt wel druk op de (dun bezette) ambtelijke organisatie.

Ad e.) Wijkveiligheidsoverleg

De burgemeestersronde resulteert in wijkveiligheidsagenda's.[80] De informatie is niet volledig, maar de agenda's leggen urgente problemen op tafel. Burgers drongen in klare taal aan op actie. De wijkveiligheidsagenda's resulteerden in een opdracht van de burgemeester aan het programma Veiligheid om door de hele stad een wijkveiligheidsoverleg op te starten. Hiertoe wordt samengewerkt met de wijkmanagers van de TLO's, ondergebracht bij het cluster wijken. Arnhem telt acht TLO's en ongeveer 35 wijkmanagers. Daarnaast beschikt elk TLO over een ondersteuner.

---

[77] Van 2018 tot en met 2020 worden ook elf vergunningen ingetrokken: vier in 2018, zeven in 2019 en nul in 2020. In 2021 zijn inmiddels twee vergunningen ingetrokken.

[78] Brief aan de gemeenteraad, *Interventieteam Ondermijning Arnhem*, 4 februari 2020.

[79] Bron: https://www.gelderlander.nl/arnhem/operatie-stuwdam-team-zoekt-drugslabs-in-arnhems-buitengebied~a469a608/

[80] Brief aan de gemeenteraad, *Wijkveiligheid in Arnhem*, 3 maart 2020.

Daarmee is de beschikbare capaciteit voor gebiedsgericht werken dus aanzienlijk groter dan voor het programma Veiligheid. Er wordt in tien gebieden wijkveiligheidsoverleg gevoerd. Het voorzitterschap ligt in handen van een veiligheidsambtenaar en/of wijkmanager. Vaste deelnemers zijn politie, toezicht en handhaving, de zorgcoördinator, wijkmanager en veiligheidsambtenaar. meestal is ook het jongerenwerk vertegenwoordigd. Het overleg wordt ondersteund door een zogenoemde veiligheidsradar die wordt ontwikkeld door Bureau Beke. Dit instrument geeft een actueel beeld van de veiligheids- en leefbaarheidsproblematiek.

Bij de opzet van het wijkveiligheidsoverleg bestonden spanningen tussen veiligheidsambtenaren en wijkmanagers. De wijkveiligheidsagenda's haalden de TLO-wijkprogramma's in, want: *a.)* de agenda's legden problemen bloot die ontbraken in de programma's, en *b.)* de agenda's onderstreepten dat de veiligheidsproblemen volgens burgers urgent zijn. De verhouding tussen 'veiligheid' en 'wijken' verbeterde toen in november 2020 twee minicrises druk legde op de ambtelijke organisatie. In het Spijkerkwartier werd een man doodgeschopt door zogenoemde 'pedojagers' en in Geitenkamp braken ongeregeldheden uit nadat het vuurwerkverbod was afgekondigd. Dit leidde tot intensief contact tussen de veiligheidsambtenaar (met wijkveiligheid in portefeuille) en wijkmanagers. Er werd in Geitenkamp een top-20 gemaakt van relschoppers, er werden veertien waarschuwingsbrieven verstuurd en zes gebiedsverboden opgelegd. Bovendien stelt de ambtelijk trekker van het wijkveiligheidsoverleg zich op als verbinder.

Ad f.) BOTOC: een preventieve aanpak in de steigers

In het kader van het landelijke Breed Offensief Tegen Ondermijnende Criminaliteit (BOTOC) wordt de aanpak van de criminele drugsindustrie versterkt, in die zin dat wordt geprobeerd instroom van jongeren in de drugswereld te voorkomen. Acht gemeenten met een fors drugsprobleem, waaronder Arnhem, konden een projectvoorstel indienen voor een wijkgerichte aanpak van georganiseerde drugscriminaliteit bij het ministerie van Veiligheid en Justitie. Het Arnhemse voorstel is gehonoreerd en heeft betrekking op Arnhem Oost, in het bijzonder Presikhaaf en Malburgen, met de bedoeling dit in de komende jaren geografisch gezien uit te breiden. De doelgroep zijn jongeren en jongvolwassenen tot 24 jaar. Er zijn twee intensieve trajecten opgestart, steeds gericht op zestig jongeren. De politie geeft gestalte aan de strafrechtelijke aanpak van onder meer straatdealers en wijkkoningen met een sturende criminele rol. Het jongerenwerk wordt doorontwikkeld, met de inzet van enkele ervaren frontlijnprofessionals. Ze leggen contacten met gezinnen en trachten risicojongeren op het (juiste) pad van school en werk te houden of te brengen. Er komen ook activiteiten voor doorsnee jongeren die niet in een risicocategorie vallen. Waar nodig wordt gewerkt aan anti-radicalisering. Straatcoaches zijn partners van jongerenwerkers en leggen zich toe op toezicht op straatniveau, ook in en om school. De schoolgebouwen worden een aangrijpingspunt bij interventies en gedragsbeïnvloeding. Het dienen veilige gebouwen te zijn (dus zonder drugs en wapens) en locaties waar kinderen zich ontwikkelen en, zo nodig, tijdig worden geholpen of worden aangesproken of aangepakt. Hiertoe wordt het Preventief Interventieteam (PIT) geïntroduceerd. De burgemeester streeft naar een veilige én pedagogische wijk. De stap naar vervolgonderwijs en werk is cruciaal. Daartoe wordt het zogenoemde Jeugd Buurtbedrijf in stelling gebracht.[81]

Het programma wordt tijdens het veldwerk van dit rapport ingericht. Het staat daarmee in de kinderschoenen. Een meerjarige aanpak is nodig, zo constateren geïnterviewde professionals, waarbij preventie en repressie worden gecombineerd. Preventie en repressie worden gezien als twee-eenheid: zonder repressie lonkt het criminele voorbeeld van wijkkoningen en zonder preventie en 'kansen' dreigen groepen afstand te nemen van de overheid. De combinatie van preventie en repressie is een doorbraak in Arnhem, waar dit eerst vaak los van elkaar stond.

[81] Infographic Programma BOTOC.

Ad g.) Uitbreiding van Bibob-toetsing
De gemeente Arnhem maakte tot december 2020 op een beperkt aantal terreinen gebruik van de wet Bibob. Bibob-toetsing werd namelijk louter uitgevoerd bij horeca-inrichtingen (inclusief coffeeshops), seksinrichtingen, escortbedrijven en speelautomatenhallen. Op 1 december 2020 wordt Bibob-toetsing geïntroduceerd op de volgende terreinen: evenementenvergunningen; vastgoedtransacties; omgevingsvergunningen; subsidies; en overheidsopdrachten.[82] Om dit te kunnen implementeren zijn een Bibob-coördinator en -onderzoeker aangesteld die in het eerste kwartaal van 2021 zijn gestart. De gemeenteraad moest overtuigd worden van de noodzaak tot intensivering van het Bibob-beleid.

Ad h.) Ondermijning: meldpunt en bewustwordingsbijeenkomsten
Er zijn eind 2019 en begin 2020 in samenwerking met het RIEC twee zogenoemde bewustwordingsbijeenkomsten over ondermijning georganiseerd voor gemeenteambtenaren.[83] De bijeenkomsten duurden twee uren en er namen elf ambtelijke afdelingen[84] deel, plus het RIEC, de Omgevingsdienst Regio Arnhem en de Havenmeester. Op twaalf afdelingen hebben negentien ambtenaren zich aangemeld als aandachts-functionaris ondermijning, die deze problematiek met collega-ambtenaren bespreken en bij hen onder de aandacht brengen. Zo wordt getracht een impuls te geven aan de ambtelijke signalering van ondermijning, waartoe ambtenaren terecht kunnen bij een meldpunt, ondergebracht bij het programma Veiligheid.

Ad i.) Een projectleider in het Spijkerkwartier
In het najaar van 2020 wordt een projectleider (die vaak stadsmarinier wordt genoemd) aangetrokken om de veiligheid in het Spijkerkwartier te verbeteren, met bijzondere aandacht voor de Steenstraat en omgeving. De marinier is een externe expert die 16 uur per week actief is. Hij formuleert drie basisvoorwaarden voor deze taak: korte lijnen met de burgemeester (en zo nodig met andere bestuurders); medewerking van ambtelijke afdelingen, professionals, ondernemers en burgers; en een kantoor in het werkgebied. Inmiddels is de projectleider ingetrokken in het pand Steenstraat 66, zodat de aanwezigheid van de gemeente zichtbaar is. De directe lijn met de burgemeester is bedoeld als steun in de rug om - met 'geleend gezag' - ambtelijke inzet en actie vlot te trekken. In het actieplan worden dertien inspanningen beschreven, waaronder de aanpak van ondermijning. Dat vergt duurzame actie en wordt getrokken door twee ambtenaren van het programma Veiligheid. De gedachte is dat pand voor pand de situatie wordt bekeken. Er wordt gestreefd naar een coalitie met bonafide ondernemers. Daarnaast worden interventies en controles voorbereid, zowel systematisch als via incidentele acties. De aanpak van ondermijning vergt een lange adem. Daarom worden – los van ondermijning - ook maatregelen gepland waarmee op korte termijn zichtbare resultaten vallen te boeken, zoals de aanpak van zwerffietsen, verlichting op donkere plekken, cameratoezicht en beter onderhoud; het gaat om schoon en heel. Voorts worden enkele bestaande beleidslijnen doorgetrokken, zoals het realiseren van een divers winkelaanbod en interventies om de overlast van verwarde personen en arbeidsmigranten te verminderen. Dit vergt samenwerking en gemeenschappelijke actie van de projectleider met wijkmanagers, programma Veiligheid, Vergunning & Handhaving en Economische Zaken. Het gaat dus om een brede aanpak, al is de zwaarste opgave duidelijk: een duurzame aanpak van de (al decennialang aanwezige) ondermijning.

Ad j.) Herstelagenda Coronacrisis: oog voor ondermijning

[82] Brief aan de gemeenteraad, *Beleidsregels Wet Bibob gemeente Arnhem 2020*, 1 december 2020.
[83] Daarnaast nemen Arnhemse ambtenaren zo nu en dan deel aan soortgelijke externe bijeenkomsten of congressen.
[84] Team leefomgeving; vergunningen & handhaving; klantcontact-centrum; vastgoed; onderhoud; werk & inkomen; economische zaken; zorg; informatie; sportbedrijf; en burgerzaken.

De gemeente heeft een herstelagenda opgesteld vanwege duurzame ongunstige effecten van de coronacrisis op sociaaleconomische omstandigheden en omdat de crisissituatie een impuls is voor criminele praktijken.[85] De agenda wijst op signalen dat ondernemers met financiële problemen extra vatbaar zijn voor financiële ondersteuning vanuit criminele hoek, bijvoorbeeld via leningen, investeringen of overnames. Op straatniveau zijn ook nog andere effecten zichtbaar, zoals een toename van de illegale drugshandel op straat en door bezorgers. Bovendien maken financiële problemen niet alleen ondernemers vatbaarder voor criminele invloeden en inkomsten, maar ook burgers, bijvoorbeeld vanwege het wegvallen van (tijdelijk) werk. Met het vaststellen van de herstelagenda komt structureel jaarlijks € 400.000,- voor handhaving, veiligheid en ondermijning beschikbaar. Deze corona-gelden worden ingezet voor twee Bibob-coördinatoren en vier handhavers.

4.3 De aanpak van ondermijning: knellende grenzen

De extra inspanningen lopen tegen grenzen aan. Dit is deels het product van de pragmatiek die bij de vooruitgang aan de dag wordt gelegd. Meer concreet komen de volgende knelpunten komen in beeld:

a. De organisatorische positie van het programma Veiligheid
b. Programma Veiligheid: een (te) hoge werkdruk
c. Versnippering van de veiligheidstaak
d. Bibob-beleid: een wereld (terug) te winnen
e. Ruimte voor (zorg)fraudeurs

Ad a.) De organisatorische positie van het programma Veiligheid
Veiligheid heeft geen centrale plaats gekregen in de ambtelijke organisatie. De veiligheidstaak is als één van de acht programma's ondergebracht bij het cluster SBR. Arnhem telt dus geen afdeling of directie die gestalte geeft aan de complexe veiligheidstaak. Er is geen formule beschikbaar om te berekenen hoeveel capaciteit beschikbaar dient te zijn voor veiligheidsbeleid, al dient de slagkracht te passen bij de lokale veiligheidsproblematiek. Die is in Arnhem onevenredig groot, terwijl het programma Veiligheid juist relatief weinig ambtenaren telt: ongeveer tien in loondienst, aangevuld met tijdelijk ingehuurde professionals.[86] De sterkte is enigszins uitgebreid (bij het programma Veiligheid en bij V&H), maar dat neemt niet weg dat de organisatorische positie van veiligheid een knelpunt blijft. De capaciteitsuitbreidingen vergden een stevig politiek debat, omdat dit binnen de bestaande personeelsbegroting diende te worden gerealiseerd. Door de uitbreiding komt niet langer de hele ambtelijke ondermijningstaak uit bij één specialist, want dit wordt ook opgepakt in het BOTOC-programma, door de projectleider (stadsmarinier), door een ambtenaar die opdracht heeft gekregen het prostitutiebeleid te actualiseren en als aspect van de wijkveiligheidsagenda's. Dit neemt niet weg dat het takenpakket van deze ondermijningsspecialist netto groeit, onder meer door het inrichten van het interventieteam en door het aanjagen van ambtelijke signalering bij het meldpunt ondermijning.

Ad b.) Programma Veiligheid: een (te) hoge werkdruk
Het programma Veiligheid geeft invulling aan een brede taak. Belangrijke dossiers zijn - naast ondermijning - fysieke veiligheid (crisisbeheersing), radicalisering, prostitutiebeleid, mensenhandel en het brede terrein van wijkveiligheid. Veiligheidsambtenaren maken werk van de zogenoemde persoonsgerichte aanpak en nemen deel aan (casusoverleg van) het zorg- en veiligheidshuis.

[85] Gemeente Arnhem, Arnhemse Herstelagenda Coronacrisis.
[86] De afdeling Veiligheid in Nijmegen telt in 2018 bijvoorbeeld ruim 30 fte (toezichthouders en BOA's vallen onder Stadsbeheer).

Veiligheidsambtenaren ondersteunen de burgemeester bij lastige of ingewikkelde kwesties of dossiers, zoals de voetbalportefeuille (Vitesse), het coffeeshopbeleid of vluchtelingen. Deze ambtenaren ondersteunen de burgemeester ook bij kwesties die als incident of minicrisis opspelen en vragen om snelle analyses en actie. Bijvoorbeeld ongeregeldheden in de wijk Geitenkamp of illegale feesten. De werkdruk is hoog en dat speelt het programma parten, ook wat betreft de aanpak van ondermijning. Dit komt tot uitdrukking in de volgende patronen:

- Er worden (tijdelijke) externe middelen verworven en benut, onder meer bij de aanpak van radicalisering, bij het BOTOC-programma in Arnhem-Oost en voor een onderzoek naar ondermijning op wijkniveau.
- Er worden tijdelijk externe krachten ingehuurd, ook op belangrijke functies en bij belangrijke programma's. Het betreft onder meer de programma-manager, de adviseur van het BOTOC - programma en de projectleider in het Spijkerkwartier.
- Vanwege het complexe en urgente karakter van de veiligheidsopdracht zijn bij de recente personele uitbreiding ervaren professionals aangesteld. Het voordeel is dat ze gelijk van start konden. Ze beschikken echter nauwelijks over organisatorische en inhoudelijke ondersteuning.
- Urgente kwesties verdringen belangrijke taken, zoals het opbouwen van een kennis- en informatiehuishouding. Ambtenaren constateren dat fenomenen, probleemlocaties en zichtbare verschijningsvormen van ondermijning in beeld zijn, maar dat er beperkte informatie is over criminele netwerken en over criminele werkwijzen. Analyse en onderzoek zijn recent ter hand genomen. Er wordt door criminologen onderzoek gedaan naar criminele netwerkvorming en naar ondermijning op wijkniveau. De inzet van het interventieteam wordt gebaseerd op bondige analyses en de opbrengsten van de acties verschaffen informatie.
- Door de beperkte formatie van het programma Veiligheid dient ook bij de aanpak van ondermijning telkens te worden bekeken wat wel en niet wordt opgepakt. Er wordt geselecteerd op welke dossiers veiligheidsambtenaren een trekkersrol vervullen, zoals bij het interventieteam en het BOTOC-programma. De problematiek vanwege kamerverhuur wordt in Arnhem aangepakt, al gebeurt dit niet vanuit de invalshoek van ondermijning, want het ruimtelijke ordeningsperspectief staat centraal. De beleidsevaluatie en in gang gezette aanpak nemen de woningmarkt als uitgangspunt en niet de criminele netwerken die investeren panden en die huurders onder druk zetten of uitbuiten. Bewoners constateren dat - ook op locaties met overlast van kamerverhuur (zoals het Spijkerkwartier) - geldende regels niet worden gehandhaafd. Zoals de regel dat de verhuurder de hoofdbewoner van het pand moet zijn. Er bestaat wat betreft kamerverhuur een gat tussen beleid en handhaving.

Ad c.) Versnippering van de veiligheidstaak

De ambtelijke veiligheidstaken zijn verdeeld over functionele clusters én over gebiedsgerichte activiteiten. V&H maakt deel uit van het cluster OR en programma Veiligheid is onderbracht bij het cluster SBR.[87] Het typeert Arnhem dat sterk wordt ingezet op gebiedsgericht werken, in samenspel tussen burgers en wijkmanagers. Er zijn in totaal ongeveer 35 wijkmanagers, verdeeld over acht TLO's. Er zijn brede wijkprogramma's opgesteld met concrete en strategische punten. Voor zover de TLO's wijkveiligheid agendeerden, betrof het voornamelijk sociale veiligheid, zoals woonoverlast. Woonoverlast is een vast thema voor TLO's, want elk TLO-werkgebied kent een Overlast en Zorg Overleg (OZO). Deelnemers zijn de wijkmanagers, de wijkagent, een corporatie-

[87] Ook in gemeenten waar wél een substantiële veiligheidsafdeling is opgebouwd, komt deze organisatorische scheiding voor. Dat neemt niet weg dat toezichthouders en handhavers belangrijker worden bij het verzamelen en doorgeven van informatie, ook wat betreft ondermijning. Ook neemt het (opleidings-)niveau van deze functionarissen toeneemt, waardoor veiligheid, toezicht en handhaving wat dat betreft naar elkaar toegroeien.

medewerker en de zorg- en overlastcoördinator die in verbinding staat met het sociaal wijkteam. Deze teams beschikken over een breed arsenaal met sociaal-preventieve interventies, zoals begeleiding, arbeidsbemiddeling, opvoedingsondersteuning of ondersteuning bij het op orde brengen van de financiële situatie.

De aanpak van ondermijning vergt samenwerking tussen ambtenaren met veiligheidstaken en ambtenaren met sociale en/of gebiedsgerichte taken. Qua visie wordt de brug inmiddels geslagen, maar de praktijk kampt met knelpunten:

- Wijkveiligheid vraagt om decentrale actie op het niveau van straten, buurten of groepen, maar ook systematische en centrale informatieanalyses en daarop gebaseerde actie en prioriteiten. Het heeft weinig zin om straatdealers of foute huisjesmelkers wel in de ene wijk aan te pakken, maar (dezelfde personen of netwerken) een paar honderd meter verderop niet. In het kader van het wijkveiligheidsoverleg worden centraal opgezette analyses straks gecombineerd met lokale actie. Dit krijgt gestalte vanuit het programma Veiligheid, met de burgemeester als trekker. Wijkmanagers zijn decentraal gericht en het ontbreekt bij gebiedsgericht werken aan een trekker die zorgt voor centrale informatiesturing.
- Wijkmanagers hebben geen uitvoerende taak, want het idee is dat zij - op basis van locatiekennis - ambtenaren in de staande organisatie aanzetten tot inspanningen op wijkniveau. Wat veiligheidsbeleid betreft levert dit scheve verhoudingen op. Dat betekent namelijk dat ongeveer 35 wijkmanagers een beroep doen op het programma Veiligheid met tien vaste ambtenaren. Wat ondermijning betreft, wordt op een nog veel kleiner aantal veiligheidsambtenaren een beroep gedaan.
- Wijkveiligheid is als topprioriteit benoemd door burgers én de burgemeester (zie paragraaf 4.1). Wijkmanagers nemen deel aan de uitvoering van wijkveiligheidsagenda's, maar zijn qua opleiding, achtergrond en kennis vaak generalisten, terwijl concrete thema's of problemen vragen om direct beschikbare veiligheidsexpertise.
- Buiten het programma Veiligheid wordt onveiligheid voornamelijk gedefinieerd als een vraagstuk dat van ambtenaren sociale of preventieve interventies vergt. Bij kamerverhuur en bij de exploitatie van winkelpanden wordt bijvoorbeeld voorbij gegaan aan criminele investeringen in vastgoed en aan criminele invloed op (afhankelijke) huurders.
- Professionals die voor hun werk op straat komen (en in verhuurde kamers), zien sociale problemen (o.a. verslaving of financiële problemen) en jongvolwassenen die beginnen met criminaliteit en daarbij onder invloed staan van wijkkoningen. Sociale wijkteams zoeken volgens respondenten doorgaans echter geen toenadering tot mensen met dergelijke problemen, omdat het idee is dat de klant met een vraag naar het team dient te komen. De overheid werkt met andere woorden niet of nauwelijks *outreachend*, terwijl criminelen dat juist wel doen. Criminelen ronselen immers vatbare personen.

Ad d.) Bibob-beleid: een wereld (terug) te winnen

Het Bibob-beleid bleef tot voor kort (december 2020) beperkt tot vergunningen in een klein aantal risicobranches: horeca (inclusief coffeeshops), seksinrichtingen, escortbedrijven en speelautomatenhallen. Hier komt bij dat bij Bibob-onderzoek sporadisch een beroep werd gedaan op het Landelijk Bureau Bibob (LBB). Door de beperkte toepassing van de Wet Bibob kwamen drie functies van de Wet Bibob in geringe mate uit de verf: *a.)* het blokkeren van ongewenste vergunningen; *b.)* eerlijke concurrentie voor ondernemers; en *c.)* duidelijk maken dat Arnhem alert is op indicaties voor criminaliteit. Het lange tijd terughoudende Bibob-beleid trok ondermijning aan. Inmiddels is Bibob-toetsing uitgebreid naar andere terreinen (zie paragraaf 4.2) en er zijn in het eerste kwartaal van 2021 een Bibob-coördinator en -onderzoeker aangesteld. Deze beleidsomslag is vooruitgang, al is er een lange weg te gaan om via Bibob-toetsing (merkbaar) invloed te krijgen op ondermijning:

- Ambtelijke afdelingen worden door het nieuwe Bibob-beleid in een andere rol geplaatst. Er wordt een meer onderzoekende en kritischer houding gevraagd, bijvoorbeeld bij een toelichting op een (mogelijke) Bibob-toets. Ook tegenover (rechts)personen waarmee een relatie bestaat. De ambtelijke stijl dient te worden aangepast, waarbij een balans wordt gezocht tussen ondernemersgerichtheid en alertheid op mogelijke ondermijning. Dit is met name belangrijk als Bibob-toetsing een optie is en geen standaard-instrument.
- Inmiddels hebben criminele of verdachte netwerken en (rechts)personen zich in Arnhem gevestigd, mede omdat geen Bibob-toets is uitgevoerd of omdat ze bij zo'n toets zaken wisten af te schermen. In maart 2018 wordt een Arnhemmer aangehouden, op verdenking van "gewoonte-witwassen, waarbij hij met crimineel verkregen geld horecagelegenheden op de Korenmarkt kocht."[88] De burgemeester sluit vier horecazaken. Respondenten wijzen – los van deze casus - op ingewikkelde bedrijfsconstructies en stromanconstructies. Hierdoor vergt een Bibob-onderzoek tijd en energie, mogelijk inclusief een beroep op het LBB. Bij dergelijke Bibob-onderzoeken kan een recente aanpassing van de Wet-Bibob worden benut, namelijk de optie om onderzoek te doen naar de zakelijke omgeving van een (rechts)persoon, zoals een geldschieter, bestuurder of aandeelhouder. De Arnhemse uitbreiding van de Bibob-toetsing is fors en de complexiteit neemt dus ook toe.
- Programma Veiligheid heeft een meldpunt ondermijning ingericht. Het is nu nog louter een mailadres, al is het de bedoeling om een goed werkend meldpunt in te richten. De consequentie is dat - na implementatie- niet alleen preventieve Bibob-onderzoeken 'aan de voorkant' worden uitgevoerd, maar ook analyses op basis van signalen over mogelijke ondermijning. Vanwege de criminele kansen in Arnhem valt te verwachten dat dit een stroom relevante meldingen oplevert. Ook dit resulteert in extra werk voor het programma Veiligheid.

Ad e.) Ruimte voor (zorg)fraudeurs

Met de invoering van de Jeugdwet en Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) 2015 is het gemeentelijke takenpakket stevig uitgebreid. In eerste instantie ging de aandacht vooral uit naar het continueren van de zorg, maar reeds in 2015 en 2016 komt georganiseerde zorgfraude in beeld.[89] Daarbij kan het gaan om grote fraudebedragen, ook bij kleine recent opgerichte zorgaanbieders. Respondenten herkennen dit in Arnhem en benadrukken dat bij (regionale) aanbestedingen aanvankelijk nauwelijks werd gescreend. Het resulteerde in (een wildgroei van) vele honderden gecontracteerde zorgaanbieders. Ruim 700 volgens de ene respondent en meer dan 800 volgens anderen, maar in elk geval veel. Een deel is opgericht om zorgfraude te plegen. Respondenten wijzen daarnaast op aanwijzingen voor: drugscriminaliteit op het niveau van (het netwerk rondom) zorgaanbieders en drugshandel door zorgcliënten; rekrutering van zorgcliënten in achterstandswijken in Arnhem en in de Randstad; en huisvesting van zorgcliënten in Arnhem in panden van kamerverhuurders. In de vorige collegeperiode kon bij zorgfraude een tijd lang het onterecht uitgekeerde geld niet worden teruggevorderd, namelijk als geen beschikking was afgegeven. Hier komt bij dat de pakkans laag was en is. Arnhem telt enkele honderden gecontracteerde zorgaanbieders en drie Wmo-toezichthouders (dat waren er tot voor kort twee) plus twee BOA's voor zowel Wmo als Participatiewet. Criminelen van binnen en buiten Arnhem investeerden in zorgaanbieders en/of in huisvesting van zorgcliënten. In Arnhemse probleemwijken rijden personen rond in dure auto's die op naam staan van een zorgaanbieder. Inmiddels zijn beleidsaanscherpingen doorgevoerd. Er worden beschikkingen afgegeven, zodat kan worden teruggevorderd. Ook wordt gelet op zorgaanbieders met opvallend hoge winsten en/of lage

[88] Bron: https://www.gelderlander.nl/arnhem-e-o/drugsbaron-die-cafes-korenmarkt-financierde-opgepakt-kroegen-per-direct-dicht~a18c4398/

[89] Fenger e.a., 2016.

personeelskosten. Er zijn strengere regels opgesteld voor aanbestedingstrajecten. Het aantal gecontracteerde zorgaanbieders is ongeveer gehalveerd, maar ligt nog steeds op een hoog niveau. De zogenoemde Open House-aanbesteding is gestopt.[90] Er wordt nu een semi Open House-methode gehanteerd, waarbij gedurende een afgebakende periode kan worden ingeschreven door aanbieders. Echter, er zijn inmiddels frauderende zorgaanbieders in Arnhem actief. Er zijn netwerken opgebouwd die weten dat de sancties vanwege zorgfraude vaak meevallen, waardoor zorgfraude loont, en er bestaat weinig zicht op zorgaanbieders die optreden als onderaannemer.

Zorgfraude wordt in Arnhem gecombineerd met kamerverhuur aan zorgcliënten. Formeel mag deze koppeling nu niet meer. Bij de combinatie van verhuur en zorg werd geprofiteerd van de snelle en eenvoudige manier waarop mensen die verhuizen zich kunnen inschrijven in de BRP. Dat biedt niet alleen kansen voor zorgfraude, maar ook voor andere fraude, zoals uitkeringsfraude. Hier komt bij dat de sociale rechercheurs zijn verdeeld over de geografische gebiedsteams. Dit trekt een wissel op de samenwerking, informatie-uitwisseling en slagkracht bij fraudebestrijding.

4.4 Aandacht voor ondermijning bij de gemeenteraad

De gemeenteraad stelt in februari 2019 de Kadernota Veiligheid 2018-2022 vast en bepaalt daarmee ook de prioriteiten van het Arnhemse Veiligheidsbeleid. De Kadernota Veiligheid is uitvoerig behandeld in de gemeenteraad en daarmee heeft veiligheid veel politieke aandacht gekregen. Eén van de prioriteiten is ondermijning. Ondanks de hierboven genoemde uitgebreide behandeling van het onderwerp veiligheid is de gemeenteraad beperkt geïnformeerd en betrokken op specifiek het onderwerp ondermijning. Een aantal signalen hiervoor is:

- De gemeenteraad is met diverse raadsinformatiebrieven geïnformeerd door het college over thema's uit de kadernota Veiligheid. Het aantal raadsbrieven dat specifiek ingaat op de opgaven en aanpak van ondermijning is beperkt.[91] Overigens had het college wel in 2020 een themabijeenkomst gepland staan voor de gemeenteraad. Deze is niet doorgegaan vanwege Corona. Ook heeft de burgemeester bij de behandeling van de Kadernota Veiligheid de toezegging gedaan om twee keer per jaar voor de gemeenteraad een informerende bijeenkomst te organiseren met de politie over het brede thema veiligheid, waaronder ondermijning. De laatste bijeenkomst was in september 2020.
- Een zoekopdracht in het raadsinformatiesysteem bij gestelde artikel 44 vragen op de zoektermen 'veiligheid', 'georganiseerde criminaliteit', 'criminaliteit', 'ondermijning' en 'drugs' levert voor de periode vanaf 2018 in totaal 10 hits op. Daar zitten geen schriftelijke vragen bij die betrekking hebben op het specifieke onderwerp ondermijning.
- Een zelfde zoekopdracht levert bij het raadsinstrument moties in de periode 2018-2021 in totaal 7 hits op.
- Er zijn wel vragen gesteld over vakantiepark Arnhem of dit vrijplaats taferelen waren. Daarnaast is de raad ook geinformeerd over Ariadne aanpak.
- In de periode 2018-2021 heeft de gemeenteraad geen fundamenteel debat gevoerd over de Arnhemse opgave, de visie en de aanpak op het gebied van specifiek ondermijning. Het college heeft het debat niet geagendeerd en de gemeenteraad heeft niet om het debat en/of voorbereidende stukken gevraagd. In het kader van het onderzoek is een sessie met een

[90] Open House is een toelatingssysteem voor de levering van (zorg)voorzieningen op basis van een vooraf bekendgemaakte toelatingsprocedure. Een gemeente stelt slechts geschiktheidseisen of minimumeisen, waarna aanbieders in beginsel gedurende de hele looptijd van het systeem kunnen toetreden.
[91] Op 4 februari 2020 stuurt het college een raadsbrief naar de raad over het Interventieteam Ondermijning Arnhem.

afvaardiging van de gemeenteraad georganiseerd. Tijdens deze sessie werd door aanwezigen de behoefte geuit om nog meer meegenomen te worden door het college op dit onderwerp.

Met het vaststellen van de Kadernota Veiligheid 2018-2022 heeft de gemeenteraad geen integrale visie op ondermijning vastgesteld. Het vraagstuk in hoeverre de prioriteiten in balans zijn met de beschikbare middelen komt niet expliciet op de agenda van de gemeenteraad terecht. Op twee momenten is er sprake van een kleine ophoging van het budget voor veiligheid en ondermijning:

1. In het coalitieakkoord 2018-2022 is een verhoging van structureel 300.000,- per jaar afgesproken voor onder andere het tegengaan van ondermijning en overlast. Deze middelen zijn in de Meerjaren Programmabegroting van 2019 ook daadwerkelijk beschikbaar gesteld.
2. In de Herstelagenda Corona (vastgesteld door de raad op 2 september 2020) is een aanvullend structureel budget van 400.000,- opgenomen voor handhaving, veiligheid en ondermijning. Deze corona-gelden worden ingezet voor twee Bibob-coördinatoren en vier handhavers. De gemeenteraad heeft een amendement aangenomen waarin is opgenomen dat het college de dekking van deze extra middelen moet realiseren binnen het bestaande budget voor personeel (een taakstelling). [92]

[92] Bij de behandeling van de Perspectiefnota 2021-2024/Arnhemse herstelagenda coronacrisis op 2 september 2020 neemt de raad onder andere de volgende twee amendementen aan: 'Wel handhaven, maar taakstelling op personeel' (20A66) en 'Opsporen en bestraffen van criminelen geen taak van de gemeente' (20A63g).

5. In antwoord op de empirische deelvragen

Inleiding
Dit hoofdstuk kan worden gelezen als samenvatting. Het geeft antwoord op de empirische deelvragen.

5.1 Ondermijning: belangrijke fenomenen

Wat zijn de belangrijkste criminele fenomenen, werkwijzen en markten in Arnhem en in de schaduweconomie van het Spijkerkwartier, met bijzondere aandacht voor de Steenstraat én voor criminele functies van bedrijven en vastgoed?

Het veldwerk levert in Arnhem een duidelijke top-3 op van criminele fenomenen, namelijk: drugscriminaliteit, mensenhandel en misstanden met vastgoed, zoals sociale ellende onder huurders van sobere woonruimte.

Drugs
De heroïne- en hennepmarkten zijn belangrijk (geweest) voor het opbouwen van criminele infrastructuren die inmiddels ook blijken te worden benut op andere criminele (drugs)markten. De enquêtecommissie opsporingsmethoden concludeerde in 1996 dat internationale heroïnesmokkel en -handel de basis had gelegd voor Koerdisch-Turkse investeringen in vastgoed en bedrijven in Turkije en in het Spijkerkwartier. Respondenten typeren Arnhem anno 2021, wat drugs betreft, echter als "hennepstad". Vanaf de jaren negentig komt hennepteelt in beeld op woonwagencentra en in volkswijken. Daarna strekte het zich uit naar het centrum en naar multiculturele wijken, zoals Presikhaaf en Malburgen. Dichtbevolkte stadswijken lenen zich niet goed voor productie van synthetische drugs, al worden in het buitengebied dumpingen aangetroffen en wordt zo nu en dan een lab aangetroffen. Op de illegale drugsmarkt is het drugsaanbod divers. Alle populaire drugs (softdrugs, xtc, amfetamine en cocaïne) worden besteld en geleverd. Kenners benadrukken de populariteit van twee legale middelen: lachgas en partydrug 3-MMC. Op locaties met geconcentreerde drugscriminaliteit wordt, verspreid over de stad, door tientallen dealers drugs verkocht. Bezorging is in de hele stad mogelijk. Aan de onderkant van de drugsmarkt stromen (jong)volwassenen en jongeren in, deels in navolging van criminelen met status: "wijkkoningen."

Mensenhandel
Arnhem is een stad met (van oudsher) veel prostitutie. Respondenten zijn bezorgd over seksuele uitbuiting op kamers en woningen die tijdelijk worden gehuurd en waar prostituées worden gewisseld, om de controle- en pakkans te verminderen. Dekmantelbedrijven, zoals massagesalons en de beautysector, worden gebruikt voor illegale prostitutie. Het Spijkerkwartier is daartoe aantrekkelijk, want hier komen veel klanten voor betaalde seks. Ook ronselen loverboys (jonge) vrouwen. Via contactadvertenties worden klanten geworven.

Wat niet-seksuele uitbuiting betreft, wijzen respondenten op kamers of kleine woningen waar tijdelijk arbeidsmigranten worden gehuisvest. Arbeidsmigranten rouleren (tussen woningen en gemeenten) en staan onder druk door de koppeling tussen huisvesting en arbeid.

Hennepteelt is gevoelig voor criminele druk. Het onderscheid is klein tussen (profiterende) daders en slachtoffers van criminele uitbuiting. Er worden schuldenaren geronseld en onder druk gezet. Als een hennepkwekerij wordt geruimd, is de kans groot dat het 'voetvolk' de schuld terug moet verdienen. Respondenten wijzen op Vietnamezen die onder slechte omstandigheden worden aangetroffen bij hennepteelt. Zorgbureaus bezitten of huren goedkope woonruimte en plaatsen daar zorgcliënten die nauwelijks zorg ontvangen. Zorgbudgetten worden gebruikt voor de (hoge) huur. Ook worden zorgcliënten ingezet bij drugscriminaliteit.

Criminelen ronselen jongeren, onder andere voor drugscriminaliteit. Ook worden jongeren onder dwang (verder) in de problemen gebracht, bijvoorbeeld als misdaadgeld op hun bankrekening wordt gestort.

Misstanden met vastgoed

Respondenten zien of vermoeden misstanden met vastgoed. Arnhem is aantrekkelijk voor huisjesmelkers. Wie beschikt over criminele antecedenten hoeft niet bevreesd te zijn over de uitkomsten van een Bibob-toets (bij een bouw- of splitsingsvergunning), want die werd niet uitgevoerd. Het is gemakkelijk om personen in te (laten) schrijven in de BRP of om dit juist niet te doen. Er worden tegen hoge prijzen kamers of sobere woningen verhuurd, ook aan personen die door criminelen onder druk worden gezet. Vastgoed en bedrijven worden benut bij criminele praktijken: witwassen, criminele ontmoetingen en als dekmantel voor onder meer drugscriminaliteit en illegaal gokken. Er bestaat sociale ellende onder personen die eenvoudige woonruimte (zoals een kleine woning, kamer of louter een matras) huren. Deze signalen en zorgen strekken zich uit over stad: in het centrum, in het Spijkerkwartier en in kwetsbare wijken.

De horeca was lang één van de weinige branches met Bibob-toetsing. Dit leidde tot contrastrategieën: stromanconstructies en criminelen of verdachte (rechts)personen die (met ondoorzichtige bedrijfsconstructies) de stap (lijken te) zetten van onder- naar bovenwereld. Er is invloedsuitoefening geconstateerd in de horecasector vanuit outlaw motorgangs. Voorts valt op dat een categorie horecazaken zich tijdens de coronacrisis zonder noodsteun staande houdt. Er wordt een toename van het aantal horeca-overnames geconstateerd, al is onduidelijk of het criminele investeringen betreft.

Overige fenomenen

Naast de bovenstaande ondermijnende praktijken wijzen respondenten onder meer op illegaal gokken en op handel in illegaal vuurwerk. Respondenten benadrukken dat het in Arnhem gemakkelijk is om uitkeringsfraude te plegen, ook systematisch of georganiseerd, onder meer omdat inschrijving in de BRP gemakkelijk is. Het valt op dat respondenten met uiteenlopende functies wijzen op de snelle opkomst van frauderende zorgaanbieders.

Spijkerkwartier

De belangrijkste vormen van Arnhemse ondermijning komen stuk voor stuk voor in het Spijkerkwartier: drugshandel, prostitutie, personen die onder druk worden gezet door middel van woonruimte, onder meer door (criminele) huisjesmelkers en/of vanuit (hoogstwaarschijnlijk frauderende) zorgaanbieders. Wat criminaliteit betreft formuleerde de enquêtecommissie opsporingsmethoden harde conclusies over een Koerdisch-Turkse criminele enclave (dit was letterlijk de term die werd gehanteerd) die in het moederland en in het Spijkerkwartier investeerde in vastgoed en bedrijven, waarbij die bedrijven - zoals supermarktjes, horeca, koffiehuizen, pizzeria's, shoarmazaken en reisbureaus - werden benut als dekmantel voor criminele activiteiten.

Anno 2021 is het glas half vol voor veel bewoners en ondernemers in het Spijkerkwartier. Ze wijzen op de aantrekkelijke aspecten van de wijk, zoals de fraaie oude huizen, het winkelaanbod, de ligging, diversiteit en aangename levendigheid. 93 respondenten geven de buurt gemiddeld een 7,1 als rapportcijfer, al benoemen ze veel overlast en criminaliteit, met name in en vanaf de avonduren. 55 procent van de respondenten rapporteert (zeer) vaak overlast. Drugsoverlast word het meest genoemd. Respondenten storen zich aan een optelsom van verschillende vormen van overlast, zoals rommel op straat, hanggroepen, graffiti, intimidatie (met name in de avonduren op en rondom hotspots) en (bedelende zwervers). Er wordt frequent gewezen op verkeeroverlast. Het gaat niet alleen om 'reguliere' verkeersproblemen (zoals parkeeroverlast en risico's), maar ook over

paraderende auto's en motoren die rondjes rijden in gepimpte auto's en die geluidsoverlast veroorzaken. 44 procent van de respondenten ziet (zeer) vaak illegale drugshandel en 29 procent rapporteert (zeer) vaak andere vormen van illegale handel of criminaliteit in het Spijkerkwartier. Het valt op dat de deals eenvoudig kunnen worden geobserveerd. Respondenten zien of vermoeden criminaliteit in telefoonwinkels, kappers, massagesalons en andere (vage) winkels.

Op basis van open bronnen hebben we een analyse uitgevoerd van winkels in de Steenstraat en van winkels in een risicobranches elders in het Spijkerkwartier. We zochten naar afwijkingen van het normale patroon, als indicatie voor *mogelijke malafide* activiteiten. Slechts een kleine categorie scoort ongunstig. Toch zijn goed geïnformeerde respondenten bezorgd over afgeschermde verdachte of criminele praktijken. Ze merken onder meer dat bedrijven zich vooral op bepaalde locaties willen vestigen, zonder dat er een realistisch bedrijfsplan is of een klantenstroom. Ze vrezen criminele motieven. Er bestaan incongruenties tussen aan de ene kant de bezorgdheid van respondenten over malafide winkels en criminele praktijken, en aan de andere kant de niet ongunstige uitkomsten van onze bedrijvenanalyse (waarbij geen justitiële informatie is geraadpleegd). Dit roept de vraag op of de criminaliteit of verdenkingen worden overdreven door een categorie respondenten of dat criminele praktijken worden afgeschermd, net (zo goed) als in 1996, toen de enquêtecommissie opsporingsmethoden het Spijkerkwartier typeerde als een " (…)enclave die criminele activiteiten zoals drugshandel aan de openbaarheid onttrekt."[93] Het is de vraag of en hoe invloedrijke en vermogende criminele netwerken met vastgoed zouden kunnen verdwijnen, zonder dat de overheid hier met wezenlijke inspanningen tegen heeft opgetreden. Het alarmsignaal uit 1996 heeft niet geleid tot een bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit.

5.2 Beleidstheorie en -praktijk

Wat is in de periode vanaf 2014 de beleidstheorie én uitvoeringspraktijk (o.a. instrumenten, acties en resultaten) bij de integrale en gemeentelijke aanpak van ondermijning in het Spijkerkwartier en in Arnhem als geheel?

Tussen 2014 en 2017 raakt de Arnhemse veiligheidsorganisatie achterop bij door het land gangbare ontwikkelingen in (middel)grote gemeenten. Investeringen in personele capaciteit blijven achterwege en veiligheid wordt geen pijler van het gemeentelijk beleid. Visievorming over de bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit blijft tot 2018 uit, omdat college en gemeenteraad dit vooral zien als een taak voor politie en justitie. Terwijl criminele netwerken sociale ellende veroorzaken in Arnhem en misbruik maken van het beperkte Bibob-beleid en van het gemak waarmee zorgaanbieders contracten en budgetten kunnen krijgen. Er wordt vanaf 2018 een inhaalslag in gang gezet.

De aanpak van ondermijning: achterop geraakt

De bestuurlijke veiligheidsorganisatie is in Arnhem tussen 2000 en 2018 achterop geraakt, toen veiligheid in veel (middel)grote gemeenten een drager werd van het gemeentelijk beleid. Tegelijkertijd vermeldt de Kadernota Veiligheid (2018-2022) dat de (georganiseerde) criminaliteit op een hoog niveau ligt voor een middelgrote stad. Veiligheid was lang een zaak van enkele kabinetsambtenaren en de burgemeester. Het betrof ongeveer zes jaar geleden vijf veiligheidsambtenaren (waaronder een ambtenaar voor crisisbeheersing, radicalisering en beleidskwesties) en dit werd circa vier jaar geleden uitgebreid naar zeven, plus twee medewerkers van het veiligheidshuis. Ook de Arnhemse handhavings- en toezichtorganisatie is in 2017, met

[93] Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24 072, nr. 16. *Enquêtecommissie Opsporingsmethoden*. Eindrapport Georganiseerde criminaliteit in Nederland, p. 73.

ongeveer vijftien BOA's, in relatieve en absolute zin klein. De bestuurlijke aanpak van ondermijning rust in 2017 ambtelijk vrijwel op de schouders van één ambtenaar. Het Coalitieakkoord 2018-2022 onderstreept dat in Arnhem andere prioriteiten gelden, want het reserveert - ondanks de forse beleidstekorten - voor het thema veiligheid slechts € 300.000,- op jaarbasis.

Ondanks het knellende Coalitieakkoord wordt door de burgemeester en het programma Veiligheid al doende een - deels ongeschreven - visie ontwikkeld op (de aanpak van) ondermijning. Het uitgangspunt is dat ondermijnende praktijken een structureel karakter hebben en aanjager zijn van overlast, criminaliteit én sociale problemen. Criminele rolmodellen ("wijkkoningen") krijgen navolging. Criminele praktijken veroorzaken sociale problemen vanwege uitbuiting, slechte woonomstandigheden of vanwege verslaving. Voorts wordt onderkend dat met beleidsprocedures te weinig barrières werden opgeworpen, bijvoorbeeld bij Bibob-toetsing. Georganiseerde criminaliteit vergt handhaving, maar ook preventieve inspanningen, onder meer via onderwijs in een veilige omgeving. Deze ontluikende visie krijgt weinig steun in het Coalitieakkoord en in de gemeenteraad. Met pijn en moeite is de veiligheidscapaciteit enigszins uitgebreid. Veiligheid is een programma geworden met tien medewerkers in loondienst, aangevuld met vijf tijdelijke externe krachten, waaronder professionals met een sleutelfunctie.[94] Een omvangrijk project in Arnhem-Oost, dat sociaalpreventieve maatregelen koppelt aan handhaving, wordt (tijdelijk) extern gefinancierd, met een externe expert als projectleider.

Instrumentarium: de inhaalslag is ingezet

Het Arnhemse veiligheidsbeleid staat in 2018 in de kinderschoenen. De aanpak van ondermijning wordt vrijwel afgebakend tot losse inspanningen of instrumenten, plus regionale trajecten waarbij wordt aangesloten, zoals het veiligheidshuis en de integrale RIEC-aanpak van casus. Vanaf 2018 worden deze instrumenten vaker of meer strategisch benut. Daarnaast worden nieuwe instrumenten ingezet of in de steigers gezet, met de burgemeester in een trekkersrol. De beperkte ambtelijke capaciteit voor de aanpak van ondermijning noopt daarbij tot pragmatiek.

Er zijn vijf instrumenten die in de gehele onderzoeksperiode (dus van 2014 tot heden) worden ingezet: Bibob-toetsing (op 1 december 2020 wordt dit geïntroduceerd bij evenementenvergunningen; vastgoedtransacties; omgevingsvergunningen; subsidies en overheidsopdrachten); sluitingen van panden (26 keer van 2015 tot en met 2020); het integrale pandenoverleg dat wordt gericht op de operationele aanpak van woonoverlast; toezicht en handhaving ten aanzien van niet-vergunde of illegale prostitutie[95]; en in RIEC-verband worden integraal ondermijningscasus aangepakt.

In 2019 hoort de burgemeester, tijdens een ronde door de stad, van bewoners en ondernemers dat ondermijning voor hen dichtbij komt. Het is een stimulans voor de aanpak van ondermijning die – als één van de tien thema's – wordt genoemd in de Kadernota Veiligheid. Naast enige capaciteitsuitbreiding, wat meer bestuurlijke sluitingen sinds 2018 (negentien tot en met 2020, tegenover zeven in de periode van 2014 tot en met 2017) en uitbreiding van de Bibob-toetsing, worden langs vijf lijnen verbeteringen gerealiseerd:

- Sinds 2019 geeft het Interventieteam Ondermijning gestalte aan projectmatige integrale interventies op ondermijningsgevoelige locaties. In korte tijd wordt de stap gezet van driehoeksopdracht, via analyse en voorbereiding, naar gemeenschappelijke actie.
- De burgemeestersronde door de stad resulteert in wijkveiligheidsagenda's die de basis zijn voor zogenoemd wijkveiligheidsoverleg, met programma Veiligheid als trekker.

[94] Er zijn bij Vergunning & Handhaving (cluster Openbare Ruimte) vier extra BOA's aangesteld. Inclusief externe inhuur zijn er thans vijfentwintig BOA's.

[95] Toezicht en Handhaving verricht met AVIM (politie) de controles bij vergunde seksinrichtingen. AVIM doet dit alleen bij onvergunde seksinrichtingen.

- Een Arnhemse voorstel om de criminele drugswereld op wijkniveau (namelijk Arnhem-Oost, in het bijzonder Malburgen en Presikhaaf) terug te dringen, is gehonoreerd door het ministerie van Justitie en Veiligheid. Er zijn intensieve trajecten opgestart, met steeds zestig jongeren en jongvolwassenen tot 24 jaar.
- Er zijn in 2020 in twee bewustwordingsbijeenkomsten over ondermijning georganiseerd voor gemeenteambtenaren. Op twaalf ambtelijke afdelingen hebben negentien ambtenaren zich beschikbaar gesteld als aandachts-functionaris ondermijning. Zo wordt een impuls gegeven aan ambtelijke signalering van ondermijning, waartoe een meldpunt is ingericht.
- Er is een projectleider aangesteld om de veiligheid in het Spijkerkwartier te verbeteren.

5.3 Knelpunten en kansen

Welke problemen, knelpunten en kansen zien bewoners, ondernemers en professionals (in het Spijkerkwartier)?

De onveiligheid in Arnhem is – zo constateert de Kadernota Veiligheid (2018-2022) - disproportioneel omvangrijk voor een middelgrote stad. Tegelijkertijd is de gemeentelijke veiligheidsorganisatie qua capaciteit, informatiepositie en intern-organisatorische invloed in de afgelopen twintig jaar juist achter gebleven op ontwikkelingen in grote en middelgrote gemeenten in Nederland. Dit resulteert in knelpunten. De belangrijkste kans schuilt in een ontluikende visie op (de aanpak van) ondermijning.

Knelpunten
Ondermijning is een schadelijk fenomeen in Arnhem. Het is een maatschappelijk vraagstuk dat doortastendheid vergt bij preventie, sociale interventies en handhaving. Dit komt tot uitdrukking in een ontluikende visie op ondermijning, al stagneert de stap van visie naar beleid vanwege de volgende knelpunten (die ook gelden voor het Spijkerkwartier):

- De geringe beschikbare capaciteit voor veiligheidstaken in Arnhem binnen Programma Veiligheid, bij gemeentelijk toezicht en voor rechtmatigheidsonderzoek op het sociaal domein – afgezet tegen de omvang en schadelijke impact van ondermijnende praktijken.
- De organisatorische versnippering van de veiligheidstaak. Deze taak is namelijk verdeeld over functionele clusters (cluster SBR en cluster OR) en over gebiedsgerichte activiteiten van de TLO's en sociaal wijkteams. De brede gebiedsgerichte taak binnen de TLO's - voor een schakelfunctie tussen burgerparticipatie, agendavorming en uitvoering door andere ambtelijke afdelingen - geniet politieke prioriteit en vergt veel capaciteit.
- De sociale wijkteams zoeken doorgaans geen toenadering tot mensen met sociale problemen (mogelijk door toedoen van criminele praktijken), omdat het idee is dat de klant met een vraag naar het team dient te komen. Dit is niet *outreachend*, terwijl criminelen dat juist wel zijn.
- De kloof tussen aan de ene kant frontlijnambtenaren die de sociale schade vanwege ondermijning zien, en aan de andere kant topambtenaren, bestuurders en gemeenteraadsleden die dit niet onderkennen of hier weinig organisatorische consequenties aan verbinden.
- De gemeentelijke poortwachtersfunctie is matig ontwikkeld, getuige: een tot voor kort minimale benutting van mogelijkheden tot Bibob-toetsing; het gemak waarmee burgers zich kunnen inschrijven in de BRP; en beperkte *screening* van zorgaanbieders. De consequentie is dat de stad criminaliteit en criminelen aantrok en aantrekt.
- De informatie en kennis over ondermijning liggen op een laag niveau. Dit wordt inmiddels verbeterd door analyses ten behoeve van het interventieteam en enkele recent gestarte

onderzoeken, onder meer naar criminele netwerkvorming en ter ondersteuning van het wijkveiligheidsoverleg.

Kansen

Anno 2021 kent de ambtelijke organisatie een smaldeel van gespecialiseerde veiligheidsambtenaren. Het betreft ongeveer zestien professionals (waaronder vijf externe krachten) bij programma Veiligheid, met daarbinnen een ondermijningsspecialist en ervaren professionals die trajecten trekken die daarop betrekking hebben (o.a. de projectleider en het BOTOC-programma) of raakvlakken mee hebben, zoals de wijkveiligheidsagenda's en het daarop gebaseerde overleg. Voorts kan worden geprofiteerd van de toegenomen beschikbaarheid, zakelijkheid en kwaliteit van BOA's die meewerken aan acties en die informatie verstrekken over ondermijnende praktijken. Ook wordt sinds kort werk gemaakt van kennis- en informatieverzameling, als basis voor keuzen en acties. Dit gebeurt bij het interventieteam, maar ook bij de ondersteuning en aansturing van het wijkveiligheidsoverleg, waarbij afstemming wordt gerealiseerd tussen veiligheidsambtenaren en wijkmanagers.

Nog belangrijker is de ontluikende (en nog ongeschreven) visie op ondermijning, met als uitgangspunt dat ondermijnende criminaliteit in de stad substantiële sociale schade veroorzaakt en dat Arnhem lang een te aantrekkelijke stad was voor (investerende) criminelen. De criminaliteit ligt volgens bronnen (respondenten en de Kadernota Veiligheid) op een hoger niveau dan past bij de schaal van Arnhem. Er is een coalitie ontstaan tussen burgemeester en burgers die meer actie en daadkracht willen bij veiligheidsbeleid, inclusief de aanpak van (uitwassen van) ondermijning. Professionals die via hun werk intensief kennismaken met de stad, zien dat criminaliteit en sociale problemen met elkaar verweven zijn geraakt.

Spijkerkwartier

Er dient zich een kans aan in het Spijkerkwartier, want daar is inmiddels een projectleider gestart om de onveiligheid en ondermijning aan te pakken. Deze professional houdt kantoor middenin de wijk, geniet de steun van de burgemeester: om op de korte termijn vooruitgang te boeken en om op de lange termijn de orde en rechtsstatelijkheid te herstellen. De problemen bij kamerverhuur en de hoogfrequente drugsoverlast en drugshandel staan met stip op de prioriteitenlijst. Net als een strategische vraag die in feite sinds 1996 op de agenda staat, al is deze nooit beantwoord als opmaat tot integrale actie: in hoeverre zijn er anno 2021 criminele machtsposities door middel van investeringen in vastgoed en bedrijven en wat kan hiertegen worden gedaan?

5.4 De gemeenteraad

Hoe is de gemeenteraad betrokken bij het beleid en in welke mate is zij op de hoogte (gebracht) van criminele ontwikkelingen?

De betrokkenheid van de gemeenteraad bij het bepalen van beleid en aanpak van ondermijning concentreert zich op de behandeling en vaststelling van de Kadernota Veiligheid 2018-2022. Het debat over een visievorming op ondermijning, ambities, aanpak en benodigde middelen is niet gevoerd.

Kaderstelling

Voor de politieke betrokkenheid bij het veiligheidsbeleid, en meer in het bijzonder de aanpak van ondermijning, is 2018 een belangrijk jaar vanwege de verkiezingen en de collegevorming, kort na de benoeming van Marcouch als burgemeester in 2017. Die benoeming wordt geïnterpreteerd als een politieke wens om werk te maken van de veiligheidstaak. Daarnaast stelt de gemeenteraad begin 2019 de Kadernota Veiligheid 2018-2022 vast. De raad stelt prioriteiten vast, waarvan ondermijning

er één is. De gemeenteraad behandelt de kadernota uitvoerig. De raad heeft daarna echter geen specifieke kaders en/of een integraal plan van aanpak ter vaststelling aangeboden gekregen noch hierom gevraagd bij het college. Dit is opvallend gezien de omvang van de Arnhemse problematiek en de achterstand in de aanpak van ondermijning.

Ambities versus middelen

De Kadernota Veiligheid is ambitieus en benoemt acht prioriteiten, waaronder ondermijning en - op basis van een amendement van D66, PvdA en Groenlinks - online criminaliteit. Er wordt daarnaast inzet gevraagd en geleverd bij de aanpak van radicaliseringen, op het terrein van fysieke veiligheid en wat betreft de veiligheid bij wedstrijden van Vitesse. Als de nota wordt vastgesteld door de gemeenteraad , zijn er bijna net zoveel veiligheidsprioriteiten als veiligheidsambtenaren. Er is weliswaar twee keer besloten tot een kleine financiele impuls van het budget voor veiligheid en ondermijning, maar een fundamenteel debat in de raad over ambities versus middelen is niet gevoerd.

Rekenkamer Arnhem

Aan de leden van de gemeenteraad van de gemeente Arnhem
i.a.a. Het college van B&W

Zaaknummer: 517758

Onderwerp: de Wet van de stimulerende achterstand - Rekenkameronderzoek ondermijning

15 juni 2021

Geachte leden van de gemeenteraad,

Hierbij bieden wij u ons rapport *de Wet van de stimulerende achterstand* aan. We hebben onderzocht wat er gezegd kan worden over de ondermijnende praktijken in Arnhem, de effectiviteit van de bestrijding in het Spijkerkwartier als illustratieve casus en welke rol de gemeenteraad hierin heeft gehad.

In de jaarlijke besprekingen die de rekenkamer heeft met de fracties werden de onderwerpen ondermijning en criminaliteit afgelopen jaren meerdere keren genoemd. Het Spijkerkwartier is een wijk die een enorme verandering heeft doorgemaakt afgelopen jaren. Naast de verbeteringen op het gebied van leefbaarheid en
bedrijvigheid waren er vermoedens dat er sprake is van ondermijning en een groeiende grijze economie. Dit laatste zorgt voor een afnemend gevoel van veiligheid en rechtvaardigheid bij bewoners en ondernemers in de wijk. De Rekenkamer stelde zichzelf de vraag hoe groot de problemen daadwerkelijk zijn, wat de gemeente Arnhem er aan zou kunnen doen, wat het veiligheidsbeleid is, hoe effectief dat is en wat de rol van de gemeenteraad daarbij is en zou kunnen.

Het onderzoek levert een eindrapport op met verschillende onderdelen:
Een bestuurlijke nota met daarin, naast de gebruikelijke conclusies en aanbevelingen van de rekenkamer, de integrale reactie van het college en het nawoord van de rekenkamer, ook een bestuurskundige duiding door professor Pieter Tops op dit thema.
Een nota van bevindingen met daarin de casus van het Spijkerkwartier.

De conclusies en aanbevelingen van de rekenkamer zijn niet mals. Deze zijn niet mals voor het college en zijn niet mals voor de gemeenteraad. Er ligt een taak op u te wachten. Laat dit onderzoek de brandstof zijn om nu echt in te zetten op de bestrijding van ondermijning en het gesprek rondom veiligheid. 'Kijk het beest in de bek en maak Arnem veilig' is de boodschap van het rekenkameronderzoek.

Rekenkamer Arnhem

Tot slot bieden wij u aan om, zoals gebruikelijk, dit rapport in een informatieve raadsvergadering toe te lichten en uw vragen te beantwoorden. Ook kunt u uw technische vragen voorafgaand hieraan schriftelijk of mondeling stellen aan de onderzoekers van het stafbureau van de rekenkamer. Zij zijn bereikbaar via rekenkamer@arnhem.nl.

Namens de Rekenkamer Arnhem

Mr. A.H. Teeuw, voorzitter

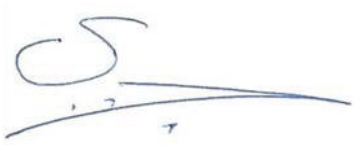

Betreft: Persbericht onderzoek Ondermijning

Rekenkamer Arnhem

Arnhem, 15 juni 2021

Persbericht
de Wet van de stimulerende achterstand

De Rekenkamer Arnhem heeft onderzoek gedaan naar de aanpak door de gemeente van ondermijning en concludeert dat Arnhem flink aan de bak moet. De gemeente Arnhem heeft als het gaat om de bestrijding van ondermijning een gebrek aan ambities, een gebrek aan heldere doelen, een gebrek aan prioritering, een gebrek aan middelen en een gebrek aan formatie. Dit creëert samen met de Arnhemse historie op het vlak van criminaliteit een potentiële voedingsbodem voor ondermijning. De afwezigheid van bestuurlijke prioriteit en gebrek aan aandacht in de raad hebben Arnhem op een achterstand gebracht, maar er gloort hoop aan de horizon.

In het onderzoek staat de effectiviteit van de Arnhemse aanpak tegen ondermijning en in het bijzonder het Spijkerkwartier centraal. Hoe heeft het beleid zich de afgelopen jaren ontwikkeld en hoe staat het er anno 2021 voor? De Rekenkamer keek onder meer naar de criminele invloed op bedrijven en vastgoed in het Spijkerkwartier.

De Rekenkamer trekt een hoofdconclusie. De gemeente Arnhem toonde als het gaat om de bestrijding van ondermijning een gebrek aan ambities, een gebrek aan heldere doelen, een gebrek aan prioritering, een gebrek aan middelen en een gebrek aan formatie. Dit creëert samen met de Arnhemse historie op het vlak van criminaliteit een potentiële voedingsbodem voor ondermijning.

Wat betreft de omvang van ondermijning doet Arnhem niet onder voor de G4-steden. Voor een stad van iets meer dan 160.000 inwoners is dat een problematische constatering. De Rekenkamer heeft in het onderzoek de focus gelegd op het Spijkerkwartier. Dit hadden zeker ook andere wijken van Arnhem kunnen zijn. De Rekenkamer ziet een belangrijke verklaring voor de omvang van ondermijning in het gegeven dat de gemeente zowel bestuurlijk als organisatorisch weinig heeft geïnvesteerd in de aanpak van ondermijning in de stad. Exemplarisch hiervoor is de beëindiging van de raamprostitutie in 2006 in het Spijkerkwartier. Dit is een eenmalige belangrijke en kostbare ingreep geweest, maar heeft onvoldoende vervolg gekregen.

Om echt stappen te zetten is het nodig om "het beest recht in de bek te kijken" en ondermijning in de stad aan te pakken.

De Rekenkamer beveelt de gemeenteraad en het College van B&W aan om steviger verder te gaan op de voorzichtig ingeslagen weg. Met bijbehorende ambities en middelen.

Noot voor de redactie, niet voor publicatie:

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met de voorzitter van de Rekenkamer Arnhem, de heer A.H. Teeuw (0646141252) of per mail tot de Rekenkamer Arnhem rekenkamer@arnhem.nl

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	30 juli 2021
Bij de bespreking van	Vaststellen: Perspectiefnota 2022-2025
Motie van	Klaartje van Dillen - CDA
Titel van de motie	**Plan van Aanpak Ondermijning**
Nummer Zaaknummer	**21M134** 564719

We weten dat,

- De Rekenkamer Arnhem de aanpak van de gemeente onderzocht ten aanzien van ondermijning en concludeert dat Arnhem flink aan de bak moet. De afwezigheid van bestuurlijke prioriteit in de kadernota Veiligheid en gebrek aan aandacht in de raad hebben Arnhem op een achterstand gebracht. Volgens het rapport is: "*De gemeentelijke veiligheidsorganisatie qua capaciteit, informatiepositie en intern-organisatorische invloed in de afgelopen twintig jaar achtergebleven op ontwikkelingen in grote en middelgrote gemeenten in Nederland."*
- Arnhem in Nederland op plaats vier staat voor wat betreft de door de politie geregistreerde mensenhandel, blijkt uit de Dadermonitor Mensenhandel 2015-2019
- In het lokale veiligheidsbeleid nieuwe onderwerpen naar voren komen. Huiselijk geweld, cybercrime en georganiseerde misdaad (mensenhandel, drugscriminaliteit) zijn daar voorbeelden van.
- Bij ondermijning is in essentie het openbaar bestuur aan zet is in tegenstelling tot georganiseerde misdaad. Hierin hebben gemeenten een cruciale taak.
- Visievorming over de bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit beperkt is gebleven, zo blijkt uit het Rekenkamerrapport.
- Het rapport het volgende constateert: *"criminele netwerken sociale ellende [veroorzaken] in Arnhem en maken misbruik van het beperkte Bibob-beleid en van het gemak waarmee zorgaanbieders contracten en budgetten kunnen krijgen."*
- Vanaf 2018, met de komst van de nieuwe burgemeester, eerste stappen zijn gezet om integraler en harder in te zetten op veiligheid. Maar dat middelen ontbreken..
- Het rapport spreekt van een top-3 van ondermijningsgerelateerde verschijnselen in Arnhem: "*drugscriminaliteit, mensenhandel en misstanden met vastgoed."* Dat laatste verschijnsel is bijvoorbeeld terug te zien in de sociale ellende onder huurders van sobere woonruimte.
- Het rapport constateert dat de positie en de omvang van de afdeling Veiligheid in de gemeente onvoldoende is om ondermijning effectief te bestrijden.

We vinden dat:

- Het debat over ondermijning op korte termijn moet worden gevoerd. Dat betekent dat het college in samenwerking met de gemeenteraad moet komen met duidelijker ambities, benodigde middelen en een structurele aanpak.
- Dat hierop niet moet worden gewacht tot een volgend college en een breed gedragen visie moet worden opgesteld passend in de veiligheidsnota.
- De huidige perspectiefnota onvoldoende de bevindingen van de Rekenkamer integreert.

Hiermee verzoeken wij het college,

De perspectiefnota aan te passen in lijn met de bevindingen van de Algemene Rekenkamer.

- Een plan van aanpak te presenteren om tot een breed gedragen visie op ondermijning te komen, voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2022. Passend binnen de Kadernota Veiligheid

- Dat te doen door een rondetafelgesprek voor te bereiden met onder andere politie, justitie en RIEC bi, maar ook het Arnhemse bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld.

- Bij middelgrote gemeenten die verder zijn dan Arnhem op het thema ondermijning input op te halen en best practices uit te vragen.

En gaan over tot de orde van de dag.

- Klaartje van Dillen - CDA

Voor 38 *Motie "Plan van Aanpak Ondermijning" (21M134g)*

Tegen 0

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dayioğlu		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
Maref		
Loos		
Eppich		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Venhoek		
van Ommen		
van Iperen		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
van Dillen		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Dilekçi		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Afdeling Arnhem	2	0
de Groot		
Eliëns		

Partij voor de Vrijheid	1	0
Verheij		
Henzen		

Totaal 38

BEHANDELRESULTAAT

Informatieve presentatie

GEMEENTE Arnhem

Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem

Zaaknummer:	517758
Portefeuillehouder:	Marcouch

Resultaat van bespreking:

Aanwezig
Raadsleden en fractievolgers: Manders, Combée, Tujeehut, Van Ommen, Greving, Steenvoort, Groot, Dilekci, Nede.

Rekenkamer: Teeuw, Zwier-Kentie, De lange.

Presentatie
De voorzitter van de Rekenkamer presenteert het rapport en beantwoordt de vragen van de aanwezigen.

Conclusie
De raadskamer eeft behoefte aan voortzetting van de mogelijkheid om infomatieve vragen te stellen aan de leden van de Rekenkamer.

De griffier , De voorzitter,

J. Kersten J. van de Loo

BEHANDELRESULTAAT

Informatieve presentatie (vervolg)

GEMEENTE Arnhem

Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem

Documentnummer:	
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Marcouch

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Van der Laak (Arnhem Centraal), Maref (VVD), Venhoek (D66), Van Plateringen (AOP) Dayioglu (GroenLinks), Visser (PvdA), Nede (ChristenUnie), Koorn (CDA) De Groot (Partij voor de Dieren) en Usta (DENK/Verenigd Arnhem). De fracties van de PVV en de SP waren niet vertegenwoordigd.
Van de Rekenkamer waren aanwezig De heer Teeuw, voorzitter en Mevrouw de Lange, onderzoeker.

Verloop
Het betrof een vervolg van de presentatie van het rapport door de Rekenkamer op 7 juli. De vragen van de raadskamer zijn door de heer Teeuw, voorzitter van de Rekenkamer beantwoord. Omdat de onderzoeker de heer Van der Torre door omstandigheden verhinderd was, zullen de vragen die voor hem bestemd waren schriftelijk worden beantwoord.
Het ging hierbij onder meer om vragen over Underground Banking, Desinformatie, de effecten van politieke organisaties op ondermijning en de verdeling van ondermijning over de wijken.
De heer Teeuw heeft toegezegd de antwoorden binnen een week naar de raad te sturen.

Conclusie
De voorzitter concludeert namens de raadskamer dat het raadsvoorstel doorgeleid kan worden naar de Meningsvorming 1 (met de portefeuillehouder).

De raadsadviseur,

E.J.S. Dirksen

De voorzitter,

D. Becker

Reken kamer Arnhem

Vragen & antwoorden ondermijning door de onderzoekers

Datum: 29 september 2021

1- Is er voor dit onderzoek met de Turks Koerdische gemeenschap gesproken? En hoe zijn de bevindingen in 2021 t.o.v. 1996?

Er is in het Spijkerkwartier gesproken met 93 burgers (bewoners en ondernemers), waaronder personen van Turks-Koerdische komaf. We hebben bij de persoonskenmerken niet gevraagd naar nationaliteit of etniciteit, dus het precieze aantal is niet bekend.

Als verschil tussen 1996 en 2021 met de ernstige bevindingen in 1996 van de Enquêtecommissie Opsporingsmethoden omtrent internationale heroïnehandel en investeringen in vastgoed door Turks-Koerdische netwerken in Turkije en in het Spijkerkwartier, valt vooral op dat politiek en bestuur sinds 1996 niet of nauwelijks hebben geïnvesteerd in een aanpak. De consequentie is dat de informatiepositie nu pover is en deze achterstand is tijdens het onderzoek geconstateerd. Die achterstand, mede als gevolg van de lage politieke prioriteit voor ondermijnende criminaliteit, is een rode draad in het rapport en gaat dus verder dan één verschijningsvorm of wijk.

2- Kan de onderzoeker toelichting geven waarom er geen aandacht is voor het fenomeen underground banking ondanks dat dit een belangrijke schakel is bij onder meer heroïnehandel?

Dat is een afgeschermd fenomeen waarover door respondenten weinig of niet is verteld; hooguit het vermoeden dat het wordt toegepast.

3- Kan de onderzoeker toelichting geven waarom er geen aandacht is voor het fenomeen desinformatie in het onderzoek?

Het rapport beschrijft dat criminelen kwalijke informatie afschermen en zich bonafide presenteren. Dat komt in het rapport aan de orde in het kader van Bibob en via de inzet van stromannen (zie b.v. 2.3), katvangers bij drugscriminaliteit en dekmantelbedrijven (zie o.a. de casus Spijkerkwartier).

4- Kan de onderzoeker uitleg geven waarom politieke criminele activiteiten niet zijn meegenomen?

Dat valt buiten de (gebruikte) definitie van ondermijning. In de onderzoeksopzet gevolgd zoals gedeeld is op.

5- Zijn er volgens de onderzoeker al effecten te zijn van het opknappen van het gebied rondom het Velperpoortstation?

De resultaten van de enquête in het Spijkerkwartier worden door veel factoren beïnvloed; we kunnen niet inschatten wat het effect is van één fysieke ingreep.

6- Kan de onderzoeker toelichting geven of de problemen die in het Spijkerkkwartier spelen (maar ook op andere plekken had kunnen worden geconstateerd) of dit betekent dat er andere wijken zijn met specifieke kenmerken (zonder deze wijken te noemen) waar dit speelt of dat hiermee bedoeld wordt dat het dwars door de stad verspreid is?

We rapporteren alleen controleerbare bevindingen. In het rapport worden drugscriminaliteit en ondermijning in het centrum besproken, net als (drugs-)criminaliteit sinds de jaren negentig in volkswijken (Geitenkamp, Klarendal en Het Broek), net als (in de tijd gezien wat later in beeld gekomen) Presikhaaf en Malburgen. Problemen met kamerverhuur en woonoverlast worden geconcentreerd geconstateerd in het Spijkerkwartier, Centrum, burgemeesterswijk, Hoogkamp en Klarendal. Er zijn al met al heel wat wijken met een substantieel criminaliteitsvraagstuk. Zie b.v. daarover de brief aan de gemeenteraad d.d. 3 maart 2020 over wijkveiligheid in Arnhem. Naast economische achterstanden kan dit – in algemene zin - onder meer worden verklaard uit de geringe politieke prioriteit voor de preventieve en repressieve aanpak van ondermijning. Het rapport beschrijft vele criminele kansen, onder meer op de vastgoedmarkt, bij het inschrijven van personen in de BRP, en bij het opstarten van een zorgaanbieder. Als dergelijke kansen bekend raken in een stad, worden deze vroeg of laat in heel wat (kwetsbare) wijken benut, zo blijkt uit ander bestuurskundige criminologische onderzoek. Daaruit blijkt ook als met prioriteit wordt gehandhaafd of preventief wordt ingezet (zoals via BOTOC in Arnhem Oost), dan dat gunstige effecten heeft. Dat zal echter wel lang moeten worden volgehouden, en dat geldt zeker in Arnhem vanwege het achterstallige onderhoud. Daarom spreekt de rekenkamer van een stimulerende achterstand.

BEHANDELRESULTAAT

Meningsvorming (1) 6 oktober 2021

GEMEENTE Arnhem

Rekenkameronderzoek naar ondermijning in Arnhem

Zaaknummer:	517758
Portefeuillehouder:	A. Marcouch

Resultaat van bespreking:

Aanwezige raadsleden/fractievolgers: de heer Henzen (PVV), de heer Van der Laak (Arnhem Centraal), de heer Maref (VVD), mevrouw Koorn (CDA), mevrouw Van Ommen (D66), mevrouw Nede (ChristenUnie), de heer Dayioğlu (GroenLinks), de heer Greving (PvdA), de heer Usta (DENK Verenigd Arnhem), de heer Van Plateringen (Arnhemse Ouderenpartij).
De fracties van de SP en de Partij voor de Dieren waren niet vertegenwoordigd.

Overige aanwezigen: de heer Marcouch (burgemeester), mevrouw Roosenboom (adviseur)

Verloop
Fractievertegenwoordigers hebben hun voorlopige mening geuit en vragen gesteld aan de portefeuillehouder. De portefeuillehouder heeft alle vragen beantwoord.

Toezeggingen
1. De burgemeester zegt toe dat de raad voor het eind van dit kalenderjaar een actieplan/plan van aanpak ontvangt.
2. De burgemeester zegt toe om vóór de begrotingsbehandeling de benchmark inzake handhavingscapaciteit naar de raad te sturen.

Aangekondigde moties of amendementen
De fracties van D66, Arnhem Centraal en VVD hebben moties of amendementen aangekondigd.

Conclusie
De voorzitter concludeert dat de meningsvormende I behandeling is afgerond. In verband met de aangekondigde moties en/of amendementen zal het voorstel meningsvormende II geagendeerd worden. De raadskamer verzoekt het dagelijks bestuur van de Agendacommissie om het voorstel snel opnieuw te agenderen (voorkeur 20 oktober) zodat er nog inbreng voor het toegezegde plan van aanpak meegegeven kan worden.

De raadsadviseur

P. Wielaard

De voorzitter,

K. Kalthoff

Motie vreemd aan de agenda

Start proef kostendelersnorm in Arnhem (21M207)

De raad, bijeen op 2021,
gehoord de beraadslagingen,

constaterende dat,

- Sinds 2015 de kostendelersnorm geldt, wat betekent dat bijstandsgerechtigden worden gekort op hun uitkering als ze in een huis wonen met iemand van 21 jaar of ouder,
- "Veel inwoners in de bijstand durven daarom niet te gaan samenwonen, uit angst voor wat dat doet met hun financiële situatie", zegt de Tilburgse wethouder arbeidsparticipatie en bestaanszekerheid Esmah Lahlah, in Trouw,
- Uit het voorlopig rapport van een meldpunt van de SP over de bijstand 38% van de melders aangeeft dat er sprake is van een schrijnende situatie die verband houdt met de kostendelersnorm. Ouders voelen zich genoodzaakt om hun kind de deur uit te zetten of kinderen vertrekken om hun ouders niet in armoede te brengen. Een gehandicapte dochter die liever thuis zou blijven, maar moet vertrekken op haar 21e verjaardag. Of een zieke ouder waarbij het mantelzorgende kind noodgedwongen moet vertrekken,[1]

overwegende dat,

- De gemeente Tilburg een proef start om samenwonen voor mensen in de bijstand mogelijk te maken. Daardoor kunnen bijstandsgerechtigden het samenwonen een half jaar proberen, zonder dat het invloed heeft op hun uitkering,[2]

[1] https://www.sp.nl/sites/default/files/rapport_meldpunt_bijstand.pdf
[2] https://www.trouw.nl/economie/tilburg-maakt-samenwonen-op-proef-mogelijk-voor-inwoners-in-de-bijstand~b6aaa5ec/

- De Landelijke Cliëntenraad het initiatief toejuicht en hoopt dat er snel iets soortgelijks wordt ingevoerd voor bijstandsgerechtigden met een volwassen zoon of dochter die nog thuis woont,

Roept het college op om:

- Een voorstel te doen aan de gemeenteraad van Arnhem om eenzelfde proef te starten mbt de kostendelersnorm zoals in Tilburg, om samenwonen voor bijstandsgerechtigden mogelijk te maken, en deze proef uit te breiden voor bijstandgerechtigden met een volwassen kinderen die nog thuis wonen,

- De resultaten van deze proef terug te rapporteren aan de raad

en gaat over tot de orde van de dag.

Dobbe, Elfrink, Cetintas (SP)
Nede (ChristenUnie)
De Groot (Partij voor de Dieren)

Zaaknummer:

Gemeenteraad Arnhem

Bij elkaar op	[datum]
Bij de bespreking van	Motie vreemd aan de agenda
Motie van	Nathalie Nede - ChristenUnie
Titel van de motie	"*NEE!*" tegen economisch geweld
Nummer Zaaknummer	**21M261**

Onderstaande raadsleden stellen de raad voor om in de vergadering van … een besluit te nemen over

We weten dat:

- 4 op de 10 vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld ook te maken hebben met economisch geweld[1]
- Financiële afhankelijkheid kwetsbaar maakt

We vinden dat:

- Alle vormen van geweld bestreden moeten worden
- Er nog te weinig kennis van en aandacht voor economisch geweld is

Daarom roept de gemeenteraad het college op om:

- Bij de aanpak van huiselijk geweld, schulddienstverlening en in de sociale wijkteams de kennis van en aandacht voor economisch geweld te vergroten.
- De raad over jaarlijks over de voortgang te informeren.

Raadsleden

Nathalie Nede - ChristenUnie

[1] Economisch geweld is nog te onderbelicht: 'Het kan heel subtiel in zijn werk gaan' | Trouw

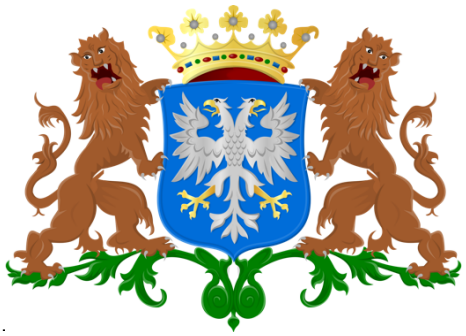

Motie vreemd aan de agenda

Geen coronacheck voor werknemers en bezoekers bij gemeente Arnhem (21M275)

De raad, bijeen op 24 november 2021,
gehoord de beraadslagingen,

We weten dat:
- het demissionair Kabinet een wetswijziging voorbereidt waarbij het voor werkgevers mogelijk wordt om van hun werknemers een coronatoegangsbewijs (CTB) te vragen, en waarbij werknemers ook verplicht zijn dat te tonen;
- het demissionair Kabinet het invoeren van een 2G-systeem (gevaccineerd of genezen), waarbij het testen (voor toegang) geen optie meer zou zijn, in overweging neemt;

Wij vinden dat:
- Invoering van het 2G-systeem de rechten van werknemers onevenredig aantast en er uitsluiting op basis van persoonlijke overtuiging kan plaatsvinden.
- Het onwenselijk is dat werknemers door hun persoonlijke keuze met behoud van persoonlijke integriteit, hun werkzaamheden voor de gemeente niet langer kunnen voortzetten.
- Het gemeentehuis een plaats is waar een ieder welkom moet zijn, ongeacht persoonlijke overtuiging, gezondheidskeuze, bezit van corona-app of apparatuur om een QR-code uit te printen:

Roept het college op:

Als gemeente Arnhem niet over te gaan tot invoering van CTB en/of 2G-systeem voor werknemers van gemeente Arnhem en bezoekers van haar gebouwen.

en gaat over tot de orde van de dag.

Leo de Groot (Partij voor de Dieren)
Nathalie Nede (ChristenUnie)

Zaaknummer: